

UNA MIRADA REPUBLICANA A LA TERCERA CATALUNYA. 1931-1939

Edgard Sansó Camps

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Una mirada republicana a la tercera Catalunya (1931-1939)

EDGARD SANSÓ CAMPS

TESI DOCTORAL

2018

**UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI**

FAIG CONSTAR que aquest treball, titulat «Una mirada republicana republicana a la tercera Catalunya (1931-1939)», que presenta Edgard Sansó Camps per a l'obtenció del títol de Doctor, ha estat realitzat sota la meva direcció al Departament d'Història i Història de l'Art..... d'aquesta universitat.

Tarragona, 6-11-2018

Tarragona,

[Ciutat], [data] / [Ciudad], [fecha] / [City], [date]

El/s director/s de la tesi doctoral
El/los director/es de la tesis doctoral
Doctoral Thesis Supervisor/s

Firmado digitalmente
por MONTSERRAT
DUCH PLANA
Fecha: 2018.11.05
12:17:17 +01'00'

[nom / [nombre] / [name]

[nom] / [nombre] / [name]

[signatura] / [firma] / [signature]
[signatura] / [firma] / [signature]

[nom / [nombre] / [name]]

Edgard Sansó Camps

Una mirada republicana a la tercera Catalunya (1931-1939)

Tesi doctoral

dirigida per la Dra. Montserrat Duch Plana

Departament d'Història i Història de l'Art

Grup de recerca consolidat ISOCAC

UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI

Tarragona

2018

Índex

Introducció	9
Objecte d'estudi	9
Precedents	18
Quatre capítols per al grup d'estudi	18
Una processó d'ignorats	23
Un llistat de la tercera Catalunya	42
Vuit punts per a cadascú	43
Fonts primàries o d'arxiu	46
Metodologia	47
Agraïments	48
1. Debat historiogràfic	49
1.1. Estat de la qüestió	49
1.2. Segona República, guerra civil i particularitats catalanes	68
1.3. La tercera Catalunya, una invenció historiogràfica	93
1.4. Hipòtesi	112
2. El món catòlic català majoritari	118
2.1. <i>La Paraula Cristiana</i>	122
2.2. Domingo Batet	162
2.3. Carles Cardó	170
2.4. Francesc Vidal Barraquer	207
3. El món catòlic català alternatiu	239
3.1. <i>El Matí</i>	247
3.2. Manuel Carrasco Formiguera	292
3.3. Joan B. Roca Caball	309
3.4. Ramon Sugranyes de Franch	318
3.5. Josep M. Trias Peitx	326

4. La política catalana hegemònica i el catalanisme radical	337
4.1. <i>La Humanitat</i>	342
4.2. Lluís Companys	397
4.3. Carles Eugeni Mascarenyes	428
5. Un espai intermedi impossible	434
5.1. <i>La Publicitat</i>	444
5.2. Claudi Ametlla	445
5.3. Josep M. Boronat	477
5.4. Amadeu Hurtado	496
6. L'entesa política republicana, 1931-1936	511
6.1. Orígens i precedents, 1808-1931	511
6.2. L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932	525
6.3. Manuel Azaña i Lluís Companys, 1930-1936	553
6.4. Cap al Front d'Esquerres i la victòria de la democràcia republicana	560
7. Violència i política republicana en temps de guerra, 1936-1939	569
7.1. Violència física i de classe. Fases de la repressió a Catalunya	569
7.2. L'actuació de Boronat a la justícia especial de guerra. Un salvadretans?	576
7.3. La diplomàcia paral·lela catalana	591
7.4. El final de l'entesa política republicana	607
7.5. Els comitès per la pau: la veritable tercera Catalunya?	612
Conclusions	626
Bibliografia consultada	647
Annex. Fragments de textos	654

Introducció

Objecte d'estudi

L'objecte d'estudi que dona lloc a aquesta memòria és l'anomenada tercera Catalunya, constituïda teòricament per tots aquells que no s'identifiquen amb cap dels dos bàndols bel·ligerants en la guerra civil espanyola de 1936-1939, que d'ara en endavant anomenem guerra. Un espai polític que caracteritzarem més endavant, sempre a partir d'estudis precedents i exemplars sobre aquesta temàtica, i que no s'identificaria amb cap dels dos contendents en la guerra: ni la Segona República espanyola (1931-1939), República d'ara en endavant, ni allò que esdevindria el règim de Franco o el *Régimen* (1936-1975).

Aquest, juntament amb la difusa apel·lació a *el estado español*, és l'únic nom oficial que va tenir la segona de les dictadures de la història recent d'Espanya, la llarga durada de la qual condiciona gairebé per si mateixa que el règim polític més habitual al país ibèric durant el segle XX sigui la dictadura. Seqüència històrica en els anys posteriors a la Segona Guerra Mundial que va en consonància amb altres països meridionals com Portugal o Grècia i en marcat contrast amb països europeus situats més al nord. Amb la notable excepció d'Itàlia, que viu formalment una democràcia, però els resultats electorals en la qual queden profundament adulterats en virtut de l'aplicació de l'anomenada Operació Glàdio.¹

La tesi es planteja estudiar l'anomenada tercera Catalunya des de la perspectiva de la legitimitat del règim democràtic instaurat a Espanya el 1931, és a dir, la Segona República (1931-1939). Un règim polític vençut després d'una guerra civil (1936-1939) amb participació exterior que en determina en resultat i la possibilitat, ja que cap dels dos bàndols no haurien pogut fer una guerra tan llarga sense subministraments exteriors, i resultat d'un cop d'estat insuficient. En paraules de José Luis Martín Ramos: «la rebelión militar no consiguió su objetivo de derribar el régimen democrático». Però, ahora, insuficientment sufocat i que deriva en una guerra civil en la qual, en paraules de Carles Cardó, els franquistes «degueren la victòria a l'ajuda massiva de les potències feixistes». I per al citat historiador català, «la respuesta internacional fue determinante para el curso de la guerra desde el primer momento». Un règim polític en el qual Catalunya disposa d'un govern autònom, la Generalitat republicana (1931-1939).²

Fruit d'aquesta identificació, i per altres motius exposats més endavant, la cronologia de la memòria és la dels anys de la Segona República Espanyola -i de la Generalitat de Catalunya- amb

---

1 David GANSER: *Los ejércitos secretos de la OTAN*, El Viejo Topo

2 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 52. Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 48. José Luis MARTÍN: «Evolución política en la zona republicana. La difícil unidad ante una guerra adversa». José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 230. Enrique MORADIELLOS: «La no intervención: una farsa política y diplomática». Ángel VIÑAS: «Los apoyos exteriores, palancas de la victoria y de la derrota». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia. La República, la guerra civil, el franquismo*, p. 221, 233, 251, 259.

comandament efectiu sobre el territori respectiu. En aquest sentit, continuen havent-hi govern de la República i govern de la Generalitat a l'exili, però ja sense comandament efectiu sobre el territori. Mentre que el primer simplement es dissol dos anys després de la mort de Franco, la Generalitat es restableix i entronca amb l'actualitat.

Per bé que l'acció i l'existència mateixa de la tercera Catalunya es manifestaria en el transcurs de la guerra, i els gairebé tres anys de la mateixa constitueixen el marc cronològic prioritari d'estudi en aquesta memòria, una visió només una mica més àmplia cap al passat immediat ens porta repetidament cap a referències pertanyents a tot el període republicà, des de la seva mateixa implantació. Dit altrament, la tercera Catalunya posa de manifest comportaments individuals i col·lectius que s'han anat gestant durant tot el transcurs del primer règim verament democràtic de la història d'Espanya. En casos excepcionals, també fem referència a fets esdevinguts abans de la cronologia de la tesi, pel fet que tenen un impacte durant la cronologia de la tesi, o bé que en constitueixen un precedent que no podem obviar.

Aquesta memòria estudia la tercera Catalunya. Tant com a espai polític amb unes característiques comunes entre els seus suposats integrants, com un anàlisi individualitzat dels protagonistes de la història que caracteritzen i integren aquesta tercera via i que hem agrupat en diverses categories. Tots plegats, doncs, constitueixen el grup d'estudi, tant individualment com col·lectivament. Atès que es tracta normalment de personatges prou coneguts, no en fem cap biografia. Tots i cadascun d'ells en tenen d'exemplars i/o disposen de les seves pròpies memòries. Un segon objecte d'estudi és, inevitablement, el concepte de tercera Catalunya en si mateix, atès que més endavant definim el nostre objecte d'estudi, aquesta tercera Catalunya, com una invenció historiogràfica.

Tots els personatges que considerem tenen certa categoria social que els situa en les capes mitjanes i altes de la societat. Formen part d'una minoria dirigent, si podem buscar una expressió més concreta. Com que molts d'ells tingueren un paper públic destacat i notori, estem fent història des de dalt. En aquest sentit, aquesta memòria no aporta cap novetat respecte a personatges desconeguts, ja que historiadors i altres científics socials consolidats ja els han treballat tots de manera exemplar, com acabem de dir. L'única excepció a la norma és Josep M. Boronat, amb molt poca atenció per part de la historiografia, malgrat llur paper a la justícia especial de guerra o, en paraules de l'historiador José Luis Martín Ramos, «justicia legal de excepción».³

A més de l'esmentada raó per la qual aquesta memòria no aporta cap novetat sobre personatges poc coneguts que no siguin Josep M. Boronat, n'hi ha una altra de més evident. La trobem al títol. En efecte, l'objectiu d'aquesta memòria és fer una mirada, entesa com una reflexió, sobre un concepte historiogràfic. I realitzar-la en clau republicana, entesa com la defensa de la legalitat del règim de la

---

3 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 256.

Segona República, així com dels valors que suposem per al republicanisme dels trenta. Es tracta, per tant, d'un esforç quant a anàlisi crític, no per aportar novetats o nova informació. Per sobre de tot, aquesta memòria planteja un debat historiogràfic.

Encara que el grup d'estudi ens porta necessàriament a fer història des de dalt, atesa la condició social no humil dels seus integrants, en aquesta memòria procurem no descuidar la veu dels de baix, que obtenim sobretot a partir d'un acostament al món àcrata dels trenta. Per evitar, doncs, que no tot sigui història des de dalt, entrem a valorar la visió del món anarquista català. La inclusió de la Confederació Nacional del Treball (CNT) en una memòria sobre la tercera Catalunya pot semblar un despropòsit, o com a mínim, poc adequat a l'objecte d'estudi. Tanmateix, i quant a volum de militància, la CNT se situa entre els dos partits amb més afiliats a la Catalunya republicana dels trenta. Per tant, entre el partit hegemònic, Esquerra Republicana, i la seva alternativa, Lliga. I molt per sobre de la militància de la resta de partits.⁴

La CNT és, de llarg, l'organització on militen la majoria dels treballadors catalans sindicats, «que va ser hegemònica entre els treballadors de Catalunya des de 1916 i fins els Fets de Maig de 1937». Tot i així, els treballadors catalans no eren necessàriament anarquistes, sinó que «acudían a los sindicatos de la Confederación porque esta organización obrera era la que estaba en mejor posición para defender sus intereses».⁵

En aquest sentit, creiem que tot estudi de la Catalunya dels trenta no pot ignorar un espai polític tan important perquè deixaria de banda una bona part de la societat catalana. A més, quant a importància qualitativa, la CNT és l'única organització que, durant la República en temps de pau i expressant-ho en un llenguatge *gramscian*, proposa un model contrahegemònic al domini burgès.⁶

Una tasca de contrapoder que la CNT vol efectuar en solitari en temps de pau, però que comparteix amb el nouat PSUC començada la guerra, per bé que en direccions que acabaran sent oposades i que es resoldran amb la victòria dels comunistes en els anomenats Fets de Maig (de 1937). Aquest partit comunista català va incorporar elements de classe mitjana, altrament dits burgesos. Però el seu creixement no s'explica en absolut per la nova afiliació dels teòrics enemics de classe. De fet, un partit no es crea des del no-res, com veurem més endavant quan parlem d'Esquerra Republicana, sinó que necessita tot un procés previ. En el cas del PSUC, la seva creació no és sinó la culminació d'un procés que comença els mesos anteriors a l'esclat de la guerra i que ja s'entreveu quan tant el sindicat referent al camp, la Unió de Rabassaires, com el sindicat referent dels treballadors de coll blanc, el CADCI, viren des de l'Esquerra fins a la Unió Socialista de Catalunya, embrió del PSUC i

---

4 Isidre MOLAS: *El sistema català de partits...*

5 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 10. Susanna TAVERA: *La ideología política...*, p. 3.

6 Jordi CASASSAS: «El context històric...». A: Enric PUJOL [et al.]: *La matemàtica de la història...*, p. 26.

aliat d'Esquerra Republicana des de 1931. En la qüestió nacional, el PSUC és federalista, emulant la unió de repúbliques soviètiques (URSS), però separatista en cas de victòria feixista a Espanya.

El PSUC i el PCE són revolucionaris, com la CNT i la facció del PSOE de Largo Caballero. Però el primer, nascut com a unió de socialistes i comunistes, contraposa el seu model de revolució popular al model cenetista de revolució proletària. Entén el Front Popular com una proposta defensiva que passaria a ofensiva guanyada la guerra, quan donaria pas a una democràcia popular. Incorpora els mateixos sectors proletaris urbans i rurals del model revolucionari del món àcrata, als quals afegeix els sectors de classes mitjanes fidels a la República. És així com aconsegueix incorporar l'antic enemic de classe en un projecte netament revolucionari.⁷

Per a Àngel Duarte, sobre el transvasament massiu de ERC al PSUC:

«El relevo del populismo novecentista, la mayor eficacia y energía en la conducción de la guerra, su carácter de baluarte, de nuevo, tanto frente a los poderosos como a los excesos de las masas inarticuladas – no menos temibles- se hallan tras la decisión. Esto, que se produce en el ámbito local, permite, por acumulación, dar origen a un auténtico proceso en la región y en el conjunto de la nación».⁸

Tanmateix, tot i ser un partit revolucionari, el PSUC no trenca mai amb la Generalitat. I això el diferencia de la CNT, que sí que intenta un pols contra el govern establert per tal de fer-se amb tot el poder. Tot i que no destrueix l'aparell de l'estat, els confederals comencen a actuar al marge de la Generalitat, únic poder burgès que sobreviu al cop d'estat a Catalunya, ja que l'estat desapareix i el govern català i els confederals omplen el buit. Repte que desemboca en taules i que es tradueix en l'aparentment contradictòria entrada de la CNT al govern de la Generalitat, que al seu torn es converteix en el primer pas per a l'entrada dels confederals al govern de la República. Així,

«El antecedente de este paso se dio en Cataluña. Allí [...] Por primera vez los anarquistas entraban en un gobierno y eso ayudó a decantar las posiciones en el seno de la CNT con respecto al gobierno de la República». I: «era la primera vez que eso ocurría en la historia mundial. Anarquistas en el gobierno de una nación: un hecho extraordinario e irrepetible».⁹

Aquest «col·laboracionisme governamental» amb el «poder polític burgès», juntament amb la militarització i unificació de les columnes en l'Exèrcit Popular de la República i el desarmament de les patrulles de control «podien ésser descrites, tant ideològicament com política, com una traïció als principis anarquistes». Així com també a la revolució que els anarquistes havien consolidat a partir de la victòria sobre el cop d'estat a Barcelona, convertida en capital i paradigma de la

7 José Luis MARTÍN: «Evolución política...». A: Àngel VIÑAS: *En el combate por la historia...*, p288.

8 Àngel DUARTE: *El republicanismo...*, p. 262.

9 Julián CASANOVA: «El sueño anarquista...». José Luis MARTÍN: «Evolución política...». A: Àngel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p285, p407-408.

revolució espanyola. El col·laboracionisme d'un sector anarquista topa amb les resistències de l'anticol·laboracionisme d'un altre sector.¹⁰

Posaré un exemple sobre la conveniència de combinar la memòria popular i la memòria benestant per tal que res no caigui en l'oblit. Servint-me de l'anomenada *egohistòria*, recurs que faré servir en altres punts d'aquesta memòria, me'n vaig a la meva ciutat natal. Ara hom pot visitar el pavelló dels benestants del Pere Mata, un espai concret d'aquesta joia arquitectònica i sanatori mental de Reus. Ara bé, la memòria popular no parla pas de pavelló dels benestants, sinó de pavelló dels rics. Per tant, si l'anomenem d'una manera políticament correcta, estem ignorant el nom amb què el coneixia la majoria social de la ciutat de Reus, i més concretament les seves classes populars o treballadores. En aquest cas concret, com pot passar en tants altres casos, la memòria burgesa s'oposa a la memòria proletària.

És el que passa si la història s'escriu i s'analitza només des de dalt i es descuida o s'obvia la perspectiva des de baix. Per això és bo conèixer aquestes històries dels ignorats, dels oblidats, dels que potser no deixen cap rastre documental. Però que, tanmateix, van existir, van formar part d'una societat la realitat històrica de la qual es vol analitzar des d'una perspectiva científica. Segueixo amb la meva *egohistòria* particular i a la ciutat de Reus, però en casos segurament extrapolables a altres latituds peninsulars.

En un magne congrés organitzat per la Societat Catalana d'Estudis Històrics (SCEH) de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) al qual he assistit en el transcurs de la tesi, hom va referir el nom popular amb què era conegut un empresari del Maresme, a qui coneixien com el pa i ceba. A la ciutat de Reus hi trobem un exemple idèntic i també circumscrit temporalment en ple franquisme, quan la burgesia catalana no amaga el seu pacte de classe amb el Règim. En aquest cas, la memòria popular coneixia un membre de la família Font de Rubinat, referència il·lustrada vinculada a la ciutat, amb el mateix nom. Aquest senyor era el pa i ceba, o *lo pa i ceba*, segons si el reusenç proletari en qüestió era autòcton de la ciutat o havia vingut de pobles. Les classes populars reusenques n'hi deien així perquè aquest empresari considerava que amb aquesta suculent dieta un obrer ja en tenia prou. Estem parlant, és clar, de treballadors generalment poc qualificats i que realitzen tasques que requereixen esforç físic.

Una altra referència afecta a la indemnització encoberta que el règim de Franco paga a les dones treballadores quan es casen, moment en què han de deixar de treballar fora de casa i han de passar a ocupar-se de la cura de la casa i dels homes que hi viuen: marit i fills. Un pagament per a l'inici de la vida matrimonial que requereix de l'honestedat empresarial. Hi ha testimonis que corroboren aquesta honestedat empresarial i que cobren aquest pagament. Però n'hi ha d'altres que no, i que

---

¹⁰ Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 96-97.

coneixem tot seguit. Són dones que asseguren haver treballat com a modistes a la Casa Navàs, insígnia modernista situada a la plaça del Mercadal (plaça de l'Ajuntament) també corresponent a una il·lustre família reusenca, i que no van percebre cap pagament o indemnització encoberta quan es van casar, malgrat que fins llavors havien treballat en aquella il·lustre casa. La causa és que no havien cotitzat mai. Se les feia treballar i percebien un salari (en mà, és clar), però no havien estat donades d'alta. Tot en negre.

Em refereixo seguidament a un altre aspecte de la meva *egohistòria* que ens porta a Barcelona des de Reus, la segona ciutat de Catalunya durant el dinou, orgullosa del seu passat, però que al vint ja no pot competir amb la gran capital catalana, cada cop més consolidada en un territori especialment centralitzat. Descric les gestes d'un il·lustre avantpassat, acostumat a no viatjar gaire. De casa a la feina, de la feina a un ateneu adherit a Esquerra Republicana i de tant en tant fins al poble, en un trajecte la durada del qual ens semblaria impossible amb les comunicacions que tenim avui, però que llavors s'explica per la lentitud dels aparells de locomoció, que podrem veure en aquesta memòria, i perquè l'estat preferia preservar les propietats dels seus amiguets abans que construir carreteres amb un traçat rectilini.

Mentre aquell avantpassat i el pare llur es reunien a l'ateneu republicà i segurament arribaven tard a casa, les dones fressaven per aixecar-se aviat l'endemà i anar a la missa dels pobres, molt aviat i per contraposició a la missa dels rics o missa major, ja al migdia. «Si vas a missa, tot va bé», deia una d'elles, més pel fet d'aixecar-se ben d'hora que per l'activitat espiritual. Les meves avantpassades pregaven perquè pare i fill no tinguessin *ideies*, és a dir, que no fossin dels republicans reusencs més significats. Perquè amb l'adveniment del franquisme, que irromp a la ciutat hissant la bicolor per primera vegada des que Alfons XIII havia estat destronat, si hom no s'havia significat gaire amb la república, la democràcia o el catalanisme, encara es podia salvar. Però si tenia *ideies*, ja havia begut oli. És una llàstima que la història de Catalunya l'hagin escrit principalment homes molts cops allunyats de les classes populars i no dones de condició social humil, que haurien fet una història més propera a una majoria social i allunyada de mites.

Content amb el present històric que va poder viure els primers anys trenta, un dia el meu avantpassat va decidir fer un viatge més llarg. Va agafar el tren a hores intempestives (per dir-ho d'alguna manera) a Reus per tal d'arribar a Barcelona a temps per assistir al funeral del president Macià. Tal era l'admiració que el meu avantpassat, i una majoria social de la societat catalana dels trenta, sentia per Macià. I que complementa l'admiració que li tenien les meves avantpassades, que servaven i netejaven curosament un bust de Macià que tenien a casa, perdut només a causa de la guerra.

Aquella admiració envers L'Avi era ben present a la Catalunya dels trenta. En una obra col·lectiva de gran envergadura, que pot tenir mínims errors ortogràfics però mai de contingut, Anna Sallés es refereix al primer president de la Generalitat i a la ERC primigènia com «el partit d'en Francesc Macià». La historiadora usa la versió més informal de l'article, en minúscula, per a referir-se a un personatge proper. Així és com el percebien els catalans coetanis i, per tant, és un perfecte ús de l'article segons la mentalitat col·lectiva o opinió pública de la societat catalana dels trenta. Per a referir-se a un rei medieval, hom empararia majúscules (En). Per a referir-se a un president en registre formal, normalment ometem l'article.¹¹

Comprendrà el lector que els meus avantpassats i avantpassades eren de condició social humil, no benestant, i per això votaven Esquerra Republicana i no Lliga Catalana. Aquesta memòria se centra en el president Companys, no en el president Macià, raó per la qual he volgut incloure aquest episodi a la introducció. Podem participar del debat historiogràfic sobre l'abast més o menys ampli de l'Esquerra primigènia a la societat catalana dels trenta, però la seva base social i la conversió de Macià en l'ídol de masses d'una generació em semblen realitats indiscutibles.

Més complicat va ser el dia que el meu avantpassat va anar a la guerra, com si aquesta hagués estat la seva voluntat i no la imposició del govern com a reacció a un cop d'estat contra la legalitat democràtica vigent. Per fortuna, el meu avantpassat en va poder tornar. Però tants altres catalans no van tenir aquesta sort. Com que va perdre la guerra malgrat lluitar al costat d'un govern reconegut per la comunitat internacional fins al febrer de 1939, va fer cap als camps de concentració francesos, dels quals també va poder tornar gràcies a l'aval de la pròpia família i al d'un empresari local no pertanyent al nucli familiar. I malgrat les veus que va donar una agradable falangista que sí que era parenta i que recordava les estades del meu avantpassat al local d'Esquerra. La versió de la família és que el seu nom no hi va constar mai. No així el del seu pare, que sí que hi va constar, però que va morir el 1935, un any abans de la guerra. Després de totes les peripècies referides, el meu avantpassat va concloure que dels castellans, siguin com siguin, no se'n pot aprofitar cap.

En el transcurs d'aquesta memòria incloc dos conceptes polítics que són políticament incorrectes, però als quals atribueixo una càrrega semàntica equivalent a una imatge, que sabem que val per a mil paraules. És a dir, que diuen moltes coses, en aquest cas en una sola paraula o una expressió breu. El primer d'ells és el de «l·ligaires de tots els temps», que va sortint al llarg de la memòria, en diferents apartats de la mateixa, i que em serveix per recordar que militants i dirigents de la Lliga van lluitar amb l'exèrcit de Franco, o van finançar aquelles tropes del futur dictador i abolicionista estatutari, malgrat que els homes de la Lliga no van participar en les conspiracions que van preparar el cop d'estat per acabar amb aquella república. Seguint la tesi d'Isidre Molas sobre el partit català

---

11 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, p. 94.

conservador, aquests catalans tan particulars es caracteritzen per un catalanisme intermitent sempre subordinat a la defensa dels seus interessos de classe.¹²

L'existència de catalans franquistes fan impossible identificar el règim de Franco com una realitat aliena a Catalunya perquè l'hi van donar suport, en van formar part i, si eren burgesos, fins i tot van beneficiar-se'n socialment. En aquest sentit, l'existència dels catalans franquistes nega que el franquisme sigui exclusivament una imposició forana sobre Catalunya. Si fos així, l'esquema d'una Catalunya inexistent sotmesa al jou franquista seria evident i permetria l'ús històricament fonamentat de conceptes com Catalunya sota el règim franquista o «el sotmetiment que es va voler del nostre país» amb aquella forma de dictadura pretesament i entera forastera.¹³

Com també van participar del canvi de llengua. Després de la promoció que en fa la Generalitat republicana, el català tornava a ser vist com a cosa provinciana, en bona part per la política lingüística del Règim, però sense oblidar que molts catalans franquistes de condició social benestant van passar-se al castellà perquè «hace más fino». Els catalans franquistes són part integrant, del que Josep Benet ha qualificat com *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Més aviat hauríem de dir que els lligaires de tots els temps formen part d'aquest genocidi cultural que, en part, és de Catalunya contra si mateixa.¹⁴

També cal posar en context que, segons el criteri de la historiografia catalana dominant, és més greu no ser prou catalanista que ser objectivament corrupte. És a dir, que aquesta, la de catalanisme insuficient o inexistent, és l'acusació més greu que hom pot fer a un català o a tothom que hagi de tractar amb Catalunya. Només així s'entén que se situï al mateix sac els feixistes que lluiten amb Franco i que van deixant republicans i obrers morts en cada cuneta del país ibèric per on passen i els anarquistes que fan el mateix amb els lligaires de tots els temps i altres dretans reals o ficticis. Com que representen la mateixa enemistat envers Catalunya la màrtir, els equiparen moralment.¹⁵

El segon concepte és el de «mesetari», que va més enllà del gentilici i invoca una cultura política, no necessàriament haver nascut en algun indret de la Meseta. Tot i que fa alguna aparició en altres punts d'aquesta memòria, hi troba el seu lloc natural al capítol sis, quan comparo els castellans dolents, o representants de l'Espanya la dolenta en els anys de la Segona República, amb els castellans bons, que semblen manifestar-se amb força en aquell règim polític pretèrit. Sempre a partir dels criteris de sengles publicacions satíriques de dos partits catalans i ben catalanistes com són Esquerra Republicana i Acció Catalana, que són les que estableixen, per a aquesta memòria, la

---

12 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*

13 Manuel CASTELLET SOLANAS, Núria DELÉTRA-CARRERAS PATXOT: «Introducció a l'edició en català». A: Núria DELÉTRA-CARRERAS PATXOT: *Rafael Patxot Jubert...*, p. 12.

14 Josep BENET: *L'intent franquista de genocidi cultural sobre Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009.

15 Enric UCELAY: *Notícia nova...*, p235.

distinció entre castellans dolents i castellans bons. Aquella Espanya bona es manifesta, sobretot, en la figura de Manuel Azaña. En aquest sentit, l'home fort del règim no era *mesetari*, malgrat haver nascut al bell mig de la Península, mentre que els castellans dolents o representants d'Espanya la dolenta sí que ho són. A grans trets, entenc aquest concepte com a sinònim de castellà intransigent, la qual cosa pot portar -o no-, segons els casos, a la pitjor acusació en un context republicà: monàrquic.

Una última consideració, ara que hem introduït els nacionalismes. No queda clar quin model territorial és el de la Segona República. Per un costat, descentralitza el poder en favor de Catalunya, en temps de pau, i en favor d'Euskadi i Galícia, en temps de guerra. Però no s'atreveix a definir-se com un estat federal, sinó *integral*. A priori, em sorprèn que ni l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 ni el projecte d'estatut -o estatut de Núria- defineixin Catalunya com a nació. El projecte va al gra: estat autònom, és a dir, estat federat. La qual cosa pressuposa, al seu torn, que Espanya és -o havia d'ésser- una República federal. El text definitiu rebaixa les pretensions catalanes: regió autònoma. Entenc que aquest debat, el de si pot haver-hi nació sense un estat independent, és posterior als anys de la Segona República. La definició de Catalunya com a nació sense tenir un estat propi és un lema del pujolisme a partir del pensament de Carles Cardó, que forma part del grup d'estudi d'aquesta memòria i que, per tant, tindrem temps de parlar-ne.

Utilitzem majúscules per a Segona República, en tant que règim polític concret de la història d'Espanya. També per a República, abreviació del mateix concepte. Però evitem les majúscules per referir-nos a la guerra civil, en tant que període dintre de la Segona República i, paral·lelament, del règim de Franco, però mai règim polític en si mateix. És el mateix criteri que se segueix en l'anomenat *Contradiccionari*, per bé que força altres historiadors fan altrament i escriuen guerra civil en majúscules. Seguim aquest criteri perquè ha una proclamació formal de la Segona República Espanyola a Madrid la nit del 14 d'abril de 1931, quan aquest règim polític ja era una realitat i havia estat proclamat abans a Eibar, sense cap repercussió, i doblement a Barcelona. Hi ha un cop d'estat de bona part de l'oficialitat de l'exèrcit en dies successius de mitjans de juliol de 1936 arreu d'Espanya. Però la guerra civil de 1936 a 1939 ningú no la proclama com a tal, sinó que és la conseqüència d'un cop d'estat que no aconsegueix que l'exèrcit sublevat prengui el poder i que la República tampoc no aconsegueix sufocar.

Cloc aquest primer punt remarcant que el debat, o tots els punts de debat, que versa sobre la interpretació historiogràfica en tot allò referent a la Segona República i, sobretot, a la guerra civil, sembla ben viu i ben lluny de tocar a la seva fi. Ángel Viñas, un dels historiadors que prenc com a referents per a aquesta memòria, confirma aquesta versió:

«Afirmar que los enigmas de la guerra civil están ya resueltos significa dar muestras de petulancia intelectual y de indigencia profesional»¹⁶.

Precedents.

El punt de partença d'aquesta recerca correspon a l'estudi del fons personal de Josep M. Boronat Recasens. Una documentació inèdita cedida temporalment per M. Mercè Boronat que vaig estudiar per al treball final del màster «Societats Històriques i Formes Polítiques a Europa», impartit a la Universitat Rovira i Virgili el curs acadèmic 2012-2013. La directora del treball va ser Montserrat Duch, alhora autora del pròleg del llibre derivat.¹⁷

El Dr. Joan M. Thomàs, president del tribunal que va jutjar aquell TFM, va suggerir estudiar Boronat des de la perspectiva de llur possible pertinença a la tercera via, en relació al seu posicionament respecte de la guerra civil. Aquest és el punt inicial de la present recerca, que ens indicava que havíem d'estudiar un espai polític, el d'aquesta tercera via, considerant que Boronat en podria formar part.

Quatre capítols per al grup d'estudi.

Organitzem aquesta memòria per mitjà d'una estructura dual. És una estructura complexa que, al nostre entendre, reflecteix que ens hem trobat amb una tesi també complexa. Per tant, parlem del primer nivell de l'estructura i, seguidament, parlarem del segon.

El primer nivell de classificació organitza i divideix els integrants del grup d'estudi segons grups d'afinitat quant a la cultura política que representen. Així, ens queden els quatre primers capítols de la memòria dedicats, cadascun d'ells, a un espai polític diferent. A grans trets, i per ordre d'aparició, corresponen a membres del grup d'estudi ubicats a Lliga Catalana (LC), Unió Democràtica de Catalunya (UDC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Acció Catalana Republicana (ACR). Tanmateix, no hem posat el nom de cap partit al títol dels apartats o capítols, ja que entenem que la militància política no sempre es produeix i que, així mateix, hi ha vasos comunicants entre aquests grups, que no són categories absolutes.

La principal dificultat ha estat trobar els integrants més adequats per al grup d'estudi d'aquesta memòria, així com la classificació i divisió dels mateixos segons la cultura política que representen. En realitat, els autors que estudien la tercera Catalunya estableixen també quins són els seus possibles integrants, per bé que no els estudiem tots. Fins ara no hi ha cap estudi de conjunt de la

---

16 Àngel VIÑAS: *El honor de la República...*, p13.

17 Edgard SANSÓ: *Josep Maria Boronat Recasens (1904-1969). Una aproximació històrica*. Pròleg de Montserrat Duch, Centre d'Estudis d'Altafulla, 2014.

tercera Catalunya. Totes les obres que s'hi refereixen estudien algun(s) dels seus integrants. I no n'hi ha cap que vulgui incloure-hi Lluís Companys. Aquesta memòria sí que ho fa.

Passem a explicar cadascuna d'aquestes categories, que esdevenen capítols d'aquesta memòria, així com a donar quatre indicacions sobre el grup d'estudi, degudament classificat. Tots els capítols van a continuació del capítol primer, dedicat enterament al debat historiogràfic i formulació d'hipòtesis. Els membres del grup d'estudi del capítol segon d'aquesta memòria, corresponent al **món catòlic català majoritari** i el més ortodox i vaticanista, l'integren el següents personatges. Francesc Vidal Barraquer, cardenal de l'Església i arquebisbe de Tarragona, que viu la guerra exiliat de la República i acaba els seus dies exiliat del règim de Franco, que li denega el retorn a la seu primada. Carles Cardó, canonge de Barcelona que segueix els mateixos exilis que Vidal Barraquer i que elabora una teoria política que explica, al seu parer, com es va arribar fins a la guerra. Vidal Barraquer i Cardó tenen simpaties per la Unió Democràtica, però són votants declarats de Lliga Regionalista / Lliga Catalana.

Com a eclesiàstics, o homes d'Església, els dos actuen sempre d'acord amb les consignes del Vaticà, que oficialment roman neutral a la guerra d'Espanya, per bé que ben aviat fa avinents les simpaties per l'Espanya nacionalista, reconeix el govern de Franco, nomena ambaixador -oficiós- davant d'aquest govern i deixa de tenir relacions diplomàtiques amb la República, excepte un petit intent de restablir-les quan sembla que aquesta hagi de guanyar la guerra. El fet que Vidal Barraquer i Cardó actuïn d'acord amb el Vaticà pot semblar banal en tant que evident. Tanmateix, en el context dels trenta del segle passat no és així. La seva actuació dista del sector intransigent de l'Església espanyola, que actua sempre amb un gran marge d'autonomia respecte del Vaticà.¹⁸

Encara sobre les relacions entre el Vaticà i la República, al primer sempre li va fer nosa la segona. Fora de Catalunya, que té el seu propi sistema de partits, l'aposta política de l'Església es concreta en la creació de la CEDA, gran coalició electoral catòlica que aquella institució finança i que suposa l'entrada de l'Església en la política de masses. Fins aleshores, l'Església havia pressionat el rei o el primer ministre de torn per tal de preservar els seus interessos i no tenia cap necessitat de promocionar cap partit polític, atès que Espanya no havia aconseguit desenvolupar un model pròpiament democràtic abans de la Segona República. Un partit que aspira a governar i transformar profundament aquella República, derogant tota la legislació anticlerical del règim. Un partit el líder de la qual, José M. Gil Robles, no s'està de dir que considera el sistema parlamentari com un instrument per arribar a un sistema corporatiu, que suposa la veritable meta del partit.

Podríem anomenar aquest espai com la via vaticana si hi haguéssim deixat només aquests dos protagonistes de la història. Però també hi hem inclòs el general Batet, un cas extrem de legalisme.

---

18 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 165-166.

Si no l'haguéssim inclòs dintre d'aquesta categoria, en podria formar part d'una altra, que es podria anomenar la via legalista, el màxim representant de la qual seria el president de la República, Manuel Azaña. Tot i que no pot formar part de la tercera Catalunya perquè és un polític castellà i perquè durant la guerra és el cap d'estat d'una de les dues Espanyes bel·ligerants, Azaña en seria referent perquè vol acabar amb la guerra a través d'una negociació o pacte amb els sollevats i a partir de la legalitat constitucional: «Azaña no veía otra salida para la República que la mediación». L'actuació de Batet, per la seva part, sempre roman dintre d'aquesta legalitat democràtica. En qualsevol cas, Azaña no pot integrar el grup d'estudi pel simple fet que no era català, per la qual cosa preferim incloure Batet en la categoria que hem explicat.¹⁹

La segona categoria i capítol tercer correspon al **món catòlic català alternatiu**, entès aquí com a minoritari i socialment més avançat. Presenta vasos comunicants indiscutibles amb el grup anterior a través de la figura de Carles Cardó, que comença escrivint al diari catòlic *El Matí*, però que acaba sent col·laborador habitual de *La Veu*, el diari del catalanisme conservador. Aquest grup correspon a diferents figures destacades de la primigènia Unió Democràtica de Catalunya. Aquest és un partit molt minoritari sorgit a través del diari *El Matí* que té molt poc pes durant tot el període de la República en pau, però que esdevé important quan en plena guerra es converteix en l'enllaç entre l'interior i l'exili i en l'interlocutor del Vaticà envers el govern de la República. Unió Democràtica és l'únic partit catòlic que actua a la Catalunya republicana en guerra fins a l'arribada del Partit Nacionalista Basc a Barcelona.

Incloem quatre polítics d'Unió Democràtica en aquest tercer capítol. El primer d'ells és Manuel Carrasco Formiguera, el líder més popular d'aquesta formació i del sector de la mateixa que roman fidel a les institucions republicanes, així com col·laborador habitual de la Generalitat. Abans de militar a UDC, Carrasco havia militat a Acció Catalana, per la qual assisteix al Pacte de Sant Sebastià, ciutat tradicionalment vinculada a l'estiueig dels amos del país, començant per la Família Reial. Carrasco també és diputat a Corts Constituents, en virtut del qual defensa la versió íntegra de l'Estatut i s'oposa a la legislació laica de la República. Nacionalista català radical malgrat la seva ascendència castellana per part de pare, està molt vinculat a la Generalitat, essent col·laborador dels dos presidents de la Catalunya republicana. Una altra possibilitat, si no l'haguéssim inclòs en aquesta categoria, hauria estat incloure Carrasco Formiguera en la via *generalitària*, com l'anomena Claudi Ametlla, juntament amb el president Companys, que apareix al capítol corresponent, i els consellers Gassol i Espanya, que apareixen en la introducció, en tant que els deixem fora del grup d'estudi.

---

19 Julio ARÓSTEGUI: «El socialismo...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 394.

Els altres integrants del grup d'estudi que incloem en aquesta segona categoria són els següents: Joan B. Roca Caball, Ramon Sugranyes de Franch i Josep M. Trias Peitx. Els tres participen en comitès internacionals que volen intervenir en la guerra d'Espanya, però des de perspectives i amb objectius diferents. Trias Peitx funciona com a persona de confiança del cardenal Vidal Barraquer, actuant d'enllaç entre l'interior i l'exili, la seva participació en comitès és gairebé tota posterior a la guerra i es concreta en tasques d'ajuda humanitària a la població civil i als exiliats republicans.

Per contra, els comitès on participen Sugranyes de Franch, amb poca incidència, i Roca Caball, comitè relativament important, és una participació en organismes que tenen un contingut polític. Els comitès d'aquest tipus, anomenats genèricament comitès per la pau, tenen aquesta màxima per missió: aturar la guerra. Si ha d'existir una tercera Catalunya, la de Roca Caball i Sugranyes de Franch, que actuen en comitès diferents que comparteixen la mateixa finalitat, és la que més s'hi acosta. Si no els haguéssim inclòs al grup d'Unió Democràtica, d'altra banda amb una actuació força heterogènia durant la guerra entre tots aquests directius que considerem al grup d'estudi, els podríem incloure a la categoria dels comitès per la pau.

Diem que UDC té una actuació heterogènia durant la guerra perquè una part constitueix l'exili del 36 i marxa a l'exili als inicis de la guerra, mentre que l'altra roman fidel a la República i a la Generalitat i actua prioritàriament dintre de zona republicana fins que marxa de Catalunya amb la resta de les principals autoritats republicanes, en l'anomenada Retirada i, per tant, en l'exili del 39. Per tot plegat, Unió Democràtica, que havia estat un partit minoritari en pau, és un partit molt dividit durant la guerra. De fet, UDC no actua com a partit polític durant la guerra. Acata la legalitat republicana i duu a terme una col·laboració tècnica, no política, amb el govern Companys.²⁰

La UDC és l'única dreta catalana autòctona fidel a la República i a la Catalunya republicana durant la guerra. En el transcurs de la mateixa, els integrants d'aquest sector del partit actuen de manera molt diferent o fins i tot de manera diametralment oposada a com ho fan els catalans franquistes. I amb aquest posicionament propi aquesta part del partit reforça el posicionament de la UDC manifestat abans amb la Llei de Contractes de Conreu, davant de la qual també pren una actitud diferent, o més aviat antagònica, de la dels homes de la Lliga.

Tots aquests elements ens indiquen l'existència d'un espai catòlic i catalanista amb una sensibilitat social i un respecte per la democràcia que els lligaires de tots els temps no volen o no saben tenir. I justifica, al meu entendre, la separació que estableixo, mitjançant capítols diferents, entre el món catòlic català conservador o lligaire i el món catòlic català més avançat o que gira entorn a Unió

---

20 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ: *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 11-12. José Luis MARTÍN RAMOS: «La generació de la guerra», *II Congrés d'història del PSUC*, Museu d'Història de Catalunya, 2016.

Democràtica. Una divisió del món catòlic català entre aquells que respecten la legalitat republicana durant la guerra i aquells que no ho fan.

El tercer grup i capítol quart tracta la **política catalana hegemònica i el catalanisme radical**, enteses com a dues categories contraposades. Inclou la política catalana dominant, en mans d'Esquerra Republicana. Lluís Companys, president de la Generalitat, representa aquest partit i, més concretament, la versió predominant dins d'aquest partit. També representa tota la Generalitat, en tant que president d'aquesta institució republicana. També inclou un segon personatge, un quasi desconegut Carles Eugeni Mascarenyes, a qui Arnau González Vilalta, en un llibre recent, ha tret de l'oblit i l'ha convertit en protagonista de la història. Des de la perspectiva d'un govern que segueix en mans d'Esquerra Republicana perquè la Lliga ha desaparegut i es dedica a fer propaganda franquista, l'un i l'altre representen els dos corrents del catalanisme durant la guerra: Companys el legalista, Mascarenyes el rupturista.

El quart grup i capítol cinquè tracta **un espai intermedi impossible** i inclou dos membres del grup d'estudi vinculats a Acció Catalana, un altre partit molt minoritari, però amb representació al govern de la Generalitat. Són Claudi Ametlla, Josep M. Boronat i Amadeu Hurtado. Ametlla representa l'ala dreta del partit, la que no paeix bé el seu acostament a elements *esquerristes* i que manté una posició crítica amb la direcció col·legial del partit – Nicolau d'Olwer, Esteve - que porta Acció Catalana vers una aliança amb Esquerra Republicana, el partit del govern de Catalunya. El qualificatiu *esquerrista*, amb les respectives conjugacions, el comparteix la premsa d'esquerres i la de dretes, i té la corresponent rèplica amb el concepte, llavors també en boga, de *dretista*. Actualment, i respectiva, diríem d'esquerres i dretà. Com veurem al capítol corresponent, Ametlla va ser governador civil de Barcelona durant la República i es va distingir per la poca simpatia envers els catalans cenetistes, o els catalans dolents dels vint i els trenta. Amadeu Hurtado és un catalanista autonomista que aposta per la concòrdia i que coneixerem a través del seu relat dels fets dels mesos anteriors als Fets d'Octubre.²¹

Per la seva part, Josep M. Boronat és un perfecte desconegut, malgrat que es tracta de tot un president de Tribunal Especial de Guàrdia de Barcelona, la tipologia de tribunal amb més mala fama de tots els que van integrar la justícia especial de guerra, un cop superada la gran repressió dels primers mesos en mans dels anomenats incontrolats. Potser el desconeixement de la seva persona rau en el fet que la seva documentació personal, que parla per si mateixa i permet fer-se una idea força aproximada de la trajectòria professional i vital de Boronat, es troba servada a Tarragona, no a

---

21 Antoni Rovira Virgili: «La significació de les passades eleccions», LH 22-11-1933. Carles CARDÓ: «Fragments de cristià». A: Lluís M. MONCUNILL CIRAC [et al]: *Carles Cardó...*, p. 187.

Barcelona. Concretament, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, on constitueix un fons personal.

Una processó d'ignorats.

Presentem breument aquells personatges que finalment no hem inclòs al grup d'estudi perquè no els hem pogut estudiar amb el mateix nivell de detall que aquells que sí que hi hem inclòs. O perquè creiem que les seves gestes queden incloses en altres personatges que sí que hem inclòs al grup d'estudi. O, fins i tot, perquè ja han estat i són objecte d'estudi preferent de la historiografia catalana dominant. Però que, tanmateix, podrien formar part de la tercera Catalunya, o almenys se'n podria contemplar aquesta possibilitat. Són els nostres ignorats particulars, que presentem segons el capítol on apareixerien si els haguéssim inclòs al grup d'estudi.

Segurament, el primer d'ells hauria de ser **Gaziel**, pseudònim literari d'Agustí Calvet Pascual (Sant Feliu de Guíxols 1887 – Barcelona 1964), que fomenta una opinió pública en una línia determinada en qualitat de director de *La Vanguardia* durant la República i de la qual era col·laborador des de 1914. I que és autor de dues obres de referència per al període republicà: *Meditacions en el desert* i *Tot s'ha perdut*. Tractar-lo implicaria obrir tot un espai polític que no hem explorat, i en el qual hi tindria cabuda fins i tot el Francesc Cambó del 1930, quan intenta una alternativa a la República, com explica el propi Cambó a la seva obra *Per la concòrdia*. A grans trets, ambdós intenten una entesa entre Catalunya i Espanya, o entre catalans i castellans, que Esquerra Republicana adopta durant la República, si exceptuem els Fets d'Octubre. El viatge dels intel·lectuals castellans a Barcelona el març de 1930, en el marc del qual Manuel Azaña pronuncia un memorable discurs que tindrem ocasió d'assenyalar, forma part de la concòrdia de Cambó.²²

Jordi Amat elabora un llibre sobre la resistència cultural d'intel·lectuals i catalanistes liberals i democristians al franquisme, però que també es refereix a períodes precedents. L'edició catalana del llibre és polèmica perquè ignora el republicanisme a partir de la victòria franquista, l'edició castellana és polèmic perquè entra en la política actual. Gaziel «havia estat un abanderat de la tercera Espanya» abans de passar-se al franquisme. En un article publicat durant el seu exili el gener 1937 fa una invitació als intel·lectuals exiliats a París a treballar per a una pau negociada per a la guerra d'Espanya. En aquell moment Gaziel formava part «d'un grup d'intel·lectuals – Ortega, Marañón, Soldevila...- que es reunia per articular una tercera Espanya que avui sabem que era impossible. Tal vegada fou l'època també en la qual Gaziel mantenia encara bones relacions amb Claudi Ametlla i passejava per París amb Amadeu Hurtado, dues figures del republicanisme

---

22 Josep M. ROIG ROSICH: «La República i els processos autonòmics». A: Borja de RIQUER: *Història, Política, Societat i Cultura...* Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit...». A: Josep M. FRADERA, Enric Ucelay (ed): *Notícia nova...*, p. 234.

catalanista que no trigarien gaire a treballar per impulsar formes de mediació entre els dos bàndols enfrontats». Gaziell es va fer franquista. Hurtado i Ametlla, que formen part del grup d'estudi de la memòria, no se'n van fer.²³

En el seu exili, Gaziell s'estableix a França i Bèlgica, torna a Espanya el 1940, aconsegueix el sobreseïment de les causes en la seva contra i s'estableix a Madrid. Viu fins al 1964, però no se li permet editar cap diari ni publicar enlloc.

El segon d'ells és **Víctor Montserrat**, pseudònim que correspon a l'eclésiàstic Josep M. Tarragó Ballús, jove capellà català que viu a París i enviat del cardenal Verdier, arquebisbe de París. Partidari del moviment socialcristià, actua en aquest sentit a Catalunya durant la República. Tarragó és sacerdot i periodista, actua com a corresponsal a Espanya de *La Croix* i *L'Aube*, és empresonat a Burgos durant la guerra malgrat la seva condició d'eclésiàstic, quan en surt denuncia els camps de concentració franquistes i se secularitza durant la Segona Guerra Mundial.

En parla Carles Cardó:

«Quant al moviment socialcristià iniciat per Lleó XIII, ja hem relatat la mort violenta, a mans d'alguns superiors de la Companyia [de Jesús], de l'apostolat de Mn. Josep M. Tarragó que, en plena República impia, aconseguí de convertir un gran nombre d'obres anarquistes i comunistes, de fundar una impremta i un setmanari que anava envaint capes sempre més pregones de la classe obrera catalana i d'engegar un moviment que, a no haver estat esclafat en plena creixença pels governants del bisbat de Barcelona (que arribaren a privar mossèn Tarragó, diocesà de Vic, de les llicències de dir missa a la diòcesi de Barcelona), potser hauria salvat Catalunya de la revolució àcrata».²⁴

Jospe M. Tarragó s'uneix al comitè espanyol per la pau, presidit per Mendizábal i el vicepresident del qual és Roca Caball. Interpreta que a Espanya hi ha una clara majoria social a favor de la pau i que la guerra és cosa d'un enfrontament entre dues minories radicals de signe oposat. No vol fer la guerra ni guanyar-la, sinó aconseguir la reconciliació. Tarragó és un clar integrant de la tercera Catalunya.²⁵

El tercer correspon a Unió Democràtica. Que haguem ubicat quatre protagonistes de la història al capítol corresponent al minúscul partit d'uns catòlics molt especials no implica que no tinguem ignorats en aquest apartat. Es tracta de **Pau Romeva**, pedagog, polític i escriptor, diputat d'Unió Democràtica al Parlament de Catalunya. Un diputat que, per la impossibilitat d'un partit minoritari com UDC d'obtenir cap representació en un sistema electoral majoritari, el partit democratacristià obté gràcies al fet de presentar-se a la llista que encapçala la Lliga. I fins aquí arriba l'aliança entre Lliga i UDC, ja que Romeva camina sol al Parlament i pren un posicionament que no té res a veure amb el que segueix el partit majoritari de la dreta catalana.

23 Jordi AMAT: *El llarg procés...* p. 27, 57.

24 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 44-45.

25 Xavier ITURRALDE: «Introducció». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*

Romeva és un dels vora quaranta catalans que el 15 d'abril de 1931, l'endemà de proclamada, adrecen a Macià «la seva adhesió, la disposició a mantenir la República catalana, treballar per afermar-la i garantir l'ordre».²⁶

Podem resumir l'actuació de Romeva com a diputat explicant les seves dues actuacions més destacades al Parlament de Catalunya d'època republicana. No només a nivell personal, sinó també a nivell de partit, del qual és l'únic representant parlamentari, ja que UDC no té cap representació a les Corts de la República, afirmació que matisarem quan parlem de Carrasco Formiguera. Les expliquem, les dues actuacions de Romeva i UDC al Parlament. La primera d'elles la duu a terme en temps de pau, la segona durant la guerra.

Amb la primera d'elles UDC dóna la campanada. La Llei de Contactes de Conreu és la llei estrella del Parlament i del president Companys, almenys en temps de pau. Tanmateix, no deixa indiferent a ningú. Mentre per als rabassaires i el govern de Catalunya es tracta d'una llei socialment justa que ve a resoldre el conflicte sempitern al camp català, els propietaris i la Lliga hi veuen gairebé el dimoni i no en volen ni sentir parlar, mostrant-hi una oposició absoluta.

En la votació en la qual el Parlament aprova la Llei, els diputats de la Lliga es troben absents des que se n'han retirat com a protesta pel que consideren frau electoral en les eleccions municipals catalanes de gener de 1934, que donen la victòria a Esquerra en gairebé totes les ciutats importants. No obstant, el posicionament de la dreta catalana majoritària sobre la Llei és ben clar: oposició total i absoluta. Amb la Lliga fora o dintre del Parlament, Esquerra Republicana disposa de majoria absoluta i, per tant, pot aprovar el que vulgui. Tanmateix, això no obliga els altres grups a fer el mateix: només el diputat Pere Lloret (ACR) i el propi diputat Pau Romeva (UDC). En la votació, Unió Democràtica es desmarca de tota la dreta i dóna la campanada votant-hi a favor. A més, hi introdueix esmenes tècniques per tal de millorar-la.

Com que la Llei s'aprova dues vegades, una abans de la sentència desfavorable del Tribunal de Garanties Constitucionals i l'altra després d'aquesta sentència, Romeva pot intervenir novament en ocasió de la segona aprovació d'una llei calcada. Si bé a la historiografia catalana li agrada el paper del diputat d'Unió Democràtica en defensa de la Llei, Amadeu Hurtado és d'un altre parer i assenyala que «el senyor Romeva, en representació de la Unió Democràtica, va tenir un èxit a la sessió història del Parlament català per haver estat més radical que tothom contra qualsevol intent de transacció».²⁷

En un altre debat parlamentari, ja a la conflictiva primavera del 1936, Romeva assenyala que «en la consciència de molts catalans hi ha la convicció que l'estatut és insuficient», en un catalanisme

---

26 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 25.

27 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 162.

insaciable que sembla legitimar la intransigència estatutària de Carrasco Formiguera. El diputat Romeva també demana a ERC una acció de govern «al marge de casinets, tertúlies i capelletes» i que governi per a tota Catalunya. Segons el concepte de Catalunya que té Unió Democràtica, és clar. En una altra intervenció parlamentària, el diputat hi torna: «no hem d'anar a remolc de les vicissituds de la política espanyola. Aquesta no ha de tenir cap influència a casa nostra».²⁸

En un tercer debat parlamentari, aquell diputat Romeva reclama l'exclusió de la socialista USC del govern de Catalunya perquè el marxisme és contrari a «l'esperit català nacional», alhora que defensa una major justícia social a partir d'uns postulats no socialistes i enllaça aquell present històric amb la Catalunya medieval:

«La realitat present de Catalunya reclama, al nostre entendre, la formació d'un govern republicà democràtic, amb exclusió de partits de classe, inspirat en un esperit català nacional que permeti el manteniment de la unitat col·lectiva indispensable a la reconstrucció de la nostra personalitat i a la defensa contra tot atac extern, i que orienti la legislació en el sentit de respectar els drets de la personalitat individual i de promoure el benestar general i, d'una manera especial, els de la classe treballadora, harmonitzant les possibilitats actuals de la nostra economia amb una tendència a transformar en un sentit de major justícia la present organització econòmico-social».²⁹

La segona actuació destacada en la qual UDC es desmarca de la resta de les dretes s'esdevé ja en temps de guerra. En l'únic ple que celebra el Parlament durant el conflicte, reunió que serveix per allargar el mandat de Companys més enllà del límit legal previst com a conseqüència de la guerra i de la impossibilitat de celebrar eleccions amb normalitat, UDC s'oposa a l'acció del govern. En una al·locució memorable, Pau Romeva diu que UDC segueix respectant la legalitat republicana, que inclou la Generalitat de Catalunya, el Parlament i, en definitiva, el poder autònom de Catalunya. Però que desaprova l'acció del govern Companys perquè no ha fet prou per evitar els excessos violents dels primers mesos de guerra.

Pau Romeva, l'únic diputat no pertanyent a un partit del Front Popular, vota a favor de la pròrroga del mandat de Companys. Ho fa en defensa de l'autonomia, les institucions i el parlamentarisme, i només vota en contra de la legislació de guerra. Tots els grups voten a favor de la continuïtat del mandat de Companys a excepció del PSUC, que en demana la substitució i obrir una investigació parlamentària sobre les implicacions de Companys en l'afer Revertés, cosa a la qual s'oposen la resta de grups: ERC, ACR i la UDC.³⁰

En un tipus de resposta molt poc habitual entre debats parlamentaris, el president Companys dóna les gràcies a UDC, tot i que constitueix l'oposició parlamentària al govern que presideix. Si ens preguntem per què el president agraeix a un adversari polític la seva tasca d'oposició, en aquest cas

---

28 EM 6-5-1936, 7-5-1936.

29 EM 26-5-1936.

30 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*

concret la resposta és evident. La principal força de l'oposició a Catalunya, la Lliga, ja no actua en zona republicana perquè el seu líder, Francesc Cambó, finança l'exèrcit de Franco i fa una crida als joves lligaires perquè lluitin en les tropes del general colpista. I no són pocs els lligaires de tots els temps que fan l'una cosa o l'altra, segons l'edat que tinguin.

Contrastant amb el posicionament majoritari de la dreta catalana, Unió Democràtica es manté fidel a la República i, per tant, a la Generalitat, mentre la Lliga lluita per acabar amb l'una i, en conseqüència, amb l'altra. Quan Romeva vota contra el govern, ho fa també contra els anarquistes. Acabat el debat parlamentari, Companys li ofereix un cotxe oficial, que Romeva refusa. Va a peu i no li passa res.³¹

Gemma Caballer i Queralt Solé, joves historiadores i biògrafes de Josep M. Trias Peitx, ens recorden que Pau Romeva és un destacat membre d'Unió Democràtica que encara no s'ha estudiat degudament. Tanmateix, la seva actuació parlamentària sí que és ben coneguda perquè, com hem dit, és l'únic representant parlamentari del partit durant la República. Exiliat el 39, i no el 36 com altres membres del partit com Joan B. Roca Caball, treballa activament en la tasca humanitària d'ajut als refugiats que encapçala Trias Peitx. En certa manera, doncs, no està tan ignorat en aquesta memòria, ja que el trobem parlant de l'actuació parlamentària del partit, així com parlant de la tasca humanitària de Trias Peitx.

Pau Romeva no és l'únic parlamentari o polític conegut de la família. És oncle-avi de Raül Romeva, qui ha estat eurodiputat pels Verds, cap de llista de Junts pel Sí i diputat per aquesta coalició, conseller de la Generalitat i diputat per ERC. Aquesta no és l'única coincidència o continuïtat pel que fa a certes elits polítiques catalanes que veurem en aquesta memòria.

El següent ignorat també és de UDC. Es tracta d'un vell conegut, **Maurici Serrahima**, àmpliament estudiat i amb unes memòries també àmpliament consultades i citades per la historiografia catalana. El motiu de la seva exclusió és que preferim centrar-nos en un altre tipus de personatges, bé estudiats més recentment, bé que ens aportin elements per a la reflexió historiogràfica que aquesta memòria planteja. En Mau, com l'anomena Trias Peitx, és membre de la direcció del partit i col·labora amb Trias Peitx en les tasques humanitàries que aquest realitza, amb l'ajut de Serrahima i d'altra gent del partit. Les memòries de Serrahima són molt crítiques amb Carles Cardó. Qüestió que reforça la nostra hipòtesi de separar el món catòlic conservador en dos grups, que constitueixen dos capítols diferents d'aquesta memòria.³²

Seguim la nostra processó d'ignorats amb el catòlic **Ventura Gassol Rovira** (La Selva del Camp 1893 – Tarragona 1980), ministre de Política Interior de la República Catalana i conseller de

---

31 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 75.

32 Fons Personal Trias Peitx, Pavelló de la República – UB.

Cultura de la Generalitat de Catalunya. La Conselleria canvia de nom, però sempre és la mateixa. El conseller, també, fins a desembre de 1936.

La seva tasca literària no ha estat tan glossada com la seva participació en política. Els seus poemes no han passat a la posteritat, com demostra que no s'estudiïn en els temaris escolars. Tanmateix, mentre era conseller, hi havia una gran concurrència als seus recitals. El fet que no sigui dels millors poetes, combinat amb les prebendes *generalitàries* que pot atorgar en tant que membre del Consell Executiu del govern autònom, és força sospitos.

Com també que el diari catòlic *El Matí* parli bé de Gassol, malgrat que aquest forma part d'una Esquerra amb la qual aquest diari és força crític, mentre que la CNT parli malament de tan poètic conseller. La CNT acusa els polítics salvadretans de ERC de reaccionaris. Sobre Gassol en concret, en diu aquestes perles:

«Su actuación durante las primeras semanas de la revolución fue más que vergonzosa. Por mediación suya y por los medios que facilitó fueron muchas las monjas, jesuitas, frailes y elementos más que reaccionarios que huyeron a Francia, y de aquí al terreno faccioso. Su educación religiosa, jesuita, a pesar del liberalismo, explica su complicidad como encubridor de estas salidas netamente contrarrevolucionarias. Por temor a la justicia proletaria, puso tierra de por medio y huyó a Francia. De los ex-jesuitas y de los ex-seminaristas no puede ni debe fiarse nadie».³³

El Matí en destaca: «domini de la forma i precisió verbal, acompanyades de moments de passió i la sensibilitat més delicada i serena». Per contra, Claudi Ametlla, sempre crític amb l'univers particular d'Esquerra Republicana, opina d'una altra manera: «Bé és veritat que aquest personatge, llançat a fer oratòria poètico-política, no dominava la paraula, sinó que la paraula el dominava a ell».³⁴

En una obra col·lectiva i transversal, Josep Termes i Lluís Duran caracteritzen així Gassol:

«Gassol era una personalitat molt destacada dins d'ERC. Procedent d'Estat Català, formava part dels sectors més nacionalistes del partit del govern. Lluïa una retòrica impactant, fruit de la seva faceta de poeta, que el feien un dels propagandistes fonamentals del nacionalisme d'esquerres. Inseparablement unit, des de l'exili [dels vint], a Francesc Macià [...]. El seu pensament polític destacava pel seu nacionalisme abrandat [...]. El conseller de Cultura reivindicava en l'acció política [...] unitat entre catalanistes».³⁵

Sobre la condició d'intel·lectuals, Enric Ucelay ens explica:

«Les ganes de protagonisme dels intel·lectuals, justificades per la «lluita per la justícia social», van anar acompanyades lògicament de l'expansió i la diversificació de la militància política o sindical dels que s'entenien com a «treballadors de la cultura» o àdhuc «tècnics» en la creativitat pròpia d'un conjunt social necessàriament planificat».³⁶

33 A: Pelai PAGÈS BLANCH: *Justícia i guerra civil...*, p. 247.

34 EM 20-5-1936. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2, p. 248.

35 Josep TERMES, Lluís DURAN: «Cultura». A: *Generalitat...*, p. 166.

36 Enric UCELAY: «Evocacions recurrents...». A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República!...*, p. 243.

Exseminarista que no acaba els seus estudis religiosos, es desvia del curs natural d'un català bo, d'un català catòlic. Aquest Gassol desvia apareix a la revista liberal *Mirador* dient que les creences religioses no s'han d'exterioritzar. Gassol retroba el bon camí a l'exili català republicà de Suïssa, en companyia de personatges tan notables com el cardenal Vidal Barraquer, el canonge Cardó, el mecenes Rafael Patxot o el pintoresc primer secretari de l'IEC, essent aquest últim un personatge ignorat que coneixerem més endavant i l'exili del qual és anterior a la República.³⁷

Procedent del partit separatista Estat Català i mà dreta de Macià, Gassol fa cap a Esquerra Republicana i transigeix amb l'autonomia perquè la Generalitat pot controlar l'ensenyament. Aquesta no és una qüestió menor en el règim de la Segona República, sinó que constitueix el pal de paller d'aquell règim, ja que l'educació és, per a Josep Fontana, «l'eina amb la qual els republicans volien transformar la societat». Àngel Duarte afegeix que l'educació constitueix un «combate cultural» del republicanisme consistent en «una pasión pedagógica por la equidad». Miquel Caminal insisteix en el paper nacionalitzador de l'educació, com a «medio esencial de uniformidad nacional» i de «homogeneidad lingüística». José Luis Martín Ramos explica que la República busca «la construcción de una sólida nación republicana, mediante la reforma educativa y la primacía en ella del sector público sobre los intereses privados, fueran mercantiles o ideológicos».³⁸

En aquest sentit, cal considerar la cessió parcial de les competències a la Generalitat com un afalac, si tenim en consideració que la Constitució de la República Espanyola (CRE) de 1931 prohibeix l'ensenyament en mans de l'Església. Durant la Monarquia, i amb un èxit molt limitat, l'escola es concep com «uno de los instrumentos principales de nacionalización». Fracassat el primer intent adoctrinador de la xicalla a través de l'escola, a partir de 1931 ho intenta la Generalitat, sumant el catalanisme i el català a l'ideal republicà d'educació: amb l'objectiu de fons de convertir Espanya en una autèntica democràcia, «era un intento de modificar las estructuras socioeconómicas del país». En aquest sentit, «la política republicana diseñó un sistema educativo público, laico y gratuito, que fomentase la formación integral del individuo [alumno] y favoreciese la igualdad de oportunidades. Estos objetivos eran los que perseguía el concepto de escuela unificada o única».³⁹

La tasca de renovació pedagògica de l'escola catalana no apareix del no-res amb la proclamació de la República, sinó que és una tradició que es remunta fins al dinou. El model d'escola republicana catalana beu de diverses fonts i precedents. Les dues característiques d'aquesta escola són la renovació pedagògica i la catalanització, la primera procedent de la incorporació dels mètodes de

---

37 *Mirador* 24-11-1932.

38 Miquel CAMINAL: *Democràcia i plurinacionalitat...*, p. 42. Àngel DUARTE: *El republicanismo...*, p. 317. Josep FONTANA: «Com i per què va arribar la Segona República?». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 47-48. José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 49.

39 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: *La Segunda República Española...*, p. 320-323. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 108.

Maria Montessori, la segona identificant l'escola com una eina de nacionalització. Menció a part mereix el pedagog anarquista Francesc Ferrer Guàrdia, creador de l'Escola Moderna el 1901, al marge de l'educació oficial catòlica i «per propagar el racionalisme pedagògic, el pacifisme, la solidaritat internacional, el laïcisme i la formació d'homes i dones lliures i iguals». La Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de la Ciutat Comtal i la Mancomunitat duen a terme una ingent tasca educativa, amb l'aparició de la figura de Rosa Sensat o la creació d'escoles Montessori.⁴⁰

Durant la Segona República les competències sobre educació queden integrades en la conselleria que dirigeix Ventura Gassol. Els eixos bàsics de l'escola de la Generalitat republicana, adoptant alguns dels principis precedents, són «democratització, racionalització i catalanitat».⁴¹

La política educativa de la Generalitat troba eco i pot dur-se a terme per la política educativa de la República, que durant el bienni progressista crea 7000 escoles i 14000 places de mestres. De les primeres, i pel que fa a Catalunya, se'n construeixen 592 a Barcelona, 114 a Girona, 136 a Lleida i 177 a Tarragona. Alguns dels primers decrets del govern provisional d'aquella Espanya inèdita són el de la llengua o de bilingüisme, de 30 d'abril de 1931, i el que estableix la fi de l'obligatorietat de l'assignatura de religió a l'escola, de 5 de maig. El primer d'ells «responia als acords presos i a les exigències dels representants catalans en el Pacte de Sant Sebastià». No és la immersió lingüística o imposició del català en l'escola catalana actual, atès que es recolza en el «principi pedagògic universal de l'eficàcia de l'ensenyament primari en llengua materna» i, per tant, garanteix l'escola tant en català com en castellà. A més, «les autoritats pedagògiques van fer un esforç considerable a fi que l'educació es realitzés en les dues llengües». En el cas dels alumnes catalanoparlants, no comencen a aprendre castellà a l'escola fins als vuit anys. Amb tot, suposa la possibilitat de fer una escola en català, que s'havia plantejat prèviament i que la Dictadura havia tombat.⁴²

En una línia semblant, Gassol fa una tasca pedagògica en la difusió de la seva versió del catalanisme en qualitat de conseller de Cultura de la Generalitat. Ens referim a actuacions públiques del conseller Gassol al capítol quatre de la memòria. Gassol ocupa la conselleria des del primer govern Macià de la Generalitat de Catalunya (en el de la República Catalana el socialista Rafael Campalans ocupava el seu equivalent) fins al govern Companys de 17 de desembre de 1936, amb la guerra ja iniciada, passant pel període en què és destituït des del fracàs dels Fets d'Octubre de 1934 fins al restabliment de l'autonomia per part del govern frontpopulista. Com el sistema educatiu, que en forma part, la cultura s'encamina en la possibilitat de «redempció» de les classes populars i com

---

40 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. 89-91.

41 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. 92.

42 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. 94 i ss.

a eina de catalanització, per la qual cosa la conselleria de Gassol es defineix com el «braç executor de la Renaixença», en contraposició amb la política anticatalana tradicional.⁴³

Autonomia i govern autònom, segons el lèxic dels trenta (els autors empren «autogovern», que entenem invenció posterior a la República), no tenen sentit sense assumir les competències en cultura perquè són les que afecten la política lingüística. Els autors citen Rovira Virgili, per a qui «la llengua val més que tot» el demás. En síntesi, des de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya hom fressa per construir ciutadans (no súbdits de cap rei) republicans i catalanistes, la segona fita de les quals mitjançant la «catalanització i la difusió» del català.⁴⁴

Com en tot allò que afecta el nacionalisme català, Esquerra Republicana continua una política endegada per Lliga Regionalista durant la Mancomunitat i abans. En efecte, IEC, Biblioteca de Catalunya i la xarxa de biblioteques populars són obres preexistents a la República. Entre l'una i l'altra, l'Acció Catalana es compromet a catalanitzar Catalunya i, per tant, implantar el català en totes les esferes de la societat, en les quals regia el castellà. El partit separatista Estat Català fa un pas més i no amaga el seu desig de convertir la cultura en una eina per fabricar i imposar un «patriotisme creixent que només pot culminar en la constitució del govern de la Catalunya lliure», és a dir, independent.⁴⁵

Durant la Segona República, la política educativa d'aquella Espanya inèdita que concebia l'escola com la peça clau per a la transformació de la societat funciona paral·lelament al foment de la lectura, que adquireix un caràcter simbòlic durant la guerra amb les biblioteques ambulants de la Generalitat que porten llibres als soldats republicans que lluiten al front. Però que ve de molt abans, del moment mateix del canvi de règim, quan les noves autoritats plantegen biblioteques ambulants i l'obertura de les biblioteques escolars a tota la societat. Durant la República es venen molts llibres, també en català, i aquests arriben fins i tot en zones marcades per un nivell alt d'analfabetisme, sens dubte atribuïble a la Monarquia destronada. Per tant, no tothom que compra llibres pot llegir-los amb la mateixa facilitat, però segueix comprant-ne perquè és senyal dels nous temps. Com explica Àngel Duarte, «tener libros en casa era ser republicano».⁴⁶

Durant la guerra Gassol evacua tants dretans i religiosos com pot, fins al punt que s'ha d'absentar temporalment del seu càrrec i, per tant, durant uns mesos forma part de l'exili del 36, formant part de les autoritats republicanes que han de deixar la seva pròpia zona durant la guerra. I que tenen impossible anar a parar a l'altra zona, on tindrien un encaix molt difícil o fins i tot podrien ser executats, com suggereix el cas de Carrasco Formiguera.

---

43 Josep TERMES, Lluís DURAN: «Cultura». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. 151.

44 Josep TERMES, Lluís DURAN: «Cultura». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. 152 i ss.

45 Ídem.

46 Àngel DUARTE: *El republicanismo...*, p. 245-246.

Sobre els seus salvats, tant persones com patrimoni artístic, explica Ramon Sugranyes de Franch que Ventura Gassol:

«havia fet de la política un apostolat de la cultura catalana. [...] Quan l'allau anarquista feia impossible tota acció de govern, va esmerçar-se amb coratge a salvar les persones i els béns de la cultura. El cardenal Vidal, l'abat Marcet, mossèn Cardó, Josep Puig i Cadafalch i tants altres li deuen la vida, com les catedrals, el monestir de Montserrat, Poblet, Santes Creus i molts altres monuments».⁴⁷

Els catalans de Gènova és la denominació genèrica per a aquells que, com Ventura Gassol, integren l'exili del 36, pel nom del port en el qual els vaixells italians que els evacuen de la Barcelona revolucionària acostumen a desembarcar-los. És la via de sortida d'aquells que viuen prop de la capital. L'altra via d'escapament és terrestre, a través dels Pirineus. Gassol correspon a l'exili, aparentment paradoxal, de les autoritats republicanes que han de fugir de la seva pròpia zona. Els altres grups que constitueixen l'exili del 36, sobrevingut i no planificat, són eclesiàstics, civils amb ideologia dretana, desertors republicans, refugiats a causa dels bombardejos sobre població civil i emigrants econòmics. Gassol «va fugir de Catalunya des de l'aeroport del Prat amb l'aval d'una missió oficial a l'estranger». Gassol ha d'escapar-se a causa de la seva tasca humanitària, vista amb recel per les organitzacions que controlen l'ordre públic, en especial la CNT-FAI, i en un moment en el qual la Generalitat no pot garantir-li la seva pròpia seguretat.⁴⁸

En una política de memòria discutible, Gassol forma part d'una mena de santíssima trinitat que s'estableix al Museu Memorial de l'Exili (MUME) de La Jonquera, juntament amb dos Franciscos que no van ser dictadors: Vidal Barraquer i Cambó. El MUME, d'altra banda exemplar, els defineix com els altres exiliats. És una magnífica manera d'explicar l'exili del 36, menys conegut que el del 39 perquè el primer és minoritari. Però també es corre el risc d'equiparar dos exilis que no tenen res a veure, malgrat que el del 36 no correspon exclusivament a catalans benestants. Per un costat, l'exili d'un polític, d'un príncep de l'Església i d'un milionari. Per l'altre, el mig milió de republicans de tota la geografia espanyola que marxen en l'anomenada Retirada -febrer de 1939-, que constitueixen l'exili del 39 i que responen majoritàriament a personatges anònims i sense recursos econòmics.⁴⁹

L'exili del 39 pren unes dimensions enormes, entre 400000 i 500000 republicans, entre catalans i refugiats d'altres regions. Josep M. Solé Sabaté diu, sense citar la font: «s'entén l'apel·lació quan hom digué que calia remuntar-se als temps bíblics per comprendre l'abast d'un èxode d'un poble sense direcció coneguda i sense capacitat de retorn a la pròpia terra». Pelai Pagès no abandona el camp semàntic de la religió per a referir-se a aquest episodi recent de la història de Catalunya,

47 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 227.

48 Jordi RUBIÓ COROMINA: *L'èxode català de 1936...*, p. 105.

49 Jordi RUBIÓ COROMINA: *L'èxode català de 1936...*, p. 81.

compartit amb la resta de l'Espanya republicana, i parla d'una «diàspora sense precedents». El propi Antoni Rovira Virgili també parla d'èxode en el seu relat coetani als fets: *Els últims dies de la Catalunya republicana*. Es pot universalitzar l'afirmació segons la qual quan una persona ha traspassat a causa de llur exili «ha mort d'enyorança, de tristesa i de dolor».⁵⁰

El primer alcalde franquista de Barcelona és Miquel Mateu Pla. Un formidable català autòcton i lligaire de tots els temps, no pas un mesetari posat en un lloc de responsabilitat en un país ocupat. Quan se celebra un acte en agraïment als vaixells italians que evacuen catalans perseguits durant els primers dies de la guerra, l'alcalde franquista no té cap record per a la Generalitat ni per als polítics que van fer-ho possible: els consellers Gassol i Espanya, ambdós catòlics practicants i antics seminaristes que no acaben els seus estudis religiosos -per això *El Be Negre* saluda el “germà” Gassol-, i el president Companys. Ventura Gassol prossegueix la seva tasca salvadora quan marxa a l'exili i fa gestions per alliberar catalans dels camps de refugiats francesos.⁵¹

A més de salvar dretans, Gassol salva el patrimoni cultural català, efectuant gestions per a la salvaguarda d'edificis religiosos emblemàtics: Montserrat, Vic, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses o Santa Cecília de Molló. Es tracta d'ocupar edificis per part de les organitzacions antifeixistes per tal de salvar-los. Un decret de la Generalitat de 22 de juliol de 1936 constitueix en cada municipi un comitè de salvaguarda de patrimoni. La repressió contra l'Església en zona republicana troba el seu eco en la persecució contra mestres, intel·lectuals i tota mena de lliurepensadors en zona rebel. Amb ple coneixement de Companys, Josep M. Espanya i Ventura Gassol són els dos membres del govern «que més s'esforcen en l'intent de recuperar el control de l'ordre i de limitar els efectes personals i patrimonials de la violència». Per això estan mal vistos per la CNT.⁵²

Com dèiem, Gassol perd el rumb amb Esquerra i el retroba a l'exili amb personatges notables:

«Durant l'estada a Lausana, aquest home d'Esquerra que conservava incòlume la fe de la infància, va tornar del seu exili espiritual a l'Església de sempre. El cardenal Vidal, per a qui en Ventura sentia una profunda veneració, i el doctor Cardó l'hi van rebre amb els braços oberts».⁵³

Ventura Gassol va tenir una vida atzarosa, però llarga. En aquest sentit, va viure prou per poder tornar a Catalunya quan aquesta recuperava la Generalitat com a institució de govern regional i tota Espanya estava en disposició de recuperar la democràcia. És, doncs, un exiliat republicà que pot tornar a la seva terra perquè sobreviu als 39 anys de la dictadura del general Franco (1936-1975).

---

50 Carta de Sugranyes a Cardó, 1-11-1936. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 33. Pelai Pagès: *L'exili republicà als Països Catalans...*, p.14. Borja de RIQUER: Josep M. SOLÉ SABATÉ: «França, 1936-1946: actituds i compromisos dels exiliats catalans i espanyols». A: André BALENT, Nicolas MARTY (coord.): *Catalans du nord et languedociens...*, 2009, p. 77.

51 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: “La Generalitat de Catalunya segons el cos consolar i diplomàtic”, *A 80 anys del cop de Franco. La Generalitat de Catalunya i la Guerra Civil (1936-1939)*, SCEH-IEC, 2016.

52 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 78-82.

53 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 228.

Però llavors, i a diferència de Josep Tarradellas, president de la Generalitat restaurada que també havia estat conseller de la Generalitat republicana, Gassol ja no juga un paper polític tan important. Va ser, per tant, un exili llarg. Des de la perspectiva pro republicana, «La larga duración del franquismo debe considerarse una catástrofe [...] sin paliativos [...] [y] un pasado impresentable»⁵⁴. Gassol va perdre la guerra, però ha aconseguit guanyar la batalla per la història. A més de la veneració que li tenen a l'IEC, dóna nom a un edifici de la Facultat de Ciències de l'Educació i psicologia de la URV. La decisió es va prendre a inicis dels noranta durant el mandat de la degana Carme Borbonès, coneguda militant d'Unió Democràtica.

El següent ignorat és el conseller de Governació –avui seria d'Interior- de la Generalitat durant la guerra i abans, **Josep M. Espanya Sirat** (1879-1953), també d'Esquerra Republicana. Antic lligaire i prèviament del Partit Liberal, un dels dos partits dinàstics de la Restauració, té bons reflexos i evoluciona cap al partit llavors hegemònic en la política catalana. Abans de ser conseller, és director de l'administració local a la Generalitat. És nomenat conseller en el govern Companys anunciat el 26 de maig de 1936, omplint la vacant que havia deixat Josep Dencàs, conseller de Governació abans i durant els Fets d'Octubre de 1934, però a qui Companys ja no renova la confiança un cop restablerta l'autonomia catalana.⁵⁵

El conseller Espanya és artífex de la victòria de la legalitat republicana contra l'exèrcit sollevat a Barcelona, seguint el relat de Claudi Ametlla. Espanya – el conseller, no el país- mana vigilar els caps militars sospitosos i relleva alguns caps de la Guàrdia d'Assalt pel mateix motiu, alhora que es guanya el suport de la Guàrdia Civil. Segons Ametlla, el govern de la República no sabia res del cop militar, només percebia quelcom, molt poc. Així, «el cop militar troba el govern [de la República] *impreparat* i desprevingut». En canvi, el govern de la Generalitat estava molt més ben preparat. Si bé en el seu relat Ametlla té certa predilecció per Espanya – pel conseller i pel país-, es considera el comissari general d'Ordre Públic, Frederic Escofet, i el comandant d'artilleria, Vicenç Guarner, els principals artífexs de la derrota dels militars insurrectes a Barcelona. Són dos nomenaments en els quals intervé directament el president de la Generalitat, Lluís Companys.⁵⁶

Tot això malgrat que, després de la suspensió indefinida de l'autonomia catalana a causa de la insurrecció de la Generalitat contra la República durant els Fets d'Octubre de 1934, les competències d'ordre públic no es retornen al govern de la regió autònoma fins al maig de 1936, malgrat que l'autonomia es restableix el mes de febrer, en una tardança que *La Humanitat* no es

---

54 José-Carlos MAINER: «Entre cultura y política...». A: Ángel VIÑAS: *En el combate por la historia...*, p. 46.

55 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (ed): *Generalitat...*, vol. I, p. 268.

56 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...* p. 58. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 269-270.

cansa de denunciar. Per al diari d'Esquerra Republicana, «sense el traspàs de les competències d'ordre públic, no hi haurà plenitud autonòmica».⁵⁷

Hilari Ragner compara el cop d'estat d'octubre de 1934 amb el de juliol de 1936:

«La insurrección de la Generalidad en 1934 fracasó, entre otras cosas, porque la dirigía un aficionado, Dencàs, y en cambio su represión la había planeado cuidadosamente el Estado Mayor de la División. En julio del 36 ocurrió al revés: la insurrección la prepararon unos jefes y oficiales que actuaron como aficionados, al margen del Estado Mayor de la División, mientras el contragolpe fue perfectamente preparado por los militares profesionales al servicio de la Generalidad, y particularmente por el capitán de Estado Mayor Vicenç Guarner».⁵⁸

Durant la guerra la seva actuació és anàloga i complementària a la de Gassol i també evacua dretans i religiosos. De fet, la conselleria d'Interior es troba curulla de persones amenaçades que esperen obtenir un passaport per tal de poder sortir de zona republicana. Espanya – el conseller, no el país – no va dubtar a firmar-ne tants com va poder. El seu paper de salvadretans l'ha convertit en un ídol de la historiografia catalana dominant. Podem trobar-ne un anàlisi oposat a través del relat del seu contemporani Amadeu Hurtado, a qui coneixerem a fons en el capítol cinc de la memòria i que defineix Espanya com a «antic cacic de Viella».⁵⁹

També en la memòria àcrata. En el govern Companys de 26 de setembre de 1936 no hi ha Espanya – ni el conseller ni el país perquè la Generalitat sobrepassa el marc estatutari-, substituït com a conseller per Artemi Aiguader, també de ERC, en un govern que compta amb consellers cenetistes. El conseller Espanya ja no hi és perquè havia estat «durament criticat des de sectors anarquistes per les seves repetides intervencions contra repressió desordenada a la rereguarda».⁶⁰

Per a nosaltres, hi ha un cap visible en aquesta tasca humanitària de la Generalitat, i no és altra que la de qui n'ocupa la presidència: Lluís Companys. Si mirem la militància prèvia del president, com a fundador de la Unió de Rabassaires al camp i com a advocat obrer – laboralista, en argot actual – a la ciutat, a la Barcelona del pistolisme, podem donar encara més mèrit a la seva actuació, en tant que Gassol o Espanya no deixen de salvar-se a si mateixos, o de salvar *els seus*.

En efecte, si els dos consellers exdretans i que seguien sent catòlics practicants haguessin continuat la seva trajectòria com l'havien iniciat i no s'haguessin passat a Esquerra, durant la guerra s'haurien trobat no emparats – fins a cert punt – en tant que representants d'una institució republicana, la Generalitat, sinó com a catòlics susceptibles de ser víctimes de la repressió republicana. El seu càrrec de consellers els va salvar, ahora que van utilitzar el seu ascendent per salvar antics companys de militància.

---

57 LH 31-5-1936.

58 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 134.

59 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 162.

60 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 280.

D'una banda, se'ns presenta un Companys omnipresent, a qui res se li passa per alt, que ho controla tot personalment i que es trasllada físicament allà on faci falta: al front d'Aragó, a les fàbriques col·lectivitzades de Barcelona, realitzant una gira europea a la recerca de suports internacionals, enviant delegats a negociar amb el govern britànic o oferint el seu cap a la CNT els primers dies de guerra. Es dibuixa un Companys també *omnisapient* perquè, allà on no pot anar, hi envia algú de la seva confiança i el president coneix l'actuació d'aquests delegats tan particulars. De l'altra, potser no se'l considera prou – o gens - en les tasques humanitàries de la Generalitat per evacuar dretans de tota mena, com si no hi tingués res a veure ni n'estigués al corrent i tota la tasca humanitària de la Generalitat en aquest sentit recaigués exclusivament en Gassol i Espanya. Tot plegat, simplement, no quadra.

Excepte si considerem que, des d'aquesta perspectiva tan pròpia de la tercera Catalunya, aquells que en surten amb més bona crítica són, precisament, els dos consellers catòlics. En la historiografia catalana res no és casual. El necessari coneixement de Companys de tota l'actuació del govern de la regió autònoma propicia que les tasques humanitàries citades les atribuïm sobretot al president. I que, en conseqüència, Gassol i Espanya caiguin de la llista.

Acabant amb els polítics d'Esquerra ignorats en aquesta memòria, en tant que no formen part del grup d'estudi, afegim **Marian Rubió Tudurí** (Maó 1896 – Barcelona 1962). Perseguit durant el triomf del cop d'estat a Mallorca, s'escapa en iot. Quan arriba a Barcelona, actua com a advocat defensor de dretans acusats per la justícia especial de guerra. Finalment, és autor d'un opuscle que pren la forma de diatriba o de filípica contra la Catalunya revolucionària de l'estiu de 1936. També integra l'exili del 36, malgrat llur condició de diputat del Front Popular.⁶¹

Com a exemple de la manca de garanties de la justícia especial de guerra, sobretot en els primers temps, serveixi aquest fet que explica el propi Rubió Tudurí en un passatge del llibre citat: el van a buscar perquè comparegui en presència d'un detingut. Però mai pot reunir-s'hi perquè, quan es disposava a efectuar el desplaçament a corre-cuita, se senten uns trets que indiquen que aquell suposat dretà a qui havia de defensar ja havia estat afusellat.

A l'exili, i durant la guerra, treballa a Londres al costat del separatista Josep M. Batista Roca, amb la intenció de buscar una pau separada per a Catalunya, que s'independitzaria així de la guerra i de tota Espanya. Es tracta de la diplomàcia paral·lela catalana, consentida per Companys i que tractem al capítol set d'aquesta memòria. A més de Londres, París és l'altra capital europea on tenen lloc aquestes gestions de pau separada, en aquest cas sobretot a través de Joan Casanovas i Estat Català, un cop fracassat el pla que havien dissenyat per assassinar Companys i substituir-lo en el poder.⁶²

---

61 Marian RUBIÓ TUDURÍ: *Barcelona 1936-1939...*

62 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 261-262.

El primer dels nostres ignorats d'Acció Catalana és **Eduard Ragasol Sarrà** (Caldes de Montbui 1901 – Mèxic 1962), un altre desconegut que presenta una trajectòria personal semblant a la de Boronat i que també participa en la justícia especial de guerra tot presidint un tribunal de justícia. Ho fa, però, en un tribunal menys sanguinari, essent concretament el president de la Sala Especial de Divorcis. Forma part de l'exili mexicà, sens dubte paradigma de l'exili republicà d'elit per qualitat i quantitat dels refugiats que acull el país nord-americà.⁶³

Un segon ignorat d'Acció Catalana és un català notable, el cèlebre arqueòleg i prehistoriador **Pere Bosch Gimpera** (Barcelona 1891 – Mèxic 1974), rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, modernitzador del pla d'estudis a la universitat catalana i artífex que el nombre de matriculats baixés a la meitat per la imposició del català a les aules. Durant la guerra perfecciona i *humanitza* la justícia especial de guerra, en tant que conseller de Justícia. Malgrat que accedeix al càrrec com a independent, desencadena una crisi de govern que acaba amb la CNT deixant el govern de Catalunya com a protesta per l'entrada de Bosch Gimpera, que els confederals consideraven massa burgès.⁶⁴

Paradoxalment, la reentrada de l'Acció Catalana al govern de la Generalitat després d'uns mesos d'absència en la figura de Pere Bosch Gimpera, alhora rector de la Universitat autònoma de Barcelona, en propicia la sortida de la CNT, que ja no hi tornaria a entrar per oposició del PSUC, el partit que capitalitza millor la situació a la rereguarda. És així com, accidentalment, un partit liberal demòcrata facilita l'hegemonia al partit comunista català majoritari.

Sobre la seva participació a la justícia especial de guerra, pot haver-hi un element d'autoprotecció per un passat no gens d'esquerres. Ens l'explica el jove lligaire Carles Eugeni Mascarenyes:

«En Bosch Gimpera segueix fent de les seves. No et sembla que la seva actitud està en gran part motivada per a justificar que fa quatre dies era de la Lliga i abans tenia certs flirteigs amb En Primo de Rivera? Això no deliberadament, però pot ser una reacció instintiva. Sembla que hi ha alguna cosa d'això».⁶⁵

José Luis Martín Ramos també es refereix al conseller Bosch Gimpera:

«l'assumpció de Justícia per part de Bosch Gimpera va produir una novetat, en sintonia amb el que Irujo pretenia al capdavant del ministeri homònim de la República, per la seva intenció de sotmetre a revisió els excessos comesos entre el juliol [de 1936] i maig [de 1937] i potenciar la major normalització possible de l'administració judicial. No ho va aconseguir, per l'oposició que havia de trobar entre les organitzacions obreres i per l'acumulació de procediments extraordinaris impulsats pel mateix govern de la República».⁶⁶

63 José M. MURIÀ: «L'ajuda mexicana a la República», *Exilis catalans contemporanis*, ISOCAC, URV, 2017.

64 Enric UCCELAY: «Descriure...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 230-231.

65 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 15-1-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 489.

66 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 127.

Com Gassol o Espanya, Bosch Gimpera fa gestions per tal d'evacuar de Catalunya persones amenaçades durant l'etapa de predomini anarquista. Des de l'exterior, els quadres dirigits de la Lliga també participen en aquestes gestions.⁶⁷

El mètode de Bosch Gimpera deriva del model alemany, en el qual va formar-se, en sintonia amb la formació acadèmica del doctor Juan Negrín i en clara oposició a la majoria de líders republicans, que no acostumaven a cursar estudis universitaris a Alemanya. Consisteix a fer examen d'ingrés, examen global de les assignatures comunes i examen final de llicenciatura, deixant llibertat d'elecció als alumnes per a la resta d'assignatures. Els alumnes també col·laboren en la recerca i tendeixen a ser avaluats a través de pràctiques i no d'exàmens teòrics.⁶⁸

La supressió inicial de l'ensenyament lliure provoca reaccions en contra d'aquesta mesura per als estudiants que havien de compatibilitzar universitat i treball. Les autoritats acadèmiques atenen aquesta demanda i rectifiquen amb una solució intermèdia que eximeix els estudiants que treballen de l'obligatorietat d'assistir a totes les classes per un nombre reduït d'assistència combinat amb entrevistes periòdiques amb els professors.⁶⁹

El juny de 1933 arriba l'estatut d'autonomia universitària, que converteix la Universitat de Barcelona en la Universitat Autònoma de Barcelona, que res té a veure amb la universitat actual homònima, o UAB. Aquesta autonomia universitària està vigent fins a l'entrada de les tropes de Franco a Barcelona a inicis de 1939, restant suspesa també durant l'etapa del Bienni Negre posterior als Fets d'octubre. L'autonomia universitària està vinculada políticament a l'estatut d'autonomia de Catalunya de 1932. En el marc de l'autonomia universitària, el govern de la universitat passa del claustre al patronat, els membres del qual són nomenats pel govern de la República, el govern de Catalunya i el propi claustre. La presència del català en l'ensenyament universitari, així com la nova forma de govern que resta poder a l'òrgan de govern tradicional, suposa la continuació de l'enfrontament entre el sector catalanista, que Bosch Gimpera integra, i el sector espanyolista, que s'imposa després de la guerra civil. És un enfrontament sobre la orientació de la universitat que ja s'havia plantejat de manera paral·lela a la campanya de la Lliga per l'estatut d'autonomia de Catalunya no nat de 1919.

En les eleccions de 1933 Pere Bosch Gimpera és elegit rector de la universitat catalana. Arriba al càrrec amb quaranta-dos anys, convertint-se en el rector més jove d'una entitat els orígens de la qual es remunten al segle XV. Bosch Gimpera arriba al càrrec gràcies a la dimissió del rector anterior, que no accepta fer bascular la capacitat de decisió dels òrgans tradicionals (rector, junta

---

67 Carta de Sugranyes a Estelrich 27-1-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 497.

68 Montserrat FULLOLA PERICOT: *Breve historia de la Universidad de Barcelona*, Barcelona, Publicacions de la UB, 2017.

69 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 122.

universitària i juntes de Facultat) al Patronat. Abans de ser rector, Bosch Gimpera havia implantat l'autonomia universitària com a degà de la Facultat de Filosofia i Lletres de la UB, prèvia a la implantació per a tota la universitat. El nou rector afegeix un canvi no gens subtil en el lema de la universitat. El lema antic era: *Perfundet omnia luce*. El nou passa a ser: *Libertas perfundet omnia luce*. El general Franco torna al lema antic de la universitat. Amb la recuperació de la democràcia es recupera també el lema de la universitat republicana, que continua vigent. El lema que el jove rector modifica va en consonància amb els seus ideals: «no hi ha ciència sense llibertat».⁷⁰

Si bé la manca d'entesa es manifesta en els nivells educatius preuniversitaris, a la universitat arriben a un acord les autoritats catalanes i les republicanes. Encara que el projecte estatutari demanava per a Catalunya la totalitat de les competències en educació, la República no les va concedir. Així, l'estatut d'autonomia de 1932 reconeix al govern autònom la facultat de crear el seu propi sistema educatiu paral·lel i en català, però a partir de recursos propis i que coexisteix amb les escoles de la República. No és així en el cas de l'ensenyament universitari, en el qual no coexisteixen dos models educatius, sinó que tot es centralitza en la Universitat Autònoma de Barcelona, la docència a la qual es realitza en català i en castellà. Alhora, i com en els nivells educatius inferiors, hom entén la universitat com a eina de nacionalització i, en conseqüència, com a «òrgan propulsor de la cultura catalana».⁷¹

La fórmula escollida és un terme mig entre els extremistes que volien una universitat dual (una de castellana dotada de recursos i una de catalana que la Generalitat hauria de finançar) i aquells que «utilitzaven el poder regional per desallotjar» el castellà de la universitat catalana. Es tracta d'una solució a favor de la qual intervé decisivament Manuel Azaña, per a qui «la cultura a Catalunya era doble però comuna». Esquerra Republicana i el claustre de la UB accepten aquesta fórmula que el polític castellà proposa. Aquesta fórmula conciliadora permet la persistència del castellà a les aules, alhora que el català es converteix en la llengua vehicular majoritària. Com a exemple d'aquesta concòrdia imperant, el Patronat de la UB, òrgan rector de la universitat, està integrat per cinc vocals proposats per la Generalitat i cinc més pel govern de la República. En els dos grups de vocals hi ha tant catalans com castellans. A diferència de l'educació preuniversitària, finançada amb l'una o amb l'altra, la UB la financen conjuntament la República i la Generalitat.⁷²

Arnau González Vilalta considera el triomf de les veus moderades en la fórmula que permet una sola universitat catalana, no un model dual com al sistema educatiu preuniversitari, «una posició de transacció» entre el catalanisme radical i «la intransigència espanyola més recalcitrant». Moderats a qui els separatistes catalans titllen de traïdors i botiflers. La tasca del Patronat de la UB comprenia

70 LH 18-4-1936. Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, p. 121.

71 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, p. 114.

72 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 117-119.

«una reforma total que havia d'afectar tots els àmbits, que transformaria la UAB en la primera i única institució d'estudis superiors de la República que empenia una transformació i modernització pedagògica i organitzativa que no seria seguida per cap altre centre».⁷³

Després dels Fets d'octubre, el govern de la República dissol el patronat, que restaura després de la victòria electoral del Front Popular. Autonomia universitària catalana i autonomia catalana en general comparteixen, doncs, una cronologia molt semblant. Arqueòleg de professió, Bosch Gimpera dirigeix les excavacions d'Empúries, on el sorprèn el cop d'estat de juliol de 1936. Com a rector, crea el cos de professionals que avui es coneix com a personal d'administració i serveis (PAS) de la universitat, per tal de professionalitzar l'exercici de les tasques burocràtiques i alliberar d'aquestes tasques els professors amb càrrecs de gestió, per tal que puguin dedicar-se a la docència i la recerca. Després de la guerra, Bosch Gimpera integra l'exili republicà de Mèxic. Bosch Gimpera té publicades les seves memòries, que no hem consultat per a aquesta memòria.⁷⁴

Un darrer ignorat d'Acció Catalana és **Pere Lloret Ordeix** (Tarragona 1877 – Barcelona 1967), alcalde de Tarragona fins que canvia l'alcaldia per un càrrec subaltern a la Generalitat. El motiu pel qual abandona la ciutat no és altra que la seva relació amb l'Església. Ens expliquem. Ens trobem en plena República. Lloret és l'alcalde republicà d'una ciutat que aleshores era capaç d'omplir la Rambla Vella de manifestans adherits al CADCI, ja en la seva etapa de predomini comunista. En aquell context, Lloret comet la insensatesa d'estar massa a prop de l'arquebisbe, Vidal Barraquer, fins al punt de prosseguir amb l'antiga costum de les autoritats de besar l'anell episcopal. Pràctica que les autoritats republicanes tendien a ignorar.

Aquesta no és una qüestió menor. D'una banda, indica un nivell de respecte i d'acatament al poder religiós difícil de trobar en altres figures republicanes. De l'altra, la imatge d'una població tarragonina fent fora el seu propi alcalde per un acostament o un acatament excessius del poder civil republicà envers l'Església catòlica sobta, si ho comparem amb el que passa dues dècades abans. Ramon Muntanyola, biògraf de Vidal Barraquer, narra primer l'arribada del cardenal a la seu primada, quan és nomenat arquebisbe de Tarragona. Sembla que tothom surt al carrer a rebre el seu cardenal. Uns anys després passa exactament el contrari. Quan la repressió anticlerical es desencadena a Tarragona els primers dies de la guerra, una part d'aquest poble que abans venerava el cardenal el va a molestar al palau episcopal. I, poc abans, la pressió popular pot fer fora l'alcalde Lloret.⁷⁵

Lloret és alcalde de Tarragona durant tot el període republicà des de la seva victòria electoral l'abril de 1931 i reeditada el gener de 1934 fins a la seva dimissió, acceptada el 30 de maig de 1936. En

73 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 74-76.

74 Pere BOSCH GIMPERA: *Memòries*, Barcelona, Edicions 62, 1980. Montserrat FULLOLA PERICOT: *Breve...*

75 Ramon MUNTANYOLA: *El cardenal de la pau...*

paraules de Montserrat Duch, la presenta «per evitar la moció de censura que havien demanat els partits d'esquerra obrerista, integrants del Front Popular, arran dels incidents provocats per l'aparició pública de Lloret amb la representació de l'Església tarragonina en la desfilada militar de l'aniversari de la proclamació de la República». Lloret, com el govern de la Generalitat i els ajuntaments de majoria d'esquerres, va ser desposseït del càrrec pel suport als Fets d'Octubre de 1934. Després de la seva dimissió com a alcalde, és nomenat Director General d'Administració Local de la Generalitat el 17 de juny de 1936.⁷⁶

Carles Rahola Llorens (Cadaqués 1881 – Girona 1939), intel·lectual catalanista sense militància política, també integra la llista dels nostres ignorats. En la seva etapa com a governador civil de Girona, Claudi Ametlla el té com un visitant assidu. El defineix com «una de les figures més estimables i més nobles de la ciutat» de Girona. Per a Ametlla i sobre Rahola: «més que el que sabia, que era molt, m'admirava l'altesa del seu esperit, tan després de tota material contingència». Va ser afusellat per ordre de Franco per haver publicat un article condemnant el bombardeig de l'aviació franquista sobre Girona. El seu afusellament és un episodi que constitueix un horror tant entre aquells catalans que es queden com entre aquells que marxen de Catalunya tement aquest tipus de represàlies.⁷⁷

Josep Fontana considera el cas de Rahola prou revelador. La devoció de Rahola per la llengua catalana va formar part de l'acusació i, malgrat confirmar l'apoliticisme del qual, se li pressuposen simpaties per les esquerres. Durant la guerra Rahola havia protegit i salvat un religiós. Acusat de rebel·lió militar i de separatista intransigent, la justícia franquista no va considerar aquell testimoni exculpatori. A partir del cas paradigmàtic de Carles Rahola, Fontana explica:

«Se li havien escapat al franquisme la immensa majoria dels que hauria volgut castigar, de manera que va optar per acarnissar-se amb víctimes indefenses. La finalitat d'aquests processos sense garanties no era sancionar unes culpes, sinó assentar el domini del nou règim sobre la base d'un terror que anul·lés qualsevol temptació de resistència i de discrepància. El sistema judicial, amb la seva falta total de garanties, i la presó eren els complements adequats d'aquesta política de terror».⁷⁸

Finalment, obviem un altre català il·lustre, la memòria del qual ha estat recuperada recentment amb una exposició (*Rafael Patxot: mecenes, científic... l'home*) que ha estat exhibida, entre altres indrets, a l'IEC, així com amb la publicació d'un llibre recent per part d'una descendent (*Rafael Patxot Jubert. Una vida de tramuntana*) que es basa en les memòries del propi Patxot (*Guaitant enrera*), així com un petit llibre editat recentment a Montserrat (*Rafael Patxot i Jubert: el savi, el mecenes, el patriota*). Es tracta de **Rafael Patxot Jubert** (Sant Feliu de Guíxols 1872 – Suïssa

76 Montserrat DUCH: *República, reforma i crisi...*, p. 85. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, p. 267-268.

77 FP Trias Peitx. Pavelló de la República – UB. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 170.

78 Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...*, p. 366.

1964), la casa i observatori del qual a Catalunya la saquegen tant republicans com franquistes. Científic de professió i separatista convençut, ajuda econòmicament alguns dels esmentats personatges del grup d'estudi en l'exili que comparteixen a Suïssa, on resideix Patxot.

Incapaç de mantenir la més mínima disciplina de partit, si l'haguéssim inclòs al grup d'estudi constituiria un grup en si mateix. Potser portaria un títol poètic, de l'estil: una ànima lliure i inclassificable. Com que per les seves cites els coneixereu, em permeto de citar Patxot: «El saber no ocupa lloc, però la veritat sempre fa nosa a tot arreu». Sens dubte, la convulsa Espanya dels trenta no sembla el lloc més indicat per a una personalitat extraordinària com la seva. Podem definir Patxot com a científic, intel·lectual, humanista, catalanista i mecenes que féu un esforç ingent «per la preservació del nostre patrimoni històric i cultural».⁷⁹

Ramon Sugranyes de Franch defineix Patxot com a tossut de mena:

«Era un home complex i difícil, d'una intransigència moral i d'una tossuderia intel·lectual considerables, que formulava sobre qualsevol matèria uns judicis absoluts, que no admetien rèplica. No era gens senzill de fer-lo canviar d'opinió [...] En el seu catalanisme, era tan radical com en les altres actituds».⁸⁰

Un llistat de la tercera Catalunya.

Seguim parlant d'aquests protagonistes de la història, així com dels seus partits. Presentem ara el llistat ampliat de les personalitats susceptibles de formar part de la tercera Catalunya. Llistat que compta tant amb els membres del grup d'estudi com amb aquells que finalment no hi hem inclòs. Indiquem la militància o adscripció política de cadascun. Els presentem en ordre alfabètic. Però amb una excepció, ja que situem Boronat en primer lloc o com a cap de sèrie, en tant que punt de partida i desencadenant de la tesi. Queda així:

Josep M. Boronat Recasens (ACR)

Claudi Ametlla Coll (ACR)

Domingo Batet Mestres (no adscrit)

Pere Bosch Gimpera (ACR)

Carles Cardó Sanjoan (LC)

Manuel Carrasco Formiguera (UDC)

Lluís Companys Jover (ERC)

Josep M. Espanya Sirat (ERC)

Ventura Gassol Rovira (ERC)

Gaziel, Agustí Calvet Pascual (LC)

---

79 Manuel CASTELLET SOLANAS, Núria DELÉTRA-CARRERAS PATXOT: «Introducció a l'edició en català». A: Núria DELÉTRA-CARRERAS PATXOT: *Rafael Patxot...*, p. 12-13.

80 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 223.

Amadeu Hurtado Miró (ACR)
Pere Lloret Ordeix (ACR)
Carles Eugeni Mascarenyes Portusach (separatista)
Rafael Patxot Jubert (inclassificable)
Eduard Ragasol Sarrà (ACR)
Carles Rahola Llorens (no adscrit)
Joan B. Roca Caball (UDC)
Pau Romeva (UDC)
Marian Rubió Tudurí (ERC)
Maurici Serrahima (UDC)
Ramon Sugranyes de Franch (UDC)
Josep M. Tarragó (LC)
Francesc Vidal Barraquer (LC)

Com es pot observar, es tracta d'un grup molt ampli, molt heterogeni i que aquesta tesi no es pot proposar seriosament estudiar. No ens ha d'espantar. No ens plantegem quimeres. Se les planteja Montserrat Duch, i se'n surt prou bé. No es tracta de fer cap biografia dels integrants del grup d'estudi, així que només ens hem de centrar en alguns aspectes molt concrets i que ens aportin informació sobre la pertinença o no de cadascun d'ells a la tercera Catalunya. Si ens fixem en les seves biografies, hi ha una dada impactant: tots van haver d'exiliar-se en motiu de la guerra i aquells que no ho van fer van ser afusellats: Batet, Carrasco Formiguera, Companys i Rahola. El president, és clar, per no haver fugit de la França ocupada.⁸¹

Vuit punts per a cadascú.

La segona part de l'estructura, o el segon nivell, correspon als punts en què estructurarem cadascun dels membres del grup d'estudi. Són vuit punts. I són els següents:

1. Breu presentació.
2. Categoria social.
3. La qüestió social.
4. Nacionalisme.
5. Cultura política.
6. Religió i moral.
7. Repressió i exili.
8. Tercera Catalunya?

---

81 Montserrat DUCH: *Quimeres...*

El primer punt ens serveix per fer una breu presentació de cada personatge, molt i molt sintètica. El segon correspon a la categoria social de cada personatge, tant la que tenia en origen, és a dir, quan va néixer, com la que adquireix després en funció de la seva professió. El tercer punt ens ha d'indicar acostament o allunyament respecte de les classes populars catalanes i les seves reivindicacions, és a dir, si el personatge és de dretes o d'esqueres. El quart punt explica la relació entre el personatge i el nacionalisme català, en el sentit de quina orientació pren respecte d'aquesta ideologia transversal. El cinquè punt ens detalla la cultura política de cada personatge, que en bona part ja hem establert a l'hora d'encasellar-los en quatre espais o capítols diferents. El sisè ens dóna la perspectiva del personatge en relació a la religió i la moral i, per tant, entra en la relació entre Església i estat, cavall de batalla de la Segona República.

El setè punt explica l'experiència de cada personatge en tot allò que afecta a llur repressió i exili, sigui quin sigui l'exili i el tipus de repressió que recaigui sobre cadascun d'ells. Tant la repressió com l'exili són experiències vitals extremes que caracteritzen el patiment físic i mental de les persones que els pateixen. En aquest sentit, convé tenir molt present aquesta màxima de Jacques Maritain: «un periodo bastante corto para el historiador puede parecer muy largo a quienes soportan el peso» d'haver de passar per aquestes experiències extremes.⁸²

El darrer punt es planteja en forma d'interrogant perquè es pregunta per la pertinença o no de cada membre del grup d'estudi a aquesta categoria inventada que és la tercera Catalunya. Com es pot comprovar, no hi ha cap punt específic que analitzi l'actuació dels membres del grup d'estudi durant la guerra, que condiciona la pertinença o no a la tercera Catalunya. Entenem que es tracta de personatges notables que poden marxar a l'exili i actuar amb veu pròpia allunyats de la guerra, o que tenen cert marge d'actuació encara que es quedin en zona republicana. No es tracta, per tant, de catalans corrents, que simplement són obligats a marxar cap al front si es troben en edat militar i que no tenen manera d'eludir-ho si no és saltant-se la legalitat.

En tot cas, per a la majoria dels integrants del grup d'estudi hem inclòs la seva actuació durant la guerra en l'apartat cinquè, el de la cultura política que representen, en tant que entenem que l'una cosa deriva de l'altra. Establim una excepció a la norma, que torna a ser la del nostre biografiat, Josep M. Boronat. En aquest cas, incloem la seva actuació durant la guerra, basada en la justícia especial de guerra (republicana), en un capítol a part, el setè d'aquesta memòria.

Si no l'haguéssim creat, aquest capítol set, hauríem inclòs l'actuació de Boronat durant la guerra en l'apartat setè, el de la repressió i exili. Entenem que la seva participació irregular com a magistrat obeeix més als seus coneixements tècnics en tant que jurista que a una qüestió estrictament política. En aquest sentit, Boronat podia acreditar un nivell de formació més elevat que la majoria dels

---

82 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 202.

integrants de partits i organitzacions del bloc lleial situats més a l'esquerra. Confirma la nostra hipòtesi les incomoditats recíproques que Boronat i el SIM es generen entre si a partir de les actuacions del Tribunal Especial de Guàrdia número 3 de Barcelona, que és el que Boronat presideix.

Descartada la possibilitat d'encabir la seva actuació més destacada durant la guerra en l'apartat de cultura política, el mateix que per a la resta dels membres del grup d'estudi, una altra possibilitat era incloure-la a la categoria social, en tant que és nomenat magistrat de manera irregular o extraordinària perquè és un advocat d'un partit del bloc lleial que, fins i tot, és part integrant del Front Popular. Però veiem molt més clara la connexió entre la repressió que Boronat mana executar sobre aquells a qui va jutjar i la que va recaure sobre ell mateix després que el règim democràtic que va defensar va acabar perdent la guerra i Boronat tornés massa aviat en aquella altra Espanya que no vol perdonar-li el seu passat, entre altres coses perquè havia dictat penes de mort.

Tot i complir amb el marc legalment establert i fer-lo complir als demés, Boronat passa de repressor a reprimat. Hem de tenir en compte que hi ha informació d'arxiu i altres fonts que s'han consultat *ex profeso* per a l'estudi d'aquesta etapa, que esdevé fonamental en la trajectòria professional i personal de Boronat perquè condiciona tot el seu futur, tant el més immediat com el més llunyà. Per la qual cosa aquest apartat, el de repressió i exili circumscrit al nostre biografiat, hauria adquirit unes proporcions descomunals, si hi haguéssim inclòs el paper de Boronat com a repressor. Raó per la qual estudiem aquest episodi tan fonamental en la seva vida en un capítol a part. De fet, aquest estudi a partir de material d'arxiu restava pendent en la biografia⁸³ d'aquest personatge singular. Amb aquesta memòria, procurem posar fi a aquella mancança.

Com és habitual i hem anticipat, hem passat per molts models finalment descartats abans de donar per satisfactòria l'estructura definitiva. Un dels problemes amb què ens hem trobat per a aquest segon nivell organitzatiu era que obteníem una estructura dual, amb uns punts temàtics i uns altres de cronològics. Finalment, hem optat per fer una classificació temàtica, no cronològica, de manera que els diferents apartats se sobreposen cronològicament entre ells. Així, gairebé tots els capítols tenen, doncs, la mateixa estructura. Apliquem el nostre mètode, els vuit punts, a cadascun dels integrants del grup d'estudi que incloem en aquell capítol concret, de qui n'indiquem l'existència o no de les seves pròpies memòries, així com la biografia referent.

Tot això que hem dit en els dos apartats que detallen l'estructura d'aquesta memòria és vigent pel que fa als capítols de dos a cinc, que estructuraven el grup d'estudi en espais polítics definits, per bé que amb possibles vasos comunicants entre aquests. El primer capítol correspon al debat historiogràfic. El altres dos capítols de la memòria presenten una estructura pròpia. El capítol

---

83 Edgard SANSÓ: *Josep M. Boronat...*

cinquè analitza bàsicament les relacions entre el govern de Catalunya i el govern de la República. Aquest anàlisi se circumscriu prioritàriament en temps de pau, abans de la guerra, i utilitza com a font primària fonamental premsa satírica republicana. El capítol setè el constitueix parcialment l'estudi del paper de Boronat durant la guerra, com a president d'un tribunal importantíssim. Si bé en el capítol sis descobrim una entesa entre el govern de la Generalitat de Catalunya i el govern de la República, en el darrer capítol veurem com aquesta entesa es trenca durant la guerra.

Fonts primàries o d'arxiu.

Les fonts primàries consultades per a l'elaboració d'aquesta memòria són fonamentalment diaris i setmanaris. Premsa escrita, en definitiva. I més concretament, òrgans de premsa o premsa de partit. A través d'aquesta ens fem una idea de l'espai polític que representa el partit al qual està vinculada i, per tant, caracteritza cadascun dels quatre primers capítols de la memòria. Parlem primerament de la premsa. Seguidament, d'altres fonts primàries o d'arxiu.

Com a consideració prèvia, el diari és el més important dels mitjans de comunicació de masses (*mass media*) de l'època. La ràdio és el darrer invent, la transmissió d'informació pot fer-se en temps real (*breaking news*), però rarament la gent en té una a casa perquè es tracta encara d'un article força car. De fet, les cases comercials que anuncien ràdios als diaris ofereixen la possibilitat de pagar aquest producte a terminis⁸⁴, senyal inequívoc que es tracta d'un producte costós. Serveix per saber què està passant, però per a un anàlisi més profund de l'actualitat cal esperar-se a l'endemà, quan els diaris surtin a la venda, o bé a l'edició de tarda del diari predilecte de cada lector, si n'hi ha. La subscripció a un diari concret es fa més a nivell d'associació que a nivell particular, tot i que la intenció dels editors és vendre tants diaris com sigui possible, raó per la qual el diari de partit d'Esquerra Republicana espera les vendes de manera no gens subtil amb el lema: «En cap llar catalana no ha de mancar La Humanitat». En general, es produeix un auge de la premsa escrita durant el període republicà, si exceptuem, és clar, els períodes de censura de diaris.⁸⁵

Aquest increment pel que fa a exemplars editats inclou també un augment de la premsa en català, cosa que no evita que els dos diaris més venuts a Catalunya siguin *La Vanguardia* i *El Diluvio*, escrits en castellà. Igualment, aquest increment en la distribució de la premsa escrita és quantitativa o numèrica, en tant que augmenta el nombre d'exemplars venuts. Però també qualitativa, en el sentit que no només creix la premsa d'una tendència ideològica concreta. Aquesta varietat de diaris i altres publicacions quant a representar ideologies diferents l'entendem com una mostra del funcionament normal d'un sistema democràtic, en el qual cada opció política és ben lliure d'expressar les seves

---

84 EM 21-1-1936.

85 LH 4-1-1936.

idees dintre del marc legal establert, que, en un sistema democràtic, ha de garantir la llibertat de premsa i d'opinió. En efecte, s'estableix que:

«Toda persona tiene derecho a emitir libremente sus ideas e opiniones, valiéndose de cualquier medio de difusión»⁸⁶.

Com a nota curiosa, i compartida entre la premsa de dretes i la d'esquerres, els diaris en català també escriuen en català el nom de pila dels polítics castellans. Així, s'inventen personatges tan curiosos com Francesc Largo Caballero o Josep Maria Gil Robles, entre altres. Com si fossin tots de la plana de Vic. Potser és que escrits en català els seus noms fan menys por als sectors socials que els temen. Presentem, per aquest ordre, l'estudi de tots els pòrtics del setmanari catòlic *La Paraula Cristiana*, un estudi dia a dia del diari catòlic *El Matí* durant el 1936 més la proclamació del règim i un estudi també diari de la publicació periòdica republicana *La Humanitat* dels dies de 1936 previs a la guerra més el referèndum estatutari més la victòria electoral dretana en les eleccions de 1933.

Metodologia.

Aquesta memòria es basa en publicacions periòdiques de la cronologia d'estudi, biografies, altra bibliografia i, finalment, fonts arxivístiques circumscrites a apartats molt concrets de la tesi. Malgrat que no té por a fer interactuar la varietat de fonts, el redactat d'aquesta memòria prefereix incloure cadascuna d'elles en un punt concret de la narració. Com que es tracta d'una tesi complexa els integrants del grup d'estudi de la qual, les seves característiques i una possible ordenació de tota la informació no ens venien donades de sèrie, la consulta dels primers materials ens porta fins a gairebé quatre anys enrere, mentre que la redacció no és anterior a aquest present 2018.

En aquest aspecte, a inicis de 2016 disposàvem ja d'una memòria redactada parcialment i que consta de cent cinquanta pàgines. Versió descartada a mesura que incloïem nova informació, deixant aquella estructura inservible. Per bé que les bases són d'inicis de 2018, l'estructura definitiva de la tesi data de finals d'estiu d'aquest any, és a dir, que s'ha barrejat la seva redacció amb canvis continuats en l'estructura. Tot plegat no fa sinó corroborar les dificultats que ens hem trobat. En part aquestes dificultats vénen perquè, si volíem realitzar un anàlisi crític del concepte de tercera Catalunya i de tots els altres tractats en aquesta memòria, havíem de conèixer la tendència historiogràfica en què s'incardina cadascun d'ells, però també la militància o actuació política de l'historiador que la predica. Creiem que no és possible fer un anàlisi crític dels conceptes tractats – no inventats- en aquesta memòria sense valorar el context polític en què es formulen.

Quant a la prelació de les fonts en el text, donem preferència a les fonts primàries (premsa, arxiu), seguides de les obres dels membres del grup d'estudi i deixant la historiografia en tercer lloc. Hem

---

86 Art. 34 CRE 1931.

conservat les cites, per llargues que siguin, dels dos primers tipus de fonts, mentre que hem evitat que les cites del tercer tipus de font fossin excessivament llargues o reiteratives.

Agraïments.

A la directora de la tesi, Montserrat Duch, a qui dec qualsevol aproximació des de dins a la història de Catalunya. Per la seva protecció, des del meu darrer any de carrera. Per la cessió que va aconseguir de la documentació personal de Josep M. Boronat, precedent d'aquesta tesi i base de la monografia d'un català abans ignorat i que ara ja existeix perquè compta amb la seva biografia i una entrada a la Viquipèdia en català que no és obra meva, però que cita la monografia. Per la seva atenció personalitzada, independent dels maldecaps de la vida acadèmica i centrada en tot allò necessari per poder fer una tesi tan complexa amb les millors garanties d'èxit. Per tot això, un etern agraïment. A partir d'aquí, Montserrat Duch dirigeix i tutoritza la tesi, però no l'escriu, per la qual cosa tots els errors són atribuïbles a mi, mentre bona part del mèrit recau en el seu mestratge.

Al grup de recerca consolidat ISOCAC, la directora del qual és Montserrat Duch, per haver permès un gran ambient de treball i pel treball incansable en publicacions i activitats acadèmiques que, si bé són difícilment citables perquè aquesta memòria tracta una temàtica molt específica, m'han ajudat a situar-me en les complexes latituds de la historiografia catalana actual, de la qual la directora i els altres investigadors del grup constitueixen, sens dubte, destacats exponents. Aquesta magna activitat historiogràfica del grup ISOCAC va permetre la convocatòria d'una beca predoctoral del Programa Martí Franquès (PMF-PIPF) de tres anys de durada.

A Hilari Ragner, per l'entrevista que va tenir l'amabilitat de concedir-me al monestir de Montserrat el desembre de 2016 i per haver-me permès consultar el butlletí *La Paix Civile* a la biblioteca del monestir.

A totes les ponències i altres contribucions dels historiadors catalans i de més enllà en tots els congressos i altres activitats acadèmiques a les quals he tingut ocasió d'assistir en el transcurs de l'elaboració d'aquesta memòria. Un agraïment a tothom, sense excepció. També al personal del Pavelló de la República, per la facilitat i amabilitat en la consulta de fonts.

A Maria Bargalló, professora coordinadora del programa de Doctorat en Estudis Humanístics, i al PAS de la URV, per haver resolt sempre molt satisfactòriament i aportant una completa informació tots els tràmits administratius generats per a la matrícula, dipòsit i defensa d'aquesta tesi.

Al meu entorn familiar més proper, per haver estat apassionats lectors d'aquesta memòria durant la conflictiva redacció de la qual. Als amics de la família, pels ànims i l'interès en aquesta tesi. Als meus avantpassats, per haver-me explicat la història des de la perspectiva dels de baix, que sempre constitueixen una majoria social.

1. Debat historiogràfic.

1.1. Estat de la qüestió.

A diferència de les ciències exactes, la història és una ciència social o una disciplina humanística sense lleis empíriques. Aquesta mancança aparent és la grandesa de la història, ja que pot donar-se el cas que dos o més historiadors amb un mateix objecte d'estudi i fins i tot a partir d'identiques fonts arribin, tanmateix, a conclusions diferents. La història és la ciència o disciplina que estudia el passat, però els fets pretèrits l'existència dels quals és incontrovertible cal interpretar-los. I és en aquest punt on comencen totes les discrepàncies. Història vol dir, sobretot, debat.

Quan un historiador català es refereix al país, al nostre país o fins i tot a casa nostra, es refereix a Catalunya, no a Espanya. A tall d'exemple, la trobem tant en Gemma Caballé i Queralt Solé, joves historiadores representants de la historiografia nacionalista, com en José Luís Martín Ramos, il·lustre representant de la historiografia frontpopulista. Aquest darrer, en una obra en la qual el seu nom de pila compost apareix catalanitzat. Ens preguntem el motiu de la mutació del nom de pila de l'historiador català. No cal dir que Hilari Ragner, historiador de tendència nacionalista, es refereix a Catalunya com «el país» ja en la seva *opera prima*.⁸⁷

De la mateixa manera, la referència a la nació, nacional o derivats fan referència a Catalunya, no a Espanya. En la historiografia catalana, Catalunya és el país o la nació, mentre Espanya és l'estat. La conseqüència lògica d'aquest enfocament és considerar Catalunya una regió – perdó: nació o país-moderna i avançada, mentre que Espanya o Castella es presenta com un territori sempre endarrerit font de tots els mals de la societat catalana. En tota història nacionalista, la qüestió social sempre se subordina al fet nacional. La historiografia catalana culpa sovint el veí castellà o espanyol dels conflictes socials de la societat catalana, en comptes d'analitzar-los com un fenomen atribuïble al comportament de la burgesia autòctona.

Com a fenomen paral·lel, la historiografia catalana fa un ús abundant de Catalunya, català i derivats, en bona part perquè és el territori objecte d'estudi. Si vol ampliar la mirada i construir una història comprensible perquè fa referència al marc general, i no a la realitat territorial més propera, la historiografia catalana empra un seguit de subterfugis força imaginatius per evitar dir Espanya, ignorant que no només és el nom del país, sinó que també s'hi podrien referir com a topònim sinònim de Ibèria, essent el primer la denominació romana de la Península i el segon el nom grec de la mateixa.

---

87 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 11. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 283-284. Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 188.

En efecte, la col·lecció de sinònims succedanis de «Espanya», mot que s'ha d'evitar a tota costa fins i tot com a topònim i no només com a poder polític o estat-nació, ens prendria força espai en aquesta narració. Tanmateix, un dels més importants dels quals és Estat, per a referir-se a l'estat espanyol i a partir d'una concepció molt cardoniana del concepte. Això és, derivada del pensament - entre altres- de Carles Cardó.

En un relat molt cardonià, la historiografia catalana dominant considera Catalunya una nació i un estat des d'època medieval, el 1714 posa fi a l'una i l'altre, la nació es recupera el dinou a través de la Renaixença, un estat federat és una demanda del vint i un estat independent del vint-i-u. Des de la versió actual d'aquesta perspectiva, les tres guerres que configuren l'Espanya contemporània, la dels Segadors, la de Successió i la guerra civil, són guerres d'Espanya contra Catalunya. En aquesta línia dominant, hom pren partit sempre per una Catalunya agredida sistemàticament per Espanya, considera el país ibèric com un tot indestriable i homogeni en el qual Catalunya no encaixa enlloc i presenta Espanya com la font de tots els mals.

Si bé abans hom tendia a distingir períodes de submissió i de pacte en les relacions Catalunya – Espanya, la nova moda insta a considerar la segona sistemàticament i repetitiva com a negadora de les llibertats i la identitat de la primera. Segons aquesta interpretació de la història, Catalunya és un país sotmès al domini espanyol des de la pèrdua de la independència el 1714.

Aquesta dicotomia entre nació i estat, que en un mapa polític i en ciències socials són conceptes equivalents i indestriables, però que en les humanitats pot ser qualsevol altra cosa, s'incardina dins de la interpretació cardoniana dels conceptes citats. Un relat possible, alhora que més literari que històric i marcat «per l'assumpció prèvia, punt de partida i condició, del caràcter nacional de la societat catalana». La consideració de Catalunya com una nació «ja ha esdevingut una veritat de fet, indiscutible tant en l'esfera pública com en el llenguatge acadèmic». Un relat «en lògica correspondència» amb el qual «s'elaborà una visió del caràcter forà de Castella / Espanya i de la llengua castellana en relació amb Catalunya».⁸⁸

Jordi Giró París estudia a fons Carles Cardó, defensa la qüestió social com la principal dintre del complex pensament cardonià i, de manera paradoxal, publica un llibre molt específic que no estudia pas la qüestió social, sinó la nacional o nacionalista: *El catalanisme del doctor Cardó*. Sigui dit, per tant, que Giró no és cap autor contrari al nacionalisme català, o catalanisme, sinó que defensa més aviat el contrari, és a dir, la conveniència de defensar-lo. La figura de Carles Cardó, referent del catalanisme conservador, va estar certament potenciada i reivindicada en temps de la presidència de

---

88 Josep M. FRADERA: «La dificultat de descriure la nació». A: Josep M. FRADERA, Enric UCÉLAY (ed): *Notícia nova...*, p. 140-144.

Jordi Pujol, exponent polític del catalanisme vigatà. Ara ha caigut novament en un oblit immerescut perquè Cardó no era separatista.

Amb tot, Giró parla de «la necessitat de plantejar la interpretació, potser massa simplista, de la guerra com un conflicte contra Catalunya; interpretació defensada al seu moment, per exemple, per Josep Benet o pel president Jordi Pujol». En un altre ordre de coses, Jordi Giró, com Hilari Ragner, defensa un corrent interpretatiu en el qual una part de l'Església catalana – i castellana-, sempre minoritària i integrada pel propi Cardó, el cardenal Vidal Barraquer i el montserratí abat Marcet, no s'alineen amb Franco.⁸⁹

Estudiar Carles Cardó és important en el cos de la memòria i, més concretament, al capítol segon de la mateixa. Ubicar ideològicament Jordi Giró és imprescindible per tal d'entendre el seu acostament a Cardó, en tant que interpreta les fonts que també hem consultat. Giró, que edita la seva obra sobre Cardó entre els últims anys dels 1990 i els primers 2000, considera totalitarismes el comunisme i el feixisme, fent-se ressò de la mentalitat de la Guerra Freda encara imperant en certs àmbits polítics i acadèmics. Giró veu la guerra civil com «l'enfrontament a mort dels totalitarismes, comunista i feixista, entre si i amb la democràcia». I la Segona República d'aquesta manera: «als anys trenta la democràcia estava amenaçada pels totalitarismes de dreta i esquerra».⁹⁰

No compartim el seu criteri, a tenor de les conseqüències que uns i altres van provocar. En el cas alemany, una guerra mundial que acaba amb el desmembrament de la pròpia Alemanya. En el cas soviètic, una alternativa exitosa al sistema capitalista dins del bloc de l'Est i, molt més que la importància excessiva que Geoff Eley atribueix al moviment obrer occidental, la creació de l'Estat del Benestar (*Welfare State*) als països democràtics d'Europa Occidental.⁹¹

Giró estudia el pensament de Cardó des del punt de vista de la filosofia, però contextualitza cada moment de la vida del pensador vallenc. Així, Giró parla de victòria comunista amb l'accés de Negrín al govern de la República, proposta del restabliment del culte catòlic públic quan la República tenia la guerra perduda o de totes les fàbriques catalanes confiscades. Per a Giró, el domini faista a Catalunya és causa de la derrota republicana i considera imprescindible eliminar-lo per a reconstruir Catalunya durant la postguerra.⁹²

Seria més honest dir que els comunistes controlen el govern per defensar la República, no per implantar-hi un sistema comunista; que la República no perd la guerra fins al cop d'estat de Casado perquè la tesi de Negrín era enllaçar la guerra d'Espanya amb la guerra mundial que s'entreveia, vinculant la supervivència de la República a una guerra favorable als aliats naturals de la mateixa; i

---

89 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 34.

90 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 22.

91 Geoff ELEY: *Un mundo que ganar. Historia de la izquierda en Europa, 1850-2000*, Barcelona, Crítica, 2003.

92 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 97.

que les fàbriques de menys de 50 treballadors i sense amos fugitius no es van confiscar. Sobre la consideració dels faistes com a *murcianos* nousvinguts, ignorant que poden ser catalans autòctons, en parlem en altres punts de la memòria. De fet, el programa dels Tretze Punts de Negrín són «uns punts que, en molts casos, s'assemblaven o podien ésser signats pels pacifistes liderats per Mendizábal», que presideix el comitè espanyol i és l'autoritat més important de la tercera Espanya. En qualsevol cas, és Negrín qui s'acosta a la tercera via, i no al revés. De la mateixa manera, convé tenir molt present que l'única causa de la derrota republicana és «la desigualdad en la correlación de fuerzas militares de apoyos internacionales», clarament inclinada del costat rebel.⁹³

Joan-Lluís Marfany intervé en el debat historiogràfic, se centra en la Renaixença i presenta una seqüència força particular en un llibre polèmic editat recentment i consultat per a aquesta memòria: *Nacionalisme espanyol i catalanitat*. Amb la negació de la Renaixença, en tant que els intel·lectuals que la duen a terme són els mateixos que introdueixen la diglòssia a Catalunya de manera voluntària i gens traumàtica, per tal com el castellà esdevé llengua nacional a tota Espanya, Marfany contradiu la historiografia catalana dominant.⁹⁴

A les acaballes d'una trajectòria acadèmica brillant, Josep Fontana publica *La formació d'una identitat*, on aquest historiador tradicionalment vinculat al PSUC admet postulats del nacionalisme historiogràfic, però conserva els de la historiografia d'esquerreres o frontpopulista. En cada punt d'una narració trepidant en un llibre obert a lectors de fora del gremi podríem establir si l'element nacionalista o l'element frontpopulista és el que preval, per bé que en el conjunt de l'obra Fontana combina harmònicament els dos. Si bé parla de «formació del catalanisme», en tant que ideologia inventada el dinou i no fruit d'una mentalitat catalana precedent, també es refereix a «la recuperació de la llengua catalana», quelcom que sens dubte hauríem d'atribuir a la burgesia, ja que fins i tot un historiador no nacionalista com Joan-Lluís Marfany admet que les classes populars conserven l'ús del català i és la burgesia la classe dirigent reticent a seguir-lo emprant.⁹⁵

Fontana considera la Mancomunitat un precedent de l'autonomia, establint així un paral·lelisme inevitable entre l'obra de govern de la Lliga en aquest ens embrionari amb la d'Esquerra Republicana en el marc d'una autonomia pròpiament. En aquest relat de Fontana, catalanisme de dretes i catalanisme d'esquerreres ja no són rivals, sinó complementaris. El punt de la narració en el qual queda més manifesta l'adopció dels postulats nacionalistes per part del vell comunista és amb la tesi de l'oasi català, que Fontana explica amb aquestes paraules: «A diferència del que passava a la resta d'Espanya, de febrer a juliol de 1936 Catalunya era un territori sense violència, on

---

93 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 295. José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente...*, p. 239.

94 Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 11-12, 395.

95 Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...* Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*

l'esquerra no practicava la revenja i la Lliga deixava governar. Potser per això mateix els organitzadors del cop militar del 18 de juliol no la van tenir en compte».⁹⁶

La tesi de l'oasi català, que veurem en altres capítols d'aquesta memòria, és una invenció del periodista Manuel Brunet, col·laborador de *La Veu*, en forma de voluntat de present. La historiografia catalana dominant, i al final de la seva trajectòria el propi Fontana, l'ha cosificat i l'ha donat per feta. En el capítol tercer d'aquesta memòria veurem com, dia rere dia i salvant com pot les limitacions de la censura del govern frontpopulista, el diari catòlic *El Matí* no descriu, precisament, una Catalunya pacífica durant aquells mesos conflictius. Això sí, amb un nivell de violència molt inferior a Madrid i altres punts calents de la República. El mateix diari també desmenteix que el govern català d'Esquerra Republicana actuï impecablement i sense venjances. No ho fa a nivell català, però sí a nivell local, sempre segons aquells catalans matiners.

Pel que fa a l'esperit d'esquerres, que Fontana conserva malgrat l'adopció del credo nacionalista, i a diferència de dretans destacats que tindrem el goig de conèixer entre els membres del grup d'estudi d'aquesta memòria, considera les col·lectivitzacions de la guerra com una «obra constructiva». Com dèiem, Carles Cardó o Claudi Ametlla, integrants del grup d'estudi d'aquesta memòria ubicats respectivament als capítols segon i cinquè de la mateixa, només hi saben veure destrucció. En canvi, per a Fontana es tracta d'un socialisme descentralitzat amb autogestió obrera. Aquestes són les paraules de Fontana: «quan els patrons van recuperar les empreses, després de 1939, les van trobar en perfecte estat i, en alguns casos, amb millores».⁹⁷

Chris Ealham, a qui citem en el transcurs d'aquesta memòria, és un historiador anglès el director de tesi del qual és Paul Preston. A diferència del seu mestre, és un dels ignorats de la historiografia catalana dominant. A més del que Ucelay diu sobre com la historiografia catalana dominant no cita mai a qui no li interessa, Ealham respon més a un tipus d'historiador igualment incòmode per al relat dominant, però amb una categoria més específica. En aquest sentit, és un dels llops forans o forasters que vénen a la sempre pacífica Catalunya sense que ningú els convidi i que espanten un ramat d'ovelles pacífiques i que pensen totes el mateix, sense capacitat crítica. I la historiografia catalana dominant, és clar, prefereix ignorar abans que qüestionar dogmes de fe. La cita d'Ucelay a què al·ludim i que apliquem a Ealham és aquesta: «perillosos llops ficats i disfressats entre els xais i les ovelles patriòtiques; el seu plantejament era evident: tot historiador que no fos nacionalista – en aquest cas, cal entendre en el màxim grau-, resultava literalment traïdor».⁹⁸

---

96 Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...*, p. 352.

97 Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...*, p. 358.

98 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...* Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 198-201.

Xavier Ferré ha estudiat a fons Rovira Virgili, tant des d'un punt de vista biogràfic com d'un anàlisi a fons de l'obra teòrica i periodística del qual. La *Història nacional de Catalunya* vincula la història amb la consciència nacional. Per tant, la història esdevé «cohesionadora d'una comunitat nacional», en aquest cas Catalunya, i «factor pedagògic nacionalitari». La història és una part del «programa de nacionalització cultural» de Catalunya. La «divulgació de la consciència històrica» és la base de la «consciència de comunitat nacional», o sentiment de pertinença a una col·lectivitat. Aquest historiador defineix Rovira i Virgili «com a aclaridor ideològic del nacionalisme català, car establiria uns paràmetres de formalització de relacions de Catalunya amb les altres nacions de la península», superant el regionalisme de la Lliga.⁹⁹

Ferré contraposa el nacionalisme polític de Rovira al nacionalisme cultural de Gaziell. Tant Rovira com Gaziell comparteixen la necessitat de potenciar la cultura catalana. Però mentre Gaziell parla de Catalunya com a nació cultural, Rovira la concep com a nació política. La diferència és ben patent. La nació cultural equival als «factors objectius que identifiquen una nació: història, llengua, economia». La nació política, a un «factor subjectiu: voluntat de pertànyer a un àmbit nacional». En aquest sentit, «Rovira aposta per la voluntat política com a factor conformador de la consciència nacional, a través del qual hom assolirà una estructura de poder allunyada de la via regeneracionista d'Agustí Calvet». En el mateix sentit de fer el salt de la nació cultural a la nació política, Rovira s'allunya de la diferència que Carles Cardó estableix entre estat i nació. En efecte, si Catalunya esdevé una nació política, és una diferència que ja no té sentit perquè també disposaria d'estat propi, confederat amb Espanya en la ideologia nacionalista de Rovira.¹⁰⁰

Durant el tardofranquisme es produeix una aliança historiogràfica entre marxisme i catalanisme, essent el primer exemplar de la revista *Recerques* un exemple d'aquesta manera de fer història, dita frontpopulista. Són també els anys de la irrupció de Pierre Vilar en la historiografia catalana, l'obra del qual permet presentar Catalunya com a regió moderna dintre d'una Espanya sempre endarrerida i confirma la tesi del fet singular català. Pierre Vilar també és autor d'un llibre tardà en la seva historiografia, titulat *Pensar històricament* i que conforma una expressió que ha fet certa fortuna entre força historiadors.¹⁰¹

Pierre Vilar dirigeix la *Història de Catalunya*, magna obra de la qual en deriva una altra de prou concisa, com és el *Diccionari d'història de Catalunya*. Sistematitzada la història de Catalunya els anys noranta, els de sengles publicacions, l'avenç científic no permet que els seus continguts restin vigents avui. Però sí que permet introduir-les en aquest debat historiogràfic. Vegem primerament el

---

99 Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 17, 25-26.

100 Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 22-24.

101 Pierre VILAR: *Introducció a la història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 2013. Pierre VILAR: *Pensar històricament. Pensaments i records*, València, Eliseu Climent, 1995.

diccionari. Si bé en el pròleg hom admet la complexitat del mot «Catalunya» en una obra que, com la Història citada, es proposa explicar el passat des de l'aparició de l'ésser humà fins a l'estatut d'autonomia de Catalunya de 1979, altres explicacions donades a aquest concepte territorial no són tan satisfactòries. «Per exemple, el topònim Catalunya no es difongué fins al segle XI», la qual cosa no implica la seva generalització, força més tardana i apareguda abans en fonts genoveses que no catalanes.¹⁰²

En un llarg procés, cadascú es defineix en relació a l'altre, establint-se per a la Catalunya de tots els temps que el *Diccionari* estudia la seqüència següent: cristians, per contraposició als sarraïns; súbdits del comte de Barcelona, per contraposició als altres poders peninsulars; i, finalment, catalans, per contraposició, entre altres, a genovesos i castellans. Segons la visió que en dóna el diccionari, Catalunya és un país mil·lenari, la qual cosa justifica científicament les fastuositats que donà el president Pujol als mil anys de la fundació de Catalunya, corresponents a la no renovació del vassallatge als francs del comte Borrell II de Barcelona. Una altra visió, més pragmàtica i no tant idolàtrica, ens la dóna Joaquim Nadal. Per a aquest historiador, la fundació de Catalunya s'esdevé en un moment indeterminat entre el 988, la data mítica fixada pel Mil·lenari pujolista, i el tractat de Corbeil del segle XIII, en temps de Jaume I i que certifica la independència catalana respecte de França.¹⁰³

Més complicada encara és la política del *Diccionari* en relació als catalans i no catalans (espanyols, castellans, francesos, *murcianos*?), que en fonamenta la inclusió o exclusió al diccionari. Així, hi apareixen «persones no catalanes que en algun moment de la seva vida han intervingut directament en els afers del país i hi han tingut una influència notable». Però no «grans personatges no catalans amb una vinculació amb Catalunya indirecta o delegada, i també catalans de naixement però que han actuat lluny del país», entès aquest darrer com a sinònim de Catalunya, com hem dit abans. És complicat, com a mínim, atorgar carta de catalanitat als naturals d'un territori que rarament ha estat un país independent i que no sempre ha gaudit de poder polític propi, raó per la qual establir qui és català i qui no ho és en determinats moments de la història és d'allò més arriscat.¹⁰⁴

Segons la política d'inclusió o exclusió tan intrincada, Cristòfor Colom no hauria d'aparèixer en aquest diccionari perquè ni era català ni la seva obra té gran repercussió a Catalunya. En efecte, i amb bon criteri, no hi apareix. Segons aquest mateix manual d'estil, vigent per al diccionari i per a la manera de fer història, hom pot ser català abans de 1714, entre aquesta data i 1931, durant el règim de Franco, en temps de la Generalitat republicana (1931-1939) i a la Catalunya autònoma actual. És a dir, es pot ser català tant si Catalunya disposa de poder polític propi com si no.

---

102 Jesús MESTRE CAMPI: «Pròleg». A: *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1999, p. X.

103 Joaquim NADAL: presentació del llibre *Quimeres*, de Montserrat Duch.

104 Jesús MESTRE CAMPI: «Pròleg». A: *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1999, p. X.

A la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar aquest escriu tant la introducció general com la de cadascun dels volums de la magna obra. Per tant, també del generós volum que explica el passat des de 1868 fins a 1939. Aquesta cronologia específica correspon al volum VI de la magna obra, dirigit, al seu torn, per Josep Termes, alhora coordinador de l'obra tota. En una definició que no encaixa en la línia interpretativa actual, Vilar assenyala que «cap espanyol ignora el significat» de dues dates emblemàtiques: 1868, que dóna lloc al període conegut amb la invenció historiogràfica del Sexenni democràtic (la historiografia conservadora parla de Sexenni revolucionari), i 1931, data de fundació de la Segona República Espanyola. Diem que no és un comentari actual perquè, tot i parlar en tercera persona dels espanyols, Vilar s'hi inclou, tant ell mateix com la resta de catalans coetanis a aquest. Més greu encara: el director del volum, Josep Termes, explica la història de Catalunya situant-la dins de la història universal, europea i... espanyola!¹⁰⁵

Per bé que la historiografia catalana considera la repressió a la rereguarda republicana inferior a la de la rereguarda franquista, tant Termes com Vilar s'estremeixen de la primera. Ho sintetitza Vilar en una afirmació que compartim: «hi ha episodis de la història que fan sofrir el seu historiador». Vilar considera la guerra civil preludi de la Segona Guerra Mundial. Per a Vilar, 1714 i 1939 no representen la fi de la nació catalana perquè, tot i que «les institucions es poden destruir», «les nacions tenen la vida més dura», establint un paral·lelisme entre la nació catalana liberal dels trenta i el concepte preliberal de nació. En un altre ordre de coses, Vilar adverteix: «la història autèntica no duu la firma James Bond». La qual cosa no implica que no pugui ser apassionant.¹⁰⁶

Vilar exculpa en bona part els mals de la societat catalana, incardinant-los en la dinàmica mundial i amb la lògica següent: si arreu del món industrialitzat es maten, a Barcelona no serem menys. Per a Vilar, un dels «encants» de Barcelona és el fet d'estar «sempre inquieta davant els seus impulsos romàntics de megalomania». En canvi, «Madrid» és un ens marcat per la «mediocritat». Evita dir el nom proscrit, Espanya, substituït per un «Estat central» (quants estats més veu Vilar al segle XX?) el reflex del qual és una «economia espanyola endarrerida». A diferència de Catalunya, que pot atenuar la violència a mesura que al món industrial les classes antagòniques es deixin de matar, Espanya no té remei, no té manera de modernitzar-se.¹⁰⁷

Vilar resumeix el parer de Termes, en un fragment reproduït a l'annex i que passem a analitzar. La seva interpretació del passat recent, i sostenint alhora un debat historiogràfic amb Josep Termes, corrobora alguns dels tòpics de la historiografia catalana. Al seu torn, fa una història crítica amb algunes altres interpretacions aleshores prou cosificades. Primerament, el catalanisme vigatà de

---

105 Pierre VILAR: «Pròleg». A: Josep TERMES (dir): *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil, 1868-1939*. A: Pierre VILAR (dir): *Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1992, vol. VI, p. 10 i ss.

106 Ídem.

107 Ídem.

Torras Bages té el seu origen en el carlisme i, per tant, un substrat doctrinal anacrònic. En aquest sentit, convé recordar que en l'anomenada tercera guerra carlista, si en aquell present històric Catalunya existeix, aquesta és l'única regió espanyola que encara es revolta contra el liberalisme imperant. Un liberalisme imposat a batzegades, precisament, per l'acció del carlisme, tan i tan arrelat a Catalunya.¹⁰⁸

Segonament, Termes és un historiador que estudia el catalanisme, però també la qüestió social, que en conseqüència té ben present en el seu anàlisi històric, alhora abocat sobre el volum de la magna obra *Història de Catalunya*. Termes cosifica el tòpic del seny i el pacifisme inherents a la societat catalana de totes les classes. Com a molt, el moviment obrer autòcton pot ser combatiu. En canvi, el moviment anarquista és violent. Però aquest, el moviment àcrata i la violència que l'acompanya inevitablement, ve de fora, és aliè a Catalunya. L'anarquisme, com el lerrouxisme, és un regal que li envia Espanya o Castella. Un regal enverinat, és clar, com sosté Vilar. A Termes li semblen més catalans, en el sentit de més assenyats, el sindicalista Salvador Seguí o el trentista Joan Peiró. En canvi, no li agrada tant el faista Joan García Oliver.¹⁰⁹

En tercer lloc, Vilar considera el suport electoral a Esquerra Republicana durant els trenta com una majoria social, manifestada «dels pobles a les ciutats i dels obrers als intel·lectuals». Veurem com Chris Ealham desmenteix que l'Esquerra sigui hegemònica entre el proletariat, com també matisa el rol electoral abstencionista que el binomi Termes – Vilar atribueixen a la CNT donada la victòria electoral d'Esquerra i del Front d'Esquerres en les eleccions de 1931 i 1936 amb el suport electoral de la CNT.¹¹⁰

En quart lloc, Vilar fa aparèixer novament el concepte de «Estat central» per referir-se al govern Negrín, definit com una colla de «jacobins» caracteritzats per una «hostilitat instintiva» contra les llibertats catalanes. Sense un anàlisi crític com fa José Luis M. Ramos, que justifica el paper del govern de la República per les necessitats de guerra, Vilar cau inevitablement en un dels tòpics de la historiografia catalana, que no té manies a posar el mateix sac la CNT, el doctor Negrín i el general Franco, en tant que tríada horripilant l'actuació política de la qual aniria encaminada, abans que tota altra qüestió, a anorrear tant com sigui possible el poder polític de Catalunya.¹¹¹

El punt d'inflexió de la història frontpopulista imperant, incloent l'estalinisme evident de l'obra de Pierre Vilar, el constitueix l'article de *L'Avenç* titulat «Sobre la historiografia catalana», de Miquel Barceló, Borja de Riquer i Enric Ucelay-Da Cal. L'article es correlaciona amb un altre text aparegut a la mateixa publicació amb una autoria calcada de l'anterior a la qual s'hi sumen Josep Termes,

---

108 Ídem.

109 Ídem.

110 Ídem.

111 Ídem.

Eva Serra, Miquel Izard i Jordi Casassas. Els dos textos correlacionats plantegen la dicotomia entre la continuació de la història frontpopulista, en un moment on el marxisme acadèmic es considerava en vies d'extinció, o l'adaptació a la història nacionalista, d'acord amb el creixent pes del pujolisme en l'escena política catalana. La polèmica prossegueix amb un altre article publicat a *L'Avenç*, el 1985, d'Albert Balcells, Casimir Martí i Josep Termes, en el qual aquests autors prenen partit per la història nacionalista. El posicionament del tercer dels articles anteriors és el que esdevé hegemònic, donant pas a un canvi de rumb de la historiografia catalana dominant a partir dels noranta.

Entremig de l'una i l'altra manera de fer història es publiquen un seguit d'obres col·lectives, una de les quals és *Història, política, societat i cultura als Països Catalans*, que hem consultat per a aquesta memòria per indicació de la directora, Montserrat Duch.¹¹²

Un plantejament teòric alternatiu a la historiografia catalana dominant sens dubte el constitueix la *Notícia nova*. Ultra els aspectes que veiem en aquest i en altres capítols de la memòria, en destaquem aquestes paraules d'Enric Ucelay, a qui responsabilitzem com a principal instigador i exponent del model alternatiu de fer història que aquesta obra col·lectiva curulla d'historiadors no nacionalistes planteja, i que compta amb Josep M. Fradera o Joan-Lluís Marfany entre la nòmina d'autors. La portada d'aquest llibre és negra, com negre és el criteri dels seus autors sobre la historiografia catalana dominant, i viceversa.

Les paraules al·ludides són aquestes: «La meva intervenció» - el llibre deriva d'un congrés- «és una crida en pro de la despolitització intel·ligent, la fredor objectiva com a meta i el distanciament interpretatiu, amb la intenció d'enriquir la discussió historiogràfica tan avorrida. La història, avorrida? Sols si sempre es repeteix el mateix». Sobre el sistema de capelletes, o grups d'afinitat, que veurem tot seguit, Ucelay explica: «La Catalunya contemporània ha estat un espai cultural reduït, restringit; massa actiu, gràcies al fet metropolità de Barcelona, per a l'ensopiment provincià, però no prou extens i variat per evitar els odis i amors propis de les «capelletes» [...]. Com a conseqüència directa, avui dia la relació entre historiografia i política és indefugible».¹¹³

La presentació (introducció) del llibre no deixa indiferent a ningú, en considerar la historiografia catalana una successió de «idees preconcebudes», «codificacions excessives», «prejudicis» per la por a no saber debatre amb la historiografia castellana ni l'estrangera, un «estancament en la visió col·lectiva» i, finalment, «idees envellides». Per la qual cosa els editors conclouen que «a la historiografia catalana li falta justament contrastació crítica, freda i desapassionada, basada en arguments intel·lectuals que excloguin tant el panegíric com la represàlia». La historiografia catalana dominant, de la qual Ucelay ha quedat exclòs per mèrits propis per fineses com aquestes,

---

112 Borja de RIQUER (dir.): *Història, Política, Societat i Cultura...*

113 Enric UCELAY: «Descriure...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 202-203, 207.

«identifica suposades veritats historiogràfiques amb la defensa del país o d'uns interessos socials». En aquest sentit, «ni la idea convencional de nació en l'època medieval o moderna volia dir el mateix a partir del segle XIX, ni la societat que hi havia al darrere era òbviament la mateixa». És un anacronisme propi de totes les històries nacionals, a partir del qual es construeix la legitimitat dels estats i «l'educació patriòtica de la ciutadania a Catalunya i arreu».¹¹⁴

Enric Ucelay admet la seva trista realitat: «arribo a aquest tema precedit d'una certa mala fama. Per a bona part de l'opinió catalanista sóc un dolent». Com dolents són els al·ludits Fradera i Marfany. Vegem per què, en quin punt no encaixen en el relat dominant. Josep M. Fradera comença força bé la seva aportació a tan negre llibre, parlant de la tesi de Josep Termes sobre el catalanisme popular o d'esquerres. Termes pressuposa els orígens populars de la nació catalana i del catalanisme. És a dir, que el catalanisme d'esquerres o popular és anterior al catalanisme de dretes o vigatà. Aquest desvia momentàniament Catalunya de les seves arrels populars pel gir que la burgesia catalana va imprimir al catalanisme a inicis del segle XX, quan la Lliga es fa amb el predomini del catalanisme.¹¹⁵

La tesi de Termes per al dinou és un plantejament dicotòmic de la societat catalana, en la qual la burgesia fa temps que ha passat al castellà com a llengua habitual, mentre les classes populars han mantingut en tot moment el català i han preservat la llengua de la probable desaparició. Per a Termes, les arrels populars del catalanisme polític, una ideologia finisecular, es produeixen ja a la primera meitat del dinou. Termes no nega la participació de les elits socials en el catalanisme, però hi situa també les capes menys afavorides de la societat catalana del dinou. En el seu relat, i en el de la historiografia catalana dominant, la industrialització marca un abans i un després a Catalunya. De cop i volta, i per art de màgia, aquest territori agrícola esdevé eminentment industrial i la modernitat li cau del cel a partir de tan metafísica reconversió. Seria l'equivalent català a la *evangelización de América*, amb la qual el nacionalisme espanyol conservador evita referir-se a «conquista».¹¹⁶

Un relat en el qual no encaixa que la llei del Parlament de Catalunya més important del període republicà sigui la llei de Contractes de Conreu. Una llei agrícola adreçada als rabassaires, sector social vinculat al partit dominant i nom genèric dels pagesos no propietaris, siguin rabassaires o no. Per tant, no és una llei adreçada als treballadors de coll blanc del CADCI o als treballadors sense qualificació sindicats majoritàriament a la CNT. La llei estrella de la Catalunya republicana és una llei agrària perquè la majoria del país segueix dedicant-se al sector primari. I Catalunya, també.

A diferència de Pere Anguera o Borja de Riquer, Fradera no creu en un catalanisme popular. Tanmateix, l'hegemonia política de Convergència i Unió a partir dels vuitanta, moment a partir del

114 Josep M. FRADERA, Enric UCELAY: «Presentació». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 8-11.

115 Enric UCELAY: «Descriure...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 198-201.

116 Josep TERMES: *Les arrels populars del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 1999. Josep TERMES, Agustí COLOMINES: *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme*, Barcelona, Base, 2003.

qual s'incardina l'obra de Fradera, fa impensable poder qualificar el catalanisme com un moviment elitista, es combat de manera gairebé unànime la més mínima al·lusió en aquest sentit. No es pot qualificar ni de mesocràtic. Els únics llibres que se salten el guió són sengles treballs d'Isidre Molas, *Catalanisme i revolució burgesa* de Jordi Solé Tura, *La cultura del catalanisme* de Joan-Lluís Marfany i la mateixa *Notícia nova*. L'obra referenciada Marfany, que fa aparèixer Montserrat en portada, «aixecà una onada de santa indignació».¹¹⁷

Per a Fradera, «l'afirmació nacional i el programa nacionalista que li era consubstancial varen néixer com a resposta a les interrelacions múltiples de la vida social, de la política i de la cultura [catalanes] amb el conjunt espanyol», essent un «instrument intel·lectual fonamental per tallar-les». Per tot plegat, Fradera conclou que Catalunya és una «regió amb disfressa de nació».¹¹⁸

Si hi ha un llibre discrepant sobre la historiografia catalana dominant que no sigui la *Notícia nova*, que anem citant en el transcurs d'aquesta memòria, sens dubte pot ser un altre llibre fora de lloc que no encaixa en el relat hegemònic: *Catalanisme i revolució burgesa*. Estem parlant d'un llibre de Jordi Solé Tura que, més enllà d'incorporar-la al títol, va representar per si mateix una revolució historiogràfica. Tant és així que la historiografia catalana progressista ha volgut retre-li homenatge recentment. Homenatge al llibre, s'entén.¹¹⁹

Catalunya i revolució burgesa genera una onada d'animadversió, manifestada per la «intensitat i durada de l'antisoleturisme». Encara avui és una bèstia negra per a bona part del nacionalisme català. Sota l'aparent afirmació de Solé Tura segons el qual la història del nacionalisme català és la història d'una revolució burgesa frustrada, molts lectors nacionalistes no van passar d'aquí i es van enfurismar amb l'autor. Allò que el llibre proposa és la impossibilitat del projecte pràctic de tirar endavant una Catalunya moderna i industrial dintre d'una Espanya anquilosada en un passat preindustrial i que no es deixa transformar. Un dels destacats no-lectors del llibre, que el critiquen sense haver-lo llegit o sense haver-lo entès, és Josep Benet.¹²⁰

Quan es publica el llibre, en català i en ple franquisme, i més concretament als anys seixanta, Solé Tura sosté la necessitat de vehicular el catalanisme i la modernització d'Espanya tota no a través del projecte burgès, que creu finit i fracassat, sinó a través del catalanisme popular. Catalanisme no és sinònim de burgesia catalana. El relat de Solé Tura no encaixa dintre del relat dominant. La burgesia catalana deixa de ser franquista poc després de la mort del dictador i no admet – ni llavors ni ara- la

---

117 Joan-Lluís MARFANY: *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona, Empúries, 1995. Josep M. FRADERA: «La dificultat de descriure la nació». A: Josep M. FRADERA, Enric UCCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 123.

118 Josep M. FRADERA: «La dificultat de descriure la nació». A: Josep M. FRADERA, Enric UCCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 153-154.

119 Jordi SOLÉ TURA: *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*, Barcelona, Edicions 62, 1967.

120 Joan BOTELLA: «Catalanisme i revolució burgesa. La tesi de Jordi Solé Tura», *Cinquanta anys de catalanisme i revolució burgesa*, UAB, 2017.

seva col·laboració amb el franquisme. El seu projecte polític, destinat a evitar una revolució o una guerra civil el resultat de la qual fos atemptatòria contra els seus interessos de classe, es vincula al catalanisme conservador. Ben aviat el pujolisme esdevé el model d'una burgesia que accepta la democràcia i es volca envers el catalanisme conservador, però que tem l'hegemonia del catalanisme d'esquerres, la base doctrinal del qual es troba, en bona part, en el llibre de Solé Tura.¹²¹

Si apliquem les ensenyances d'Enric Ucelay sobre les capelletes en què s'associen els historiadors catalans al congrés organitzat per la SCEH al qual vaig assistir el desembre de 2016, commemoratiu dels vuitanta anys de l'inici de la guerra civil, hi trobem un aire de família. Intervingueren en aquest destacat congrés el bo i millor de la historiografia catalana. Els millors historiadors del país eren al congrés, els que no hi eren no són historiadors tan bons. No són paraules meves, sinó d'un dels ponents del congrés, de qui preservem la identitat.¹²²

Entre la flor i nata de la historiografia catalana, hi trobem el pare, la filla i l'esperit sant: Josep M. Solé Sabaté, Queralt Solé i Hilari Ragner, respectivament. Sense oblidar Joan Villarroya, historiador integrant de la mateixa capelleta. La presència de la Sagrada Família al complet va deixar fora del congrés altres destacats historiadors. O historiadors joves que han fet avenços significatius, com Gregori Mir, el llibre del qual va ser explicat per un altre historiador que situem igualment en la capelleta de la Sagrada Família citada, o Jordi Rubió Coromines. El manlleu del camp semàntic religiós aplicat a un congrés d'història és nostre, però complementa les paraules de Queralt Solé, que va referir-se al *pare* Hilari Ragner. Estranya manera de presentar-lo en un congrés d'història, no un concili ecumènic.¹²³

Malgrat les mancances i la impossibilitat de convidar en un programa d'actes temporalment molt limitat tots els historiadors catalans consolidats que podrien haver fet grans aportacions al congrés, no ignorem la qualitat dels ponents. Alhora, el congrés va tenir moments no tan brillants. Havent pogut convidar altres historiadors que expliquessin la història del potent anarquisme català dels trenta des d'una perspectiva més amable amb el moviment àcrata (Susanna Tavera, Chris Ealham)¹²⁴ i no des dels tòpics d'una historiografia tradicionalment excloent amb els suposats *murcianos*, l'encarregat de recordar-nos aquests tòpics no va despertar l'entusiasme del públic més jove, integrat per estudiants de Grau. Aquests van marxar del congrés després de la intervenció del ponent de torn, a qui van qualificar de sectari, en unes valoracions amb la intervenció ja finida expressades en les dues llengües del país: el català i el castellà. Més còmic va ser l'enamorament espontani d'un altre ponent, també nacionalista, molt nacionalista, en veure el bust de Prat de la Riba, que presidia

---

121 Ídem.

122 A 80 anys del cop d'estat de Franco. *La Generalitat de Catalunya i la Guerra Civil (1936-1939)*, SECH-IEC, 2016.

123 Gregori MIR: *Aturar la guerra...* Jordi RUBIÓ COROMINES: *L'exili català del 1936...*

124 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...* Susanna TAVERA GARCÍA: «Els anarquistes al govern». A: Borja de RIQUER (dir.): *Història, Política, Societat i Cultura...*

el congrés nacionalista des d'una paret lateral d'una de les sales de la seu de la SCEH, dedicades totes a catalans autòctons de condició social no humil.

La cloenda mereix un capítol a part i constitueix la intervenció més destacada de Jaume Sobrequés al congrés que ell mateix va organitzar. Primerament, va recordar que el debat previ a la cloenda era quelcom per passar l'estona mentre no arribava el darrer ponent, una jove promesa encarregat d'una cloenda que va confrontar les memòries de Manuel Azaña i les de Carles Pi i Sunyer, sens dubte dues destacadíssimes novetats editorials. Si fins fa deu anys el polític castellà podia ser exaltat en la historiografia catalana de tots els colors, pel seu compromís amb el republicanisme, amb les esquerres i amb l'autonomia catalana dels trenta, ara es tracta de criticar fins i tot aquells castellans més amics de les reivindicacions catalanes no separatistes.

Però són sens dubte les paraules de Jaume Sobrequés monopolitzant el debat que moderava ell mateix previ a l'anàlisi de les dues memòries republicanes citades les que mereixen ara la nostra atenció. El director de la SCEH ens va explicar la desposseïció de la càtedra del seu pare durant el franquisme. Més històries de família. Amb tot, el debat es va engrescar una mica, malgrat que els estudiants fugats ja no hi van tornar, i des del públic hom va lamentar el talent català perdut amb l'exili, temporal, del 36, que Maria Campillo va enllaçar amb l'exili del 39, definitiu en tant que molts integrants del qual ja no tornen. El 2026 sumarem un decenni més a la data d'inici de la guerra civil i la SCEH ja ha promès la celebració d'un altre congrés. Atesa la impossibilitat de fer història de manera objectiva, la qual cosa no exclou que pugui ser crítica, aventurem que generarà polèmica, en forma de debat historiogràfic.

Deu anys enrere va tenir lloc el congrés anterior al que estem narrant, plasmat en l'obra col·lectiva *Visca la República! La Catalana? No pas. És la Segona República Espanyola*, en un títol il·lustratiu amb signe d'admiració inclòs i que no amaga la bona crítica tradicional que la historiografia catalana ha dedicat a aquell règim polític pretèrit que permet la primera autonomia política contemporània de Catalunya. Una simpatia o admiració, mai millor dit, que novament ens recorda Ucelay quan es refereix a la reinvençió dels «valors de l'enyorada època republicana, bastant diversos dels somiats».¹²⁵

Llibre que citem en el transcurs d'aquesta memòria i que, a diferència del congrés que estem analitzant, va comptar amb historiadors castellans. De fet, aquell congrés ja distant tenia com a objecte d'estudi la República tota, mentre que el més recent ja la circumscriu a l'actuació de la Generalitat de Catalunya durant la guerra, ignorant volgudament la resta de l'Espanya republicana per voluntat explícita dels organitzadors. A la presentació d'aquesta obra col·lectiva editada ara fa

---

125 Enric UCELAY: «Descriure...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 203.

deu anys i exaltadora de les virtuts de la Segona República Espanyola llegim que aquella república, parafraçant l'article 1 de la Constitució de 1931, és:

«un règim instaurat de manera pacífica i democràtica, que recollia per primera vegada en la història uns anhels de llibertat covats des de feia anys i que dotava els homes i les dones de la condició plena de ciutadans. Una «República democràtica de treballadors de totes les classes» que desplaçava del poder polític els qui l'havien exercit «des de sempre» i que fou celebrada com una festa en el seu moment perquè obria un horitzó d'esperances i reformes en benefici de les classes mitjanes i populars. I que fou segada per la intransigència dels poderosos que volien mantenir el seu domini i no dubtaren a organitzar un cop d'estat per liquidar-la i provocaren una sagnant guerra civil».¹²⁶

Passada la presentació, en el primer capítol Ricard Vinyes considera la Segona República Espanyola un referent democràtic d'Europa. Seguidament, i enllaçant amb la presentació, la considera «una República que en l'imaginari col·lectiu popular simbolitzava totes les ruptures i l'assoliment de totes les ànsies». Vinyes també explica el malestar del govern de Catalunya durant la guerra. Perquè buscava la independència i cap de les dues Espanyes no la va deixar marxar? No pas, sinó perquè no ha estat consultat ni ha pogut influir sobre cap decisió important per tal que la República Espanyola guanyés la guerra. Una contribució de guerra reduïda a tractar Catalunya com a font de proveïment de soldats, voluntaris o forçosos, i material de guerra. Un malestar per no decidir el rumb d'una Espanya republicana per al triomf de la qual Joan Comorera exclamava que «Catalunya ha aguantat en solitari el pes de la guerra».¹²⁷

Més endavant, en el capítol corresponent, Borja de Riquer ens parla de les penes dels catalans dels trenta per viure en un país sotmès al jou castellà en un règim mancat de llibertat, com determinada línia interpretativa actual vol atribuir a les relacions Catalunya – Espanya des de 1714. Llegim:

«exaltació de la democràcia, participació en la vida política i que aquesta no sigui una cosa exclusiva de minories. [...] És el moment de l'aparició dels partits de masses [...] Seran organitzacions amb una vida molt activa [...] La gent surt al carrer, proliferen els mítings, les concentracions i les manifestacions. Mai com ara no hi havia hagut tants actes públics de masses [...] tot comença amb un gran entusiasme [...] Eren moments d'eufòria, gairebé tot era possible».¹²⁸

Aquest llibre de visques a la Segona República Espanyola, editat el 2007, es contextualitza en el marc de la Catalunya dels tripartits, quan el govern català i el govern d'Espanya, que compartien color polític parcialment, estaven interessats a arribar a una entesa per a l'aprovació de l'estatut d'autonomia de Catalunya de 2006, però plantejat prèviament des de l'accés de Pasqual Maragall a la presidència de la Generalitat a la darrerria de 2003 i la victòria del PSOE a les eleccions generals de 2004. És en aquest context específic que es publica una obra col·lectiva dirigida per Francesc Bonamusa i editada pel Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya. Una obra en

126 Manel RISQUES: «Presentació». A: Manel RIQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 9.

127 Ricard VINYES: «La República, referent democràtic d'Europa». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 17-23.

128 Borja de RIQUER: «El catalanisme d'esquerres i de dretes». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 74-75.

dos volums que també hem consultat per a aquesta memòria: *Generalitat de Catalunya. Obra de govern*. Una obra que combina la historiografia frontpopulista amb el nacionalisme català, tant en la versió d'esquerres llavors governant com la de dretes.

Ens referim seguidament a una polèmica recent sostinguda pel sociòleg Joan B. Culla i l'historiador Francisco Morente, amenitzant les pàgines del diari *El País* entre agost i setembre de 2016. Malgrat que és un debat més ampli, evitem les referències polítiques d'aquell present històric i ens centrem en el debat historiogràfic que aquests dos autors, convertits en antagònics, plantegen. Joan B. Culla és un perfecte català autòcton, catalanoparlant, pujolista i ara independentista que fins i tot va dirigir un programa de TV3 dedicat a la història del món. Francisco Morente és un català castellanoparlant i no independentista amb força menys presència mediàtica. En el relat de la historiografia catalana que Enric Ucelay lamenta profundament, Culla és el bo i Morente, el dolent.¹²⁹

El català autòcton publica el primer article de la sèrie, esdevinguda perquè l'altre li qüestiona aquest article i ambdós inicien una discussió política i historiogràfica. Per entendre el punt de partida que el professor Culla planteja al seu primer article, ja que en veurem una contrarèplica a Morente tot seguit, podem considerar una de les hipòtesis de conjunt d'un llibre breu sobre la Segona República exaltador de la mateixa i que anem citant en el transcurs d'aquesta memòria. Llibre en el qual la seva nòmina d'autors i autores sostenen que no pot sostenir-se històricament una agressió sistemàtica de Castella o Espanya contra Catalunya.¹³⁰

D'acord amb els plantejaments de la historiografia catalana dominant que hem sintetitzat prèviament en aquest apartat i dels quals Culla forma part – dels tòpics i de la historiografia catalana dominant-, aquest titula el seu article «Contra Cataluña, sí». Des d'un enfocament crític i admetent que la guerra civil no és pròpiament contra els catalans per tal com hi ha catalans franquistes, molts dels quals passen a Convergència Democràtica als inicis de la Transició, aspecte que Culla descuida, aquest sosté que la guerra sí que és contra la identitat catalana. Contra la identitat única de Catalunya, imposada des de dalt i ignorant volgudament la pluralitat ideològica, lingüística i cultural d'un país tan divers, qüestió que Culla tampoc diu. Aquest sociòleg concreta que l'agressió franquista és contra una identitat catalana, adoptada misteriosament per tothom sense cap mecanisme aparent de coerció, construïda des dels temps de Jaume I, formidable exterminador de la potent civilització musulmana peninsular com reconeix a la seva crònica i la historiografia catalana dominant volgudament ignora, que passa per la Renaixença, formidable episodi d'una

---

129 Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 214.

130 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*

burgèsia anacrònica amb el qual la historiografia catalana dominant no pot amagar el seu component de classe, i que encara dura.¹³¹

El català castellanoparlant li etziba uns problemes de «Metonímias», per tal com titula l'article erigit en crítica i resposta de l'anterior. Morente sosté que tots els nacionalismes presenten problemes de metonímia, figura retòrica que representa la part pel tot. Tanmateix, la intenció del nacionalisme català, en el qual Morente focalitza la seva crítica, no és fer poesia, sinó presentar la voluntat d'una part del poble català, sempre complex i plural, com la voluntat d'un poble, de tot el poble.

En aquest sentit, i referint-se a èpoques pretèrites, Josep M. Fradera corrobora la versió de Morente quant a l'existència de certes metonímies en el catalanisme conservador: «A Catalunya, l'anomenat «vigatanisme» mostra la pressió d'una de les parts per donar sentit a un conjunt que tot just comença a veure's a si mateix com a «nacional», una pressió per impregnar de valors i pràctiques que s'havien originat en un context geogràfic i social molt precís al grup sencer».¹³²

Morente no accepta el relat de la historiografia catalana dominant actual, i parlem aproximadament dels últims deu anys, consistent a presentar la guerra civil com una guerra d'Espanya contra Catalunya. És a dir, com Culla sosté en l'article anterior. Morente recorda que la República Espanyola també és víctima de la guerra civil: «una de las víctimas de aquella guerra fue una determinada idea y un determinado proyecto de España, justamente el único que podía hacer posible la existencia de una Cataluña con autogobierno y reconocimiento de su lengua y otros elementos de su realidad simbólica y cultural».¹³³

Per a Morente, no hi ha una sola Catalunya, sinó diverses Catalunyes possibles, i la guerra es fa contra algunes d'aquelles. No hi ha una identitat que aglutini el catalanisme conservador de la Lliga amb el comunisme, anarquisme i socialisme català. La Catalunya republicana defensa els drets socials del proletariat, mentre el catalanisme conservador – els lligaires de tots els temps- fa bandera de Catalunya, ahora que recolza els rebels. La guerra civil és una guerra contra les classes populars d'arreu d'Espanya, víctimes també de la repressió no només física, sinó cultural tot i ser castellanoparlants.

Joan B. Culla escriu la contrarèplica de l'article anterior amb un nou article, titulat «Algunos malentendidos». Culla es confirma en la seva versió i sosté que els militars rebels fan la guerra, en primer lloc, contra la identitat diferencial catalana. És així perquè Catalunya era, abans de la guerra, un territori amb una identitat específica, única.¹³⁴

131 Joan B. CULLA: «Contra Cataluña, sí», *El País*, 26-8-2016.

132 Josep M. FRADERA: «La dificultat de descriure la nació». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 139.

133 Francisco MORENTE: «Metonímias», *El País*, 4-9-2016.

134 Joan B. CULLA: «Algunos malentendidos», *El País*, 6-9-2016.

Aquesta memòria renuncia a fer una història de bons i dolents. Salvant casos extrems, com el de Gandhi per bé o el de Hitler per mal, cadascú fa el que pot, en el marc d'unes possibilitats gairebé sempre limitades. Però no renuncia a identificar metonímies presents en el relat dominant, al llarg de la memòria i en el sentit o no que l'hi dóna Morente. Una d'aquestes metonímies, que ens sembla clara, és el títol del diari portaveu dels lligaires: *La Veu de Catalunya*. Ells, i només ells, en són la veu, l'única veu autoritzada d'una societat complexa i plural de la qual els lligaires en constitueixen una part, però que s'erigeixen en el tot.

La moda de fer història de Catalunya actualment implica una atenció al 1714 que abans no es prestava, ja que la Segona República, la guerra civil contra aquella Espanya republicana que inclou la Generalitat de Catalunya i fins i tot el Corpus de Sang es tenien més presents. Igualment, la manera més recent de fer història ens porta a una dimensió desconeguda que pot fer desorientar fàcilment el lector inexpert. És així perquè hom tendeix a suprimir tot allò que fa referència a «Espanya» no ja ignorant el nom del país ibèric, que no constitueix cap novetat respecte a èpoques precedents, sinó ignorant el país sencer. Explicant la història de Catalunya com si aquest fos un estat independent i sobirà, però aplicant aquesta demanda política present a un passat en el qual, i sota una fórmula o una altra, Catalunya era part d'Espanya.

Trobem dos exemples d'aquesta nova manera de fer història en la reedició de la teoria de la història cíclica d'Alexandre Deulofeu, ubicada dintre de la història intel·lectual que abandera Jordi Cassassas i en la qual un descendent del primer és capaç de referir la proclamació de la República Catalana de Francesc Macià i la posterior reconversió en Generalitat de Catalunya sense esmentar per res la República Espanyola que va ofegar la primera, però que va fer possible la segona. Com diem, és una manera de fer història que constitueix tota una proesa. No per part de qui l'escriu, sinó per part de qui la llegeix, en tant que queda desposseït del marc general que contextualitza i dóna sentit al relat.

Un altre exemple, segurament més conegut, el constitueix una obra col·lectiva editada per Enciclopèdia Catalana amb el títol cardonià *Catalunya, nació d'Europa*. Aquesta magna obra es divideix en tres volums, un per a cadascun dels tres-cents anys que han passat des del mític 1714. El volum tercer, que hem consultat per a aquesta memòria, porta un títol llarg que acaba amb un clam per l'autodeterminació. D'aquesta manera, aquesta magna obra en tres volums de qualitat gràfica i preu considerables estableix i remarca una continuïtat entre les demandes de llibertat política dels catalans austriacistes de la guerra de Successió al tron espanyol i les demandes d'independència de la societat catalana actual. Per a aquesta memòria, i sempre dintre del tercer i darrer volum, el dels últims cent anys de suposada i continuada submissió al jou espanyol, hem consultat el capítol de la

Segona República en temps de pau, de difícil comprensió per tal com tendeix a ignorar el marc general, i el capítol de la guerra civil, força més intel·ligible perquè no el pot ignorar.

Fora d'aquesta manera de fer història i de la identificació del present amb el distant 1714 encara que no sempre sigui fàcil atesa la temàtica de l'objecte d'estudi en qüestió, trobem dues obres recents de José Luis Martín Ramos, també consultades per a aquesta memòria, així com una tercera obra, més breu, del mateix historiador català. Les dues primeres a què fem referència tracten la guerra civil a Catalunya: *La rereguarda en guerra* i *Territori capital*. Una història editada en dos llibres separats, per bé que enllaçats cronològicament, corresponent el primer d'ells a l'etapa del predomini de la CNT-FAI i el segon, a la de predomini comunista a la Catalunya republicana en guerra, que roman a la rereguarda en el primer llibre i esdevé escenari de guerra en el segon. Com el propi autor admet, és una obra bipartida que planteja un debat historiogràfic. Ens preguntem fins a quin punt la historiografia catalana, poc interessada en dates tan recents perquè segueix molt emmirallada en el 1714 i en el relat d'una Espanya dolenta i anticatalana que el període de la Segona República aparentment desmenteix, ha respost al repte que llança M. Ramos.

Un tercer llibre recent del prolífic historiador corrobora la seva línia editorial, inalterable malgrat l'allau nacionalista actualment imperant i que es refereix, explícitament, al Front Popular, del qual fa una breu història per als pocs mesos del govern frontpopulista en temps de pau i també durant els mesos de guerra en què aquest historiador considera la pervivència del govern referit, que no abasta tot el període de guerra.

La conclusió d'Enric Ucelay és nefasta: la historiografia catalana dominant és «una historiografia que s'ha polititzat fins a la desesperació», «tota discordança s'interpreta com un atac enemic i l'únic agressor és, per antonomàsia, l'espanyolisme», «sols s'entén com a lícit [...] un guió ja fixat». La historiografia catalana dominant manifesta una «radical incapacitat d'acceptar que el nacionalisme català sigui examinat fredament per a la seva millor comprensió», en «una codificació ben rígida» o «dinàmica fossilitzadora» que no és científica perquè «no passa de ser sentimental».¹³⁵

Per a Ucelay, «la confusió Catalunya – catalanisme – nacionalisme es revela com un objecte d'afecte atacat – atac al qual cal respondre- i no pas com un objecte d'estudi», en «un plantejament lamentable». Ucelay denuncia la col·lusió entre política i història: «el fet és que la tendència estructural de la historiografia a Catalunya ha estat militant i, com a conseqüència, tota discussió està profundament tenyida de politització; l'ensopit medi historiogràfic catalanista està acostumat a servir» el poder polític de torn.¹³⁶

---

135 Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 198-202.

136 Ídem.

1.2. Segona República, guerra civil i particularitats catalanes.

El 14 d'abril de 1931 es proclama la Segona República Espanyola arran de la victòria de les candidatures republicanes a gairebé totes les capitals de província, en unes eleccions municipals celebrades dos dies abans i que els partits republicans havien presentat com un plebiscit entre monarquia i república. Si bé el nombre total de regidors monàrquics supera el de republicans, els primers se circumscriuen en nuclis agraris que no corresponen a capitals de província, on el cacic local segueix imposant el seu poder. Com a manifestació d'aquest fenomen – el caciquisme - que adultera el resultat de les eleccions durant la Restauració, una bona part de regidors monàrquics ho són per incompareixença d'altres candidats, per la qual cosa aquells són elegits automàticament.

La victòria republicana tan contundent a les ciutats, allunyades de la infausta influència del caciquisme, i la presència de la multitud als carrers demanant un canvi de règim emplaça els republicans a prendre el poder, ara de forma pacífica i democràtica, després d'haver-ho intentat per la força en el complot fracassat de Jaca. La victòria demolidora del republicanisme s'explica perquè ha sabut aglutinar totes les causes justes que la Monarquia no va saber satisfer, o que ni tan sols es va dignar a tractar. Per tant, el republicanisme aglutina el vot de càstig, essent més demèrit dels monàrquics que mèrit dels republicans, que es troben amb el poder a les mans.

Aquests problemes eren de la naturalesa més variada, la qual cosa suggereix que l'obra dels successius governs de la Monarquia destronada havien ben fet ben poc per a la nació. Així les coses, «L'abril del 1931, la República heretava de la monarquia un seguit de problemes estructurals. Eren la laïcització de l'estat, la reforma agrària que posés fi al latifundisme improductiu i opressor, la professionalització i despolitització de l'exèrcit, la democratització del sistema polític, depurant el sufragi i liquidant el caciquisme, l'escurçament de les enormes desigualtats socials i la reorganització territorial: la solució de les tensions centre - perifèria i la desuniformització de l'estat».¹³⁷

El rei marxa cap a l'exili i deixa la resta de la família reial -que marxa més tard- al Palau Reial, rodejat del seu antic poble, ara republicà, que crida: “No se ha *marchao*, que le hemos *echao*”. És la més cèlebre de les rimes improvisades que entona el poble republicà. Com a norma genèrica, *La Marsellesa* és l'himne que més canten els republicans arreu del país ibèric, seguit de *La Internacional*. A més de les esmentades, a Catalunya també hi té un paper destacat *Els Segadors*, himne nacional de Catalunya durant l'etapa republicana i que a l'inici de la qual ja havia aconseguit imposar-se en el catalanisme conservador com a substitut de la *Marcha Real* en la celebració de la missa i, alhora, identificar-se amb el catalanisme popular. Parlarem més a bastament del cant dels Segadors en el capítol cinc d'aquesta memòria.

---

137 Joan B. CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p53.

El palau en qüestió continua existent, continua sent ben real, però deixa de ser Real. La residència del cap d'estat, que pot escollir-se democràticament a través d'un sistema d'elecció indirecta, es coneix durant la Segona República com a Palacio Nacional. De la monarquia destronada, ni rastre. Part del servei del Palau Reial, i que continua sent-ho amb la reconversió a Palau Nacional per desconeixement dels nous caps d'estat, correspon a fills il·legítims dels reis.

En realitat, que el rei va marxar per voluntat pròpia perquè no volia disparar contra el seu poble és un eufemisme del que va passar i un parany històric. Sí que demana dispersar les multituds per mitjans violents. El director de la Guàrdia Civil estava disposat a acatar l'ordre. Però no la compleix perquè sap que els seus subordinats no l'obeirien. És llavors que el rei decideix marxar.¹³⁸

Amb tot això, l'exèrcit no intervé i deixa que els esdeveniments se succeeixin, en una resposta molt diferent a la que tindrà l'agost de 1932 i el juliol de 1936, quan reprèn la seva habitual participació en la vida política espanyola a través de sengles cops d'estat, el primer fàcilment sufocat, el segon exitós després de gairebé tres anys de guerra. Si bé el segle XIX l'exèrcit es limitava a donar un cop d'estat militar per tal de cedir el poder a polítics afins, el segle XX hi ha un canvi qualitatiu i aquells militars que encapçalen una rebel·lió exitosa exerceixen personalment el poder, ja no el cedeixen a civils. No cal dir que durant el règim de Franco l'exèrcit no té cap necessitat de dur a terme un cop d'estat perquè el cap d'estat és un dictador militar, i els militars republicans són a l'exili o han estat apartats del servei. La República es proclama molt abans a les perifèries que a la capital. Els republicans prenen el poder a mesura que s'apoderen dels ajuntaments, al balcó dels quals hissen la tricolor, convertida de seguida en la bandera oficial de la República Espanyola arran del decret del Govern Provisional de 27 d'abril de 1931, que la vincula a valors cívics i democràtics.¹³⁹

A Catalunya la República la proclama Lluís Companys, però poc després Francesc Macià el desautoritza i proclama la República Catalana dintre d'una hipotètica República Federal Espanyola. La proclama és un cop de força que crea un autogovern sense haver d'esperar els tràmits pertinents a Madrid. Alhora, sembla una contravenció del Pacte de Sant Sebastià, o una traïció dels republicans catalans als republicans castellans. En el canvi de règim pacífic als carrers de Barcelona «les banderes tricolor i quadribarrada compartiren protagonisme i aplaudiments». Tant a Catalunya com al conjunt de la República, règim polític tendent a evitar l'ús del nom tradicional del país ibèric, hom té «la sensación de estar asistiendo a un episodio fundacional».¹⁴⁰

---

138 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 97.

139 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 199.

140 Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p. 199-200. Àngel DUARTE: *El republicanismo...*, p. 227. Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 217.

Rosa Regàs ens explica l'animadversió lligaire amb l'adveniment de la República, per la barreja social i, sobretot, per l'accés no autoritzat de les classes subalternes a la política, en una societat desigual de la qual l'Església és garant de manteniment de l'*statu quo*:

«el día que se proclamó la República. Y vuestro abuelo que era de la Lliga y no estaba de acuerdo con la República, [...], contemplaba desde detrás de los cristales a la chusma, él mismo lo decía, la chusma que se había echado a la calle y vitoreaba con banderas el advenimiento de la República.

El abuelo nunca aprobó la forma en que se instauró la República [porque] [...] había sido fiel a su ética, es decir a la ética, la única que existe y que se fundamenta en la ley natural, la que debe regir el comportamiento de todos los humanos. Al abuelo el orden le parece lo más importante, lo único que puede salvar a un pueblo. Cada uno en su sitio. El pueblo en casa y el gobierno en las Cortes, o en palacio. Aquella mezcla de hombres y mujeres, de obreros y señoritos, de soldados, oficinistas y funcionarios, sobresaltaba al abuelo y lo preocupaba. El abuelo prefería con mucho el enfrentamiento de los primeros años del siglo a esta promiscuidad callejera y ruidosa de 1931. [...] Al abuelo le ha asignado Dios su papel y a ellos el suyo».¹⁴¹

José Luis Martín Ramos justifica la proclamació de la República en base als resultats d'unes eleccions municipals (ni tan sols generals) en base als resultats de les eleccions a Corts constituents, que atorguen una amplíssima majoria als partits socialistes i republicans que havien proclamat el règim. Els resultats electorals legitimen un cop d'estat.¹⁴²

De manera semblant, Hilari Ragner justifica la proclamació de la República Catalana de Macià amb aquestes paraules:

«tan il·legal, formalment parlant, era la proclamació de la República catalana a Barcelona com la de l'espanyola a Madrid. D'altra banda, la proclama de Macià havia deixat ben clar que no es desentenia de la República espanyola. Macià no podia tornar enrera i esperar que el govern provisional de Madrid convoqués eleccions, que es formessin unes Corts constituents, aprovessin una Constitució per a Espanya i després, finalment, es dignessin a concedir un Estatut a Catalunya; les dificultats que després hi va haver per aprovar l'Estatut li donaren la raó».¹⁴³

Tres dies més tard de la proclamació, el 17 d'abril de 1931, arriben a Barcelona tres ministres del govern provisional de la República, dos d'ells catalans, i negocien amb Macià una rebaixa de les seves pretensions. La República Catalana es transforma en Generalitat de Catalunya, recuperant la denominació popular de la institució medieval. El nom el proposa el socialista Fernando de los Ríos, l'únic dels tres ministres que no era català.

Alhora, l'audàcia de Macià converteix la victòria de l'Esquerra Republicana a la ciutat de Barcelona en un predomini per a tota Catalunya i que retindrà durant tot el període republicà. La idea del gest de Macià com un cop d'audàcia és originària de Ferran Soldevila. Una part de l'Estat Català, el partit de Macià, no accepta la rebaixa i no ingressa a l'Esquerra Republicana. Tot i que la majoria de la població catalana veu la Generalitat com una fita gegantina, els més radicals d'Estat Català la

141 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p. 61-62.

142 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*

143 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 145.

veuen com una traïció als ideals de Macià. Per la seva part, Macià és el president de la Generalitat des de la seva implantació fins al dia de la seva mort, el 25 de novembre de 1933.¹⁴⁴

En els seus discursos com a primera autoritat del govern autònom, Francesc Macià, que accepta a contracor la rebaixa o conversió de la República Catalana a Generalitat de Catalunya, parla d'una entesa entre la Catalunya i l'Espanya republicanes a través d'un acord voluntari, pel qual la primera segueix formant part d'aquell segon conjunt més ampli. El president entén que no disposa de força suficient per imposar la independència. D'altra banda, Catalunya és un puntal del republicanisme. Macià entén que si Catalunya abandona Espanya, aquesta no podria seguir sent republicana. Amb la renúncia a la independència i a la República Catalana, que no en queda gaire lluny pels seus tints confederals, Macià té un gest molt generós amb els republicans castellans perquè contribueix fortament a consolidar el règim de la Segona República Espanyola. Tanmateix, en el rerefons de la seva versió del catalanisme, hi ha la consideració de Catalunya com a subjecte polític sobirà. Un principi del dret internacional que apareix als Catorze Punts de Wilson, que el projecte d'estatut o estatut de Núria recull, però que les Corts de la República no accepten i, en conseqüència, no s'inclou a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932.

Llegim sobre el nacionalisme de l'Esquerra Republicana, diferenciat del separatisme present dins i fora del propi partit i del catalanisme conservador que segueix encapçalant la Lliga:

«Para buena parte de la clase media catalana, el fin de la Monarquía y el advenimiento de la República supondrían algún tipo de pacto entre Cataluña y España que oscilaría entre la autonomía como una concesión graciosa del poder central y la confederación libre por voluntad de los asociados, aunque más cerca probablemente de lo segundo que de lo primero. Esto dejaba al independentismo radical por un lado y al catalanismo conservador por otro con opciones bastante más minoritarias – en buena medida, en fuera de juego-, y marcaría para el resto del periodo republicano el sistema de partidos específico de Cataluña».¹⁴⁵

En aquesta memòria presentem el president Macià amb un perfil més polític i el president Companys amb un perfil més social. Tanmateix, això té els seus límits i no vol dir que el primer president de la Generalitat, en la seva versió actual, descuidés la qüestió social. Al Museu d'Història de Catalunya hom pot observar un emprèstit d'Estat Català, el partit de Francesc Macià d'ideologia separatista, que commemora la primera República Catalana, amb el propòsit evident de proclamar-ne una altra ben aviat. El document data de l'època de la Dictadura, moment en què el separatisme pren volada com una de les vies -i força evident- d'apartar Catalunya del règim monàrquic antidemocràtic: escindint-se d'Espanya. El document, de 1925, fa referència al mític Pau Claris, dirigent de la primera República Catalana, i demostra certa preocupació d'Estat Català per la

---

144 Arnau GONZÁLEZ VILALTA, Manel LÓPEZ ESTEVE, Enric UCELAY: *Sis d'Octubre...*, p. 19. Borja de RIQUER: "El catalanisme", . A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República!...*, p.82. Josep M. ROIG ROSICH: «La República...». A: Borja de RIQUER (dir.): *Història, Política, Societat i Cultura...*

145 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p601.

justícia social, en tant que fa referències per la millora i dignificació del proletariat, per la cultura i la riquesa de Catalunya i per la pau social, juntament amb la referència política per la llibertat. És així perquè Estat Català, fundat per Francesc Macià, és un partit amb un programa independentista i interclassista.¹⁴⁶

Al seu funeral hi va tothom. També els lligaires de tots els temps, encapçalats per Francesc Cambó. Tenen moltes coses per agrair-li a Macià. Bàsicament, que hagi aconseguit una autonomia per a Catalunya, cosa que la Lliga havia intentat i esforç que Esquerra no li sap valorar o no li vol reconèixer. I que no ha tocat el dret de propietat aprofitant les possibilitats que sempre s'obren en un canvi de règim. En efecte, amb els primers decrets del govern provisional de la República, es garanteix el dret a la propietat privada i, per tant, el respecte a la mateixa. Amb tot, l'obra social del primer bienni republicà no satisfà les demandes dels més humils. Els de dalt segueixen sent els de dalt, i els de baix segueixen gairebé igual. Hauria de ser el següent president, Lluís Companys, l'encarregat de perpetuar una situació social injusta, o procurar fer quelcom diferent. Qüestió que podem tractar en el transcurs d'aquesta memòria. Hem agafat aquests conceptes, «els de dalt» i «els de baix», del diari *El Matí*.¹⁴⁷

Malgrat que no sigui un règim polític en si mateix, la guerra civil o guerra d'Espanya constitueix el període clau per al poder absolut del general Franco. Tot i que en l'inici de la guerra no era el militar conspirador més destacat, ja que aquest honor havia de recaure en el més veterà i Franco era el general més jove d'Europa, durant la guerra es fa amb el poder. D'una banda, Franco se serveix de la seva enorme intel·ligència pragmàtica per tal de fer creure als generals de tendències diferents que es lluitaria per a la causa que aquests defensaven. De l'altra, va manifestant-se un desig creixent de fer-se amb el poder, que no constituïa l'objectiu inicial del general rebel.

Aquesta voluntat de poder es manifesta clarament quan Franco és nomenat «jefe del gobierno del estado», cosa malgrat la qual s'autoproclama «jefe del estado», en una diferència no gens subtil. De cap militar circumstancial atesa la necessitat de tenir un comandament únic per guanyar la guerra a nomenar-se a si mateix cap d'estat. Una categoria que mantindria per sempre més, valent-se de la mística de gairebé tres anys de guerra, innecessaris per la superioritat de les forces nacionalistes enfront les republicanes, però del tot convenient per a qui, en el transcurs d'aquella guerra, decideix fer-se amb tot el poder. En efecte, un poder absolut necessita tres anys de legitimació de la seva autoritat, degudament mitificada, ja que altrament seria impossible. Veiem cert paral·lelisme entre la propaganda de guerra, amb el mantra de «Franco, Franco, Franco», i la de pau, amb el de «Jefe,

---

146 Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...*, p. 333. Museu d'Història de Catalunya. Enric UCELAY: *A: Notícia nova...*, p. 229.

147 Josep FONTANA: «Com i per què va arribar la Segona República?». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...* EM 21-6-1936.

jefe, jefe». Aquest darrer lema, aplicat al líder de la CEDA, José M. Gil Robles, el candidat auspicat per l'Església catòlica.¹⁴⁸

*La Humanitat*¹⁴⁹, el diari de partit d'Esquerra Republicana, veu aquest paral·lelisme i se'n recorda, del «Jefe, jefe, jefe», qüestionant la fórmula del líder dretà per a resoldre les necessitats més urgents del país, que per a Gil Robles són aquestes: «Primero Dios y después España». També s'hi refereix Alberto Reig, que si bé descarta el fenomen Gil Robles com a polític netament feixista, sí que veu una amenaça en el fet hipotètic que tan particular personatge arribés al poder:

«Ya sabemos que Gil Robles y su partido no eran fascistas *sensu stricto*, pero se parecían tanto sus modos, dichos y maneras, empezando por las camisas pardas de sus juventudes y sus jaleos al líder de ¡Jefe!, ¡Jefe!, ¡Jefe! en las explanadas del Monasterio de El Escorial, que no es de extrañar que alguno se confunda. [...] el canciller austriaco, el social cristiano Engelbert Dollfuss, referente político del “cristianodemócrata” Gil Robles, quien disolvió el parlamento en 1933, aplastó a los socialistas y disolvió los partidos a excepción del Frente Madre Patria».¹⁵⁰

José Luis Martín Ramos explica:

«La derecha no republicana dio su paso adelante, con una campaña electoral revestida de constantes referencias a las propuestas autoritarias europeas, incluida la fascista. Para empezar, la CEDA rechazó adherirse formalmente a la República. En realidad la mayoría de sus bases, y sobre todo Acción Popular, eran de convicciones monárquicas y el denominado accidentalismo fue una táctica posibilista para conquistar la mayoría en las instituciones, ni siquiera una aceptación pasiva de la República. La CEDA proclamó que si llegaba al poder la transformaría en un “estado nuevo”».¹⁵¹

És clar que hi ha una altra explicació a una guerra innecessàriament llarga, que es converteix en una «llarga guerra d'extermini», en el transcurs de la qual Franco aprofitaria per matar tants republicans com sigui possible ja en el camp de batalla. Si aquesta tesi que defensen Paul Preston i Ángel Viñas és certa, si haguessin executat tots aquests republicans a la rereguarda i no al front, el nombre de víctimes de la repressió en zona nacionalista durant la guerra hauria estat més elevat. En una tesi vinculada a l'anterior, Viñas sosté que Franco va allargar innecessàriament la guerra, amb els morts innecessaris del seu propi bàndol que això comporta, per tal de consolidar el seu poder absolut acabada la guerra. A Franco, amb la mentalitat embrutida en tant que africanista, «que perecieran miles de soldados de uno y otro bando, amén de civiles sin cuento, le traía sin cuidado».¹⁵²

Diem en un altre punt que parlem de Segona República i de guerra civil. Majúscules i minúscules al marge, el cert és que en molts temaris escolars aquests dos conceptes, el de Segona República i el de guerra civil, van junts, donant així la sensació que l'una porta a l'altra, sigui aquesta la intenció o no d'aquells que presenten els esdeveniments amb aquesta seqüència nefasta i inevitable. És la visió

---

148 Joan M. THOMAS. Hilari RAGUER

149 LH 25/1/1936.

150 Alberto REIG TAPIA: *Anti Maa...*, p. 200.

151 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 75.

152 Paul PRESTON: *L'holocaust espanyol...* Ángel VIÑAS: *El honor de la República...*, p. 366-368.

que es demostra al *Diccionario Biográfico Español*, editat per la Real Academia de la Historia i que va generar una enorme polèmica. Sobretot quan defineix Franco com un governant autoritari sense indicar que, en el context dels trenta, autoritarisme i dictadura són sinònims. Ens ho recorda Ángel Viñas en el llibre que historiadors prestigiosos de les tres tendències historiogràfiques possibles pel que fa a la temàtica citada (revisionisme, republicanisme i equidistància) acorden editar com a resposta al diccionari esmentat, per la qual cosa se'l coneix com a *Contradiccionari*:

«Levantaron enorme controversia algunas [entradas] de las relacionadas con el período 1931-1975. Franco apareció bajo una luz rosada, algo inimaginable en el caso de una institución comparable en cualquier país europeo con los restantes dictadores autóctonos del siglo XX. La experiencia republicana fue demonizada. La guerra civil resurgió en ocasiones como una lucha contra los "rojos"»¹⁵³.

De fet, en aquesta qüestió rau la clau de tota la polèmica envers el període de la Segona República, amb guerra inclosa. La pregunta clau és aquesta: la República fa la guerra inevitable, la desencadena inevitablement? I, en relació amb això, el cop d'estat contra la República estava justificat, o bé res no justifica un cop d'estat contra un règim democràtic per tal d'implantar una forma de govern autoritària, sinònim de dictadura en el context dels trenta? Miquel Caminal no és aliè a aquesta qüestió, quan explica que la democràcia és el millor model en qualsevol indret i en qualsevol moment de la contemporaneïtat: «La democràcia no és la recepta que soluciona els conflictes, però sí que és el marc i la condició imprescindibles per a la seva resolució pacífica i justa».¹⁵⁴

El debat sobre la guerra civil (1936-1939) és interminable i ha passat per fases diferents. Com recorda Ángel Viñas:

«La literatura existente, en castellano y otros idiomas, sobre la Segunda República, la guerra civil y el franquismo es inabarcable en su variedad. Es más, no cesa de crecer. Cada mes aparecen nuevos títulos. A veces para arrojar luz sobre aspectos que siguen siendo muy debatidos. Con harta frecuencia, para refritar lo ya conocido»¹⁵⁵.

Si hom visita la plataforma virtual Google Books, trobarà fàcilment a la secció d'història els llibres de Pío Moa, que fa temps que van perdre tota validesa científica. Suposem que forma part de «la subliteratura neofranquista que inunda tanto la red como las grandes superficies en la España de nuestros días».¹⁵⁶

Com anticipàvem, actualment hi ha tres interpretacions historiogràfiques sobre la guerra civil. La primera defensa la legitimitat republicana. La segona justifica el cop d'estat i, per voluntat d'aquells historiadors que la representen, s'anomena revisionisme. Sobre els revisionistes:

---

153 Ángel VIÑAS: «Presentación». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 13.

154 Miquel CAMINAL: *Democràcia i plurinacionalitat...*, p. 33.

155 Ángel VIÑAS: «Presentación». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 13.

156 Ángel VIÑAS: «Presentación». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 16.

«En un lenguaje muchas veces soez, estos escritores y figuras de la radio, la televisión e Internet gritan que los sufrimientos de las víctimas republicanas han sido insensatamente exagerados y que, además, los mismos republicanos tienen la culpa de todo»¹⁵⁷.

L'autor del llibre del qual acabem de citar-ne el pròleg és més explícit i resumeix les idees bàsiques de l'argumentari revisionista, que equipara als mites fundacionals de la dictadura franquista. Les idees són

«Que la II República fue un régimen espurio que predeterminaba la guerra civil y que desapareció el mismo 19 de julio. Que la guerra civil la inicia de hecho la izquierda en Asturias, y en Cataluña los nacionalistas en 1934. Que en consecuencia la rebelión de 1936 no sería sino la continuación de una guerra ya desencadenada para abortar la revolución bolchevique que se inicia a partir del resultado electoral del 14 de febrero de 1936, cuyo líder no era otro que Largo Caballero. Que los comunistas o los bolchevizantes, los marxistas o los socialistas lo que buscaban en realidad era imponer una dictadura al modo soviético con el apoyo manifiesto de Stalin. Por consiguiente las derechas siempre reaccionan en defensa propia ante los desafueros de las izquierdas. [...] La República es ese ente deletéreo e inasible que incumple su propia legalidad y, por consiguiente, se transforma de inmediato en un régimen espurio que hay que liquidar por el bien superior de la Nación. La gran masa del país (católica) y sus instituciones más prestigiosas (ejército e Iglesia) apoyan al bando que legítimamente se apresta a defenderse y salvar lo más preciado de la secular Nación española y de nuestra civilización cristiana que, por lo visto, nada tiene que defender en instituciones espurias ajenas a nuestra tradición como el Parlamento, la organización de justicia, los partidos políticos, las libertades y derechos individuales que la República misma establece y garantiza».¹⁵⁸

La tesi central revisionista

«no es otra que atribuir a las izquierdas desde la noche de los tiempos “la principal” responsabilidad de la situación que “irremisiblemente” llevó a la “imprescindible” sublevación militar que habría de restituir el orden público tan severamente alterado por las izquierdas, cuya revolución desencadenada hizo necesaria la contra-revolución sanadora»¹⁵⁹.

La Lliga té un plantejament de la guerra en plena concomitència amb el revisionisme historiogràfic, en el que anomena política del mal menor, que equival a victòria incondicional franquista pensant que es tractaria d'una solució autoritària provisional com la dictadura de Primo:

«Segons aquesta explicació, havien estat les esquerres (genèricament) les que, en una deriva de radicalitat, havien promogut un cop d'Estat al qual l'exèrcit (o una part del braç armat) havia respost amb total legitimitat i no pas a l'inrevés».¹⁶⁰

Des d'una perspectiva pro republicana, la violència a la rereguarda republicana no seria equiparable a la de la zona nacionalista. Així, no «cabe siquiera un pretendido parangón igualador entre las dos violencias desatadas por la guerra civil» perquè «solamente en el bando republicano hubo un intento

---

157 Paul PRESTON: «Prólogo». A: Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p16.

158 Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p. 170-171.

159 Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p. 73.

160 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 100-101, 158.

de la autoridad pública por mitigarla». «Al contrario que los colpistas, la República carecía de un plan de exterminio».¹⁶¹

El cop d'estat provoca l'esfondrament del sector públic en zona republicana, deixa l'ordre públic en mans de milicians armats i la violència popular o espontània dels primers mesos es produeix a pesar dels esforços dels governs de legalitzar-la i limitar-la per tal de seguir combatent l'enemic interior o quintacolumna. Dit altrament, sense cop d'estat no hi hauria hagut tanta violència en zona republicana, malgrat els problemes evidents d'ordre públic durant la conflictiva primavera de 1936. En el cas de Catalunya, amb les competències estatals transferides al govern autònom, la Generalitat perd «el control de l'ordre públic en les primeres setmanes» de guerra, quan passa en mans de la CNT-FAI, l'organització que «va encapçalar la revolució de fons i de forma».¹⁶²

Julián Casanova vincula necessàriament desaparició de l'estat amb revolució triomfant. Si la violència popular o espontània a la rereguarda republicana existeix és perquè el cop d'estat ha fet desaparèixer l'estat allà on el cop no s'ha imposat sobre la legalitat vigent i revolució social amb violència.¹⁶³

Per a Paul Preston:

«Es fa difícil imaginar que l'esclat de violència a la zona republicana s'hagués produït si el cop militar no hagués fet saltar totes les barreres pròpies de la societat civilitzada. L'esfondrament de les estructures de la llei i l'ordre com a conseqüència del cop va permetre l'explosió d'una venjança cega i apocalíptica fruit del ressentiment acumulat durant segles d'opressió».¹⁶⁴

L'historiador i eclesiàstic Hilari Ragner expressa una coincidència de criteri amb Paul Preston, alhora que afegeix crítiques a l'Església pel seu suport a Franco durant i després de la guerra i per haver encobert el bombardeig sobre població civil i la repressió franquistes:

«Las víctimas en la zona leal sucumbieron a pesar de los esfuerzos del gobierno para evitarlas, mientras que las de la zona rebelde estaban ya programadas antes del golpe y fueron perfectamente controladas. Una grave responsabilidad de la Iglesia española es su complicidad, al menos por omisión, con la represión [franquista]. La Iglesia española fue hipersensible con sus víctimas e insensible con las otras. [...] El episcopado español tampoco tuvo piedad de las víctimas de los mortíferos bombardeos de la aviación alemana e italiana. Los bombardeos de Barcelona en marzo de 1938 no tuvieron un Picasso que los denunciara al mundo pero fueron mucho más sangrientos que el de Guernica. Eran bombardeos terroristas. [...] La Santa Sede, por medio de L'Osservatore romano, los condenó públicamente como matanzas innecesarias, carentes de justificación militar, pero la Iglesia española guardó silencio».¹⁶⁵

---

161 Francisco ESPINOSA, José Luis LEDESMA: «La violencia y sus mitos». José-Carlos MAINER: «Entre cultura y política...». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 46-47, 479

162 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: *Generalitat...*, p. 57. Antoni GAVALDÀ: *Fam de pa i de terra...*, p. 163.

163 Julián CASANOVA: «El sueño anarquista...». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 399-403.

164 Paul PRESTON: *L'holocaust espanyol...*, p. 12-13.

165 Hilari RAGNER: «La Iglesia». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 447-451.

Santos Juliá afegeix que amb el suport de l'Església catòlica a Franco, la primera justifica el cop d'estat i la guerra resultant que desemboquen en el poder absolut d'un dictador militar.¹⁶⁶

I encara, reprenent l'inici de fragment anterior i focalitzant-se ara sobre el (proto)govern de Franco: «el resultado es innegable: en la zona republicana las muertes se produjeron a pesar de los esfuerzos de las autoridades por impedir las, mientras que en la otra zona recae sobre las autoridades la responsabilidad directa y expresa, tanto de los fusilamientos como de los “paseos”». ¹⁶⁷

És a dir, Hilari Raguier, historiador sempre ponderat, considera les autoritats de l'Espanya de Franco responsables tant de la violència extrajudicial com de les execucions que segueixen formalment un judici, que acostuma a ser una farsa per dota d'aparença legal sengles penes capitals escrites abans de començar el procés. Des de l'1 d'octubre de 1936, data en què Franco obté el poder, i fins al final de la dictadura, totes les sentències de mort han de tenir el seu «enterado» (vist-i-plau) per poder-se fer efectives.

Per contra, i encara des de la tendència historiogràfica prorepublicana, les autoritats de l'Espanya nacionalista retenen sempre el control de la zona respectiva i, si no atenuen la violència que s'hi produeix, és senzillament perquè no volen, en compliment de les instruccions reservades del general Mola. Aquest elabora un pla que insta a la liquidació física de tots aquells que no pensen com els generals conspiradors i grups que li donen suport: terratinents, alta burgesia, monàrquics alfonsins o carlistes i Església catòlica, a més de la majoria de les classes populars agràries i catòliques. En definitiva, contra tots aquells que no són l'Espanya de sempre. El pla de Mola, el Director del cop, diu textualment:

«Ha de advertirse a los tímidos y vacilantes que aquél que no esté con nosotros, está contra nosotros, y que como enemigo será tratado. [...] La acción ha de ser en extremo violenta para reducir lo antes posible al enemigo, que es fuerte y bien organizado. Desde luego serán encarcelados todos los directivos de partidos políticos, sociedades o sindicatos no afectos al Movimiento, aplicándose castigos ejemplares a dichos individuos para estrangular los movimientos de rebeldía o huelgas». ¹⁶⁸

En conjunt, «La repressió que exercien els militars sublevats era una operació meticulosament planejada». Per últim, i segons la visió favorable a la República, la guerra mateixa s'esdevindria per la voluntat de l'Espanya de sempre, que Ángel Viñas concreta en una «alianza de castellanos, andaluces y navarros reaccionarios, es decir, de una gran parte de la España interior contra la España exterior, más rica, más evolucionada, más diversificada y, por ende, más proclive a la experimentación social». ¹⁶⁹

---

166 Santos JULIÁ: «Catolicismo frente a laicismo». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 134-135.

167 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 198.

168 Citat a: Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 181.

169 Paul PRESTON: *L'holocaust espanyol...*, p12. Ángel VIÑAS: *El honor de la República...*, p24

Circumscrita a Catalunya, la historiografia catalana, molt identificada amb les capes mitjanes ben representades políticament i al poder durant la Segona República, alhora que allunyada dels catalans de condició més proletària, ha atribuït tota la responsabilitat de la repressió en la CNT primer i en el PCE després. La primera onada violenta correspon als primers mesos de guerra, mentre la justícia especial de guerra encara no s'havia creat o no funcionava prou bé i els morts ho eren per l'acció criminal dels anomenats incontrolats.

La segona, a l'última etapa de la guerra, marcada pel predomini comunista, que imposa la seva direcció sobre les operacions militars, la política i la justícia especial de guerra. Una consideració de la violència segons la qual el mal ve de fora, en un relat que presenta Catalunya com un oasi de pau. La guerra és conseqüència d'un cop d'estat militar i la repressió republicana la duen a terme faistes vinguts de terres castellaneres i agents soviètics al servei de Moscou. Els catalans queden nets de pecat.

Tanmateix, hi ha historiadors que contradiuen una versió tan idíl·lica. M. Ramos argumenta que tots els partits del Front Popular estan presents en les anomenades Patrulles de Control, que tenen la tasca de posar fi a la violència que duen a terme sobretot anarquistes, però que s'hi acaben sumant, en comptes de combatre-la. Les Patrulles es creen a Partir del Comitè Central de Milícies Antifeixistes el 2 d'agost de 1936. Tenen una direcció tripartida: José Asens (FAI), Tomàs Fàbregas (ACR) i Salvador González (PSUC). La primera versió de les patrulles té aquesta composició: 46% dels integrants de la CNT-FAI, 26% a ERC i una minoria a ACR, 21% UGT-PSUC, 6% POUM. La segona versió: 43% CNT-FAI, 32% ERC-ACR, 19% UGT-PSUC. Els comunistes se'n retiren, però anarquistes i republicans no.¹⁷⁰

El Secretariat de Patrulles de Control, presidit pel cenetista José Asens, està integrat per 13 representants: 4 CNT-FAI, 4 UGT-PSUC, 4 ERC-ACR, 1 POUM. El funcionament de les Patrulles de Control, teòricament encaminades a limitar la violència extrajudicial, és el contrari del que se li suposava. Abans i després de l'entrada dels anarquistes al govern català, les patrulles actuen al seu aire. Això sí, moderen la seva actuació, tot i que de manera insuficient:

«del màxim d'unes 450 víctimes mortals a Barcelona a l'agost, la immensa majoria assassinades irregularment – una dotzena i mitja corresponien als militars condemnats en consell de guerra per la seva participació en l'aixecament-, es passà a menys de 190 al mes d'octubre i a una xifra només una mica superior a aquesta darrera, 196, al novembre; aquesta tendència també es va manifestar a la resta del país. Encara era, però, una quantitat de totes inacceptable; sols el 10% eren resultat de sentències regulars dels tribunals populars».¹⁷¹

---

170 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 275-276.

171 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 283-284.

Els partits i organitzacions es pensen molt bé qui forma part de les Patrulles de Control, no hi envien militants qualssevol i els enviats o representants tenen comunicació directa i constant amb el seu partit o organització, a qui normalment fan cas. Amb tot,

«l'únic cas anòmal va ser el de Tomàs Fàbregas, que mai no va representar pròpiament Acció Catalana Republicana; encara que el seu exemple és significatiu, d'altra banda, de com en la repressió interna van participar-hi militants de totes les organitzacions, ni que fos a títol personal».¹⁷²

Salvador Rial, un dels informants del cardenal Vidal i que viu la guerra *in situ*, a Barcelona, confirma la tesi d'aquest historiador català. En un informe enviat al cardenal exiliat, es refereix a l'assassinat d'un incontrolat per por que, si era processat, sortirien a la llum tots els seus còmplices, i podria esquitxar qualsevol partit o organització del bloc lleial. El catòlic Rial cita i corrobora les paraules de l'anarquista Joan Peiró d'octubre de 1936: «todos los sectores antifascistas, empezando por Estat Català y acabando por POUM, pasando por Esquerra Republicana y por el PSUC, han dado un contingente de ladrones y asesinos igual a lo menos al que han dado la CNT y la FAI», les quals eren les dues úniques responsables de tan ingent repressió per a la historiografia catalana abans de l'acceptació de la tesi de M. Ramos.¹⁷³

Ealham fa un pas més i exculpa els àcrates. Diu que la majoria dels afusellats ho són després d'un procés legal i al castell de Montjuïc, no a causa dels grups milicians o d'incontrolats. La CNT no persegueix tota la burgesia ni es planteja exterminar-la físicament. Aquells que mata la CNT sense que ho facin els incontrolats, els anarquistes dels quals actuarien al marge de l'organització, obeeixen a antics greuges. A diferència de M. Ramos, Ealham no troba ni ressò ni acceptació en la historiografia catalana.¹⁷⁴

A més de la repressió, hi ha una vessant constructiva en la revolució cenetista de juliol de 1936 a Barcelona. La CNT-FAI ocupa la comissaria de policia, el Banc d'Espanya i converteix la Casa Cambó en la seva seu i referència revolucionària mundial, tot a la Via Laietana, la més burgesa de les vies de la ciutat. El 27 de juliol la CNT fa una crida als obrers a tornar a la feina. Aquests ocupen i es fan càrrec de les fàbriques. No és ben bé una expropiació forçada o buscada, simplement les fàbriques havien quedat aturades arran del cop d'estat i la majoria de patrons i gerents no hi havia tornat. Hi ha alguns patrons que sí que hi continuen, però passant a cobrar el mateix que els treballadors no qualificats.¹⁷⁵

A més:

---

172 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 119.

173 Informe de Rial a Vidal, 12-8-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 543.

174 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 278-280.

175 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 285. Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 90.

«En las fábricas más importantes, se crearon guarderías que permitieron a las mujeres salir del ámbito doméstico y participar en el ámbito laboral; en algunos lugares de trabajo, se introdujeron programas educativos ambiciosos, como cursos diurnos de enseñanza secundaria y de idiomas extranjeros, que coincidían con los descansos en la producción; también se establecieron bibliotecas, permitiendo a los obreros ampliar sus horizontes intelectuales en su lugar de trabajo y ayudando a armonizar aspectos sociales con los aspectos económicos de la vida diaria».¹⁷⁶

El president Companys té paraules d'elogi per a la vessant constructiva de la revolució, reconeixent la tasca dura a terme per la CNT:

«Los libertarios no solamente han combatido como leones, no solamente han sofocado la revuelta militar, sino que, además, en los días de guerra y tumulto, han abierto 102 escuelas nuevas. Las bibliotecas privadas, las costosas colecciones de arte, son recogidas, clasificadas y distribuidas entre las bibliotecas y diversos museos públicos de la ciudad y regiones rurales. En los últimos cuarenta días, treinta y dos monasterios han sido convertidos en clínicas y hospitales».¹⁷⁷

Hi ha més accions anarquistes. L'hotel Ritz, símbol burgès per excel·lència per l'opulència que emana, queda convertit en menjador popular per a milicians i obrers, altres espais burgesos també es converteixen en menjadors populars. A més de menjadors, les cases privades també serveixen com a hospitals gratuïts, biblioteques públiques o habitatge per als sense sostre o els que viuen en cases amb sobreocupació a causa de l'amuntegament de persones provocat per uns lloguers impagables. Tot plegat deixa Barcelona gairebé sense mendicitat.¹⁷⁸

La Generalitat crea el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) segons principis pedagògics anarquistes. El CENU i el nou estat de coses fa real el dret a l'educació per primera vegada a Barcelona, ja que durant els anys de la República burgesa molts nens de famílies proletàries no anaven a escola perquè havien de començar a treballar molt aviat. Molts centres del CENU, que s'estén a tota Catalunya, són edificis religiosos confiscats. Per contraposició a la moral burgesa, i alhora «reflejando la postura moral de la CNT, se estableció una escuela en una antigua sala de fiestas».¹⁷⁹

El CENU, el lema del qual és «cap nen sense escola i cap escola sense mestre», és una creació de la Generalitat de Catalunya de juliol de 1936, un cop el govern autònom assumeix les competències estatals no transferides després del triomf sobre «el cop d'estat feixista». En el nou estat de coses revolucionari, i en consonància amb la voluntat anarquista per universalitzar l'educació elemental, el CENU es defineix com una «institució del poble» que pren el «caràcter d'escola experimental i assaig de mètodes pedagògics». El CENU emula mètodes pedagògics occidentals i soviètics i beu de la tradició de renovació pedagògica anterior a la República, en bona part anarquista. Inspirada en

---

176 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 285.

177 A: Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 213.

178 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 287-288.

179 Ídem.

principis racionalistes, la seva creació aboleix l'escola confessional per «voluntat revolucionària del poble» i havia de ser la pedra angular de la construcció d'una societat sense privilegis. Amb tot, la República conserva les atribucions educatives a Catalunya i, per tant, durant la guerra coexisteixen el model català (CENU) amb el model republicà. El CENU és un reflex del nou equilibri polític i trasllada a l'ensenyament el pas del reformisme de ERC a l'ideari revolucionari de la CNT.¹⁸⁰

També hi ha canvis en la toponímia urbana. La citada Via Laietana rep el nom de Durruti després de la seva mort en la defensa de Madrid. Altres noms revolucionaris són Engels, Kropotkin i Espàrtac, així com literats crítics amb les injustícies socials com Dostoievski. Tota una demostració dels coneixements en possessió dels cenetistes més llegits i senyal que la CNT no estava integrada només per analfabets. Els nous noms substitueixen noms aristocràtics i de reis, banquers, verges i sants que havien sobreviscut al fort canvi en la toponímia urbana esdevingut el 1931 arran del canvi de règim. Els cenetistes barcelonins fonen l'estàtua del general Prim per fabricar armes. Fora de la capital catalana, la toponímia també pateix canvis importants. Per exemple, Sant Sadurní d'Anoia perd el sentit religiós i s'anomena Sadurní d'Anoia.

Julián Casanova també assenyala el caràcter constructiu de la revolució de juliol de 1936:

«La revolución española, que los anarquistas consideraron exclusivamente suya, tuvo en las milicias, en las colectivizaciones y en los comités sus principales señas de identidad. [...] Adonde no había llegado la República con sus reformas, llegarían ellos con la revolución. La política daba paso a las armas. Barcelona, la segunda ciudad de España, se convirtió muy pronto en el símbolo de la resistencia popular y de la revolución».¹⁸¹

Chris Ealham contextualitza Dencàs i Badia i n'emet un judici equiparable al de Claudi Ametlla i Amadeu Hurtado, que podem veure en els apartats respectius del capítol cinquè de la memòria. El primer de gener de 1934 es posa en marxa la Comissaria d'Ordre Públic de la Generalitat, que assumeix les competències del Govern Civil, extingit arran d'aquest traspàs. L'edifici del representant de l'estat a Barcelona ara passa a dependre del govern català i té jurisdicció sobre tota Catalunya. El president Companys nomena Josep Dencàs conseller de Governació i Miquel Badia cap de la policia de Barcelona. La repressió resultant de l'acció d'aquest tàndem envers els cenetistes no dista tant de la cèlebre actuació a càrrec de Martínez Anido i Arlegui en els millors anys del pistolisme.

A més de disposar de la força pública, també compten amb els escamots, moviment juvenil de ERC gairebé feixista que actua contra cenetistes i immigrants. Badia vol un ampli marge per assassinar cenetistes, però Companys es nega a tornar a l'època del pistolisme. Davant la negativa, el cap de policia utilitza els Mossos de l'Esquadra, nou cos policial autonòmic que recupera una antiga

---

180 Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, p. 128 i ss.

181 Julián CASANOVA: «El sueño...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 399-403.

denominació medieval, per dur a terme assassinats selectius i maltractament de detinguts cenetistes amb un nivell de crueltat que no té res a envejar a la Guàrdia Civil. El terrible relat segueix així:

«Badia lograría incrementar la ferocidad de la guerra contra los expropiadores y los grupistas [cenetistas], implementando una de las estrategias de control urbano más brutales en la historia ibérica. El maltrato brutal al que eran sometidos los presuntos grupistas en la Comissaria d'Ordre Públic fue confirmado en numerosas ocasiones por médicos independientes, y, según aquellos anarquistas y comunistas que habían caído en manos de la fuerzas de seguridad durante la monarquía y la República, la policía autonómica de Cataluña era sin duda la más cruel de todas las fuerzas. [...] También existen pruebas de que la policía de la Generalitat adoptó una política de asesinato selectivo contra los “delincuentes de la FAI”». ¹⁸²

José Luís Martín Ramos, que no és cap *outsider* en la historiografia catalana, en la qual és una veu crítica, i en el marc d'una obra en dos volums editada per la Generalitat de Catalunya durant l'etapa del primer Tripartit, corrobora parcialment aquest relat. Parla de la importància de la Comissaria General d'Ordre Públic, de la negativa del Ministeri de Guerra a cedir armes llargues a aquest ens importantíssim de la Generalitat, de la «pressió contra els anarquistes» que caracteritza l'actuació de l'ens repressiu en el qual participen Badia i Dencàs, de la seva gens dissimulada intenció de «presentar batalla a la FAI» malgrat que la Segona República és un règim democràtic i no una dictadura com la de Primo o la de Franco o de les «batudes» d'aquests catalans acollidors i pacífics als feus faistes com el barri barceloní de La Torrassa, tota una institució i conegut com la petita Múrcia. Tot plegat no és sinó la manifestació «d'instrumentalitzar els serveis d'ordre públic en benefici dels interessos polítics del nacionalisme radical». ¹⁸³

A inicis dels trenta la república era l'única possibilitat que Espanya desenvolupés un model democràtic. Javier Moreno i Xosé Manuel Núñez Seixas ho deixen ben clar: després de la caiguda de Primo, «en España democracia significaba República». En clau catalana, Isidre Molas diu: «Al final de la Dictadura, el sentiment republicà i catalanista havia augmentat considerablement, així com la consciència que era indispensable procedir a unes reformes profundes en l'estructura social». Per a Alberto Reig: «El concepto de república era entonces simplemente sinónimo de democracia». ¹⁸⁴

El fet que tant esquerres com dretes duguin a terme accions insurreccionals, poc exitoses, el 1932 i el 1934 podria indicar manca de cultura democràtica a Espanya. Com també els suposadament tan acalorats debats parlamentaris, impossibles en unes corts dictatorials, però encara molt en boga en parlaments actuals de països amb una profunda tradició democràtica, com ho són els debats tan vius a la Cambra dels Comuns del Regne Unit. El comunista Miquel Caminal, ferm defensor de la

---

182 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 236.

183 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 261-262.

184 Isidre MOLAS: *El sistema de partits...*, p79. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria*, p188. Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p175.

democràcia com a sistema polític amb validesa universal, confirma aquesta hipòtesi quan afirma que «la democràcia és el *govern per discussió*». L'anticomunista liberaldemòcrata Claudi Ametlla, que forma part del grup d'estudi d'aquesta memòria, ho expressa de manera semblant: «el parlament és per definició diàleg i polèmica». Josep M. Boronat, el nostre biografiat, també ho té ben clar: «en règims d'opressió tothom calla i quan es donen llibertats tothom crida».¹⁸⁵

José Luis Martín Ramos ho expressa d'aquesta manera:

«Decennis de dictadura han instal·lat en la cultura espanyola una consideració pejorativa de la discrepància política i un elogi desmesurat, de vegades totalitari, de la unanimitat. La discrepància política, manifestació de la pluralitat, és un element nuclear de la raó democràtica i els defensors de la República, tots ells defensors de la democràcia – del poder del poble, sigui quin sigui l'adjectiu que cada un li afegís-, configurava un espectre plural des de les seves identitats socials, fossin de classe o de nació, fins als seus projectes polítics».¹⁸⁶

Com a qüestió fonamental en tot aquest debat, hi la següent. El fet que determinats sectors benestants i sempiterns de la societat preparessin el que esdevindria el cop definitiu contra la República, després d'una llarga guerra i comptant amb uns patrocinadors internacionals formidables i els únics formidablement feixistes, immediatament després del triomf del Front Popular, diu molt poc a favor de la interpretació revisionista. Corrent que interpreta aquell cop com a resposta a l'allau de desordre públic que suposadament sobrepassa l'autoritat del govern de la República durant la primavera de 1936 i fins a l'esclat de la guerra. És una interpretació que, com a mínim, no té en compte quina és l'opinió oficial del govern de Catalunya al respecte. Com veurem al capítol quart de la memòria a l'apartat dedicat a *La Humanitat*, el govern autònom, en mans d'Esquerra Republicana, no considera que la situació el sobrepassi. José Luis Martín Ramos és molt concloent en aquest punt: el cop d'estat militar de juliol de 1936 contra la República és una reacció contra el reformisme, ja que els propis militars conspiradors, alhora vencedors sobre els revolucionaris insurreccionats el 1934, sabien que no era possible fer la revolució.¹⁸⁷

A més, i com a qüestió fonamental, el fet que el cop d'estat sigui la inevitable reacció de les forces d'ordre per tal de restablir l'ordre públic, subjugat la primavera de 1936, no ens quadra perquè el cop estava planificat d'antuvi. Una altra explicació, des de la defensa de la legalitat republicana, ens la dona l'historiador català Josep Fontana. Ignorant el suport de les classes populars agràries i catòliques al cop d'estat, en tant que viuen l'experiència republicana com una agressió contra els valors tradicionals que aquestes defensen i professen, assegura que els colpistes es rebel·len contra la legalitat constitucional

---

185 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 294. Josep M. BORONAT: *Bastir una democràcia normal*, obra inèdita, Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, fons personal Josep M. Boronat Recasens. Miquel CAMINAL: *Democràcia i plurinacionalitat...*, p. 34. Les cursives són originals.

186 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 129.

187 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 132.

«amb la sola finalitat de liquidar l'esperança transformadora d'una República que es presentava amb un programa de reforma que només podien entendre com un perill aquells que veien amenaçats uns privilegis que era impossible de continuar mantenint contra la voluntat col·lectiva dels ciutadans».¹⁸⁸

Perquè els anomenats privilegiats no havien acceptat mai la República:

«els sectors més reaccionaris de la societat espanyola – l'Església, la patronal, els grans propietaris agraris i alguns estaments militars- es mostraren contraris o almenys incòmodes a l'assentament d'un model d'Estat que, tot i que no qüestionava de manera agressiva la seva preeminència socioeconòmica, els apartava del predomini polític».¹⁸⁹

Així mateix, tampoc cal atribuir tot el demèrit del mal funcionament del sistema a aquells que l'havien proclamat, les esquerres. En efecte, el paper de les dretes a l'oposició i al govern contribueixen, també, al desprestigi del règim. Paul Preston identifica nombroses provocacions de la dreta en la seqüència de fets sagnants de la primavera de 1936 que afecten sobretot la capital de la República i altres regions que no són Catalunya, ja que aquesta última queda fora d'una violència tan manifesta. Preston identifica pistolers al servei de la dreta que desapareixen contra manifestants de dretes, amb l'objectiu pervers de culpabilitzar el govern del Front Popular i degenerar en un clima d'inseguretat que justifiqui un cop d'estat contra la República¹⁹⁰.

Els possibles excessos de les esquerres més radicals, doncs, no ho són tot. Hi ha una part de les dretes que no fan res per impedir un esclat de violència, sinó que actuen en sentit totalment contrari. El clima es va enrarint i esquerres i dretes responen als assassinats de militants de les pròpies files amb l'assassinat dels seus rivals polítics. La situació arriba fins a l'esgarrifós assassinat del destacat polític ultradretà José Calvo Sotelo, en mans de la força pública d'un règim democràtic. Un crim atroç que desencadena el cop d'estat i que, al seu torn, és la resposta a l'assassinat d'un oficial de la Guàrdia d'Assalt en mans de la dreta. Tot això pel que fa a la crítica primavera de 1936, en una versió que no és la dels revisionistes, que es concreta de la manera següent: la suposada revolució de les esquerres, prèvia a la insurrecció del 1934, fa necessària la guerra.¹⁹¹

Si mirem què passa quan les dretes governen aquella República, observem provocació a les esquerres per tal que se sublevin i poder-les esclafar definitivament. Segons la historiografia pro republicana, l'acció de govern de les dretes s'encamina en aquest sentit, quan paralitzen totes les reformes socials del primer bienni. A més, la CEDA, que té la clau de la governabilitat perquè és el partit amb més representació a les Corts, no amaga la simpatia cap a un sistema corporatiu. Les esquerres cauen en el parany. La venjança de la dreta no té límits i és excessiva i perllongada, fins al punt que dretans sensats com Carles Cardó l'arriben a criticar.

---

188 Josep FONTANA: «Com i per què va arribar la Segona República?». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p.49.

189 Arnau GONZÁLEZ VILALTA, Manel LÓPEZ ESTEVE, Enric UCELAY: *Sis d'Octubre...*, p. 18.

190 Paul PRESTON: *L'holocaust espanyol...*

191 Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p. 73.

També un intel·lectual d'esquerres posterior als Fets: «La pau mitjançant la por és la guerra». O: «la política en democràcia és l'art de saber trobar les respostes més adequades i justes als canvis i conflictes socials, des de la disputa i deliberació democràtiques, bandejant sempre la violència i les imposicions unilaterals».¹⁹²

Tot plegat porta un panorama desolador d'un govern autònom català destituït i empresonat, el Parlament de Catalunya clausurat i multitud de presos polítics i socials arreu de la República. Sense oblidar la criminalització que fan de Manuel Azaña, que havia estat i que tornarà a ser l'home fort del règim. O bé la figura més emblemàtica de la Segona República, en paraules de José Luis Martín Ramos. Amb la seva acció de govern, doncs, les dretes no contribueixen precisament a assentar la República ni a crear un clima de tolerància.¹⁹³

Si fins aquí hem estat fent un repàs dels postulats de la historiografia prorepublicana, ara fem una ullada al revisionisme científic. Com a qüestió que el separa irremissiblement del revisionisme no científic, no ignora ni combat la obvietat: la Segona República Espanyola fou un règim democràtic, i no una mena d'aquelarre sectari dels enemics tradicionals i sempiterns de l'Espanya de sempre. Ara bé, el revisionisme científic considera que aquell sistema democràtic no és precedent del sistema democràtic actual. El revisionisme considera «aquella República» un sistema polític al servei dels que la van proclamar i excloent amb els que no ho van fer, en una patrimonialització del règim que veurem com José Luis Martín Ramos desmenteix al capítol sis de la memòria.¹⁹⁴

Se li pot objectar que les democràcies no són sistemes perfectes. No ho són actualment, i molt menys els anys trenta, quan els faltava el bagatge que va des de llavors fins a l'actualitat. La democràcia, sistema polític imperant a l'Europa d'avui, era un sistema desconegut a l'Espanya dels trenta, per la qual cosa no podia demanar-se a la Segona República un exercici de perfecció i una aculturació de la població en un model democràtic que la Monarquia s'havia negat a implantar.

A la primavera de 1936 Manuel Azaña, president de la República, fa una proposta de govern. No només el líder de la facció radical del PSOE, Francisco Largo Caballero, s'oposa a la formació del govern que hauria pogut dur a la reconciliació nacional i, al seu torn, hauria pogut evitar la guerra. També ho fa Gil Robles, el líder de la CEDA. Per tot plegat, si hem de destacar quelcom d'aquella primera experiència democràtica d'Espanya que representa el règim de la Segona República és que en intent es va quedar, ja que el cop d'estat de la dreta el va liquidar, però també sense oblidar la manca de cultura democràtica i l'enorme inconveniència per a la pervivència del règim que representa la sublevació armada de les esquerres l'octubre de 1934 contra una democràcia que elles mateixes havien proclamat.

---

192 Miquel CAMINAL: *Democràcia i plurinacionalitat...*, p. 33-34.

193 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 48.

194 Fernando DEL REY, Manuel ÁLVAREZ TARDÍO (dir): *Políticas del odio...*, p. 20-22.

Un llibre recent coeditat per quatre historiadors s'ha proposat fer una breu història de la Segona República Espanyola, alhora que tractant-ne totes les temàtiques: *La Segunda República Española*. Contrastant amb la versió dels eclesiàstics que formen part del grup d'estudi d'aquesta memòria, que poden ser molt crítics amb una tendència determinada dintre de l'Església però no amb tota ella, aquests autors fan una crítica força negativa del paper de la institució eclesiàstica durant aquell règim polític i els immediatament anterior i posterior.

Segons aquests autors, els republicans menystenen l'ascendent social de l'Església i el pes polític del catolicisme i no pacten amb els sectors catòlics liberals i republicans. Per la seva part, l'Església presenta com a persecució quelcom que no era sinó la pèrdua dels seus privilegis tradicionals. L'Església catòlica havia justificat cristianament les diferències socials existents a Espanya i identificava cristianisme amb Monarquia, república amb ateisme, democràcia amb antireligió o liberalisme amb laïcisme. L'Església espanyola és antiliberal, antiparlamentària i antidemocràtica. Entén a la perfecció que només la Monarquia tradicional manté els seus privilegis. Raó per la qual manté en tot moment una actitud intransigent amb la República, no accepta res del que representa i s'hi manté tossudament en contra, abans fins i tot d'aprovar-se la legislació laica o anticlerical. Finalment, l'Església catòlica espanyola no és l'excepció a la norma de les esglésies nacionals europees consistent a defensar règims polítics obertament autoritaris com el feixisme.¹⁹⁵

Cal tenir present que, tot i que el període de la Segona República és el període democràtic immediatament anterior a l'actual, el període que va entre ambdós, el règim de Franco, és una dictadura no reconeguda, un període no democràtic que condiciona que la dinàmica política de la democràcia recuperada hagi sofert canvis molt profunds respecte de la dels anys republicans. Al meu entendre, i per aquest fet, els dos períodes democràtics no són equiparables. A més, si hom es disposa a cercar continuïtat i ruptura entre el règim actual i els dos que el precediren -règim de Franco i Segona República-, trobarà més continuïtat entre el franquisme i l'actualitat que no pas entre el període republicà i l'actualitat, donat que el règim actual és una evolució del franquisme, i no una ruptura amb aquest.

Amb tot, i entrant en les qüestions de la historiografia catalana d'àmbit local, aquella República no queda tan lluny temporalment. I que contrasta amb el passat incòmode que representa per als lligaires de tots els temps la Segona República i el que va venir després: un exèrcit invasor ultraespanyolista on hi havia combatents catalans de dretes, mentre altres catalans de la mateixa corda però no combatents tornaven a casa acompanyant la irrupció d'aquestes tropes *espanyoles*.

És així perquè mentre els defensors de la Catalunya autònoma fugien del país o eren objecte de represàlies, bona part d'aquells altres catalans, una part important de la burgesia catalana vinculada

---

195 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p104-106, p252-253.

a la Lliga, van finançar l'exèrcit de Franco. I quan aquest deixà ben clar des del primer moment que el seu triomf en la guerra fratricida suposaria l'anorreament de l'autonomia catalana, i de totes les que es trobés concedides *en mala hora* per la República, no van moure ni un dit la seva posició. Un d'ells, Miquel -o Miguel, com vulgueu- Mateu Pla, primer alcalde franquista de Barcelona i amic personal del dictador, va deixar sense llum la Catalunya republicana durant els últims mesos de la guerra, per tal d'aplanar el triomf de les tropes de l'Espanya de sempre enfront l'Espanya republicana que havia concedit la primera autonomia política a Catalunya després de dos segles d'assimilació frustrada i frustrant.

Gregori Mir reproduïx un article de Francesc Cambó sobre les eleccions de 16 de febrer de 1936, publicat al *The Daily Telegraph* el 28 de desembre de 1936, en el qual deslegitima la victòria del Front Popular perquè vulnera la legalitat i perquè provoca un estat de violència imperant a Espanya des del moment mateix de la victòria electoral i de la qual Catalunya queda fora, d'acord amb la idea – no citada- de l'oasi català. Cambó considera els resultats electorals d'unes eleccions que «van transcórrer en una atmosfera de passió prerevolucionària» «falsificats sota pressió de les masses proletàries del Front Popular». Un altre que té poc a les masses organitzades. Considera que els alliberaments massius de detinguts pels Fets d'Octubre de 1934 i la readmissió obligatòria dels treballadors acomiadats pel mateix motiu són anticonstitucionals i instauren «el desordre», ja que «amb l'aplicació d'aquests dos decrets es va destruir la disciplina entre els treballadors».¹⁹⁶

A partir d'aquí, el govern del Front Popular es dedica a secundar les «masses extremistes» «i a animar-les a cometre tota mena d'excessos i delictes», qüestió impossible en un govern de democràcia liberal. No celebra en cap moment que, amb el retorn a la feina, tants treballadors deixin de passar gana. Cambó conclou que la guerra civil és la normal reacció davant d'un govern impotent. Sense esmentar la violència de la dreta: «així va ser com va començar la guerra civil espanyola: amb les agressions contra la propietat privada, els assassinats de patrons, la crema d'esglésies i la persecució de feixistes».¹⁹⁷

L'endemà Cambó publica al mateix diari un article encara pitjor, en el qual justifica el cop d'estat contra la República. Cambó ignora novament la violència de la dreta i responsabilitza el govern del Front Popular del desordre públic previ a la guerra, per la qual cosa «la revolta contra el govern constituïa no ja una necessitat, sinó també un deure patriòtic». Trenta anys de participació política del catalanisme conservador en intents de sistemes democràtics enterrats en un article. A més de la situació social interna, Cambó també justifica l'aixecament per la situació internacional tot invocant la por al comunisme, ja que si el cop d'estat «nacionalista» hagués fracassat, Espanya hauria

---

196 Citat a: Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p378-382.

197 Citat a: Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p378-382.

esdevingut «una República Soviètica governada des de Moscou, totalment absorbida en l'esfera política de l'URSS» i que amenaçaria «la nostra civilització cristiana occidental».¹⁹⁸

Borja de Riquer explica el paper del dirigent de la Lliga Joan Ventosa Calvell durant la guerra, però aprofita per dir quelcom també sobre Francesc Cambó i, eventualment, altres homes vinculats al partit català conservador. Ventosa s'entrevista amb Franco i viatja a les principals capitals europees, defensant sempre la causa franquista. També és un dels fundadors de l'oficina camboniana de París, des de la qual s'edita la revista *Occident*. Pensava que els catalanisme conservador podria tenir un paper polític important i que ell mateix podria ser ministre d'Hisenda, però veu frustrades aquestes esperances acabada la guerra. La Lliga té contactes amb franquistes d'alt rang des dels primers dies de la guerra.¹⁹⁹

Ventosa boicoteja les operacions de la República per comprar armes mitjançant crèdits o avals, contactant amb els banquers més importants i aconseguint bloquejar-li 550000 lliures esterlines (250M € actuals) i que tots els bancs anglesos boicotegin totes les operacions de la República. A més, fa gestions per evitar que la República recuperi l'or dipositat a França, on hi té 75 tones, equivalent al 10% de les reserves, essent el 90% restant el que viatja de Madrid a Moscou via Cartagena per comprar armament soviètic amb el qual poder fer la guerra. Aquesta és la seva gestió més important, ja que Ventosa aconsegueix que cap banc francès faci cas al govern Blum i no transfereixi l'or a la República Espanyola. D'aquesta manera, el retorn de l'or passa a la justícia, en un procés que s'allarga fins al juliol de 1939, amb la guerra d'Espanya resolta a favor de Franco. Paral·lelament, el jurista Trias de Bes, també de la Lliga, elabora un informe jurídic per declarar il·legal el govern de la República al Tribunal de La Haia.²⁰⁰

Des de París amb la revista *Occident* i des d'Itàlia amb les emissions de Ràdio Veritat, Cambó fa campanya a favor de Franco. Com que veu el seu govern com una dictadura militar impresentable, la campanya s'adreça vers el descrèdit de la República i de Catalunya. Cambó impedeix a Ventosa fer propaganda d'una futura restauració monàrquica perquè «Si callem, és possible tenir una bona posició després de la victòria» de Franco. La propaganda camboniana, de caràcter populista i gens refinada, desvincula Catalunya de la Generalitat i la fa sinònim de terror roig i persecució religiosa. Proposa que l'aviació al servei de Franco llanci propaganda en català contra la Generalitat, però finalment no es duu a terme. Per tal de seguir fent propaganda contra la República, Cambó modifica el discurs quan la recuperació del poder i del prestigi de l'estat amb el govern Negrín no permet presentar-la com un caos revolucionari.²⁰¹

198 Citat a: Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p383-387.

199 Borja de RIQUER: «Joan Ventosa i Calvell, política i negocis amb Franco durant la Guerra Civil», *Noves mirades a l'exili català del 1936*, SCEH (IEC), 2016.

200 Ídem.

201 Ídem.

El jove lligaire Carles Eugeni Mascarenyes també es refereix a Ventosa, que treu profit personal de la situació, i a Cambó, que no n'obté cap rèdit polític per al catalanisme conservador. Mascarenyes s'hi refereix amb la fórmula de cortesia En, en majúscules, com si fossin reis:

«He sabut que els blancs o militars, o naciolanes, o nacionalistes, o rebels, o com vulguis, fan realment molt de cas a En Ventosa, però cap, absolutament cap, a En Cambó. Això vol dir que no volen res amb la Lliga. Que es vagin fent il·lusions! [...] [el paper de la Lliga és el de] fer de poltre!».²⁰²

Mascarenyes també es refereix, despectivament, a l'oficina camboniana de París:

«La gent de l'Oficina és de la major inèpcia. Es va crear perquè uns quants visquessin. Hi ha qui s'aprofita de debò, com En Ribó, q[ue] hi viu amb nombrosa família, al pis de l'Oficina. Les mecanògrafes no saben escriure ni castellà. Són unes cosines d'En Saltor, enxufades. Són unes pobretes noieta menestresales, q[ue] es veu q[ue] varen sentir la vocació de refugiades. [...] Ni els hauria passat res, saps, però q[uè] vols, tot és qüestió de vocació. [...] En fi, un to baixíssim. [...] Eficàcia de l'Oficina: cap».²⁰³

Amb la seva propaganda, Cambó contraresta l'acció i la bona premsa que puguin tenir els comitès per la pau, que veurem al capítol setè i darrer d'aquesta memòria, així com la millora de la imatge exterior de la República gràcies al control de l'ordre públic del govern Negrín.²⁰⁴

Juan Avilés es refereix a la revista camboniana parisenca:

«El 25 de octubre [de 1937] se publicó en París el primer número de una revista bimensual de propaganda de la España nacional denominada Occident, que fue fundada por el diputado de la Lliga Catalana Joan Estelrich y cuyo tono fue relativamente moderado. El 10 de diciembre publicó un manifiesto favorable a la España de Franco, suscrito por cuarenta y dos intelectuales que representaban todos los matices de la derecha, desde el conservadurismo hasta el fascismo, y en el que aparentaba una solidaridad entre Francia y los insurgentes españoles, que estaba muy lejos de ser sentida por éstos».²⁰⁵

I amplia el plet judicial per l'or espanyol dipositat a França. Aquest dipòsit es remunta a l'any fundacional de la República, 1931, com a garantia dels crèdits que París concedeix a Madrid. El 1938, amb les gestions de Ventosa Calvell que ens ha explicat Borja de Riquer, un tribunal francès decideix sobre l'or: França se'n queda la majoria com a pagament pel crèdit que Espanya no ha tornat. Però per la depreciació del franc respecte de l'or, torna a quedar un bon romanent, que reclamen tant Burgos com Barcelona. El tribunal decideix que el Banc d'Espanya no és un organisme públic, cosa que donaria la raó a la República, sinó una entitat privada els accionistes de la qual han marxat a Burgos. Per tant, l'or no es restitueix fins acabada la guerra.

Tampoc convé oblidar l'ús polític i l'apropiació nacionalista de la figura sempre complexa de Lluís Companys. Se'n recorda i se n'exalta el nacionalisme, es tendeix a ignorar volgudament la seva

---

202 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 15-1-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 486.

203 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 6-4-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 548-549.

204 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p120.

205 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p125.

vocació d'home d'esquerres i la notable entesa que va mantenir amb els republicans castellans fins ben entrada la guerra, que se sintetitza en alguns dels eslògans de la guerra i que sintetitzen els discursos polítics del president durant la guerra: "Defensar Madrid és defensar Catalunya", "Per la llibertat de Catalunya, ajudeu Madrid"²⁰⁶.

Encara més, un repàs breu a la historiografia sobre Companys ens diu que bona part dels llibres incorpora "mort" al títol. La conclusió és clara: celebren que estigui mort. No li perdonen que les seves aliances polítiques fossin per motius de solidaritat de classe i d'entesa amb els republicans castellans. I no amb Lliga Catalana, partit que tenia ben a prop geogràficament, però molt lluny ideològicament. De totes maneres, la consideració més xocant sobre Lluís Companys és la que l'erigeix com un màrtir de Catalunya, malgrat que es tracta d'un dels lliurepensadors o ateus més coneguts de la Segona República, en virtut dels càrrecs polítics que desenvolupa.

És clar que aquella Espanya inèdita governada per maçons que representa la Segona República era molt poc o gens supersticiosa, com demostra el programa de Negrín per guanyar la guerra. Tot i que inicialment n'eren menys, finalment l'anuncia com els Tretze Punts de la Victòria, fent referència al nombre maleït del catolicisme. Quant al debat historiogràfic, Ucelay ens diu que la conversió de Companys en màrtir no ens ha d'estranyar perquè, en la historiografia catalana que aquest autor critica, «el recurs als esquemes cristològics i a l'exaltació dels màrtirs ha estat constant». I ens explica per què una historiografia catalana de tendència conservadora i d'innegables arrels vigatanes l'ha convertit en màrtir: als historiadors de la tendència dominant «els costà molt temps pair la figura de Companys, fins que, finalment, fins a un cert punt s'imposà la demanda des de la base, liderada per la figura venerable de l'advocat i historiador aficionat Josep Benet, que els oferí una versió homologada en safata que posava l'èmfasi en la seva "mort i sacrifici" i oblidava piadosament tota la seva trajectòria política anterior».²⁰⁷

Una conseqüència inevitable de convertir hom en màrtir és que no se'l pot criticar, ja que tots els seus pecats han estat redimits amb la seva mort exemplar, prèvia conversió a la vera religió. En una biografia prou desconeguda del segon president de la Generalitat, Josep M. Pons²⁰⁸ ens recorda l'absurd que això comporta, ja que calen uns anys abans que se'n pugui tornar a fer una lectura crítica.

Entrant en un debat historiogràfic amb el citat Josep M. Pons, creiem que basa la biografia que escriu sobre Companys més en fonts primàries que en altres biografies. De fet, se'n ventila moltes amb una sola nota a peu de pàgina. Una nota genèrica que constitueix una referència obligada en tot

---

206 Pavelló de la República, UB.

207 Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p216, 237-238.

208 Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*

text acadèmic i que indica que l'autor les coneix i que les ha consultat, però que potser amaga certa intenció de dir que són una mica repetitives i que no aporten res de nou tan bon punt els autors respectius van decidir convertir el pobre Companys en màrtir de Catalunya. Desconeixem el parer de l'autor sobre aquest afer. Però creiem que, malgrat la brevetat del text, la seva biografia toca més de peus a terra i s'acosta més a la veritat històrica que molts dels biògrafs més celebrats sobre el president màrtir, en tant que es basa en premsa de l'època i no en construccions historiogràfiques posteriors.

Ángel Ossorio Gallardo enllaça amb la tesi de M. Aurèlia Capmany, presentant un Companys executat no (només) per catalanista, sinó també com a part de la tríada dirigent de l'obrerisme català dels vint: Layret, Seguí, Companys. Els dos primers, assassinats en connivència amb la patronal barcelonina. Companys, executat quan la burgesia catalana no es trobava, precisament, a l'exili. Ningú no va moure ni un dit. Els republicans exiliats van quedar horroritzats amb la pèrdua d'un amic. Anys més tard tothom el va reivindicar. El republicà castellà explica: «Caído Layret, caído Seguí, ya sólo faltaba rematar a Companys. Todo llegaría. En estas luchas sociales en que los poseedores no distinguen para la elección de medios defensivos, todo es cuestión de tiempo».²⁰⁹

Molt diferent és la visió que la historiografia catalana dominant té envers el president Macià, que manté la distància entre els de dalt i els de baix millor que no ho fa Companys, o pel democratacristià Manuel Carrasco Formiguera, exemple de separatista que mor al crit de “Visca Catalunya lliure”. Encara sobre aquesta qüestió, el programa electoral d'Esquerra Republicana per a les eleccions de 12 de març de 1931, i per tant amb el partit sota el lideratge inqüestionable de Francesc Macià, parla del partit com a garantia «de la llibertat», però també «de l'ordre».²¹⁰

Una de les qüestions que més defensen els historiadors de l'Església a Catalunya i al conjunt de la República és establir una clara diferència entre el sector accidentalista, encapçalat per Vidal i que busca una entesa amb la República, i el sector integrista, encapçalat pels successius primats de Toledo (Segura, Gomá) i que busca enderrocar violentament el règim. Durant la guerra aquests dos sectors coexisteixen en zona republicana, essent el segon i intransigent l'únic que es manifesta en zona nacionalista. Durant la guerra, amb els catòlics havent pres partit obertament per Franco, els únics interlocutors vàlids entre la República i la Santa Seu són aquells que no ho han fet obertament com Vidal, així com aquells que no ho han fet de cap manera: la UDC i el PNB. Tenint en compte que parla d'una part de l'Església en zona republicana, no de tota ella, Hilari Ragner explica:

«En Cataluña actuaron algunos vicarios generales con el conocimiento y bajo la protección de las autoridades de la República y de la Generalitat, con las que mantuvieron constantes relaciones orales y escritas para el desempeño de su

---

209 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio de Companys...*, p53, 80.

210 Joan B CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 55.

misión pastoral y también para un eventual restablecimiento de las relaciones diplomáticas con la Santa Sede. Hubo en Cataluña una Iglesia primero clandestina y luego tolerada, que no se identificó con la quinta columna».²¹¹

A més d'historiador professional, Hilari Ragner és eclesiàstic. Tanmateix, té molt clar per a quin dels dos sectors ha de prendre partit: el de Vidal, Cardó i altres representants del que qualifica com un catolicisme obert i democràtic. Ragner no comparteix el catolicisme com a imposició:

«Segura y Gomá eran integristas, en su aceptación técnica de partidarios de un estado confesional que impusiera por la fuerza a todos sus súbditos la profesión y la práctica de la religión católica y prohibiera cualquier otra».²¹²

Malgrat la tendència de tothom a escombrar cap a casa, Ragner és prou crític amb l'Església. Una característica dels catòlics majoritaris que es passen als rebels és el «remordimiento por todo lo que pudieran haber hecho en el campo del catolicismo social». És a dir, no haver aplicat la doctrina social de l'Església. O el que és el mateix: no haver fet res en favor de la justícia social. Relacionat amb rerefons de la guerra civil, social i no religió, es tracta d'una irresponsabilitat enorme. Ragner, catòlic avançat dels nostres dies, coincideix en el seu diagnòstic de la guerra amb Jacques Maritain, filòsof de l'humanisme cristià i referent del catolicisme postconciliar. En el mateix sentit, al capítol segon de la memòria tindrem ocasió de conèixer el pensament de Carles Cardó, pensador cristià influït per Maritain que atorga gran importància a la justícia social.²¹³

Més crítiques de Ragner a la seva pròpia institució pel paper d'aquesta en la guerra d'Espanya. Tot i que no prepara el cop d'estat, «la mayoría del episcopado y de las derechas católicas tuvieron una gran responsabilidad en la crispación creciente que desembocaría en el conflicto bélico». Inclou la CEDA, la gran coalició de dreta catòlic patrocinada per la jerarquia eclesiàstica i el Vaticà. D'aquí que hom es refereixi als vaticanistes de la CEDA.²¹⁴

Javier Tusell expressa una interpretació semblant a la de Ragner, quan afirma que

«desde luego, muchos sectores de la derecha española intensificaron hasta su paroxismo su vinculación con soluciones religiosas, y con ello dieron pábulo para que las masas izquierdistas a su vez vincularan religión y conservadurismo. El resultado, palpable durante la guerra civil, no pudo ser más desastroso».²¹⁵

Al capítol tercer, en parlant de Carrasco Formiguera precisament a partir de la biografia que escriu Ragner, veurem breument els capellans de presons. Sobre aquesta figura sinistra, present també en els camps de concentració, trista realitat de la zona nacionalista que Ragner no amaga, explica:

---

211 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 36.

212 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 45.

213 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 74.

214 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 84.

215 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 180.

«La figura de los capellanes de estos campos y de las prisiones, por cierto, se nos antoja muy poco evangélica: son incontables los testimonios de su fanatismo y de las torturas morales que infligían a los pobres presos, para forzarles a convertirse no sólo al cristianismo, sino sobre todo al franquismo».²¹⁶

1.3. La tercera Catalunya, una invenció historiogràfica.

Considerem la tercera Catalunya una invenció historiogràfica, és a dir, quelcom que no existeix en si mateix, però que esdevé una categoria analítica amb valor pedagògic. És per això que la considerem una tradició inventada. Així mateix, si l'objecte preferent d'estudi de la tesi és una invenció historiogràfica, implica que aquesta memòria és, fonamentalment, un element de debat historiogràfic. Cosa que implica que aquest debat, iniciat en l'apartat precedent, continua en aquest. Abans de tractar la tercera Catalunya, convé considerar un marc més ampli: la tercera Espanya.

La primera referència a la tercera via en el marc de la guerra civil és en una obra llunyana de Salvador de Madariaga, qui abandonà llur càtedra a Oxford per tal d'esdevenir el representant de la República a la Societat de Nacions, on donà veu a les aspiracions d'aquella Espanya fundada el 1931 que renuncia a la guerra com a instrument de política exterior. A través de Madariaga, Espanya s'alinea amb França i la Gran Bretanya en una política exterior pacifista i en defensa de la democràcia. Per a Madariaga, hi ha una Espanya de dretes -Franco-, una altra revolucionària -Largo Caballero- i una tercera moderada -Azaña- i que representa la veritable Espanya. Tampoc ens podem recrear en aquella obra perquè «nos queda ya bastante lejana y muchas de sus opiniones allí vertidas no tienen la menor apoyatura documental».²¹⁷

Arribem a Paul Preston, que parla d'una tercera Espanya majoritària i que abasta tots aquells que no s'identifiquen amb cap dels dos bàndols bel·ligerants, és a dir, que no ho fan amb l'Espanya republicana ni amb l'Espanya nacionalista. La majoria de la població hi tindria cabuda. També Manuel Azaña, president de la República, i José Antonio Primo de Rivera, líder de Falange. Preston llança una hipòtesi molt potent, que tanmateix no aprofundeix a nivell conceptual, ja que prefereix fer una semblança biogràfica exemplar de personalitats pertanyents a cadascuna de les tres Espanyes. Preston elabora la seva tesi sobre la tercera via, com a sinònim de tercera Espanya, en un llibre editat per primer cop el 1998 i que ha estat reeditat. Però no concreta gaire la definició de la tercera via quan assegura que:

---

216 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 92.

217 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República...* Salvador de MADARIAGA: *España. Ensayo de historia contemporánea*, Buenos Aires, Sudamericana, 1950, p. 594. Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p. 129-130.

“El concepto de una tercera España se puede ampliar a un reducido grupo de exiliados y a grandes sectores de ambos bandos durante la contienda. Había otros que sufrieron de varias maneras a manos de los de izquierda y de los de la derecha, a causa de su moderación”²¹⁸.

I encara menys quan diu que també:

“Existen numerosos casos de personas que no se incluyen en la tercera España porque apoyaron lealmente a uno u otro bando, però que nunca se encontraron cómodos y sufrieron moralmente”²¹⁹.

Fragments en els quals destaquen tres idees, que són:

- Exili.
- Moderació.
- Incomoditat amb el bàndol des del qual es viu la guerra.

És una primera definició del concepte que Preston entén per tercera via. Malgrat donar-ne una idea força genèrica i, per tant molt inclusiva, en el sentit que engloba força gent, sí que assenyala alguns elements amb els quals es basa per tal de determinar la pertinença o no a la tercera via. Es tracta d'elements complementaris i relacionats entre si. A més dels criteris anteriors, hi ha més requisits que assenyala Preston. I que són els següents:

- No participar a la guerra, en el sentit de no només no ser combatent, sinó també de no prendre partit ni per la República ni pels rebels.
- Buscar la pau negociada com a sortida pactada a la guerra, sense la victòria de cap dels dos bàndols.
- En tant que un estat de guerra exigeix una adhesió inequívoca o incondicional, ésser objecte de crítiques per part de la República i, alhora, per part dels rebels.
- En el cas de reconeguts polítics i intel·lectuals, no trobar el propi espai en cap de les dues Espanyes en guerra, fins al punt de no poder viure ni en zona republicana ni en zona nacionalista perquè, si hom s'establís en qualsevol de les dues, segurament seria objecte de represàlies.
- Ésser objecte de saqueig de domicili i confiscació de béns en zona republicana i, alhora, en zona nacionalista.
- Després de la victòria franquista, ésser condemnat a l'ostracisme (exili exterior) o a l'oblit (exili interior). D'una manera o altra, perdre la notorietat en l'espai públic espanyol, la qual cosa comporta ésser apartat de tot càrrec dirigent mínimament important.

Per a Preston, complir un dels punts anteriors pot ser raó suficient per incloure hom a la tercera Espanya. No cal complir-los tots, en un criteri que Ragner i González Vilalta modifiquen, com

---

218 Paul PRESTON: *Las tres Españas del 36...*, p. 16.

219 Paul PRESTON: *Las tres Españas del 36...*, p. 19.

veurem seguidament. Per resumir-lo, el concepte de tercera via de Preston és molt ampli. No només s'hi pot incloure una petita minoria d'intel·lectuals i polítics, és a dir, de la classe dirigent, sinó també qualsevol ciutadà anònim que no vulgui lluitar per cap dels dos bàndols. En conseqüència, i portant-la a l'extrem, és una definició de tercera via que posa al mateix sac, a la mateixa categoria de no alineats, dos casos ben diferents. D'una banda, pot tractar-se d'un quadre dirigent que, tot i no identificar-se plenament amb cap dels dos bàndols, pot haver elaborat un projecte polític propi i irrealitzable tant en la República durant la guerra com en l'Espanya de Franco. I de l'altra, d'un ciutadà anònim apolític que, simplement, no vol lluitar per uns suposats ideals que ni creu ni entén, però que li toca defensar amb llur vida.

Segurament, doncs, una definició massa vague, massa genèrica, poc concreta, que Preston compensa amb escriure amb l'excel·lent biografia dels personatges que estudia en el llibre citat, a més de donar altres exemples concrets d'integrants de la tercera via, tot explicant breument els motius de llur pertinença a aquest espai. Alguns d'aquests personatges estan inclosos en aquesta tesi. Són els següents: Domènec Batet, Manuel Carrasco i Formiguera, Joan B. Roca i Caball i Francesc Vidal i Barraquer. Ens sembla igualment molt representatiu l'exemple de Luis Lucia y Lucia, antic tradicionalista, durant la República líder de la Dreta Regional Valenciana, partit adscrit a la CEDA. Tot i ser de dretes i catòlic, a l'esclat de la guerra defensa la legalitat republicana, cosa que no li impedeix que sigui engarjolat. Acabada la guerra s'escapa de la presó i, al cap de poc temps, és afusellat. Per tant, no encaixa enlloc i, com que no pot fugir cap a l'estranger, és víctima de la repressió republicana i franquista.

Per la seva part, Preston escriu totes aquestes biografies, que li serveixen per a determinar quina posició pren cadascun d'aquests personatges durant la guerra i que pot canviar respecte a llur posició inicial: republicà, nacionalista o tercera via. Són els següents: Franco nacionalista, Millán Astray nacionalista, José Antonio Primo de Rivera tercera via, Pilar Primo de Rivera nacionalista, Salvador de Madariaga tercera via, Julián Besteiro tercera via, Manuel Azaña tercera via, Indalecio Prieto tercera via, La Pasionaria republicana.

Per tant, allò que Preston no explica mitjançant una formulació teòrica clara i concisa sí que ho explica magníficament a través de casos concrets. En una altra obra, Preston sintetitza el seu concepte ampli de tercera Espanya dient que és aquella que no cabia a la primera ni a la segona.²²⁰

Si a la tesi de Preston hi afegim derivacions tendencioses com la del periodista *popular* Pedro Corral, el panorama és demolidor per a la República, donant la falsa sensació que ningú no la volia defensar. Se li pot contraargumentar, seguint Jordi Rubió Coromines, que els escàpols de l'exèrcit

---

220 Paul PRESTON: «Pròleg». A: Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 7.

republicà ho són per rebuig a la República o coincidència ideològica amb els rebels, però també pel simple rebuig a fer la guerra.²²¹

Més enllà de les dificultats creixents a fer anar homes al front un cop passat el moment inicial en què es creia en una victòria ràpida contra els sollevats, aquesta tercera Espanya que no volia lluitar per la República -ni per Franco, que ho compensaria amb tropes italianes i exèrcit regular espanyol- no pot ser en cap cas tan majoritària, ja que si fos així no s'explicaria que un territori que comença els mesos següents al cop d'estat amb l'exèrcit destrossat aguantant durant tres anys una guerra contra un enemic tan ben preparat, per més soviètics que hi hagi destinats a l'Espanya republicana.

Corral parteix del pressupòsit de «la escasa motivación bélica de la sociedad española». Contraposa 1,8M de desertors republicans a només 700000 franquistes. Defineix els desertors com a pròfugs, recomanats en alguna indústria de la rereguarda o falsos inútils per fer la guerra, «que explotaron los más variados recursos para no pisar el frente y ni siquiera pasar por un centro de instrucción». La imatge de deserció massiva que evoca Corral contrasta amb la imatge del poble espanyol en armes i mobilitzat a les primaries del conflicte de manera entusiasta i voluntària, tant per defensar la República com per recolzar els insurrectes.²²²

Sense citar-la amb aquest nom, Corral defineix la tercera Espanya com a «cientos de miles de compatriotas que se vieron involucrados en el drama de la guerra por la única razón de tener la edad de ser llamados a filas». Entre tots aquests, concreta: «muchos lo hicieron sin que sintieran como suyas ninguna de las causas contendientes, y otros, aunque las sentían, nunca aceptaron que las armas acabaran siendo el único argumento para sostener sus postulados».²²³

Són prou conegudes les maniobres d'Azaña buscant una mediació internacional per posar fi a la guerra, a les quals se suma Companys, així com les paraules que anuncien aquesta intenció: pau, pietat i perdó. Aquest és el fragment més conegut -i més parafrasejat encara avui, sobretot quan la dreta vol recordar un personatge que li és incòmode- d'un cèlebre discurs de Manuel Azaña a Barcelona, el 18 de juliol de 1938, per bé que les maniobres són molt anteriors. Des de la visió irreductiblement favorable a la República que Ángel Viñas representa, es pot considerar la tercera via o la tercera Espanya com un enfocament derrotista del conflicte i, per tant, com una traïció a la República.

Les maniobres d'Azaña són les següents, a més de les que expliquem al capítol set d'aquesta memòria perquè hi intervenen personalitats catalanes. José Luis Martín Ramos les sintetitza: és un

---

221 Pedro CORRAL: *Desertores...* Jordi RUBIÓ COROMINA: *L'èxode català de 1936...*, p. 99 i ss.

222 Pedro CORRAL: *Desertores...*, p. 82, 530.

223 Pedro CORRAL: *Desertores...*, p21.

pla de mediació internacional concebut el gener de 1937 per tal de decretar la suspensió dels combats i decidir el futur d'Espanya via plebiscit nacional.²²⁴

Avancem un mes, febrer de 1937:

«Por su parte Azaña, convencido de que la guerra no podía ganarse, veía como única salida un acuerdo internacional [...] El presidente explicó el 27 de febrero su plan a [l'embajador español en Londres Pablo de] Azcárate, a quien dijo que llevaba meses intentando hacer [...] algún tipo de gestión extranjera que pusiera fin a la guerra sin que la República la perdiera».²²⁵

En l'acte de coronació de Jordi VI d'Anglaterra, Azaña decideix enviar-hi Julián Besteiro, ja que comparteix amb el president de la República la visió pessimista d'una guerra que creuen que no es pot guanyar. Besteiro s'entrevista amb Anthony Eden, ministre d'afers estrangers britànic, que es mostra inicialment partidari a la proposta que se li fa per aquest canal no oficial, malgrat que no s'arriba a posar en pràctica. La tàctica que Azaña proposa a la Gran Bretanya indirectament, per mitjà d'aquest enviat oficiós i que actua d'esquena al govern de la República, es concreta en la retirada de les tropes estrangeres que lluiten a la guerra d'Espanya i una treva en els combats de la mateixa, amb l'esperança que les hostilitats ja no es reprendrien.

Per a Viñas, es tracta de maniobres encobertes que dificulten els suports internacionals a Juan Negrín, quan aquest accedeixi a la presidència del Consell de Ministres, ja que quan es produeixen aquestes gestions el president encara és Largo Caballero. En definitiva, seria un error més, en el marc d'una gestió dolenta de la política exterior per part del govern de la República. Viñas deixa clar que Azaña s'equivoca i que podria haver obrat altrament:

«podría haber esperado al resultado de la crisis gubernamental que por entonces estaba cociendo; podría haber tratado de ganar para sí al nuevo presidente del gobierno [Negrín]; podría haber hecho la gestión con Londres en otro momento. Tal y como procedió abrió una brecha en la representación exterior de la República que afectaría negativamente a la unidad de acción del estado en la escena internacional de cara a la capital más importante políticamente para el régimen republicano»²²⁶.

Aquesta capital és Londres. La tesi de Viñas és que la República fracassa perquè l'únic país que pot prestar-li ajut militar, la Unió Soviètica, no pot rivalitzar amb l'ajut que l'Eix presta a Franco, en el marc d'una guerra que descriu com una ocupació militar d'Espanya i en la qual el futur dictador té una «dependència estructural» respecte dels seus patrocinadors internacionals, formidablement feixistes. A grans trets, coincideix amb el criteri de Juan Avilés, que elabora una obra llunyana, però encara vigent, sobre el context internacional durant la guerra d'Espanya en la qual també assenyala que la Gran Bretanya tenia la clau de la situació, ja que es tractava de la primera potència marítima

---

224 José Luis MARTÍN: «Evolución política en la zona republicana...». A. Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p284

225 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p86-87.

226 Ángel VIÑAS: *El honor de la República...*, p41, p45.

mundial i podia bloquejar l'ajut que arribava a les dues Espanyes, fent impossible una guerra llarga per manca mútua d'armament. Al seu torn, Viñas difereix del criteri de la comunitat internacional, que la veia com un conflicte intern i per això es crea el Comitè de no-intervenció, que no seria sinó «una farsa tràgica destinada a camuflar la ajuda a Franco, algo rigurosamente cierto». Per a Enrique Moradiellos, la no-intervenció és una farsa política i diplomàtica que, a curt termini, equipara el govern amb els insurrectes i, a llarg termini, suposa un desavantatge comparatiu per a República i un avantatge per a Franco. El cardenal Vidal Barraquer confirma el paper decisiu que podria tenir la Gran Bretanya, a qui defineix com l'àrbitre de la situació.²²⁷

Encara que centrat en la diplomàcia paral·lela catalana, Gregori Mir també es refereix a la diplomàcia encoberta de Manuel Azaña. Si bé l'ambaixador de la República a Londres no fa cas del primer intent per demanar una mediació a la Gran Bretanya perquè es canalitza a través de Pere Bosch Gimpera i no del govern de la República, no pot desestimar el segon perquè es canalitza a través del socialista moderat Julián Besteiro, que sí que en forma part. Tanmateix, Azcárate també se'n mostra contrari perquè Franco el coneixeria forçosament i enviaria una senyal de debilitat, aconseguint l'efecte contrari del que buscava. Això «era el mateix que opinava el nou president del govern», Juan Negrín. Per la seva part, el ministre d'exterior britànic, Antony Eden, accepta la proposta i rep Besteiro l'11 de maig de 1937.²²⁸

Azaña transmet la proposta a Besteiro i li encomana comunicar-la al govern britànic en un viatge llampec del president de la República, instal·lat a Barcelona, a València, seu del govern. El viatge és el 7 de maig de 1937, és a dir, l'endemà mateix de la victòria comunista i republicana sobre faistes i poumistes en els Fets de Maig. Moment en què «Azaña continuava creient que el govern de la República no podia guanyar la guerra i considerava que el govern de la Gran Bretanya tenia prou influència internacional per imposar aquella mediació». Així mateix, sorgeixen partidaris d'aturar la guerra també en zona rebel. Joan March i el duc d'Alba viatgen a Itàlia per demanar a Mussolini que no retiri les tropes italianes d'Espanya. Mir sosté que, «per la seva significació i actuació durant la República i ajudes als insurrectes», el financer i l'aristòcrata «no tenien cap motiu per desitjar un armistici».²²⁹

El joc d'aliances internacionals és complex, però es resumeix explicant que Stalin busca l'aliança amb França davant d'un possible atac alemany sobre el gegant eslav, París no vol fer res que li manllevi el suport de la Gran Bretanya davant d'un atac alemany sobre França. I, per la seva part, la Gran Bretanya, que és qui té la clau de la situació, entre altres coses perquè és la primera potència

227 Carta de Vidal a Pacelli, 10-12-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 99. Enrique MORADIELLOS: «La no intervención...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 221-222. Ángel VIÑAS: *El honor de la República...*, p. 13, 57-58.

228 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 99-101.

229 Ídem.

marítima mundial i amb la seva flota pot evitar que l'Eix subministri el material de guerra amb el qual Franco va guanyant la guerra, decideix no intervenir a la guerra d'Espanya per la por de les classes conservadores britàniques davant l'experiència republicana espanyola en temps de pau i, sobretot, davant dels excessos dels primers mesos de guerra. Així les coses, als conservadors britànics, aleshores al govern del país anglosaxó, «les interesaba evitar el triunfo republicano. La derrota hundiría, en efecto, todos los experimentos económicos, políticos y sociales que se esbozaban en la península».²³⁰

Martín Ramos sintetitza el joc d'aliances internacionals que condemna la República:

«el gobierno británico, abiertamente hostil a la República, presionó al francés hasta conseguir que rehusara, primero, proporcionar ayuda militar directa al español, el fatídico 25 de julio, y acabara imponiendo la suspensión de toda exportación militar a la República española, incluida la privada, el 7 de agosto. El gobierno conservador del Reino Unido hizo saber al francés que no daría apoyo a Francia, caso de que esta se viera frente a una reacción de Alemania e Italia a causa de un hipotético suministro militar a la República española. No fue solo presión, fue chantaje en beneficio del fascismo europeo».²³¹

I justifica l'ajut soviètic:

«la ayuda militar soviética, siendo prestada por un estado miembro de la Sociedad de Naciones a un gobierno legítimo, también participante de dicho organismo, no podía ser condenada ni institucionalmente, ni en términos políticos, a menos que se sustentara la causa de los sublevados, o se simpatizara con ellos».²³²

Tancant el relat de Viñas sobre la qüestió, Marcelino Pascua, ambaixador de la República a París, creu que Azaña obra així perquè se sent responsable de la guerra, en haver circumscrit els perills que amenaçaven la República només en l'extrema esquerra i haver menystingut els reiterats advertiments sobre una sublevació militar immediata contra el règim, que finalment s'esdevé i provoca indirectament la guerra.

Azaña no és el primer que intenta una mediació internacional per aturar la guerra. Salvador de Madariaga duu a terme un intent anterior. Ens l'explica Juan Avilés, en un relat del context internacional que envolta – i condemna- la República Espanyola en guerra contra l'Espanya de Franco antic, però encara vigent perquè el cita bona part de la bibliografia consultada, fins i tot la més recent. Es tracta d'una mediació que Madariaga vincula a través de França i Gran Bretanya el 1937, sempre després de la inesperada resistència republicana de Madrid, ja que si Franco l'hagués pres els primers mesos de la guerra, fins i tot aquestes democràcies occidentals haurien reconegut el seu govern i la guerra d'Espanya hauria acabat molt aviat. En realitat, es tracta de dues temptatives per part de Madariaga, que aspira a una Espanya de postguerra mitjançant una entesa entre el general Franco i el líder de la facció moderada del PSOE Indalecio Prieto. En la seva imaginació,

230 Ángel VIÑAS: *El honor de la República...*, p60.

231 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 231.

232 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 232.

Madariaga vol implicar els ministres d'exters de torn francès i britànic, destituir el cap del govern de la República i sembla que compta amb la col·laboració del periodista i escriptor conservador català Josep Pla.²³³

Amb tot, i com dèiem, les maniobres d'Azaña són prou conegudes. Paul Preston les sintetitza dient que durant tota la guerra, «buscó activamente una mediación internacional que pusiera fin a la guerra». Afegeix que «la implacabilidad a sangre fría de Franco contrastaba con la humanidad de Azaña». I encara que «en la España de la guerra civil no había lugar para Azaña, hombre de paz al que repugnaba la violencia».²³⁴

Menys coneguda és la proposta de José Antonio de posar fi a la guerra per mitjà d'un govern que acontentaria alhora els pagesos no propietaris amb una reforma agrària i els catòlics amb l'ensenyament religiós. Una proposta que manté Azaña com a cap d'estat. És clar que Primo de Rivera la formula quan ja és a la presó d'Alacant i no té cap possibilitat d'influir els seus. De fet, els falangistes participen llavors de la repressió a la rereguarda franquista, així com al front de guerra, complint precisament amb les darreres consignes conegudes del líder nacional del partit feixista espanyol. En el moment en què aquest passa de bel·ligerant contra la República a la tercera via, ja no es pot tirar enrere perquè no pot comunicar-se amb els seus *camaradas*.²³⁵

Carles Cardó també sosté aquesta interpretació, quan afirma que José Antonio,

«home d'una notable cultura i superior al seu partit, és segur que, si no hagués estat assassinat per la barbàrie roja, li hauria donat directives més assenyades que les que ha seguit. El cert és que abans de morir redactà una mena de testament polític on es mostra penedit d'haver engegat una acció política a base de violències de paraula i de fet, desitja que la seva sang sigui la darrera que es vessi a Espanya i exhorta els seus de recular del camí emprès».²³⁶

És a nivell estrictament català, bé sigui entès com a àmbit territorial o com a personatges catalans que no necessàriament exerceixen llurs funcions dintre d'aquesta regió, que pren volada el concepte de tercera via, en aquest cas ja explícitament de tercera Catalunya. Partint de la tesi de l'obra indicada de Preston, Hilari Raguer inventa el concepte restringit a Catalunya o a catalans i publica un seguit d'obres que s'hi refereixen. Una part important de la nombrosa obra de Raguer es refereix a la tercera Catalunya. Així, és autor de les biografies de Manuel Carrasco Formiguera i del general Batet, a més de coautor de les memòries de Sugranyes de Franch i autor del pròleg d'una altra obra sobre la tercera Catalunya.

Parlem en plural de la biografia de Carrasco Formiguera perquè Raguer en redacta dues, essent la segona versió de la biografia una edició «revisada i molt ampliada», com resa el títol mateix de la

---

233 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 71.

234 Paul PRESTON: *Las tres Españas del 36...*, p. 307-308, 312-313.

235 Joan M. THOMÀS: *José Antonio...*

236 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 178.

segona publicació. Segurament, podem retreure a la historiografia catalana que s'hagi preocupat molt d'explicar vida i miracles de Carrasco Formiguera. Però que, en canvi, els catòlics de base han quedat molt més descuidats.

Són aquests els que no poden triar en quin bàndol viuen la guerra i els que no poden evitar fer-la, ja que si es troben en edat militar, són cridats a files i no tenen manera d'escapar-se'n. No podem oblidar una missa gairebé de campanya d'un grup de joves catalans catòlics que la celebren a Montserrat abans d'anar al front per defensar una República en la qual potser feia temps que ja no hi creien. I d'aquests potser ningú no se'n recorda prou, ja que el monument en honor dels combatents catalans que podem visitar a Montserrat recorda els de l'altre bàndol, els combatents catalans franquistes del *Tercio* de Montserrat. Els seus cossos no esperen justícia en una cuneta oblidada, com passa amb els combatents republicans, sinó que van ser traslladats i enterrats dignament a la muntanya màgica. A més, «la bandera del Tercio es conserva en una vitrina que hi ha tot pujant al cambril de la Verge, a Montserrat».²³⁷

Rosa Regàs explica el record d'un *excombatiente* caigut en combat en una casa d'un lligaire tots els temps en la primera postguerra, quan la burgesia catalana no amaga les seves simpaties pel dictador ni el fet d'haver lluitat al seu bàndol:

«había categorías para los vivos igual que para los muertos [...]. Aunque hubiera muerto, sólo se hablaba, con mucho respeto y conteniendo las lágrimas, de tío Miguel, el que había caído en el frente del Ebro, el alférez valeroso que formaba parte del Tercio de la Virgen de Montserrat. De los otros dos, uno vivo y uno muerto, apenas se hacía la menor mención [...]

Nuestro tío Miguel era uno de esos muertos de los que, haya sido cual haya sido su vida, siempre se dice que era el mejor de los hermanos. Sus virtudes se ensalzaban en la casa a todas horas, se lo recordaba como un niño obediente y ejemplar, como un joven valiente y generoso, y su fama se había extendido de tal modo que [...] se lo mencionaba con respeto y veneración, como a un santo, como a un verdadero mártir de la Cruzada».²³⁸

Vegem què li passa a un germà d'aquell, que fa la guerra obligat al bàndol republicà, de la qual se n'escapa així que pot i esdevé desertor:

«salió [de la checa donde había sido torturado] y como estaba en edad militar lo enviaron al frente del Ebro donde fue evacuado por una hemorragia intestinal. [...] había sufrido mucho porque sabía que también en el frente del Ebro pero en el otro bando, luchaba su hermano Miguel que se había pasado a San Sebastián por Francia y de allí al frente con los nacionales. [...] cuando salió del hospital, se fue a su casa y de día se escondía en un armario y de noche se levantaba y así pasó toda la guerra. Fueron muchas veces a buscarlo pero nunca lo encontraron. Ahora ya sabe que acabó la guerra, pero para él todo sigue igual. Sigue durmiendo de día y velando de noche. [...] Fueron a buscarlo porque era un desertor, aunque fuera un desertor de los rojos, [...] y a los desertores se les da pena de muerte, se los fusila».²³⁹

---

237 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, nota a peu de pàgina, p. 30.

238 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p. 233, 255-256.

239 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p. 240.

Si Raguer entoma el repte, hi respon escrivint aquesta segona biografia sobre Carrasco Formiguera. Ja veiem, doncs, que això de la tercera Catalunya va de gent important, és història des de dalt. Encara sobre Carrasco Formiguera, no podem oblidar que també era separatista, qüestió que fa encara més *necessària* una segona biografia sobre un personatge ja estudiat. A més, és clar, d'obres complementàries sobre aquesta qüestió²⁴⁰.

Mentre que per a Preston la pertinença a la tercera Espanya ve donada per a tots aquells que no s'identifiquen plenament amb cap dels dos bàndols bel·ligerants, que poden ser perseguits als dos bàndols alhora i que, en conseqüència, podria tractar-se d'un espai polític clarament majoritari a l'Espanya del 1936, Raguer restringeix el concepte de tercera Catalunya i l'aplica només a una minoria dirigent. Per a Raguer, no n'hi ha prou amb una identificació difícil o conflictiva o el fet de ser perseguit als dos bàndols, sinó que també es requereixen gestions concretes en favor de la pau o amb la intenció de salvar la vida a persones perseguides a la rereguarda republicana. La clau que determina la pertinença d'una personalitat a la tercera Catalunya la constitueixen aquestes accions concretes per buscar la pau, una pau que sigui immediata o que es produeixi tan aviat com sigui possible. Aquest és un requisit imprescindible, però hi ha altres característiques que defineixen les personalitats de la tercera Catalunya. Abans, però, fem un incís.

Hilari Raguer relaciona aquest espai polític amb el caràcter pacifista i pactista que atribueix als catalans. Tradició pactista i pacífica, alhora que (més) democràtica, que vindria de temps medievals. I que, en certa manera, també s'expressaria en la naturalesa que els conqueridors atorguen als nous territoris que incorporen a la Corona: països independents o iguals en el cas de la Corona d'Aragó (Catalunya), virregnats o súbdits en el cas de la Corona de Castella. És una idea que ve d'antic. Pere Anguera la documenta a inicis del segle XX i la cita respectant el català prefabricat original: «si Catalunya conqueria territoris no era més que per a lliberarlos de tiranias». Per contra, González Vilalta considera que «l'anomenada tercera via no tenia en el cas català gaire cares visibles».²⁴¹

Raguer afegeix que aquestes accions a favor d'una pau immediata poden ser per posar fi a tota la guerra d'Espanya, nom internacional del conflicte, o bé per buscar una pau per separat per a Catalunya, que s'independitzaria de la guerra i d'Espanya. Com hem dit, Raguer també afegeix com a requisit per formar part de la tercera Catalunya fer accions concretes per salvar persones perseguides o empresonades “injustament”, actuació que estudia pel que fa al paper salvador de la Generalitat en favor de religiosos i suposats dretans. En conjunt, la tercera Catalunya de Raguer és qualitativament important, però numèricament minoritària.

En síntesi, les característiques de la tercera Catalunya de Raguer són aquestes:

---

240 Hilari RAGUER: carrasco indepe

241 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 405. EM 28/2/36. *La Tralla*, 23-11-1905. Citat a: Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p. 145.

- Formar part de l'exili del 36. S'explica pel fet d'ésser perseguit a qualsevol de les dues Espanyes, on hom hauria estat executat per derrotisme, i, per tant, actuar des de l'estranger ja a l'esclat de la guerra.
- No identificar-se amb cap de les dues Espanyes.
- Treballar (fer accions concretes) per tal de posar pau al conflicte.
- Fer accions per salvar persones amenaçades a la rereguarda republicana.

A partir d'aquesta concepció, els integrants de la tercera via són fonamentalment catalans i bascos amb mentalitat dretana que, a diferència dels castellans de dretes, no poden identificar-se amb l'Espanya nacionalista per la seva política contra els nacionalismes català i basc. Com a conseqüència, l'antifranquisme catòlic català comença abans que el castellà, que no s'inicia fins després del Concili Vaticà II.

Observem com la difícil identificació amb cap dels dos bàndols i buscar la sortida a la guerra a través d'un acord de pau coincideixen amb els requisits que assenyala Preston. Tanmateix, Raguer aporta com a novetat el requisit de marxar a l'exili i actuar des d'allà durant tota la guerra, així com una orientació ideològica de la tercera Catalunya clarament enfocada cap al catalanisme catòlic.

La tercera via de Raguer contrasta amb la tercera via de Preston. Per a aquest, qui fa la guerra des d'una de les dues Espanyes sense sentir-s'hi plenament identificat forma part automàticament de la tercera via. En canvi, per a Raguer aquest no és motiu suficient. Cal marxar a l'exili als inicis de la guerra (exili del 36) i viure a l'estranger durant tot el transcurs de la mateixa. Com a síntesi de la definició de tercera via de Raguer, l'integrarien aquells que busquen primerament que la guerra no es produeixi i que, quan ja és un fet, busquen una mediació internacional que posi fi al conflicte immediatament. En aquest sentit, són fonamentalment pacifistes.

Raguer prologa una obra de González Vilalta que destaquem a continuació i en la qual argumenta per què Francesc Cambó és franquista i no integra la tercera Catalunya:

«l'opció de Cambó pel bàndol dels militars és total. Tinguem present que molts altres catalans catòlics o de dretes, tant o més perjudicats que Cambó per la pèrdua de familiars o amics i danyats en el seu patrimoni, van condemnar enèrgicament el que passava a la zona republicana, però no van creure per això que s'haguessin d'adherir a l'altre bàndol. Alguns van treballar des de l'estranger per aconseguir una intervenció que per mitjà d'una pau negociada o almenys d'una treva posés terme a la matança. Cambó, en això, pensava com Franco: la pau només podia venir de la victòria militar absoluta dels rebels».²⁴²

Com que la tercera Catalunya és una invenció historiogràfica, Raguer es pot permetre el luxe d'incloure-hi a qui vulgui i amb els criteris que ell mateix vulgui establir. Creiem que hi ha connexions evidents entre els tres primers requisits que estableix per als integrants de la seva tercera

---

242 Hilari RAGUER: «Pròleg». A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 12-13.

Catalunya. En efecte, una part de l'exili del 36 no s'identifica amb cap de les dues Espanyes i decideix treballar per una solució al marge d'aquestes. Però és un grup minúscul. Ara bé, qui treballa per salvar persones amenaçades a la rereguarda republicana, ho ha de fer forçosament des de zona republicana. I des del territori d'una Espanya en guerra, és impossible treballar per a una tercera via sense incórrer en el delictes de derrotisme. Excepte si ho fa, és clar, Manuel Azaña, que és el cap d'estat.

Amb aquest argument plantejo que els tres primers requisits no es poden complir mentre s'està duent a terme el quart: salvar o evacuar dretans. Si ens preguntem per què Ragner aconsegueix vincular els tres primers punts entre si, però deixa el quart punt fora de tota lògica, potser és perquè amb els tres primers queden fora de la tercera Catalunya dos catalans de seny i catòlics practicants com són Ventura Gassol i Josep M. Espanya, consellers de la Generalitat durant la guerra que es distingeixen pel seu paper de salvadretans i salvacapellans, com hem explicat abans. Si cap dels tres criteris anteriors és suficient per inloure hom a la tercera Catalunya, Ragner afegeix aquest quart punt, aplicable a qui ell mateix vol posar a la seva pròpia Catalunya inventada que en faci possible la inclusió i permeti salvar-los d'un judici negatiu per part de la història.

Hilari Ragner és l'ànima de la tercera Catalunya perquè és el creador o inventor d'aquest concepte historiogràfic. La seva obra gairebé constitueix una tendència historiogràfica en si mateixa, ja que presenta vasos comunicants amb la favorable a la República i amb la que justifica l'aixecament militar contra aquella. Així, d'una banda justifica el paper de la Generalitat durant la guerra i qualifica d'il·legal el cop d'estat, a partir del qual aquells que s'han rebel·lat comencen a perseguir aquells que no ho havien fet, una ficció legal per inversió, «en virtud de la cual resultaron rebeldes los que no se habían rebelado». De l'altra, considera que la guerra era inevitable per ineptitud dels republicans en el conflicte rabassaire, hostilitzar els sentiments religiosos, no combatre el predomini anarquista o la reforma militar.²⁴³

Amb aquestes afirmacions, Ragner ignora que *només* – parlem d'una institució capaç de mobilitzar políticament mitja Espanya- s'hostilitza l'Església catòlica en pau i se la persegueix en guerra, ja que l'església protestant pot actuar sense cap problema. I se li pot objectar que «resulta dudoso que incluso con una política más conciliatoria se hubiera evitado la colisión con un catolicismo especialmente intransigente»²⁴⁴.

Així mateix, ignora que Batet mena l'exèrcit vers la CNT en els aixecaments anarquistes dels miners a l'Alt Llobregat seguint ordres del ministre de Guerra, Manuel Azaña, que mana actuar

---

243 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 259. Hilari RAGUER: «Pau i guerra». A: Borja de RIQUER: *Història, Política, Societat i Cultura...*, p. 43-44.

244 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, Francisco COBO ROMERO, Ana MARTÍNEZ RUS et al.: *La Segunda República...*, p232.

sense vacil·lacions, sense contemplacions. I que la reforma militar que altres historiadors aplaudeixen serveix a Ragner per atacar Azaña, en considerar-lo un fracàs personal d'aquest. En el rerefons de les queixes de Ragner s'hi entreveu la inconveniència de molestar els poders fàctics del país, que els impulsors de la Segona República sí que es van atrevir a tocar. Un d'aquests poders fàctics, que abans de la República i després disposa de molts diners perquè l'estat li ho permet, és l'Església. I Ragner és un home d'Església. L'afirmació categòrica que la guerra era inevitable porta Ragner vers un vas comunicant amb el revisionisme. Per contra, per a Ángel Viñas la República no porta a la guerra.²⁴⁵

La crítica negativa envers la reforma militar indicada més amunt es contraposa a la valoració positiva que en fa el propi Ragner en una altra obra, el la qual no parla tan malament de Manuel Azaña, que pretén crear un estat liberal, burgès i modern, però xoca amb dues institucions tradicionals: Església i exèrcit. No se'n declara enemic, però Azaña està disposat a manllevar-los tot el poder per aconseguir modernitzar Espanya. La frase «España ha dejado de ser católica» salva l'Església de retallades més grans i es refereix al fet que la Constitució de la República Espanyola ha de reflectir que l'Església ja no tenia una influència tan gran com havia tingut en el passat, cosa que la pròpia jerarquia eclesiàstica reconeix. Ragner sembla justificar la reforma militar:

«Azaña no quería en modo alguno deshacer el ejército, antes al contrario, modernizarlo y hacerlo eficaz para sus fines, que deberían ser estar preparado para defender el país en caso de agresión, pero no manejar a su arbitrio la vida pública española, según la nefasta tradición de los pronunciamientos que arrancaba de la guerra napoleónica. Tampoco debería servir de fuerza represiva, pues el mantenimiento del orden público debería corresponder a otros agentes o cuerpos».²⁴⁶

En aquesta altra obra, anterior a les citades abans, Ragner justifica la reforma militar que emprèn Azaña. Es limita a criticar que Azaña prioritzi la reforma de l'exèrcit abans d'emprendre altres aspectes que Ragner considera prioritaris, com la reforma agrària i el salari mínim. Pel que fa a la reforma militar, que en aquest llibre a Ragner li sembla correcta, aquesta és gairebé immediata a la proclamació del règim. El 15 d'abril de 1931 Azaña dissol el sometent, institució tradicional catalana per enxampar malfactors al camp català que el 1927 el dictador instaura arreu d'Espanya amb l'objectiu de convertir-la en força repressora. Ragner admet que també abans s'havia utilitzat a Catalunya com a eina al servei de la burgesia per al manteniment de l'ordre públic i per reprimir vagues o altres conflictes socials.

El 17 d'abril Azaña suprimeix la llei de jurisdiccions, la que havia traslladat les suposades injúries a l'exèrcit als tribunals militars, previ passeig de la milícia pels carrers de Barcelona, amb assalt inclòs dels locals del *Cu-cut* i *La Veu*, per un acudit gràfic que no els havia agradat. Azaña defensa la mesura dient que aquesta llei «desde el punto de vista jurídico es la cosa más bárbara que ha

245 Ángel VIÑAS: «Presentación». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p17.

246 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 109.

parido parlamento alguno». El 22 d'abril un decret del govern provisional de la República obliga els caps i oficials a jurar fidelitat a la República, ja que ocupaven la seva posició en base a una institució abolida: la Monarquia. Diu Azaña: «el ejército es nacional, así como la nación no es patrimonio de una familia. La República es la nación que se gobierna a sí misma. El ejército es la nación organizada para su propia defensa».²⁴⁷

Un decret de 25 d'abril permet a l'oficialitat retirar-se amb el sou íntegre, resolent el problema de l'excés de comandaments. El 30 de juny Azaña suprimeix l'acadèmia militar de Saragossa, creació de la Dictadura dirigida per Franco. La rivalitat entre Manuel Azaña i Francisco Franco, ambdós caps d'estat sota règims diferents, és un aspecte inexplorat en aquesta memòria. Tanmateix, serveixi a tall d'exemple dos fotogrames d'una pel·lícula. En un d'ells, el general Franco mana disparar contra els manifestants que defensaven la República contra el cop d'estat que ell mateix i altres oficials acabaven de dur a terme. Franco apareix al despatx corresponent al cap de divisió orgànica (ho és ell mateix) amb una fotografia del cap d'estat, Azaña, penjada a la paret. Als despatxos del Palau Nacional, Azaña és informat de la gravetat de la situació, mana passar llista de quins oficials s'han sublevat i, arribant al general Franco, exclama sobre aquest: «¡ese pequeño traidor!».²⁴⁸

Finalment, tancant la reforma militar a càrrec de Manuel Azaña en tant que ministre de Guerra (avui de Defensa), el 25 de maig de 1931 les Capitanies Generals passen a ser Divisions Orgàniques.

Certament, Hilari Ragner no és revisionista. Ho defensem en el transcurs d'aquesta memòria. Ara bé, potser li va molt bé el poder tan gran que té l'Església en el règim actual, i que no pot ser altra cosa que una continuïtat del franquisme i, per tant, una conseqüència que aquells que van fer el cop d'estat que Ragner critica finalment guanyessin la guerra resultant. Potser només així s'explica que un monjo hagi escrit gairebé la meitat d'un volum dedicat a la història a seques, i no la història religiosa, dels anomenats Països Catalans. Volum del qual Ragner escriu una extensa introducció que no es limita a una funció introductòria, sinó que constitueix bona part d'aquell volum.²⁴⁹

Si bé Azaña i altres republicans parlen de revolució per als primers instants del nou règim, limiten aquesta violència discursiva a una política social reformista, però que no trenca amb el dret de propietat. Es proposen fer reformes que no afectin el dret de propietat, o propietat privada. I es limiten a expropiar els béns de la Monarquia destronada i, més tard, dels nobles compromesos amb el cop d'estat de Sanjurjo. De fet, ells mateixos són propietaris. En aquesta mateixa línia, i per decisió d'Indalecio Prieto, el moderat i ben considerat líder del sector no *socialista* del PSOE, les noves autoritats prenen la decisió insòlita a la història d'Espanya de pagar els deutes del règim anterior.

---

247 A: Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 111.

248 *Dragon Rapide* (dir. Jaime Camino, 1986).

249 Hilari RAGUER: «Pau i guerra». A: Borja de RIQUER (dir): *Història, Política, Societat i Cultura...*

És una decisió sorprenent en un país que té el rècord d'impagament de deute sobirà, considerant tots els precedents de la Monarquia Hispànica. Així, decideix pagar els deutes del règim anterior, com l'exposició universal de Barcelona de 1929, que omple Barcelona de deute i de *murcianos* o treballadors forans que esdevindran aturats. Cal dir que no pagar el deute hauria apartat Espanya de l'accés al crèdit internacional i no hauria pogut rebre el generós crèdit que li concedeix França, la república veïna.²⁵⁰

La bibliografia catalana tendeix a criminalitzar o a *alteritzar* la CNT. Al final, cadascú defensa *els seus* i ignora els que no són de la seva corda. Si revisem la bibliografia de molts dels llibres consultats, citen reiteradament una bibliografia i passen olímpicament de la que no els agrada perquè els desmunta el relat que han anat construït. Per descomptat, no hi trobarem Ealham ni Ucelay, autor d'aquestes paraules:

«Cada sector llegeix només "els seus" i considera literalment inimaginable consultar els estudis de signe oposat, amb autèntic fervor creient i fins fanatisme. L'enemic historiogràfic és activament ignorat, se li fa el buit, no existeix i -si per cas s'ha caigut en la temptació d'una miradeta pecaminosa- no se'l cita, mai».²⁵¹

O també, i portant-ho al terreny d'una exageració que ens serveixi d'avís, en una identificació que estableixo entre aquests aspectes concrets de la historiografia catalana dominant -no pas tota ella- amb alguns aspectes del revisionisme. Com diu Alberto Reig, (re)conegut *azañista*:

«A estos individuos lo único que les interesa es captar el mayor número de lectores pasivos acríticos [...] predisuestos de antemano a sus atrabilarias tesis por simple comunión ideológica [...]. No interesan las mentes libres no sujetas a biblias, dogmas [...]. No interesa la gente capaz de pensar por sí misma, que sepa contrastar información y formarse su propio criterio con plena independencia de cualquier tribu o cuadro ideológica o partidaria».²⁵²

Considerem Azaña l'home fort del règim. A diferència del que havíem explicat en aquest apartat abans d'irrompre en la tercera Catalunya, Raguier en fa una valoració negativa, en considerar que llur oposició a enviar les forces d'ordre públic per evitar la crema de convents el maig de 1931 posa ja les bases de la guerra civil, que el seu lema («*paz, piedad y perdón*») no li sembla sincer i, en una altra dimensió, que devia anar a l'infern quan va traspasar. Suposo que Raguier se la sap, encara que digui que no sap cantar, i podem dedicar a Azaña aquella rondalla popular que diu: «Dimoni banyut / que a l'infern no t'han volgut / t'has colat per un forat / i a la terra t'has quedat».²⁵³

Sobre la crema de convents referida, llegim que obeeix a una provocació monàrquica i que, tot i que amb retard, el govern sí que mobilitza la força pública per aturar els diabòlics piròmans. Javier Moreno Luzón i Xosé Manuel Núñez Seixas expliquen que l'episodi respon a una provocació

250 Manuel AZAÑA: *Obras completas*, edició de Santos Juliá, Madrid, Taurus, 2008, vol. II, p948. Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p123-124.

251 Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY: *Notícia nova...*, p210.

252 Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p. 85.

253 Hilari RAGUER: *Els monjos de Montserrat...* Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant...*, p. 80-81.

monàrquica, ràpidament censurada per part del poble madrileny i que el govern declara l'estat de guerra per tal de posar fi immediatament a la crema de convents, quan d'aquell aldarull aïllat es passa a un episodi iconoclasta generalitzat. La provocació monàrquica inclou la mort de dos dels «defensores voluntarios» de la República, ja que els monàrquics obren foc sobre la multitud.²⁵⁴

Mendizábal també es refereix a episodis iconoclastes com l'anterior, en una crítica social:

«En la situación politicoreligiosa reinaba una gran confusión. Oficialmente, el Estado no había roto con la Iglesia. [...] Pero los gobiernos de izquierda, a menudo demasiado sectarios, se vieron además desbordados por las masas, cuyo alejamiento respecto a la Iglesia se convertía en voluntad de atacarla; mientras la burguesía jacobina llegaba incluso a encontrar tranquilizador que el furor incendiario recayese sobre las iglesias antes que sobre los bancos».²⁵⁵

Ja que parlem de símbols de l'oposició no republicana, i a més de la bicolor o bandera monàrquica d'Espanya, són aquests: creu de Santiago dels monàrquics alfonsins, bandera blanca amb creu de Borgonya dels monàrquics carlistes, creu flordelisada dels cedistes i, per acabar amb aquesta creu, bandera roig-i-negra dels falangistes. Aquesta última, copiada de la CNT, que adopta el vermell per l'anarcosindicalisme i el negre per l'acció directa o terrorisme. La bicolor és inicialment creació de Carles III, que la crea el 1785 per als pavellons navals, no com a bandera nacional. La flor de Lis és un símbol dinàstic borbònic.²⁵⁶

A partir d'una novel·la històrica de Rosa Regàs, podem comentar els canvis que pateix la bicolor durant el règim de Franco a través del que una nena republicana etziba al seu avi, exemple de lligaire de tots els temps. L'escena s'esdevé quan aquest infant, un dels nens de la guerra evacuats a altres països per tal d'allunyar-los del conflicte, torna i no reconeix la nova bandera perquè en recordava la tricolor: «aquesta no és la bandera d'Espanya!». Quin disgust no s'hauria emportat el lligaire davant de tan manifesta ofensa a la bandera de l'Espanya dictatorial que ell mateix, i tants altres de la seva condició econòmica i moral, havia contribuït a implantar, si no fos perquè la nena en qüestió va expressar-se en francès. El lligaire, és clar, no entenia cap idioma estranger i s'expressava normalment... en castellà. Franco adopta l'àguila de l'evangelista Joan per a la bandera d'Espanya durant el franquisme i que en constitueix, segurament, l'element més conegut, a la qual l'antifranquisme s'hi referia, despectivament, com *el aguilucho* o *el pajarraco*.²⁵⁷

Raguer trenca, doncs, amb certa unanimitat favorable a Azaña, potser perquè encara pesa massa una altra de les frases cèlebres del líder republicà: «*España ha dejado de ser católica*». Frase cèlebre amb la qual, paradoxalment, Azaña li fa un favor a l'Església, en tant que confirma la dissolució de la Companyia de Jesús i la confiscació dels seus béns. Però salva totes les altres ordes religioses,

---

254 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 215-216.

255 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 203.

256 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 220-224.

257 NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...* Rosa REGÀS: *Luna lunera...*

com queda patent a la Constitució, que es refereix implícitament als jesuïtes i, contràriament a la proposta socialista, exclou d'aquesta mesura la resta d'ordes religioses:²⁵⁸

«Quedan disueltas aquellas Órdenes religiosas que estatutariamente impongan, además de los tres votos canónicos, otro especial de obediencia a autoridad distinta a la legítima del estado. Sus bienes serán nacionalizados y afectados a fines benéficos y docentes»²⁵⁹.

La frase lapidària anterior dóna molt més de si. Procurem posar-la en context, en un marc ideològic més ampli que es concreta en l'anomenada república dels intel·lectuals:

«la República vino a significar una continuidad de la cultura liberal y progresista que se había fraguado en los treinta primeros años del nuevo siglo[...] en una concepción más democrática del gobierno de la nación: el anticaciquismo, en antimilitarismo y el anticlericalismo exorcizaban los viejos demonios familiares del país y, de un modo u otro, junto a la esperanza de una república, fueron un programa intelectual»²⁶⁰.

Raguer també té una visió negativa sobre Lluís Companys, president de la Generalitat durant la guerra. Si ho sumem a llur animadversió envers Azaña, president de la República durant la guerra, condiona que sigui del tot impossible encasellar Raguer en el corrent historiogràfic que defensa la República. Raguer defineix l'actuació de Companys en els Fets d'Octubre com una atzagaiada. En el ric i variat lèxic de l'historiador montserratí, la sàvia elecció dels mots no és casual. I en aquest cas, pot tractar-se d'un concepte cardonià oposat al seny. De manera que una altra definició del Companys dels Fets d'Octubre seria forassenyat.²⁶¹

Raguer adopta conceptes d'altres historiadors. És el cas dels seus amics Josep M. Soler Sabaté i Joan Villarroya, que en un estudi que també ha tingut una bona acceptació per part de Paul Preston inventen les categories de piròmans i bombers per a la violència revolucionària de juliol de 1936. En conjunt, cal considerar la tercera Catalunya de Raguer clarament com a integrant dels bombers, mentre que la categoria dels piròmans quedaria en bona part integrada per cenetistes violents.²⁶²

A més de la definició de tercera Catalunya d'Hilari Raguer, en prenem la definició més recent. Ens la dóna el jove historiador Arnau González Vilalta²⁶³, segons el qual es requereixen complir tres aspectes per tal de poder-hi ser inclòs:

- No-identificació amb cap dels dos bàndols bel·ligerants.
- Formar part de l'exili del 36 per marxar de la Catalunya republicana, però sense anar a raure en zona nacionalista.

---

258 Manuel AZAÑA: *Obras Completas*, vol. , p78.

259 Art. 26, CRE 1931.

260 José-Carlos MAINER: «Entre cultura y política...». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p28.

261 «Tenir seny vol dir simplement, en el llenguatge avui corrent, no fer atzagaiades». Carles CARDÓ: «Seny».. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 65.

262 Josep M. SOLÉ SABATER, Joan VILLARROYA

263 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*

- Finalment, i des de l'estranger, fer accions concretes en favor d'una mediació internacional que posi fi a la guerra immediatament mitjançant una pau negociada que no atorgui la victòria a ningú. Una guerra, doncs, sense vencedors ni vençuts.

L'últim punt és essencial per als integrants de la tercera Catalunya perquè interpreten que, si un dels dos bàndols guanya la guerra, aplicarà sistemàticament la repressió durant la postguerra. I es tracta, precisament, de fer el contrari. No han pogut evitar la guerra, però com que s'ha produït, cal buscar la intervenció de la comunitat internacional. No com a bel·ligerant (URSS, Itàlia, Alemanya), sinó com a medidora perquè les dues Espanyes firmin la pau. I, un cop assolida la pau, la qual cosa comporta fer plans de futur, mirar més enllà del dia a dia de la guerra, garantir que hi hagi un clima de reconciliació dels sectors enfrontats i, per tant, dividits.

La definició de G. Vilalta i de Ragner deixa fora de la tercera Catalunya l'exili del 39²⁶⁴, el que fugí de les tropes franquistes, molt més nombrós que el del 36, el que fugí dels revolucionaris. Considerant només aquest exili, el del 36, la majoria de catalans acaben essent franquistes, i són ben pocs els que integren la tercera Catalunya. Tot i que restrictiva, la tercera Catalunya obre la porta a un espai polític poc estudiat fins ara. Donant característiques de la tercera via i deixant entreveure que hi ha més personatges que en formen part, G. Vilalta diu dels dos personatges objecte d'estudi del seu llibre, Mascarenyes i Sugranyes, que són:

“dels que no s'acostarien als franquistes per la simple proximitat catòlica i social que hi poguessin tenir, deixant de banda les conviccions catalanistes, democràtiques o d'altres aspectes fonamentals en la seva ideologia. Però que tampoc se situarien al costat dels republicans i de la Generalitat de manera total ni, evidentment, s'identificarien amb els revolucionaris anarquistes i comunistes”²⁶⁵.

Un posicionament, doncs, que comparteix les temences dels catalans franquistes pel que fa a la violència republicana, però que no comparteix la conveniència de recolzar la bel·licositat nacionalista. Per als catalans de la tercera via, i en contraposició amb els catalans franquistes, es tracta d'evitar la guerra, no de guanyar-la.

Seguint amb el que explica G. Vilalta, la guerra civil obliga

“tothom a posicionar-se al costat d'un o altre bàndol. [...] No hi havia lloc per a dubtes, per a vies intermèdies. Però la veritat és que sí que n'hi havia [...]”

Una posició crítica amb tots i tothom titllada d'inviàble per gran part de la intel·lectualitat europea de dretes i esquerres d'aquells moments. Certament utòpica i, al cap i a la fi impossible, però que no deixa de testimoniar una altra realitat, una altra posició possible davant la guerra”²⁶⁶.

---

264 Bibliografia general. Pagès, Pelai (dir.), et al. L'exili republicà als Països Catalans. Una diàspora històrica. Barcelona, Base, 2014.

265 González Vilalta, Arnau. La tercera Catalunya..., p. 99.

266 González Vilalta, Arnau. La tercera Catalunya..., p. 37-38.

És una tesi molt potent, ja que desmenteix que els lligaires que varen fer-se franquistes a causa de la persecució – de la seva persona i de les seves fortunes- de què eren objecte a la Catalunya republicana en temps de guerra tenien una altra possibilitat. Aquesta tesi de González Vialta ens assenjala una dimensió poc coneguda per als catalans catòlics i de dretes que van viure la guerra. A causa de la persecució de què són objecte ells mateixos i les seves fortunes, aquells que poden fugen de zona republicana i molts d'aquests acaben en zona nacionalista, prenent partit per Franco. La tesi de la tercera Catalunya, d'un espai suposadament intermedi i fins a cert punt equidistant entre les dues Espanyes i les dues Catalunyes en guerra, obra una nova possibilitat per a aquest grup social que entra en pànic quan la CNT-FAI es fa amb el poder real i efectiu als carrers. Amb la tercera Catalunya sí que tenien una alternativa a l'Espanya de Franco.

Aquest jove historiador català aporta un seguit de característiques de la tercera Catalunya, que podem anar veient en aquesta memòria. Els seus integrants tenen

“una visió de la guerra, especialment referent a Catalunya, que veia tan negatiu un bàndol com l'altre. Els franquistes, tot i catòlics, per feixistes, anticatalans espanyolistes i manipuladors del missatge de l'Església; els revolucionaris anarquistes dominants a Catalunya per la seva folia anticlerical i, al cap i a la fi, des del seu punt de vista, també per uniformitzadors castellanistes. Realitat general espanyola que es completaria amb una crítica envers el conjunt del catalanisme dividit: ERC i la resta de catalanistes republicans per col·laborar o no actuar contra els revolucionaris mentre que la dreta, liderada per la Lliga, per decantar-se immediatament pels militars rebels”.²⁶⁷

La tercera Catalunya és

“Una tercera via, més propera als republicans en certa mesura, però no vinculada al govern legítim, o al que quedés d'ell, que de fet era liderada per elements catòlics i que esperava pressionar suficientment les principals cancelleries europees per tal que forcessin una aturada de les hostilitats sense vencedors ni vençuts. Una posició que es justificava, a principis de 1937 [i fins a la derrota republicana a la Batalla de l'Ebre], per l'interrogant sobre la possibilitat d'una victòria absoluta d'algun dels dos sectors en lluita”²⁶⁸.

Liderat per Mendizábal, és

“Un moviment pacifista, que cercava la mediació internacional i que ho feia a partir d'un discurs catòlic democratacristià en el qual entrarien els principals corrents modernitzadors de l'Església d'arreu d'Europa. Un moviment que s'inspirava en el refús moral a la guerra i que es mostrava igualment crític amb la violència antireligiosa desencadenada al camp republicà, com també amb els milers de morts per la repressió dels que deien portar la creu a la mà”²⁶⁹.

G. Vilalta, doncs, aporta la seva definició del concepte de tercera via o tercera Catalunya. Ho fa a partir del concepte que en té Raguier, restrictiu, en contraposició al concepte que en té Preston, molt més ampli. A més, aporta un llistat amb noms il·lustres que, al seu criteri, formen part de la tercera

---

267 González Vilalta, Arnau. La tercera Catalunya..., p. 37.

268 González Vilalta, Arnau. La tercera Catalunya..., p. 214.

269 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 216.

Catalunya, juntament amb els dos que són el seu objecte d'estudi al llibre. Així, quant a noms dels seus integrants, la tercera Catalunya és

“Un sector que, per part, catalana, estaria format per noms il·lustres de la dreta catalanista com Carles Cardó, Joan B. Roca i Caball o des d'una altra perspectiva Francesc Vidal i Barraquer i encara d'altres de l'esquerra com els consellers Josep Maria Espanya o Ventura Gassol”²⁷⁰.

Un sector majoritàriament de dreta catalanista catòlica, però també obert a ERC, el partit del govern de la Generalitat republicana. G. Vilalta aporta aquest llistat, però sembla no haver-hi cap llista tancada i definitiva de la tercera via. Jordi Giró París ha estudiat amb profunditat el pensament de Carles Cardó i defensa la pertinença del canonge a la tercera Catalunya i, per tant, a la tercera Espanya que Preston identifica i caracteritza:

«Cardó fou un home de la Tercera España de Paul Preston, un sacerdot cristià democràtic o, si es vol dir així, de caire democratacristià – malgrat que mai va militar ni en els Cristians pel Socialisme ni en cap altre partit- que, com Carrasco Formiguera, o Ramon Sugranyes de Franch, no acceptà cap de les etiquetes del moment: ni nacional ni republicà, ni roig ni blau, ni de dretes ni d'esquerres».²⁷¹

És clar que quant a la cultura política de Cardó, podríem contraposar a les paraules de Jordi Giró aquestes altres d'Hilari Ragner: «quan un home o un partit diuen que la divisió entre dretes i esquerres no té sentit, no falla: és de dretes!».²⁷²

Finalment, aportem la nostra interpretació de la tercera Catalunya en el context que ens ocupa. Un concepte la pertinença al qual simplement requereix una resposta a la pregunta següent i tota vegada que l'element característic d'aquesta tercera Espanya, que inclou la tercera Catalunya, és aturar la guerra: l'Espanya de postguerra ha de seguir el model de l'Espanya republicana, de l'Espanya nacionalista, o que hi hagi una solució diferent? Per a nosaltres, la pertinença a aquesta tercera via és quelcom tan simple com això.

1.4. Hipòtesi.

La hipòtesi o tesi que defensem en aquesta memòria és que la tercera Catalunya no existeix i que és una invenció historiogràfica. Generalment, les terceres vies no existeixen més enllà de la mentalitat, expressada públicament, d'aquells actors polítics que no volen respondre una pregunta que els és incòmoda. Per arribar a aquesta afirmació tan categòrica, cal considerar uns condicionants previs que determinen aquesta hipòtesi. D'altra banda, ens sembla molt discutible des del punt de vista lingüístic que la resposta a una pregunta binària pugui ser una tercera opció que la pregunta no contempla, i del tot impossible des del punt de vista de la lògica formal.

---

270 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 99-100.

271 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 30.

272 Hilari RAGUER: *Divendres de Passió...*, p. 222.

La tercera Catalunya és una invenció historiogràfica procedent de l'Església catalana montserratina. Un sector el representant del qual és Hilari Ragner, que, d'una banda, no recolza la visió dels vencedors de la guerra, revisionisme en termes historiogràfics. I que, d'altra banda, no vol identificar-se amb una República que no reconeix els privilegis de l'Església en temps de pau i no sap garantir la seguretat física dels eclesiàstics i dels catòlics en general durant els primers temps de guerra.

Una línia historiogràfica molt específica que, per al període republicà amb guerra civil inclosa, defensa l'autonomia i diferència d'una part minoritària de l'Església encapçalada per l'arquebisbe Vidal Barraquer respecte de la majoria de l'Església. I que també defensa que la part catalana d'aquest corrent minoritari de l'Església va ser perseguida el 1936 per ser catòlica i el 1939 i durant tot el règim de Franco per ser catalana. En síntesi, que el 1939 el règim de Franco va forçar els catalans catòlics a haver de triar entre el catalanisme polític i la religió catòlica, fent impossible en un primer moment l'entesa entre ambdues ideologies. Per descomptat, aquesta interpretació de la història ignora o menysté la bona acollida que el dictador va tenir cada cop que va visitar el monestir de Montserrat, símbol tradicional del catalanisme des dels temps de Torras Bages.²⁷³

Una corrent historiogràfica que no té excessius problemes per imposar-se. A més de la qualitat indiscutible de l'obra de Ragner i de la conveniència de ser un historiador proper sempre a la veritat oficial, hi ha una tercera explicació. Ucelay explica irònicament que «si, davant uns lectors tan carregats de residu catòlic com els catalans, cal fer el sermó, és senzill de fer-lo».²⁷⁴

En aquest sentit, seria bo recordar les dues visites del dictador militar Francisco Franco al monestir de Montserrat, on és rebut amb tots els honors. També cal destacar que una d'aquestes visites és anterior a la celebració de l'entronització de la Verge que *il·lumina la catalana terra*. Acte pretesament religiós que, a més d'aquesta vessant, esdevé un acte multitudinari d'oposició catalanista al franquisme. Però que la segona és posterior a l'entronització.

Rosa Regàs ens recorda que els monjos de Poblet adopten un perfil més baix, sempre a l'ombra de l'altre monestir, tan significat políticament aleshores i ara. Aquesta novel·lista catalana ens parla de la màxima autoritat del monestir benedictí durant la guerra i la primera postguerra, ja no durant l'entronització de la Verge ni durant la visita del dictador els anys seixanta al monestir: «el abad de Montserrat, el inefable padre Marcet, tan devoto, tan religioso, tan amante del Caudillo y tan amigo suyo». I encara: «el abad Marcet había recibido con todos los honores a Franco y a su mujer en el monasterio de Montserrat». Per la seva part, i en una obra divulgativa, Ragner defineix Montserrat com a centre de recerca d'uns intel·lectuals atrafegats.²⁷⁵

---

273 Hilari RAGUER: a ppcc.

274 Enric UCELAY: Notícia nova..., p253-254.

275 Hilari RAGUER: *Els monjos de Montserrat...* Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p165, p212.

Un altre aspecte de la tercera Catalunya, tercera Espanya o tercera via, en general, sempre en relació a la guerra civil espanyola de 1936 a 1939, coneguda com a guerra d'Espanya fora de les nostres fronteres, correspon a la via vaticana. Ens expliquem. El posicionament oficial no favorable –de fet, contrari, oposat– al comunisme ni al feixisme és el que explica la política exterior del Vaticà durant els anys trenta. Curiosament, o no, és també una invenció historiogràfica i aportació personal a la història de Catalunya característica de l'obra de Raguer, el cap del qual, en última instància, és el Papa, cap de l'Església i cap d'estat del Vaticà.

Potser l'allunyament clar del Vaticà envers el nazisme i el comunisme es produeix perquè són moviments neopagans. En canvi, Mussolini indemnita el Vaticà per les expropiacions sofertes durant la unificació d'Itàlia, o *Risorgimento*. En síntesi, la tercera via que s'inventa i desenvolupa Raguer té tantes concomitàncies amb la tercera via vaticana potser perquè representa un intent més, en aquest cas força reeixit, de justificar el paper del Vaticà en el difícil context de l'Europa d'entreguerres.²⁷⁶

Tot i que en si mateixa no és revisionista, la hipòtesi de la tercera Catalunya té vasos comunicants amb el revisionisme. Però cal combinar-la amb la interpretació historiogràfica segons la qual la República desencadena la guerra a causa dels seus propis errors, idea també present en la teoria de la tercera Catalunya. Dit breument, el fracàs de la República condueix cap a la guerra. Fracàs que s'expressaria en la poca traça dels governs republicans en tractar els temes següents: el conflicte rabassaire, la reforma militar d'Azaña, la hostilització dels sentiments religiosos i el predomini anarquista. Per tot plegat, i des d'aquesta perspectiva, la guerra seria inevitable perquè la pròpia República la desencadena. O també que, “Com en la tragèdia grega, en la qual l'espectador és angoixosament conscient, des del principi, de la catàstrofe imminent, l'autor i els lectors d'una obra sobre la República tenen sempre present el desastre final”.²⁷⁷

La tercera via és de polítics moderats que prefereixen la pau immediata abans que prosseguir amb una guerra que no han començat, o bé que, en el marc de les seves possibilitats, salven tants dretans i religiosos com els és possible. Fins i tot hom situa trentistes com Joan Peiró²⁷⁸ dintre d'aquest selecte grup. Llavors, si els que salven dretans en zona republicana són tercera via, els republicans pròpiament qui són? Comunistes, anarquistes, assassins comuns i, en definitiva, un reguitzell de pànics morals²⁷⁹ de la burgesia catalana alta o mitjana?

I també el president Companys, que es va prestar a pactar amb tota aquesta colla i que potser per això els ideòlegs de la tercera Catalunya l'han deixat fora d'aquesta dimensió imaginària? Així, i

---

276 EM 5-7-1936.

277 Hilari RAGUER: “Introducció. Pau i guerra”. A: Borja de RIQUER (dir.). *Història, Política, Societat...*, p. 42-44.

278 Hilari RAGUER: “Les víctimes: persecució i repressió”. A: Borja de RIQUER (dir.). *Història, Política, Societat i Cultura...*, p. 252.

279 Concepte extret de Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 57.

elevat a l'extrem, es podria considerar la tercera Catalunya com una via més per deslegitimar la República. I, des d'aquesta perspectiva combinada, com una tendència historiogràfica que no és revisionista, però que hi manté vasos comunicants.

Són prou conegudes les desavinences de Raguer amb el general Franco a causa de l'anticatalanisme del dictador. Una animadversió i una crítica tan negativa amb el general colpista i dictador militar ens indica, en si mateix, que Raguer no pot ser catalogat com un historiador revisionista. L'historiador montserratí sosté que la independència de Catalunya era possible durant la guerra i que els catalans de l'època, amb Companys al capdavant, no van aprofitar-ho. Perquè en comptes de centrar-se en aquest objectiu en un context en què la guerra el feia possible, es van limitar a enviar milicians a la columna Macià-Companys, la columna d'Esquerra Republicana. Llegim Raguer:

«En el moment més clar que des del 1714 havia tingut Catalunya per a aconseguir la independència, la lleialtat de Companys i de la Generalitat envers la República Espanyola va fregar quasi el masoquisme. Tot el separatisme català va consistir a muntar la columna Macià-Companys per anar a defensar Madrid».²⁸⁰

L'animadversió envers Franco ens indica que no es pot etiquetar Raguer com a revisionista. Aquesta visió negativa sobre el general colpista la comparteix amb el seu amic Paul Preston. Si exceptuem la seva teoria de la tercera Espanya, l'historiador anglès és un clar exponent del corrent historiogràfic que defensa la legitimitat republicana. Tot i que tancada a la possible independència de Catalunya, l'Espanya republicana era l'única de les dues Espanyes en guerra que reconeixia un poder polític per a Catalunya. La defensa de la conveniència d'aquest poder polític porta Raguer vers una tímida defensa de la República amb la qual podríem situar Raguer en la línia historiogràfica que defensa la legitimitat republicana, tot i que molt crític amb moltes de les coses que se succeïren, tant abans com durant la guerra. De totes maneres, hem dit que considerem Raguer en la seva pròpia línia historiogràfica, des de la qual pot compartir alguns aspectes tant amb el revisionisme com amb la historiografia pro-republicana.

Aquesta, la de l'existència o no de la tercera Catalunya, és la hipòtesi principal de la tesi. N'hi ha de secundàries, sempre relacionades amb el grup d'estudi. Una d'elles és aprofundir en el coneixement de Josep M. Boronat, sobretot pel que fa a la seva participació a la guerra. Hem demostrat en una comunicació recent²⁸¹ com la Causa General, una documentació concebuda per inculpar els republicans de tots els crims possibles, amb prou feines esmenta Boronat, malgrat que va presidir un dels tres Tribunals Especials de Guàrdia de Barcelona, segurament la tipologia de tribunal més terrible segons el relat dels vencedors de la guerra, a tenor de la gran quantitat de penes de mort que

---

280 Hilari RAGUER: «L'abast internacional del conflicte». A: Borja de RIQUER (dir): *Història, Política...*, p. 289.

281 Edgard SANSÓ: «Un relato sobre la no-violencia. Josep M. Boronat, un desconocido salvaderechistas en la Cataluña republicana durante la guerra civil». Comunicació admesa a: *La violencia y sus relatos (1936-1948). Golpe, revolución, guerra i posguerra en perspectiva comparada*, GERD, UAB, 15-16 de desembre de 2016.

van dictar. En una documentació concebuda per culpabilitzar, la manca de registres sembla bona senyal. Combinada amb la documentació personal de Boronat, que aporta el testimoni d'aquells que van ser jutjats i salvats per accions concretes de Boronat, no ens sembla precipitat cap de les conclusions a què arribem, consistentes a considerar que Boronat va condemnar per necessitats del guió, però que també va salvar sempre que va poder.

Una altra correspon a la imatge de Vidal Barraquer com el cardenal de la pau. Res a dir. És el cardenal de la pau. Aquesta és la consigna vaticana per a la guerra d'Espanya i per a totes les guerres en general: buscar la pau. Són els bisbes espanyols, catalans inclosos com el cardenal Gomá, que es converteixen en senyors de la guerra firmant la carta col·lectiva en favor de Franco i que esdevé una justificació divinitzada de la necessitat de fer la guerra. Carta que Vidal, en efecte, no firma. Ara bé, no la firma perquè no està d'acord a considerar la guerra com a croada o només per no desencadenar (més) repressió anticlerical en zona republicana? Perquè a les cartes que escriu al cardenal Pacelli Vidal deixa ben clar que vol que Franco guanyi la guerra. Seria, doncs, un català franquista durant la guerra, encara que no fa mai pública aquesta consideració. I passaria a l'oposició blanca al règim o fins i tot a l'antifranquisme quan, acabada la guerra, Franco li denegui el retorn a la seu primada de Tarragona i el seu exili passi de temporal a causa de la guerra a definitiu a causa de Franco, precisament per no haver firmat la carta col·lectiva.

Una altra hipòtesi secundària, per bé que molt present en tot el transcurs d'aquesta memòria, fa referència als nacionalismes català i espanyol durant la Segona República. I, més concretament, a l'entesa a què arriben inicialment, i que queda estroncada durant la guerra. En aquest sentit, prenem l'aprovació de l'estatut d'autonomia de Catalunya de 1932 com un gran èxit col·lectiu i lloc de trobada entre el republicanisme castellà i el catalanisme de totes les tendències, per bé que tota la iniciativa la porta, per pròpia voluntat i per expulsió unilateral del catalanisme conservador, el catalanisme d'esquerres i republicà.

Una darrera fa referència al president Lluís Companys. Heroi de les classes populars, màrtir de Catalunya, pateix un procés de transformació religiosa que va del republicanisme federal al catalanisme fins a trencar tota relació amb els republicans castellans? La tesi es plantejarà el paper de Companys. A més, no entenem que Paul Preston situï Azaña a la tercera Espanya perquè fa accions concretes per acabar la guerra abans del seu final efectiu, que se situï els consellers Gassol i Espanya a la tercera Catalunya pel seu paper de salvadretans i salvacapellans durant els compassos inicials de la guerra i que, en canvi, ningú no hagi situat Companys a la tercera Catalunya malgrat que també realitza accions concretes i fins personals per buscar la pau i realitza gestions per al salvament del cardenal Vidal Barraquer. La nostra hipòtesi sobre aquest punt concret és clara: o tots o cap. I si són tots, hem d'incloure Companys.

Sobre la pertinença de Companys a la tercera Catalunya, i al marge de la nostra hipòtesi de negar aquesta tercera via, expressarem la nostra sorpresa perquè un cap d'estat, un president d'un govern autònom i uns consellers d'aquest darrer govern puguin ser inclosos en cap tercera via. Admetem l'existència d'una diplomàcia paral·lela, cosa que normalment sempre succeeix, però considerem que tots aquests personatges tenen un únic posicionament oficial a la guerra, sempre al costat de la República i que, per definició i hi hagi o no hi hagi una tercera via, mai no en poden formar part.

Així doncs, la inclusió o exclusió de Companys i Azaña, el darrer dels quals certament no pot correspondre a la tercera Catalunya, no és casual, sinó intencionada. Si els requisits per ser tercera via són no identificar-se plenament amb tot el que passa en zona republicana, fer gestions a favor de la pau i salvar tants capellans i dretans com sigui possible, aquest és el paper de la Generalitat. I, com a institució republicana, és part activa a la guerra i no pot formar part de cap tercera via.

En efecte, el president de la Generalitat, Lluís Companys, i el president de la República, Manuel Azaña, no poden formar part de cap tercera via. No pot ser que el president d'una regió autònoma i, alhora, màxim representant de l'estat a Catalunya, així com el cap d'estat, siguin neutrals en la lluita que el règim legítim sosté contra els militars sollevats. Seria un oxímoron que sengles presidents de dos governs romanguin neutrals envers aquells que volen acabar violentament amb l'existència mateixa de les institucions que presideixen. Si Companys i Azaña queden dintre de la tercera via, sigui tercera Catalunya o tercera Espanya, vol dir que l'enunciat de la pregunta està mal formulat. Per tant, per fer les coses fàcils, la tercera Catalunya no pot formular-se en els termes en què s'ha formulat, ja que deixa Companys a dintre de la mateixa, al nostre criteri, i la inclusió del president n'invalida per si mateixa els postulats.

Què podem fer per tal d'incloure'l a la tercera Catalunya, i Azaña a la tercera Espanya? Cal un gir argumental que consideri que la intenció primera d'ambdós presidents no és guanyar la guerra, que seria el criteri inequívoc del primer ministre Juan Negrín i que caracteritza amb la seva màxima *Resistir es vencer* i amb la seva proposta dels *Trece puntos de la victoria*, sinó aturar la guerra. Però perquè aquest fos el posicionament real de Companys i Azaña, haurien d'haver dimitit dels seus càrrecs respectius. Només si hagués estat així podríem incloure'ls en aquesta tercera via.

2. El món catòlic català majoritari.

Lliga Catalana (LC), Lliga Regionalista fins al 1933, és un partit de gloriosa tradició que trenca amb el caciquisme primer i se'n beneficia després, evitant així el sorpasso que Acció Catalana li prepara en les darreres eleccions de la Monarquia i que la primera pot evitar només gràcies a aquest recurs a la tupinada, d'acord amb el sempre corrupte Partit Republicà Radical.²⁸²

I que veu com la recentment creada Esquerra Republicana aconsegueix en poc temps allò que la Lliga mai va poder aconseguir: un estatut d'autonomia per a Catalunya. A diferència de la dreta castellana, que queda fora de joc fins a la creació de la CEDA i que no deixa gaire clar si accepta en cap moment la República malgrat haver-la governat durant un temps, la Lliga és un partit accidental i ràpidament s'adapta al nou règim. El febrer de 1933, amb en canvi de nom de Lliga Regionalista al de Lliga Catalana, reforça aquest compromís i fa «adhesión explícita al principio republicano».²⁸³

Lliga Regionalista es funda el 25 d'abril de 1901 entorn al diari *La Veu de Catalunya*, convertit en l'òrgan de premsa del partit i el director del qual és Prat de la Riba, que serà el primer president de la Mancomunitat. La Lliga és un «partit catalanista majoritari en la dreta catalana fins el 1936 i predominant en la vida política de Catalunya entre el 1914 i el 1923. Aglutinà els sectors conservadors regionalistes i catòlics, sota el lideratge social de la burgesia industrial i dels propietaris agraris, amb una àmplia presència entre professionals liberals, comerciants i classes mitjanes i un rellevant suport del clergat».²⁸⁴

«El nom de Lliga prové de la tradició britànica de crear moviments polítics que tenien un únic objectiu comú, capaç d'aplegar gent d'idearis i interessos dispersos. En aquest cas, es tractava d'aconseguir l'autonomia de Catalunya». «Però possiblement fou més influent la moda de la dreta francesa de crear lligues patriòtiques, on també cabia tothom sempre que fos patriota». En aquest sentit, cal considerar la Lliga en tot moment com un partit catalanista, malgrat que l'Esquerra no li vulgui reconèixer aquesta condició.²⁸⁵

Malgrat la incombustible capacitat d'adaptació al marc establert del catalanisme conservador de tots els temps, Lliga Regionalista es passa els mesos previs a la proclamació de la República formant part del darrer govern de la Monarquia, règim polític que volia salvar des d'una posició de poder i del qual volia obtenir finalment una autonomia per a Catalunya. El *Layret* en manifesta una visió poc ortodoxa: «Cambó no vol república, sinó monarquia, i Catalunya tant se li'n dóna. El capital català sempre ha estat fidel a la monarquia».²⁸⁶

---

282 Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p. 197.

283 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Las derechas». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 124.

284 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits...*, p. 152.

285 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits...*, p. 157.

286 Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p. 69-70.

El 1931 l'hegemonia de la política catalana passa a l'Esquerra Republicana, que proclama la República i els dirigents de la Lliga marxen, innecessàriament, a l'estranger, acompanyant la fuga de capitals amb què les classes socials dirigents obsequien el nou règim. Tanmateix, «passada la fonda crisi de 1931, la Lliga es reféu i els seus dirigents retornaren de l'estranger. Malgrat la seva estreta vinculació amb la Monarquia, l'accidentalisme que professava li permeté d'acceptar el règim republicà. Això provocà que se'n separessin alguns destacats monàrquics, com Miquel Mateu», a qui coneixem en altres capítols de la memòria. Durant els primers anys de la República, «la Lliga s'orientà vers el centre».²⁸⁷

L'accidentalisme lligaire no és res comparat amb el pragmatisme de la dreta castellana, i que Mendizábal resumeix així: «Tenemos que gobernar... ¿Con qué régimen? Con el que exista».²⁸⁸

Lliga Catalana governa a Girona, Vic i Olot, quant a ciutats importants, arran de les eleccions municipals de 14 de gener de 1934. La resta de Catalunya, Generalitat inclosa, està en mans de l'Esquerra fins als Fets d'Octubre. No obstant, la Lliga Catalana sempre va ser el principal partit de l'oposició i el partit lògic de govern si algun dia fallava l'Esquerra. Però la Segona República va durar massa poc per veure quan la Lliga seria capaç de governar la Generalitat sense designació governativa. Al camp la Lliga obté el suport important dels grans i petits propietaris agraris, agrupats a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

A la Lliga «l'augment de la tensió social rabassaire, la dura oposició practicada i el triomf de les dretes a Espanya la portaren a gravitar sobre els elements més extrems, en especial després de les eleccions municipals de 14 de gener de 1934 i la seva retirada del Parlament de Catalunya (18 de gener de 1934)», en protesta pel que considera frau electoral en les municipals catalanes, en les quals l'Esquerra reté l'hegemonia política a Barcelona. Llavors, «el partit girà altra vegada a la dreta, en un intent de mantenir els sectors més radicals i de seguir sent la rectora del bloc de dretes», cosa amb la qual la Lliga no pot evitar una escissió cap a l'Acció Popular Catalana, adscrita a la CEDA. Amb cedistas i radicals, la Lliga participa i fins presideix (Félix Escalas) la Generalitat de designació governativa posterior als Fets d'Octubre de 1934. En les eleccions de febrer de 1936, la Lliga abandera el Front Català d'Ordre, la coalició (ultra)dretana oposada al Front d'Esquerres. La derrota porta la Lliga novament vers el centre i a ser l'únic partit de dretes a Catalunya que participa en les eleccions a compromissaris d'abril de 1936. No participa dels preparatius del cop d'estat de juliol de 1936, però quan es reconverteix en guerra civil molts dels seus membres donen suport als rebels.²⁸⁹

---

287 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits polítics...*, p. 155.

288 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 147.

289 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits polítics...*, p. 156.

El llibre de referència per a Lliga Catalana és una obra clàssica d'Isidre Molas, editat en dos volums i que comença referint-se a la Restauració. Centrant-se en la conflictivitat social dels anys del pistolisme a Barcelona, Molas ens presenta els pànics morals de la burgesia catalana i de la Lliga, el partit polític que la representa i defensa els seus interessos de classe. Es concreten en «la por irracional a un moviment proletari» o classe obrera políticament organitzada, per la qual cosa la tendència de «la contradictòria burgesia catalana» és «cercar refugi sota les ales del poder». És a dir, que l'estat sigui un instrument al seu servei, no al servei de tothom.²⁹⁰

Durant la Restauració, la Lliga aposta per la via legalista, és a dir, «la reforma del règim des de dins i a través de les eleccions». La Lliga perd la iniciativa electoral del catalanisme enfront Acció Catalana, però el cop d'estat de Primo de Rivera li serveix per aquest sorpasso no es consolidi. El cop d'estat «fou rebut amb gran satisfacció per la burgesia catalana». La Lliga nega tota cap tipus de col·laboració amb la Dictadura, però «admet la col·laboració de regionalistes» o lligaires «no dirigents en la preparació del pronunciament», a través del sometent.²⁹¹

Els lligaires tenen consciència de pertinença a una minoria dirigent. En paraules de Duran Ventosa: «els polítics són indispensables en la vida dels pobles. Aquests no poden regir-se per ells mateixos, en la totalitat de sos individus. Uns quants milers de ciutadans han d'encarregar-se de la missió de governar-los».²⁹²

La Lliga predica un catalanisme basat en la tradició. El 1930 Estelrich i Valls Taberner abandonen el principi de les nacionalitats wilsonià, a cada nació un estat, i es passen al pensament cardonià, de nacionalitats lliures dins d'un estat complex o plurinacional. Per a la Lliga, seguint Cardó, «la nació catalana es defineix per un principi espiritual». El caràcter de Catalunya ja ve donat, l'han d'assimilar els autòctons i els nousvinguts i el sistema educatiu és una bona eina per aconseguir-ho. Encara més. La nació és una entitat amb identitat pròpia, i no la suma d'aquells que la representen. Els governants han d'actuar d'acord amb la voluntat de la nació, i aquesta només la pot comprendre una minoria dirigent. La Lliga és un partit regeneracionista, a partir del pensament pratià i el de Torras Bages. El regeneracionisme català és diferent del castellà perquè aquest defensa l'Espanya agrària i endarrerida de sempre. L'objectiu de la Lliga és dirigir Espanya.²⁹³

Si el referent per al catalanisme de la Lliga és Carles Cardó i el referent per al catalanisme de l'Esquerra Republicana és Antoni Rovira Virgili, la conclusió és clara: ERC és un partit més catalanista que Lliga Regionalista / Lliga Catalana. La reiterada acusació del partit governant al principal partit de l'oposició, ser poc catalanista, té fonament. És així perquè mentre Cardó concep

---

290 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 116-123.

291 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 141-144.

292 A: Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 152.

293 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 162, 191-200.

Catalunya com una nació cultural, Rovira Virgili la concep com una nació política. La consideració de la Lliga com un partit de catalanisme inexistent és, no obstant, rotundament falsa.

Molas sintetitza el programa polític de la Lliga durant la Segona República, basat «en la defensa dels fonaments de l'ordre social establert: tradició religiosa, família, manteniment de l'ordre jurídic i social i defensa de la propietat privada». Actua més en defensa de la solidaritat de classe entre les classes benestants catalanes que en defensa del catalanisme polític. Lliga Regionalista acata la República de manera gairebé immediata. Així ho expressa *La Veu de Catalunya* el 18 d'abril de 1931, a partir d'una nota de Cambó de dos dies abans. La Lliga accepta la República perquè el nou règim es mostra favorable a l'autonomia de Catalunya. Els nous governadors civils, favorables a ERC, impedeixen la constitució dels ajuntaments allà on el nou partit no tenia majoria. Per això la Lliga no participa del projecte estatutari, o estatut de Núria. Durant la República la Lliga és un partit polític conservador, no reaccionari, basat en el prestigi dels quadres dirigits i que representa l'oposició democràtica al govern.²⁹⁴

Lliga Regionalista / Lliga Catalana és el partit que millor representa la burgesia catalana, categoria corresponent a industrials, comerciants i alguns sectors professionals liberals. Es canvi de nom respon a la necessitat d'adaptar un partit nascut per funcionar en una política, amb la Restauració, a fer-lo funcionar en una política de masses, amb la República. La Lliga, que s'erigeix en l'alternativa a l'Esquerra Republicana en el moment mateix del canvi de règim, guanya pes fent bandera de la defensa del catolicisme, suposadament atacat per la legislació republicana durant el bienni republicà i socialista. Els catòlics s'hi aboquen en massa. Aglutina totes les dretes perquè és la dreta més ben preparada a nivell de quadres directius i pel potencial econòmic dels membres de la qual. A més de representar la classe socialment dirigent, malgrat perdre el poder polític, la defensa del catolicisme l'hi aporta una base electoral de pobres catòlics. Acció Catòlica, l'ens a partir del qual el cardenal Vidal vol recristianitzar la societat catalana, dóna consignes de votar Lliga, a pesar de no estar-hi adherida. Altres entitats catòliques a Catalunya dóna la mateixa consigna.²⁹⁵

La política educativa és un dels pals de paller de la República de les esquerres. La política educativa de la Lliga és la de sempre: «l'educació correspon a la iniciativa privada», sempre congregacions religioses, «i l'estat només ha de suplir-la on no existeixi». L'estat ha de finançar l'escola privada i també ha d'ensenyar la religió a l'escola pública. «Aquest és el sentit de la llibertat d'ensenyament» o defensa de l'escola catòlica «propugnada per Lliga Catalana».²⁹⁶

---

294 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 202, 214.

295 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 336-341.

296 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. II, p. 192.

2.1. *La Paraula Cristiana.*

Explicquem les fonts primàries referents al capítol primer, el del món catòlic català majoritari. La majoria dels catòlics catalans vota el partit de dretes més ben posicionat, en aquest cas Lliga Regionalista / Lliga Catalana. Tot i que aquest partit disposa d'un programa prou ampli, allò que li fa guanyar vots i consolidar-se en un espai polític propi és la defensa que fa de la religió, enfront els suposats atacs a la mateixa per part dels successius governs d'esquerres de la República. El seu diari de partit és *La Veu de Catalunya (LVC)*, o *La Veu* en la seva versió abreviada. No obstant, aquest diari és això, un diari de partit, no un diari de catòlics ni un diari explícitament catòlic, per bé que l'apartat religió hi és ben present d'una manera o d'altra, per exemple en un seguit de reportatges que anuncien destinacions turístiques catalanes vinculades a la religió dominant. Jordi Giró defineix *La Veu* com «l'òrgan oficiós de la Lliga Regionalista de Cambó, el qual reunia bona part dels sectors benestants de la burgesia catalana».²⁹⁷

La Veu és el «portaveu central» del partit, a través de la qual «la direcció de la Lliga orientava diàriament els nuclis de dirigents locals i simpatitzants», esdevenint així «un instrument clau en la cohesió política del partit». Les accions de la societat editora de *La Veu* resten en mans i sota el control de formidables lligaires de tots els temps: Cambó, Ventosa Calvell, Duran Ventosa i Raimon d'Abadal.²⁹⁸

Com a conseqüència, i malgrat que Lliga és el partit més votat pels catòlics catalans amb molta diferència, no agafem el diari de partit com a referent d'aquest apartat, sinó la revista mensual que Carles Cardó funda, *La Paraula Cristiana* (LPC), de la qual n'estudiem els pòrtics, que escriu Cardó, per bé que no en firma cap. També altres articles que no són pòrtics i que Cardó hi publicava ocasionalment. El noble director de la revista és Josep M. Capdevila i de Balanzó. Si bé en el capítol corresponent analitzarem la figura del filòsof vallenc d'acord amb l'estructura dels vuit punts i amb l'ajut d'altres obres del propi Cardó, així com de les dels seus estudiosos, en aquest primer apartat dedicat a la premsa analitzem els pòrtics de la citada revista. Estudio aquests pòrtics a través de la seva reproducció en un llibre de la família Moncunill Martí.²⁹⁹

Jordi Giró, l'altre biògraf de Cardó, elogia la revista. «La Paraula Cristiana era una densa revista catòlica, dirigida al públic en general, oberta als corrents innovadors europeus», amb propostes per a l'Església catalana i que «ha estat una de les millors revistes catòliques de la nostra història».³⁰⁰

---

297 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme del Dr. Cardó...*, p. 15.

298 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits polítics...*, p. 165.

299 Lluís M. MONCUNILL CIRAC, Fructuós MONCUNILL MARTÍ, Maria MARTÍ BAIGET (eds.): *Carles Cardó. Un clàssic del pensament. Pòrtics de La Paraula Cristiana (1925-1936)*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 2008, p. 6.

300 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme del Dr. Cardó...*, p. 14.

En el pròleg del llibre que reproduïx els pòrtics llegim que Cardó «intentà establir ponts permanents de diàleg entre fe i cultura, revelació i pensament, tradició i modernitat» en un context marcat per la «intransigència» i la «visceralitat» i que el pensador vallenc intenta superar a través de la difusió del seu pensament, que efectua, entre altres, a través d'aquesta revista, que constitueix un «instrument de comunicació oberta». També se'ns alerta sobre la manca de crítica de Cardó cap a una Església catòlica que presenta immaculada i fins idealitzada. No és objecte de debat, cosa que contrasta amb la crítica, positiva o negativa, del pensament cardonià envers totes les altres qüestions. També se'ns alerta que el pensament cardonià està superat des del Concili Vaticà II, la qual cosa contrasta amb la suposada actualitat d'alguns plantejaments d'aquest pensament.³⁰¹

Ens situem, per tant, dintre dels corrents catòlics més avançats dels vint i dels trenta. Entre els col·laboradors de la revista hi trobem els següents, força coneguts. Ferran Valls Taberner, vinculat a la Lliga. Pau Vila, geògraf vinculat a Acció Catalana. Lluís Millet, integrant d'una coneguda nissaga catalana vinculada al Palau de la Música. Jaume Bofill Matas, poeta i polític d'Acció Catalana i de la Lliga. Ramon Rucabado, periodista de *La Veu*. Tots ells són dignes representants de la Catalunya de sempre, amb la probable excepció de Pau Vila.

El primer pòrtic, titulat simplement així, idealitza el poble català, presentat com un tot, com un sol poble. Es publica el gener de 1925, quan la Dictadura no ha arribat ni tan sols a la meitat de llur existència, i constitueix tota una declaració d'intencions. De fet, creiem que en els primers pòrtics Cardó aprofita per introduir els conceptes cristològics més importants, mentre que a mesura que la República avanci es referirà a aspectes concrets de la vida política de la mateixa, fent d'aquesta manera un cert repàs a l'actualitat. Malgrat tot, els pòrtics mai no arriben al nivell d'un diari o, fins i tot, d'un setmanari, que sí que segueixen molt més l'actualitat política del moment.

Estilísticament parlant, Cardó escriu aquest i tots els altres pòrtics, sempre en català, en un registre lingüístic molt elevat, culte o literari, que difícilment pot arribar a les masses menys instruïdes i que, per contra, sembla adreçar-se a un públic molt ben instruït, o minoria dirigent. Un registre lingüístic curull de cultismes avui en desús que semblarien datar aquests textos no a cavall de la dècada dels vint i dels trenta del segle passat, sinó en temps encara més pretèrits, si no fos perquè Cardó adapta el català a la normativa de Pompeu Fabra. Tot i així, ja diem que d'actual, el català cardonià no en té res, a diferència del català que trobem a *La Humanitat*, el diari de l'Esquerra. Al nostre entendre, es tracta d'un lèxic barroc amb el qual la lectura dels pòrtics esdevé una feina farragosa, cosa que Cardó compensa amb escriu fent-hi un seguit de propostes agosarades. Alhora,

---

301 Lluís M. MONCUNILL CIRAC, Fructuós MONCUNILL MARTÍ, Maria MARTÍ BAIGET (eds.): *Carles Cardó...*, p5.

tot i que Cardó defensa el català fabrià, escriu en un registre curull de cultismes directament derivats del llatí i, per tant, en un registre molt poc afectat per la normativa fabriana.

Per a Ramon Sugranyes de Franch, membre del grup d'estudi d'aquesta memòria i prologuista per partida doble de l'obra cardoniana, tant de *Les dues tradicions* com del capítol inèdit «El gran refús», defineix Cardó com un escriptor febril amb una prosa fluïda, elegant i enèrgica. La família Moncunill Martí defineix el lèxic cardonià de *La Paraula Cristiana* com «un to d'alta qualitat lingüística des del punt de vista estilístic», alhora que «un missatge en molts aspectes vigent i llegible encara avui [2008] pel que fa a la temàtica».³⁰²

Per tant, un registre lingüístic privatiu, en tant que no el pot entendre tothom, almenys no fàcilment, ni aleshores ni encara avui, i que contrasta amb la voluntat de Cardó en editar aquesta revista: «El propòsit de *La Paraula Cristiana* és augmentar la influència cristiana en el tarannà col·lectiu i individual de Catalunya». És a dir, es proposa recristianitzar Catalunya. I fer-ho tant en «el ric» com en «el pobre» i a partir dels «camins encetats per la Renaixença».³⁰³

La Renaixença burgesa o elitista, no pas la Renaixença popular, és clar, ja que Cardó beu de Torras Bages i informa la tradició del catalanisme de dretes. Cardó ho demostra plenament en aquest primer pòrtic, quan proclama que «Catalunya és cristiana de naixença».³⁰⁴

Una frase molt semblant al lema del pensament de Torras Bages: Catalunya serà cristiana o no serà. Es vincula, així, el territori i la religió catòlica, que forma part intrínseca de Catalunya. Si no és catòlica, Catalunya no existeix perquè, com veurem més endavant, és una mena d'entitat metafísica sobre un territori concret que sembla existir des d'abans de tots els temps, i sense que els catalans tinguin dret de triar com volen que sigui aquest territori. Cardó fa, doncs, tota aquesta declaració d'intencions, no sense abans fer-ne una altra tant o més cridanera amb la qual recorda novament, i parlant en plural, la raó de ser de la publicació: «Menats per un deler de perfecció moral, venim a exercir un apostolat d'espiritualització dins» del «poble català», entès com un tot, com un sol poble, sempre segons la conveniència o el pensament de Cardó, que recorda a aquest poble quina és «la primera de les necessitats: la puresa moral i religiosa». Més tard exemplifica en què consisteix aquesta moral, que s'ha de complir en el que anomena tots els estaments de la societat catalana, és a dir, totes les categories o classes socials.³⁰⁵

El rol que juga Cardó a través d'aquesta publicació no és altra que fer de Bon Pastor envers tant aquells catalans que segueixen els camins de Déu com aquells que se n'han apartat, esdevenint una

---

302 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Pròleg». A: Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p15. MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p5.

303 Lluís M. MONCUNILL CIRAC, Fructuós MONCUNILL MARTÍ, Maria MARTÍ BAIGET (eds.): *Carles Cardó...*, p15.

304 Carles CARDÓ: «Pòrtic». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p22

305 Carles CARDÓ: «Pòrtic». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p21.

mena d'ovelles esgarriades que, tanmateix, poden tornar al bon camí si segueixen la tasca de recristianització de la societat catalana que Cardó s'ha proposat. Una tasca ingent que excedeix, de molt, aquesta publicació mensual. Si combinem la tesi cardoniana sobre una Catalunya perenne i immutable, sempre catòlica, amb el lema de Torras Bages, podem arribar a la conclusió següent. Si una Catalunya que no sigui cristiana no pot ser Catalunya, ja que si no és cristiana Catalunya no existeix, els catalans que no són catòlics tampoc són catalans. Si fos així, el pensament cardonià seria objectivament exclouent.

El concepte de nació aplicat a Catalunya com una realitat immutable que ha existit des de tots els temps i que els catalans nacionalistes han (re)descobert no és una invenció cardoniana. Tot i que no hi insistim perquè Torras Bages queda molt fora de la cronologia prioritària d'estudi d'aquesta memòria, la correspondència entre el pensament cardonià i el del bisbe de Vic és força evident. En aquest sentit, podem destacar aquesta frase del bisbe i escriptor Josep Torras Bages, molt semblant al pensament cardonià en tant que en constitueix el més important referent: «A Catalunya la va fer Déu, no l'han fet els homes; els homes només poden desfer-la; si l'esperit de la pàtria viu, tindrem pàtria; si mor, morirà ella mateixa».³⁰⁶

Aplicat a la nació espanyola, i per a Borja de Riquer, és el mateix concepte que en manifesta Antonio Cánovas del Castillo, que el 1891 explica que «España es obra de Dios o de la naturaleza», però mai obra dels homes. Per tant, és una realitat preexistent i preestablerta. En la concepció de l'artífex de la Restauració, Espanya és consubstancial a la monarquia, l'Església i Castella. És el que s'anomena l'Espanya de sempre. Veiem que la noció cardoniana de nació avança gens des de llavors. Si hom situa Cánovas a l'Espanya o la Castella profunda, creiem un deure moral ubicar igualment Cardó en la Catalunya profunda. I en l'Espanya profunda també perquè Cardó no era separatista.³⁰⁷

Rosa Regàs relaciona el lema de Torres Bages amb el de l'Espanya franquista:

«Cuando se había terminado el rosario y la visita espiritual a la Virgen de Montserrat y el abuelo había añadido padrenuestros [...], terminaba con una exclamación, un grito guerrero como el que se había decretado en las escuelas después del himno nacional, España ¡una!, España ¡grande!, España ¡libre! Así hacía también él, sólo que su grito de guerra era ¡Cataluña será cristiana o no será, Torres y Bages! No sabíamos qué quería decir Torres y Bages y nunca lo preguntamos [...] porque no nos importaba demasiado, todos los gritos de guerra eran iguales aunque las palabras fueran distintas».³⁰⁸

---

306 Citat a: Juan-José LÓPEZ BURNIOL: «El problema español». A: DDAA: *Escucha, Cataluña. Escucha, España. Cuatro voces a favor del entendimiento y contra la secesión*, Barcelona, Península, 2017, p217. Tradueixo del castellà.

307 Citat per Borja de RIQUER: «Catalanitat, catalanisme i nacionalisme espanyol al segle XIX»..., *Jornades Pere Anguera*, Centre de Lectura de Reus, 2017.

308 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p. 101-102.

Encara que en aquell context Torras Bages parla de regió, i fins i tot Cardó no tingui clar si és millor parlar de Catalunya com una nació o una nacionalitat, es tracta sempre del concepte de nació que adopta el catalanisme conservador de tots els temps, incloent-ne altres teòrics o desenvolupadors, com el president de la Mancomunitat Enric Prat de la Riba o el president de la Generalitat Jordi Pujol. I també és la diferència bàsica que Cardó estableix per a la nació o nacionalitat, entesa com a entitat natural immutable i que els homes poden simplement descobrir, però no crear. Concepte de nació que, en el pensament cardonià, s'oposa al concepte d'estat, com a cosa fruit d'un context molt concret i que respon a una creació artificial. Aquesta part del pensament cardonià no és res si la comparem amb el del cardenal Gomà, per al qual Espanya és una nació unificada des del naixement de Jesús.³⁰⁹

En aquest primer pòrtic Cardó també comença el reguitzell de floretes a l'Església catòlica, l'únic element immune a la implacable crítica cardoniana. Centrant-se en l'Església a Catalunya, diu que s'identifica amb el poble català, sempre un tot o un sol poble. I, encara més, que l'Església és el poble català, ara que ha deixat enrere un partit concret, que no és altre que el carlisme, corrent ultraconservadora i antiliberal de la qual també beu Cardó, sigui directament, sigui a través de Torras Bages, el principal precursor del pensament cardonià.

En aquest primer pòrtic, que deixa el llistó tan alt, Cardó exalta l'esperit pairal del poble català, és a dir, la Catalunya rural. Raó per la qual més endavant Maurici Serrahima, també catòlic i catalanista, però no tan conservador com Cardó, l'acusa malèvolament de ser un pagès. Com que es tracta del primer pòrtic, i en aquesta qualitat fixa un enfocament que es repetirà en cadascun dels pòrtics successius, el reproduïm parcialment a l'annex.³¹⁰

Per últim, del primer pòrtic, que marca una pauta a seguir per als següents, Cardó diu que vol fer de Catalunya un país d'herois. Com que ens deixa d'allò més intrigats, hem de recórrer a un altre pòrtic per tal d'assabentar-nos de què es tracta. Es titula «Utopies» i es va publicar el desembre de 1925. Cardó contraposa els ganduls o peresosos als herois. Explica que «una activitat que vulgui esmerçar-se tota d'un cop en un esforç heroic per després poder jaure a tota hora és sempre de malfiar. És l'activitat dels peresosos. En l'home sa, l'acte heroic és el començament o l'acompliment d'una vida d'esforç normal».³¹¹

Fa una aproximació al que anomena la secta, font de tots els mals de la societat: «Quan la secta promet la benaurança als violents que arrapant allò que és d'altri instituiran en el món la igualtat, no compta més que amb els baixos instints de l'home, capaços de destruir, però no d'edificar». Així, aquest concepte ambigu que anomena la secta i que anirà perfilant en els pòrtics successius és una

---

309 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 41.

310 MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 10.

311 Carles CARDÓ: «Utopies». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 53.

utopia que vincula amb el terrorisme i que ja veiem que té molt a veure amb les esquerres, per això de la igualtat material que Cardó considera una tendència eminentment destructora. Per dir-ho més clarament, Cardó considera les esquerres radicals capaces de destruir, però no de construir, en una concepció anàloga a la que veurem en el diari *El Matí*. Per contra, el cristianisme és utòpic a la terra, però té la certesa que es fa plenament real en el més enllà i per això no pot ser cap utopia. Vegi's la subtil diferència: «La utopia humana mata per salvar-se ella mateixa, la utopia divina mor per salvar els altres».³¹²

Si bé en aquest pòrtic podria semblar que a Cardó la qüestió social li desagrada profundament, en tant que vincula revolució social amb destrucció, hem de limitar un tan conservadorisme a les qüestions morals, ja que en altres pòrtics Cardó defensa la justícia social com una necessitat imperiosa. Com diem en altres punts, Cardó considera que el capitalisme, o liberalisme econòmic, ha portat la misèria als més desfavorits, a les classes populars o treballadores, en lèxic actual. I vol recuperar una justícia social que existiria en èpoques precedents, en un món medieval que Cardó té en un pedestal, a través de l'aplicació de la doctrina social de l'Església.

Cardó creu que aquest és l'únic camí per tal d'arribar a una societat justa, per la qual cosa entén que tota proposta de millora social que no estigui basada en la doctrina vaticana, sinó que estigui basada en solucions que filosòficament es troben dintre del liberalisme (socialisme, comunisme, anarquisme), no porten sinó a la destrucció de la societat. En aquest aspecte, podem recordar una cita atribuïda al un dels líders del PSOE dels trenta, Indalecio Prieto, que digué: «soy socialista, a fuerza liberal». Cardó és, senzillament i clara, antiliberal, alhora que té una preocupació constant per la justícia social.

L'abril de 1926 es publica el pòrtic que titula «Seny». Cardó explica que «Tenir seny vol dir simplement, en el llenguatge avui corrent, no fer atzagaiades». Contraposa ímpetu a seny i conclou que «els grans reformadors de la humanitat, en qualsevol ordre, han unit sempre» aquests dos conceptes, sense caure mai en llurs excessos respectius: inacció i impaciència.³¹³

El juliol de 1926 es publica el pòrtic «Gaudí», en honor de l'arquitecte universal. Cardó escriu: «els grans homes de Catalunya o són catòlics o se'n tornen a manera que la mort els crida». Una realitat que també és aplicable en el cas de Gaudí. Veurem en el següent apartat com el diari vaticanista *El Matí* secunda el criteri del vaticanista Cardó i dedica un suplement al mestre Gaudí.³¹⁴

L'agost de 1926 es publica el pòrtic «Llibertat», en el qual Cardó critica no «la llibertat, sinó l'erecció de la llibertat en últim fi de la vida». Un fi entès com una finalitat, un objectiu. I afegeix que «tot exalçament de la llibertat com a suprem ideal» no és cap meta a assolir en si mateixa, és

---

312 Carles CARDÓ: «Utopies». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p54-55.

313 Carles CARDÓ: «Seny». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p65-57.

314 Carles CARDÓ: «Gaudí». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p76.

quelcom «profundament anticristià» i oblida que damunt d'aquesta, damunt de la veritat, hi ha «el dogma i la moral», conceptes que hem vist abans i que ara esdevenen sinònims respectius de «la veritat i el bé». Conclou que «no hi ha llibertat sense un ideal». Encara que sembli un pòrtic molt metafísic, en realitat Cardó qüestiona explícitament el «liberalisme», que cita literalment, pel seu propi nom, en quelcom que esdevé també una constant en el pensament cardonià. És precisament el liberalisme qui erigeix la llibertat com a ideal suprem, cosa que Cardó rebutja.³¹⁵

El novembre de 1926 es publica el pòrtic «Moral i hipocresia», en el qual se sobreentén que, per a Cardó, les noves costums són un naufragi moral.

El març de 1927 es publica el pòrtic «Meditació tomista», en referència a Tomàs d'Aquino, un referent important del pensament cardonià, tot i que temporalment llunyà. I que, alhora, constitueix un dels dos sants cristians fora dels primers temps d'aquesta religió que, en llenguatge actual, es podrien considerar objectivament d'esquerres, juntament amb Agustí d'Hipona. Motiu pel qual hi ha qui sosté que l'Església va santificar-los a contracor.³¹⁶

Passant d'un Tomàs santificat a un altre, Jacques Maritain corrobora aquesta visió quan parla del comunisme, en el sentit que l'esquerra pren elements del cristianisme de Thomas Moore:

«Entre los elementos originarios del comunismo hay también elementos cristianos. Santo Tomás Moro tenía ideas comunistas. El comunismo en sus fases preparatorias no ha sido siempre ateo. La idea misma de comunión, que le da su fuerza espiritual [...], es una idea de origen cristiano».³¹⁷

En aquest pòrtic, Cardó aprofundeix en el concepte de moral, que vèiem fugaçment per al pòrtic anteriorment assenyalat, no pas el pòrtic precedent, ja que no els assenyalem tots. Abans, però, Cardó es declara en possessió de la veritat. Cardó afirma estar-ne perquè la veritat a què fa referència i que és un valor suprem que no admet cap rèplica prové de Déu. Ens explica que només hi ha una veritat, aquesta veritat, i que totes «les altres són falses». La tasca que cal fer no és inventar un món a la mida de cadascú, sinó descobrir l'única veritat, cosa que fa precis l'acostament al pensament catòlic, que la filosofia tomista recull. La ciència no pot situar-se per damunt d'aquesta veritat. Com tampoc pot erigir-se per sobre de la moral, que «no pot ésser sinó filla de la veritat», d'aquesta veritat única i divina.

Destaquem, d'una banda, que passem molt per sobre de les qüestions més filosòfiques de l'univers cardonià. De l'altra, destaquem que no les obviem. Cardó elabora tot un pensament propi i elaborat a partir de la doctrina i la filosofia cristiana. És un savi, és un autèntic expert i tota una autoritat sobre aquesta matèria. Però no surt d'aquí. No pot acceptar res que no estigui basat en la doctrina o la moral cristianes. Tot el que tingui un altre fonament, no li agrada. Creiem que la combinació d'un

---

315 Carles CARDÓ: «Llibertat». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 78-79.

316 Juan Manuel BURGOS: «Prólogo». A: Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*

317 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 69.

coneixement exhaustiu d'una part important de la filosofia occidental amb el descrèdit sobre tota la part que té uns altres postulats teòrics pot tenir una conseqüència en el posicionament públic de Cardó pel que fa a lleis concretes de la República.

Anticipant esdeveniments, ens referim a la seva negativa a acceptar la Llei de Contractes de Conreu o llei estrella de Lluís Companys. Potser amb un plantejament menys inflexible, Cardó l'hauria acceptat, ja que, tot i no basar-se en la doctrina cristiana corresponent, que en aquest cas seria la doctrina social de l'Església, Cardó comparteix amb el segon president de la Generalitat la lluita en favor de la justícia social. En canvi, Cardó rebutja la Llei perquè no està basada en la doctrina cristiana. És per això que entrem, ni que sigui superficialment, en aspectes tan filosòfics com els que acabem d'assenyalar: perquè marquen la direcció política que seguirà Cardó. Qüestió que ens ha portat a consultar tots els pòrtics de *La Paraula Cristiana*, ja que aquests plantejaments teòrics tan importants, de fet fonamentals en el pensament cardonià, es publiquen en els primers, no en els del període republicà.

Tot i que no és el sentit polític que l'hi dóna Cardó, la filosofia tomista serveix al sector intransigent de l'Església, o partidari de la catàstrofe prèvia que justifiqui un cop d'estat per acabar violentament amb la República, per justificar els seus postulats. Ho fa en base a la premissa tomista de resistència enfront un poder tirànic, i presentat la República d'esquerres com un exemple d'aquest poder.³¹⁸

El juny de 1927 es publica el pòrtic «Revifalla», en el qual Cardó assenyala un reguitzell de «flagells» aliens a Catalunya en l'origen dels quals, però que han acabat afectant negativament aquest territori pacífic i cristià per naturalesa: «la guerra, la propaganda impia, la immoralitat fàcil, el fort prestigi popular d'homes adversos» i el darrer, «l'avinguda del diner sense creixença d'ideals», que hem d'entendre com una crítica al liberalisme. En una crítica a l'Europa protestant, també situa dintre d'aquests «flagells» les «religions heterodoxes, filosofies foranes i partits anticlericals», que són, precisament, els plantejaments que comparteixen els republicans que arriben al poder el 1931. Ens trobem al 1927. Cardó sap anticipar que el seu model de societat està en perill. ¿*Crónica de una muerte anunciada*, que titularia García Márquez?³¹⁹

L'agost de 1927 es publica el pòrtic «La justícia i la pau». Malgrat el seu enorme bagatge intel·lectual, i que els pòrtics trasllueixen, generalment Cardó no cita cap font. Com tampoc firma els pòrtics, malgrat que els escriu ell mateix. Tanmateix, en aquest i en alguns d'altres fa una excepció, ja que cita l'evangeli de Joan: «La pau sia en vosaltres». La Bíblia és l'única font que Cardó cita, juntament amb les seves encícliques predilectes i que informen la doctrina social de l'Església: *Rerum Novarum* i *Quadragesimo anno*.³²⁰

318 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p251.

319 Carles CARDÓ: «La revifalla». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p107.

320 Jn 20, 26.

Cardó hi defensa que una pau aparent no és necessàriament una pau veritable, que només es pot aconseguir a través de la justícia social. Per a Cardó, hom no es revolta si gaudeix de justícia social. Tanmateix, si la violència esclata, si hom es revolta violentament a la recerca d'una justícia social sistemàticament denegada, el responsable primer no serà l'home humil que lluita per superar llur injusta condició i «el que engegarà el primer tret, sinó el qui, amb un acte de prepotència, haurà sembrat en els cors la rancúnia de l'espoliat, que és el llevat de totes les revoltes i el motor de totes les lluites». Cardó afegeix que «mentre hi hagi una justícia a satisfer, i un refús a satisfer-la, hi haurà una guerra possible». Per la qual cosa es declara «enemic de la guerra, però encara més enemic de la injustícia». En altres paraules, Cardó vincula ordre i justícia social. Una pau social basada en la repressió sense la necessària consecució de la justícia social no és una pau veritable i pot ser que ni tan sols sigui una pau duradora. Vist així, Cardó ja no ens sembla tan antic. En el següent punt d'aquesta memòria veurem com aquesta concepció cardoniana de l'ordre, vinculat a l'acompliment de la justícia social, té una ascendència enorme sobre el diari *El Matí*.³²¹

L'octubre de 1927 es publica el pòrtic «Plenitud», en el qual apareix el Cardó més conservador. Recordant novament que Catalunya és cristiana per defecte, que compta amb el «seny cristià» i que no pot ser altrament, lamenta la proliferació de «llibres immorals i destructors de la fibra cristiana del nostre país». Contraposa el llibre bo i sanitos al llibre herètic i immoral. També el Cardó nacionalista, ja que en diverses ocasions defineix Catalunya com un «país», «el nostre país». I, per tant, afegint-hi un possessiu que pot significar que els catalans no catòlics no són veritables catalans.³²²

El gener de 1928 es publica el pòrtic «Tres coses que no tenen importància», en el qual, i de manera paradoxal, Cardó parla de coses transcendents i transcendentals. Com ara que «Plató, Aristòtil i Pitàgores [només] són honorats acadèmicament». I que, en canvi, «Jesucrist és amat i obeït cordialment». O aquesta altra, que contraposa ciència empírica a veritat divina. «El predomini de l'animalitat, és a dir, dels instints primaris, això és, en definitiva, de la força material, porta l'home a amidar els afers d'esperit amb sistemes de pesos i mesures. I, tanmateix, sota l'enorme objectivitat material, hi ha, invisible a ulls de carn, el món de l'esperit, l'únic món real».³²³

El febrer de 1928 es publica el pòrtic «Tres coses que tenen importància», en clara al·lusió al pòrtic anterior. El reproduïm a l'annex perquè, tot i que sovint l'Església catòlica ha defensat una existència terrenal basada en la privació de tota mena de llibertats per tal d'arribar a la felicitat en el més enllà, aquest pòrtic predica un optimisme antropològic evident, representa una invitació a viure, malgrat que també parteix del catolicisme. Cardó sosté que l'ànima, tant de persones físiques com

321 Carles CARDÓ: «La justícia i la pau». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p113-114.

322 Carles CARDÓ: «Plenitud». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p119.

323 Carles CARDÓ: «Tres coses que no tenen importància». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p128-129.

del que anomena «col·lectivitats», és immortal. I que, en conseqüència, «per a l'ànima no hi bales», consideració que en aquesta tesi hauríem de relacionar amb la serenitat amb què el general Batet i el democratacristià Carrasco Formiguera afronten llur execució.³²⁴

L'agost de 1928 es publica el pòrtic «Tolerància». Cardó es refereix a la necessària tolerància dels catòlics envers aquells que no ho són, però no envers les idees d'aquests darrers, que creu que estan equivocades. Cardó diu que «la veritat religiosa és indiscutible» i que «cap tolerància no és possible contra aquesta veritat» perquè (Cardó diu «car») «comportaria una injúria a Déu». Però que és un deure cívic dels catòlics procurar la bona convivència amb els que no ho són. I que beneficia la societat, atès que «la Pàtria», que aquí podem entendre com a sinònim d'Espanya, «necessita tots els seus fills en bona concòrdia». És una tolerància envers els errats «per caritat» dels catòlics, que no han d'imposar la seva veu, encara que estiguin en possessió de l'única veritat, perquè aquesta imposició tornaria la doctrina cristiana «odiosa» per a als que no són catòlics i en dificultaria llur conversió.³²⁵

L'octubre de 1928 es publica el pòrtic «La pedagogia dels humils», en què Cardó anticipa que l'educació és «el problema més greu que es presentarà en aquest país», altre cop Espanya. Això no vol dir que l'educació sigui un problema en si mateixa. Cardó parla de problema com a sinònim de qüestió, tema, etc. Després de dir que l'educació no pot quedar en mans d'una minoria, Cardó especifica que «l'esperit de la nostra educació ha d'ésser catòlic, és una veritat indiscutible». És així perquè «tots els nostres homes hi estan formats [en el catolicisme], i àdhuc aquells que malauradament s'han separat de la nostra comunió religiosa han conservat tota la vida» coses molt bones, «que han rebut del catolicisme» i que han estat «el nervi de la seva fortitud moral, molt més que les doctrines estanyes que han professat en la perifèria intel·lectual de l'ànima». Nova crítica a l'Europa protestant, entenent sempre que el socialisme, el comunisme o l'anarquisme, que vetllen per la justícia social a partir d'uns postulats molt diferents dels de Cardó, provenen d'aquella. Cardó segueix i diu que «privar el nostre poble d'aquesta fortitud incomparable» que representa educar a partir del catolicisme «seria un homicidi moral col·lectiu, la destrucció completa de tota vigor moral i la caiguda en la barbàrie d'esperit». Podem entendre ja per què Cardó estarà tan en contra del model d'escola única laica i republicana, com veurem més endavant.³²⁶

El desembre de 1928 es publica el pòrtic «El nou deure», en el qual Cardó prossegueix la seva croada particular contra la cultura que no és catòlica, de la qual ens n'adverteix els perills: «La cultura exclusivament profana» és «una educació decapitada» que va a la recerca de «finalitats

---

324 Carles CARDÓ: «Tres coses que tenen importància». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p131-132. Hilari RAGUER

325 Carles CARDÓ: «Tolerància». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p149-151.

326 Carles CARDÓ: «La pedagogia dels humils». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p155-157.

falses», com són «la febre de les riqueses, el plaer enervant i la concupiscència del predomini». Per tal de salvar el necessari «predomini de la religió» catòlica davant d'una amenaça de tan gran magnitud i que portaria inevitablement a unes conseqüències tan funestes, Cardó anuncia implícitament, sense citar-ne el nom, la propera aparició d'un diari catòlic que no és altre que *El Matí*, amb el qual col·labora durant la seva etapa inicial.³²⁷

El març de 1929 es publica el pòrtic «L'únic necessari», en el qual Cardó recorda novament l'aparició imminent del diari catòlic *El Matí*, alhora que elabora una crítica a l'evolució de la filosofia hegemònica des dels temps del filòsof prussià Immanuel Kant. No parlem aquí d'aquest pòrtic, tot i que és un dels que hem volgut destacar, atès que ja ho fem al capítol cinc d'aquesta memòria, en parlant de què hi fa l'esperit de Macià presidint la sortida al balcó de Companys després del seu captiveri posterior als Fets d'Octubre.

L'abril de 1929 es publica el pòrtic «La dura llei», en el qual torna Cardó el moralista, que contraposa abnegació a disbauxa. Sinònim, aquesta darrera, de «plaer delictiu». Així, «cada home abnegat és una font d'energia moral que redreça i un fogar de llum espiritual que orienta, [mentre que] cada disbauxat és un enervador i enterbolidor de la raça». Ens trobem a finals dels vint. No ens ha de sorprendre que hom parli d'home, i no d'ésser humà o d'homes i dones, o de raça, en comptes de parlar d'humanitat o similars. Encara que Cardó sigui molt antic des del punt de vista moral, Negrín utilitzarà també el concepte de raça en el seu programa per guanyar la guerra, els Tretze punts de la victòria.³²⁸

El juny de 1929 es publica el pòrtic «El fill i el servent», en el qual reapareix la secta. Com que en volem destacar un fragment massa llarg i que parla per si mateix, el reproduïm parcialment a l'annex. Tanmateix, no ens podem estar d'assenyalar-ne quelcom aquí mateix. Primerament, que Cardó contraposa els sectaris, o seguidors de la secta, als catòlics, o seguidors de l'únic Déu. I que arriba a una conclusió ben clara: el cristià és senzill i lliure, el sectari és complicat i esclau. Cosa que argumenta convenientment i que podem entendre fàcilment a partir del fragment que reproduïm a l'annex, en el qual evitem a tota costa els fragments més farragosos d'aquest i dels altres pòrtics que hi destaquem.³²⁹

L'agost de 1929 es publica el pòrtic «La llibertat religiosa», en el qual Cardó insisteix sobre l'existència de Déu i la inconveniència de negar-ne llur veracitat. Val a dir que aquest pòrtic fa una mica de por. «Si dir que dos i dos fan tres és follia, dir que no hi ha Déu és follia i és crim». «Com un peix no pot sortir de l'aigua, [...] l'ànima [humana] no pot sortir de Déu [...] sense caure en la tenebra i en la paràlisi mental i en la mort, una mort de l'altíssima vida intel·lectual i moral, mil

---

327 Carles CARDÓ: «El nou deure». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p162-163.

328 Carles CARDÓ: «La dura llei». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p174-175.

329 Carles CARDÓ: «El fill i el servent». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*

vegades pitjor que la mort física per tal com és compatible amb la vida tenebrosa i eternament immòbil, que no pot conèixer sinó la desesperació i el turment». Una manera força elaborada de dir que qui no cregui en Déu, se n'anirà a l'Infern.³³⁰

El desembre de 1929 es publica el pòrtic «La missió perpètua», en el qual Cardó tracta el tema de la conquesta europea de territoris d'altres continents. Cardó es llueix novament. Ara aconsegueix xocar amb la interpretació del nacionalisme espanyol de dretes sobre la tasca evangelitzadora de l'imperi espanyol, tan glorificada a través del sistema educatiu franquista i que esdevé justificació d'aquesta colonització i de totes les altres colonitzacions europees. Justificació que substitueix conquesta per evangelització. Els porten el coneixement i la vera religió, i així no els subjuguem. Cardó refuta una explicació tan arrelada en la mentalitat conservadora del nostre país, malgrat que ell mateix també és força conservador en els aspectes morals.

Primerament, fa recaure el punt de partida de la justificació d'aquella injustificable colonització sobre els principis del Renaixement, fent recaure tota responsabilitat moral, en darrera instància, sobre els seus adversaris ideològics. Ja *'nem* dient que Cardó és de la Contrareforma, dels pensadors cristians i de la Doctrina Social de l'Església. I que veu el dimoni en la Reforma, en tota la filosofia europea de base protestant i, fins i tot, en tota millora social basada fora de la doctrina vaticana al respecte. Amb tot, i com veurem en un altre apartat, per a Cardó el dolent dels dolents no és altre que la Revolució Francesa, font de tots els mals en tant que primer estat liberal de l'Europa continental la influència del qual va filtrant-se als països de mentalitat catòlica com Espanya. És una d'aquelles ideologies foranes de què el propi Cardó ens parlava abans.

Però tornem al pòrtic. Si bé la primera constatació no ens ha de sobtar gens ni mica perquè va en la línia antiliberal del pensament cardonià, la següent ens deixa estupefactes. Cardó critica la tasca dels missioners cristians que evangelitzen terres estranyes, no en si mateix, sinó per la manera com es va fer: en la llengua que imposa el conqueridor i apartant els nous catòlics de la possibilitat d'integrar el sacerdoci. És a dir, se'ls ensenya la vera religió, però això esdevé un instrument més de dominació, i no pas un alliberament, esdevenint els missioners «agents de dominació» colonial.³³¹

El maig de 1930 es publica el pòrtic «Separatismes». Cardó critica primer el liberalisme, pels seus efectes perniciosos sobre la classe obrera, o classes populars. «La religió, la cultura, la higiene, fins la moral del benestar familiar, eren inassolibles per a l'obrer, convertit en una màquina de poca durada. Això era el veritable separatisme que la llosquedat egoista d'aquells liberals – no oblidem que aquest era el moll de l'os del liberalisme econòmic- no afigurava». *Lo* que diu després ens recorda allò que Cardó ens ha explicat poc abans sobre a qui és imputable l'inici de la violència que

---

330 Carles CARDÓ: «La llibertat religiosa», *La Paraula Cristiana*. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p185-186.

331 Carles CARDÓ: «La missió perpètua», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p197.

desencadena una guerra o una revolució, però ara ampliant-ho a altres aspectes, com el polític. Si ens centrem en aquest darrer i llegim el fragment en clau actual, és força revelador. «Els separatismes, tots els separatismes, polítics, socials o religiosos, no són imputables a qui executa l'amputació material, sinó a qui produí molt abans la secessió dels esperits. Quan els esperits estan separats, el separatisme material ja no és separatisme, perquè no trenca cap unitat interna».³³²

El juny de 1930 es publica el pòrtic «El popular i el vulgar», que reproduïm parcialment a l'annex i en el qual Cardó defensa la tradició, al seu entendre democràtica, que s'esdevé a l'Europa medieval, que esdevé la base del vessant polític del seu complex pensament i que contraposa al concepte liberal de democràcia, que és el que coneixem ara i el que es desenvoluparà a Espanya durant la República. Mentre que el poble és obra de Déu, aquells que s'aparten de Déu sofreixen una mutació que els converteix en allò vulgar, concepte sinònim de «degeneració infrahumana». En l'aspecte polític, Cardó lamenta que la democràcia liberal sigui furibundament centralista perquè ha ignorat tota tradició diferencial, no imposada des de l'estat liberal. Heus aquí la vessant política de Cardó, el nacionalisme català que defensa el filòsof vallenc, que en la línia del catalanisme conservador de tots els temps, no pot evitar mirar el passat en excés a l'hora de justificar per què Catalunya ha de gaudir de drets polítics.³³³

El juliol de 1930 es publica el pòrtic «La dolorosa paradoxa», que reproduïm parcialment a l'annex i en el qual Cardó afirma que «el separatisme, si mai ha existit seriosament, és definitivament mort entre nosaltres», així com «ho és també la falsa idea que Castella tingui la culpa de les nostres desventures nacionals». Encara que Cardó no era separatista, com ho demostren aquestes paraules, sí que era profundament nacionalista. Tot i que contingudes ambdues dintre d'Espanya, no només des del punt de vista legal, sinó també segons la voluntat política del propi Cardó, aquest distingeix entre Catalunya i el que anomena Castella, nom històric que constitueix un genèric per a l'Espanya que no és Catalunya, Euskadi ni Galícia. Sintetitzant-ho amb un concepte molt en boga durant els trenta, Espanya és la suma de Castella i Galeuska. Una diferència que Azaña també admetia, però que l'historiador Enric Ucelay, molt posterior a Azaña i Cardó, no accepta. Seguint amb amb el pòrtic, Cardó anuncia que deixarà de ser catalanista, amenaça que no durà a terme. També rebutja el «romanticisme clos» que ho vol tot en català perquè creu que les publicacions científiques en català han posat de manifest la conveniència de conèixer altres idiomes, en primer lloc el castellà.³³⁴

El 25 de juliol, data del patró d'Espanya durant el franquisme però no durant la República (ho és el Catorze d'Abril, data de proclamació del règim), es crea Galeuzca. Per part catalana, els membres fundadors representen un catalanisme transversal que aplega tant el nacionalisme de dretes com el

---

332 Carles CARDÓ: «Separatismes», LPC. A: MONCUNILL: Carles Cardó..., p213-214.

333 Carles CARDÓ: «El popular i el vulgar», LPC. A: MONCUNILL: Carles Cardó..., p216-217.

334 Carles CARDÓ: «La dolorosa paradoxa», LPC. A: MONCUNILL: Carles Cardó..., p219.

d'esquerres. Són Pau Vila (Acció Catalana Republicana), Josep M. Batista Roca (Palestra), Joan Estelrich (Lliga Catalana) i dos polítics més que no veiem en aquesta memòria, corresponent un d'ells a la Unió Democràtica de Catalunya i l'altre, a Esquerra Republicana de Catalunya.³³⁵

Després de repartir contra tants catalans, Cardó demana als castellans que valorin més el català, «un idioma que fou dels primers de l'Europa medieval» cristiana que Cardó tan idolatra. Un context històric pretèrit en el qual Catalunya fou «una nació que tingué l'hegemonia mediterrània». Per a Cardó, que sembla ignorar que una part de la població catalana dels trenta no és autòctona i que bona part d'aquesta migració interna prové de regions espanyoles castellanoparlants, el català és la llengua de tothom a Catalunya i, a diferència de l'occità, no és cap *patois*, nom amb el qual els francòfons francesos desprestigiaven tota llengua que no sigui el francès. Finalment, anticipa que el suport de l'Església a la Dictadura ha estat imprudent i pot ser la causa de mals futurs, per exemple en forma de legislació laica o anticlerical durant la República. Recordem que els pòrtics abasten cronològicament fins poc abans de la guerra. La resposta cardoniana al suport de l'Església al cop d'estat i el règim de Franco el veurem en el capítol primer, a partir de l'obra que s'hi refereix: *Les dues tradicions*.³³⁶

Podem comparar el catalanisme de Cardó amb el de Rovira Virgili, ideòleg de l'esquerra liberal i catalanista hegemònica els anys trenta. A diferència de Cardó, Rovira admet el principi de les nacionalitats perquè la finalitat de les nacions és recobrar la seva plenitud, i només ho poden fer assolint un estat propi. Coincidint amb Cardó, l'ideòleg d'Esquerra considera la llengua «el más potente, el más influyente, el más decisivo de todos los elementos que forman la nacionalidad».³³⁷

Paral·lelament als dos últims pòrtics assenyalats, Cardó publica l'article «Vindicació cristiana de la democràcia», en què parla d'una suposada democràcia medieval en base al pensament d'Agustí d'Hipona (*De civitate dei*), caracteritzada per uns valors cristians universals i indiscutibles i per una moral fixada per l'Església catòlica, separada de l'estat. Tot això ho veiem en un fragment reproduït a l'annex, en el qual Cardó es refereix a la Ciutat, que alhora ha de ser model per a qualsevol ciutat i que deriva de la Ciutat de Déu del citat Agustí d'Hipona. Cardó hi diu més coses.

Es refereix a Cambó com a bon seguidor d'aquesta idea de la Ciutat de Déu. El liberalisme, aquesta ideologia funesta en l'antimodern pensament cardonià, atorga drets polítics a uns homes que encara no estan preparats i que acaben sent víctimes de dictadures. Som al 1930, no al 1931. Amb la República encara no proclamada, règim polític que Cardó acatarà des del primer moment, el filòsof cristià es declara monàrquic a la seva manera i contrari al sufragi universal mentre hom no tingui

---

335 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*

336 Carles CARDÓ: «La dolorosa paradoxa». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p219-220.

337 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 185.

critèri propi. Una qüestió de què torna a parlar ja durant la República, en un pòrtic que destaquem tot seguit i en el qual insistirà en la necessitat d'educar políticament a les masses en la democràcia. Relaciona el que podríem anomenar aristocràcia de talent amb la visió que té de si mateix, al seu torn substituïda aleshores per noves elits que el liberalisme ha generat, en una idea semblant a la que el novel·lista falangista mallorquí Llorenç Villalonga atorga al senyor de Bearn, protagonista de la novel·la que referim i descendent directe dels conqueridors catalans de Mallorca. Un llinatge noble que li permet ser rebut en audiència pel Papa. I que defensa una superioritat moral i uns coneixements de la vella aristocràcia, en risc de desaparició i de la qual forma part, que la nova elit liberal no posseeix ni posseirà mai.³³⁸

Ja que hi hem entrat, l'oposició a l'aristocràcia no prové només de la nova elit liberal. En un viatge a la capital illenca, el senyor i la senyora de Bearn són objecte de burla per part de les classes populars, que els escarneixen fins al punt que l'organista de la catedral no interpreta cap cançó de missa, sinó l'*Himne de Riego*, invitant els senyors a abandonar l'església. La senyora de Bearn ja entreveia que quelcom no era com abans quan, des de l'interior del carruatge i en el transcurs d'aquest accidentat viatge que revela no un episodi concret, sinó el canvi de mentalitat de tota una societat, per sorpresa de les relíquies medievals de la mateixa, observa com les classes populars no tenen cap acte de cortesia envers tan il·lustres viatjants i no abandonen la seva feina, ignorant la festa de precepte amb càrrega religiosa d'un dia festiu que havia deixat de celebrar-se.³³⁹

El novembre de 1930 es publica el pòrtic «Ordre», en el qual Cardó ens anuncia que deixarà de ser de dretes, color polític que reconeix implícitament per a si mateix, si ser de dretes vol dir mantenir un ordre extern que amagui una injustícia social, així com que, en la defensa d'aquest estat de coses que denega la justícia social, l'Església mai no hi hauria de donar el seu suport. Per a Cardó, que no deixa de sorprendre'ns, ordre sense justícia social és sinònim de «desordre moral». Per tant, se serveix d'una moral restrictiva per tal de defensar la justícia social, en un argument que hem vist en pòrtics precedents. Cardó també parteix de la convicció que l'Església no pot ser una eina al servei dels poderosos. Pel que Cardó ens diu al pòrtic següent, que també destaquem en aquest apartat que n'ignora molts altres, creiem convenient reproduir-lo parcialment a l'annex.³⁴⁰

El desembre de 1930 es publica el pòrtic successiu, «Aclariments», en el qual Cardó es veu obligat a donar explicacions, ja que el pòrtic anterior «ha suscitat una polèmica» que constitueix una paradoxa aparent, ja que les esquerres se'l fan seu i el porten més enllà del que Cardó hi diu, mentre que a les dretes no els agrada gens ni mica i per 'xò el combaten. Aquest és un fenomen que pateix el catolicisme més avançat també durant el període republicà. Al següent capítol d'aquesta memòria

---

338 Llorenç VILLALONGA: *Bearn o la sala de les nines... Bearn o la sala de las muñecas* (dir. Jaime Chávarri, 1983).
339 Ídem.

340 Carles CARDÓ: «Ordre», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p230-232.

tindrem ocasió de recordar algunes col·laboracions del diari *El Matí* que van suscitar una polèmica semblant, en tant que els sectors de dretes a qui s'adrecen en constitueixen els més grans crítics.³⁴¹

El gener de 1931 es publica el pòrtic «Desordre». La polèmica que generà el pòrtic de dos mesos enrere encara segueix present, per la qual cosa Cardó recorda quin és el paper de l'Església: ni contra la justícia social ni revolucionària. «Així com hem de rebutjar l'error de quasi tots els adversaris i fins d'alguns catòlics que creuen l'Església servidora del desordre moral dels poderosos, per la defensa a ultrança de l'ordre material dels febles, hem de blasmar la desviació, no menys lamentable, en la qual coincideixen també creients i descreients, alguns dels quals opinen que l'Església hauria d'ésser la capdavantera de totes les revolucions encaminades a implantar en el món una nova perfecció social política».³⁴²

El març de 1931 es funda Esquerra Republicana de Catalunya, que dominarà el panorama polític català des del mes següent i fins a la irrupció de Franco i el seu exèrcit *invicto* pels carrers de Barcelona. Mentrestant, es publica el pòrtic «El laïcisme, única tirania», en el qual Cardó explica el següent. «El respecte a la dignitat humana només s'assoleix en els sistemes polítics inspirats en els principis del cristianisme. [...] Hi ha una llei superior a la humana, unes finalitats més altes que les polítiques, a les quals aquestes han de fer acatament. Suprimiu aquesta llei, traieu aquestes finalitats, o lleveu-los tota eficàcia en la constitució de la ciutat humana, i la consegüent sobirania absoluta de l'estat serà la filosofia tenebrosa de la tirania».³⁴³

Després del corresponent sermó contra el liberalisme i Rousseau, que és qui ara se les carrega – en un pòrtic anterior havia estat Kant-, Cardó conclou que «el laïcisme és la tirania» i que «només la llei de Déu pot salvar els pobles de la tirania». Finalment, posa la Unió Soviètica com el pitjor model de tot plegat. Però també es recorda de la França postrevolucionària, que creu que, d'aquell estrall que suposa la Revolució iniciada el 1789, «encara no s'ha recuperat», en una visió del país veí que contrasta amb els republicans que es fan amb el poder tot just un més després de publicar-se aquest pòrtic, per als qual França constitueix un model a seguir.³⁴⁴

L'abril de 1931 es proclama la Segona República Espanyola, que anomenem simplement República en aquest apartat. El mes següent, maig de 1931, es publica el pòrtic «La República dels cristians», en el qual Cardó acata clarament el nou règim i demana que l'Església i els catòlics tots facin el mateix. Especifica que la República té la mateixa legitimitat que la passada Monarquia. Si bé per a republicans i socialistes, que es troben al poder, es tracta de fer una nova nació, per a Cardó cal fer altrament: no imposar res i respectar el substrat cultural previ a la República, que considera que és

---

341 Carles CARDÓ: «Aclariments», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p233.

342 Carles CARDÓ: «Desordre», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p237.

343 Carles CARDÓ: «El laïcisme, única tirania».

344 Carles CARDÓ: «El laïcisme, única tirania», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p243-245.

fortament catòlic. Cardó té por del precedent francès i tem que a Espanya s'hi puguin reproduir lleis laiques, que qualifica de sectàries i que desnaturalitzarien la República, en convertir la *res pvblica* en *res privata*. Cal saber un *mininum* de llatí per poder entendre Cardó. També demana a la nova República que acati els «drets» de l'Església catòlica, és a dir, que en respecti llurs privilegis.³⁴⁵

El 15 de maig de 1891 Lleó XIII publica l'encíclica *Rerum Novarum*, que versa sobre les condicions de la classe treballadora i que constitueix el pal de paller de la Doctrina Social de l'Església. El Vaticà, que fins aleshores havia rebutjat completament el liberalisme, l'accepta, però en denuncia els efectes perversos sobre les classes populars, que viuen en la misèria, i insta a superar-los. Quaranta anys més tard, el 15 de maig de 1931, Pius XI publica l'encíclica *Quadragesimo anno*, en commemoració dels quaranta anys de l'anterior i amb el propòsit d'actualitzar-ne el contingut.

Una mica més tard, el juliol de 1931, es publica el pòrtic «Commemorant la Rerum novarum», en el qual Cardó defensa que, davant de les injustícies del liberalisme econòmic o capitalisme, en el qual l'economia s'emancipa de la moral cristiana, hi ha la solució d'una societat sense classes que propugna el marxisme i, també, la solució d'atenuar les diferències socials de la Doctrina Social de l'Església o el socialcatolicisme. Cardó aposta per aquesta última solució i ens explica en què consisteix. «L'ànima d'aquest sistema és la justícia i la caritat de Crist [...]. La desigualtat entre els homes és respectada com un fet natural, igual com la propietat privada i l'existència de les classes socials, però la vigilància de l'Església i de l'estat suavitzen les diferències per mitjà de lleis protectores dels humils: salari familiar, assegurances forçoses, tribunals d'arbitratge, foment de la propietat immoble dels treballadors, prohibició del treball dels menors i limitació del de les dones i moltes altres». Sempre en el benentès que una millora en llur condició material allunyarà la classe obrera de la perspectiva revolucionària, en un raonament semblant al de la socialdemocràcia.³⁴⁶

Paral·lelament al pòrtic anterior, es publica l'article «Les funcions de la propietat privada segons la Rerum Novarum», en el qual Cardó defensa la propietat privada enfront del comunisme. En les seves paraules: «la legitimitat i la necessitat privada, atenent a la seva funció individual i a la seva funció social». És a dir, no un respecte absolut com propugna el liberalisme, sinó sotmesa a una utilitat social. Una qüestió del pensament cardonià que veiem en altres punts.³⁴⁷

Tot seguit, es manifesta el Cardó moralista, en una vessant que no constitueix el leitmotiv del seu pensament i que podia molestar greument unes classes populars que vivien en la misèria, reproduït a

---

345 Carles CARDÓ: «La República dels cristians», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p250. Ángel DUARTE:

346 Carles CARDÓ: «Commemorant la Rerum novarum», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p256.

347 Carles CARDÓ: «Les funcions de la propietat privada segons la Rerum Novarum». A: Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p334.

l'annex. Com en un article anterior quan parlava de la concessió del sufragi femení posteriorment al masculí i també reproduït a l'annex, Cardó es perd en qüestions de gènere.

Tot seguit, deixa de dir despropòsits i defensa el dret universal a l'habitatge. A més, aquest s'ha d'adaptar a les necessitats creixents, és a dir, al nombre de fills. La propietat del seu habitatge pot ser una garantia per als obrers, amenaçats permanentment per l'atur. Fenomen que, quan és elevat, explica el transvasament obrer generalitzat des del catolicisme tradicional fins al socialisme. Per a l'antimodern Cardó, la condició de la classe obrera és pitjor en un sistema liberal que en la societat medieval. És així perquè, «en aquest aspecte, molts obrers d'avui es troben en una situació inferior als antics servents de la gleba, que tenien aquella tranquil·litat del pa segur i l'estabilitat de la vida que és indispensable per a la vida moral de l'home».³⁴⁸

L'agost de 1931 els catalans aproven el projecte d'estatut d'autonomia per una àmplia majoria i via referèndum. El setembre de 1931 es publica el pòrtic «El nostre vot per l'Estatut», en el qual Cardó dóna el seu suport al projecte, entre altres coses perquè «l'autonomia és la voluntat de Déu».³⁴⁹

El desembre de 1931 s'aprova la Constitució de la República Espanyola (CRE), per disgust dels catòlics i després de mesos de debat parlamentari. El novembre de 1931 es publica el pòrtic «Tres criteris», en el qual Cardó anomena la futura llei fonamental «Constitució sectària que la passió i la inconsciència van elaborant com si hagués d'ésser per a un planeta imaginari». Més enllà de la possibilitat d'elaborar una constitució que no disgustés tant els catòlics, que era possible, Cardó sembla no voler admetre que el nou marc legal respon a un estat de coses en el qual l'Església ha perdut part del seu antic ascendent. És el que exemplifica Manuel Azaña quan diu que «España ha dejado de ser católica», frase de la qual parlem en altres punts d'aquesta memòria.

En canvi, per a Cardó i per a tants altres catòlics, Espanya seguia sent un país eminentment catòlic. Una divergència fonamental sobre com era Espanya i, en conseqüència, com n'havia de ser el marc legal. Cardó recorda el deure cristià d'acceptar la forma de govern vigent, que es coneix com a accidentalisme, alhora que insta els catòlics a reformar profundament aquella constitució. En aquest sentit, recorda que «en un país on unes eleccions municipals han tombat una monarquia, no és demanar molt que unes eleccions legislatives determinin la correcció de la llei fonamental de la República».

Altre cop, per a Cardó, Espanya és un país. Aspecte que el pujolisme sembla que no va seguir mai, en tant que beu del concepte de nació que ja apareix en el pensament de Torras Bages, que Cardó desenvolupa i que uns i altres apliquen a Catalunya. Tanmateix, quan el pujolisme parla de país sempre es refereix a Catalunya, evitant dir «Espanya» i substituint tan desagradable paraula amb

---

348 Carles CARDÓ: «Les funcions de la propietat privada segons la Rerum Novarum». A: Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p335.

349 Carles CARDÓ: «El nostre vot per l'estatut». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p264.

subterfugis com «estat», un qualificatiu molt més distant que el concepte de «país» que aplica per a Catalunya, però que denega per a Espanya, contràriament a com ho féu Cardó.³⁵⁰

El gener de 1932 es publica el pòrtic «La tristesa única», que constitueix la primera de les crítiques de Cardó a l'escola única, laica i republicana, i que reproduïm parcialment a l'annex, no sense destacar-ne quelcom aquí mateix. Per a Cardó, l'escola republicana atempta contra el dret natural, que Cardó defensa perquè l'identifica amb el dret diví. El dret natural inclou multitud de conceptes, com nacionalitats – que entenem com a sinònim de nació en el canviant lèxic cardonià-, gremis o tradicions, a més de la pròpia religió catòlica. L'escola republicana vol carregar-se tot això en nom, suposadament, de la «revolució», que no seria altrament que «l'odi a Déu» i a tots aquests conceptes que contempla el dret natural. En la línia del que Cardó entén per «revolució», concepte molt ampli que pot abastar les coses més pintoresques, però sempre dotat d'un sentit pejoratiu, el nou dret positiu de la República voldria destruir-ho tot, sense oferir una construcció alternativa a allò establert llavors des de l'inici del catolicisme. Podem retreure a Cardó que en cap moment no recorda que la seva religió s'imposà, al seu torn, sobre una religió precedent, que va caracteritzar negativament aplicant-li la categoria de paganisme, quan en realitat es tractava de llur antònim perfecte, en tant que religió oficial de l'imperi romà, religió d'estat. Cardó prossegueix la seva diatriba contra l'escola republicana, d'altra banda amb bona crítica a la historiografia catalana dominant. Per a Cardó, l'escola única republicana es disposa a fabricar ciutadans en sèrie, desproveïts de personalitat pròpia. L'escola republicana emmetzina els infants a través de les ensenyances d'uns mestres que no saben res. L'escola republicana és antireligiosa, amoral i suposarà «l'anivellament de tots en la ignorància».³⁵¹

Al pòrtic «L'obediència i la convicció» Cardó dispara novament contra el liberalisme i ens avisa de fins a *hont* pot degenerar. «El liberalisme més cru és aquell que deriva immediatament a la més franca anarquia», que Cardó entén com a sinònim de desordre o destrucció.³⁵²

El març de 1932 es publica el pòrtic «Apocalíptica», en el qual Cardó equipara la guerra europea, nom de la I Guerra Mundial en els anys d'entreguerres tota vegada que la Segona encara no s'havia produït, amb la Segona República Espanyola, que anomena «República encapçalada pel triangle maçònic», que podem trobar en el logotip de dos partits rectors en el període republicà. L'un és Esquerra Republicana de Catalunya, el partit dels dos primers presidents de la Generalitat: Macià i Companys. L'altre és Izquierda Republicana, el partit que crea Manuel Azaña, l'home fort del règim i el segon i darrer president de la República. Cardó fa referència a la pertinença de la immensa majoria dels líders republicans, inclòs el dretà Partido Republicano Radical d'Alejandro Lerroux.

350 Carles CARDÓ: «Tres criteris», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, 268-270.

351 Carles CARDÓ: «La tristesa única», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, 274-276.

352 Carles CARDÓ: «L'obediència i la convicció», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, 277.

Cardó parla d'aquesta República maçònica com a sinònim de «malastre» o «cosa molt desagradable».³⁵³

Sobre el líder del Partit Republicà Radical, llegim Conxita Mir: Lerroux és «el cas més evident de populisme demagògic a l'Espanya contemporània». Parlant de la quadribarrada, Pere Anguera parla de molts catalans que veuen la senyera com a sinònim de germanor i de llibertat, mentre altres són lerrouxistes i crítics amb la senyera. Els primers cauen en una metonímia i es consideren tot el poble català, alhora que invisibilitzen o menystenen els catalans lerrouxistes i tots aquells que se senten ofesos per la presència de la senyera i que defensen l'exhibició pública de la bicolor, als quals titllen de botiflers. És així perquè els primers consideren la senyera un símbol català i espanyol alhora i la fan incompatible amb la bicolor perquè la quadribarrada ja és una bandera espanyola.³⁵⁴

Seguidament, Cardó deixa les societats secretes que no són eclesiàstiques i entra en la qüestió social dient que l'Església espanyola no ha fet res en favor de les condicions materials dels obrers, malgrat els quaranta anys que acaba de fer la *Rerum novarum*. Insta a actuar i a posar fi a aquesta injustícia, aplicant realment la doctrina social de l'Església, que equipara a la «redempció» dels obrers i que allunyaria aquests de les «sectes revolucionàries» que tant predicament tenen sobre els mateixos. Fets, i no paraules. «En finir el primer terç del segle XX, després de quaranta anys de la *Rerum Novarum*, la labor catòlica de redempció de l'obrer sota el senyal de la creu està encara per començar en terres d'Espanya: hem fet molts discursos, als quals seria just de regatejar l'elogi de savis i d'eloqüents, hem escrit articles i llibres, però fora de l'actuació de llüiment de les aules, dels mítings, dels periòdics, hem realitzat la gran inhibició culpable que ha abandonat la classe obrera en mans de les sectes revolucionàries. Les grans zones industrials de la Península són encara verges de la petjada de l'apòstol social cristià, armat de les ensenyances pontifícies».³⁵⁵

Cardó veu improbable, però no impossible, una revolució comunista en aquella Espanya tan estrambòtica i republicana. Creu que l'ascens del comunisme, a qui Cardó atorga ja en els primers anys de la República un pes polític suposadament gran que després historiadors com Josep Puigsech han desmentit, obeeix al fet que els catòlics no han aplicat la doctrina social de l'Església. Els efectes devastadors del capitalisme sobre la classe obrera no només són una injustícia social, sinó també un «pecat».³⁵⁶

El maig de 1932 es publica el pòrtic «Neutralitat és ignorància». Nova crítica a l'escola republicana, que persegueix la neutralitat doctrinal o laïcisme. Com que no s'ensenya la doctrina catòlica, «neutralitat doctrinal és ignorància, i la ignorància no ensenya».³⁵⁷

353 Carles CARDÓ: «Apocalíptica», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p280.

354 Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p146-148. Conxita MIR: *Catalunya, nació d'Europa*, vol 3, p14.

355 Carles CARDÓ: «Apocalíptica», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p280.

356 Carles CARDÓ: «Apocalíptica», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p282.

357 Carles CARDÓ: «Neutralitat és ignorància», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, 287.

L'agost de 1932 es produeix un cop d'estat d'una part de la dreta contra la República, que sufoca fàcilment la rebel·lió. L'amenaça directa contra el nou règim accelera la tramitació parlamentària de l'estatut. Un mes després, el setembre de 1932, les Corts constituents de la República Espanyola aproven l'estatut d'autonomia de Catalunya. Els catalans estan tan contents que quan els polítics castellans – l'un geogràficament *mesetari* i l'altre andalús- Manuel Azaña i Niceto Alcalá-Zamora vénen a Barcelona a celebrar-ho, són objecte de visques per part de la multitud que omple la plaça de la República, antiga *plaza San Jaime*.

L'octubre de 1932 es publica el pòrtic «Tres caires de l'Estatut», en el qual Cardó comença qüestionant el principi de les nacionalitats, que apareix als Catorze Punts de Wilson. Cardó bandeja aquell principi embrionari del dret internacional actual, que després de la Guerra Europea serveix per trossejar un imperi multinacional com Àustria–Hongria, creant diversos estats que tenen moltes dificultats econòmiques els primers anys en passar d'un sistema econòmic integrat entre tots els territoris d'aquell imperi bicèfal a petits estats independents.

Cardó rebutja la fórmula wilsoniana, «a una nació, un estat», que considera pròpia del que anomena «nacionalisme opressor, per tal com pressuposa una confusió de les idees fonamentals» i que porta a una nació amb estat propi que queda «concretada en un partit, en una burocràcia o en una classe». Cardó també critica el principi rival, «a un estat, una nació». Si bé tota lògica liberal considera que el forjador de la nació és l'estat liberal, nascut el segle XIX arran de la resposta contra la invasió napoleònica, Cardó defensa que la nació és preexistent i independent de l'estat, en tant que l'estat és una creació artificial «producte del caprici polític» i de base rousseauniana, mentre que la nació és una creació natural. Mentre que l'estat no és gaire més que «un cos burocràtic», considerant que la burocràcia és un dels conceptes que Cardó més avorreix, la nació és un conjunt de virtuts: «un ambient d'esperit, sumat de flaires de tradició i poblat d'institucions naturals», com són «llengua, dret i costums». La nació «té la mateixa categoria moral que la família» cristiana, base de la societat en la mentalitat del catolicisme cardonià, «és anterior i superior a l'estat i té dret a la seva protecció». La nació és sinònim de dret natural, aquella tradició catòlica que Cardó defensa, sempre mirant enrere, i que el porta a enfrontar-se ideològicament amb el liberalisme polític i econòmic. Dit tot això, Cardó conclou que «l'estatut no respon al dret natural de la nació» perquè no reconeix a la Generalitat de Catalunya plenes competències sobre educació. Tanmateix, «l'estatut significa un tomb en la ruta històrica d'Espanya» i porta vers un model federal, que és el que defensa Cardó.³⁵⁸

Aprovat l'estatut, el novembre de 1932 es convoquen eleccions al Parlament de Catalunya, les úniques que poden celebrar-se en el règim de la Segona República i que Esquerra Republicana guanya per majoria absoluta. El mateix novembre de 1932 es publica el pòrtic «Moral electoral».

---

358 Carles CARDÓ: «Tres caires de l'estatut», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, 301-303.

Com el nom indica, i per si el trobàvem a faltar, reapareix Cardó el moralista. Cardó sembla no compartir l'alegria de la victòria amb la majoria social de catalans que l'ha concedida al partit que encapçala Francesc Macià. Fa un anàlisi de la dinàmica electoral. Per a Cardó, guanya les eleccions qui més crida durant la campanya electoral. En funció de llur comportament electoral, distingeix entre ciutadans de primera, que són «aquells que voten disciplinadament a un partit», i ciutadans «verament de segona classe», que voten «per la suggestió de la cridòria». Tot en el marc d'una campanya electoral marcada per «les injúries, les insídies de tot estil, [...] les acusacions més horribles», «tots els dicteris i totes les insídies», «l'odi» contra els adversaris molt més que la defensa dels postulats del propi partit i, en definitiva, «tot allò de més baix que la passió pot remenar dins la claveguera dels mals sentiments».³⁵⁹

Cardó prossegueix i defineix aquella manera democràtica de fer política com a «congriar males passions, encendre foguerades de rancúnia en el poble». «El que reeixirà a embriagar la multitud d'aquest alcohol demagògic, el més inflamable de tots, serà el que s'endurà la victòria. Tothom sap que no inventem». Cardó conclou que «això no són eleccions, sinó campionats de violència». De violència verbal, s'entén, que Cardó situa el 1932. Molt abans, per tant, de la conflictiva primavera de 1936 o, fins i tot, dels mesos de la polèmica envers la Llei de Contractes de Conreu que portaran Companys a rebel·lar-se contra la legalitat vigent el 6 d'octubre de 1934.³⁶⁰

En un altre ordre de coses, Chris Ealham introdueix el concepte de pànics morals, que en el cas de la burgesia catalana, la mentalitat de la qual està ben present en el pensament cardonià, es concreten en la por al poble organitzat, por a l'acció del poble desatenent les indicacions de les autoritats que tradicionalment n'han limitat l'acció. En llenguatge cristià, ovelles esgarriades que passen olímpicament del Bon Pastor. Pel que acabem d'assenyalar, en el cas de Cardó equival a por al criteri de les masses, enteses com a poble pla, gent no instruïda, carn de canó de partits basats en ideologies estrangeres que cerquen llur suport electoral. Cardó no creu, doncs, que el poble català estigui en disposició de votar assenyadament, ja que no té el criteri per poder-ho fer. També cal considerar que, com veurem properament per a *La Humanitat* i ja entrat el capítol cinquè d'aquesta memòria per a *L'Esquella de la Torratxa*, que són respectivament el diari de partit i un setmanari satíric republicà vinculats a Esquerra, el blanc preferit de les crítiques del partit català hegemònic és la Lliga, principal partit català d'oposició i partit que Cardó més defensa implícitament.³⁶¹

Aquest aparent despropòsit de pòrtic continua amb una contradicció, una altra en l'inquietant pensament cardonià. Prosseguint el seu repertori de disbarats aparentment poc democràtics, fa una proposta del tot inviable de campanya electoral de cara a properes campanyes electorals i que està

359 Carles CARDÓ: «Moral electoral». A. MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p307-309.

360 Carles CARDÓ: «Moral electoral». A. MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p307-309.

361 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*

basada en la censura. I sosté que mentre es voti de la mateixa manera, mentre qui guanyi les eleccions sigui el més cridaner i el que més desacredita l'adversari, «no podrem parlar de democràcia». De l'altra, insisteix en la manca de cultura cívica i, per tant, democràtica d'Espanya. Realitat que els fundadors i primers governants de la República s'han proposat canviar a través de l'educació, com paradoxalment sosté també Cardó.³⁶²

En aquest sentit, Cardó diu el següent. «La democràcia no la porta un canvi de forma de govern, sinó una educació severa que quasi sempre exigeix el pas d'algunes generacions. Sols així es forma un poble sinó a convertir el poble en vulgar. I el vulgar no ha de tenir vot, perquè no pot tenir ciutadania. Convertir la democràcia en vulgocràcia». Tot i que insta a la prohibició del vot mentre hom no estigui políticament format, Cardó es redreça de tots els despropòsits anteriors i aposta per la continuïtat d'un règim democràtic a Espanya, però superant la cridòria o estrèpit dels primers anys i que ja no s'apaivagaria mai en el marc de la Segona República. A diferència dels partidaris de la catàstrofe prèvia, Cardó no vol destruir la democràcia. Simplement, vol una democràcia millor, que només serà possible elevat el nivell educatiu de la població, la qual cosa es traduirà en una cultura política democràtica més sòlida. Critica la democràcia, certament. Però ho fa perquè creu que té un funcionament molt millorable. Per tant, després de tan espectacular processó d'improperis que podien conduir a fer pensar el contrari, en aquest pòrtic es manifesta Cardó el demòcrata.³⁶³

El gener de 1933 es publica el pòrtic «Lluita triangular», en el qual Cardó sembla haver superat el disgust que va propiciar-li l'àmplia victòria d'Esquerra Republicana en les eleccions al Parlament de Catalunya i torna a parlar de les seves coses. Coses ingents que poden tenir un efecte positiu ben real per a una majoria social desposseïda de riqueses materials. Hem de recordar que en el context dels trenta, i tot i trobar-nos en un règim democràtic, Espanya és un estat liberal, no un estat social, i la societat està fortament polaritzada. Així com republicans i socialistes intenten una via per tal de fer la societat més igualitària, Cardó en proposa una altra en base a uns postulats teòrics molt diferents i que en aquest pòrtic no són preliberals.

Destaquem dos paràgrafs del pòrtic. En el primer d'ells Cardó ens descriu el catolicisme social. En el segon, la democràcia cristiana. Són les seves receptes per superar la injustícia social que el liberalisme ha portat a Espanya, basades en la doctrina social de l'Església i que explícitament sobrepassen la caritat cristiana, en el que creiem que prefigura l'Estat del Benestar de postguerra que s'implantarà a Europa després de 1945, però no a Espanya per raons que expliquem en un altre punt d'aquesta memòria. Bàsicament, perquè no era una democràcia. Per últim, és important remarcar el concepte de propietat privada que predica Cardó, no com a quelcom sagrat en la línia

---

362 Carles CARDÓ: «Moral electoral». A. MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p307-309.

363 Carles CARDÓ: «Moral electoral». A. MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p307-309.

dels pensadors liberals des dels temps distants de John Locke, sinó com a quelcom limitat segons les necessitats socials.³⁶⁴

Aprofundir en la doctrina social de l'Església que es manifesta en el pensament cardonià pot semblar, a priori, quelcom no tant important en una memòria que versa sobre la tercera Catalunya, un possible integrant de la qual és Cardó. Si considerem el que veurem en altres capítols de la mateixa, en el sentit que pensadors catòlics com el propi Cardó li retreuen a l'Església franquista fer molta parafernàlia i molt poca obra catòlica, en el sentit d'una política social que sobrepassi generosament la tradicional caritat cristiana, potser detenir-nos-hi tant no és cap disbarat. Vegem a continuació les *paraules cristianes* de Cardó, si ens és lícit jugar amb el nom de la revista.

«el cristianisme social. Màxim dogma seu és el respecte a la persona humana, fi de l'estat, i no viceversa. Liberalisme i socialisme, en negar el Déu personal, i erigir el déu impersonal de l'estat, per força han d'ésser enemics de la persona humana, imatge de Déu. Per al cristianisme social, l'obra màxima de Déu en aquest món, l'última intenció de la saviesa creadora, és la persona humana, armada de destinacions eternes. Tant l'amà, que ell mateix va voler prendre'n la natura i la fisonomia, elevant-les a la subsistència divina. Cregut això, l'estatolatria [o idolatra a l'estat], on menen les dues sectes extremes, és màxima heretgia.

Del respecte religiós a la persona humana neix, en l'ordre social, el dret de propietat privada, però tot seguit la seva limitació i la seva afectació a finalitats socials; i el dret de tot individu del llinatge al seu sosteniment físic, pel seu treball, si pot; per la caritat individual o social -que no és sempre almoïna- si no pot. I en l'ordre polític, neix el dret de tot individu humà capacitat i normal d'intervenir en la designació dels que han de regir l'estat que li administra interessos tan vitals, la salvaguarda dels quals és més necessària als desarmats que als armats, als pobres que als rics: neix, en un mot, la democràcia cristiana».³⁶⁵

El març de 1933 es publica el pòrtic «La teoria de la catàstrofe prèvia», en el qual Cardó critica els catòlics que segueixen aquesta concepció de la política i volen tombar la República, en comptes de defensar els interessos dels catòlics i de l'Església dintre d'aquest règim democràtic, que és el que proposa Cardó. Són les dues corrents de l'Església espanyola. La de l'entesa amb la República i la seva transformació des de dins, amb el cardenal Vidal Barraquer, allora arquebisbe de Tarragona, i el nunci Tedeschini al capdavant i de la qual Cardó en forma part. I la que aposta pel final violent de la República, amb els arquebisbes de Toledo successius: els cardenals Segura i Gomà. Plasmació geogràfica de dues concepcions eclesiàstiques respecte de les relacions que s'ha de mantenir amb el nou poder civil a partir de la qual Jordi Giró, estudiós de Cardó, parla de tarragonins contra

---

364 Javier TUSELL: *Historia de la democracia cristiana en España...*

365 Carles CARDÓ: «Lluita triangular». Citat a: MONCUNILL, *Carles Cardó...*, p312.

toledans. Aquesta segona corrent és la que aposta per la catàstrofe prèvia, entesa com la recerca volguda d'una situació tan dolenta que justifiqui un cop d'estat contra el règim establert. Cardó s'hi refereix a bastament a *Les dues tradicions*, que destaquem en el capítol primer d'aquesta memòria. Ara ens circumscriuim al pòrtic homònim a tan antidemocràtica teoria.

Cardó la rebutja perquè només porta destrucció, en una concepció que a priori equipara la voluntat política d'aquest corrent de l'Església al que ja ens ha explicat sobre l'anarquisme. Identificació que ens adverteix sobre el nivell de perillositat i l'animadversió envers aquella corrent eclesiàstica que li atribueix Cardó. Aquesta teoria «té la bàrbara simplicitat dels estadis primitius de la civilització», «els partidaris de la catàstrofe prèvia representen una regressió» - i ens ho diu Cardó, que no és precisament el màxim exponent de la modernitat-, són «utopistes» i desenvolupen aquesta «filosofia pueril» en base als «instints primaris», en el que representa una «follia col·lectiva». Per bé que la Constitució no li agrada i proposa revisar-la a fons, com hem vist, la defensa del règim semblava assegurada en el cas de catòlics com Cardó, que clarament marca distàncies respecte d'aquella part de l'Església que justificarà el cop d'estat i el règim de Franco.³⁶⁶

El maig de 1933 es publica el pòrtic «La veritable antirevolució», en el qual Cardó parla, per fi, del món previ al catolicisme, per mal.

El juny de 1933 es publica el pòrtic «La llei funesta», que Cardó dedica despectivament a la Llei de confessions i congregacions religioses, que desenvolupa l'esperit laic de la constitució. És la llei funesta a què Cardó es refereix, que afegeix que l'han feta sectaris. Reapareix la secta.

El novembre de 1933 les dretes guanyen les eleccions a les corts de la República, unicamerals. I es publica el pòrtic «Entre el primer i el segon segle de Renaixença», en el qual un Cardó pre-eufòric per la victòria dels seus parla d'altres coses. Ja veiem que la tardança de Cardó a comentar l'actualitat política cada cop que passa quelcom crucial ha d'obeir al fet que la revista s'anticipa al mes en què teòricament apareix, o bé que apareix molt a principis de mes i, per tant, no pot recollir-la'n. En aquest pòrtic reapareix el Cardó nacionalista, que parla de conceptes que hem vist abans, ara que anem introduint la part del pensament cardonià continguda en aquests pòrtics.

Defineix Catalunya com una nacionalitat o com una nació, segons el fragment del pòrtic, en base a l'aplec d'un «gran nombre de famílies humanes entorn d'un fogar de tradició, de cultura, d'idioma». Per bé que no n'hem fet esment anteriorment, no és el primer pòrtic en el qual Cardó es refereix a fogar, que ens mena indefectiblement a la Catalunya pairal preliberal o d'Antic Règim. Més llenya al foc per a l'acusació de pagès que li etziba Serrahima, alhora que nou exemple del concepte nacionalista de Cardó, sempre mirant enrere en el temps. Per si no ens quedava prou clar,

---

366 Carles CARDÓ: «La teoria de la catàstrofe prèvia». Citat a: MONCUNILL, *Carles Cardó...*, p317-318.

Cardó ens recorda seguidament que aquesta nacionalitat – o nació- que és Catalunya neix en els «segles medievals», durant els quals va disposar d'un imperi.³⁶⁷

Seguidament, en un fragment que reproduïm a l'annex perquè ens sembla d'allò més revelador sobre la connexió entre el catolicisme i el nacionalisme català de dretes, sobretot en la versió que en predica Cardó, el filòsof vallenc parla de la pervivència de la nació catalana, d'una banda tan antiga, però de l'altra amb el handicap de no tenir estat propi. Un fet extraordinari que atribueix... a Déu! Ni tan sols això han pogut triar o fer els catalans, sempre d'acord amb la concepció cardoniana de nació com a realitat natural o prefabricada fruit de Déu i aliena als homes, que només poden descobrir-la, però no crear-la. Més detalls, a l'annex.

Joan-Lluís Marfany té una visió molt negativa sobre aquest concepte de nació, de la qual tota la historiografia catalana nacionalista en beuria, tant la de dretes com la d'esquerres. Fragment en què aprofita per criticar la sardana:

«La visió contra la qual argumento la subtendeix una innegociable premissa nacionalista que fa tota discussió molt difícil, per no dir impossible: la de la inamovible i incanviable entitat de les nacions, que poden desconèixer-se elles mateixes però que no poden no ser i que, a diferència de la sardana i de la majoria d'altres coses d'aquest món, no es fan i es desfan, sinó que són, i punt. Per a qui es mira així la història, qualsevol manifestació de catalanitat, per petita que sigui i aïllada que aparegui en el seu context, no pot ser sinó una expressió de nacionalitat, ni que sigui una gota d'aigua en un autèntic oceà d'explícit nacionalisme espanyol, que al seu torn no pot ser mai altra cosa que una falsa consciència».³⁶⁸

Ja que hem parlat d'aplecs i que ens movem en les coordenades del catalanisme conservador, mirem què fan els monjos de Montserrat i de Poblet l'estiu de 1935, amb el govern català empresonat:

«Durante el verano de 1935, en los aplecs o concentraciones que, ante los monasterios de Poblet y Montserrat, acogieron demostraciones paramilitares consentidas, aunque vigililadas, por la Guardia Civil, sus grupos de danza paseaban estandartes bicolors, no sin trifulcas».³⁶⁹

El desembre de 1933 es publica el pòrtic «Un avantatge de la democràcia», en el qual Cardó ja pot celebrar la victòria electoral de la CEDA «en una jornada històrica» que el filòsof vallenc celebra amb els seus lectors. Ben mirat, potser no ens hem equivocat de tant, per tal com Cardó esdevé publicista habitual i una de les veus amb més ascendent – o amb més predicament- sobre una gran quantitat de catòlics catalans que en segueixen llurs articles, tant els vinculats a la Lliga com els que ho estan a Unió. Cardó és tot un referent periodístic i moral per als catòlics catalans. Cardó celebra que l'esquerra jo no sigui al govern de la nació perquè el primer bienni republicà s'ha caracteritzat, al seu entendre, per «la demagògia, la violència, la persecució, l'atac sempre verinós, algunes vegades groller, contra els valors més imprescindibles de la tradició del país», entenent que el país,

367 Carles CARDÓ: «Entre el primer i el segon segle de Renaixença». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p341-342.

368 Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p23-24.

369 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p220.

altre cop, és Espanya tota i la tradició, la catòlica. Una manera elaborada de recordar que els catòlics s'han sentit amenaçats o atacats durant els primers anys del règim.³⁷⁰

Seguidament, realitza un advertiment al nou govern de dretes, a qui recorda la conveniència d'actuar en favor de la justícia social i de respectar el sentiment nacionalista o patriòtic català. Si fan altrament, perdran les eleccions o desencadenaran la revolució. Cardó diu «als victoriosos d'avui: no perdeu d'esment que sou mandataris del poble, no senyors absoluts, i que si no administràveu els seus alts interessos en bé de tota la comunitat hauríeu de passar pel dilema que no pot defugir cap governant indigne: o la revolució, o la repulsa civil de la democràcia actuant. Si la lesió d'uns interessos sagrats ho ha merescut a uns governs, i vosaltres deveu a la democràcia d'haver-los pogut enderrocar sense violència, tingueu cura de ni renegar d'aquesta gran institució pacificadora, ni merèixer per a demà la seva repulsa, com mereixeríeu si feríssiu drets legítims de justícia social, o sentiments sagrats de pàtries renaixents», en clara al·lusió a Catalunya.³⁷¹

Una breu ullada al 6 d'Octubre de 1934 ens indica que les esquerres castellaneres i catalanes, així com els separatistes catalans, entenen que el bienni de dretes no actua, precisament, en el sentit que recomanava Cardó. I no ens ha d'estranyar, si llegim aquesta definició no canònica de la CEDA: «antidemocràtica, contrarrevolucionaria, intransigentement confesional y muy alejada de los principios de la democracia cristiana». En definitiva, i segons aquesta concepció, el partit catòlic de masses no passa de ser un instrument per a defensar els interessos de l'Església.³⁷²

El febrer de 1934 es publica el pòrtic «Laïcisme contra laïcisme», amb un títol que ens pot fer pensar que hi ha alguna cosa que no rutlla. Realment és així, raó per la qual reapareix Cardó el moralista, que es lamenta de «la contaminació creixent de les masses catòliques pel concepte pagà de la vida». És a dir, que els canvis en la moral de la societat espanyola dels trenta són tants que es manifesten, també, entre els catòlics. Amb Cardó o sense Cardó, Espanya estava canviant. En aquest pòrtic Cardó recorda la conveniència que els catòlics votin dreta. Però, també, que amb el vot no n'hi ha prou, sinó que cal una «rectificació integral».³⁷³

Els catòlics s'han de comportar com a catòlics. No poden emular el comportament moral dels laics. Han de ser catòlics en tot, donant lloc a un cristianisme integral, concepte en el qual insisteix *El Matí* i que prové del Papa. Tot i que ara només ho esmenta implícitament, hem vist en un altre pòrtic com la gasiveria dels rics que no auxiliem els pobres en les necessitats materials d'aquests, els rics que deneguen la justícia social, és un comportament immoral i, més concretament, un pecat o «apostasia moral». Mentre els rics es comportin així, alhora que voten la dreta, molts pobres

---

370 Carles CARDÓ: «Un avantatge de la democràcia». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p345.

371 Carles CARDÓ: «Un avantatge de la democràcia». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p346.

372 Eduardo CONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p243.

373 Carles CARDÓ: «Laïcisme contra laïcisme». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p350-352.

trobaran bons arguments per seguir votant les esquerres, que Cardó identifica amb la secta i «la revolució».

En un pòrtic marcat pel contingut moralitzador en el seu conjunt, és des del punt de vista social, més que no moral, que proposo interpretar *les paraules cristianes* de Cardó que citem a continuació. «mentre la rectificació [dels catòlics] no sigui integral, tota esperança de salvació [moral de la societat] serà vana. L'aliment principal de la revolució són els pecats dels benestants i dels creients, i la seva finalitat providencial és el càstig d'aquests pecats i l'esmena d'aquests pecadors. Mentre no vingui aquesta rectificació, mentre l'antilaïcisme es limiti a les creences fredes i a l'emissió del vot i continuïn tan laics com abans la caixa de cabals i l'ètica de la vida, l'apostasia moral de la majoria dels fidels, majorment dels rics, anirà actuant de foment de la revolució». Justícia social i moral restrictiva es troben en aquest petit fragment que segueix. «L'únic remei contra la revolució és la cristianització. És estendre l'antilaïcisme a la conducta moral, a la vida econòmica, a la tria de lectures, a la censura dels espectacles». Totes aquestes propostes constitueixen allò que Cardó anomena «cristianisme integral».³⁷⁴

El març de 1934 es publica el pòrtic «Dues democràcies», que són la de Rousseau i la de Tomàs d'Aquino. Cardó les contraposa i pren partit per la segona, alhora que recorda que «el cristianisme no exigeix de les formes polítiques sinó que deixin salvada la justícia i s'inspirin en el bé comú».³⁷⁵

El novembre de 1934 es publica el pòrtic «Anticatalunya», en el qual Cardó deixa ben clar que està molt enfadat per la insurrecció de les esquerres a Catalunya i a Astúries l'octubre de 1934. Primer fa una precisió lèxica i ens recorda, per si no hi havíem caigut, que «els sectaris» són «els laics, segons l'eufemisme mundà». Seguidament, parla de «la màrtir Astúries dels quinze dies de domini de l'home-fera». Ja veiem que Cardó està enfadat i no s'està de res. Finalment, culpabilitza les esquerres per aquella acció imprudent, fent una referència políticament incorrecta sobre els perfums d'aquelles. Per a Cardó, la insurrecció de les esquerres és un càstig diví perquè segurament els catòlics no ho són prou, com hem vist en el pòrtic anteriorment assenyalat i que versa sobre el cristianisme integral. «Si ací resta encara un bri de seny, d'aquell seny que rumbejàvem vanitosament com un distintiu de la raça, ens juramentarem tots els que tenim sols sigui un petit lluc de cristianisme a no voler mai més tractes amb res que de prop o de lluny pugui a esquerrisme religiós, a secta, a llibertinatge moral, a impietat d'idees o de costums. [...] Avui la nostra pàtria s'assembla a la Jerusalem assolada en càstig de la seva infidelitat a Crist».³⁷⁶

El febrer de 1935 es publica el pòrtic «Espectres», en el qual Cardó parla del concepte de «nació sense estat», que és el model que observa en Catalunya. Com que la nació existeix, només necessita

---

374 Carles CARDÓ: «Laïcisme contra laïcisme», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p350-352.

375 Carles CARDÓ: «Dues democràcies», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p353.

376 Carles CARDÓ: «Anticatalunya», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p377-378.

que els seus habitants en descobreixin l'existència, cosa per la qual necessiten un estat, sigui un estat propi o no. En aquest sentit, per a una nació és millor viure «dins un estat advers» que viure «sense cap estat».³⁷⁷

El juny de 1935 es publica el pòrtic «La tendència cadavèrica», en el qual Cardó idealitza un passat medieval comú a tota la cristiandat, que es caracteritza per la concòrdia entre persones i entre nacions i que contrasta amb el present històric en què se situa aquest pòrtic. Cardó contraposa el que anomena «el bé comú», que sembla un calc del dret natural de què ens parlava abans, al dret positiu aleshores vigent, que considera «hipertrofiat» i una reminiscència del paganisme amb lèxic actual. Mentre el dret natural assegurava una convivència pacífica i satisfia les necessitats materials i espirituals de tota la humanitat, el dret positiu protegeix només el predomini dels més forts i dels més rics sobre els més febles o els més pobres. I té unes conseqüències funestes, en lèxic cardonià, en tant que «cada raça es creu amb el dret a sotmetre les altres; cada nació es creu destinada a ésser la mestressa del món; cada classe social aspira, confessant-ho o no, a la dictadura; cada individu creu que tots els altres han estat creats per a coadjuvar el seu enriquiment». Cardó prossegueix amb una processó de mals d'aquest dret positiu. «Racisme, nacionalisme, liberalisme econòmic, socialisme, no són sinó diversos aspectes d'un mateix error o, millor, diversos paràsits». Són «cabòries» que «tenen la vida curta» perquè «l'home no pot ésser conegut si no es coneix Déu» ni «els camins seguits per Déu per a redimir l'home del seu egoisme substancial». Si bé abans destacàvem un pòrtic on Cardó semblava manifestar cert optimisme antropològic, en aquest altre fa ben avinent el pessimisme antropològic previ a la filosofia de base liberal que Cardó avorreix. Conclou que «raça, nació, classe social, concebudes fora de l'enfocament cristià, són ferments de guerra» i «aberracions».³⁷⁸

L'agost de 1935, amb les esquerres apartades del govern dels municipis catalans i de la Generalitat mateixa, molts catalans de seny passen el temps en llurs residències estivals i viuen tranquils perquè aquells que han defensat els interessos materials del seus enemics de classe estan engarjolats. I es publica el pòrtic «Escoles antipersonalistes», en el qual Cardó salta de l'una a l'altra pel que fa a tres de les seves víctimes discursives predilectes. Comença repartint contra el seus, a qui recorda la corrupció moral que afecta també els catòlics, qüestió que ja hem vist abans. «Veiem arreu homes de la dreta més ultrancera contaminats, sense voler-ho ni saber-ho, d'alguns defectes característics de les esquerres: el sensacionalisme baladrer, la injúria contra la persona de l'adversari, la mentida erigida en sistema de propaganda, la demagògia de prometre paradisos sorgits instantàniament [...], tot agreujat de vegades per l'exigua caritat envers els mateixos germans de fe no tocats de

---

377 Carles CARDÓ: «Especres», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p387.

378 Carles CARDÓ: «La tendència cadavèrica». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p399-400.

l'entusiasme pels procediments dràstics». Seguidament, es recorda, negativament, de l'escola republicana. Com que no emana de l'Església catòlica, únic element que se salva de la crítica generalitzada del pensament cardonià, és dolenta per definició i una conseqüència de la Reforma protestant. Ja hem trobat, doncs, el darrer element en discòrdia. Per a Cardó, «el protestantisme té com un dels seus aspectes principals la decapitació de la persona humana».³⁷⁹

Situant novament l'escola republicana com a conseqüència de tan nefasta tradició protestant, citem més àmpliament Cardó, que recorda temes que ja hem vist abans, en una mena de recordatori per tal que, durant el seu estiuieg, hom no obli els mals que amenacen la societat, així com ens presenta més filòsofs que no li agraden. «L'home de Luter, sense franc albir, és ineducable: tal com Déu el tracta per la coacció, per la doble coacció de la natura inevitablement pecadora i de la gràcia mecànicament santificadora, l'ha de tractar el mestre. Totes les heretgies religioses, pedagògiques i polítiques ofegadores de la personalitat tenen llur primera arrel en l'aberració literària. El socialisme, el feixisme, el determinisme, l'agnosticisme descreent en la raó, la glorificació del prepotent ornat de tots els drets sobre el feble (Nietzsche), el pessimisme humà i fins còsmic (Hartmann), són brots de l'arbre malsà del protestantisme. Un altre, i no pas el menys funest, és l'escola enregimentada com una caserna que intenta fer homes en sèrie, tots d'un mateix tipus, tots mancats de fisonomia espiritual, tots anònims. [...] El socialisme, el laïcisme i el feixisme són tristos perquè atuden la persona humana, la desdivinitzen». No cal recordar que Nietzsche és el filòsof que va escriure allò de «Déu ha mort», en un sentit semblant al Manuel Azaña que diu que «Espanya ha dejado de ser catòlica». Reproduïm a l'annex un article d'Àngelus, col·laborador del diari *El Matí*, que versa sobre tots els mals que deriven de Nietzsche. A grans trets, tan funest filòsof és un gran exponent de l'humanisme pagà, oposat a l'humanisme integral o cristià que Cardó predica.³⁸⁰

Finalment, Cardó té una bonica dedicatòria en forma de diatriba, o advertència si no actuen en el sentit catòlic que proposa ell mateix, per a aquells que potser volien passar un estiu una mica més tranquil. «L'home constret per la seva corrupció essencial, i doncs inguarible a obrar el mal, ja no és una persona: és un autòmat pitjor que les bèsties».³⁸¹

Per tal d'entendre aquest posicionament de Cardó, és bo mirar què en diu Jacques Maritain, màxim exponent de l'humanisme integral, oposat a l'humanisme pagà, i que explica la diferència entre aquests dos tipus d'humanisme. Ho fa en una obra escrita el 1936, però que no es publica a Espanya, en castellà, fins al 1999, seixanta anys després de la fi de la guerra civil. És així perquè Franco proscriu l'obra de Maritain i tota l'Església que en bevia, entre la qual figura el propi Cardó. Per a Maritain, el veritable humanisme és teocèntric, no antropocèntric. Aquest argument ideològic

---

379 Carles CARDÓ: «Escoles antipersonalistes». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p403-404.

380 Carles CARDÓ: «Escoles antipersonalistes». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 403-404. EM 27-6-1936.

381 Carles CARDÓ: «Escoles antipersonalistes». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p403-404.

el situa, com Cardó i a pesar de representant del catolicisme més avançat, en contra tant de la Reforma com del Renaixement, ja que aquests són antropocèntrics.³⁸²

Per a Maritain, els segles XVI-XVII representen l'època en la qual «la civilización prodiga sus mejores frutos», o «el momento clásico de nuestra cultura». Per al pensador i màxim exponent de l'humanisme cristià, a partir de llavors tot són desgràcies. Els segles XVIII-XIX els corrents ideològics de moda entren en l'optimisme racionalista, situat en contra de la religió i la tradició i que constitueix la cultura burgesa encara imperant quan Maritain escriu aquest llibre. El segle XX la cosa empitjora encara, donant pas a un moment revolucionari en el qual la humanitat correspon al concepte que en tindria el diari de partit d'Esquerra Republicana, en el sentit d'una humanitat nova caracteritzada per un ateisme radical.³⁸³

Amb tot, Maritain defensa un catolicisme obert, ja que el catolicisme tancat que pot tenir l'Església franquista és «un mundo cristiano infiel a sus principios». En un raonament que Cardó comparteix, el triomf dels moviments ateu, com el comunisme i de manera genèrica el moviment obrer no catòlic, obeeix a la ignorància de l'Església sobre la seva pròpia doctrina, que la porta a practicar un catolicisme clos.³⁸⁴

Pel que fa a l'escola, el pensament cardonià i el de Maritain també són coincidents. A la seva manera, Maritain accepta la separació Església – estat, que entén com a sinònim de laïcitat. Però ho fa dient que l'estat no és l'Església i, per tant, no pot actuar com si ho fos. En aquest raonament, l'Església té assignades un seguit de tasques o competències que li són pròpies i que l'estat no pot dur a terme, per més secularitzat que estigui. Una d'aquestes competències és l'educació. Per a Maritain, l'estat ha de permetre a l'Església desenvolupar la seva funció, concretada en la difusió del coneixement de Déu, que no pot fer-se sinó a través de l'educació. És per això que l'educació ha de romandre en mans de l'Església.³⁸⁵

El novembre de 1935 Cardó l'antiliberal torna a la càrrega amb el pòrtic «La crisi de la persona humana», en el qual fa un repàs molt particular de la història. «Luter decapitava la persona religiosa fent-ne un autòmat en mans de Déu. El Renaixement descentrava la persona moral i política. [...] La Revolució [Francesa] l'anul·lava en tots els seus aspectes». Seguidament, defineix la societat liberal com una «massa uniforme d'individus amb tota la llibertat per a pecar». I clou amb una peculiar explicació que identifica un règim liberal amb la manca de justícia social. «Ha estat l'època de l'individualisme desenfrenat, que ha concebut la convivència dels homes a la manera pagana d'una massa d'infeliços que servia d'adob vil per fer florir uns pocs benaurats, els que, no sempre, ni gaire

---

382 Jaques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 51-55.

383 Ídem.

384 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 69-70.

385 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 222-224.

sovint, per superioritat d'intel·ligència i honradesa, ans per manca de traves morals, han assolit la riquesa, clau de tot poder polític».³⁸⁶

A continuació assenyalarem dos pòrtics en els quals Cardó desenvolupa el seu concepte de nació. El primer d'ells és «El principi de les nacionalitats», es publica el gener de 1936 i el reproduïm parcialment a l'annex. Cardó, que defineix Catalunya novament com a nacionalitat, concepte que hem d'entendre equivalent al concepte actual de nació política, recorda que el fet de ser-ho no implica que tingui dret a l'autodeterminació. Contràriament als usos polítics que el pujolisme ha donat al pensament cardonià, per a Cardó Espanya també és una nació, que tanmateix tampoc té cap dret a assimilar les nacions espanyoles que no ho vulguin al model lingüístic i cultural castellà. Creu que tant els catalans independentistes com els castellans que entenen que Catalunya és separatista perquè és una nació estan equivocats perquè basen les seves aspiracions o temences respectives en el principi de les nacionalitats, «a cada nació, un estat», que Cardó novament rebutja. I que creu que ha estat el principi inspirador del perillós expansionisme alemany, de «l'assimilació tirànica» de territoris amb «llengües diferents» que ha suposat la unificació d'Itàlia durant el Rissorgimento o el «disbarat» que ha suposat la desintegració balcànica a partir del Tractat de Versalles.³⁸⁷

Cardó continua qüestionant aquest principi de l'actual dret internacional. «L'aplicació ultrancera del principi de les nacionalitats reportaria disturbis horrorosos» perquè desferia els «estats actuals» i en crearia altres «sense tradició, sense hàbits de govern propi, sense sentit de convivència entre llurs components, i moltes vegades sense harmonia econòmica interna». Del principi de les nacionalitats se'n deriven, doncs, estats totalment inviables. Per a Cardó la no correspondència entre nació i estat no representa cap problema, ja que la primera és «un fet d'ordre espiritual» o «un motllo d'esperits» a partir de la cultura o tradició, mentre que el segon no és sinó «una organització tècnica» que garanteix els serveis necessaris als ciutadans. Tant si un estat administra una sola nació com si en té més d'una en el seu territori, ha de preservar la cultura de cadascuna d'elles.³⁸⁸

Cardó clou amb un fragment molt potent si l'analitzem des de inadequació del pensament cardonià original amb els usos polítics que el pujolisme li ha conferit després. Primerament, Cardó creu que si Catalunya és o no és una nació no és important: «No cal escatir si Catalunya és o no és una nacionalitat». I segueix reforçant una idea que indicàvem abans per a aquest mateix pòrtic: si Catalunya és una nació, «ni els nacionalistes catalans poden deduir-ne un dret a la independència, ni els regionalistes espanyols han de veure en aquesta proclamació [de Catalunya com a nació política] una fórmula dissimulada de separatisme».³⁸⁹

---

386 Carles CARDÓ: «La crisi de la persona humana». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p403-404.

387 Carles CARDÓ: «El principi de les nacionalitats». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p419-421.

388 Carles CARDÓ: «El principi de les nacionalitats». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p419-421.

389 Carles CARDÓ: «El principi de les nacionalitats». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p419-421.

El segon dels pòrtics assenyalats en què Cardó aborda el concepte de nació és el titulat «Els drets de les nacionalitats», publicat el febrer de 1936 i que igualment reproduïm parcialment a l'annex. Com a continuació i enllaçant amb el pòrtic anterior, Cardó recorda que «la nació és un fet exclusivament d'ordre cultural i l'estat una institució d'ordre politicoadministratiu». Aquest segon pòrtic sembla molt centrat en Catalunya, tot i que Cardó no ho fa explícit. En cas de plurinacionalitat, concepte que Cardó no utilitza sinó amb circumloquis, l'estat ha de permetre a la nació diferent a la nació dominant que es pugui desenvolupar plenament. Cosa que implica el reconeixement com a llengua oficial de la llengua que es parla en una nació sense estat, així com competències en un seguit de matèries, de les quals l'educació potser és la més sensible i decisiva a llarg termini. Per a Cardó, els drets de la nació s'acaben tan bon punt l'estat garanteix tot això a totes les seves nacions, incloent les que no són la nació dominant. Garantir un marc normatiu que permeti el ple desenvolupament de totes les seves nacions és una obligació de tot estat plurinacional o multinacional. Les nacions no dominants poden, «no sols demanar, sinó exigir-ne el reconeixement». Si l'estat fes altrament, cometria «una infracció del dret» i «una veritable injustícia».³⁹⁰

En el cas d'Espanya, la nació dominant és Castella, mentre que Catalunya en seria una nació no dominant. No sabem discernir si Cardó es refereix a Espanya com a nació, cosa que el pujolisme mai no va fer, perquè l'entén com a sinònim de la nació castellana o nació dominant, o bé perquè entén que el conjunt plurinacional o multinacional que aquesta representa és, en si mateix, una nació de nacions. Amb aquest exemple tan proper com a model hem d'entendre la darrera proposta que efectua Cardó en aquest pòrtic. Si bé abans ha assenyalat el respecte a la oficialitat de la llengua de les nacions no dominants en el territori d'aquestes mateixes nacions, ara el fa complementari a la implantació de la llengua més estesa com l'única oficial en el conjunt de l'estat. Traduït al nostre model domèstic, Cardó defensa la oficialitat del català a la nació catalana, alhora que troba lògica la imposició del castellà com a llengua oficial de tota Espanya, per tal com és la llengua més estesa i l'única que permet entendre's entre si a nacions que presenten llengües diferents.³⁹¹

Altre cop, hem de recordar que el una part de la població catalana dels trenta és nouvinguda i que, d'aquesta, bona part té el castellà com a primera llengua. Cardó efectua una proposta inclusiva i que té la virtut de fer compatibles els anhels de llibertat de Catalunya amb la voluntat d'Espanya de no perdre una regió tan important. Tanmateix, Cardó efectua el seu anàlisi en un sentit molt estàtic, com si allò que entén per nació catalana i per nació castellana fossin territoris estancats els habitants d'una de les quals no puguin viure, per circumstàncies de la vida, en l'altra. Perquè, de la mateixa manera que hi ha catalans castellanoparlants perquè han vingut del que Cardó anomena la nació

---

390 Carles CARDÓ: «Els drets de les nacionalitats». A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p422-424.

391 Carles CARDÓ: «Els drets de les nacionalitats», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p422-424.

castellana, també hi ha molts catalans que poden identificar-se plenament amb la nació catalana, que tanmateix poden estar vivint a Madrid a causa de la seva activitat política o professional i que, quan es troben entre ells, poden seguir parlant perfectament el català malgrat trobar-se a la capital de la suposada nació castellana i fora de la nació catalana. Amb tot, segurament el propòsit de Cardó no és elaborar un model filosòfic tan complex que pràcticament només entengui ell mateix, sinó buscar ponts de diàleg entre Catalunya i Castella que portin a una entesa cordial i que evitin, al seu torn, els extrems: la castellanització de Catalunya o la desmembració d'Espanya.

El març de 1936 es publica «La moral de la derrota», en què Cardó analitza la derrota de les dretes que ell mateix havia recolzat en les eleccions del proppassat 16 de febrer, en les quals el Front Popular obté la victòria. El 1959, en ple franquisme, es publica novament aquest i altres textos, en un aplec titulat *La moral de la derrota i altres assaigs*, títol que atorga força visibilitat a l'article, publicat originalment, segons Cardó, en «la represa actual de la febre revolucionària».³⁹²

Cardó es proposa moltes coses en aquest article: «en pocs moments de la història la miopia pot reportar efectes més desastrosos que en l'actual. Per això ens hem cregut en el cas d'estudiar les causes remotes (i les pròximes que hi tinguin connexió) i els remeis d'aquesta vera erupció volcànica, si no volem que abans de no gaire es reproduïxi en forma de terratrèmol destructor dels fonaments més sòlids i més respectables de la societat actual. Per primera vegada, que voldríem també que fos l'única, estudiarem un esdeveniment polític del nostre país, recercant-ne les causes, puntualitzant-ne les responsabilitats i assenyalant-ne els remeis. Vagi per endavant l'aclariment que, en parlar de responsabilitats, de cap manera no ens referim a culpa moral, el judici de la qual pertany únicament a Déu, sinó a aquella responsabilitat política enjudiciable davant l'opinió i davant la història».³⁹³

Des de Catalunya, Cardó fa «l'estudi de les causes i els remeis de la desfeta, amb un gran esforç d'objectivitat i de justícia». Concreta el seu anàlisi en «les causes directament relacionades amb sistemes ideològics permanents. Aquestes causes són quatre: el problema social, el problema català, l'amnistia i el problema de la forma de govern. L'error de permetre que aquestes quatre aspiracions populars es convertissin en bandera de les esquerres ha portat a la desfeta actual i en portarà a d'altres de pitjors». Recordem que, per a Cardó, problema és sinònim de qüestió. Per a aquest català catòlic socialment i políticament avançat, alhora que moralista restrictiu, la república, l'autonomia i la justícia social són coses ben assolides o que resten per assolir, no són cap problema.³⁹⁴

El problema social, entès com la qüestió social, és el principal i la causa de tots els mals, en tant que no s'ha aplicat una justícia social de base pontifícia. El liberalisme econòmic, o capitalisme, ha

---

392 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota i altres assaig*, Barcelona, Ariel, 1959, p11.

393 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p11-12.

394 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p12.

portat grans beneficis per a unes elits, i alhora grans mals que han deixat la possibilitat de justícia social només en mans de les esquerres. En referència a la doctrina social de l'Església, que anomena escola social cristiana, Cardó insta tots els catòlics «a estudiar aquella doctrina salvadora, a predicar-la i a traduir-la en fets». Considerant la manca de justícia social com la causa principal de la derrota dretana, d'unes dretes que concorrien a les eleccions havent estat al poder durant el darrer bienni, Cardó coincideix amb l'anàlisi dels resultats electorals que fa el diari *El Matí*, i que veurem al proper capítol d'aquesta memòria: primer Dom Sturzo, després un col·laborador agosarat, finalment la línia editorial d'aquell diari catòlic català.³⁹⁵

L'anticomunista Cardó retreu a la majoria dels catòlics haver preservat interessos egoistes i no haver aplicat la doctrina social de l'Església, que hauria evitat la predilecció dels obrers envers el marxisme, que situa més enllà dels partits definits com a comunistes. La resistència a aplicar la justícia (social) és perillosa, suïcida, antipatriòtica i anticristiana. L'Església espanyola obstrueix la doctrina social vaticana, en una acusació molt greu que sembla dirigida al sector intransigent de la mateixa, la dels toledans (Gomá), no pas la dels tarragonins (Vidal Barraquer). Diu Cardó:

«S'arribà a extrems lamentabilíssims. Tota una escola político-religiosa, molt més polític que religiosa, es dedicà a espigar tots els llucs sanitosos de la vida social cristiana fins a matar-los. Tota reivindicació obrera, àdhuc la més moderada, era tot seguit titllada de socialista i condemnada a mort. Organitzacions enteres, ben prometedores, ben orientades, dotades de vida florida i creixent, foren fetes dissoldre en nom d'un catolicisme fals, que mentre combatia amb estrèpit tumultuós, amb cridòria d'energumen, fins arribar a veres exageracions, el liberalisme religiós i el liberalisme polític, en arribar al liberalisme econòmic se sentia tot d'una envaït per una gran tendresa i el defensava gelosament contra els seguidors de les doctrines de Roma. Així hem viscut durant molts anys una falsificació escandalosa del cristianisme que ha tingut per efecte l'apostasia, no excusable, però sí explicable, de les masses obreres».³⁹⁶

Si Maritain és cristià integral, Cardó és antiliberal integral. No accepta el liberalisme polític, alhora que rebutja el liberalisme econòmic que altres sectors eclesiàstics amb molt més poder que Cardó sí que accepten, que és font d'injustícia social i que mena els obrers vers el marxisme. Per a Cardó, doncs, un catolicisme sense justícia social és un catolicisme fals. El fragment és prou contundent i refereix un punt fonamental del pensament cardonià, que situa justícia social com la primera necessitat a satisfer i la converteix en un element ineludible del catolicisme. Cardó prossegueix amb l'explicació de l'allunyament obrer respecte de l'Església, que s'ha identificat amb els poderosos i ha defensat una societat injusta amb la promesa d'una vida millor un cop en el més enllà:

---

395 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p13.

396 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p14-15.

«Així, amb una intransigència agra quant a doctrina, no limitada al dogma i a les veritats pròpiament connexes amb ell, ans transportada d'allò més il·legítimament a opinions ben lícitament discutibles i, d'altra banda, amb una defensa calorosíssima, teòrica i pràctica, del liberalisme econòmic, que no deixava a l'obrer més que el dret i el deure de la resignació, s'obtingué el resultat, no certament intentat, de fer creure el poble sofrent que l'Església era, al costat del capitalisme, de l'alt exèrcit i de l'aristocràcia, una de les forces opressores del món, únic ideal del qual era assolir, amb l'adulació dels rics, els avantatges del diner i del poder, per fruir en aquesta vida del fruit del treball dels humils, fingint una altra vida en què no creia, amb l'única finalitat de fer-la servir de conhort il·lusori dels explotats, que, a canvi d'aquesta esperança, s'avindrien a deixar-se oprimir sense protesta. El socialisme no podia desitjar millor aliat. Us expliqueu ara tots els nostres desastres?». ³⁹⁷

Seguidament, Cardó es refereix a la República, com a conseqüència de l'enemistat obrera envers els efectes nocius del capitalisme i l'Església que els recolza: «Per això vingué la República. El canvi de règim, més que un fenomen polític, fou un fenomen social. La gran palanca que alçà les multituds contra unes institucions polítiques i religioses, que tot feia pensar que estaven muntades damunt l'explotació de la soferta classe proletària, fou la set de les reivindicacions obreres. Per això també, la vinguda de la República provocà l'aparició, per primera vegada a Espanya, d'un partit catòlic amb programa social». Cardó es refereix a la CEDA, en un fragment reproduït a l'annex, en el qual compara aquest programa basat en la doctrina social de l'Església i en el qual Cardó creu, cosa que el porta a reconèixer implícitament el seu suport cap al partit catòlic de masses, amb unes fonts de finançament que provenen dels rics, a qui no agrada el reformisme malgrat que sigui de base vaticana. Cardó, que rebutja la llei agrària republicana, així com el seu equivalent català, en forma de Llei de contractes de conreu, aprova l'intent de reforma agrària cedista en base a postulats vaticans. Però lamenta profundament que la pròpia CEDA n'impedeixi l'aprovació. Fracàs pel qual conclou que triomfa no la justícia social, que no arriba, sinó «el sabotatge de la justícia cristiana pel diner», és a dir, a causa d'aquest. ³⁹⁸

L'anticapitalista Cardó prossegueix amb la seva crítica, en un dels articles sens dubte més potents, si no el que més. Els rics – Cardó en diu així, tal com raja i sense eufemismes- aprofiten la victòria electoral de les dretes, circumstancial en tot sistema democràtic, com si fos definitiva i creient que els donava carta blanca en la lluita de classes – el concepte marxista ja no l'utilitza Cardó-, sense pensar en les conseqüències de tot plegat i, no cal dir-ho, sense els preceptius remordiments morals: «L'endemà de la victòria de les dretes al novembre del 33, els fabricants de certa conca fluvial de

---

397 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p15-16.

398 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p16.

Catalunya rebaixaren els salaris al nivell més antic, elevat per disposició de les esquerres [durant el bienni anterior], al·legant aquell vulgar ara ja hem guanyat que els deixava en una talla moral inferior a la dels seus operaris. Els casos de represàlies contra parcers i rabassaires són nombrosos». És a dir, els propietaris actuen de manera venjativa, i ara els obrers han votat en massa les esquerres. Suggereix un comportament irresponsable i immoral que, amb la victòria esquerrana, s'ha girat contra aquells amos i propietaris, ja que passades les eleccions els rabassaires paguen menys fruits al propietari del que marca la llei, aprofitant la protecció legal del govern de Catalunya.³⁹⁹

Cardó segueix amb aquest article brutal. «Les classes elevades, que es fan de freqüentar el temple, tenien l'obligació de mostrar una generositat superior, fent veure pràcticament [és a dir, amb la pràctica, amb exemples concrets] que del temple que freqüentaven en treien ensenyances d'esperit de sacrifici en ares de la pau social. En comptes d'aquesta apologètica viva, es féu el possible perquè semblés que el que aprenien era tot el contrari i confirmaren l'objecció popular de l'aliança entre la religió i l'egoisme capitalista. I després d'això volien tornar a guanyar les eleccions?». És, naturalment, una pregunta retòrica. Segons Cardó, «els amos han fet el que els ha semblat».⁴⁰⁰

Durant el bienni de dretes aquestes deroguen tota la legislació laboral que poden. Normalment, salaris més alts i menys hores de treball. A Catalunya és la Generalitat, i en bona part Esquerra Republicana, que les havia aprovat, i que reprendrà a partir de la restauració de l'autonomia, com veurem properament a través de *La Humanitat*. Seguidament, Cardó aposta per millores socials sensates i plenament realitzables, lluny tant de les promeses impossibles de satisfer de les esquerres, que aprofita per qualificar de demagògiques, com de la manca absoluta de justícia social de les dretes. Per tot plegat, conclou que les classes dirigents no són conservadores, sinó destructores. Tot i que la qüestió social és allò fonamental, en aquest article i en el conjunt del complex pensament cardonià, cal analitzar els altres aspectes anunciats.

En la qüestió (el «problema») política, la República canvia el sistema polític, entrant en la política de masses. Amb la Restauració allò important és la qualitat, la riquesa i la sang. Amb la República allò important és el nombre de vots. Les dretes havien de guanyar-se les masses. No ho fan abans de la República, que per això neix sent d'esquerres, i tampoc durant el bienni radical-cedista. Catalunya és cristiana per definició, les classes populars catalanes parlen català i són xenòfobes (diu «racials»). Hi ha una essència de Catalunya, una tradició, caracteritzada, entre altres, pel cristianisme, i que el catalanisme d'Esquerra destrueix. Un catalanisme com aquell, que s'acosta a la revolució, és «una contradicció a les essències seculars de Catalunya». Altre cop, Catalunya és com Déu l'ha fet, no com els homes (les dones llavors no compten) la fan.⁴⁰¹

---

399 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p17.

400 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p18-19.

401 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p26.

Seguidament, Cardó se centra en el problema català. Per tal de resoldre aquesta qüestió, que no problema en si mateix, Cardó proposa una Espanya multinacional. Tracta els altres pobles espanyols de germans. Però el plantejament cardonià topa novament amb la intransigència de les dretes, en aquest cas només les castellanes. Cardó es pregunta si Catalunya pot existir com a nació sense estat dins de l'estat espanyol, conclouent que és perfectament possible i fins desitjable, però que les dretes castellanes se n'horroritzen i ho impossibiliten. El motiu és que aquestes dretes veuen separatisme allà on només hi ha una llengua i una nació cultural – el concepte cardonià de nació- diferent de la castellana. Cardó rebutja la tradició assimilista i defensa l'autonomia política i cultural catalana, alhora que es perd en el temps i invoca el concepte medieval de nació amb voluntat d'aplicar-lo a l'Espanya republicana del 1936. No obstant l'anacronisme, Cardó remarca que en aquell passat remot els diferents pobles peninsulars «eren tan espanyols com ara». Reproduït a l'annex.⁴⁰²

Per a Jordi Giró, «La idea bàsica de la reflexió de Carles Cardó sobre la nació i el seu punt de partida és que l'identifica amb un fet d'ordre cultural. Per a Cardó, la nació és un fenomen cultural o, més ben dit, el producte resultant de la cultura d'un poble».⁴⁰³

Per a Cardó, l'assimilació ve de França, primer a través dels Borbons i després per les influències de la Revolució Francesa, precedent sempre funest en el pensament cardonià. Per a Cardó, la Revolució aprofita el descontentament social en benefici d'aquesta, però després la misèria segueix a causa de la implantació del capitalisme. Les esquerres castellanes pacten amb el catalanisme progressista per interès, s'aferren a qualsevol aliat per fer la revolució, és a dir, proclamar la República. Cardó es declara a si mateix «amant de l'ordre» i creu que el catalanisme d'esquerres havia de ser substituït pel catalanisme conservador després dels Fets d'Octubre, «un acte en què la follia, la imprevisió, la desorganització i la covardia de les masses conjurades es disputen la primacia». La llei de 2 de gener de 1935, que legalitza la suspensió indefinida de l'autonomia, és anticonstitucional i injusta perquè pren la part pel tot i castiga Catalunya sencera per les accions del seu govern. Esquerra aprofita per associar novament catalanisme i esquerres.⁴⁰⁴

Cardó prossegueix un article tan especial dient que la derrota de les dretes el 1936 és en base al «seu fanatisme, la seva obcecació, la seva manca absoluta de visió política». I vaticina: «si prefereixen una Espanya roja i unificada a una Espanya una, vària i catòlica, poden estar segures que l'esdevenidor les complaurà». El malson cardonià es faria realitat pocs mesos després.⁴⁰⁵

Seguidament, i encara en el mateix article, es refereix a l'amnistia. Per a Cardó, Espanya és un «país en període constituent perpetu», pels múltiples cops d'estat i canvis de règim. Si ens situem en

---

402 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p27.

403 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 52.

404 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p. 28.

405 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p. 30.

l'actualitat, Enric Ucelay expressa una idea molt semblant: «cap sistema contemporani no ha durat a Espanya, fins ara, més de cinquanta anys», en una «inestabilitat de fons» que constitueix el «tema central de les historiografies externes per excloure Espanya del conjunt civilitzat o europeu». Cardó es declara partidari de l'amnistia com a principi genèric, però no de l'ús tan generós que se'n fa durant la República perquè deixa els conspiradors lliures al cap de poc perquè puguin tornar a conspirar. Aquesta conducta «encoratja l'esperit de revolta» en un país com Espanya, caracteritzada per la poca tradició democràtica.⁴⁰⁶

Seguidament, Cardó tracta la qüestió de la forma de govern. La identificació de l'Església amb una Monarquia que no pot restaurar-se – Cardó escriu aquest article el 1936, no passat el 1975- per culpa de la República triomfant és la causa de tots els mals de l'Església a Espanya i a França. Per tant, Cardó considera la República implantada el 1931 com el sistema polític definitiu d'Espanya. És un problema agreujat a Catalunya per la identificació del catalanisme amb l'obrerisme. Es refereix al d'Esquerra Republicana, ja que el de la Lliga no és precisament obrerista. «Així, República, laïcisme, obrerisme i catalanisme formen aquí un tot compacte, que constitueix la tortura d'infinat de consciències i comporta, mentre no estigui desfet completament, una impossibilitat moral de triomf per als catòlics i per a les classes honestament conservadores en general». S'entén que es refereix a les classes conservadores de la veritable essència de Catalunya.⁴⁰⁷

Finalment, Cardó proposa els remeis a tots els mals que ens ha explicat en aquest article. Tots els catòlics han d'obeir el Vaticà i aplicar la doctrina social de l'Església. La dreta és a temps de reaccionar. Els obrers no són irrecuperables perquè no són ni antireligiosos ni revolucionaris per definició, sinó que una minoria d'entre aquells els en torna. Les esquerres són sectes. Catalunya ha de ser dipositària d'uns determinats drets i poder polític, sota l'argument que és una nació o sota la simple definició de si mateixa com a regió, sempre que aquests drets estiguin reconeguts. Cal que els catòlics trobin una solució perquè els catalans se sentin bé entre les dretes castelleses.

En una magnífica interpretació de l'oasi català, i en tant que els estats opressors encenen conflictes socials en els països – nacions- dominats, Espanya la dolenta ha portat a la pacífica Catalunya la Setmana Tràgica, el pistolisme, el republicanisme i l'agitació social, tot al mateix sac. En aquest punt de l'article, Cardó sembla posseït i portat per la ira, de manera semblant al Claudi Ametlla dels passatges més tendenciosos de la seva obra *Catalunya, paradís perdut*, que coneixerem al capítol quatre d'aquesta memòria. En la seva forma soviètica, o Unió Soviètica, versió breu del nom oficial que Cardó ignora – tant el llarg com el curt-, Rússia també és sempre dolenta, els soviètics volen expandir-se arreu i esperen qualsevol oportunitat. Si per a Cardó les esquerres autòctones són

---

406 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p. 30-31. Enric UCELAY: *Notícia nova...*, p. 209.

407 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p. 32.

sectes, el comunisme soviètic és la «secta extrema». Potser no va insistir en l'anarquisme en aquest pòrtic perquè amb els soviètics havia acabat els superlatius.⁴⁰⁸

Hi ha sectors de l'Església espanyola partidaris d'un estat autoritari o no democràtic, que empari i protegeixi els privilegis de l'Església. Aquesta realitat, manifestada ja durant el bienni negre si no abans, i evidentment prèvia a la guerra i no reacció a cap persecució anticlerical de juliol de 1936, també ha portat que els derrotats l'octubre de 1934 triomfin el febrer de 1936. Els catalans que han votat les esquerres s'han equivocat. Amb un final tan concloent, queda clar que Cardó pren partit per les dretes i que creu que tots els catòlics les havien de votar.

El maig de 1936 es publica el pòrtic «La persona i l'individu», separació que estableix Cardó per al gènere humà, segons si hom obra segons els principis respectius de cristianisme o de revolució: «Entre cristianisme i revolució, des de bon principi s'estableix la divergència en la concepció del dret individual: el cristianisme coneix persones; la revolució coneix individus". D'aquesta manera, "La persona és una realitat d'ordre espiritual; l'individu és un número de multitud, entitat mancada de subsistència pròpia en el món moral i deprimida al món de la matèria". La contraposició que Cardó estableix entre individu i persona es pot relacionar amb la seva por a les masses, en tant que integrades per individus, per persones que no ho són plenament perquè, per al propi Cardó, no segueixen els preceptes catòlics. "La persona, per això mateix que en l'ordre de l'existència és un ésser espiritual, intel·ligent i lliure, i en l'ordre moral un ésser responsable, i doncs creditor de premi o de càstig, en el jurídic està armada de drets originals, podríem dir naixents en ella mateixa, emanats de la seva natura, anteriorment a tota legislació humana. L'individu de la revolució és un ésser d'ordre material, submergit en la fatalitat i en la irresponsabilitat, simple i que no té altre destí que formar la quantitat».⁴⁰⁹

El juny de 1936 es publica «L'equívoc socialitzant», el cent trenta-vuitè pòrtic i el darrer que es va publicar a *La Paraula Cristiana*, que inicia la seva publicació, de caràcter mensual, el gener de 1925. La tercera Catalunya es manifesta durant la guerra civil, i la premsa de dretes i catòlica deixa d'existir en zona republicana després del cop d'estat de juliol de 1936. Així, el 3 d'octubre de 1936 i després d'una breu etapa en mans del Comissariat de Premsa de la Generalitat, la CNT s'apropia de *La Veu*, que publica alguns números que no tenen res a veure amb la ideologia dels lligaires de tots els temps. El 8 de gener de 1937 *La Veu* desapareix. En el seu lloc, el 22 de febrer de 1937 la CNT catalana comença a publicar *Catalunya*, un altre diari cenetista. Pel que fa a *Paraula Cristiana*, simplement desapareix el juliol de 1936, es deixa de publicar.⁴¹⁰

---

408 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p. 36.

409 Carles CARDÓ: «La persona i l'individu», LPC. A: MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 433.

410 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 94.

2.2. Domingo Batet.

Breu presentació.

Domingo Batet Mestres (Tarragona 1872 – Burgos 1937). General de l'exèrcit espanyol. Exemple extrem de legalisme republicà, bombardeja la Generalitat arran dels Fets d'Octubre i s'oposa al cop d'estat de juliol de 1936. Enemistat amb catalanistes i republicans d'esquerra per haver actuat contra els sublevats durant els Fets d'Octubre i afusellat en zona nacionalista per haver-se oposat al cop d'estat contra la República i no haver sufocat la revolta catalana del 34 amb prou contundència. Atès que parlava el castellà en família i en la milícia i reservava el seu català natal per als actes protocol·laris davant del president de la Generalitat, mantenim el nom de Domingo. Un nom tan català com el seu equivalent Domènec, a criteri de Joan-Lluís Marfany.⁴¹¹

Batet no apareix en un llibre recent dedicat als catalans dolents. Deixant-se d'ironies, l'absència de Batet en aquella llista no il·lustra sinó l'oblit en què ha tendit a caure la seva figura. De fet, ningú no l'havia reivindicat fins que Ragner en va escriure la biografia definitiva. Estudio Batet a partir d'aquesta biografia exemplar. I això que Claudi Ametlla defineix Batet com «l'inoblidable cap militar de Catalunya, exemple d'autoritats republicanes, vivia en el temor d'haver de treure les tropes al carrer, com a general prudent que era».⁴¹²

Categoria social.

Condició social benestant, en tant que general de l'exèrcit. No era maçó ni podria ser-ho, atesa la seva condició de catòlic practicant, perquè a principis del segle XX «había una incompatibilidad real entre la Iglesia y la masonería: ésta profesaba una ideología marcadamente anticlerical, i aquélla excomulgaba y negaba la sepultura religiosa a los masones».⁴¹³

Militar caracteritzat pel «trabajo metódico, disciplina, estricta profesionalidad, apoliticismo y capacidad organizativa», així com pel «sentido de orden, regularidad y organización», que el fan un militar «minucioso y ordenado», Batet era contrari als africanistes. Els veritables militars, amb escasses excepcions entre aquells, calia trobar-los a la Península. Quan coneix els africanistes, n'extreu una visió molt negativa: covards, dropes, borratxos i consumidors de drogues. Batet critica ferotgement López Ochoa per la seva dissoluta vida personal, Sanjurjo per ineptitud i manca de companyerisme i Primo de Rivera pels seus ascensos immerescuts. Batet representa millor que cap altre l'ideal militar de Manuel Azaña: professional competent i apolític.⁴¹⁴

---

411 Citat a: Jordi CANAL: *Con permiso de Kafka...*, p. 69.

412 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 188. Salvador AVIÀ, Jordi AVIÀ, Joan-Marc PASSADA: *Perles catalanes...* Hilari RAGUER: *El general Batet...*

413 Hilari RAGUER: *El general Baret...*, p. 43.

414 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 26, 31-32, 46 i ss.

La qüestió social.

El general Batet és un militar apolític, per la qual cosa no participa activament en política. En una conducta que dista força respecte d'oficials africanistes que seran conspiradors el 1936, essent-ne Millán Astray un exemple paradigmàtic, Batet tracta els seus soldats de manera humana, lluny dels modals d'aquells altres oficials. Si Preston ens dibuixa el citat fundador de la Legión com un dels militars amb modals més brutals del seu temps, tant sobre els enemics en combat com pel que fa al tracte amb la seva tropa, Batet representa una altra línia de comportament. Té una visió paternal del seu paper a l'exèrcit: «el servicio militar, según Batet, no tendría que ser un aprovechamiento despótico, sino una pedagogía».⁴¹⁵

En paraules de Batet,

«en la instrucción militar no hay que imponer y ordenar, haciendo cumplir con rigidez por medio del constante y severo castigo de las transgresiones, hay que educar, es decir, procurar por el convencimiento el encauce de las voluntades, dentro de la senda de la milicia».⁴¹⁶

Nacionalisme.

Tot i no ser catalanista, Batet és molt sensible a les característiques del poble català i no és contrari a l'autonomia, en clara contraposició amb bona part de l'oficialitat. Tot i que parla castellà amb la família, durant la República utilitza el català en actes oficials a Catalunya en presència del president de la Generalitat. També trenca amb la tònica tradicional de l'oficialitat, en el sentit que el lloc de procedència dels reclutes catalans deixa de ser un hàndicap a l'hora d'incorporar-se a l'exèrcit espanyol, a criteri d'aquest general tan especial. Batet es caracteritza «por la sincera aceptación de la realidad autonómica personificada en la Generalitat».⁴¹⁷

Sobre la seva catalanitat:

«Batet nunca fue separatista, pero sí hondamente catalán. Con su esposa e hijos hablaba castellano, pero cuando hablaba con algún catalán le invitaba siempre a dirigirse en la lengua materna común, y con su yerno, si estaban solos, hablaba siempre en catalán».⁴¹⁸

En el marc del seu anticatalanisme, l'exèrcit estava acostumat a perseguir l'ús del català. Batet demana als militars que respectin el seu ús. Proposa ensenyar el castellà als reclutes catalans que no el sabien, realitzant aquest ensenyament sense violència ni burles. En aquest i altres aspectes, Batet concep l'exèrcit com a pedagog que ensenya a qui no sap. En el paper de fer complir el respecte als símbols de la pàtria, Batet recorda que la senyera hi està inclosa perquè representa un poder de

---

415 Paul PRESTON: *Las tres Españas del 36...* Hilari RAGUER: *El general Baret...*, p. 113.

416 A: Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 344.

417 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 112-113.

418 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 69.

l'estat. Abans dels Fets d'Octubre, les relacions de Batet amb la Generalitat són correctes. Batet va avisar amb temps sobre la seva futura actuació. Poc abans del 6 d'octubre de 1934, via Tarradellas, es posa en contacte amb el president Companys per fer-li avinent que, si es revoltava, no tindria més remei que respectar la legalitat republicana.

Batet és republicà i catalanista no separatista, com Companys. Batet reconeix i respecta l'autonomia catalana i demana als altres militars que també la respectin. Companys potser va interpretar la deferència amb què el tracta Batet com una amistat inexistent i per això pensava que el 6 d'octubre deixaria fer a la Generalitat durant unes hores.⁴¹⁹

Paul Preston compara Batet amb Franco:

«Les ocasions en què Batet i Franco van entrar en contacte mostren el millor i el pitjor de la tradició militar espanyola. Plantegen el contrast entre aquells, com Batet, per a qui Espanya era la totalitat dels espanyols, i aquells, com Franco, per a qui Espanya era una entitat definida més estretament que exclouia nacionalistes bascos i catalans, tot un ventall de demòcrates, francmaçons i membres d'organitzacions d'esquerra».⁴²⁰

Cultura política.

Tot i que apolític per la seva condició de militar no conspirador, és a dir que no participa activament en política, Ragner conclou que Batet era veritablement republicà. De Mallorca estant, accepta el canvi de règim el 1931 i jura fidelitat a la República. Ho va fer «sin reservas, compartiendo las grandes esperanzas que muchos, incluso militares, depositaron inicialmente en el nuevo régimen» perquè veien la Monarquia destronada com un cau de corrupció sense límits. Aquest jurament seria, per tant, sincer. Es mostra esperançat amb el nou règim. Ignorat pel catalanisme per haver-se mantingut fidel a la República el 1934 i afusellat per ordre de Franco pel mateix motiu el 1936, Batet representa un cas de legalisme extrem.⁴²¹

Encara que s'hauria pogut convertir en un ídol per a l'Espanya mesetària si hagués massacrada la Generalitat insurrecta, cosa que no va fer, Batet esperava tot el contrari. No volia intervenir en política. Batet té un caràcter conciliador i vol evitar conflictes. El seu legalisme extrem el porta a reprimir el Sis d'Octubre a Barcelona, on era cap de la IV Divisió Orgànica, amb seu a la ciutat comtal (antic capità general de Catalunya). Abans que es produeixi, la CEDA demana que el rellevin al capdavant de la IV Divisió Orgànica per ser català i haver donat ordres als militars de respectar les institucions i els símbols de Catalunya. Vol evitar el conflicte. A través de Tarradellas mira de dissuadir Companys de donar un cop que es veia venir.⁴²²

---

419 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 136.

420 Paul PRESTON: «Pròleg». A: Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 8-9.

421 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 26, 97.

422 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 112-113.

Produït aquest, reprimeix la revolta a Barcelona assetjant la Generalitat disparant municions sense càrrega explosiva per tal de no crear-hi víctimes i que l'incident pugui conduir a un desafiament encara més gran en un futur. Franco mai li perdona que no actués amb més contundència, com va fer López Ochoa a Astúries, en la repressió de la insurrecció a la qual, a diferència de Batet, va fer cas de les indicacions de Franco, que dirigia la repressió des de Madrid. Les ordres de Franco des del Ministeri de Guerra són il·legals i se salten la jerarquia de l'exèrcit perquè fa de cap de l'Estat Major sense ser-ho. Per això Batet es nega a obeir-les, obrint una enemistat:

«Franco, que siempre consideró la represión del 6 de octubre algo muy suyo, no se lo perdonó nunca. Cuando tenía a Batet preso en Burgos, sin esperar a que terminara el proceso que terminaría en la pena capital, no sólo lo expulsó del ejército, sino que encargó expresamente al jefe de la División de Burgos, López-Pinto, que le comunicara, de parte del Generalísimo, que aquella medida se tomaba por la actitud que Batet había adoptado en momentos tan críticos».⁴²³

Amb la seva actuació el 6 d'octubre, Batet aconsegueix que la insurrecció de la Generalitat no passi a mals majors. Batet va actuar «desoyendo las consignas que desde el Ministerio de la Guerra de Madrid le daba Franco, que le ordenaba que la misma noche del 6 de octubre asaltara a cañonazo limpio la Generalitat y la tomara a sangre y fuego».⁴²⁴

A més del restabliment de l'ordre i de la legalitat, evitar morts és el principal objectiu de Batet i explica la seva diferència de criteri amb Franco. A diferència de Batet,

«a Franco no le bastaba con que se sofocara la insurrección de la Generalitat, sino que hubiera querido que se actuara como en la guerra total, arrasando los edificios históricos y liquidando a quienes en ellos se resistían. Batet, que había invocado su condición de catalán y también motivaciones humanitarias, preveía, además, el tremendo coste político que tendría semejante barbaridad, tanto por las bajas del ejército como por las de los insurrectos».⁴²⁵

Però Batet no correspon a la petició del president Companys de deixar fer a la Generalitat i hi actua en contra tot aplicant la legalitat republicana. Batet actua a les ordres del Ministeri de Guerra i no fa cas del ban que li envia Companys demanant-li que no intervingui. El diari catòlic *El Matí* es fa ressò del debat al Parlament de Catalunya sobre els Fets d'Octubre, celebrat el maig de 1936. De l'hemicicle català, i malgrat l'enemistat del nacionalisme català envers Batet, n'emanen aquestes paraules: «el general Batet va ser humà», en referència a la repressió molt menor a la d'Astúries.⁴²⁶

Batet mena l'exèrcit espanyol directament contra la Generalitat, la qual cosa té una explicació:

«La idea básica de Batet, que arrastra desde su experiencia en Cuba, es evitar, en lo posible, un enfrentamiento entre ejército y pueblo, y más aún entre ejército español y pueblo catalán. A la vez, desde un punto de vista táctico, dado el estado de ánimo de un importante sector de la población y el alto número de grupos armados que están circulando, resultaría peligroso en todos los sentidos enfrascarse en una lucha callejera que podría prolongarse muchos días. Si,

---

423 Hilari RAGUER: *El general Batet...*

424 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 14.

425 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 169.

426 EM 6-5-1936.

además, por razones humanitarias quería reducir al mínimo las bajas tanto militares como civiles, tendría que actuar de modo rápido y sorpresivo sobre el centro de la rebelión».⁴²⁷

Rendida la Generalitat, Batet dóna ordres de protegir els detinguts:

«La columna de presos marchó a pie hasta la División, y por el camino, y sobre todo al llegar al palacio de la antigua Capitanía General, pasaron momentos de auténtico peligro de ser linchados o de que aplicara la ley de fugas por parte de militares de extrema derecha, ultraespañolistas, que no compartían la moderación del general Batet ni su clarividencia política. Un oficial estuvo a punto de agredir a Lluhí Vallescà porque se negaba a gritar “Viva España”. Más de una vez, en los años siguientes, se reprochó a Batet que hubiera dado órdenes terminantes de proteger la incolumidad de los presos. Él comentaría más adelante que tenía el deber de hacerlos llegar sanos y salvos hasta el lugar de reclusión y someterlos a la justicia».⁴²⁸

Després -i arran- de la seva repressió dels Fets, hi ha una campanya de la ultradreta per sostreure'n tot el mèrit a Batet. De cara als futurs militars conspiradors, es genera una història falsificada en la qual Batet hauria manat no fer res davant la insurrecció armada que encapçala la Generalitat, amb la qual cosa tot el mèrit recauria en els seus subordinats, que haurien hagut d'actuar a pesar seu. Una part de l'exèrcit desaprova, per suau i malgrat haver provocat morts, l'actuació de Batet en la repressió dels Fets d'Octubre, considerant-la poc contundent i tardana. A més, destaquen que es tracta d'un militar amb idees polítiques (republicà), conspirador durant la Dictadura, amb massa amics al govern de la Generalitat i amb el fet, sempre sospitós, de ser català. Aquest sector conspirador, pertanyent a la UME (Unión Militar Española) i amb el qual simpatitza Franco, inicia la llegenda que Batet no volia atacar la Generalitat i que van ser «algunos oficiales, valientes y patriotas», que el van obligar a intervenir.⁴²⁹

Les cèlebres actuacions de Batet en la defensa de l'ordre constitucional davant la greu amenaça que podien representar els miners anarquistes de l'Alt Llobregat o una Generalitat que no disposa d'armes llargues en un cop mal preparat va en la línia d'actuació dura que caracteritza la República i que, sota governs de centreesquerra o centredreta, encomana als seus militars més fiables en cada ocasió. Sembla, doncs, que aquella república podia declarar-se molt pacífica en política internacional, però que experimentava amb la mà dura per als conflictes interns. En un passatge que contradiu el criteri de Raguer sobre el *laissez-faire* d'Azaña en la crema de convents i que ens portarà fins al general Batet, és així perquè,

«En las grandes conmociones revolucionarias, las autoridades confiaron en la lealtad de los mandos militares más politizados antes que en la capacidad de los resortes técnicos de tipo gubernativo. De este modo, el general Gonzalo Queipo de Llano intervino para atajar la quema de conventos de mayo de 1931 en Madrid, Domingo Batet lo hizo frente

---

427 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 175.

428 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 187.

429 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 171.

a la insurrección anarquista del Alto Llobregat de enero de 1932 y contra la insurrección de la Generalitat de octubre de 1934, y Eduardo López Ochoa dirigió las operaciones militares contra la insurrección minera de Asturias». ⁴³⁰

Batet està en desacord amb la destitució d'Alcalá-Zamora. Creu que havia de seguir en el poder pel seu paper moderador i de garantia d'estabilitat institucional (malgrat haver dissolt les Corts dues vegades en dos anys). És una de les personalitats que surt a rebre la delegació parlamentària que entrega la notificació de la destitució a Alcalá-Zamora, al Palau Nacional. ⁴³¹

El 13 de maig de 1936 Casares Quiroga nomena Batet cap de la VI Divisió, amb seu a Burgos. ERC protesta pel nomenament, mentre el general Mola escriu a Batet per quan comprovi l'ambient colpista que s'hi respira. No era el destí predilecte de Batet, però accepta el càrrec «amb el mateix esperit de servei i disciplina miliar» que caracteritza la seva carrera. ⁴³²

La VI Divisió comprèn les províncies castellanques de Burgos, Santander, Logroño, Palencia, les tres províncies basques i Navarra. El govern posa Batet a Burgos per aturar el cop d'estat. No només conspiren els militars, també la societat civil, que intercepta les comunicacions telefòniques entre Batet i Casares Quiroga i n'informa els militars conjurats. El nomenament de Batet forma part del pla del govern per aturar el cop d'estat. També la destitució de generals que s'havien guanyat la confiança de Gil Robles, situats en Divisions perifèriques no limítrofes entre si: Franco a Canàries, Goded a Balears, Mola a Pamplona. La maniobra volia desactivar el cop, però acaba facilitant-lo. L'epicentre del cop havia de ser la VI Divisió, la de Batet, i més concretament Pamplona. ⁴³³

El general Batet manifesta bona fe i certa innocència perquè, tot i que intueix el cop d'estat de 1936, no en preveu la gravetat:

«Parece mentira que Batet no se diera cuenta de cómo habían cambiado las cosas en los últimos meses antes del alzamiento [...] todos los partidos republicanos eran entonces casi tan odiados de los llamados “nacionales” como los anarquistas o comunistas». ⁴³⁴

Tot just instal·lat a la Comandància de la Divisió orgànica,

«Batet empenqué una labor incansable de visita a les diferents guarnicions, per tal de reunir els caps i oficials, exhortar-los a mantenir la disciplina i l'obediència al govern legítim i advertir-los, en la mesura que fos necessari, que no toleraria activitats subversives». ⁴³⁵

Batet i Mola es vigilen mútuament. Batet es reuneix amb Mola el 10 de juliol al monestir de Irache. No el crida a Burgos perquè tem que se senti acorralat i no ho vagi per por a ser detingut. En la trobada, Batet li demana a Mola que no prengui part en la conspiració. Després de la trobada tant

---

430 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p. 194.

431 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 206.

432 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 209.

433 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 213.

434 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 109.

435 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 215.

Mola com Batet saben que el primer s'alçarà contra la República i el segon s'hi mantindrà fidel. La idea de Batet és evitar el cop i que, si es produeix, no hi participi Mola. La idea de Mola, aconseguir el suport de Batet al cop.

El 17 de juliol de 1936 en general González de Lara suggereix quelcom a Batet per guanyar-se'l per a la conspiració. Batet talla tota possibilitat de soca-rel. L'endemà es produeix la detenció del citat González Lara i tres oficials més que havien de tenir un paper destacat en el cop d'estat. Seran assassinats durant el seu trasllat a Guadalajara. El mateix 18 de juliol el general Mena arriba a Burgos per substituir el general detingut. Tan bon punt arriba al seu quarter, és destituït i detingut. La rebel·lió a Burgos ha començat. El coronel Moreno Calderón diu clarament a Batet que s'inicia una rebel·lió i li suggereix dirigir la Divisió sublevada. Batet ho considera una bogeria i ho rebutja. Els caps de la rebel·lió consideren Batet destituït i li demanen que es lliuri. Batet no es rendeix, rebutja entregar-se i està disposat a sortir al carrer i batre's en combat contra els sublevats. Diversos caps militars van a veure'l al seu despatx, però Batet no es rendeix i és fet presoner.

Religió i moral.

Catòlic practicant. Moral tradicional. Contrari als comportaments immorals a l'exèrcit. Per a Hilari Ragner, l'humanisme que professa Batet pot derivar del catolicisme del qual, que dirigeix per tal de fer el bé. Llegim:

«se ordenan una serie de circulares, sin igual en toda la historia del ejército español, que podrían parecer precursoras de las técnicas psicosociales más modernas si no fuera porque en ellas brilla un sincero humanismo cargado de afecto casi paternal, que se distancia de las técnicas sofisticadas para manipular las personalidades. Son exhortaciones detalladas a los subalternos en los que junto al celo por el buen funcionamiento del ejército creo que aparece el espíritu profundamente cristiano del general Batet, pues, en efecto, podrían ser palabras de la Madre Teresa de Calcuta a sus monjas sobre cómo han de tratar a los pobres».⁴³⁶

Repressió i exili.

Durant la Dictadura Batet és empresonat, acusat de participar en la «sanjuanada», conspiració militar contra la Dictadura de juny de 1925. Se li denega la llibertat provisional. Una Real Orden d'abril de 1927 el deixa en llibertat. La sentència judicial d'un tribunal militar absolt Batet de tota responsabilitat. No obstant,

«en adelante gozó de la fama de haber conspirado contra la Dictadura, cuando en honor a la verdad hay que afirmar que, aunque fue contrario a ella y perseguido por ella, no conspiró nunca contra ella ni contra ningún otro régimen o

---

436 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 113.

gobierno, sino que siempre hizo honor a su profesionalidad disciplinada: ante la Dictadura, ante la República, ante la insurrección de 1934 y ante el alzamiento de 1936».⁴³⁷

Enric Ucelay no comparteix el criteri anterior quan defineix Batet com «un oficial català que havia participat en els complots contra la Dictadura».⁴³⁸

Empresonat a Burgos per no sumar-se al cop d'estat, Mola protegeix Batet, evitant-ne una execució sumària, en agraïment perquè Batet havia defensat Mola als inicis de la República. Amb l'arribada de Franco a Burgos, Mola ja no hi pot fer res. El procés judicial contra Batet es converteix en un «viacrucis». Ningú no el vol defensar. Quan troba un advocat defensor, ràpidament el treuen del mig perquè diu que no es pot acusar Batet, ja que no s'ha sublevat. Hilari Ragner explica aquest procés, plagat d'irregularitats. Conclou que la sentència «debía estar ya redactada de antemano».⁴³⁹

Franco està darrere de la condemna a mort de Batet. Establint un paral·lelisme que veurem en l'apartat dedicat a Vidal Barraquer, en aquest mateix capítol de la tesi, Hilari Ragner ho argumenta a causa de greuges passats i presents:

«la actuación “remota” de Batet sería su oposición a los africanistas y a Primo de Rivera; la “pasada”, su plena aceptación de la República y, sobre todo, la represión moderada del 6 de octubre, y la “presente” era haber tratado de impedir el triunfo del alzamiento en Burgos».⁴⁴⁰

La conclusió de Ragner és diàfana: «La intervención de Franco en la suerte de Batet es directa y descarada». És així perquè li feia nosa Batet, «que por sus antecedentes de sincero republicanismo, pero a la vez de hombre moderado y de defensor del orden, podía convertirse en la personalidad militar más cualificada para encabezar una solución pacífica al conflicto».⁴⁴¹

Aplicat a Batet, Carrasco i qualsevol altra execució en zona franquista no basada en delictes comuns, Ragner parla del

«principio fundamental del derecho penal clásico, que deriva del derecho natural, *nulla poena sine lege*: no puede imponerse una pena si no es en virtud de una ley anterior que tipifique aquel hecho como delito y determine el castigo que deberá imponérsele. Si la retroactividad es odiosa en derecho, lo es mucho más en el ámbito penal, y cuando se aplica a la pena de muerte la convierte en asesinato legal o crimen de Estado».⁴⁴²

I segueix ampliant l'espectre sobre tota la repressió franquista durant la guerra i en temps de pau, en un fragment el final del qual és aplicable al nostre biografat, Josep M. Boronat, així com en conjunt és aplicable a altres integrants del grup d'estudi de la memòria. Explica Ragner:

«Lo más monstruoso es que se enumerar diecisiete casos en los que no procederá elevar la propuesta de conmutación de la pena de muerte, con lo que se niega el recurso, que se admite en los regímenes más despóticos, de acudir al soberano

---

437 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 90.

438 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 210.

439 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 261-268, 287.

440 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 288.

441 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 295.

442 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 193.

o jefe de estado en petición de gracia. Entre estas diecisiete causas, hay algunas que no consisten en hechos concretos, sino en situaciones o responsabilidades políticas que el 18 de julio de 1936 eran perfectamente legales, tales como “los miembros de los gobiernos, diputados, altas autoridades y gobernadores civiles rojos”, a los “masones calificados que hayan intervenido activamente en la revolución roja”, a los presidentes y vocales de los tribunales que dictaron penas de muerte y a los fiscales que las solicitaron».⁴⁴³

Tercera Catalunya?

No. És un cas extrem de legalisme republicà. Des del compliment estricte de l'ordenament jurídic vigent en el règim polític legalment establert és impossible, per definició, buscar cap tercera via o tercera solució.⁴⁴⁴

Malgrat això, Raguer sí que l'hi engloba pel fet, ben demostrat, de no ser benvingut a la Catalunya republicana arran de la repressió pels Fets d'Octubre i de ser afusellat en zona nacionalista per no haver-los sufocat amb prou determinació. El general Batet fa tot l'efecte de no acabar d'encaixar enlloc: és republicà, compleix amb la legalitat, s'oposa i reprimeix la insurrecció de la Generalitat el 1934 i intenta evitar el cop d'estat militar el 1936, al qual no se suma. Argumenta Raguer:

«Batet es precisamente ejemplo egregio de aquella tercera España que no cabía en la primera ni en la segunda. [...] Gran respeto han de merecer aquellos ciudadanos que no cupieron en ninguna de las dos Españas en lucha, que condenaron ambos extremismos y por ambos fueron condenados».⁴⁴⁵

I segueix, en un fragment en els quals al Madrid popular es recorden que la terrible repressió dels Fets d'Octubre a Astúries, segons les consignes de Franco que Batet va refusar per a Barcelona, va anar a càrrec de López Ochoa, qui perd la vida i el cap:

«En esta tercera España cae de lleno nuestro personaje, que aunque fue fusilado por Franco, de haber caído en manos de quienes en julio del 36 mandaban en la calle en Barcelona – en parte los mismos que un mes antes habían armado escándalo cuando fue enviado a la División de Burgos- no le hubiera cabido una suerte muy distinta de la que le cupo en Madrid a López Ochoa, a quien cortaron la cabeza y la pasearon clavada en una pica. La casa del yerno de Batet en Llinars del Vallès y el piso que el general tenía en Barcelona fueron saqueados y destrozados, y sus hijos y nietos tuvieron que huir».⁴⁴⁶

2.3. Carles Cardó.

Breu presentació.

Carles Cardó Sanjoan (Valls 1884 – Barcelona 1958). Canonge de Barcelona, publicista destacat a *La Paraula Cristiana* i *La Veu* i filòsof vinculat o sota la influència de l'humanisme cristià – o integral - de Jacques Maritain. Segueix els mateixos exilis que el cardenal Vidal Barraquer i no

443 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 194.

444 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 221.

445 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 297.

446 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 297-298.

torna sinó per morir a Catalunya. A més d'una gran incidència entre els catòlics catalans contemporanis, el pensament de Carles Cardó ha fonamentat el nacionalisme pujolista. Javier Tusell defineix Carles Cardó com «el intelectual católico más respetado durante la Segunda República en Cataluña».⁴⁴⁷

Havent tractat els pòrtics de *La Paraula Cristiana* i alguns articles complementaris en un apartat precedent del capítol primer d'aquesta memòria, elaborem l'apartat tercer prioritàriament en base a altres obres del propi Cardó, així com a través de Jordi Giró París.

Una d'aquestes obres és *Les dues tradicions*, en la qual Cardó desenvolupa una teoria que explica com s'ha arribat a la guerra civil. Tanmateix, l'Església de Franco n'intenta impedir la publicació. Presenta un memoràndum al Vaticà condemnant *Les dues tradicions*, amb el vist-i-plau del nunci apostòlic (ambaixador vaticà) i dels cardenals de Toledo i Tarragona, el segons dels quals, evidentment, ja no era Vidal Barraquer. És «un exemple palès de mala fe. Car no solament els fets – i sobretot les intencions són desvirtuats i interpretats amb un partit pres de destruir el crèdit moral del doctor Cardó, sinó que el llibre mateix és condemnat com «un apasionado ataque contra el nuevo Estado español», la qual cosa és una simple mentida. Car, com diu el mateix Carles Cardó a monsenyor Montini, el llibre no és contra Franco (les dues vegades que hi és mencionat és per lloarlo), sinó contra l'esperit de violència que ha regnat a Espanya en tot el curs de la seva història i ha estat una de les causes principals dels seus malastres».⁴⁴⁸

Journet dona l'*imprimatur* o permís de censura eclesiàstica, voluntària, el 19 d'octubre de 1945 i l'endemà es pacta la publicació del llibre a l'editorial. Però no es publica fins al febrer de 1947. Els mesos d'entremig foren «mesos de passió». Cardó no es desdiu de publicar el llibre, encara que això dificulti el seu retorn a Barcelona, perquè és un encàrrec de Vidal. Cardó resisteix malgrat les pressions per impedir-ne la publicació. «El llibre és fill d'anys sencers de solitud i d'angoixa». Si bé la data anterior, 1947, correspon a la primera publicació del llibre, es tracta de la seva versió francesa. La primera versió catalana no apareix fins al 1977, dos anys posterior a la mort del dictador Francisco Franco i quaranta anys després de la primera publicació. Si bé l'humanisme integral de Maritain informa l'obra de Cardó, el prologuista sosté que el llibre s'escriu massa aviat perquè aquesta influència sigui major i pugui adoptar un to postconciliar.⁴⁴⁹

---

447 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 118.

448 Ramon RUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p13.

449 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Pròleg». A: Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p10-15.

Categoria social.

Nascut a Valls el 1884, estudia els escolapis de la vila, el 1900 entra al Seminari de Tarragona, el 1903 a la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma i el 1908 és ordenat sacerdot. Estudia fins al 1910 i es doctora doblement: en teologia i dret canònic, i en filosofia. Torna a Tarragona i entra de professor al Seminari, alhora que comença la seva carrera de publicista, en la qual adquireix una dimensió pública notable i esdevé un argument d'autoritat per als catòlics catalans.

Fins al 1917 escriu més de 225 articles al diari tarragoní *La Creu*, amb el pseudònim *Levissimus*. El 1913, amb el de Fogueralta, col·labora a la revista *Pàtria*. El 1915 participa en un congrés litúrgic a Montserrat, on enllaça amb el nucli polític i cultural català. El 1918 deixa l'àmbit comarcal perquè és nomenat canonge de la catedral de Barcelona. Col·laborador de la Fundació Bernat Metge, que tradueix els clàssics al català, amb el finançament de Francesc Cambó.

Col·laborador de la revista mensual *La Paraula Cristiana*, de la qual n'escriu els pòrtics, i director de la revista ministerial del clergat *El Bon Pastor*, també de caràcter mensual. També tradueix la Bíblia per la Fundació Bíblica Catalana, tasca que comença la dècada de 1920 i que acaba el 1948. Efectua una petita col·laboració amb el diari *El Matí* des de la seva fundació el 1929 i fins el 1931. Compensa aquesta manca amb la col·laboració a *La Veu de Catalunya* des d'aquest any i fins a la desaparició del diari el 1936, data en què també fineixen *La Paraula Cristiana* i *El Bon Pastor*. També té una breu col·laboració amb *La Publicitat* entre 1922 i 1923.⁴⁵⁰

A més de la seva col·laboració amb *El Matí* en la seva etapa inicial i com a fundador i editorialista de *La Paraula Cristiana* a través dels pòrtics, Cardó també té una publicació adreçada explícitament als religiosos: *El Bon Pastor*. Un concepte que, d'altra banda, trobem ben present en aquesta memòria, tant en altres vessants del pensament cardonià com en altres membres del grup d'estudi. Aquella publicació és una «revista mensual fundada a Barcelona per Carles Cardó i dirigida al clergat dels Països Catalans. Influí especialment entre els sacerdots joves, i contribuï a crear una nova concepció pastoral tot donant una nova orientació homiliètica; aportava també estudis teològics. L'editorial, escrit sempre per Cardó, marcava el to de la publicació». La revista s'edita de 1927 a 1936 i queda fora del nostre estudi.⁴⁵¹

En el tracte personal, Cardó «era una ànima sincera i candorosa, fins a la ingenuïtat».⁴⁵²

Cardó és un intel·lectual poc dotat per a les convencions socials:

«Era un home apassionat en tot, un solitari i un contemplatiu. En la dimensió transcendent, era l'home del diàleg interior, que vivia en la presència constant de la Divinitat. En la dimensió humana era un home reservat, que es

---

450 Dades biogràfiques a: Josep MONSERRAT MOLAS (ed.): *Carles Cardó. Articles a La Publicitat*, Barcelona, Universitat Ramon Llull, 2008, p. 10 i ss.

451 MONCUNILL: *Carles Cardó...*, nota a peu de pàgina, p. 120.

452 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 15.

realitzava amb la ploma a la mà, essencialment un escriptor. Incapaç de fer un sermó; massa tímid per improvisar en públic unes senzilles paraules, les escrivia bé i les llegia malament. És un fenomen curiós en un autor amb una prosa tan brillant. Obrint a l'atzar un llibre de mossèn Cardó, sempre hi trobes un text ple de flama i de pensament vigorós. [...] Era un home que passava per damunt de totes les convencions de la vida social».⁴⁵³

La qüestió social.

Cardó és un clar defensor de la justícia social, a partir de la doctrina social de l'Església, que porta a considerar-lo precursor de la democràcia cristiana catalana. Jordi Giró estableix que aquesta és la qüestió fonamental del pensament cardonià. Cardó intenta una societat més justa, però no se'n surt. El propi Cardó explica que a Espanya durant la República hi regna la desigualtat, en forma d'unes «injustícies col·lectives i sistemàtiques que posaven el crit al cel». En última instància, la manca de justícia social és causa de la guerra.⁴⁵⁴

Com diem, Cardó és democristià o socialcristià. No revolucionari, ni tan sols socialdemòcrata. La idea continguda en el pensament cardonià, que no elogia precisament les esquerres, és una crítica al comportament immoral dels poderosos per no permetre la justícia social en base a la doctrina social de l'Església. Encara que no s'hi refereixi, creiem que Ossorio Gallardo sintetitza perfectament la denúncia social omnipresent en el pensament cardonià i expressa una idea semblant: «nuestros ricos son impermeables a los llamamientos de la justicia».⁴⁵⁵

Jacques Maritain, el pensament del qual és la base del pensament cardonià en la qüestió social, fa una crida no a socórrer temporalment les necessitats més bàsiques i urgents dels desvalguts, sinó a construir un nou ordre social en el qual a ningú no li falti res d'allò més bàsic. Interpreta l'evangeli de Mateu per tal d'arribar a un ordre social just i respectuós de la dignitat humana de cada persona. Les paraules de Maritain, amb tanta repercussió sobre el pensament cardonià i que plantegen la defensa de la justícia social com una obligació cristiana en tant que manifestació de la voluntat divina, són aquestes:

«el propio Cristo no estará siempre entre vosotros, pero lo reconoceréis en los pobres a quienes habréis de amar y servir como a él mismo. Y no se designa así a una clase social, sino a todos los hombres que tienen necesidad de otro para subsistir, cualesquiera que sean la naturaleza, el origen y la causa de su indigencia. [...] Y porque los ama, quiere que se llegue a un día en que ya no haya clases oprimidas».⁴⁵⁶

Convé tenir molt present en què pensa Cardó quan formula les seves teories sobre la qüestió social, el referent ineludible per al qual és Maritain. Aquest darrer, com Cardó, és força explícit en la seva crítica social de la societat liberal i considera pecat capital

---

453 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 235-236.

454 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 68-69.

455 Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 146.

456 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 147. Mt, 26, 11.

«el culto al enriquecimiento terrenal convertido en forma de civilización. [...] El espíritu objetivo del capitalismo [...] es un espíritu de odio a la pobreza y de menosprecio del pobre; el pobre no existe más que como instrumento de producción que rinde, no como persona. Por su parte, además, el rico no existe más que como consumidor (para el lucro del dinero que sirve a esa misma producción), no como persona».⁴⁵⁷

Maritain, com Cardó, lamenta que els cristians no s'hagin oposat al fet que el capitalisme hagi creat una societat tan injusta fins al punt de fer-la del tot intolerable. Per a Maritain, el capitalisme és inhumà i va contra natura perquè tot s'orienta a maximitzar els beneficis d'una minoria. És pecat perquè fomenta la riquesa de pocs sobre la pobresa de molts. Insta els catòlics a rebel·lar-s'hi en contra i a repartir la riquesa de manera justa i més equitativa, sense ser cap comunista. És clar que el pensament de Maritain té les seves limitacions. Per al pensador humanista, quan les dones reclamen la igualtat amb els homes cauen en un individualisme destructor de la família cristiana, que té com a finalitat primordial tenir fills. Accepta la igualtat de drets dintre del matrimoni (cristià, és clar), però amb el marit treballant fora de casa en l'espai públic i la dona, treballant a casa en l'espai privat. Si bé la família cristiana és font de totes les virtuts, la família burgesa és un nyap, en forma d'una trista «asociación material de intereses económicos perecederos». En aquest sentit, la moral restrictiva de Maritain és semblant al concepte de família que propugna la CNT. I no és per casualitat, ja que el propi Maritain admet que pensadors àcrates com Proudhon es basen en la doctrina cristiana.⁴⁵⁸

En la seva tasca de publicista i filòsof, Cardó presenta vasos comunicants amb el pensament de Jacques Maritain, màxim exponent de l'humanisme cristià o integral, i Luigi Sturzo, fundador de la democràcia cristiana italiana. A nivell social, Maritain busca una tercera solució, diferent tant al capitalisme desregulat de preguerra com al comunisme soviètic. És un model que la democràcia cristiana pot garantir i de la qual Maritain és bon exponent. Ho expressa perfectament en una cita cèlebre reproduïda a l'annex.⁴⁵⁹

De tot l'anterior es desprèn que la justícia social havia de venir de l'Església, però aquesta es va dedicar a perpetuar un ordre social injust i va fer fracassar des de dins tot intent de millora. Ho explica Cardó:

«Quant a l'acció social dels elements catòlics, tan greument obligats a fer-la, es començà amb Patronats catòlics de l'obrer, societats anèmiques compostes per patrons, que recollien obrers per fer-los formar en processons religioses i alliçonar-los en la doctrina de la resignació als mals d'aquesta vida, en espera de la recompensa en l'altra. Es trigà bastant a veure la ineficàcia absoluta, quan no la nocivitat, d'aquest intent de presentar la fe religiosa com a còmplice de la injustícia social. Catòlics clarividents, quasi mai afiliats a cap partit polític, compregueren la necessitat d'emprendre

---

457 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 152.

458 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 153-154, 237-238, 243.

459 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 255.

l'organització de la classe obrera segons les ensenyances de Lleó XIII. Els intents foren múltiples, però tots, per una raó o una altra, atacats pel microbi de l'esterilitat».⁴⁶⁰

Tanmateix, quan s'aprova la Llei de Contractes de Conreu, que a Catalunya esdevé la seva pròpia reforma agrària, Cardó s'hi manifesta en contra, minimitza el conflicte social rabassaire – o conflicte social al camp català – i atribueix a Companys el demèrit de crear un problema allà on no n'hi havia cap. En comptes de la citada Llei, i també en substitució de la llei agrària espanyola, Cardó es creu la bona voluntat de la CEDA quan presenta la seva pròpia llei agrària, en base a les encícliques lleonines, i també proposa la solució cas per cas per al camp català, i no de manera genèrica i universal com estableix la Llei. La llei de Contractes de Conreu provoca més problemes dels que resol. Es podien resoldre tots els conflictes revisant cas per cas cada contracte. La Unió de Rabassaires porta el vent de l'odi i de la revolta al camp català.⁴⁶¹

Cardó es fa ressò de la misèria dels camperols a l'Espanya meridional, però minimitza el conflicte social al camp català perquè «la major part dels pagesos catalans són propietaris de les terres que conreen». I afegeix que «en general, la convivència entre propietaris i arrendataris fou pacífica, fins que la revolució s'entestà a convertir algunes injustícies aïllades en un conflicte general, que pertorbà dolorosament el país d'ençà de la instal·lació de la malsortida segona República».⁴⁶²

El liberaldemòcrata Claudi Ametlla explica què passa. El ministre cedista d'Agricultura, Giménez Fernández, presenta una llei substitutòria de la reforma agrària del primer bienni inspirada en la doctrina social de l'Església, requisit imprescindible perquè Cardó recolzi una proposta de millora social, que inclou reformes moderades per als camperols. Però les Corts la tomben perquè el seu propi grup hi vota en contra. Un diputat carlí diu que si l'Església havia proposat o recolzat aquest projecte de llei agrària, caldria obrir un cisma.⁴⁶³

Paul Preston ens ho explica de manera semblant i corrobora la tesi de Cardó sobre la diferència entre una retòrica electoral cedista basada en la doctrina social de l'Església i una obra de govern mancada d'aquesta política social:

«Pese a la retórica de la CEDA de vencer a la revolución con un programa de reformas sociales, los proyectos para una moderada reforma agraria se vieron obstaculizados por la intransigencia de la derecha. Por ejemplo, Manuel Giménez Fernández, su ministro de Agricultura, tropezó con la resentida oposición de su propio partido ante sus planes tibiamente reformistas. Se le acusó de ser un “bolchevique blanco”».⁴⁶⁴

Ricardo Robledo ens explica les peripècies de la reforma agrària durant la Segona República, amb especial atenció al projecte de reforma de Giménez Fernández, que queda totalment desvirtuat. El

---

460 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 111.

461 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 188.

462 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 106-107.

463 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 287.

464 Paul PRESTON: «Bajo el signo de las derechas...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 83.

primer projecte de la Llei d'arrendaments és de Marcel·lí Domingo durant el bienni d'esquerres, presentat l'estiu de 1933 i que no prospera per l'oposició de l'ala dreta dels radicalsocialistes, el seu propi partit. El segon projecte és de gener de 1934, tombat per la CEDA. És el projecte que reprèn el citat Giménez Fernández, que no va arribar-se a discutir. Així,

«Tanto a Domingo, Cirilo del Rey como a Giménez Fernández les segaron la hierba bajo los pies sus propios correligionarios. [...] los programas demócrata-cristianos de extender la pequeña propiedad, que se aceptaron en otras partes de Europa, se consideraron inaplicables por la derecha en España».⁴⁶⁵

Mendizábal s'expressa de manera semblant: «La creación de un gran número de pequeños propietarios quizá hubiese desarmado el espíritu revolucionario» de tots aquells que ocupen terres a la primavera de 1936, anticipant-se a l'acció del govern frontpopulista.⁴⁶⁶

Cardó, políticament democristià o socialcristià, accepta i demana l'accés del camperolat a la petita propietat agrària. Finalment, un decret del govern frontpopulista de 20 de març de 1936 autoritza la reforma agrària concebuda el primer bienni i l'agilitza, a través de l'Institut de Reforma Agrària (IRA) i en declarar la utilitat social de la propietat agrària, per la qual no té cap sentit mantenir latifundis improductius mentre els camperols passen gana i no tenen feina. El govern sanciona les ocupacions de terres, molts cops després de l'ocupació efectiva de les mateixes, però pagant una renda al propietari, sense expropiació. Actuant des de la doctrina social de l'Església, la CEDA hauria pogut fer el mateix quan governava, ja que la utilitat social de la propietat és un postulat que trobem en el pensament polític de Carles Cardó, inspirat en encícliques.

Per a Cardó, les dretes havien d'establir «una justícia social que hauria portat el poble humil a pensar i sentir en conservador» i l'hauria allunyat de la revolució. El novembre de 1933 la CEDA guanya les eleccions amb un programa socialcristià, però un cop arriba al poder no aplica el cristianisme social: «la manera de desfer les truculències interessades de les esquerres no era fent exactament el contrari abolint-ho tot, sense distinció de just i injust, sinó [...] salvar els interessos econòmics dels més humils. [...] En lloc d'això,» desfan tota la política social de les esquerres republicanes, «fent creure que el canvi polític d'esquerra a dreta significava la fi del millorament dels pobres i el començament de les represàlies dels rics. El poble hagué de veure escandalitzat com aquestes represàlies, tan desdients de gent que es deia cristiana, arribaren amb la mateixa senyera que les rectificacions del sectarisme, la reintroducció més o menys palesa de la religió en les escoles, la permissió de les processons públiques, la tornada de les autoritats com a tals als actes més solemnes del culte i el programa, en vies d'execució, del retorn de tots els drets a l'Església. I en la seva mentalitat simple, incapaç de les altes funcions abstractives, l'una cosa i l'altra formaven

---

465 Ricardo ROBLEDÓ: «Los males del latifundismo...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate...*, p. 108-110.

466 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 108.

un conjunt abominable. Vist tot això, l'estrany no és que les esquerres triomfessin el 16 de febrer de 1936; l'estrany és que les dretes traguessin més d'una quarantena de diputats!». ⁴⁶⁷

Per a Cardó, les esquerres no tenen remei, però les dretes sí que el tenien i podien haver evitat la guerra aplicant la doctrina social de l'Església. Però no ho van fer, en una irresponsabilitat que porta molt més enllà de la citada derrota electoral. Així, «el principis laïcistes d'una banda i la petinància, a l'altra banda, de muntar un apòcrif regne de Déu, que de fet era el regne de l'or i del sabre, han dut a la doble catàstrofe. L'incompliment de llur deure social per les dretes contribuí, doncs, no menys que la demagògia de les esquerres, a crear el clima de guerra civil i a determinar-ne l'explosió». Pressuposant que Espanya cauria sota domini comunista properament, Cardó defensa que un govern de la CEDA amb un programa socialcristià hauria evitat a Espanya de caure sota aquell domini sense haver de passar per una guerra. ⁴⁶⁸

Posar remei a la injustícia dels obrers industrials i agraris havia de fer-se a través de la doctrina social de l'Església. Com que no va ser possible, els obrers abandonen un gairebé inexistent cristianisme social i se'n van a buscar «el verí marxista» o un anarquisme que no té millor crítica per part de Cardó. Així, «Barcelona i Astúries han estat els dos grans focus revolucionaris que han incendiat Espanya i l'han duta a la República sectària, al perill anarco-comunista i a la guerra civil». Per a Cardó, «el pitjor anarquista no és qui tira bombes, ni el que embriaga les turbes amb prèdiques xopes d'alcohol revolucionari: és el governant que des del cim més visible trenca els juraments, trepitja els drets, oprimeix innocents i acoloreix hipòcritament amb tints de legalitat les pitjors corrupcions morals. Semblantment, el més radical no és, com creuen els homes d'extrema dreta, o d'extrema esquerra, el qui apel·la a procediments dràstics, deixant els problemes vius irresolts sota una aparença de supressió per la força. El veritable radical és qui va a l'arrel, el que resol els problemes, llevat així tot pretext a la revolució». ⁴⁶⁹

Cardó no és l'únic catòlic amb preocupació per la justícia social que lamenta profundament que aquesta no hagi arribat a través de la doctrina social de l'Església. Mendizábal s'expressa de manera semblant quan parla de

«los raros apóstoles del catolicismo social, incomprendidos, y hasta atacados como sospechosos por fracciones importantes de las clases conservadoras. Éstas confiaban más en la intervención de la Guardia Civil que en la aplicación de los principios sociales del cristianismo y calificaban de peligroso revolucionario a cualquiera que se permitía recordar a los ricos su deber con los pobres». ⁴⁷⁰

---

467 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p168-172.

468 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p172-176.

469 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 113-114, p158.

470 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 113.

Cardó retreu a la Lliga no haver format una minoria dirigent ni haver governat aplicant la doctrina social de l'Església, mancances que expliquen el govern d'Esquerra Republicana, que Cardó no contempla que pugui ser positiu en cap cas. Com veurem al capítol cinc d'aquesta memòria, Cardó distingeix entre obrers bons i obrers dolents, sempre amb el rerefons que el mal ve de fora i envaeix la pacífica Catalunya: «Aviat es formaren dues classes en el proletariat: els obrers tècnics, veritable aristocràcia obrera, integralment catalana, i els manobres, tots immigrants de terres meridionals. Els segons eren tots anarquistes. Els primers, de classe mitjana, o es mantenien allunyats de la política, o s'afiliaven als partits burgesos d'esquerra». Cardó, novament amb problemes de metonímia, ignora volgudament que els obrers tècnics tenen un ofici que han après mitjançant una formació que una família sense recursos no pot proporcionar als seus fills. Per tant, hi ha catalans autòctons sense ofici, que informen la segona categoria i la més baixa del proletariat català i que poden formar part perfectament de la CNT. Cardó explica l'èxit de la CRT catalana, la vessant regional de la CNT, per la confluència de «l'egoisme del patronat català» i per unes idees suposadament exportades des de Madrid amb l'objectiu de descatalanitzar Catalunya i en una mostra més de «la política anticatalana de l'estat».⁴⁷¹

En un cas evident de metonímia, Cardó pren partit per la burgesia en la lluita de classes que manté contra el proletariat català: «Catalunya havia passat vint anys combatent la revolució» que plantejava la CNT, a la cúspide dels pànics morals cardonians. «El 1923, gràcies a la tenacitat catalana», terrible eufemisme cardonià que encobreix l'assassinat planificat per part de la força pública al servei de la burgesia dels líders sindicals, el conflicte social s'havia acabat. I, així, la Catalunya lligaire, l'única amb la qual s'identifica Cardó, havia acomplert el seu objectiu: «salvar la monarquia, Espanya i la religió». Una aspiració que volia compensar amb la direcció d'Espanya, és a dir, participar-ne del govern, aspiració tradicional del catalanisme conservador. La Dictadura no va acceptar la direcció política del catalanisme conservador. En aquest punt de la narració, es manifesta un Cardó atapeït de pànics morals i cada vegada més inconnex que ho barreja tot i que tot plegat explica per què es va arribar a la guerra. Si en altres passatges veiem com critica la Monarquia, en aquest fragment sembla un monàrquic evident. Sigui com sigui, insisteix a referir-se indiferentment al socialisme i a l'anarquisme com a dues ideologies forasteres implantades a Catalunya des de Madrid.⁴⁷²

---

471 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p140-146.

472 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 160-161.

Nacionalisme.

La teoria política que desenvolupa Carles Cardó atribueix un pes important als nacionalismes. Ho fa en el sentit que teoritza sobre un concepte de nació que no està vinculat necessàriament a un estat propi. Per dir-ho clarament, i centrant-se en el cas de Catalunya, Cardó teoritza sobre el concepte de nació sense estat. Aquesta aportació constitueix la més important del pensament cardonià sobre el nacionalisme. I xoca amb l'estat-nació de base liberal, que «posa èmfasi en la uniformització de les persones i els territoris, però tant els darrers (països, nacions sense estat) com els primers (en aquest cas, els intel·lectuals) acaben establint diferències entre si».⁴⁷³

Carles Cardó és un intel·lectual defensor – no inventor– de la idea de nació sense estat, un dels eslògans més coneguts del pujolisme, en tant que separa nació i estat. Enric Ucelay ens explica que, segons la historiografia catalana dominant, a tot poble li pertoca la seva nació i totes les nacions haurien de ser estats. El concepte cardonià de nació té evidents reminiscències medievalitzants fruit d'un carlisme del qual no aconsegueix desempallegar-se del tot i al qual no agrada que l'estat es fonamenti, segons Miquel Caminal, «en el principio de que todos los hombres nacen libres e iguales».⁴⁷⁴

Com en altres punt del pensament cardonià, cal tenir molt present què diu Jacques Maritain. Sobre la qüestió nacional, el filòsof cristià francès defensa un pacte entre l'estat-nació i les regions autònomes que permeti aquestes disposar d'un poder polític propi, així com respectar la integritat territorial de la col·lectivitat. En aquest sentit, el model territorial de la Segona República troba eco en forma d'aprovació en el pensament de Maritain.⁴⁷⁵

Per a Cardó, el catalanisme s'emmarca en els «moviments reivindicadors dels drets dels pobles oprimits». Defensa un concepte de nació segons el qual els homes poden descobrir i redescobrir la nació, però no poden crear-la perquè és una creació divina. Entén catalanisme i religió com un tot indescindible i considera Catalunya cristiana per definició, en una actualització de la coneguda màxima de Torres Bages: «Catalunya serà cristiana o no serà». En aquest sentit, es tracta de «fer reflorir l'antic esperit religiós, per tal de posar-lo a l'altura de l'antiga llibertat, l'antiga llengua i l'antiga dignitat recobrades». Cardó no admet un catalanisme laic, com el d'Esquerra Republicana, que esdevé blanc constant de la mordaça crítica de Carles Cardó.⁴⁷⁶

Jordi Giró ens explica aquesta concepció divina de Catalunya segons Cardó:

«Cardó va voler recuperar el sentit cristià medieval a través del redescobriment de les arrels cristianes de Catalunya, o sigui, per mitjà d'un intent de fundar el nacionalisme català d'inspiració cristiana en una tradició multiseccular pròpia

---

473 Jordi CASASSAS: *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya...*, p. 24.

474 Miquel CAMINAL: *Democràcia i plurinacionalitat...*, p. 37. Enric UCELAY-DA CAL: «Descriure el que hauria d'haver existit...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed.): *Notícia nova...*, p. 215.

475 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 206.

476 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 39-43

diferent de la tradició espanyola. Es tracta d'una tradició que parteix de Balmes, de Torras Bages, i que passa a través de Vidal i Barraquer. Bastaria citar *La tradició catalana* del bisbe Torras com a emblema de l'intent de recuperació medievalística – tan grat del romanticisme- que es va fer des de Catalunya». ⁴⁷⁷

Sobre el nacionalisme cardonià, Giró afegeix: «com que en el passat la cristiandat va ser l'origen de les nacions actuals, el veritable nacionalisme ha d'ésser catòlic, o cristià, si vol estar realment arrelat en la pròpia tradició». També «un redescobriment idealitzat del passat medieval com a font i origen de la nacionalitat». Un plantejament amb el qual queda clar que el catalanisme cardonià és de base preliberal. El nacionalisme cardonià té la seva correlació en la pugna de tarragonins i toledans per l'hegemonia a l'Església. Així, mentre els toledans fan coincidir estat i nació, els tarragonins adopten el plantejament cardonià i defensen un estat plurinacional. ⁴⁷⁸

Cardó funda *La Paraula Cristiana* i propulsa la creació del diari *El Matí*. Revista i diari catòlics que són una reacció a l'intent del dictador Primo de Rivera de castellanitzar la vida pública catalana. I van en la línia de la defensa de l'ús públic i en contextos formals de la llengua catalana, en què també actua el cardenal Vidal Barraquer. Si hem destacat que per a Hilari Raguer l'ús del català a les misses i al catecisme que fa el cardenal constitueix un element nacionalista, també ho seria l'edició d'aquesta premsa catòlica, pel fet que s'edita en català. ⁴⁷⁹

Per a Cardó, la Reconquesta té una durada excessiva que impedeix l'èxit de la nació espanyola: «L'excessiva durada d'aquell període de gestació nacional donà massa temps als regnes peninsulars, ja ben diferents per llurs orígens, perquè accentuessin llurs diferències i rivalitats, tornant així més i més difícil la formació d'una nacionalitat hispànica, la qual cosa ha estat una de les tragèdies perpètuas d'Espanya. Les tres principals nacionalitats (Castella, Portugal i Catalunya) pogueren arribar a plenitud i a consciència d'estat massa poderosament perquè fos possible a cap d'elles d'assimilar-se les altres». Si diem que Cardó se'n va una mica massa enrere buscant les essències de la pàtria, ens quedem molt curts, a no ser que comparem semblant anacronisme cardonià amb els del sistema educatiu franquista, dels quals parlem al capítol cinc d'aquesta memòria. ⁴⁸⁰

Com el cardenal Vidal Barraquer, es declara partidari de la predicació en català. Però en un registre literari, que contraposa al vulgar, «que, com el llenguatge vulgar de pertot, és incapaç d'expressar les més altes veritats religioses i, a més, està plagat de vulgarismes i de castellanismes ridículs que el fan inaccessible a la necessitat de la predicació sagrada». Cardó manifesta cert classisme amb aquesta afirmació. Cardó elogia la «unificació ortogràfica» del català «per l'Institut d'Estudis Catalans sota el guiatge de Pompeu Fabra». Tasca no obstant la qual «la fixació i l'enriquiment de

---

477 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 45.

478 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 46-50.

479 MONCUNILL: *Carles Cardó...*, p. 13-14.

480 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 37

la llengua han estat adquirits principalment per dues grans empreses degudes al mecenatge de Francesc Cambó»: la Fundació Bernat Metge i la Fundació Bíblica Catalana. Cardó col·labora en totes dues. Per a Cardó, «era pitjor fer una falta d'ortografia que perdre les eleccions». Cardó defensa l'elevació del català al registre literari i científic «perquè a través de l'esforç d'elevació i perfecció d'un dialecte esdevingut llengua culta o literària es crea un nucli nacional». La llengua culta, a partir del llenguatge popular preexistent, crea la nació.⁴⁸¹

Encara en el terreny de la cultura i en els anys que Cardó va viure a Catalunya, destaca positivament la tasca de l'Orfeó Català, «mundialment conegut, que cultivava la música popular i la clàssica, que féu estimar de tot el poble», potser expressant certs problemes de metonímia si fos el cas que els catalans cenetistes no anessin freqüentment al Palau de la Música. També destaca l'Obra del Cançoner Català, «emparada i sufragada per patrici Rafael Patxot», un estudi de «25000 cançons que havien de començar a ésser publicades al moment d'esclatar la guerra civil».⁴⁸²

Cardó demana bisbes catalans, autòctons, per a la Catalunya autònoma, ja que els bisbes forasters són anticatalans i allunyen el catalanisme de la religió. Sobre aquest aspecte, que veiem en altres punts, Cardó escriu el següent: «cal fer-se càrrec de la situació irritant que representava el fet que la meitat almenys de l'episcopat de la Catalunya autònoma fos anticatalana, i especialment que ho fos el bisbe de Barcelona. El malestar produït per aquest insult constant creixia per moments. La gent començava a preguntar-se si ésser català era compatible amb ésser catòlic», alhora que augmentava l'apostasia. Cardó no contempla que aquesta pugui donar-se per un altre motiu.⁴⁸³

Tot i que defensa l'estatut d'autonomia de 1932 com l'única solució possible, regula «una autonomia sense cos ni ànima» perquè la Generalitat no té pressupost suficient per finançar les competències assumides i transferides i perquè l'educació, amb l'excepció de la universitat, depèn de l'estat i la Generalitat només pot crear els centres que pugui pagar ella mateixa. Prenent la part pel tot, Cardó considera el poble català de dretes i atribueix les victòries electorals de les esquerres a la immigració castellana. Raó per la qual Esquerra Republicana converteix l'autonomia en instrument d'opressió de la majoria social de dretes. Per a Cardó, la tasca que havia de fer Esquerra era preservar la veritable Catalunya, foragitant-ne la CNT. Les «coses bones» que Cardó identifica en l'obra de govern d'Esquerra Republicana es corresponen a les accions del Comissariat d'Ordre Públic contra la CNT.⁴⁸⁴

Durant la guerra, en parlant de la crema d'esglésies, considera que «els autors d'aquelles cremes foren principalment els murcianos de la FAI», que ens condueix novament a la idea de l'oasi català,

---

481 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 49. Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 122-124. Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 26. Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 59.

482 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 122-124.

483 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 65.

484 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 186-189.

per la qual tot el mal ve de fora. En aquest cas, els destructors serien tots forasters. A la mateixa pàgina, la nota de l'editor diu que Carles Cardó utilitza un tòpic, expressat també mitjançant expressions anàlogues: l'anarquisme es nodrí de murcians, l'anarquia era murciana o, fins i tot, tots els murcians eren de la FAI, sengles exageracions que Cardó inclou al seu relat. Per a Cardó, doncs, els cenetistes vénen de fora, no són catalans, ni d'origen ni nousinguts. És a ells que cal atribuir tot el mal durant la revolució de 1936, així com a Companys per no haver-ho impedit.⁴⁸⁵

Durant la guerra, Cardó demana «alliberar» Catalunya de la FAI i defensa un model federal per a Espanya, però també una possible Catalunya independent. Qualifica Companys de «president traïdor» per haver lliurat Catalunya a la FAI i demana la protecció de França i la Gran Bretanya per a una Catalunya que es desmarqui de les dues Espanyes en guerra. És un model que creu compatible amb els sectors d'Esquerra Republicana contraris a Companys, Acció Catalana, Unió Democràtica i els lligaires no franquistes.⁴⁸⁶

Cardó critica el govern de l'Esquerra Republicana pel sotmetiment llur als «marxistes espanyols», alhora que està en contacte amb Nicolau M. Rubió Tudurí, que busca una entesa entre separatistes catalans. Per a Cardó, els governants de la Catalunya republicana són «idiotes picats pel microbi revolucionari», «imbècils», «malvats» i «capsigranys». Un conjunt de floretes amb les quals Cardó desaprova el posicionament de la Catalunya oficial amb la República Espanyola, que entén com una «cosa tronada» per tal com evoluciona cap a les extremes esquerres durant la guerra.⁴⁸⁷

Jordi Giró ens explica l'evolució del pensament cardonià. Si bé durant la República havia atorgat un gran protagonisme al factor cultural a l'hora de definir el concepte de nació, fins al punt que l'hem atribuït a la categoria de nació cultural, aquesta concepció varia durant la guerra i després. Moment en què el concepte de nació cardonià deixa de ser una manifestació de la voluntat divina per tal de ser una creació humana. Entenem que aquesta és la translació al concepte de nació d'un major acostament de Cardó, i inevitablement del pensament del qual, a l'humanisme cristià o integral:

«Cardó s'apropa als plantejaments de Maritain i dóna cada vegada més importància al paper de la voluntat en la constitució i el manteniment de la nació. D'aquesta manera, per primera vegada, accepta que un estat pot crear, de manera legítima i per causes polítiques, una nació o una nacionalitat».⁴⁸⁸

El Cardó de la segona postguerra mundial diu: «Avui Espanya no pot ésser més que un estat de tipus federatiu», és a dir, federal, amb Castella, Catalunya, Euskadi i Galícia. Cardó rebutja novament el separatisme perquè l'entén aleshores impossible i aposta pel lideratge català

---

485 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 64.

486 Carta de Cardó a Sugranyes 30-9-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 119.

487 Cartes de Cardó a Sugranyes 13-2-1939 i 15-3-1939. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 151-154.

488 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 51.

d'Espanya, en una «conquesta interior» del país ibèric que permeti a totes les seves nacionalitats una «àmplia autonomia».⁴⁸⁹

El Cardó de postguerra segueix establint una diferència clara entre nació i estat. Reclama la integritat territorial de tota nació, és a dir, que tota ella estigui compresa dins del mateix estat, propi o no. El seu antiseparatisme segueix basant-se en la negativa del qual al principi de les nacionalitats i dels extrems que se'n deriven: el separatisme, a cada nació un estat; i l'assimilisme, a cada estat una nació. En paraules de Jordi Giró, Cardó ho proposa «canviant tant la mentalitat assimilista com la separatista per una de respecte de les minories nacionals en un mateix pla d'igualtat». Cardó defensa els estats plurinacionals, és a dir, aquells que tenen una nació dominant, alhora que respecten els drets culturals de totes les minories nacionals. Aquest model garanteix l'autonomia cultural (no necessàriament política) de totes les nacions.⁴⁹⁰

Per a Cardó, en l'ús d'una llibertat política que la dictadura de Franco no permet, la Catalunya de postguerra pot optar per la unió o la separació d'Espanya. Cardó aposta per la segona possibilitat. Creu que una Catalunya independent només és possible per la via militar, opció que el pacifista Cardó defuig, i que duraria molt poc perquè França i Espanya la combatrien conjuntament. En comptes d'escindir-se'n, la tasca de Catalunya és encapçalar i dirigir Espanya, en una correcció dels postulats pratians i a partir de la constatació que l'assimilisme castellà ha fracassat perquè ha volgut imposar una sola nació espanyola a través de la violència. Cardó defuig tant la «intransigència» castellana envers un estat plurinacional com el separatisme, que entén com a «passió desintegradora i afolladora de tot projecte de reconstrucció hispana».⁴⁹¹

Si bé les relacions Catalunya – Espanya segons el concepte cardonià de nació són complexes, no ho són menys les relacions entre nació i religió. Arran de la Revolució Francesa, les nacions deixen de col·laborar entre si i cadascuna d'elles es creu la humanitat sencera. El catolicisme o l'Església catòlica té una pretensió universal i aglutinadora no destructiva de les particularitats nacionals. Cal tornar a posar les nacions sota el paraigües protector de l'Església, que els confereix un sentiment de pertinença a la humanitat: «L'Església reuneix els pobles formant una nació de nacions, un col·lectiu supranacional que esdevé una nació santa en la qual tenen lloc totes i cadascuna de les personalitats nacionals diverses». Sense tornar-hi, «el nacionalisme és l'expressió de la pèrdua del sentit cristià de la política internacional i la desaparició de la germanor universal i de la solidaritat mundial».⁴⁹²

---

489 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 121. Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 52.

490 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 119.

491 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 116-123.

492 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 131 i ss.

Cultura política.

Socialcristià o democristià, que en aquesta memòria entenem conjuntament, Cardó no funda cap partit, però té una «influència indirecta i anticipatòria» en la UDC de la Segona República. Hilari Ragner i Albert Balcells situen Cardó més en l'òrbita de la Lliga que en la de la UDC «perquè la Lliga fou, de fet, el partit paraconfessional de l'Església catalana». En una conversa que Cardó sosté amb el diputat de la UDC Pau Romeva sobre «La moral de la derrota», article cèlebre de Cardó que hem analitzat en aquest mateix capítol, el segon d'ells no es dóna per al·ludit quant a la derrota de les dretes. En efecte, en les eleccions de febrer de 1936 les dretes han perdut, però la UDC no s'hi ha presentat en cap candidatura. En conseqüència, l'alineament de Cardó amb les dretes en aquelles dates queda ben patent.⁴⁹³

Cardó és un representant del corrent tarragoní de l'Església, aquell que encapçala el cardenal Vidal Barraquer. En conseqüència, accepta la democràcia, tot i que en té un concepte prou particular. El cardenal Gomà, que encapçala el corrent toledà, no accepta la democràcia en cap accepció i defensa l'absolutisme monàrquic o altres formes d'autoritarismes com a sistema polític. Aquesta concepció de la política institucional també es deixa sentir en el si de l'Església. Mentre els tarragonins com Cardó defensen un catolicisme de base, els toledans com Gomà imposen un catolicisme de dalt a baix.⁴⁹⁴

Cardó és un antiliberal integral. En critica tant la vessant política com el model econòmic que en deriva: el capitalisme. Altre cop, ens remeten a la font, Jacques Maritain, per a entendre Cardó. Per al pensador francès, el liberalisme és pitjor que la Monarquia absoluta, que qualifica d'opressora, despòtica i regressiva. Amb tot, aquest model permet la continuïtat de la unitat espiritual com a base de la societat. Un aspecte que desapareix amb el triomf del liberalisme, una força estrictament negativa basada en l'individualisme.⁴⁹⁵

Castella evoluciona cap a l'autoritarisme, mentre els regnes de la Corona d'Aragó conserven la mentalitat democràtica, contraposant autoritat i llibertat. Inicialment, tots els pobles hispànics són democràtics, en una concepció de llibertat primigènia prèvia a l'absolutisme monàrquic que, sobre bases teòriques diferents, comparteixen Carles Cardó, Manuel Azaña i Jacques Maritain. «Aquests dos esperits es troben certament en tots els països del món». El problema d'Espanya és que estan geogràficament ben definits i que l'assimilisme castellà ha volgut ofegar el sentiment democràtic català i l'ha acabat convertint en revolucionari. La solució fóra una autoritat i una llibertat compatibles. «Però en lloc d'aprofitar l'avantatge de posseir els dos esperits la conciliació dels

---

493 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 120.

494 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 44-45.

495 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 198-200.

quals és fórmula de tota política sàvia, Espanya s'ha deixat encisar adés per l'un, adés per l'altre, i cada vegada l'esperit oprimat ha desencadenat la catàstrofe sobre el país». ⁴⁹⁶

Cardó segueix: «Cadascun dels pobles tornats així antagònics ha vist instintivament en el seu error la salvaguarda del seu geni i en l'altre una amenaça. El castellà vulgar veu en la llibertat un perill per a Espanya, l'Espanya informada per Castella, i la seva defensa en l'autoritarisme. Per la mateixa reacció, el català vulgar veu en l'autoritat l'enemic del seu poble i en el liberalisme més o menys ultrancer la seva millor salvaguarda. És endebades que els esperits il·lustrats de banda i banda, sempre, naturalment, en minoria, hagin denunciat repetidament l'esgarriós malentès. L'ofegament de llur veu per la passió multitudinària ha estat un afer tot altre que difícil». ⁴⁹⁷

Cardó, molt afectat per la guerra, afegeix: «És això el que explica per què Espanya es troba en període revolucionari i es troba actualment més lluny que mai de sortir-ne. Ara més que mai l'elevació a la categoria d'absolut de totes les idees fa aparèixer tota transigència com una traïció i tot esperit de col·laboració i de respecte pel distint com una covardia». Traduint aquests passatges a un llenguatge polític més actual i comprensible, el Cardó dels anys quaranta aposta per una entesa entre Castella i Catalunya, respectant la identitat de cadascuna. Per a Cardó, es tracta d'ajuntar el millor de les dues tradicions. ⁴⁹⁸

Amb tot, aquestes tradicions es manifesten millor quan el país està descentralitzat, ja que «Amb l'entrada de la dinastia francesa dels Borbons, Espanya perdé la seva independència espiritual, i amb ella la seva bona tradició. [...] El fals espanyolisme de la unificació matà l'esperit autènticament espanyol». I reforça un fenomen que ve de la Reconquesta, quan «els moros contagiaren als espanyols la indisciplina que torna quasi impossible la col·laboració entre individus, classes i regions i la formació d'un ideal nacional» plural i compartit. ⁴⁹⁹

A Castella, com a Catalunya, s'hi manifesten les dues tradicions, nom i leitmotiv de l'obra. Seguint amb manlleus del camp semàntic de la música, potser fóra més adequat parlar de subjecte i contrasubjecte, per tal d'establir un paral·lelisme entre una fuga, forma musical notablement més complexa que la música wagneriana, de la qual agafem el concepte de leitmotiv, i el pensament filosòfic de Cardó, caracteritzat també per una notable complexitat. Sigui com sigui, les dues tradicions castellanes són «la de la fe il·lustrada i servida per la caritat i la de la imposició per la força». Anunciades, és clar, en aquest ordre: primerament la bona, segonament la dolenta. ⁵⁰⁰

Cardó considera el Cid «la més típica representació» de la tradició castellana dolenta. També en forma part la Monarquia, «que ha impedit la prosperitat i fins la institució sòlida d'Espanya» com a

496 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 53-54.

497 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 54.

498 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p55.

499 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p37, p58.

500 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p78. Explicació de la fuga com a forma musical a: Gödel, Escher, Bach

estat-nació, atès que ha actuat en el «vici nacional» de «la pràctica de l'enveja». Seguidament, Cardó segueix repartint contra el que anomena la «casta», que ha destruït la llibertat castellana primigènia: «entre monarques i procuradors en Corts sufocaren poc el municipi castellà, refugi del veritable esperit, cristià i espanyol, de Castella. A l'empara d'aquestes dues institucions, es desenrotllà el cavallerisme militar, casta de guerrers professionals que lluitaven per la religió i la pàtria, foses en una concepció messiànica i nacionalista; ells constituïren el nucli plasmador de la nacionalitat, reduint a individualitats esplèndides d'isolament i desproveïdes d'influència la bona tradició municipalista, cristiana, comprensiva i tolerant, que no ha deixat un sol moment de tenir representants il·lustres. El problema social agrari té també els seus orígens en aquesta casta».⁵⁰¹

Hem vist als pòrtics que Cardó no té problemes per acceptar immediatament la República. En aquest fragment veiem per què, ja que no es mostra gens monàrquic: «la noblesa perpetuà fins al segle XIX la institució funesta dels favorits que han desgovernat el país durant els regnats dels monarques febles i, quan ha estat substituïda per una democràcia més o menys sincera i per un exèrcit més o menys professional, ha constituït la plutocràcia rural i ciutadana que ha oprimint els camperols engegant-los als extremismes socials i ha creat entorn de la Corona l'atmosfera artificial on s'han ofegat totes les ànsies de progrés del país».⁵⁰²

Per a Cardó, «l'error de Castella no fou el de voler ésser nucli de la nació espanyola, sinó el de voler exercir aquesta funció vital per la violència». A més d'un altre problema capital: «S'hi afegí encara l'error fixant la Cort d'un país essencialment marítim en el punt més allunyat possible de la costa i en una vila mancada de tota tradició de capitalitat. Tres capitals possibles tenia Espanya: Lisboa, Barcelona o Sevilla». Però van decidir passar de Toledo a Madrid.⁵⁰³

Per a Cardó, que critica fortament l'Espanya mesetària manifestada al llarg de tots els temps, les regions que anomena «les Espanyes marítimes», segons l'antic concepte de regió, són les més riques i, per tant, estan cridades a la direcció del país. Aquests territoris, Portugal inclòs, han dut a terme reivindicacions que no suposaven la sortida d'Espanya, però el centre peninsular no les ha entès, les ha vist separatistes quan no ho eren i han acabat demanant – i Portugal obtenint- la secessió. «Així, a una falsa concepció n'ha respost una altra; a les exageracions de la perifèria s'han oposat les reaccions malhumorades del centre, en el seu esforç comprensible per conservar una exclusiva que un procés històric secular ha demostrat contrària als interessos d'Espanya». Una política de la qual «depèn que Espanya resti mal constituïda, incapaç de consolidar qualsevol forma de govern, exposada a tots els contagis». Aquesta darrera, referència a les ideologies foranes que, a criteri de Cardó, sempre són negatives (liberalisme, marxisme, anarquisme). De seguir aquest rumb,

501 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p79.

502 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p66-67.

503 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p120.

Espanya s'encamina vers «la desmembració mitjançant una intervenció estrangera». Contràriament, pot encaminar-se «vers una ferma constitució natural» que la condueixi «a la pau interior i a la reintegració peninsular».⁵⁰⁴

De les dues tradicions castellanques passem a les dues tradicions catalanes. «La tradició bona de Catalunya és la de la tolerància caritativa, fins la convivència civil i econòmica amb els infidels i heretges, que sols en casos extrems acut a mesures violentes i que amorseix la Inquisició. La dolenta és la de l'abús de la llibertat, que es tradueix ben d'hora en bandositat, en apostasies i, finalment, quan la dinastia estrangera actua sistemàticament contra el país, en aquell esperit de revolta que la cohibició del geni expansiu de Catalunya pels governs ha alimentat sense parar fins a tornar-la quasi endèmica».⁵⁰⁵

Cardó, doncs, és dels qui considera la Inquisició moderna una imposició forana, concretament castellana, en una Catalunya caracteritzada novament com un oasi pacífic i, a més, tolerant amb la diferència. De fet, l'antimonàrquic Cardó passa molt per sobre de la Inquisició i acaba molt aviat el seu anàlisi considerant-la un instrument al servei de la Corona per fer-se amb els béns d'altri mitjançant confiscacions impossibles de defensar en la justícia ordinària: «La Inquisició espanyola no era gaire cosa més que una dependència de la casa reial per a fer perdre els seus enemics polítics, sobretot si llur riquesa, destinada per la llei a l'erari regi, doblava el motiu de la persecució».⁵⁰⁶

Les classes populars són la salvaguarda de la bona tradició: «Una tradició tan fundada en el caràcter del país i sòlidament establerta en institucions podrà ésser temporalment enterbolida per malures internes o per pertorbacions vingudes de l'exterior, però restarà sempre vivent en l'ànima popular». En el fragment anterior, Cardó estableix un paral·lelisme entre la Diputació del General medieval i la Generalitat republicana. Sobre la mala tradició catalana, diu: «L'esperit de llibertat, quan no és controlat per una consciència moral exigent, degenera en rebel·lió i discòrdia, les dues tares que presenten invariablement les males èpoques a Catalunya».⁵⁰⁷

Cardó veu en Catalunya una nació de treballadors, ja que des d'antic «A Catalunya treballava tothom». A més, estableix un paral·lelisme entre l'autonomia republicana i el poder polític propi anterior a 1714, època en la qual Castella i Aragó conservaven «legalment la independència més absoluta» malgrat la unió dinàstica. A Catalunya «la conservació de les seves institucions autònòmiques fins al 1714 l'alliberà de tota contribució forçosa a les guerres imperialistes espanyoles, reforçaren l'amor al treball, que ja venia d'antic, i determinaren la propietat agrícola i industrial que, sobretot al segle XIX, ha fet de Catalunya la contrada més rica d'Espanya». En

---

504 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p133-134.

505 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p81-82.

506 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p.24.

507 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p87.

aquest fragment, Cardó ignora la guerra dels Segadors, la part de la guerra dels Trenta Anys entre Espanya i França que es desenvolupa a Catalunya. Cardó també ignora l'imperialisme català a la Mediterrània, per bé que anterior al castellà al Nou Món. Sigui com sigui, i seguint el raonament de Cardó, si els catalans són treballadors, als castellans només els queda ser altrament.⁵⁰⁸

La industrialització porta la modernitat a Catalunya, alhora que la Renaixença li dona un caràcter nacional i esdevé una nació. Però «en el nostre temps, la injustícia social, xacra permanent que Catalunya no ha sabut guarir mai, ha pertorbat profundament la seva evolució política i l'ha feta fracassar diverses vegades». Una justícia social que cal assolir sempre, en el pensament cardonià, a través de l'aplicació de la doctrina social de l'Església. I nova concomitància entre Cardó i Caminal en allò que no hi ha llibertat sense justícia.⁵⁰⁹

Amb tot, el segle XIX és també el de l'inici dels problemes (aleshores) actuals d'Espanya, per bé que Cardó també incideix en els precedents. Espanya és una província espiritual de França des de l'entronització conflictiva de la dinastia borbònica, casa regnant també a la monarquia veïna. Des de llavors, tot el que passa a França té una repercussió enorme a Espanya, que es converteix en èmul de la veïna septentrional. De França provenen liberalisme i tradicionalisme, que Cardó rebutja per igual, ja que les quatre guerres civils espanyoles des del segle XIX són conseqüència del xoc entre aquestes dues ideologies extremes. La bona tradició espanyola, una barreja sana de les dues ideologies anteriors, és «fonamentalment catòlica i assenyadament democràtica».⁵¹⁰

De l'anàlisi històric de Cardó, es desprèn que pren partit pel carlisme en la lluita que sosté durant el dinou amb el liberalisme, ja que les aspiracions socials i nacionals només les pot garantir el primer. «Aleshores Déu envià a Espanya un gran home, un ver profeta, que assenyala als catòlics espanyols el bon camí, el de la veritable tradició catòlica i espanyola. Aquesta home fou Balmaes, un modest capellà de Vic, Catalunya». Jaume Balmaes, enviat de Déu segons el relat de Cardó, representa «el veritable seny cristià i espanyol», mentre que l'esquerra tendeix a «violències i radicalismes». Balmaes mor a Vic jove perquè no li fan cas, «deixant a Espanya uns tresors lluminosos que haurien pogut salvar-la dels seus trontolls posteriors». Enllaçant Balmaes amb la guerra més recent (1936-1939), aquesta és un càstig diví per no haver fet cas al primer (!!): «Espanya tornà quasi sencera a la mala tradició, la de la violència i el radicalisme. No es llegiren gaire més els seus escrits. Revolucions, guerres civils i guerres exteriors, totes poca-soltes, en foren el càstig. Ai del poble que menysprea els profetes que Déu li envia!».⁵¹¹

---

508 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p41, p71-72.

509 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p72.

510 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p95.

511 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p100-105.

Per a Cardó, liberals i maçons són traïdors. La Institución Libre de Enseñanza, d'esperit «perillosament sectari», no és sinònim de modernitat, sinó «la fleca d'on sortiren totes les fornades de professors anticatòlics que prepararen l'adveniment de la Segona República». Aquesta institució controlava l'accés a càtedres universitàries o d'institut a darreries del regnat d'Alfons XIII i fins i tot exigia, a vegades, ser maçó.⁵¹²

Alfons XIII esdevé una mena de rei absolutista, en el sentit de recuperar la mala tradició, caracteritzada per: «La incomprensió dels drets i de les llibertats legítimes d'altri, la propensió al recurs a la força, la identificació de la pàtria i fins de la religió amb la monarquia [...], l'odi a tota diversitat històrica, lingüística o cultural dintre d'Espanya, el refús sistemàtic de tota millora de la condició de l'obrer». L'anticatalanisme de la Dictadura porta el catalanisme vers el separatisme, mentre Castella «s'afermava en la seva incomprensió de tota diferència peninsular», alhora que intel·lectuals castellans com Manuel Azaña miren el catalanisme amb simpatia. En comptes de celebrar tan destacada col·laboració en una causa compartida, el dretà Cardó lamenta que aquesta col·laboració intel·lectual castellana viri massa cap a l'esquerra i la considera «una reacció saludable» que, tanmateix, «era més estratègica que sincera». Altre cop, ens trobem la idea de l'aliança entre el republicanisme castellà i el català com a pacte de conveniència.⁵¹³

En el paràgraf anterior, i per bé que el filòsof influït per l'humanisme cristià no s'hi refereix amb aquests mots, Cardó fa una referència a l'anomenada aliança entre el tron i l'altar, que identifica l'Església amb la Monarquia i lliga la sort de la primera a la d'Alfons XIII, destronat el 1931, alhora que la Segona República inicia la seva tasca laïcitzadora. Ara en veiem una altra explicació. La Dictadura blinda i reforça els privilegis de l'Església catòlica, sobretot en l'àmbit educatiu. Les relacions laborals estaven impregnades de corporativisme. Com a resultat,

«durante los años veinte [...] al integrismo doctrinal dominante en la cúpula clerical y a la identificación ya consolidada de la Iglesia con la burguesía conservadora y el sistema capitalista se sumó su estrecha vinculación con un régimen autoritario que encarnaba el ideal político de la jerarquía eclesiástica. Y junto con el apoyo a la Dictadura se difundió la imagen de la Monarquía católica y patriótica basada en la unión del trono y el altar».⁵¹⁴

L'antiliberal Cardó confon novament liberalisme amb revolució. Parla de tres tipus de liberalisme a Espanya, un país molt divers també pel que fa a la cultura política de les seves regions. Per a Cardó, «Espanya és un país singular. Ineducat, i difícilment educable per a la democràcia, té, en canvi, un amor a la llibertat que el duu sovint a turbulències revolucionàries. En altres països, la revolució ha estat un episodi constitutiu; a Espanya és un mal endèmic, sempre latent, sovint esclatant en erupcions mancades de tota eficàcia constructiva». Hem dit abans que Cardó considera la revolució

---

512 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p115-118.

513 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p151-160.

514 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p199.

una obra eminentment destructiva incapaç de construir res. Els tres tipus de liberalisme són aquests: «al Centre», «llibertat d'accés al govern», és a dir, governar Espanya tota i no permetre l'accés al govern de les Espanyes no mesetàries; «al Migjorn» (Andalusia, Extremadura, Múrcia), «l'aspiració a un nivellament social», és a dir, justícia social; «al Nord-Est i Llevant» (Catalunya, València, Mallorca), «la d'alliberar-se del govern», és a dir, voluntat d'autogovern.⁵¹⁵

Com a característica comuna, aquests tres liberalismes comparteixen «el desig imperiós de llibertat de crítica, que es manifesta quasi sempre en forma humorística i que a la llarga vota al fracàs tot intent de dictadura». Cardó escriu aquest fragment quan esperava la ràpida caiguda del règim de Franco. Però els tres són dolents, per raons diferents: «en la primera zona, és un liberalisme de base autoritària, difícilment comprensiu de la llibertat dels altres; en la segona, un liberalisme de base àcrata, , congriat per l'enorme distància de classes i per la consegüent explotació dels humils; en la tercera, presenta un caràcter democràtic, que la cessació secular de tota activitat de govern fa degenerar fàcilment en anarquia»⁵¹⁶.

Durant la II República hi ha dues tendències que conviuen al si de l'Església. Un sector és el que encapçala el cardenal Francesc Vidal Barraquer, arquebisbe de Tarragona, i que té el seu millor publicista en Carles Cardó. Es tracta d'un sector més obert al canvi de règim, dit també possibilista o accidentalista. L'altre sector, dit integrista o intransigent, és el que encapçala l'arquebisbe de Toledo, primer el cardenal Segura i després el cardenal Gomà. El sector possibilista, el de Vidal, accepta la República, seguint la doctrina del Vaticà de respecte al poder legalment constituït, o accidentalisme. En canvi, el sector integrista no accepta mai la República i fa crides per acabar amb el primer intent de règim democràtic a Espanya, finalment materialitzades en el cop d'estat de juliol de 1936, alhora causant i inici de la guerra.

Aquest accidentalisme pel que fa a la forma de govern també rep el nom de *ralliement* pel precedent francès, fou imposat per Lleó XIII el 1892 i suposa l'acceptació tàcita de la democràcia i del marc legal francès secularitzador. Tanmateix, Espanya té «un llamativo desfase con respecto a Francia o Portugal, donde desde hace décadas atrás las élites liberales habían asumido sin complejos la política laicizadora como un elemento social de la modernización política y civil».⁵¹⁷

Cardó explica que els bisbats de Barcelona, Girona i Lleida sabotegen l'autoritat de Vidal Barraquer, jeràrquicament superior perquè la seu primada és Tarragona, i es posen al costat de l'Arquebisbat de Toledo, preparant la guerra durant la República en temps de pau i adquirint una funció política al servei de conspirar contra la legalitat vigent. Amb Vidal Barraquer, l'Arquebisbat de Tarragona representa tot un altre posicionament. «Per aquells temps manifestaven en el govern

---

515 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p156-157.

516 Ídem.

517 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p197-198.

eclesiàstic de Barcelona uns sinistres personatges, tots partidaris de la catàstrofe prèvia i enemics acèrrims de tota obra que, amb la seva eficàcia salvadora, tendís a demostrar-la innecessària. No cal dir que posaven el catalanisme al cim dels moviments odiats». ⁵¹⁸

En veient l'animadversió que Irurita genera entre el catalanisme i que aquest s'adreça contra l'Església, Cardó demana diverses vegades a Gomà que canviï el bisbe de Barcelona. Sempre en va. Gomà s'hi nega perquè, si accedia a aquesta petició, Vidal Barraquer nomenaria un bisbe de la seva confiança. «Així se subordinava l'ordre públic, la seguretat dels temples i sacerdots i fins el bé de les ànimes a una rancúnia personal doblada d'una passió política». ⁵¹⁹

Per a Cardó, els catòlics no noten gaire diferència entre els primers mesos de guerra i els pocs mesos de govern frontpopulista previs a la guerra: «Els cinc mesos de govern del Frente Popular anteriors a la guerra veieren el regnat del llibertinatge assassí i incendiari; les turbes de Madrid, d'Andalusia i de Llevant cremaven temples i mataven sacerdots i gent de dreta». Per a Cardó, «la guerra civil començà de fet l'endemà mateix d'aquesta victòria del Front Popular. [...] La caça a l'enemic en ple carrer fou el trist espectacle de Madrid durant aquells mesos [...] És natural que cadascun dels dos fronts pretengui que els primers trets sortiren de l'altre». Amb tot, funcionaria la idea de l'oasi català i «Catalunya pogué ser anomenada oasi de pau. Ni una crema, ni un assassinat, ni un disturbi. Tot feia esperar que la pau s'establiria definitivament. L'esquerra catalana es distingia ara netament de l'espanyola pel seu sentit d'ordre social i de tolerància». ⁵²⁰

Per a Cardó, el cop d'estat fracassa per l'acció de les forces d'ordre públic i dels militants armats nacionalistes, però no els cenetistes: «La sublevació a Barcelona fou vençuda en dos dies per les escasses forces armades de la Generalitat ajudades per elements populars de dues procedències: Estat Català i Esquerra. La FAI, que no coadjuvà sinó molt escassament a la victòria, s'hi adherí generosament l'endemà d'haver estat assolida. És, doncs, una llegenda que la FAI fos la vencedora d'aquell dia. En canvi, és una tristíssima realitat que en fou l'hereva». ⁵²¹

Cardó no s'identifica amb el posicionament de la Lliga ni amb el d'Esquerra Republicana durant la guerra, en un plantejament equidistant. Ens ho explica Jordi Giró:

«Cambó i Companys representen simbòlicament per a Cardó les dues posicions arquetípiques dels catalans durant la guerra civil, sotmesos tant els uns com els altres a unes forces forasteres que no arriben a controlar. Cambó apareix com el símbol de l'home de dreta benestant que votava la Lliga, un burgès decorativament cristià, refractari a qualsevol plantejament de justícia social i preocupat únicament per l'ordre públic i per assegurar les seves rendes. Companys, en canvi, representa l'esquerrà que practica un «separatisme d'expressió verbal» - o sigui poc realista-, a qui agrada d'esbombar proposicions gradiloqüents i romàntiques, sense tenir en compte les conseqüències pràctiques de les seves

---

518 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p37.

519 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p64.

520 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 174, 181, 192.

521 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 193.

prèdiques. És el tipus d'inconscient que juga amb foc, per exemple, aliant-se políticament amb l'extremisme anarquista o marxista, però incapaç de fer prevaler el seu parer moderat enfront dels extrems». ⁵²²

Cardó identifica Catalunya com un oasi pacífic sobre el qual ha sobrevingut una guerra exportada per Castella, tant en el bàndol republicà en forma de *murcianos* com en el bàndol insurrecte. Cardó interpreta la guerra com a preqüela d'una altra guerra de més ampli abast – la Segona Guerra Mundial- i entén que lluitar per la pau és una obligació de tot cristià. ⁵²³

Per a Cardó, és pitjor l'anarquisme que el comunisme. La FAI ha desfet en pocs dies l'obra assolida després d'un segle de Renaixença, referent inequívoc del catalanisme conservador. Cardó analitza l'obra faista amb aquestes paraules:

«Amb aquella gent, no hi ha cap camí legal, ni just ni injust, seguint el qual un es pugui creure segur. Posats a destruir, els nostres esquerrans han estimbat Catalunya en un abisme pitjor que el de Rússia. Allí hi ha una llei, bona o dolenta; un govern, tirànic o no; a casa nostra, no hi ha res. El facinerós hi és l'únic sobirà, sense altra norma que el rampell instantani dels seus baixos instints. En això ha desembocat un segle d'admirable Renaixença!». ⁵²⁴

Cardó veu com una cosa terrible la col·laboració de la Lliga amb els feixistes, però l'accepta perquè hi entreveu una mínima possibilitat perquè el catalanisme conservador tingui un paper constructiu i destacat en l'Espanya de postguerra. En sintonia amb la invenció historiogràfica de piròmans i bombers, a càrrec de Joan Villarroya i amb la qual Hilari Ragner està d'acord, Cardó considera piròmans la gent de ERC, el missatge anticlerical li ha permès guanyar vots en temps de pau, però ha alimentat la revolució desencadenada i incontrolable durant la guerra. Fins i tot critica el catòlic Ventura Gassol, qui «amb la seva abominable demagògia ha estat un bomber que no ha pogut apagar l'incendi que ell mateix havia encès». Per a Hilari Ragner, Gassol no seria un piròman, sinó un dels salvavides de la burgesia o bombers que, «sovint amb risc de la pròpia vida, treballaven per apaivagar l'incendi, és a dir, salvar vides». ⁵²⁵

Com el cardenal Vidal Barraquer, als inicis de la guerra Cardó prefereix una guerra molt curta amb la ràpida victòria de Franco. Cardó pressuposa la manca de suport social al statu quo revolucionari imperant a Barcelona i arreu de la Catalunya republicana en guerra. Així, «si no fos Rússia», o la Unió Soviètica si volem ser més exactes que el canonge anticomunista, «a Barcelona ni enlloc de Catalunya no trobarien massa resistència» a les tropes feixistes. Cardó segueix i preveu que quan comenci a haver-hi fam, la resistència republicana tindrà menys força encara: «i com més trigarà, menys, perquè l'angoixa econòmica es presentarà aviat en forma de fam. Potser convé i tot». ⁵²⁶

---

522 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 11.

523 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 11-13.

524 Carta de Cardó a Sugranyes, 3-11-1936. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 36.

525 Carta de Cardó a Sugranyes, 7-12-1936. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 41. Hilari RAGUER: «Les víctimes: persecució i repressió». A: Borja de RIQUER (dir): *Història, Política, Societat i Cultura...*, p. 252.

526 Carta de Cardó a Sugranyes 19-12-1936. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 46.

Després de desitjar que la Catalunya republicana passi gana i com que Sugranyes de Franch no s'ha incorporat a files a l'exèrcit franquista, Cardó li busca una altra manera de treballar en favor de Franco. Li recomana acceptar l'ofertament de Joan Estelrich, director de la revista de propaganda franquista *Occident*, de treballar en aquesta publicació a l'oficina camboniana de París. Cardó diu a Sugranyes: «Crec que podeu acceptar en tota consciència l'oferta de n'Estelrich. Si els falangistes no tenen raó, és evident que els vermells no en tenen més que ells, i en cert sentit, en tenen menys. Es pot, doncs, treballar contra els vermells sense traïr la consciència cristiana». Bé és cert que, en una carta anterior, Cardó celebra que Sugranyes no faci la guerra: «opino que no heu de lluitar ni pels uns ni pels altres».⁵²⁷

Cardó es fa ressò de la visió de la guerra de Dom Sturzo, que li arriba a través d'una carta adreçada a Sugranyes de Franch el contingut de la qual aquest darrer tramet a Cardó, que explica:

«Estic segur que, malgrat totes les beòcies burgeses, la nostra visió cristiana del problema triomfarà. Els més desenganyats dels fruits de la victòria seran els vencedors perquè la pau d'Espanya és impossible mentre no es resolguin els problemes nacionalistes i el problema social. I ells, çò és el fanatisme, la crueltat, la falsificació del Crist (un Crist amb el fusell al coll i el punyal a la faixa), són incapaços de resoldre cap problema que demani una comprensió de la dignitat humana i del dret natural a la llibertat».⁵²⁸

Cardó vol la pau immediata, blindant l'autonomia catalana i amb un paper polític important de la Lliga a la Catalunya de postguerra, en un nou cas d'identificació explícita i evident de Cardó amb el partit catalanista conservador. Confia en la victòria de Franco a través d'una mediació internacional que l'hi reconegui, com el cardenal Vidal. Vol apartat la República de la lluita en una guerra que no ha començat. Per a Cardó, tot i que oblida la qüestió social, allò principal és la qüestió catalana. I l'enemic principal, la FAI. Creu que si Catalunya es desempallega de la FAI, es produirà aquesta mediació internacional en el sentit que indiquen Cardó i Vidal.⁵²⁹

Durant la guerra, Cardó evoluciona des del suport inicial al bàndol insurrecte fins a una tercera Espanya encapçalada per Mendizábal. Confia en una mediació d'Anglaterra en favor d'una pau immediata, però ja no aposta perquè el poder recaigui en el general Franco. Cardó manifesta: «trobo just el prec de Mendizábal». Enllaçant el seu posicionament, canviat respecte a l'inici de la guerra, amb el del president del primer comitè per la pau a Espanya, Cardó afegeix: «Tot el que sigui augmentar el gruix de la consciència d'Europa a favor d'una pau de transacció afavoreix el nostre punt de vista».⁵³⁰

---

527 Cartes de Cardó a Sugranyes 12-1-1937 i 11-2-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 51, 54.

528 Carta de Cardó a Sugranyes 16-3-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 58. Beòcia: d'esperit obtús, en sentit figurat (diccionari.cat).

529 Carta de Cardó a Sugranyes 19-4-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 77-78.

530 Carta de Cardó a Sugranyes 24-5-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 98-99.

Més tard, Cardó torna al seu posicionament inicial: pau immediata amb victòria franquista. Confia en una mediació internacional a través de la qual les «potències occidentals acabarien la guerra encarregant a Franco que pacifiqués i governés tot Espanya, amb certes condicions»: respectar la vida dels líders republicans i l'autonomia catalana i basca. A partir de la defensa de l'autonomisme, Cardó carrega durament contra la Unió Soviètica, a qui considera causant de totes les guerres, no oblida la preceptiva crítica contra les esquerres catalanes i manifesta la voluntat, que comparteix amb Sugranyes de Franch però no amb el doctor Negrín, de no enllaçar la guerra d'Espanya amb una guerra d'abast general:

«una Catalunya i una Euskadi insatisfetes serien perpètuament una arma a brandar per Rússia per tornar a encendre la lluita i convertir-la en general, segons el seu més que transparent desig. Però també s'hauria de proveir que la Catalunya alliberada no tornés a caure en mans grolleres, plebees, facineroses, dels funestos homes d'esquerra que han afollat en cinc anys la magnífica labor d'un segle de renaixença».⁵³¹

Cardó prossegueix aquesta carta referint-se a Sturzo en clau: «l'amic de Londres». La reiterada por manifestada envers els falangistes s'explica per la seva convicció que convertirien la catòlica Espanya en un altre país neopagà, com havien fet amb Alemanya. La rivalitat del canonge Cardó envers els falangistes espanyols, els aliats més liberals del general Franco, és compartida amb tota la plana major de l'Església espanyola i del Vaticà. Cardó critica l'Església espanyol per la qüestió nacional, ja que identifica defensa de la religió catòlica amb assimilisme castellà. Cardó clou amb més crítiques contra el separatisme català i el populisme de l'Esquerra:

«Seria un error imperdonable i fatal sortir ara amb el paorós problema de crear un Estat mediterrani. [...] un guisat més de la tradicional ximpleria política de la nostra gent, sobretot de la gent d'esquerra. No crec que cap altre país hagi arribat a les filigranes d'oradura (bogeria) política on han arribat a casa nostra Esquerra, EC i tota la fauna de partidets que cultiva l'aport fàcilment terriblet del separatisme d'expressió verbal, que acaben d'ajudants de la FAI. Tota actitud ramblera és ara perillosíssima».⁵³²

Per a Cardó, Catalunya és un oasi pacífic en el qual tot el mal ve de fora, per tal com els faistes serien enterament forasters nouvinguts. Insisteix a deslliurar Catalunya del predomini de la FAI. Un Cardó amb molts problemes de metonímia no admet la revolució proletària de juliol de 1936 com una revolució catalana, ja que deixa aquells revolucionaris fora del seu propi i excloent concepte de poble català. Llegim Cardó:

«la desconfiança que inspira la Catalunya actual amb l'espectacle de la barbàrie estúpida, de crueltat, d'incapacitat d'ordre que dona al món. És inútil de dir-los que els bàrbars, els cruels, no són catalans. ¿A qui fer creure que un poble que té l'ideal de la seva llibertat, amb un Govern i un Parlament procedents del sufragi, sigui incapaç de deslliurar-se d'uns escamots estrangers incendiàries i assassins?».⁵³³

---

531 Carta de Cardó a Sugranyes 17-6-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 102.

532 Carta de Cardó a Sugranyes 17-6-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 102-104.

533 Carta de Cardó a Sugranyes 6-8-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 109.

Cardó cita personatges de la tercera Catalunya, situa l'anticatalanisme faista i falangista al mateix sac i culpabilitza Companys de tot plegat, en un passatge en el qual el canonge Cardó esdevé annexionista i empra paraules molt evangèliques envers aquells que no són catalans, al seu criteri.

«Si vós teníeu manera de persuadir algú de la necessitat de l'alçament patriòtic contra la FAI i contra el seu Cap visible i invisible (Companys), fareu obra d'insigne caritat de pàtria fent pressió en aquest sentit. No és empresa impossible. És difícil. Basta considerar el dilema: o una Catalunya lliure, desinfectada de FAI i protegida per una potència i per la SdN, o una Catalunya condemnada a desaparèixer com a poble sota la dominació sàviament combinada de FAI i Falange. Potser l'Ametlla us podrà servir, i en Roca Caball».⁵³⁴

Cardó es planteja la possibilitat de participar en els comitès per la pau quan rep «aquest avís: Si segueixes amagat a Torí, el Card. Gomà, arribada l'hora, et salvarà; si vas a París i et compromets col·laborant amb els mediacionistes, no podrà salvar-te». En el seu exili de Torí, el de durant la guerra, Cardó segueix mostrant-se partidari de la justícia social. Considera comunisme i feixisme dues heretgies. Corroborà la teoria de Pedro Corral sobre una deserció massiva en el camp republicà perquè els republicans lluiten com a mercenaris, és a dir, obligats i sense convicció. Considera la victòria franquista inevitable i un mal menor, ja que suposa el respecte als interessos materials, per contraposició a la zona republicana. La victòria de la República seria pitjor perquè representaria «un salt a les tenebres sense cap punt lluminós».⁵³⁵

En una data tan avançada com el novembre de 1938, pocs mesos abans del final de la guerra, Cardó corrobora la seva fe en la victòria franquista, entesa sempre sense entusiasme i com un mal menor. I incardinada en una onada europea «d'autoritarisme i feixisme» que el canonge entén i accepta com a «càstig de l'abús de la llibertat». Per a Cardó, doncs, un excés de llibertat és pecat. En aquesta mateixa carta Cardó carrega durament contra ERC, a qui retreu una vegada més la rebel·lió imprudent del Sis d'Octubre de 1934, així com la inconveniència de no haver-se rebel·lat contra el domini de la FAI els primers mesos de guerra. Tasca que va haver de fer el govern de la República, amb una evident voluntat centralitzadora a criteri de Cardó, que parla de tot això en un fragment reproduït a l'annex.⁵³⁶

Entrat el 1939, el darrer any de la guerra, Cardó considera que en la seva pròpia guerra civil els espanyols no decidiran res. És la «conseqüència lògica de voler resoldre un problema interior cridant exèrcits estrangers». Insisteix sobre el derrotisme que impregna el bàndol republicà, com a conseqüència del centralisme i les condicions de vida a la rereguarda: «La fam i la tirania de la República *Española* a Barcelona han desmoralitzat la nostra gent». Afirmació amb la qual Cardó corrobora la consideració de Catalunya com un oasi pacífic en el qual tot el mal ve de fora.⁵³⁷

534 Carta de Cardó a Sugranyes 6-8-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 109-110.

535 Cartes de Cardó a Sugranyes 4-12-1937, 20-1-1938 i sense data. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes...*, p. 130 i ss.

536 Carta de Cardó a Sugranyes 5-11-1938. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 146.

537 Cartes de Cardó a Sugranyes 14-1-1939 i 16-1-1939. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 148-149.

Aquesta constatació queda molt més clara, encara, en el projecte de circular per anunciar la publicació de la revista *La Paraula Cristiana*, de la qual Cardó havia escrit els pòrtics mentre va poder editar-se a la Catalunya de preguerra. Segons aquesta circular, l'autoria de la qual atribuïm al propi Cardó i que va en consonància amb la seva visió de la guerra, la guerra civil és una imposició d'Espanya a Catalunya, ha tingut un caràcter anticatalà per part dels dos contendents i la repressió a la rereguarda catalana és enterament obra de nouvinguts violents introduïts expressament «per l'Estat espanyol».⁵³⁸

Després de la guerra, Cardó publica *Les dues tradicions* o la *Història espiritual de les Espanyes*, els dos títols d'aquesta obra, concebuda com a *vendetta* de Vidal Barraquer per no poder tornar i en la qual refuta la visió imperant a l'Església espanyola de la guerra civil com a *crusada*. Cardó «es considera hereu i ambaixador» del cardenal Vidal. En aquest sentit, «el llibre – i el capítol inèdit són fruits d'anys sencers de solitud i d'angoixa en l'exili». Poc abans de morir, Vidal llegeix i aprova el contingut del llibre.⁵³⁹

En un informe publicat juntament amb el capítol inèdit en forma de llibre, el propi Cardó reconeix que l'obra sencera, *Les dues tradicions*, és un homenatge a Vidal: «defensar la memòria del cardenal» constitueix una de les finalitats del llibre. L'altra, «mostrar als espanyols la necessitat de renunciar per sempre més a la violència i estudiar els problemes nacionals amb un esperit de comprensió i de caritat cristiana».⁵⁴⁰

En aquest mateix informe, Cardó critica fortament el règim de Franco. Defineix «el nostre pobre país» com «un país ocupat pel seu propi exèrcit», que «s'empara de les collites i en ven la major part a l'estanger». De la part que es ven al mercat interior, una petita part va al mercat legal, però la major part es ven al mercat negre, «a uns preus inassolibles per al pobre poble». Amb aquestes pràctiques «s'enriqueixen escandalosament els militars i els falangistes i els rics poden menjar a plaer, mentre els pobres són condemnats a la penúria». Així, «no han mancat casos de mort per inanició i els infants tuberculosos per manca d'alimentació són massa nombrosos entre les classes humils». Tot això s'esdevé «en nom de la religió». A més, «per tal de guanyar-se el favor de l'Església, el govern distribueix estocs de productes alimentaris a convents de religiosos i de monges, que els revenen al mercat negre a la vista de tothom». Sense oblidar la dimensió nacional: «A Catalunya, aquests escàndols s'afegeixen a la persecució de la llengua, que és especialment severa en la vida religiosa», contràriament a la catalanització que Vidal havia intentat.⁵⁴¹

---

538 A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 156-157.

539 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 27. Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 10.

540 A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 77-78.

541 A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 84-85.

Si bé abans i durant la guerra «mai Espanya no ha corregut un perill tan gran de caure en el comunisme», amb la victòria de Franco la mala tradició impera com no ho havia fet mai amb tanta intensitat i és l'època dels «rics durs de cor, incapaços de basar llur felicitat en altre que en la misèria dels pobres».⁵⁴²

Religió i moral.

Cardó s'ho mira tot des del prisma de la religió, i així ho reconeixen els seus estudiosos. Cardó entén el cristianisme com a eina social: «el cristianisme no és una religió d'ús privat, a mode de consolació pietosa, que es desentengui de les injustícies, sinó una paraula d'esperança compromesa en la realització de la justícia i la pau».⁵⁴³

Per a Sugranyes, Cardó es declara fidel i submís a una Església catalana de mentalitat postconciliar fins i tot abans del Concili Vaticà II: «L'Església de la qual mossèn Cardó es declara fill submís és presentada en termes que són exactament conciliaris, quinze anys abans del Concili: una Església oberta i comunitària». Aquesta concepció de l'Església és obra de Charles Journet, nomenat cardenal per Pau VI durant el Concili i director espiritual de Cardó durant l'exili del qual a Friburg. Al seu torn, Journet és el censor eclesiàstic que autoritza la publicació de *Les dues tradicions* i la publicació pòstuma del capítol «El gran refús», magna obra de Cardó escrita durant el seu exili. Per a Jordi Giró, no és ben bé que Cardó sigui postconciliar, sinó que el sector tarragoní de l'Església està en contacte amb els corrents del catolicisme més avançat i postconciliar, per contraposició a una Església primer toledana i franquista definida com a «tancada i bel·ligerant».⁵⁴⁴

L'Església parteix de la concepció que Espanya és un país catòlic. Així ho expressa el Papa a l'encíclica *Dilectissima Nobis*, en què abomina de la legislació anticlerical de la República. Concepció que xoca amb la dels republicans, liberals que consideren que el clericalisme, o hegemonia de l'Església en els afers públics, és la font del notable endarreriment d'Espanya en comparació amb els països europeus més avançats.⁵⁴⁵

Cardó també creu que «Espanya és un dels països més catòlics del món». Afirmació que justifica, entre altres, recorrent al saber popular: «El costumari hi està tot enflairat de pràctiques piadoses i el mateix llenguatge, en els quatre idiomes que s'hi parlen, està tan perlejat d'expressions pies, sovint profundament teològiques, que sospitem possible una Teologia basada en expressions populars espanyoles». Recorrent a la egohistòria, suposem que la integrarien expressions com aquestes: «Ai, Senyor»; «Santa Llúcia gloriosa ens conservi la vista»; «com Déu mana»; «Ai, Verge del Carme,

542 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 196-199.

543 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 82.

544 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 12-13. Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 11.

545 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p. 198.

que *t'hai fet jo*», «Ai, Déu del Cel», «que Déu ens agafi confessats», «gràcies a Déu» o «Déu vos guard». No creiem que l'expressió grollera «la Creu de Déu!» s'incardini en la sana i catòlica tradició que Cardó assenyala.⁵⁴⁶

Sens dubte, les expressions populars que reflecteixen una mentalitat catòlica tradicional hi són ben presents, en el català i, com amplia Cardó, en els restants idiomes majoritaris peninsulars o espanyols. Ara bé, l'expressió «Salut», substitutiva de l'expressió amb càrrega semàntica religiosa «Adéu», també estava molt en boga en la societat catalana dels trenta i expressava càrrega semàntica republicana. De fet, es tractava d'una fórmula de cortesia tan estesa, i alhora tan ignorada pel canonge Cardó, que la veiem a la portada de *La Humanitat*, el diari de partit d'Esquerra Republicana.⁵⁴⁷

Per a Cardó, que manifesta cert classisme, més importants que les expressions populars ho és «la literatura ascètica i mística, sense parió en llengües vivents» i que considera «una marca divina». Es manifesta «en les obres de Ramon Llull, santa Teresa de Jesús» o Jacint «Verdaguer».⁵⁴⁸

Però «aquest quadre té, com tots, les seves ombres: l'integrisme intransigent, que degenera fàcilment en intolerància; el messianisme col·lectiu, que ha fet que durant segles tot el poble hagi cregut – encara ho creuen avui les extremes dretes- que Espanya està cridada a defensar i propagar el Catolicisme, àdhuc per les armes; la tendència, consegüent a aquesta convicció, envers la guerra religiosa, que a estones arriba a constituir una vera psicosi; l'urc bastant freqüent de creure's els catòlics típics i de tenir per inferior a l'espanyol tot catolicisme estranger, sovint àdhuc el de la Santa Seu; el fanatisme del bloc dogmàtic, que atorga la categoria de dogmes de fe a totes les conviccions pròpies, fins les d'ordre temporal; en fi, la creença en la consubstancialitat entre la nació espanyola i el catolicisme, rebaixat a nota distintiva d'una nacionalitat».⁵⁴⁹

Com expliquem en diversos punts d'aquesta memòria, els catòlics catalans del partit eclesiàstic de Vidal Barraquer, amb el canonge Cardó entre ells, són profundament vaticanistes, mentre que l'altre partit eclesiàstic, el de Gomà, desobeeix el Vaticà cada cop que li convé. Així mateix, Cardó no es queda estancat en el catolicisme autòcton i està en contacte amb els corrents catòlics més avançats, raó per la qual pot considerar-se'l un precursor de la democràcia cristiana catalana. Cardó critica el nacionalcatolicisme espanyol perquè supedita religió a nació, rebutjant la unió de nació i religió, però en el cas del nacionalisme català sí que defensa aquesta unió de nació i catolicisme.

Quan Cardó explica que Espanya és un país catòlic, ho fa també seguint l'exemple vaticà, per al qual el país ibèric no és un país més o un país qualsevol. De fet, qualsevol visió que el nacionalisme

---

546 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 73-74.

547 LH 1-3-1936.

548 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p73-74.

549 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p73-74.

espanyol conservador té del seu propi país vincula Espanya amb catolicisme, formen un tot indivisible. I Cardó fa semblantment vinculant Catalunya amb aquella religió. Al cap i a la fi, beu del catalanisme catòlic – o catolicisme catalanista – de Torras Bages. Per contra, el nacionalisme liberal progressista dels republicans, tant catalans com castellans, separa nació i religió. Si Catalunya és cristiana per definició i Espanya també ho és, s’haurien de posar d’acord en aquest punt fonamental. Així, «entre Catalunya i la resta d’Espanya no ho ha cap diferència religiosa que pugui donar peu a una reivindicació».⁵⁵⁰

Partint de la convicció que Espanya és un país catòlic i, per tant, que no pot ser altrament perquè deixaria de ser ella mateixa, la veritable Espanya, Cardó se situa en contra de la Constitució de 1931 i de les lleis complementàries que regulen el contingut laic de la llei fonamental. Com que Espanya és catòlica i no pot ser altrament, «les autoritats republicanes van tenir la dèria de la lluita contra els valors morals del país».⁵⁵¹

És el moment de detallar el contingut de l’encíclica. *Dilectissima Nobis* és l’encíclica que Pius XI dedica despectivament a la República Espanyola com a protesta per la legislació republicana en el terreny de la religió, desenvolupada en el famós art. 26 CRE 1931 i en les corresponents lleis complementàries. Quan el govern de republicans i socialistes ha aprovat tot aquest corpus jurídic, el cap de l’Església catòlica s’hi manifesta en contra en base al seu corpus doctrinal. Està datada a Roma el 3 de juny de 1933 i versa, ja segons el text original, sobre la injusta situació que se li ha creat a l’Església catòlica a Espanya. Amb aquesta encíclica el Vaticà se situa en la línia del nacionalisme espanyol conservador, que considera el propi país i la religió catòlica com un tot inseparable i complementari entre si. Espanya és un país catòlic per definició. És el mateix que l’Església catalana diu sobre Catalunya encara avui. Coincidències reiterades, com diem, amb el vaticanista Cardó.

En un fragment reproduït a l’annex, Alfredo Mendizábal ofereix una explicació de la pèrdua de suport social de la societat espanyola a l’Església, o la secularització del país ibèric. La causa és no haver aplicat la doctrina social de l’Església, amb la qual cosa bona part de les classes populars s’han apartat de l’Església. Un fenomen que el catolicisme forçós de la Monarquia pot maquillar, però que es manifesta amb força amb l’adveniment de la República.⁵⁵²

Tancant amb Pius XI, el Papa coetani a la Segona República en temps de pau, Hilari Ragner el defineix com a «autoritari, geniüt i no gaire demòcrata». Pius XII, el Papa que succeeix l’anterior i

---

550 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p135.

551 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 163, 178.

552 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 113.

que coincideix amb la República en temps de guerra ha estat titllat o acusat reiteradament de ser filofeixista.⁵⁵³

Carles Cardó s'oposa fermament a l'escola única laica i republicana, com hem vist en els pòrtics de *La Paraula Cristiana*. No obstant, també critica fortament l'escola catòlica per l'anticatalanisme de la qual. «es creien fer la millor obra d'educació religiosa maldant per descatalanitzar llurs alumnes. Excloïen tota lectura catalana, feien prèdiques freqüents contra tot catalanisme, ocultaven la història i de vegades fins prohibien de parlar en català. Aquests procediments donaven sovint els mateixos resultats que en els seminaris: els alumnes, per a qui la família i el carrer eren més forts que l'escola, sortien més fanàtics catalanistes que fervorosos cristians, car al costat d'això l'educació religiosa patia dels mateixos defectes: ritualisme fariseu, eixarreïment doctrinal i hermetisme incomprensiu. Una bona part dels polítics anticlericals havien estat formats, o deformats, en col·legis congregacionistes». Un fragment, sens dubte, contundent. Encara que no ho sembli, no parla un ateu, sinó qui fou canonge de Barcelona.⁵⁵⁴

La persecució del catalanisme per la Dictadura també porta el moviment vers una hegemonia de les esquerres. Els seminaristes catalans que volien estudiar en català no ho podien fer perquè la Dictadura prohibeix l'ensenyament en català, i segueixen sent catalanistes, però apartats ja de l'Església i fins de la religió. Així, «El descarrilament del catalanisme cap a les vies revolucionàries fou un fet ja no inevitable, sinó consumat». En el pensament cardonià, aquestes perilloses vies inclouen ERC, que defineix despectivament com «un partit revolucionari fins a la insensatesa». «Sabut això, qui podria estanyar-se que Catalunya proclamés la República i menés una política anticlerical, ell que durant trenta anys havia conduït el seu plet per vies de respecte, de pregona cristianitat i de concòrdia amb l'Església? Qui tindria dret a escandalitzar-se'n?».⁵⁵⁵

La política religiosa de la Dictadura també té un suspens, a criteri de Cardó: «Molt mal féu la pretesa identificació entre la religió i un règim de força que no es revelà sempre excessivament honest en matèria administrativa [...]. Tractar el poble com una fera a domar fent servir el Sant-Crist de fuet és el mitjà més eficaç de fer-li odiar el Crist».⁵⁵⁶

Tot i que molt conservador en alguns aspectes, sobretot els de la moral, Cardó estava enemistat amb el nacionalcatolicisme de Franco. Però era prou considerat amb aquells eclesiàstics que no la van refusar, i que van ser legió. Així, quan Cardó publica *Les dues tradicions*, deixa sense publicar el capítol dedicat especialment a personalitats eclesiàstiques, segurament perquè encara es trobaven en vida i el vaticanista Cardó no volia perjudicar l'Església. Per això dóna l'ordre de no publicar el

---

553 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 79.

554 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 47.

555 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 49-50. Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 184.

556 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 154.

capítol corresponent, titulat «El gran refús», fins al 1990. Per a Cardó, el nacionalcatolicisme és una falsa religiositat, «una veritable falla de cristianisme».⁵⁵⁷

En canvi, el clarivident Cardó no admet l'existència del nacionalcatolicisme català. No el veu enlloc. No el veu quan es refereix als Pomells de la Joventut, entitat fundada el 1918 per tal d'educar els joves en una disciplina patriòtica i religiosa, tot en un *pack*. Entitat que Primo dissol el 1923. Ni quan es refereix a la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, «que mirava a la cristianització» del catalanisme. Les dues entitats són «entitats apolítiques catòliques» que «actuen dintre el catalanisme». Jordi Giró tampoc considera que el catalanisme cardonià sigui cap nacionalcatolicisme català, per bé que admet que hi queda molt a prop perquè «l'evangelització corre paral·lela a l'enfortiment de la pàtria i persegueix els mateixos fins». I perquè «la intenció de Cardó és cristianitzar el nacionalisme i nacionalitzar el catolicisme», establint una «reciprocitat mútua entre la nació i l'Església».⁵⁵⁸

Hilari Ragner, que admet el nacionalcatolicisme castellà o espanyol, tampoc admet l'existència del nacionalcatolicisme català. Heus aquí les raons que addueix. El nacionalcatolicisme només és aplicable al franquisme, no al catalanisme catòlic o vigatà, i es caracteritza pels aspectes següents: manipulació de la religió (servir-se de l'Església), intolerància religiosa i envers altres pobles i nacions, cultura política antidemòcrata (dictadura i herència absolutista) i reaccionarisme social. El darrer punt, que dibuixa un catolicisme social en la cultura política d'aquest historiador, és així «perquè darrere d'aquella façana de religió manipulada, de fanatisme intolerant, d'imperialisme i d'autoritat absoluta, el que de veritat s'hi amaga és la defensa dels interessos econòmics de la classe o grups dominants, que són sempre els grans sostenidors d'aquell sistema».⁵⁵⁹

Ramon Sugranyes de Franch, que integra el grup d'estudi d'aquesta memòria i a qui coneixerem al capítol següent, ens explica aquesta peripècia, en tant que prologa aquest capítol, publicat per separat de la resta de l'obra el 1994, assenyalant en el títol que es tracta del capítol de *Les dues tradicions* que Cardó, per pròpia voluntat, havia deixat inèdit. Sugranyes explica que el gran refús, títol del capítol reconvertit i editat com a llibre separatament de la resta de *Les dues tradicions*, que s'havia editat molt abans, és el de la jerarquia eclesiàstica a acceptar el fer diferencial català.

Bisbes catalans com Torras Bages volen donar una dimensió cristiana al nacionalisme català, però bisbes forasters que exerceixen a Catalunya no ho volen. En realitat, es tracta d'un conflicte de llarga durada que es reprèn durant el tardofranquisme amb el lema «volem bisbes catalans», partint

---

557 Carta de Cardó a Sugranyes 7-4-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 73.

558 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 136. Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 64-65. Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 48.

559 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 83.

del pressupòsit que els forasters *no ens entenen* i *no ens estimen* i que, en canvi, els catalans d'Església ens coneixen bé i saben perfectament què ens convé a nivell col·lectiu.

Tornant al pròleg de Sugranyes sobre el capítol inèdit d'aquella obra de Cardó, l'esforç dels bisbes catalans «topà sovint amb un oblit voluntari quan no fou amb l'oposició formal per part de la jerarquia». Vint pàgines del capítol «resumeixen els maltractes que hagueren de sofrir les institucions catalanes de major impacte apostòlic», entre les quals Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, el monestir benedictí homònim, la Federació de Joves Cristians de Catalunya o feiocistes i el diari *El Matí*.⁵⁶⁰

Deixant el prologuista i membre del grup d'estudi d'aquesta memòria a qui coneixerem al capítol següent, entrem en el contingut de l'obra, alguns fragments de la qual hem vist anteriorment en aquest i en altres subapartats d'aquest capítol. Cardó comença amb una referència medieval a «la durada excessiva de la Reconquesta, que contagià als cristians el nacionalisme religiós dels moros amb la consegüent tendència a la guerra santa, d'on resultà que l'islamisme, vençut materialment, fou en part el vencedor espiritual d'aquella lluita, per la transfusió de la seva ideologia». Vet aquí una explicació justificativa, també, de les croades medievals.⁵⁶¹

La següent referència, també medieval, és al cesaropapisme, o domini de l'estat sobre l'Església, al qual Cardó s'oposa perquè entén que ha de ser a l'inrevés. La monarquia castellana (i podem afegir-hi el franquisme, a la llum del fragment de Ragner que acabem de veure) utilitza l'Església en benefici propi des dels temps de la Inquisició, instrument per perseguir enemics polítics i quedar-se amb les seves fortunes. «Aquesta mística impura, barreja de religiositat, de nacionalisme i d'esperit dominador, ha trobat com una encarnació seva en la institució del primat de Toledo», que ha jugat un paper important en la gestació de la tragèdia espanyola, és a dir, la guerra civil de 1936-1939.⁵⁶²

Vet aquí una explicació que, havent alliberat l'Església catòlica de tota culpa en les croades contra l'infidel musulmà (de la quarta croada, dirigida contra el cristià Imperi Bizantí, millor que no en parlem) en el fragment anterior, ara l'allibera també de tota responsabilitat pel que fa a la Inquisició, paradoxalment en mans d'eclesiàstics. Aquest és un element reiteratiu en el pensament cardonià que hem assenyalat en els pòrtics de *La Paraula Cristiana*: l'Església catòlica no té mai culpa de res, de tot el mal que pot haver fet en queda totalment exonerada. Sense cap crítica negativa, a l'annex reproduïm els «agraïments» de Jordi Giró a la seva obra *Dos homes de pau en temps de guerra*, ressaltant en negreta els conceptes més vinculats al cap semàntic de la religió. De manera semblant

---

560 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 9.

561 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 23.

562 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 23.

a com s'esdevé entre Hilari Ragner i Manuel Carrasco Formiguera, tant Jordi Giró com Carles Cardó són catòlics practicants. Una qüestió que no podem descuidar en aquesta memòria.⁵⁶³

Seguint amb paral·lelismes entre dos pensadors d'èpoques diferents que representen un espai polític semblant, no sabem fins a quin punt Hilari Ragner pot basar-se en els conceptes cardonians de tradició bona catalana i tradició dolenta castellana per afirmar el que segueix. Mentre Catalunya, des del moment mateix de la conquesta, articula Mallorca i València com a regnes independents de Catalunya,

«Castella no ha tingut més política que la colonització o l'annexió pura i simple de les terres conquerides, primer a la península i després a Amèrica. Per no haver concedit a temps una justa autonomia als països [sic] d'Ultramar, la corona espanyola va acabar perdent-los, i la *madre patria* no es va dignar a tenir per germanes les repúbliques americanes fins que li van haver guanyat una guerra d'independència».⁵⁶⁴

Deixem l'edat mitjana i ens situem en els anys de la Segona República, recuperant així el marc cronològic prioritari d'aquesta memòria. I citant Cardó: «Podem donar testimoni que la clerecia jove dels anys immediats a la guerra civil, a haver estat ajudada per la jerarquia, la regeneració cristiana de Catalunya s'hauria acomplert en una vintena d'anys». Aquests homes d'Església catalans «eren la gran esperança de regeneració cristiana d'un país malmenat per les sectes», és a dir una Catalunya governada per Esquerra Republicana, alhora que es distingien «de la clerecia carlina partidària de la catàstrofe prèvia» justificativa de la guerra civil.⁵⁶⁵

Una clerecia jove relacionada amb el moviment fejecista, inspirat al seu torn en les JOC del canonge neerlandès Cardijn. «Aquella clerecia jove de què hem parlat suara hi veié el camí per salvar a Catalunya de la caiguda en la irreligió amb què l'amenaçava la República, allí especialment estimada, i la semiautonomia explotada per un partit sectari», altre cop ERC. «Pot assegurar-se que aquest resultat hauria estat atès sense la malura política que infectava bona part de la jerarquia eclesiàstica d'Espanya. Circumscribia la seva acció a Catalunya i parlava i escrivia en català, pecats imperdonables per a aquells jerarques que no havien comprès l'esperit de Pentecostès, el del do de llengües».⁵⁶⁶

Cardó estructura el seu relat en diversos apartats. En l'apartat titulat «El renaixement religiós de Catalunya, crebantat, i la revolució inevitable» insisteix en aquesta idea de vincular religió, nació i llengua com un tot indestruïble que porta, primer, a una República sectària, sempre a criteri del vaticanista Cardó, i segonament a la guerra mateixa. Un cúmul de temàtiques i circumstàncies que fan molt difícil la classificació de l'obra cardoniana dintre de l'esquema dels vuit punts que seguim

---

563 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 5.

564 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 85.

565 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 31-32.

566 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p35.

per a tots els integrants del grup d'estudi. Perquè es tractaria d'un fragment extraordinàriament llarg si l'haguéssim de reproduir a l'annex, i perquè tingui sentit hauríem de reproduir el subapartat sencer, optem per no fer-ho, cosa que ens obliga a citar-lo molt parcialment i, evidentment, anar-lo explicant, sempre d'acord amb la nostra interpretació del complex pensament cardonià. Hi fixem la nostra atenció perquè ens sembla un punt important del relat explicatiu de Cardó.

Cardó inicia el subapartat referint-se a «l'acció saludable de l'Església, Mestra de la veritat, deu de la vida espiritual i benefactora de la humanitat». Seguidament, es refereix implícitament a la jerarquia eclesiàstica espanyola, que impedeix aquesta acció i que, com ens ha dit anteriorment, fa tot el possible per impedir «la regeneració religiosa de Catalunya», o «la seva renaixença integral». Cardó ho diu perquè el seu concepte de nació va associat al catolicisme. D'acord amb la màxima de Torres Bages i el pensament nacionalista de Cardó, si no hi ha catolicisme, no hi ha nació. Així és: *Catalunya serà cristiana o no serà*. I la Catalunya que comanda Esquerra Republicana durant els anys republicans no era Catalunya mateixa, sinó una altra cosa, una Catalunya falsa, si seguim aquest corrent interpretatiu que vincula nacionalisme i religió i que, tanmateix, no es considera a si mateix nacionalcatolicisme.⁵⁶⁷

Si bé *La Humanitat* i altra premsa afina a Esquerra Republicana i que coneixerem als capítols tres i cinc d'aquesta memòria situen la *naqba* catalana el 1714, data emblemàtica de la pèrdua de les llibertats polítiques o fins i tot nacionals, Cardó va molt més enrere i adopta la data fundacional de la nació espanyola en la seva versió conservadora per situar-hi la fi de les llibertats polítiques catalanes. Es refereix a la unió dinàstica entre Aragó i Castella. En virtut d'aquesta identificació de les llibertats polítiques de la Catalunya republicana dels trenta amb la segona meitat del segle XV, Cardó parla «de les cadenes que el poble català», entès com un tot, «arrossega des de cinc segles i mig».⁵⁶⁸

Catalunya és porta d'entrada de la modernitat a Espanya a través de les idees que vénen d'Europa, però Cardó és antimodern i en té una visió negativa: «La seva posició de frontera li feia beure a ple doll les novetats que venien d'enllà dels Pirineus, i tothom sap que el mal es propaga més ràpidament que el bé: Catalunya introduí a Espanya els principis de la Revolució Francesa», episodi que hem vist a través dels pòrtics de *La Paraula Cristiana* com Cardó el situa gairebé com a font de tots els mals, ben contràriament al republicanisme imperant els anys trenta, que hi veu un model a seguir. A través de la frontera pirinenca també arriben «l'anarquisme, l'espiritisme i la indiferència, quan no l'hostilitat religiosa». Referint-se a tan conflictiva frontera, Cardó reflecteix un tòpic de la

---

567 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p51-54.

568 Ídem.

historiografia catalana que també trobem durant la guerra: el mal sempre ve de fora, Catalunya és o havia estat un oasi de pau.⁵⁶⁹

Cardó defensa que Catalunya s'hauria sobreposat a la influència de les ideologies no catòliques recuperant el seu catolicisme tradicional, però insisteix que va ser la mateixa jerarquia eclesiàstica qui ho va impedir. I no hauria hagut de fer cap esforç descomunal, sinó simplement no oposar-se al rumb que Cardó creu que seguia una Catalunya rumb de llur recristianització: «Hauria bastat una actitud discretament benèvola de tots els seus bisbes perquè s'acomplís la recristianització d'una contrada que en tants aspectes és la clau de volta d'Espanya». Com a conseqüència, el catalanisme va desvincular-se de la religió, tallant l'hegemonia del catalanisme conservador i catòlic des dels temps de la Renaixença. És «el divorci entre l'Església i el poble de Catalunya».⁵⁷⁰

Així, «mentre les sectes treballaven per tots els mitjans, en català i en castellà, per sembrar per tot el país la cúgula de la impietat», els jerarques de l'Església impedièn la recristianització catalana perquè eren els partidaris de la catàstrofe prèvia i havien fet la seva aposta política, «de bona fe», però «oposada a l'Evangeli i als manaments de Roma»: «una força política d'extrema dreta» recolzada en «la violència» per tal de defensar «tots els drets de l'Església», però ignorant tota la resta, començant per les consignes vaticanes. Una aposta política evident que identifica Església amb una opció política antidemocràtica i aparta les masses del catolicisme. Va ser l'elecció d'uns «sacerdots nacionalistes, apeixats en el lleure i corcats per tota corrupció». Cardó està parlant del nacionalcatolicisme, del qual es desmarca perquè subordina la religió a la nació.⁵⁷¹

La guerra civil podria ser un càstig diví, en tant que la citada jerarquia i «fins moltes de les comunitats religioses estaven atacades pel microbi del catastrofisme», és a dir, de la catàstrofe prèvia. Una ideologia nacionalista que substitueix «el Crist» «per la nació, l'anunci del missatge evangèlic per una conspiració política de violència, la gràcia de Déu per la gràcia de l'estat, i encara d'un estat futur, que havien de dur armes homeieres. La devastació espiritual havia arribat així al grau màxim, la revolució incendiària era inevitable». Així doncs, Carles Cardó considera la guerra inevitable no per l'acció del republicanisme, sinó per la de la jerarquia eclesiàstica i altres homes d'Església. Cardó clou el subapartat amb una frase lapidària: «Quan, al juliol de 1936, aquella revolució esclatà, provocada precisament per la realització de la catàstrofe prèvia, ja no destruï gairebé més que ruïnes. Les turbes no cremaren les esglésies sinó després que aquells sacerdots hagueren cremat l'Església».⁵⁷²

---

569 Ídem.

570 Ídem.

571 Ídem.

572 Ídem.

Més tard, Cardó insisteix: «D'aquesta manera s'arribà al fatal 1936, quan la conxorxa de les apetències militars, plutocràtiques i eclesiàstiques determinà l'esclat de la guerra preparada i decidida per algunes d'elles [...]. Les repercussions sacrílegues que tingué en la zona republicana cauen, doncs, en gran part sobre la consciència dels promotors del fratricidi col·lectiu, entre els quals es trobaven alguns jerarques eclesiàstics, representants d'una esglesiola sense evangeli, totalment diferent de l'autèntica Església de Crist, representada pels prelats obedients a Roma», al capdavant dels quals hi havia el cardenal Vidal Barraquer.⁵⁷³

Cardó considera màrtirs els catòlics perseguits durant la guerra civil.⁵⁷⁴

Com a exemple del triomf dels toledans sobre els tarragonins, quan Cardó escriu en francès la *Història espiritual de les Espanyes*, més tard coneguda com *Les dues tradicions*, Vidal i Barraquer és a l'exili com el propi Cardó, mentre que Jacques Maritain, amb el pensament del qual Cardó manté vasos comunicants, és ambaixador francès al Vaticà.

Per a Jordi Giró, Cardó, «Com que no es va alinear amb cap dels dos bàndols bel·ligerants, després de la mort del cardenal Vidal i Barraquer va esdevenir un home símbol de l'Església oberta i democràtica espanyola». És així perquè Giró situa implícitament Cardó a la tercera Catalunya. Ho argumenta perquè el 1938 Cardó coneix Jacques Maritain, intel·lectual catòlic i president del comitè francès per la pau a Espanya. Per a Giró, «L'actitud de Cardó coincidia amb la d'aquest comitè i implicava la desautorització de la Guerra Civil com una croada nacional o guerra de religió». En una identificació més clara a la postguerra que durant la guerra i a tenor de la correspondència que manté amb Sugranyes de Franch i que acabem d'analitzar, «Cardó no es limità a proclamar amb el seu exili aquesta posició, sinó que ho posà per escrit» a *Les dues tradicions*.⁵⁷⁵

Repressió i exili.

Segueix els mateixos exilis que Vidal Barraquer: exili del 36 i exili del 39. Quant al primer, marxa de seguida a l'exili «perquè no volia identificar-se amb cap dels dos bàndols antagònics» i per escapar-se de les amenaces dels anomenats incontrolats. Ventura Gassol acompanya Cardó fins al vaixell italià que l'evacua de Barcelona.⁵⁷⁶

L'exili de Cardó coneix dos escenaris: Torí (1936-1938), a Itàlia, i Friburg (1938-1953), a Suïssa. Durant el seu exili, Cardó no pot prosseguir amb la seva habitual col·laboració en publicacions periòdiques catalanes a causa del franquisme imperant. Són quinze anys perduts en la vida d'un publicista, teòleg i filòsof prolífic. Jordi Giró documenta més de mil dos-cents treballs de Cardó

---

573 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 66-67.

574 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 55.

575 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 32.

576 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme del Dr. Cardó...*, p. 15.

entre diaris, revistes, traduccions (clàssics per a la Bernat Metge i capítols de la Bíblia) i altres escrits. Amb l'exili, Cardó ha de posar fi a la seva tasca de publicista de primer nivell i a través del qual havia influït en la creació de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJCC) i de la Unió Democràtica de Catalunya. Fora de *Les dues tradicions*, l'obra d'exili de Cardó es limita a escriure poemes i a traduir.⁵⁷⁷

Tanmateix, pot tornar a Catalunya poc abans de morir, però ja sense forces i amb l'exigència de no fer soroll. Així, el 1936 marxa a Itàlia i, després, a Suïssa. No torna a Espanya acabada la guerra per solidaritat amb Vidal Barraquer. Ho fa el 1954, malalt i anys després de la mort del cardenal proscrit, títol original però inèdit de la biografia de Ramon Muntanyola sobre l'arquebisbe de Tarragona. Torna sense permís oficial, però amb les garanties d'immunitat.⁵⁷⁸

Tercera Catalunya?

No. Cardó està en contacte amb els comitès per la pau, però se'n manté al marge. Com que no pren part en cap acció concreta en favor d'una pau immediata sense vencedors ni vençuts, no pot integrar la tercera Catalunya.⁵⁷⁹

2.4. Francesc Vidal Barraquer.

Breu presentació.

Francesc Vidal Barraquer (Cambrils 1868 – Suïssa 1943). Cardenal de l'Església catòlica i arquebisbe de Tarragona. Promotor de l'Acció Catòlica i votant de dretes. Màxim representant del sector possibilista o accidentalista de l'Església. Perseguit pels anarquistes, evacuat gràcies a les accions del president Companys i les gestions de consellers de la Generalitat, exiliat temporalment durant la guerra i de manera definitiva un cop confirmada la victòria de Franco i la negativa del dictador a acceptar el retorn de Vidal Barraquer a la seu primada de Tarragona. Per als catalans coetanis d'extracció popular i un nivell insuficient de formació gràcies al règim anterior a la República, Vidal Barraquer era, simplement, el *cardenal*⁵⁸⁰.

Vidal Barraquer era un perfecte desconegut en el moment de la publicació de la seva biografia⁵⁸¹, que en popularitza no només la figura del cardenal proscrit pel franquisme, sinó també que vagi associat a la imatge del cardenal de la pau. Tot i així, hi ha una referència bibliogràfica anterior que qualifica Vidal d'aquesta manera. Era l'any 1976 i, per tant, després de la mort del dictador que l'hi havia impedit tornar a la seva seu de Tarragona. D'aquesta obra, i de totes les altres que tracten el

577 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 31 i ss.

578 Josep MONSERRAT MOLAS: *Carles Cardó...*, p. 10 i ss. Ramon MUNTANYOLA: *Vidal i Barraquer...*

579 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme del Dr. Cardó...*, p. 17-18.

580 Ramon MUNTANYOLA: *Vidal i Barraquer...*

581 Ramon MUNTANYOLA: *Vidal i Barraquer...*

paper de l'Església catalana en el difícil context dels trenta, es pot desprendre fàcilment que la conversió de l'exili temporal de Vidal a exili definitiu per part d'un règim que es considerava molt catòlic a si mateix és un greuge històric de primer nivell per als catòlics catalans.

La biografia encara referent sobre Vidal Barraquer no la fa un historiador professional. El seu autor, Ramon Muntanyola, fa més una hagiografia que una biografia crítica. A més, l'autor també és eclesiàstic, com el biografiat. He consultat la segona edició del llibre, que es diferencia de la primera perquè prescindeix del pròleg de Sugranyes de Franch, integrant del grup d'estudi de la memòria, així com d'una carta del cardenal Journet. Caldria consultar un altre tipus d'obra per tenir-ne una visió més crítica⁵⁸². Tanmateix, aquesta tipologia d'obra ens dóna molt de joc per al debat historiogràfic que plantegem en aquesta memòria.

No obstant les limitacions d'un acostament tan justificatiu de l'actuació de Vidal Barraquer, la biografia té força interès perquè es basa en multitud de testimonis de primera mà que avui són impossibles d'entrevistar. Un dels entrevistats és Josep M. de Nadal, antic secretari polític de Cambó i president de la Junta Arxidiocesana d'Acció Catòlica durant la Segona República. Aquest és un primer element que ens situa Vidal en l'òrbita de la societat catalana més conservadora i elitista.

A més de la biografia que en popularitza la identificació com el cardenal de la pau, per a aquest apartat dedicat a Vidal Barraquer incloem l'anàlisi de les cartes d'exili que el cardenal català adreça al cardenal Pacelli, llavors Secretari d'Estat (equivalent a ministre d'exteriors) vaticà i futur Papa. Vidal les redacta en castellà, Pacelli les respon en italià, i ambdós s'entenen perfectament. A partir de febrer de 1937, les cartes de Pacelli a Vidal estan també en castellà. En cas d'absència de Pacelli, l'interlocutor de Vidal és un altre alt eclesiàstic, però és una circumstància que només es dóna molt esporàdicament.

Categoria social.

Categoria social benestant per orígens familiars i *professió*. Fill de propietaris rurals de Cambrils que integren la població benestant de la localitat costanera. També era aficionat a freqüentar la propietat que la família tenia a Sarrià, un dels barris rics de Barcelona. Ingressa a l'Església ja gran, fins al punt que havia estudiat Dret i havia començat a exercir la professió d'advocat en un dels bufets més prestigiosos de Barcelona.

Sense posar en dubte la voluntat sincera del cardenal Vidal en l'evacuació de tots els catòlics de la zona republicana, té interessos familiars perquè això s'esdevingui d'aquesta manera. Té un germà que viu a Sarrià, barri benestant barceloní i on Vidal també havia fet estades de jove, amb quatre

---

582 ARBELLOA, BATLLORI: *Arxiu Vidal i Barraquer...*

fills que estudien a la universitat i en liceus privats i que amaga quatre religiosos en aquesta casa. Vidal prega perquè els seus nebots no hagin d'anar a la guerra.

Vidal és de família religiosa. El seu cosí Joan Flaquer Barraquer, essent vicari general de Barcelona, també és evacuat durant la guerra i s'estableix a Marsella.⁵⁸³

La qüestió social.

Vidal Barraquer es preocupa dels religiosos que no han pogut marxar i que romanen en zona republicana durant la guerra, pel perill i les penúries que això comporta. En aquest sentit, i malgrat la distància, organitza una xarxa humanitària d'ajut als sacerdots, que dirigeix Lluís Vila d'Abadal i, a la mort d'aquest el setembre de 1937, Maurici Serrahima. La xarxa és efectiva i reparteix ajut a 134 sacerdots amagats.⁵⁸⁴

Algunes de les quals sembla que no es poden estar de conspirar contra la República, per la qual cosa són processades a través de la justícia especial de guerra republicana, com veiem a la carta que Vidal adreça a Negrín i en la qual li demana que siguin posades en llibertat.⁵⁸⁵

Alhora, danyen la imatge d'una xarxa d'ajut estrictament humanitari que Vidal circumscriu a la seva província eclesiàstica, és a dir, Catalunya. Vidal justifica la limitació territorial d'aquesta xarxa i es defensa dels retrets que li fa Pacelli en aquest sentit venint a dir que desconeix la situació dels religiosos en zona republicana fora de Catalunya. Segons el testimoni irrefutable de Vidal, els diners que recapta són enviats íntegrament als seus destinataris i no es destinen a altres activitats, a diferència de les recaptades que gestiona Gomà. Fent referència a un important donatiu del govern irlandès que veiem tot seguit i que anava adreçat als religiosos de totes les Espanyes, essent els de zona republicana els que més penúries passen, Vidal fa constar que a Catalunya, per voluntat de Gomà, no hi ha arribat ni cinc. Malgrat que la seva voluntat era traslladar-se a França per tal de poder coordinar més fàcilment aquesta xarxa d'ajut a sacerdots, Vidal roman amagat a la cartoixa de Farneta, prop de Lucca, per indicació vaticana. Vidal tampoc passa a zona nacional perquè des d'allà li hauria estat del tot impossible ajudar els religiosos que quedaven a Catalunya.⁵⁸⁶

Per la seva condició de metge, el doctor Vila d'Abadal té un mínim marge d'actuació dintre de zona republicana, en tant que la seva professió el converteix en necessari per tal de fer funcionar el sistema. Aprofita aquesta circumstància per a actuar com a director o coordinador de la xarxa d'ajut als sacerdots que Vidal promou des de la distància. Vidal i Vila d'Abadal es comuniquen per carta, essent el segon d'ells un dels informants que té el cardenal exiliat sobre la situació interna a

583 Carta de Vidal a Pacelli, 20-12-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

584 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ: *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 13.

585 Carta de Vidal a Negrín, 12-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

586 Carta de Vidal a Pacelli, 21-8-1938. Memòria de Vidal a Pacelli sobre la seva actuació durant la guerra, 6-2-1939.

A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 578-579, 710-714.

Catalunya. Com també fa Vidal en les seves cartes, Vila d'Abadal té el ministre basc Manuel de Irujo, catòlic practicant, en molt alta consideració. Com els consellers Gassol i Espanya, també catòlics, Irujo evacua tants religiosos com pot, a qui fa passar per bascos, ho siguin o no. Però hi ha una contrapartida en aquesta tasca de salvadretans i salvareligiosos, que afecta la tasca del ministre, però no sabem si també és el cas dels consellers: fora d'accions personals de les citades autoritats republicanes eludint el propi sistema repressor, només marxa qui pot pagar. Hi ha una mena de màfies que fan l'agost dedicant-se a aquest negoci, lucrant-se de les desgràcies d'altri, i que tindrien la seu a Marsella, on van a parar els evacuats per Irujo. Per contra, els evacuats per la Generalitat desembarquen normalment a Gènova, per la qual cosa aquests catalans que poden escapar-se d'una més que hipotètica persecució a què serien exposats en zona republicana se'ls coneix genèricament com els catalans de Gènova.⁵⁸⁷

Irlanda era aleshores un país pobre, cosa malgrat la qual el govern d'aquella república distant efectua un generós donatiu als catòlics espanyols per les penúries que poden passar en una guerra que sostenen contra una República Espanyola presentada internacionalment des de l'Espanya nacional com la destructora de la civilització cristiana. L'ajut, de caire humanitari, es canalitza a través del cardenal Gomà, arquebisbe de Toledo, que se'ls gasta en armament per a l'exèrcit de Franco. Acció que disgusta el govern d'Irlanda quan l'altre cardenal, Vidal Barraquer, fa avinent que aquell generós ajut no ha pogut arribar als sacerdots que romanen en zona republicana, que són els que més penúries passen durant la guerra i, per tant, els catòlics espanyols que més necessitaven aquell ajut.

En aquest aspecte no circumscrit al cas irlandès, la diferència entre ambdós rivals, Vidal i Gomà, és ben manifesta:

«Mentre Vidal i Barraquer feia col·lectes a favor dels seus sacerdots, el cardenal Gomà emprava els diners que donaven els catòlics d'arreu del món per a ajudar l'exèrcit franquista. El cardenal [tarragoní] sempre va tenir clar que no es podia guanyar la guerra a qualsevol preu. L'odi i el desig de venjança eren sentiments contraris a la fe cristiana i a la doctrina social de l'Església. També va denunciar des del principi el maridatge establert entre nacionals i nacionalsocialistes alemanys».⁵⁸⁸

Tot i que circumscrita en el marc de la guerra civil i des de la distància del seu exili a Farneta, Vidal sembla identificar condició social humil amb malaltia social i delinqüència quan es refereix als repressors en zona republicana com a «locos, desequilibrados o apasionados que, salidos de los manicomios, de las cárceles y de los bajos fondos sociales, se han apoderado de los resortes del poder y de los armamentos modernos y los emplean para finalidades inhumanas, execrables y bárbaras». També com a «asesinos, bandoleros y

---

587 Jordi RUBIÓ COROMINA: *L'èxode català de 1936...* Carta de Vila d'Abadal a Vidal, adjunta a la carta de Vidal a Pacelli de 21-2-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 133.

588 Manuel M. FUENTES GASÓ, Joan M. QUIJADA BOSCH, Neus SÁNCHEZ PIÉ: *Correspondència...*, p26-27.

ladrones». Ahora, el suport social ampli a l'esquerra el constitueix «gente del pueblo, desviada, apasionada y pervertida».⁵⁸⁹

Al Cèsar el que és del Cèsar, i als sacerdots el que és dels sacerdots. Vidal no pot salvar el bisbe auxiliar, assassinat a la rereguarda republicana, episodi que sens dubte l'havia de colpir fortament i que, insistim, pot condicionar l'actuació del cardenal durant el seu primer exili, a Farneta. Ahora, li arriben notícies esperançadores sobre altres *condiocesans* que poden abandonar la zona republicana i normalment passen a zona nacional, on poden seguir exercint el sacerdoci. Però són molts els religiosos que es queden a Catalunya, aspecte que Vidal lamenta amb un evident component de classe: «algunos siguen en las cárceles, otros en asilos o casas caritativas, otros obligados a servicios indecorosos para un sacerdote, cual es el de lavaplatos de una fonda».⁵⁹⁰

Nacionalisme.

Tant Vidal com Gomà són catalans, almenys en origen. Però ambdós es troben enfrontats entre si, ja des de la seva època de seminaristes. Una rivalitat de llarga durada que compta amb un episodi destacat durant la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930), quan el sector integrista promou la remoció de Vidal Barraquer de la seu primada de Tarragona. El Vaticà no l'accepta, però pren partit pel sector integrista i amonesta Vidal. El motiu de la controvèrsia és que Vidal predica en català i no en castellà, llengua en la qual se li demanava que oficiés. Sobre aquest punt, Hilari Ragner distingeix entre ser català i fer professió o actuar com a català. Així mateix, considera l'ús públic del català que fa Vidal Barraquer com una lleu mostra de nacionalisme. A vegades les queixes sobre el suposat ús del català es devien a la *ignorancia supina* de les forces d'ordre públic que confonien aquesta llengua amb el llatí.⁵⁹¹

Ampliant aquest episodi:

«sostenían Primo de Rivera y Magaz que el nacionalismo catalán se hallaba ya prácticamente extinguido, pero que el clero trataba de excitarlo con el uso de la lengua autóctona. Vidal i Barraquer no tenía nada de separatista, pero había publicado una carta pastoral en la que reiteraba las normas seculares de sus predecesores, y de los concilios de la provincia eclesiástica tarraconense, sobre la catequesis y la predicación en la lengua del pueblo. Precisamente en esta pastoral, por primera vez, se preveía el uso del castellano para los que utilizaban familiarmente esta lengua. Esta pastoral bastó para que Primo de Rivera lo tachara de separatista y se empeñara en alejarlo de Tarragona. Magaz no logró la remoción del cardenal catalán, pero obtuvo que ciertos dicasterios vaticanos, mal informados, dictaran algunos decretos restringiendo el uso pastoral del catalán y ordenando que se expulsara de los seminarios a los profesores y alumnos sospechosos de separatismo».⁵⁹²

---

589 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 71-78.

590 Carta de Vidal a Pacelli, 3-4-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 151.

591 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 69.

592 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 128.

Afredo Mendizábal també s'hi refereix:

«contra el clero de Cataluña que predicaba en catalán a sus fieles, la Dictadura actuó con la máxima energía. Mandaron un embajador al Vaticano para secundar desde Roma la campaña del gobierno contra la predicación en lengua vulgar y contra los sacerdotes catalanes; combatieron especialmente al arzobispo de Tarragona, que sostenía los derechos canónicos de su clero y sus fieles».⁵⁹³

No obstant la promoció del català com a llengua de predicació per a la missa i la catequesi, Vidal no és gaire catalanista, a jutjar pel contingut de les cartes i en el marc del seu exili en què s'escriuen aquestes, una qüestió no menor a l'hora d'analitzar-ne el contingut. Sigui com sigui, Vidal no és anticatalanista, en tant que visita Macià els primers dies de l'adveniment de la República i el reconeix com a president català, alhora que es fa acompanyar de Manuel Irurita perquè l'anticatalanista bisbe barceloní també acati el nou poder i, més concretament, l'autoritat del president Macià.

El cardenal Vidal lamenta profundament que el nacionalisme basc, com el català, hagi pres partit per la República perquè només aquesta Espanya li reconeix l'autonomia. I preveu que puguin haver-hi catòlics catalans que lluitin per la República, cosa que també lamenta perquè les esquerres sempre són perverses: «las izquierdas supieron ganarse a los vascos halagando su exagerado sentimiento nacionalista. Son muy avistados los hijos de las tinieblas. Igual puede acontecer en Cataluña, donde probablemente católicos practicantes combatirán al lado de las izquierdas. Lamentabilísimo tanto como se quiera».⁵⁹⁴

De manera semblant,

«un exagerado nacionalismo ha ofuscado a los vascos y no se comprenden las razones con que hombres de temple católico innegable hayan podido justificar su alianza con los comunistas y anarco-sindicalistas, enemigos jurados de nuestra Religión».⁵⁹⁵

Llegim a les cartes d'exili de Vidal Barraquer una prelació de prioritats que recorda a l'eslògan carlista i a l'Oriamendi (por Dios, por la patria y el rey) i que expressa així: «por Dios, por la Iglesia y por la patria». Entenem que amb l'última fa referència a Espanya.⁵⁹⁶

Vidal no és gaire catalanista, però tampoc és nacionalista espanyol. El veiem autonomista no nacionalista. Defensa el catolicisme i no li agraden els nacionalismes, sigui el català o el castellà. Sap distingir perfectament autonomia de secessió i defensa la primera, implícitament, en el cas català dintre del conjunt espanyol. Parla despectivament del nacionalisme espanyol i de l'anticatalanisme del qual amb aquestes paraules:

---

593 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 57.

594 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 71-72.

595 Carta de Vidal a Pacelli, 21-2-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

596 Carta de Vidal a Pacelli, 2-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 62-65.

«nacionalismo exagerado que ha sido causa de tantas perturbaciones al pretender negar o ahogar determinadas libertades o sentimientos muy arraigados en ciertas regiones y que no quebrantan la integridad del territorio nacional».⁵⁹⁷

Vidal demana que els religiosos catalans fugits de zona republicana i que reprendran les seves activitats religioses a Castella tinguin una bona rebuda i que no es produeixi l'animadversió de certs sectors castellans contra tot allò català. Una animadversió que Vidal considera injustificada en tant que generalitzada, donant a entendre que potser ja està bé que els castellans catòlics tinguin una imatge dolenta de l'esquerra catalana, i de les esquerres en general. Encara sobre els religiosos, Vidal també demana que hom no faci burla del castellà pobre que presumeix per a uns religiosos acostumats a predicar en català, seguint la consigna de l'arquebisbe de potenciar l'ús d'aquesta llengua a Catalunya.⁵⁹⁸

El carta adreçada a Pius XI, el cardenal Vidal agraeix l'acolliment a la cartoixa de Farneta, però manifesta la seva voluntat de tornar a Tarragona. Fa referències a la seva seu primada, a Espanya i, implícitament, a Catalunya, alhora que demana bisbes catalans com ell mateix, en el fragment que segueix:

«Acogido en esta santa casa con caridad y bondad verdaderamente cartujanas – grandísimo consuelo deparado por el Señor a quien se ha visto despojado de todo fuera de la vida- vuela no obstante mi espíritu constantemente hacia la infortunada España, hacia aquella provincia Tarraconense tan duramente castigada y en particular hacia la vetusta Tarraco, mi amadísima sede, en espera del ansiado día de reintegrarme a ella y consagrar los pocos años que me restan de existencia a restaurar en la misma la vida cristiana: misión ciertamente llena de dificultades, pero siempre ejercida o desempeñada con mayores garantías de acierto y eficacia las personas, las cosas y las tradiciones del país».⁵⁹⁹

Al cardenal Vidal li arriben noves dels comitès per la pau, que tenen el suport del cardenal arquebisbe de París. D'acord amb la consigna de Vidal d'evacuar tots els sacerdots que romanen a la Catalunya republicana, demana implementar aquesta mesura substituint-los per sacerdots del sud de França catalanoparlants, és a dir, del que ara anomenaríem Catalunya Nord, per tal de seguir oficiant missa en català. A més, en cas de necessitat, aquests sacerdots comptarien amb la protecció diplomàtica de França, en tant que ciutadans francesos. Vidal critica l'anticatalanisme franquista perquè aquest no té en compte la realitat històrica d'Espanya, «confunden con el separatismo el natural afecto a la lengua materna y a las tradiciones de cada región» i, sense respectar aquests sentiments dels catalans franquistes, és a dir, els que lluiten «por el triunfo de la buena causa», seran causa de «futuras divisiones» entre franquistes catalans i castellans.⁶⁰⁰

597 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 71-72.

598 Carta de Vidal a Pacelli, 12-12-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

599 Carta de Vidal a Pius XI. A: Manuel FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 119.

600 Carta de Vidal a Pacelli, 10-5-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 177-178.

En el seu exili a Farneta, Vidal Barraquer fa diverses visites en altres localitats per tal de trobar-se amb alguns dels seus informadors i coordinadors de la xarxa d'ajut als sacerdots en zona republicana. Quan és Trias Peitx qui demana entrevistar-s'hi, el cardenal botifler declina la trobada, pels motius que exposa ell mateix:

«No he considerado oportuno, por esta vez, desplazarme a dicho objeto porque no conozco a fondo al Sr. Trias y, si bien le tengo por buen católico y practicante, me parece que está afiliado a la “Unión Democrática”, partido político de sana ideología religiosa, pero algo extremista en la cuestión de Cataluña y, por este motivo, mirado con simpatía por algunos de los actuales gobernantes».⁶⁰¹

Partidari d'indultar-li la pena de mort al també democristià Carrasco Formiguera mitjançant «una gestión cerca del generalísimo Franco», Vidal s'expressa de manera semblant:

«El Sr. Carrasco es esposo ejemplar, padre de numerosísima prole, pero político extremista en cuanto al catalanismo. Es católico practicante y no se avergonzó de confesarlo públicamente ante las Cortes Constituyentes, donde defendió siempre los derechos de la Iglesia. Pedir clemencia para un buen católico, aunque extraviado políticamente, no desdice de un prelado».⁶⁰²

En la carta que el cardenal Vidal adreça al president Negrín, reproduïda a l'annex i tractada properament i conjuntament amb la que el cardenal de la pau envia al general Franco demanant-li que guanyi la guerra, l'arquebisbe de Tarragona confessa que sempre ha sentit «un intenso amor» per Espanya, mentre presenta Catalunya només com a província eclesiàstica.⁶⁰³

A diferència del nacionalcatolicisme franquista, Vidal distingeix cultura catalana de separatisme, en tant que els prelats catalans «sienten amor a la lengua y a las tradiciones del país sin perjuicio de la integridad española».⁶⁰⁴

Cultura política.

Votant declarat de la dreta durant la República, presumeix que cap dels seus subordinats no va votar mai a les esquerres. Una manera elegant de dir que el cardenal se'n va cuidar prou, que tot el clergat al seu servei, que és tot el de Catalunya, votés dreta. Per a Hilari Raguier, «les simpaties polítiques de Vidal i Barraquer, com de la majoria dels catòlics catalans, eren per la Lliga».⁶⁰⁵

Diu Vidal:

«En ninguna de las varias elecciones de 1931 ni en las de años posteriores ha habido en mi diócesis un sacerdote que votara por las izquierdas o por el Frente Popular y es de creer que igual aconteció en las demás de la Provincia

---

601 Carta de Vidal a Pacelli, 10-9-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 239.

602 Carta de Vidal a Pacelli, 25-11-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 318.

603 Carta de Vidal a Negrín, 12-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 421-423.

604 Carta de Vidal a Pacelli, 6-4-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 439.

605 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 168.

Eclesiàstica. No sé de ningún sacerdote de mi archidiócesis que votara ni antes por la República ni luego por el Frente Popular, ni podría dar un nombre de los de Barcelona o del resto de mi provincia que lo hubieran hecho».⁶⁰⁶

La seva simpatia vers la Lliga és evident, però el cardenal defuig fer-la més explícita i rebutja donar-li suport obertament. El seu projecte polític per a l'Espanya de postguerra es basa, com en la de preguerra, «en la unión cordial de todas las fuerzas de derechas en todas las regiones de España». Unió que no ha evitat la guerra, però que pot garantir «la consolidación de la victoria y de la paz». Vidal entén que el suport electoral permanent de l'Església a la dreta no és fer política, alhora que recorda la conveniència dels eclesiàstics de llegir teologia i directives pontifícies, però no premsa vinculada a partits polítics concrets i que qualifica de «tendenciosa».⁶⁰⁷

Vidal Barraquer encapçala el sector possibilista o accidentalista de l'Església catòlica. Claudi Ametlla dóna crèdit a aquesta divisió entre el sector possibilista i el sector intransigent de l'Església en definir Vidal com a «exemple de catalanitat i de liberalisme».⁶⁰⁸

Aquestes veus moderades podrien ser el canonge Cardó, al qual els seus -Lliga Catalana- no feren gaire cas, o el cardenal Vidal Barraquer, màxim representant d'aquest sector possibilista, que agafa la batuta de l'Església espanyola per tal d'arribar a un acord amb la República. Gestions que realitza mentre l'altre sector de l'Església, l'intransigent, desitja la fi immediata del règim.

El cardenal i arquebisbe de la seu primada de Tarragona Vidal Barraquer actua com a primat d'Espanya quan l'Església reconeix la República i per absència del cardenal Segura, que deixa la seu primada de Toledo vacant durant els primers anys del règim. Sota la presidència de Vidal, l'episcopat espanyol publica el 20 de desembre de 1931

«una pastoral col·lectiva on, fent la deguda distinció entre legislació i règim, imposava als catòlics el deure de consciència d'acatar el poder en la forma en què estava constituït i d'abstenir-se de tot recurs a la violència. Podem assegurar que aquestes disposicions obeïen a directives pontifícies. A desgrat de tot, l'extrema dreta continuà creient que República i religió eren incompatibles».⁶⁰⁹

Reproduïm aquesta pastoral, o declaració col·lectiva de l'episcopat, a l'annex. Ens interessa assenyalar-ne únicament que Vidal Barraquer, el primat d'Espanya que la promou, deixa molt clar l'acatament de l'Església a la República com a forma de govern o règim polític, la seva crítica al contingut de la Constitució de la República Espanyola de 1931 pel seu contingut contrari als interessos de l'Església i, finalment, el rebuig frontal a la teoria de la catàstrofe prèvia. Sobre aquest darrer punt, tan important per tal de separar l'actuació política del partit eclesiàstic del cardenal Vidal respecte del partit eclesiàstic rival, el text vincula el boicot a la República amb el fet de no ser

---

606 Cartes de Vidal a Pacelli, 20-11-1937, 11-1-1939. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 343, 684.

607 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 73-76.

608 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 112.

609 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 166.

bon cristià. Es pot – i s’ha de fer- protestar contra les lleis, començant per la Constitució, llei mare de totes les altres. Però el cardenal Vidal, sempre d’acord amb les consignes vaticanes, prohibeix als catòlics actuar contra el règim.⁶¹⁰

El cardenal accepta la República de manera immediata, i ho fa visible visitant el president Macià:

«Por lo que hace a la Iglesia, el cardenal Vidal y Barraquer, que se hallaba en Barcelona, convenció al obispo de Barcelona, el navarro e integrista Irurita, para que el 18 fueran juntos a presentar sus respetos al presidente Macià. En carta al secretario de Estado del Vaticano, cardenal Pacelli, refería Vidal y Barraquer esta visita, que describía como cordialísima, habiendo sido recibidos con todos los honores; Macià les había asegurado su propósito de evitar cualquier violencia y de llegar a un entendimiento con la Iglesia, y a su vez el cardenal procuró inclinar el ánimo del presidente a soluciones de armonía con Madrid».⁶¹¹

Vidal i Barraquer, treballant de prop amb el nunci apostòlic (ambaixador vaticà) Federico Tedeschini, arriba a un acord pacte entre cavallers. Un acord verbal entre l’Església i el govern provisional de la República mitjançant les converses amb Niceto Alcalá-Zamora, president del consell de ministres, i amb Miguel Maura, ministre de Governació (avui Interior). L’elecció de Vidal Barraquer no és casual. Va a pressionar els dos ministres catòlics del nou règim. També ho intenta amb Azaña, però l’home fort del règim no el rep. L’esmentat acord suposava una entesa entre l’Església i la República, pel qual la primera acceptaria la separació entre Església i estat, la llibertat de cultes i la destitució del cardenal Segura com a primat de Toledo, a canvi del reconeixement de la personalitat jurídica de l’Església i la continuació de les escoles confessionals.⁶¹²

El 27 d’agost de 1931 comença el debat sobre la totalitat del projecte constitucional, que fineix el 9 de setembre. El 14 de setembre Alcalá-Zamora convoca Vidal a la capital de la República i es reuneixen ambdós i el nunci Tedeschini. Tanmateix, a Vidal «le preocupaban más los medios económicos (enseñanza y presupuesto) que los principios (separación Iglesia – estado, libertad de cultos, divorcio)» i

«redactó una nota reservada de lo acordado. Los puntos de conciliación abarcaban cuatro materias: convenio entre la República y la Santa Sede, régimen jurídico de las órdenes y congregaciones religiosas, reconocimiento de la libertad de enseñanza y presupuesto del culto y clero. En este acuerdo reservado o secreto, Tedeschini se mostró dispuesto a aceptar la aconfesionalidad del estado y la destitución de Segura a cambio de mantener las escuelas confesionales».⁶¹³

Per a Hilari Ragner, aquests

«*Puntos de conciliación*, si haguessin estat respectats, haurien evitat molts mals. Però l’enduriment dels uns i dels altres ho va impedir. Aquells *Puntos* no eren cap concordat, sinó el compromís moral dels dos polítics i dels dos prelats

---

610 A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 131-133.

611 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 99.

612 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p. 216. Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 56.

613 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p. 217-218.

d'influir en els respectius correligionaris per tal que les Corts aprovessin una Constitució moderada i els catòlics no sabotegessin la República». ⁶¹⁴

Aprovada la Constitució i el seu article 26, el que afecta l'Església, a continuació s'aprova la legislació complementària, que regula normativament el contingut de la llei fonamental. El 12 de gener de 1932 s'aprova l'escola laica i la prohibició de l'exhibició de símbols i de pràctiques religioses a les escoles. A finals del mateix mes s'aprova la secularització dels cementiris, el 25 de febrer s'aprova la llei del divorci, el març se suprimeix l'assignatura de religió. La Setmana Santa de 1932 només una confraria de més de quaranta existents surt en processó, i és apedregada. Amb tot, la pitjor part per a l'Església encara havia d'arribar amb la llei de Confessions i Congregacions religioses, el projecte de la qual és aprovat pel Consell de Ministres el 7 d'octubre de 1932, el 30 de novembre se'n fa públic el dictamen dels lletrats de les Corts, el febrer de 1933 s'inicia el debat parlamentari i s'aprova al cap de tres mesos i mig. ⁶¹⁵

En relació amb l'anterior, l'article 20 de la Constitució reconeix el dret de l'Església de crear escoles per a formar capellans, però passen a estar sota la vigilància de la República. L'article 30 de la carta magna impedeix a l'Església impartir, crear o sostenir ensenyament privat a través de tercers. Un ensenyament que no pot fer directament. Per tot plegat, «se asestó un duro golpe a uno de los instrumentos – la enseñanza religiosa- que más eficazmente habían contribuido a la perpetuación de la primacía cultural, moral e ideológica de la Iglesia católica sobre la mayor parte de la población. Para los gobernantes republicanos, el verdadero problema de España era el educativo». ⁶¹⁶

La República no accepta l'acord, per pressió dels socialistes i, en menor mesura, dels republicans de dretes i esquerres, una amplíssima majoria parlamentària oposada a la concessió d'un acord extraparlamentari entre dos ministres catòlics i els representants de l'Església que no havia estat aprovat en Consell de Ministres. El president Alcalá-Zamora i el ministre Maura dimiteixen, el seu partit -Dreta Liberal Republicana, molt important per presentar el republicanisme com una cosa que sobrepassa l'àmbit dels activistes revolucionaris- abandona una coalició governamental que pateix la primera de les baixes que la deixaran en minoria i propiciaran la convocatòria anticipada d'eleccions i, més important encara, la República s'enemista amb un poder fàctic del país, potser el principal. Per la seva part, la dreta castellana (CEDA) i catalana (Lliga) ho tenen molt fàcil presentant-se com els defensors de l'Església i dels catòlics atacats impiament pels republicans d'esquerres i basen el seu programa en aquesta premissa.

Finalitzada aquesta obra de govern amb l'aprovació de la llei de Confessions i Congregacions, Pius XII dedica despectivament a la República Espanyola l'encíclica *Dilectissima Nobis*, de què hem

---

614 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 153.

615 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p237.

616 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p237-238.

parlat en l'apartat precedent dedicat al canonge Cardó. El Vaticà dóna per impossible l'entesa, el nunci Tedeschini trenca amb el cardenal Vidal després d'impulsar el nomenament del seu rival Gomà com a primat de Toledo i, per tant, d'Espanya, i s'insta els catòlics a la resistència passiva contra el règim legalment establert. L'hora de Vidal i de l'entesa cordial amb la República per part de l'Església catòlica havien tocat a la seva fi. Era l'hora d'apostar pel sector intransigent. Els autors catòlics més fanàtics escriuen obres que s'adapten a l'esperit bel·licós de l'Església del moment. L'assaig més destacat és *El derecho a la rebeldía*, que el cardenal Vidal i el director de l'Acció Catòlica, Ángel Herrera Oria, «no censuraban por subversivo, sino por inoportuno y comprometedor». Amb tot, la divisió en dos partits persisteix i mentre Gomà justifica aquest dret a la rebel·lió contra la República, Vidal Barraquer el nega.⁶¹⁷

Vidal Barraquer és el principal promotor o impulsor a Catalunya de l'Acció Catòlica, a través de la qual l'Església catòlica es proposa recristianitzar una societat en procés accelerat de secularització, fins i tot durant el seu exili, quan parla encara de recristianitzar «nuestros paisanos, quienes aunque pervertidos y malos, no por ello dejan de ser nuestros hermanos». La fe que els republicans ateus es podien incorporar al catolicisme diferencia la política que Vidal preconitza per a la postguerra amb la política d'extermini practicada per Franco durant la guerra i després. Per a Vidal, cal conduir-los cap al catolicisme, però no està tot perdut perquè els repressors de la zona republicana no saben el que es fan: «al igual que Jesucristo y los primitivos mártires, conviene tener una gran prudencia y paciencia por los que no reflexionan, por los que están ciegos, por los que exacerbados y ofuscados por la pasión y el deseo de venganza no saben lo que hacen».⁶¹⁸

A nivell polític, l'Acció Catòlica desemboca en la CEDA. Abans de la CEDA, hi ha Acción Nacional (AN), promoguda per l'Església a través de l'Acció Catòlica i fins que tot plegat desemboca en el gran partit catòlic de masses. AN es nodreix del catolicisme social, però també dels romanents d'èpoques pretèrites i fins i tot molt pretèrites.⁶¹⁹

L'abril de 1932 AN canvia el nom pel de Acció Popular (AP). El gener de 1933 una escissió de AP es constitueix en Renovación Española (RE), partit monàrquic alfonsí autoritari (no democràtic) que finançarà Falange Española, el partit feixista autòcton. «Como réplica a la creación de RE, AP lanzó una propuesta de unión confederal sobre las bases programáticas, expuestas por Gil Robles el 5 de enero de 1933. Comprendían el acatamiento del poder constituido según la enseñanza de la Iglesia». En el congrés de Madrid de 27 de febrer a 2 de març de 1933 neix la CEDA, acrònim de Confederación Española de Derechas Autónomas, el partit nuclear de la qual és AP. L'estratègia política de la CEDA passa per arribar al poder per convocar eleccions i guanyar-les amb una

617 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p243.

618 Carta de Vidal a Pacelli, 2-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASSÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 63.

619 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Las derechas». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, 126-127.

majoria folgada que li permeti revisar la Constitució republicana «en un sentido inequívocamente autoritario». Arribant al poder a través de mitjans democràtics, la CEDA es proposa «la desactivación legal de la República».⁶²⁰

La CEDA, representant del possibilisme catòlic en el qual trobem el cardenal Vidal, s'emmiralla en dictadures no feixistes i vol imposar el mateix model a Espanya.⁶²¹

La CEDA, coalició de partits d'orientació política dretana, inclou un sector democràtic, republicà i socialcristià, integrat pel ministre Giménez Fernández, que porta un intent de reforma agrària que no arriba a bon port per culpa del seu propi partit. Una manca de justícia social a través de la legislació que hem vist a l'apartat precedent d'aquesta memòria com Carles Cardó lamenta profundament. Un altre integrant del sector demòcrata i socialcristià del partit catòlic de masses és Luis Lucia Lucia, polític de la Dreta Regional Valenciana, adscrita a la CEDA, i que hem vist a la introducció d'aquesta memòria com a integrant de la tercera Espanya. La resta, i el gruix, de la coalició dretana, amb Gil Robles al capdavant, s'identifica amb la dictadura espanyola pretèrita de Primo de Rivera i amb la dictadura coetània de Portugal de Salazar. En conjunt, «la CEDA nunca fue un conglomerado político homogéneo ni democrático». Amb la derrota electoral de febrer de 1936, i malgrat ser el partit que concorria a les eleccions amb un pressupost més generós provinent dels poders fàctics, la CEDA abandona la via legalista, rebutja entrar en un govern de concentració nacional presidit pel socialista moderat Indalecio Prieto i aporta el romanent de la campanya electoral a la preparació del cop d'estat.⁶²²

El canonge Cardó explica l'Acció Catòlica, dirigida a Catalunya i més enllà pel cardenal Vidal i amb la qual hom volia recristianitzar una societat que, en bona part, havia deixat de ser catòlica: «inspirada en orientacions vingudes de Roma i impulsada per dos prelats eminents: el cardenal Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona, i el cardenal Illunadain, arquebisbe de Sevilla. Estava dirigida, per nomenament dels metropolitans, per Ángel Herrera. [...] El seu fonament era la intensa vida interior dels seus membres, efecte i mostra de la qual és el fet eloqüent que, després de la guerra civil, molts d'ells, començant pel director, han abraçat l'estat eclesiàstic per cobrir les baixes que havia fet en la clerecia espanyola la barbàrie roja», és a dir que s'han fet religiosos.⁶²³

Cardó segueix, sobre l'Acció Catòlica, que ens porta fins a la CEDA, el partit polític de l'Església: «La seva plataforma política era la indiferència respecte de les formes de govern i la consegüent decisió de treballar en tot moment dintre la legalitat constituïda, llavors la republicana. Els seus procediments anaven adreçats a apoderar-se a poc a poc de totes les forces del país, des de les organitzacions obreres fins a l'alta cultura. [...] Disposava d'alguns diaris de gran circulació, al cap dels quals hi havia *El Debate* de Madrid, qualificat per algú com el millor diari catòlic

620 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Las derechas». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por...*, p128-135.

621 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Conspiraciones...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por...*, p143.

622 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Las derechas». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por...*, p133-138.

623 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p165.

del món. Un respost seu en l'ordre polític, per bé que sense cap lligam oficial, era» la CEDA, «que fàcilment hauria aconseguit amb el temps l'hegemonia política d'Espanya».⁶²⁴

Per a Cardó, hi ha una gran diferència entre aquest partit o sector de l'Església que encapçala el cardenal Vidal i que es manifesta a l'associació Acció Catòlica, al diari *El Debate* i a la coalició de partits CEDA i l'altre sector, el que encapçala el cardenal Gomà. El primer acata la legalitat republicana i vol modificar la Constitució, el segon no l'accepta i vol tombar la República. Tot i que als dos sectors busquen preservar els privilegis de l'Església i recuperar el seu antic ascendent sobre la societat, els mitjans per assolir aquest objectiu compartit difereixen del tot. Així, l'Acció Catòlica «hauria salvat la religió i Espanya sota qualsevol forma de govern» i la seva implantació progressiva en una societat que Cardó entén que ha de ser catòlica hauria evitat la guerra. Però, des de l'altre partit o sector eclesiàstic, «es volia de totes passades la guerra civil com a condició prèvia per al triomf de la religió». És a dir, que el sector integrista que encapçala el cardenal Gomà, va a buscar la guerra i, al final, la troba.⁶²⁵

Seguint amb aquest raonament, si el partit eclesiàstic de Vidal es mobilitza políticament a través de la CEDA, el del seu rival Gomà ho fa a través de l'extrema dreta, entre la qual el canonge Cardó no hi inclou el partit vaticanista esmentat. El partit del cardenal Vidal és, també, més sincerament catòlic que no el del seu rival, que no accepta la consigna vaticana de respecte al poder constituït manifestada en la pastoral col·lectiva redactada per Vidal. Una reacció «foraviada fou la de les extremes dretes i la plutocràcia, gent moltes vegades de religiositat epidèmica, que empeltaren en l'arbre del catolicisme llurs preocupacions polítiques i llurs egoïsmes de classe. La República amenaçava les folgances econòmiques, no sempre justes, de les classes més benestants i aquestes s'afanyaren a demanar a l'Església, una Església que volien plutocràtica i monàrquica per principi dogmàtic, la defensa de llurs interessos». Així, «entre les causes que més contribuïren a agreujar la situació i abocaren a la guerra civil, podem comptar-hi la desobediència a les directives pontifícies».⁶²⁶

Podem definir el clericalisme com a influència abusiva de l'Església en política. I el seu antònim, el laïcisme, com la separació real i legal entre Església i estat, o com l'exclusió de totes les esglésies de l'exercici polític i administratiu. El clericalisme es fonamenta en un pensament antidemocràtic en tant que antiliberal. «Defendía a ultranza los intereses concretos y tangibles de la Iglesia – en especial la enseñanza- y mostraba interés por reconquistar y reconstruir la sociedad cristiana mediante la extensión del asociacionismo católico preconizado por León XIII en la encíclica *Rerum Novarum* (1891)». Per tant, l'Acció Catòlica del cardenal Vidal obeeix al mandat vaticà per

---

624 Ídem.

625 Ídem.

626 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p166-167.

recuperar societats catòliques en vies de laïcització. Per contra, des d'inicis del segle XX els liberals utilitzen l'anticlericalisme per acostar-se als partits obrers i republicans i consideren el clericalisme responsable de l'endarreriment econòmic, social i cultural d'Espanya.⁶²⁷

Es produeix un desencontre entre catòlics i republicans espanyols:

«El anticlericalismo pretendía eliminar a la Iglesia como poder público y se oponía a su presencia institucionalizada en la sociedad y en la cultura, pues se entendía que lo hacía en defensa de los intereses de la clase dominante, con los que se había identificado históricamente».⁶²⁸

També s'estableix una diferència entre la jerarquia eclesiàstica, oposada a les lleis republicanes i integrada des dels més intransigents fins a un cardenal Vidal que opta per la via de la negociació, i un clergat minoritari republicà i partidari de la justícia social, del qual Vidal no forma part.⁶²⁹

El cardenal Vidal Barraquer representa el corrent eclesiàstic conciliador amb el nou poder polític, però és un ferm defensor dels drets o privilegis de l'Església i ferm opositor de la legislació laica.

Així, redacta un missatge de crítica a les Corts Constituents «en el que reivindicaba los derechos de la Iglesia en el orden social y su necesaria personalidad jurídica, rechazando como inadmisibles la separación Iglesia – estado y apoyando el reconocimiento del matrimonio canónico y la supresión del divorcio».⁶³⁰

Carles Cardó es refereix a la rivalitat entre Vidal Barraquer i Gomà, molt anterior a la guerra i pel que fa a política eclesiàstica, descartant la rivalitat personal. Topen amb l'arribada de Vidal al Seminari, del qual Gomà era rector. Vidal hi ingressa sent advocat, cursa els estudis ràpidament i ascendeix meteòricament dintre l'Església gràcies als seus contactes. Gomà és rellevat de rector i s'atribueix la seva destitució a la influència de Vidal.⁶³¹

Explica Cardó:

«Aviat es formaren a Tarragona dos partits eclesiàstics, el més nombrós dels quals, bé que no el més poderós, era el de Gomà. Poc podia pensar-se aleshores que aquesta escissió havia de reportar conseqüències funestes per a tot Espanya. La lluita, apaivagada quan Vidal anà de bisbe a Solsona, reprengué de bell nou quan fou elevat a la seu de Tarragona. Gomà, veient-se sotmès al seu rival, digué aleshores que quan Vidal entrés a Tarragona per una porta, ell en sortira per una altra. En aquest sentit escriví al nunci apostòlic, el qual li contestà aconsellant-li que escrivís a Vidal demanant la pau. Així ho féu Gomà, afegint encara que deplorava d'haver desaprofitat avinenteses anteriors de fer-la. Això i la generositat del vencedor semblà posar fi al cisma. Vidal, tot just entrat, cridà Gomà i els seus principals partidaris i els oferí la pau i l'oblit, demanant-los de treballar tots a la una pel bé de les ànimes. Conseqüent amb aquesta demanda, els afavorí tots amb càrrecs avantatjosos». En aquest sentit, Gomà i Cartanyà són bisbes «ajudats per Vidal».⁶³²

La gran rivalitat entre Vidal i Gomà, o entre Tarragona i Toledo es produeix amb la proclamació de la República i el posicionament que l'Església ha de tenir envers el nou règim: acatar l'ordre

627 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p198.

628 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p199.

629 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p200.

630 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p215.

631 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p57.

632 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p57-58.

establert o enderrocar-lo per la força de les armes. Alhora, és una pugna interna de l'Església per la primacia de Tarragona o de Toledo. Tradicionalment, la Monarquia havia afavorit Toledo i impedia que cap arquebisbe de Tarragona fos nomenat cardenal a causa únicament de la catalanofòbia: «la catalanofòbia dels governs d'Espanya havia sempre reeixit amb el seu veto a frustrar els repetits intents de la Santa Seu de crear cardenal l'arquebisbe de Tarragona».⁶³³

En aquesta pugna, el cardenal Vidal Barraquer sempre és l'arquebisbe de Tarragona. Pel que fa a l'altra seu primada, la toledana, primer és encapçalada pel cardenal Segura i, a partir de 1934, pel cardenal Gomà, qui també fou nomenat cardenal més tard que el seu rival, Vidal Barraquer. Amb un interregne on la càtedra, entesa en sentit etimològic (les catedrals es diuen així perquè inclouen la cadira del bisbe, i «*kathedra*» és «cadira» en grec), roman vacant, entre l'expulsió de Segura del país per conspirar contra la República i el nomenament de Gomà. Ho diem per al fragment següent, que fa referència al moment fundacional de la República, quan Gomà encara no és l'arquebisbe de Toledo, per bé que ja encapçalaria el partit eclesiàstic contrari a Vidal Barraquer. Si bé al capítol quart d'aquesta memòria farem una incursió al feixisme català, ara veiem el feixisme espanyol catòlic. Informats de tot això, Cardó prossegueix la seva narració dels fets:

«La proclamació de la República plantejà als catòlics espanyols el mateix problema que havia plantejat als francesos i que els havia dividits escandalosament. Calia reconèixer-la o treballar per enderrocar-la? Això posà de punta l'arquebisbe de Toledo i el cardenal de Tarragona. A títol de cardenal degà d'Espanya, aquest fou encarregat per Roma de resoldre la qüestió a favor del reconeixement del poder constituït, tot protestant contra les lleis laiques, i de comunicar aquest criteri als catòlics espanyols, amb caràcter obligatori, per mitjà d'un document solemne emès per tot l'episcopat. Tots els bisbes hagueren de signar la lluminosa pastoral col·lectiva de desembre de 1931, i ens consta de primera mà que la majoria signaren de bon grat. Entre els pocs que ho feren de mal grat hi havia Gomà, bisbe de Tarazona. Des d'aquell moment es consumà l'escissió que dividirà en dos partits els jerarques de l'església espanyola: el dels bisbes obedients a Roma (els més convençuts dels quals eren el cardenal arquebisbe de Tarragona, el de Sevilla, cardenal Ilundain, Múgica de Vitòria – País Basc-, Comellas de Solsona, Guitart d'Urgell i Bilbao de Tortosa); i el dels desobedients, que, a desgrat d'haver signat la Pastoral, començaren tot seguit a sabotejar l'Acció Catòlica oficial i a preparar l'ambient de la guerra civil, de vegades quelcom més que l'ambient. No cal dir que Vidal i Gomà eren els caps de les dues tendències [...].

Fou sobretot en aquesta tongada quan es formà en l'episcopat espanyol advers al criteri de Roma la llegenda negra contra el cardenal Vidal (separatista, enemic d'Espanya número u, republicà, roig, maçó, etc.). La campanya indigna guanyà de pressa la gran majoria dels catòlics de Castella endins i es cometé fins la inconcebible lleugeresa de portar-la als seminaris. El cardenal Vidal, secundat pels bisbes de Solsona i Urgell, afavoria la JOC catalana [FJCC o fejecisme], *El Matí*, el pare Pijoan, el Foment de Pietat, etc. Al costat d'aquells crims, fins els més abominables desordres morals empal·lideixen. Campions d'aquesta campanya foren alguns bisbes, que no s'estaven de menar-la davant de ningú. No cal dir que els seguiren els clergues i seglars d'extrema dreta, els de la naixent Falange i tots els de pelatge feixista, els

---

633 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p59.

quals no paraven de dir que, quan vindria la seva hora, traurien d'Espanya a puntades de peu Múgica, el cardenal Vidal Barraquer i Tedeschini, el nunci apostòlic, que formava naturalment al cap del partit de l'obediència».⁶³⁴

El Vaticà pren partit clarament en favor del cardenal Vidal als inicis de la República, amb l'aprovació de la legislació laica complementària a la Constitució republicana dóna veu a l'altre partit eclesiàstic amb el nomenament de Gomà com a primat d'Espanya, el novembre de 1933 la situació millora gràcies a la victòria electoral de la CEDA, la coalició conservadora que actua com a partit catòlic de masses patrocinada per l'Església des de l'altar i amb el diners de la institució, el febrer de 1936 tot sembla perdut amb la derrota de la CEDA davant del Front Popular. Llavors els partits catòlics castellans, ja que els catòlics catalans no participen de la conspiració, prenen part activa en els preparatius del cop d'estat contra la República desencadenat el juliol de 1936 i preparat des de la difusió dels resultats electorals.⁶³⁵

Ja a l'exili, allunyat de la seu primada de la qual és titular, la primera preocupació de Vidal Barraquer és evacuar els catòlics atrapats en zona republicana, tant eclesiàstics com seglars, amb menció especial dels «dedicados a la Acción Católica» entre els darrers, en tant que són necessaris per a emprendre la tasca de recristianitzar «España y en particular Cataluña, una de las regiones más flageladas» per l'anticlericalisme «por razón de ser Barcelona la sede de la» FAI i de la CNT.⁶³⁶

Vidal s'ofereix a Companys a canvi de la llibertat de tots els religiosos presos a Catalunya, en un telegrama adreçat al president. Vidal sol·licita aquest *canje*, el de tot un cardenal i arquebisbe de l'Església a canvi de tots els religiosos empresonats a Catalunya, en base a la «clemència», «per Catalunya i per la pau» i «invocant sentiments de justícia i humanitat». El seu oferiment té el suport del Vaticà, però el cònsol francès a Barcelona, encarregat de tramitar-lo, no el fa arribar al president Companys perquè coincideix temporalment amb el moment àlgid de la repressió: «siendo los elementos extremistas de aquel gobierno inaccesibles a toda piedad, el ofrecimiento podría resultar contraproducente». Tot i que pren partit secretament pels rebels, el cardenal Vidal recomana que cap eclesiàstic no faci propaganda oberta a favor d'aquells perquè pot comportar represàlies contra els catòlics en zona republicana. En comptes de desencadenar més repressió, Vidal vol obtenir *canjes* i salvaguardar el patrimoni artístic i cultural, també objecte de represàlies.⁶³⁷

Un any més tard, Vidal reitera el seu oferiment de *canje*. El cardenal es lliuraria a la República a través de França, a canvi de l'alliberament de tots sacerdots de zona republicana. Hi romanen els supervivents presos, malalts o vells, condicionants que els han impossibilitat marxar.⁶³⁸

---

634 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p59-60.

635 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p251.

636 Carta de Vidal a Pacelli, 2-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 62.

637 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. Memòria de Vidal a Pacelli, 6-2-1939. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 76-78, 86, 710-714.

638 Carta de Vidal a Pacelli, 10-9-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 240.

Vidal parla, literalment, de «bons» i «dolents» a la guerra d'Espanya, categories atribuïbles als catòlics rebels i als republicans resistents, respectivament. En cartes successives, Vidal ens ensenya les subtileses dels cromatismes, calcant el lèxic franquista: els republicans són «los rojos», els franquistes són «los blancos». A l'inici del conflicte, Vidal té clara la victòria rebel i considera que si la guerra no s'acaba aviat i amb aquest resultat, els republicans ho destruiran tot. Hem de tenir en compte que Vidal emet aquestes consideracions poc després d'haver estat informat de l'assassinat del seu bisbe auxiliar, a qui no ha pogut salvar del captiveri que compartien abans que la Generalitat salvés el cardenal, gestió salvadora que aquest reconeix, per bé que potser no amb tot l'èmfasi que seria d'esperar envers aquells polítics republicans que li havien salvat la vida. Els dolents han triomfat en zona republicana per manca d'unió política de les dretes i per haver desatès el deure cristià d'aplicar la justícia social en base a les encíclics pontificies i no haver recristianitzat la societat a través de l'Acció Catòlica.⁶³⁹

Durant la guerra Vidal Barraquer pren partit per Franco. Vegem-ne algunes mostres. «Es impresión general el probable triunfo de los militares y, tal como están las cosas, salva siempre la voluntad y designio de Dios Nuestro Señor, así parece convenir para el bien de España». Recomana buscar el suport dels catòlics europeus en favor del que anomena «la buena causa».⁶⁴⁰

Es refereix a la marina rebel com a «nuestros buques de guerra» i desitja que «si Franco lo lleva todo con discreción, ha de encontrar en Cataluña poderosos y cuantiosos auxiliares», com ho seria el propi cardenal si no n'hagués hagut de marxar.⁶⁴¹

A inicis de novembre de 1936, pensant en la ràpida caiguda de Madrid en mans rebels, es planteja escriure una carta de felicitació a Franco, cosa que descarta perquè podria portar represàlies contra els catòlics en zona republicana.⁶⁴²

El febrer de 1937 ja ho ha fet. Es tracta d'una felicitació «de paraula» a través del cardenal Gomà. A més de la famosa carta col·lectiva, Vidal adreça a Franco el que anomena «mi felicitación y simpatía y mis más sinceros votos por el éxito de la buena causa», és a dir, que Franco guanyi una guerra que ell mateix ha provocat. Vidal deixa clar que no fa públic el seu inequívoc posicionament a favor dels rebels perquè podria incrementar la violència anticlerical en zona republicana, on hi romanen religiosos amagats i familiars de Vidal que són importunats en virtut d'aquests llaços familiars. Amb tot, Vidal està disposat a fer pública demostració de suport a Franco si Pacelli li ho demana. Si no, i feta arribar la felicitació via Gomà, romandrà en el seu silenci oficial. Però té molt clar el seu posicionament, encara que no el manifesti públicament: «deseo vivamente que triunfe

---

639 Carta de Vidal a Pacelli, 2-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 62-65.

640 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 71-76.

641 Carta de Vidal a Pacelli, 18-12-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 112-113.

642 Carta de Vidal a Pacelli, 6-11-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 88 i ss.

Franco». Aquesta comunicació indirecta és conseqüència del criteri papal, que estima inconvenient la voluntat de Vidal: «dirigir un mensaje escrito de salutación al general Franco» el novembre de 1937. Una iniciativa molt anterior a la carta col·lectiva i que, a diferència d'aquesta, parteix del propi Vidal i no d'un encàrrec del general Franco.⁶⁴³

A inicis d'abril de 1937, havent estat degudament informat de la iniciativa i havent rebut la sol·licitud de firmar-la per part del cardenal Gomà, el cardenal Vidal respon a aquell dient-li que no pot signar la carta col·lectiva de l'episcopat espanyol en favor de Franco. Ho fa en una carta confidencial reproduïda parcialment a l'annex, que presenta implícitament Catalunya com a regió sotmesa als rojos i en què Vidal argumenta que no estima convenient la publicació de la carta perquè desencadenaria violència anticlerical en zona republicana. Alhora, torna a identificar el bàndol franquista com «la causa de los buenos» i reconeix, alhora que aplaudeix, les orientacions de l'Església sobre la conveniència que els insurrectes guanyin la guerra. El cardenal Vidal estarà d'acord amb donar publicitat al suport de l'Església catòlica a Franco quan hom hagi aconseguit evacuar tots els religiosos de zona republicana i, en conseqüència, ja no estiguin en perill.⁶⁴⁴

El cardenal no és partidari de publicar la carta col·lectiva. En el seu lloc, proposa una propaganda potent vehiculada a través de propagandistes estrangers que parli exclusivament de la violència en zona republicana i ignori volgudament la repressió franquista. I també que, en el cas de cartes firmades per bisbes espanyols, no es facin públiques i s'adrecin exclusivament a bisbes estrangers. Per a Vidal, es tracta de fer bona propaganda de Franco, però sense comprometre l'Església espanyola ni la Santa Seu. El propi Vidal assegura que totes les seves accions estan «encaminadas al mayor bien de la Iglesia».⁶⁴⁵

En resposta a l'ofertament que Gomà li fa de firmar la carta col·lectiva, Vidal manifesta que vol més poder i autonomia de l'Església en l'Espanya de postguerra, no que esdevingui una titella en mans del poder polític, com algunes veus autoritzades informen Vidal que s'està produint a l'Espanya franquista i d'acord amb la instrumentalització de l'Església per part de Franco que defensa el corrent historiogràfic on està incardinat Hilari Raguer. Vidal sosté que l'episcopat ha d'apartar-se de tota manifestació de partidisme, com ho és firmar la carta col·lectiva. Encara que l'Església ha de donar suport a Franco, no pot implicar-s'hi d'una manera tan clara perquè a l'exterior presentaran l'episcopat espanyol despectivament en tant que profundament polititzat i, també, perquè amb una identificació tan clara amb un dels bàndols serà molt difícil recristianitzar aquells que romanen en zona republicana un cop arribi la victòria franquista. Enllaçant amb la tasca de defensa de l'Església

643 Carta de Vidal a Pacelli, 21-2-1937, memòria de Vidal a Pacelli sobre la seva actuació durant la guerra, 6-2-1939.

A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p129, 710-714.

644 Carta de Vidal a Gomà, adjunta a carta de Vidal a Pacelli de 3-4-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 155.

645 Carta de Vidal a Pacelli, 29-6-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 197.

que hem vist en una carta precedent, Vidal aposta per una estratègia molt subtil que porti el consumidor de la propaganda que proposa a prendre partit per Franco, en tant que es presenta la República únicament com a perseguidora de l'Església, en el marc d'una propaganda que destaca la violència en zona republicana, alhora que ignora la de zona nacional. Per a Vidal, es tracta de ser franquistes, però sense que es noti:⁶⁴⁶

«Nuestra primordial misión es difundir el reino de Cristo, trabajar por la libertad e independencia de la Iglesia y defender al Papa. [...] Sin salirnos de ella, y dirigiéndonos a los principales obispos extranjeros en cartas particulares, que permiten detalles e intimidades impropios de documentación pública, podríamos explicar la atroz persecución que ha sufrido y sufre la Iglesia, la matanza, encarcelamiento y miseria de los sacerdotes y católicos sólo por ser tales, en territorio rojo, etc., y de esta manera, sin movernos del aspecto religioso, se hace resaltar el contraste entre una y otra zona, y la consecuencia la saca el interesado, sin necesidad por nuestra parte de hacer la menor manifestación que pueda rozar la política partidista».⁶⁴⁷

Vidal envia una altra carta a Gomà, en què considera la carta col·lectiva «admirable de fondo y forma», però que novament rebutja firmar i no estima convenient perquè pot perjudicar els religiosos en zona republicana i, aspecte que no hem destacat abans, perquè pot implicar un canvi en el joc d'aliances internacionals i, per tant, que la República pugui guanyar la guerra.⁶⁴⁸

Amb tot, la principal oposició de Vidal a firmar la carta col·lectiva, que depèn d'ell mateix, així com la conveniència de fer patent el suport de l'Església a Franco mitjançant document públic, que estima inconvenient però que no depèn només de Vidal, ve de la preocupació per a la vida dels catòlics de la seva diòcesi, que Vidal s'estima més que la seva pròpia vida:

«Tengo todo el territorio de mi diócesis y de mi provincia eclesiástica en el dominio de los rojos y hay allí muchos sacerdotes, religiosos y buenos seglares cuya salvación y vida me interesa en gran manera, más que la mía, y nada quiero hacer que pueda dificultarle o ponerla en mayor peligro».⁶⁴⁹

En carta a Pacelli, Vidal denuncia les enormes pressions que ha rebut perquè firmi la famosa carta col·lectiva. Vidal està d'acord a donar suport a la rebel·lió franquista, però en cercles acadèmics teològics, no en un document públic que legitima el terror blanc. Vidal compara la carta amb el citat llibre *El derecho a la rebeldía*, inconvenient en l'espai públic per tal com evidencia que l'Església no roman neutral i que fa política partidista, però convenient en el marc de la teologia. Per a Vidal, «es muy comprensible que todos los obispos y el clero sientan simpatías profundas por el gobierno de Burgos – prescindiendo de su origen- porque combate al comunismo ateo», però no és lògic ni va d'acord amb les consignes vaticanes que les autoritats religioses de zona republicana reconeixin un poder que encara no ha arribat a les seves diòcesis. Alhora, legitima que les autoritats religioses

---

646 Carta de Vidal a Gomà, 23-6-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 206-207.

647 Ídem.

648 Carta de Vidal a Gomà, 9-7-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 220.

649 Resposta a carta de Gomà a Vidal de 6-7-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 260.

que sí que es troben en zona nacional acatin aquell poder constituït, però no mitjançant manifestació pública.⁶⁵⁰

En la mateixa carta, Vidal es mostra disconforme amb les «listas negras» que les autoritats de l'Espanya blanca utilitzen cada cop que prenen un poble a la República, ja que «el abuso de la fuerza material y el asesinato sólo engendran odios». Vidal declara que «veo con satisfacción el avance de las tropas de Franco» i que aquest està «apoyado por los elementos sensatos del interior y por las potencias de sana tradición cristiana o conservadora en el exterior», que no són sinó la Itàlia feixista i l'Alemanya nazi. Vidal considera «el Duce, Sr. Mussolini, figura de un relieve verdaderamente extraordinario, no sólo por su gran prestigio personal, sino también por su actuación en favor de Franco y contra el comunismo ateo», grans gestes que col·loquen el dictador italià «en situación privilegiadísima para aconsejar» l'Espanya franquista de postguerra. Si bé a l'antidemòcrata Vidal li agrada el feixisme italià, avorreix el nazisme i el falangisme espanyol, que considera poc religiós. Amb tot, el pitjor seria la victòria republicana: «Un triunfo de los rojos sería un desastre».⁶⁵¹

Vidal insisteix una vegada i una altra sobre les seves raons per no firmar la carta col·lectiva, sintetitzades en un memoràndum del propi cardenal i del qual es dedueix que Vidal l'hauria firmat si el Vaticà l'hagués autoritzat a fer-ho. Vidal parla d'ell mateix en tercera persona:

«El cardenal [Vidal y Barraquer] expuso detalladamente al cardenal Gomá y a la Santa Sede las razones de su abstención [en firmar la carta]. No era igual la condición de los obispos y de las diócesis de una y otra zona. Peligro seguro de represalias: no se olvide que a raíz de la liberación de Toledo con motivo de la cual pronunció por radio un discurso el cardenal Gomá, fueron fusilados solo en Tarragona 70 de los prisioneros del barco[-prisión Uruguay]. Tenía un fondo político que le han atribuido así los nacionales como los republicanos. Éstos la consideraron como un documento excitando a la rebelión contra el gobierno y decían que por este motivo podían fusilar al obispo de Teruel como firmante de la misma, sin embargo no lo hicieron. El gobierno nacional tilda de desafección la pura abstención del cardenal Vidal y más cruel que los republicanos con el obispo de Teruel, pretende sacrificarle. Estaba conforme el cardenal en la publicación de un documento explicando la persecución sufrida por la Iglesia pero sin rozar la cuestión política. Además, la firma suponía salir del silencio e incógnito siempre aconsejados. Una sencilla indicación de la Santa Sede, pedida oportunamente por el cardenal, hubiera bastado para dar también su firma».⁶⁵²

Interpel·lat sobre l'Espanya de postguerra, el cardenal Vidal aposta per una dictadura de Franco amb un govern d'unitat nacional de totes les dretes i que exclou socialistes i comunistes. Tot, de cara a una hipotètica restauració monàrquica, que descarta en els primers anys perquè hom identificaria, com durant els vint, dictadura amb monarquia.⁶⁵³

---

650 Carta de Vidal a Pacelli, 10-9-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 240-243.

651 Ídem.

652 Memòria de Vidal a Pacelli, 6-2-1939. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 710-714.

653 Carta de Vidal a Pacelli, 23-4-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 163.

El fet de tenir un posicionament clar i apostar nítidament per la victòria franquista no és contradictori amb el fet de buscar una mediació per aturar la guerra. Però a diferència de la tasca dels comitès per la pau, en mans dels catòlics més avançats, el cardenal Vidal vol aturar la guerra per tal de reconèixer la victòria de Franco. Aquesta és una qüestió que hem de tenir molt en compte quan llegim bibliografia com la de Gregori Mir, que sembla ubicar els intents de mediació del cardenal Vidal a la mateixa categoria que els dels comitès per la pau. Repetim que no és el mateix. Els uns i l'altre volen aturar els combats, però els comitès volen una Espanya de postguerra sense vencedors ni vençuts, mentre el cardenal Vidal vol que el general Franco sigui el governant de l'Espanya de postguerra. De la mateixa manera, i per idèntica argumentació, rebutgem la inclusió de Vidal Barraquer a la tercera via o tercera Espanya, segons el criteri manifestat per Paul Preston.⁶⁵⁴ Informat sobre la rivalitat que desembocaria en els Fets de Maig de 1937, Vidal afirma estar més content amb el predomini anarquista que amb el comunista. Perquè creu que un govern anarquista no duraria gaire, mentre que un govern comunista recupera el control de l'ordre públic i allarga la guerra. Alhora, Vidal considera que el predomini comunista només busca proclamar la revolució i convertir Espanya en una república soviètica satèl·lit de Moscou. L'anticomunista Vidal considera Rússia culpable de la guerra d'Espanya, no el feixisme internacional ni la pròpia Espanya nacional. Per a Vidal, la Unió Soviètica és la font de tots els mals i el comunisme, una epidèmia moral. Per tot això, Vidal no vol que la guerra s'allargui, sinó que s'acabi immediatament mitjançant una mediació internacional que declari Franco vencedor. Alhora que té paraules gruixudes per als comunistes que posen ordre a la República, estima Franco i Mola com a «los más ponderados» i «imprescindibles» per a l'Espanya de postguerra.⁶⁵⁵

Llegim Vidal:

«La táctica comunista es siempre la misma en todos los órdenes. Así como en el orden interior de cada nación promueve huelgas, revueltas y conflictos sociales y retarda el arreglo de los mismos, en el internacional provoca las guerras y las prolonga con el fin de tener constantemente encendida una hoguera que pueda propagar el incendio a otras naciones. Sabe muy bien que las epidemias morales, como las fisiológicas, son también muy contagiosas, y por esto le conviene mantener vivo el foco de infección y conservar toda su virulencia al microbio comunista y revolucionario».⁶⁵⁶

El cardenal Vidal lamenta el predomini comunista a la República perquè allarga la guerra i perquè, a diferència de l'etapa de predomini anarquista, aquella Espanya dóna una imatge homologable a les democràcies occidentals que amaga, al seu entendre, una realitat trista i fosca. Les queixes de Vidal sobre la situació política i social en zona republicana no experimenten canvis significatius, malgrat un canvi polític tan gran. Alhora, segueix ignorant la realitat de l'altre bàndol, malgrat que li arriben

---

654 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 13-15, 71. Paul PRESTON: «Pròleg». A: Hilari RAGUER: *El general Batet...*

655 Carta de Vidal a Pacelli, 10-5-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 178-179.

656 Ídem.

informacions de les dues Espanyes en guerra. Concretament, ignora que en zona nacional tots els bons càrrecs van a dit i que, qui no té bons padrins, és enviat directament al front.⁶⁵⁷

Com diem, i d'acord amb les cartes d'exili, Vidal desitja la victòria de Franco. Ho deixa ben clar si comparem les cartes que adreça, gairebé simultàniament, al president del Consell de Ministres de la República, Juan Negrín, i al cap d'estat de l'Espanya nacionalista, el general Franco. Dues cartes que manifesten grans diferències pel que fa a l'estil, molt distant envers Negrín i molt proper amb el general. I també grans diferències pel que fa al contingut. Hàbilment, Vidal, amagat a la cartolina de Farneta, no data les cartes a cap «cartuja», en castellà, idioma en el qual les escriu, sinó que empra el francès «chartreuse» per al doctor Negrín i l'italià «certosa» per al general Franco. Diem que ho fa hàbilment, per tal com Vidal coneix i considera França prorepublicana, mentre que la Itàlia feixista lluita al bàndol de Franco.⁶⁵⁸

Vidal Barraquer demana a Negrín, representant del govern legítim, que deixi de lluitar. Ho fa sota un argument humanitari, per evitar més morts a la guerra. A més, li demana que efectui tot un seguit d'accions, com si fos la República qui hagués provocat la guerra i, en conseqüència, la responsable de la dura situació per la qual transitava el país ibèric. En carta posterior a Pacelli, Vidal es reafirma en les seves conviccions: vol que la República deixi de lluitar i que la guerra s'acabi amb el reconeixement de la victòria de Franco. En una altra missiva al secretari d'Estat vaticà, Vidal aporta un altre argument per tal de declarar Franco vencedor sense prosseguir els combats fins al final: com més aviat acabi la guerra, més fàcil serà recuperar els republicans per al catolicisme. Vidal defineix la pau, que ha de consistir a «dar el completo predominio a Franco, però desterrando de nuestra patria al comunismo ateo y al exótico neopaganismo de los simpatizantes de Hitler». Vidal rebutja la repressió generalitzada que s'estava duent a terme a l'Espanya nacional i que serà una constant els primers decennis de l'Espanya de postguerra: «No es possible ni justo extinguir a todos los extremistas. La paz cimentada en la violencia no puede durar y a la corta o a la larga produce efectos diametralmente opuestos».⁶⁵⁹

Per contra, al general Franco no li troba tantes pegues i li demana que guanyi la guerra a través d'una negociació internacional que li reconegui la victòria. Per a Vidal Barraquer és més important la victòria de Franco que aturar la guerra, segons la meua interpretació de les cartes. En aquest sentit, crec que el text deixa ben clar allò que el cardenal de la *pau* demana al general Franco: si la seva victòria encara no es pot reconèixer, que segueixi lluitant fins a guanyar la guerra perquè la

---

657 Informe confidencial, adjunt a carta de Vidal a Pacelli de 15-6-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

658 Carta de Vidal a Franco, 3-3-1938. Carta de Vidal a Negrín, 12-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 421-423, 424-428.

659 Carta de Vidal a Negrín, 12-3-1938. Cartes de Vidal a Pacelli, 14-4-1938, 9-6-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 503.

causa de Franco és «legítima». El maquiavèl·lic Vidal justifica així la guerra d'Espanya, tot convertint-la en un «medio indispensable para alcanzar un fin justo no asequible de otra manera». Per al cardenal Vidal, l'Espanya de Franco constitueix un exemple de respecte «a la moral, al derecho y a la justicia».⁶⁶⁰

El *pacifista* Vidal Barraquer no s'està de res en la carta que adreça al general Franco. Li confessa la seva més sincera admiració. Esperava poder fer avinent el seu suport al general colpista, però no n'havia tingut ocasió fins que li escriu aquesta carta, que sembla deixar-li la consciència ben tranquil·la. A més de ser ben explícit desitjant-li la victòria, Vidal Barraquer presumeix de tenir un nebot que lluita a les tropes de Franco. Vidal defineix la seva pròpia carta com «una larga carta al Generalísimo testimoniándole su simpatía». No cal dir que aquesta no és la història oficial que s'explica sobre el cardenal de la pau. Reproduïm les dues cartes a l'annex.⁶⁶¹

La diferència fonamental, el punt culminant que marca el camí que seguiran Vidal i Gomà, el constitueix, precisament, la carta col·lectiva dels bisbes espanyols en favor de Franco i que constitueix una justificació del cop d'estat de 1936. Gomà redacta el document i l'envia a Vidal perquè el firmi, però aquest darrer no firma la carta. Carles Cardó explica que és un encàrrec del general Franco al cardenal arquebisbe de Toledo: «Franco, mig desesmat per la fredor de Roma i l'hostilitat d'il·lustres catòlics estrangers», referint-se respectivament al Vaticà i als intel·lectuals catòlics dels comitès de la pau, «demanà a Gomà que fes per a l'episcopat espanyol una lletra col·lectiva adreçada a l'episcopat universal en defensa la seva causa». «Totes les influències, totes les pressions, fins amenaces foren posades a joc per tal d'arrencar la signatura del cardenal Vidal, llavors refugiat a Itàlia. El gran primat tarragoní s'hi negà sempre». Encara que la iniciativa parteixi del futur dictador i no del primat toledà, amb la reacció de la carta «el triomf de Gomà sobre Vidal havia arribat».⁶⁶²

Alhora, és una nova justificació del paper de l'Església per part d'un home d'Església, en aquest cas el canonge Cardó. La carta col·lectiva dels prelats espanyols recolzant el cop d'estat i la guerra civil amb un argumentari religiós no és atribuïble a l'Església, la jerarquia de la qual la redacta i firma, sinó a Franco, que simplement fa aquest encàrrec. Vidal no té força per respondre a Gomà des de l'exili, però ho fa a través de *Les dues tradicions*, la magna obra de Carles Cardó i encàrrec⁶⁶³ del cardenal de la pau un cop el seu exili ha passat de temporal a causa de la guerra a definitiu a causa de la voluntat omnímoda de Franco, i que hem vist en un apartat precedent d'aquest capítol. No obstant, Vidal no es queda curt a les cartes per referir-se a Gomà, recordant la vella rivalitat que

660 Carta de Vidal a Franco, 3-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 424-428.

661 Carta de Vidal a Franco, 3-3-1938. Memoràndum de Vidal a Pacelli, 6-2-1939. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 424-428, 710-714.

662 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p68-69.

663 Jordi GIRÓ PARÍS: *El pensament...*, p. 32.

ambdós han sostingut per la direcció de l'Església catòlica espanyola. Vidal, en el paper vaticanista de respecte a les directives pontifícies. Gomà, al capdavant d'una Església espanyola autosuficient i gairebé cismàtica. En les diatribes justificades de Vidal, aquest es refereix, a vegades indistintament, a Gomà i a Segura, el seu predecessor en un arquebisbat que vol imposar-se al de Tarragona:

«El afán excesivamente absorbente y acaparador de que suelen adolecer los cardenales de Toledo parece acentuarse actualmente. No es posible que una sola persona pueda atender debidamente a todo.

De temperamentos integristas e iluministas⁶⁶⁴, sienten más el españolismo que el romanismo o vaticanismo, son más partidarios del golpe de fuerza que de las vías conciliadoras y pacifistas.

Se pretende convertir al primado de Toledo en un verdadero Papa español».⁶⁶⁵

En el seu conjunt, l'Església espanyola és antiliberal, antiparlamentària i antidemocràtica. Entén perfectament que només pot conservar els seus privilegis enormes a través de la Monarquia i per això es posa contra la República des del primer moment, bé no acceptant-la, bé manifestant-se sistemàticament en contra de tota la política del nou règim en matèria religiosa. Una oposició que fins i tot és anterior a la legislació laica. Pel que fa a la guerra, l'Església espanyola no és una excepció a la norma general de les esglésies nacionals europees de defensar règims polítics obertament autoritaris, com el feixisme.⁶⁶⁶

En resum, i des d'una perspectiva republicana, podem considerar que l'Església té un paper molt conservador i una tendència inequívoca a acabar amb la República, bé posant-hi fi, bé transformant-la des de dins i a través de la CEDA, definida al seu torn com a «accidentalista, corporativa, catòlica y autoritaria». La CEDA, el partit catòlic de masses patrocinat per l'Església, és un partit de dreta sociològica, per bé que inclogui un sector democristià o socialcristià minoritari. I «la historia de las derechas durante la Segunda República ha de partir de un hecho incontrovertible: su mayor parte no aceptó la democracia». De tot plegat es dedueix que allò que l'Església prioritza sempre i en tot moment en la cronologia d'estudi (1931-1939) és la defensa dels seus privilegis.⁶⁶⁷

Ho reconeix el propi cardenal Vidal, fent passar els privilegis de l'Església pels drets de Déu, en la seva correspondència amb el cardenal Pacelli: «Siempre he sido muy respetuoso y obediente con el poder constituido, pero a la vez acérrimo defensor de los derechos de las almas, que son los de Dios». En aquesta mateixa carta, i com hem vist en un altre fragment, Vidal reconeix que Franco ha accedit al poder a través d'un cop d'estat, i lamenta que les dretes no haguessin administrat el seu triomf el 1933 per dur a

---

664 De «iluminado: seguidor de una secta secreta fundada en el siglo XVIII, considerada herética [por la Iglesia católica], que propugnaba un sistema moral contrario al orden entonces existente en religión, propiedad y familia, e imponía a sus miembros obediencia ciega». Font: rae.es, consulta de 5-10-2016.

665 Cartes de Vidal a Pacelli, 21-8-1938, 21-12-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 582, 670-672.

666 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p104-106.

667 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Las derechas». A: Ángel VIÑAS: *En el combate por la historia...*, p123-125.

terme una política semblant, a través de les lleis oportunes i sense necessitat de provocar i haver de guanyar una guerra.⁶⁶⁸

El cardenal prioritza la victòria franquista a moltes altres coses. Per tal de no afectar negativament les bones relacions amb el govern de Franco que sostenen tant el Vaticà com l'Església catòlica espanyola, Vidal inclòs, el cardenal de la pau renuncia a formular cap queixa contra els bombardejos de l'aviació al servei de Franco sobre la població civil a Catalunya, que afecten proporcionalment més el Camp de Tarragona que no Barcelona, i malgrat que els diocesans de Vidal que romanen a Catalunya li demanen insistentment que formuli aquesta protesta. No obstant això, fa arribar a Pacelli la petició del ministre republicà Irujo perquè el Vaticà intervingui per tal que Franco aturi les execucions, en correspondència amb la República, que faria el mateix. Vidal creu que la pau negociada que atorgui la victòria i el govern d'Espanya a Franco el farà ser clement.⁶⁶⁹

Religió i moral.

Carles Cardó contraposa els cardenals Vidal Barraquer i Gomà. L'un llatí, l'altre germànic:

«Vidal Barraquer era una home d'una bondat d'asceta, més profunda que aparent, d'una intel·ligència normal i d'una cultura deficient, sobretot en ciències eclesiàstiques, però egrègiament dotat de bon sentit i d'intuïció de les persones i dels problemes. Com la vila de Cambrils, on era nat, era àgil com un mariner i assenyat com un pagès. Català de soca-rel, posseïa a fons la qualitat racial del seny, la desvolença de les teories i el sentit occidental dels afers; però cristià seriós i sense pompa, aplicà amb gran èxit aquests dots al governament eclesiàstic. Gomà seria el seu antípoda, malgrat d'haver nascut a la mateixa contrada de Tarragona. Tant espiritualment com corporalment era un home estructurat a la germànica. Coronat per un cap quadrat i fornit quasi fins a la feixugor en el físic, en l'aspecte espiritual era una home d'una intel·ligència remarcable, d'una cultura extensa i brillant, bé que poc profunda, però al mateix temps d'una pompa imposant. Els seus mètodes de treball intel·lectual coincidien amb els germànics: mancat d'intuïció i doncs d'aquella gràcia ingràvida tan pròpia de la gent llatina, suplia aquesta falla amb el sistema de calaixets, que anava omplint de fitxes on eren anotats els pensaments i les dades interessants extretes de les seves lectures. Moralment era un home de cor, de bondat amable i ensems d'un candor renyit amb aquella habilitat que posseïa en alt grau el seu èmul. Aquest complex donava com a resultat una oratòria pomposa i feixuga i un estil carregat d'una erudició ociosa, que maldava tostempers per copsar la frase felix sense quasi mai arribar-hi. En canvi, reeixia sovint a construir períodes eloqüents, repetits després a tota avinentesa. Aquestes qualitats enlluernants, sobretot en un país científicament endarrerit, li facilitaren la imposició de la seva persona. Tipus germànic, doncs: ho corrobora fins el seu cognom, [...] vingut amb els gots a Catalunya.

Aquest llatí i aquest germànic havien de contraposar-se per força».⁶⁷⁰

668 Carta de Vidal a Pacelli, 31-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 432.

669 Cartes de Vidal a Pacelli, 21-8-1938, 21-12-1938, 9-2-1939. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 580, 667.

670 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p56-57.

El cardenal Vidal accepta la visió franquista de la guerra d'Espanya com una lluita de civilització contra barbàrie, suposant sempre que el país ibèric és catòlic per definició i en una visió de la història d'acord amb el catolicisme i concordant a la que hem vist a través de Carles Cardó:

«Difícilmente se podría haber encontrado otra nación que conservase aún tantas reservas espirituales y no hay que olvidar las luchas de nuestros antepasados en pro de la civilización cristiana y sus reacciones contra la morisma, los turcos, el protestantismo, la Revolución francesa y Napoleón. [...] en el suelo ibérico combaten hoy todo el bolchevismo internacional y todos sus simpatizantes. Si las naciones no intervienen para salvar la civilización cristiana y contrarrestar la acción conjunta y mundial del marxismo, podría constituirse en el occidente europeo un nuevo estado soviético, el cual desgraciadamente irían siguiendo otros».⁶⁷¹

Durant l'exili, utilitza la religió per sublimar el patiment, però no aconsegueix desconnectar de la repressió anticlerical en zona republicana: «me dedico a estudiar los comentarios de los salmos y de los distintos libros sagrados que parecen escritos para darnos consuelo en nuestro desastre presente. Nunca como ahora había rezado el breviario y había celebrado con tanto amor la Santa Misa. Al leer las actas de los mártires en el breviario, a menudo me parece que son mucho mayores nuestros mártires».⁶⁷²

En les cartes d'exili de Vidal a Pacelli, es produeix la dinàmica carta – contracarta, en una correspondència creuada. Aquesta és la visió del secretari d'estat vaticà de la dimensió religiosa que el Vaticà atorga a la guerra d'Espanya: «La sang vessada per tants màrtirs de Crist serà per a Espanya, i potser per al món, un baptisme de regeneració cristiana i una peça del triomf del regne de Crist». A més, assegura que el Papa ha concedit permís als sacerdots amagats en zona republicana perquè puguin oficiar missa sigui com sigui, ja que no poden fer-ho obertament, ni en esglésies ni amb tots els elements de l'altar, a causa de la persecució religiosa.⁶⁷³

Vidal considera que tot exiliat, per ric que sigui, ha d'obrar segons la seva situació i fer-se ressò de l'angoixosa situació dels perseguits que no han pogut marxar cap a un lloc segur. Li sembla del tot inapropiat determinades activitats fastuoses d'exiliats rics i que qualifica d'immorals.

Vidal s'oposa a la proposta del ministre Irujo de restablir el culte públic a la República, així com al nomenament de Trias Peitx en el Comissariat de Cultes, encarregat de dur a terme el restabliment. El pla del ministre és permetre el culte privat per tal que el creixent nombre de fidels assistents a missa diària aconselli el restabliment del culte públic.⁶⁷⁴

Més tard, sí que es mostra partidari del restabliment del culte públic a la República perquè serveix per guanyar-se les masses aleshores apartades de l'Església. Aquest posicionament favorable al restabliment, manifestat en més d'una carta i fonamentat en la conveniència d'ajudar a tornar al catolicisme tots aquells republicans que se n'havien apartat contrasta amb el d'altres eclesiàstics,

671 Carta de Vidal a Pacelli, 29-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 71-72.

672 Carta de Vidal a Pacelli, 10-12-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 108.

673 Carta de Pacelli a Vidal, 25-12-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 116. La traducció és nostra

674 Carta de Trias a Vidal, 7-9-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

partidaris de no restablir-lo perquè hom no pogués identificar la celebració del culte públic amb la República i, per tant, de restablir-lo coincidint amb l'arribada de les tropes de Franco.⁶⁷⁵

Per al ministre catòlic del PNB Manuel de Irujo, principal artífex del retorn del culte catòlic, aquests sacerdots contraris al restabliment del culte públic «son agentes de Franco antes que ministros de Dios». Irujo també compara la religiositat lliure i sincera en zona republicana amb la religió aparent i superficial de zona franquista. L'Església catòlica és víctima de la repressió republicana i, alhora, còmplice de la repressió franquista:

«La Iglesia figurará como mártir en la zona republicana y formando en el piquete de ejecución en la zona franquista. La Iglesia en la República, sublimada por la persecución, renacerá con una espiritualidad reconfortante y fecunda. La Iglesia en la zona franquista tendrá el carácter del servicio militar obligatorio, al que los ciudadanos van forzados por la autoridad, pero sin adhesión ni espiritualidad».⁶⁷⁶

El cardenal Vidal no té la mateixa opinió que Irujo i aprova l'actitud majoritària del clergat a les seves ordres, contrari a la República i favorable a Franco, com el propi cardenal:

«No hay que perder de vista que la actitud observada por los sacerdotes y fieles de Cataluña con respecto al gobierno nacional ha sido muy leal y ejemplar, lo que demuestra la conducta digna y leal de su arzobispo».⁶⁷⁷

Ángel Ossorio Gallardo, catòlic practicant i partidari de la República abans i durant la guerra, explica com el bisbe de Girona, Cartanyà, és un dels prelats contraris al restabliment del culte públic. En un fragment que ens serveix per introduir la proposta que Cartanyà efectua a Companys a inicis de la guerra perquè es rendeixi a Franco sense lluitar, Ossorio explica:

«Como muestra de la injusticia con que la República era tratada, conviene saber que cuando el gobierno pretendió restablecer el culto en las iglesias, el obispo de Gerona comunicó a los curas de su diócesis (señal de que aún quedaban curas vivos y tranquilos) que si se prestaban a decir misa les retiraría las licencias. ¡Buen pastor del catolicismo y buen servidor de la paz! Éste era el hombre a quien Gassol había salvado la vida».⁶⁷⁸

Seguim amb la carta de Cartañá a Companys. Sense cap agraïment per haver-li salvat la vida en facilitar-li la fugida, insta Companys a ser un veritable demòcrata. Cartañá entén que ho serà si accepta la voluntat majoritària, que s'hauria pronunciat a favor de Franco (faltaven dues dècades per l'únic referèndum que va promoure el dictador). Per la qual cosa, Cartañá demana a Companys la rendició incondicional a Franco.

Repressió i exili.

Vidal Barraquer passa el seu particular via crucis quan és fet presoner al monestir de Poblet, on havia anat a refugiar-se quan va haver d'abandonar el palau episcopal de la seu primada per tal

675 Cartes de Vidal a Pacelli, 7-1-1938, 4-7-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 372.

676 Informe d'Irujo a Vidal, 23-8-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 535-536.

677 Memòria de Vidal a Pacelli, 6-2-1939. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 710-714.

678 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 235.

d'escapar de la violència del seu propi poble, barrejat amb elements violents arribats de Barcelona. Els que el segresten a Poblet són cenetistes vinguts de La Torrassa. El cardenal explica, en carta a Pacelli, les seves vicissituds. En el seu relat, ja resguardat de la fúria revolucionària anticlerical, no troba cap lloc on esmentar les gestions personals del president Companys en favor de la seva salvació. Una possible explicació d'aquest silenci:

«Malgrat que tant ell [Vidal] com el seu secretari van poder salvar la vida gràcies a l'esforç de la Generalitat de Catalunya, el cardenal va exposar la seva decisiva intervenció amb poc èmfasi. Volia evitar, potser, que la Santa Seu pensés que havia pogut salvar la vida gràcies a les seves relacions amb alguns membres del govern català. De fet, cal reconèixer públicament que les gestions diplomàtiques del Dr. Joan Solé, l'autoritat del president Companys i la valentia de Ventura Gassol, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, van resultar decisives a l'hora de salvar-li la vida. Tanmateix, també es van beneficiar de gestions semblants els bisbes de Vic, de Girona i de Tortosa».⁶⁷⁹

El 21 de juliol de 1936 les autoritats informen el cardenal Vidal que no poden garantir-li la seva seguretat física si no és disparant contra el poble. Per tal d'evitar-ho, Vidal accepta marxar de la catedral de Tarragona. Demana que se'l traslladi a un altre lloc de l'Arquebisbat tarragoní i el propi Vidal escull el monestir de Poblet. La matinada del 25 de juliol, en una tasca de salvament en la qual intervé personalment el president Companys, el parlamentari d'Esquerra Republicana Joan Solé Pla allibera Vidal. Durant el seu alliberament a Montblanc, el cardenal Vidal demana insistentment al diputat Joan Solé l'alliberament també del seu bisbe auxiliar, Manuel Borràs Ferré, que és assassinat a la rereguarda republicana, en un episodi que sens dubte havia de colpir Vidal i condicionar la seva actuació ja a l'exili. Els franquistes retreuen a Vidal haver-se salvat a costa del seu bisbe auxiliar, no enaltir prou el caràcter dels màrtirs i no condemnar la persecució religiosa. Es pot objectar el següent:

«No cal dir que aquestes acusacions no són altra cosa que fastigoses calúmnies amb motivacions polítiques ben declarades. Vidal i Barraquer sempre va reconèixer, des de bell inici, la condició de «màrtirs» - en un sentit estrictament religiós- dels clergues i religiosos assassinats durant la persecució religiosa que es va desfermar arran de la rebel·lió militar».⁶⁸⁰

Vidal sí que condemna la violència anticlerical en zona republicana, com veiem en les seves cartes d'exili. A la tercera que envia ja fa referència a la necessitat d'emetre des del Vaticà «enérgicas protestas cual merecen las barbaridades realizadas».⁶⁸¹

El 30 de juliol Vidal surt del port de Barcelona i l'endemà arriba a Itàlia, on és rebut amb tots els honors. Tanmateix, un cop al país transalpí, Vidal es manté en l'anonimat, no publica la notícia de la seva fugida per no atiar la repressió anticlerical en zona republicana envers aquells que no han pogut marxar i tampoc fa pública la seva ubicació: la cartoixa de Farneta, prop de Lucca.

679 Manuel M. FUENTES GASÓ; Joan M. QUIJADA BOSCH; Neus SÁNCHEZ PIÉ: *Correspondència...*, p22.

680 Manuel M. FUENTES GASÓ; Joan M. QUIJADA BOSCH; Neus SÁNCHEZ PIÉ: *Correspondència...*, p25.

681 Carta de Vidal a Pacelli, 2-9-1936. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 62-65.

El cardenal Vidal explica la seva peripècia fins a l'exili en la segona carta que adreça secretament des de la cartoixa de Farneta. Ho fa en una «nota confidencial» datada el 10 d'agost de 1936, que acompanya la carta datada quatre dies més tard. Vidal explica que, havent arribat a Poblet, aviat és detingut per una patrulla de la FAI arribada de Barcelona. El porten a l'Hospitalet de Llobregat, on no arriba perquè és rescatat per les forces d'ordre públic prop de Montblanc, on demana ser allotjat a la presó, que creu més segura que quedar en llibertat. Petició que el comitè local montblanquí accepta.

El 25 de juliol, que serà el dia del patró d'Espanya durant el franquisme, els Mossos d'Esquadra l'alliberen i el porten cap a Barcelona. Es fa càrrec de Vidal el citat parlamentari Soler Pla, metge i catòlic practicant. La nit anterior el president Companys havia trucat al comitè local de Montblanc per negociar que el deixin anar. Tres Mossos acompanyen Vidal i Soler al cotxe, que els deixa al Palau de la Generalitat, des d'on es traslladen a la Conselleria de Governació perquè era l'edifici més segur.

La Generalitat comunica als familiars de Vidal la ubicació del cardenal, un nebot del qual arriba a la Conselleria. S'entrevisten amb el cònsol britànic, que rebutja ajudar tot ciutadà que no sigui britànic o estatunidenc i malgrat que Vidal també disposa de la ciutadania vaticana en qualitat de cardenal. Seguidament, demanen ajut al consolat italià, que s'encarrega de totes les gestions per a evacuar Vidal, que rebutja l'ofertament del cònsol francès en el mateix sentit perquè ja s'havia compromès amb el consolat italià.

La nit del 30 de juliol de 1936 un creuer italià evacua Vidal i el bisbe de Tortosa. Ventura Gassol els acompanya al cotxe que els duu fins al vaixell.

Arnau González Vilalta explica aquesta tasca de salvament.

A les cartes, Vidal condemna la repressió en zona republicana, però no presta la mateixa atenció a la repressió en zona rebel, malgrat estar-ne informat. Contrastant amb el silenci del cardenal sobre la violència franquista, i jutjant equivocament un alineament evident de l'Església amb els rebels, aquest és el testimoni d'un basc anònim, de condició social no humil i que declara haver finançat el PNB i, en menor mesura, la CEDA a les eleccions de febrer de 1936. Repetim que és el testimoni d'un catòlic basc, identificat amb la República, no del cardenal Vidal, identificat amb Franco, en un relat on els franquistes són els blancs i els republicans, els rojos. El relat també fa referència a les consignes radiades del general Queipo de Llano, instigant la repressió contra els republicans:

«no comprendo como la jerarquía [eclesiástica] no condena públicamente los horrendos crímenes que en cantidad y en calidad cometen los blancos, pues aunque los rojos han matado mucho más, lo hacen dentro de sus ideas y aquéllos contra su primera y fundamental idea [...]. No se comprende que la Iglesia española [...] permita con su silencio y se asocie muchas veces con su cooperación activa o pasiva a la idea de exterminio que públicamente lanza el bufón de

Queipo de Llano, pero que es reproducida, comentada y consentida por todos los mandos. Tengo un verdadero archivo de notas brutales publicadas en los periódicos que dicen defender la religión: “de Cataluña queremos la tierra y sólo la tierra”, “a los nacionalistas ni perdón ni convivencia”.

En fin, mi querido amigo, se avergüenza uno de que haya gente que llame a esta guerra “cruzada”, yo la llamaría locura. El 99 y medio % de los españoles desconoce el primer precepto del Evangelio, amar al prójimo. [...] de esto tienen mucha culpa las congregaciones que han formado las juventudes y los sacerdotes. A fuerza de sentimentalismos vacíos de doctrina, se olvidaron de enseñarles que nuestra religión es positiva».⁶⁸²

Amb la caiguda de Tarragona, Vidal s’entrevista amb l’ambaixador espanyol al Vaticà i demana tornar a la seu primada. Franco li ho denega a través del ministre Jordana, que escriu que no pot tornar per la seva actuació remota, passada i present. Hilari Ragner ens ho explica:

«Con toda evidencia, la actuación “remota” del cardenal era la que tuvo durante la Dictadura defendiendo la predicación y la catequesis en catalán, la “pasada” era el intento, junto al nuncio Tedeschini, de propiciar un acuerdo entre la Iglesia y la República, y la “presente” era, sobre todo, no haber firmado la carta colectiva del episcopado español».⁶⁸³

Ramon Sugranyes de Franch ens explica la indumentària del cardenal Vidal, que exemplifica el dia a dia del seu exili definitiu i contrasta amb els grans cerimonials del nacionalcatolicisme de Franco:

«Anava sempre amb una simple sotana negra, sense cap dels oripells que corresponien a la seva dignitat. I mai no permetia que hom li adreçés, en públic, els tractaments als quals tenia dret. Ho feia per modèstia, però sobretot per una raó més subtil: no volia que el seu exili fos utilitzat com una arma política».⁶⁸⁴

Sugranyes també explica el darrer dia de la vida de Vidal:

«L’últim dia de la seva vida, el 12 de setembre d’aquell any [1943], el cardenal va tenir la gran joia de rebre la visita d’en Ventura Gassol. No l’havia tornat a veure d’ençà que el conseller l’havia acompanyat al vaixell italià que se l’endugué a l’exili, el 30 de juliol del 36. Vam dinar plegats a casa del senyor Patxot, el cardenal, en Gassol, el doctor Cardó i jo mateix. L’endemà, el seu fidel secretari, doctor Joan Viladrich, l’havia de trobar mort en anar-lo a despertar. Als funerals, en el silenci i la blanca pau de la Valsainte, a més de la comunitat dels monjos, només hi van assistir quatre eclesiàstics: l’*abbé* Charles Journet, més tard cardenal ell també, el doctor Viladrich, el doctor Cardó i el vicari general de la diòcesi de Friburg, perquè el bisbe estava malalt. Als darrers setials del cor monàstic, sèiem cinc seglars: Rafael Patxot, Manuel Carreras, Ventura Gassol, Anton Casas i un servidor. [...] Mai, que jo sàpiga, un cardenal de la santa Església no ha estat enterrat amb tanta senzillesa com el cardenal Vidal [...] Aquest home de Déu, fins a l’últim moment, havia de cercar la humilitat, la pobresa i l’oblit».⁶⁸⁵

---

682 Carta a Vidal, adjunta a la carta de Vidal a Pacelli de 21-2-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 144.

683 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 288.

684 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 225.

685 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 226.

Tercera Catalunya?

No. Català franquista durant la guerra que passa a l'antifranquisme després dels combats. Durant la guerra pren partit per Franco. La seva acció s'encamina a una pau immediata mitjançant una mediació internacional. A diferència dels comitès per la pau, que busquen una pau sense vencedors ni vençuts, Vidal busca una acord que atorgui la victòria a Franco.

3. El món catòlic català alternatiu.

Unió Democràtica de Catalunya (UDC) és un partit democratacristià català fruit de dues escissions. Bàsicament, hi accedeixen militants del carlisme descontents amb la negativa d'aquest espai polític anacrònic a votar afirmativament l'Estatut de Núria i militants de l'Acció Catalana que marxen cap al nou partit a causa de la qüestió religiosa. Roca Caball i Carrasco Formiguera, per centrar-nos en el grup d'estudi, són exemples respectius de les dues escissions. La història de referència de la primigènia Unió Democràtica és en origen la tesi doctoral d'Hilari Raguier: *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps*. En aquesta obra de referència Raguier ens descobreix un partit fascinant la història del qual descobrim, també, a partir d'altres obres.

Unió Democràtica de Catalunya és un «partit català de tendència democratacristiana creat al novembre de 1931. En ple període constituent d'una Segona República Espanyola que es mostrava resoltament laïcitzadora i anticlerical, a Catalunya un segment minoritari de joves catòlics decidí d'organitzar-se en el terreny polític per, des d'una posició democràtica i nacionalista sense equívocs, defensar «els principis cristians», «la concepció espiritualista de la societat» i els drets dels creients, que consideraven lesionats per la legislació republicana». Coincidint amb el criteri d'Hilari Raguier, argument d'autoritat indiscutible pel que fa a la història de la UDC i malgrat que el *Diccionari dels partits polítics de Catalunya* no l'hagi incorporat en la nòmina de col·laboradors, el diccionari sosté que la UDC va perfilant-se políticament més a través dels successius congressos que no a partir del manifest fundacional del partit.⁶⁸⁶

Josep M. Trias Peitx explica la fundació de la UDC com la cristal·lització del corrent catòlic més catalanista, avançat i netament democràtic. Un model oposat tant a Lliga com al carlisme, que fins llavors aglutinaven políticament el catolicisme. Destaca la influència de Marc Sagnier, promotor del cristianisme social. Es consulta Cardó i altres religiosos quan es funda la UDC, però mai no hi tenen cap autoritat.⁶⁸⁷

Trias Peitx insisteix:

«L'originalitat nostra va ser que de seguida vam pensar que no era possible que els capellans s'hi fiquessin. A cap dels nostres organismes no hi va haver un capellà que hi fiqués el nas. El Cardenal [Vidal Barraquer], el coneixíem molt bé i ens deia que estava plenament d'acord amb nosaltres, però ens ho deia de lluny. Mai no vam anar a consultar-lo».⁶⁸⁸

Per a Javier Tusell, la UDC és l'únic partit democristià a l'Espanya de preguerra, l'únic sorgit de manera específica com a demòcrata cristià. La CEDA només en té alguns sectors, però no ho és en

---

686 Isidre MOLAS: *Diccionari dels partits polítics...*, p. 319.

687 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 68-69.

688 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 74-75.

la seva globalitat. Com tampoc el PNB, que no ho és a nivell de partit perquè ho circumscriu a la direcció.⁶⁸⁹

Per a Enric Ucelay, la UDC la formen «una amalgama de carlins adaptables als nous temps i de nacionalistes catalans autodefinits com a cristians». Ucelay sosté que el partit «no tenia realment cap futur polític».⁶⁹⁰

Explica Raguier, referint-se al sistema català de partits de la Segona República:

«Catalunya, políticament, es trobava esquerterada entre la Lliga i l'Esquerra, i ells estaven convençuts que calia una altra cosa. Tampoc no volien ser un entremig de la Lliga i l'Esquerra; això ja ho era Acció Catalana. Anaven en una altra direcció i, tot i no saber exactament on anirien a parar, van llançar el manifest inicial, forçosament insuficient i vague. Els quatre congressos que el partit va celebrar entre 1931 i 1936 van anar explicitant i perfeccionant aquesta primera declaració; però el que definirà UDC no són els documents sinó les preses de posició en els moments crucials».⁶⁹¹

Així, i amb una afirmació categòrica sobre la filiació o color polític del diari *El Matí* que matisarem en el següent apartat d'aquest mateix capítol de la memòria, prossegueix la història de la UDC:

«Des d'una modesta posició dins l'escenari polític català, entre el 1932 i el 1936 UDC desenvolupà – al llarg de cinc congressos- una línia doctrinal socialcristiana, no confessional i netament nacionalista. Es desmarcà de les dretes catalanes i espanyoles (Lliga Catalana, Confederación Española de Derechas Autónomas) i atragué una militància poc nombrosa (entre 1000 i 2000 afiliats), però fidel, formada per professionals liberals, classes mitjanes i treballadors qualificats, amb una especial dimensió femenina i juvenil. Des de 1934, el partit afavorí la creació d'un petit sindicat catòlic, la Unió de Treballadors Cristians de Catalunya, que encapçalaren Josep M. Tarragó i Audaç Gallego. En el terreny de la premsa, UDC disposà del diari *La Nau* (1932-1933) i del setmanari *El Temps* (1934-1936) i, en especial, gaudí de les simpaties del diari catòlic *El Matí*».⁶⁹²

Per a Hilari Raguier, la UDC no neix com a resposta a l'article 26 de la CRE, sinó que culmina un procés anterior segons el qual catòlics catalans volien crear un partit allunyat de l'integrisme i que tampoc fos el partit dels lligaires de tots els temps. La UDC no es crea per defensar l'Església perquè això ja ho fa la Lliga. No només hi ingressen antics carlistes descontents amb el rebuig del seu espai polític a donar suport al projecte estatutari, sinó també antics lligaires desenganyats amb el que consideren poc suport del seu partit a l'estatut de Núria. Tot i que l'Església es declara accidental quant a la forma de govern, com fa també la Lliga, la UDC es declara decididament republicana. Per tant,

«La conseqüència principal de la inspiració cristiana de la Unió Democràtica no seria la defensa dels drets de l'Església encara que els va defensar sempre que ho va creure de justícia-, sinó l'aplicació efectiva dels postulats de la doctrina social i política de l'Església, que la majoria dels catòlics espanyols negaven, quan no combatien».⁶⁹³

---

689 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 132.

690 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 139-140.

691 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 89.

692 Ídem.

693 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 170.

UDC se sent de dretes perquè és cristiana. Però no està d'acord amb el que fan els altres partits de dretes perquè abandonen o no fan prou en favor de la justícia social i del catalanisme. Es desmarca de l'abstracció segons la qual tot bon catòlic ha de votar les dretes i que el debat entre aquestes i les esquerres se circumscriu a la qüestió religiosa i no s'ha d'entrar en els altres punts del programa.⁶⁹⁴

Cardó defensa la línia de la UDC enfront la Lliga per la defensa de la justícia social del partit democristià català enfront la passivitat lligaire:

«Prou la Lliga s'esforçava a accentuar cada dia més el seu catolicisme [però] això no la salvava d'esdevenir cada dia més impopular, contrària com era obstinadament a l'anhel general de reformes a favor de les classes modestes [...] Uns quants catòlics benpensants fundaren un partit que unia a la inspiració catòlica les ànsies del poble: catalanisme i obrerisme. Fou la Unió Democràtica de Catalunya, cridada a missions transcendents, a no haver sobrevingut la guerra civil. Els clergues polítics, seguint amb el criteri de distingir amb una antipatia especial les organitzacions catalanes catòliques, menaren contra ella una campanya feroç de denigració, que no pogueren aturar ni les afirmacions ni les actuacions més abnegadament cristianes. Ells foren els qui, finida la guerra civil, l'assenyalaren a la persecució dels vencedors».⁶⁹⁵

Per a Jordi Giró, Albert Balcells i Hilari Ragner admeten la influència de Cardó sobre la UDC en el nacionalisme, però no en la qüestió social, camp en el qual la UDC va més enllà del pensament cardonià i adopta unes idees «més avançades socialment, més igualitaristes». Per a Javier Tusell, la UDC primigènia és una barreja de doctrina social de l'Església i catalanisme catòlic.⁶⁹⁶

La UDC llança el manifest fundacional al diari *El Matí* el 7 de novembre de 1931, reproduït a l'annex i sobre el qual Ragner diu:

«En síntesi, podem afirmar que aquest document inicial ja afirma les grans línies que caracteritzaran la ideologia del partit: nacionalisme inequívoc, reafirmació dels valors espirituals, democràcia i justícia social».⁶⁹⁷

Javier Tusell sintetitza el manifest fundacional i en destaca els mateixos aspectes:

«Resumiendo este programa era evidente en él un sentimiento religioso que no pretendía arrogarse la exclusividad del dogma; una aceptación plena de la democracia como sistema político y de su vinculación al cristianismo; como consecuencia, un sentimiento marcadamente republicano; y, finalmente, un deseo de solucionar el problema social no mediante soluciones paternalistas, sino con la aplicación efectiva de los principios».⁶⁹⁸

La qüestió social és especialment important en la UDC, com si fos un partit d'esquerres:

«Las soluciones al problema obrero estaban, por supuesto, de acuerdo con los principios ideológicos sostenidos por la democracia cristiana; es decir, en la participación de los beneficios; la sindicación obligatoria, pero plural; el control obrero; las instituciones de previsión, democráticas y administradas por los propios obreros; los tribunales arbitrales,

---

694 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 223.

695 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 64-66.

696 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme...*, p. 121. Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 141.

697 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 92.

698 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 135.

etc. La peculiaridad de estos principios sociales no radicaba en su novedad sino más bien en el énfasis con que se denunciaba la situación injusta existente».⁶⁹⁹

I ho és encara més a partir del segon congrés del partit, ja que les ponències més importants s'hi refereixen. Defensa el corporativisme, nova organització social a través dels sindicats. No a través de l'individualisme capitalisme ni de l'estatalització socialista. És així perquè «el corporativismo era un principio fundamental de la doctrina social» de l'Església. La finalitat dels sindicats és organitzar la producció i distribuir la riquesa de manera equitativa. Carrasco Formiguera qualifica aquest corporativisme de socialisme cristià. Per a Javier Tusell, això demostra «que la UDC a partir de sus principios sociales cristianos había llegado a un cierto izquierdismo social».⁷⁰⁰

Hilari Ragner matisa també aquest corporativisme, que la UDC entén no en el sentit vertical o feixista, sinó com a òrgan intermedi entre les persones i l'estat, dotat d'un caràcter democràtic i cristià, no absolutista ni totalitari. Per tant, allunyat del sentit feixista com a «instrument d'enquadrament, adoctrinament i control dels obrers» per un estat dels poderosos amb un sindicat únic. La UDC no és la CEDA, que interpreta la doctrina social de l'Església i el corporativisme en un sentit gairebé feixista. El corporativisme com l'entén el partit democristià català constaria d'una pluralitat de sindicats econòmics i també família, municipi, comarca, regió, nació, congregacions religioses, entitats socials i polítiques privades i associacions culturals i artístiques. En aquest sentit, la UDC es declara a favor de la comarcalització de Catalunya i en contra de la divisió de la mateixa en províncies, aquesta última «imposada de manera arbitrària i que contradia la realitat històrica i geogràfica del país».⁷⁰¹

UDC entén la política com la col·laboració amb altres partits. Vol presentar-se en solitari i establir aliances després de les eleccions, i no abans, per la qual cosa necessita passar d'una llei electoral majoritària a una de proporcional. Per impossibilitat d'una independència immediata, clarament federal, entén que tots els pobles peninsulars han d'arribar a l'autonomia i defensa una col·laboració estreta amb Mallorca i València, així com una Cancelleria (conselleria d'Exteriors) de la Generalitat de cara a l'acció exterior. Per a la UDC, tots els països, Catalunya inclosa, neixen lliures. Si Espanya no accepta el model federal / confederal que UDC proposa, interpretant la voluntat del poble català i erigint-se en portaveu del qual, aposta per la independència unilateral.⁷⁰²

Sobre la qüestió nacional,

«Desde el principio la democracia cristiana catalana había preferido, desde luego, la solución federal en vez de la impuesta por la Constitución aprobada. Para la UDC tenía que existir una República Catalana que se diera a sí misma su propia constitución, sin que ésta fuera recortada por nadie, sino simplemente pactada con el resto de España. Cuando se

699 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 143.

700 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 152, 177.

701 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 267.

702 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 171.

pudo percibir que el Estatuto votado por los catalanes encontraba de parte de la prensa madrileña y de los diputados de las Cortes constituyentes una cerrada oposición en determinados puntos, la reacción de la UDC fue airada».⁷⁰³

Encara sobre la qüestió nacional, trobem força paral·lelismes entre el nacionalisme de Cardó i el de la UDC perquè beuen de Torras Bages. Una de les ponències sobre religió al primer congrés del partit democristià català la vincula a aquest tipus de nacionalisme i «concluía que Cataluña era quizá la nación más sólidamente cristiana de la historia y que los valores nacionales no podían conservarse si no era reafirmando los valores del espiritualismo cristiano».⁷⁰⁴

El partit s'adapta a una situació política canviant, però el

«primer congreso de UDC supuso una reafirmación y, al mismo tiempo, concretización de sus principios nacionalistas, democráticos, católicos y socialmente reformistas, que hemos visto ya en su manifiesto fundacional, y se pueden ejemplificar en actuaciones posteriores».⁷⁰⁵

La UDC vol garantir l'accés gratuït de les classes humils a tots els nivells educatius, fent recaure una part del cost als qui s'ho puguin permetre. Proclama la llibertat de consciència, en el sentit que la religió no es pot imposar a ningú. També la llibertat dels pares d'escolaritzar els seus fills, si ho volen, en col·legis confessionals. És un partit d'inspiració catòlica i aconfessional. Un partit és confessional si depèn de les consignes de l'Església. Atès que la UDC no busca que l'Església li faci propaganda, no és un partit confessional. La inspiració cristiana de la UDC es demostra no per la defensa dels interessos de l'Església, cosa que ja fa la Lliga, sinó per l'aplicació de la doctrina social de l'Església. La UDC salva la contradicció per la qual

«els qui passaven per ser enemics de la religió eren, de fet, molt més a prop de la noció cristiana de la propietat que no pas els defensors intransigents de la sacrosanta propietat absoluta, que es pretenien fills fidels de l'Església».⁷⁰⁶

La UDC és el sector del catolicisme que més critica el cop d'estat d'agost de 1932, acusa els sectors catòlics simpatitzants o poc crítics amb l'intent d'enderrocar la República de ser poc catòlics i poc demòcrates i accepta la proposta d'Azaña d'expropiació sense indemnització a la noblesa que havia participat en el cop.⁷⁰⁷

És més pragmàtica que teòrica, tota vegada que vol donar solucions immediates a les qüestions concretes que es van esdevenint. La procedència diversa dels integrants del partit català democristià no és impediment perquè vagi unificant criteris. Així, formula «una doctrina cada vegada més precisa i amb una remarcable homogeneïtat de criteris» que li permet arribar a la guerra sense grans escissions.⁷⁰⁸

---

703 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 139.

704 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 143-144.

705 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 144.

706 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 261-262.

707 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, vol. II, p. 139.

708 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 250.

A diferència de l'Acció Catalana, que perd l'espai polític de centre i alhora guanya pes en la política catalana quan s'alinea amb l'Esquerra Republicana, la Unió Democràtica només fa aliança amb la Lliga per a les eleccions al Parlament de Catalunya. La maniobra li permet obtenir un diputat: Pau Romeva.

Però UDC no repeteix cap més aliança electoral. I això que els dos partits catalans majoritaris se la rifen. Primer dóna llargues a una nova aliança amb Cambó. En les últimes eleccions del període, i temptada per Companys per formar part de la candidatura del Front d'Esquerres, hi renuncia perquè no vol establir cap aliança electoral amb una llista que inclou *elements* comunistes. El fet d'anar sempre per lliure i no mirar d'integrar-se en l'entorn de la Lliga o el d'Esquerra deixa Unió Democràtica com a partit residual, però conservant una autonomia d'actuació que l'altre partit català de centre, Acció Catalana, perd quan vira cap a l'Esquerra Republicana.

La UDC vota a favor de la llei de Contractes de Conreu en el debat sobre la totalitat per tal de demostrar que la justícia social a què apel·la no es queda en l'esfera discursiva. El diputat Romeva de UDC proposa esmenes per tal de millorar el projecte de llei, que naixia amb defectes tècnics. El govern de la Generalitat accepta aquestes propostes. En la votació sobre l'aprovació de la llei, la UDC també hi vota a favor per una qüestió de principis i desitjant la pacificació del conflicte social al camp català, malgrat que preveu dificultats d'aplicació perquè lesiona interessos legítims dels propietaris. La UDC vota a favor de la llei de Contractes de Conreu, però mantenint el vot particular contra part de l'articulat, que havia emès durant la discussió de la llei.

En el conflicte polític entre la Generalitat i la República, UDC dóna suport a la primera perquè tem una revolta anarquista. Participa del sometent reformat i demana armes per a dotzenes de militants que estarien amb el govern de la Generalitat i «al servei de l'ordre». Però quan Companys deixa entreveure que s'ha compromès amb un cop no circumscrit a Catalunya i que no se sap qui es revoltarà contra qui, la UDC desautoritza els seus afiliats a participar en els Fets d'Octubre.⁷⁰⁹

Per a Javier Tusell:

«Adviértase, por tanto, que los fundamentos de la negativa de la UDC a la participación en el movimiento fueron de carácter nacionalista: no se aceptó participar en él porque tenía un matiz izquierdista y porque estaba vinculado a la política española. Sin embargo, este consejo (pues no era otra cosa) no fue seguido por la totalidad de los miembros de la UDC. Quienes habían sido armados actuaban un tanto al margen de las determinaciones de sus jefes políticos. De ahí que uno de ellos, Josep Roig Vallvé, resultara herido de gravedad y luego muriera como consecuencia de su participación en el movimiento».⁷¹⁰

El 23 de gener de 1933 UDC s'integra en la Internacional democristiana, arran d'un article de Dom Sturzo publicat al diari *El Matí* el 18 de gener en què informa de la seva fundació el 1925.

---

709 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 235.

710 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, vol. II, p. 166.

Contrastant amb la Lliga, que la té per aliada electoral, la UDC rebutja tot contacte amb la dreta castellana no democràtica, en una declaració datada a Tarragona el 24 d'octubre de 1933 que firmen Josep M. Casasses, Carrasco Formiguera o Roca Caball, entre altres.⁷¹¹

El manifest del Consell Nacional de la UDC de 7 de novembre de 1933, de cara a les eleccions d'aquell mateix mes, presenta els trets més característics del partit democristià català. Parteix de la convicció que Catalunya és cristiana per naturalesa, remuntant-se al pensament del bisbe Torres Bages, reformulat convenientment per Carles Cardó. També sosté que Catalunya és una creació divina. Des d'aquest punt de vista, critica els partits que anteposen l'ideal catalanista al religiós, com fa ERC, i als que ho fan a la inversa i descuiden l'ideal catalanista per tal de defensar el religiós, com fa la Lliga. La UDC no renuncia a res i els defensa conjuntament i per igual. La UDC defensa el dret d'autodeterminació per a Catalunya, que l'estatut de Núria garantia, però l'estatut legalment aprovat no. Si la independència no és possible, el defensa igualment, en el sentit que és Catalunya mateixa qui ha d'elaborar les seves pròpies lleis, malgrat llur pertinença formal a Espanya. És a dir, independència o àmplia autonomia en un sentit confederal.

En les eleccions de 16 de febrer de 1936 Unió Democràtica «no presenta cap candidat i recomana votar la candidatura que permeti la restauració íntegra de l'estatut i l'adopció d'una política de reconciliació nacional».⁷¹²

Descarta l'ofertament del president Companys de formar part de la candidatura del Front d'Esquerres per la presència de partits comunistes. Companys, «que tenia una consideració especial per Unió Democràtica», ofereix dos noms a la UDC a la llista del Front d'Esquerres: Carrasco Formiguera i Roca Caball. Com a partit d'inspiració cristiana, UDC no accepta formar part de la mateixa llista on hi concorren partits marxistes.⁷¹³

El manifest del partit, de cara a aquelles eleccions, insta els dos partits grans del sistema català de partits (ERC i Lliga) a cercar la concòrdia. Parteix de la convicció que la polarització tan marcada de la política catalana no agrada a una majoria social de catalans i profetitza l'arribada d'un desastre no especificat si persisteix aquell rumb. La UDC emet una recomanació aprofitant les llistes obertes que, «a la pràctica, equivalia a votar els candidats més moderats dels dos blocs».⁷¹⁴

Tanmateix, hi ha militants del partit democristià en desacord amb l'estratègia del partit de no concórrer activament a les eleccions i de no fer-ho en la candidatura dretana, el Front d'Ordre. Són militants que es donen de baixa de la UDC i firmen una nota en la qual anuncien el seu vot per a la

---

711 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*

712 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 236.

713 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 240.

714 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 241.

candidatura dretana de coalició, alhora que alguns d'ells ingressen a l'Acció Popular Catalana, la branca catalana de la CEDA.

El gener de 1936 la UDC celebra el darrer congrés del partit durant la República, a Barcelona. A causa de la dictadura franquista, el partit democristià català hauria d'esperar quaranta anys per tal de poder-ne celebrar un altre, ja mort el dictador. És el congrés de juny de 1976, celebrat a Vic. Condemnat per corrupció per la mala gestió del seu darrer president del Comitè de Govern, fins fa poc era un dels dos partits polítics catalans dels trenta que nominalment seguia present en la política catalana actual.⁷¹⁵

En temps de pau, la UDC va ser un partit poc important per culpa de la llei electoral, que afavoreix partits consolidats i impedeix que els nous partits agafin relleu, i per culpa de la descristianització accelerada de la societat catalana, com de la societat de la República en conjunt. Dos factors que li impedeixen ser un partit de masses, el deixen fora de joc en el sistema català de partits i li impedeixen dur a la pràctica el seu programa polític. Amb tot, la UDC era un partit en creixement que tenia prevista la celebració d'un congrés l'octubre de 1936. Com en el cas d'Esquerra Republicana, la guerra va impedir la celebració de cap altre congrés.⁷¹⁶

El catolicisme obert que la UDC representa es troba també en la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJCC), els membres de la qual són anomenats fejocistes en virtut de l'acrònim de l'organització. En el congrés d'octubre aquestes haurien pogut esdevenir les joventuts de la UDC, o bé ser-ne les d'un partit nou aglutinador del catolicisme obert, cosa per la qual la UDC estava disposada a dissoldre's per tal d'integrar-s'hi.

El *Diccionari* també ens resumeix la història de la UDC en temps de guerra, que veiem – i matisem – en altres punts de la memòria:

«La lenta consolidació d'Unió Democràtica – que s'havia adherit al Secretariat Internacional dels Partits Democràtics d'Inspiració Cristiana- es veié brutalment escapçada a partir de juliol de 1936 per l'esclat de la revolució per l'esclat de la revolució i la guerra. Tot i que el seu catolicisme els feia sospitosos i àdhuc víctimes de la violència anticlerical imperant a Catalunya, els membres d'Unió es mantingueren lleials – críticament- a la República i a la Generalitat enfront de la sublevació feixista, s'esforçaren per a pal·liar els estralls de la persecució religiosa i, a partir de 1937, treballaren al costat del Partit Nacionalista Basc per a una reconciliació entre el règim republicà i l'església catòlica. Paral·lelament, i des de França, el dirigent Joan B. Roca i Caball impulsà els Comitès per la pau civil i religiosa a Espanya, que cercaren sense èxit un desenllaç negociat de la guerra fratricida».⁷¹⁷

El 18 d'agost de 1937 es reprenen les sessions al Parlament de Catalunya. És la sessió en la qual Romeva fa un vot contra el govern i el responsabilitza dels excessos violents dels primers mesos de guerra. En la seva resposta parlamentària, Companys defineix UDC com un partit «de profund

715 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits polítics...*, p. 323.

716 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 197-198.

717 Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits polítics...*, p. 319.

sentiment conservador dintre del caire d'humanitat i tolerància i comprensió que el distingeix». «En resum, la posició d'Unió Democràtica durant la guerra civil va ser de condemna de l'aixecament militar, i de lleialtat a la Generalitat i a la República, però d'una manera crítica: amb el règim, però contra el govern».⁷¹⁸

Si la situació del partit en temps de preguerra és complicada, durant la guerra i la postguerra és encara pitjor:

«El període d'abans de la guerra es liquida amb el fracàs de tots els partits polítics, i UDC no és pas una excepció. Havia predicat contra la teoria de la catàstrofe prèvia fomentada des dels dos extrems, i va venir la guerra civil. Defensava una autonomia catalana, i la Generalitat va perdre el poder, primer a mans dels anarquistes, després a les del govern de la República, i finalment del de Franco. Volia mantenir l'Església per damunt dels partits, però l'Església es va abocar ben aviat a un costat, precisament «l'altre». L'endemà del 19 de juliol, els catòlics d'UDC són perseguits perquè «ells» han vençut; l'endemà del 1939, els demòcrates d'UDC són perseguits perquè «els altres» al capdavant han triomfat».⁷¹⁹

Allò que queda clar en la breu història de la UDC primigènia el un compromís creixent per la justícia social i un compromís inequívoc amb la democràcia:

«UDC va anar evolucionant cap a l'esquerra, des de la coalició amb la Lliga el 1932 fins a la col·laboració amb la Generalitat el 1936. [...] En aquesta mateixa línia, és significatiu que cap membre destacat d'UDC no es va passar a la banda de Franco».⁷²⁰

Malgrat tractar-se d'un partit catòlic, tot i que aconfessional, i que no va formar part del Front Popular ni dels governs de la República ni de la Generalitat de Catalunya, la UDC apareix explícitament inclosa a la Ley de Responsabilidades Políticas.⁷²¹

3.1. *El Matí*.

Passem a la premsa escrita del capítol dos de la memòria, corresponent al món catòlic català més avançat socialment, o alternatiu. Consultem el diari *El Matí*, al qual dediquem una atenció especial, ja que l'altre diari referent entre els catòlics catalans, *La Veu*, és també el diari dels lligaires de tots els temps, aquells que s'alineen amb Franco, que prenen partit pel més fort i que, en conseqüència, no poden constituir cap tercera via.

El Matí (EM) és un dels diaris més emblemàtics de la Segona República. Un diari escrit en català que ofereix el punt de vista d'un catolicisme que Anna Sallés qualifica d'obert i democràtic. Coincideixo plenament amb el criteri de la historiadora, sempre i quan establim la comparació entre aquest i diari concret i diaris catòlics de mentalitat closa, i em permeto afegir que el diari també fa

---

718 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 247-250.

719 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 513.

720 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 514.

721 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 511.

una mostra de catalanisme, començant pel fet que està escrit en català. Un catolicisme amb aquestes característiques constitueix tota una proesa, si considerem l'enorme ascendent que encara tenia llavors el carlisme sobre l'Església catalana.⁷²²

Podem constatar com *El Matí* posa molt d'èmfasi en la política parlamentària, i no insta a dur a terme cap cop d'estat contra el règim, senyal inequívoc de llur acceptació de la democràcia liberal. En paraules de Javier Tusell, el diari demòcrata és contrari a qualsevol solució violenta o dictadura, sigui del signe que sigui, «y ello también desde el punto de vista de moral cristiana». També com entén que els partits polítics en un règim democràtic necessiten incorporar les «masses populars» a la vida política. El diari es defineix a si mateix com a «gran diari català d'informació». També «que reflecteix el sentit dels catalans» catòlics i «al servei de la veritat, de la justícia, de la caritat, que comença a penetrar dintre de l'ànima del nostre poble, que tan a la boca porta i proclama aquests postulats essencials del cristianisme» i que reflecteix «la nostra fe cristiana».⁷²³

De fet, *El Matí* és tan emblemàtic que hom ha decidit no digitalitzar-lo. És a dir, s'ha estudiat profusament el partit més vinculat al diari i al qual aquest dona lloc, Unió Democràtica, però el diari en si mateix és l'únic dels que hem consultat per a aquesta memòria que encara no ha estat digitalitzat, per bé que el portal ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antigues) assegura que aviat ho estarà i es posarà fi, així, a aquesta mancança. Hem pogut superar la inexistència de la versió digital tot consultant el diari en format paper, al Pavelló de la República.

El nom de les coses en general, i dels diaris d'època republicana en particular, no és casual. Montserrat Duch diu que el nom fa la cosa. *El Matí*, títol de diari amb autonomia de significat, no renuncia a exemplificar gràficament allò que vol dir i fa aparèixer un sol naixent a la portada. A finals de maig el sol es pon a quarts de vuit, sens dubte perquè Espanya encara no havia estat inclosa en la mateixa franja horària que Alemanya. Generalment, els catòlics anaven a dormir aviat. Fins tard s'hi quedaven aquells que sempre estaven sota sospita, entre ells Manuel Azaña, destacat noctàmbul a Madrid. Els no catòlics, o els lectors preferentment de diaris no catòlics, no devien anar a dormir tan aviat, a jutjar pel nom del diari de partit d'Esquerra que es publica a la tarda: *Última Hora*. De fet, *El Matí* demana disculpes als seus lectors tan matiners perquè l'actualitat política porta els seus redactors a haver d'estar-ne pendents a altes hores de la matinada.⁷²⁴

En un esquema rígid de diaris de partit durant la Segona República, hom tendeix a considerar-lo el diari de partit d'Unió Democràtica, partit que constitueix una part important de la tercera Catalunya. Els fundadors d'Unió Democràtica són també els col·laboradors de més rang i més habituals del diari. És el cas de Pau Romeva, l'editorialista del diari. Carles Cardó redacta sense firmar la crida

---

722 Anna SALLÉS: «El nou sistema de partits». A: Borja de RIQUER: *Història, Política, Societat i Cultura...*

723 EM 14-5-1936, 15-5-1936, 12-6-1936. Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 191.

724 Santos JULIÀ: A: Manuel Azaña: *Obras completas...* EM 24-5-1936.

per al llançament del diari, publicada l'octubre del 1928 i que firmen Pau Romeva o Pere Bosch Gimpera, entre altres. El maig de l'any següent el diari comença a editar-se. Jordi Casassas defineix el diari *El Matí* com un intent de la dreta catòlica de desmarcar-se de la Dictadura davant de la seva previsible caiguda. Jordi Giró, que també n'assenyala la filiació política, defineix *El Matí* com un «periòdic que aplegava els homes de sensibilitat democristiana i que podem catalogar com els cristians inconformistes del moment».⁷²⁵

Tanmateix, les coses canvien i l'any 1936 difícilment es pot identificar *El Matí* com el diari de partit d'Unió Democràtica. Això queda ben palès en la preparació per a les eleccions del setze de febrer d'aquell any. Moment decisiu en què el diari pren partit per la candidatura de dretes, i atorga més importància a actes electorals de la CEDA -i, no cal dir-ho, de la Lliga- que no als de UDC, que va per lliure. Les col·laboracions dels jerarques d'Unió es limiten a la secció literària de Maurici **Serrahima**, un dels millors crítics literaris del període. Tot i haver transitat sense premsa pròpia, *en aquells temps* el partit democratacristià ja compta amb una altra publicació pròpia: el setmanari *El Temps*. En un dietari escrit el 1934, Amadeu Hurtado deixa clara aquesta mancança: «els de la Unió Democràtica no tenen diari». I el propi diari ho diu en un editorial d'abril de 1936, en el qual es declara «sense influències partidistes».⁷²⁶

Aquestes col·laboracions, en la secció titulada «**Les lletres**», potser no són tan innocents, en tant que en una d'elles parla sobre Jacques Maritain, el filòsof d'on emana l'humanisme cristià que impregna el contingut de justícia social del pensament cardonià, que al seu torn es reflecteix en alguns escrits del propi diari i la revista del qual, *Esprit*, un altre col·laborador del diari considera la solució a tots els problemes de la societat d'aquell present històric, en un article que reproduïm a l'annex. És el mateix col·laborador, Rocatallada, que qualifica la democràcia dels trenta de caciquisme de masses. Com tampoc és gens innocent la referència de Serrahima al propi Cardó, de qui glossa llur visió sobre la justícia social, en tant que identifica la necessària relació entre ordre veritable i justícia social: «l'ordre es pot sostenir durant un temps com a conseqüència de l'aplicació de la violència» legítima de l'estat, «però la injustícia sempre produeix desordre». Dies més tard Serrahima insisteix sobre la figura de Cardó, en un apartat que excedeix notòriament de donar unes referències literàries, entrant a fons en el pensament cardonià i focalitzant-se en la qüestió social. En l'anàlisi de Serrahima sobre l'obra de Cardó, coincideix amb Jordi Giró en assenyalar que, per al pensador vallenc de l'humanisme cristià, la qüestió social és allò principal.⁷²⁷

---

725 Jordi CASASSAS: *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya...*, p. 265. Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme del Dr. Cardó...*, p. 15.

726 EM 7-4-1936. Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 162

727 EM 2-1-1936, 6-5-1936, 8-5-1936, 12-6-1936, 3-7-1936. Jordi GIRÓ PARÍS:

Serrahima corrobora el criteri de Cardó, que considera l'incompliment de la doctrina social de l'Església per part dels rics una qüestió de «desobediència», més que no «ignorància», ja que no haver-la aplicat ha beneficiat un sectors socials determinats. Hi ha uns beneficiats d'un ordre social injust i imperant que no volen aplicar el cristianisme social perquè acabaria amb els seus privilegis. Per a Cardó, això és necessari, ja que donaria pas a «un món més cristià i més just». De fet, l'un deriva de l'altre. En la línia d'altres articles de col·laboradors del diari que veiem en aquest mateix apartat, Cardó també explica la derrota de les dretes en les eleccions de febrer de 1936 per manca d'aplicació del cristianisme social, o doctrina social de l'Església. I ens recorda, novament, quin és l'ordre veritable, aquell que és sinònim de justícia social: «la injustícia sempre produeix desordre». Per a Cardó, en una crítica evident al liberalisme econòmic, o capitalisme, el desordre actual és fruit d'una societat injusta que no reparteix de manera gens equitativa els beneficis obtinguts de la revolució industrial. El missatge que ens dóna és que cal resoldre injustícies, no aplicar solucions de força que només són un ordre aparent. Tota una deslegitimació de les dictadures.⁷²⁸

El dia que *El Matí* anuncia els actes per a la commemoració del setè aniversari de la fundació d'un diari tan especial, fastuositat que propicia la corresponent felicitació dels cardenals Vidal Barraquer i Pacelli, Serrahima reapareix. Abans, *El Matí* detalla que la fastuosa celebració es concreta bàsicament en una missa en una església de Barcelona, entre altres actes. El diari adverteix que «en tots els actes poden assistir-hi senyores». Aquell dia Serrahima condueix l'apartat «Les lletres» vers la història recent de Catalunya. «Ara que ens mirem la Renaixença de la nostra cultura des d'una distància que ja permet la perspectiva, ens resulta encara més meravellosa». Als catalans de dretes, és clar, ja que les classes populars catalanistes van dur a terme la seva particular Renaixença. No és així per a Serrahima, que glossa l'autor d'un estudi sobre la Renaixença burgesa del qual destaca, i hi està d'acord, que en aquella Renaixença elitista tota Catalunya hi era present.⁷²⁹

Serrahima es refereix a temes morals en la seva secció literària. És el cas de dos llibres catalans sobre el Marroc. Del primer d'ells no li agrada el pes excessiu de la sensualitat en el títol i en el contingut, que pot ser desagradable per al lector. Si és tan moralista com el propi Serrahima, és clar, i no un amant dels plaers sensuals que ofereix la Barcelona republicana. El segon d'ells és *Quatre gotes de sang*, de Josep M. Prous Vila, reeditat recentment i tornat a presentar al Centre de Lectura de Reus durant la presidència de l'entitat de Pere Anguera, sense haver generat tanta controvèrsia. L'acte de presentació va anar a càrrec de Montserrat Corretger, reconeguda i respectada professora de català de la ciutat. El llibre narra el testimoni d'un català participant a la guerra del Marroc en l'episodi de la derrota d'Annual. Però Serrahima es fixa en «els mots lletjos, exclamacions grolleres

---

728 EM 8-5-1936.

729 EM 5-6-1936, 16-6-1936.

i fins alguna blasfèmia». Per a Serrahima «això no és admissible: resulta una impertinència desagradable per al lector». Per últim, Serrahima retreu a l'autor de tan infaust volum que retregui massa la corrupció dels oficials militars, un aspecte que Batet tracta durant la seva breu etapa africana i al qual hem fet referència en el capítol primer d'aquesta memòria.⁷³⁰

En el període consultat, a més de la secció de Serrahima, hem trobat un article de Pau Romeva, un altre home de la Unió Democràtica, partit inicialment vinculat al diari *El Matí* i sorgit, precisament, a partir d'aquest. Es titula «L'educació familiar» i constitueix una filípica contra l'escola única republicana. Per a Romeva, l'educació familiar és indefugible, imprescindible i ha tendit a suplir les deficiències en ciència, entesa com a educació oficial. Ara aquesta demana als pares que s'abstinguin d'educar els seus fills i ho deixin en mans de professionals. L'educació familiar és una funció vital dels pares, ineludible. Una responsabilitat molt gran que ningú com els catòlics ha sabut identificar i valorar. En base a aquesta funció del pare, no de la mare, se li reconeix a aquell l'autoritat que té dintre del model catòlic de família.⁷³¹

Romeva prossegueix el seu relat. Ara la moda, en un món que gira l'esquena a la veritat, és reduir l'autoritat del pare al mínim exponent, en una invasió de lloc i de funcions que amenaça la llibertat de les persones. La ciència, l'educació oficial, ha de servir per reforçar l'educació familiar, que és la principal en la concepció del diputat d'Unió Democràtica. Però si en el cor dels pares es canvia el temor a Déu pel temor a la ciència, s'estan posant les bases d'una tirania. Com veiem, un article que hi escriu i s'hi llueix. Dies més tard n'escriu un altre dedicat a l'escriptor Gilbert K. Chesterton, que predicà un catolicisme obert com el que el propi Romeva defensa, en el mateix exemplar del diari *El Matí* en què s'hi refereix Serrahima.⁷³²

Durant la campanya per a les **eleccions** de febrer de 1936, *El Matí* té un to triomfalista, fa avinent al lector que les dretes guanyaran. Per tant, que ho farà el Front Català d'Ordre, la llista que encapçala la Lliga. El triomfalisme del diari catòlic contrasta amb el que exhibeix *La Humanitat*, però perquè confia en la victòria del Front d'Esquerres i que assegura que el propi Cambó té por del resultat de les eleccions. *El Matí* s'inventa que les esquerres donen les eleccions per perdudes, que els seus diaris fan la més baixa de les demagògies i que les dretes s'han preocupat sempre de les famílies obreres desvalgudes. El diari catòlic parla del seu concepte de família. *La Humanitat* parla, simplement, d'obriers, i l'anàlisi que en fa sobre si són les esquerres o les dretes aquelles que més han procurat i que seguiran obrant semblantment en favor de les reivindicacions obreres és oposat al que en fa *El Matí*.⁷³³

---

730 EM 16-7-1936. Josep M. PROUS VILA: *Quatre gotes de sang. Dietari d'un català al Marroc*, Reus, Centre de Lectura, 2003.

731 EM 22-5-1936.

732 EM 22-5-1936, 16-6-1936.

733 LH 2-1-1936.

Tres dies abans de les eleccions *El Matí* fa una crida inequívoca a votar les dretes. La propaganda a favor del Front d'Ordre i contra el Front d'Esquerres es concreta dient que la misèria és filla de totes les revoltes, mentre que la prosperitat i feina per a tothom s'assoleixen votant les dretes. El diari que havia estat d'Unió Democràtica oblidava el seu antic partit en la manera d'estructurar els actes de la campanya electoral. En primer lloc, els de la Lliga. En segon lloc, i de manera anàloga al que s'esdevé a *La Humanitat* per a les esquerres castellanes, la CEDA. En últim lloc, ben arraconat, Unió. El diari fa una crida al vot femení, en forma d'amenaça: les esquerres tenen un programa suïcida que pretén destruir la família i «desemparar» els «drets» de «la dona com a mare i esposa», en una concepció paternalista del rol social de les dones. A través del diari, o més aviat és el diari que se'n fa ressò, Salvador Rial, consiliari de la Junta Arxidiocesana d'Acció Catòlica, que controla Vidal Barraquer a través d'aquest altre eclesiàstic de la seva confiança, fa una al·locució segons la qual les normes de l'Església són obligatòries per als fidels i que, de cara a aquelles eleccions, les instruccions o consignes són anar a votar i votar les dretes coalidades.⁷³⁴

La Humanitat reflecteix aquest suport gens encobert de l'Església cap a l'opció política que, per més inri, no guanyarà. Ho fa en el marc dels vincles de les dretes no només amb l'Església, sinó també amb els «feixistes» i el gran capital, transferit en grans quantitats cap a la CEDA i culpable d'una campanya electoral amb una diferència de mitjans econòmics abismal entre dretes coalidades i Front Popular. De fet, a la CEDA li sobraran tants diners que el seu *jefe* per partida triple, Gil Robles, els podrà destinar a finançar el cop d'estat de 1936. *La Publicitat* destaca el suport eclesiàstic a una candidatura concreta i contra la república laica reflectida en la Constitució i es refereix a una «croada» de l'Església i altres representants de l'Espanya de sempre contra la República.⁷³⁵

El suport de l'Església a la dreta li surt car. Passades les eleccions, Esquerra encara se'n recorda. En el marc de les temences per un possible cop d'estat contra la República, el setmanari satíric del partit català majoritari situa en contraportada l'aliança entre el tron i l'altar, auxiliats pels generals. També dedica el dibuix central, sempre a doble pàgina, als qui mai no fan vaga: sacerdots, militars, funcionaris, delinqüents comuns i amos que no paguen els treballadors. S'entén que equipara tots aquests grups en la mateixa categoria moral, notablement més baixa que llur condició social. El mateix dia la publicació celebra la fi, altre cop, de l'ensenyament religiós, aspecte contra el qual protesta contínuament *El Matí* durant tota la primavera del 1936. Dies després el setmanari satíric d'Esquerra recorda l'aliança entre el tron i l'altar, entre la Monarquia i l'Església catòlica, ara amb Cambó formant part d'aquesta aliança i amb el feix com a element aglutinador.⁷³⁶

---

734 EM 13-2-1936.

735 LH 19-1-1936. LP 12-4-1934.

736 LET 29-5-1936, 5-6-1936.

El Be Negre es refereix, irònicament, a la candidatura de l'Acció Catòlica per a les eleccions a corts constituents, integrada per un seguit de personatges sinistres. No perquè siguin d'esquerres, que no ho són pas, sinó perquè fan una mica de por. Lerroux, un dels més destacats anticatalanistes en temps de la República i des de molt abans. Ramon Rucabado, el col·laborador de *La Veu* de qui fem altres referències en aquesta memòria. L'anarquista de Terrassa, que hi concorre sota aquesta identitat anònima. El cardenal Segura, que havia estat recentment expulsat del país per un intent d'evasió fiscal i per haver fet una crida a tombar la República. Un canonge que no és Carles Cardó i el poeta Josep M. de Sagarra (i de Castellarnau, és noble per partida doble, encara que el setmanari no se'n recordi), entre altres, tanquen la llista pintoresca.⁷³⁷

El dia abans de les eleccions *El Matí* se suma a un llenguatge bel·ligerant que l'esquerra comparteix i dedica l'editorial a «L'imperatiu religiós de la lluita de demà». En un anàlisi contraposat al que fa Esquerra, *El Matí* diu que «el 6 d'octubre [de 1934] és l'enviliment de l'autoritat pública, traïció a la pàtria i via lliure a la barbàrie i a la delinqüència més inhumana». Escenari apocalíptic que enllaça amb les eleccions, sempre en un to amenaçador: «els enemics de la societat, família, ordre i pàtria portaran, si guanyen, a la pèrdua de la llibertat». Cosa difícil de creure quan plantegen una amnistia, precisament per portar la llibertat a tots aquells que llavors estan presos arran dels Fets. Per al diari, «només una rigorosa recristianització del poble podrà salvar-lo», en una consideració que comparteix amb el canonge Cardó i el cardenal Vidal Barraquer, que volen recristianitzar la societat catalana a través dels pòrtics de *La Paraula Cristiana* i de l'Acció Catòlica. Perquè tot pot guarir-se recristianitzant la societat, com expressa *El Matí* a partir de Pius XI, en un editorial que reproduïm a l'annex. Aquest cap d'estat del Vaticà no parla d'un «catolicisme egoista i personal», sinó un «catolicisme integral», en una «croada» que s'ha de canalitzar a través de l'Acció Catòlica, que Vidal Barraquer controla a Catalunya.⁷³⁸

En un llibre clarament favorable als qui proclamaren la Segona República, i alhora molt crític amb el paper que hi juga l'Església catòlica, llegim: «A la altura de las elecciones de febrero de 1936 resultaba evidente el deslizamiento de buena parte del movimiento católico hacia la extrema derecha autoritaria. La jerarquía eclesial tomó partido claramente en favor del bloque contrarrevolucionario, no hizo nada para aminorar el carácter maniqueo de la confrontación electoral y tuvo una grave responsabilidad en el ambiente de crispación que acabó conduciendo a la guerra civil. La derrota electoral de la CEDA selló la suerte del accidentalismo católico y colocó en primer plano la estrategia insurreccional a la que se fueron sumando buena parte de los partidos de derecha».⁷³⁹ Però no Lliga Catalana, Unió Democràtica ni el diari *El Matí*, que professen l'acatament al règim i respecten el resultat de les eleccions.

---

737 EBN 23-6-1931.

738 EM 15-2-1936, 26-6-1936.

739 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p248.

L'endemà de les eleccions el diari no s'edita pel sacrosant descans dominical, reivindicació conjunta de l'Església i el moviment obrer que fa que els diumenges Espanya sigui un país aturat i que, en conseqüència, els redactors dels diaris no en puguin preparar l'edició de dilluns. Dimarts 18 de febrer *El Matí* reapareix pintant la derrota electoral de les dretes que havia recolzat, no pas de la Unió Democràtica, ja desvinculada del diari i que no concorre activament en aquelles eleccions. En la línia del que assenyala *La Humanitat*, després de la **derrota electoral** dretana el primer que fa el diari catòlic és apostar per la «concordia». Pocs dies després Àngelus, cèlebre col·laborador anònim que escriu alguns dels articles més atrevits del diari i a qui prestem especial atenció per aquest fet, dóna la consigna a les dretes de preparar-se per tal de guanyar les properes eleccions, no de fer un cop d'estat. Àngelus dóna la clau de la derrota: la culpa és dels patrons perquè han desoït la doctrina social de l'Església. I recorda que «la riquesa té una funció social, que imposa uns deures de justícia i caritat» que els rics han oblidat. Dies després és la línia oficial del diari que assegura que les dretes han perdut per «manca d'obra social».⁷⁴⁰

Luigi Sturzo, eclesiàstic italià qui viu a Londres exiliat del feixisme a qui el catolicisme català més obert guarda especial veneració, segurament perquè és el creador de la Democràcia Cristiana italiana, es planteja «La utilitat d'una derrota», títol d'un escrit en què analitza els resultats de les eleccions a Espanya de febrer de 1936. Dom Sturzo entén la derrota com un senyal diví per millorar. La derrota ha de fer més humils els cristians espanyols, fer-los veure en què estan errats i reconèixer en què tenen la raó els vencedors, més enllà dels resultats electorals. El missatge evangèlic és no creure's millor que una altra persona. No s'ha d'aniquilar l'adversari perquè això trenca ponts d'enteniment quan arriba al poder. Defensa una llei electoral proporcional, demanda que comparteix el diari, Unió Democràtica, Lliga Catalana i qualsevol partit que no es trobi en una posició de poder. Alhora, és contrari a la divisió del país en dos blocs perquè «mai no s'ha de portar una lluita electoral al terreny d'una guerra civil». Cal la lleialtat i el respecte necessaris per «mantenir la unitat espiritual de la nació». Fins i tot en cas d'una hipotètica persecució per part dels vencedors, «cal evitar, com a bons cristians, la fermentació d'odis personals, l'emmetzinament de les situacions i la formació de l'esperit de guerra civil». En un editorial titulat «La proletarització del catalanisme», datat mesos més tard que l'anàlisi preclar de Dom Sturzo, el diari fa seva la seva apreciació i la capgira: ERC ha guanyat per haver incorporat al catalanisme un programa amb contingut social avançat. Li demana, però, que no sigui extremista en aquests plantejaments.⁷⁴¹

---

740 EM 18-2-1936, 21-2-1936, 25-2-1936.

741 EM 27-2-1936, 14-5-1936.

A les seves memòries, Ramon Sugranyes de Franch parla de Luigi Sturzo: «Els seus articles, que publicava regularment *El Matí*, eren llum i guia per als catòlics que cercàvem la conciliació entre el cristianisme i la democràcia dins un pluralisme ideològic».⁷⁴²

Entre finals de març i inicis d'abril de 1936 *El Matí* explica el seu particular sentit de **catalanitat**, explica què entén per Catalunya. Fa una crida contra l'arribada d'obriers forans a Catalunya perquè agreuja l'atur dels obrers catalans autòctons, ja de per si elevat. *El Matí* coincideix amb *La Humanitat* en considerar l'atur forçós un problema d'urgentíssima resolució. En l'editorial «Per la catalanització de l'escola», recorda que l'escola catalana no arriba als nuclis rurals, només a les ciutats, i que hauria de ser la màxima preocupació dels catalanistes posar fi a la «tortura» que representa per als nens d'aquells indrets de la Catalunya profunda estudiar en una «llengua que no entenen». El diari no recrimina que es faci properament un acte d'homenatge en honor de Francesc Layret, però se'n mostra crític. Assegurant que el catalanisme del qual era un matís dintre del federalisme, reivindica que s'hauria de fer més cas a Prat de la Riba, llavors caigut en la desmemòria. Insisteix novament sobre Layret en l'editorial «Idees que maten», en el qual el diari considera Layret víctima dels seus enemics, però també de les seves pròpies idees de violència. Ens preguntem per quines idees violentes podia predicar l'advocat amic de la CNT, que no activista radical ni integrant de cap *comando* del terror roig ni blanc.⁷⁴³

El Matí sembla fer seva la idea general de l'**oasi català**, alhora que presenta una Catalunya idíl·lica. En l'editorial «Per la pau de Catalunya», d'abril de 1936, assegura que el clima de confrontació ve d'Espanya i anorrea el «seny» català. Els assenyats són catalans, els forassenyats vénen de fora. Heus aquí la divisió entre catalans i castellans que estableix el diari. La tesi del diari *El Matí* és que la violència ve de fora i acaba afectant Catalunya, que inicialment era un lloc de pau enmig d'una República Espanyola conflictiva en les terres castellanes. Un altre editorial, «La crisi i els camins de la pacificació», expressa una idea semblant i l'oferim a l'annex. Mentre Catalunya construeix, Castella destrueix i Espanya esdevé un caos. Consideració dels catalans com a individus pacífics, i paral·lelament dels castellans com a individus bel·ligerants, que té força concomitàncies amb el pensament cardonià. Com també quan es refereix al «primer Parlament de la Catalunya retrobada», és a dir, que s'ha redescobert a si mateixa com a nació, seguint el pensament cardonià. També que cal «reconstruir tot el que el Decret de Nova Planta i dos segles d'anihilament de la nostra personalitat van esborrar», concepció en la qual tota assimilació cultural del model castellà ha de ser una imposició, no una adopció voluntària com sosté Marfany. En l'editorial «S'ha errat el camí», *El*

---

742 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 60.

743 EM 24-3-1936, 1-4-1936, 4-4-1936, 12-4-1936, 17-4-1936, 21-4-1936.

Matí lamenta la victòria d'ERC en la coalició del Front Popular perquè no ha aconseguit atreure el proletariat cap al catalanisme.⁷⁴⁴

El diari es mostra encara més dur amb la Unió Socialista de Catalunya (USC), en qui veu un partit revolucionari que condiona massa cap a l'esquerra l'acció de govern de l'Esquerra, a qui demana que prescindi d'aquest soci de govern i aprovi una llei electoral proporcional. Mateixa demanda que uns dies després fa Pau Romeva, el diputat d'Unió. *El Matí* argumenta que el sistema electoral majoritari atorga una «sobrerepresentació» als partits coalitats dels grans, com USC. Uns resultats que deterioren la voluntat popular, però no a favor dels partits grans, que és l'opinió majoritària de tots els temps envers una llei electoral majoritària en comptes de proporcional, sinó a favor dels partits petits que no tenen més remei que subordinar-se a un dels dos grans: Esquerra o Lliga. Ho fa en un editorial titulat «Els governs no poden viure a precari». A més de marxista, la USC és poc catalanista, en tant que entén la catalanitat de manera oposada a com ho fa *El Matí*. En l'apartat fix «Fets i comentaris» de la mateixa edició el diari es mostra insaciable en el seu afany de catalanisme. Ara que l'estatut va camí d'estendre's arreu de la República, fins i tot a Andalusia i Extremadura, Catalunya ha de fer un pas més i demanar una altra cosa per tal de seguir sent capdavantera. USC porta al Parlament la denúncia contra unes monges de la caritat (no hi ha sanitat pública) per maltractament sistemàtic als asilats. La premsa anarquista i republicana donen crèdit a les acusacions, mentre que *El Matí* les considera blasfèmia.⁷⁴⁵

Mirambell, el col·laborador d'aquesta secció, prossegueix amb els seus «**Fets i comentaris**» particulars en un altre article, titulat «Pro catalanització», en què lamenta que un «ciclo de conferències» organitzat per la «asociación de funcionarios del Ayuntamiento de Barcelona» s'anuncii, precisament, en castellà. El col·laborador es pregunta «si ens trobem a Segovia o a la capital de Catalunya» i conclou que «amb tant de nacionalisme proletari aviat no sabrem escriure en català». Perquè això és el que el columnista vincula amb la vigència de l'estatut: a Catalunya només s'hi ha de parlar català. El que passa és que no li agraden els ponents, tot i que són catalans: Àngel Pestaña, Federica Montseny o Andreu Nin, entre altres. El columnista admet que hauria preferit Antoni Rovira Virgili, també català, però amb unes altres idees.⁷⁴⁶

Un altre dia refereix els «Fets i comentaris» d'unes corts republicanes que ja no estan curulles d'intel·lectuals. Parla «Sobre la polidesa al Congrés». Un diputat pregunta: «¿Quién es el imbécil que ha hablado?». Un altre li respon: «Su Señoría es un perfecto idiota». Mirambell celebra l'ús d'un registre lingüístic tan elevat i proposa tan brillants oradors per a ocupar «els càrrecs més alts

---

744 EM 18-4-1936, 16-5-1936, 20-5-1936, 24-5-1936. conxita MIR: *catnació europa...*, p14. Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*

745 EM 21-5-1936, 26-5-1936, 3-7-1936, 9-7-1936. Isidre MOLAS: *El sistema de partits polítics...*, p15.

746 EM 26-5-1936.

de l'acadèmia de la llengua». Això no és res comparat amb una memorable actuació parlamentària del diputat Fronjosà, portaveu de la USC al Parlament i de qui *El Matí* diu que bat tots els rècords de vulgaritat lèxica, superant qualsevol cosa vista durant el període republicà. Mirambell lamenta el cas d'una vedet que s'exhibeix amb una creu cristiana, en un text que oferim a l'annex.⁷⁴⁷

Seguint amb l'**oasi català**, o la Catalunya pacífica per definició, el diari informa que l'anarquia que impera a l'Espanya de maig del 1936, que en la seva concepció queda reduïda al desordre i no a un model alternatiu de societat, vol infiltrar-se a Catalunya. Cosa que porta a preguntar-nos d'on han sortit la munió dels catalans que són anarquistes des de la dècada de 1910 i per què *El Matí* els ignora en un editorial titulat «La nota del conseller de Treball» i al qual també fem referència en un altre punt d'aquest assaig.⁷⁴⁸

Allò que no desapareix el 1936, per més actes electorals de la CEDA o versions xenòfobes de catalanisme que el diari vulgui publicitar, és el **catolicisme obert**. El diari ha quedat fora del control d'Unió Democràtica i ara està en mans dels seus propietaris, anomenats els Amics del Matí, que li donen un enfocament més conservador. Però fins a cert punt perquè passa el següent. Amb tanta propaganda dretana per al febrer de 1936, Hilari Ragner explica que aquests s'havien convertit en els pitjors enemics del diari, ja que no només havien perdut les eleccions, sinó que també havien perdut lectors. El director del diari *El Matí* és Fèlix Millet Maristany. El símbol de l'Associació d'Amics d'El Matí són les quatre barres de la senyera i una creu catòlica, símbol que sintetitza el catolicisme i el catalanisme que omplen d'ideologia les planes del diari.⁷⁴⁹

Llavors la plana major rectifica, però només en part, i ens trobem amb cert contrast entre la línia editorial del diari, prou moderada -de dretes-, i un catolicisme d'esquerres que de tant en tant alguns col·laboradors s'atreveixen a publicar i que firmen les seves seccions amb pseudònims. Tots ells parlen clar i català. En podem veure algunes mostres. **Àngelus**, un dels col·laboradors més polèmics del diari, escriu «Enfront de la revolució, justícia social» i no es queda curt en la demanda de l'acompliment de les reivindicacions obreres. Davant de les eleccions de febrer de 1936, que espera guanyar, publica el següent escrit, que també versa sobre el catolicisme integral enfront els rics que es diuen catòlics però que bandegen la justícia social, afavorits per un concepte liberal de propietat privada que la doctrina social de l'Església – i el propi Àngelus- bandeja, alhora que critica el model d'escola única republicana. Reproduïm aquest article a l'annex. Model educatiu que el diari considera persecució religiosa i al qual torna a referir-se novament. En l'editorial «Les etapes de la persecució religiosa» estableix la seqüència funesta següent. Primera: ensenyament religiós només a qui ho demani. Segona: ensenyament laic per defecte i possibilitat d'ensenyament privat per a qui

---

747 EM 29-5-1936, 4-7-1936, 5-7-1936.

748 EM 22-5-1936.

749 EM 23-5-1936.

ho desitgi. Tercera: extingir l'escola privada mitjançant traves indirectes. Quarta: clausura d'escoles religioses. Per tot plegat, conclou que el respecte a les conviccions catòliques s'ha fet manifestament incompatible amb els partits d'esquerres.⁷⁵⁰

Pitjor és l'article del propi Àngelus censurat o criticat pels lectors, en el qual retreu novament als rics no haver donat prou almoïna als pobres, desobeint els clams de «justícia» i «misericòrdia». Es refereix, també, a l'escarni que han suposat els ajuts públics als pobres durant el Bienni Negre, clarament insuficients i plagats d'obstacles burocràtics. Aquesta deixadesa dels rics ha portat els pobres vers el marxisme i a fer trontollar l'estat burgès. El polèmic article, que oferim a l'annex, és del mateix dia que *El Matí* pateix censura en la informació respecte de la dimissió de l'alcalde de Tarragona, Pere Lloret. Entenem de què es pot tractar si retrocedim a la processó d'ignorats. Mesos més tard, *El Matí* sí que pot informar sobre la destitució de l'alcalde Lloret, «a causa de la dèria laïcitzant dels esquerrans de Tarragona», que «el canvien per un alcalde laic al 100% i *acuirassat* contra la possible feblesa d'arribar a saludar un bisbe i àdhuc besar-li l'anell».⁷⁵¹

En un article titulat «Malversament de forces», Àngelus estableix un paral·lelisme. Així com el sufragi universal garanteix els drets polítics dels més humils, enfront un model de sufragi censatari que el restringeix a les rendes superiors, així les classes populars han de poder accedir als llocs superiors en peu d'igualtat amb els rics per tal que puguin desenvolupar les seves «habilitats naturals». Seguidament, el col·laborador angelical del diari es disculpa davant de la seva pròpia audiència. «Perdoni, el lector pres de temences conservadores, si amb aquests retrets amargants semblen fer demagògia. No, la demagògia sortia més aviat del nostre silenci pecaminós davant de tares contradictòries de la justícia i del recte ordre natural, mentre sentíem escridassar-se els altres demanant reformes justes». Apartar de les millors tasques els que tenen habilitats intel·lectuals per motiu de condició social d'origen és contrari a «la voluntat divina» i una «distribució social fruit de convencionalismes socials cada dia més arcaics».⁷⁵²

Per contra, «si aquestes ments brillants però proletàries estiguessin on haurien de ser, haurien contribuït a l'avenç de la civilització» i, de pas, «no serien els agitadors». Són líders proletaris per la frustració que els genera la seva situació social. També a l'inrevés: hi ha autèntics mediocres fent altes tasques intel·lectuals només perquè són fills de rics. Per la qual cosa conclou que cal integrar tots els capaços al sistema i deixar les ideologies proletàries sense líders potencials. La injustícia social és pecat, com hem vist als pòrtics cardonians de *La Paraula Cristiana*. Però és que Àngelus

---

750 EM 21-1-1936, 19-5-1936.

751 EM 16-4-1936, 2-7-1936.

752 EM 16-5-1936.

va més enllà i entra en la qüestió de l'accés als càrrecs segons mèrit i capacitat, no segons orígens familiars, solució amb la qual el liberalisme supera el model d'Antic Règim.⁷⁵³

El Matí és un diari de dretes. Malgrat que el diari predica el cristianisme progressista, encara que sigui a través de col·laboradors que se surten de la línia editorial habitual, no s'està de res a l'hora de criticar les ideologies de l'esquerra sociològica, és a dir, aquella esquerra que no és catòlica, considerant que la democràcia cristiana és una ideologia complexa caracteritzada per una moral restrictiva, o de dretes, però alhora també per una aposta per la justícia social, o política social d'esquerres. Com diem, *El Matí* és molt **crític amb l'esquerra** sociològica, amb les esquerres en general, i amb el marxisme en particular. Tot i que més endavant parlem exclusivament de la violència d'esquerres, i de dretes, que caracteritza la primavera del 1936, mirem ara un apartat que va més enllà d'aquells fets sagnants concrets, alhora que el diari valora positivament tot mecanisme de repartiment just de la riquesa si està basat en la doctrina cristiana, és a dir, en la doctrina social de l'Església.

El Matí considera que «el marxisme és un dissolvent social» que propugna una revolució que ha fracassat cada vegada que s'ha intentat dur a terme. Es mostra partidari dels principis cristians que constitueixen el «fonament d'una societat més ben entesa mitjançant un repartiment més just de la riquesa». Per contra, el moviment obrer no catòlic predica el desordre social i desatén les pròpies necessitats del proletariat. «No és per mitjà de lluites i revolucions que els obrers aconseguiran aquelles reivindicacions a les quals tenen dret». És la mateixa consideració que *La Humanitat* té envers les demandes obreres, en el sentit que són demandes justes que cal atendre. La diferència la trobem que el diari de partit d'Esquerra Republicana proposa fer-ho a través de la socialdemocràcia tenyida de cert marxisme verbal, mentre que el diari catòlic no se surt dels cànons vaticanistes, concretats en la doctrina social de l'Església.⁷⁵⁴

A Castella el moviment socialcristià creix, a Catalunya no a causa de llur caràcter individualista. El diari se solidaritza amb catalans conservadors com el canonge Cardó o Claudi Ametlla, en parlar del concepte de poble com si d'un ramat es tractés, una «massa» o unes «masses» que necessiten un Bon Pastor, en un concepte que anem trobant en el transcurs d'aquesta memòria. De la mateixa manera que les reformes graduals que la socialdemòcrata i populista Esquerra Republicana aprova quan retorna al poder allunyen els obrers de la revolució, l'aplicació d'una política democristiana o socialcristiana, que el diari sembla defensar indiferentment, igualment allunya els obrers de les idees subversives o d'esquerra radical: «Doneu als obrers allò que necessiten, i la pau social serà un

---

753 EM 16-5-1936

754 EM 2-1-1936.

fet». Estem parlant d'un ordre basat en la justícia social, el mateix que defensa Cardó en els pòtics de *La Paraula Cristiana*.⁷⁵⁵

El Matí amplia el seu concepte de **Bon Pastor**. Pren partit per la democràcia com a forma de govern i aposta perquè estigui basada en principis directament cristians o, en el seu defecte, en el dret natural, del qual deriva el cristianisme. En tot cas, i malgrat que és un diari d'ideologia demòcrata, té tanta por a un retorn a l'estat de natura com Thomas Hobbes, justificador d'un règim polític tan autoritari com la monarquia absoluta. «La vida col·lectiva necessita d'una autoritat que la regeixi, l'orienti i l'ordini. Si aquesta autoritat pot ésser exercida per camins i procediments normals, és senyal que els ciutadans responen en la seva actuació i en la seva vida en principis que, si no són els del cristianisme, seran reflex d'aquells a través de la llei natural que batega en el fons de cada consciència. Quan aquests principis han naufragat, només un règim de força pot fer possible l'exercici de l'autoritat, necessària a la vida social». Rocatallada, col·laborador del diari *El Matí*, escriu un article titulat «El dret i la força», que oferim a l'annex, en el qual defensa un poder polític fort i justifica la por a l'estat de natura perquè «la mort de l'estat és anarquia». Rocatallada liquida la República abans d'esperar el triomf del cop d'estat. Com que «la força» és al carrer perquè l'ha manllevada de l'estat, «la República ha deixat d'existir». En l'edició de 17 de juliol de 1936, doncs, *El Matí* informa de la manca d'estat, abans i tot del cop d'estat.⁷⁵⁶

A principis de 1936, quan comencem el nostre anàlisi diari del diari d'un catolicisme obert que no constitueix el diari de cap partit concret, trobem l'autonomia catalana suspesa indefinidament. El diari contraposa «català» a «estatal» per parlar, respectivament, de la política catalana o la d'abast general. Com *La Humanitat*, accepta la pertinença de Catalunya a Espanya, però evita dir el nom de la segona en algunes ocasions, mentre que en altres sí que ho fa, per exemple contraposant el seny que impera a Catalunya amb el «desequilibri frenètic en altres regions d'Espanya». Potser és en l'apartat d'esports on ho veiem més clar. La selecció i la federació nacionals són espanyoles, la qual cosa no impedeix que el diari es refereixi a Catalunya com «el nostre país». Pel que fa a la política estrictament catalana, el diari fa aparèixer la informació relativa a la Generalitat, òrgan de govern de Catalunya tota, a l'apartat «informació de Barcelona», mentre que la informació comarcal, és a dir d'allò que no és la gran Barcelona, apareix a la secció «**terres catalanes**» o «**comarques**».⁷⁵⁷

El maig de 1936 hi trobem un acte a Reus en honor de Sant Jordi, «el sant patró de Catalunya», com assenyala Pere Anguera al llibret corresponent del tetramorf particular del catalanisme. Dies després de la festa major d'estiu de Reus, *El Matí* es queixa de l'exclusió de tot acte religiós per part dels organitzadors, en una festivitat que actualment treu Sant Pere, patró de la ciutat, al seguici festiu. En

---

755 EM 2-1-1936.

756 EM 24-6-1936, 17-7-1936.

757 EM 24-5-1936, 14-6-1936

la mateixa línia, i fora de l'estudi d'Anguera en quatre petits volums, a Capellades, poble natal de Ramon Sugranyes de Franch, que integra el nostre grup d'estudi, se celebra la festa de la Mare de Déu de Montserrat, patrona de Catalunya. També se'ns informa que marxen desenes de miners «no catalans» de les mines de Sallent, accepten la indemnització de l'empresa, l'ajut de l'ajuntament i el bitllet només d'anada del tren que els retorna a les seves localitats d'origen, fora de Catalunya.⁷⁵⁸

El mateix dia s'han de lamentar víctimes mortals en una exhibició aèria, en una nova demostració dels catalans de l'època de les dificultats de familiaritzar-se amb els aparells de locomoció. Tan lamentable accident es produeix quan els espectadors que assisteixen a l'exhibició s'aparten instintivament quan veuen els avions aterrar, mentre que dues dones perden la vida perquè romanen a la pista d'aterratge. «El fet ha causat una gran impressió i s'han suspès les festes» de Figueres. Un altre dia tempestuós, del qual el diari informa inevitablement l'endemà, es produeix un cas de «sectarisme» a Ponts perquè l'ajuntament fa arrencar símbols cristians de l'espai públic, complint així amb la legislació republicana vigent. Segueixen els accidents en el trànsit viari. Ara un motard (motorista) xoca tot sol amb un arbre.⁷⁵⁹

A Olot se celebren les «festes tradicionals», molt vinculades a l'Institut Agrícola de Sant Isidre (IACSI), el sindicat dels pagesos propietaris, adscrit políticament entre Lliga Catalana, el partit català conservador, i Acció Popular Catalana, la part catalana de la CEDA. «Els pagesos del terme han celebrat la festa del seu patró Sant Isidre, amb ofici i sermó a l'església parroquial i amb altres actes d'esbarjo popular. És una festa, aquesta, que vénen servant des de temps immemorials i que honora aquesta classe de treballadors, malgrat els esgarriaments produïts en els darrers anys, per efecte de certes predicacions molt sovint feridores dels sentiments religiosos de la majoria dels nostres pagesos».⁷⁶⁰

A Sallent es produeixen «incidents» violents. Els responsables són els de sempre. Ara, però, amb més marro. En la línia de la política educativa del govern del Front Popular, s'anuncia el tancament no ja d'un col·legi religiós, sinó de dos: un per a nens, l'altre per a nenes. Recordem que l'escola única republicana no segrega per sexes. No obstant, el diari recorda que algunes famílies d'esquerres porten els fills en els centres properament clausurats. Es produeix una manifestació «de senyores» en contra del tancament. Uns marxistes «forasters», «no catalans», els barren el pas «amb el puny enlaire, amenaçant-les i proferint-los insults». Cosa que desemboca en la dissolució pacífica de la manifestació. Però llavors l'alcalde es nega a rebre «aquests forasters violents», que el llancen sobre un cotxe en marxa, el conductor del qual afortunadament té prou perícia per evitar atropellar-lo. La filla de l'alcalde, que vol evitar noves agressions al seu pare, acaba apallissada «per aquesta

---

758 EM 3-5-1936, 8-5-1936, 9-7-1936. Pere ANGUERA: *Sant Jordi, patró de Catalunya...*

759 EM 8-5-1936, 16-5-1936, 27-6-1936.

760 EM 20-5-1936.

turba», entre la qual alguns arriben a mostrar una arma de foc, que finalment no fan servir «per prudència dels sallentins». Mateix dia que es produeix un episodi habitual: assalt a un mas a causa d'un robatori, amb la preceptiva pallissa al propietari.⁷⁶¹

Perquè ens fem una idea de tot el que inclou *El Matí* en aquest apartat de «Terres catalanes», podem citar aquestes, que s'anuncien en un mateix dia i que es relacionen amb altres característiques i apartats del diari. Conclusió del Mes de Maria (maig) a Castellterçol. Destrucció d'una creu al cementiri municipal de Banyoles, abans de l'Església i que ha estat municipalitzat en aplicació de la legislació republicana. Romiatge al santuari de Pinós, a Cardona, on va aparèixer la Verge el segle XVII. Tancament d'un col·legi religiós a Capellades, en un nou cas de «sectarisme». I, com a final apoteòsic, Comunió general a Ponts després d'una setmana de recés, per un *pare* caputxí. Tantes activitats, i com diem en un altre punt d'aquest mateix apartat, no ens donen per a res la imatge de Catalunya com un país d'ateus. L'endemà *El Matí* insisteix sobre la manifestació «de senyores» contra el tancament d'escoles religioses. Lamenta una «salvatjada» a Pla de Cabra perquè hom ha destruït una creu cristiana i, com era d'esperar, no s'ha fet cap detenció. I celebra l'alegria dels vallencs per la celebració de la diada catequística d'Acció Catòlica.⁷⁶²

Aquest apartat de «Terres catalanes» pot incloure informació important, no és quelcom folklòric. A Sant Feliu de Monistrol s'ha produït la destitució de l'ajuntament de dretes constituït segons els resultats de les eleccions municipals catalanes de 1934, substituït per una junta gestora sense que se n'expliquin els motius. El mateix dia s'hi produeix el tancament d'un col·legi religiós. Com passa en altres casos, que *El Matí* no descuida, el tancament d'un col·legi religiós en ple curs no pot ser compensat pel sistema públic, que no ofereix places suficients per tal d'admetre la nova demanda generada pels alumnes que es queden amb els seus col·legis tancats. És per això que s'anuncia una gran convocatòria de mestres. Un altre dia hi ha una «exposició original, profitosa i vanguardista» a Igualada que fomenta «el bon gust per les estampetes de la Primera Comunió», que són els objectes que s'hi exposen. Mateix dia en què l'Ajuntament de Calaf inicia la lluita contra la mà d'obra «no catalana», amb disposicions per donar feina a la població local, «i no a l'allau de forasters que ens està caient a damunt». Veiem, doncs, que els *murcianos* són ben bé una plaga bíblica.⁷⁶³

Seguim amb les «Terres catalanes». Són «temps de sectarisme i persecució» perquè els pares dels fills que fan la Primera Comunió i que estan afiliats a ERC no han assistit a la missa, mentre que les mares sí. I tampoc han fet repartir estampetes o recordatoris pel poble, per disgust de l'anunciant corresponent del diari *El Matí*. Aquests pares tan dolents tindran el «remordiment per la seva obra vandàlica, vanitosa» de no haver acompanyat els seus propis fills. Com Judes, s'han venut per coses

---

761 EM 26-5-1936.

762 EM 27-5-1936, 28-5-1936.

763 EM 31-5-1936, 19-6-1936, 8-7-1936.

mesquines. La festa de Corpus de Mataró es farà a l'interior de la basílica, i no en una processó a l'exterior com l'any anterior, 1935, sota el govern republicà de les dretes. Aquest 1936, amb el govern republicà del Front Popular, totes les processons seran arreu a l'interior del temple. Pitjor encara són les agressions a icones religioses. És el cas de la desaparició de la figura d'un beat a Santa Coloma de Farners, que troben al riu decapitat i amb els braços mutilats.⁷⁶⁴

Amb la prohibició sobre tocs de campana i processons, secularització de cementiris i canvi de toponímia urbana, la República pretén una reordenació de l'espai públic on l'Església ja no sigui hegemònica i que «pretendía acabar con la representación de la fe católica como símbolo absoluto de la comunidad, identificación que había actuado como una de las bases de legitimación simbólica de la estructura social del viejo régimen».⁷⁶⁵

De la mateixa manera que el primer bienni suposa una cesura en el tradicional ascendent de l'Església catòlica sobre el poble i el govern espanyols, el bienni de dretes posa fi a aquesta política innovadora, però el triomf frontpopulista reprèn aquella política. Així, «las medidas laicizadoras y desacralizadoras iniciadas en 1931 e interrumpidas durante el bienio radical-cedista, experimentaron un nuevo impulso: en el curso 1935-1936 se reanudaron las incautaciones de centros escolares establecidos por la Ley de Congregaciones, y se volvieron a adoptar medidas restrictivas de la presencia pública del culto, como la limitación al toque de campanas y a los entierros católicos, que fueron reguladas con tarifas municipales únicas a la vez que las autoridades locales requerían a los párrocos la entrega de las llaves de los cementerios. Los entierros civiles con ostentación de banderas republicanas en vez de crucifijos se hicieron cada vez más frecuentes».⁷⁶⁶

Àngelus no només escriu al diari per tal de defensar-hi la justícia social des d'una perspectiva cardoniana. En una altra vessant del pensament cardonià, i de la pròpia democràcia cristiana de la qual el filòsof vallenc i *El Matí* són clars precursors, si no destacats representants, el col·laborador polemista es refereix a la moral de les costums. És en cas d'un article titulat «una gran pèrdua», que l'insigne col·laborador dedica «contra els valors de la joventut actual, destrucció sistemàtica de tota ètica, de tota disciplina interna, de tota resistència al mal». Expressa que «el valor culminant de les riqueses d'aquest món és la persona humana, considerada sobretot en el seu aspecte espiritual. D'ella depenen tots els béns i tots els mals, l'elevació o l'enviliment d'un poble, l'avenç o el retrocés, l'èxit o el fracàs de la civilització». Parla d'un «ambient social tempestejat per ventades furients d'absoluta anarquia moral», que contraposa a «una velleta catòlica, mantenidora fidel dels costums antics d'austeritat catalana».⁷⁶⁷

Àngelus explica l'evolució del nét d'aquesta àvia, que ha de criar com un fill per la falta dels pares i que li dóna una educació religiosa que l'aparta «del contagi de companyies tarades». Però quan ja

---

764 EM 10-6-1936, 8-7-1936.

765 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p208.

766 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p248-249.

767 EM 9-5-1936.

treballa, companys de feina el canvien i es nega a combregar amb l'àvia. «Quelcom greu tenia a l'ànima». Són companys de feina participants i víctimes de l'anticlericalisme i l'obscuritat que porten la gent cap al precipici i per als quals la clerecia és una casta farsant predicadora de doctrines mortes que fins ara li servien per explotar el poble. Una consideració de la tasca social dels eclesiàstics i de l'Església mateixa que, si canviem la catòlica per l'ortodoxa russa, és molt semblant a les diatribes que profereix un noble impresentable, el parricidi sobre el qual és l'eix central de la novel·la de Dostoievski sobre els fills d'aquell home socialment benestant, però caracteritzat per la misèria moral: Fiódor Pàvlovitx Karamázov. No ens descuidéssim el patronímic, que faríem enfurismar els russos.⁷⁶⁸

Continuem amb l'inquietant relat d'Àngelus. Aquest misteriós enviat del cel, que s'erigeix en altaveu del catolicisme català més avançat dels trenta, diu que aquells joves «deixen de banda el deure que tothom té de sotmetre la seva intel·ligència a la revelació divina». «Perduda la fe cristiana, la gent queda desposseïda de tota filosofia de l'univers i de la vida, de tot sistema moral i del més fort estimulador de lluita contra les baixes concupiscències. Totes les provatures de substitució [del catolicisme] han estat estèrils». La manca de religió portarà la categoria moral dels homes sota zero. Els companys de feina d'aquell nét que havia estat cristià potser havien après a casa les doctrines contra l'Església, situació molt pròpia «d'aquests temps malaurats d'apostasia esquerrista». Ja hem trobat els responsables de tan lamentable situació.⁷⁶⁹

Finalment aquell nét «es va iniciar en el vici de la sensualitat», però encara no estava tot perdut. «La pressió exercida pels consocis d'edat i de professió, exercint-se en el sentit mateix de la flaqueza humana, va sortir vencedora en poc temps, i d'una ànima rica en forces morals, terra verge oberta a totes les virtuts, n'ha fet una víctima de la més greu malaltia, que li prenen el bé suprem de la consciència pura, de la personalitat forta, de l'enteniment clar, de la voluntat poderosa per a tots els combats nobles. Si no reacciona, no trigarà gaire a ser una trista desferra, que trametrà a la seva progènie les tares adquirides en una vida de pecat. I essent aquest cas un de tants altres, gairebé normals en l'hora present d'impietat i de disbauxa, heus ací com ara la nostra raça està sofrint la més greu de totes les pèrdues: la pèrdua d'homes».⁷⁷⁰

Ja que hem parlat de gent concupiscent, concepte pejoratiu en la mentalitat cristiana i associat sempre als republicans, mai als bons catòlics, vegem què en diu Rosa Regàs, sempre a partir del criteri moralista d'un lligaire de tots els temps que pren el rol familiar d'avi:

«venía también el abuelo los domingos por la tarde dispuesto a aleccionarnos sobre la pecaminosa vida que habían llevado nuestros padres en la funesta época de la República. Se referían a su desgraciado hijo [de Esquerra Republicana

---

768 EM 9-5-1936. Fiódor Mikhàilovitx DOSTOIEVSKI: *Els germans Karamázov*.

769 EM 9-5-1936.

770 EM 9-5-1936.

de Catalunya], éste era nuestro padre, y al ángel de las tinieblas, una alusión a nuestra madre [...]. nos dejaba en el alma la desazón de ser culpables de unos pecados difusos que tampoco sabíamos en qué consistían porque utilizaba palabras y expresiones que iban más allá de nuestro conocimiento del idioma [castellano] y unos conceptos abstractos que no lográbamos reconocer. Hablaba sobre todo de concupiscencia y de afán inmoderado de los bienes de este mundo, de traición a los valores fundamentales de la patria, la moral y la familia que toda mujer y todo hombre debe respetar si no quiere convertirse en un monstruo de degradación e inmoralidad».⁷⁷¹

Les **dones catòliques**, per cert, són ben bé com un *florero* i aprenen tasques pròpies del seu sexe, en els cursos que s'anuncien al diari. Serveixi aquest, de l'Institut de cultura i biblioteca popular de la dona, on tan infravalorat gènere pot assistir a les següents activitats: «missa tarda i matí, cursos de cuina, perruqueria, visita instructiva a les oficines dels museus d'art de Catalunya». El diari versa sobre política i, per tant, s'adreça als homes catòlics. És de tant en tant que apareixen informacions breus adreçades a les dones. En un escrit «Per a la dona i la llar», s'hi anuncia «Una recepta de cuina». Recordem que, en tot moment, estem parlant del catolicisme català més avançat.⁷⁷²

Àngelus es confessa en l'article titulat «Lluita d'esperits», en el qual parla de **minoria dirigent**, un concepte que trobem en el transcurs d'aquesta memòria. Per al publicista i polemista, una minoria dirigent és la que governa en tots els sistemes polítics i en totes les èpoques. És a dir, sempre. «La política acostuma a ésser regida per petites minories, posades sota la direcció d'uns quants homes forts i intel·ligents, fins i tot dins els sistemes més democràtics. El procés, amb poques diferències, ve a ésser sempre el mateix». En un article titulat «Dispersió de l'esperit» sosté la inconveniència de llegir diaris perquè aquest n'és l'efecte resultant. Alhora, els catòlics no poden desaprovechar aquesta invenció i han de servir-se'n per explicar la seva veritat. El reproduïm a l'annex. L'endemà un altre article del diari *El Matí* repren el mateix fil argumental en un article que versa sobre «La importància de la premsa en la formació de l'individu», que descriu el diari («el periòdic») com «la gran arma dels temps moderns» i que també reproduïm a l'annex.⁷⁷³

Si fem un repàs de l'anunciada campanya electoral de cara a les eleccions de febrer de 1936, en les quals hem advertit que *El Matí* pren un posicionament dretà, veiem que també les analitza des del prisma de la religió. Així, llegim que «l'esquerra catalana» es troba «sota el signe de la falç i el martell», és a dir, que és comunista. Per al diari, la majoria de catalans són religiosos, són catòlics, però no ho saben i queden arraconats per una minoria molt cridanera que els empeny cap al laïcisme que aquesta minoria predica. La consideració de Catalunya **crisiana** per definició ens remunta fins a la coneguda consigna de Torras Bages, bisbe de *Vich* i pare del nacionalisme català de dretes, en una consideració que trobem també en el pensament cardonià i, per tant, en els pòrtics de *La*

---

771 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p180.

772 EM 23-5-1936, 12-7-1936.

773 EM 30-5-1936, 6-6-1936, 7-6-1936.

Paraula Cristiana. Demanem perdó, quelcom molt catòlic, per haver escrit la ciutat dels sants en català prefabrià. El darrer diumenge que s'edita *El Matí*, els seus propietaris volen obrir sucursals comarcals (fora de Barcelona) i es proposen «aconseguir que *El Matí* sigui el diari de tots els catalans que estimin l'esperit tradicional de Catalunya. Aquell esperit amarat de cristianisme».⁷⁷⁴

El diari persisteix. De cara a les eleccions, aposta «per la salvació de l'ànima de les criatures amenaçades pel laïcisme». En un editorial titulat «Els defensors de Catalunya», sosté que els dirigents d'Esquerra Republicana no es recorden del catalanisme fins que no va servir a finalitats «revolucionàries», condemnant una política social que el partit hegemònic reprendrà i que serà motiu d'adulacions a *La Humanitat*. Defensar Catalunya no és defensar l'estatut, sinó l'ànima de Catalunya, és a dir, els seus valors cristians. També en contrast amb el diari de partit d'Esquerra, Largo Caballero és «el Lenin espanyol» que parla de la via revolucionària, no del pacte del Front Popular com sosté *La Humanitat*. L'anarquisme també rep de valent. Ningú no s'apiada del sindicat *de classe* (és a dir, d'esquerres) majoritari, de llarg, a la Catalunya dels trenta: tant *El Matí* com *La Paraula Cristiana* i *La Humanitat* critiquen fortament la CNT. *El Matí* associa violència amb anarquisme, una definició molt vaga d'un moviment que va molt més enllà. Explica el següent. «El sindicalisme llibertari vol portar els obrers al camp insurreccional. ¿No veuran els obrers que els guien vers la perdició? Per a assolir les reivindicacions socials que persegueix, una distribució més justa [de la riquesa], no calen pas procediments violents. L'experiència demostra que són contraproductes».⁷⁷⁵

L'animadversió del diari *El Matí* envers la CNT va més enllà de la dinàmica electoral. En un article titulat «Peregrinació laica», Àngelus defensa que és això mateix el que s'ha esdevingut en el congrés de la CNT a Zaragoza, transformant profundament la que havia estat (i tornarà a ser) la ciutat de la Verge del Pilar. Els cenetistes acusen falsament l'Església d'entrebancadora de la classe obrera i veuen la religió com l'adormidora del poble. La CNT, que fomenta odis i violència, va més enllà de l'ateisme soviètic i suposa l'extermini polític del cristianisme. El col·laborador defensa la causa obrera, però sense la violència revolucionària ni el «paganisme opressor dels homes» que, suposadament, propugna la CNT. A través del sindicalisme catòlic hom aconseguirà la «millora econòmica i l'elevament moral» de les classes treballadores. La dreta catòlica no és l'única a criticar la CNT. El setmanari de la liberal Acció Catalana Republicana es refereix al congrés cenetista oferint-nos-en el programa de festes, que reproduïm a l'annex.⁷⁷⁶

Seguim amb la **crítica** del diari dretà catòlic **a les esquerres**. En la línia del que Cardó assenyala per a les eleccions al Parlament de Catalunya, i alhora en clara oposició al relat dels fets que fa *La*

774 EM 8-1-1936, 12-7-1936.

775 EM 8-1-1936, 21-1-1936, 12-5-1936, 24-5-1936.

776 EM 23-5-1936. EBN 13-5-1936.

Humanitat, *El Matí* considera que els actes electorals de la dreta destaquen per la ponderació amb què es manifesten els oradors, així com les manifestacions entusiastes de les «multituds», sempre anònimes, que hi assisteixen. Per contra, els mítings esquerrans es caracteritzen per les violències, amenaces i grolleries. Malgrat la suspensió política de l'autonomia, la diversió segueix i trobem la selecció catalana de futbol, que «juga sense cohesió i de manera desordenada», cosa sempre lamentable per al legalisme extrem que predica *El Matí*, però que, tot i així, aconsegueix un empat «contra l'equip txec». Un altre dia es disputa el «torneig interciutat de basket-ball», que enfronta la selecció de Barcelona contra la de Varsòvia. Un altre dia és «l'equip nacional», és a dir, espanyol, que competeix en hoquei herba, suposem que amb predomini de catalans per la tradició tan arrelada a Catalunya de les dues modalitats d'hoquei, que contrasta amb el poc interès que desperta encara en àmplies zones castellanès. També la selecció de Castella juga un partit de futbol contra la selecció de la capital alemanya: München. Encara un altre dia, torna la selecció nacional en un Espanya – França de natació, matx en el qual «els nostres nedadors» van perdre.⁷⁷⁷

Un apartat especial en la col·lecció de diatribes educades contra les esquerres el constitueix la celebració del Primer de Maig de 1936, sota el govern del Front Popular a Madrid i de l'Esquerra i altres esquerres – fins i tot la liberal Acció Catalana s'hi havia tornat- a Barcelona. El dia mateix el diari ja adverteix els seus lectors de què es poden trobar. En l'editorial «Primer de maig», diu que l'auge del comunisme és culpa de la indulgència del govern. En la celebració hi haurà «punys alçats i paraules amarades d'odi, entre altres espectacles funestos». Pitjor és el relat dels fets un cop han passat, i que han superat totes les expectatives del diari, per al qual aquella celebració ha constituït «una cançó dolorosa», cosa que explica metafòricament, en la qual «la ciutat que fou rica i plena és avui embolcallada de silenci» i una ciutat «plena d'odis i rancúnies», passant de la Barcelona idealitzada del cant dels Segadors a la Barcelona de Companys. Paral·lel al primer de maig obrer revolucionari, els obrers catòlics han celebrat cristianament la festa del treball fent missa.⁷⁷⁸

Les commemoracions del Primer de Maig encara donen més de si. *El Matí* titula el primer editorial després de tan agradables actes «La farsa de l'antifeixisme», la conclusió del qual és que aquest condueix cap al comunisme. L'editorial, que incloem a l'annex, assegura que els «extremistes» del Front Popular portaran Espanya vers la «dictadura del proletariat», és a dir, el règim soviètic que impera a la Rússia revolucionària. L'editorialista no desaprofita l'ocasió de disparar contra l'escola laica republicana. Per últim, l'editorial fa el relat de la manifestació tant a Barcelona com a Madrid, que en altres edicions assenyala – no saluda- com a «capital de la República». La de Barcelona, en

---

777 EM 21-1-1936, 8-5-1936, 16-5-1936, 30-6-1936.

778 EM 1-5-1936, 3-5-1936.

presència i sota l'empar del conseller d'Economia de la Generalitat de Catalunya. Una autorització governativa de semblant manifestació que el diari retreu al govern Companys.⁷⁷⁹

Sobre aquell Primer de Maig de 1936 a Madrid, festa del treball que havia estrenat caràcter oficial en la seva versió de 1931, pocs dies després de la proclamació de la República, llegim la següent informació, a partir de la qual s'inverteixen les festivitats. Si bé als inicis del règim el 14 d'abril era la festivitat més celebrada, aquell 1936 ho és molt més el Primer de Maig:

«Tras un 14 de abril bastante anodino, el Primero de Mayo de 1936 se vivió en un clima de enfrentamiento de clase donde sobresalían las milicias uniformadas y armadas, no sólo socialistas, sino también comunistas, éstas con símbolos soviéticos. La Internacional y el grito “¡UHP!” (“¡Uníos Hermanos Proletarios!”) eclipsaban otras referencias como las republicanas. A su izquierda, el anarquismo y el anarcosindicalismo de la CNT y la FAI, que nunca habían participado en los fastos republicanos y pocas veces en los del día del trabajo, despegaban sus propios signos, como la enseña roja y negra».⁷⁸⁰

En aquestes crítiques a les esquerres, *El Matí* no s'està de res a l'hora de criticar l'Esquerra. Ens ho explica el seu col·laborador **Altamira**, que escriu a l'apartat «Temes del dia». Un dia n'escriu un de titulat «La Humanitat adjudica patents». A la secció «Antena», que serveix per criticar aquells que no ballen al seu so, el diari d'Esquerra acusa *El Matí* d'haver llençat per la borda tots els sentiments cristians europeus i nacionalistes purs en perjudici de la imparcialitat del diari. Mentre que la informació del crim sobre els germans Badia ha estat censurada al diari catòlic, *La Publicitat* venia a dir *lo mateix*. *La Humanitat* no pot envestir directament sobre *La Publicitat* i ho fa a través de tercers, en aquest cas censurant *El Matí* (no censura el diari pròpiament, sinó el partit del diari i del govern). Algú que depèn del conseller de Governació té especial interès a censurar *El Matí*, i aquest ha de burlar la censura parlant a través de tercers que es prestin a tenir certa coincidència de criteri.⁷⁸¹

La Humanitat va més enllà i atorga patents de cristià, en tant que converteix els del diari *El Matí* en ex cristià i ex nacionalistes. Seguint amb semblants patents de cors, «patents de catalanisme, en donen també per mitjà del seu diari [La Humanitat] els homes que no fa gaires anys eren turiferats del dictador que va pretendre d'ofegar el sentiment nacional de Catalunya», en una referència que situa antics lligaires en l'òrbita d'Esquerra (Josep M. Espanya?) i trasllada la tesi de Josep Benet sobre el franquisme a la dictadura anterior, que Josep M. Roig Rosich ha predicat originàriament per a la Dictadura, la de Primo, pel que es veu sense tenir en gaire consideració tants catalans col·laboracionistes d'un poder pretesament foraster. També «aquells que inclouen a les seves candidatures elements de tan provada catalanitat com el comandant [Ramon] Franco», que va ser

---

779 EM 3-5-1936, 6-5-1936.

780 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p210-211.

781 EM 3-5-1936.

elegit diputat per Esquerra Republicana abans de congraciarse amb el futur dictador. «Si cal, en parlem a fons, de tot això. I es demostraran i se sabran infinitat de facècies i de contactes insospitats. Posats a donar patents, també jo puc donar-ne». Certament, Altamira estava enfadat. Però la censura està en mans dels homes d'Esquerra.⁷⁸²

Com també un altre dia, en el qual sembla atemptar moralment contra els mateixos polítics immorals de l'Esquerra, i dedica l'apartat «contra els qui confonen la repartidora amb l'enriquiment personal». Per al col·laborador matiner, el govern Companys inclou *enxufats*. I no pas pocs, a jutjar pel to de l'article. Un altre dia aquest mateix col·laborador destaca que la recaptació d'impostos ha tornat a la Generalitat després de la suspensió de l'autonomia. Altamira no és contrari que els funcionaris forans o castellans es passin a l'administració de la Generalitat i exerceixin a Catalunya, sempre que siguin respectuosos i no actuïn amb la prepotència dels funcionaris castellans que van actuar durant la Catalunya de designació governativa. En una altra edició del diari matiner, Altamira titula la seva secció «El cas del CADCI» i lamenta que aquesta agrupació de treballadors de coll blanc hagin canviat el catalanisme per l'obrerisme com a ideologia dominant. En els «Fets i comentaris», apartat que va a càrrec d'un altre col·laborador, el diari va més enllà en aquesta qüestió i qualifica el CADCI d'excatalanista, ja que ha imprès la propaganda per a l'Olimpíada Popular per a repartir-la per Barcelona en castellà.⁷⁸³

Un altre dia, Altamira titula la seva secció «Temes del dia» així: «Enfront una maniobra». Els diputats d'Esquerra volen cobrar els sous que no perceberen durant la clausura del Parlament. Se'n manifesta en contra perquè els recursos autonòmics no ho poden suportar. Assenyala que el sou d'un diputat ja és alt de per si. I diu que «servir la pàtria» amb un sou tan alt és ser «mercenari de la política». Si ho fan, el govern català no tindrà cap pretext per oposar-se a les pretensions més excessives dels sectors que les vagin plantejant. «El prestigi del nostre Parlament no pot permetre que una pretensió tan desorbitada prosperi». «És dolorós constatar la manca d'ètica política i la manca de patriotisme» de la majoria parlamentària de l'Esquerra. Un altre dia Altamira aplaudeix la prohibició a Bèlgica d'entrada de publicacions pornogràfiques, totes franceses, que s'ofereixen a Barcelona sense que ningú no les prohibeixi, cosa que demana fer. Entre altres, són: *Beauté-magazine*, *Paris-sex-appeal*, *Paris-plaisirs*, *Pages folles* (boges), *Séduction*.⁷⁸⁴

Altamira també es refereix a l'Olimpíada Popular, que s'emmarca en la setmana de la pau. Es pregunta si no és una incongruència que hi participin socialistes perquè van agafar les armes durant els Fets d'Octubre, tenen organitzades les joventuts militarment i aspiren a la dictadura del

---

782 EM 3-5-1936. Josep BENET: *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya...* Josep M. ROIG ROSICH:

783 EM 19-5-1936, 20-5-1936, 21-5-1936, 28-6-1936.

784 EM 27-5-1936, 3-7-1936.

proletariat. És el 5 de juliol de 1936, el mateix dia que l'editorial recorda la vigència de l'estat d'excepció i la censura de premsa. *El Matí* considera els socialistes tan feixistes com els falangistes, però amb el poder de part seva i la possibilitat de fer grans desfilades mentre assassinen falangistes a Madrid. Per al diari, això pot auspiciar una reacció de l'altre feixisme, el falangista, que farà el mateix quan en tingui ocasió: matar el rival. *El Matí* considera feixisme antònim de democràcia liberal. Dies enrere, en la línia de la primavera conflictiva de 1936, el setmanari satíric d'Esquerra Republicana identifica Falange amb CNT, en tant que ambdues pertorben l'ordre públic.⁷⁸⁵

En la línia d'una Catalunya pacífica enmig d'una Castella en plena guerra social, Altamira escriu sobre «El catalanisme salvador». Mentre les corts de Madrid s'han convertit en un safareig amb proliferació d'insults de tota mena, al Parlament es debat educadament. Un cop passat, és clar, el debat sobre el 6 d'octubre de 1934. Per al col·laborador, aquest és el camí que cal seguir. L'element aglutinador dels catalans ha de ser el «catalanisme salvador, enfront messianistes embadalits en uns exotismes que ni ens escauen ni necessitem». Altamira s'afegeix al goig pel setè aniversari del diari *El Matí* i demana al seu propi diari que segueixi endavant «per Déu i per la Pàtria». Mantenint el mateix déu, però canviant Catalunya per Espanya, és el mateix ordre de factors que efectua Gil Robles en la seva particular llista de prioritats, que comença i acaba amb aquestes dues: «primero Dios y después España». Ambdós vaticanistes dels trenta, l'un catalanista i l'altre espanyolista, anteposen Déu a la nació. Donada l'enorme càrrega nacionalista de la seva trajectòria, i com que no som teòlegs, no sabem si Hilari Raguer ha estat més del criteri d'Altamira i Gil Robles, o bé ha invertit l'ordre dels factors.⁷⁸⁶

Altamira, que en un altre article vincula vaga amb epidèmia, enllaça amb l'anticomunisme, un altre element característic del diari *El Matí*. En un article que concep «comunisme i democràcia» com a dues categories contraposades, se situa la URSS en una llarga llista de dictadures. Posa sobre avís del que anomena «agents russos» infiltrats a Espanya i França. Demana que aquestes repúbliques i democràcies suprimeixin el comunisme perquè aquest es proposa destruir-les. Lamenta que la República Francesa i la República Espanyola persegueixin el catolicisme i el feixisme, mentre ignoren el perill del comunisme i deixen que aquest espai polític funest vagi fent. Alerta sobre la possible instauració d'una dictadura militar que es perpetuarà en el temps mentre perduri l'amenaça comunista. Cal perseguir i destruir el comunisme perquè és allò que alimenta les dictadures, no el feixisme. Tot plegat, un raonament molt semblant al revisionisme no científic. Un altre dia *El Matí* es refereix a uns caporals de l'exèrcit amonestats per haver respost visques a Rússia (el diari evita

---

785 EM 5-7-1936. LET 12-6-1936.

786 EM 19-5-1936, 21-5-1936, 7-6-1936. Gil Robles citat a: LH, 25-1-1936.

dir URSS) i a l'Exèrcit Roig i mori la religió amb visques a Espanya, a l'exèrcit espanyol i a Crist Rei.⁷⁸⁷

Pocs dies abans del cop d'estat, Altamira acusa l'Esquerra de tornar a fer «demagògia» arran de l'assassinat de Calvo Sotelo. Es veu que ja n'havia fet abans i que n'ha tornat a fer ara. En el rerefons, més que els fets sagnants en si mateixos, hi ha l'acusació de l'Esquerra mitjançant les planes de *La Humanitat* contra *El Matí* per haver condemnat més l'assassinat del diputat ultradretà que no pas el del tinent republicà Castillo. El col·laborador matiner rebutja aquestes acusacions i considera extremadament greu la nova «demagògia» esquerrana, ja que «la demagògia engendra totes les violències» i, per tant, Esquerra és responsable de la situació caòtica imperant.⁷⁸⁸

Si ens remuntem al 1931, el diari *El Matí* manifesta l'alegria sincera de bona part dels seus lectors per **l'adveniment de la República**. I s'afegeix a una eufòria generalitzada que altres diaris catòlics no comparteixen. *La Veu*, el diari de la Lliga, reacciona més fredament al canvi de règim, que no obstant acata de manera gairebé immediata. La portada del diari *El Matí* que presenta els resultats de les eleccions de 12 d'abril de 1931 no pot ser més clara: espera canvis importants i immediats. Sens dubte, una manera fina de dir que la Monarquia ha fracassat i que el rei ha d'abandonar el poder. Carles Cardó corrobora aquesta informació: «En certes regions, com Euzkadi i Catalunya, la majoria dels catòlics s'adherí sincerament a la República».⁷⁸⁹

De totes maneres, a mesura que avanci la legislació republicana en matèria religiosa, aquest idil·li desapareix, per bé que en tot moment, fins i tot en la difícil primavera de 1936, es manté la fe amb aquell règim democràtic, amb *aquella república*. *El Matí* és, doncs, un diari d'ideologia demòcrata. Al seu torn, això manifesta l'existència de catòlics republicans, almenys a Catalunya. Heus aquí la gran diferència entre *El Matí* i la premsa catòlica castellana. Les queixes sobre la política religiosa continuen sent molt presents durant el 1936. Encara que siguin cristians de mentalitat oberta, Hilari Ragner sosté que «La innecessària hostilització dels sentiments religiosos sostreia simpaties fins en una Església moderada i relativament democràtica com la catalana». Però hi ha un fet encara més sorprenent. Com indica Ucelay, la societat catalana -i de la resta de la República- era una societat religiosa, també la vinculada a les esquerres. Fins i tot l'anticlericalisme que les caracteritza «és un ateisme catòlic». En aquest sentit, *El Matí* ens recorda que Esquerra Republicana és «un partit on molts dels seus capdavaners són laics de portes enfora i quan es tracta de casar-se o d'educar els fills, cuiten a fer-ho en cristià».⁷⁹⁰

---

787 EM 22-5-1936, 17-6-1936, 26-6-1936.

788 EM 16-7-1936.

789 Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p166.

790 EM 3-5-1936. Hilari RAGUER: «Pau i guerra». A: Borja de RIQUER (dir.): *Història, Política, Societat i Cultura...*, p. 44. Enric UCELAY: «Evocacions recurrents...». A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República!...*, p. 213.

L'idi·lli inicial que va transformant-se en desengany dels lectors i redactors del diari amb la República no té a veure només amb la política en matèria religiosa dels governs d'esquerres. També té a veure amb la política en general. En aquest sentit, *El Matí* deixa ben clar que a la primavera de 1936 les coses no van bé, no van com haurien d'anar, la República no funciona com la democràcia liberal que hauria de ser. En aquest context, l'editorial del diari fa crides reiterades a resoldre una situació tan conflictiva com la que es va gestant, però sempre dintre del règim establert. Aposta clarament per una **dictadura republicana**, una solució autoritària circumstancial que posi ordre enmig del desordre en què els radicalismes d'esquerra i de dreta han deixat la República, en un anàleg de la magistratura extraordinària concebuda a l'antiga Roma per a situacions molt excepcionals. Miguel Maura, líder del Partit Republicà Conservador, escindit de la Dreta Liberal Republicana, que proposa una «dictadura nacional republicana». El diari fa seva la proposta.⁷⁹¹

Així, en l'editorial de l'11 de juliol de 1936, *El Matí* demana que el govern es faci respectar, si cal utilitzant la força. En la línia del pensament vaticà, el diari prefereix un govern d'esquerres abans que la manca de govern, que gairebé entén com la fòbia hobbesiana del retorn a l'estat de natura. El 12 de juliol de 1936 és el darrer diumenge que s'edita *El Matí*. Aquell exemplar té la informació de la portada censurada referent al conflicte del ram (sector productiu) de la construcció a Madrid. El diari pronostica: «La setmana entrant podria ser de molt interès polític. Sembla que arribarà el moment que el govern es vegi en la necessitat de demostrar que l'amo del carrer és ell, puix que si no els conflictes s'aniran succeint amb un ritme més accelerat encara» i paralyzaran l'economia tota. Llàstima que fos la setmana del cop d'estat a partir del qual mitja Espanya deixa de ser republicana i a l'altra mitja el govern hi té molt poc a dir durant els primers mesos de la guerra perquè els amos del carrer són uns altres, concretament la CNT, que mantenia la conflictiva vaga a Madrid, mentre que la UGT s'havia compromès a abandonar-la.⁷⁹²

El Matí refereix la dimissió de Salvador de Madariaga com a representant de la República Espanyola a la Societat de Nacions, fa seves les paraules del govern i «lamenta extraordinàriament la decisió de Madariaga, el prestigi del qual és veritablement insuperable en el terreny internacional i que ha prestat eminents serveis a Espanya durant la seva tasca com a representant del nostre país a la Societat de Nacions». El diari n'aporta la seva pròpia valoració. La República situa al poder «un seguit d'intel·lectuals que, directament o indirecta, l'havien ajudat a proclamar. D'aleshores ençà, molts s'han eclipsat, avorrits d'una demagògia que, endegada per ells, anà més enllà del que ells volien i no pogueren frenar-la ni controlar-la. Madariaga és l'únic d'aquest estol d'intel·lectuals que ha realitzat una tasca meritòria i patriòtica. Ha estat el millor diplomàtic del període». Interpreta que

---

791 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA: «Las derechas». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p125.

792 EM 11-7-1936, 12-7-1936.

és més intel·lectual que diplomàtic i que ha decidit plegar en veient el perillós rumb que prenia la República.⁷⁹³

Allò que *El Matí* portava mesos dient, els últims dies del règim en temps de pau, i del règim mateix en les zones d'Espanya on triomfa el cop d'estat, ho diuen els diaris d'esquerres. *Última Hora* demana acabar de manera fulminant amb l'estat d'anarquia que amenaça la República. Aquest és el diari de tarda d'Esquerra Republicana, el diari de partit de la qual, editat al matí, és *La Humanitat*. Els lligaires de tots els temps, aquells que volen portar sempre la veu cantant i que s'identifiquen a si mateixos amb Catalunya tota en un cas alarmant de metonímia, són més poètics: *La Veu de Catalunya* per a l'edició matinerana, *La Veu del vespre* per a la de tarda.

El 14 de juliol de 1936, anem apropant-nos a la data fatídica del cop d'estat, les autoritats esquerranes censuren l'editorial i els «Fets i comentaris» del diari *El Matí*, la segona secció a càrrec del col·laborador Altamira, la secció del qual destaquem a bastament en altres punts d'aquest assaig. De seguida entenem per què. És el dia que la premsa anuncia la mort del diputat ultradretà Calvo Sotelo, «assassinat per les forces d'ordre públic en venjança d'un altre crim polític». Altamira diu que l'hora és massa greu. La part no censurada de l'editorial demana una actuació contundent de les forces d'ordre públic. Per al diari, els patriotes són aquells amb esperit constructiu, mentre els destructors són els anomenats extremistes. N'hi ha de dretes: falangistes. I d'esquerres: socialistes i comunistes. Els anarquistes estan encara un nivell més amunt en maldat.⁷⁹⁴

Per al diari, això s'hauria d'acabar. I hauria estat millor si no hagués començat. Perquè el govern no hauria d'haver avalat mai l'apologia de la lluita de classes i de la violència, sempre vinculades segons el diari. *El Matí* reflecteix una Espanya violenta molt lluny de la imatge suavitzada que en dóna *La Humanitat*, almenys fins que la tragèdia no és imminent. I allunyada també del mínim de violència que defensa Eisenstein, el gran director soviètic, per tal d'arribar a una societat sense classes. L'endemà *El Matí* celebra la decisió governamental de clausurar tots els centres falangistes i cenetistes de Madrid. Però ja és el 15 de juliol i *El Matí* publica un editorial tan censurat que ens és impossible d'extreure'n res. Ens trobem a poques hores del cop d'estat. Des de la distància, en el seu exili londinenc, Dom Sturzo publica un article en què demana aprofundir en una educació en la democràcia per tal de salvaguardar aquest sistema polític. Dos dies més tard, *El Matí* informa de la detenció dels caps falangistes de tota Espanya. Però ja és el 17 de juliol.⁷⁹⁵

Tornem al 15 de juliol. Aquell dia *El Matí* és especialment generós en el repàs d'altres publicacions periòdiques, en l'apartat «Revista de premsa». Cita un fragment de *La Humanitat* que no té res a veure amb el to normal de la publicació, que coneixerem més endavant, en tant que demana una

---

793 EM 12-7-1936.

794 EM 14-7-1936. *Octubre* (dir. Serguéi Eisenstein).

795 EM 14-7-1936, 15-7-1936, 17-7-1936.

solució de força davant d'una situació que al govern se li escapa de les mans, admetent que ja és tard per buscar-ne les causes i «ja no hi ha temps per filosofar». Per fi, i com venia dient-li els mesos previs *El Matí*, el diari de partit d'Esquerra admet que «tot això només es controla amb un poder públic fort». *El Matí* clou amb la impressió de l'error del govern en permetre actuar a l'extrema esquerra, però identifica el principal perill per al règim en l'extrema dreta i tem que les atencions que per fi posa el govern sobre els excessos d'una part dels seus propis aliats no el facin desentendre's de la principal amenaça contra la República. L'endemà, 16 de juliol de 1936, la portada del diari *El Matí* ve censurada parcialment i l'editorial, íntegrament.⁷⁹⁶

L'endemà, 17 de juliol, *El Matí* publica un editorial força il·lustratiu, titulat «Contra quina guerra?» i en el qual qualifica aquells dies com a «moments d'apassionament». En un altre punt d'aquest assaig veiem el sentit pejoratiu que *El Matí* atorga al concepte de «passió», entès en el sentit polític. Recorda com aquells que ara fan una crida a l'ordre des del govern havien fet crides al desordre quan estaven a l'oposició. Finalment, declara: «Som contraris a la violència. De totes les violències. Ho som sincerament i noblement. Sabem que l'odi no resol els problemes, els encén; perquè l'odi engendra sempre odi. Per això allarguem la mà generosa als que ens acompanyen en aquest camí, que per nosaltres és el camí cristià de la vida. [...] I el que predica l'odi una sola vegada no té dret a anomenar la pau». *El Matí* no havia buscat la guerra i no es pot dir que mantingués una actitud bel·ligerant envers el govern de la Generalitat o el de la República, només la normal oposició democràtica envers un govern amb el qual no se sent identificat, però sense qüestionar el règim ni instar a la seva destrucció. L'endemà, 18 de juliol de 1936, *El Matí* publica el seu darrer exemplar.⁷⁹⁷

El diari és molt crític amb tots els excessos (contra)revolucionaris dels mesos anteriors a la guerra. I no espera als últims dies previs a la guerra per protestar contra aquella situació, que creu perillosa perquè una part de la dreta pot interpretar els continus desgavells com un buit de poder que legítimi un cop d'estat que sí que acabi amb el règim. També retreu als elements més moderats del Front Popular que hagin buscat l'aliança amb forces objectivament revolucionàries per tal de guanyar les eleccions. Per al diari, era preferible perdre les eleccions que guanyar-les amb uns elements tan *esquerristes* que, amb la seva actuació, sobrepassen els límits del sistema. Ja hem dit que *El Matí* va amb les dretes en les eleccions del 1936. Com a mostra del deteriorament de l'ordre públic, que no comportava necessàriament la caiguda automàtica del país en un estat d'anarquia o caos, Altamira informa: «només es destaca algun atemptat social. Les vagues han esdevingut normalitat i no són notícia malgrat que paralitzen la vida econòmica del país».⁷⁹⁸

796 EM 15-7-1936, 16-7-1936.

797 EM 17-7-1936, 18-7-1936.

798 EM 10-7-1936.

El Matí té certa raó en els seus arguments. No podem parlar de pau social per a la majoria dels anys republicans. Des del punt de vista legal, durant la Segona República hi ha pocs dies de pau, i circumscrits al primer bienni. El govern de dretes aplica l'estat de guerra durant bona part del segon bienni i el del Front Popular aplica l'estat d'alarma gairebé des del seu accés al poder. En dates més concretes, a Catalunya i Astúries impera l'estat de guerra arran dels Fets d'Octubre des del mateix 6 d'octubre de 1934 fins al setembre o l'abril de 1935, respectivament, però és que també estava vigent a la resta d'Espanya des del 6 d'octubre de 1934 fins al gener de 1935. El 17 de febrer de 1936 es decreta l'estat d'alarma, que el govern de la República allarga mensualment i no modifica fins al 19 de gener de 1939, ja a les acaballes de la guerra. A l'Espanya franquista, l'estat de guerra acompanya tot el període de la guerra civil i s'allarga molt més enllà, restant vigent fins al 1948.⁷⁹⁹

El propi diari ho fa avinent quan la censura ho permet. Així, a finals de juny de 1936 informa que el govern de la República prorroga l'estat d'alarma, ja vigent, un altre mes, la qual cosa ens condueix gairebé els dies del cop d'estat que desemboca en la guerra civil. Quatre dies abans que finalitzi, *El Matí* dona per fet que hi haurà l'enèsima pròrroga de l'estat d'alarma, que ha esdevingut normal i pel qual les garanties constitucionals queden suspeses. Ho fan aquells partits que criticaven els mecanismes de restricció de llibertats quan el feien les dretes. Poques constitucions atorguen tants drets com la Constitució de 1931, però pocs ciutadans han vist períodes tan llargs de privació de llibertats dels drets constitucionals com els de la Segona República Espanyola després del primer bienni.⁸⁰⁰

D'altra banda, si hom vol seguir els esdeveniments polítics des de la victòria del Front Popular fins a l'inici de la guerra, *El Matí* no és el diari que ha de consultar, precisament. Abans de les eleccions governen unes dretes que han dut a terme la censura dels diaris d'esquerres, després de la participació dels partits als quals estan adscrits en els Fets d'Octubre. La censura no s'aixeca fins poc abans de la celebració de les eleccions. En tot cas, és la censura de la premsa d'esquerres, entre la qual paradoxalment també s'hi comptabilitza *El Matí*. Ho sabem perquè trobem a l'interior el missatge següent: «aquest número ha passat per la censura». Si anem a la premsa d'esquerres, el missatge és aquest: «aquest número ha passat per la censura governativa». Mateix missatge que trobem en la censura de la premsa de dretes que practica el govern del Front Popular i que també afecta el diari *El Matí*. Posem alguns exemples més avall, però la censura populista sobre el diari catòlic sempre hi és present, és el seu *pa de cada dia*.⁸⁰¹

---

799 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: *Generalitat de Catalunya...*, p. 56. Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*

800 EM 23-6-1936, 10-7-1936.

801 EM 2-1-1936, 6-5-1936, 6-6-1936, 13-6-1936. LP 5-5-1935.

Amb les eleccions es produeix un canvi de poder. Arriba el govern del Front Popular i allibera els presos polítics i socials, és a dir, aquells que van ser empresonats arran de la seva participació als Fets d'Octubre. Entre aquests s'hi troba el govern de la Generalitat, els membres del qual són alliberats pel nou govern de la República de manera immediata i sense esperar el termini legal preceptiu. Però es manté la censura de premsa. Un altre tipus de **censura**. En molts casos, la censura és ben curiosa perquè prohibeix al diari publicar no ja un anàlisi o interpretació de l'actualitat, sinó la informació mateixa. I mentrestant els diaris d'esquerres sí que poden publicar aquella mateixa informació que se li ha prohibit al diari *El Matí*. Una censura, doncs, que no evita que es publiqui allò que està passant, sinó simplement que no ho expliqui la premsa de dretes. La censura es fa molt evident, en tant que l'exemplar es publica, però hi ha un seguit d'informacions que no es poden llegir perquè el censor les ha esborrat, deixant en el seu lloc un espai en blanc.⁸⁰²

Altres vegades es censura l'opinió o interpretació, cosa que afecta bona part de l'editorial. És el cas del dedicat a «La nota del conseller de Treball». Sigui quin sigui el motiu de la censura, aquesta es fa ben evident. No només amb els buits que deixa al text, sinó també amb una mena de segell que certifica que aquell exemplar, aquell número d'un diari concret, ha estat degudament analitzat i convenientment escapçat per part dels custodis de la veritat oficial. Per bé que vigent durant el Bienni Negre malgrat que *El Matí* és un diari de dretes, veiem com la censura sobre el diari catòlic és major com més avança el govern del Front Popular i més es deteriora la convivència.⁸⁰³

Aquesta censura comença molt abans de la primavera conflictiva, ja que l'apartat que *El Matí* dedica a la política social, «Vida del treball», el trobem censurat a finals de febrer de 1936, quan encara no fa ni deu dies del capgirament electoral, que el diari no esperava i que qualifica com una autèntica «virada en l'opinió pública». En l'aspecte laboral, en el catolicisme obrer, el diari es fa ressò de Defensa obrera, òrgan de premsa de la Unió de Treballadors Cristians. Igualment, el Secretariat d'Educació Social fa cursos per a obrers catòlics i se'ls ensenya la doctrina social de l'Església. El diari aporta la seva visió sobre l'augment de sou que proposen les esquerres, que creu una equivocació, ja que la inflació resultant anorrearà tot benefici per als treballadors, alhora que deixarà els obrers aturats en una situació encara pitjor, a causa de l'encariment de preus. El Matí no sempre lamenta la censura de què és objecte. Així, presumeix del segell «Amb censura eclesiàstica», entre parèntesi i situat a la capçalera. D'aquesta, no se'n queixa.⁸⁰⁴

Seguim amb la secció «**Vida del treball**», que el diari aconsegueix enllaçar amb la vida religiosa. El diari fa una referència a l'encíclica *Quadragesimo anno*, de Pius XI, corresponent a la doctrina social de l'Església. Seguidament, presenta el moviment fejecista, per l'acrònim FJCC (Federació

802 EM 16-6-1936, 17-7-1936.

803 EM 22-5-1936.

804 EM 25-2-1936, 14-4-1936, 3-5-1936, 6-5-1936, 11-7-1936.

de Joves Cristians de Catalunya), com «l'acció catòlica a Catalunya», que «és també acció social», tot i que no es tracta de l'Acció Catòlica pròpiament dita. Els fejecistes, els catalans enquadrats en aquesta organització juvenil catòlica, són una «avançada que busca pau, benestar, concòrdia, coordinació» i una entesa entre totes les capes socials. Un estil de la *concordia ordinum* de Ciceró «que proporcionarà el més gran benestar espiritual i material» per a tota Catalunya. Aquesta concòrdia va contra els «estralls de la lluita de classes» que propugna el marxisme i requereix una organització corporativista de la societat, en un vas comunicant evident entre aquesta entitat que dirigeix indirectament Vidal Barraquer i la política de la CEDA. Per si no fos prou, en el marc d'un seminari d'estudis de Lliga Catalana, el partit més votat pels catòlics catalans, anuncia una conferència sobre el «corporativisme actual a Portugal», que promet «força assistència» i que lloa la dictadura de Salazar a l'altra república veïna i l'única que *El Matí* no tem. Alhora, el corporativisme el propicia el Vaticà, que l'entén com la manera més natural d'organitzar la societat.⁸⁰⁵

Per a Àngelus, destacat col·laborador del diari, les entitats naturals que estructuraven la societat són família, municipi i ofici, tota una declaració de corporativisme, vinculat amb el catalanisme conservador. En un escrit anàleg del pensament nacionalista de Carles Cardó i que reproduïm a l'annex, aquesta «estructura orgànica espontània» s'oposa al centralisme castellà, una imposició política monàrquica contra la qual cal «restaurar» l'antiga «autonomia de les velles nacionalitats hispàniques». Per al cardonià Àngelus, la pàtria catalana reneix o es descobreix, però no neix, per la qual cosa el catalanisme conservador és necessàriament anacrònic perquè sempre mira cap al passat, no cap al futur. En aquest article, titulat «Un dretisme mal orientat», el cardonià Àngelus considera l'autonomia catalana com la plasmació o recuperació dels seus drets nacionals històrics, essent conseqüència d'una nació preexistent que es redescobreix a si mateixa, no resultat de la concessió de l'estat liberal en forma de Segona República Espanyola. Si Catalunya és una nació, Espanya és una nació de nacions, o «inter-nació». Per al cardonià Àngelus, a l'Edat Mitjana hi ha democràcia i aquesta desapareix amb la implantació de l'estat liberal, en una interpretació contrària a la filosofia imperant. Malgrat no compartir argument amb l'Esquerra, tant el model cardonià com el model republicà de catalanisme condueixen a una Espanya federal. Per tant, més enllà del marc estatutari, però sense arribar a una independència que interpretacions recents de la història de Catalunya han situat erròniament vigent fins al 1714.⁸⁰⁶

Més «Vida del treball». En un article titulat «El problema de l'atur a Catalunya», s'hi diu que els patrons catalans acomiaden obrers catalans i en contracten de forans, procedents de Castella, perquè s'avenen a treballar per un sou més baix. «Quan aquells forasters es troben amb aquella feina de

---

805 EM 6-5-1936, 24-5-1936.

806 EM 11-7-1936.

temporada acabada, no tenen ni mitjans ni ganes de retornar als seus punts de partença. Allò que en una ciutat com la nostra [Barcelona] és fàcil trobar una cosa o altra, és una teoria absolutament equivocada. En creure-la, es cultiva el parasitisme social, la vagància, i allò que abans només era una qüestió de manca de treball, ja de per si prou greu, es torna un problema d'higiene, i àdhuc de moralitat pública». El diari demana a la Generalitat que fixi límits a la migració interior. El govern català, com veiem anunciat a *La Humanitat*, realitza obra pública per combatre l'atur forçós i celebra l'èxit d'aquesta política social. Però *El Matí* la considera del tot insuficient i li reclama «realitats», ja que «els obrers parats estan cansats de tantes promeses» insatisfetes. El diari informa que la prestació d'atur només cobreix tres mesos i s'atorga preferentment a obrers aturats amb càrregues familiars. La qüestió de fons que sempre apareix en aquest apartat del diari és si «casa nostra», és a dir, Catalunya ha de ser també la casa dels migrants.⁸⁰⁷

Menys conflictiva és la recerca de la solució per a tots els problemes socials: es farà la pau social si s'aplica la doctrina social de l'Església, sempre en la secció «Vida del treball». S'ha de fer «sense extremismes, odis ni rancors» i reconduirà «aquells que busquen la guerra social» vers «camins de pau». El diari concreta la posada en pràctica d'aquesta política vaticana sobre la qüestió social: la veritable justícia és el salari familiar i l'establiment d'un sistema d'assegurances, per tal que l'obrer (no pas la dona) pugui alimentar la seva família i que aquesta disposi d'ingressos si es produeix un accident que impedeix a l'obrer treballar. En aquest sentit, «els sindicats catòlics fan veure sense paraules d'odi als patrons que es miren des de la distància el patiment dels obrers que han d'anar pel camí de la justícia social. Amb punys enlaire i amenaces revolucionàries, hom s'arrisca a una probable reacció contrarevolucionària». *El Matí* recorda la defensa d'aquest salari familiar que fa Carles Cardó als pòrtics de *La Paraula Cristiana*. I es pregunta: «¿És que els patrons de Catalunya no volen ésser generosos o raonables més que per les imposicions de la violència?». *El Matí* hi insisteix: si la patronal no fa possible un nou ordre social de justícia i solidaritat, farà ferment de la violència i la revolució.⁸⁰⁸

El diari catòlic mira de salvar la censura... parlant del **temps**. Si fa bon temps, la tensió s'apaivaga. Si el temps és dolent, la violència física o verbal es troba a flor de pell. La predicció del temps, amb nombrosos dies ben tempestuosos, és tant per a la capital de la República, immersa en una primavera conflictiva, com per a Barcelona, que se suposa que viu en un oasi català mancat de tota violència. *El Matí* qüestiona la pacífica Barcelona i aquest suposat oasi català, coincidint així amb el criteri d'Hilari Raguier, que parla de manca general de violència física al nivell de Madrid, però forta tensió social i violència verbal. Sabem que es produeix una vaga de cambrers en la qual «no se

---

807 EM 9-5-1936, 16-5-1936.

808 EM 22-5-1936, 23-5-1936, 27-5-1936.

serveix res a Barcelona» no només perquè el diari ens ho diu, quan pot fer-ho, sinó també perquè aquells dies el «temps» a la capital catalana és dolentíssim, quan no pot dir-ho directament. Sobre aquella primavera conflictiva, que precedeix la primavera violenta, el diari català assenyala «vagues i conflictes socials plantejats de forma sistemàtica a tot el país», és a dir, Espanya. El setmanari satíric de l'Esquerra no amaga la informació de la vaga de cambrers, però en fa broma: «Qui vol estar ben servit, s'ha de fer ell mateix el cafè».⁸⁰⁹

Un altre dia, en un editorial titulat «L'actual estat de subversió», parla de l'allau de vagues com a «subversió moral i material» que afecta «el país», ara Catalunya, lluny del suposat oasi català. Però també es refereix al marc general. Aquest editorial parla de períodes caòtics i anàrquics en els quals s'ha enfonsat el principi d'autoritat i el prestigi del règim, i que tenen l'evolució lògica cap a la implantació d'una dictadura. Com veiem en aquesta memòria, i d'acord amb una característica que els estudiosos de Carles Cardó li atribueixen, l'any 1936 està ple de profetes. Si la República no posa ordre, vindrà una dictadura que l'editorialista encara no sap si serà de dretes o d'esquerres, en una temença tant al feixisme com al comunisme. Una dictadura proletària o burgesa, civil o militar. És el moment de jugar-se a cara o creu les essències democràtiques de la República. És també el moment de jugar-se tot l'esdevenidor d'un poble perquè les dictadures troben el camí propici per a la seva implantació en moments de subversió moral. Amb tot, la predicció del temps a Barcelona no és mai tan dolenta com a Madrid i altres ciutats castellanes de la República. És el cas de dies en què la predicció és de multitud de tempestes arreu de Castella tan violentes que ha d'intervenir-hi la Guàrdia Civil.⁸¹⁰

Incloem a l'annex un breu escrit sobre censura, en el qual el diari parla del temps en l'apartat que havia de dedicar a «Informació de Barcelona», és a dir, tot allò referent a la vida de la ciutat i l'obra de govern de la Generalitat. En aquest cas, el diari fa una al·lusió genèrica a la primavera violenta de 1936 mitjançant la fórmula «la Primavera fa un paper no gens lluït». Una primavera en la qual els conflictes laborals (vagues) se succeeixen amb tanta periodicitat que ja no són notícia i en la qual una «sensació absoluta d'inseguretat és la nota dominant». Però es refereix més a bastament a un cas de corrupció d'Esquerra Republicana recentment descobert. Aquesta censura de premsa, que afecta el diari *El Matí*, ve d'Espanya. Volem dir de Josep M. Espanya, el conseller de la Generalitat a qui coneixem de la processó d'ignorats. Per tant, el govern Companys que coexisteix amb el del Front Popular a la capital de la República, i com aquell també fa, aplica la censura de premsa. En la línia d'aquella inseguretat, *El Matí* considera el dissabte el dia preferit dels atracadors, ja que «cap dissabte no manca un robatori de certa importància». Espanya també té la culpa de la destitució de

---

809 EM 19-5-1936. LET 22-5-1936.

810 EM 31-5-1936.

l'ajuntament de Solsona, constituït democràticament en les eleccions municipals catalanes de 1934 i destituït a dit, sempre segons *El Matí* i referint-nos al conseller, no al país.⁸¹¹

Sobre els robatoris, aquests són de tot tipus i gairebé sempre de pobres a rics, mai entre proletaris. Una fórmula habitual és el robatori d'aliments bàsics (fruita, verdura, pa) o menjar en un restaurant sense pagar, que es coneix com a menjar a la força. Hi ha menjadors populars per tota Barcelona, però de pèssima qualitat i sota sospita de corrupció en les adjudicacions. En la cultura política anarquista, el robatori no existeix, sinó que respon a agafar allò necessari entre aquells que tenen en excés perquè aquest és l'excedent que manlleven als obrers. A un pidolaire és millor donar una pistola que almoïna perquè la primera li permet atracar un banc, un dels símbols del sistema, mentre que la segona no el fa sortir de la misèria. La injustícia social genera delinqüència: «Sin duda, la ausencia de un sistema de bienestar desarrollado obligaba a una parte significativa de la población urbana a transgredir la ley para garantizar su supervivencia».⁸¹²

La democràcia cristiana és un espai polític molt genèric i poc definit. En el context estudiat, hem d'esperar-ne una política social avançada, d'esquerres, alhora que una moral tradicional, de dretes. Aquesta combinació es manifesta perfectament en el diari *El Matí*, que fa avinent la seva pertinença a la **premsa catòlica** duent a terme una campanya provinent del Vaticà per tal de protegir aquest tipus de premsa. L'eslògan, que apareix a peu de pàgina, és senzill: «Protegiu la premsa catòlica». I ho relaciona amb una bonica butlleta de subscripció diària. Pagant, Sant Pere canta. Un reguitzell de catalans rics i catòlics no s'ho pensa i paga la subscripció. *El Matí* presumeix de formar part de l'extensa xarxa de diaris catòlics, coincidint amb la idea dels seus promotors de crear un diari catòlic, no l'únic diari catòlic. *El Matí* està ben cofoi de representar una part de la premsa catòlica en català.⁸¹³

Sabem la condició social benestant d'aquests il·lustres subscriptors del diari perquè ells mateixos hi fan anunciar el dia que marxen de vacances i que deixaran d'estar localitzables a Barcelona, on s'edita aquest i tots els altres diaris consultats. Potser comencen les seves *largas vacaciones del 36* particulars. Els catalans de les classes populars amb prou feines poden pagar el lloguer d'un pis inhòspit, a vegades necessiten que la dona també treballi, així com fins i tot els nens, i encara han d'amuntegar-se diverses famílies en un mateix habitatge, mentre que aquests lectors tan afortunats són propietaris fins i tot d'una segona residència. A més de lectors importants, el diari té un nombre important de lectors, que va més enllà de la minúscula Unió Democràtica, en un fenomen que també observem nítidament en el diari del que era l'altre partit catalanista de centre del sistema català de

---

811 EM 10-5-1936, 24-5-1936, 11-6-1936.

812 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p174, p208.

813 Anna SALLÉS: «El nou sistema de partits». A: Borja de RIQUER: *Història, Política, Societat i Cultura...*

partits. En aquell cas, *La Publi* té molts més lectors que suports electorals de la també minúscula *Acció Catalana*.⁸¹⁴

Sobre la premsa catòlica, els Amics d'El Matí es pregunten «Què hem de fer?». Responen així: «cal fer el que les nostres autoritats eclesiàstiques demanen de nosaltres. En primer lloc, substituir el diari acatòlic o neutre pel diari confessional. Segonament, pregar per la premsa catòlica; pel seu reeiximent, per la seva difusió i perquè els periodistes que amb llurs escrits es converteixen en apòstols del bé, tingui encert i èxit». En l'editorial «La Diada de la Premsa Catòlica», *El Matí* es refereix més a bastament a aquest tipus de publicacions periòdiques. Aquest editorial defensa la conveniència de potenciar encara més la premsa catòlica malgrat el creixement experimentat, ja que la descristianització d'una «nació catòlica» com era Espanya (ha deixat de ser catòlica, però segueix sent una nació) no hauria estat possible sense la proliferació d'una premsa no catòlica. Oferim a l'annex aquest editorial, el títol del qual ens indica el manual d'estil del diari *El Matí* pel que fa a les majúscules: en porten tot allò susceptible de portar-ne.⁸¹⁵

Alfredo Mendizábal també lamenta aquest fenomen. En destaca «la responsabilidad de la Iglesia española, que por estar demasiado alejada del pueblo, contribuyó tanto como las ideologías de izquierda a la descristianización del país».⁸¹⁶

A més de passar la safata, la presència de contingut explícitament religiós és ben present al diari. De fet, un cop passada la portada, és la primera informació que hi trobem. És la secció abundant «**Vida religiosa**», que organitza un quadre sempitern d'exercicis espirituals per a tres gèneres diferents: «homes i nois, dones i noies, sacerdots». En dies festius no pot faltar-hi una cita bíblica d'un dels quatre evangelis canònics (Mateu, Joan, Lluc, Marc), en un requadre i amb el símbol corresponent. En una cita de l'evangelista Joan, acompanyat de l'àliga que en constitueix llur atribut, el diari compara la persecució contra els primers cristians amb la que pateixen aleshores els catòlics a Rússia (eviten dir la URSS), Mèxic i la República Espanyola. A més, hi apareixen tot tipus de seccions, en les quals les activitats de l'Acció Catòlica reben una atenció preferent. De la gran quantitat d'activitats catòliques per a tot tipus de creients (eclesiàstics i laics) es dedueix que, a diferència d'alguns pobles andalusos, les esglésies catalanes no estan buides durant la República. L'últim diumenge que s'edita *El Matí* s'anuncien tandes d'exercicis espirituals per a dirigents locals i comarcals de la FJCC a Montserrat. És el mateix dia que *El Matí* demana diners per a la parròquia del Bon Pastor, als afores de Barcelona, per tal de cristianitzar aquells «obriers forans» i evitar que semblants «ànimes ignorants» esdevinguin ovelles esgarriades. Barrejant política i religió, el cardenal Vidal Barraquer, que també intervé habitualment al diari, escriu unes línies en homenatge a

814 EM 4-7-1936. *Las largas vacaciones del 36* (dir. Jaime Camino, 1976). Susanna TAVERA: *La ideología...*, p. 8.

815 EM 27-6-1936, 28-6-1936.

816 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, XIX.

Torras Bages, referent del catalanisme conservador i a qui defineix com el seu «director espiritual». Vidal escriu aquest article l'abril de 1936 i hi defensa que els problemes socials llavors presents trobarien una solució a través del pensament de Torras Bages. El darrer diumenge que pot editar-se, *El Matí* presenta el bisbe pretèrit de Vic com «el bisbe de tots els catalans».⁸¹⁷

També hi escriu el bisbe Irurita, tot i que manté una relació molt dolenta amb *El Matí*, pel xoc entre el catolicisme obert i obertament catalanista del diari i la mentalitat tancada i anticatalanista del bisbe de Barcelona. Irurita només hi escriu els diumenges, en un text breu, alhora que contundent. Irurita està enfurimat amb la República Espanyola i no se n'amaga en els escrits que publica al diari. Titulada «**La veu del Pastor**», el bisbe insisteix a la seva secció sobre el paral·lelisme entre les persecucions d'època paleocristiana amb la suposada persecució dels catòlics en aquella Espanya democràtica. Primer va ser la persecució de cristians per part dels jueus, després l'extermini per part dels emperadors romans. La successió de desgràcies prossegueix amb les heretgies (no condemna pas la ingent quantitat de càtars que els catòlics francesos van cremar vius a la foguera), els cismes (ignora l'endèmica corrupció papal que els cismàtics denuncien), la Revolució Francesa, «les intrigues de l'ambició, la diabòlica conjura de la franjaçoneria, les persecucions d'avui, gairebé universals i en tots els ordres». Un altre dia Manuel, que és com firma la seva secció, sintetitza la Santíssima Trinitat, fonament de la religió cristiana i, alhora, quelcom inexplicable i incompreensible per a l'enteniment humà. Un dogma de fe, que se'n diu. El bisbe Manuel el sintetitza així: «el Pare crea, el Fill redimeix, l'Esperit Sant santifica; heus aquí la síntesi de la fe catòlica».⁸¹⁸

Fora de la seva secció dominical, Irurita intervé en la inauguració d'un congrés catòlic d'educació que el diari portava mesos anunciant als quatre vents. *El Matí* es fa ressò de les seves paraules: «A l'Església li pertoca principalment l'obra educadora perquè Jesucrist li confià aquesta missió que ha exercit ininterrompudament a través dels segles i de la qual en són testimoni els màrtirs, els apòstols, les congregacions docents, els missioners». En una altra intervenció, hom assegura que cal educar els nens «per saber obeir els principis de la Veritat». L'endemà el curs es reprèn amb un programa iniciat amb la celebració d'una missa. Dies més tard trobem Irurita de viatge en una coneguda destinació turística. I més concretament, a Lourdes, font de peregrinació catòlica. Però no oblida deixar bons consells a la seva secció per a aquells catalans que marxin de vacances ara que començava el juliol i als quals aquesta veu del Pastor ofereix un seguit de recomanacions cristianes. El primer diumenge de juliol Irurita es refereix a les lectures, el segon i darrer que publica *El Matí* es refereix a la platja i vincula tots els mals d'aquell present històric, previ a una guerra civil amb

---

817 Hilari RAGUER, EM 26-4-1936, 20-5-1936, 24-5-1936, 16-6-1936, 12-7-1936. Joan, XV, 26-27. Joan, XVI, 1-4.

818 EM 24-5-1936, 7-6-1936.

participació internacional, a les persones fresques que hi van poc tapades. Oferim els textos a l'annex.⁸¹⁹

El setmanari satíric de l'Esquerra es refereix a «una de les sessions» del congrés catòlic d'educació, en la qual els ponents i/o assistents apunyalen l'al·legoria de la República, una dona amb gorra frígia. També es refereix a «la moda a la platja» i no la censura: una dona amb «dos *confettis* i una fulla de parra», és a dir, amb una fulla sobre l'entreuix, unes sabates de taló, una gorra i res més, quedant els confetis (els pits) a l'aire i perfectament dibuixats en tan pornogràfic exemplar.⁸²⁰

El diari catòlic fa una edició especial en honor a l'arquitecte universal i molt catòlic Antoni Gaudí. La Sagrada Família gaudiniana i l'obra, no arquitectònica, de Torras Bages són dos «immortals, transcendents, moments de l'esperit que aixequen la llum divina a Catalunya» i representen «la nostra forta i perenne tradició cristiana». Envers la nova generació jove «que creix ara enmig d'egoismes desbordats, d'idees confusionàries i diabòliques, ofegant-se en un materialisme sense fre i en una follia inconcebible d'extremismes i utopies de tota mena i no té consciència de tot el que significa per a la nostra terra el temple expiatori de la Sagrada Família. No l'ha vist començar ni la veurà acabar». Un altre profeta, d'allò més inspirat inhalant l'esperit de l'obra gaudiniana. *El Matí* homenatja Gaudí perquè era molt bo i perquè era molt bon catòlic. I de l'un passa a l'altra: «El món, emportat per una onada quimèrica i satànica d'impietat i d'incredulitat, de frivolitat i de sensualisme, vol negar l'existència de Déu».⁸²¹

Pau Romeva no podia faltar en tan especial exemplar, amb un article titular «L'arquitecte de la Sagrada Família». Per a aquell Romeva diputat, aquest temple cristià «és un símbol de la Catalunya renaixent, símbol d'una Catalunya cristiana». Ja hem dit que els catòlics catalans que no militen en partits d'esquerres, fins i tot els més avançats com és el cas dels que giren en torn al diari *El Matí*, són seguidors fidels del conegut lema de Torras Bages i no conceben cap altra Catalunya possible. Per a Romeva, la vida d'aquell present històric descuida els creadors de la Renaixença, «els que tornaren a donar, després d'una llarga decadència, un sentit nacional al nostre pensament, a la nostra política». És a dir, que aleshores personatges avui cèlebres i recordats com Verdaguer, Torras Bages, Prat, Guimerà o Rossinyol, eren poc coneguts, com sembla lamentar Romeva. Potser perquè la majoria social preferia identificar-se amb Companys, difícilment equiparable a aquest estol de catalanistes jocfloralescs.⁸²²

El diari **anuncia** una «colònia avantguardista d'estiu». Catòlica, és clar, com queda manifest llegint el programa, que reproduïm a l'annex. Un anunci habitual és el referent a articles de la primera

---

819 EM 28-6-1936, 30-6-1936, 2-7-1936, 5-7-1936, 12-7-1936.

820 LET 31-7-1931, 3-7-1936.

821 EM 21-6-1936.

822 EM 21-6-1936.

Comunió, que inclou les «darreres novetats en devocionaris amb text català». Un altre anunci ven «el més extens assortiment de labors i llanes», «tuls-vels, primeres comunions», de la casa comercial La Providencia. No ens sembla anecdòtic ni gratuït deturar-nos en les cases comercials, en tant que els anuncis varien força entre un diari i un altre i aporten informació prou gràfica sobre el tipus de públic al qual va adreçada la publicació periòdica en qüestió. Mentre que *La Humanitat* anuncia models de cotxes econòmics, els catalans notables i notablement catòlics del diari *El Matí* no s'estan de res i el diari anuncia automòbils de luxe de la Hispano Suïza, amb seu a Barcelona i que el diari defineix com «la gran marca nacional». Si bé aquest article és tan car que no se'l podran comprar ni els lectors del diari *El Matí*, serveix per ampliar l'oferta a articles menys costosos, amb l'eslògan «Protegiu la indústria nacional».⁸²³

En les esqueles que s'anuncien al diari *El Matí* trobem sempre referències religioses: la persona en qüestió ha mort «havent rebut els sants sagraments i la benedicció apostòlica», «ha pujat al cel» o «lliurà la seva ànima». A vegades, autoritats eclesiàstiques s'afegeixen al condol, més sentit com més categoria social té el finat. Ho veiem en l'esquela de l'arquitecte Josep Goday Casals, un dels sis fills del qual podria ser el Josep Goday president de l'ICAB amb qui tracta Boronat. Davant de la pèrdua d'un home tan notable, tots els bisbes de Catalunya envien «indulgències en forma de consuetud». A inicis de juny de 1936 trobem una altra significativa esquela commemorativa del primer aniversari de la mort d'una «senyoreta» (no estava casada) de nom Maria Trinitat i amb inacabables cognoms, model d'aristòcrata profundament catòlica en honor de la qual s'oficiarà un Rèquiem (missa de difunts) i un estol de misses durant tot el dia en diverses esglésies de Barcelona, que se sumen a les que ja li devien dedicar en el moment de morir. Pagant, és clar, que és com es posa nom de persones concretes a les misses.⁸²⁴

De la religió pròpiament, passem a la moral. Mentre que en política social hem trobat plantejaments força agosarats, propis de la democràcia cristiana, trobem una moral encara molt restrictiva, també en la línia d'aquest espai polític. La combinació de modernitat i tradició és força divertida. *El Matí* efectua una defensa inequívoca de la moral tradicional, de la moral catòlica. Aquesta defensa es veu molt bé a les darreres pàgines del diari, en l'apartat de crítica cinematogràfica. Es fa ressò de la línia vaticana al respecte a partir d'una encíclica que s'hi refereix i amb la qual el Vaticà pretén que el cinema «deixi de ser un instrument de degradació i es converteixi en canvi en un procediment d'ensenyança de la noblesa i de la virtut, que contribueixi al ressorgiment moral del món». *El Matí* presumeix d'elaborar la crítica cinematogràfica sense cap pressió de les productores de films, alhora que no amaga la influència del Vaticà en el criteri del diari. Les perles resultants donen uns textos

---

823 EM 3-5-1936, 7-6-1936.

824 EM 3-5-1936, 24-5-1936.

que parlen per si mateixos i que veiem a continuació. L'encíclica en qüestió, *Vigilanti cura*, és de Pius XI i *El Matí* en parla en un editorial homònim que reproduïm a l'annex.⁸²⁵

En termes actuals, diríem que s'escandalitzen per no-res. En tot cas, el rerefons d'aquesta línia argumental és també la que situa *El Matí* en l'obligació moral de protestar contra la legislació laica de la República. I no és altra que la defensa de la família tradicional, que creuen que està en perill a través de la irrupció de nous models que apareixen en la societat sota l'empar d'una legislació moderna, així com també arriben a la gran pantalla. Altamira ens ho diu ben clar: «La família és la base de la societat i està amenaçada pel divorci».⁸²⁶

El setmanari satíric d'Esquerra Republicana no ho veu així, precisament. Des del punt de vista republicà d'esquerres, el divorci és «una necessitat social». Però no descuida l'humor: «Hem de tenir en compte, ultra els nombrosos casos d'adulteri, la infinitat de matrimonis que viuen en constant desavinença espiritual, i que de bon grat es deslliurarien de les infernals cadenes del matrimoni; hem de tenir en compte, així mateix, els nombrosos solters *empedernits* que es casarien si existís la lliure separació matrimonial», per si es casen amb la dona equivocada, els surt *rana* i se'n volen desempallegar. A la vista de tan insolents proposicions, entenem que Altamira estigui picat. *El Matí* s'edita en fabrià, però el setmanari satíric inclou alguna paraula en català no normatiu, que indiquem en cursiva.⁸²⁷

Reprement la narració republicana de *L'Esquella*, una escena representa perfectament l'oposició de la República als valors catòlics tradicionals del país, el món al revés. El «consell d'àngel» que aquesta bondadosa - això el setmanari no ho qüestiona- criatura sobrenatural vessa sobre un català anònim, amb les preceptives barretina, faixa i espadenyes, és el següent: «creu-me; no entris, que s'està millor a la terra». Allà on no hi ha d'entrar cap català és el cel cristià, curull de coses indesitjables: bisbes panxuts a punt d'explotar, la part superior de la façana d'una costosa catedral gòtica, oficials de la Guàrdia Civil a punt per disparar a matar contra el propi poble i farsants del món del capitalisme financer no tan rodanxons com els bisbes i a punt d'incrementar la seva riquesa material a costa de la misèria d'altri. Aquests són els pànics morals de l'Esquerra Republicana de Catalunya, que contrasten amb una «terra» constituïda per un paisatge rural idíl·lic en el qual el sol acaba de sortir amb gran alegria per a tots aquells catalans que esperen un nou dia feliç i republicà. Perquè els pànics morals viuen enmig d'uns núvols inquietants.⁸²⁸

Amb tot, el setmanari no desitja el divorci. Més encara, n'ofereix un remei, en forma d'anunci d'una casa comercial, que ofereix un «producte magne e insubstituïble per a recobrar la perduda

---

825 EM 3-7-1936.

826 EM 9-7-1936.

827 LET 31-7-1931.

828 LET 7-8-1931.

felicitat conjugal». El cert, però, és que veiem un burgès vestit amb frac empaitant una joveneta, ja que tan miraculós producte també assegura «*juventut eterna*». Es tracta d'un producte «molt *eficás*» «específic de l'astènia genital», o «impotència», o «manca de vigor sexual». «És el més *poixant* estimulants i, alhora, «completament inofensiu», ja que «mai perjudica ni lesiona cap *orgue* [sic per òrgan], ni el funcionament dels mateixos». I «no conté cap medicament excitant». El nom del producte és «Erotyl». Pel que pugui ser, l'anunci del costat, a la mateixa pàgina del setmanari, és d'una clínica mèdica que guareix d'un seguit de mals, entre ells la sífilis. Ja que hem entrat en els anuncis, en veiem un altre que ofereix un seguit de «preus que regeixen» peces de vestir, sens dubte una expressió inapropiada en un context republicà.⁸²⁹

Més apropiades semblen les lectures «de l'any»: *La verdad de la Francmasonería, Per la justícia i per la llibertat* i *Les cadenes d'Eva*. El primer és la rèplica d'un mestre francmaçó a una obra d'un religiós sobre la maçoneria. El segon l'ha escrit un «valent batallador de la ploma» que fa, entre altres coses, «el retrat dels Borbó», als quals el poble espanyol feia poc que havien engegat a pastar fang. El tercer, per «la seva prosa brillant», «és una de les obres que ha obtingut millor acollida entre el públic en la Diada del Llibre», l'antic dia de Sant Jordi, llavors sense cap referència religiosa. S'anuncia el títol d'altres lectures recomanades: *Iniciación en la vida sexual, El infierno, Zola* (l'autor tan llegit per l'anarquisme aquí esdevé objecte d'estudi), *La revolución española, La conquista del trigo por los sóviets, La ciencia en el país de los sóviets* i, finalment, *Días de infancia* de Màxim Gorki. Lluny, doncs, de les lectures que proposa *El Matí* i que veiem més endavant en aquest mateix apartat.⁸³⁰

Bona part de les nostres conclusions sobre la moral del diari *El Matí* prové de la secció de **cinema**, que no hauria de ser la més important en un diari carregat de contingut polític com és aquest, però que en realitat dóna molt de si. Ja hem dit que *El Matí* segueix les consignes vaticanes. Estableix el sistema TARI, que en podríem dir, per l'acrònim de les inicials amb què el diari vaticanista cataloga la idoneïtat moral dels films *d'estreno*. Les pel·lícules són aptes per a tothom (T), per a adults (A), amb reserves (R) o completament immorals (I). *El Matí* efectua el comentari crític sobre les pel·lícules, així com la catalogació moral corresponent, a la secció titulada «La nostra cartellera», que lògicament coincideix amb la cartellera que podem trobar a *La Humanitat* quant a programació, però no quant a valoració moral dels films. En aquest sentit, *La Humanitat* vindria a tenir una altra cartellera, malgrat que les produccions cinematogràfiques són idèntiques. Tot i que el criteri del diari podria semblar ja de per si restrictiu, a vegades els lectors no en tenen prou i demanen un

---

829 LET 13-5-1932.

830 LET 13-5-1932.

criteri més dur a l'hora de catalogar una pel·lícula. A més de matiners, els lectors del diari són prou moralistes.

És el cas de les queixes d'un lector perquè el diari ha posat una R en una pel·lícula que tracta del divorci. Demana una I. *El Matí* es confirma en la idoneïtat de la seva elecció perquè el film, «que presenta un cas de divorci, té el valor de remarcar els estralls que aquesta llei causa, especialment en els fills, innocents de l'error dels pares». I prossegueix el repertori de diatribes contra un film tan indecent. «Aquest film inclou un anatema ben clar i ben dur contra el divorci». «Com era d'esperar, *Abajo los Hombres*, el desgraciat film de Castellví, va fent via per a tots els pobles de Catalunya», malgrat que és «el film més groller que s'ha produït a Barcelona i uns dels més indecents que s'han estrenat a casa nostra». I conclou: «Quin aliat més formidable han trobat en aquesta mena de cinema els que propugnen la destrucció de la família com a condició precisa d'una societat millor!». Recordem, en aquest aspecte, que el divorci està permès durant la Segona República, malgrat tractar-se d'un règim polític anterior a l'Espanya de Franco, que el deroga.⁸³¹

L'estrena del film soviètic *El cuirassat Potemkin* a Espanya no passa desapercibuda per al diari *El Matí*. En destaca que és «un film funest, tendencios a ultrança i inconcebiblement descarnat» l'èxit del qual només s'explica perquè la ideologia que representa està de moda i cal aprofitar l'ocasió. Per als crítics matiners, doncs, la pel·lícula no hauria passat pas a la història del cinema, en la qual ocupa un lloc destacat. No obstant, parla bé del film *Rebelión a bordo*, en castellà com la resta dels que s'estrenen a la cartellera dels cinemes de Barcelona, malgrat que també tracta el tema de la rebel·lió de la tripulació d'un vaixell, destacant-ne negativament només «algunes expansions amoroses excessives» amb les nadiues tahitianes. Bona classificació moral, la del diari *El Matí* i del Vaticà, considerant pitjor l'enaltiment d'un sistema polític que aboleix els privilegis de l'Església que no pas la corrupció de la moral cristiana tradicional.⁸³²

Dos exemples més de films immorals: *El guerrillero rojo*, una altra producció soviètica, i *Noche de mayo*, aquesta darrera per l'argument i «per algunes irreverències». Per posar-nos en la mentalitat de tan destacatsensors morals, i al marge de les directrius vaticanes que els catòlics catalans dels trenta estaven sempre àvids d'obeir, un dels números referenciats és el mateix en què el diari estableix un paral·lelisme entre el proper triomf universal del comunisme, que el diari pressuposa, i l'islam invasor de la península Ibèrica en temps visigots. Nova I d'immoral, *La mujer de todos*, per «argument exagerat i mancat de lògica». Davant d'aquesta allau de films immorals que els catalans contemporanis presenciaven, *El Matí* proposa emular l'exemple de països estrangers i demana projectors per tal de projectar en escoles films «aptes» moralment i «educatius». També anuncia el

---

831 EM 3-5-1936.

832 EM 5-6-1936, 6-5-1936.

servei de cinema de la FJCC, consistent en «subministrament de films amb garantia de moralitat». A través d'aquest apartat de cinema, aparentment intranscendent però que dona tant de si, el diari confirma els efectes del *crack* del 29 sobre la República Espanyola «en els temps de crisi que travessem».⁸³³

A finals de maig de 1936 *El Matí* lamenta que, «en el que portem de temporada, s'han projectat quatre produccions soviètiques a Barcelona», essent una d'elles *El acorazado Potemkin*, de la qual ens ha parlat abans i que no és cap novetat. Simplement, quan va estrenar-se, la seva projecció estava prohibida en una Espanya que encara no era republicana. Són pel·lícules «subversives» que obeeixen els «dictats» del govern soviètic i que tenen una finalitat «estrictament propagandística». A tot estirar, se'n podria fer una projecció limitada a unes elits culturals, però no a les «masses» perquè no tenen «coneixements per no quedar-ne impregnades». També es queixa d'una propera estrena «francament repugnant perquè narra la història d'una jove que va matar el seu pare perquè no la deixava sortir». Una drama, és cert, però alhora una mostra dels nous temps i del canvi de mentalitat que també arriba a Espanya. Finalment, al diari no li agrada el «sensacionalisme» que constitueix el tret característic del cinema nord-americà, malgrat la positiva evolució que en destaca un altre dia perquè ho diu el Vaticà. En el film prototípic estatunidenc «no hi ha crim sensacional, rapte destacat, escàndol financer o qualsevol altra morbosa actualitat» que no hi tingui cabuda.⁸³⁴

Mentre que per a l'Esquerra Republicana i per al republicanisme espanyol en general França és un model a seguir, més encara des del triomf del Front Popular a la república veïna, per al diari *El Matí* el país veí és una font de desgràcies, accentuades amb el triomf de tan funesta aliança electoral, que el converteix en «la capdavantera dels productors de films immorals». Per contra, el diari constata amb alegria «el millorament moral de la producció americana» de films. Citant el diari portaveu del Vaticà, «l'Osservatore Romano fa constar en un editorial de la pàgina cinematogràfica la satisfacció amb què veu la indubtable millora que, quant a la moral, s'observa en la producció americana presentada durant la temporada 1935-1936. Fa remarcar també que en el nombre de films americans que han estat considerats acceptables quant a la moral, figura el bo i millor de la producció de la temporada i es congratula d'aquesta esperançadora i ben orientada millora que fa creure que, en un dia no molt llunyà, el cinema americà podrà esborrar la nota d'immoralitat que durant molts anys ha constituït la seva característica més destacada». Incloem a l'annex un text titulat «La grolleria en el film», que concentra les crítiques morals del diari *El Matí* a les costums socials de l'època pel que fa a l'oci, més enllà del cinema, que també.⁸³⁵

---

833 EM 12-5-1936, 13-5-1936, 14-5-1936, 15-5-1936, 24-5-1936, 30-5-1936.

834 EM 22-5-1936.

835 EM 6-5-1936, 7-5-1936, 8-5-1936.

El Matí no para l'elogiar *El cura de Aldea*, novel·la portada al cinema, seguint la costum de l'època. Però apareix un nou film soviètic de catalogació I d'immoral, «una pel·lícula russa amb tots els agreujants propis de la producció soviètica, alguns d'ells portats fins a l'exageració tant en la tècnica com en el contingut». Un film funest que, «com totes les pel·lícules soviètiques, tracta d'afavorir idees determinades, i una vegada més tracta d'inculcar el virus subversiu en el públic que les contempla per tal de mirar de desarrelar les bases sobre la qual descansa la moderna civilització» i que s'emmarca en una lluita ideològica en la qual *El Matí* pot coincidir amb Falange Española. La diatriba segueix, en un fragment que reproduïm a l'annex. El diari eleva el to de la seva crítica envers el film *Monja, casada, virgen y mártir*, «un film pernicios» sobre la projecció del qual en demana la prohibició governativa al conseller de Governació. Incloem la crítica a l'annex.⁸³⁶

Nova I d'immoral per la pel·lícula *Fiel y pecadora*, que versa sobre un triangle amorós, anatema per als catalans matiners, vaticanistes i moralistes del diari *El Matí*. També és cert que amb el títol ja paga. El de la pel·lícula és «un tema ja de per si relliscós i apte com cap altre per fer entrebancar a qualsevol, per molt ben preparat que estigui. A vegades el film fa l'efecte d'una monstruositat absoluta». Hi ha dies que *El Matí* no segueix uns criteris tan restrictius. És el cas d'una pel·lícula que obté una R, amb reserves, malgrat «violències desagradables en les escenes culminants», «la inconveniència d'algunes escenes amoroses i els desvestits de la protagonista».⁸³⁷

A més de tan agraïdes indicacions sobre els films que es poden veure i els que no, el diari també assenyala als seus afortunats lectors quines emissores de ràdio nacionals i estrangeres poden escoltar i en quina franja horària concreta, per tal de no assistir a espectacles radiats immorals. És significatiu que el dia 3 de maig de 1936, després del disgust per una manifestació d'obrers no catòlics que ha paralytat Barcelona i l'economia tota, el diari aconselli als seus lectors escoltar *La Passió segons sant Joan*, magníficent oratori barroc de JS Bach.⁸³⁸

Saludem l'elecció del diari i la compartim profundament. Podem recordar que el compositor alemany, profundament creient i considerat el millor músic de tots els temps, concebia les seves obres com una via per contactar amb allò diví, amb el més enllà. Que el millor músic de la història concebés les seves obres com un mitjà per contactar amb un altre món constitueix, al nostre entendre, la millor justificació musical contrària a tot optimisme antropològic: res no serà millor del que ja s'ha fet, i lo millor que existeix està inspirat no en els homes ni en aquest món, sinó en Déu i en el més enllà. No hi ha paradís a la terra, i allò que més s'hi acosta s'inspira en el model celestial. Encara sobre *La Passió segons Sant Joan*, és una obra de joventut de Bach. Tot i que escrita en temps de joventut, mentre que l'altre oratori conservat, *La Passió segons Sant Mateu*, en constitueix

836 EM 26-5-1936, 5-6-1936.

837 EM 24-6-1936, 27-6-1936.

838 EM 3-5-1936.

una obra de senectut, d'acord també amb l'edat dels evangelistes, en els últims anys de la seva vida el compositor germànic crea les seves composicions més destacades, però també troba temps per a modificar l'oratori dedicat a l'evangelista Joan.⁸³⁹

El Matí no dóna l'abast, no pot censurar-ho tot, en el sentit de fer-ne la catalogació moral corresponent, inspirant-se sempre en la divinitat, volem dir consultant què en diu el Vaticà. Aquells catalans matiners i vaticanistes es disculpen davant dels seus lectors per semblant manca. El diari anuncia la cartellera d'espectacles, la mateixa que *La Humanitat* celebra quan veu dones amb poca roba o sàtires sobre l'Església, però lamenta el fet que «El Matí no respon de la moralitat dels espectacles que s'hi anuncien». Però demana una «acció policial contra la immoralitat pública» contra «els espectacles no ja immorals, sinó repugnants i vergonyosos que s'exhibeixen en alguns infectes locals del Paral·lel». També fa l'anunci dels llibres de la setmana. Només d'alguns d'ells, ja que no n'hi ha cap de perniciosos. Vegem-ne una mostra: *Las tres vías y las tres conversiones*, *Principis d'espiritualitat*, *La emoción y las pasiones*, *Jesucristo vida del alma*. Com també anuncia la següent conferència «espiritual»: «El pecado ante los fueros de la libertad y frente a los derechos de Dios». Notem que al catalanista i vaticanista diari *El Matí* totes aquestes activitats no li molesta que es facin en castellà. Per contra, aquestes són les lectures a l'escola republicana: *La escuela moderna* de Ferrer i Guàrdia, *Las mentiras religiosas* de Voltaire i *El anticristo* de Nietzsche.⁸⁴⁰

No tot és política, ni la guerra estava tan propera a desencadenar-se també a Catalunya quan *El Matí* es fa ressò de la gran fallera dels catalans, especialment dels barcelonins, durant la primavera de 1936. Estem parlant de **futbol**. Els dos millors equips del moment disputen una competició que, per última vegada, no inclou cap referència a qualsevol règim polític on el cap d'estat no hagi estat elegit per cap procediment democràtic.

En aquest sentit, i ja que hi som, expliquem que l'elecció de Niceto Alcalá-Zamora com a president de la República o cap d'estat és fruit d'un acord polític. Per contra, l'elecció de Manuel Azaña per a la més alta magistratura es produeix a través d'un mecanisme d'elecció indirecta. Per sufragi universal s'escullen uns representants, anomenats compromissaris. Aquests se sumen als diputats i tots plegats escullen president, enmig d'una sessió ben sorollosa on els comunistes van portar la veu cantant, en opinió d'una publicació satírica catalana, que ho resumeix explicant que aquells que van entonar *La Internacional* van ser els que van aconseguir imposar la seva veu: «l'elecció del president de la República donà lloc a una magnífica concentració de corals de tot Espanya», en la qual «els marxistes, amb *La Internacional*, s'enduen el primer premi». Una metàfora del creixent pes del comunisme en el govern de la República, previ a la guerra a judici dels sectors

---

839 Christoph WOLFF: *Bach. El músico sabio*, 2 vol., Barcelona, Robinbook, 2002.

840 EM 20-5-1936, 7-6-1936, 10-6-1936, 14-6-1936.

conservadors. Pel que fa a la competició futbolística en qüestió, avui es coneix com a Copa del Rei, mentre que durant el règim de Franco es coneixia com a Copa del Generalísimo. En l'última edició disputada sota el sistema de la Segona República, el cap d'estat no tenia afany de protagonisme i la competició es coneixia, simplement, com a Campeonato de España.⁸⁴¹

Els equips finalistes són l'FC Barcelona, el representant català, i un insòlit Madrid FC, representant de la regió centre i, fora de la cronologia de la Segona República, conegut com a Real Madrid. La final de Copa es disputa a València, a l'estadi de Mestalla, ja que «així ho ha confirmat la federació nacional a la federació valenciana». La final no va anar bé. Aquell Madrid no era Real perquè li havien escapçat la corona de l'escut, que havia quedat ben rodanxó. És així perquè «el estado no reconoce distinciones y títulos nobiliarios». Un cas semblant li passa al Club Deportivo Español de Barcelona, l'altre rival endèmic del Barça, que durant la Segona República també perd el distintiu «Real». En un altre ordre de coses, el RACC no existeix, també per manca de la «R»: és l'Automòbil Club de Catalunya.⁸⁴²

El Madrid, doncs, no era «Real», però sí que era ben real el seu porter, el jugador llegendari Ricardo Zamora, que va ser una muralla inexpugnable, com la de les classes populars durant les escomeses *feixistes* sobre la capital de la República els primers anys de guerra. Els gols del Barça tampoc van passar, si se'm permet la llicència poètica, però durant uns dies els seguidors barcelonistes van poder gaudir que el seu equip accedís a la final i van somniar amb la possibilitat de poder-la guanyar. El setmanari satíric d'Esquerra Republicana lamenta el resultat de la final i dies després es recorda del porter Zamora. En dóna una imatge molt diferent a la de jugador exemplar ara imperant: «el futbolista Zamora es va negar a la final de Mestalla a victorejar la República. S'ha de tenir en compte la mentalitat d'aquest individu i també que ja és vell i fracassat com a esportista (el setmanari diu «esportiu») en actiu. La misèria justifica i atenua tota mena de ximpleses».⁸⁴³

El juliol de 1936 el PSUC s'apropia de la impremta del diari, que reconverteix en *Treball*, el diari de partit del PSUC. Certament, Montserrat Duch té raó: el nom fa la cosa. Com a nota curiosa, l'òrgan de premsa del PSUC, el primer número del qual apareix el 21 de juliol, no amaga el seu origen i manté el requadre de la part superior dreta de la portada. Un espai que passa de demanar la protecció de la premsa catòlica en forma de subscripció a proclamar la famosa consigna *Proletaris del món, uniu-vos!*, màxima que apareix al *Manifest Comunista* de Karl Marx.

---

841 EBN 13-5-1936.

842 Art. 25 CRE 1931. EM 21-5-1936, 16-6-1936.

843 LET 3-7-1936.

3.2. Manuel Carrasco Formiguera.

Breu presentació.

Manuel Carrasco Formiguera (Barcelona 1890 – Burgos 1938). És el polític més popular i més conegut d'Unió Democràtica. I el més publicitat en la historiografia recent, entre altres coses perquè mor afusellat al crit de «Visca Catalunya lliure!», consigna independentista per antonomàsia. Carrasco té una personalitat marcada per tres eixos: gran amor a la seva família, sòlida fe cristiana i catalanisme profund i sincer. Els ideals de Carrasco són, precisament, la família, la pàtria i la fe. Hilari Ragner sosté que Carrasco Formiguera va ser un personatge complex perquè no quadra i trenca amb la visió oficial de la guerra civil el fet que un catòlic de dretes pugui ser també catalanista i republicà. El crit de «Visca Catalunya lliure!», amb un epítet de gran càrrega política, és part del lema que Carrasco mateix va inventar per a la UDC.⁸⁴⁴

El biògraf de Carrasco Formiguera és Hilari Ragner, per a qui el seu biografiat «és sens dubte el personatge més destacat d'UDC». La biografia, exemplar, està curulla d'aspectes més familiars o quotidians que, a primer cop d'ull, poden sorprendre el lector. Però que ben mirat, aconseguen un acostament més íntim envers el biografiat i el seu entorn familiar més immediat. Posem per cas quan una de les filles de Carrasco per primera vegada es pot treure ràpidament unes botes d'un model de desacoblament conflictiu en la seva fugida cap a Euskadi per la por que li genera aquella situació. La biografia es titula *Divendres de passió*.⁸⁴⁵

Aquestes i altres anècdotes no constitueixen el gruix de la biografia i fredament analitzades poden semblar poc científiques. Però ens recorden que es tracta de la història d'una persona i del seu entorn familiar. D'altra banda, i tot i que el fet de biografiar un membre d'Unió i no biografiar-ne d'altres pot obeir a múltiples causes, el pensament polític de Carrasco Formiguera té una innegable correspondència amb el de Ragner, a la llum de publicacions recents a favor de la independència de Catalunya. La complicitat entre biògraf i biografiat, doncs, es produeix.

Categoria social.

Hilari Ragner defensa uns orígens humils per a Carrasco Formiguera. En tot cas, quedarien circumscrits al seu nucli familiar més proper, ja que la mort del seu oncle a causa de la bomba del Liceu suggereix que aquest, germà de la mare, no pot ser de condició humil si es pot permetre assistir a una representació al teatre de la burgesia catalana.

Carrasco, «definit com un jove generós i abrandat», estudia batxillerat al col·legi dels jesuïtes del carrer de Casp, on fa bones amistats amb les quals després estudia Dret. Un altre d'ells és el futur

---

844 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 151.

845 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 112.

jesuïta Massana, músic i compositor, que compona l'himne de la UDC per complaure la petició del seu amic Carrasco. Un altre d'ells és Ignasi Romañá, un altre futur jesuïta, de qui parlem en altres punts d'aquest apartat. El 1911 es llicencia en Dret i en Filosofia. L'any següent marxa a Madrid per a doctorar-se doblement i coneix Ángel Herrera Oria, qui tindrà un paper important en el sector accidentalista que busca un acord entre l'Església i la República.⁸⁴⁶

El 1915 Carrasco es casa amb Pilar Azemar Puig. De promesos, Carrasco treballa de passant en un despatx d'advocat. Sobre dona de Carrasco, Hilari Ragner explica quelcom que podríem compartir amb la relació entre el nostre biografiat, Josep M. Boronat, i l'esposa d'aquest, M. Mercè Blanch.

Llegim Ragner:

«Pilar Azemar va ser per a Manuel Carrasco aquella muller perfecta, de la qual diu la Bíblia que val més que les perles, perquè el cor del seu marit pot descansar del tot en ella. En les vicissituds de la vida política de Carrasco, i en els moments tràgics de la presó i la mort, ella va demostrar gran coratge, el va comprendre sempre i va fer en cada moment allò que el seu marit i els seus fills necessitaven que ella fes. [...] es van casar molt enamorats, i van ser sempre molt feliços, enmig de dificultats i tribulacions, i des de les cartes de quan eren promesos fins a les que en Manuel li envia des de la presó, el mateix amor jove i ple d'il·lusió es manté amb constància».⁸⁴⁷

Carrasco va tenir vuit fills, set dels quals nascuts entre 1916 i 1928 i la darrera, nascuda el 1936. Una manera de fer història, amb la qual estic d'acord, no entra en qüestions tan personals. Una altra manera de fer història, en la qual trobem Hilari Ragner, sí que es fixa atentament en la vida privada dels biografiats. De fet, l'humanisme caracteritza els biografiats de Ragner (Carrasco, Batet), que contrasta amb el tracte cruel i inhumà d'aquells que els condemnen a mort, començant pel dictador. Vegem quina conclusió n'extreu Ragner:

«Quan, a punt de celebrar les noces d'argent, als 46 anys, amb set fills, fos capaç d'esperar amb tanta il·lusió el vuitè, és un fet que retrata la vivència familiar d'en Carrasco. [...] La manera de tractar els fills és un dels aspectes més característics de la seva personalitat. [...] Cadascun se sent estimat».⁸⁴⁸

Carrasco mateix ho explica així a la seva esposa: els seus «idolatrats vuit fills» són «fruit de la benedicció, que Déu ens ha concedit». Per a Ragner, «Carrasco Formiguera era home de delicats sentiments i d'expressió vehement, però no era cap arrauxat».⁸⁴⁹

Advocat i malgrat ser també polític dretà, Carrasco va tenir la virtut de no ser mai corrupte perquè va decidir no convertir-se en lligaire de tots els temps:

«Com que era intel·ligent, treballador – el senyor Josep Tarradellas, que el va tenir de col·laborador a la Conselleria de Finances, fa grans elogis de la competència i capacitat de treball de Carrasco- i estava especialment preparat per a les matèries comercials, hauria pogut ser un advocat cambonià, d'aquells que més que portar plets de particulars es

---

846 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 55.

847 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 62.

848 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 63-68.

849 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 317. Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 115.

dediquen a seure en unes quantes poltrones de consells d'administració. Però tot i ser especialista en qüestions econòmiques, no era gens interessat, no anava darrera dels diners, i mai no va ser ric. A més, era d'una honradesa irreprotxable, i mai no es va aprofitar en cap sentit dels seus càrrecs públics».⁸⁵⁰

La trajectòria política i personal de Carrasco Formiguera desmenteix aquella màxima segons la qual «se puede ir con la izquierda y ser ladrón; lo que no puede ser, lo que no ha sido nunca, es ir con las derechas y ser persona honrada».⁸⁵¹

Carrasco guanya les oposicions a la càtedra de Dret Mercantil de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils i després de no aprovar-les a la Facultat de Dret de la UB. La primera és un organisme creat per la Mancomunitat.

La qüestió social.

Demòcrata, republicà i partidari del catolicisme social, com el propi Raguer i com explica aquest:

«Pel que fa a la democràcia, Carrasco té una trajectòria netament republicana, des de molt abans de la proclamació de la República, i sempre va ser contrari de les dictadures i de tot allò que se'ls assemblés. Des del punt de vista de política social, el seu cristianisme no el portava a posicions reaccionàries, sinó a patrocinar els programes de reforma social. Recordem que Unió Democràtica va votar a favor de la Llei de Contractes de Conreu el 1934, i que Carrasco mateix havia parlat de «socialisme cristià»; [...] perquè no li feien por els programes econòmics i les reformes socials del socialisme, i no es deixava arrossegar per l'anticomunisme cec dels qui posaven la religió al servei de la sacrosanta propietat privada».⁸⁵²

Per a Carrasco, la causa dels resultats electorals de febrer de 1936 cal trobar-los en la qüestió social, fa seus alguns plantejaments del Front d'Esquerres / Front Popular, es desmarca de la dreta. A més, «Carrasco añadió que intentar enfrentar en unas elecciones a Lenin y a Cristo no era sólo una insensatez, sino además una blasfemia y que, en consecuencia, la derrota de las derechas había sido merecida».⁸⁵³

Nacionalisme.

Catalanista irreductible, Raguer conclou que Carrasco era separatista. Carrasco és «un home que es nega a retractar-se del seu nacionalisme ni que li costi la vida». La seva afició a la natura no és casual, sinó que forma part de l'afició a l'excursionisme, com una manera de fer catalanisme.⁸⁵⁴

De mare catalana i pare castellà, Carrasco parlava el castellà a casa i a l'escola. La mort del pare precipita l'arribada de l'oncle Emili, germà de la mare, catalanista fervent, gràcies al qual la llengua materna de Carrasco passa a ser el català. Emili viu poc temps a la casa, però hi deixa la biblioteca,

---

850 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 75-76.

851 A: Paco Ignacio TAIBO: *Que sean fuego las estrellas...*, p. 94-95.

852 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 85.

853 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p. 190.

854 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 7, 78.

perquè és un dels morts que va provocar la bomba del Liceu el 1893 (en van ser dues, però la segona no va explotar).

Aficionat del Barça, tot i que no fanàtic. Acudeix a la manifestació de l'Onze de Setembre, data sempre conflictiva, amb els seus fills als braços. Catalanista autodidacta, Carrasco passa «del sentiment vagament catalanista a la preocupació específicament política gràcies a la lectura del *Cucut!*». Un company de la Facultat de Dret, Pere Bosch Gimpera, «ha escrit que Manuel Carrasco Formiguera va abrandar en ell, en els anys que van ser condeixebles, el sentiment catalanista».⁸⁵⁵

De 1916 a 1919 Carrasco és secretari de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, en el marc de la qual participa en diversos actes que compten amb l'assistència massiva de catalanistes i amb la participació o el suport del clergat. Forma part de l'activisme catalanista de Carrasco. En un acte de gener de 1919, diuen dos preceptes cardonians: «el cristianisme no es dirigeix als estats, sinó a les nacions» i «quan la ciència va menysprear el català, l'Església va salvar-lo». En qualitat de secretari, Carrasco llegeix les conclusions de la jornada, que defensen l'autonomia per a Catalunya i la identitat diferencial que la converteix en una veritable nacionalitat (nació). Defensen que l'ensenyament del catolicisme en llengua estrangera (castellà) provoca turrria contra la religió i que l'ús del català a l'Església reforça la fe. La fe en el catolicisme, s'entén.⁸⁵⁶

A través de *L'Estevet*, manifesta el seu desacord amb el trencament entre Estat Català i Acció Catalana. Carrasco creu que no són tan diferents i que podrien haver esdevingut un Front Únic Nacionalista. Carrasco funda aquesta revista el 1921, en la qual demana l'autonomia. Per contra, «*L'Estevet* es mostra crític, quasi cruel, envers Cambó i la política de la Lliga. El regionalisme moderat d'aquesta és designat amb menyspreu».⁸⁵⁷

Per no generar encara més soroll sobre un tema que esdevé font d'estrèpit constant, l'Esquerra acorda secretament el contingut de l'estatut amb Azaña, aleshores president del consell de ministres. Aquest acord no es fa públic i va en la línia de retallar competències estatutàries i reduir el nombre d'articles per tal que el text a debatre sigui menys impugnable. Igualment, en la voluntat d'accelerar l'aprovació de l'estatut en la mesura de les seves possibilitats, l'Esquerra, altres partits de l'Esquerra Catalana -denominació dels partits catalanistes d'esquerres amb representació a les corts republicanes- i la Lliga fan front comú en un únic grup, o minoria parlamentària.

Però no tothom accepta les retallades a l'estatut, i Raguer ens ho explica perfectament a través del següent episodi. Manuel Carrasco Formiguera, defensor íntegre de l'estatut -el que han votat els catalans, no el que Madrid va retallant-, pronuncia un discurs apassionat a les Corts. En una cambra on, quan es produeixen aldarulls, el Diario de Sesiones registra “rumores”, aconsegueix generar

855 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 47, 59.

856 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 98-100.

857 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 106.

“grandes rumores”. És a dir, un enrenou considerable i generalitzat. Contràriament al que podria semblar, els diaris catalans tendeixen a criticar la intervenció de Carrasco perquè entorpeix la negociació -i l’aprovació- de l’estatut. Raó mateixa per la qual se l’expulsa de la minoria catalana perquè “només es representa a si mateix”. Ho diu Companys, que encapçala la minoria catalana.

La intervenció de Carrasco a les Corts constituents, en ple debat estatutari, es produeix el 10 de juny de 1932. És previ a la intervenció que Companys, portaveu de la minoria catalana, anuncia que Carrasco només es representa ell mateix i que n’ha estat expulsat. En realitat, són els governs presidits per Azaña i Companys qui tallen el bacallà i pacten secretament el contingut estatutari. Carrasco pot parlar, però no canviarà res. Carrasco fa una defensa íntegra de l’estatut, és a dir, sosté que la iniciativa legislativa recau en Catalunya i que les Corts poden i han d’aprovar l’estatut, però que no poden modificar-lo.

En resposta a una interpel·lació en el transcurs de la qual el diputat que la formula culpa Carrasco de ser seguidor d’una ideologia que només pot expressar-se mitjançant la violència, que Carrasco només pot respondre força estona després a causa dels aldarulls o desordres que van suscitant la seva pròpia intervenció, hi respon així:

«Los más extremistas, en sentido nacionalista, en Cataluña, entre los que tengo el honor de contarme, nos damos perfecta cuenta de que el poder de la violencia ha acabado para siempre [...]. El derecho de Cataluña y la voluntad de Cataluña son cosas que nacen y se asientan tan profundamente en los principios inmovibles del derecho, que no necesitan de la violencia para defenderse».⁸⁵⁸

El discurs també genera reaccions a favor:

«Si la minoria catalana a les Corts de Madrid havia expulsat Carrasco, el sue partit, Unió Democràtica, el recolzava plenament. El nacionalisme, i un nacionalisme radical, bé que sense apel·lar a mitjans violents i sense desig de separatisme, era la primera nota de l’ideologia d’aquest partit».⁸⁵⁹

Carrasco Formiguera comet una inconveniència política, però alhora és el diputat català més conseqüent. Sí que representa algú. Carrasco posa veu al disgust dels catalans en veure l’estatut que havien votat tan retallat a les Corts. L’Estatut pot veure’s més positivament o més negativament, però en tot cas «va ser una concessió del poder constituent espanyol i no pas un acte de sobirania catalana com havia volgut el text de Núria», o projecte d’estatut.⁸⁶⁰

Segons l’informe de l’ambaixador britànic a Espanya, amb qui s’entrevista durant la guerra per plantejar-li una proposta de mediació, Carrasco, «si bé catòlic, estava tan convençut com a català que s’estimaria més morir amb els seus vuit fills al voltant d’una bandera catalana que sotmetre’s a les idees del govern del general Franco». És una qüestió que el seu biògraf, Hilari Raguier, considera

---

858 A: Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 207.

859 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 209.

860 Joan B CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!...*, p. 58.

fonamental en la vida de Carrasco Formiguera. Vinculada a les seves conviccions catalanistes, creu que la millor solució per a la postguerra és un estat federat per a Catalunya. Així ho expressa en la seva entrevista amb l'ambaixador britànic, que escriu: «La idea» que Carrasco li expressa «és que la solució federal és l'única que ofereix perspectives de pau duradores per a Espanya».⁸⁶¹

Quan Oriol Anguera de Sojo entra al govern de la República per la CEDA, la direcció de la UDC s'enfada profundament li truquen per *felicitar-lo*. Carrasco Formiguera va més enllà i li dedica aquestes paraules d'amor: «Escolteu-me, l'última cosa que li dic al ministre de Justícia d'Espanya: Mori Espanya!!!».⁸⁶²

Catòlic practicant i defensor dels drets/privilegis de l'Església davant la legislació republicana, és afusellat per catalanista. Així ho confirma Jacques Maritain, qui «veía en la ejecución del diputado católico catalán Manuel Carrasco y Formiguera una ilustración de la declaración de Franco contra la autonomía catalana».⁸⁶³

Hilari Ragner coincideix amb la valoració de Maritain:

«En començar l'ocupació de Catalunya, dues campanades com la derogació de l'estatut i l'execució del catòlic Carrasco Formiguera deixaven ben clar que no es tractava tant d'una qüestió de dretes i esquerres o de comunistes i catòlics, sinó sobretot de repressió del nacionalisme».⁸⁶⁴

Carrasco fa ús de dos drets del condemnat a mort abans no s'executi la sentència: fer testament i ser assistit per un capellà, que també li donaria l'extremunció. Carrasco demana que sigui el seu amic jesuïta Ignasi Romañá qui l'assisteixi, en comptes del capellà de la presó (dolent fins i tot amb un catòlic com Carrasco). Fa testament sacramental, tot i que també podia fer testament escrit perquè «El testament sacramental és una especialitat del dret barceloní, que permet d'expressar la darrera voluntat de paraula, davant de dos testimonis. Hauria estat molt més segur i pràctic deixar escrit un testament hològraf, que el mateix Jutjat d'Execució garantiria [...] aquell privilegi era una relíquia dels segles que Catalunya era lliure i cristiana, i fer-ne ús significava per a ell, en aquell moment definitiu, l'expressió de la seva consciència de cristià, de català i d'home de lleis».⁸⁶⁵

Romañá «havia exhortat el seu amic Manuel a retractar-se públicament del seu catalanisme i així salvar la vida, però Carrasco s'hi havia negat terminantment». Carrasco «morí per Catalunya, i el seu procés havia estat, com un dia es diria del que pocs anys després va condemnar el president Companys, un procés a Catalunya».⁸⁶⁶

---

861 A: Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 369-372. Entrevista amb Hilari Ragner a Montserrat, desembre de 2016.

862 A: Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 70-71.

863 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, LXXII.

864 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 368.

865 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 380.

866 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 384.

Cultura política.

Coneix la literatura medieval catalana (Llull, *Curial e Güelfa*, les quatre grans cròniques), apassionat de la poesia catalana *moderna* (Verdaguer, Maragall, Carner) i gran amant de la música (va al Liceu a escoltar Wagner, però al galliner, no a platea, així com escolta l'Orfeó Català al Palau de la Música Catalana). Hereu d'una tradició, participa en reunions o tertúlies, a casa seva o d'altri, on es parla de cultura en general (música, política, poesia). A més, tenia el gos deslligat, obria la gàbia i deixava que el canari volés lliurement pel pis i posava el peix a la banyera fins el dia que se'ls va escapar pel forat. És així perquè té un gran anhel de llibertat que la seva experiència vital accentua. Quan era a Sant Pol, ubicació de la seva segona residència i lloc on passava les vacances, feia volar un estel. Acció que va «d'acord amb l'amor a la natura i a la llibertat que tenia Carrasco Formiguera». A Sant Pol, a més de fer voleiar l'estel, la seva arribada es feia avinent perquè penjava una senyera a casa.⁸⁶⁷

El model de sociabilitat en base a tertúlies és important per no quedar exclòs de la vida pública:

«Des del final del XIX, les penyes barcelonines havien tingut un considerable relleu social i fins i tot una certa capacitat d'influència doctrinària en un panorama polític, ideològic, cultural i artístic. [...] Tot i que amb el canvi de segle algunes d'aquestes penyes perderen poder d'influència en la fixació de la vida intel·lectual i cultural barcelonines, encara estaven força arrelades a la capital catalana. Constituïen llocs de reunió informal, però a vegades van arribar a constituir vehicles molt poderosos de cohesió i d'enquadrament parapolític, o de difusió d'idees, gustos i modes, amb tot el que això significava d'exclusió dels no habituals a les reunions».⁸⁶⁸

Portat a la Segona República, Enric Ucelay tradueix: a la Barcelona dels trenta tothom es coneix.⁸⁶⁹

Abans de ser advocat, Carrasco treballa de passant, primer al despatx d'Andreu i Barber, després al de Francesc d'A. Ripoll. Aquest últim serà un magnat de la indústria catalana, però abans estava interessat en aspectes polítics i socials i probablement va influir Carrasco. Ripoll és amic i veí de la família Carrasco i qui va introduir Carrasco en la política activa. Com Ripoll, Carrasco és escollit regidor de l'Ajuntament de Barcelona per la Lliga com a independent el febrer de 1920. Llavors, la Lliga era un partit catalanista.⁸⁷⁰

Raguer explica per què. En veient l'agitació revolucionària de 1918, acabada la guerra i iniciada la revolució russa, Cambó tem que la revolució arribi a Catalunya. Per tal de contrarestar-la, creu arribada l'hora de concedir l'autonomia a Catalunya, amb l'esperança que aquesta fita política allunyi les classes populars de les seves pretensions socials, enmig de l'eufòria de la Catalunya aliadòfila pel resultat de la Primera Guerra Mundial. El rei mateix així li ho demana a l'aleshores ministre de Foment. És un canvi en l'orientació política de la *villa y corte*, des de la qual a principis

---

867 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 67, 78.

868 Jordi CASASSAS: *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya...*, p. 213.

869 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 247-248.

870 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 87.

de segle havien enviat Lerroux a Barcelona a fer tot el contrari: anorrear el catalanisme. La CNT declina la invitació de la Lliga a sumar forces per l'autonomia. Per als confederals, «si el gobierno de Madrid era una tiranía, la autonomía catalana era otra tiranía más, anacrónica ajena a los intereses obreros». Entenen que l'autonomia no milloraria la situació social del proletariat.⁸⁷¹

Participa a la Conferència Nacional Catalana (abril de 1922). Presenta una esmena a la ponència de Rovira Virgili, que l'accepta i que declara Catalunya republicana. Se separa individualment de la Lliga i s'integra a Acció Catalana el gener de 1923. Quan fa el canvi, passa de ser regidor a l'Ajuntament de Barcelona per la Lliga a ser-ne per Acció Catalana, essent un dels sis regidors de la nova formació catalanista al consistori barceloní.

Carrasco és un opositor de la Dictadura. Ens ho explica Hilari Ragner, en un fragment on admet la pèrdua de pes de l'Església catòlica a totes les Espanyes ja abans de la República laïcitzadora:

«L'intent de prohibir la predicació i la catequesi en català va enfrontar el dictador amb l'Església catalana, i en primer lloc amb el cardenal Vidal i Barraquer. Arreu d'Espanya l'Església era avorrida; a Catalunya patia una autèntica persecució. Per a Carrasco i Formiguera, que sentia la fe i la pàtria unides en un sol amor, això afegia nous motius d'avversió a la dictadura, per si les seves sinceres conviccions democràtiques no bastessin».⁸⁷²

Carrasco participa al pacte de Sant Sebastià, reunió de republicans per preparar el canvi de règim en la qual Carrasco parla d'autodeterminació i Constitució autònoma aprovada pel poble català. La part catalana de la reunió, entre la qual Carrasco, entén que la República acceptarà l'estatut d'autonomia o constitució autònoma aprovada en referèndum pel poble català. La part castellana entén i durà a la pràctica que allò que el poble català aprova és un projecte d'estatut que no es converteix en llei fins que no passi per les Corts. Carrasco és autor d'una obra específica que analitza la reunió: *El pacte de San Sebastián*.

Havent acompanyat Macià tot el dia el 14 d'abril de 1931, quan Companys proclama la República espanyola i poc després l'antic coronel de l'exèrcit espanyol proclama la República Catalana, torna a casa a altes hores de la nit. Carrasco, satisfet de la jornada històrica, manifesta a la seva dona: «Ja em puc morir! He vist Catalunya lliure!». Escollit ministre de Comunicacions de la República Catalana, Carrasco viatja a la capital de la República com a representant plenipotenciari de Macià immediatament després de la proclama de l'Avi, la qual cosa demostra la voluntat d'aquest de no desentendre's dels republicans castellans. Quan Nicolau d'Olivera torna de l'exili i arriba a Madrid, és nomenat ministre de la República i relleva Carrasco com a representant de Macià.⁸⁷³

Hi ha diverses versions de la proclama de Macià. La definitiva l'escriu Carrasco:

---

871 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 87 i ss. Paco Ignacio TAIBO: *Que sean fuego las estrellas...*, p. 57, 88.

872 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 119.

873 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 144.

«Hombre de paz y de derecho, Carrasco retocó la proclamación de Macià en su versión oficial y definitiva, con mayor precisión jurídica y expresa referencia al Pacto de San Sebastián».⁸⁷⁴

Amb la reconversió de la República Catalana en Generalitat de Catalunya, Carrasco passa a ser conseller de Sanitat i Beneficència. Com a conseller, i fins que cessa a finals de desembre de 1931, Carrasco s'esforça a evitar tot conflicte entre els catòlics integristes, com el bisbe Irurita, i els actors polítics anticlericals, com la CNT i una part de ERC.

Elegit diputat constituent per Girona a la llista conjunta d'Acció Catalana (PCR) amb Esquerra Republicana i altres partits favorables a l'estatut. És baixa del partit a causa de posicionaments incompatibles sobre la qüestió religiosa. Encapçala l'escissió més important – no la primera- del Partit Catalanista Republicà cap a Unió Democràtica de Catalunya. Entra formalment al nou partit el juny de 1932, «tot i que el seu apropament i la participació en actes del partit és un fet des de la seva expulsió» del PCR.⁸⁷⁵

Carrasco es passa el dia a la Generalitat. Claudi Ametlla el defineix com un «gran arrauxat, tan bo com el pa i mancat de malícia com un sant», un «abrandat tocat d'extremisme», de gran religiositat i a qui «la propaganda del catalanisme sembla escaure-li més que l'organització de Catalunya».⁸⁷⁶

Diputat constituent per Acció Catalana, adquireix certa fama de diputat díscol quan no respecta el posicionament del partit sobre la qüestió religiosa i se l'invita a deixar el partit, cosa que fa. Tot i que la seva adhesió a Unió Democràtica és posterior a la seva tasca com a diputat, en aquesta època actua gairebé com si fos diputat del partit democratacristià català.

En la seva tasca de diputat constituent, Carrasco vota a favor del sufragi femení. Argumenta que no pot excloure's del dret a vot la meitat dels ciutadans, i que aquesta concessió reforça la República, ja que la majoria dels ciutadans són republicans, i entre ells hi ha molts catòlics. Es fa sentir enmig de la cridòria, generalitzada i constant com en tota qüestió polèmica, apel·lant a la democràcia i a la tolerància. Argumenta, també, que al llarg de la història els catòlics han fet servir la religió per perseguir aquells que no eren catòlics, i que ara no s'ha de caure en el parany de fer la mateixa política a la inversa, és a dir, anar contra els catòlics. No entra a valorar l'argument que les dones freqüenten el confessionari i que arran d'això el seu vot serà conservador, com defensen alguns sectors d'esquerra.

Carrasco proposa suprimir l'article 3 de la Constitució, sobre l'aconfessionalitat de l'estat: «El Estado español no tiene religión oficial». Vol que l'estat no es declari confessional ni aconfessional. Argumenta que aquest article «molestava, sense cap resultat, els sentiments d'una gran part dels

---

874 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 221.

875 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 176.

876 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 88.

ciutadans». Però veient que són els catòlics intransigents els que hi voten a favor, retira la seva esmena.⁸⁷⁷

Raguer sintetitza l'acció parlamentària de Carrasco:

«La seva posició a les Corts, en el debat de la qüestió religiosa, no és la d'un fanàtic, com ens voldria fer creure Azaña; no es confon amb l'integrisme d'alguns diputats basco-navarresos, ni amb la d'aquells agraris que més que la llibertat de l'Església defensaven la propietat privada. El nacionalisme de Carrasco Formiguera era integral, però no utòpic: tenia el sentit concret de la política, que vol dir la convicció d'uns principis i la visió d'uns objectius a llarg termini, ni que semblin llunyans, però que cal sembrar, i alhora una consciència de les possibilitats i dels mitjans d'acció efectiva immediata».⁸⁷⁸

La política republicana en matèria religiosa dóna més de si. Aprovada l'aconfessionalitat de l'estat, la dissolució dels jesuïtes i la prohibició de l'ensenyament a l'Església, Carrasco no està d'acord amb cap i intervé a les Corts en el famós debat de 13-14 d'octubre de 1931, la sessió de l'aprovació de l'article 26 de la Constitució, per defensar els jesuïtes, gràcies als quals va poder acabar el batxillerat quan la seva família s'havia quedat sense diners per continuar pagant-li els estudis. Per la seva part, Azaña justifica les mesures laïcitzadores i les entén com una mesura de salut pública. De la mateixa manera, ERC les veu com un imperatiu necessari per a la pau i la supervivència de la República. Carrasco les veu com un atropellament a la llibertat en el si d'un fals concepte de salut pública, i les qualifica de feixisme.

Carrasco té una posició singular:

«En un ambient apassionat, que enfrontava de manera cada cop més irreconciliable els catòlics generalment enemics de la República amb els republicans enemics quasi tots de l'Església, Carrasco i Formiguera parla amb vehemència per no dissociar la fe cristiana de la democràcia. Per això es proclama una vegada i una altra catòlic i republicà».⁸⁷⁹

Carrasco és lleial als jesuïtes pel que hem vist abans:

«En la cuestión religiosa, se opuso, como republicano y como demócrata, a lo que juzgaba trato injusto de la Iglesia, y cuando se decía que los colegios de los jesuitas sólo se dedicaban a los hijos de los ricos no se avergonzó de atestiguar que al morir su padre y arruinarse su familia, pudo cursar el bachillerato con una beca en un colegio de la Compañía de Jesús. Al margen de la actuación parlamentaria, convencido como estaba de que la intrincación de los bienes de la Compañía de Jesús era un robo, no tuvo reparo de conciencia para colaborar en delicadas gestiones y transacciones para poner a nombre de terceros edificios y otras propiedades de los jesuitas».⁸⁸⁰

A favor de l'article 26 de la CRE (art. 24 durant el debat) hi voten a favor els diputats catalans a les Corts constituents que no siguin Ramon d'Abadal (Lliga), Josep Ayats (Dreta Liberal Republicana) ni Manuel Carrasco Formiguera (Acció Catalana). Per tant, Carrasco actua contra el vot del seu propi partit.

---

877 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 160.

878 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 116.

879 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 164.

880 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 221.

El juny de 1932 Carrasco ingressa a la UDC, amb la qual havia simpatitzat des del primer moment. «Manuel Carrasco Formiguera va ser des d'aquell moment l'home més important d'Unió», amb la qual s'identifica plenament, a diferència del que li havia passat anant amb la Lliga i Acció Catalana. El canvi obeeix a una inquietud que «responia, doncs, a un ambient o unes posicions ideològiques i pràctiques que no encaixaven amb allò que la seva consciència i les seves conviccions li exigien imperiosament de defensar o de combatre».⁸⁸¹

El febrer de 1933, actuant ja com a diputat de la UDC malgrat haver estat escollit com a candidat d'Acció Catalana, Carrasco intervé a les Corts per defensar el dret universal i inalienable a impartir docència. Per a Carrasco, negar-lo és vulnerar el dret natural i el dret internacional. Altres diputats entenen la intervenció de Carrasco com una amenaça (més) contra la República.

Durant la guerra Carrasco segueix col·laborant amb la Generalitat. Com a assessor jurídic del Comissariat de Banca i Borsa, Carrasco controla comptes corrents de propietaris fugitius, que la Generalitat havia bloquejat el 26 de juliol de 1936. Quan empreses col·lectivitzades volen apropiarse d'aquests fons, Carrasco fa prevaldre la legalitat i s'hi oposa.

Religió i moral.

Catòlic practicant. Hereta la fervorosa fe cristiana de la seva mare i del confident d'aquesta, un jesuïta, per bé que no hereta l'integrisme religiós d'aquest últim. A la paret, darrere de l'escriptori de casa seva, Carrasco hi té una senyera i un Crist. Per a Hilari Ragner, Carrasco Formiguera seria un més «entre aquells catòlics liberals i oberts, molt freqüents a casa nostra, que havien rebut amb satisfacció l'adveniment del nou règim» republicà.⁸⁸²

Defensor dels privilegis de l'Església. Com a diputat a corts constituents, actua en el mateix sentit del vot que Gil Robles. Carrasco està a favor que l'estat segueixi mantenint els ordes religiosos, en virtut del Concordat de 1851, que finalment la República deroga. L'article més polèmic de la CRE és l'art. 24, que serà l'art. 26 del text definitiu, pel qual queden dissoltes totes les ordes religioses, a més de prescriure la prohibició de l'ensenyament religiós, en tant que la nova legislació no permet ensenyament diferent a l'oficial. Carrasco surt de la cambra per tal de no haver-lo de votar. Per a Montserrat Baras, que ens explica l'afer des de la perspectiva del primer partit de Carrasco, «Es posa així de manifest una divergència dintre del partit [Acció Catalana], la qual cosa no significa l'existència de dos camps clarament delimitats, o de dues teories sobre la qüestió religiosa contraposades, sinó d'un problema de definició política al respecte, tant per part dels elements laics com per part dels elements confessionals». Carrasco se situa entre els segons.⁸⁸³

881 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 181-182.

882 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 166.

883 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 168.

Carrasco, antic alumne dels jesuïtes, actua «en una postura radical de defensa dels ordes religiosos, especialment de la Companyia de Jesús, que es manifesta no sols en el seu discurs davant la cambra [de 13 d'octubre de 1931], sinó en el fet de prendre part en actes en els quals es fa una crítica a la postura religiosa presa a la Constitució», de la qual en demana la revisió, fet que motivarà la seva expulsió d'Acció Catalana (PCR). «Però aquesta no era la postura de tots els elements confessionals del partit». Bofill Matas intenta una postura conciliadora que eviti una ruptura pel tema religiós que feia temps que s'entreveia possible arribat un moment com aquell, però aviat s'aparta de la direcció polític del partit, i més tard del partit mateix. Triomfa la via laica, que encapçala Lluís Nicolau d'Olwer, el president del partit.⁸⁸⁴

Ignasi Romañá, jesuïta que havia estat company d'estudis de Carrasco, elabora l'estratègia de defensa de l'Església davant la República, juntament amb altres eclesiàstics com el cardenal Vidal Barraquer i amb Carrasco com a braç executor:

«No en tinc constància documental, però tenint en compte la defensa coratjosa de l'Església i de la Companyia de Jesús que Carrasco va fer a les Corts, i sabent la gran amistat que hi havia entre ell i Romañá, podem donar per segur que actuaven de mutu acord i mantenien una relació constant».⁸⁸⁵

A les Corts Constituents, i durant el debat de l'article 26 de la Constitució, aprovat el 14 d'octubre de 1931 minuts després de la mitjanit:

«la identificación sectaria de la Iglesia con los poderes tradicionales. El artículo no fue obra del odio anticlerical, sino de la voluntad de la mayoría parlamentaria de acabar de una vez por todas con la identificación abusiva del catolicismo con la Monarquía y la Dictadura – como dijo en las Constituyentes el diputado catalanista democristiano Carrasco Formiguera-, y de combatir con medios legales a su alcance su tradicional rechazo del pluralismo, el liberalismo y la democracia y su defensa cerrada del derecho de propiedad sobre todo atisbo de reforma social».⁸⁸⁶

Per contra, Mendizábal manifesta l'oposició dels catòlics coetanis a aquestes mesures, qualificant l'article 26 de la Constitució com «un aparato de represión legal contra la libertad religiosa».⁸⁸⁷

La posició oficial del partit és poc clara, excepte per a casos com el de Carrasco, i desencadena la creació d'un altre partit, juntament amb altres factors aliens a l'Acció Catalana (PCR):

«La nota que expresa la postura oficial del partit és llarga, farragosa i poc clara respecte al problema de les actituds personals dels seus dirigents, repeteix el seu lema de liberalisme i tolerància i intenta salvar les susceptibilitats tant dels seus membres laics com dels confessionals, reprovant, això sí, la participació de Carrasco i Formiguera (sense anomenar-lo) en actes partidaris de la revisió constitucional. [...]

Dos dies després de la redacció de la nota es crea UDC, partit confessional cristià que absorbirà una gran part dels escindits del PCR pel problema religiós».⁸⁸⁸

---

884 Ídem.

885 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 56-57.

886 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p. 225.

887 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 153.

888 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 169-171.

L'expulsió formal de Carrasco s'acorda en la reunió anual del PCR de 7 de febrer de 1932, tot i que es considera que l'actitud del diputat constituent no és incompatible ni contrària al PCR, per bé que La Publicitat deixa clar que Carrasco ha contravingut la disciplina del partit. El seu president, Nicolau d'Olwer, defensa l'art. 26 CRE com un mal menor, ja que la proposta inicial dels socialistes era dissoldre totes les ordes religioses i nacionalitzar els seus béns, i la llei només afecta la Companyia de Jesús, amb un pes entre les classes dirigents tradicionals del país ibèric segurament comparable al de l'Opus Dei en temps del franquisme. La seva expulsió «produirà en el partit una escissió ràpida, propiciada, a més, per l'aparició recent d'un partit polític de base republicana i confessional que serà l'inici de la democràcia cristiana a Espanya»: Unió Democràtica de Catalunya.⁸⁸⁹

Oposat a la legislació republicana en matèria religiosa. Intenta boicotejar-ne els efectes posant a nom seu propietats de la Companyia de Jesús per tal d'evitar que siguin nacionalitzats.

Les cartes de Carrasco a la seva esposa de la presó estant, durant la guerra, «constitueixen un cop epistolar d'un gran valor humà, religiós i polític». Carrasco es comunica per carta amb dues de les seves filles, presoneres en un convent de Burgos i a qui les monges prohibien combregar per *rojo-separatistas*. Però quan reben les cartes de Carrasco, «les paraules d'aquest respiraven una religiositat i una elevació moral tan innegables que aquelles religioses van anar canviant d'actitud». Les seves filles poden anar a missa. Carrasco, de la presó estant, no. Carrasco «sempre reclama que li escriguin més» cartes; «agraeix les cartes als qui les envien, però alhora en dona gràcies a Déu»; i són «la font de vida, ànim i tranquil·litat més important» que podia rebre, així com «un gran consol». Carrasco assenyala a la seva esposa que estan físicament «separats per primera vegada, però més units en esperit que mai».⁸⁹⁰

Hilari Ragner entra novament en aspectes molt íntims de la vida de Carrasco, en aquest cas de la relació amb la seva esposa. Les resumim dient allò que també sostenim per a les cartes d'exili (no de presó) del nostre biografiat, que igualment adreça a la seva esposa: Carrasco i Boronat viuen una relació d'amor a distància, epistolar i a causa de l'aïllament físic que els és imposat.

Explica Ragner, sobre Carrasco:

«Per a un home tan profundament cristià com ell, era especialment dolorós veure's privat dels sagraments. Per estrany que sembli, en aquella Espanya que presumia de tan catòlica, no podia assistir a missa ni els diumenges, ni per Sant Josep, ni per Setmana Santa, ni per Corpus».⁸⁹¹

Com que l'Espanya suposadament catòlica impedeix al catòlic Carrasco assistir a missa, aquest ora mentalment dues hores diàries pensant en la seva família, com explica en carta a la seva dona:

889 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 174.

890 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 288, 301, 307-308, 311.

891 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 325.

«Cada dia de 9 a 10 del matí i de 7 a 8 de la tarda prego en companyia vostra, de manera que a aquestes hores, siguis on siguis, si et reculls veuràs com entres espiritualment en mi».⁸⁹²

Hilari Ragner explica:

«Des del moment de la captura del Galdames, Carrasco Formiguera va veure clar que, humanament parlant, era el seu un cas perdut. Se sabia innocent i no tenia res a rectificar, però no es feia il·lusions: coneixia prou bé la justícia militar de la Dictadura, i ja tenia notícies de la de Franco. El que se li feia inacceptable era que la dona i els fills haguessin de compartir les seves penalitats. Per això, si davant dels homes no pot honradament acceptar com a justa la seva pena de mort, davant de Déu ofereix la seva vida per la salvació de la seva família. Això explica la seva immensa alegria quan la dona i els fills poden marxar, i també la serenitat amb què en endavant afrontarà la imminència de la mort, i la mort mateixa. La coincidència, amb pocs dies de diferència, entre el consell de guerra que el va sentenciar i l'alliberament de la família, el devia confirmar en la convicció que Déu havia escoltat la seva pregària».⁸⁹³

Carrasco envia una carta a al president Companys demanant-li que l'afusellament del primer no es converteixi en font de venjances. En paraules de Ragner, és «una petició ben cristiana». Com en el cas de Batet, els últims moments de Carrasco, des que el vénen a buscar a la cel·la fins que l'executen, transcorren amb tranquil·litat i serenitat, lluny de l'angoixa d'altres casos. Carrasco «afrontava serenament la seva execució».⁸⁹⁴

Repressió i exili.

El demòcrata Carrasco Formiguera té problemes amb les dues dictadures que hi ha a Espanya el segle XX. En les dues és empresonat. Sobrevis a la primera, però no a la segona.

Carrasco va per primera vegada a la presó, i més concretament al penal de Burgos, al qual tornarà durant la segona dictadura de la història recent d'Espanya, per haver publicat unes caricatures sobre el desastre d'Annual al seu diari *L'Estevet*, per la qual cosa és processat per la justícia militar en base a la llei de jurisdiccions i traslladat a Burgos ja durant la Dictadura. El *crim* de Carrasco va ser haver denunciat la ineptitud de l'exèrcit. El judici se celebra el juny de 1923, mesos abans del cop d'estat. Condemnat a presó, és traslladat des de la Model de Barcelona al penal de Burgos. Surt de la Model encadenat amb un delinqüent comú. En equiparar el delicte polític al delicte comú, Ragner considera Carrasco un pres polític de la Dictadura a causa de l'anticatalanisme de la qual. El règim dictatorial priva Carrasco de la condició de regidor municipal barceloní.⁸⁹⁵

Davant el seu empresonament, el Col·legi d'Advocats de Barcelona (CAB), entitat no gens afina a la Dictadura, denuncia el tracte vexatori sofert durant el seu empresonament i trasllat i escriu una missiva al Col·legi d'Advocats de Burgos posant-lo en coneixement i recomanant-li la persona de

---

892 Ídem

893 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 334.

894 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 381-383.

895 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 119 i ss.

Carrasco Formiguera. Dit altrament, Carrasco obté el recolzament dels seus col·legues barcelonins, dels seus companys de professió.⁸⁹⁶

El març de 1924, un mes abans de complir condemna, és posat en llibertat. El juny de 1924 és elegit per formar part de la junta de govern del CAB. Aquell mateix any tota la junta de l'entitat entra en conflicte amb la Dictadura per la negativa de la primera a editar la guia judicial en català, atesa la imposició del règim de fer-ho només en castellà i contra la costum dels anys anteriors. A causa del conflicte, una Reial Ordre de març de 1926 destitueix la junta del CAB i confina els seus integrants en diverses poblacions allunyades del que la Dictadura, que en desconeix la història, considera Catalunya. Per això, Carrasco viu sis mesos a Tamarit de Llitera.

La sentència de mort culpabilitza Carrasco d'adhesió a la Generalitat. Aquesta col·laboració implica ajudar en la constitució d'un tribunal de la justícia especial de guerra, fer funcionar indústries col·lectivitzades i l'administració dels béns confiscats als rebels. Hilari Ragner hi afegeix:

«Cal dir que el paper de Carrasco, en tots els afers que la sentència esmenta, no podia pas ser el de prestar-se a la venjança o a la repressió, sinó més aviat de reduir al mínim les sancions, que no en patissin els qui no tenien cap culpa de l'alçament militar, i que si calia imposar sancions – ell només s'ocupava de l'aspecte econòmic-, que tot es fes sota control del govern, cas per cas. Aquest esforç va ser precisament la causa d'haver de fugir de Catalunya, i per tant la causa indirecta de la seva mort».⁸⁹⁷

El 17 de desembre de 1936 *Solidaridad Obrera* publica un article en què acusa Carrasco de catòlic, dretà i contrari a la revolució. La seva vida corre perill:

«Els fills de Carrasco recorden que, la nit després de ser publicat aquest últim article, el seu pare ja no va dormir a casa, sinó a la Generalitat, i que la precaució no va ser supèrflua, ja que uns milicians el van anar a buscar aquella mateixa nit: la denúncia de Solidaridad Obrera era com una sentència de mort. [...] Carrasco Formiguera, malgrat el seu desig de servir Catalunya i la Generalitat, malgrat voler lluitar per la democràcia, havia de fugir, sense que la legítima autoritat el pogués protegir prou».⁸⁹⁸

Carrasco ha de marxar perquè es posa en el punt de mira a causa de la seva reiterada negativa a la pretensió dels comitès de les indústries col·lectivitzades de retirar fons dels comptes particulars dels antics propietaris, com hem vist en un apartat anterior.⁸⁹⁹

Hilari Ragner relaciona Carrasco amb altres autoritats republicanes que integren l'exili del 36:

«Las autoridades catalanas que más se habían señalado en la defensa y evacuación de personas en peligro tuvieron que acabar huyendo también ellos al extranjero para no ser víctimas de los anarquistas y otros incontrolados: el consejero del Interior de los primeros meses Josep M. Espanya Sirat; el consejero de Cultura, Ventura Gassol; el comisario de Orden Público, Frederic Escofet Alsina; o Manuel Carrasco Formiguera, que, amenazado por los anarquistas por su condición de notorio político católico, defensor de la Iglesia en las Cortes constituyentes, y concretamente de facilitar la

---

896 Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona...*, p. 291-292.

897 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 254.

898 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 258.

899 Gemma CABALLER [ed]: *La solitud de la llibertat...*, p. 88.

salida al extranjero de sacerdotes y religiosos, tuvo que trasladarse a Euskadi y, apresado por los franquistas, fue condenado a muerte y fusilado».⁹⁰⁰

Tarradellas li diu que segueixi treballant des de França, però Carrasco insisteix a anar a Euskadi, desconeixent els episodis de violència revolucionària que s'hi havien produït. Carrasco

«no volia ser un de tants catalans que passaven la frontera i seguien la guerra des de França o d'Itàlia, ni tampoc un dels que es donaven la bona vida a París amb l'excusa de missions oficials encomanades per la Generalitat, o per la República. D'altra banda, admirava els bascos, perquè mantenien aquella unitat entre l'ideal religiós i el patriòtic que tan difícil era de salvar a Catalunya».⁹⁰¹

Bàsicament, Carrasco hi va perquè vol. No se li encarrega cap missió ni cap rol concret en nom de la Generalitat. Tot i així, se'l rep com un ambaixador. Carrasco torna a Barcelona molt aviat per emportar-se la família amb ell. Uns milicians el reconeixen així que arriba a Barcelona, el 5 de febrer de 1937. L'endemà surt cap a França en cotxe protegit pels Mossos de l'Esquadra. Es queda a Perpinyà fins que el dia 17 hi arriba la família. Es queden uns dies a Baiona. El 2 de març de 1937 s'embarquen al vaixell de càrrega Galdames (el primer l'havia fet a bord d'un destructor anglès), però el vaixell no salpa i tornen a l'hotel.

Un dels amics bascos de Carrasco té una conversa amb aquest a la delegació del govern d'Euskadi a Baiona i li aconsella que no pugi al vaixell. Carrasco decideix marxar perquè no podia costejar més l'estada de tota la família i no en diu res a la dona. En un dels aspectes íntims dels seus biografiats que Hilari Ragner historia, quan serien fets presoners Carrasco repetia: «Déu meu, quina responsabilitat que tinc!». El 5 de març de 1937 surten del port de Baiona.⁹⁰²

El vaixell és atacat per l'armada franquista i els seus tripulants són fets presoners. Inclou Carrasco i tota la part de la seva família directa que havia anat amb ell. La seva esposa i les filles que l'acompanyen en el viatge són dutes a un convent de Burgos que funciona com a presó, del qual surten en llibertat a partir d'un *canje* per familiars de López Pinto. La Generalitat intenta un *canje* per Carrasco, però la tasca d'evacuació de persones amenaçades fa que no tingui dretans significats a la presó prou representatius perquè l'altre bàndol pugui acceptar-lo. Així que Carrasco roman a la presó fins que és afusellat. Es comunica amb la seva dona per mitjà de cartes:

«No cal dir que totes són escrites en castellà. En català, certament, varen ser sentides i pensades; escriure a la seva muller en castellà per força devia resultar per a en Manuel una penosa violència. A més de la coacció de la llengua, hi ha la de la censura, doblement imposada pel règim penitenciari i pels temps de guerra».⁹⁰³

El consell de guerra contra Carrasco se celebra el 28 d'agost de 1937, cinc mesos després de la seva única declaració. Carrasco intervé només al final del judici:

---

900 Hilari RAGUER: *La pólvora y en incienso...*, p. 200.

901 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 259.

902 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 269.

903 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 302.

«És en aquest moment, i amb la certesa moral que l'anaven a condemnar a mort per rebel·lió militar, que devia alçar-se per dir que el delictes de rebel·lió militar no l'havia comès ell, sinó ells, que faltant al jurament de fidelitat prestat a la República s'havien sublevat contra el govern legítim. El president el va interrompre amb grans cops de puny sobre la taula i el va fer callar».⁹⁰⁴

Per a Hilari Ragner,

«al capdavant, Carrasco és condemnat a mort per la seva ideologia política. La seva notòria convicció religiosa no li serveix d'atenuant, sinó al contrari, constitueix un element d'aquella «cultura y formación» que segons la sentència «acentúa el grado de perversidad», i així ja se li pot aplicar el grau màxim: pena de mort».⁹⁰⁵

Hilari Ragner afirma que l'ordre d'afusellar Carrasco Formiguera només pot venir per part del general Franco. La carta que el jesuïta Ignasi Romanyà, conseller espiritual de Carrasco al penal de Burgos, adreça a la vídua del polític democristià, no deixa cap dubte sobre una ordre vinguda des de la més alta instància. En la carta, Romanyà diu que Carrasco, havent estat informat del seu afusellament la nit anterior a fer-se efectiu,

«no abrigaba esperanzas de éxito por la forma en que venía la orden. En muchas partes vi con admiración que yo comunicaba la noticia, y que sorprendía, como a mí, la resolución adoptada. Me ayudaron, nada se escatimó, pero era inútil todo. La resolución era irremediable».⁹⁰⁶

Seguint aquest argument, Franco probablement firma (aprova, dona el seu vist-i-plau, o *enterado*) l'execució de Carrasco el matí del dia anterior a l'afusellament, com acostumava a fer, però «la notificación oficial del “enterado” no se había hecho hasta el atardecer, tal vez de no dejar tiempo para enojosas peticiones de clemencia».⁹⁰⁷

Ragner continua el relat:

«Mientras transcurrían las horas de aquella noche, el P. Ignacio Romañá, en lucha frenética contra el reloj, continuaba llamando a todas las puertas imaginables. Tenía muy buenas relaciones en el campo franquista y, ni que fuera a unas horas tan extemporáneas, las altas personalidades a las que acudía le atendían con todo interés, emprendían también ellas, por teléfono o hasta personalmente, las gestiones a su alcance, pero topaban siempre con la misma muralla: se trataba de una decisión tajante emanada del vértice, y por tanto era inapelable».⁹⁰⁸

La notícia de l'afusellament de Carrasco Formiguera commou la societat catalana tota i es deixa sentir a l'estranger:

«A las misas que celebramos por su alma, a las que solo invitamos particularmente para no convertirlas en espectáculo público, asistió un gentío enorme de todas las clases sociales y de todos los grupos políticos. Toda la prensa, reflejando la emoción del pueblo, ha glosado la figura y la muerte de Carrasco en términos ponderados y conmovedores. Aun la anarquista. Pero no es solamente en Cataluña donde ha producido emoción la muerte de Carrasco; internacionalmente

---

904 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 339.

905 Hilari RAGUER: *Divendres de passió...*, p. 345.

906 Carta de Romanyà a Pilar Azemar 11-4-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 521.

907 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 227.

908 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 227-228.

ha causado profunda sensación. En París toda la prensa ha hablado, con indignación, del hecho y ha ensalzado la figura del finado. Los medios católicos están conmovidos».⁹⁰⁹

Gregori Mir explica:

«a Burgos, M. Carrasco Formiguera, dirigent catalanista i catòlic, que havia intentat aturar la guerra, va ser afusellat sense consideracions ni pietat de cap casta. Era el cruel avís que els insurrectes enviaven als catalans que es mantenien fidels a la democràcia que havia fet possible l'autonomia de Catalunya».⁹¹⁰

Paul Preston sosté que Carrasco Formiguera va ser executat per ser republicà i catalanista.⁹¹¹

Carrasco mor afusellat a les 7h del 9 d'abril de 1938.

Tercera Catalunya?

Raguer l'erigeix en el cas paradigmàtic de tercera Catalunya. Fa gestions per aturar la guerra, el persegueix la CNT-FAI en zona republicana i és executat per separatista en zona nacionalista. A més d'incloure'l a la tercera Espanya, Raguer torna a relacionar-lo amb altres personalitats amb qui compartiria aquesta mateixa condició:

«Manuel Carrasco Formiguera, junto con Luis Lucia Lucia y al lado de un prelado como Vidal Barraquer o un militar como el general Domingo Batet, han de ser contados entre los más destacados de aquella tercera España que no cabía en ninguna de las otras dos».⁹¹²

3.3. Joan B. Roca Caball.

Breu presentació.

Joan B. Roca Caball (Barcelona 1898 – 1976). Advocat, periodista, funcionari de presons precursor de la reinserció social dels presos i militant d'Unió Democràtica des de la creació del partit i fins a la mort de Roca Caball. Josep Antoni Duran Lleida, l'últim secretari general d'Unió, el defineix com «el motor del partit durant tota l'època de la Generalitat republicana».⁹¹³

Directiu del Futbol Club Barcelona amb la Dictadura, per la seva capacitat de treball i vocació conciliadora passa de la junta directiva de l'entitat a ser, correlativament, vicepresident i president de la Federació Catalana de Futbol durant la República. Amb la dictadura de Franco, segueix assistint com a soci al camp del Barça, primer Les Corts i després el Camp Nou.⁹¹⁴

Col·laborador dels diaris catòlics *El Correo Catalán (ECC)*, *La Nau* i *El Matí*, tot i les tensions que, en relació al darrer d'aquests diaris, mantenia el catolicisme progressista de la UDC amb els

---

909 Informe de Salvador Rial a Vidal, 20-5-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 510.

910 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 114-115.

911 Paul PRESTON: *Las tres Españas del 36...*, p. 231.

912 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 220.

913 Josep Antoni DURAN LLEIDA: «Pròleg». A: Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca...*, p. 8.

914 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p. 77.

sectors de l'Església que dominen el diari. També col·labora al setmanari *El Temps*, de la Unió Democràtica i que apareix quan el partit democristià ja està desvinculat del diari *El Matí*. Les col·laboracions són sempre sota pseudònim.⁹¹⁵

Aquesta informació suposa una contradicció amb el que hem dit d'aquest diari catòlic català tan especial i matiner, en el sentit que el xoc no es produiria entre la línia editorial del diari *El Matí* i l'integrisme hegemònic a l'Església catalana barcelonina, sinó entre el partit democristià català i el diari, que estaria dominat per aquell integrisme. Sigui com sigui, que els escrits del diari *El Matí* que hem destacat anteriorment, referents a temàtica social, són força avançats, objectivament d'esquerres i suposen una clara contradicció amb el catolicisme majoritari i majoritàriament conservador en la qüestió social, tant a Catalunya com al conjunt de la República, creiem que és un fet indiscutible. I que gràcies a aquests escrits que van molt més enllà, i fins contradiuen la línia editorial del diari, generen certa controvèrsia entre els propis catòlics catalans, també. En tot cas, mentre una majoria de catòlics catalans majoritàriament conservadors i lligaires de tots els temps s'espanten i els critiquen, podem suposar que en la UDC generen tota altra reacció, atès que hi veu reflectida la política socialcristiana que predica.

Vicepresident del Comitè per la Pau Civil i Religiosa a Espanya, cronològicament el primer dels comitès per la pau i l'existència del qual afavoreix la creació d'altres comitès anàlegs. També és el director de *La Paix Civile*, el butlletí que edita el Comitè. Hi treballa des de la seva creació el febrer de 1937.

La seva biografia és un llibre petit amb finançament del Partit Popular Europeu, al grup parlamentari del qual estava adscrita Unió Democràtica quan tenia representació europea i en contraposició a la també extingida Convergència Democràtica, que s'integrava al grup parlamentari liberal. Es tracta d'un llibre homenatge, publicat en el centenari del seu naixement.⁹¹⁶

Una biografia tan esquifida no fa honor a la seva tasca important per aturar la guerra d'Espanya. Per això és millor mirar què va escriure al butlletí del seu comitè per la pau, que he pogut consultar al monestir de Montserrat gràcies a l'amabilitat d'Hilari Ragner. A Catalunya aquest butlletí, editat els anys 1937 i 1938, només pot consultar-se a Montserrat i a l'arxiu d'Unió Democràtica de Catalunya, partit polític avui extingit. Elaborem aquest apartat del capítol dos d'aquesta memòria a partir d'aquella biografia i deixem el butlletí i l'activitat de Roca Caball en favor de la tercera Espanya per al capítol sis.

---

915 Ídem.

916 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*

Categoria social.

El 1908 Roca Caball inicia els estudis als jesuïtes del carrer de Casp, a Barcelona.

El 1914 es matricula de Dret com a estudiant lliure perquè no pot assistir a classes, ja que la situació familiar requereix que treballi, alhora que estudia.

Durant la República continua sent funcionari de presons. És secretari del Patronat de Reclusos i Alliberats (Junta del Patronat de les Presons, abans de la República) i, quan se'n transfereixen les competències a la Generalitat en virtut de l'estatut d'autonomia de 1932, secretari del Comitè de Serveis Correccionals de Catalunya.

En una continuïtat entre l'elit política catalana que veiem en altres integrants del grup d'estudi, Roca Caball és pare del prestigiós advocat Miquel Roca Junyent, destacat líder de Convergència Democràtica i ponent de la Constitució de 1978.

La qüestió social.

Socialcristià, partidari de la justícia social, però sense renunciar al catolicisme. Defensa l'equilibri en la distribució de la propietat, d'acord amb l'ideal democristià i contrari a la sacralització liberal de la propietat privada. En aquest sentit, defensa cert concepte de propietat col·lectiva. Critica per igual capitalisme i marxisme perquè són contraris a l'humanitarisme i irrespectuosos amb les persones.

Col·laborador de la revista *Catalunya Social*, en català, creada el 1922, que substitueix dues revistes en castellà (*Revista Social* i *Anuario Social*) de l'Acció Social Popular, fundada per un jesuïta i que «es dedicava principalment a promoure i assessorar, tècnicament, l'educació i l'acció social catòlica». Són precursors de la democràcia cristiana a Espanya:

«Aquestes publicacions són molt importants des del punt de vista ideològic, perquè divulgaven els postulats del sindicalisme catòlic i la doctrina social de l'Església, i informaven àmpliament els moviments obrers cristians d'arreu d'Europa; en alguns aspectes, a més, foren les precursors de l'ideari de la democràcia cristiana».⁹¹⁷

Es mantenen en contacte amb el catolicisme socialment més avançat, que ve d'Europa. Aquest espai polític democristià català s'intenta infructuosament durant els vint i esdevé una realitat els trenta amb la UDC, per bé que socialment minoritària fins i tot entre els catòlics i clarament irrellevant des del punt de vista electoral. Amb tot, des dels vint s'organitzen diversitat d'activitats catòliques amb marcat contingut social.⁹¹⁸

El 1923 esdevé funcionari de presons, tasca que havia començat com a obra de caritat abans de guanyar la plaça. Publica articles anònims amb els quals esdevé l'únic periodista que explica què

---

917 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p32-33.

918 Javier TUSELL: *Historia de la Democracia Cristiana...*, p117-118.

passa realment dintre de les presons, en escrits concebuts com a denúncia social.

Nacionalisme.

Assisteix a la Conferència Nacional Catalana.

Des del diari carlí *El Correo Catalán*, treballa perquè el camp de Les Corts es reobri el més aviat possible després que el 1925 el governador civil de Barcelona el clausurés durant sis mesos per la coneguda xiulada a la *Marcha Real* en un partit contra Anglaterra. Aquell mateix any és escollit secretari de la junta directiva del Barça.

Defensa el projecte d'estatut, o estatut de Núria, per la qual cosa abandona el carlisme i la col·laboració a *El Correo Catalán*, el diari d'aquell espai polític anacrònic, perquè aquest no donava suport al projecte d'estatut. L'oposició del carlisme al projecte d'estatut s'explica per una qüestió electoralista, ja que Esquerra Republicana l'ha fet seu i n'ha exclòs de la redacció la resta de partits. I també perquè aquest espai polític ultracatòlic i ultraconservador no comparteix allò que el projecte pressuposa en els àmbits de la religió, la justícia social ni l'educació.⁹¹⁹

Roca Caball està a favor del projecte d'estatut. Vol un estatut de màxims, diu que el projecte encara podria haver estat més generós. Allò que per carlisme majoritari és extremisme, per a Roca Caball és moderació i «seny». Suposa que el projecte xocarà amb una Constitució que preveu unitària. Com a carlí, valora el projecte d'estatut com a recuperació parcial de les llibertats perdudes el 1714. Defensa que la veritable essència d'Espanya és federal i que el centralisme és una imposició liberal molt influïda pel model revolucionari francès jacobí. Sota el pseudònim Snomen, publica un article al diari *El Correo Catalán* titulat «El Estatuto de Cataluña» en què defensa el projecte d'estatut, reproduït a l'annex. El nacionalisme de Roca Caball té certes concommitàncies amb el cardonà per l'antiliberalisme dels quals.⁹²⁰

El 14 d'abril de 1932 Unió Democràtica de Catalunya realitza un acte d'afirmació patriòtica per celebrar l'aniversari de la proclamació de la República Catalana. Roca Caball hi intervé per dir que els socialistes espanyols (PSOE) actuen contra Catalunya talment com ho havien fet durant la Dictadura pactant amb Primo, alhora que elogia els partits polítics catalans per la seva resistència durant la Dictadura i reivindica els eclesiàstics catalanistes. El 14 de novembre de 1932, UDC celebra un acte per a la campanya de les eleccions al Parlament de Catalunya, en el qual Roca Caball defensa el catalanisme radical del partit: independència o, en el seu defecte, estat federal en un sentit confederal. És a dir, que Catalunya actuï de manera sobirana, sigui o no sigui nominalment un estat independent.

---

919 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p137-138.

920 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p138-140.

Elabora la ponència «doctrina nacionalista» al II congrés de la UDC, celebrat a Tarragona el 1933, en la qual defensa la idea dels Països Catalans, incloent-hi Andorra. Per a Roca Caball, «Cal que aprofitem tots els mitjans que la situació política de cada moment posi a la nostra mà per a desvetllar la consciència del nostre poble, i per a preparar la reconstitució de la nostra unitat nacional mitjançant la incorporació al moviment nacionalista català de les terres de València, Balears, Aragó català, Rosselló i Andorra».⁹²¹

L'expansionista Roca Caball es refereix al concepte cardonià de nació aplicat a Catalunya, obra divina i que els homes poden redescobrir, però no crear perquè és una creació que ja ve donada. A Catalunya l'ha feta Déu i és una nació que els catalans poden redescobrir, però no crear. Pel que fa a les altres terres de parla catalana, Joan Fuster encara no havia popularitzat el concepte de Països Catalans ni els de País Valencià, Franja de Ponent o Catalunya Nord. Malgrat la seva percepció del nacionalisme arreu de les terres de parla catalana, i en clara contradicció amb aquesta percepció, Roca Caball es manifesta en contra dels nacionalismes agressius, imperialistes o excloents.

Cultura política.

Les seves conviccions són: democràcia, catalanisme i justícia social. I expliquen la seva trajectòria política. Milita al carlisme i, més endavant, a Unió Democràtica, de la qual és membre fundador. Entra al carlisme als disset anys a través del seu entorn familiar, en els jaumins, el sector ortodox i menys reaccionari d'un moviment polític que té dues branques més. En la seva, el pretendent al tron és Jaume de Borbó-Parma, d'aquí el nom. President de l'Agrupació Escolar Tradicionalista, al local del Cercle Tradicionalista. Vicepresident de la Joventut Tradicionalista, membre de la junta directiva del Cercle Tradicionalista i secretari de la Junta Regional Tradicionalista de Catalunya. Durant els primers anys de la Dictadura viatja per Catalunya pronunciant conferències i discursos polítics sobre el tradicionalisme.

Participa en actes electorals carlistes en la campanya per a les eleccions d'abril de 1931. Defensa l'Església fent conferències el mes següent, el primer en què cremen convents en època republicana. Abandona la militància carlista el juliol de 1931, juntament amb Josep M. Trias Peitx. Juntament amb Lluís Vila d'Abadal i Pau Romeva, forma part del triumvirat de fundadors de UDC. El dr. Vila d'Abadal és el membre amb més prestigi intel·lectual, Carrasco Formiguera és el més popular i Roca Caball és el més treballador i el que arrossega més gent al nou partit. Roca Caball participa sempre en actes del partit democristià català i sempre forma part del comitè de govern fins que s'ha d'exiliar.⁹²²

---

921 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p65.

922 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p55-56.

Tot i que de tracte senzill i gens estirat, i alhora enemic dels personalismes, encarna l'ideal noucentista pel que fa a la feina ben feta i rigorosa.

Durant la guerra, actua per a la tercera Espanya que Paul Preston planteja. És secretari del Comitè per la Pau Civil a Espanya, «que tenia per objecte treballar per la pau, la reconciliació i la humanització de la lluita, tant als fronts com a la rereguarda». El professor Alfredo Mendizábal, a qui Roca Caball coneix des de poc després de les eleccions de febrer de 1936 a través d'Ossorio Gallardo, n'és el president. Més tard, Salvador de Madariaga en serà president honorífic. El Comitè es crea el febrer de 1937 i el desembre del mateix any comença a editar el butlletí *La Paix Civile*, publicació dirigida per Roca Caball, els biògrafs del qual fins i tot li atorguen la coautoria del llibre *Aux origines d'une tragédie*, obra de Mendizábal prologada per Jacques Maritain.⁹²³

El Comitè espanyol, com també se'l va anomenar per la nacionalitat dels seus membres i malgrat que forçosament havien d'actuar des de l'estranger perquè en qualsevol de les dues Espanyes haurien estat perseguits per derrotisme, propicia la creació de comitès anàlegs, «dels quals formaven part la flor dels intel·lectuals catòlics progressistes de tot Europa». És el cas del comitè francès, anglès i suís. El primer d'ells actua a França, com el comitè espanyol de Mendizábal i Roca Caball, però, a diferència d'aquest, està integrat per francesos. Jacques Maritain en forma part. Dom Sturzo integra el comitè anglès. Ramon Sugranyes de Franch és el fundador del comitè suís.⁹²⁴

Hilari Ragner amplia el concepte de derrotisme en què incorrerien els comitès per la pau, raó per la qual han d'actuar des de l'estranger:

«Dado en encarnamiento de la lucha, cualquier iniciativa pacifista tenía que venir de los españoles que se hallaban en el extranjero. En ambas zonas de España era calificada de derrotismo, cuando no de traición».⁹²⁵

Sobre els comitès per la pau, que veurem més a bastament al capítol set, Gregori Mir explica:

«Joan Baptista Roca Caball, un dels fundadors i dirigent d'Unió Democràtica de Catalunya, es va veure obligat a exiliar-se a París pocs mesos després de començada la guerra. Amb el professor de dret internacional Alfredo Mendizábal pel febrer de 1937 fundaren el Comité pour la paix civile en Espagne, en el qual s'integraren altres persones, també del País Basc, llavors exiliades a França. La seva iniciativa va conduir que pel mes de maig del mateix any es constituís el Comité français pour la pax civile et religieuse en Espagne, l'ànima del qual va ser Jacques Maritain, que s'havia oposat a entendre el conflicte espanyol com una «croada o guerra santa» tal com l'havia plantejada la Carta col·lectiva del bisbat espanyol. Amb ell en formaren part personalitats de l'Església catòlica, del món acadèmic i escriptors i intel·lectuals de molt de prestigi. El comitè francès va tenir un paper de primera línia a favor de la mediació i l'armistici».⁹²⁶

---

923 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p. 81. Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 71.

924 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p. 81.

925 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 280.

926 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 164-165.

Roca Caball participa en activitats de la UDC i altres actes catalanistes durant el franquisme i firma cartes obertes en defensa dels presos polítics i socials de la dictadura, indiferentment del color polític dels detinguts. Amant de la justícia social, i alhora sempre catòlic, per a Roca Caball «es pot ser marxista, però no ateu».⁹²⁷

Religió i moral.

Catòlic practicant. Ja durant el franquisme, en contacte amb el seu mossèn, de mentalitat avançada i fins i tot postconciliar:

«Com a bon catòlic, Roca i Caball col·laborà intensament amb la parròquia de Sant Ildefons, principalment amb el seu rector mossèn Narcís Sagué, que, com diu Coll i Alentorn, va ser capdavanter en la tasca de recatalanització i modernització de l'Església barcelonina, anticipant-se sovint als pronunciaments del Concili Vaticà II».⁹²⁸

Casat i pare de família nombrosa: 5 filles i 2 fills.

La partida de naixement de Roca Caball acredita que neix el 6 de gener de 1898, però Miquel Coll Alentorn i l'entorn familiar d'aquest altre polític d'Unió Democràtica asseguren que podia haver nascut el dia 2 o el dia 3 d'aquell mes. Una diferència tan petita que, tanmateix, no és quelcom insignificant, ja que Roca Caball és batejat el dia 11, cosa per la qual si hagués nascut abans del dia 6 hagués estat fora de llei, en haver passat massa temps entre el naixement i el bateig.

Se situa a favor d'un sentiment de comunitat que afecta tota la humanitat, començant per la unitat europea sota la bandera del catolicisme. Rebutja els cismes de l'Església catòlica i entén Europa tota cristiana i catòlica, com també Catalunya. Considera el cristianisme la base de la unitat del continent europeu.

En els seus discursos des de 1931, i des de la perspectiva del catolicisme obert que predica, Roca Caball veu l'Església com a garant de justícia social i llibertat, segurament ubicat ideològicament més a l'esquerra que no el canonge Cardó, a qui hem vist defensar als pòrtics de *La Paraula Cristiana* l'aplicació de la doctrina social de l'Església, però alhora l'allunyament dels catòlics respecte de tota ideologia socialitzant.

Roca Caball intervé en el I congrés de UDC per demanar el vot femení.

No abandona la UDC davant les baixes que es produeixen per part de militants descontents amb la decisió del partit democristià català de no concórrer a les eleccions de 16 de febrer de 1936 integrant el Front Català d'Ordre. Roca Caball roman al partit, malgrat que «va estar sotmès a moltes pressions per part de la seva família, els amics» i «l'Església», senyal inequívoc de la manca de neutralitat política d'aquesta institució amb seu vaticana.⁹²⁹

---

927 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p. 121.

928 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p. 95.

929 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p77.

Partidari actiu del restabliment del culte públic a la República en guerra.

Repressió i exili.

Detingut el 1926, traslladat a Madrid i alliberat al cap de dotze dies per haver participat en reunions i pronunciat conferències a l'Ateneu Barcelonès sobre presos polítics catalanistes. Des del diari carlí *El Correo Catalán* s'oposa a la Dictadura sempre que pot, més accentuadament des que el 1928 Primo prohibeix l'ús públic del català a l'Església.

Forma part de l'exili del 36. Això vol dir que deixa Catalunya als inicis de la guerra, quan encara roman en zona republicana i, per tant, conserva la Generalitat com a institució de govern. Altres membres del partit, i del nostre grup d'estudi, romanen a Catalunya durant la guerra i no la deixen fins a la Retirada, quan les principals autoritats republicanes passen a l'exili de França. Roca Caball no tenia elecció, ja que havia estat perseguit i empresonat en zona republicana abans de decidir marxar a l'exili. Per tant, deixar Catalunya físicament – que no espiritualment- no és una decisió premeditada, sinó sobrevinguda, i no la pren sense haver estat perillosament molestat.

El 20 de juliol de 1936 Roca Caball va al Palau de la Generalitat amb altres dirigents de la UDC, els quals rep el conseller Gassol, també catòlic. Els dirigents democristians ofereixen la seva col·laboració a la Generalitat, però li reclamen el restabliment de l'ordre públic i la garantia dels drets democràtics, condicions que la institució no pot garantir.

Detingut a inicis d'agost de 1936 per la Comissaria General d'Ordre Públic, com a antic tradicionalista, és alliberat després de prendre-li declaració. Es presenta voluntàriament a la mateixa Comissaria, en mans anarquistes, perquè havia estat denunciat, en una confusió entre Roca Caball, el dirigent democristià de qui parlem en aquest apartat del capítol dos d'aquesta memòria, i Batista Roca, un altre catalanista radical creador de Palestra i que veurem al capítol sis fent gestions durant la guerra davant del govern britànic. Empresonat novament, és deixat en llibertat a mitjans de setembre. En temps de guerra, és cessat com a funcionari de presons pel Ministeri de Justícia de la República per «desafecte al règim».⁹³⁰

Arran de la seva segona detenció, Roca Caball s'acomiada de la seva esposa amb aquestes paraules: «Si em passa res, que els meus fills mai no puguin pensar que he pagat per feixista». Dorm fora de casa fins que li aconsellen que marxi cap a l'exili. El 8 de desembre de 1936 s'exilia amb la seva família a França, sota custòdia policial fins a la frontera pirinenca. En el seu exili, s'estableix a prop de París. Deixa la mare i una germana a Catalunya. Per tot plegat, es pot afirmar que Roca Caball va haver «de sortir de Catalunya per l'amenaça dels anarquistes». Després dels Fets de Maig de 1937,

---

930 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p. 79.

amb el restabliment de l'ordre públic, Rafael Tasis, director dels Serveis Correccionals de Catalunya, li ofereix la direcció de l'Escola de Criminologia, càrrec que Roca Caball refusa.⁹³¹

Veü el cardenal Vidal Barraquer en l'exili del qual a la cartoixa de Farneta (Itàlia), aprofitant la proximitat geogràfica d'un acte del comitè suís per la pau organitzat l'any 1938 a Lausanne, al país helvètic, al qual Roca Caball assisteix. Seguim al país muntanyós centreeuropeu. El mecenes català apolític Rafel Patxot, resident a Suïssa, ajuda econòmicament els comitès per la pau i alguns polítics catalans exiliats. Roca Caball rep l'ajut de Patxot, però en canvi mai no va rebre diners de Cambó perquè no accepta col·laborar en la propaganda del mecenes i polític de la Lliga contra la República i contra la Generalitat.

Acabada la guerra civil, fa gestions i obté un molí on allotjar-hi intel·lectuals i artistes catalans com Carles Riba, Pau Romeva o Joan Rebull. El cedeix el moviment polític i social *Sillon* a través de Marc Sagnier, amic de Roca Caball. Abans té cura de l'esposa (vídua) de Carrasco Formiguera i dels fills d'aquests. Participa en un *canje* infructuós i, després, organitza el funeral del seu company de partit afusellat per Franco. Roca Caball viu a l'exili fins el 1942, data del seu retorn, però la família del qual torna abans, ja que decideix tornar perquè és informat d'una malaltia que pateix la seva esposa. Pot creuar la frontera i viure a Barcelona amb certa tranquil·litat, amb la condició de presentar-se periòdicament a comissaria, condició que aviat deixen d'exigir-li.

Expulsat del cos de funcionaris durant la guerra, es dedica al sector privat i, més concretament, a les assegurances. Una feina que requereix viatjar a l'estranger. Quan demana el passaport per la seva feina, descobreix que li han aplicat la Ley de Responsabilidades Políticas, de l'aplicació de la qual en surt sense cap sanció econòmica per manca de béns propis.⁹³²

El seu exili interior, si és que mai es produeix, és molt diferent al del català modèlic Josep Pla, entranyable exemple de lligaire de tots els temps i català franquista sempre al servei de la burgesia, ja que Roca Caball participa en totes les activitats catalanistes que pot i manté actiu el partit democristià català, en la mesura del possible en una Espanya novament dictatorial. Unes activitats forçosament clandestines que queden fora de la cronologia d'estudi d'aquesta memòria.⁹³³

Tercera Catalunya?

Sí. Busca aturar la guerra mitjançant una mediació internacional que no comporti vencedors ni vençuts a través del comitè espanyol, del qual és vicepresident i en el qual hi té un paper molt rellevant. Podria formar part de la tercera Catalunya i establir-ne un nou paradigma complementari o substitutiu del criteri que de moment situa Carrasco Formiguera com a model en aquesta categoria

---

931 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca...*, p. 121. Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 71.

932 Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p92.

933 Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p55 i ss.

inventada. Al nostre criteri, si acceptem l'existència de la tercera Catalunya, sens dubte Roca Caball és el que millor la representa.

3.4. **Ramon Sugranyes de Franch.**

Breu presentació.

Ramon Sugranyes de Franch (Capellades 1911 – 2011). Membre del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona, militant de la Lliga i desertor. Amic de Carles Eugeni Mascarenyes, que estudiem al següent capítol, a l'exili segueix els passos d'aquest i també abandona l'òrbita de Cambó. En el seu cas, s'adhereix espiritualment a Unió Democràtica. Més conegut per la seva participació com a laic al Concili Vaticà II, durant la guerra funda i dirigeix el comitè suís per la pau, gairebé inoperatiu.⁹³⁴

Efectuem aquest apartat a partir del llibre de González Vilalta sobre la tercera Catalunya, que se centra en la trajectòria professional i personal de Mascarenyes i de Sugranyes de Franch, així com les memòries d'aquest últim, en un format força original i que consisteixen en la transcripció de les converses que sosté amb Hilari Ragner.

Categoria social.

Fill de qui fou l'arquitecte de la Sagrada Família (mestre d'obres) fins que al juliol de 1936 la pressió o voluntat popular impedeix que prossegueixin les obres i destrueix els plànols originals del mestre Antoni Gaudí. Destrucció que Sugranyes lamenta profundament.

A diferència de Companys, no renuncia al seu cognom il·lustre, nobiliari.

Llicenciat en Dret i en Lletres, és membre del Patronat de la UAB des de 1932, essent-ne secretari executiu o tècnic des del 1933.

El 1941 es trasllada a Friburg, on es doctora el 1943. En el seu exili pot conservar la condició de classe mitjana, ja que és professor d'universitat a Suïssa de literatura catalana i castellana.

La qüestió social.

Nacionalisme.

Catalanisme conservador i catòlic proper a la Lliga.

Durant els últims mesos de 1936, alhora els primers mesos de la guerra, proposa desembarcar forces al servei del catalanisme conservador en un port català per tal d'alliberar Catalunya de la FAI. És un

---

934 Pedro CORRAL: *Desertores...*

pla amb concommitàncies amb el de Joan Casanovas per tal de substituir Companys, assassinar el president deposat i proclamar la independència de Catalunya.

Sugranyes relaciona el pensament cardonià expressat al capítol d'una magna obra amb el seu propi pensament en el seu rol de prologuista, tant del capítol aleshores inèdit de *Les dues tradicions* com de l'obra sencera, i sosté que les dues tradicions s'enfronten durant la guerra. Sugranyes entra en la dimensió nacionalista del conflicte, amb un enfocament diferent al de Cardó amb el qual presenta la guerra civil com una lluita d'Espanya contra Catalunya, capitanejades respectivament per Gomá «primado de Toledo», anunciat en un castellà despectiu, i Vidal Barraquer, anunciat correctament com a arquebisbe de Tarragona i ignorant volgudament que la tarraconense també és seu episcopal primada. Les cometes són originals. Agafant la defensa de la necessitat d'un bisbat autòcton per a Catalunya, que Cardó també defensa, va més enllà. La presència de bisbes forans o *espanyols* a Catalunya possibilita el catalanisme laic o anticlerical d'Esquerra Republicana i evidencia el divorci entre Església i poble català. Haver anat junts hauria estalviat la guerra civil, «volguda i provocada pels eclesiàstics espanyolistes». Quedant, doncs, els eclesiàstics autòctons lliures de pecat.⁹³⁵

En contacte amb Mendizábal i Roca Caball, manifesta la seva adhesió al manifest del comitè espanyol, però vol que el pacifisme vagi paral·lel al catalanisme. El seu model per a la Catalunya de postguerra és el d'un estat federat d'Espanya, per la qual cosa sosté la necessitat de la unitat del catalanisme per quan la pau sigui real i efectiva. Mendizábal, el president del comitè, està d'acord a mantenir o augmentar el grau de l'autonomia catalana, arribant, si cal, a una Espanya federal.⁹³⁶

Ho veiem en carta adreçada a Roca Caball, vicepresident del comitè espanyol per la pau, a qui diu que «la idea de fer d'Espanya un estat federal ha d'ésser solidària amb la idea de pacificació». Els catalans i els bascos «no poden comprendre l'una sense l'altra». Cal unitat d'acció de les forces catalanistes per tal de constituir un govern català (federat) quan arribi l'armistici. Seria «un front que doni la sensació de seny, d'ordre, d'allunyament tant del feixisme com del comunisme». Per a un govern sense vencedors ni vençuts, contempla Casanovas, Gassol, Ametlla, Estat Català i «els de la Lliga que encara siguin catalanistes».⁹³⁷

Cultura política.

Es defineix a si mateix com a «catòlic liberal, catòlic militant obert, sense compromisos polítics».⁹³⁸

Militant de la Federació Catalana d'Estudiants Catòlics i de la Federació Universitària i Escolar (FUE). La seva tasca de preguerra no és tan coneguda com la de postguerra, quan persisteix en la

---

935 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p. 10.

936 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 237-238.

937 Carta de Sugranyes a Roca 10-6-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 582-583.

938 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 229.

pràctica de l'associacionisme catòlic, en virtut de la qual és auditor laic al Concili Vaticà II, essent president de Pax Romana i de l'Institut Internacional Jacques Maritain.

Expressa el mateix parer que Manuel Azaña en relació a la universitat catalana durant la República:

«En proclamar-se la República, el problema d'una universitat catalana va saltar a l'ordre del dia. Tothom en parlava, hi deia la seva i, durant la discussió de l'Estatut, hi va haver una pila d'intervencions a favor i en contra. Els més radicals volien una universitat catalana separada de la universitat oficial. En aquells moments la Universitat de Barcelona tenia uns 5000 estudiants i fer-ne una altra era molt difícil, tant pel nombre d'estudiants com des del punt de vista financer. Nosaltres estàvem a favor d'una universitat única, bilingüe i compartida. Era també la tesi defensada per Azaña en la discussió de l'Estatut».⁹³⁹

Durant la suspensió del Patronat de la UB després dels Fets d'Octubre, Sugranyes treballa a l'Institut Escola, amb el mateix funcionament lliure que la universitat però a secundària, i que ens permet entendre la nova metodologia universitària introduïda pel rector Pere Bosch Gimpera:

«L'Institut Escola era en l'ensenyament secundari el paral·lel d'allò que havíem volgut fer a la universitat: suprimir les assignatures, els exàmens, allò dels anys [...] Tot això va canviar radicalment. Les classes de l'Institut Escola eren uns grups d'alumnes que portaven noms de muntanyes i que anaven progressant any rere any fins que arribaven al final. Els grups anaven creixent, però conservaven el nom i la cohesió del grup. No es donaven notes, sinó apreciacions dels professors que es transmetien als pares dins una relació estreta de l'escola i les famílies. Un ambient extraordinari de pedagogia renovada. Calia convèncer els xicots i no sempre era fàcil però ens en sortíem».⁹⁴⁰

Indignat contra la FAI i els militars rebels, els primers dies de la guerra espera poder tornar aviat a Catalunya «per tal de fer-hi una tasca de reconstrucció cristiana i patriòtica; i, per a fer-ho possible, en un temps immediat, l'aspiració a una pau civil que no fos el triomf total de cap dels dos contendents». És a dir, que encaixa en la tercera Catalunya. La correspondència mantinguda entre el propi Sugranyes i el canonge Cardó mostra certs problemes de metonímia, en tant que identifiquen la seva voluntat amb la de la totalitat dels catalans, o si més no amb la de la majoria. Entenen la FAI una imposició aliena i forastera, ignorant que en formen part catalans autòctons o vinguts abans de la guerra. Amb tot, els dos tenen un projecte de futur i s'ofereixen per dur-lo a terme, en tant que integrants d'una minoria dirigent. La Catalunya de postguerra hauria de recuperar de l'edició de *La Paraula Cristiana*, la revista els pòrtics de la qual escriu Cardó, en en marc d'una Espanya de postguerra en la qual la democràcia seria novament el sistema polític vigent.⁹⁴¹

Cridat a files per les dues Espanyes en guerra, defuig fer la guerra en cap dels dos bàndols i esdevé desertor. Els primers dies de la guerra es planteja que, en el cas que l'hagi de fer, lluitaria al bàndol insurrecte, no en el republicà. És Cardó qui li aconsella lluitar en aquell bàndol. Ambdós resten a l'espera d'un hipotètic desembarcament a Catalunya per alliberar-de de la FAI. «I si això s'esvaïa»,

---

939 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 40.

940 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 47-48.

941 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 8-10.

explica Cardó a Sugranyes, «anar a Burgos, mai a Barcelona. A les ordres de Moscou, mai!». Ho diu malgrat que els primers mesos de la guerra i fins als Fets de Maig de 1937 corresponen al domini anarquista, no comunista. Seguint sempre els consells de Carles Cardó, Sugranyes arriba a escriure a un oficial franquista, però no s'incorpora a files.⁹⁴²

Mesos més tard, a finals de març de 1937, Sugranyes admet que la seva idea de desembarcament catalanista conservador era utòpica, però manté la necessitat de col·laboració d'aquest espai polític amb els generals rebels. En un cas de metonímia que ens recorda al del nom del diari de partit de la Lliga, sosté: «Cal que la veu de Catalunya es faci sentir entre els nacionalistes espanyols; l'autèntica veu de Catalunya».⁹⁴³

Als inicis de la guerra, Sugranyes està convençut de la necessitat d'alliberar Catalunya de la FAI, que veu com una cosa forana i imposada malgrat que es tracta d'una part de la pròpia Catalunya que Sugranyes no accepta. El jove lligaire escriu a Francesc Cambó sobre aquest desembarcament de catalans el comandament sobre el qual hauria de recaure en el líder de la Lliga.⁹⁴⁴

Els seus amics s'han fet franquistes i li retreuen que no lluiti a les files de Franco, en una carta que corrobora l'alineament dels catòlics catalans amb el futur dictador:

«He rebut una carta dels meus amics de Barcelona, que m'ha trasbalsat profundament. Gent de la nostra actitud religiosa i política m'escriuen – en un estil deliciós per burlar la censura- fent-me retrets perquè sóc encara ací i no he anat al front blanc a lluitar. M'ha fet impressió perquè ve d'amics cordialíssims, que han hagut de sofrir la tirania faista de prop. En això rau, naturalment, l'explicació de llur reacció. Però la reacció és un fet i cal comptar-hi, com és un fet la dominació dels faistes i els emissaris de Moscou».⁹⁴⁵

González Vilalta justifica la deserció i el no alineament de Sugranyes com una qüestió de pròpia «supervivència», «rebuig a la guerra», «animadversió envers la mobilització republicana» i es pregunta si «calia lluitar pels que el perseguïen», així com si «s'havia de fer costat als revoltats». Sugranyes està proper als franquistes en el camp social i religiós, però no vol lluitar amb ells perquè són anticatalanistes. Com la tendència historiogràfica pro republicana, Sugranyes responsabilitza el fracàs del cop d'estat de la violència dels primers mesos de guerra a la rereguarda republicana.⁹⁴⁶

Sugranyes entén en posicionament de Lliga Catalana com una rendició als militars insurrectes. És partidari de constituir un comitè aglutinador de Lliga Catalana i Estat Català, sense Esquerra. Té una visió negativa tant de la República com de l'Espanya de Franco, avorreix l'anticatalanisme de la segona, manifesta certa preocupació per la justícia social, considera la guerra provocada per una

---

942 Carta de Sugranyes a Cardó 1 i 11-11-1936, carta de Cardó a Sugranyes 3-11-1936. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes...*, p. 34-36.

943 Carta de Sugranyes a Estelrich 27-3-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 539-540.

944 Carta de Sugranyes a Cambó 31-10-1936. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 430.

945 Carta de Sugranyes a Cardó 9-4-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 76.

946 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 91, 155, 159.

aliança de classe entre la burgesia i l'oficialitat militar i sosté la conveniència que l'Església catòlica hagués restat al marge del conflicte. Sugranyes se'n lamenta profundament i exclama desconsolat:

«Quin quadre, Déu meu! És esgarrifós. Som emmig de la més terrible subversió de tots els valors espirituals. Aquesta és la responsabilitat fonamental que res al món pot llevar als qui es llençaren per la via de la subversió. [...] És absurd predicar, com ho fan els bisbes espanyols, que la redempció d'Espanya ha de venir d'una subversió violenta, dictada per l'egoisme burgès! El menys que podien fer era restar-ne al marge!».⁹⁴⁷

Des de Ginebra, com a representant de Cambó i juntament amb Mascarenyes, Sugranyes col·labora amb el Comitè Internacional de la Creu Roja per tal de salvar catalans perseguits, inclosos propis familiars, sempre amb l'esperança de la restauració dels béns confiscats, ja que els republicans ocupen les cases de tothom que se'n va. En aquest sentit, «no hi havia cap motiu que motivés més els elements exiliats propers a la Lliga que treballar per a l'evacuació de dretans i per a la salvació de la seva pròpia família».⁹⁴⁸

Per a González Vilalta, que estudia la correspondència entre Sugranyes i Mascarenyes, el primer d'ells és un clar exponent de la tercera Catalunya, sempre en el supòsit que el catalanisme conservador tindria un paper rellevant durant la postguerra. És el seu posicionament davant la guerra mentre treballa sota el cercle de Cambó, que abandona l'estiu de 1937 quan troba una altra feina a Ginebra.⁹⁴⁹

Si seguim la correspondència que manté amb Cardó, arribem a una conclusió molt diferent. Que no representa cap tercera via en una data tan tardana com el setembre de 1937, més d'un any després de l'inici de la guerra, queda ben patent quan es permet qualificar Ángel Ossorio Gallardo de catòlic ingenu pel suport del qual a la República. En un altre ordre de coses, Sugranyes considera Companys responsable per omissió (de socors) de la violència a la rereguarda republicana, així com considera «un càstig de Déu» i una «maledicció històrica» la identificació de Catalunya amb la FAI. Sugranyes, partidari d'una pau immediata, aposta per una Catalunya de postguerra caracteritzada per una democràcia liberal parlamentària amb un ordre social conservador.⁹⁵⁰

Més encara, en una carta escrita en francès i adreçada a Luigi Sturzo, Dom Sturzo per als catalans matiners, datada a mitjans de febrer de 1937, Sugranyes parla de caos anarco-comunista sobre Catalunya, en una expressió calcada dels pànics morals de la burgesia catalana dels trenta i de la historiografia catalana de tots els temps: el mal sempre ve de fora, Catalunya és un oasi pacífic on la qüestió social no pot prendre dimensions dramàtiques per si mateixa, per la qual cosa comunisme i

---

947 Cartes de Sugranyes a Cardó 22-4-1937 i 12-5-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 86, 91-93.

948 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 119-121.

949 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 170 i ss.

950 Carta de Sugranyes a Cardó 25-9-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 112 i ss.

anarquisme són dues vessants d'una funesta imposició forana, aliena a la vera Catalunya. En una consideració de la guerra civil com un xoc de civilitzacions compartida, entre altres, amb el cardenal Vidal Barraquer, Sugranyes considera comunistes i anarquistes enemics de la civilització cristiana.⁹⁵¹

Sugranyes s'hi recrea i parla de més de cinquanta mil víctimes dels enemics de la civilització i que situa des de la victòria del Front Popular, no des de l'inici de la guerra, en una visió molt camboniana de la seqüència victòria del Front d'Esquerres – necessitat del cop d'estat. Parla de destrucció d'esglésies, béns col·lectivitzats i economia tota desarticulada. Vol restablir l'ordre i la pau necessaris per a la reconstrucció de Catalunya. Una reconstrucció, és clar, material. Però també moral, donant lloc a un nou país on les ideologies d'extrema esquerra citades no hi tindrien cabuda. Sugranyes acaba la missiva dient que no té altre remei que posar els destins del país en mans dels generals rebels.⁹⁵²

La rèplica de Dom Sturzo aporta molta més llum i manifesta un catolicisme molt més obert que allò manifestat en la obtusa carta de Sugranyes de Franch. Sturzo, a qui coneixem del diari catòlic *El Matí* en alguns dels escrits publicats més atrevits, no creu que la victòria d'un bàndol porti una pau veritable. Perquè hi haurà venjança sobre els vençuts. Massa desordres, divisions i odis. Cal, doncs, una tercera via, una tercera Espanya i, conseqüentment, una tercera Catalunya, en la qual «només els catòlics i el clergat que hagin romàs fora del conflicte podran fer obra de pacificació». Critica l'Església espanyola per declarar la guerra com a guerra santa o *cruzada* perquè la seva missió havia de ser la de buscar la pau, no justificar la guerra.⁹⁵³

En correspondència amb la visió de la guerra manifestada per Jacques Maritain, un altre gran exponent del catolicisme europeu més avançat, el rerefons de la guerra d'Espanya és moral (Maritain diu «social»), no religiós. És així perquè les classes dirigents han manifestat una oposició sistemàtica a tot intent de reformes socials en benefici dels més desvalguts, tot i estar fonamentades en les encíclics de Lleó XIII (*Rerum Novarum*) i la democràcia cristiana. Sturzo clou la lluminosa missiva recordant que la premsa catòlica majoritària, que dóna suport a Franco, no representa la veu de tota l'Església. En carta posterior, Sturzo recorda i lamenta les atrocitats sense nom comeses en els dos bàndols. Contrasta així amb la premsa catòlica dominant, que denuncia la repressió a la rereguarda republicana, però que ignora la repressió a la rereguarda franquista.⁹⁵⁴

Hilari Raguer, biògraf de Sugranyes de Franch, coincideix amb el criteri de Dom Sturzo:

---

951 Carta de Sugranyes a Sturzo 15-2-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 518.

952 Ídem.

953 Carta de Sturzo a Sugranyes 18-2-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 521. La traducció és meua.

954 Cartes de Sturzo a Sugranyes 18-2-1937 i 13-3-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*

«Amb les matances de capellans i els incendis d'esglésies, els revolucionaris extremistes i els que en deien «incontrolats» van servir en safata als insurrectes un títol nobilíssim per a la seva militarada: en van fer una guerra santa, una cruzada. És cert que, sobretot a Navarra i algunes zones de Castella la Vella, molts van presentar-se voluntaris convençuts que realment lluitaven per Déu i per l'Església, però no és menys cert que els militars que van organitzar, encetar i dirigir la revolta no tenien cap propòsit religiós: ni un sol dels bans que a toc de trompeta i a cop de tambor es van llegir a les diverses capitals on l'exèrcit es va revoltar esmentava la religió entre els motius que els movien a alçar-se en armes contra la República. D'altra banda, al fons d'aquella retòrica de pàtria i religió hi havia la defensa d'uns interessos econòmics».⁹⁵⁵

És després de força mesos sota l'òrbita lligaire que Sugranyes esdevé exponent de la tercera Catalunya i, per tant, de la tercera Espanya. Explicita la seva adhesió amb aquesta tercera via en una carta adreçada a Mendizábal, president del comitè espanyol per la pau, a qui manifesta:

«mi adhesión plena a la idea de una paz por encima de los partidos. Esta es a mi juicio la auténtica expresión de una posición cristiana y patriótica. Sin duda más cristiana y más patriótica que el encogimiento de quienes destruyen España, pretendiéndose monopolizadores de sus valores».⁹⁵⁶

Uns dies després, Sugranyes es referma en les seves conviccions. Admet al mateix destinatari que es tracta d'una «posición difícil, arriesgada porque pretende sobreponerse al desencadenamiento de pasiones que se agita en España». És l'única solució que pot donar «a España la paz verdadera y cristiana».⁹⁵⁷

Sobre el seu posicionament definitiu quant a la guerra, amb els comitès, Sugranyes explica:

«Gràcies al setmanari [Sept] i a Maritain vaig descobrir tot un sector d'intel·lectuals catòlics que pensaven com jo. Em vaig posar en relació epistolar amb en Roca Caball i amb l'Alfredo Mendizábal Villalba. [...] [Al llibre *Aux origines d'une tragédie*] Maritain va posar-hi un pròleg on afirma que per a un cristià no hi pot haver guerra santa, que parlar de «croada» és, en el món actual, un absurd i un contrasentit històric. [...] Compreneu, doncs, que jo havia de fer tots els possibles per posar-me en relació amb ells i entrar a formar part del que se'n deia Comitè Espanyol per la Pau Civil. En Mendizábal n'era secretari [sic per president] i, pràcticament, tots els membres eren catalans».⁹⁵⁸

Seguidament, Sugranyes es pregunta per l'abast de l'actuació dels comitès per la pau:

«Què podien fer uns comitès formats per persones sense altra autoritat que llur prestigi intel·lectual? Tanmateix l'objectiu era clar: en l'àmbit de la informació, transformar un clima d'odi en un clima de reconciliació; en l'àmbit polític, obtenir dels dos governs espanyols una treva dels combats i cercar de posar fi a la guerra abans de la destrucció total d'un dels dos partits; en el pla diplomàtic, insistir en la necessitat d'una mediació internacional».⁹⁵⁹

Fundador del comitè suís per la pau a Espanya, fundat a finals de la guerra i sense cap repercussió. En el moment que Franco té la guerra guanyada virtualment, aquest i els altres comitès actuen per tal que la guerra no s'estengui a altres països europeus. Els intents de creació del comitè suís són

---

955 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 53.

956 Carta de Sugranyes a Mendizábal 27-5-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 573.

957 Carta de Sugranyes a Mendizábal 8-6-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 579.

958 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 75.

959 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 76.

molt anteriors i van a càrrec de Sugranyes de Franch, però la constitució del comitè es produeix gràcies a un viatge de Roca Caball a Ginebra l'agost de 1938. El comitè no es constitueix fins al desembre de 1938. Massa tard. Per això té una actuació testimonial.⁹⁶⁰

És el segon lligaire del grup d'estudi que canvia el partit català conservador per una altra adscripció política en passar a l'exili i pel desacord amb l'alineament de Cambó i del partit a favor de Franco. Al final de la guerra, Sugranyes de Franch s'adhereix espiritualment a Unió Democràtica, un partit que ja no pot actuar públicament en la dictadura de Franco, però els membres del qual participen en tants actes catalanistes i antifranquistes com sigui possible.

Com a compendi del seu alineament amb els comitès per la pau, serveixi aquesta màxima que ens ofereix el propi Sugranyes de Franch a les seves memòries: «si bé la llibertat religiosa és un valor sagrat, la guerra civil no és mai un mitjà per posar fi als desordres».⁹⁶¹

Religió i moral.

Arriba a Ginebra, exiliat de la Catalunya revolucionària sota predomini faista, es va a confessar i el capellà confessor li recrimina que no vagi a lluitar amb Franco. Sugranyes no li fas, com explica:

«Un dia, devia ser el novembre del 36, em vaig anar a confessar a l'església de Notre-Dame de Ginebra, on hi havia un capellà català.

-Tu quina edat tens? - em va dir quan vaig entrar al confessionari.

-Dispensi'm, vinc a confessar-me, no a declarar el meu estat civil.

-Oi que tens edat militar? Per què no vas a lluitar per Crist Rei?

-No he vingut aquí a parlar dels esdeveniments del nostre país, sinó dels meus pecats.

-Si no hi vas, a lluitar per Crist Rei, l'haig de refusar l'absolució!

-Doncs, dispensi'm, ja me'n vaig.

La bestiesa d'aquest pobre senyor va acabar decidint sobre la meua vida.

Vaig sortir d'allà dient-me: «No pot ser que en aquest país no hi hagi un capellà capaç de comprendre que un hom no tingui ganes de fer una guerra civil?». Em va aconsellar un sacerdot que venia de Friburg tots els dissabtes i els diumenges, el vaig anar a veure i era, com qui no diu res, Charles Journet, el famós teòleg i futur cardenal. Em va rebre literalment amb els braços oberts fent-me una gran abraçada. Em va encoratjar a actuar segons la meua consciència sense deixar-me influenciar per concepcions alienes. No és per la força de les armes que el regne de Crist vindrà sobre la terra!».⁹⁶²

Durant la guerra defensa la recristianització de Catalunya, però profunda i no imposada per la força de les armes. Altrament, seria «la imposició d'una religiositat forçada i artificial», característiques

---

960 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 384.

961 Ramon RUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 242.

962 Ramon RUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 59.

atribuïbles a la religió durant el règim de Franco i una manifestació de la qual és el Terç de Montserrat, integrat «a base de catalans fugits del bàndol republicà».⁹⁶³

Sembla recolzar la proposta del ministre del PNB Manuel de Irujo de restabliment del culte catòlic públic a la República. Es veu a Ginebra amb Pere Bosch Gimpera, qui vol contactar amb el cardenal Vidal per tal d'arribar a aquest restabliment.⁹⁶⁴

Repressió i exili.

Integra l'exili del 36. Juntament amb el seu amic Mascarenyes, de qui parlem al capítol cinc de la memòria, González Vilalta justifica l'exili de Sugranyes: «Calia sortir del país, exiliar-se o arriscar-se a ésser víctima d'una violència que no discernia entre els favorables al cop d'Estat o els que simplement no combregaven amb els revolucionaris».⁹⁶⁵

Sugranyes de Franch explica així la seva sortida precipitada de Catalunya:

«Tothom sabia que havia treballat amb els estudiants catòlics i no amagava les meves conviccions. Algú em va advertir dels perills que m'amenaçaven. Gràcies a una delegació oficial per assistir al Congrés Mundial de Joventut, vaig obtenir l'indispensable passaport, signat pel conseller de Governació, senyor Espanya, i per les Milícies Antifeixistes».⁹⁶⁶

Tercera Catalunya?

Sí. Fundador del comitè suís per la pau a Espanya i en contacte amb Mendizábal des de mitjans de 1937, concep una Espanya de postguerra sense vencedors ni vençuts i efectua tasques concretes en aquest sentit, malgrat la poca repercussió que té el seu comitè.

3.5. Josep M. Trias Peitx.

Breu presentació.

Josep M. Trias Peitx (Barcelona 1900 – Prada de Conflent 1979). Secretari general d'Unió Democràtica i enllaç entre l'interior i l'exili. Dirigeix la xarxa d'ajut als sacerdots catalans que promou Vidal Barraquer. Així com durant la guerra té un paper polític com a interlocutor citat, és després de la guerra d'Espanya quan duu a terme una tasca ingent d'ajut humanitari que el porta a ajudar els exiliats republicans espanyols, primer, i que enllaça amb l'ajut a altres grups humans desfavorits durant la Segona Guerra Mundial i fins molt després. Hilari Raguer parla de Trias Peitx abans i durant la guerra a partir de la monografia de UDC, mentre Gemma Caballer i Queralt Solé

---

963 Carta de Sugranyes a Cardó, 28-11-1936. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 39. Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 116.

964 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, nota a peu de pàgina, p. 112.

965 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 87.

966 Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 57.

tracten el Trias Peitx posterior a la guerra a partir del fons personal d'aquest, servat al Pavelló de la República de la UB.

Categoria social.

Trias Peitx disposa d'una condició social còmoda que posa al servei de causes humanitàries basades en la caritat cristiana. Té consciència d'actuar de manera diferent als que anomena «els burgesos» de la Lliga. Admet que ell mateix també forma part d'aquesta classe social benestant, per bé que creu que la seva trajectòria és contrària a la de la majoria de burgesos. Les seves paraules són força eloqüents: «jo venia d'una família perfectament burgesa».⁹⁶⁷

Fill de família burgesa de filiació carlista, primogènit de tretze germans. Estudia a les Escoles Cristianes. Amb catorze anys, no obstant, ha de deixar els estudis i dedicar-se a l'empresa familiar. Activitat que compagina amb el seguiment de la Borsa de Barcelona per al diari carlista *El Correo Catalán*, on treballa el seu pare, i amb una feina de caixer al Banc de Barcelona.⁹⁶⁸

Trias Peitx és un burgès atípic, com explica ell mateix:

«Jo vaig inaugurar el magnífic Col·legi Condal, davant del Palau de la Música Catalana. Potser va ser la meua educació a l'estil francès la que va fer que m'interessés per les formes democràtiques de govern i que fugís poc a poc de la influència paternal del carlisme. Jo, de carlí, sempre he refusat dir-me'n. Si de cas tradicionalista. Jo era de la tradició catalana. Jo sempre m'he negat a dir-me carlí, jaumista o legitimista. Res d'això, jo era tradicionalista. Al segle XIX tota la gent burgesa, pagesos, menestrals, tot el que era una mica més que el simple obrer, havia estat carlí. La tendència general entre els carlins era de burgesia; nosaltres érem burgesos; jo sóc burgès. Però jo he estat tota la vida contrari a la meua classe social».⁹⁶⁹

La qüestió social.

Trias Peitx és un ferm defensor de la justícia social. Comença suggerint que la crema d'esglésies de la Setmana Tràgica, precedent del que passaria novament el 1936, té un rerefons social, no religiós:

«La gent de la guerra d'Àfrica era la gent del poble. Era evident, perquè els altres es podien alliberar pagant el que calgués i no anaven a fer de soldat. Així és que aquest fet podria ser una motivació popular de la crema de convents. Però jo crec que no va tenir res a veure. Del que jo em puc recordar és que no hi havia una animositat en contra de les esglésies. Les esglésies que estaven al centre de la ciutat o en barris netament obrers, no van ser cremades. En canvi, van ser cremades parròquies de prestigi, parròquies on els obrers no podien acostar-s'hi».⁹⁷⁰

Ja durant la seva escolarització, s'interessa per la qüestió social, denunciant

---

967 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 37.

968 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 9-10.

969 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 40.

970 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 37.

«l'ambient de conformisme religiós adaptar a una burgesia que vivia bé i unes classes mitjanes que no vivien malament. Els obrers, en canvi, en aquella època, eren els que no tenien cap coneixement. Va ser en aquest temps i aprofitant aquestes circumstàncies que el radicalisme va tenir més èxit».⁹⁷¹

Trias Peitx retreu a la Lliga i a Acció Catalana el desinterès de les quals per la justícia social:

«A tota aquella jovenalla que després es va dedicar a la política els passava molt per sobre tota la qüestió social. Eren molt burgesos. Estaven a la Lliga o a Acció Catalana. Aquesta última no va tenir mai una preocupació social. Va tenir, en tot cas, una preocupació intel·lectual molt forta. Aquest clima de deixar la classe obrera de banda, de no preocupar-se'n, em penso que era només per una qüestió de nacionalisme. Els obrers catalans, tots, es guanyaven la vida i els patrons no hi posaven inconvenient, que mengessin del benestar general. Els que sí que estaven maltractats, els que varen ser la força del lerrouxisme primer i després la base dels sindicats, eren els qui venien de fora».⁹⁷²

Trias Peitx es preocupa per la situació social dels catalans nousvinguts:

«Un exemple de quan jo era jovenet: em vaig ocupar dels murcians i de tota aquesta gent de les Corts. Teníem un patronat social-obrer, on hi havia una sèrie de xicots que anaven a ensenyar el catecisme a la canalla, donar-los galetes, passejar-los, fer-los jugar a futbol i, en resum, tenir-los reunits allà. Jo estava espantat del que veia. Vam haver de muntar un dispensari especial perquè hi havia una fàbrica de vidre i la canalla ens venia cremada d'una manera espantosa. Canalla de deu o dotze anys».⁹⁷³

Xicalla que es veu obligada a treballar a causa de la misèria de la seva família, d'aquí les ferides. El relat segueix, enllaçant aquell context amb els primers mesos de guerra:

«Era horrible. I la gent no se'n preocupava. És una de les coses que explica el que va succeir el 36, amb la gent de la FAI, els anarquistes i tots els grups semblants. Nosaltres consideràvem en el fons que els catalans ens guanyàvem en general la vida i no anàvem més enllà per veure el que passava als que venien de fora i que no eren catalans. Jo, en el Patronat Social Obrer, veia la realitat sense trobar la manera de solucionar-ho».⁹⁷⁴

Trias Peitx es retre, individualment i col·lectivament, no haver fet prou per aquella gent:

«En la nostra època no és possible de pensar que s'han de tenir esclaus, com els teníem llavors. El màxim que jo havia fet en aquella època al barri de les Corts, on hi havia la fàbrica de vidre i ens venia la canalla martiritzada de tot el cos, va ser crear dues conferències de Sant Vicent de Paül. Una es deia Nostra Senyora de Montserrat i l'altra, Sant Jordi! I era tot per a murcians! Això és el màxim que vaig fer pels «altres», perquè els «altres» eren els «altres», no eren els nostres».⁹⁷⁵

La defensa de la justícia social explica la creació de la UDC, superant el paternalisme imperant:

«hi havia el problema de l'avanç catòlic en el pla social. Estàvem molt endarrerits. Les coses «s'inventaven» a través de la Rerum Novarum. Tot era d'un paternalisme ofuscant. En aquella època, tota acció de caràcter social que feien els catòlics tenia un caràcter marcat de paternalisme».⁹⁷⁶

---

971 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 39.

972 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 46.

973 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 73.

974 Ídem.

975 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 81.

976 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 73.

Les paraules de Trias Peitx contingudes a les seves memòries daten d'una època en què l'antic polític de la UDC considera més adequada la reforma agrària de la República que no la llei de Contractes de Conreu. Això no exclou el seu suport a l'esmentada llei. Simplement, a mesura que passen els anys es fa més d'esquerres i va més enllà, arribant a afirmar que «la propietat privada és una aberració» i que «la terra és de tothom».⁹⁷⁷

Durant la guerra el cardenal Vidal, des del seu primer exili, coordina i promou una xarxa d'ajut als sacerdots catalans, que dirigeixen *in situ* el doctor Vila d'Abadal i, després de la mort d'aquest, Maurici Serrahima. El diputat Romeva i Trias Peitx, també integrants de UDC, participen en aquesta xarxa humanitària. Trias s'instal·la a la seu del govern basc a Barcelona per tal de coordinar aquesta xarxa amb la del govern basc, que es dedica al mateix.⁹⁷⁸

Trias Peitx creu que hi ha membres (no tots) de la UDC que no formen part de la repressió cenetista durant els primers mesos de guerra com a conseqüència d'haver votat en el seu moment a favor de la llei de Contractes de Conreu:

«Una cosa que cal remarcar és que, malgrat que sabien que jo era catòlic, que tenia monges amagades a casa i tot això, pel fet que era secretari general d'Unió Democràtica, em tenien un gran respecte. I tots els del comitè eren castellans. Tots els revolucionaris van tenir sempre un respecte considerable a Unió Democràtica i a la seva gent. Probablement perquè havíem votat la llei de Contractes de Conreu. Per ells, nosaltres érem els «altres», que no érem de dretes, érem els que no érem burgesos com la Lliga».⁹⁷⁹

És així perquè la repressió a la rereguarda republicana té un rerefons social:

«Jo vull defensar els anarcosindicalistes en aquell moment i les coses que van fer. Que va ser injust que ho fessin a Catalunya, segur, perquè la major part de la gent que van matar no es mereixia un tractament així; però en general nosaltres havíem abusat d'ells, eren realment els nostres esclaus i tots en teníem una responsabilitat».⁹⁸⁰

Nacionalisme.

De jove assisteix als Pomells de la Joventut, entitat catòlica i catalanista alhora, però després esdevé secretari de les Joventuts Tradicionalistes. Però és més catalanista que els carlistes. Té la visió d'una Espanya multinacional, atès que parla de Catalunya i «els altres països d'Espanya». Trias creu en la llibertat del poble català, sense fer-ho sinònim d'independència.⁹⁸¹

Coincideix amb Cardó, Azaña o Boronat en considerar unes llibertats primigènies. Com la memòria històrica republicana, s'identifica amb els de baix: «no tinc res en contra dels castellans, ells sempre

---

977 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 80-81.

978 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 13.

979 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 90.

980 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 101-102.

981 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 36-37.

han estat tan mal servits com nosaltres. A més, cal recordar que els primers que es van emancipar van ser els Comuneros de Castella».⁹⁸²

El problema és Madrid:

«tots els catalans que han intervingut a Madrid ho han fet amb la idea que era més útil per a Catalunya. Tots a la seva manera eren catalanistes i per a cada un d'ells comptava més o menys la personalitat de Catalunya. Ara, Madrid els absorbia i quedaven empastifats amb un conjunt de conseqüències que els impedièn de fer el que havien anat fent».⁹⁸³

Cultura política.

Influït pels corrents catòlics europeus més avançats, com Dom Sturzo, Trias Peitx defineix la gent de la UDC com a «cristians i demòcrates d'esquerra».⁹⁸⁴

Demòcrata convençut, creu que la democràcia és intrínseca al caràcter de Catalunya:

«a Catalunya, la democràcia era una cosa profunda del temperament català i de la cultura catalana. La idea de democràcia no tenia cap dificultat a casa nostra perquè ja estava integrada en els partits que existien».⁹⁸⁵

Com Roca Caball, és un dels firmants del manifest publicat a *La Veu de Catalunya* el 30 de juliol de 1931, en què aquests i altres polítics anuncien que deixen la Comunió Tradicionalista. Entra a Unió Democràtica amb Carrasco Formiguera, apareixent ambdós a la llista d'adhesions al nou partit publicada el 20 de novembre de 1931 al diari *El Matí*, llavors amb fortes connexions amb el partit catalanista democristià.

Primer secretari general d'Unió Democràtica, merament administratiu i que exerceix fins al 1933, assumeix novament el càrrec durant la guerra, li dóna «un contingut polític, una funció directiva i executiva» que no tenia originàriament i que provoca el rebuig de Roca Caball i Coll Alentorn, «que no veieren amb bons ulls que s'adoptés un sistema personalista». La seva segona etapa com a secretari general del partit democristià català va de finals de 1937 al 24 de gener de 1939. Assumeix novament el càrrec durant la guerra perquè el secretari general, Josep M. Casassas, a l'ensem amic del nostre biografiat, forma part de l'exili del 36.⁹⁸⁶

Catòlic practicant atípic, té en bona consideració les reformes promogudes pels maçons durant la República, inclosa l'escola laica. Assegura que

«Van ser els maçons els que van prendre el poder i van imposar l'escola laica i altres reformes. Jo crec que van fer molt ben fet. A Catalunya, de tota manera, no n'hi havia gaires. A Catalunya sempre s'ha estat bon cristià, en la línia de la Mare de Déu de Montserrat, d'anar a missa, fer caritat, però sense aprofundir-hi massa».⁹⁸⁷

---

982 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 50.

983 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 53.

984 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 115.

985 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 71.

986 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 12.

987 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 38.

Trias Peitx té una visió negativa de Companys, que en el moment d'enregistrar-se les converses que constitueixen les seves memòries xocava amb la imatge de president màrtir llavors imperant i que eludia tota possibilitat de crítica. Trias culpabilitza Companys de pactar amb la CNT-FAI i creu que aquest pacte és causa de la derrota catalana a la guerra civil perquè Franco té espies infiltrats entre els confederals. També retreu al president que després de la CNT sigui el PSUC qui controli el govern de la Generalitat. Creu que si Companys hagués perseverat en la mobilització general, hauria aconseguit un exèrcit de 400000 homes i Catalunya hauria resistit millor davant Franco. Trias culpabilitza l'espionatge alemany infiltrat a la FAI, en un descobriment que diu que va fer i del qual no cita la font, de la decisió de Companys. Diu que Companys sabia que aquest contraespionatge existia, segurament fent referència als anys del pistolisme. També sosté que són els mateixos que van imposar l'entrada dels confederals al govern. En la sessió parlamentària que allarga el mandat de Companys a causa de la guerra, creu que molts diputats de ERC estaven d'acord amb la voluntat de UDC de rellevar el president, però que no es van atrevir a votar-hi a favor.⁹⁸⁸

«La primera reacció dels dirigents de la UDC després del cop d'estat de juliol de 1936 és reunir-se el 20 de juliol i presentar-se al president Companys per protestar alhora contra l'alçament militar i contra» la repressió de rereguarda. Trias Peitx intervé en tasques humanitàries durant la guerra, realitzant «una important tasca d'ajuda, protecció i salvament de persones perseguides per motius de consciència».⁹⁸⁹

Trias valora positivament la seva pròpia tasca:

«el que és segur és que no hi ha ni una sola gota de sang a les meves mans. Per contra, hi ha una quantitat immensa de vides que vaig poder salvar. Ara recordo el que em deia Dom Hilari Ragner de Montserrat, que Unió Democràtica si no pensava governar no tenia raó d'existir. Si no hi hagués hagut més que aquesta raó jo, en tant que secretari general d'Unió Democràtica, no hauria pogut evitar la mort d'una quantitat immensa de gent. Considero que és la cosa més enorme que vaig poder fer».⁹⁹⁰

També ho diu en nom del partit: «vam salvar molta gent. Estic segur que la gent d'Unió Democràtica no té ni una gota de sang als dits. Molta sang que encara circula per les venes de molta gent ho fa perquè nosaltres érem allà».⁹⁹¹

Trias detalla com aconseguia salvar persones amenaçades, en aquest cas religiosos:

«El meu sistema era anar a enfrontar-me amb el comitè que sabia que tenia algun capellà o gent agafada per arrancar-los de les mans d'aquelles persones. Sovint hi anava amb el meu oficial de les milícies basques. Em van agafar ser

---

988 Gemma CABALLER (ed.): *La solitud de la llibertat...*, p. 59, 82-84.

989 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 11-12.

990 Gemma CABALLER (ed.): *La solitud de la llibertat...*, p. 85.

991 Gemma CABALLER (ed.): *La solitud de la llibertat...*, p. 96.

vegades, però me'n vaig sortir de totes. Els capellans que van dir «sóc capellà» no van ser afusellats. Tots els que es van camuflar amb una altra cosa, a aquests els van matar».⁹⁹²

Trias justifica la resolució dels Fets de Maig de 1937, que posa fi a la persecució religiosa. Sobre la violència de la CNT-FAI, «el govern de la Generalitat sempre va ser impotent per acabar amb això. L'acció del govern de Madrid [sic per València] va ser perfectament justificada».⁹⁹³

Trias Peitx accepta l'encàrrec del ministre Irujo de dirigir el Comissariat de Cultes de la República. Ho fa per tal d'afavorir el restabliment del culte públic, però també per una qüestió política: «Tener tomadas posiciones a valorizar en el bien de la Iglesia para el caso del triunfo del gobierno y aun para el caso de una tercera solución». És a dir, que una Església que ja ha donat un suport ben clar a Franco no quedi en mal lloc si guanya la República o si s'imposa la tercera Espanya.⁹⁹⁴

Aquesta maniobra política forma part dels canvis experimentats en la realitat quotidiana de la República en temps del govern Negrín, de la qual deriva una millora en la projecció internacional. El president del consell de ministres vol restablir les relacions diplomàtiques amb la Santa Seu. Els actors polítics encarregats de la gestió són el PNB, a través del ministre Irujo, i UDC, a través de Trias Peitx. Quant al comissariat de cultes, Pau Romeva i Maurici Serrahima, també integrants de la UDC del 39, la que roman a Catalunya tota la guerra, s'hi oposen, en considerar que és un mecanisme pel qual Negrín converteix la religió en una jugada política de la qual treu profit. El decret que restabliria el culte no va ser aprovat i, per tant, el comissariat de cultes no es va crear.⁹⁹⁵

Trias Peitx, Vidal Barraquer i Irujo intervenen novament en l'anomenada operació triangle, per tal com passa a Barcelona, París i Roma. La primera parada, però, és a Montpeller, on Trias Peitx s'entrevista amb el cardenal Vidal, que li demana un informe detallat de la situació religiosa a Barcelona i li recomana que visiti el cardenal Verdier, arquebisbe de París, com a pas previ al restabliment de les relacions diplomàtiques entre la República i la Santa Seu, que el cardenal Vidal veia amb bons ulls. El setembre de 1937 Trias Peitx és a París, on s'entrevista amb el cardenal Verdier. «A través de Trias Peitx van establir-se un seguit de contactes indirectes entre la Santa Seu i la República que van durar mesos. Trias Peitx va presentar diversos informes al cardenal Verdier que donaven notícia de la normalització gradual de la situació i l'alliberament de sacerdots». Tot i que «Trias Peitx va jugar un paper clau en els intents de la República per restablir les relacions amb el Vaticà», aquest darrer declina quan la situació de la guerra torna a ser favorable a Franco. El març de 1938 Irujo aparta Trias Peitx de les gestions diplomàtiques, però segueix comptant amb els homes de la UDC per al restabliment del culte catòlic. L'octubre de 1938 Trias Peitx i Serrahima

---

992 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 101-102.

993 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 105.

994 Carta de Trias a Vidal, 7-9-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 275.

995 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 13-14.

redacten un document lliurat a Negrín i a Companys com a futur decret de llibertat de cultes, un encàrrec de Negrín que contempla el restabliment gradual del culte públic catòlic. El decret es publica el 8 de desembre de 1938.⁹⁹⁶

Hilari Ragner explica com es produeix divisió de criteris en un partit, la UDC, que actua també molt dividit durant la guerra, sobre la proposta del ministre Irujo de restablir el culte públic catòlic. Trias Peitx accepta la proposta, Romeva i Serrahima no volen prestar-se a una col·laboració incondicional perquè pot convertir el restabliment del culte públic en instrument de propaganda, Coll Alentorn vol actuar d'acord amb l'autoritat eclesiàstica. Qualsevol que sigui el criteri, els de la UDC no les tenen totes perquè.

«a pesar de la innegable voluntad de Irujo, no estaban seguros de que el cambio de gobierno pusiera fin totalmente a la persecución. Los anarquistas habían recibido un duro golpe y habían sido echados del gobierno, pero no estaban enteramente anulados».⁹⁹⁷

Ampliant aquest escepticisme, opten per un restabliment gradual:

«El punto de vista de UDC era que, como católicos, deseaban que se restableciera el culto, pero que esto no se podía hacer como si nada hubiera ocurrido. Creían que, de momento, no sería oportuno reabrir ninguna de las antiguas iglesias que no habían sido destruidas. Habría que acondicionar un local, instalar allí altar y sillas y colocar en la fachada una cruz o algún discreto signo religioso, por el estilo – decían- de las capillas protestantes. En aquel local se empezaría a celebrar la misa los domingos, con fuerte protección policial, no para controlar a los fieles que acudieran sino para prevenir violencias o vejaciones por parte de los extremistas. Si no se producían incidentes y los fieles, perdido el miedo, acudían en mayor número, se habilitarían otras capillas y se multiplicarían los actos de culto. Pasado tal vez medio año, cuando tanto los creyentes como los no creyentes se hubieran acostumbrado al culto público como cosa normal, se podría pensar en reabrir alguna de las antiguas iglesias que no hubieran sufrido grandes desperfectos. Finalmente, se podrían prohibir por innecesarias las misas domésticas, que a menudo eran pretexto para reuniones de personas desafectas a la República. Insistían los de UDC, tal como un año antes habían hecho con Irujo, en la improcedencia de que el gobierno dictara unilateralmente disposiciones sobre la materia, sin acuerdo previo con la autoridad eclesiástica. Ya que con el P. Torrent estaba claro que no se lograría el acuerdo, recomendaban que se negociara con el Dr. Rial, vicario de Vidal Barraquer, que estaba mucho más abierto».⁹⁹⁸

Finalment, Trias Peitx i Serrahima es reuneixen amb Salvador Rial i accepten la creació del Comissariat de Cultes de la República.

La suposadament única Espanya catòlica no comparteix la conveniència de restablir el culte públic:

«La propaganda franquista denunciaba la persecución religiosa de la zona republicana y la ausencia de culto público, pero no tenía el menor deseo de que la libertad religiosa y el culto público se restablecieran, y menos aún de que el Vaticano se lo exigiera a la República como condición previa al restablecimiento de las relaciones diplomáticas».⁹⁹⁹

---

996 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 14-15.

997 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 330.

998 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 355.

999 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 350.

Trias Peitx és un dels informants del cardenal Vidal en l'exili d'aquest. En un informe que li adreça, detalla que les oficines de la UDC gestionen les peticions dels sacerdots cridats a files per tal de no anar al front i passar a fer tasques humanitàries a la rereguarda. Molts d'ells, però, prefereixen fugar-se i per això són detinguts i processats, no pel fet de ser sacerdots. Altres sacerdots conspiren obertament contra la República i per això són afusellats, no per ser sacerdots, com confirma el ministre catòlic basc Manuel de Irujo. Trias és partidari del restabliment del culte públic a la República, enfront una majoria de catòlics que espera a fer-ho amb el triomf de Franco. En aquesta tasca de retorn del catolicisme en l'espai públic, el dirigent democristià demana el retorn de *La Paraula Cristiana*, la revista els pòrtics i articles cardonians de la qual hem vist al capítol anterior d'aquesta memòria. Trias considera que la revista reflecteix el pensament catòlic modern.¹⁰⁰⁰

Religió i moral.

Catòlic practicant, mentalitat tradicional amb matisos importants i, sobretot, possible exemple de català catòlic democratacristià en virtut de la seva tasca humanitària. Ajuntant joventut i senectut, Trias Peitx explica, de si mateix: «en aquella època era un xicot molt creient, com ho sóc encara. I m'havia afirmat en les meves conviccions no religioses, sinó evangèliques». Creu que la gent de la UDC no va defensar l'Església catòlica, sinó la llibertat de consciència.¹⁰⁰¹

No sembla el més conservador des del punt de vista de la moral del seu partit. En l'exili molts antics jerarques o dirigents d'Unió Democràtica es distancien entre si. Trias Peitx és un dels que perd més el contacte amb els antics companys de partit. En aquest distanciament el fet que Trias Peitx no torni a Catalunya i segueixi residint a l'estranger hi juga un paper important.

Però les seves biògrafes ens adverteixen d'un element que no és menor en aquest distanciament respecte de la gent del partit i que correspon a la vida privada del biografat. És així perquè Trias Peitx es casa, ja gran, amb una dona francesa divorciada, amb una filla fruit del matrimoni anterior i antiga militant del Partit Radical francès, ideològicament un partit republicà de dretes que forma part del govern del Front Popular de la república veïna. Convé recordar que Unió Democràtica havia desistit de formar part de la candidatura del Front d'Esquerres malgrat que Companys els ofería un lloc a la llista de l'equivalent català al Front Popular. Tot plegat representa conjunt de circumstàncies que als seus antics companys d'Unió, molt avançats socialment i alhora amb una moral molt tradicional, els costa d'acceptar.¹⁰⁰²

1000 Informe de Trias a Vidal, carta d'Irujo a Vidal de 7-1938, annexos a carta de Vidal a Pacelli de 16-9-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

1001 Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat...*, p. 47, 96.

1002 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 26-27.

Trias Peitx es queda a Catalunya durant la guerra, sobreviu a l'etapa més violenta contra l'Església i els catòlics que no sigui d'Unió Democràtica i, a diferència de Vidal Barraquer, valora positivament la nova situació de normalitat creixent en l'etapa de predomini comunista. En carta adreçada al cardenal exiliat, Trias exposa els fets següents. El Ministeri de Justícia de la República ordena als fiscals perseguir denúncies falses, entre elles pertinença a l'Església o celebració de culte, que ja no estan perseguïdes. Els tribunals de justícia de la República detenen molts suposats anarquistes que són delinqüents comuns. Els catòlics catalans que no han marxat s'incorporen a l'Exèrcit Popular, però els sacerdots són identificats i se'ls retira del front, passant a fer tasques humanitàries a la rereguarda, com les monges. «Existe un esfuerzo evidente por parte del gobierno para entrar en una normalidad religiosa». Irujo encarrega a la direcció de UDC fer-se càrrec del Comissariat de Cultes, amb l'objectiu de restablir el culte públic a la República. Trias Peitx n'ha accepta la direcció.¹⁰⁰³ Més tard, insisteix sobre la normalització de la situació religiosa a la República. Fent referència on els bascos porten temps celebrant missa públicament, a la qual hi assisteixen catòlics catalans, diu que «todo el mundo sabe que allí se celebra misa y no se ha producido el menor incidente». I encara que «el hecho es que la gente no se extraña de que se celebre misa y nadie se recata de indicar dónde se halla el local destinado al culto a quienquiera que se lo pida».¹⁰⁰⁴

Repressió i exili.

Trias Peitx és un dels membres d'Unió Democràtica que integren l'exili del 39. La seva actuació durant la guerra és paral·lela a la de Maurici Serrahima o Pau Romeva, aquest últim l'únic diputat d'Unió al Parlament de Catalunya. Resseguint l'actuació política del diputat, aquest grup es manté fidel a la República i a les seves institucions, que inclouen la Generalitat i el Parlament de Catalunya, alhora que desaproven la gestió de govern de Companys.

El 24 de gener de 1939 Trias Peitx abandona Barcelona, a Caldes d'Estrac s'embarca en un vaixell de guerra francès i desembarca a Portvendres, juntament amb Maurici Serrahima i Ferran Ruiz-Hébrard, companys de partit i amb qui continuaria col·laborant en tasques humanitàries.

Tercera Catalunya?

No. Representant de la UDC del 39, es manté fidel a la Generalitat de Catalunya i a la República. La seva tasca humanitària durant la guerra civil, tant la que hem destacat com la participació en sengles comitès que no passen de ser testimonials i per això hem omès, és una tasca d'ajut humanitari, sense cap contingut polític, a diferència dels comitès per la pau. La seva única tasca

---

1003Carta de Trias a Vidal, 7-9-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 272.

1004Informe de Trias, desembre de 1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 389.

política consisteix en el restabliment de les relacions diplomàtiques entre la República Espanyola i la Santa Seu, no a buscar una tercera Espanya.

4. La política catalana hegemònica i el catalanisme radical.

Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) és el partit hegemònic de la política catalana durant la Segona República. Només perd les eleccions generals de 1933, en consonància amb el que s'esdevé a nivell nacional, excepte que a Catalunya el marge de victòria de la dreta sobre les esquerres és més estret. En canvi, guanya totes les altres eleccions. És la principal impulsora de l'autonomia de Catalunya sota el règim de la Segona República, regulada segons l'Estatut d'Autonomia de 1932. Al seu torn, l'estatut és la principal fita del catalanisme de totes les tradicions des del fatídic 1714, data que marcaria la fi d'un passat esplendorós i de llibertats polítiques per a Catalunya, en una visió o interpretació de la història que comparteixen el catalanisme d'esquerres i el de dretes. Segons el diari de partit i la premsa satírica de l'Esquerra, que tractem respectivament a la introducció i al capítol cinquè d'aquesta memòria, aquell estatut significa la restauració les llibertats catalanes perdudes, tot i que no de les institucions medievals.

Esquerra Republicana de Catalunya és un

«partit creat a Barcelona al 19 de març de 1931 en la Conferència d'Esquerres Catalanes, iniciada el 17 de març a l'Ateneu Republicà de Gràcia i acabada el 19 al Foment Republicà de Sants. Sota l'impuls de Francesc Macià i Lluís Companys, sorgí de la unió d'Estat Català (EC), del Partit Republicà Català (PRC), el grup del setmanari *L'Opinió* i nombrosos centres comarcals del republicanisme català històric. La Conferència pretenia crear un partit republicà i catalanista capaç d'esdevenir força dirigent, tot i apropant les dues grans reivindicacions del moment: la República i l'autonomia de Catalunya. EC hi aportà el carisma de Macià i el radicalisme nacionalista; el PRC, els vincles amb l'obrerisme i el republicanisme comarcal, en especial amb la Unió de Rabassaires, sindicat pagès un dels fundadors del qual havia estat Companys el 1922; i el grup de *L'Opinió*, el prestigi d'intel·lectuals i professionals [liberals] i bona part dels recursos econòmics».¹⁰⁰⁵

En el moment de la seva fundació, i sobre la qüestió social, Esquerra Republicana

«era un partit obert, pletòric d'universalisme i socialment avançat, encara que no podia acceptar el concepte rígid de lluita de classes. El seu programa social defensava la llibertat sindical, el dret de vaga, les prestacions socials avançades, la jornada laboral màxima de vuit hores, les vacances pagades i la jubilació obrera. L'absència del mot «socialista» en el nom i el fet de no definir-se com a partit de classe implicà que els delegats de la Unió Socialista de Catalunya (USC) decidissin no integrar-s'hi».¹⁰⁰⁶

Per a Gregori Mir, Esquerra Republicana de Catalunya és un «partit que més aviat responia a les influències de la socialdemocràcia europea llavors imperants, allunyades de qualsevol plantejament revolucionari».¹⁰⁰⁷

Per a Àngel Duarte, que ho expressa en un llibre instigat per José Luis Martín Ramos, Esquerra Republicana accedeix a la direcció política catalana havent acceptat idees pratianes, en una barreja

---

1005Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits polítics...*, p. 69.

1006Ídem.

1007Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 97-98.

de catalanisme d'esquerres i catalanisme de dretes que inclou el republicanisme com a ideologia clarament d'esquerres. ERC és una esquerra nacionalista, populista, liberal i republicana, oposant-se a les esquerres no liberals perquè sobrepassen aquest marc legal: anarquistes, socialistes i comunistes. Esquerra representa «el encuentro y cruce de caminos entre las expectativas liberadoras del republicanismo y la conformación de los modernos nacionalismos subestatales de masas. No es la catalana, ni una anomalía histórica ni la demostración de una singularidad formidable». El primer referent teòric del catalanisme d'esquerres és Valentí Almirall, per a qui la nació dels catalans és Espanya. Tanmateix, també creu que el país ibèric té la capital en la ubicació equivocada perquè se situa en la regió més pobra, més gandula i que viu a costa de la resta de la nació.¹⁰⁰⁸

Esquerra sempre governa la Generalitat, en aliança amb altres partits segons manin les circumstàncies: la Unió Socialista de Catalunya des de 1931 i l'Acció Catalana Republicana des de 1934, a les quals s'afegeixen la CNT i el PSUC durant la guerra. Crec que l'equilibrista Companys pot tenir bona part del mèrit de pactar amb actors polítics tan diferents. Tot i que el partit es crea a la conferència d'esquerres de 17-19 de març de 1931, un mes abans de les eleccions que marquen un canvi de règim, no representa cap novetat pel que fa a la creació d'un espai polític inexistent que no sigui aglutinar les tres tendències que conflueixen en la creació del nou partit. Alhora, ERC beu d'una llarga tradició d'ateneus, entitats de l'associacionisme popular republicà i nacionalista que passen a estar adherides a l'Esquerra Republicana. Al camp, l'Esquerra s'assegura un suport important gràcies a la Unió de Rabassaires, sindicat agrícola de pagesos no propietaris creat per Companys poc abans del cop d'estat de Primo.

L'Esquerra, el partit del govern, és també la primera força política catalana quant a afiliació. A més, aquesta es troba molt repartida i és hegemònica arreu de Catalunya, no només a la capital, gràcies al fet que el partit s'ha muntat sobre la base d'una xarxa d'ateneus que recorre tot el territori català. La Lliga és el principal partit d'oposició, l'alternativa a l'hegemonia de l'Esquerra. Tot i així, no és la segona força política catalana quant a militància, sinó que ho és un sindicat.

Entre totes dues, doncs, hi trobem una força política a la qual militen la majoria dels obrers catalans sindicats, tant els provinents de regions castellanes com autòctons o altres catalanoparlants, i que no és altra que la CNT. És en aquest punt que presentem el món català àcrata perquè els confederalistes són votants intermitents de l'Esquerra, que des de la seva perspectiva és el partit burgès d'esquerres més ben posicionat. Un partit a favor del qual voten a pesar del seu nacionalisme evident. El de l'Esquerra, s'entén, altrament dit catalanisme. A la llum d'això, sembla que el suposat assimilisme castellà sobre la identitat catalana, que la historiografia catalana dominant atribueix als confederalistes i que sosté que aquests compartirien amb actors tan antagònics a la CNT com la dreta antiestatutària

---

¹⁰⁰⁸Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 10, 56.

o el mateix general Franco, no funciona a l'hora d'explicar el suport electoral intermitent del sindicat català majoritari en favor del partit polític català hegemònic.

L'hegemonia anarquista entre els sectors obrers tampoc constitueix cap novetat del període republicà. En realitat, hauríem de buscar-ne les claus al segle XIX. Mentre als països més avançats d'Europa occidental la pressió del moviment obrer aconsegueix concessions per part de les elits socials en forma de beneficis progressius per a la classe obrera, que força la intervenció de l'estat en economia per tal d'afavorir els que havien quedat més perjudicats pel sistema polític liberal i el sistema econòmic que se'n deriva, el capitalisme, a Espanya passa just al revés. Al país ibèric no hi ha manera que les elits accedeixin a deixar que l'estat intervingui en favor dels més desvalguts, de manera que la seva acció s'encamina molt clarament a perpetuar els privilegis dels poderosos. Per contraposició als països avançats, l'auge de l'anarquisme a Espanya s'explica per la desconfiança de la classe obrera en el sistema polític.¹⁰⁰⁹

Traduït en política, als països avançats el moviment obrer constitueix partits socialdemòcrates forts que fins i tot participen del govern, mentre a Espanya la desconfiança envers un sistema polític que només sap blindar els interessos dels poderosos condiona que bona part de la classe obrera se'n va a buscar les opcions més radicals, entre les quals esdevé hegemònica la CNT. Aquesta és una altra diferència respecte dels països avançats, en els quals la part minoritària de la classe obrera que ha optat per les opcions més radicals se situa en l'òrbita del comunisme, no de l'anarquisme.¹⁰¹⁰

L'obra de referència, encara avui, per a l'Esquerra Republicana dels temps de la Segona República és obra d'un dels autors més crítics amb el nacionalisme català: Enric Ucelay. El llibre de *La Catalunya populista* té la seva pròpia història. En realitat, mostra el contrast entre una Catalunya que vivia en una òrbita montserratina i un descendent d'exiliats republicans que encara no havia tornat. El contrast entre el record de la Catalunya republicana dels ascendents d'Ucelay i la Catalunya transformada que es va trobar marca el punt de partida d'un Ucelay sempre polèmic. Però la del llibre és una història coneguda. Passem ara a destacar-ne algunes idees.

ERC estén el noucentisme a les classes populars:

«El noucentisme, amb la seva imatge del poeta com a funcionari burgès, era una ideologia elitista. [...] es retenia tot el que era substancial al projecte burgès de l'élite: el corporativisme, la desconfiança davant la democràcia numèrica, el respecte per a un evolucionisme social discret; en conjunt, una ideologia articulada de creixement burgès. L'estatisme, que compartia l'esquerra nacionalista amb els intel·lectuals regionalistes, feia que poguessin assumir també bona part del projecte noucentista, incloent-hi el seu propi paper d'administradors cívics d'una reforma social catalana, que s'aconseguiria per la generalització de la cultura a tot el poble».¹⁰¹¹

1009 Geoff ELEY: *Un mundo que ganar. Historia de la izquierda en Europa, 1850-2000*, Barcelona, Crítica, 2003.

1010 Ídem.

1011 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 43.

ERC es recolza en una xarxa d'ateneus, nom genèric dels llocs de la sociabilitat popular, que es contraposa als casinos, nom genèric dels llocs de la sociabilitat burgesa. Malgrat coincidir en la demanda d'una autonomia política per a Catalunya, ERC té una política social enfrontada a la Lliga. Tot seguit entenem per què:

«Per al creixement industrial de futur, la burgesia catalana necessitava contramestres que sabessin llegir i escriure, però no li feien gens de falta unes classes obreres educades. La preocupació de la Mancomunitat no era integrar les masses, sinó formar capes d'élites entre les classes socials «humils» de la societat que serviren de sergents del progrés. Tota la considerable feina de promoció escolar de la Mancomunitat va ser dirigida en aquest sentit: fer escoles de formació professional i biblioteques a les comarques, en comptes d'enfocar el problema, per exemple, de l'alfabetització massiva. El moviment ateneístic sorgeix com a reacció negativa davant d'aquesta política cultural burgesa; una reacció semblant aviva les escoles laiques per a les criatures dels «humils». Els obrers, els dependents, fins a un cert punt els botiguers, haurien d'educar-se ells mateixos».¹⁰¹²

Per a Ucelay,

«l'ateneu popular és la resposta a la manca d'una política educativa dirigida a les necessitats de les masses. [...] l'ateneu no era un simple club cultural; pel fet que és el centre social que aglutina el barri, el carrer o el poble, es converteix en un dels eixos més importants del sistema de partits a Catalunya. Nogensmenys, serien la unitat política de base de la societat catalana».¹⁰¹³

Per tal d'entendre la història d'amor-odi entre l'Esquerra i l'espai àcrata, cal saber destriar la CNT de la FAI. ERC aspira a eliminar la segona, convertint «la CNT en un moviment sindical català que servís de base segura a l'Esquerra». És a dir, ERC busca apropiar-se de la CNT. No només no assoleix aquest objectiu, sinó que es mostra sempre com un partit poc cohesionat, com «un partit de capelletes en renyida competició».¹⁰¹⁴

El federalisme d'esquerres s'oposa a les tupinades de la Lliga:

«Si la burgesia i els propietaris agrícoles catalans van afavorir històricament el regionalisme com el mitjà per a manipular el sufragi universal quan es va veure que el caciquisme groller de liberals i conservadors era insuficient, les classes populars catalanes havien vist en el federalisme el camí per a conquerir plebiscitàriament – per les urnes o per la insurrecció- unes institucions d'autogovern properes que podien ser controlades directament pels interessats. El poder oligàrquic que es mantenia a l'estat central es destruiria creant un poder local popular, directe i on hom participa; l'ideal federal seria, doncs, el municipi lliure com a base de la societat, les regions històriques compostes per municipis lliures formant pactes entre iguals a tots els nivells i construint una unió ibèrica nova sobre les ruïnes de l'arbitrari domini burgès».¹⁰¹⁵

Sobre els nuclis adherits a Esquerra, Montserrat Baras caracteritza Estat Català, el partit de Macià, per un gran desordre intern, el carisma del seu líder, «la manca de quadres mitjans i la debilitat de la

---

1012 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 61-62.

1013 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 62-64.

1014 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 184.

1015 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 54-55.

seva cohesió ideològica, excepte en el nacionalisme» radical o separatista. Per la seva part, el grup de L'Opinió està «absolutament mancat d'estructura local, de nuclis adherits que serveixin de base per al futur partit» que, en conseqüència, no pot crear en solitari. Per tal de crear aquest partit polític ampli i estable falta el tercer nucli o grup i el més ben organitzat perquè porta més anys participant en política institucional, alhora que compta amb la xarxa d'ateneus per tota Catalunya que constituirà la base local d'Esquerra Republicana. Aquest nucli és el del republicanisme federal, la figura més important del qual és Lluís Companys.¹⁰¹⁶

Per la seva part, i sobre el grup de L'Opinió, Enric Ucelay afegeix que es tracta d'un «grup de joves professionals molt lluïts i amb diners» que de revolucionaris no en tenen res. Interpretació que contrasta amb la consideració del grup com la part més esquerrana de l'Esquerra. Ucelay fa un joc de paraules entre l'adjectiu esmentat i el nom del líder del grup: Joan Lluhí Vallescà. Hem de posar-ho en relació amb el marxisme verbal que observarem seguidament a *La Humanitat*. Ucelay explica com Esquerra Republicana fa servir molt el mot socialisme. Però aquest vol dir sempre el mateix, i mai allò que vol dir pròpiament. Així, «sovint s'entenia per socialisme una visió essencialment interclassista del canvi social a través de l'educació». ERC vincula reformes socials amb cultura o formació política necessària perquè el poble voti partits que duguin a terme aquestes millores socials.¹⁰¹⁷

Esquerra Republicana esdevé el partit hegemònic de la política catalana des de la seva victòria electoral per amplíssim marge en les eleccions municipals de 12 d'abril de 1931 a Barcelona, que combinades amb la victòria republicana a gairebé totes les capitals de província espanyoles restants permet la proclamació de la Segona República Espanyola dos dies més tard. En el nou règim que havia contribuït a implantar i Companys havia proclamat des de Barcelona, Esquerra es manté com el partit dominant. Repeteix victòria en les úniques eleccions al Parlament de Catalunya de l'etapa republicana, que guanya per majoria absoluta, la qual cosa li atorga el control sobre el govern de la Generalitat. Guanya les eleccions a Corts Constituents, forma part de la majoria parlamentària durant el primer bienni republicà i entra al govern de la República.

Enric Ucelay explica el naixement d'Esquerra Republicana de Catalunya en la conferència d'esquerres celebrada al feu obrer de Sants el 18-19 de març de 1931. Hi participen republicans de Barcelona i de comarques, com el Centre Nacionalista Republicà de Reus. Per a Ucelay, contradient la historiografia catalana dominant, és més determinant Companys que Macià. Així, la victòria de l'Esquerra s'explica més per la identificació dels obrers amb el republicanisme de Companys, que

---

1016 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 98.

1017 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 100, 121.

aglutina un seguit d'ateneus d'esquerres, que el lideratge de Macià, d'altra banda garantia d'un catalanisme evolucionat en relació a la Lliga.¹⁰¹⁸

ERC perd les eleccions en el conjunt de les cinc circumscripcions electorals catalanes – a nivell individual obté la victòria en alguna d'elles- en les eleccions generals de 1933, però es proclama vencedora perquè, tot i que la Lliga obté més representants, l'Esquerra aconsegueix més vots. Guanya les eleccions municipals catalanes. Destituïts tots els càrrecs de govern de la Generalitat i municipals de ERC arran del fracàs dels Fets d'Octubre, recupera el poder municipal i del govern autònom a partir del decret d'amnistia, gairebé immediat a la victòria del Front Popular. En aquestes eleccions ERC encapçala el Front d'Esquerres, coalició d'esquerres i equivalent al Front Popular a Catalunya, els diputats de la qual s'integren en la majoria parlamentària en les darreres Corts de la República.

Enric Ucelay desmenteix l'existència de l'oasi català: «Per sota l'aparença de tranquil·litat, a Catalunya, per la primavera del 1936 se suava una tensió latent, un dormir intranquil: la presa d'actituds feixistes entre sectors de la burgesia n'era solament una mostra». En altres paraules, el suposat oasi català és més aparent que real.¹⁰¹⁹

Tot això pel que fa a temps de pau. Durant la guerra Esquerra supera àmpliament el posicionament socialdemòcrata i reformista que havia dut a terme en temps de pau i comparteix el poder primer amb la CNT i després amb el PSUC, però segueix sent el partit del govern de la Generalitat, encara que no l'únic. És part integrant, tot i que no hegemònica, de la violència de classe desencadenada els primers mesos de guerra, mentre la justícia especial de guerra no funciona o és poc operativa. En aquest sentit, Enric Ucelay sosté que la repressió social contra la burgesia no és generalitzada ni indiscriminada, sinó adreçada a burgesos significats anteriorment segons la memòria proletària. La repressió és expressió de la injustícia social de preguerra.¹⁰²⁰

4.1. ***La Humanitat.***

Passem ara al capítol tres i ens focalitzem en Esquerra Republicana de Catalunya, que té dos òrgans de premsa que creiem principals i adequats a aquesta memòria. Ara tractarem *La Humanitat*, el diari de partit d'aquesta formació política des que *L'Opinió* deixa de ser-ho. L'altre és una publicació satírica, que deixem per a més endavant.

Abans d'entrar en el repàs diari de *La Humanitat* durant els dies de 1936 previs a la guerra, i com hem fet prèviament per al diari catòlic *El Matí*, una ullada al diari de partit d'Esquerra Republicana els primers mesos del nou règim ens porta al diari ***L'Opinió*** (LO), que actua com a diari de partit

---

1018 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 120.

1019 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 277.

1020 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 290.

fins que *La Humanitat* el substitueix en aquest aspecte. Per si no ens ho creiem, *L'Opinió* ens ho deixa ben clar: «Diari d'Esquerra Republicana de Catalunya». Com que es tracta d'unes idees que sortiran al capítol cinquè d'aquesta memòria en parlant de l'estatut, destaquem tres exemplars del diari d'inicis d'agost de 1931, en motiu del referèndum en el qual s'aprova el projecte d'estatut.

El dia 1 d'agost el diari parla de «la vetlla solemne de la llibertat», dóna la consigna de votar sí a l'estatut en el referèndum que se celebra l'endemà amb el lema «no votar l'estatut és crim de lesa pàtria», o el de «els catalans que no votin l'estatut reneuen de la pàtria», així com entrant en el terreny religiós per tal d'assegurar que «demà ressuscitarà Catalunya». Macià apel·la a «la unió de tots els pobles d'Espanya», en sintonia amb el catalanisme pactista del propi Macià, un cop superat el cop de força de la República Catalana que proclama i en la línia, també, de l'actuació política del seu successor, si exceptuem el Companys dels Fets d'octubre tan i tan influït pel corrent extremista o separatista del nacionalisme català.¹⁰²¹

La Publicitat, diari referent a Catalunya malgrat llur adscripció a la minúscula Acció Catalana, s'expressa de manera semblant i fa campanya destacada a favor de l'estatut, «en l'hora decisiva» i «per la gran Catalunya». Perquè «l'Estatut no és obra de cap partit; és l'obra de tots els catalans». El diari informa de la campanya proestatut de Ventura Gassol al Camp de Tarragona, comarca natural de la qual és originari. I d'una conferència del dirigent de la Lliga Joan Estelrich: «som ciutadans espanyols i catalans», «com a catalans ara construirem el nostre futur», «l'esperit del catalanisme culmina en l'estatut», és a dir, no hi ha cap etapa posterior, és la meta del catalanisme. Estelrich «està convençut que l'estatut vindrà a posar ordre a l'anarquia existent», una informació xocant perquè ens trobem al 1931, no al conflictiu 1936.¹⁰²²

L'endemà, 2 d'agost de 1931, anomenat Diada del Referèndum en el bateig laic de l'època, *L'Opinió* estableix una connexió, continuïtat o paral·lelisme entre el catalanisme conservador, hegemònic a les acaballes de la Restauració, i el catalanisme progressista, hegemònic amb la República: «la millor commemoració de l'aniversari de Prat de la Riba és votar l'estatut». Properament veurem una altra apel·lació del diari de partit d'Esquerra Republicana que vincula aquest partit amb l'obra inacabada del catalanisme conservador. També en concordança amb el catalanisme conservador, proclama la fi imminent de la repressió iniciada amb Felip V i sostinguda, teòricament, fins aleshores: «l'obra de dos-cents anys acaba avui». *La Publicitat* inclou un article de l'intel·lectual catalanista Carles Rahola «Davant l'hora històrica». El diari liberal parla de «moment decisiu» i comparteix la idea de l'estatut com a suprema aspiració del catalanisme amb el lligaire Estelrich i amb Esquerra Republicana, en afirmar que «arribem al punt culminant de la història

---

1021LO 1-8-1931.

1022LP 1-8-1931.

moderna de Catalunya». *L'Opinió* l'argumenta en el sentit de vincular l'autonomia política amb la justícia social, en un tret distintiu entre el catalanisme d'esquerres i el de dretes.¹⁰²³

Atès que el diari – ni aquest ni cap, per definició- no s'edita els dilluns, reapareix dimarts, dia 4 d'agost de 1931. *L'Opinió* proclama als quatre vents: «diada històrica», «Catalunya lliure» o «l'estatut, suprema aspiració de Catalunya». Per a aquella Esquerra Republicana en fase pactista, més enllà de l'estatut no hi havia res més. Tota l'opressió borbònica sobre Catalunya s'havia acabat. Però el nostre repàs de la premsa del partit hegemònic de la política catalana, no.¹⁰²⁴

Per a *La Humanitat* (LH), el diari de partit d'Esquerra, també hem fet un detallat anàlisi dia a dia durant els dies de 1936 previs a la guerra. A partir d'això, i com hem fet amb *El Matí*, presentem el nostre propi assaig. Primerament, cal explicar que la consulta del diari no constitueix cap repte afegit. A diferència del diari catòlic que acabem d'esmentar, *La Humanitat* pot consultar-se amb tota facilitat a través del web de la Memòria Esquerra, «La hiperenciclopèdia d'Esquerra Republicana de Catalunya», un espai virtual meravellós que ofereix la possibilitat de consultar digitalment tota la premsa dels vuitanta i escaig anys de vida del partit.¹⁰²⁵

El primer número de *La Humanitat* apareix el 9 de novembre de 1931, però aleshores el diari de partit d'Esquerra encara és *L'Opinió*, que se'n desvincula quan l'antic grup de *L'Opinió* (no hi manca cursiva) vira des del partit català majoritari vers un espai polític propi que el porta a una aliança electoral amb Acció Catalana en les eleccions a corts de 1933, en les quals obté un fracàs electoral estrepitós i es reintegra a l'òrbita d'Esquerra Republicana entrant a formar part del primer govern Companys, moment en què Acció Catalana abandona l'espai polític del centre liberal i ingressa també al govern català. Segons aquell primer número, tan distant del conflictiu 1936, ja hi ha enrenou l'any mateix de l'establiment de la República. El fundador del diari és Lluís Companys, i així ho recorda cada dia *La Humanitat* en portada, en la qual el títol de la publicació s'imprimeix, precisament, en vermell.¹⁰²⁶

En general, el diari apel·la els instints, no acostuma a fer cap argumentació elaborada, tot és blanc o negre, hi ha bons o dolents, Esquerra Republicana sempre té la raó i queda molt clar el paper o la funció social que el partit governamental reserva per al poble català, que també entén com un tot, ignorant els lligaires i els altres catalans que no formen part de l'univers particular de l'Esquerra. Repetim aquesta idea essencial i a la qual ens referim en altres punts d'aquesta memòria: Esquerra Republicana deixa fora del concepte de «poble català» els catalans lligaires i tots aquells altres que no combreguen amb les idees del partit governant.

1023LO 2-8-1931. LP 2-8-1931.

1024LO 4-8-1931.

1025www.memoriaesquerra.cat

1026LH 9-11-1931.

D'altra banda, Esquerra no és l'única que apel·la a aquest concepte difús de «poble català». Hem vist recentment com el Carles Cardó prologuista de *La Paraula Cristiana* també s'hi refereix i també se n'apodera, encara que li atorga unes característiques molt diferents del concepte que en té Esquerra Republicana. O com Amadeu Hurtado, que s'hi refereix en el dietari que hem vist abans, però que no es veu amb forces per tal d'inclinar-lo cap a l'estat d'opinió que ell mateix predica, enfocament que restringeix a una minoria dirigent a causa del que considera incapacitat del poble català d'assimilar-lo.

El partit, i ho expressa a través de les (poques) pàgines dels exemplars de *La Humanitat*, reserva un paper important al poble, essencial. Però sempre un paper secundari o passiu, de deixar fer el govern o el bon govern que Esquerra representa, a ulls de si mateixa i a través del seu diari de partit. Un paper que, així mateix, situa les classes populars sempre com a entitat separada de la minoria dirigent que encapçala el partit, per bé que aquest procura governar en benefici d'aquelles.

Malgrat ser el diari d'un partit profundament catalanista i que fins i tot inclou separatistes, *La Humanitat* no ignora que l'Esquerra té un compromís amb el conjunt de la República i, per tant, les notícies d'arreu de les regions que no són Catalunya hi són ben presents. Però també és un diari molt catalanista, per la qual cosa evita referir-se a «Espanya» i presenta la informació d'àmbit nacional, allò que es decideix a Madrid, en l'apartat «Govern general»¹⁰²⁷. Com que a més de ser el segon diari de partit d'Esquerra Republicana, també és el diari de Lluís Companys, incloem alguna informació extreta de *La Humanitat* en el capítol tercer d'aquesta memòria. A la portada de *La Humanitat* llegim: «fundador Lluís Companys».

Malgrat que Esquerra es beneficia d'un sistema electoral majoritari, la base de suport social al partit hegemònic és indiscutible. El partit es nodreix de quadres dirigents i s'adreça als professionals liberals a la ciutat i als rabassaires al camp. Però també rep el suport dels més humils, com demostra el suport intermitent de la CNT a votar-la, que coincideix amb les victòries crucials en les eleccions de 12 d'abril de 1931, que assenyalen el camí per a la proclamació de la República, així com en les de 16 de febrer de 1936, que obren la porta a una República amb veritables reformes de contingut social que canviïn completament aquest país. Unes reformes aprovades el 1936 durant els pocs mesos del govern del Front Popular previs a la guerra que s'havien fet esperar cinc anys des de la proclamació del règim, per impaciència dels obrers, sobretot dels aturats. Durant els primers anys:

«En vez de invertir en paquetes de reforma de gran alcance que podían haber reducido la tensión social, las autoridades aumentaron el gasto de las fuerzas de seguridad. [...] Y, así, aquella República que tanto había prometido a las masas tomó un cariz tan censurable para muchos obreros que la monarquía que la precedió».¹⁰²⁸

1027LH 1-1-1936.

1028Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, 147.

Per a Isidre Molas, que la situa en el republicanisme d'esquerres i, més genèricament, en l'àmbit de partits reformistes d'abast geogràfic limitat, Esquerra Republicana de Catalunya és «el partit quasi dominant a Catalunya, l'alternativa reformista a què se suma el gros de la petita burgesia catalana i àmplies capes de treballadors». Un electorat, doncs, interclassista. El partit és fruit d'una aliança entre aquests dos sectors socials i presenta un programa reformista i democràtic. Els principis del partit, constituït a la Conferència d'Esquerres de 17-19 de març de 1931, són aquests: «personalitat nacional de Catalunya», «federació amb altres pobles ibèrics», «drets de l'home i del ciutadà» i «socialització de la riquesa en benefici de la col·lectivitat».¹⁰²⁹

Chris Ealham no hi veu aquell interclassisme i combat altres tòpics, com la manca de capacitació intel·lectual dels quadres dirigents d'Esquerra i que aquest historiador nega:

«ERC representaba intereses específicos, con una plataforma clara de apoyo en los sectores intermedios de la Cataluña urbana y rural, los llamados *rabassaires*, acérrimos nacionalistas que veían en Esquerra un contrapeso al nacionalismo elitista de la Lliga, representante política de los terratenientes catalanes y de los sectores urbanos intermedios, pequeños propietarios y tenderos. Sin duda, Esquerra tenía simpatizantes entre industriales, pequeños industriales y empresarios, pero se trataba de una minoría. Lo mismo ocurría con el apoyo obrero, procedente principalmente de los trabajadores administrativos, oficinistas y dependientes. Esto puede verse en la geografía social de los *casals* (clubes nacionalistas) de ERC en Barcelona: los más grandes y activos se encontraban en distritos como Gràcia, más populares que proletarios. [...] En lo que se refiere a la dirección de ERC, sus miembros procedían de la pequeña burguesía, de las clases medias y, en especial, de la intelectualidad de los sectores intermedios profesionales y tecnócratas: abogados, ingenieros industriales, médicos y funcionarios».¹⁰³⁰

Observem una diferència enorme entre el tipus de llenguatge que utilitza *La Humanitat* i el que utilitzen els altres diaris àmpliament consultats (*Paraula Cristiana* i *El Matí*), situats a la dreta. És un llenguatge que utilitza un registre lingüístic notòriament més baix que els altres, alhora que el lèxic i la gramàtica són molt més actuals. De fet, si no fos per referències republicanes que ens retrotreuen fins als anys trenta del segle passat, podria tractar-se d'un diari actual, mentre que els altres denoten el pas dels temps. En comparació amb *La Humanitat*, *La Paraula Cristiana* representa un cas extrem de barroquisme verbal, mentre que *El Matí* emprava un registre literari i refinat, amb expressions com «car» o «puix que» i l'ús reiterat del pretèrit perfet simple.

En síntesi, el llenguatge del diari és un amalgama de coses diferents que han trobat una fórmula exitosa que permet presentar-les conjuntament, emulant l'exemple del partit. En concret, fa una barreja de llenguatge republicà, marxista, ateu i catalanista. El republicanisme hi és ben present. De fet, és un republicanisme manifest i que es concreta en expressions com «salut», la toponímia urbana de la Barcelona republicana i actes commemoratius com la inauguració d'una estàtua de Francesc Layret, «advocat republicà assassinat a trets el 30 de novembre de 1920, qui actuà com a

1029Isidre MOLAS: *El sistema de partits...*, p79-82.

1030Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, 120-121.

lletrat en defensa de nombroses causes contra militants» cenetistes.¹⁰³¹ Tasca en la qual havia coincidit amb Companys, la presidència del qual té una política de memòria històrica no burgesa.

Finalment, en una paradoxa aparent, el diari del partit del govern de Catalunya inclou nombroses paraules en català... no normatiu. Un greuge afegit al català fabrià. El renovador del català es queda sense Mancomunitat per imposició de la primera Dictadura que la dreta catalana aplaudeix, el partit del primer govern de la Catalunya contemporània no sap parlar el català normatiu o fabrià, el segon president de la Generalitat és un clar exemple d'aquesta mancança, el primer secretari de l'IEC se'n va a un exili autoimposat i lamenta la pèrdua del català tradicional que el català fabrià suposa i, *last but not least*, Joan-Lluís Marfany defineix el català fabrià com una imposició. Aquestes són les paraules de Marfany: «de la necessària imposició de normes que comporta la voluntat històrica de certs grups socials de dotar-se d'una forma escrita estandarditzada de les parles maternes majoritàries, se'n diu, no pas normativització, com seria lògic i apropiat, sinó normalització».¹⁰³²

Val a dir que l'Esquerra, com a partit governant, no només té el diari de partit, *L'Opinió* o *La Humanitat* segons èpoques a Barcelona i un reguitzell de diaris i altres publicacions a la capital i a la resta de Catalunya, com també té la Lliga i qualsevol altre partit en menor mesura. L'Esquerra, doncs, i com a partit governant durant l'etapa de la Generalitat republicana, també compta amb el Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya. Convertit en diari pròpiament dit ja durant la guerra, el que allà hi publica l'Esquerra va a missa, en el sentit que es converteix en llei. Durant la guerra serveix a Esquerra com a instrument polític que utilitza tant en benefici propi com per tal de preservar l'autoritat del govern de Catalunya. Amb tot, quedem-nos amb el fet que, durant la major part de l'etapa republicana, el diari de partit de l'Esquerra és *La Humanitat*.

No content amb un llenguatge més proper a una majoria social que li atorgui la victòria electoral, el diari d'Esquerra també utilitza un seguit de lemes, no gaires, en un requadre situat a la part baixa de cada pàgina del diari, que recorre de punta a punta. Són expressions que apareixen periòdicament i que aglutinen l'essència de la ideologia que el diari reflecteix.

Tenir diari propi és imprescindible en aquell context, però també calen consignes clares i que pugui entendre, i fins i tot compartir, una majoria social. Només així es guanyen les eleccions, i l'Esquerra ho sabia prou bé. Combinat amb un to clarament optimista i amb la il·lusió del nouvingut cridat a governar, llegir el diari equival a una invitació a viure. Ni rastre de pessimisme antropològic o de les limitacions de la moral cristiana més restrictiva. *La Humanitat* representa un cas evident d'optimisme antropològic. I va en la línia de l'optimisme històric del republicanisme dels trenta,

---

1031 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 139.

1032 Joan-Lluís MARFANY: «La història de la cultura, de Catalunya estant». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 187.

que concebia el règim proclamat el 14 d'abril de 1931 com el règim que tindria per sempre més tota Espanya.

Esquerra Republicana és una fórmula exitosa que combina hàbilment catalanisme i obrerisme, essent un partit socialdemòcrata i nacionalista. És des d'aquesta perspectiva combinada que proposo interpretar un dels lemes que apareixen a la part inferior dels folis de *La Humanitat*, «La veritable llibertat no existeix sense el benestar col·lectiu», no només com a alliberament social, o benestar social, que ha d'arribar a les classes populars, qüestió imprescindible per tal d'assolir l'aspiració que constitueix aquest benestar col·lectiu. També des del punt de vista del nacionalisme. Si no hi ha llibertat, indica que hi ha opressió. I aquesta opressió pot afectar diverses dimensions de la realitat. Crec que en el diari d'Esquerra s'ha d'entendre que l'alliberament ha de ser social, però també nacional. És a dir, que les classes populars catalanes no poden ser lliures si no se senten còmodes des del punt de vista social i des del punt de vista nacional. Com veurem al capítol 5, el marc que estableix l'Estatut de 1932 havia de ser el punt i final, la resolució del problema català.

En darrera instància, aquesta màxima del diari de partit ens recorda la gestació mateixa d'Esquerra Republicana, sobre espais polítics preexistents que comptaven amb un partit o diari propi i amb una xarxa d'ateneus arreu de Catalunya, als quals se sumen multitud d'entitats adherides a Esquerra¹⁰³³. Una gestació que ens recorda que una majoria social de catalans dels trenta no entenien l'alliberament col·lectiu de les classes populars de Catalunya sense un alliberament col·lectiu de la mateixa Catalunya. Per a Esquerra Republicana, la qüestió social i la qüestió nacional van clarament de la mà, com hem destacat abans. I com ens recorda un dels eslògans de *La Humanitat*, identificant república amb justícia social: «Catalanista i republicà: el teu diari és La Humanitat».¹⁰³⁴

Altres eslògans del diari fan referència a la qüestió social. Potser és per això que a peu de pàgina *La Humanitat* s'adreça a tot "Obrer català conscient". I més encara: "Totes les causes justes troben ressò en La Humanitat". Per a l'Esquerra, i més específicament per a Companys, la Generalitat no és només un poder polític propi. Això ja ho fa la dreta catalana. La Generalitat és quelcom més, és un mitjà al servei de les classes populars. Quan Lluís Companys accedeix a la presidència de la Generalitat, si no abans, Esquerra Republicana entén que «la vida democràtica implica promoure des de la llibertat nivells superiors d'igualtat entre les persones»¹⁰³⁵.

Hem vist el posicionament del partit del govern de Catalunya sobre l'estatut, que a grans trets comparteix amb el principal partit d'oposició català, a través del diari *L'Opinió*, ja que llavors era encara aquell el diari de partit d'Esquerra Republicana. Veurem seguidament un anàlisi diari de *La Humanitat* durant la primera part del 1936, en una època on ja és el diari de partit d'Esquerra.

1033LH 1-1-1936.

1034LH 14-1-1936.

1035Miquel CAMINAL: Democràcia i plurinacionalitat..., 34.

Abans, però, anem a parar a un exemplar molt específic d'aquest diari de partit, en el qual Esquerra analitza el resultat de les **eleccions de novembre de 1933**, que atorguen la victòria a les dretes a nivell nacional, però en les quals Esquerra Republicana, que concorre a les cinc circumscripcions electorals catalanes – Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona província, a més de Barcelona ciutat-resisteix prou bé l'investida de les dretes, que a Catalunya tenen en la Lliga el partit hegemònic de l'espai polític conservador. Ens sembla prou revelador, pel que en destaquem tot seguit.

El que més sorprèn d'un exemplar datat el 22 de novembre de 1933, i no el juny de 1936, és que en portada aparegui aquest missatge: «En peu de guerra!». Per al diari, les dretes triomfants busquen crear «una situació de pànic». El diari recorda el propi titular del dia anterior: «mala hora per a la República». Dit altrament, Esquerra Republicana, i no és l'única esquerra ni l'únic partit republicà que ho fa, considera que la República corre perill en mans de les dretes. És una consideració que es mantindrà durant els mesos següents i que portarà, juntament amb altres factors, a la insurrecció de la Generalitat durant els Fets d'octubre de l'any següent. Menys d'un any després d'una victòria electoral tan inquietant, doncs, les esquerres s'hauran rebel·lat contra el règim que elles mateixes havien proclamat i governat.¹⁰³⁶

En portada trobem una il·lustració que proposem comparar amb la generosa dida que trobarem al capítol cinc per alimentar l'estatut d'autonomia de Catalunya, aprovat un any abans de la victòria electoral dretana. Si bé un any abans tot són alegries i trobem una dida robusta capaç de fer créixer un estatut incipient, el dibuix que trobem un any més tard és d'allò més inquietant. Ja no trobem una dida superdotada, una dona excessiva model de bellesa i de salut en temps de Botticelli, sinó una figura femenina raquítica i fastigosa que sembla no poder – ni voler- alimentar un pobre home que, de tan dèbil com està, ni tan sols pot sostenir-se dempeus. Aquest monstre bicèfal té, en realitat, tres caps. Dos els té enganxats al coll, el tercer li ha arencat del coll d'altri. Un és el d'un ocell indeterminat que expressa el mateix mal humor que Millán Astray,¹⁰³⁷ per posar un exemple significatiu. El segon cap que té enganxat al coll, o que si més no té connexions amb el cap anterior, correspon a una au rapaç, presumiblement una àguila, representació amb què la premsa gràfica d'esquerres representa la Lliga, el partit català conservador i màxim rival electoral d'Esquerra Republicana, així com principal partit d'oposició al Parlament de Catalunya, en el qual Esquerra disposa de majoria absoluta.¹⁰³⁸

Com dèiem, el tercer cap no és d'aquest monstre, sinó que li ha arrencat a altri. Interpretem que és o bé el cap d'un català corrent, o bé el cap d'un republicà corrent. En el primer cas, allò que porta damunt del cap és una barretina i seria una representació del «poble català», que Esquerra entén

---

1036LH 22-11-1933.

1037Paul PRESTON: *Las tres Españas del 36...*

1038LH 22-11-1933.

com un tot que, o vota ERC, o no és poble català. En el segon cas, porta una gorra frígia damunt del cap, símbol de republicanisme i representant, en aquest cas, no solament de Catalunya, l'autèntica Catalunya, la que vota Esquerra Republicana, sinó el conjunt del poble de tota la nació, també en la versió autèntica, en el sentit d'autènticament republicà. Sigui com sigui, aquest cap que no presenta altra connexió amb el cos del monstre que estar sostingut per una mà d'aquest, presenta un somriure malèfic i un nas de Pinotxo. Per la qual cosa, ens inclinem a posar-l'hi nom: Cambó per a la primera interpretació, qualsevol republicà de dretes com Lerroux per a la segona. Del cap d'àguila lligaire emana una serp, que no pot representar res de bo, símbol de traïció en la iconografia més habitual, i que va a trobar aquest tercer cap que el monstre ha robat, bé al poble català, bé al conjunt del poble republicà. I que presenta en forma de degeneració del poble català o del poble republicà.¹⁰³⁹

El monstre ens anuncia el programa de govern que la dreta portarà presumiblement a la pràctica, sense oblidar la maniobra electoral camboniana per la qual la Lliga ha guanyat alguns vots valent-se d'una maniobra hàbil que l'Esquerra qualifica així: «vots falsos». El programa, expressat en castellà - «nuestro programa»-, és encara pitjor: «revisió» constitucional i «feixisme». El primer mostra la intenció de la dreta catòlica de modificar la constitució i el sentit de la República des de dins, a partir de la victòria electoral que acaba d'assolir. És el camí que ha seguit l'Església des que accepta el règim democràtic d'Espanya i entra a participar en la política de masses del país a través del patrocini de la CEDA, el partit que ha obtingut més representants en aquestes passades eleccions. El segon és el millor exemple de fins a quin nivell veuen les esquerres en el govern de dretes una amenaça no ja al sentit laic i esquerrà del règim, sinó al règim mateix.¹⁰⁴⁰

La maniobra camboniana es fa llarga d'explicar, però la representació gràfica que escull Josep M. Pons per explicar-la és força adequada. Aquest biògraf de Companys recorre a *La Campaña de Gràcia*, setmanari dels esquerristes catalans (com ho és també *L'Esquella de la Torratxa*): un prelat amb el diari ABC a la falda confessa una pecadora que ha votat Companys perquè ho ha dit Cambó. El pecat, és clar, no és fer cas al polític lligaire, sinó votar el polític republicà.¹⁰⁴¹

La Humanitat fa un exercici de pancatalanisme o poc dissimulat imperialisme cultural, en proclamar «terres de llengua catalana» «Catalunya, València, Balears i Occitània». A més de la menció a aquesta nació inventada situada geogràficament a la França meridional, encara no s'havien generalitzat conceptes com Països Catalans o País Valencià. Seguidament se'n va a buscar brega amb els monjos de Montserrat. Pobres i pacífics monjos! Els catòlics, novament víctimes d'aquells republicans anticlericals. Vegem ara de què es tracta. El diari celebra que l'alcalde va evitar «un dia de dol», ja que uns monjos baixen del monestir i van a votar a Monistrol en grups

---

1039LH 22-11-1933.

1040LH 22-11-1933.

1041A: Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 42.

petits i sense cap incident. Però un grup nombrós va a votar armat i acompanyat d'altres homes armats, un dels quals actuava d'apoderat de la Lliga. No es va haver de lamentar cap desgràcia, però hi va haver ball de bastons. Bona i pacífica manera de la dreta de participar a les eleccions i contribuir a un clima de pau que les esquerres teòricament no saben tenir. Reproduït a l'annex.¹⁰⁴²

En un altre dibuix, també veiem armes. Són les «armes de contrabando» servades en una caixa que s'etiqueta «fràgil» i que complementa una nodridíssima col·lecció de bombes. Formidable arsenal en poder d'uns homes inquietants, un dels quals reforça la seguretat dels seus interessos de classe amb una pistola que porta a la butxaca, per si totes aquelles bombes no fossin suficients. Uns homes que actuen sota l'empara de la Creu cristiana i que el diari ens presenta així: «Les dretes preparen el seu programa parlamentari».¹⁰⁴³

La Humanitat qualifica Anguera de Sojo de «sectari», proclama Esquerra vencedora moral de les eleccions a Catalunya perquè «té més vots» que la Lliga, malgrat que és el partit català conservador qui treu més representants a les cinc circumscripcions electorals catalanes, i es fa ressò de l'alegria vaticana respecte dels «resultats de les eleccions espanyoles». El diari assenyala que «la victòria dels catòlics ha demostrat la seva força», que no era prou visible perquè les dretes no tenien un referent fins a l'aglutinadora CEDA, creació posterior a les primeres eleccions del règim. Un anàlisi amb el qual el diari coincideix amb visions historiogràfiques posteriors als fets i deixa l'interrogant de sobre fins a quin punt Azaña i els altres republicans d'esquerres, i optimistes històrics, havien menystingut el potencial electoral del catolicisme de masses.¹⁰⁴⁴

Fem un incís en l'anunci d'una casa comercial. La societat anònima Hispano Olivetti anuncia, en català fabrià, que «cada 34 minuts» surt de la fàbrica de Barcelona «una nova màquina» d'escriure que deixa un altre «client convençut», que exemplifica amb una figura masculina anònima. Ara bé, no és aquest home qui es posa a escriure amb tan brillant invenció, sinó que la màquina «comença el treball sota els àgils dits d'una mecanògrafa», sempre una dona. L'escena avui seria políticament incorrecta: l'home dicta, la dona escriu. Una altra casa comercial anuncia més màquines d'escriure, de totes les marques, i en destaca la possibilitat de pagar-les a terminis, senyal inequívoc que es tracta d'un article costós. La ubicació d'aquesta segona casa comercial és al carrer de Pau Claris, un referent republicà que el diari presenta com a precedent de la Catalunya republicana dels anys trenta en un text breu de Rovira Virgili que veurem més endavant.¹⁰⁴⁵

Una altra casa comercial fa avinent que es tracta d'un diari d'esquerres, adreçat a catalans que no són rics, i anuncia roba al millor preu, que les classes populars poden comprar a «EL BARATO».

1042LH 22-11-1933.

1043LH 22-11-1933.

1044LH 22-11-1933. Emilio GRANDÍO: «CEDA: movilización católica y democracia», *La Segona República. Cultures i projectes polítics*, GERD, UAB, 2016.

1045LH 22-11-1933.

L'establiment disposa del «preu més avantatjós» per a un conjunt de tèxtils anunciats per mitjà de sengles barbarismes morfosintàctics, o castellanismes, que farien estremir i fins enfurismar Pompeu Fabra o el canonge Cardó: «edredons», «miraguano», «panyo», «labrat». La mateixa idea la reflecteix el fabricant automobilístic Opel, que anuncia «un auto utilitari» de 4 cilindres i «un auto complet» de 6 cilindres com a dos «prototipus dels cotxes econòmics». Una altra casa comercial anuncia camises en un petit anunci que se serveix d'una representació gràfica de Sant Jordi. En l'apartat de les ofertes laborals, «El treball», en destaquem una adreçada a «senyorettes ben relacionades, de bona presència i do de gents» per tal de vendre un carnet d'estalvi d'una entitat que conserva l'anonimat en aquest anunci, però que ofereix la referència d'una seu física a l'avinguda 14 d'abril, avui avinguda Diagonal, en un bon exemple de toponímia republicana dels trenta.¹⁰⁴⁶

Més impressionant que tots els altres és un anunci de grans dimensions del que correspon a la Caixa d'estalvi de la Generalitat de Catalunya, que ofereix el següents serveis financers: estalvi a la vista, estalvi a termini, comptes d'estalvi i comptes de contribuent. Les oficines centrals de la caixa es troben al Palau de la Generalitat de Catalunya, a la plaça de la República (avui de Sant Jaume) de Barcelona. També disposa de diverses sucursals, de les quals destaquem la de Tarragona, situada al carrer Apodaca, que avui té un altre nom. La de Badalona, al carrer Francesc Layret, o la de Vilanova i (la) Geltrú, a la rambla Macià, dos exemples més de toponímia republicana. Així com la d'Igualada, al carrer del Born, i la del Masnou, a Prat de la Riba, sengles referències catalanistes d'altres temps.¹⁰⁴⁷

L'apartat de «teatre i cinema» ofereix un espectacle masculista i pornogràfic que ha d'enfurismar el feminisme actual i els catòlics dels trenta, com acabem de veure en el diari catòlic *El Matí*. Hi veiem una estrella del moment, que el diari presenta amb una fotografia que descriu així: «Dallas Dexter, cara bonica, figura bonica, assaja els compassos d'un nou ball que, com veieu, exigeix per a tot abillament una camisa breu, el més breu possible...». En síntesi, que ensenya molta més carn que no pas les catalanes més recatades del moment quan assisteixen a missa, i suggereix la poca que no ensenya. Per a *La Humanitat*, això és motiu d'alegria i no constitueix cap escàndol.¹⁰⁴⁸

Enric Ucelay ha escrit sobre les perversions morals i distraccions impensables durant els gairebé quaranta anys de l'Espanya catòlica del general Franco, però possibles en aquella Espanya republicana, malgrat ser cronològicament anterior. De les seves paraules se n'extreu que els homes d'Esquerra no falten a tan agradables distraccions, però que els d'Acció Catalana en són els més assidus. Una altra perversió, ara entesa des de certa perspectiva política, és que el diari d'Esquerra parla del darrer film del «cinema espanyol» com «un gran film nacional». Potser és per aquest

---

1046LH 22-11-1933.
1047LH 22-11-1933.
1048LH 22-11-1933.

catalanisme pactista que *La Humanitat* «es ven a Madrid» en diversos quioscos, un d'ells situat davant mateix del Ministeri de la Guerra.¹⁰⁴⁹

Aquell exemplar de *La Humanitat*, en el qual Esquerra analitza els resultats electorals i es proclama vencedora d'unes eleccions que ha perdut, encara dóna més de si. És per això que inclou un suplement, del qual comentem dos anuncis (més) de sengles cases comercials i, finalment i principalment, l'anàlisi dels resultats electorals que fa Rovira Virgili a *La Rambla*, en un escrit que *La Humanitat* reproduïx. Els dos anuncis els van sortir cars a les cases comercials anunciants, ja que van remarcats en color vermell, el color característic del diari, que reserva per a la portada i la contraportada, en la qual se situen aquests anuncis, editant-se la resta del diari en blanc i negre. La tinta de color era extremadament costosa. El primer anunci ofereix un sabó, correspon a una «marca de primera qualitat» que elabora aquest producte a Barcelona i que, a través d'aquest formidable anunci en català, ens inclou una rèplica del sabó que ofereix als lectors de *La Humanitat* i que es ven en un envàs etiquetat en castellà: «producto moderno para el lavado fabricado por Jabones Barangé, Barcelona».¹⁰⁵⁰

El segon és l'anunci d'una altra màquina d'escriure, sobre el fons d'un aqüeducte romà (el Pont del Diable de Tarragona?), i de la qual la casa comercial en descriu les qualitats que creu que són importants, així com les que creu que no ho són, en una descripció que no obeeix als principis de la obsolescència programada: màquines d'escriure «indestructibles» i «construïdes per a l'ús, no per a l'apariència». No ens hem equivocat. El diari d'Esquerra està curull de castellanismes. En aquest cas, no ha sabut o no ha volgut escriure «aparença», potser perquè el castellanisme «apariència» és el que utilitzen les classes populars catalanes, a qui va adreçat el diari i tot el que s'hi anuncia.¹⁰⁵¹

Rovira Virgili analitza el resultat de les primeres eleccions a Espanya que se celebren amb sufragi universal, en tant que les anteriors comptaven amb sufragi universal masculí. Oferim el text, que en aquest cas és força generós, a l'annex. I en destaquem a continuació algunes de les idees que conté, que interpretem a la nostra manera. En realitat, són tòpics que trobaríem en altres moments de la Segona República en articles dispersos, però que aquí trobem concentrats en un text que també analitza la situació política més immediata.

Allò que primer estableix l'historiador tarragoní és una diferència entre la part i el tot, pel que fa a Espanya, dintre de la qual analitza Catalunya i Castella com a dues categories contraposades, i una identificació de la part amb el tot, pel que fa a Catalunya. Si bé a Catalunya l'Esquerra ha resistit prou bé l'auge electoral de les dretes i ha obtingut més vots que aquelles, en el «conjunt d'Espanya» les coses han anat diferent, ja que les dretes han obtingut una victòria clara només enterbolida per la

---

1049LH 22-11-1933. Enric UCELAY: A: ppcc

1050LH 22-11-1933.

1051LH 22-11-1933.

resistència del PSOE en alguns indrets. La idea del vot diferencial entre Catalunya i allò que Rovira Virgili anomena genèricament Castella és el leitmotiv de l'article i no reflecteix sinó «dos pobles, dues històries, dues ànimes» que, tanmateix, comparteixen un mateix país. Perquè Rovira Virgili parla del concepte «Espanya castellana», la qual cosa implica que ha d'haver-hi forçosament, encara que l'autor no la cita per aquest nom, una Espanya catalana que no comparteix la dèria per votar les dretes que sí que trobem en el primer model d'Espanya.¹⁰⁵²

En la línia del pensament d'Esquerra Republicana i altres partits que han participat del govern de la nació durant el primer bienni republicà, Rovira sosté que l'única i «veritable» República és la de les esquerres. De manera semblant, qualifica els partits que han guanyat les eleccions de monàrquics, en un sentit polític pejoratiu, ja que des del punt de vista científic aquest qualificatiu és difícilment aplicable al Partido Republicano Radical o a la CEDA, que són els dos principals grups de dretes. Rovira entén que tant aquests partits com l'Espanya pròpiament monàrquica que va tocar fi el 1931 són coses del passat.¹⁰⁵³

Seguidament, l'ideòleg d'Esquerra es pregunta què farà la CEDA, quin sector s'imposarà a l'hora de governar. Serà el que accepta la república com a forma de govern, de manera anàloga a com fa la Lliga? O serà el sector que vol acabar amb la República? Un sector en el qual, i contràriament a la tendència historiogràfica actual del revisionisme científic, Rovira situa Gil Robles, en base a una coneguda proclama durant el període electoral aparentment antidemocràtica. Allò que més tem Rovira no és un govern circumstancial de dretes limitat constitucionalment en el temps, sinó un assalt al poder que els permeti transitar cap a un règim no democràtic.¹⁰⁵⁴

Rovira lamenta els resultats electorals tan lamentables de les esquerres i només veu un bri d'esperança en el PSOE, l'únic partit fundador del règim que ha resistit mínimament i al que sembla encomanar la ingent tasca de recuperar un predomini de les esquerres en vots que a Catalunya sí que s'ha donat. Analitzada Castella, o «l'Espanya castellana», Rovira passa a Catalunya. Basant-se en el nombre de vots, no en el de representants electes, proclama Esquerra vencedora. Defineix la victòria del seu partit com «un honor per a Catalunya» i destaca que s'ha imposat en el marc d'unes eleccions on la propaganda de les dretes s'ha caracteritzat per les «injúries» contra les esquerres, en un concepte oposat al que vèiem per a les eleccions al Parlament de Catalunya de l'any anterior a través del corresponent pòrtic cardonià de *La Paraula Cristiana*. Hem de fer constar que, si bé Rovira és capaç d'establir una diferència entre el vot majoritàriament dretà de Castella i la important minoria republicana que resisteix i que bàsicament ha votat PSOE, aquesta diferència de

---

1052LH 22-11-1936.
1053LH 22-11-1936.
1054LH 22-11-1936.

criteri no la veu a Catalunya. En el seu lloc, s'imposa novament la visió excloent d'Esquerra Republicana, per la qual els catalans són només els votants de ERC.¹⁰⁵⁵

Rovira clou amb un anàlisi de conjunt. Si bé la zona «gris» és hegemònica a Castella i determina la victòria de les dretes a nivell absolut, Rovira es mostra esperançat amb la «vermellor socialista» de zones heroiques i republicanes castellanès i que representa la «resistència» del «proletariat socialista castellà». Més orgullós està de Catalunya i dels catalans. Dels que voten Esquerra, és clar, no pas dels lligaires, que també són una bona munió. A través del superior nombre de vots cap a Esquerra Republicana, Rovira defineix Catalunya com una «resistència» liberal, catalanista i d'esquerres envers les dretes triomfants, però no hegemòniques arreu, i que odien doblement els catalans: «com a catalans i com a republicans».¹⁰⁵⁶

La reflexió final de l'historiador és en clau catalana. Per bé que vinculada a la persistència de la democràcia republicana en el conjunt d'Espanya, i adreçant-se als catalans contemporanis a aquest escrit, Rovira considera que Catalunya és una nació i afirma el fragment que segueix: «ens trobem davant d'un dels períodes més grans de la nostra vida nacional, i de nosaltres depèn l'assoliment de la llibertat i de la glòria, o de la nova caiguda en la submissió i en la ignorància». Ho diu en el sentit que el 1933 no sigui un altre 1714.¹⁰⁵⁷

Àngel Duarte caracteritza **Antoni Rovira i Virgili** com «un político mediocre, un intelectual dotado y un escritor prolífico, un historiador empeñado en hacer realidad la homérica empresa de la historia nacional, un politólogo brillante, un ensayista ágil y un doctrinario vehemente, un feraz editor de periódicos y revistas de alta cultura». A més, és un «intelectual de la nación, de una nación que, como historiador, sabía fruto del quehacer social y, como nacionalista, concebía perenne».¹⁰⁵⁸

Xavier Ferré és un historiador especialista en la figura d'Antoni Rovira i Virgili, la vida i obra del qual ha esdevingut l'objecte d'estudi de la seva recerca, des de la seva tesi doctoral, dirigida per Pere Anguera. Anna Sallés, prologuista d'un dels llibres fruit de la recerca de Ferré i dedicats a la figura de Rovira Virgili, sintetitza l'ideari de l'ideòleg d'Esquerra Republicana durant els trenta, en una trajectòria que comença molt abans de la Segona República, com un «catalanisme liberal, republicà i laic». En consonància amb l'equivalència entre república i democràcia durant els trenta, com hem vist al capítol primer de la memòria, és un catalanisme democràtic.¹⁰⁵⁹

Xavier Ferré concreta «l'ideari nacional» de Rovira, hereu del federalisme de Pi Margall, de qui també pren el republicanisme i que reformula per tal d'assolir una confederació «peninsular» o espanyola. Al seu torn, en tant que confederació, implica necessàriament el reconeixement del dret a

---

1055LH 22-11-1936.

1056LH 22-11-1936.

1057LH 22-11-1936.

1058Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 153-155.

1059Anna SALLÉS: «Pròleg». A: Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 10.

l'autodeterminació, en una unió voluntària de territoris partint del supòsit de la independència de cadascun dels quals. Rovira concep Espanya com una «confederació de nacions», que contraposa al model imperant. Un model que, al seu criteri, tracta les nacions com a menors d'edat, de manera que l'estat es converteix en «presó de pobles i societats». Aquesta qüestió és important: les entitats federades són nacions, no regions. El federalisme o federació sobre la qual teoritza Rovira és un model confederal.¹⁰⁶⁰

El model per a Catalunya és el d'estat lliure associat a Espanya, prenent el model d'Irlanda, llavors encara no un país independent, en relació a la Gran Bretanya. El model de relació entre Catalunya i altres nacions espanyoles de parla catalana seria federal. És a dir, en l'ideari de Rovira, Catalunya ha de ser un estat lliure de la confederació ibèrica, federat al seu torn amb les altres nacions de parla catalana. Pel que fa al liberalisme, Rovira és hereu de la Revolució Francesa, Gabriel Alomar i Valentí Almirall, a partir del qual segurament podríem traçar vasos comunicants amb Lluís Companys, activista posat en política molt allunyat del perfil intel·lectual de Rovira. Com a partit d'esquerra catalanista, i prenent sempre el pensament rovirà, ERC té un projecte nacional amb el qual Catalunya és alhora una nació cultural i una nació política.¹⁰⁶¹

Per a Rovira, la nació política no és cap antítesi de la nació cultural, sinó que la legitima. Se centra en el futur, no en el passat, de manera que «la nació deixa de ser un pur record històric per transformar-se en norma de vida per a l'esdevenidor». El seu ideal nacional és «una posició intermèdia entre el federalisme i la independència».¹⁰⁶²

El confederalisme de Francesc Macià, manifestat en la seva proclamació de la República Catalana de 14 d'abril de 1931, proposa la mateixa confederació ibèrica sobre la qual teoritza Rovira. A diferència de referents teòrics de la primigènia Acció Catalana com Jaume Bofill Mates, Rovira es desmarca «del noucentisme a fi d'apostar pel populisme d'esquerres d'Esquerra Republicana». És així perquè Rovira vincula el seu projecte nacional a la «concepció d'esquerra socialista reformista» de la primigènia ERC. A diferència del catalanisme de dretes, que veu en Àustria-Hongria un model que vol implantar a Espanya, Rovira no considera aquest model ni el model alemany perquè només són una descentralització del poder, no una veritable confederació de nacions.¹⁰⁶³

Ben analitzat i sintetitzat l'ideal nacional de Rovira, Xavier Ferré n'analitza l'ideal social. Rovira desenvolupa una ideologia social «que ell mateix definí com a socialista humanista», consistent en una alternativa republicana al comunisme soviètic. Model que veurem perfectament a les planes de *La Humanitat*, a les quals ERC defensa el manteniment del sistema capitalista i del lliure mercat, si

---

1060Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 13-18.

1061Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 13-18, 33-35, 229.

1062Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 229-238.

1063Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 27-28.

bé és favorable a la intervenció de l'estat – i de la Generalitat- en economia en benefici dels obrers, dels de baix. En conjunt, el de Rovira, i consegüentment el d'Esquerra, és un «projecte polític liberal d'esqueres». El liberalisme que defensa Rovira és polític, no econòmic. Alhora, Esquerra Republicana de Catalunya és un partit «amb una base ideològica pròxima als seus postulats socials i nacionals».¹⁰⁶⁴

Comencem el nostre anàlisi diari de *La Humanitat* per als **mesos de 1936 previs a la guerra** amb el govern destituït i empresonat i l'autonomia de Catalunya, en suspensió indefinida. No és la millor manera de començar l'any per al partit que havia governat la Catalunya republicana des de la seva gestació l'abril de 1931, tot just el mes següent al de la fundació del partit, fins al precipitat cop que la Generalitat encapçala el fatídic octubre de 1934. El diari, però, es fa ressò de l'optimisme de l'Esquerra Republicana i, confiant en recuperar el poder per la via electoral, assegura que «molt aviat els destins del nostre poble seran dirigits pels seus representants legítims».¹⁰⁶⁵

El diari parla de crisi capitalista generalitzada. Context en el qual la Segona República Espanyola no constitueix cap excepció. El partit aposta per una major participació de l'estat en l'economia, en una solució clarament socialdemòcrata o keynesiana i semblant al sistema de planificació econòmica comunista, alhora que nega la validesa de cap solució autoritària de tipus feixista. Llegim que «Són molts els països en els quals s'hi comença a remarcar una represa dels afers. Aquesta represa en uns llocs és forçada i artificialment –països de dictadura feixista- mentre en altres en els quals s'ha començat a dibuixar un principi de col·lectivització i direcció d'alguns aspectes de l'economia nacional, supeditant a l'interès general els interessos particulars i de les grans empreses capitalistes, la represa presenta ja un caràcter de major estabilitat».¹⁰⁶⁶

També que «El desequilibri produït en l'economia mundial dels egoïsmes desenfrenats d'un capitalisme orb no pot nivellar-se fàcilment», per la qual cosa aquell partit d'esquerra proposa eliminar l'atur fomentant l'exportació. I denuncia que durant el Bienni negre la tendència ha estat la contrària, és a dir, que l'atur ha augmentat, alhora que les exportacions han minvat. Des d'un altre espai polític del que Esquerra representa, passant de la socialdemocràcia del partit català dominant a la democràcia cristiana del catolicisme més avançat, Jacques Maritain expressa una opinió semblant quan culpabilitza la burgesia, o classe social benestant en la societat industrial llavors vigent, per haver acceptat «la situació inhumana creada al proletariado por un capitalismo desenfrenado».¹⁰⁶⁷

En la línia del que el setmanari satíric del partit porta al terreny de l'exageració, la premsa d'Esquerra estableix les categories de bons i dolents i les atribueix tant a catalans com a castellans.

1064Xavier FERRÉ: *De la nació cultural...*, p. 28-29, 233-235.

1065LH 1-1-1936.

1066LH 1-1-1936.

1067LH 1-1-1936. Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 151.

El diari és crític amb els que representen l'Espanya de sempre, monàrquica, intransigent i incapaç de concedir una autonomia política per a Catalunya. I molt benivolent amb aquella Espanya nova i republicana que sí que l'ha feta possible. En la línia de la direcció de Companys sobre el partit, funciona la solidaritat de classe i ideològica, no necessàriament geogràfica.

A través de *La Humanitat*, Esquerra parla bé dels seus aliats, tant catalans com castellans. És el cas d'Acció Catalana, en clau interna, o del PSOE i dels republicans que encapçala Manuel Azaña, per al conjunt de la República. Cada vegada que uns i altres celebren algun acte important, formi part o no del període electoral, el diari se'n fa ressò. En canvi, *La Humanitat* és molt crítica amb aquells que s'identifiquen més amb l'extingida Monarquia que no pas amb la nova República. I tampoc té manies territorials, en tant que critica castellans i, també, catalans d'aquesta tendència o que simpatitzen amb aquells.

Així, Lliga Catalana i Francesc Cambó, el seu líder, esdevenen un dels blancs predilectes del partit governant català. Fent referència als viatges habituals que realitza en el seu iot particular, ens diu de Cambó que cada vegada que torna d'un viatge està més allunyat «de la política del país»¹⁰⁶⁸. És a dir, cada cop més allunyat de Catalunya, en un passatge que, llegit en clau actual, demostra que l'ideari nacional dels anys trenta d'Esquerra Republicana eleva Catalunya a la categoria de nació. I que amb aquesta elevada consideració l'havien d'entendre la majoria social que vota l'Esquerra Republicana i que, amb menys proporció, llegeix *La Humanitat*. Ja hem dit que Esquerra és el partit hegemònic, i amb molta diferència. Però que, en canvi, el seu diari de partit no és el diari català més llegit.

En el mateix sentit, titllar algú ser poc catalanista, que equival a grans trets a la categoria de botifler, és l'acusació més greu que la historiografia catalana pot llançar sobre hom, com diem en un altre punt d'aquesta memòria. Aquesta acusació també és la pitjor que es pot fer per part de l'Esquerra i a través de les planes de la seva extensa xarxa de premsa, de la qual veiem el principal referent en forma de diari. No hem de perdre la perspectiva que, si bé Cambó és poc catalanista, sempre a criteri del partit aleshores governant, els castellans bons de l'òrbita de Manuel Azaña són amics de la causa catalana. El fet que el primer sigui objectivament català i el segon geogràficament *mesetari* no hi té res a veure. Allò que compta és la defensa que fan de les reivindicacions catalanes o de l'autonomia, que Cambó no va aconseguir i que Azaña va concedir.

Per a Chris Ealham, Esquerra prioritza el nacionalisme a la justícia social:

«Tras un examen detallado, resulta evidente que en Esquerra el nacionalismo pesaba más que el reformismo social. En términos sustantivos, su proyecto de modernización y de reconstrucción nacional tenía muchas similitudes con el de la Lliga. De hecho, ERC estaba inspirada en el idealismo típico de la intelectualidad nacionalista de clase media de esta

---

1068LH 2-1-1936.

época, mostrando una fe ciega en las propiedades recuperativas de la autodeterminación nacional y la expectativa utópica de que la independencia terminaría *ipso facto* con la opresión nacional y de clase».¹⁰⁶⁹

Aquest primer exemplar del conflictiu 1936 sosté que *La Humanitat* lluita pels ideals catalans, que no catalanistes perquè això ja ho fa la Lliga i que queden connotats en sentit dretà pejoratiu, així com pels ideals republicans. Per al diari del partit del govern català empresonat, que qualifica de govern «legítim», els governants del Bienni Negre són monàrquics, sigui la restitució del règim anterior la seva vera intenció o no.

En aquest sentit, cal recordar que la legislació republicana prohibeix qualsevol partit polític que es proposi obertament enderrocar el règim, per la qual cosa aquesta demanda no es pot incloure en cap cas en els estatuts del partit corresponent, com és el cas dels monàrquics alfonsins i carlistes. Altrament, aquests partits no podrien concórrer a les eleccions i serien il·legalitzats, com és el cas del partit feixista Falange Española en el context de preguerra. La il·legalització de l'únic partit que no amaga que vol acabar, violentament si cal, amb el règim poc abans de l'inici de la guerra és el millor exemple que aquella República no estava per romanços i que reprimeix amb força qualsevol intent de sublevació, sigui per part de la dreta, sigui per part de l'esquerra. Per la qual cosa aquestes temences i acusacions que Esquerra vessa a les planes de *La Humanitat* envers els seus adversaris polítics estan mancades de fonament. Allò que fa el Bienni Negre no és proclamar la Monarquia, tornar al passat, sinó reprimir, amb una violència tan terrible com gratuïta pel que fa a Astúries, una insurrecció armada de les esquerres contra la legalitat democràtica vigent. *La Humanitat* oblida, intencionadament, qui és el que fa complir la llei i qui la va transgredir durant els Fets d'Octubre. Com també sosté, ara no sense fonament, que les repercussions i la repressió dels Fets tenen un abast molt ampli que no contribueix en res a la pau social.

L'endemà *La Humanitat*, amb un to triomfalista perquè confia en el redreçament d'una situació política i social tan nefasta per a l'esquerra catalanista, contraposa aquest optimisme amb el suposat derrotisme de Cambó, de qui diu que tem una derrota electoral. L'endemà *La Humanitat* recorda que *lo primer* que farà el govern d'esquerres quan guanyi les eleccions, serà decretar una àmplia amnistia. El diari s'edita a Barcelona. Com que l'Esquerra disposa de diaris locals, presta poca atenció al que s'esdevé a la part de Catalunya que no té l'honor de correspondre's a la gran capital, i situa l'apartat titulat «Les comarques» després de l'apartat «Les arts». Pel que es veu, i al marge de les publicacions locals adherides o favorables a Esquerra d'arreu de Catalunya, si les arts són folklòriques i testimonials, els catalans comarqualencs o provincians ho són encara més. El diari recorda la composició dels ajuntaments catalans de municipis amb més de dos mil habitants: cent vint-i-nou tenen suspesa la majoria d'esquerra, vint-i-tres la minoria d'esquerra i només quaranta-

---

1069Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p119.

dos conserven la seva composició resultant de les eleccions municipals catalanes de gener de 1934, dades que testimonien l'àmplia victòria de ERC en aquelles eleccions i l'abast polític de la repressió dels Fets a nivell de política catalana municipal.¹⁰⁷⁰

L'endemà *La Humanitat* desvetlla un sentiment que el revisionisme qualificaria de *guerracivilismo* i que s'anirà repetint des d'aquell moment històric en endavant, en descriure un acte electoral de ERC en companyia de partits d'extrema esquerra com un acte antifeixista. La qual cosa implica que el govern de la República l'integren els «feixistes» del Partido Republicana Radical, partit republicà de dretes, i de la CEDA, dreta corporativista o intent de partit democratacristià, segons versions. També se'ns recorda les sempiternes dificultats espanyoles a l'hora de fer funcionar el tren. En aquest cas, una avaria interromp el servei Barcelona – Madrid.¹⁰⁷¹

El dia 5 de gener *La Humanitat* ofereix una entrevista amb l'esquerrista Antoni M. Sbert, catalanista d'origen balear a qui Joan M. Thomàs defineix com a estudiant etern, per les dificultats que la seva trajectòria política provoca en llur vida acadèmica en el context de la Dictadura. Aquest polític d'Esquerra Republicana, vinculat al món de la cultura catalana i en català, ens tranquil·litza, per tal com diu que «el front d'esquerres no ha d'espantar ningú, per moderat que sigui» hom, ja que fins i tot els partits d'extrema esquerra, situats més a l'esquerra que la pròpia Esquerra, han acordat no sobrepassar el programa del Front Popular.¹⁰⁷²

Després d'aquest missatge conciliador amb els catalans dretans, en llança un altre que no ho és tant. Tracta el tema de la migració d'espanyols castellanoparlants a Catalunya. Defineix aquesta realitat social com un problema que requereix una solució, en tant que «pot capgirar tot el seguit d'esforços i d'energies que s'han vingut realitzant per la catalanització de la nostra terra», entenen amb aquest darrer possessiu que allò que en aquell moment històric era Catalunya i que, per un motiu determinat, havia de ser catalanoparlant havia estat altrament en moments indeterminats del seu passat. Una imposició lingüística no gens dissimulada i dirigida des de dalt, en una entrevista de contingut excloent i en la qual Sbert es basa en la procedència geogràfica i lingüística per tal d'establir qui és català i qui no ho és, malgrat que visqui a Catalunya.¹⁰⁷³

L'il·lustre entrevistat recorda el fenomen demogràfic de la baixa natalitat a Catalunya, compensat amb la forta immigració, però ho fa en el sentit de lamentar que, si aquests fenòmens continuen en la mateixa direcció, hi haurà tants «catalans» com «no catalans», cas en el qual es podria mantenir la indústria catalana perquè hi hauria prou mà d'obra, però context en què Catalunya podria perdre «tota la seva gran riquesa espiritual, que és com dir la seva pròpia personalitat». Per tal d'evitar que

---

1070LH 2-1-1936 i 3-1-1936.

1071LH 4-1-1936.

1072LH 5-1-1936. Joan M. THOMÀS: *José Antonio...*

1073LH 5-1-1936.

això s'esdevingui, Sbert proposa catalanitzar els nens castellanoparlants a través de l'escola, assimilar-los a la cultura i la llengua catalanes i en cap cas deixar-los-en al marge.¹⁰⁷⁴

La Humanitat del 7 de gener de 1936 aporta una nova mostra de reformisme vs revolució, essent el primer el model que defensa Esquerra. El diari – i el partit- sosté que els governs de les gestores incompleixen la llei, i més concretament la legislació social que afavoreix les classes populars. En analitzar la paradoxa per la qual incompleixen la llei aquells que presumeixen de complir-les sempre, que no són altres que les dretes, arriba a la conclusió que aquestes només compleixen la llei quan les afavoreix. I que en aquest present històric incompleixen les lleis que beneficien els treballadors i que, per tant, poden afectar negativament els interessos econòmics i socials dels poderosos, que són aquells que les dretes defensen. El diari adverteix que aquesta pràctica de govern pot conduir vers una situació anarquitzant que afecti negativament la col·lectivitat.¹⁰⁷⁵

L'endemà *La Humanitat* considera que el govern de la Lliga per imposició governativa, a través de lleis i decrets que Esquerra considera anticonstitucionals, implica que el partit conservador català ha convertit Catalunya tota en el seu cacicat, recordant les pràctiques electorals irregulars dels temps en què la Lliga es disputava l'hegemonia política a Catalunya amb el sempre corrupte Partido Republicano Radical. El govern de la República ha fixat les eleccions per al proper setze de febrer i restableix les llibertats constitucionals, suspeses arran dels Fets d'octubre de 1934. El diari fa una crida a posar fi a la Catalunya de designació governativa, per tal com la CEDA, aliada de govern de la Lliga en aquesta Catalunya irregular, ha utilitzat els fons de l'Institut Català contra l'Atur Forçós (ICAF) no per ajudar obrers aturats, sinó per guanyar-se el suport electoral d'un seguit de cacics locals, invertint-los en pobles que no plantejaven problemes d'atur. Dies més tard, el diari presenta la seva visió sobre l'evolució de l'atur durant el Bienni Negre, que ha passat de 600000 aturats el 1933 a 780000 l'octubre de 1935.¹⁰⁷⁶

El 9 de gener de 1936 *La Humanitat* es venja de la censura, que suavitza els seus efectes sobre la premsa d'esquerres, i aprofita per dir allò que no havia pogut dir des de la desfeta dels Fets d'octubre de 1934. Aquest és el seu memorial de greuges particular. El 9 d'octubre de 1934 es produeix un escorcoll a la seu del diari, l'endemà se'n decreta la prohibició d'editar-se durant noranta dies, és a dir, tres mesos. Des de l'onze de novembre de 1934 *La Ciutat* substitueix *La Humanitat*, en un fenomen paral·lel al de *Mirador*, que es converteix momentàniament en diari per tal de substituir la també prohibida *La Publicitat*, vinculada a Acció Catalana, aliada involuntària d'Esquerra durant els Fets a criteri d'Amadeu Hurtado. El 18 de gener de 1935 fineix la prohibició i torna a editar-se *La Humanitat*. Un mes després és objecte de multa per una informació sobre els

---

1074LH 5-1-1936.

1075LH 7-1-1936.

1076LH 8-1-1936, 23-1-1936.

nazis que no agrada a les autoritats. El sis de juny de 1935 el diari d'Esquerra és objecte d'una nova suspensió per haver informat sobre la sentència del Tribunal de Garanties contra el govern de la Generalitat sense haver passat per la censura prèvia, que s'aplica esborrant fragments, exemple típic de censura, però també canviant i desnaturalitzant el redactat de *La Humanitat* fins al punt de fer-lo intel·ligible per als lectors. Amb la censura suavitzada però no finida, i com resa aquest altre lema, «La Humanitat escampa arreu els ideals republicans i catalanistes».¹⁰⁷⁷

El 10 de gener de 1936 *La Humanitat* informa que continua la «dictadura» de la Lliga a Catalunya per designació governativa. També se'ns informa d'una vaga estudiantil universitària per tal de recuperar el Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona, l'òrgan de govern que ha estat dissolt després dels Fets d'octubre. És una mostra d'aquella rivalitat entre sectors antagònics de què parlàvem fugaçment a la processó d'ignorats i que afecta estudiants i professors. I també el trasllat a la universitat del clam popular a favor del restabliment de l'autonomia.¹⁰⁷⁸

L'onze de gener de 1936 *La Humanitat* justifica els Fets d'octubre «per la realitat política del moment en el qual va produir-se i pels fets posteriors que s'han produït». Lluny de representar un error majúscul que deixa Catalunya sense autonomia per un temps indefinit, la insurrecció *generalitària* «assegurava el futur de la República del 14 d'abril i vinculava definitivament l'aspiració de Catalunya a l'esperit i a les reivindicacions de la democràcia republicana i el proletariat espanyol». Per a *La Humanitat*, doncs, la repressió posterior justifica els Fets. Ara bé, com podien saber Companys i companyia la repressió tan terrible que es desencadenaria?¹⁰⁷⁹

Aquest debat inexistent va paral·lel a la manca de crítica interna o de debat de la pròpia Esquerra Republicana. En efecte, aquells dies els màxims responsables institucionals del cop d'estat encara es trobaven a la presó. I quan en surtin, recuperen les responsabilitats de govern. Amb Esquerra Republicana novament cridada a governar, el debat sobre la participació del partit en els Fets s'ajorna *sine die*. Dies més tard, *La Humanitat* insisteix novament sobre els Fets: el 6 d'octubre atura l'assalt feixista sobre l'autonomia catalana. I encara: per a Esquerra, els Fets no representen cap vulneració constitucional, sinó que constitueixen un acte per protegir les «essències veritables» de la constitució i de l'estatut d'autonomia.¹⁰⁸⁰

En el seu anàlisi retrospectiu dels Fets, Esquerra n'oblida el component més nacionalista. És així perquè presenta tots els consellers destituïts, excepte l'escàpol Dencàs, com a símbol de la lleialtat democràtica del republicanisme. Imatge que no quadra gens amb la d'aquella insurrecció contra un govern democràticament escollit. Sigui com sigui, «es va disminuir retrospectivament el parcial

---

1077LH 9-1-1936. Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*

1078LH 10-1-1936.

1079LH 11-1-1936.

1080LH 31-1-1936, 7-2-1936.

contingut separatista de la revolta catalana i es va defensar el paper d'una Catalunya defensora de les essències republicanes i populars».¹⁰⁸¹

A més de l'anàlisi dels Fets, *La Humanitat* recorda la política educativa dels governs del Bienni Negre, en el qual s'han retornat als jesuïtes un seguit d'edificis que els governs del primer bienni havien expropiat a la Companyia de Jesús i reconvertit en escoles amb una capacitat total de tres mil alumnes que diari assegura que corresponen a fills de la classe treballadora. L'octubre de 1931 el ministre Álvaro de Albornoz defineix els jesuïtes com a «captadores de herencias, aliado de la plutocracia, grandes accionistas de los bancos, editores de periódicos reaccionarios».¹⁰⁸²

El 14 de gener de 1936 *La Humanitat* informa de la peculiar campanya electoral de cara a les eleccions del mes proper. En un acte de ERC ens sorprèn una pancarta amb visques a l'autonomia de l'Aragó. Certament, l'autonomia de Catalunya, l'única concedida aleshores, havia desvetllat el sentiment federal arreu, com sosté Joan B. Culla. El diari *El Matí* coincideix amb aquest historiador, però creu que una nova estructuració territorial d'Espanya diferent a la provincial només s'obtindria amb la concessió, també, del polèmic estatut de Castella.¹⁰⁸³

Com dèiem, el diari d'Esquerra es fa ressò de les activitats d'altres esquerres catalanes o castellanès. *La Humanitat* contraposa la ponderació de Largo Caballero amb els exabruptes de l'extrema dreta. En aquell moment el líder de la facció radical del PSOE fa campanya per la victòria del Front Popular, no pel triomf de la revolució proletària, en una valoració del diari oposada al revisionisme i al citat diari *El Matí*. Sobre els monàrquics de l'extrema dreta, categoria en la qual *La Humanitat* inclou Gil Robles i la CEDA, se'ns diu que «l'odi secular i salvatge a la República i al poble republicà i obrer han tingut consagració apassionant [per part de] beates, terratinents, feixistes, sagristans, negociants, banquers i taüls», essent aquesta última categoria dels enemics de la República un exemple de la corrupció que caracteritza tot el Bienni Negre, a ulls de l'Esquerra. Fixem-nos que a Esquerra el tan aclamat i reivindicat per a la seva causa «poble català» ara li queda curt i amplia el seu abast a Espanya tota, apel·lant al «poble republicà».¹⁰⁸⁴

El 16 de gener *La Humanitat* ens sorprèn novament pel sentit de l'humor dels seus redactors. En aquest cas, ens presenta la història recent de la Lliga, que encapçala la llista rival a la que encapçala Esquerra en les eleccions fixades per al cap d'un mes. El diari diu que la Lliga deserta el Parlament de Catalunya, organitza la «isidrada», provoca la sentència contra la Llei de contractes de conreu, desprestigia l'autonomia de Catalunya, encobreix l'estraperlo, okupa la Generalitat governativa, assalta els ajuntaments de Catalunya i tot plegat constitueix la dictadura de la Lliga Catalana. Molt

1081 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 228.

1082 Citat a: Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al.]: *La Segunda República Española...*, p. 219. LH 11-1-1936.

1083 LH 14-1-1936, EM 20-5-1936. Joan B. CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República...*, p. 70.

1084 LH 14-1-1936.

menys còmic que semblant successió de desgràcies és que Esquerra exagera el relat, però no s'inventa aquests fets que s'esdevenen com a inspiració i reacció als Fets.¹⁰⁸⁵

L'endemà *La Humanitat* llança un advertiment als seus lectors: les esquerres ofereixen un programa de govern. Les dretes monàrquiques, la guerra civil. Suposem que aquest mateix dia estudiants universitaris d'esquerres s'esbatussen amb falangistes «provocadors» i els guanyen per golejada, en el més recent episodi de les protestes en l'àmbit universitari que el diari relata l'endemà. Un dia més tard *La Humanitat* presenta una caricatura pejorativa de les dretes, que fan propaganda electoral des de l'altar, assenyalant i denunciant la implicació de l'Església catòlica en favor d'aquelles.¹⁰⁸⁶

El 21 de gener de 1936 *La Humanitat* segueix parlant de l'Església catòlica. És important concretar novament, ja que les crítiques a l'església protestant, present a Catalunya, no les trobarem enlloc. Les dretes es presenten unides a Catalunya gràcies al Comitè de concòrdia, entitat que promou el bisbe integrista de Barcelona, Manuel Irurita. Fan bandera, en castellà, de «religión, patria, familia y orden». Suposem que d'un ordre repressiu com el posterior als Fets, no pas l'ordre cristià que vèiem predicar a Carles Cardó als pòrtics de *La Paraula Cristiana*. Seguim amb tan formidable i dretana aliança. La Lliga era reticent a entrar-hi, però finalment el polític «excatalanista» Cambó hi ha accedit. Aquesta aliança de dretes actua contra el llegat de Prat de la Riba, del qual Esquerra Republicana se'n considera digna successora. Sobre el concepte de família citat, el diari no respon, però deixa que ho faci el suposadament radical Largo Caballero: els enemics de la família són els que donen als obrers jornals de fam. El setmanari satíric de l'Esquerra considera aquella campanya electoral la de «Catalunya contra l'anti-Catalunya» i proposa guanyar les eleccions per tal de poder llençar les dretes a la paperera. Totes les dretes, Lliga inclosa.¹⁰⁸⁷

Més tensió, en aquella campanya electoral extrema. *La Humanitat* lamenta la suspensió d'un acte al casal català de Madrid perquè es feia en català. Tancada la candidatura unitària de les dretes a Catalunya, la Lliga ha passat de predicar el catalanisme a aliar-se amb els que tenen per eslògan «a por Cataluña!». No obstant, el diari celebra que la Lliga ha desertat de Catalunya perquè implica que «ja no hi ha dretes en el moviment nacionalista català!».¹⁰⁸⁸

La Humanitat ens acosta a la naturalesa democràtica de Gil Robles, el *jefe, jefe, jefe!* de la CEDA, que presenta una fórmula infal·lible per a resoldre les necessitats més urgents del país: «Primero Dios y después España». És per això que el diari recorda als lectors i electors la transcendència del seu vot: amb la República o amb el feixisme. Poc abans del cop d'estat d'aquell mateix 1936 el setmanari satíric d'Esquerra associa Gil Robles a una creu gammada, símbol del nazisme. En el

---

1085LH 16-1-1936.

1086LH 17-1-1936, 18-1-1936, 19-1-1936.

1087LH 21-1-1936. LET 14-2-1936.

1088LH 22-1-1936, 23-1-1936, 24-1-1936.

mateix exemplar veiem el lleó característic del congrés dels diputats, animal (el lleó, no el congrés) símbol del poble castellà, content per les vacances parlamentàries previstes per al 15 de juliol, unes vacances merescudes perquè la majoria parlamentària del Front Popular «ha resistit» les investides del líder dretà.¹⁰⁸⁹

La Humanitat comença el mes de febrer recordant la subscripció popular per editar el diari, així com per finançar la campanya electoral del Front Popular. També es fa subscripció per a ajudar les famílies dels «presos polítics i socials» arran dels Fets. «A Catalunya i altres punts d'Espanya», en paraules literals del diari d'Esquerra Republicana, les dretes no tenen problemes de finançament perquè en recaptin dels rics. Denunciant la col·lusió entre poder polític i poder econòmic, el diari esquerrà denuncia les portes giratòries del moment i recorda que Félix Escalas recupera el lloc de director del Banc Urquijo quan deixa de ser governador general de Catalunya, una mena de governador civil amb atribucions a tota Catalunya que substitueix la presidència d'una Generalitat encara suspesa. El diari apel·la a l'èpica electoral: «Via lliure al poble!», «Les dretes no passaran!». Vet aquí un precedent del lema de la resistència republicana de Madrid.¹⁰⁹⁰

El 5 de febrer de 1936 *La Humanitat* presenta el comunicat del Front d'Esquerres, que integren i subscriuen ERC, ACR, PNRE, USC, UDR, POUM i dos partits comunistes més. Acorden «combatre junts en la propera lluita electoral», en un llenguatge eminentment bel·licós. Es defineixen com a organitzacions catalanistes, republicanes i obreres. El programa de govern inclou: amnistia dels «presos i exiliats polítics i socials», restabliment de l'autonomia, oposició als intents de la dreta de revisió constitucional, restabliment de la Llei de contractes de conreu i altra legislació social. També manifesten la solidaritat i acceptació del programa del Front Popular, del qual el Front d'Esquerres n'és la variant catalana.¹⁰⁹¹

En un llenguatge republicà i d'agermanament entre Catalunya i la resta de la República, així com amb un influx clar de la consigna de Stalin sobre la conveniència dels fronts populars, «el Front d'Esquerres adreça la seva salutació a tots els pobles hispànics que vulguin fer de la República un règim de cordial convivència; als treballadors que sentin, d'acord amb l'evolució del món, els postulats de progrés i de justícia social; i als ciutadans tots disposats en aquesta hora decisiva a barrar el pas a la reacció, confusionària en els procediments, però clara en el propòsit, a impedir la implantació de règims dictatorials i feixistes, i a defensar els drets de Catalunya i l'esperit de la República». Com en números anteriors, veiem una esquila sense cap referència religiosa, quelcom

---

1089LH 25-1-1936, 29-1-1936. LET 3-7-1936.

1090LH 2-2-1936.

1091LH 5-2-1936.

impensable en diaris com *El Matí* o *La Veu*. Aquest model laic conviu amb el model tradicional d'esquela, aquell que sí que conté referències religioses i que també trobem en aquest diari.¹⁰⁹²

La Humanitat fa memòria d'un acte al Palau de la Música catalana el proppassat desembre de 1935 en el qual Cambó apostava per una repressió més dura i «enèrgica» dels Fets. Mentre Esquerra defensa l'antifeixisme, Rovira Virgili escriu a *La Humanitat*, on col·labora assíduament, per informar del programa de les dretes «espanyoles»: «contra el proletariat, contra les aspiracions autonomistes i contra l'amnistia». Un gran programa a la contra de la suposada amenaça soviètica sobre Espanya i que va exposar Gil Robles, a qui Rovira Virgili qualifica de «tenor epilèptic». Encara sobre Gil Robles, se'ns diu que el líder de la vaticanista CEDA «fa servir un llenguatge violent i brutal». El diari es refereix a les eleccions com a «front de batalla» i destaca que l'acte final de campanya del Front Popular es radia per a tota Espanya.¹⁰⁹³

El dia de les eleccions *La Humanitat* publica una carta de Lluís Companys en portada i que s'adreça vers el vot femení, així com un article de Ventura Gassol firmat pocs dies abans. El diari apel·la les «ànimes» i els «sentiments», insta a votar «per Catalunya i per la República» i recorda que «guanyar avui és recuperar el 14 d'abril i reivindicar el 6 d'octubre», cosa malgrat la qual no és precisament l'esquerra qui s'insurrecciona passades les eleccions. La consigna electoral és clara: «d'una banda llibertat, justícia social i democràcia; de l'altra, estats d'excepció, feixisme i sou de fam. Trieu!». El diari d'Acció Catalana Republicana, integrant del Front d'Esquerres, dona una consigna semblant a les anteriors: «Catalans! Voteu per Catalunya!!».¹⁰⁹⁴

L'endemà de les eleccions el diari no s'edita. *La Humanitat* reapareix dimarts, 18 de febrer, encara amb censura de premsa vigent, per bé que molt atenuada des de fa dies. El diari atribueix el triomf en bona part al vot femení i titula la portada «octubre, reivindicat; la República, reconquistada». En un sistema de llistes obertes, Companys ha estat el candidat del Front d'Esquerres més votat a Barcelona ciutat, seguit dels polítics d'Acció Catalana Lluís Nicolau d'Olwer i Claudi Ametlla. L'endemà el diari celebra que els resultats provisionals deixen Calvo Sotelo sense acta de diputat. El dia següent se'ns informa de la dimissió de Portela Valladares com a president del govern i del nomenament del català Marcel·lí Domingo novament com a ministre d'Instrucció Pública, ara essent membre d'Izquierda Republicana, el partit de Manuel Azaña. Domingo restableix Pere Bosch Gimpera com a rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, càrrec del qual havia estat apartat en el marc de la repressió dels Fets. L'endemà el diari parla d'una manifestació de catalans a favor de l'amnistia i que enarboren la senyera i la tricolor. Aquells mateixos dies, el setmanari satíric

---

1092LH 5-2-1936.

1093LH 8-2-1936, 14-2-1936.

1094LH 16-2-1936. LP 16-2-1936.

d'Esquerra Republicana celebra la victòria electoral en una referència a les falles de València, en el transcurs de les quals es cremarà, metafòricament, el Bienni Negre.¹⁰⁹⁵

La tricolor és la bandera que adopta Espanya durant el règim de la Segona República. Esdevé bandera oficial per decret de 27 d'abril de 1931. Cromàticament, conserva el groc i el vermell presents en la versió monàrquica o bicolor, que no obstant es mantingué durant la breu Primera República. Colors als quals afegeix el violeta o «color morado, recuerdo de los Comuneros de Castilla», en un discurs històric identificat amb els de baix i no amb els reis, trencant amb la tradició monàrquica. Més genèricament, la franja morada és una referència a Castella, «idealizada como tierra comunera por el progresismo liberal y esencia de España para los círculos intelectuales más influyentes». Amb l'adopció de la tricolor «se mantenía el significado patriótico y consolidado de la bicolor però ahora se ligaba a una nación definida como comunidad política de ciudadanos, pues eso y no otra cosa era la República». Amb la intenció de «nacionalizar cuanto fuera posible los emblemas republicanos, el decreto citado ubicaba en la tricolor, en el centro de su banda central, el escudo de la nación».¹⁰⁹⁶

Per la qual cosa el règim admet certa descentralització del poder polític per la creació d'autonomies, però no un estat plurinacional pròpiament dit i com l'entendria Carles Cardó, o nosaltres. Per primer cop, i reforçant la idea d'una Espanya que seguia sent uninacional, «la enseña nacional adquirió rango constitucional en España». La citada franja morada, o «pendón morado», no és cap invenció del segle XX i té la seva pròpia tradició, en una reinterpretació decimonònica del passat medieval castellà durant el Trienni Liberal (1820-1823) que presenta els Comuneros – Padilla. Villalar-, en una història-ficció retrospectiva i impossible, com a protectors del liberalisme espanyol.¹⁰⁹⁷

La poca durada de la Segona República, juntament amb aliats circumstancials en forma d'obrerisme i nacionalismes subestats, així com l'oposició frontal dels monàrquics, determina que no s'imposa com a símbol integrador i acceptat de la nació espanyola, sinó només al nacionalisme espanyol de tradició liberal republicana.¹⁰⁹⁸

Més apoteòsic és l'exemplar de *La Humanitat* de 22 de febrer de 1936. El dia anterior el govern del Front Popular aprova el decret-llei en favor de l'amnistia. Lluís Companys surt de la presó i es reposen els regidors dels ajuntaments catalans que havien estat destituïts. Companys és aclamat i ovacionat a Córdoba, Albacete i tots els llocs on va fent escala. A Córdoba, suposem que en un castellà imperfecte que els republicans castellans entenien perfectament, Companys diu: «porto en la meva ànima l'esperit de llibertat, no sols per Catalunya, sinó per a tots els pobles d'Espanya».

1095LH 18-2-1936, 19-2-1936, 20-2-1936, 21-2-1936. LET 20-3-1936.

1096Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p81, p199-200.

1097Art. 1 CRE 1931. Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p187.

1098Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p224-225.

L'endemà el diari recorda que el decret d'amnistia implica la readmissió dels empleats represaliats pels Fets.¹⁰⁹⁹

El 25 de febrer de 1936 *La Humanitat* publica un curiós exemplar que recorda la celebració d'un partit de futbol entre «dues nacions»: la República Espanyola i una Alemanya que ja era nazi. El partit es disputa «en terreny nostre», «ací a Espanya», i més concretament a l'estadi de Montjuïc, a Barcelona, ple a vessar per tal d'animar «l'equip nacional» o «el nostre onze». *El Matí*, diari que hem vist anteriorment i que també es declara catalanista, es fa ressò de la notícia, coincideix amb *La Humanitat* assegurant que l'estadi estava ple de gom a gom i també es refereix – no *saluda* pròpiament perquè no és republicà- a l'equip espanyol com «els nostres». Només *La Veu* hi veu un camp que no estava ple a vessar, per bé que admet que hi van anar molts catalans.¹¹⁰⁰

La Humanitat no glossa Carles Cardó perquè és adversari polític d'Esquerra Republicana, però sí que ofereix un eslògan molt semblant al que el filòsof de l'humanisme cristià ens ha explicat sobre la relació necessària entre ordre i justícia social per tal que el primer sigui perdurable. En aquest cas, el diari d'Esquerra Republicana ho expressa d'aquesta manera: «El veritable ordre no existeix sense benestar col·lectiu». Sens dubte, un dels lemes més potents dels que ofereix *La Humanitat*. Aquest lema tan potent el fa servir *La Humanitat* poc abans de les eleccions de febrer, acompanyant la propaganda electoral del Front d'Esquerres en el dia de l'aniversari de la proclamació de la Primera República Espanyola. El diari repeteix aquest lema pocs dies després de la victòria electoral. Encara sobre justícia social, l'endemà el diari recorda que el catalanisme d'Esquerra vol dir avenç social, i no limitat a les classes treballadores catalanes, sinó amb la voluntat d'estendre's molt més enllà, primer a la resta de la República i després a la humanitat tota, glossant d'aquesta manera el nom del diari. Aquesta projecció sobre la resta de la humanitat no es limita a l'Esquerra Republicana, sinó que és un tret distintiu de la Segona República.¹¹⁰¹

Un dels moments més esplendorosos de la vida política institucional de Lluís Companys es produeix quan torna com el president redimit pel vot popular. Més concretament, el vot cap al Front Popular, que el treu de la presó i permet que el Parlament recuperat el reelegeixi president de la Generalitat el 29 de febrer. Quan torna és el diumenge, primer de març de 1936. *La Humanitat* recull el discurs que el president adreça a la multitud a la plaça de la República -avui plaça Sant Jaume-, novament plena a vessar, com en els primers dies del règim o com en la segona aprovació de la Llei de contractes de conreu. Sempre que no es posin a comptar, és clar, els dirigents d'Acció Catalana, que ho fan a la baixa. El diari de l'Esquerra titula “Primer de març: jornada històrica”.

1099LH 22-2-1936, 23-2-1936.

1100LH 25-2-1936, EM 25-2-1936, LVC 25-2-1936.

1101LH 11-2-1936, 28-2-1936, 29-2-1936. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p201-202.

Una altra al sac, una d'important d'una llarga llista de manifestacions importants. Molts dies històrics en un breu espai de temps, en el qual cada manifestació és ser més multitudinària que l'anterior, a criteri del partit governant. El diari titula la portada amb la fórmula republicana «Salut i llibertat».¹¹⁰²

El diari acompanya la informació amb un plànol de Barcelona, aleshores una ciutat molt republicana en la qual la Diagonal s'anomena avinguda Catorze d'Abril i en la qual el president Companys inaugurarà properament un monument dedicat a Francesc Layret, entre altra toponímia semblant. La finalitat del plànol és assenyalar on s'han de posar els catalans que vagin a rebre Companys. Perquè aquest és el paper, secundari o passiu, que es reserva als de baix en temps republicans: aclamar les autoritats cada cop que ho necessiten, en una mena de mobilització fixa discontinua. Aquell mateix primer de març *La Humanitat* recull les declaracions de Companys a Madrid, «tornarem a regraciar les regions d'Espanya», essent Catalunya una d'elles. El mateix dia el diari fa propaganda del despatx d'advocat de Camil Companys, germà del president.¹¹⁰³

L'endemà dilluns no hi ha premsa. El diari reapareix dimarts i deixa ben clar *lo* que aquell dia va dir el president: “Tornarem a lluitar, tornarem a sofrir i tornarem a guanyar”, pausadament i seguit d'aclamacions majúscules, en un discurs emocionat i emocionant per part del president Companys, convertit ja en ídol de masses tant a Catalunya com a la resta de l'Espanya republicana. I també el que NO va dir: “Tornarem a lluitar, tornarem a sofrir i tornarem a *vèncer*”. Versió i distorsió, aquesta darrera, que ha passat a la posteritat, contràriament al que Companys va dir. En aquest cas concret es fa prou manifest el perill de fer història quan no es basa en fets comprovats, sinó en la imaginació del qui l'escriu. Una distorsió a càrrec de Josep Benet que va fer fortuna.¹¹⁰⁴

La primavera de 1936 és complexa, però la gestió democràtica de la problemàtica social que la caracteritza no constituïa cap impossible, segons la versió de *La Humanitat*. De les planes del diari es desprèn que, des de la perspectiva governamental catalana, el règim no estava ni acabat ni molt menys desbordat, com sostenen els revisionistes. ERC es prestava a solucionar, un per un i sobre la marxa, tots els problemes que se li anessin apareixent. I una bona mostra d'aquesta actitud i acció de govern són els laudes que contínuament surten de la mà de la Conselleria de Treball, que posa fi a la conflictivitat laboral i a les vagues generalitzades que caracteritzen aquella primavera a Barcelona, a mesura que va legislant en favor de les demandes obreres per a cada sector en lluita, que fa la sensació que són absolutament tots. Per al diari, això és el que cal fer, reformes graduals, prenent sempre part per als més dèbils. Una política de concessions que no constitueix cap motiu d'alarma perquè, d'acord amb la teoria socialdemòcrata, que Esquerra Republicana aplica, o també

1102LH 1-3-1936.
1103LH 1-3-1936.
1104LH 3-3-1936.

la democratacristiana, que queda fora dels postulats ideològics de l'Esquerra, aparta les classes populars de les demandes revolucionàries.

És clar que aquesta és la visió idíl·lica que dóna el partit governant a través de la premsa afina. *El Matí* fa un retrat de la situació molt diferent, quan el dia 11 de juliol de 1936 es refereix a un discurs de Companys reforçant l'autoritat del president en tant que contrari a acceptar demandes obreres que la sobrepassin. Però alhora fent una crida a l'ordre i al compliment de la llei per part de patrons i obrers, senyal inequívoc de la transgressió sistemàtica del marc legal vigent.¹¹⁰⁵

Tornant a l'anàlisi diari del diari d'Esquerra Republicana, *La Humanitat* assenyala l'obra de govern del president Companys, reelegit president de la Generalitat després de ser alliberat, així com altres notícies del panorama polític. En un canvi en el seu enfocament polític que deixa molts dubtes sobre el grau d'autonomia d'una justícia tan vinculada al poder polític, com també hem vist abans en el relat d'Amadeu Hurtado, el Tribunal de Garanties declara inconstitucional la llei de 2 de gener de 1935, molt impopular entre el catalanisme perquè era la que legalitzava la suspensió de l'autonomia per un temps indefinit. Companys restableix la Llei de contractes de conreu i la jornada laboral de quaranta-quatre hores setmanals, amb voluntat d'estendre-la a tota la República. Durant els governs de dretes, la jornada s'havia incrementat. En la línia d'altres diaris editats en català, *La Humanitat* recorda a les cases comercials la conveniència d'enviar els anuncis en aquest idioma. El resultat és curiós: mentre que els anuncis que apareixen al diari són en català, els noms de les cases comercials són en castellà.¹¹⁰⁶

El 10 de març *La Humanitat* ve carregada d'informació diversa. Avisa: alerta amb els indesitjables, que són els dretans que es passen massivament a l'esquerra. Defineix Salvador Seguí com a «víctima del feixisme incipient», alhora que líder del sindicalisme constructiu. Tot un canvi respecte al que hem vist als pòrtics de *La Paraula Cristiana*, en els quals el moralista Cardó no veia res més que destrucció en l'extrema esquerra, i també en l'esquerra que no és extrema. És o no és extrema esquerra l'Esquerra Republicana? A priori no. Però mirem què ens diu *La Humanitat*: el reformisme de ERC l'ha de portar no només vers millores obreres graduals, sinó també a controlar tots els mitjans de producció. Marxisme, comunisme evident, almenys en l'esfera verbal? No, gràcies, que diu la historiografia catalana dominant.¹¹⁰⁷

El diari defineix Cambó com el màxim representant del capitalisme català. Després del fragment anterior, aquesta floreta s'ha d'entendre com un insult. El diari especifica que Cambó tem el socialisme quan lluita al carrer, però que entra en pànic quan el socialisme arriba el govern. Acte seguit, proclama que ERC forma part del socialisme institucional. Potser aquest llenguatge marxista

---

1105EM 11-7-1936.

1106LH 4-3-1936, 5-3-1936.

1107LH 10-3-1936.

del diari obeeix al canvi de rumb del partit i del president Companys, des d'un nacionalisme pujat que desemboca en els Fets a una represa de l'entesa amb el republicanisme castellà. De la mateixa manera, Esquerra s'ha alliberat de la influència del corrent separatista insurreccional i ha recuperat l'antic grup de *L'Opinió*, a qui hom li reconeix un contingut d'esquerres, almenys en l'esfera verbal, que poc abans dels Fets fins i tot s'havia arribat a escindir de ERC sota les sigles de PNRE.¹¹⁰⁸

Tornant a la original interpretació d'un feixisme retrospectiu, l'assassinat de Seguí feia previsible el cop d'estat feixista a Espanya, aquell que Companys va avortar, segons l'original visió dels Fets que trasllueixen les planes de *La Humanitat*, amb la seva insurrecció el 1934. Després de tot això, que no és poc, el diari fa una crida als obrers catalans perquè no facin vaga i cita les paraules del conseller d'economia, qui planteja que «l'ordre públic és l'eix de l'autonomia i sense aquest l'autonomia no existeix».¹¹⁰⁹

El *Layret* contraposa Seguí amb Cambó i posa en boca del primer aquesta referència als lligaires de tots els temps: «Els burgesos es diuen catalanistes. Com volem que siguin catalanistes si es deixen fora la major part de la nació catalana?». Aquesta majoria social correspon a la classe obrera, que la Lliga no aconsegueix integrar en el seu projecte nacional, tasca en la qual Esquerra té força més èxit. I prossegueix aquesta contraposició. A *Layret* «no el va engolir el sistema. Els homes del sistema van veure que no es deixaria assimilar fàcilment i el van matar. Ell no era vulnerable, com en Cambó i els seus».¹¹¹⁰

L'endemà *La Humanitat* comença a fer avinent que, malgrat que la política domèstica requereix l'atenció dels mitjans de comunicació, l'actualitat internacional en requereix encara més. El diari està molt pendent de les malifetes de Hitler, en qui veu una evident amenaça potencial. El diari para cada vegada més atenció en la política internacional, sense deixar desatès la política més propera. A mesura que l'ordre públic intern es deteriori cada vegada més, el diari fixarà novament la seva atenció prioritària en allò que passa en la política nacional, deixant aleshores el panorama internacional en un segon nivell, però mai desatès.¹¹¹¹

En l'apartat «El treball», dedicat a la política social catalana, destaca la readmissió dels obrers acomiadats després dels Fets, així com l'estreta vigilància del govern de Catalunya perquè les empreses en facin efectiva la readmissió. El diari, com no podia ser altrament en tractar-se del portaveu d'Esquerra, s'adhereix a la campanya per la destitució del president de la República, Alcalá-Zamora, en base al suposat ús fraudulent de l'art. 81 CRE, que faculta el cap d'estat a dissoldre les corts i que és la maniobra que permet no esgotar el predomini parlamentari dretà i

---

1108LH 10-3-1936.

1109LH 10-3-1936.

1110Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p88-89.

1111LH 11-3-1936.

convocar les proppassades eleccions de 16 de febrer, que atorguen la victòria al Front Popular. És a dir, que Alcalá serà destituït per les esquerres, quan aquestes arriben al poder a partir de la convocatòria d'eleccions anticipades que va fixar el propi president de la República.¹¹¹²

La Humanitat es comença a fer ressò de la primavera violenta que està a punt d'iniciar-se des del punt de vista meteorològic, però que ja s'ha iniciat pel que fa a la violència. El diari culpa en tot moment la dreta d'haver començat aquesta violència, que de fet sembla que mai no havia desaparegut, remuntant-se fins als Fets, o fins i tot abans. En qualsevol cas, la violència en mans de la dreta es multiplica a partir de la seva derrota electoral i el triomf del Front Popular. *La Humanitat* demana al govern de la República la prohibició de totes les organitzacions obertament antirepublicanes i causants d'aquesta violència, la informació sobre la qual, de moment, no censura ni suavitzava, referint-se, per exemple, a l'atemptat frustrat contra el catedràtic i diputat del PSOE Jiménez de Asúa.¹¹¹³

Com dèiem abans, el diari segueix fent-se ressò de les activitats de les esquerres, malgrat que fa més d'un mes de la victòria electoral. Manuel Azaña, Indalecio Prieto o Francisco Largo Caballero, amb el nom de pila convenientment catalanitzat, segueixen tenint bona premsa. Cambó, ja hem vist que no. El diari no perd de vista el conjunt del país, però tampoc el catalanisme, així que es refereix al marc general amb el nom del règim, República, en una manera exitosa de referir-se a «Espanya» sense haver de pronunciar tan odiosa paraula que els republicans castellans també comparteixen. Les paraules d'Azaña en contra del *patriotismo*, o nacionalisme espanyol de dretes, i que reproduïm al capítol cinc d'aquesta memòria ens ajuden a entendre'n el motiu. Allò que fins al 1931 havia estat un *Viva España!* es transforma durant els trenta en un *Viva la República!*, un concepte territorialment equivalent a l'anterior, però que inclou una visió del país i una obra de govern ben diferents de la tradició monàrquica.

El temps passa, però *La Humanitat* encara es recorda del general Batet, sempre per mal i en una constant del diari d'Esquerra Republicana, per al qual i per a la qual el general Batet forma part dels catalans dolents que informen el seu món particular. Ja hem vist que es tracta d'aplaudir els catalans i els castellans bons, com Companys o Azaña, i de criticar ferotgement els catalans i els castellans dolents, com Cambó o el propi Batet. Noti's que cada espai polític pot tenir la seva particular visió del que són bons i dolents. Rovira Virgili fa una menció a «l'oasi català», que defineix com el «seny» català que impedeix que a Catalunya s'hi desencadeni la violència d'altres territoris de la República. Altre cop, el diari considera les dretes les úniques culpables de la violència, que no cessa

---

1112LH 11-3-1936.

1113LH 13-3-1936.

i contra les quals insta el govern de la República a actuar amb més contundència. El setmanari de l'Esquerra ens ho diu més clarament: el pistolisme el fan les dretes.¹¹¹⁴

En sintonia amb els bons i dolents, així com la Publicitat que el diari d'Esquerra dedica als seus aliats, tant els catalans com els que no ho són, *La Humanitat* del 17 de març fixa bona part de la seva atenció en un acte d'Acció Catalana Republicana. Allò que no hauria de passar d'una reunió de catalans de classe mitjana, liberals, nacionalistes i amb certa tendència cap a l'espai polític de centreesquerra, veurem que té quelcom inquietant.¹¹¹⁵

Martí Esteve, que també és conseller de Finances de la Generalitat, diu que, si calgués, ACR repetiria un 6 d'octubre per defensar Catalunya i la República. Una interpretació coincident amb la d'Esquerra, cosa que semblaria normal en tant que ambdós partits catalanistes van compartir candidatura en les darreres eleccions i estan presents al govern de Catalunya. Però que suposa un gir argumental evident amb el Martí Esteve i l'Acció Catalana previs als Fets, i que coneixíem a la processó d'ignorats a partir del dietari d'Amadeu Hurtado, un altre polític d'aquesta formació liberal. Així doncs, la capacitat de transformació dels homes que governen la Catalunya republicana és encomiable, en un fenomen generalitzat que no afecta únicament Companys. Després d'aquest descobriment, seguim amb el relat de l'acte.¹¹¹⁶

Es tracta d'un «homenatge popular» als diputats electes d'Acció Catalana Republicana. A més del citat Esteve, també hi són altres coneguts d'aquesta memòria, un estol d'intel·lectuals catalans: Claudi Ametlla, Amadeu Hurtado, Pere Lloret, Pere Bosch Gimpera, Eduard Ragassol o Pompeu Fabra. El partit celebra l'aliança electoral amb Esquerra, en la candidatura del Front d'Esquerres, que ha permès la victòria, l'amnistia, el retorn de les llibertats catalanes i la consolidació del règim. En un discurs molt semblant al d'Esquerra i al manifest d'esquerres, que vèiem en aquest mateix apartat poc abans de les eleccions, hom parla que només les esquerres, de les quals ara forma part Acció Catalana, «poden fer que les aspiracions justes de la massa democràtica siguin reconegudes i ateses, i que només les esquerres poden garantir a la ciutadania la pau social i la convivència necessària per a realitzar una bona obra de govern». El gir d'Acció Catalana cap a l'esquerra, i més concretament cap a l'Esquerra, és evident, com també la persistència de la distància insalvable entre governants, que són la col·lecció d'intel·lectuals que presentàvem abans, i governats, que segueixen sent aquella «massa».¹¹¹⁷

L'acte segueix. Parla Ragassol, a qui coneixem fugaçment de la processó d'ignorats, que se solidaritza amb el govern de Catalunya (en diu «govern autònom»), aplaudeix el Sis d'Octubre i

---

1114LH 15-3-1936. LET 20-3-1936.

1115LH 17-3-1936.

1116LH 17-3-1936. Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*

1117LH 17-3-1936.

celebra la presència del partit en el govern a través del conseller Esteve. Al final de la seva inquietant intervenció, demana un minut de silenci per als «màrtirs» de Catalunya caiguts el 6 d'octubre. Després parla Claudi Ametlla, que integra el grup d'estudi d'aquesta memòria i que coneixerem més a bastament en el capítol quatre de la mateixa. Qualifica l'aliança electoral, a proposta del president del partit, Lluís Nicolau d'Olwer, d'encertada tasca «patriòtica», així com aplaudeix el presidi d'Esteve perquè ha incrementat l'amor a la República (la mateixa que el va fer empresonar) i a Catalunya. Acció Catalana ha fet seu el relats dels Fets de l'Esquerra, el setmanari satíric de la qual nomena Jaume Compte, mort en la defensa de la difusa República Catalana de Companys a la seu del CADCI contra les envestides de l'exèrcit, «heroi nacional».¹¹¹⁸

Amb tant de martirologi nacionalista català, és hora d'apuntar que la cosa ve d'antic, no és una invenció republicana. Pere Anguera documenta que durant la dècada de 1890, els anys àlgids de l'extensió dels quatre símbols nacionals de Catalunya arreu del territori considerat català, la revista *Lo Somatent*, a jutjar pel nom sens dubte identificada amb el catalanisme de dretes, parla de màrtirs per les llibertats de Catalunya i de símbols «del nostre renaixement». Referències respectives al passat medieval reinventat o reinterpretat i suposadament estroncat abruptament el 1714 amb la rendició barcelonina al primer Borbó que no desaprofita per atacar els catalans que no el volen. I a la Renaixença, l'equivalent català del Romanticisme, que busca les arrels de la nació catalana en un passat preliberal. Anguera també documenta que l'esmentada publicació conservadora fa referències als altres territoris que perden la seves llibertats amb l'entronització de Felip V, un aspecte renovat els anys de la Segona República amb el debat sobre les autonomies.¹¹¹⁹

Seguim amb el discurs de Claudi Ametlla, que desmarca el seu partit de la Lliga: «Quina diferència entre ACR i la Lliga! Aquest partit defensa exclusivament els interessos de classe i els privilegis que gaudia en temps de monarquia. En canvi, no ha sortit mai en defensa de la llibertat de Catalunya i quan aquesta ha estat assolida, ha procurat enfonsar-la i desprestigiar els seus organismes per a defensar privilegis i interessos particulars. Nosaltres seguirem al nostre lloc de responsabilitat, conscients de l'hora augusta i decisiva que viu la pàtria». Ametlla pronuncia un discurs molt *esquerrista* i fins socialitzant que no té res a veure amb les seves memòries, que constitueixen la base per al Claudi Ametlla que presentem al capítol quatre d'aquesta memòria. Que un català tan moderat com Ametlla sigui capaç de deixar-se endur i sumar-se a l'entusiasme del moment, ens dóna una idea força aproximada del nivell de *passió* política i social que caracteritza els anys republicans, amb i sense guerra civil.¹¹²⁰

1118LH 17-3-1936. LET 17-1-1936.

1119Citat a: Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p70.

1120LH 17-3-1936.

El diari *El Matí*, que coneixem d'un capítol precedent, considera aquesta passió com a sinònim de violència política, que al seu torn porta a la violència física. I concreta tan negatives amenaces quan ajunta ideologies nocives amb poble descontrolat i es refereix a «les masses plenes de passions desfermades» perquè volen fer el pas final cap a la implantació del socialisme. I encara: «tota passió desfermada sol generar feblesa mental». Com veurem més endavant en aquest mateix capítol a l'apartat que li dediquem, Claudi Ametlla va tornar a ser dretà.¹¹²¹

Segueixen les intervencions d'aquests liberals arrossegats per la passió política. Intervé novament Martí Esteve, que no sembla el mateix que vèiem amb la voluntat d'evitar el xoc de trens poc abans dels Fets. Diu que a la presó es fa encara més catalanista i republicà, alhora que el Sis d'octubre va ser un moviment «defensiu» per defensar la República i l'autonomia envers aquells que volen fer una «monarquia sense rei», tot desfigurant «l'esperit» de la República. El 6 d'Octubre fou un gest de «dignitat» catalana. Finalment, apel·la a fer possible la «convivència del poble català», i concreta la seva demanda als de baix, en un legalisme manifest: «el manteniment estricte de la llei i el seu compliment rigorós». Ho traduïm: que no facin vagues. Seguidament, intervé Hurtado. Finalment, Nicolau d'Olwer, que defensa la inclusió d'ACR en el Front d'Esquerres perquè li permet seguir defensant els ideals del partit: república, democràcia, liberalisme i catalanisme.¹¹²²

Canviem de tema. Rovira Virgili ens fa una precisió històrica: Catalunya s'engrandirà corregint els defectes de la Corona d'Aragó. Ho diu per dos diputats valencians que s'han passat a ERC i que reforça la idea d'una llengua i una sola nació catalanes. Quelcom que veu perfectament compatible amb el Front d'Esquerres, que permet la llibertat «dels homes» i, també, aquesta llibertat «dels pobles». En l'aspecte social, els propietaris de Barcelona paralitzen les obres públiques per fer augmentar l'atur forçós. És la seva estratègia per boicotejar el triomf del Front Popular. La Lliga només parla de «concordia» quan perd les eleccions, com fa ara des del seu diari portaveu, *La Veü*. Aquests dies el conseller de Treball, Martí Barrera, resol tots els problemes que se li plantegen. Ara ha resolt el conflicte metal·lúrgic, limitant la jornada laboral en el sector a 44 hores setmanals. Dies més tard, la setmana es redueix a 40 hores, amb l'objectiu de reduir l'atur forçós. El conseller «té un recte sentit de la justícia social». La idea que emana de *La Humanitat* és que el govern de la Generalitat i el de la República es dediquen a una obra constructiva i a acomplir el programa electoral, mentre que les dretes es lliuren a una obra destructiva. El diari catòlic *El Matí* reconeix cert èxit en la política social d'Esquerra, alhora que la critica en altres moments, i a mitjans de juny de 1936 informa que «no queden vagues d'envergadura a Catalunya».¹¹²³

1121EM 17-4-1936, 19-5-1936, 11-7-1936.

1122LH 17-3-1936.

1123LH 19-3-1936, 20-3-1936, 21-3-1936, 28-3-1936, EM 13-6-1936.

La Humanitat comença el mes d'abril de 1936 celebrant la fi d'una campanya mediàtica dels diaris estrangers de les nacions més importants contra la República. Exagerant la violència, com també van fer durant el primer bienni, ara presenten Espanya com un país impossible de viure-hi arran de la victòria del Front Popular. Dies més tard ens anuncia la inauguració d'un monument en honor a «l'apòstol Pi i Margall». El mateix Francesc Pi Margall que predica el catalanisme d'esquerres al segle XIX, encara que sembli un personatge diferent per la referència religiosa, més pròpia del catalanisme de dretes catòlic o vigatà. El 14 d'abril *La Humanitat* està de celebració perquè és l'aniversari de la proclamació del règim, que se celebra amb massiva afluència popular, com també s'esdevé en l'Onze de setembre durant els anys republicans, acte que demostra la identificació de Catalunya amb el conjunt d'Espanya en el marc de la Segona República.¹¹²⁴

L'endemà el diari *saluda* Francesc Macià com «el primer president» de la Generalitat de Catalunya. Recorda les celebracions del dia anterior, Catorze d'Abril, que inclouen una desfilada militar en una Barcelona republicana. Celebracions que transcorren amb «perfecte ordre» i «entusiasme popular», exceptuant «elements feixistes provocadors» que volien rebentar la celebració. Amenaça davant de la qual «el poble de Catalunya, exponent de civisme i de fervor republicà», va comportar-se de manera pacífica. L'endemà Rovira Virgili insisteix sobre el «civisme» i la «disciplina» del «poble català». *La Humanitat* cita Azaña: «nosaltres no hem vingut a provocar una guerra civil, sinó a evitar-la».¹¹²⁵

Sobre la convivència de símbols catalanistes i republicans, llegim el fragment següent:

«ERC jugaba con una cierta ambigüedad, pues el acontecimiento fundacional del 14 de abril significaba, a la vez, la proclamación de la República española y la de la catalana. En el aniversario de 1933, por ejemplo, sus miembros cantaron los himnos español y catalán y pasearon por Barcelona dos enseñas históricas, la tricolor y la senyera, que habían protagonizado los hechos de 1931. Los partidarios del independentismo catalán, incluyendo un ala de ERC, seguían enarbolando con fruición sus esteladas y a veces silbaban el Himno de Riego o destrozaban el pabellón republicano en la *Diada*, para escándalo de españoles republicanos y monárquicos por igual».¹¹²⁶

I encara: «La bandera catalana és republicana, és la bandera republicana de Catalunya» i, per tant, pot substituir la tricolor, innecessària si ja oneja la senyera.¹¹²⁷

Sobre Catalunya baluard de la República: «Es indudable que el panorama político general de Cataluña estaba bastante más escorado a la izquierda en líneas generales que el resto de España. [...] Cataluña se convirtió simbólicamente en un baluarte republicano, y como tal lo vieron las izquierdas durante todo el periodo 1931-1936 y en la guerra civil. El mito perduró durante la dictadura y la transición, olvidando las más que evidentes complicidades del catalanismo conservador con el franquismo y su represión».¹¹²⁸

1124LH 1-4-1936, 12-4-1936, 14-4-1936.

1125LH 15-4-1936, 16-4-1936.

1126Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p210-211.

1127LP 10-9-1932. Citat a: Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p204.

1128Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p604.

La Humanitat insisteix a augmentar les exportacions catalanes per combatre l'atur forçós. El diari informa dels actes en commemoració de la proclamació de la República que tenen lloc a la Universitat Autònoma de Barcelona i cita les paraules del rector Pere Bosch Gimpera i del conseller Ventura Gassol, als quals coneixem de la processó d'ignorats. Bosch Gimpera s'adhereix a les manifestacions del govern de Catalunya, en el sentit de considerar que ha tornat la «veritable» República. El rector homenatja, al seu torn, la República i la Generalitat de Catalunya perquè ambdues han fet possible l'autonomia universitària. Per a Bosch Gimpera, aquesta autonomia és sinònim de democràcia i interclassisme: «ha de representar per a l'esdevenidor la forjadora de l'ànima nacional que recull tots els ideals generosos d'humanisme. Creiem que no hi ha ciència sense llibertat. Cal que formem les noves jerarquies espirituals i democràtiques i que incorporem a la cultura tots els sectors socials».¹¹²⁹

Per la seva part, el conseller de Cultura diu que, per molt rica que fos materialment, Catalunya no seria res sense cultura, tasca en la qual la Universitat Autònoma excel·leix i que vetlla per les «essències» de la República i de Catalunya. Molt en sintonia amb la idea de la república dels intel·lectuals. Gassol considera el decret sobre l'ús obligatori del català a l'escola l'obra més important realitzada en els cinc anys que porta la República, així com la creació de cursos i institucions per a l'ensenyament del català. Per a Gassol, la llengua, el català, és «l'essència» de Catalunya i una «formació viva, sòlida, duradora i eficaç» només és possible en llengua materna.¹¹³⁰

La Humanitat informa de la inauguració del monument a Francesc Layret, a qui saluda com «el màrtir de la llibertat» i «el caigut que ara es dreça» perquè el seu amic Companys li ha fet fer una estàtua. A més d'un nou martirologi republicà, el diari inclou una petita biografia de l'advocat obrer i col·lega de Companys. Tornem a trobar-hi Ventura Gassol, que ofereix un discurs bilingüe català-francès en la inauguració del congrés internacional de musicologia, que se celebra a Barcelona. Nova mostra de la importància del francès en l'escena internacional dels trenta, ja que avui tota intervenció en un acte internacional d'aquest abast que no es fes en llengua local distinta de l'anglès es faria en aquesta darrera llengua. Gassol destaca que el de la música és un llenguatge universal i un crit de pau que demana que s'alci en un món convuls, en referència i denúncia a les amenaces que representen els feixismes en l'escena internacional.¹¹³¹

Ara fem un viatge per la República amb el president Companys. *La Humanitat* informa: «Sevilla republicana homenatja Catalunya en la persona del President Companys». El president redimit de la Generalitat restablerta viatja acompanyant el president interí de la República arran de la destitució d'Alcalá-Zamora i a l'espera de nomenar-ne un altre, que tot apunta que serà, i que serà finalment,

---

1129LH 18-4-1936.

1130LH 18-4-1936.

1131LH 19-4-1936.

Manuel Azaña. Segueixen les aclamacions. «Els dos presidents són objecte de manifestacions d'entusiasme a Sevilla, on el president Companys és saludat amb visques a Catalunya lliure». A la ciutat del Nerbion es toquen el cant dels Segadors i l'himne de Riego.¹¹³²

L'endemà *La Humanitat* porta les quatre sagetes que constitueixen l'emblema del triomfant Front d'Esquerres. En el seu comiat de Sevilla es reproduïxen els visques als dos presidents. «L'estada del President Companys a Sevilla ha constituït una constant manifestació d'afecte del poble andalús a Catalunya». Rovira Virgili es refereix a tan apoteòsic viatge com «El miracle de Sevilla» i explica que Companys ha fet realitat el somni expressat a *El catalanisme*, de Valentí Almirall, ideòleg del catalanisme d'esquerres i, per tant, precedent d'aquella Esquerra Republicana. Ens referirem més a fons a aquest viatge de la mà d'Ossorio Gallardo, amic de Companys, en el capítol cinquè d'aquesta memòria.¹¹³³

El diari es recorda dels enemics del catalanisme i els va a buscar primerament no a Sevilla ni en altres indrets d'allò que es coneix genèricament per Castella, cosa que fa properament, sinó a Catalunya mateixa. *La Veu* de la Catalunya de sempre havia condemnat el cant dels Segadors. Per a *La Humanitat*, el cant popular reconvertit en himne nacional de Catalunya expressa la demanda de llibertat i de justícia dels camperols (pagesos no propietaris, el grup social que defensa la Unió de Rabassaires) catalans revoltats el 1640, any d'inici de la guerra dels Segadors, la fase de la guerra dels Trenta Anys entre Espanya i França que es desenvolupa a Catalunya per voluntat expressa del *valido* Olivares. I seguidament el diari estableix un paral·lelisme entre els camperols catalans i andalusos de tots els temps, units en aquell present històric republicà per tal d'esdevenir homes i pobles lliures i iguals. El diari conclou amb Companys, el seu fundador, com recorda cada dia en portada. Mentre el Bienni Negre el demonitzava com el «trencador de la pàtria», hem de dir que no sense fonament arran dels Fets, per a les esquerres d'arreu de la República és un símbol d'unió fraternal entre els pobles d'Espanya.¹¹³⁴

Allò que no recorda *La Humanitat* són les paraules del primer referent del catalanisme d'esquerres, Valentí Almirall, sobre *Els Segadors*: «Els Segadors eran, por su origen y por su letra, un himno marcado por el odio y el fanatismo, un canto que remitía, y parecía querer resucitar, a un periodo anormal y funesto de las disensiones hispánicas».¹¹³⁵

Seguim de viatge amb Companys. També hi ha visques a la República i a Catalunya a Madrid. El dia anterior de tan estrany exemplar va ser 23 d'abril, que en la seva edició de 1936 correspon a la «festa del llibre», no pas al dia de Sant Jordi, manca de religiositat malgrat la qual, i segons el diari,

---

1132LH 22-4-1936.

1133LH 23-4-1936.

1134LH 23-4-1936.

1135Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 56.

es venen més llibres en català que no pas en anys anteriors. Companys arriba a Barcelona, on és novament aclamat per una multitud republicana, ara de catalans, que surt a rebre'l. El diari justifica la difícilment justificable destitució del president de la República argumentant que Alcalá-Zamora va traïr la constitució en permetre la repressió dels Fets a Astúries i no fer res perquè la rebel·lió a Catalunya no fos inevitable.¹¹³⁶

Ventura Gassol es fa un fart de parlar. En aquesta ocasió intervé en un acte electoral a Alcanar, de cara a unes eleccions a compromissaris que no presenten cap sorpresa fora de la victòria de la coalició governant. *La Humanitat* les ven com a importants, ja que intervindran en l'elecció del cap d'estat. Per contra, *El Matí* diu que el «desànim» caracteritza aquestes eleccions. A Catalunya, més enllà de l'acompliment del previsible resultat, es produeix la particularitat que la Lliga sí que participa en aquelles eleccions, mentre que la resta de la dreta les boicotegen. El viatge de Companys a Sevilla va tocar a la seva fi, però encara dóna molt de si perquè en perduren les conseqüències, en tant que el segon president de la Generalitat va atiar el moviment autonòmic a Andalusia. *La Humanitat* no es complau tant d'haver d'anunciar l'assassinat dels germans Badia, que presenta com a herois i el crim contra els quals qualifica de «cop contra la ciutadania i la democràcia de Catalunya».¹¹³⁷

El diari d'Esquerra exigeix la condemna dels autors directes i indirectes de l'atemptat, en clara al·lusió a la CNT, almenys al sector violent de la mateixa de qui se sospita dels assassinats. El diari porta una fotografia dels fèretres, amb l'estelada blava a sobre de cadascun, i informa de l'enterrament multitudinari que s'espera per a l'endemà. Si bé els germans Badia són herois nacionals per a l'Esquerra Republicana contemporània a semblants personatges, una historiografia catalana no autoritzada que beu de fonts anarquistes en té una visió completament diferent, en presentar-los com a col·laboradors de la violència institucional de la Generalitat contra el moviment obrer àcrata. Per tant, una mena de gàngsters que trobarien la seva violenta fi en una mena de *ajuste de cuentas* amb bandes rivals.¹¹³⁸

La visió cenetista sobre el diari de l'Esquerra no és gaire millor:

«En los años treinta, *La Publicitat*, como *L'Opinió* y *La Humanitat*, estaban totalmente identificados con los sectores más poderosos de la Generalitat y ofrecían una versión de la realidad social que nada tenía que ver con las experiencias de la mayoría de los obreros».¹¹³⁹

Comencem el maig de 1936 de la mà de *La Humanitat*. En un relat radicalment diferent, oposat, contrari al que vèiem a través del diari catòlic *El Matí*, el diari d'Esquerra destaca la celebració del

---

1136LH 24-4-1936.

1137LH 25-4-1936, 28-4-1936, 29-4-1936. EM 28-4-1936.

1138LH 29-4-1936.

1139Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p256.

Primer de Maig multitudinària i pacífica. La diferència amb l'altre diari és que comparteix el primer qualificatiu, però rebutja el segon. Dies després *La Humanitat* recorda el debat al Parlament de Catalunya sobre el Sis d'Octubre, que també hem deixat en mans del diari *El Matí* perquè ens en parla de manera desvinculada dels interessos del govern. Tot i que la censura és especialment visible al diari *El Matí*, també pel que fa a la investigació sobre l'autoria d'aquests fets sanguinants, sí que li permeten informar de la detenció d'un avalotador que cridava visques a Espanya i morí Badia durant l'enterrament dels germans assassinats.¹¹⁴⁰

A principis de maig de 1936 es produeix el debat sobre els Fets d'Octubre de 1934 al Parlament de Catalunya, que prenem a partir del relat que n'ofereix el diari catòlic *El Matí*, però que incloem en aquest apartat perquè allò que diu s'adreça a l'Esquerra Republicana, o als aliats llurs. Bàsicament, el debat confronta la versió oficial dels Fets, a càrrec de l'Esquerra, i la versió no oficial, a càrrec de l'exconseller i director de l'operació fallida, Josep Dencàs. El govern pren partit per la versió del partit majoritari. El diari catòlic dóna més crèdit a la versió del radical Dencàs potser perquè explica que es va enfrontar als «baixos fons socials» (CNT). La persistència del qual en el seu relat, ben fonamentat i ben argumentat, provoca «un fort incident» amb Joan Lluhí, conseller de Justícia, que no observa el reglament del Parlament i interromp la intervenció de Dencàs. Però també parla d'altres coses. Ens trobem davant d'un (altre) dia històric, ja que «mai al Parlament de Catalunya no hi havia hagut una sessió que despertés un interès tan accentuat». Les tribunes estan curulles d'espectadors durant els dos dies de debat parlamentari.¹¹⁴¹

El diari catòlic es refereix a la Unió Socialista de Catalunya (USC), partit marxista aliat d'Esquerra Republicana des de 1931. El discurs dels socialistes està «ple de tòpics anticlericals i d'apologia de la revolució social». Comencem bé. Però n'hi ha més. Per a aquest partit embrionari del que serà el PSUC durant la guerra, els Fets d'octubre són treballadors que s'aixequen contra un feixisme de tipus vaticanista. En un discurs anticapitalista, l'orador de la USC entén clericalisme i plutocràcia com un tot indestruïble i aprofita per «insultar grollerament» diversos prelats. Acusa la Lliga i la CEDA de ser representants del «feudalisme ancestral». Acusa tothom que no sigui d'esquerres de «feixista», rebutja la concòrdia dels republicans i aposta per una altra mena de concòrdia socialista. Les autoritats de la Catalunya governativa posterior als Fets han atacat els treballadors, incomplint la legislació social. Amenaça: «si el govern de la Generalitat es veu feble, nosaltres no tindrem cap inconvenient a fer un altre 6 d'octubre». Amb discursos com aquest, en seu parlamentària, no en un acte de partit, entenem millor l'alegria popular d'anar a lluitar contra els feixistes al front d'Aragó els primers dies de la guerra civil. Un altre dia el mateix brillant orador socialista fa un míting molt

---

1140LH 3-5-1936, 6-5-1936, EM 3-5-1936.

1141EM 6-5-1936.

baix de to que va ser una «exposició de tendències [en el sentit de tendènciós], odís particulars i estats passionals», fins al punt que el president del Parlament li crida l'atenció.¹¹⁴²

La versió de Dencàs implica totes les altes esferes de la Generalitat i més enllà en la preparació dels Fets. Per unanimitat d'aquestes, el fan passar de la conselleria de Sanitat a la de Governació (avui Interior). El govern de Catalunya li dóna l'ordre de preparar «el poble» per a una «revolució armada», li dóna armes llargues i està en contacte amb un oficial militar de qui Dencàs no desvetlla la identitat. Dencàs prossegueix el seu relat referint-se a una ponència de la Generalitat que elabora un informe tècnic de defensa armada de tota Catalunya. Un diputat d'Esquerra Republicana va ser enviat a Bèlgica a comprar armes llargues, però la Generalitat no tenia els diners, l'operació es va cancel·lar i finalment es van obtenir a través d'una nova oferta que canalitza... Indalecio Prieto, el líder de la facció més moderada del PSOE.¹¹⁴³

L'enrenou a l'hemicicle és majúscul quan Dencàs pronuncia semblant nom. I és quan es produeix l'incident amb Lluhí, que primer crida «mentida, mentida!». I quan Dencàs es confirma en el seu relat dels Fets, li etziba un «sou un miserable!». Almenys el tracta de vós, tractament preferent de respecte a la Catalunya dels trenta. Després «es produeix un formidable avalot», durant el qual «entre els senyors Dencàs i Lluhí es creuen moltes paraules gruixudes». El president Companys empra un altre to, es presenta com un heroi i com a «màrtir» i deixa Dencàs «com a qui ha comès una greu equivocació i mereix el perdó». El relat, i el retrat, del diari *El Matí* és el següent: ERC prepara un cop d'estat, li surt malament i es dedica no a entonar el *mea culpa*, sinó a criminalitzar el conseller a qui va encarregar la noble tasca de protegir la Generalitat i la República... sublevant-se contra aquella República. Dencàs ens recorda per què va sortir malament: «amb aquestes armes no podia fer-se res, no podia anar-se a la revolta». Josep Lluís Martín Ramos explica que Dencàs es converteix en el «boc expiatori» dels Fets.¹¹⁴⁴

I segueix el relat de Dencàs. «Jo vaig demanar al govern que es reunís extraordinàriament perquè fos possible organitzar l'armament. En això no va intervenir-hi cap element d'Estat Català». Suposem que inclou les JEREC, llavors «acusades per tothom de feixistes». La versió de Dencàs és una altra: són les més altes esferes de ERC i d'altres partits les que planifiquen un cop d'estat militar, no unes joventuts radicalitzades. Uns conspiradors que tenen un convidat amb qui, a priori, no comptàvem: UDC. Es va «organitzar una lleva de forces de tots els sectors, des de la Unió Socialista fins a la Unió Democràtica», per la qual hi va Roca Caball, que assisteix a semblant «comitè» revolucionari «amb un escrit d'autorització del partit». Jugant amb paraules homòfones,

---

1142EM 6-5-1936, 16-5-1936.

1143EM 6-5-1936. Conxita MIR. A: *Catalunya, nació d'Europa...*

1144EM 6-5-1936. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 266.

un diputat de la USC agraeix la col·laboració de UDC en la revolta, a la qual aporta «un Caball». Aquest comitè que va des de l'extrema esquerra fins a la dreta catòlica democristiana és qui prepara la revolució amb diners trets secretament dels fons del govern civil, alhora que uniformitza i entrena les tropes abans dels Fets. Dencàs conclou que el 6 d'octubre de 1934 «va haver-hi una intenció que compartí tot el govern, i a tots plegats ens correspon aquesta responsabilitat». De la visió que en té ERC es desprèn que veia en el govern Lerroix una amenaça immediata per a l'autonomia.¹¹⁴⁵

El segon dia del debat, i com també havia fet en el primer, *El Matí* aplaudeix – no saluda- la intervenció parlamentària del president Companys. Però segueix preferint els lligaires. Així, el diputat de la Lliga Duran Ventosa «digué que amb violència no es va enlloc i que l'autonomia no havia guanyat res amb la revolta». Sobre allò que s'ha esdevingut amb Dencàs, diu: «ha triomfat un sector determinat amb l'assentiment de gairebé tota la cambra, que després d'haver-se aprofitat de la revolta, ha demostrat tota l'hostilitat contra l'home més destacat de la revolta, el qual si les coses haguessin anat bé, oficialment seria un heroi». Duran creu que el 6 d'octubre no era ni convenient ni necessari, que l'entrada de la CEDA al govern de la República no implicava el perill que pressuposava Esquerra, que la principal lliçó que se n'ha d'extreure és l'esterilitat de tot moviment violent, que és la revolta i no la CEDA qui ha posat en perill l'autonomia i, finalment, que Lliga Catalana no vol «màrtirs», sinó «ciutadans» que sàpiguen governar.¹¹⁴⁶

Si bé el primer dia Dencàs se les va tenir amb el conseller Lluhí, el segon dia de debat és el conseller Gassol, a qui coneixem de la processó d'ignorats i per aparicions freqüents en aquest mateix apartat, qui decideix donar la nota i encarar-se amb Dencàs. Quan aquest es disposa a llegir unes cartes dels germans Badia que podien contenir acusacions concretes contra les altes esferes del govern català, no se li permet prosseguir tan instructiva lectura. És Gassol qui l'interromp, quan li etziba: «quin poc seny que tens, Dencàs!». A la qual cosa els assenyats diputats de la majoria diuen «molt bé, Gassol!». *El Matí* recorda que «aquest fet produí una forta sensació». Dencàs retreu que anteriorment hagi sortit al debat un «Viva España!» que ell mateix hauria radiat el dia dels Fets per ordre d'un diputat socialista. El diari catòlic fa un repàs d'altra premsa, com fan la resta de diaris, fent aparèixer sempre primerament les publicacions periòdiques amb qui es comparteix una major afinitat ideològica. *El Matí* situa *La Veu* a la *pole position*, que sobre el lamentable debat dels Fets d'octubre que es produeix al Parlament de Catalunya, diu irònicament: «ha començat la bugada». Per allò de fer safareig i esbombar als quatre vents les petiteses morals d'altri, que en això ha consistit el debat que han sostingut *esquerristes* i Dencàs, en un exercici de retrets mutus d'allò més interessant. *La Humanitat* carrega tota responsabilitat dels Fets en Dencàs. El setmanari satíric

---

1145EM 6-5-1936, 7-5-1936. Arnau GONZÁLEZ VILALTA [et al]: *6 d'octubre...*, p. 22.

1146EM 7-5-1936.

d'Acció Catalana Republicana fa com el diari de partit d'Esquerra i sobre el debat parlamentari del 6 d'octubre diu: «aquesta vegada en Dencàs no ha trobat la sortida». En referència, és clar, a la maniobra d'escapament de l'exconseller per les clavegueres.¹¹⁴⁷

Dies després del debat, *El Matí* informa que l'Estat Català que romanien dintre d'Esquerra Republicana s'ha escindit del partit català hegemònic i ha expulsat Ventura Gassol i altres líders, que romanen a ERC, alhora que ha acollit Dencàs en l'alliberat partit i ha saludat les seves explicacions parlamentàries sobre els Fets. El setmanari satíric d'Esquerra Republicana celebra tan volgut alliberament mutu, és a dir, l'escissió entre Estat Català (el que havia ingressat a ERC de la mà de Macià, no pas el que sempre n'havia romàs fora) i Esquerra. Ho fa en una vinyeta titulada «divorci per incompatibilitat de caràcters», en la qual un català anònim s'emporta l'estel del local d'Esquerra Republicana perquè no l'hi volen.¹¹⁴⁸

L'editorial del diari *El Matí* corrobora la visió de *La Veu*. Titulat «dignifiquem el Parlament», diu que el debat sobre el 6 d'octubre no ha aclarit res i només s'hi han dit xafarderies. El Parlament de Catalunya ha reprès les sessions després de la suspensió de l'autonomia a conseqüència dels Fets, però el govern encara no ha detallat el seu programa. Per al diari, «no és amb frases brillants, que no tenen altra finalitat que l'èxit polític fàcil i immediat, com guanyarà en prestigi el Parlament de Catalunya. Ni tampoc en debats com el de la categoria del que aquests dies hem presenciats. Per altra banda, la nostra terra no està pas pletòrica de lleis i d'estructuració interna, perquè els nostres diputats puguin gaudir d'un règim de vacances permanents».¹¹⁴⁹

Encara sobre aquesta qüestió, el diari catòlic insisteix i recrimina la manca d'acció de govern d'Esquerra Republicana. En comptes de judicar l'actuació de la Catalunya gestora, el govern català s'ha de dedicar a legislar. «La nostra independència política ens permet de vindicar la finalitat constructiva i positiva que ha de tenir el Parlament en aquests moments inicials d'estructuració de la Catalunya autònoma».¹¹⁵⁰

Deixem els catalans matiners i tornem a la majoria social que representa l'Esquerra. *La Humanitat* anuncia l'elecció de Manuel Azaña com a president de la República. El defineix com un «president honest i insubornable». Amb la seva elecció «segueix la republicanització del règim». Azaña «prossegueix sense interrupció l'orientació del país», és a dir Espanya o la República, «en el camí del progrés i la justícia social», que farà innecessària la revolució social. Fins i tot la premsa estrangera, sempre àvida a criticar Espanya, parla bé d'Azaña.¹¹⁵¹

1147EM 7-5-1936. EBN 13-5-1936.

1148EM 26-5-1936. LET 29-5-1936.

1149EM 7-5-1936.

1150EM 16-5-1936.

1151LH 10-5-1936, 11-6-1936.

La Humanitat es fa ressò d'un acte en el qual intervé el conseller de Cultura, Ventura Gassol, i polítics d'Unió Democràtica, com el diputat Pau Romeva, a qui coneixem de la processó d'ignorats. Per a Ventura Gassol, la llengua catalana és l'element d'unió i de cohesió social entre tots els catalans. L'ús del català és un element important, una eina fonamental en la recuperació dels drets polítics de Catalunya, que en la concepció de Gassol es retrotrauen a l'Antic Règim. De fet, Gassol glossa Jaume I. Demana que els rètols de les botigues estiguin en català, cosa que sembla indicar que no tots ho estaven, no sabem si per oposició dels lligaires de tots els temps, en consonància amb «el catalanisme de la Lliga» segons *L'Esquella*.¹¹⁵²

Tot plegat sense «deixar d'estimar les llengües germanes que parlen els nostres germans d'Espanya». Romeva coincideix amb Gassol en assenyalar la llengua catalana com a element de cohesió, ara nacional, ja que, sempre en la concepció d'una Catalunya que només parla en català, «en honorar la nostra llengua, afirmem la unitat de la Catalunya gran, expressant les nostres esperances davant el redreçament patriòtic». Per a Miquel Coll Alentorn, un altre polític d'Unió, la llengua catalana és «la demostració més viva de la nacionalitat catalana», és a dir, que Catalunya és una nació. L'acte, que parla de llengua catalana i aconsegueix entroncar la Generalitat contemporània amb els temps medievals, acaba amb el cant dels Segadors.¹¹⁵³

La Humanitat informa que Esquerra reforça el seu compromís amb la República amb l'entrada de Joan Lluhí Vallescà, de l'antic grup de L'Opinió recentment reincorporat a Esquerra Republicana, al govern d'Espanya. De perfil esquerrà dins d'un partit que ja de per si es defineix d'esquerres, l'han nomenat, precisament, ministre de Treball. El diari ens recorda que Azaña és amic de Catalunya. Fa campanya en favor dels estatuts d'autonomia de Bascònia i Galícia, en tant que «cada estatut autonòmic consolidarà més la República». Un conjunt de ministres visita Barcelona i una multitud de catalans surten a aclamar-los. Després de glorificar els seus amics, *La Humanitat* dispara contra els enemics, la Lliga, que intenta justificar la seva participació en la Catalunya de designació governativa. Per al diari d'Esquerra «L'eterna tragèdia de la Lliga és aquesta: haver de justificar allò que no té justificació de cap classe».¹¹⁵⁴

La Humanitat del 19 de maig de 1936 ve carregada d'informació que volem destacar. Fa el «Guió del moment» i assenyala el «deure del proletariat», que en síntesi no pot demanar més del que un govern d'esquerres li pot donar i que, un cop obtinguts aquests guanys, ha d'aplaudir aquest govern i dir-li que ho fa «Molt béeee». Entendrem aquesta broma quan coneguem el setmanari satíric *El Be Negre* al capítol cinc d'aquesta memòria. En definitiva, el «proletariat», concepte marxista de classes populars que utilitza el diari de partit d'Esquerra, ha d'esperar les reformes socials que van

1152LET 9-9-1932. LH 11-5-1936.

1153LH 11-5-1936.

1154LH 13-5-1936, 17-5-1936.

arribant i no posar traves a l'acció de govern de les esquerres. Quant a aquesta política social, el d'un partit socialdemòcrata en el qual el marxisme teòricament no sobrepassa l'esfera verbal destaca la voluntat, tant del govern de la República com del govern de la Generalitat, d'edificar una «nova societat», un «ordre social nou», encara que sigui pas a pas.¹¹⁵⁵

El particular «guió del moment» d'Esquerra també assenyala la inquietud del partit català governant envers el radicalisme creixent, o si més no cada vegada més manifest, que fan les organitzacions obreres més radicals: UGT i CNT. Ara bé, la resposta que dona és el diàleg, mentre que reserva la mà dura per als sabotejadors del règim que són de dretes. No s'atreveix o no vol demanar una acció governamental més enèrgica contra les accions desestabilitzadores de les organitzacions obreres radicals. Aquesta manca de contundència dels partits governants sobre unes organitzacions que han integrat una part de l'electorat que les ha portat al govern és un retret constant del diari *El Matí*, com hem vist prèviament. Reproduïm aquest «guió del moment» a l'annex.¹¹⁵⁶

Lluís Companys, segon president de la Generalitat de Catalunya, intervé al primer Congrés Jurídic Català. Entre altres coses, diu aquestes paraules, amb les quals glossa el nom de la publicació i es defineix, alhora, com un cas contrari al legalisme. Per a Companys, perquè les lleis siguin bones lleis, cal que siguin justes. I ho diu així: «sense una noble idea d'humanitat, cap norma de dret escrit no pot ésser justa». També se celebra la Diada dels infants de tot el món, en el transcurs de la qual es fa un acte a favor de la pau mundial, concepte de pau que Ventura Gassol, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, fa consubstancial a Catalunya i al poble català. Incloem les seves paraules a l'annex. En tot cas, van en la línia de l'alineament internacional de la República, expressat a la Societat de Nacions, en defensa de la democràcia i contrària a la guerra com a forma de dirimir els conflictes entre nacions. Carles Cardó ho confirma: Espanya, «en temps de la República, formava inequívocament al costat de les potències democràtiques».¹¹⁵⁷

La Humanitat es refereix a l'auge del fenomen autonòmic, que entén que portarà vers una Espanya federal. Mitjançant un arbre que representa l'estatut d'autonomia de Catalunya, l'únic concedit fins aleshores, aquest «arbre vigorós» va arrelant arreu, «les seves arrels s'estenen per tota la Península i dibuixen els contorns de la República Federal». Tanmateix, la Castella profunda fa trampes, ja que la demanda de l'estatut de Castella és una «maniobra de les dretes no democràtiques per crear problemes artificials al govern que ara està en mans del Front Popular». Companys sobreviu a una crisi de govern, una de les moltes de la seva etapa com a president.¹¹⁵⁸

1155LH 19-5-1936.

1156LH 19-5-1936.

1157LH 19-5-1936. Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p177.

1158LH 21-5-1936, 22-5-1936, 26-5-1936.

Ja al mes de juny, *La Humanitat* insisteix novament en la defensa de la llengua catalana. Demana actuar «per la catalanització veritable», per a la consecució de la qual «cal treballar amb tots els mitjans!». Recorda que «l'ànima de la nostra pàtria», Catalunya, «és la llengua catalana». Així com «laborar per la seva depuració, per la seva dignitat, per la seva correcció, per la seva puresa, és l'obra patriòtica per excel·lència». En realitat, aquesta tasca ingent de l'Esquerra és la continuació de l'obra anterior del nacionalisme català, en els anys de la República en mans de l'esquerra, abans en mans del conservadorisme.¹¹⁵⁹

La Humanitat del dia 11 de juny de 1936 és alarmant: «El feixisme reprèn l'ofensiva contra la democràcia republicana i proletària. Ha estat descobert un nou complot contra la República del Front Popular», que hem vist reiteradament com és aquella que els partits integrants d'aquesta coalició electoral entenien com l'única república possible i l'única garantia de democràcia a Espanya. És per això que parlen de «democràcia republicana», ja que entenen que no n'hi ha cap altra de possible. El lema que apareix en portada, sempre a peu de pàgina, en un exemplar que reflecteix una situació política tan angoixant no podia ser més adequat per a l'ocasió. Entre el seguit de lemes de què disposa el diari, el que apareix en portada és aquest: «Demòcrates! Llegiu *La Humanitat*».¹¹⁶⁰

Rovira Virgili és l'encarregat de recordar la commemoració del Corpus de sang, que davant d'una situació política tan alarmant, lògicament passa a un segon pla quant a cobrir l'actualitat política. Tanmateix, adquireix certa importància en el nostre relat dels fets, des de la distància, en tant que suposa una tímida contradicció amb el discurs dominant del diari i que es trasllueix magníficament a través dels ordinals que imposa als presidents de la Generalitat Francesc Macià i Lluís Companys: primer i segon, respectivament. Es tracta d'un escrit breu i que, a més, està absolutament arraconat, en una portada que es dedica a accentuar la gravetat de la situació política d'aquell present històric i gairebé descuida del tot l'escrit de Rovira Virgili, que estableix una connexió entre aquell present històric i un passat remot. Incloem el petit text a l'annex i en detallem quelcom a continuació.¹¹⁶¹

Les paraules de Rovira Virgili són prou eloqüents. Si bé l'Esquerra, el seu propi partit, ha presentat reiteradament la Generalitat republicana com una institució de nova creació, aquest notable teòric del catalanisme d'esquerres estableix un paral·lelisme, una continuïtat històrica interrompuda per l'opressió de la dinastia borbònica, entre aquells temps pretèrits i l'actual Generalitat. En aquest sentit, assenyala la conveniència de recordar el Corpus de sang i la guerra dels Segadors no com un episodi passat sense cap repercussió en el present, sinó com un episodi anterior de la lluita per la llibertat de Catalunya que enllaça perfectament amb l'actualitat. Rovira Virgili sembla voler

---

1159LH 10-6-1936.

1160LH 11-6-1936.

1161LH 11-6-1936.

anunciar que res ni ningú, en cap moment històric passat o present, podrà anorrear mai «el sentiment immortal de la llibertat de la pàtria nostra», és a dir, de Catalunya.¹¹⁶²

L'historiador i polític d'Esquerra recorda que la guerra dels Segadors és el context històric en el qual s'emmarca el cant dels Segadors, «que ha esdevingut l'himne nacional de la Catalunya restaurada». Parla de la commemoració del Corpus de Sang com una tradició arrelada que respon a «l'instint del poble». Entès des del present històric del 1936, el Corpus de Sang representa «un gran moviment nacional per la llibertat», equiparant la Catalunya republicana dels 1930 amb la Catalunya medieval dels 1640 i atorgant a les dues la mateixa categoria de nació. Tant els catalans d'aleshores com els del present històric de Rovira Virgili reivindiquen el mateix: la persistència de «l'autonomia» de Catalunya, no pas de la independència. Saluda Pau Claris com a «ànima» de «l'alçament nacional». Claris és també un exemple de «català catalaníssim», raonament pel qual podem considerar la revolta un element de l'ADN català. En el paper d'un Bon Pastor que hem vist en Carles Cardó i que, en un altre sentit, veurem a la premsa satírica d'Esquerra Republicana a partir d'una il·lustració que exemplifica el lloc que ocupen a la societat els de dalt i els de baix, Pau Claris va ser un «bon conductor del poble».¹¹⁶³

En aquest mateix exemplar, a la secció del cinema, que hem vist a fons en el diari *El Matí*, llegim que un popular i prestigiós baríton (cantant) és també destacat actor i que serà a Barcelona per tal de gravar un film d'una productora radicada a Montjuïc i en la qual també hi «intervé un impecable conjunt de bellíssimes *girls*». Per a *La Humanitat*, a diferència del que vèiem en el diari catòlic *El Matí*, això no constitueix pas cap motiu d'escàndol. Hi ha moltes informacions menors de les quals no fem esment, però que de tant en tant potser convé destacar perquè tot plegat ens acosta al context històric dels anys 1930. Així, ens sorprèn un anunci d'un producte comercial amb efectes miraculosos, ja que una misteriosa Tisana de Aneto guareix per art de màgia «totes les malalties del ronyó i del fetge» i tots els «vicis de la sang».¹¹⁶⁴

En la mateixa plana on trobem informació tan variada i pintoresca, hi ha una informació important, que anuncia la propera obra social del govern de la Generalitat i que promet de tot: aire pur, supressió de pous, neteja i desinfecció de platges i d'aigües residuals, guarderies d'infants, escoles, biblioteques i molt més. Ens quedem amb l'anunci de construcció de Cases Barates. Si bé ens semblava haver retrocedit en èpoques pretèrites en les quals les autoritats arraconaven les classes populars en aquestes boniques cases apartades del nucli urbà perquè no convivessin amb els burgesos, ara se'ns afegeix que aquestes construccions comptaran «amb les degudes condicions sanitàries». Per al diari catòlic *El Matí*, el sanejament material és important, però no serveix de res

---

1162LH 11-6-1936.

1163LH 11-6-1936.

1164LH 11-6-1936.

sense sanejament moral. Ho sosté en un editorial titulat «Sanejament material i sanejament moral», que reproduïm a l'annex.¹¹⁶⁵

El dia de la commemoració del Corpus de Sang «el president, senyor Companys, diposita un ramell de flors al peu del monument a Pau Claris». En aquest mateix apartat dedicat a la «Generalitat de Catalunya», *La Humanitat* concreta una mica més: el president de la Generalitat i els seus consellers integren el «govern de Catalunya», no pas el govern de la Generalitat. Companys no és l'únic que homenatja Pau Claris. També ho fan altres autoritats i «el poble», en honor del qui ara presenten com «el primer president de la Generalitat Catalana» i, amb major precisió històrica, «primer president de la República Catalana». A més de les autoritats republicanes d'Esquerra Republicana, a l'acte hi assisteixen Unió Democràtica, Nosaltres Sols, Palestra o el CADCI, entre altres. El diari catòlic *El Matí* també s'afegeix a la commemoració del Corpus de Sang i de la primera República Catalana de la història, recordant aquesta «festa de precepte», que comporta la doble obligació de no treballar i d'oïr missa sencera. L'acte d'homenatge a Pau Claris ha situat a banda i banda de l'estàtua que li és dedicada la bandera «nacional» i la de la «ciutat», és a dir, la senyera i la de Barcelona.¹¹⁶⁶

La Humanitat informa de la propera celebració de la volta ciclista a Catalunya i n'ofereix el recorregut, en un mapa que situa la frontera entre Catalunya i les províncies limítrofes (llavors l'Aragó i València no disposen d'un estatut d'autonomia) al mateix nivell que la frontera entre Catalunya i França. El diari saluda la nova constitució de la URSS, en un novíssim camí que endega el règim de Stalin que ha de portar «de la dictadura a la democràcia», sempre «dintre d'un estat sense classes». El diari segueix sense fer una forta crítica a les organitzacions obreres que omplen aquells dies Madrid i altres ciutats de la República de sang, però segueix apel·lant a l'obra del govern i a la legalitat: «garantits l'ordre i el respecte a la llei, seran satisfetes les reivindicacions obreres». Alhora, el govern de la República vigila estretament els enemics del règim i instaura un jutjat especial per a la persecució de l'evasió de capitals. No tot són violències, també hi ha futbol. El diari es fa ressò de la victòria del Barça, representant o campió de Catalunya i que accedeix a la final del Campionat d'Espanya després de remuntar la corresponent eliminatòria a l'Osasuna. Com hem explicat en l'apartat dedicat al diari *El Matí*, coneixem ja el desenllaç d'aquella final.¹¹⁶⁷

La citada evasió de capitals es produïa cada vegada que governava l'esquerra. Es produeix el 1931 de manera gairebé immediata al canvi de règim i torna a ser-hi el 1936 a partir del retorn de les esquerres al poder sota la fórmula frontpopulista. Aquesta és la resposta de les classes adinerades espanyoles: boicotejar el govern cada vegada que li toquen la butxaca, manifestant la més absoluta

---

1165LH 11-6-1936, EM 11-6-1936.

1166LH 12-6-1936, EM 2-6-1936, 9-6-1936, 12-6-1936.

1167LH 13-6-1936, 16-6-1936.

indiferència pel patiment dels pobres en una societat fortament polaritzada. Segons Paul Preston, «el compromiso de mejorar las condiciones de vida de los más pobres implicaba una importante redistribución de la riqueza. En medio de una depresión económica mundial, los aumentos salariales y el coste de mejores condiciones de trabajo no podían ser compensados fácilmente por mayores beneficios», raó per la qual els rics aposten per la fuga de capitals.¹¹⁶⁸

Més inquietant és un debat parlamentari del qual *La Humanitat* destaca les intervencions dels «líders de dreta» Gil Robles i Calvo Sotelo perquè «constituïren una intolerable i escandalosa invocació a la dictadura feixista contra la República», en el marc d'una sessió que «transcorregué enmig d'una atmosfera de molta tensió». Mentre a Castella es discuteixen a les corts i es maten pels carrers, Catalunya viu més tranquil·la i té un govern que pot governar sense tanta controvèrsia. Per a Rovira Virgili, l'obra del govern de Catalunya són lleis «catalanes», «humanes» i «universals» que converteixen Catalunya en «capdavantera» i la situen a «l'avantguarda». El renovat dret català conserva «totes les essències nacionals» de la Catalunya medieval i situen la versió liberal d'un territori tan avançat no només «al capdavant dels pobles d'Espanya», sinó que el dret català se situa entre els més moderns del món. Rovira conclou: «el nostre orgull de patriotes i d'homes d'esquerra és que estiguin escrites en català les lleis justes i bones i fecundes que fan de Catalunya, una vegada més, la capdavantera del progrés peninsular». Tot i que d'esquerres, els paral·lelismes d'Esquerra Republicana amb el catalanisme de dretes són evidents. Així, podem entendre l'anunci de les obres completes de Jacint Verdaguer, editades, per més inri, per la Llibreria Catalònia, que en altres números del diari no té cap inconvenient a anunciar llibres en castellà. Paral·lelament a tot això, el diari informa d'un discurs «apassionant» de «Dolors Ibárruri», que no és altra que La Pasionaria amb el nom de pila catalanitzat.¹¹⁶⁹

El diari de partit del partit del govern de Catalunya presumeix de «resoldre» els «conflictes socials» mitjançant lleis que apliquen la justícia social, en tant que atenen les demandes obreres. Però insisteix en la via legal, no la insurreccional: «El proletariat té raó, però segueix una tàctica equivocada». *La Humanitat* és el diari d'uns optimistes històrics. Il·lustra un homenet republicà disposat a plantar cara amb la seva «tranca», una mena de bastó de vell o gaiato, a un reguitzell de fantasmes que representen «falsedats», «alarmisme», «derrotisme» i «feixisme». Rovira Virgili recorda la diferència entre Ventosa i Cambó, els dos caps d'una Lliga bicèfala. Cambó sosté que «qualsevol dictadura que vingués a Espanya seria anticatalana» i per això rebutja aquesta opció, apostant per la continuïtat de la democràcia liberal. A finals de juny de 1936 Cambó efectua una conferència adreçada en què defensa la necessitat de recuperar «les essències democràtiques i

---

1168Paul PRESTON: «Esperanzas e ilusiones...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p55.

1169LH 17-6-1936, 18-6-1936.

liberals en aquestes hores greus per a Catalunya». Dit i fet, si veiem què farà dos mesos més tard. En canvi, Ventosa Calvell no amaga ja llavors la seva predilecció pels «espanyols», però no pas tots, sinó només pels que «no aspiren a res més sinó a exercir la dictadura anticatalana, antirepublicana i antiobrera». Podem agrair a Ventosa aquest exercici de sinceritat. Mesos abans el setmanari satíric vinculat a Acció Catalana Republicana ja ens advertia d'aquest perill: Ventosa Calvell s'identifica amb l'Espanya nacionalista i prepara la guerra civil a Catalunya. I poc abans del cop d'estat el setmanari satíric d'Esquerra diu: «La gent de la Lliga va fent equilibris. Allò de la puça i la Ramoneta es veu que figura en el seu programa bàsic».¹¹⁷⁰

L'estatut de Galícia segueix el seu camí, de cara a poder ser aprovat, en el que representa «el ressorgiment de l'autèntica Espanya democràtica». Aquesta és, doncs, l'autèntica República, que es correspon amb una Espanya democràtica, republicana, federal i amiga de les perifèries de la qual la Catalunya republicana no vol marxar. I amiga d'un passat en el qual les regions que volen federar-se amb la resta d'Espanya a través d'un estatut d'autonomia, Catalunya i Galícia, comparteixen un passat remot en el qual van rebel·lar-se contra el centralisme de Castella. El tema dels estatuts d'autonomia, que està de moda, representa també «el despertar dels pobles ibèrics». I encara més: «les lleis d'autonomia, únicament possibles en un règim democràtic, consolidaran definitivament la República». Els catalans dels trenta, doncs, pensaven que si hi ha autonomia per a les regions perifèriques que la demanen, hi ha democràcia a Espanya. Perquè ja hem vist com el govern del Front Popular és contrari a l'estatut de Castella.¹¹⁷¹

La Humanitat elogia l'obra del govern de Catalunya, però també l'obra del govern de la República, tenint Esquerra Republicana el control sobre el primer i una presència minoritària en el segon. En un apartat que titula «L'obra de la República», *La Humanitat* destaca l'abast i la implantació de la reforma agrària castellana, en el marc de la qual «més de 130000 camperols han rebut terres i mitjans per conrear-les», amb molta més seguretat que no haver de fer de jornalers a expenses de la voluntat omnímoda del terratinent, única font tradicional de feina en molts nuclis rurals castellans. Mentre les esquerres fan aparèixer l'estat en defensa de la minoria social i dels més febles allà on no existia, excepte per la Guàrdia Civil que preservava els interessos de classe de terratinents, les dretes es dediquen a «propagar el pànic».¹¹⁷²

El diari informa de la propera fusió dels «partits obrers de Catalunya», és a dir, els d'extrema esquerra, en allò que esdevindrà el PSUC ja en plena guerra i el principal embrió del qual és la Unió Socialista de Catalunya. Ja decidit l'últim Campeonato de España de futbol, que en la següent edició, ja el 1939, canviarà el nom pel de Copa del Generalísimo en honor al general Franco, i amb

1170LH 19-6-1936, 26-6-1936, EM 26-6-1936. EBN 1-4-1936. LET 3-7-1936.

1171LH 27-6-1936, 28-6-1936.

1172LH 28-6-1936.

la Volta ciclista a Catalunya ja acabada, el panorama informatiu de l'esport català es volca envers les Olimpíades Populars, reacció de la Barcelona republicana a la celebració dels Jocs Olímpic al Berlín nazi. Les olimpíades paral·leles no passen a la posteritat per una desfilada d'esportistes estrangers d'alt nivell perquè aquests són a Berlín, ja que els governs respectius anteposen l'esport a la política, però sí que són un bon reflex d'aquella Espanya plurinacional encarnada en els últims dies de la Segona República en temps de pau, ja que Catalunya, Biscaia o Castella tenen selecció pròpia i no l'han de compartir entre si. El diari catòlic *El Matí*, molt crític amb l'Esquerra i amb tot allò que no sigui catòlic, recorda que els fons destinats a l'equip olímpic espanyol s'han desviat cap a l'Olimpíada Popular, això suposa la retirada de l'equip espanyol dels Jocs Olímpics de Berlin i constitueix una actuació a nivell internacional sense precedents.¹¹⁷³

La Humanitat celebra el plebiscit favorable a l'estatut de Galícia, assenyalant que «el poble gallec, amb patriòtic entusiasme i unanimitat admirable, ha votat pel seu estatut», mentre que «els feixistes voten contra l'estatut». Una «Galícia en marxa» ja té la seva «data històrica». Una altra, per si no en teníem prou entre totes les que ja hem viscut en aquella raríssima Espanya republicana. De manera semblant a com veurem per al plebiscit referent a l'estatut català, el diari il·lustra el resultat tan hegemònic a favor del sí a l'estatut gallec amb un seguit de paperetes electorals corresponents, totes elles, al Sí. Ara bé, aquestes paperetes electorals, que s'introdueixen en una urna, emanen, també totes elles, d'una mena de caps o de taula amb la inscripció «Front Popular». Nou lema per al diari de partit d'Esquerra: «LA HUMANITAT és el diari de les esquerres catalanes».¹¹⁷⁴

En una assemblea entre canaris i peninsulars, s'ha produït la següent declaració d'intencions: «els obrers de les illes Canàries estan al costat dels obrers catalans». A jutjar pel film *Dragon Rapide*, que pren el nom de l'avió que trasllada el militar colpista des del seu desterrament daurat fins al protectorat espanyol del Marroc, el proletariat canari no estava al costat del general Franco, sinó en contra. Ventura Gassol segueix parlant pels descosits. Ara s'anuncia una propera conferència en el marc d'un «acte d'afirmació nacionalista» que versarà sobre «nacionalisme polític». També parlen els polítics d'Acció Catalana Republicana, en un nou acte del partit. Lluís Companys, volem dir Martí Esteve, diu que «quan érem a presidí, ni per un moment perdérem la confiança en el nostre poble». Lluís Nicolau d'Olwer no s'apropia del poble, però diu: «República vol dir democràcia, però vol dir també autoritat». Monàrquics i anarquistes del món hispà, aparteu-vos.¹¹⁷⁵

Comencem el mes de juliol de 1936 llegint *La Humanitat*. Amb l'estatut d'autonomia de Catalunya concedit, l'estatut gallec a punt d'estar-ho després del plebiscit favorable al mateix i amb l'estatut basc a l'horitzó proper, Rovira Virgili fa un anàlisi de la situació a les planes de *La Humanitat*. Per a

---

1173LH 28-6-1936, EM 28-6-1936.

1174LH 28-6-1936.

1175LH 30-6-1936. *Dragon Rapide* (dir. Jaime Camino, 1986).

l'analista tarragoní, un estatut d'autonomia per als territoris citats significa llur «llibertat» i la victòria definitiva sobre l'unitarisme castellà monàrquic i que el bienni de dretes havia volgut reimplantar. Perquè «mentre que un estatut és una excepció en el règim unitari, tres estatuts són una negació d'aquest règim». Ja no es tracta d'una excepció a la norma, sinó d'una llei nova que, com a tal, substitueix l'antiga. Els tres estatuts permetran a les regions respectives erigir una unitat política interna en base a la «pròpia llengua» per tal d'erigir-se, cadascuna d'elles, en «nació». La nova ordenació territorial no destrueix Espanya, ni l'objectiu de les regions autònomes és independitzar-se'n, sinó que canvia el model unitari monàrquic per una nova «arquitectura republicana i plurinacional». El somni de Rovira Virgili estava més a prop: «una República plurinacional, bajo la forma de una federación de naciones libres y asociadas de forma voluntaria».¹¹⁷⁶

Resolta la qüestió nacional, *La Humanitat* es focalitza en la qüestió social i les seves derivades polítiques. El diari es posa del costat «del govern de la República», del qual ERC forma part. El diari destaca que el govern s'enfronta als «problemes nacionals», en tant que Espanya és una nació, encara que sigui plurinacional. I que se'n surt prou bé, ja que «la solució dels conflictes i la consegüent normalització de l'ordre públic», en una correspondència entre ordre públic i justícia social que hem vist en els pòrtics de *La Paraula Cristiana*, «assenyalen un triomf de la tàctica del govern en les qüestions socials». La situació social també sembla resolta. Republicans, nacionalistes perifèrics, socialistes poc revolucionaris i, tots ells, maçons han passat de ser els enemics de l'Espanya conservadora i tradicional a ser els que han salvat i modernitzat Espanya. No ens podem estar d'assenyalar novament l'anunci d'una casa comercial, que citem literalment: «Xarop Climent marca viuda guareix nens raquítics, escrofulosos, defectuosos». Per la correcció política que impera actualment, la darrera paraula de l'anunci ens deixa astorats. Al diari d'Esquerra Republicana i en els dies de la presidència de Lluís Companys trobem l'esquela de Ramona Foix, que *La Humanitat* saluda com a «vídua de Francesc Layret» i que serà enterrada «al cementiri del Sudoest», que ha passat de l'Església a la ciutat de Barcelona i ha perdut tota referència religiosa, en aplicació de la legislació laica i republicana.¹¹⁷⁷

L'actualitat internacional no posa Espanya en primer pla fins que no comenci la guerra civil uns dies després, de manera que fixa la seva atenció en altres zones geogràfiques. Barcia Alonso, ministre d'Estat i representant de la República espanyola a la Societat de Nacions, pronuncia un «important discurs» a favor de la pau. Espanya ratifica la seva adhesió a l'organisme internacional. Barcia destaca que els espanyols, per sobre de les «diverses tendències polítiques i ideològiques», coincideixen i «se senten units en el manteniment de la pau i la justícia internacional». Malgrat

---

1176LH 2-7-1936. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p399.
1177LH 3-7-1936.

l'espectacle continu que els polítics del moment donen dins i fora de l'hemicicle, *La Humanitat* no ha deixat d'anunciar altres «Espectacles públics» i «El teatre». Ens centrem en una «cristiana i beatíssima comèdia», obra teatral que s'interpreta a Barcelona i obra d'autors castellans que l'ambienten a una Sevilla no gaire devota, a jutjar per l'espectacle en qüestió i que ve a dir que la gent d'Església són uns avorrits i que el dimoni és sinònim de diversió i vida, no pas d'irresponsabilitat, ja que sota una aparent capa de beat hi podem trobar... un capellà casat i amb una filla. Ens sembla representatiu sobre la pèrdua de l'ascendent tradicional de l'Església sobre el poble espanyol – o sobre els pobles d'Espanya, si seguim el criteri de *La Humanitat*- i el reproduïm a l'annex.¹¹⁷⁸

La Humanitat ens explica un dels fenòmens més atractius de Barcelona, a l'apartat «Notes de la ciutat», que és: les «dones». I més concretament, «l'abundor extraordinària de dones que es veuen pels carrers» barcelonins. «Barcelona es fa admirar no solament pel nombre impressionant de dones que a tothora hi transiten, sinó pel gust amb què vesteixen i per l'exquisida qualitat de la bellesa llur». Vet aquí l'encant que Companys, nascut a la Catalunya rural, veu en la gran capital. En un altre ordre de coses, i gràcies a «la tasca del ministeri de Treball», «el moviment vaguístic va apaivagant-se a tota Espanya». Amb l'estatut gallec i el basc camí de l'aprovació, aquestes «regions que aspiren a ésser autonòmiques expressen el seu agraïment a la Generalitat per la campanya feta a favor seu».¹¹⁷⁹

En una «acció contra el feixisme», la República es manté «alerta!». Així, «la policia hauria practicat moltes detencions i descobert important documentació subversiva». Sense que tingui res a veure amb elements feixistes, i en un cas no gaire conegut en el qual el nom comercial pren el nom del producte genèric, la casa comercial corresponent anuncia el «Flit», «l'insecticida que sempre mata». La casa MAN, avui un dels gegants d'un sector masculinitzat, anuncia camions i autobusos amb motors «diesel» amb potències compreses entre 65 i 150 CV, que avui quedarien curtes fins i tot per a un cotxe, essent la motorització habitual d'un autobús o camió de llarg recorregut dels nostres dies un motor turbodièsel entre 400 i 500 CV. En una mostra de la concentració industrial de l'Espanya dels trenta, el representant del fabricant muniqès per a tot Espanya té la seu a Barcelona. Aquells dies la casa de vermut Martini anuncia una «nova col·lecció en els botellins» d'aquesta beguda alcohòlica que inclouen làmines dedicades a «El Quixot de la Manxa» obra de «l'insigne dibuixant» Gustave Doré, a qui, per variar, li han catalanitzat el nom de pila.¹¹⁸⁰

La situació política estaria controlada, però en cap cas calmada. Una calma tensa, molt tensa, és el que es desprèn de la rèplica de *La Humanitat* a *La Soli*, diari portaveu de la CNT. Si anem a la

---

1178LH 4-7-1936.
1179LH 5-7-1936.
1180LH 7-7-1936.

secció «Fets i comentaris» del diari catòlic *El Matí*, llegim que els confederals donen la consigna de no llegir altra premsa d'esquerres que no sigui de la pròpia CNT. Tornant a *La Humanitat*, allò que per al diari del règim és acatament a la llei i progrés social mitjançant reformes graduals, per als àcrates és una campanya per a «obligarles a enmudecer». Per a *La Humanitat*, i passant al català, és ben bé al revés: és el moviment anarquista, aquells dies més descontrolat que mai – encara no era l'hora dels «incontrolats»-, «qui ens vol obligar a emmudir».¹¹⁸¹

Esquerra Republicana soluciona l'atur forçós negociant – i obtenint- una generosa partida pressupostària del ministeri corresponent per a obres públiques a Barcelona. *La Humanitat* també informa d'una onada de calor als Estats Units en la qual poden morir fins a quinze persones diàries, pels efectes de temperatures de més de quaranta graus a l'ombra. I és la veu de l'amo, en glossar un discurs parlamentari del president Companys. En la portada del 14 de juliol de 1936 el diari ja no és tan optimista com en dies anteriors. Condemna els «repugnants assassinats del tinent Castillo i del diputat Calvo Sotelo» en sengles assassinats correlatius, l'oficial republicà de la Guàrdia d'Assalt en mans de l'extrema dreta i el líder ultradretà en mans d'altres oficials de les forces d'ordre públic com a venjança del primer. Es tracta d'un «estat de neurosi col·lectiva que s'ha d'acabar». «El govern» va prenen nota de la «situació present» i decreta la «clausura de centres feixistes i anarquistes». És una «hora de prova» en la qual «totes les forces del Front Popular refermen la seva adhesió al govern». Enmig d'un clima tan enrarit i perillós, el govern de Catalunya troba temps per dedicar als «voluntaris catalans de la Gran Guerra», en una política memorial que connecta la Catalunya republicana d'aquell present històric amb la França iniciada el 14 de juliol de 1789.¹¹⁸²

Dos dies més tard de la festa nacional de la república veïna, *La Humanitat* calma els seus lectors. En «unes declaracions de Companys», «el govern assegura l'ordre i la pau», alhora que el govern de la República acorda la «pròrroga de l'estat d'alerta» i el diari demana «serenitat i responsabilitat» en «la situació actual» tan delicada. Novament, trobem els dolents: «Gil Robles amenaça» i «les paradoxes de la CNT: antifeixisme i vagues?». Reapareix una nació mítica: Occitània. En l'apartat «El treball» el diari informa que l'ICAF proposa «el subsidi del 50 per cent del sou als obrers en atur forçós». *La Humanitat*, ni cap altre diari que no sigui el Diari de sessions, no pot publicar els discursos que s'han pronunciat a la Comissió Permanent de les Corts per ordre de la censura del govern. A més del que no pot publicar, el diari d'un dels partits del govern de la República veu escapçada una informació referent a la capital. La censura l'ha esborrada. La següent notícia que pot consultar-se, i que potser ens dóna una idea sobre la notícia censurada, és aquesta: «troteigs sense conseqüències entre obrers de la construcció». El diari dóna una notícia encara més alarmant:

1181LH 8-7-1936, EM 20-5-1936.

1182LH 11-7-1936, 12-7-1936, 14-7-1936, 15-7-1936.

«el Sr. Espanya arribà de Madrid en avió». No és el que sembla. Es tracta del retorn del conseller de Governació a Catalunya, després de la seva estada a la capital de la República. El diari segueix fent-se ressò de la festa nacional de França. També reproduïx un article «de l'il·lustre Ángel Ossorio Gallardo», amic de Companys, que ha publicat en un altre mitjà, en el qual lamenta el context internacional del moment i aposta «per la pau al món».¹¹⁸³

La Humanitat del 17 de juliol de 1936 titula «democràcia contra feixisme». Situació angoixant en la qual «el Front Popular» està «més unit que mai». Companys fa aquestes declaracions al respecte: «les autoritats són al seu lloc, els conflictes es van solucionant, la pau pública és perfecta». El diari insisteix sobre l'amic Stalin. L'amic del amos del diari, volem dir. En una nova lloa a «la nova Constitució de la URSS», la qualifica com «un document històric». A l'apartat «El teatre», nova obra immoral: «un vodevil molt lleuger... de roba». El diari amic del dictador soviètic es fa ressò de la notícia que arriba des de Madrid, per la qual «ha estat evitat un moviment subversiu que havia d'esclatar a tot Espanya» amb la detenció de «185 caps de Falange Espanyola». Si bé el diari no reflecteix del tot l'estat d'agitació i d'alarma de l'Espanya d'aquells dies, que sí que seran històrics, la casa comercial Cerebrino Mandi, amb el seu homenet de frac característic, supleix aquesta mancança. En dies anteriors parlava d'acabar amb el dolor amb un arsenal de guerra i uns soldats que l'utilitzaven en camp de batalla, bona metàfora per a l'Espanya castellana de preguerra, i ara fa un pas més en la bel·licositat, en oferir als clients «aixafar el dolor» amb un tanc.¹¹⁸⁴

Aquell mateix 17 de juliol de 1936 el setmanari satíric de l'Esquerra té tot l'editorial censurat, en imatge central, a doble pàgina, presenta la ciutat de Barcelona completament paralizada perquè tothom fa vaga. I es refereix als conspiradors: «Torna a planar sobre Espanya l'ombra sinistra de Marc. Caldrà decidir-se. O en Marc o la República». Es refereix, és clar, al banquer Juan March, qui finança el cop d'estat i prepara el trasllat de Franco de les Canàries al nord d'Àfrica amb l'avió britànic Dragon Rapide. També diu «Complots! Rumors! Fantasies! Bé, sí... però, si per cas, convindria viure previnguts». Alguns ja han fugit perquè saben quelcom: «¿es pot saber per què certs personatges monàrquics barcelonins, que en temps de la dictadura feien el peça, han fugit a França aquests dies?». I deixa molt clar quins rivals electorals d'Esquerra no formen part del cop d'estat, malgrat la futura reconversió llur en catalans franquistes, referint-se al diari de partit de la Lliga Catalana: «La Veu no escarmenta. Ja torna a fer profecies. Ara ha dit que en les properes eleccions, guanyarà la Lliga».¹¹⁸⁵

La Humanitat de 18 de juliol de 1936 anuncia que és el dia d'inici previst per al «III congrés nacional d'ERC», que defineix com «l'instrument polític de la democràcia nacionalista de

---

1183LH 16-7-1936.
1184LH 17-7-1936.
1185LET 17-7-1936.

Catalunya». Rovira Virgili es pronuncia «sobre les vagues obreres» i, més concretament, contra les vagues obreres i aquells que les convoquen, en un nou atac periodístic d'Esquerra a la CNT. Rovira és molt dur amb les vagues, que considera conseqüència d'una «psicologia bel·licista» pròpia del «liberalisme econòmic». Carles Cardó estaria content. En la línia de les millores graduals que proposa la socialdemocràcia, Rovira aposta per «l'intervencionisme» de l'estat (i de la Generalitat) en l'economia i demana que «l'esforç dels obrers, dels patrons i del poder públic ha d'encaminar-se a fer cada vegada més inútils les vagues, en el sentit que per altres procediments s'obtingui el mateix resultat i fins un resultat millor». Queda clar que *La Humanitat* sap més que no explica. Ho expliquem pel fet cromàtic següent. La portada d'aquest exemplar utilitza el color vermell a la part superior per escriure el nom de la publicació, la humanitat, en minúscules i com ve fent amb periodicitat diària. Però també escriu en vermell un VISCA LA REPÚBLICA!!!, en versaletes, amb tres signes d'admiració i prenent protagonisme del lema del diari que apareix en portada, sempre a la part baixa, i que és aquest: «LA HUMANITAT lluita pels ideals catalans i republicans».¹¹⁸⁶

La Humanitat de 19 de juliol de 1936 titula «el feixisme, contra el règim del poble!», «criminal sublevació del militarisme feixista contra el règim». I fa la seva particular valoració de la situació: «el govern domina completament la situació», «disposades a tot, les masses són al carrer i al costat del govern». Es reproduïx el VISCA LA REPÚBLICA!! del dia anterior en portada, però ara en posició central. Com a novetat, el diari també fa aparèixer en portada un requadre a la part central inferior, que titula «via fora el feixisme!», consigna que reproduïx més avall, i que acaba amb un altre «visca la República!». El diari d'un dia tan especial canvia els eslògans habituals del diari, que segueixen apareixent en planes inferiors, i situa a la portada aquest altre, ressaltat també en color vermell i que estableix un paral·lelisme entre els repressors dels Fets d'Octubre de 1934 i els colpistes contra el règim d'aquells dies de juliol de 1936: No passaran els botxins d'octubre. *La Humanitat* no abandona l'optimisme que ha caracteritzat la publicació en temps de pau, assegurant novament que «les últimes notícies confirmen que el poder públic domina la subversió». El congrés d'Esquerra Republicana queda ajornat a causa dels fets alarmants sobrevinguts. Havia donat inici i el diari ens ofereix una fotografia de la presidència, darrera de la qual hi oneja la senyera.¹¹⁸⁷

Malgrat els conflictes evidents que havien sostingut els diaris i les organitzacions que representen, el 19 de juliol *La Soli*, l'òrgan de premsa de la CNT, fa front comú amb els republicans. El diari demana unitat contra el feixisme i titula «¡Abajo el fascismo!». No hi ha cap dubte de quin signe o color polític se li dóna al que esdevindrà el règim de Franco en el moment del cop d'estat, on aquella Espanya imposada per les armes no pot considerar-se encara ni tan sols un protogovern. Les

---

1186LH 18-7-1936.

1187LH 19-7-1936.

consignes dels confederals són inequívokes: unitat del poble contra el feixisme. El diari persisteix: «¡Muera el fascismo!». La Confederació Regional de Catalunya segueix el mateix criteri que la matriu: «¡Pueblo de Cataluña: alerta y en pie de guerra!». També informa de la voluntat dels confederals de posar fi al conflicte del ram de la construcció de Madrid, que havia general problemes d'ordre pública a la capital de la República els mesos previs a la guerra. I fa avinent que la censura segueix ben present, més encara en temps d'una guerra llavors iniciada.¹¹⁸⁸

Els dies 20 i 21 de juliol de 1936 *La Humanitat* no s'edita. Reapareix el dia 22, data en la qual *La Publicitat* fa aquest anàlisi de la realitat coincident amb la de la CNT tres dies abans: «sublevació feixista». Per a Enric Ucelay, «no cal estendre's en llargues consideracions sobre si el cop d'estat era, o no feixista. Va ser considerat com a tal per tota l'esquerra».¹¹⁸⁹

El 12 d'agost de 1936 Rovira Virgili publica a *La Humanitat* l'article «Respecteu la casa», adreçat a tots aquells que duen a terme la repressió extrajudicial, passant per alt que Esquerra Republicana i Estat Català participen en aquesta repressió i adreçant la crítica vers els anomenats murcianos de la FAI, que interpreta enviats volgudament a Catalunya fa uns anys per part dels mateixos castellans que ara li fan la guerra.¹¹⁹⁰

La Humanitat és el diari de partit d'Esquerra Republicana, el partit en qui recau el govern de la Generalitat, una institució de la República. Per definició, el diari del partit del govern no pot representar cap tercera via. I ens sembla que qualsevol integrant del govern, tampoc. Si els membres d'una institució de les dues Espanyes en guerra han d'ésser inclosos en una tercera via, creiem que simplement es tracta d'un error en l'enunciat i que aquest espai polític no existeix.

4.2. Lluís Companys.

Breu presentació.

Lluís Companys Jover (el Taròs - Barcelona 1940). Advocat laboralista, fundador de la Unió de Rabassaires, membre fundador d'Esquerra Republicana, primer president del Parlament de Catalunya, ministre de Marina, cap de la minoria catalana a les Corts Constituents en defensa de l'estatut i, des de 1934 i durant tota la guerra, president de la Generalitat. Amb la notable excepció, és clar, del temps que passa a la presó arran d'haver encapçalat els Fets d'Octubre a Barcelona i que també li comporta ésser cessat com a president.

1188SO 19-7-1936.

1189 LP 22-7-1936. Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 281-282.

1190 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 186-187.

Categoria social.

Lluís Companys de Jover va néixer noble, però molt aviat va renunciar al privilegi de pertànyer a aquesta categoria social parasitària i va renunciar al cognom il·lustre. Companys neix ric i morirà pobre, després de tota una vida lluitant pel benestar dels humils. De la seva trajectòria personal i professional se'n pot inferir que és un personatge desclassat, en el sentit que no actua segona la seva categoria social d'origen. Això sí, el seu compromís el porta a anar molt més enllà que Josep M. Trias Peitx, que hem vist com també es va dedicar a ajudar altri, però sense perdre la seva condició social benestant.

És un dels vuit fills del terratinent liberal Josep Companys Fontanet i de la terratinent aristòcrata M. Lluïsa de Jover, baronessa de Jover. En morir la mare, cap dels fills no accepta el títol nobiliari.

És el defensor dels rabassaires. Si Macià es va dedicar a presidir, Companys es va dedicar a legislar. Seva és la llei estrella del Parlament, la Llei de Contractes de Conreu, de la qual parlem en altres punts d'aquesta memòria. I també seva és l'aventura de proclamar una República Catalana fallida el Sis d'Octubre, que en l'aspecte social respon a la negativa dels republicans catalans i de la resta de la República de no fer ni un pas enrere en la legislació social progressista. Un corpus doctrinari que, des de les Corts o des del Tribunal de Garanties Constitucionals, les dretes van paralitzant o tombant.

Llicenciat en Dret, per bé prefereix fer tertúlia en ateneus i cafès republicans que assistir regularment a classe. Claudi Ametlla, per a qui Lluís Companys no és sant de la seva devoció, li retreu haver fet tantes campanes. Àngel Duarte concreta una mica més i explica per què Companys va ser un pèssim estudiant: «a Companys lo que le seduce, lo que le atrae de verdad, no son las aulas y los libros, sino el combate que se desarrolla en las calles, en los casinos y en las redacciones periodísticas; también en los cafés y en los billares. Su labor de abogado laboralista – fuente de ingresos precarios pero espacio de creación de fidelidades, amistades y animadversiones- se compagina con una fuerte actividad periodística» als diaris republicans *La Barricada*, *El Diluvio* i *La Publicidad*, aquest últim abans de la catalanització per part d'Acció Catalana. Àngel Ossorio Gallardo afegeix: «¿Abogado, pues? Según como lo entendamos. ¿Jurisconsulto? Nunca. ¿Defensor de la justicia? Siempre».¹¹⁹¹

A diferència d'altres membres del grup d'estudi, Companys no era cap intel·lectual. A més, recela d'aquests tant com dels lligaires de tots els temps i se'n manté distant: «Companys recela de intelectuales como Amadeu Hurtado, Lluís Nicolau d'Olwer o Carles Pi Sunyer. Malicia tanto de los hombres de La Publicidad como de los de La Veu».¹¹⁹²

1191 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 205, 209. Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 31.

1192 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 217.

La qüestió social.

Malgrat una vida acadèmica tan irregular, Companys esdevé referent de l'Associació Escolar Republicana, agrupació estudiantil enfrontada a l'associacionisme estudiantil catòlic, on coneix Josep M. Espanya o Joan Casanovas, properament companys de partit i altres alts càrrecs de la política institucional catalana dels trenta. Encara com a estudiant, «en la agenda del estudiante politizado se privilegia una nada desdeñable predisposición a la vida bohemia, a la defensa del darwinismo y a la arremetida contra los católicos en cuanto se presta la ocasión». La referència al darwinisme es correlaciona amb el catolicisme, en tant que el segon explica la formació de l'ésser humà a partir dels personatges bíblics d'Adam i Eva, mentre que el primer ho fa científicament a partir de l'evolució del mico.¹¹⁹³

Escollit regidor a l'Ajuntament de Barcelona el 1917, primer pas en política perquè en el sistema corrupte de la Restauració borbònica Companys no disposa de la clientela necessària per poder aspirar a ser diputat, prioritza la justícia social al catalanisme cultural elitista i jocfloralesc i força la intervenció de l'estat en favor de les classes populars: «En un municipio en el que los debates culturales y lingüísticos amenazaban con tener una presencia creciente, Companys se adscribió a la comisión que intentaba obtener del gobierno de la minúscula nación una intervención más decidida en los conflictos sociales, en beneficio de la parte obrera».¹¹⁹⁴

Lluís Companys neix terratinent. Tanmateix, no és cap *isidro*, sinó que se'n va al camp rival – mai millor dit- i és fundador del sindicat agrari dels pagesos catalans no propietaris: la Unió de Rabassaires (UdR). Que un propietari rural sigui el fundador del sindicat dels pagesos no propietaris ens indica fins a quin punt es tracta d'un personatge desclassat, alhora que fascinant i aparentment contradictori, ja que defensa els interessos socials de la classe a la qual ell mateix no pertany per orígens familiars. El sindicat rivalitza amb l'IACSI, que aplega els propietaris agraris.

La Unió de Rabassaires es funda el 1922 i s'emmarca en un context de lluita social que afavoreix l'activitat sindical d'altres sectors socials que també veiem en aquesta memòria. Segons el lema de la UdR, la terra és de qui la treballa. A partir d'aquí, durant la República i seguint la biografia de Josep M. Pons sobre Companys, cada actor polític ho entén a conveniència.

Per al *Be Negre*, setmanari satíric vinculat a Acció Catalana, en una època en la qual aquesta encara no és aliada d'Esquerra, Companys podria dir: «El problema rabassaire m'entusiasma; el visc i en visc. Viva España!». Exclamació que entendrem quan parlem de l'aprovació de l'estatut. En una afirmació més atrevida i avui força delicada, alhora que amb un atreviment impossible de publicar en la moralista Espanya de Franco, el mateix setmanari exclama: «la terra, com la dona, és de qui la treballa». Els propietaris agraris, sindicats a l'IACSI i votants de la Lliga, tradueixen a *La Veu*: «la

---

1193 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 206.

1194 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 212.

propietat és de qui se l'apropia». Companys justifica la seva política agrària, com explica a les planes de *La Humanitat*: «S'ha dit que a Catalunya no existia el problema agrari, que el problema agrari l'he inventat jo. Creuen, els que això diuen, que no hi ha problema on no hi ha desordres públics. El problema existeix quan manca justícia».¹¹⁹⁵

Com explica Jordi Casassas:

«la tensió al camp va adquirir una dimensió nova després que el 1922 es va crear la Unió de Rabassaires, amb advocats joves i dinàmics al seu servei (com ara Lluís Companys), amb òrgans periodístics i amb una proximitat real al món de la política republicana i socialista»¹¹⁹⁶.

Àngel Duarte ens explica la deriva desclassada de Companys i l'explica per la seva manera de viure i per uns ideals polítics que defensaven els interessos dels de baix, no els dels benestants:

«aunque de modales rústicos, no dejaba de ser un chico de casa bien que tenía como destino previsible cursar estudios universitarios y lograr un cómodo pasar en la vida. Si alguien estropeó ese placentero destino fue él mismo con sus hábitos compulsivos, su escasa predisposición al trabajo continuado, callado y tenaz, si vida privada irregular, tanto en lo económico como en lo amoroso, y sus enredos en las más arriesgadas de las apuestas políticas».¹¹⁹⁷

Susanna Tavera es refereix genèricament a un sector molt específic de la societat catalana entre el qual comptabilitzem Companys. La historiadora parla de la contraposició de dos models culturals a la cultura urbana de Barcelona: el de la burgesia i el del proletariat. També burgesos inadaptats al model cultural que els és propi per condició social i partidaris de la justícia social que busquen el seu encaix en el model cultural proletari. Aquesta estranya aliança explicaria l'acostament de Companys, en origen propietari agrícola de condició social benestant, al món anarquista durant els anys vint, així com la seva amistat amb Francesc Layret i Salvador Seguí.¹¹⁹⁸

La forta crisi econòmica desencadenada el 1929 afecta de ple la Segona República. Aquest context econòmic negatiu ha de primar sobre qualsevol altra consideració. La República no té diners gairebé per a fer res. Ens ho explica Julián Casanova:

«La República llegó a España en medio de una crisis económica internacional sin precedentes y aunque los factores económicos no determinaron su trágico final, sí que complicaron el gobierno y la puesta en marcha de las reformas».¹¹⁹⁹

Tanmateix, les noves autoritats republicanes s'han proposat transformar el país i procuren dur a terme una política reformista en defensa de la modernització general i de la millora de les condicions de les classes més humils, molt colpides per l'atur elevat que caracteritza el període. Certament, a Madrid durant el 1936 les autoritats acceleren les obres del Paseo de la Castellana, per

---

1195 A: Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 22-24.

1196 Jordi CASASSAS: «El context històric...». A: Enric PUJOL: *La matemàtica de la història...*, p26.

1197 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 205.

1198 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 60.

1199 Julián CASANOVA: «Los anarquistas frente a la República burguesa». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p173.

on tres anys després Franco realitzarà el passeig triomfal del seu exèrcit *invicto*. El ministre socialista Indalecio Prieto també va ser l'artífex dels plànols per fer un seguit de pantans que, dècades després, Franco inaugurarà. Unes preses moltes vegades construïdes per presoners de guerra republicans.

Però, tot i la seva voluntat de mitigar l'atur i desenvolupar el país mitjançant l'obra pública, que constitueix la política keynesiana per excel·lència, la Segona República viu en un context econòmic molt desfavorable que no li permet desenvolupar plenament aquestes polítiques. D'un costat, coincideix amb la crisi econòmica iniciada amb el *crack* del 29, que ja se sent en aquella Espanya. De l'altra, la Dictadura havia evitat el malestar social fent un ús abusiu de l'obra pública i deixant el país endeutat i la Barcelona de l'Exposició Universal, plena de *murcianos* que busquen feina. Josep Fontana explica com, després d'una jugada mestra – en sentit irònic- amb la pesseta, la Dictadura atura les obres públiques la tardor de 1929 i creix el malestar per un atur creixent.¹²⁰⁰

Si bé per a la població amb una situació social més desfavorable, com obrers industrials sense feina o camperols sense terra sotmesos a l'explotació sistemàtica d'uns propietaris omnipotents perquè constitueixen l'única font d'ingressos en els pobles respectius, la rapidesa de les reformes que la República havia promès constitueix una demanda immediata, el temps no passa igual per als ministres del nou règim, ni poden accelerar totes aquelles reformes tant com els hauria agradat. De fet, la tasca que es proposa la República és enorme, en tant que vol modernitzar un dels països més endarrerits d'Europa, que en el canvi de segle oferia uns nivells formidables d'analfabetisme, comparables només amb els pitjors països del continent, com Albània o Grècia. Tota una proesa. I posar-hi fi, també. Per a Anna Sallés, i seguint el concepte cardonià d'estat, endarreriment atribuïble al «monopoli de l'Església catòlica i l'escassa dedicació que els pressupostos de l'Estat destinaven a garantir el drets de tots els ciutadans d'accedir a la cultura». La República es proposa resoldre un seguit de qüestions que els països més avançats han resolt abans i que a Espanya la Monarquia ha postergat sistemàticament, de manera que quan la República vol ocupar-se'n aquests han agafat més força.¹²⁰¹

Així les coses,

«L'abril del 1931, la República heretava de la monarquia un seguit de problemes estructurals. Eren la laïcització de l'Estat, la reforma agrària que posés fi al latifundisme improductiu i opressor, la professionalització i despolització de l'exèrcit, la democratització del sistema polític, depurant el sufragi i liquidant el caciquisme, l'escurçament de les

---

1200Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...*

1201Borja de RIQUER: «Catalanitat, catalanisme i nacionalisme espanyol al segle XIX». *Jornades Pere Anguera*, ISOCAC, Centre de Lectura de Reus, 2017. Anna SALLÉS: «Ensenyament». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. 89.

enormes desigualtats socials i la reorganització territorial, [entesa com] la solució de les tensions centre-perifèria i la desuniformització de l'Estat»¹²⁰².

Dificultats a les quals s'afegeixen uns nivells tan elevats d'atur, en un marc de crisi econòmica mundial. Situació d'injustícia malgrat la proclamació de la República que es manifesta en un fet sorprenent. S'esdevé que:

«Como muestra del abismo entre la jerarquía republicana y los “desposeídos”, mientras la élite política catalana disfrutaba de un espléndido banquete para celebrar el tercer aniversario de la proclamación de la República, un obrero en paro “sin techo” caía muerto por desnutrición».¹²⁰³

Amb tot, l'obra social republicana d'Esquerra Republicana s'encamina vers una redistribució de la riquesa precedent de l'Estat del Benestar, com ens explica Àngel Duarte:

«en el conjunto del republicanismo catalanista, de la izquierda nacionalista, la integración de la clase obrera en el demos ciudadano y nacional se contemplaba, ciertamente. Era, no obstante, una incorporación de tipo subalterno. Tenía lugar contando con la perspectiva de una redistribución de la riqueza a favor de las clases populares con el despliegue de un Welfare State que no cuestionase los fundamentos básicos de la sociedad capitalista: la propiedad privada, una gestión empresarial opuesta a cualquier coparticipación obrera y, mucho más, a la autogestión. Una visión acorde con el individualismo de la imagen macianista de la casa i l'hortet».¹²⁰⁴

L'obra de govern de la Generalitat republicana inclou «un distintiu règim sanitari i assistencial català» vigent durant tota la cronologia republicana (1931-1939) i que «no es pot deslligar en absolut de l'edificació de la nació catalana».¹²⁰⁵

Artífex de la Llei de contractes de conreu de 1934, la finalitat de la qual és permetre als rabassaires l'accés a la propietat de la terra, Companys aprova les col·lectivitzacions agràries durant la guerra pel pes de la CNT-FAI els primers mesos del conflicte i tot i que la política agrària de ERC s'inclina cap a l'ampliació de la petita propietat. No la col·lectivització, que Esquerra Republicana i Acció Catalana Republicana, els partits més burgesos del bloc lleial governamental, «acceptaren a contracor com a partits liberals que es consideraven».¹²⁰⁶

La historiografia catalana ha tendit a justificar la Llei i a dir que no n'hi havia per tant, que no és cap llei socialista ni socialitzadora i que les temences dels propietaris agraris i la dreta catalana parlamentària a la Llei només s'expliquen en el context de la por que caracteritza els trenta. D'una banda, por de les esquerres a l'ascens del feixisme, que en bona part explica que a Espanya se sublevin contra el règim que elles mateixes havien proclamat, la República, amb el govern de Catalunya formant part d'aquesta sublevació. D'altra banda, i en el cas que ens ocupa, por de les

---

1202Joan B. CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!*...

1203 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 254.

1204Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 188.

1205Joan SERRALLONGA: «Sanitat i Assistència Social». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 366.

1206Antoni GAVALDÀ: *Fam de pa i de terra...*, p. 175.

dreces a l'ascens del comunisme, que les fa receloses a qualsevol llei socialment justa, o d'esquerres, com ho seria la Llei de Contractes de Conreu.

Antoni Gavalrà justifica la Llei amb aquestes paraules sobre els terratinents o propietaris agraris:

«un segment de propietaris que, sovint, només recollien el guany dels que els treballaven la terra, per la possessió secular que tenien per compres i herències, sense una compassió declarada que alguns deien tenir, però que es veia amb comptagotes, sense ànims de fer la vida més lleugera als que havien de doblegar la ronyonada».¹²⁰⁷

Encara sobre la Llei, el govern de Catalunya pren partit pels rabassaires, grup social no propietari i molt nombrós al camp català, i el més beneficiat per aquesta llei agrària, que també beneficia segonament els camperols. En tot cas, no és una llei imparcial que intenti aconseguir tots els sectors agraris, tant propietaris com no propietaris, sinó que beneficia clarament els segons, que sens dubte constitueixen el grup social més feble. Alhora, els rabassaires també constitueixen la base electoral al camp català d'Esquerra Republicana, sinònim de govern de Catalunya durant la República. En aquest sentit, i per tancar la qüestió, la Llei de Contractes de Conreu pot ser una llei socialment justa i, a l'ensens, una llei populista que acontenta un sector social que recolza el partit governant.

La Llei de Contractes de Conreu és la llei estrella d'Esquerra i de Lluís Companys. Que una llei agrària sigui la que més repercussió tingui en una regió que disposa d'indústria, com és Catalunya, dóna una idea força aproximada de com és la resta del país. I també de la pròpia Catalunya, per molt que la historiografia catalana dominant vulgui emfasitzar una indústria capaç d'arruïnar-se dues vegades en poc temps. La primera, salvada per l'increment de la demanda als països bel·ligerants de la Guerra Gran, o Primera Guerra Mundial. La segona, salvada per Franco, que va trobar-se una indústria de guerra en ple rendiment, gràcies als esforços de la CNT i de Negrín.

El decret de la Generalitat de 24 d'octubre de 1936 regula les col·lectivitzacions, atorgant-los cobertura legal. Elaborat pel Consell d'Economia de Catalunya, amb representació de totes les forces del govern de la Generalitat, afecta bàsicament multinacionals. Estableix la col·lectivització d'empreses grans de més de cent treballadors o propietat de patrons col·laboracionistes amb la sublevació feixista, control obrer sobre la gestió en empreses de més de cinquanta treballadors amb possibilitat de col·lectivització si ho decideixen dues tercers parts dels seus treballadors, les empreses de menys de cinquanta treballadors segueixen en mans privades si el propietari no és cap fugitiu ni ha estat declarat facciós. La CNT realitza col·lectivitzacions en petites empreses, contravenint el decret i generant la protesta de republicans.

És una política social que té ple sentit en aquell context. Després del fracàs del cop d'estat de juliol de 1936, la República «ja no podia ser la del 14 d'abril, seria una República popular, en què al canvi polític l'acompanyaria el canvi social i econòmic, a costa dels sectors socials que s'havien

---

¹²⁰⁷Antoni GAVALDRÀ: *Fam de pa i de terra...*, p. 13.

identificat amb el feixisme i, per tant, havien abandonat el camp de la democràcia: els terratinents, els grans propietaris, l'Església». De democràcia liberal o burgesa parlamentària calia passar a una democràcia popular, amb la participació política activa de la burgesia d'esquerres. El feixisme esclafa el model liberal o burgès, en el lloc del qual sorgeix la democràcia popular, en la qual la nova direcció política correspon a les classes populars i no a unes elits. Traslladat a Catalunya, aquest és el model del Front d'Esquerres sota l'autoritat de Companys, que obra en aquesta nova realitat política i social.¹²⁰⁸

Nacionalisme.

Acusat reiteradament de ser massa poc nacionalista català per part del catalanisme conservador de tots els temps. Àngel Duarte ens explica per què:

«Companys assegurava que el catalanismo de ERC era, a diferencia del de Lliga Regionalista de Prat de la Riba y Cambó, sinónimo de españolismo y de humanismo; que él, personalmente, sentía una turbación íntima al oír “el solo nombre de España” [...] desde un inquebrantable doble patriotismo cree imperiosa la complicidad plena entre Cataluña y España, del mismo modo y en el mismo grado que participa de la identificación entre democracia e izquierdismo. No es extraño, pues, que desde los ámbitos del catalanismo conservador, el de toda la vida, se le recrimine un pasado de combates nada relacionados con el nacionalismo».¹²⁰⁹

Com a republicà federal català, Companys entén Espanya com un territori amb més d'una nació, essent Catalunya una d'elles. Per contraposició als federals castellans, que només veuen la nació espanyola.¹²¹⁰

Aprovat l'estatut d'autonomia de Catalunya de 1932 a les Corts de la República, del qual ja estat el portaveu de la minoria catalana que aglutina tots els partits catalanistes amb representació parlamentària en defensa de l'estatut, Companys i altres diputats catalans criden «Viva España», mentre diputats castellans criden «Viva Cataluña». Ossorio Gallardo ens explica què passa:

«Viva España, sí, pero una España donde quepamos todos los españoles, sin que nadie ejerza presión sobre los demás. Viva España, pero una España jurídica donde el derecho ocupe lugar prominente y no sea posible la arbitrariedad ni el despotismo. Viva España, fuente de amor, de cordialidad y de concordia. Viva España, con amplitud de pensamiento y de alma, donde de asiente todo, donde se discuta todo, donde no se excluya a nadie».¹²¹¹

El catalanisme de Companys és pactista, no separatista. Ho recorda en una intervenció al Parlament de Catalunya en què tanca el debat sobre Fets d'Octubre de 1934 i que es produeix el maig de 1936. Moment en què Companys defensa «el nostre sentiment autènticament nacionalista, que no vol dir

---

1208 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 135-136.

1209 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 202-203.

1210 «Nació i Estat a la Segona República», *La Segona República. Cultures i projectes polítics*, GERD, UAB, 2016.

1211 Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 129.

pas una guerra contra Espanya». Intervenció a la qual van seguir «aplaudiments de la majoria» parlamentària, en mans d'Esquerra.¹²¹²

Malgrat que Esquerra Republicana contempla el dret de Catalunya a l'autodeterminació, el posicionament de Macià i del partit en el canvi de règim no és la independència, sinó la unió voluntària o federació amb els altres pobles ibèrics. Tot i que no aconsegueix imposar el seu criteri, el model territorial d'Esquerra és federal. En aquest sentit, Companys i altres diputats presenten a les Corts Constituents una proposta de República Federal, rebutjada per àmplia majoria el setembre de 1931, en el marc del debat constitucional¹²¹³.

Al meu entendre, si Companys és federalista primer i amic dels republicans castellans després, implica necessàriament que també és catalanista. Però no un catalanista elitista i jocfloralesc, sinó un catalanista que també defensa la justícia social i que no troba motius per trencar amb les classes populars castellanès. Hi tornarem en altres punts del relat, ja que Companys el fem aparèixer en diversos apartats d'aquesta memòria, no només en aquest. Al meu entendre, doncs, la historiografia catalana dominant confon federalisme amb manca total de catalanisme. Sense formar-ne part, Joan-Lluís Marfany ve a confirmar aquesta hipòtesi, si apliquem les seves paraules a Companys: «és ben clar que els sectors obrers estaven compromesos amb el progressisme més radical o amb el republicanisme. I això vol dir amb el nacionalisme espanyol, que tan inseparable era d'aquestes ideologies». Companys és més obrerista que catalanista, més republicà que nacionalista, adoptant un perfil invers al de Francesc Macià.¹²¹⁴

Si ens preguntem per què Companys no assisteix als Jocs Florals, hem de dir que es passa els anys anteriors a la república defensant obrers als tribunals i a les Corts, previ pas per la presó, o bé participant en totes les conspiracions que pot per proclamar la república. Quan aquesta esdevé una realitat, es dedica a la noble tasca de governar. Un lluitador no té temps per romanços. Ho podem expressar millor. Tenint en compte que es tracta d'un republicà històric i fundador de la Unió de Rabassaires, el sindicat agrari del catalanisme progressista i republicà, Companys i els rabassaires «No trobaven temps per a les convencions socials perquè la seva vida va ser una entrega a una causa que requeria totes les hores de tots els dies»¹²¹⁵.

Hi ha qui no accepta de bon grat la seva designació com a successor de Francesc Macià i, en conseqüència, president de la Generalitat. La votació dels diputats d'Esquerra al Parlament li resulta favorable, però queda lluny de la unanimitat i no obté el suport del sector més catalanista del partit. El corrent historiogràfic que predica Raguer sosté que Companys no era inicialment catalanista, en

---

1212 EM 7-5-1936.

1213Joan B. CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!*...

1214Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p235.

1215Montserrat TURA: *República pagesa...*, p12.

els temps de militància al republicanisme federal, i que quan accedeix a la presidència de la Generalitat cada vegada ho serà més, fins al punt de morir *Per Catalunya!*, per la qual cosa la historiografia catalana l'ha erigit en màrtir. Carles Cardó hi coincideix, en afirmar que Companys és un republicà anticatalanista quan entra a ERC.¹²¹⁶

Aquest catalanisme creixent es manifesta ja després de la seva proclama del Sis d'Octubre (de 1934), quan deixar anar fora de micròfon el descàrrec de consciència següent: «ara ja no direu que sóc poc catalanista». Des de les pàgines de *La Humanitat*, el diari de partit del partit de Companys ens recorda l'obligació de tots els catalanistes de consultar un diari tan imprescindible com aquell, amb la consigna inequívoca següent: «Catalanistes! Llegiu La Humanitat». La qual cosa indica que els lectors de *La Veu* no en devien ser proud, de catalanistes.

Claudi Ametlla, per a qui Companys no era sant de la seva devoció, explica què porta el president a insurreccionar-se contra la legalitat que ell mateix havia proclamat tres anys abans, i que no és altra cosa que un complex d'inferioritat:

«Ell [Companys] era el més republicà, el més revolucionari i, si calia, el més anarquista. I també havia d'ésser el més catalanista. [...] Això en els seus llavis volia dir que ell era més atrevit que ningú, que ell havia d'ésser el primer en tota empresa d'extremisme o de perill. Un coratge més instintiu que conscient el portava a fer sempre allò que els raonadors, els lògics i els conscients no farien mai. «Vejam si ara direu que no sóc catalanista!», frase reveladora, com un repte que llançava a la cara d'uns separatistes verbals, cap dels quals no havia fet, ni probablement era capaç de fer, un acte tan temerari com el seu. La frase sola explica un dels mòbils dels que portaren Companys a la revolta».¹²¹⁷

Isidre Molas també ens situa el 6 d'Octubre en el seu context. Amb l'antic grup de L'Opinió havent deixat ERC el 1933, queden dos grups dintre del partit català majoritari: un moderat, l'altre radical. Per un costat, hi ha un grup republicà, democràtic i catalanista que prossegueix amb l'aliança de la burgesia mitjana amb sectors obrers i en el qual hi trobem el president de la Generalitat Lluís Companys i l'alcalde de Barcelona Carles Pi Sunyer. Per l'altre, hi ha un grup nacionalista i feixistitzant que persegueix un model de partit únic amb milícia pròpia, vol subordinar el moviment obrer i està integrat pels consellers Ventura Gassol i Josep Dencàs. No cal dir qui s'imposa en la insurrecció de la Generalitat i qui ho fa després del fracàs de la mateixa, que exemplifica l'escassa força de mobilització de l'Esquerra per a un aixecament de tipus insurreccional. En paraules del propi Molas sobre tot això i sobre Dencàs, i complementant el que ens diran sobre aquest sinistre personatge Amadeu Hurtado i Claudi Ametlla en el proper capítol d'aquesta memòria:

«La derrota de la rebel·lió, la destrucció de la Generalitat i de l'autonomia pel govern central, dirigit per les dretes, la detenció del govern català de concentració republicana i la fugida de Dencàs, el dirigent del semifeixisme català, facilitaren la imposició clara dins del partit de la tendència moderada, més lligada als sectors de la petita burgesia».¹²¹⁸

1216Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p185.

1217Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p274-275.

1218Isidre MOLAS: *El sistema de partits...*, p. 87.

En la societat catalana dels trenta, els catalanistes més radicals dintre i fora de ERC eren «acusats de filofeixistes per quasi tothom», per «les seves desfilades i forces de xoc»: els escamots. S'enemisten de manera «violenta i tensa» amb anarquistes, a qui acusen de ser contraris al catalanisme, alhora que aquells no els perdonen el control de l'ordre públic que efectuen a Catalunya des de 1933 fins al fracàs dels Fets d'Octubre de 1934.¹²¹⁹

Amb tot, ens quedem amb aquesta màxima del nostre biografiat, Josep M. Boronat, que creiem aplicable a casos com el del Sis d'Octubre de 1934, i que Companys no va tenir en consideració abans de prendre una decisió que hauria pogut acabar amb la seva carrera política i suspendre l'autonomia política molt més temps que el que hi va estar. Per a Boronat, «si un aldarull triomfa és una revolució i si fracassa, un disbarat».¹²²⁰

Havent fet bona feina a la capital de la República, i novament a Barcelona, Hurtado s'entrevista amb el president Companys, que no accepta la proposta de modificació de la Llei que planteja Samper i es prepara per a una resposta revolucionària. Companys, que sembla no entendre el missatge de concòrdia que li envien les més altes instàncies des de Madrid, diu: «Los rebré a *tiros*, si convé [...] a tots els que vinguin a apoderar-se de la Generalitat. [...] Ha arribat l'hora de donar la batalla i de fer la revolució. És possible que Catalunya perdi i que alguns de nosaltres hi deixem la vida; però perdent, Catalunya hi guanya perquè necessita els seus màrtirs que demà li asseguraran la victòria definitiva». Hurtado escriu despectivament en cursiva les paraules d'aquells que no saben parlar català normatiu.¹²²¹

Aquest és l'anàlisi que Hurtado fa de l'entrevista inquietant amb Companys:

«De moment em ve de nou aquest catalanisme heroic de Companys, en ple furor nacionalista, perquè encara recordo aquella entrevista del Govern Civil que fa pocs dies vaig explicar a Azaña, en la qual Companys, amb la mateixa vehemència d'ara, em deia que ell havia fet la revolució per la República i no se la deixaria prendre pels que volien aprofitar-la en nom de Catalunya. Però tot seguit em vaig situar. Era una nova comprovació d'un fet que he remarcat moltes vegades, o sigui, que Catalunya no ha produït, ni per ara pot produir, cap altre tipus de polític que l'agitador, propens a la protesta com el mateix poble i destre en aprofitar qualsevol motiu d'ordre sentimental per a fer por a l'adversari mentre duri la foguerada».

Hurtado, que recorda una vidriera de colors llampants que reproduïa una processó pels carrers de Barcelona i que amb el mandat de Companys s'ha tornat blanca, deixa sense resposta aquest misteri i acaba una conversa infructuosa amb el president: «m'ha semblat que passar l'estona convencent Companys que no es fes matar, era enfonsar una porta oberta, i he cregut millor no perdre el temps».¹²²²

1219 Arnau GONZÁLEZ VILALTA, Manel LÓPEZ ESTEVE, Enric UCELAY: *Sis d'Octubre...*, p. 22.

1220 Josep M. BORONAT: *Bastir una democràcia normal*, AHCT, fons personal Josep M. Boronat Recasens.

1221 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 58.

1222 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p59-61.

Tot seguit es produeix la reunió del consell executiu d'Acció Catalana Republicana, en la qual Hurtado sosté aquesta reveladora conversa amb Martí Esteve, un dels homes forts del partit, alhora que conseller de la Generalitat, i que reproduïm a continuació.

Martí Esteve: «crec que Companys està transfigurat, amb el convenciment que Catalunya necessita per a la seva emancipació un cop de força que produeixi víctimes. Diríeu que somia deixar a la història el nom gloriós d'un màrtir».

Amadeu Hurtado: «De què li ve aquest catalanisme tan sobtat i tan heroic?».

Esteve: «No ho sé pas; però aquest afer d'ara l'ha trastornat, i, com és natural, ens influeix a tots».

Hurtado: «Doncs si és així, el consell de la Generalitat insisteix a refusar tota mena de solució que no sigui una rebel·lia absoluta?»

Esteve: «en efecte».¹²²³

La conversa anterior, força xocant i sempre des de la visió d'Acció Catalana Republicana, mostra primerament un president Companys que ha virat des de posicionaments que la historiografia catalana dominant ha titllat de poc o gens nacionalistes fins a un catalanisme nouvingut que sorprèn els membres del consell executiu d'aquell partit liberal i, també, molt catalanista des de la seva fundació la dècada anterior. Segonament, hom parla de transfiguració per a aquest canvi tan sobtat en el catalanisme de Companys, en quelcom que situa un episodi de la vida de Crist sobre un home tan ateu com el propi Companys, en una idea que assenyallem a les conclusions. En tercer lloc, hom atorga a Companys la categoria de màrtir, quelcom que consideràvem una invenció de la historiografia catalana dominant posterior a la vida de Companys, que si més no és la que ha fixat el concepte, però que trobem ja en aquest llibre coetani al segon president de la Generalitat.

Ossorio Gallardo és força explícit sobre les companyies de Companys que el farien canviar de parer. En l'inici del seu mandat anuncia un programa de govern que inclou defensa de la República i de l'autonomia, política social progressiva i no revolucionària, potenciar cultura i llengua catalana i aprovar la que seria la llei de Contractes de Conreu. No anuncia ni promet en cap cas una rebel·lió contra Espanya. Més aviat el contrari:

«El gobierno está entregado a don Alejandro Lerroux, tragacuras de ayer y hoy reaccionario, inmoral y enemigo de Cataluña. Los impacientes, que en esta región nunca faltan, azuzan a Companys para que haga un movimiento revolucionario contra el gobierno central. Pero Companys severamente contesta que, por muy mal que le parezca el gobierno central, nada ha de hacer contra él mientras no perpetre un ataque directo contra Cataluña o signifique para ella un gran peligro».¹²²⁴

Sobre el sentit de l'estat català proclamat per Companys el sis d'octubre de 1934, ens quedem amb una proclama confederal, simplement perquè és el terme mig entre una historiografia catalana amb

---

1223 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 63.

1224 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 143.

tendència a considerar-la federal i una historiografia d'autors estrangers tendent a considerar-la una proclamació d'independència.¹²²⁵

Durant la guerra aquest nacionalisme català creixent que va envair la ideologia del president Companys el portaria a enfrontar-se al primer ministre Juan Negrín, defensant les competències de la Generalitat que les mesures de Negrín anorreen. Finalment, la seva última voluntat destacable seria la formació d'un govern de la Generalitat a l'exili integrat únicament per catalanistes i deixant fora tot corrent obrerista vinculat amb la resta de l'Espanya republicana.

En aquest sentit, el 23 d'abril Companys envia una carta a Negrín en què manifesta desacord per la seva manera de governar. Es queixa de l'administració de justícia i, concretament, dels Tribunals Especials de Guàrdia, invenció negrinista per endurir una justícia especial de guerra que s'havia tornat massa tova amb els quintacolumnistes. Per a Companys, la Generalitat ha quedat reduïda a una antiga Diputació Provincial. Explica Mir:

«No sabem si Negrín va contestar a Lluís Companys. El més versemblant és pensar que no va fer-ho. Negrín tenia una concepció autoritària del poder molt allunyada de la que tenia el president de la Generalitat de Catalunya, el qual en aquella carta li deia d'una manera senzilla i clara que l'esforç per la guerra també havia d'ésser-ho a partir d'acceptar la realitat nacional de Catalunya, que per a Negrín no anava més enllà d'una «regió» més o menys singular».¹²²⁶

Abans de tan miraculosa redempció, durant la guerra, Companys seria culpable de no fer prou per protegir Catalunya enfront dels seus destructors. Primer, per no tenir un exèrcit professional eficaç per combatre Franco, en comptes que cada partit i organització enviï la seva pròpia columna de milicians, o soldats voluntaris. Segon, per haver pactat un repartiment de poder amb la CNT-FAI, en comptes d'haver-la massacrada literalment. Tercer, per permetre que Negrín li prengui el pèl. Amb una concepció on Espanya la dolenta esdevé hegemònica en les dues Espanyes en guerra,

«es generalitzà la tesi de la contesa com a fruit de "tres invasions": els "faieros" meridionals, que destrossaren el país el 1936-1937; els "negrinistes" espanyolistes, que van malmetre l'autonomia el 1937-1939; i els franquistes, que ho van acabar d'arrasar tot el 1939. [...] Eren plagues vingudes de fora, i les onades d'immigració forastera que culminarien amb la vinguda d'andalusos als primers anys seixanta»¹²²⁷.

Tornant a l'oxímoron que s'estableix des del catalanisme historiogràfic conservador entre el republicanisme federal de Companys i el catalanisme inexistent d'aquest mateix personatge, hi ha qui no hi està d'acord. Mentre Cardó i altres catalans bons, assenyats i representants del catalanisme bo participen en els Jocs Florals, Companys no ho pot fer perquè està tancat al castell de la Mola per haver defensat els drets dels sindicalistes catalans.

1225 Pauls PRESTON: «Bajo el signo de las derechas...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p82.

1226 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 124.

1227 Enric UCELAY: *Notícia nova...*, p. 235.

A més de pactista i no rupturista, de buscar un marc comú compartit amb tota la República i no un model independent només per a Catalunya, podem definir el nacionalisme català o catalanisme de Companys com un nacionalisme multinivell, o lleialtat nacional compartida. Aquest és un concepte que explica Miquel Caminal i que es fonamenta en l'existència simultània d'identitats i lleialtats nacionals compatibles, en tant que complementàries perquè no es troben al mateix nivell. Així s'explica la pertinença de Catalunya dintre d'Espanya, malgrat que la primera ja compta durant la Segona República amb elements més propis d'un estat-nació que d'una regió que no presenti una identitat diferencial respecte de la resta de la República.¹²²⁸

El problema és que la figura de Companys s'ha estudiat des d'una historiografia catalana molt condicionada per una gran càrrega nacionalista. Això comporta que sigui difícil entendre la figura de Companys des de posicions del nacionalisme excloent, per al qual dos nacionalismes que no es troben al mateix nivell és una paradoxa. D'acord amb aquest raonament, que la historiografia catalana dominant acusi Companys de ser poc catalanista té el mateix fonament històric que aquells que ho fan de manera coetània: Carles Cardó, Claudi Ametlla o, amb reserves, Josep M. Trias Peitx. Tots ells formen part d'una minoria dirigent a qui no agrada la proximitat de Companys envers les classes populars, que consideren excessiva i perillosa. Josep M. Pons explica: «els atacs sovint eren injustos, o oblidaven precedents com l'actuació de Companys a l'Ajuntament de Barcelona» en defensa de la llengua catalana.¹²²⁹

Entenc que amb la seva aliança amb el republicanisme castellà, el republicanisme català que Companys representa és, implícitament i inexorable, catalanista. D'acord amb els principis genèrics acordats al Pacte de Sant Sebastià, no s'entendria una Espanya republicana sense una Catalunya autònoma. A Companys no li caldrien fer més manifestacions explícites de catalanisme, en té prou amb saber triar l'única de les dues Espanyes que aleshores poden satisfer les aspiracions catalanes d'autogovern.

Quan Companys es va deixar portar pel corrent separatista, les coses no li van sortir gens bé. El 1934 la Generalitat obté el traspàs de les competències d'ordre públic, unes de les que més triguen a arribar,¹²³⁰ en el marc d'un traspàs de competències de la República a la Generalitat caracteritzat per una lentitud suprema. Un traspàs que s'efectua sota un govern de la República de dretes i que ens porta a preguntar-nos pels fonaments d'aquells que consideraven l'existència d'aquell govern com una amenaça immediata a l'autonomia i que influïren sobre la precipitació del cop de força que lidera Companys.

1228 Miquel CAMINAL: *Democràcia i plurinacionalitat...*, p. 48.

1229 Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 26.

1230 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA: *Generalitat de Catalunya...*, p. 232.

O potser sí que li van sortir bé, vinculant la seva sort i la de la línia republicana del partit governant a un futur però previsible triomf electoral del republicanisme arreu d'Espanya. En aquest sentit, és prou sospitos el nomenament de Josep Dencàs, líder de les JEREC, com a conseller de Governació. Posar un separatista al capdavant de la força pública pot indicar que Companys sabia que l'enfrontament amb la República era inevitable si no volia ser acusat de traïdor, tant si venia del separatisme català com del socialisme castellà. Perquè, tot i nomenar-lo, «ni le dotó de armas ni le dio luz verde para desatar una revuelta independentista, por lo que algunos creen que le usó de chivo expiatorio el 6 de octubre». Certament, és Estat Català qui abandona Esquerra el 1936, quan el partit recupera el poder i el sector republicà que Companys encapçala controla el partit.¹²³¹

Durant la República, el separatisme català disposa de diversos grups al marge de l'Esquerra i de tota una secció dintre del partit governant, les JEREC, agrupació que, ultra la tasca oficial de ser les joventuts del partit hegemònic, agrupa joves i no tant joves que representen el sector netament separatista de l'Esquerra. Dins o fora del partit governant, Estat Català és el grup separatista més important. Uns i altres són els qui, des de Catalunya, més influeixen el president Lluís Companys a proclamar, novament, la República Catalana. En aquest sentit, la tasca de Josep Dencàs com a conseller de Governació no és menor, en la influència del catalanisme radical sobre el president.¹²³²

És el 6 d'octubre de 1934. La Generalitat acaba de rebel·lar-se contra la legalitat existent. Una rebel·lió contra el govern legítim de la República mal preparada i que acaba amb l'exèrcit espanyol a les ordres del general Batet bombardejant el Palau de la Generalitat fins a aconseguir-ne la ràpida rendició. Els combats no han passat als annals de la història militar. Però l'Esquerra presentarà les víctimes del CADCI, que cau abans que la Generalitat, com a herois (màrtirs) que lluiten contra l'exèrcit "feixista", en una interpretació retrospectiva dels Fets que es produeix durant la guerra i que segurament té el propòsit d'incitar a la mobilització.

Influït pel corrent separatista o catalanisme radical, les JEREC, així com per altres grups separatistes de fora del partit governant, Companys aposta per proclamar una República Catalana en el marc d'una República Espanyola que torna a proclamar-se federal des de Barcelona i sense el concurs -ni l'aprovació- de Madrid. Els separatistes li demanaven que proclamés la independència immediata de Catalunya a partir del cop de força que han preparat. L'acció acaba amb el govern empresonat i la Generalitat, suspesa. De possibilitat d'independència a la pèrdua del govern autònom com a conseqüència de rebel·lar-se contra aquella mateixa Espanya que l'havia fet possible.

1231 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p609.

1232 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA: *Generalitat de Catalunya...*, p. 253.

Àngel Duarte ens explica el camí de Companys cap als Fets d'Octubre, destacant-ne també possibles remordiments per no haver estat nacionalista abans i la vessant amorosa:

«El correveidile de la época no dudó en atribuir a la fascinación de Companys por Carme [Ballester], y a la necesidad de imponerse al ascendente que sobre ella tenían Josep Dencàs y, sobre todo, los hermanos Badia, cabecillas de Estat Català, la conversión o deriva ultranacionalista del president. Para la lectura nacionalista de Companys, los hechos del 6 de octubre resultarán básicos. Fueron una muestra de irresponsabilidad y culminaron en un fiasco».¹²³³

Seguint la història, i ja a la presó, Companys i el gruix de l'Esquerra tallen els contactes amb el corrent separatista, que acaba escindint-se del partit dominant, i reforcen l'aliança amb els partits republicans i d'esquerres d'àmbit estatal, minoritaris a Catalunya. Una renovada coalició que assoleix la victòria electoral que retorna al poder de la República aquells partits que l'havien proclamat, allibera el president i a tots els *presos polítics i socials* per llur participació real o suposada en els Fets d'Octubre i restaura l'autonomia. Dit altrament: l'Espanya intransigent i tradicional empresona Companys, mentre que el primer que fa l'Espanya democràtica i republicana quan recupera el poder és alliberar el president i la resta del govern català.

El Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya (BOGC) es converteix en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC) durant la guerra. El decret publicat al DOGC de 30 d'agost de 1936 atorga la sobirania legislativa a Catalunya, és a dir, només hi seran vigents les lleis publicades al DOGC, no a la Gaceta de la República, precedent del BOE. La mesura mostra el federalisme de fet de Companys i recupera la idea de federalisme i autonomia continguda en l'estatut de Núria, que havia quedat trencada per l'estatut d'autonomia finalment aprovat, per la qual Catalunya actuava com un actor polític sobirà malgrat la pertinença formal a Espanya.

Citem novament l'historiador Àngel Duarte, que sobre el paper que el president Companys juga durant la guerra se situa en un terme mig entre els que el veuen separatista, com Azaña, i els que el veuen un titella en mans de l'anarquisme, com Lliga Catalana, Acció Catalana i sectors de la pròpia Esquerra:

«Los catalanistas de toda la vida, los conservadores, pero también no pocos liberales y centristas, burgueses y profesionales [liberales], interpretarán las dificultades de Companys para mostrarse resolutivo frente al anarcosindicalismo como el resultado inevitable de las pasadas concomitancias con el obrerismo libertario, con esos murcianos que habían alterado – en realidad, adulterado- el sentido constructivo del sindicalismo catalán. Bien distinta era la percepción de Azaña, y con él de una gran parte de las sucesivas autoridades de la República en guerra. No era improbable, desde esta perspectiva, que en combinación con la realidad utópica de los libertarios, Companys participase en una supuesta “conspiración para abolir el estado español”. De hecho, en enero de 1937, se declara partidario de un estado federal, y, por lo demás, la dinámica abierta en verano del 36 le permitió, a él y a su primero consejero, [Josep] Tarradellas, establecer en la práctica un modelo inédito de relación entre la Generalitat y la República.

---

¹²³³ Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 225-227.

En realidad, nos encontramos con un dirigente sobrepasado, que, a pesar de lo que digan sus críticos, ni hace de quintacolumnista del casticismo libertario ni tiene un proyecto separatista de facto. Companys aspira a concentrar fuerzas, a asegurar la continuidad institucional de la autonomía que le ha sido confiada y de la República, a mantener un imposible equilibrio entre las diferentes familias de tradición republicana, a recuperar, en suma, el control de la situación. La máxima expresión de este quehacer sería el gobierno de unidad que, presidido por Tarradellas desde septiembre de 1936, contará con la enemía, en forma de oscuros complots, de un Estat Català alejado de ERC».¹²³⁴

Joan Casanovas, president del Parlament de Catalunya i integrant d'Esquerra Republicana, el mateix partit que el president Companys, elabora un pla conspirador pel qual Companys hauria de ser executat i ell mateix el rellevaria en el càrrec de president. Tenia com a objectiu apartar la CNT del poder, proclamar la independència de Catalunya, posant-la sota protecció francesa i declarant-la neutral quant a la guerra d'Espanya. Els contactes amb França existeixen, els detalls del complot encara resten no del tot esclarits i la qüestió és que Companys el descobreix i l'impedeix, obligant Casanovas a fugir cap a l'exili. França no dóna suport a la conspiració. El pla, que gira entorn a Estat Català, també preveia l'assassinat de la cúpula cenetista de Barcelona.¹²³⁵

A l'exili Companys potencia el seu catalanisme: «Companys no se ha convertido en un separatista, però sí que ha llegado a la condición de nacionalista, de patriota que ha visto en el conflicto recién terminado una agresión contra Cataluña. La de Franco y la de Negrín». En aquest sentit, no és estrany que el govern central li encarregui l'últim discurs radiat de les autoritats republicanes abans de la caiguda de Barcelona, llavors una ciutat ja sense forces per resistir l'avenç imparable de les tropes franquistes. Fins a aquest punt arribava el desconeixement i la desinformació amb què el govern central mantenia un govern català al capdavant del qual hi havia hagut un president lleial.¹²³⁶

Cultura política.

Militant del republicanisme federal, milita primer a la Unión Republicana. El 1910 esdevé el president de les joventuts de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), formant part de diverses escissions del mateix. Així, «el hombre que se acerca a la treintena está siguiendo el cursus honorum del buen republicano sin demasiada predisposición para el estudio y con todas sus energías volcadas en el quehacer público». Participa en la constitució del Partit Republicà Català (PRC), «una formación de estricta implantación catalana, pero no exactamente nacionalista. Isidre Molas la caracterizó hace años advirtiendo que el dúo que formaban Layret y Companys – y habría que añadir el nombre de [Marcelino] Domingo- se empeño en llevar adelante una tarea de dimensiones básicas para la izquierda catalana del primer tercio del siglo XX: atraer a Salvador Seguí, y con él al grueso del sindicalismo libertario, a la política republicana».¹²³⁷

Companys és un activista, i no deixa de ser-ho durant la dictadura de Primo:

1234 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 230-231.

1235 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 231, 253-254.

1236 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 232-234.

1237 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 208-211.

«La Dictadura no fue, para Companys, un tiempo muerto. Hombre de acción, retoma lo que nunca ha dejado del todo: la conspiración y su correlato, la prisión. Las gestiones de asesoría jurídica y las reuniones más o menos estériles. No se recluye, como parte del catalanismo, excepción hecha de la intransigencia separatista, en la obra cultural. No es lo suyo. Los trabajadores de los desmantelados sindicatos de la CNT o los rabassaires siguen contando con su ayuda. A finales de 1925 e inicios de 1926 se le podrá encontrar en las conversaciones que concluirán en la creación de Alianza Republicana, la plataforma dirigida, entre otros, por Azaña, Domingo y Lerroux. Dos años más tarde se integra, como dirigente del PRC, en los órganos unitarios de la oposición. Será como miembro del Comité Revolucionario de Cataluña que, en octubre de 1930, es encarcelado de nuevo».¹²³⁸

Tampoc quan sigui escollit president de la Generalitat: «cualquier cosa puede esperarse de Companys menos que sea un gobernante. Es un agitador, un revolucionario, un hombre inquieto, un bohemio». Malgrat tot, «l'ànim revolucionari de Lluís Companys era compatible amb l'exigència de fer complir la llei a tothom i de garantir l'ordre públic».¹²³⁹

Poc abans de la fundació de la II República Espanyola, Companys participa en tants actes subversius com pot i que estiguin encaminats a la proclamació d'aquell règim, moltes vegades en reunions informals els assistents a la qual se saludaven estratègicament dient «salut». Salutació republicana per antonomàsia que va estenent-se durant la Segona República en temps de pau i durant la guerra i que de manera progressiva, però inexorablement, anava substituint l'antiga forma de salutació més habitual durant el passat monàrquic: «adéu». Una fórmula de cortesia que conté una càrrega religiosa evident – a Déu– que la fa poc amiga dels republicans dels trenta, els líders dels quals pertanyen gairebé tots a la maçoneria i, com a tal, són enemics declarats de l'Església i de tot el seu univers simbòlic.

La fórmula republicana de cortesia – salut– és la que utilitza *La Humanitat*, el diari de partit d'Esquerra Republicana, per recordar els absents i encoratjar els lectors i afins al partit governant el primer dia de l'any 1936. Els absents, és clar, són els presos polítics i socials arran dels Fets d'Octubre, entre els quals hi ha el govern de la Generalitat. Condensant-ho tot en les categories de «amics, germans i camarades», a més de la citada categoria dels «absents» i reforçant un sentiment de pertinença a un projecte republicà que no té por de l'extrema esquerra perquè creu que la pot controlar i utilitzar en benefici propi, clou amb la fórmula de cortesia triplicada: «Salut, salut, salut!». Qui vulgui buscar referències religioses en Esquerra Republicana de Catalunya, clarament ha de buscar fora del marc cronològic de la Segona República.¹²⁴⁰

Republicà històric procedent del republicanisme federal, proclama la República el Catorze d'Abril de 1931 des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona, on hissa la bandera tricolor. Més tard, en un episodi prou conegut, és desautoritzat públicament per Macià, que proclama la República Catalana

1238 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 214.

1239 Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 140. Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 72.

1240 LH 1/1/1936.

des del balcó de l'edifici de la Diputació, que esdevé novament Palau de la Generalitat. Sobre la seva activitat parlamentària com a president de la Generalitat, i en ocasió del debat sobre els Fets d'Octubre, el diari catòlic *El Matí*, per a qui Companys no és sant de la seva devoció, defineix Companys com un polític «enèrgic i d'una habilitat política extraordinària».¹²⁴¹

Sobre la proclamació de la República per part de Companys, la seva participació en política institucional en la Segona República i les seves dots oratòries, Àngel Duarte explica:

«Su gesto, el de proclamar la República desde el balcón del Ayuntamiento, ha sido considerado por los testimonios del momento como un genuino ademán de solidaridad democrática española. En realidad, el improvisador no es Companys. Éste hace lo que estaba previsto en el Pacto de San Sebastián y en los demás combates conspirativos precedentes. El que actúa saltándose los compromisos, para estupor de Companys, es Macià.»¹²⁴²

En el seu dietari, Hurtado recorda una visita que efectua a Companys en un dia no concretat dels inicis de la República. Ens trobem a les primeries del règim amb un Macià enfrontat a Companys, que aleshores era governador civil de Barcelona, un càrrec que la dècada anterior havia anat aparellat a una terrible repressió exercida des del poder polític en connivència amb el poder econòmic o burgesia catalana i desencadenada de manera salvatge, i ho hem d'entendre literalment, contra un gruix de la classe obrera catalana sindicada a la CNT. Un càrrec sinistre des del qual Companys no va seguir, precisament, aquesta funesta tradició recent. No continua, doncs, l'obra de Martínez Anido, Arlegui o Bravo Portillo.

A través del relat d'Hurtado, Companys ens explica que és nomenat governador civil després d'un seguit de greuges des que el fan fora com a alcalde autoproclamat de Barcelona – s'havia apoderat de l'alcaldia entrant a l'edifici corresponent de la *plaza San Jaime* i sense ser el resultat del ple d'investidura- amb la promesa de fer-lo ministre. I com que això tampoc arriba, el posen a resoldre conflictes socials al govern civil, mentre altres governen tranquil·lament la Generalitat. Aquestes són les seves amargues paraules: «i això em passa quan sóc el qui ha proclamat la República i l'únic que compta amb una força política organitzada. És la meva gent la que ha fet la revolució i sóc jo el qui va convidar Macià a sumar-se al moviment després de fet».¹²⁴³ En aquest punt, cal recordar que Companys es va sublevar el 6 d'Octubre de 1934 i va legalitzar les col·lectivitzacions la tardor de 1936, entre altres fites del seu mandat, però la revolució a què fa referència el fragment anterior correspon al canvi de règim pacífic del 14 d'abril de 1931. Hurtado li aconsella fer costat a Macià per tal de no quedar apartat del poder i Companys actua en aquest sentit.

1241 EM 6-5-1931.

1242 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 201-202, 214-215, 217.

1243 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 30-31.

Ángel Ossorio Gallardo atribueix a Companys, en la seva etapa de governador civil de Barcelona, la virtut d'haver evitat la crema de convents iniciada després d'una provocació monàrquica a la capital de la República el maig de 1931.¹²⁴⁴

Fundador i primer director del diari *La Humanitat*, que substitueix *L'Opinió* com el diari de partit d'Esquerra Republicana, aquest diari abanderava la defensa del republicanisme català. Un dels lemes que trobem a peu de pàgina, però recurrent-la de punta a punta, és el que resa que «Tots els republicans llegeixen cada dia *La Humanitat*». Un altre dels components que caracteritzen la cultura política republicana de Companys és la seva defensa de la democràcia. Ho demostra quan porta al Congrés dels Diputats els abusos sobre la classe obrera catalana, en temps de la Restauració. També ho fa des de les planes del seu diari quan governa Catalunya, en una de les màximes que en recorren les planes de punta a punta: «Demòcrates! Llegiu *La Humanitat*»¹²⁴⁵.

Si bé podríem establir un contrast entre els mètodes democràtics de Lluís Companys i els mètodes brutals i amb reminiscències monàrquiques de Claudi Ametlla, a qui tindrem el goig de conèixer en el proper capítol d'aquesta memòria, Chris Ealham ens diria que no hi ha tanta diferència, en un fragment en el qual podem constatar que aquest historiador situa el naixement de la democràcia a Espanya el 1931 amb la proclamació de la Segona República, i no abans:

«Existe una clara diferencia entre el discurso y la práctica del republicanismo en la oposición, fuerza política y social progresista y antimonárquica, incluso radical, que acentúa la importancia de la libertad, y el republicanismo en el poder, que persigue el sueño de las clases medias de un mundo ordenado. Este énfasis en el orden fue evidente desde el nacimiento mismo de la democracia [...] Más adelante, Companys, el primer gobernador civil de Barcelona, elaboraría estos temas al poner de relieve la necesidad de “disciplina” en la “república del orden”, y prometer serias medidas contra aquellos que representaban “la negación de autoridad”».¹²⁴⁶

Després d'una elecció polèmica per part dels diputats de l'Esquerra al Parlament de Catalunya, Lluís Companys es presenta com a candidat a succeir Macià i és elegit president de la Generalitat. Al Parlament, Esquerra disposa de majoria absoluta gràcies tant als nombrosos vots que obtenen els seus candidats en les eleccions de novembre de 1932 -les úniques que es podran celebrar durant el període republicà- com a les distorsions pròpies d'una llei electoral majoritària la legitimitat de la qual posen en dubte tots els altres partits.

Ho fa la Lliga, que el 1936 pacta elaborar una nova llei electoral amb Esquerra Republicana, permetent el retorn dels diputats de la Lliga al Parlament de Catalunya durant la conflictiva primavera de 1936, reforçant la tesi de l'oasi català. Si aquest existeix, sens dubte el president

---

1244 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 141.

1245LH 1/1/1936.

1246 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 118.

Companys en té bona part de culpa, atès que arriba a aquell pacte amb la Lliga que permet que el principal partit de l'oposició a Catalunya no es dediqui a conspirar contra el règim. En aquest sentit, «després del 16 de febrer, a Catalunya, l'Esquerra havia arribat a un acord amb la Lliga, que va tornar al Parlament havent rebut la promesa de revisió de la llei electoral».¹²⁴⁷

Lluís Companys representa i lidera el corrent republicà d'Esquerra. És un «republicanismo democrático y social» obert a altres forces polítiques. En aquest sentit, els governs que Companys encapçala mai no van ser monocolors, malgrat l'hegemonia de l'Esquerra. Pluralitat manifestada ja al primer govern Companys, format el gener de 1934, trencant un darrer govern Macià integrat només per ERC. Fins als Fets d'Octubre, la seva presidència efectua una intensa obra legislativa.¹²⁴⁸

La Generalitat, que Companys presideix, encapçala a Catalunya el cop d'estat del 6 d'octubre de 1934. Tanmateix, el president de la Generalitat no vol donar un cop de força definitiu, sinó forçar el govern de la República a negociar, emulant el gest de Francesc Macià proclamant la República Catalana el 14 d'abril de 1931. Si hagués volgut portar la insurrecció armada fins al final, hauria d'haver autoritzat Dencàs a atacar primer i desplegar totes les forces contra l'exèrcit quan aquest encara estava aquarterat i no s'havia desplegat pels carrers de Barcelona. Companys actua en sentit ben bé contrari, demana a Dencàs que no faci cap gest de força als carrers de la capital catalana i és partidari d'una «immobilitat que, a més de desmoralitzar unes forces que ja no veien gaire clar els preparatius per a l'aixecament, resultà decisiva per deixar córrer unes hores vitals i desaprofitar així les poques possibilitats d'èxit». Companys entén el cop d'estat com un acte per salvar el bienni d'esquerres i convertir Catalunya en reducte de la veritable República, la que només podia ser governada pels seus membres fundadors i no per la dreta catòlica, llavors la CEDA. En canvi, Badia i Dencàs l'entenen com un aixecament separatista que reprèn el projecte estroncat un cop acabades les negociacions entre Macià i els tres ministres del govern provisional de la República el 17 d'abril de 1931.¹²⁴⁹

Durant la seva etapa com a president de la Generalitat, Lluís Companys pronuncia molts discursos adreçats directament al poble, fora de seu parlamentària. La seva oratòria no és brillant pel que fa a una qüestió estilística, però en canvi aconsegueix atreure l'atenció de les masses. Jaume Bofill Matas, amb uns modals més refinats que els de Companys, escriu sobre oratòria en el pròleg de l'únic llibre que Josep M. Boronat va poder editar en vida i que versa sobre aquesta temàtica. Per al polític d'Acció Catalana i de la Lliga, «l'orador ha de ser un home social i socialitzat», condició que Companys, sens dubte, compleix. Bofill segueix. L'orador ha de ser modèlic, ha de cuidar la imatge

---

1247 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 276.

1248 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 42.
Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p. 607-608.

1249 A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA [et al] (ed): *Sis d'Octubre...*, p. 185-186.

i «és una personificació d'allò que predica», altrament dit predicar amb l'exemple. Creiem que Companys també compleix aquest requisit. La seva oratòria és especialment emotiva, lluny de l'alta literatura amb què podrien expressar-se els lligaires més preparats. Però parla tal com és, no enganya ningú.¹²⁵⁰

Per a Bofill Matas, fer oratòria no és fer espectacle. Aquí el concepte d'oratòria del polític dretà i el del líder republicà difereixen del tot. Companys no entén la política parlamentària sense una alta dosi de passió i amb la seva oratòria apel·la més els sentiments que conceptes d'alta política. Per al polític de la Lliga, això no hauria de ser. Per a Companys, això és precisament el que toca fer. Bofill tanca així: «L'orador, si és home públic, ha d'ésser model de patriotes i polític conseqüent. Qui prediqui perfecció en qualsevol ordre, ha de procurar ésser perfect; qui propaga doctrines no les ha de traïr. Vet ací el valor personal de l'orador». No sabem què hauria pensat Bofill Matas en veient la Lliga abandonant el catalanisme que havia predicat des de la seva fundació. Sí que sabem que Companys no predica pas excel·lència ni perfecció i, per tant, no resta obligat a ser perfecte, segons l'argument de Bofill Matas.¹²⁵¹

El 21 de juliol de 1936, pocs dies després de l'inici de la guerra i havent decidit no enfrontar-se al poble armat, Companys pacta amb les organitzacions sindicals, sobretot CNT-FAI, la creació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA), integrat per tots els partits i organitzacions del bloc lleial a excepció d'Estat Català i Unió Democràtica i «encarregat de promoure l'enviament de columnes de milicians cap al front d'Aragó», el més proper a Catalunya. És un pacte entre el poder burgès, que representa la Generalitat, i el nou poder revolucionari, que representa la CNT-FAI a partir de l'assalt a les casernes abandonades dels militars insurrectes derrotats. La CNT-FAI hi guanya la intervenció en la repressió de rereguarda i l'apropiació d'empreses, la Generalitat el reconeixement de la seva autoritat. La burgesia mor com a classe social dominant, però la Generalitat es manté. El CCMA es dissol tan bon punt entra el govern Companys de 26 de setembre de 1936, que integra la CNT a l'executiu català. La Generalitat i el CCMA arriben a «una dualidad de funciones complementaria que, aunque se producía a disgusto por ambas partes, nunca llegó a ser, como se ha pretendido con absoluta inexactitud, una situación de confrontación de doble poder».¹²⁵²

La CNT accepta respectar el poder polític de la Generalitat a canvi de compartir-lo amb la CCMA i del control confederal sobre el carrer i sobre la producció, amb l'ocupació de fàbriques, deixant la

---

1250 Jaume BOFILL MATAS: «Pròleg». A: Josep BORONAT RECASENS: *Siluetes de l'orador...*, p5-8.

1251 Ídem.

1252 Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ: *Fons Josep Maria Trias Peitx...*, p. 11. José Luis MARTÍN RAMPOS: *El Frente Popular...*, p. 217. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 272-273, 280.

implantació del comunisme llibertari per a més endavant gràcies a aquest pacte amb Companys. No és, per tant, una dualitat de poder,

«sinó una dualitat funcional, mitjançant la qual el govern de la Generalitat guanyava un temps per restituir-se, avaluar la seva força i recuperar l'equilibri, i les organitzacions obreres es veien propietàries dels dos espais més propis, el món del treball i l'espai de mobilització, per a la guerra i per a l'ordre intern. El poder no estava dividit, sinó compartit, a la cúspide, i molt fragmentat a la base».¹²⁵³

Els primer mesos de la guerra

«Companys consiguió integrar a la CNT en una dinámica de responsabilidad política, pero con importantes limitaciones, que se pusieron de relieve cuando el 23 de julio intentó reconstruir el ejército republicano, la Cuarta División orgánica, poniendo a su mando al general Aranguren con ayuda de miembros de la Unión Militar Republicana Antifascista; su gestión en los cuarteles de infantería y artillería fue impedida por quienes ocupaban las calles».¹²⁵⁴

La Generalitat intenta recomposar l'exèrcit, però no se'n surt a causa de l'oposició del poble armat. La CNT desconfia de la maniobra de la Generalitat de restablir l'ordre perquè creu que aniria contra els confederals.

El cop d'estat de juliol de 1936 transforma la realitat política, econòmica, social i militar. ERC es veu obligada a pactar, com no havia hagut de fer abans. La majoria absoluta al Parlament ja no ho és tot, en el nou ordre de coses. Companys pren la iniciativa, crida la CNT-FAI i totes les altres organitzacions obreres al Palau de la Generalitat i presenta la proposta de creació del CCMA, que aquelles acceptaran. En endavant es presenta com a president no en virtut de la majoria parlamentària obtinguda en unes eleccions llunyanes ni unes altres que no es podran dur a terme a causa de la guerra, sinó en virtut del pacte sorgit entre ERC i les organitzacions obreres un cop vençuda la rebel·lió militar. La solució ideada per Companys permet la pervivència de l'edifici institucional, que trontolla amb el cop d'estat, però no s'enfonsa gràcies al president. En conjunt, «és una mostra de legalisme que potser sorprengui, però que formava part de la complexitat del moment».¹²⁵⁵

Companys va sobreestimar la seva capacitat i la política catalana es converteix en una relació horitzontal i bilateral entre la Generalitat i la CNT-FAI. Amb l'ajut de Claudi Ametlla, que al capítol següent de la memòria veurem com admet aquesta col·laboració en el relat que en presenta anys després, redacta el decret de constitució de les milícies ciutadanes o milícia popular i el seu comitè d'enllaç i direcció. Ametlla intervé en al·locució pública, parlant en nom de la Generalitat, cosa que fomenta la participació de republicans en els comitès. El 21 de juliol de 1936 Ametlla insta, per ràdio, a constituir comitès a tots els pobles de Catalunya.¹²⁵⁶

1253 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 27-28.

1254 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 217.

1255 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 36.

1256 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 32.

La creació del CCMA, malgrat compartir-lo amb les organitzacions obreres, és un primer pas en la recuperació del poder institucional. El segon és l'apropiació de la hisenda, abans en mans de la República, per part de la Generalitat. Acció que la CNT deixa fer i la UGT ajuda a fer, enfortint-se així el poder estatal, ara en mans de la Generalitat i la fi del qual hauria precipitat la derrota republicana. Inclou l'emissió de paper moneda propi i l'apropiació de la sucursal del Banc d'Espanya a Barcelona. Entrant en el debat historiogràfic,

«l'acció del govern en el terreny de les finances, empresa tan aviat com van acabar els enfrontaments amb els rebels, i habitualment oblidada, ignorada, en la bibliografia, va ser el segon pas en la recuperació de l'autoritat institucional, que una part dels protagonistes de juliol consideraven imprescindible per donar una sortida socialment majoritària a la nova situació i per fer front en les millors condicions a la guerra. [...] L'acció de govern, d'altra banda, també va ser en aquelles primeres setmanes de la guerra la voluntat d'actuar com a interlocutor comú dels diferents sectors».¹²⁵⁷

Una crida de Companys davant el CCMA, seguit de l'editorial de *La Humanitat* tres dies més tard demanant la fi dels assassinats, és «la primera reacció pública crítica amb la violència des de les files de les organitzacions antifeixistes», i procedeix «de la cúspide d'Esquerra». Sense que les víctimes de les execucions extrajudicials (sense judici) siguin atribuïbles a Companys, almenys no per acció (per omissió l'en responsabilitza la UDC), les xifres de la repressió judicial a Catalunya durant la guerra són comparables a qualsevol xifra de qualsevol repressió institucional de qualsevol bàndol en una guerra civil. La violència extrajudicial, a la qual Companys posa límits tan aviat com pot, no s'agudita fins a la caiguda de Catalunya el gener-febrer de 1939.¹²⁵⁸

El CCMA no va fer cas a la petició de Companys per aturar la violència:

«Energia no vol dir desgavell! Tots els elements que han lluitat contra el feixisme demanen que es tingui cura a evitar les venjances personals i els excessos [...]. Per la glòria i l'honor del moviment, cal extirpar el contagi del furor i els aprofitadors que surten després de l'hora heroica i fan de valents. Energia i serenitat!».¹²⁵⁹

Lluís Companys autoritza la tasca de salvadretans que efectuen els consellers Espanya i Gassol:

«es va intentar limitar l'atac a les persones. Josep Maria Espanya i Ventura Gassol, amb ple coneixement de Companys, van procurar fins on van poder la protecció a perseguits, allotjant-los fins i tot a les dependències de la Generalitat, facilitant-ne l'evacuació. No es tractava de mesures piadoses; més enllà dels sentiments hi havia un rebuig moral i polític a la violència. Els resultats van estar per sota del desitjat, però tot plegat va reforçar la decisió política d'accelerar la recuperació de l'autoritat institucional».¹²⁶⁰

Sobre aquesta evacuació:

«De Barcelona salían barcos enteros, franceses e italianos sobre todo pero también de otras nacionalidades, fletados exclusivamente para evacuar personas amenazadas».¹²⁶¹

1257 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 31.

1258 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 105, 112.

1259 A: José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 78.

1260 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 78.

1261 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 199.

Companys manté Espanya i Gassol al govern, com a reafirmació de la voluntat presidencial de recuperar l'ordre públic i acabar amb la violència espontània. Per contra, destitueix consellers superats pels esdeveniments de juliol de 1936. Amb tot, hi ha un actor polític que fa encara més per recuperar l'autoritat institucional i reforçar «el projecte frontpopulista», tot retirant-se de les Patrulles de Control, mentre republicans i àcrates hi romanen: el PSUC. La CNT no és autocrítica ni frontpopulista i no lamenta la ingent repressió dels primers mesos de guerra, que «consideraven una violència justificada per revolucionària».¹²⁶²

Tot i que l'actuació dels membres de ERC va ser diversa,

«l'orientació política en termes d'ordre interior que va prevaler-hi va ser la d'Artemi Aiguader, que va intentar subordinar tots els agents repressius a l'autoritat republicana i limitar la repressió a la justificada a la situació de guerra, que es pogués exercir legalment i institucionalment, per mitjà dels serveis d'ordre públic i dels tribunals».¹²⁶³

Companys és un polític extremadament hàbil capaç d'adaptar-se a cada situació tan bé com ho fan els lligaires de tots els temps. Per això sobreviu - literalment- a totes les traves de la guerra, tant al poder de la CNT-FAI, amb qui es reparteix el poder, com al complot contra el president, que no es duu a la pràctica perquè Companys el descobreix. El president canvia de parer quan li convé.

És el cas de la seva versió dels Fets de Maig, que explica al cònsol britànic de Barcelona i que Gregori Mir recull, donant crèdit a la versió de Companys. Aquest es presenta com a víctima i no com a actor del que passa des del 18 de juliol, moment del cop d'estat contra la República, fins als Fets de Maig de 1937, quan la CNT perd el poder. Presenta els enfrontaments contra la CNT com a emanats de la seva voluntat, i com si aquesta ho hagués estat sempre. Companys no actua de manera negligent perquè confia en el ràpid enviament de guàrdies d'assalt per part del govern de la República, ubicat a València. Fins aquí, podria ser una maniobra hàbil del president. Però planteja el problema de qui té la culpa sobre la violència extrajudicial i fins i tot la ingent repressió dels primers mesos de justícia especial de guerra, quan Companys té autoritat sobre les penes de mort que dicten tan generosament els tribunals.¹²⁶⁴

Encara hi ha més. Segons la versió del president de la Generalitat, «l'ordre d'atacar la central telefònica de Barcelona, ocupada i controlada per membres de la CNT-FAI, va ésser personal de Lluís Companys». Aquest «tenia per bé que el govern central», és a dir, el govern de la República, «assumís l'ordre públic a Catalunya». I «finalment, que no estava d'acord i era contrari a la política de col·lectivitzacions d'empreses», malgrat que és el president qui va legitimar-les firmant el decret corresponent.¹²⁶⁵

1262 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 314, 389.

1263 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 120.

1264 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 97-98.

1265 Ídem.

Tancant l'entrevista del president amb el cònsol britànic, Arnau González Vilalta sosté que durant la guerra els diplomàtics acreditats a Barcelona tracten directament amb la Generalitat, no amb el govern de la República perquè no ho fan ni els ambaixadors, que es troben a Hendaia, França. Aquesta diplomàcia té els mateixos tractes amb la Generalitat que els que establiria amb un país independent.¹²⁶⁶

Després dels Fets de Maig, que tanquen la rivalitat política entre Esquerra Republicana i la CNT-FAI en favor de la primera, es produeix una nova rivalitat per gestionar el que queda de Generalitat entre ERC i el PSUC. Aquesta nova rivalitat es resol, com la primera, a favor del partit de Companys. A diferència de la CNT, hegemònica entre el proletariat, ERC i PSUC es disputen el mateix espai polític, el de les classes mitjanes republicanes i els següents sectors de la pagesia: jornalers, rabassaires i petits propietaris. ERC tendeix al sobiranisme, recuperant el projecte federal o confederal segons el qual Barcelona actua de manera sobirana, mentre el PSUC tendeix a estendre ponts de diàleg entre el govern de la Generalitat i el de la República.

Semblantment al criteri establert o manifestat per Companys en l'entrevista amb el cònsol britànic que Gregori Mir ens ha explicat unes línies més amunt, José Luis Martín Ramos sosté que el partit del president troba un aliat en la seva política en un actor que havia quedat molt enterbolit durant el predomini cenetista i que ara torna amb força a tenir presència en política catalana. Es tracta d'Acció Catalana Republicana, que «va coincidir amb Esquerra en la necessitat d'acabar amb el desenvolupament de la política de col·lectivitzacions i de restablir el ple funcionament del Parlament de Catalunya».¹²⁶⁷

Martín Ramos ens explica que la nova política d'Esquerra suposa un «fre al desenvolupament de les transformacions socials i econòmiques» que Catalunya havia viscut els primers mesos de la guerra gràcies a l'impuls de la CNT i a la no oposició del president Companys a unes reformes tan radicals o revolucionàries. Llegim:

«Esquerra Republicana es disposava a reemplaçar el discurs de la revolució pel discurs de la legitimitat republicana i la democràcia parlamentària. Per als republicans, la revolució havia complert tot el seu recorregut i en el que podia tenir d'acceptable s'hauria de sotmetre a la seva plena legalització i a una execució sempre dintre de la llei. Era l'hora de la democràcia parlamentària, l'hora en què la mobilització als carrers havia de ser substituïda per l'activitat de les institucions, pel govern i, com a colofó, pel restabliment de l'activitat parlamentària. [...] s'havia de posar de manifest la legalitat republicana, i totes les transformacions econòmiques i socials havien de tenir-hi acollida i desenvolupament, a partir de les corresponents sancions parlamentàries».¹²⁶⁸

1266 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: «La Generalitat de Catalunya, segons el cos consular i diplomàtic», *A 80 anys del cop d'estat de Franco*, SCEH-IEC, 2016.

1267 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 117.

1268 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 112.

El president Companys allarga el seu mandat més enllà del límit previst per la llei, donada la situació de guerra, la impossibilitat de celebrar eleccions i el suport obtingut en el primer ple del Parlament de Catalunya des de l'esclat de la guerra. Companys supera l'oposició del PSUC i del sector separatista de Joan Casanovas, contraris al president per motius diferents. Casanovas, perquè representa un sector contrari a l'entesa de Companys amb la CNT i amb el govern Negrín. El 3 de novembre de 1937 el Parlament vota a favor de prorrogar el mandat presidencial.

El 8 de desembre de 1936 Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, firma un conveni amb el Comitè Internacional de la Creu Roja, pel qual la població no combatent que vulgui marxar de la seva zona de l'Espanya en guerra pugui fer-ho lliurement. Des del seu exili, el cardenal Vidal demana que hom faci gestions perquè Franco el firmi. El govern basc també subscriu l'acord. El govern de la República i el govern de Burgos no el van firmar, el primer perquè no accepta pactar res amb els rebels i el segon perquè es nega «a equiparar-se amb la Generalitat, a qui negaven la capacitat legal de signar tractats internacionals». És a dir, Franco no accepta que la Generalitat actuï en alguns aspectes com si fos el govern d'un país independent. Tot i no firmar el conveni per no equiparar el govern legítim als rebels, «el govern de la República es va mostrar més humanitari en accedir una vegada i una altra a canvis manifestament desiguals». El 20 de febrer de 1937 UDC i l'Església catòlica fan un intent de pressionar Franco perquè firmi el tractat, que Gomà l'hi fa arribar. El futur dictador es reafirma en la seva negativa a firmar-lo i trenca el contacte amb la Creu Roja Internacional.¹²⁶⁹

A més, ho fa en una data relativament propera a l'inici del conflicte, el 8 de desembre de 1936. Al nostre entendre, el fet que Companys sigui l'únic cap d'un govern de l'Espanya en guerra que firma aquest acord és prou indicatiu de la seva implicació en la tasca de salvadretans i salvacapellans que determinada línia historiogràfica vol atribuir gairebé exclusivament a Josep M. Espanya i Ventura Gassol, els dos consellers catòlics del govern català. Sense ser catòlic, Companys duu a terme i forçosament encapçala, com a president, aquesta tasca de salvar persones amenaçades. Reproduïm a l'annex el conveni subscrit entre la Creu Roja i la Generalitat de Catalunya.¹²⁷⁰

Com a factor indicatiu que en aquestes dates el volum de la repressió ha minvat moltíssim en comparació a la fase de violència popular o espontània dels primers mesos de guerra, el consolat francès acull fugitius fins que pot embarcar-los, però els lliura a la justícia republicana si aquesta els reclama. Això ens indica que la repressió ja és cas per cas, persona per persona, i a través de la corresponent citació per comparèixer davant del tribunal competent, no la repressió generalitzada que finalitzava en massives execucions extrajudicials. Sens dubte, el paper que la Generalitat juga

---

1269 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 130 i ss. Hilari RAGUER: *Divendres...*, p. 293-294.

1270 Carta de Vidal a Pacelli, 21-2-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*

en la institucionalització de la justícia especial de guerra és del tot rellevant, ja que la República no intervé en els afers que se succeeixen a Catalunya si no és a través del govern català fins després dels Fets de Maig de 1937.¹²⁷¹

Novament, trobem un contrast entre les fonts i determinada línia historiogràfica, que en aquest cas atribueix bona part del mèrit de la institucionalització de la justícia especial de guerra a Pere Bosch Gimpera, conseller de Justícia... nomenat per Companys. Però és que la justícia de guerra, per especial o excessiva que pugui sempre ser si la comparem amb la justícia d'un país democràtic en temps de pau com ho era Espanya durant la Segona República abans de la guerra, la trobem ja normalitzada abans i tot del nomenament de tan humanitari conseller. Una humanització de la justícia especial de guerra, sempre molt dura per definició, el mèrit de la qual ha de recaure, altre cop, en el president de la Generalitat, Lluís Companys.

Gregori Mir fa un resum de l'actuació política de Companys durant la guerra en la qual l'exclou de qualsevol error i de qualsevol responsabilitat en una guerra que, explicada d'aquesta manera, cau o s'abraona sobre Catalunya, com també la revolució. Explica Mir que durant la guerra a Catalunya:

«la figura més patètica és la del president Lluís Companys. [...] Fins al mes de maig va estar condicionat per un procés revolucionari en què no creia i que va intentar reconduir segons criteris democràtics, és a dir, mantenint les institucions existents. Després d'aquells esdeveniments i fins al final de la guerra, va estar subjecte i marginat per Juan Negrín, el govern del qual va anar buidant progressivament el poder que atorgava l'estatut fins a deixar-lo en no-res. Des del principi del conflicte, a través de persones de la seva confiança, va dur a terme iniciatives internacionals per aturar la guerra amb l'objectiu d'impedir la consolidació d'aquell procés revolucionari i, si la República era derrotada, evitar caure sota el domini dels insurrectes, que eren contraris a la democràcia i a l'autonomia catalana».¹²⁷²

Josep M. Pons no necessita tantes paraules per resumir l'actuació del president durant la guerra:

«esdevingué la imatge de la República, la democràcia i l'autonomia enfront de la revolta franquista, però també la imatge de la debilitat de les institucions públiques per a mantenir l'ordre. Companys va voler situar-se en un paper de defensor alhora de l'ordre públic i de la revolució social, mentre intentava fer front als esdeveniments i ajudar a salvar moltes vides».¹²⁷³

Com també la seva cultura política:

«la complexitat i també, de vegades, l'ambigüitat de la figura de Lluís Companys és la conseqüència lògica de la pròpia diversitat de la societat catalana. [és] el gran hereu d'unes legitimitats anteriors (Layret i Macià) que molta gent, dins l'àmbit de les esquerres, no gosava discutir ni criticar, i que unien obrerisme i catalanisme. [representa el] vessant d'esquerres i més obrerista d'Esquerra Republicana de Catalunya».¹²⁷⁴

1271 Ídem.

1272 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 352-353.

1273 Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 84.

1274 Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 89-90.

Religió i moral.

Parlant irònicament, i en tractant-se d'en Lluïset, més valdria titular aquesta secció «antireligió i immoralitat». Això des de la perspectiva de la historiografia catalana més conservadora i vigatana, que tanmateix perdona a Companys tots els seus pecats quan mor per Catalunya i l'erigeixen en màrtir. Tot i ser republicà, queda embadalit per les virtuts del gènere femení i en persegueix llurs bondats amb la mateixa avidesa que si fos un Borbó. En altres paraules, era un faldiller. O molt flamenc, en el llenguatge de l'època. Fins que coneix Carme Ballester, se n'enamora, anys després s'hi casa, es posa fi a la interminable successió d'amants del president i, de passada, es fa més catalanista que no ho era abans. Amb la seva esposa definitiva, s'acaben els escàndols, per consol dels catalans més puritans. És clar que llavors ja ens trobem en plena guerra civil.

D'altra banda, Maquiavel (*El Príncep*) deixa molt clar que és més greu la pèrdua del patrimoni que la mort d'un familiar. Intuïm que la crítica a Companys per ser un català immoral només tapa mínimament la crítica més forta que se li fa: haver expropiat la burgesia, formidablement catalana, i haver pactat amb la FAI, integrada en bona part, però no única, per catalans nouvinguts.

Tanmateix, el seu amic, malauradament reconvertit en hagiògraf a partir de l'afusellament del president Companys, explica una altra història. Per a Ángel Ossorio Gallardo, polític castellà que, a més de ser amic personal de Companys, també és amic de la causa catalana no separatista, Lluís Companys és, de manera aparentment paradoxal, un formidable catòlic. És un fragment impactant:

«A pesar de que no cree en nada tiene el alma empapada de cristianismo. La ley de Cristo es tan sabia, tan generosa, tan humana que inunda los espíritus de los que no creen en Dios y se apodera de ellos quizá sin que ellos mismos lo adviertan. [...] Ahora que le encontramos en la plenitud del poder y de la gloria, le vemos apeteecer las soluciones del catolicismo social.

Pero la aspiración era extremada. ¡Catolicismo social en España! Puede que alguna vez lo practiquen los descreídos, pero siempre lo negarán el clero y los católicos. Bueno, en España y en todas partes. Las soluciones sociales cristianas, mucho más avanzadas de lo que piensa el vulgo izquierdista, necesariamente combaten a los ricos. Y los católicos son ricos y el clero está al servicio de los ricos».¹²⁷⁵

El Dia del Llibre (avui, de Sant Jordi) de 1936, Ossorio Gallardo es troba Companys custodiant la capella de Sant Jordi, al palau de la Generalitat. Estranyat, li pregunta per què. Companys, que serà afusellat per catòlics, respon:

«Yo soy el gobernante transitorio y no tengo el derecho de imponer a nadie mi criterio personal. Estas buenas gentes son las que desde hace siglos vienen a rezar al santo este día. Mi deber es respetarlas y defenderlas. Yo no entraré. Estoy aquí como guardador del derecho de todos. Mientras ocupe mi cargo no habrá quien perturbe la libertad de ningún católico».¹²⁷⁶

1275 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 192.

1276 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 193.

Repressió i exili.

La vida d'un activista va normalment relacionada amb la presó. Companys no és l'excepció a la norma. Empresonat durant els vint, primer pels seus contactes amb la CNT i després per participar en totes les conspiracions possibles per proclamar la república, torna a ser empresonat després del fracàs de la insurrecció del Sis d'Octubre de 1934, encapçalada per la Generalitat, que ell mateix presideix. El seu amic Ossorio Gallardo es fa càrrec de la defensa del president, que assumeix tota la responsabilitat de la insurrecció. El 6 de juny de 1935 el Tribunal de Garanties Constitucionals dicta sentència contra els membres del govern català, destituïts després dels Fets d'Octubre. Tots ells, excepte l'escàpol Dencàs, són sentenciats a trenta anys de presó i traslladats en centres de reclusió diferents, ubicats a Cartagena i El Puerto de Santa María. La victòria del Front Popular el febrer de 1936 posa fi al seu captiveri i recupera la presidència de la Generalitat.

Ja a la tardor de 1923, essent el cop d'estat de Primo avalat per Alfons XIII que converteix aquell general en el primer dictador d'Espanya del segle vint, Companys és detingut, juntament amb els altres col·legiats al CAB Martí Esteve i Estanislau Duran Reynals, que tindran càrrecs de certa importància durant la Segona República per Acció Catalana. Són detinguts «sense que s'especifiqui el motiu de la detenció», la qual cosa els converteix en presos governatius, «encara que tot fa suposar que va ésser determinada», la detenció «per causes polítiques». El 1929 Companys té l'honor de ser detingut novament durant la Dictadura.¹²⁷⁷

Després de la desfeta de la Generalitat en els Fets d'Octubre de 1934, Companys és empresonat, jutjat pel tribunal suprem i condemnat a trenta anys de presó, en el que hom considera una farsa de judici i una condemna política. No només és la visió gairebé unànime de la historiografia catalana, sinó també de castellans amics de la causa catalana, com Àngel Ossorio Gallardo, un dels defensors de Companys. En aquesta memòria passem molt per sobre de l'episodi i en parlem només ara de la mà d'aquest. En la seva major part, el tribunal suprem està format per elements clarament dretans que «no ofrecían la menor garantía de justicia» i el converteixen, «en suma, en un magnífico órgano del gobierno que en aquellas horas oprimía a España y falseaba la República». En la seva estada a la presó, Companys esdevé ídol de masses: «Companys no paraba. Se comunicaba con los millares de adictos que de todas partes le escribían: los catalanes por catalanista, los demás españoles por republicano».¹²⁷⁸

Companys abandona la Catalunya republicana durant la Retirada. Des de l'establiment de la capital d'Espanya a Barcelona, l'alt comandament militar i el govern de la República han anat deixant de banda Companys i el govern que presideix, fins al punt que les desavinences són tan greus que ni

---

1277 Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, vol. I..., p. 296.

1278 Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 173, 180.

tan sols l'informen de quan ha de passar la frontera. Primer passen Azaña i Negrín, hores més tard ho fan Companys i el lehendakari. La placa que hi ha a La Vajol recordant els quatre presidents (Azaña, Negrín, Companys, Agirre) creuant el mateix dia la frontera per aquell punt no hi fa cap referència i podria fer pensar que van creuar-la alhora, com seria d'esperar i com esperaven les autoritats franceses.

El 10 d'agost de 1939, d'acord amb la corresponent petició del Tribunal de Responsabilidades Políticas franquista, el CAB publica una llista d'advocats depurats per haver tingut càrrecs al govern de la República o al de la Generalitat o per haver format part del Front d'Esquerres, «consintiendo y avalando los excesos y persecuciones de la Justicia revolucionaria» durant la guerra i trobant-se Lluís Companys entre aquests.¹²⁷⁹

És coneguda la història que culmina en l'execució del president Companys, que citem molt de passada perquè queda fora de la cronologia prioritària d'estudi d'aquesta memòria. Companys creua la frontera juntament amb el lehendakari i poc després que ho facin les autoritats del govern central i el cap d'estat. Per tant, en un primer moment, eludeix la repressió franquista. Amb la caiguda de Catalunya, Companys es troba a l'exili francès i, per tant, no pot ser capturat. Malgrat que Franco aboleix l'estatut, Companys exerceix de president de la Generalitat a l'exili, mantenint nominalment aquella institució democràtica i republicana, de la qual elimina el Consell Executiu (conselleries) en perdre el control sobre el territori.¹²⁸⁰

Amb la derrota francesa i l'ocupació de la meitat del país gal per part de les tropes alemanyes, les coses es compliquen per al president. A diferència de la resta de l'exili republicà, Companys decideix romandre a la França ocupada per raons familiars, el 13 d'agost de 1940 és arrestat per la Gestapo, lliurat a les autoritats franquistes el 27 d'agost, traslladat a Barcelona el 3 d'octubre i executat al castell de Montjuïc després d'un procés judicial convertit en una farsa perquè tenia la pena de mort decretada d'antuvi.¹²⁸¹

La notícia de la seva execució, el 15 d'octubre de 1940, commou l'opinió pública republicana a l'interior i a l'exili. Però no la burgesia catalana autòctona, alguns membres de la qual són els integrants del tribunal militar que jutja Companys, com són també catalans autòctons els membres del piquet d'execució del president.

De tota la patuleia de personatges sinistres que conformen el judici contra Companys, la historiografia catalana salva només l'advocat defensor, que té la dignitat de recordar als membres del tribunal castrense que ell mateix havia estat condemnat a mort per haver-se sublevat contra la República el juliol de 1936 i que fou el president Companys qui li va commutar la pena capital per

---

1279 Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, vol. II..., p. 72.

1280 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: *Generalitat de Catalunya...*, p. 91.

1281 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: *Generalitat de Catalunya...*, p. 93.

una pena privativa de llibertat, havent-li salvat així la vida a ell mateix, així com a altres membres d'aquella farsa de tribunal i a molts altres que no eren presents al simulacre de judici, però que van beneficiar-se primer de la humanitat del president i després de la victòria franquista.

El 1940 la guerra europea, que derivaria en la Segona Guerra Mundial, havia començat. Però contràriament a les pretensions de Negrín d'enllaçar-la amb aquella, la guerra d'Espanya havia acabat. El país ibèric era formalment un país en pau, sense combats, per bé que amb una ingent repressió dels vencedors sobre els vençuts. Companys és el president d'una institució democràtica executat en temps de pau, no durant la guerra. Tota una proesa del règim franquista.

Tercera Catalunya?

No. Com a president de la Generalitat, una institució de la República, impossible.

Si donem preferència a la seva diplomàcia paral·lela, hem de seguir parlant. Com també per la seva acreditada implicació personal en la tasca de salvament de persones amenaçades de la Generalitat, vehiculada normalment a través dels dos consellers catòlics del govern català, però que el president coneix i autoritza, almenys implícitament. El seu càrrec institucional no li impedeix dur a terme o autoritzar una diplomàcia paral·lela tendent a buscar una pau negociada. Fa accions concretes per buscar la pau, alhora que lluita oficialment per la República fins a la Retirada (febrer de 1939). També evacua dretans, destacant-se personalment en el rescat i posterior evacuació de Vidal Barraquer, fins al punt que Hilari Ragner considera que l'arquebisbe de Tarragona deu la seva salvació a Companys.

Amb tot, el president d'una institució republicana no pot integrar cap tercera Espanya, en el marc de la qual forçosament se situa la tercera Catalunya. Això no treu que fóra convenient citar Companys quan es tracta d'explicar aquests espais polítics, en tant que part de la seva acció de govern durant la guerra sí que és equiparable a la tercera Catalunya.

4.3. **Carles Eugeni Mascarenyes.**

Breu presentació.

Carles Eugeni Mascarenyes Portusach (Barcelona 1911 – Puerto Rico 1968). Militant de Lliga Catalana, treballador del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona i desertor. Com a part integrant de l'exili del 36, fa cap a l'oficina de propaganda franquista que Cambó finança a París. Mascarenyes podria haver estat un lligaire de tots els temps, però interpreta el suport del seu partit a Franco com una traïció al catalanisme, abandona l'oficina parisenca amb capital argentí i deixa també la Lliga. Moment en què Mascarenyes esdevé separatista.

Categoria social.

Llicenciat en Dret i professor a la UB.

El seu projecte polític durant la guerra, i com en el cas de Sugranyes de Franch, parteix de llur pertinença a les classes mitjanes cridades a tenir un paper polític rellevant. Si no era possible durant la guerra, ambdós esperaven tenir-lo en la postguerra.¹²⁸²

La qüestió social.

Enemistat fortament amb els anarquistes i, en menor mesura, amb els comunistes, calca els pànics morals de la burgesia catalana.

Nacionalisme.

Representa el catalanisme radical o separatisme durant la guerra. Però hi ha qui defensa aquest espai polític ja abans.

Un bon problema de la historiografia catalana dominant és demostrar que els exercicis gimnàstics d'Estat Català a l'Estadi Olímpic de Montjuïc no constitueixen cap mostra evident de feixisme perquè el feixisme català no existeix. Ucelay dóna per fet l'existència d'aquest espai polític antidemocràtic dintre d'una facció del catalanisme. I considera que el feixisme català opta per la unió amb el comunisme i no amb el feixisme castellà durant la República. Des d'aquesta perspectiva, el frontpopulisme és un succedani del separatisme fracassat que recupera força durant la guerra.¹²⁸³

En la seva correspondència amb Sugranyes de Franch, Mascarenyes es mostra partidari del cop d'estat del separatisme català contra el mateix president de la Generalitat, Lluís Companys, pel que consideren submissió del govern de Catalunya a la CNT-FAI. Explica que aquestes maniobres haurien de destituir Companys i posar en el seu lloc Joan Casanovas, aleshores president del Parlament i un dels líders de la facció radical del catalanisme.

Conegut com l'afer Rebertés o «complot contra Companys», és un episodi tèrbol de la història recent. L'objectiu polític de la maniobra sembla clar: alliberar Catalunya del predomini faista i proclamar-ne la independència. Es tracta d'una «conspiració política amb elements d'Estat Català dirigits per Torres i Picart – antic seguidor de [Miquel] Badia- que també esquitxà algun sector d'Esquerra Republicana (com a mínim a l'exconseller Joan Casanovas)». El 24 de novembre de 1936 es descobreix el complot. Per intervenció directa de Companys, Rebertés és destituït com a

---

1282 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 407.

1283 Enric UCELAY: «Descriure el que hauria d'haver existit...». A: Josep M. FRADERA, Enric UCELAY (ed): *Notícia nova...*, p. 210.

comissari general d'Ordre Públic. Poc després, és víctima de la violència extrajudicial. El govern de la Generalitat decideix no investigar aquest assassinat. No hi ha cap càstig per a Casanovas.¹²⁸⁴

A diferència de Sugranyes, Mascarenyes no es proposa lliurar Catalunya als militars rebels, encara que sigui amb el propòsit d'alliberar-la de la FAI.¹²⁸⁵

Mascarenyes és partidari d'aturar la guerra amb una pau immediata a través de la corresponent mediació internacional. Però persegueix un ideal polític, la independència de Catalunya, que ja no comparteix amb el comitè espanyol, presidit per Mendizábal. Si bé el comitè preveu la celebració d'un referèndum perquè el poble espanyol decideixi el futur d'Espanya, Mascarenyes vol circumscriure aquest referèndum a Catalunya sobre el dret d'autodeterminació i defensa el vot favorable a la independència.

Mascarenyes pensa en un projecte polític per a la Catalunya independent, que hauria de vehicular-se a través de la Joventut Catalana, més tard anomenada Jove Catalunya. El seu concepte és exclouent perquè distingeix entre catalans autòctons i castellans que viuen a Catalunya, però que en cap cas no són catalans. Mascarenyes pràcticament exclou aquests darrers de la ciutadania, en tant que reserva la «preeminència dels catalans per a tots els càrrecs dirigits del país, alhora que també per a qualsevol lloc de treball». També demana un creixement natural que faci innecessària la immigració a Catalunya, així com potenciar la cultura catalana. A més, el projecte separatista no se circumscriu a Catalunya, sinó que abasta els anomenats Països Catalans.¹²⁸⁶

El Mascarenyes desvinculat dels franquistes de la Lliga i esdevingut separatista entra en contacte amb Estat Català. Tot i ser un antic lligaire, admet que llavors el partit separatista català antigament sota l'òrbita parcial d'Esquerra Republicana, és més de dretes que el propi Mascarenyes, per a qui Estat Català és «la sola força d'oposició» al govern Companys, ignorant UDC, «i l'única esperança dels catalans», en un concepte de catalans que exclou els *murcianos*. Per a Mascarenyes, tot «això és interessantíssim i important».¹²⁸⁷

Mascarenyes aplaudeix «l'ideal d'Estat Català», que no és altre que «acabar totalment amb la FAI i amb els comunistes, i... els militars» insurrectes. En un cas de metonímia, Estat Català «compta indiscutiblement amb la simpatia de tota la gent». Per tal d'assolir aquests objectius i proclamar la independència de Catalunya respecte de la guerra d'Espanya i respecte d'Espanya mateixa, Estat Català necessita posar un president de la Generalitat favorable al seu projecte polític. Aquest seria Joan Casanovas, aleshores president del Parlament, que substituiria Companys.¹²⁸⁸

1284 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 287-288.

1285 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 2-2-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 504.

1286 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 301.

1287 Cartes de Mascarenyes a Sugranyes 2 i 7-5-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 562-564.

1288 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 10-5-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 566-567.

Per sobre de tot, Mascarenyes dibuixa la necessitat de l'actuació conjunta de tot l'espectre del catalanisme polític i d'evitar a tota costa la victòria franquista a Catalunya. És un programa de pau que busca garantir el poder polític català i en el qual no hi ha cap element irrenunciable fora de la continuació d'aquest poder polític, en la forma que sigui.

Cultura política.

Dirigent de les joventuts de la Lliga a l'adveniment de la República, és escollit diputat al Parlament de Catalunya el 1932. També participa a l'associació catalana pro Societat de Nacions.

Per encàrrec de Joan Estelrich, treballa a l'oficina camboniana de propaganda franquista de París. A inicis de 1937 s'allibera de l'òrbita de la Lliga i troba feina a la capital francesa fora del cercle de Cambó.

Mascarenyes parteix del «convenciment absolut» de la necessitat de tornar a Catalunya després de la guerra «per tal de complir-hi una tasca directora». Concep «un moviment liderat pel catalanisme de centre-esquerra de decidit caràcter separatista i, per tant, igualment anticenetista com contrari als militars». Partidari del cop de Casanovas contra Companys, a qui responsabilitza de no haver acceptat «l'oferta de la Guàrdia Civil i d'altres elements», entre els quals situem Claudi Ametlla en una proposta que veurem al capítol següent de la memòria, «de sufocar els brots revolucionaris que desembocarien en el predomini anarquista». Proposa un aixecament interior armat i coordinat amb la Generalitat i la Guàrdia Civil. Com Sugranyes, Cardó o Ametlla, pren la part pel tot, manifesta certs problemes de metonímies i considera els cenetistes, a qui anomena despectivament *murcianos*, una realitat aliena a Catalunya. Raó per la qual conclou que els catalans estan farts de la CNT. És «un punt de vista molt propi de la Lliga o d'homes d'Acció Catalana com Claudi Ametlla». Per a Mascarenyes, l'anarquisme també és una ideologia forana que cal extirpar de Catalunya.¹²⁸⁹

Son «uns plans que, segons les converses mantingudes amb Roca i Caball, en aquells moments sembla que ben informat, semblaven factibles i possibles de portar a terme amb certa facilitat, però ara ja amb certes connexions amb Burgos. És a dir, a l'estil del que defensaven Sugranyes i Cardó el 1936». Mascarenyes defuig la participació dels rebels i concep el pla en clau separatista.¹²⁹⁰

Després d'uns inicis dubtosos en els quals no deixa de temptejar la Lliga, Mascarenyes s'incorpora entusiastament a la tercera Espanya quan coneix Jacques Maritain. Una opció pacifista i medidora que anomena «la tercera solució», atreu bona part de la intel·lectualitat europea catòlica i no catòlica i els comitès de la qual són favorables al manteniment de l'autonomia catalana. La crida de Mascarenyes en favor d'una mediació internacional que posi fi a la guerra data dels inicis mateixos

---

1289 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 183 i ss.

1290 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 188 i ss.

de la guerra, alhora que també de seguida culpabilitza Companys de no haver aturat la repressió a la rereguarda perquè va refusar l'ofertament de la Guàrdia Civil per tal de retornar el control de l'ordre públic a la Generalitat. Des del plantejament de Mascarenyes, Companys es converteix en un obstacle no només per aturar la violència a Catalunya, sinó també per aturar la guerra.¹²⁹¹

El seu concepte de minoria dirigent és força restringit i extremadament elitista, ja que Mascarenyes en deixa fora tant Companys com Cambó, a qui avorreix, per la qual cosa demana que a Catalunya sorgeixi espontàniament un Napoleó» que alliberi «el país d'aquests monstres». És a dir, que alliberi Catalunya de la FAI. És clar que l'alternativa no li agrada gaire: «realment, la Lliga és un fàstic» i els lligaires «mai [no] faran res, per impotència». Com dèiem, té una visió negativa de les principals autoritats i referents: «És que Espanya no pot donar més que un Largo C[aballero] i un Franco? I Catalunya més q[ue] un Companys i un Cambó?». ¹²⁹²

A més, llegim aquestes fineses sobre la democràcia, més aviat contra aquest sistema polític. És un Mascarenyes escassament demòcrata per al qual no pot governar qui no està preparat:

«els pobles mai [no] han fet res, han estat els homes, uns homes, un home. Més descomposta estava Rússia i un Lenin va organitzar-la i orientar-la, va donar un contingut i una fe al seu poble. El cas de Mussolini a Itàlia. A França en Napoleó». ¹²⁹³

El napoleònic i antidemòcrata Mascarenyes prossegueix amb aquestes fineses:

«Els pobles han d'ésser dirigits, però ben dirigits. Portats. El mal del nostre temps és la invasió de la massa per tot. Democràcia! *Voilà* quina ximpleria. Cada dia sóc més liberal i menys demòcrata. La intervenció de la massa al govern!!! El governar és un noble art de privilegiats, d'escollits». ¹²⁹⁴

A finals de març de 1937 Mascarenyes encara es mostra partidari d'un pacte entre el catalanisme conservador, ideologia en la qual s'inclou, i el general Franco. Per a Mascarenyes, això vol dir «fer política», que no seria sinó «fer coses i preparar-se per a governar». En un cas evident de metonímia del qual ens adverteix el seu biògraf, González Vilalta, Mascarenyes creu que la seva opinió és la mateixa opinió que Catalunya tota, identifica i confon la seva pròpia cultura política radicada en el catalanisme conservador amb la ideologia i la voluntat política de tot el país. Dintre d'aquest raonament, «no és Catalunya qui està en contra» de Franco, sinó els «rojos». Idèntica situació que es donaria a Madrid, confonent Mascarenyes el Madrid popular capital de la República amb el barri exclusiu de Salamanca, on no hi cau cap bomba durant tota la guerra. Mascarenyes es reafirma en les seves conviccions: «Crec sincerament q[ue], d'acord amb la nostra consciència, hem d'actuar en aquest sentit». ¹²⁹⁵

1291 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 24-1-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 490-491.

1292 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 21-2-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 530 i ss.

1293 Ídem.

1294 Ídem.

1295 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 23-3-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 537-538.

Un mes més tard Mascarenyes anuncia que ha deixat de treballar a l'oficina camboniana de París: «Sobre l'Oficina: Ho he deixat córrer. Ja s'ho faran. M'hauria posat malalt, de repugnància». A la qual cosa afegeix el seu acord impossible amb els franquistes castellans i catalans: «Jo, amb els blancs, no m'entendré mai, i amb els ex-catalans com En Saltor, menys».¹²⁹⁶

Religió i moral.

Catòlic practicant.

Proposa crear una Església catalana perquè l'espanyola i el Vaticà són hostils al catalanisme. La seva tasca seria recristianitzar Catalunya. La recristianització de Catalunya s'ha de fer amb i des de la veritat, i no a través de la força i la imposició com es fa a Castella.¹²⁹⁷

Repressió i exili.

Exili del 36. González Vilalta en ressegueix la biografia. A diferència de Sugranyes, amb un paper més important en la postguerra que durant la guerra, Mascarenyes desapareix de la història.

Tercera Catalunya?

No. Després del desengany amb el catalanisme conservador, es torna separatista. Per tant, busca una solució per separat per a Catalunya, no una solució per a Espanya diferent de la que representen la República i el règim de Franco. No obstant, si seguim el criteri de Raguier, obrar en la recerca d'una solució només per a Catalunya, que implica la pau i la independència respecte d'Espanya, sí que pot situar-se a la tercera Catalunya.

1296 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 20-4-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 554.

1297 Cartes de Mascarenyes a Sugranyes 29-8-1937 2-9-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 610 i ss.

5. Un espai intermedi impossible.

No ens hem descuidat cap signe d'interrogació en l'encapçalament d'aquest capítol. Tanmateix, l'afirmació no és nostra. Acció Catalana (Republicana) intenta un espai intermedi entre la Lliga i Esquerra. Li és del tot impossible en el marc de la Segona República. El seu fracàs com a partit verament independent és també el fracàs de tot el centre de l'espectre polític. Així ho afirma Montserrat Baras, l'autora de l'obra de referència pel que fa a Acció Catalana. Estudi exemplar que, tanmateix, estudia la formació de centre des de la seva fundació fins al 1936. És a dir, que deixa fora del seu anàlisi el període de la guerra civil, malgrat que Acció Catalana Republicana segueix existint i alguns dels seus membres exerceixen càrrecs de gran responsabilitat en tot tipus d'institucions, així com el seu diari, *La Publicitat* – abreviat *La Publi* -, se segueix editant.¹²⁹⁸

La monografia acota una cronologia que no correspon a tots els anys de vida del partit perquè, tot i que n'inclou el relat des de la seva fundació el 1922, acaba el 1936. Per tant, l'estudi deixa fora els tres anys de guerra, en els quals Acció Catalana encara existeix, pot actuar legalment i fins i tot té una representació intermitent al Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya. Inicialment, i com hem vist també en el cas de la monografia referent per a l'altre partit del centre catalanista, UDC, el llibre és la tesi doctoral de la seva autora. Com que és una tesi de ciència política i no d'història, no tracta tan bé la cronologia, en el sentit que s'hi donen força reiteracions, aspecte que no acostuma a tractar-se d'una manera tan conflictiva en un llibre pròpiament d'història.

Segons el Diccionari dels partits polítics de Catalunya, Acció Catalana és un «partit catalanista republicà constituït originàriament com una organització política al juny de 1922, creada amb el propòsit d'esdevenir una entitat al marge dels partits, sota el nom d'Acció Catalana». El març de 1933 Nicolau d'Olwer assumeix la direcció del partit, rebatejat com a Acció Catalana Republicana. En aquell moment, «el Consell Directiu d'ACR quedà format per» un seguit de persones, de les quals en aquesta memòria parlem de les següents, a més del citat Lluís Nicolau d'Olwer: Amadeu Hurtado, Claudi Ametlla, Martí Esteve i Pere Lloret. El partit passa en aquesta etapa per una «renovació organitzativa i de dirigents» que «responia a la voluntat d'afrontar la nova situació política (consolidació de la República i reconeixement de la personalitat de Catalunya) i de replantejar la tàctica del partit, que s'orientà vers la col·laboració des del centre amb ERC».¹²⁹⁹

Com diem, Acció Catalana es forma el 1922 arran de la celebració de la Conferència Nacional Catalana. Un magne esdeveniment on hi va tothom que sigui catalanista i que no sigui un lligaire de tots els temps. En realitat, la major representació l'envia la joventut de la Lliga, descontenta amb la

---

¹²⁹⁸ Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 7.

¹²⁹⁹ Isidre MOLAS (ed): *Diccionari dels partits...*, p. 2-3.

política del partit, que consideren poc catalanista i massa conservadora. Per a Carles Cardó, Acció Catalana neix com una «dissidència en el partit hegemònic de Catalunya».¹³⁰⁰

La intenció dels joves lligaires és fer compatible la militància al partit i la pertinença a la nounada Acció Catalana, que entenen com un «conjunt de patriotes» o, millor encara, «aplec de patriotes». La resposta de la Lliga és expulsar-los del partit, obligant al seu torn a convertir Acció Catalana en un altre partit polític. I no és l'únic que es forma arran de la Conferència. Davant la negativa d'Acció Catalana a la via insurreccional o violenta per tal d'assolir la independència de Catalunya – s'oposa a la violència, no a la secessió –, el grup de Francesc Macià es desmarca de la futura Acció Catalana i constitueix el seu propi partit: Estat Català. Si bé «la finalitat bàsica d'Acció Catalana és obtenir la llibertat política de Catalunya basada en el dret d'autodeterminació», «hom refusa la via revolucionària, i aquesta és una de les diferències amb el grup de Francesc Macià». Aquest aviat la posa en pràctica en l'episodi de Prats de Molló (1926), que el converteix en un ídol de masses a Catalunya. Un ascendent sobre la mentalitat col·lectiva que explica, en bona part, el decisiu èxit electoral de l'Esquerra el 1931.¹³⁰¹

Per a Montserrat Baras, «Acció Catalana neix com a conseqüència de la crisi iniciada en el catalanisme polític en fracassar la política d'intervenció en l'estat propiciada per la Lliga Regionalista». En conseqüència, la nounada Acció Catalana se centra en Catalunya, canviant la tradicional política de la Lliga per quelcom geogràficament molt més acotat: la política de Catalunya endins, que concep com a projecte interclassista i que anomena nacionalització de Catalunya. I que va acompanyada per la política de Catalunya enfora, o internacionalització del problema català. Tanmateix, «la política de Catalunya endins no significa la renúncia a la participació en els organismes centrals de l'estat», sinó només que es tracta d'una activitat molt secundària. Acció Catalana rebutja per igual «l'oligarquia» de la Lliga i les idees «socialitzants». És un partit de centre i de classes mitjanes: «La seva situació dins de l'espectre polític, aquell any [1922], es comença a perfilar com a centrista, com el partit de la burgesia mitjana, dels intel·lectuals i la menestralia, liberal abans que conservadora, amb connivència al seu si de dirigents laics i catòlics oficials». Acció Catalana destaca sobretot pel «seu quadre de dirigents prestigiosos i el seu programa polític» de quatre punts: «república, democràcia, catalanisme i liberalisme».¹³⁰²

Acció Catalana proclama la superioritat de Catalunya enfront un estat que qualifica de podrit «de dalt a baix». La convocatòria per a la Conferència, celebrada l'abril de 1922, pren forma de Manifest i diu així: «Catalunya, perquè és un fet i una voluntat nacionals, té el dret de regir-se

---

1300 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 12. Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p. 129.

1301 Art. 1 de la ponència *Organització i Propaganda*, art. IIa dels Estatuts. Citats a: Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p24-25.

1302 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p7, p11-14, p29-35, p46.

lliurement ella mateixa. Avui ens és negada aquesta llibertat. Forasters ens dicten lleis, ens administren justícia, administren nostres cabals i ens manen. Que ho facin bé o no – solen fer-ho pèssimament- és obra de bon o mal govern; però el nostre problema és de llibertat». Firmen el Manifest un bon nombre d'intel·lectuals, entre ells Ventura Gassol, que fa propaganda per l'Acció Catalana abans d'ingressar a l'Estat Català, el partit separatista català.¹³⁰³

Tornem a la Monarquia. Acció Catalana guanya les últimes eleccions que se celebren abans de la irrupció del general Primo de Rivera en política. Això talla la progressió d'un partit que podia desbancar la Lliga de la posició hegemònica en la política catalana. «La Dictadura significa per a Acció Catalana, igual com per a moltes organitzacions catalanistes, la desaparició com a associació legalment constituïda i la prohibició sistemàtica de tots els actes o mostres externes». Perquè la Dictadura es caracteritza «no solament pel seu anticatalanisme, sinó també per la seva activitat antiliberal i antidemocràtica». A diferència de la Lliga, que manifesta complicitat inicial o fins i tot quelcom més a favor de la Dictadura, Acció Catalana n'és nítidament detractora.¹³⁰⁴

El 4 de març de 1930 es publica a *La Publicitat* el manifest *Acció Catalana a l'opinió*. Amb la seva reconversió a partit – fins llavors hi havia actuat a la pràctica però no n'era pròpiament-, Acció Catalana ja no és un «aplec de patriotes» on hi cap tothom. Amb el manteniment dels quatre punts bàsics del seu programari i alhora lema, «catalanisme, liberalisme, democràcia i república», es «configura com un partit de centre dins de l'espectre polític de les forces catalanes, separat netament de la Lliga Regionalista per la seva postura accidentalista i de no oposició al règim [de la Dictadura] i, d'altra banda, separat també dels partits d'esquerra, que es reconeixen com a partits de classe i que situen la qüestió social com un punt preeminent del seu programa, mentre que al Manifest d'Acció Catalana ni tan sols s'esmenta aquest punt». Firmen el manifest Carrasco Formiguera i Ragasol, entre molts altres. Acció Catalana podia «esdevenir el partit hegemònic de Catalunya un cop arribada la democràcia».¹³⁰⁵

El 17 d'agost de 1930 es produeix una reunió que deriva en l'anomenat pacte de Sant Sebastià, en tant que ha tingut lloc a la capital donostiarra. «Per part d'Acció Catalana participa a la reunió Manuel Carrasco Formiguera, després d'un acord del consell [del partit] pres per unanimitat en el qual es decideix d'assistir a la reunió sempre que es parteixi del fet que la solució republicana comportarà el reconeixement de Catalunya». Tots els participants al pacte queden vinculats a la via insurreccional que s'hi acorda per proclamar la república. Tot i el fracàs de la via insurreccional, aquesta accelera la convocatòria d'eleccions.¹³⁰⁶

1303 *Conferència Nacional Catalana*, Barcelona, abril de 1922. Citada a: Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p15-16.

1304 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p42-43.

1305 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p52-53.

1306 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p61, p90.

Quan es pot votar novament, les coses han canviat profundament des de les últimes eleccions. A diferència de les candidatures republicanes, Acció Catalana es presenta a l'Ajuntament de Barcelona amb un programa de govern municipal, com si el marc legal no estigués en joc en unes eleccions que els republicans venien com a plebiscitàries i malgrat que no esperaven guanyar-les. En canvi, Acció Catalana, que hi concorre com a Partit Catalanista República (PCR), constituït amb aquest nom el 22 de març de 1931, aspira a «esdevenir la força majoritària de Catalunya». El PCR, denominació circumstancial d'Acció Catalana que després recupera el seu antic nom, segueix adreçant-se a la mateixa base electoral que l'Acció Catalana primigènia: «Per això es presenta com un partit de centre, que té la seva força en la burgesia més reformista, la burgesia mitjana i petita catalanista i les forces pageses més benestants». L'11 de març de 1931 es publica la declaració política del PCR, que confirma la manca de preocupació per la justícia social d'Acció Catalana, en definir-se com a partit nacional i liberal i situar a l'agenda política: autodeterminació de Catalunya, estat federatiu, democràcia, sufragi universal, protecció de la llengua catalana.¹³⁰⁷

Acció Catalana no només no guanya les eleccions a Barcelona, sinó que no obté cap regidor. Amb la victòria aclaparadora d'Esquerra Republicana, Acció Catalana queda descartada com a partit de govern. El fracàs és rotund i condiona una posició sempre minoritària del partit dels intel·lectuals en el sistema català de partits de la Segona República. És el partit dels intel·lectuals perquè bona part de la intel·lectualitat catalana milita o simpatitza en algun moment amb Acció Catalana. Entre molts altres, hi trobem l'hel·lenista Nicolau d'Olwer; el poeta Guerau de Liost, pseudònim literari de Jaume Bofill; Antoni Rovira Virgili, historiador i periodista; el geògraf Pau Vila, autor de la primera comarcalització de Catalunya, que també canvia les províncies per les vegueries i entra en vigor ja durant la guerra; o el mateix Pompeu Fabra, l'inventor del català científic. Per a Isidre Molas, les eleccions a Corts Constituents de juny de 1931, que suposen un nou fracàs per a l'Acció Catalana, «es consagra definitivament la seva destrucció com a possible partit dirigent» de la vida política catalana.¹³⁰⁸

Acció Catalana ho intenta novament en les eleccions a Corts de la República de novembre de 1933, les que guanyen les dretes i les primeres eleccions que fan efectiu el sufragi femení actiu. Tradicionalment s'havia atribuït al vot femení el canvi de rumb de la política nacional, que deixa la clau de la governabilitat de la República en mans de qui no l'havia proclamat: la CEDA. Confederació de dretes regionals sota el comandament de l'Acció Popular que sostindrà successius governs monocolors del Partit Republicà Radical fins que posa tres ministres al nou govern, invitant així les esquerres a rebel·lar-se. Mercè Vilanova ens diu que atribuir el canvi electoral al vot de les

---

1307 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p117-118.

1308 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p17, p133. Isidre MOLAS: *El sistema de partits...*, p. 71.

dones perquè van a missa i voten allò que diuen els capellans, molt connotats amb les dretes, no té cap fonament científic i implica considerar-les éssers intel·lectualment inferiors del tot incapaces de tenir criteri propi. I afegeix que l'analfabetisme és corrent entre els votants (homes).¹³⁰⁹

Una segona explicació de la derrota republicana i de les esquerres és l'abstenció de la CNT. Sembla que té més fonament que l'argument anterior, a la llum del que li costa a la historiografia catalana refutar-lo. A Chris Ealham no li costa tant. A Barcelona la CNT celebra mítings que reuneixen més de cent mil persones, dels més grans del període, per demanar l'abstenció a les eleccions de novembre de 1933. Els confederals presenten Macià com a líder de la burgesia catalana i tots els partits polítics i la resta d'organitzacions d'esquerra, com a feixistes que apuntalen l'ordre burgès. Per tot això, «el aumento de la abstención en las elecciones de noviembre reflejaba la insatisfacción de la clase obrera con la República, así como la opinión preexistente sobre la incapacidad de las elecciones y los gobiernos para cambiar la suerte de los desposeídos».¹³¹⁰

Tanmateix, tampoc n'és l'única explicació. Més significatiu és que les dretes s'hi presenten unides i les esquerres i republicans afins, per separat. Una qüestió que també observem en les següents eleccions, les que guanyarà el Front Popular, llavors amb unes esquerres formidablement unides en una macrocoalició que inclou des d'alguns liberals fins a comunistes i que torna a rebre el suport electoral de la CNT. I unes dretes que en aquelles eleccions van separades, en tant que el president de la República, Alcalá-Zamora, intenta exercir com el cacic que és per condició social per tal de guanyar-les i propicia una candidatura del centre liberal, obtenint una derrota estrepitosa i restant vots a les altres dretes, que no poden evitar el triomf del Front Popular. Una candidatura de centre liberal que havia rebut el suport del nunci Tedeschini, mentre l'Església catòlica espanyola donava un suport manifest a la candidatura de les dretes coaligades.¹³¹¹

De tot això se'n desprèn la importància de candidatures conjuntes en un sistema electoral majoritari, com ho és el de la Segona República. Ens ho explica Paul Preston, alhora que explica de manera entenedora el complex sistema electoral majoritari amb representació de minories vigent durant la República:

«Para asegurarse importantes mayorías gubernamentales en cada provincia, el 80 por ciento de los escaños de daba al partido o a la lista con más votos por encima del 40 por ciento de los emitidos. El otro 20 por ciento se adjudicaba a la lista situada en segundo lugar. Por tanto, pequeñas fluctuaciones en el número de votos podían determinar vuelcos masivos en el número de escaños parlamentarios ganados. La necesidad de formar coaliciones era obvia».¹³¹²

1309Mercè VILANOVA: «Participació electoral i vot femení a Catalunya». A: Borja de RIQUER: *Història, Política, Societat i Cultura...*, vol. 9..., p108-109.

1310Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p220.

1311Josep FONTANA: «El Frente Popular». A: Àngel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 90.

1312Paul PRESTON: «Esperanzas e ilusiones...». A: Àngel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 69.

El 1933 va el segon intent d'Acció Catalana d'esdevenir un actor polític rellevant del sistema català de partits. En aquestes eleccions Acció Catalana no hi concorre en solitari. S'ha produït una escissió en el partit governant que no vol desaprofitar. I es presenta conjuntament amb aquests escindits d'Esquerra, anomenats els panarres per les sigles del nou partit: PNRE. Obeeixen a l'antic grup de L'Opinió o els lluhins, pel nom del seu líder, Joan Lluhí. Seguint amb el joc de paraules, es tracta d'uns nacionalistes autoproclamats d'esquerres, ja que ho serien més de paraula que realment, o bé que realment eren l'ala esquerra de l'Esquerra, com sempre segons cada historiador. També és el grup del diari *L'Opinió*, que actua com el primer diari de partit d'Esquerra, des que se situa al poder després de la inesperada victòria en les eleccions que marquen un també inesperat canvi de règim, que corresponen respectivament al 12 i al 14 d'abril de 1931, i fins que *La Humanitat* el va substituir en aquesta condició.

Malgrat anar-hi en coalició, el resultat de les eleccions de 1933 és molt semblant a les de 1931 per als interessos d'Acció Catalana. Lliga Catalana guanya les eleccions a Catalunya, però Esquerra Republicana queda molt a prop dels vencedors i obté més vots que el partit català conservador, que obté més representants i per això guanya les eleccions. La tercera candidatura, simplement, no hi pinta res. De fet, no obté cap escó. Poc després tant Acció Catalana com el PNRE entren al govern de la Generalitat, que segueix en mans d'Esquerra Republicana. Plegats guanyen les eleccions municipals de gener de 1934 gairebé arreu de Catalunya i que legitimen el govern català de ERC, a criteri d'aquesta.

Ja que hem fet esment dels lluhins, la seva relació amb Esquerra és contrària a la que segueix Estat Català, que primer ingressa parcialment al partit i en surt ja el 1936, restablerta la Generalitat després del cop de força mal donat i que n'havia comportat la suspensió indefinida. Els mesos de 1936 previs a la guerra són, també, el moment en què el PNRE ingressa novament a l'Esquerra. L'adhesió dels segons i la fuga dels primers reforça el compromís del republicanisme català amb el republicanisme castellà.

Acció Catalana Republicana (ACR) és la darrera denominació del partit que sempre es coneix com a Acció Catalana, nom original quan es crea el 1922 i que canvia pel de Partit Catalanista Republicà durant els primers anys de la Segona República. Juntament amb l'altre partit de centre catalanista, Unió Democràtica, persegueix el propòsit d'esdevenir un referent que es diferenciï tant de la dreta (Lliga) com de l'esquerra (Esquerra) nacionalistes. Acció Catalana resol la situació deixant que marxin tants integrants com vulguin, en diferents escissions, i des del primer govern Companys va de la mà de l'Esquerra, aportant coneixements tècnics i consellers al govern català.

L'assemblea de constitució de l'Acció Catalana Republicana és el 12 de març de 1933. Havent-hi sobre la taula les propostes de mantenir el nom de Partit Catalanista Republicà (PCR), tornar al nom

d'Acció Catalana o dir-se Acció Catalana d'Esquerra, per al nom s'accepta finalment «Acció Catalana Republicana, denominació que recull el nom tradicional d'Acció Catalana i assenyalava el caràcter republicà del partit». Com el PCR i l'Acció Catalana primigènia, es defineix amb els sabuts ideals de catalanisme, liberalisme, democràcia i república, però hi afegeix la justícia social. A més, el partit rebatejat defensa la reafirmació de la realitat nacional de Catalunya, la participació en la política espanyola per tal de defensar els interessos catalans, apostar per una escola pública que ha de ser forçosament laica i, alhora, acceptar que pugui haver-hi escoles privades confessionals. El president del partit, Nicolau d'Olwer, nega la llibertat total de treball per tal de forçar el sector públic a protegir els treballadors, amb aquestes paraules: «La veritable llibertat sols pot ésser factible amb la intervenció de l'estat, el qual ha de situar en un pla de justa igualtat tots els ciutadans».¹³¹³

Paradoxalment, com les eleccions al Parlament de Catalunya, les úniques del període republicà, són anteriors al pacte d'Acció Catalana amb Esquerra, la primera tindrà consellers en diferents governs Companys. Però, en canvi, només té un diputat al Parlament. Dada que exemplifica, d'una banda, les distorsions d'un sistema electoral majoritari, i de l'altra, l'escassa base electoral del partit dit dels intel·lectuals o, fins i tot, la seva desconexió respecte del gruix de l'electorat català. Aquest resultat «significa una darrera constatació de la manca d'espai no polític, però sí electoral, per a un tercer partit dins del sistema polític de Catalunya».¹³¹⁴

Les escissions són cap a l'Esquerra (Antoni Rovira Virgili), cap a la Lliga (Jaume Bofill Mates) i cap a la Unió Democràtica (Manuel Carrasco Formiguera). Cada escissió implica que els líders polítics indicats abandonen el partit, però que també ho fan tots els seguidors d'aquella manera concreta d'entendre el partit que es demostra incompatible amb el rumb que pren la direcció del mateix. Sense oblidar, és clar, el fort personalisme que afecta tots els partits polítics de la Segona República, en un fenomen paral·lel a una idea orteguiana en origen que va apareixent en aquesta memòria: si hi ha molts (bons) candidats a governar una Espanya acèfala o republicana, també n'hi ha molts que volen tenir el seu propi partit.

L'escissió de Carrasco Formiguera es materialitza el febrer de 1932 i es deu al conflicte religiós. El PCR no desenvolupa «una teoria explícita i acceptada sobre les relacions Església – estat», aleshores entitats separades arran de l'article 3 de la Constitució i que la direcció del partit accepta. Se n'expulsa Carrasco Formiguera per indisciplina, ja que es considera la seva actuació sobre el fet religiós perfectament compatible amb l'ideari del partit, poc clar sobre aquesta qüestió per tal d'evitar les escissions que, de totes maneres, es van acabar produint. Bofill Matas, per a qui Acció Catalana passa a ser un partit d'esquerra sectària no liberal, torna a la Lliga Regionalista, tot i que

---

1313 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 204-205.

1314 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 7, p194.

no de manera immediata. El 24 de setembre de 1932 *La Publicitat* publica una carta de Bofill deixant el partit. Tot plegat arran de la qüestió religiosa, ja que l'escissió de Rovira Virgili cap a l'Esquerra Republicana de Catalunya és un any anterior, el setembre de 1931, i respon a la seva voluntat de buscar un partit netament d'esquerres.¹³¹⁵

Acció Catalana funciona amb una entitat central homònima i un seguit d'entitats adherides, infinitament amb menys presència numèrica i territorial que l'Esquerra. És un funcionament molt semblant al de Lliga Catalana i Esquerra Republicana, que aconsegueixen tenir presència arreu de Catalunya. No passa el mateix amb Unió Democràtica, que no aconsegueix implantar-se tan bé, però que durant els mesos del 1936 anteriors a la guerra experimenta un creixement territorial que anava en la mateixa direcció, com veiem quan inaugura una delegació a Tortosa amb voluntat d'estendre's arreu de les Terres de l'Ebre. Pel que fa a Acció Catalana, la seva implantació territorial és important només a Barcelona i al Camp de Tarragona, precisament els dos àmbits d'actuació de Josep M. Boronat, el nostre biografiat i integrant del grup d'estudi d'aquesta memòria a qui veurem al final d'aquest mateix capítol.¹³¹⁶

El gir cap a l'esquerra del partit de centre no li suposa haver de renunciar als seus ideals o postulats: república, democràcia, liberalisme i catalanisme. Però sí que «implica la renúncia a la seva teoria política». La trajectòria d'Acció Catalana des que neix com una escissió de la Lliga fins que acaba dintre del Front Popular és sorprenent. Titllada inicialment de «Lligueta» pel catalanisme radical perquè continuava atenent-se als mateixos postulats teòrics que el partit del qual deriva, al final del període republicà és gairebé sinònim d'Esquerra Republicana perquè gairebé sempre és un soci de govern del partit hegemònic, clarament oposat a la Lliga.¹³¹⁷

El gir d'Acció Catalana Republicana cap a l'esquerra o centre-esquerra i el pacte amb l'Esquerra Republicana significa l'abandonament de l'espai polític de centre i potenciar la bipolaritat de la política catalana, que es manifesta durant el 1934 en la Llei de contractes de conreu i el Sis d'Octubre. Llegim Baras:

«Per al partit, la participació al govern i la immediata presentació a la llista única amb Esquerra a les eleccions municipals són la conseqüència desitjada des de la reforma de la seva tàctica política, iniciada a les eleccions al Parlament de Catalunya, en el sentit d'apropar-se a l'Esquerra com a mètode per aconseguir, sense perdre la identitat, un cert protagonisme polític. [...] A Catalunya, el resultat de les eleccions municipals i l'inici de la discussió de la llei de Contractes de Conreu al Parlament crearan una ruptura en dos camps polítics netament diferenciats, en desaparèixer el centre polític que, encara que tingués poc pes, no estava alineat amb cap dels dos grans».¹³¹⁸

Sobre el posicionament del partit envers la Llei:

1315 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 182.

1316 EM 7-6-1936.

1317 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 30, 33.

1318 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 227-228.

«La postura d'Acció Catalana Republicana en aquest conflicte és clara, en primer lloc per la seva participació al govern i, en segon lloc, perquè, tot i dissentir-ne en alguns punts, ha votat favorablement al Parlament en haver estat acceptada alguna de les seves esmenes i, sobretot, en plantejar-se el conflicte com un atac a l'autonomia política de Catalunya, la participació d'Acció Catalana serà més àmplia que la seva força política no podia atorgar-li. Així, els seus tres dirigents més importants prendran part activa en el conflicte aquell estiu. Amadeu Hurtado serà comissionat pel govern de la Generalitat per defensar la llei davant el Tribunal de Garanties; Nicolau d'Olwer, com a exministre de la República, realitzarà diversos viatges a fi de mitigar el conflicte; i Martí Esteve serà un dels encarregats de lliurar el reglament de la llei de Contractes de Conreu a Madrid. La postura del partit en aquests moments és unànime».¹³¹⁹

Acció Catalana Republicana qualifica la sentència de l'alt tribunal sobre la llei d'anticatalana, de pretendre anorrear la capacitat legislativa de la Generalitat i, fins i tot, de voler enfonsar la República, alhora que també qualifica la Lliga d'anticatalana. Tanmateix, «sense ser favorable a una postura de força per part de la Generalitat i mantenint el criteri de pacte i diàleg amb el govern de Madrid, considera poc probable un enfrontament rotund», però roman amb la Generalitat fins al final i participa dels Fets d'Octubre.¹³²⁰

Com bona part de la vida política catalana, les activitats del partit queden suspeses després dels Fets i no es reprenen fins a la tardor de 1935. L'octubre d'aquell any s'aixeca la clausura sobre el partit i poden celebrar-se reunions per reorganitzar-lo. El 19 de gener de 1936 acorda concórrer a les eleccions fixades per al 16 de febrer estenent el pacte de les Esquerres Catalanes, la declaració constitutiva de les quals és de 20 de juliol de 1935, a «totes les altres forces catalanistes netament republicanes i democràtiques». En aquest context, no rebutja la col·laboració amb forces «obreristes o de classe», sempre que aquestes acceptin la legalitat republicana. Acció Catalana Republicana, doncs, no s'oposa a una aliança que inclogui comunistes, contràriament a la decisió que pren Unió Democràtica. En aquestes eleccions «trobem Acció Catalana netament situada en el bloc d'esquerres, sense plantejar-se la possibilitat de pactar amb la Lliga Catalana». El 26 de gener de 1936 es constitueix el Front d'Esquerres de Catalunya, encapçalat per Esquerra Republicana i del qual Acció Catalana també forma part.¹³²¹

El 5 de febrer de 1936 *La Publicitat* publica el programa del Front d'Esquerres de Catalunya, que propugna: àmplia amnistia dels «presos polítics i socials» (els que participen als Fets), restabliment de l'autonomia amb derogació de la llei de 2 de gener de 1935 (que la suspèn), no revisar la Constitució, mantenir o recuperar els avenços socials de la República, restabliment de la llei de Contractes de Conreu i reparació de la injustícies al camp comeses pels propietaris.¹³²²

1319 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 228-229.

1320 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 231.

1321 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 236.

1322 LP 5-2-1936.

Nicolau d'Olwer i Claudi Ametlla, essent els dos candidats més votats per Barcelona ciutat, i Martí Esteve, essent-ho per Girona província, obtenen acta de diputat a les eleccions de 16 de febrer de 1936. Així, «Acció Catalana veu per primera [i última] vegada com tres candidats seus són elegits en els tres primers llocs de les llistes de la majoria». El 20 de febrer el president de la República encarrega la formació de govern a Manuel Azaña, l'endemà el nou govern firma el decret d'amnistia, el 29 de febrer el Parlament de Catalunya pot reunir-se després d'haver estat clausurat i Companys és reelegit president de la Generalitat. El 3 de març de 1936 el Tribunal de Garanties declara inconstitucional la llei de 2 de gener de 1935 i l'estatut torna a ser plenament vigent. L'estat d'excepció toca a la seva fi, és el retorn a la normalitat democràtica i institucional.¹³²³

«Per a Acció Catalana aquesta etapa significa la participació tant en la política de l'estat com en la de la Generalitat. Els seus dirigents passen a ocupar llocs de responsabilitat i es veuen implicats en la política que duen a terme tots dos governs». Nicolau d'Olwer és nomenat governador del Banc d'Espanya, Martí Esteve torna a ser conseller de Finances de la Generalitat, Pere Lloret, alcalde de Tarragona i l'únic diputat del partit al Parlament, és nomenat director general d'Administració Local de la Generalitat i Josep Coll, director general d'Ensenyament. Acció Catalana Republicana accepta la postura general de destituir Alcalá-Zamora i substituir-lo per Azaña.¹³²⁴

La historiografia catalana tendeix a contraposar el perfil dels polítics d'Esquerra amb els d'Acció Catalana. Als primers els atorga un perfil d'homes d'acció. Als segons, un perfil de tècnics. I ens ho confirma Claudi Ametlla, a qui coneixerem a continuació i que ens detalla com el conseller del seu partit ajuda sistemàticament els consellers d'Esquerra en els aspectes tècnics. Deixant Montserrat Baras novament en l'oblit, Amadeu Hurtado ens defineix des de dins Acció Catalana Republicana, un partit «sense influència en la massa i resignada a no augmentar ni minvar el nucli de bona gent que constitueix»¹³²⁵. Una mena de catalans escollits, la *crème de la crème*. Llàstima que aquesta «massa» sigui la que atorga les majories en un sistema democràtic de cens universal.

Pere Lloret, alcalde de Tarragona a qui hem conegut abans besant l'anell episcopal de Vidal Barraquer per escàndol dels seus veïns republicans, aconsegueix ser batlle formant part d'Acció Catalana. Això s'explica per la tendència general de la política catalana durant la Segona República, en la qual els partits tendeixen a anar per separat a Barcelona, però elaboren complicades coalicions a comarques, en tant que el nombre de regidors o de diputats per elegir és menor. No cal dir que Lloret va en aliança amb Esquerra Republicana.

1323 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 240.

1324 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 241.

1325 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 164.

5.1. *La Publicitat.*

De tots els diaris de partit que contemplem en aquesta memòria (*La Veu*, *El Matí*, *La Humanitat* i *La Publicitat*), el darrer és, de llarg, el que està més ben redactat, amb un registre lingüístic més elevat o literari. El nivell de llenguatge que exhibeix el seu diari de partit fa honor a l'etiqueta d'Acció Catalana com el partit català dels intel·lectuals. Com també passa amb *El Matí*, *La Publi* té un tiratge i un nombre de lectors que sobrepassa els votants del partit. Diríem que allò veritablement important d'Acció Catalana en són el diari i el conseller de torn, contrastant amb una base social molt minoritària i circumscrita a Barcelona i al Camp de Tarragona. Jordi Casassas defineix *La Publicitat* (LP) com el diari del catalanisme intel·lectual.¹³²⁶

A diferència de la Unió Democràtica, que neix a partir del diari *El Matí*, d'Esquerra Republicana, un dels tres nuclis fundadors de la qual gira envers el diari *L'Opinió*, o de Lliga Regionalista, creada a partir de *La Veu* de la Catalunya de sempre, Acció Catalana neix sense diari propi. Edita el setmanari homònim fins a la compra i catalanització de *La Publicitat*, que de seguida esdevé un referent periodístic en català.¹³²⁷

La Publicitat és important durant la Dictadura, quan és un dels dos diaris en català de tiratge tan elevat que el dictador no s'atreveix a clausurar. Com que Primo no els vol tancar per l'enrenou que provocaria, els van caient multes de tant en tant. L'altre és *La Veu*, cosa que ens indica fins a quin punt *La Publi* s'havia convertit en tot un referent, condició que sap mantenir durant la República i malgrat que el partit s'enfonsa.¹³²⁸

La Publicitat forma part de la xarxa de premsa vinculada a Acció Catalana durant la República, molt menys extensa que la de l'Esquerra o la Lliga, però estable. Amb tot, *La Publicitat* «és l'òrgan més important que té el partit». És el portaveu del partit, clarament però no formalment. La seva tirada va més enllà dels votants d'Acció Catalana, essent «un dels principals informatius» republicans tant durant la Dictadura com durant la República. És un diari de matí editat fins a la derrota republicana el 1939, amb una suspensió de tres mesos després dels Fets d'Octubre de 1934, quan és substituït momentàniament per *Mirador*, revista reconvertida en diari durant aquest breu període temporal. Com el partit, *La Publi* té un tarannà liberal.¹³²⁹

1326Jordi CASASSAS: *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya...*, p. 266.

1327Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 399.

1328Josep M. ROIG ROSICH: *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya...*

1329Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 400-404.

5.2. **Claudi Ametlla.**

Breu presentació.

Claudi Ametlla Coll (Sarral 1883 – Barcelona 1968). Polític que representa l'ala dreta d'Acció Catalana. Governador civil de Girona i de Barcelona amb la República en temps de pau i abans que la Generalitat n'assumeixi les competències.

Estudiem un personatge singular a partir de les seves pròpies memòries, publicades en diversos volums i no sense certa polèmica, atenent al fet que a la censura franquista se li passa per alt - o, si més no, no censura- el primer volum, publicat el 1963. Però que, davant de la publicació del segon volum l'any següent, el ministre Fraga Iribarne no l'autoritza. Quan es pot publicar, novament en democràcia, hom es recorda de qui va impedir-ne la publicació en el seu moment. L'antic ministre franquista Fraga Iribarne ara es feia dir Manuel Fraga i seguia en política com si fos un demòcrata de tots els temps, malgrat que no havia passat de ser un franquista *aperturista*. El segon i tercer volums d'aquestes memòries tripartides es publiquen, doncs, novament en democràcia liberal parlamentària homologable als altres països d'Europa occidental, ja que no poden fer-ho durant la *democràcia orgànica* del dictador. N'hem consultat el volum dos, publicat el 1979, quatre anys després de la mort del dictador i quinze anys després del primer intent de publicació en una Espanya que ja era *aperturista*.

A més, hem consultat una altra obra autobiogràfica del propi Claudi Ametlla. Porta per títol *Catalunya, paradís perdut (la guerra civil i la revolució anarco-comunista)*, és tan subjectiva com aquest llarg nom indica i ve prologada pel Molt Honorable President de la Generalitat Jordi Pujol. No ens inventem paraules ni majúscules, és tal com ve indicat tan destacat prologuista en una portada on apareixen, sense barallar-se, la senyera i la tricolor. En conjunt, aquesta obra i el volum segon de les memòries són un conjunt de tòpics del catalanisme conservador, refereixen xafarderies de tota mena en un safareig constant i, finalment, són una bona font d'informació històrica perquè explica la política d'un passat concret des de dins, de manera molt semblant a l'obra petita d'Amadeu Hurtado, amic personal d'Ametlla, que destacàvem a la processó d'ignorats.

Una altra cosa és el grau de veracitat que vulguem atorgar a un català amb una concepció elitista i excloent de la política, que se'n sent apartat pel partit votat per una majoria social amb qui no s'identifica – ni amb el partit ni amb aquesta majoria social- i que es manifesta ressentit amb tot plegat. Sense oblidar que el propi Ametlla, a pesar d'un nivell cultural molt superior a la mitjana de l'època republicana i de la majoria dels seus governants, és capaç de contradir-se a si mateix en una mateixa obra i amb poques pàgines de diferència, la qual cosa ens obliga a haver de triar quin és el parer d'Ametlla sobre cada qüestió narrada que preval.

Ametlla defineix les seves memòries com una «crònica verídica i quotidiana». Ametlla concep les seves memòries com una explicació del passat, i això inclou la guerra. Ens ho explica en un fragment reproduït a l'annex.¹³³⁰

Al marge de la gran profusió de detalls que aporta sobre la política viscuda des de dins i que les eleven a una bona font d'informació històrica, són unes memòries prou autocomplaents i en les quals Ametlla tendeix a justificar totes les seves actuacions, necessàriament pretèrites en tractar-se d'unes memòries. Les escriu en un català que barreja lèxic antic, expressions molt de la terra avui també en desús i un estil àgil, d'acord amb la seva condició de bon periodista, però també un home d'un altre temps. És un estil propi d'una persona ben formada i amb bon domini del català més genuí. Per tal de fer-ne una lectura crítica, cal ampliar l'espectre cap al context a què es refereix, així com també a com afecten les seves decisions o inaccions als altres. Tot i que el llenguatge és prou correcte, les crítiques que vessa sobre hom són cruels, mordaces i definitives.

Quant als usos polítics de la història, ens podem preguntar per què un català de seny, d'ordre, molt crític amb els cenetistes, catalanista, creient en la suposada superioritat moral catalana sobre la castellana o *espanyola* i amb unes memòries glossades pel Molt Honorable President de la Generalitat Jordi Pujol – un prologuista de nom molt llarg-, no hagi estat objecte preferent d'estudi per part dels custodis de la veritat oficial. Montserrat no li ha dedicat cap títol amb atenció preferent potser perquè Ametlla és molt crític amb la Lliga, el partit de masses dels catòlics catalans, i perquè respecta i fa respectar la legislació laica republicana, considerada atemptatòria dels «drets» de l'Església per part dels catòlics coetanis i posteriors a la Segona República Espanyola.

Categoria social.

Mestre de formació, passa al periodisme, «la seva veritable vocació» i esdevé un destacat periodista francòfil. Director de l'agència Havas a Espanya, assoleix la categoria de professional liberal. De fet, es fa milionari com a director d'Havas. Aquella era una agència francesa que serveix la informació internacional a diversos diaris, entre ells *La Publicidad* (comença en l'etapa en què el diari s'editava en castellà, previ a la seva absorció per l'òrbita d'Acció Catalana), *La Vanguardia* o *La Veu de Catalunya*. Ametlla en preserva la llibertat d'actuació (la *sobirania* francesa) davant dels intents nacionalitzadors del dictador Primo de Rivera i el 1935 firma un contracte d'exclusivitat amb *La Vanguardia* que queda truncat amb la guerra. Franco reconverteix l'agència Havas en l'agència Efe.¹³³¹

1330Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 152, 168.

1331Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p. 15.

La seva feina directiva el situa «en aquella classe mitjana, força i vitalitat de la societat catalana, en aquesta burgesia a què tothom aspira» i que tindrem ocasió de veure com idolatra durant la guerra perquè aquest sector social, identificat en una altra metonímia com tota Catalunya, estava cridat a governar i va haver de renunciar-hi per culpa de la revolució anarquista de juliol de 1936.¹³³²

Ametlla era de Sarral, una localitat amagada a la comarca poc poblada i interior de la Conca de Barberà. És un dels catalans de comarques que fan fortuna a Barcelona, una ciutat orgullosa de si mateixa i de la gran diferència entre aquesta metròpoli de repercussió mundial i la resta de Catalunya. Tanmateix, convé no oblidar que algunes aportacions destacades en la història de la ciutat i, en conseqüència, de Catalunya, les duen a terme catalans nascuts a comarques, que no necessàriament comarquinalencs. Potser l'exemple més clar el constitueixen els presidents de la Generalitat no originaris de la capital, començant pels dos d'època republicana. Però no s'han d'oblidar altres aportacions, com *La febre de l'or*, la gran novel·la de Barcelona, que tracta aquesta pretesa superioritat moral dels barcelonins respecte dels catalans de comarques. Obra de Narcís Oller, escriptor nascut a Valls, ben lluny de la capital. La mateixa vila natal que Carles Cardó, a qui hem conegut al capítol segon.

Governador civil de Girona de juliol de 1931 a desembre de 1932, dimiteix per pressions de ERC, a qui Ametlla dedica un seguit de diatribes en la seva obra autobiogràfica. Ametlla aconsegueix ser l'únic governador civil d'una província catalana aliè al partit català hegemònic, per bé que d'un partit afí. Posteriorment, i també fins a la seva dimissió, és governador civil de Barcelona durant 8 mesos. Ametlla entén el Govern Civil com «el lloc prestigiós on la gent va a trobar solucions».¹³³³

Ametlla no era maçó. Responent a un oficial, de qui preserva la identitat i que li recomana entrar a la maçoneria, li diu que no: «no soy masón, ni pienso serlo. Para mí esto está superado. No soy partidario de las sociedades secretas».¹³³⁴

La qüestió social.

Hi ha qui perd molts diners amb l'enfonsament del marc alemany, qüestió financera que només afecta unes elits, però que Ametlla presenta com un problema universal. Diversos bancs catalans fan fallida durant el període d'entreguerres. Acaba «la quasi totalitat de la banca pròpia, aquella que havia viscut florent i sòlida com un roc durant tres quarts de segle, sota la direcció d'homes rígids, austers i previsors». Una «disbauxa» que afecta «tota la moral del país» més que no pas uns valors materials d'una minoria social. Ametlla té greus problemes de metonímia, com anem veient a la part

---

1332Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 27.

1333Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 165. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA: *Generalitat de Catalunya...*, p. 233.

1334Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 131.

del capítol quatre d'aquesta memòria que li hem dedicat. En aquest sentit, també confon quatre capitals europees i la dels Estats Units amb tot el món, per bé que sí que en són els amos.¹³³⁵

Tampoc podem oblidar els inicis de la banca i del capitalisme mateix a Catalunya, amb uns diners tacats de sang fruit de l'explotació sistemàtica dels *indians* catalans d'esclaus africans portats a les plantacions cubanes d'aquests mateixos catalans i que havien estat capturats i esclavitzats en camps de concentració a l'Àfrica mitjançant el tràfic d'esclaus, molt més rendible que les plantacions sucreres i negoci que també dominaven aquests mateixos catalans. Lloable capacitat d'iniciativa i activitat comercial de què ens parla Gustau Nerín en un llibre amb un títol força il·lustratiu: *Traficants d'ànimes*. Veurem més endavant com Ametlla està orgullós de la capacitat capitalista que caracteritza la seva Catalunya i que manca a Castella.¹³³⁶

Li importa un rave la revolució social perquè està orgullós de la vida burgesa, en una concepció *sui generis* de civilització vs barbàrie, però no és indiferent a la qüestió social. Admet la misèria imperant per a grans capes de la població fins i tot en plena època republicana i malgrat les accions dels governs d'esquerres en favor de la justícia social. Se situa a favor d'atendre les reivindicacions obreres quant a drets laborals, però en contra de la revolució, que identifica només com a sinònim de violència. Molt genèricament, fa una proclama a favor de la justícia social, alhora que restringeix la tasca de governar a una minoria dirigent autoproclamada i de la qual Ametlla forma part. Explica: «els obrers tenen raó quan la tenen, que és quasi sempre en la qüestió de fons; però no sempre en la forma, en la tramitació, l'oportunitat i les possibilitats de l'economia per a atendre'ls».¹³³⁷

Partidari d'avenços socials progressius, rebutja frontalment la revolució. Potser perquè no se sap *La Internacional* o perquè no li agrada, ja que la tornada de l'himne socialista o comunista planteja la necessària agrupació de tot el proletariat en el que anomena la lluita final. Tanmateix, Ametlla també canta i diu: «N'havia de veure molts, de caps calents així, per als quals el menor conflicte entre patrons i obrers plantejava una mena de lluita final i definitiva. I aquest desenfocament, aquesta manca de realisme, aquest voler conquerir la total reivindicació de cop, i no evolutivament i graó per graó, m'apar com un dels més grans errors dels moviments obrers de Catalunya». Ametlla es declara partidari de la justícia social, però amb mesures progressives «empeses de dalt a baix» i no «imposades de baix a dalt», en una aparent inversió de conceptes. Alhora, no es considera dretà, tot plegat reproduït a l'annex.¹³³⁸

Adopta un posicionament crític amb la Llei de contractes de conreu. Per a Ametlla, Companys s'inventa el problema rabassaire i el ressuscita quan ningú ja no hi pensava perquè l'anomenada llei

---

1335Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 24.

1336Gustau NERÍN: *Traficants d'ànimes...*

1337Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p1. 85. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 123.

1338Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 153, 223.

petita havia resolt la qüestió social al camp català, augmentant la part de la collita que es queda el conreador i reduint-ne la que paga al propietari de les terres. Així, «el problema rabassaire, que era força fictici, esdevé problema real que enverinà els primers temps de la vida de la Generalitat». Amb tot, no nega el conflicte social al camp gironí, per bé que no tan greu com en altres comarques catalanes o regions castellanes. Ampliat a l'annex, contra els instigadors i creadors del problema rabassaire, durant l'etapa de Claudi Ametlla com a governador civil de Girona. Amb tot, la Llei, «tal com fou esmenada, i posteriorment aprovada, no era la confiscació ni el robatori, com volien fer creure la Lliga i les dretes». Noti's que, per a Ametlla, Lliga Catalana no és un partit de dretes. I encara: la Llei «no era perfecta, però tampoc no era una pura depredació, com pretenien els seus enemics».¹³³⁹

Ametlla veu al camp català una realitat social pacífica desvetllada amb l'arribada o irrupció de la República amb les seves promeses de millora radical immediata. Així, «aquells impacients, oblidant, menyspreant el quadre de relatiu benestar en què fins ahir transcorregué llur vida, s'han sentit sobtосament desgraciats, reivindicatius, ressentits, han adreçat demandes urgents als nous poders», a una República dedicada a fabricar necessitats dels que no estaven necessitats de res. Dibuixa la seva actuació al capdavant del Govern Civil de Girona com a sinònim de concòrdia, convivència i transigència, en un context democràtic rarament caracteritzat per la intransigència i els bàndols irreconciliables. En les demandes obreres, opta per «recórrer a aquella pràctica tan catalana de partir la diferència» perquè, «al capdavant, governar és transigir». Ampliat a l'annex, on Ametlla també refereix un incident amb la SAFA, la sedera de Blanes.¹³⁴⁰

La poca pressa que Claudi Ametlla manifesta per a l'aprovació de la reforma agrària contrasta amb la situació social i econòmica d'indefensió dels jornalers de l'Espanya rural. Enric Ucelay en diu: «el problema principal que la nova República havia de resoldre era la reforma agrària».¹³⁴¹

Amant de l'ordre i enemic de tota reivindicació social que consideri radical o revolucionària, Ametlla caracteritza els obrers vaguistes com a individus violents per naturalesa. Creu que només a través de l'ús de la força pública es poden evitar «aldarulls i desordres», «l'única manera que es pot fer en tota mena de règims» perquè «al capdavant, l'autoritat és necessària, i l'ordre públic és una condició de tota societat civil». Entén la Guàrdia Civil com a «sublimació del concepte de l'ordre públic». I elogia el comportament d'un cos policial al seu servei durant la seva etapa de governador civil, tant de Girona com de Barcelona: «Gràcies a la seva actitud va poder venir la República i sostenir-se més de cinc anys. La meva personal experiència no pot fer altra cosa que corroborar

---

1339 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 95, 161, 225, 246-247.

1340 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 152-156.

1341 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 162.

aquell sentiment. La guàrdia civil, per a mi, tant a Girona com a Barcelona, fou un instrument de govern eficaç, manejable, obedient».¹³⁴²

Una de les actuacions de què més presumeix com a governador civil de Barcelona és haver rebenat un intent revolucionari anarquista el 8 de gener de 1933 que paralitza tot el trànsit de la ciutat, tant per a mercaderies com per a persones. No ho fa sol, sinó que compta amb l'ajut d'esquirols de les JEREC. Un gest que Ametlla accepta, que li ofereix Miquel Badia i que Ametlla considera causa del futur assassinat d'aquest i del seu germà. I també se li ofereix el general Batet, disposat a disparar novament contra aquella xusma. Ametlla rebutja el suggeriment del govern de la República de declarar l'estat de guerra, que li hauria permès desplegar l'exèrcit a Barcelona. En el seu lloc, utilitza la policia secreta per intimidar taxistes, que surten a circular i aturen la vaga. A través del cap de la policia, intimida el gerent de la companyia de tramvies, que també surten a circular. Intimidacions en forma d'acusació de sabotatge contra la República. No era per pensar-s'ho. Ametlla justifica el seu excés d'autoritat – ho diu ell mateix-, en nom de «l'interès col·lectiu» i el sacrosant «ordre públic». Després de no haver-li prestat cap suport durant la vaga, el govern de la Generalitat surt a felicitar-lo.¹³⁴³

Sobre les temences de Claudi Ametlla pel manteniment de l'ordre públic, llegim:

«Como vimos con la monarquía, la represión policial exasperaba más que atenuaba los ciclos de protesta y, así, en períodos críticos, los sucesivos gobernadores civiles republicanos se vieron obligados a llevar hasta el límite los recursos de las fuerzas de seguridad: con frecuencia la policía carecía de capacidad suficiente para proteger a los industriales, mientras en las calles se veían obligados a pedir refuerzos a la Guardia Civil de la Cataluña rural, y en momentos cruciales, al ejército».¹³⁴⁴

I sobre la vaga avortada que el propi Ametlla en acaba d'explicar:

«El supuesto de que la protesta social desaparecería con la detención de unos 200 “delincuentes sociales” determinó la política de todos los gobernadores civiles de la Barcelona republicana. Así, durante la huelga general de la CNT en mayo de 1933, Claudi Ametlla, abogado cualificado [sic], admintió que había frustrado la movilización “gracias al abuso de mi poder legal”, incluyendo la violación de las libertades civiles de “docenas de hombres” que fueron detenidos, y la intimidación de taxistas para que pusiesen sus vehículos a disposición de la policía amenazando con no renovar sus licencias, un tema sobre el que no tenía potestad».¹³⁴⁵

Ametlla també resol la vaga d'ebenistes, que afecta a Barcelona i més enllà de novembre de 1932 a febrer de 1933, quan els obrers tornen a la feina gràcies, entre altres, a la mediació del governador civil de Barcelona.¹³⁴⁶

1342 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 92. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 94-95, 135.

1343 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 214.

1344 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 134.

1345 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 137.

1346 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 237.

En nom del sacrosant ordre públic, i malgrat que els republicans s'havien compromès a posar-hi fi, prossegueix amb la tradició monàrquica de mantenir presos governatius, és a dir, que ho són per voluntat del governador i sense cap acusació concreta. En un fragment reproduït a l'annex, Ametlla s'autoproclama «custodi de la pau i de l'ordre» i se n'excusa dient que són sempre els mateixos, alguns d'ells destacats piròmans de tramvies, aspecte que veiem en un altre punt. Ametlla té certa propensió a veure «agitacions i pertorbacions a la pau social» en els moviments socials, alhora que considera el Govern Civil «un observatori ideal». El 17 de setembre de 1933 Ametlla dimiteix com a governador civil de Barcelona «per manca de sentit» i per la «imprudència» que significava continuar al càrrec, essent víctima d'una campanya de desprestigi a la premsa de tots colors.¹³⁴⁷

Enric Ucelay ens explica que el conservadorisme social que el Claudi Ametlla governador civil de Barcelona representa no li ve de sèrie, sinó que és conseqüència del càrrec:

«els governs civils convertien uns professionals idealistes d'Acció Catalana, com Anguera de Sojo o Claudi Ametlla, en homes durs, disposats a donar la cara en defensa de l'ordre públic i de l'ordre jurídic».¹³⁴⁸

Allò que Ametlla no té en compte quan explica la seva experiència -breu- i la incomprensió de la Catalunya i l'Espanya sencera en guerra és, precisament, l'origen social de cada personatge que entra en acció. Una qüestió que no és menor, que situa Ametlla en un anàlisi socialment conservador del conflicte i que, en canvi i malgrat que no pren partit per l'esquerra revolucionària, l'historiador Alberto Reig sí que té ben present:

«Ante el motín, la revuelta, la conspiración, el atentado directo o indirecto inducido o pagado y financiado, o la simple rebelión, a la hora de explicarlas y de entender las motivaciones de unos y de otros, ¿es baladí que tuvieran el estómago vacío, portaran alpargatas y apenas supieran firmar con el dedo o portaran reloj de oro en el bolsillito del chaleco con la botonadura a punto de reventar, fueran catedráticos de universidad o llevaran zapatos de talifete?»¹³⁴⁹.

Nacionalisme.

«Catalanista de pedra picada però poc donat al triomfalisme». I no separatista, per pragmatisme: «jo no era ni sóc separatista, solució que sempre he tingut desgraciadament per impossible», en un fragment reproduït a l'annex en el qual Ametlla descarta la independència perquè alguns elements objectius la fan impossible, entre ells la forta immigració castellana a Catalunya, per la qual cosa es decanta per una col·laboració amb Espanya i considera «una solució o un bon camí de solució» o punt de partida l'estatut d'autonomia de 1932, reconegut i no pas concedit perquè Ametlla, com Cardó, pressuposa uns drets polítics inherents a Catalunya previs a la Segona República Espanyola. Ametlla no creu que «el separatisme pugui ésser la solució, avui o en un futur previsible». En canvi,

---

1347 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p216-219.

1348 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 166.

1349 Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p. 194.

pot ser-ho aquell estatut «o un sistema federal espanyol». Reproduïm a l'annex un altre fragment contra el separatisme, en el qual Ametlla qualifica els seguidors del corrent catalanista extremista de cridaners, balladors de sardanes i partidaris del tot o res, que intervenen en els moments crucials i que s'han quedat sense res. Ignorant el referent estatutari, necessàriament substituït per una Constitució autònoma en el cas d'un estat federat, vegem-ne la síntesi del prologuista: «Partidari d'una Catalunya unida i forta dins d'una Espanya federal respectuosa amb l'autogovern, Ametlla es va mantenir fidel a aquest principi durant la República, durant la guerra, durant l'exili i durant els seus anys de política clandestina antifranquista a l'interior».¹³⁵⁰

Per a Ametlla, que es defineix com a catalanista, «un sector del catalanisme tendí sempre a atribuir al moviment unes proporcions, un abast i una significació que, davant, del món no tenia», per la qual cosa no es pot confiar el plet a l'exterior. «En definitiva el plet català és un plet interior d'Espanya, i l'hem de resoldre entre nosaltres amb un gran sentit de la convivència de tots, una perfecta comprensió de la realitat i, si podem, amb cordialitat i harmonia». Per a Ametlla, Espanya és un país. Catalunya també és un país i, alhora, una regió d'Espanya. La història de Catalunya durant la Segona República Espanyola és «un dels moments més interessants de la seva existència», però passa per un «lamentable procés de decadència, fins a la mort dins la misèria de la guerra». Lamenta l'anorreament del projecte autonomista a causa del suport de la Lliga a la dictadura de Primo, que entén com una agressió a tots els catalans i explica el suport social encara més ampli al republicanisme. Part de les elits de la Lliga no són catalanistes, sinó conservadors que parlen el castellà en família.¹³⁵¹

La primera part de la Dictadura és estrictament militar, la segona és una simple justificació d'una dictadura sense pal·liatius sota aparença d'un govern civil, els col·laboradors de la Dictadura són «feixistitzants» i la República arriba gràcies al suport d'una part de les elits, en contacte entre si. Maniobres i elits de les quals Ametlla forma part, entrevistant-se amb Miguel Maura «uns pocs mesos» abans del complot de Jaca. Ametlla havia de ser el primer governador civil republicà de Tarragona, però finalment no en serà nomenat perquè Acció Catalana no guanya unes eleccions (les municipals de 12 d'abril de 1931) en què partia com a favorita, en un complex de superioritat i pel fet que hom pressuposava l'abstenció de la CNT, no el vot cap a Esquerra.¹³⁵²

Catalanista convençut, partidari de l'autonomia i disposat a treballar al seu servei. El juliol de 1931 Ametlla pren possessió del càrrec de governador civil de Girona. És nomenat governador civil a petició d'un hisendat local. S'entrevista amb el president Macià, «el primer magistrat de la pàtria

---

1350Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p15, p24-25. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p44-45.

1351Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p19, p49, p51, p53-55, p71, p158.

1352Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p57-68, p76.

restaurada» i a qui diu: «sóc representant del govern de Madrid, però no faré mai ús d'aquesta representació contra o a desgrat de la Generalitat». Per a si mateix, afegeix: «Aquest acte d'acatament al poder català, el vaig fer molt deliberadament, i creient que complia un deure. Fos qui fos el qui encarnava aquest poder, significava la suprema representació de la pàtria, i li devia respecte i obediència» al president de la Generalitat. I conclou: «Altrament, el meu catalanisme hauria estat una farsa indecent». En qualitat de governador civil, presideix una desfilada militar i adreça una arenga als militars subordinats al poder civil, que ell mateix presideix, acabada amb un «Viva España!» que havia decidit proferir no sense un debat interior i acceptant que la República talla amb l'anticatalanisme monàrquic.¹³⁵³

Ens ho explica el propi Ametlla: «Ara que ningú no m'ho imposava, que Espanya era republicana, que la Generalitat existia i l'estatut d'autonomia era imminent, podia, no sols sense escrúpol, ans amb sincer entusiasme, cridar «Viva España», igual que abans havia fet pública i sincera reverència a la bandera de l'estat». Per a Ametlla, aquesta era aleshores la bandera d'Espanya, sense més, i més tard coneguda com a bandera republicana. Un aspecte amb el qual un Ametlla desmemoriat entra en contradicció amb el diari *La Publicitat*, dirigit pel seu amic Amadeu Hurtado, que anuncia banderes catalanes i banderes republicanes, no banderes d'Espanya.¹³⁵⁴

Es disgusta quan és rellevat com a governador civil de Barcelona, ja que la seva voluntat consistia a ser el governador civil, representant de l'estat, que tingués l'honor de fer el trasllat de competències a la Generalitat, el govern autònom de Catalunya. Destaca positivament i agraeix que bona part dels funcionaris que servien el Govern Civil es mantinguin als seus llocs i serveixin la Generalitat quan aquesta n'assumeix les competències.

Situats en els mesos de govern del Front Popular previs a la guerra, que no causa de la mateixa perquè és l'oficialitat militar i una part de la dreta qui s'insurrecciona, Ametlla es mostra partidari de l'oasi català. Aplica el divertit qualificatiu de «senglars» als republicans extremistes, que al seu entendre fan molt de mal a la República. Les dretes castellaneres responen a l'abús d'autoritat del govern i la vulneració de l'ordre públic per part de les esquerres prenent-se la justícia pel seu compte i actuant fora de la legalitat i de manera violenta, en una concepció semblant a la que hem llegit a les pàgines del diari *El Matí*. Les terres de Castella i de Lleó creuen «en llur vella i funesta dèria de posseir l'espanyolisme en exclusiva, i que elles soles són Espanya: una idea que tant de mal ha fet, i fa encara, al conglomerat espanyol», que llavors era una República de la qual Catalunya no se'n volia escindir. Al seu torn, les esquerres responen a la violència de l'extrema dreta feixista armant les seves pròpies organitzacions. Ampliat a l'annex.¹³⁵⁵

1353Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p100-105, p198.

1354Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p106. LP 15-4-1931.

1355Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p298-299.

Expliquem la concepció de la revolució de juliol de 1936 segons Claudi Ametlla, una mena de *Passió* de la societat catalana autèntica segons aquest sant laic, prologat pel molt catòlic Jordi Pujol, fonamentalment en altres subapartats. Aquí en referim l'aspecte nacionalista. L'autèntica Catalunya és la vençuda després de la derrota dels militars insurrectes. Els culpables d'aquesta situació, i aquells en qui passa a recaure el poder, són «uns homes del suburbi foraster, barrejats amb catalans de catalanitat neutralitzada o morta per l'entelèquia anarquista, furients de mística revolucionària i embriacs de violència». Novament, el mal ve de fora i Catalunya és un oasi pacífic. No cal dir que Ametlla atribueix tota la violència revolucionària a la CNT-FAI i no en responsabilitza cap partit del Front Popular, malgrat que hi són tots presents.¹³⁵⁶

Julián Casanova contradiu la visió elitista d'Ametlla segons la qual la CNT és sinònim de violència: «El mito y la realidad de la CNT se había forjado por otros caminos, por el de las luchas obreras y campesinas, un sindicalismo eficaz, labrado en los talleres y fábricas, en los campos y en las calles, ganando conflictos a patronos intransigentes y luchando contra un estado oligárquico y represor. Un sindicalismo de acción directa, independiente de los partidos políticos, destinado a transformar revolucionariamente a la sociedad».¹³⁵⁷

És una concepció sobre el caràcter dels catalans i dels castellans prototípics que potser s'accentua durant la guerra, però que no ve de nou, ja que Ametlla rebutja la independència i defensa la col·laboració amb el conjunt d'Espanya, aportant uns coneixements econòmics que suposadament només tenen els catalans – una minoria dirigent, no pas el poble pla- i que manquen en el que anomena «l'home del planell ibèric», una manera de dir que tots els castellans són mesetaris. Quan es refereix a la Dictadura, explica que Primo governa a «la manera madrilenya, la manera clàssica de governar que els castellans mateixos han definit així: *garrotazo y tiente tieso*. La gran clavegeura del pitjor Madrid, del Madrid polític». Al capítol següent, de la mà de la premsa satírica, tindrem ocasió de veure exemplars de castellans mesetaris assidus al clavegueram. Ametlla, com Cardó, distingeix Castella i Espanya. Aquesta tradició liberal europeista catalana abocada en la col·laboració amb el conjunt d'Espanya la trobem expressada en aquest testimoni que documenta Pere Anguera: «Catalunya és adins d'Espanya [...] l'animadora de tots els avenços socials, de totes les idees avançades qu'en en món sorgeixen».¹³⁵⁸

La guerra ho trastoca tot, però en la imatge de l'oasi català particular de Claudi Ametlla, els obrers no són veritablement anarquistes, sinó que una minoria dirigent dolenta, de l'espai àcrata, els en torna. Emprant un anònim políticament incorrecte per a referir-se a les classes treballadores, «la

---

1356Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 93.

1357Julián CASANOVA: «Los anarquistas frente a la república burguesa». A: Ángel VIÑAS: *En el combate por la historia...*, p. 169.

1358Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 44-45, 55. Citat a: Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p. 185.

massa serà tendencialment anarquista, però de fet és constituïda per republicans més o menys esquerristes i per indiferents en política». ¹³⁵⁹

Per a Ametlla, és immoral ignorar el primer manament, volem dir el primer deure del governant: protegir la vida i la propietat dels governats. Dels que tenen patrimoni propi i poden viure sense passar gana, és clar. Els governants són «protectors» i «custodis del patrimoni moral i material» de la societat. És a dir, que Catalunya és de determinada manera i no pot ser altrament, en una visió laica del concepte cardonià de nació. Reproduïm a l'annex el fragment on Ametlla desenvolupa aquesta idea, així com un altre en el qual ve a dir que la guerra ve de fora, que tant la sublevació militar com la revolució social són anticatalanes, que gairebé no hi ha catalans en cap d'aquests dos extremismes i que cap d'ells no representa Catalunya. Una mena de paradís que Ametlla dibuixa com si tots els anarquistes fossin nouvinguts i no hi hagués els catalans de Gènova, que van a parar a Sant Sebastià de Guíxols, catalanitzant el nom de la capital donostiarra per la gran quantitat de catalans que s'hi van allotjar durant la guerra tot recolzant el general Franco. ¹³⁶⁰

Nicolau M. Rubió Tudurí coincideix amb Ametlla en assenyalar que la guerra ve de fora, és un fenomen aliè i imposat a Catalunya. «De fet, segons la seva argumentació, el gruix del catalanisme era pacifista i contrari a l'ús de la violència, però, contràriament al seu desig, el curs de l'evolució política l'havia obligat a actuar de ple en el conflicte». ¹³⁶¹

Ametlla volia aprofitar la victòria sobre els militars sollevats per eixamplar l'autonomia sense haver de demanar permís, segurament en una evolució de la República en sentit federal, però Companys hauria optat per legalitzar la revolució amb l'únic objectiu de seguir en el poder. Per contra, els militars sollevats destrueixen la Generalitat o la Catalunya autònoma no només pel seu manifest anticatalanisme, sinó també perquè aquesta era un dels bastions de la República. ¹³⁶²

Cultura política.

El seu model d'organització política, i que manté al llarg de la seva vida, és la democràcia liberal parlamentària, el sistema polític vigent a Espanya durant la Segona República. És advers a totes les dictadures, com veiem en un fragment reproduït a l'annex. «Demòcrata convençut, pragmàtic i reformista, partidari de l'ordre i l'autoritat, Claudi Ametlla va ser tota la vida un liberal, moderat i dialogant». Contraposa treball i normalitat a xerinola i aldarull. Partidari de la prevalença del poder civil sobre el militar, principi del liberalisme republicà. Té per lema la República per a tothom i per conducta, la pau i la concòrdia. Ametlla es defineix com un home de centre. Per tant, rebutja els

---

1359 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 154.

1360 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 133, 160-161.

1361 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 290.

1362 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís...*, p. 171, 175. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 90.

extremismes. Com que les seves memòries no coneixen la correcció política, no s'està de res a l'hora de criticar-los: «un extremista, de la mena que sigui, tant de la dreta com de l'esquerra, és un home que pateix d'un desequilibri mental. O pitjor: és un aventurer o un arribista amb apetències immediates». A diferència de Manuel Azaña, Lluís Companys i tants altres republicans d'esquerres, Ametlla no era noctàmbul.¹³⁶³

«Ideològicament, Ametlla representava un sector del catalanisme radical, però moderat; republicà, però allunyat de la demagògia verbalista; liberal, però no conservador, que encaixava amb dificultats en una societat que, cada dia més, tendia als extrems. En aquest sentit, les afinitats ideològiques amb l'Amadeu Hurtado del dietari *Abans del sis d'octubre*, són d'una coherència total». Una moderació molt pròpia de la tercera Catalunya i que pot justificar la inclusió d'Ametlla la d'Hurtado al grup d'estudi.¹³⁶⁴

Per a Ametlla, fer política consisteix a conciliar dos conceptes oposats, per tal de fer compatible la llibertat, «do suprem de l'home», amb l'autoritat, sinònim d'ordre. Ametlla prefereix «la injustícia al desordre» perquè «en el desordre també hi ha injustícia». Ampliat a l'annex. A favor del pacte i la concòrdia i contra personalismes i imposicions unilaterals: «la supèrbia esterilitza o fa malèfica l'acció dels grups o partits polítics. Perquè la política és obra de conjunts i de convivències i de relativitats i de transigències».¹³⁶⁵

Vinculat a Acció Catalana, sense estar-ne afiliat, des de la seva fundació a la Conferència Nacional Catalana el 1922. Ametlla l'explica com una escissió de les joventuts de la Lliga i altres deixebles de Prat de la Riba. S'hi refereix en un fragment reproduït a l'annex, en què considera el liberalisme com el punt principal del nou partit, per sobre del catalanisme radical i el democratismes i que serveix a l'inici per evitar el conflicte que es destaparia a la primera dels anys republicans entre antics lligaires creients i republicans agnòstics. Estat Català no ingressa a Acció Catalana perquè Macià declina entrar en cap partit del qual no sigui el líder, en un joc d'egos o «complex de superioritat». A més, tant Macià com Companys són homes d'acció, no encaixen dins d'Acció Catalana ni el partit vol tenir homes del seu perfil. Reproduïm a l'annex una de les moltes indiscrecions o safareigs d'Ametlla, en aquest cas contra l'oratòria (no tan) brillant dels homes més coneguts vinculats a l'univers particular d'Acció Catalana i a la fama de partit d'homes ben preparats que la persegueix, i que Ametlla contradiu.¹³⁶⁶

Ametlla critica el suport de la majoria dels catalans benestants a l'adveniment de la Dictadura per tal de frenar el conflicte social. Ametlla contradiu la historiografia catalana dominant. La Lliga dóna

---

1363 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 38, 103-104, 125, 153. Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p. 15.

1364 Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p. 26.

1365 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 222, 273.

1366 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 40-46, 73.

suport a Primo en forma d'encoratjament o incitació al cop d'estat, més que no adhesió posterior. És la gent amb qui es relaciona el capità general de Catalunya. També és molt crític amb l'altre extrem, insurreccionat a Prats de Molló, una estratègia colpista que suposa una tradició política aliena a Catalunya: «L'aixecament del país que aquest suposava que s'hauria produït, era una pura il·lusió. Els catalans, per irritats que estiguessin contra el règim dictatorial, no haurien recorregut a aquest recurs tan contra llur tarannà, ni aleshores, ni abans, ni ara».¹³⁶⁷

La proclamació de la República implica l'extinció legal de la noblesa, a qui Ametlla retreu que no hagi treballat mai i que sigui una realitat «feudal». Aquesta noblesa extingida «vivía del record de passades i exagerades grandeses – no més enllà, generalment, del segle XVIII- i moria de la malaltia moderna de l'encariment de la vida, del prejudici que un noble no ha de treballar i de causes menys honorables» que Ametlla no concreta. Abans d'extingir-se legalment, i en un paral·lelisme amb els aristòcrates onírics que apareixen a la novel·la *Els germans Karamázov*, els nobles ja estaven completament arruïnats: «la gent corrent [se'ls] mira amb un sentiment entre pietós i irònic. I hom fa circular anècdotes sobre llurs estretors econòmiques i llurs pretensions de casta». En una nova aliança entre el tron - destronat- i l'altar, els servents llurs són seminaristes. Carles III, el rei que va obrir el comerç d'Amèrica als catalans, és «l'únic Borbó de bona memòria».¹³⁶⁸

Per a Joan-Lluís Marfany és Felip V, i no Carles III, qui més fa per a l'economia catalana, ja que el 1717, un any després del Decret de Nova Planta per a Catalunya i la seva assimilació política a Castella, aboleix les duanes interiors. En aquest sentit, «l'abolició de les duanes internes posava els fonaments d'un mercat nacional». L'accés al mercat interior és anterior a l'accés al mercat colonial i és la veritable causa de l'arrencada de l'economia catalana.¹³⁶⁹

Durant la República, conforma l'ala dreta d'Acció Catalana i veu crítica amb la direcció del partit. Tot i que relacionat amb el partit, no ingressa formalment a Acció Catalana fins al 1933, esdevenint-ne membre de la direcció. Contra l'elecció de Companys com a president de la Generalitat perquè era un arrauxat que no servia per governat. Prosseguint amb la tradició de les sociabilitats, ampliada en el marc de la República, freqüenta una penya literària, on també apareix Companys de tant en tant. Les reunions literàries atorguen dons o qualitats – no l'interès, que els ve de sèrie- per a la política i un mínim de cultura que no havien après enlloc més als homes d'Esquerra.

Ametlla defineix Estat Català com els escamots de Dencàs, que practica una política personal feixistoide i a qui Ametlla dedica una bona diatriba: «Per aquests temps [1934] Mussolini és amo d'Itàlia i Hitler comença a ésser-ho d'Alemanya. La política de força intoxica a tot el món molts

1367Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 53-55, 71.

1368Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 168-170, 190-191.

1369Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 82-102.

esperits simples i d'escassa formació ideològica, però podrits d'ambició, de vanitat i d'audàcia. El nostre home és un d'aquests intoxicats. Seguint l'exemple d'aquests trasbalsadors del món, crea els escamots, paròdia mínima i ridícula del feix i del nazisme, però que en la nostra petita realitat i en aquests temps convulsos, no deixarà de fer el seu efecte». Dencàs i els germans Badia arriben a la política a través de la violència física, un procediment condemnable equiparable a l'estratègia insurreccional de la CNT. Sobre els escamots, i coincidint amb el criteri del seu amic Amadeu Hurtado, «tot portava a creure que llur evolució desembocaria en una força organitzada a les ordres d'un home o d'un partit, cosa absolutament intolerable en un estat democràtic». Els escamots de Dencàs, en un abús d'autoritat evident, clausuren la redacció i els tallers de *Solidaridad Obrera* la tarda del 6 d'octubre de 1934 per la negativa de la CNT a sumar-se a la revolta.¹³⁷⁰

En un sentit semblant i també fent referència als vincles dels magistrats amb els partits polítics de què ens parla Hurtado en el dietari que veurem més endavant en aquest mateix capítol, Claudi Ametlla qualifica la sentència del Tribunal de Garanties sobre la llei de Contractes de Conreu de judici polític: «La majoria dels alts jutges, criatures d'una situació política de dretes, i per torna, adversària de l'autonomia catalana, votaren pel que hom manava, sense mirament per la legalitat». El propi Ametlla ens recorda una consigna radiada de Ventura Gassol instant a cremar l'IACSI arran de la sentència desfavorable a la llei: «Recordo haver sentit per ràdio un discurs del conseller de Cultura, Ventura Gassol, incitant la gentada a la crema de tal Institut!».¹³⁷¹

Fervent anticomunista i antianarquista, situa comunisme, anarquisme i feixisme en el mateix sac dels totalitarismes, que enganyen el ciutadà. Els tres són «iguals en llur tendència a la dominació» i els contraposa al model liberal, que Ametlla defensa. Els tres per igual «crearen odis nacionals o religiosos, o racials, o de classe. I així prepararen la guerra». Sobre el primer d'ells afegeix: «el comunisme és una religió». Legalista, però demòcrata convençut i oposat a totes les dictadures, entén que els homes bons (llavors poques dones feien política) són aquells que viuen «en el secret i sempre decebut desig de servir el poder constituït».¹³⁷²

Ametlla insisteix. L'opinió pública espanyola dels trenta estava informada per la por al comunisme i al feixisme, malgrat que a Espanya només els representen grups minoritaris i només adquireixen un pes important durant la guerra. «Les dues pors, però, ultrancerament i farisaicament explotades, amb les discòrdies interiors, també explotades i enverinades sense responsabilitat ni mesura, en són aquests temps la incubació». Passió, demagògia, irresponsabilitat, a vegades mentida, sempre exageració i, així mateix, accions contràries a la pau, entesa com a concòrdia, les duen a terme tant dretes com esquerres durant el període republicà. Ametlla acusa Manuel Brunet, redactor de *La Veu*

1370 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 200-227, 271. Susanna TAVERA: *Solidaridad...*, p. 79.

1371 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 248.

1372 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 25, 294.

de Catalunya que inventa el concepte d'oasi català a la primavera del 1936, de feixisme. Després de tan sorprenent elecció, ofereix una explicació sobre l'estat d'opinió enverinat que, al seu entendre, porta finalment a la guerra: «aquesta excitació de les passions més elementals, de l'odi i la venjança, amb l'explotació de la por dels fantasmes totalitaris, amb la polarització irreductible de l'opinió als dos extrems, amb el recíproc esperit persecutori, sense una mútua comprensió, sense el mutu diàleg, m'apareix com la darrera fase d'un trist procés que desembocaria fatalment a la guerra».¹³⁷³

Creu que els activistes d'Esquerra Republicana havien d'abandonar aquesta praxis i esdevenir polítics professionals quan van arribar al govern. Lamenta que no ho haguessin fet perquè «aquest estat de coses havia de portar un relaxament moral i una indisciplina permanent» i perquè «la República havia vingut per a tothom i ja havia passat el temps de l'oposició i de les crides revolucionàries». I encara: «per a ser bon republicà no calia ser extremista». El seu criteri trasllueix una concepció elitista i exclusiva de la política i coincideix parcialment amb *La Veu* de la Catalunya de sempre i amb els elements més crítics d'Acció Catalana amb la gestió de govern que fa Esquerra Republicana i que tan bé es manifesten a *El Be*. Ametlla defensa una política en favor de la concòrdia, que no descuidi les necessitats més urgents de la majoria social que constitueixen els pobres i el govern de la qual estigui integrat per una minoria dirigent de polítics de debò, amb una preparació molt sòlida i que no responguin al perfil de populistes (en diu «agitadors») ni plutòcrates. Defensa el model més moderat de republicanisme. També una minoria dirigent cridada a governar i que veurem més endavant. En la seva concepció, no poden governar ni plutòcrates ni revolucionaris morts de gana. Cita molt de passada els primers i dedica una bona diatriba als segons, en un fragment reproduït a l'annex. Ni tan sols els milicians de les columnes anarquistes que lluiten al front d'Aragó s'escapen de la implacable – i injusta- crítica per part d'Ametlla, català burgès que no va fer la guerra i que els acusa de sembrar devastació i no pas victòria. Demòcrata convençut, no va ser mai franquista.¹³⁷⁴

Per a Ametlla, que s'expressa irònicament, els agitadors «cal que reuneixin aquestes condicions essencials: ésser capaços de parlar en públic llargament; professar la demagògia més desenfrenada i no haver treballat mai. Si ultra això, han anat *perdulàriament* pel món passejant-hi llur droperia o llur fam; si hereus de casa bona, han liquidat un patrimoni i si poc o molt han estat empaitats per la policia, aleshores aquests subjectes passen a ésser l'arquetipus de l'agitador professional, al qual la República fou lliurada en tants indrets de Catalunya com llurs salvadors i defensors». Una crítica implícita a Macià i Companys, sense citar-los i anàloga a la valoració d'Amadeu Hurtado que hem

1373Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p284-285.

1374Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p23-24, p183, p185. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p90, p113, p120, p222.

vist a la processó d'ignorats? Ametlla defineix Esquerra com un «conglomerat que s'improvisà vertiginosament». «El programa del nou partit [ERC] s'assembla al d'Acció Catalana, però amb més obrerisme, i les declaracions anticlericals que aquell no conté». Si Esquerra no hagués guanyat les eleccions de 12 d'abril de 1931, els tres grups constitutius s'haguessin separat. Cap dels tres grups, que portaven un any intentant unir-se i només ho aconseguen *in extremis* un mes abans de les eleccions, podia presentar-se en solitari perquè tenia el desastre assegurat.¹³⁷⁵

Ametlla distingeix una minoria dirigent, que paradoxalment no s'imposa, de la majoria de ERC. Per tant, dins i fora de ERC hi ha uns catalans cridats a governar, entre els quals se situa el propi Ametlla. Així, Acció Catalana Republicana i aquesta petita minoria dirigent dintre d'Esquerra Republicana volien fer de la República «un país normal», «un intent impossible mentre el partit majoritari no es guareixi de l'extremisme gratuït, del canibalisme feixista que no tolera ni comprèn l'adversari, de l'incapaç elevat a personatge».¹³⁷⁶

Sí, Ametlla ha dit «feixisme», i ho fa més vegades, inclòs en un fragment que reproduïm a l'annex i en el qual recorda el «gran pecat» de la Lliga: no acceptar el paper secundari, unir-se a l'Esquerra i posar en funcionament l'oasi català molt abans de la primavera de 1936. La Lliga mai no va acceptar sincerament que la República l'havia portat un altre partit, l'Esquerra, cosa per la qual el partit conservador català sempre va veure el règim com a quelcom necessàriament dolent. I sí, ve a corroborar el concepte tan particular i tan particularment excloent de poble català que planteja ERC durant els trenta, segons el qual només és català qui vota aquest partit. Una concepció excloent de la societat catalana que hem vist – i denunciat – llargament a través de *La Humanitat*. Atès que el qualifica de «vil», es desprèn que Ametlla no era feixista.¹³⁷⁷

Per a la República, doncs, Ametlla proposava una entesa entre els principals partits catalans: ERC, LC, ACR. Però ni Esquerra accepta ACR sense submissió ni la Lliga accepta cap aliança que no pugui dirigir. A més, la Lliga aglutina tot el conservadorisme i, per tant, l'antirepublicanisme. Sobre el primer alcalde republicà de la Barcelona dels trenta nomenat segons el procediment legalment establert, el doctor Jaume Aiguader, originari de Reus i conegut com el metge dels pobres perquè visitava malalts de classes populars malgrat que no li podien pagar pels seus serveis, Ametlla en diu això: «aquell gran lluitador de totes les utopies serà el que voldreu, menys un administrador». Per manca de front comú, la República no es va desenvolupar «com en la Solidaritat, com en la Mancomunitat, els dos moments més perfectes de la història contemporània dels catalans».¹³⁷⁸

1375Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p23-24. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p49, p74.

1376Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p124.

1377Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p164-165, p214.

1378Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p90-91. Biografia Jaume Aiguadé

De fet, Ametlla era un republicà molt especial per a qui els proclamadors del règim no van saber entendre la seva pròpia naturalesa i van acabar frustrant aquest projecte polític, de manera anàloga a com s'havia esdevingut amb la Primera República. Per a Ametlla, els dirigents republicans frustren la Segona República per «llur incapacitat, llur extremisme i llur incomprensió de l'esperit i la projecció de la República».¹³⁷⁹

Claudi Ametlla insisteix en el cras error d'Acció Catalana de no acceptar ERC dintre de la seva candidatura – la d'Acció Catalana, no la d'Esquerra- per a les eleccions de 12 d'abril de 1931, que la resta de republicans plantejaven com a plebiscit. La causa són els forts personalismes, el xoc d'egos, de Rovira Virgili envers Macià i, encara més, envers Companys. De la direcció d'Acció Catalana, només Carrasco Formiguera, qui «fou sempre un element un poc estrany dins el partit», volia pactar amb Esquerra. «D'aquesta negativa, d'aquest desacord, amb què es feren les eleccions, en pervingueren grans mals. Per aquesta tremenda errada, la República a Catalunya escaigué exclusivament al novíssim partit, monopoli que havia d'ésser ben perjudicial en el descabdellament de la ulterior política catalana».¹³⁸⁰

Esquerra monopolitza la Generalitat. Si ERC i Acció Catalana (llavors PCR, sigles de Partit Catalanista Republicà) s'haguessin presentat juntes, haurien estat vencedores, obligant-se a pactar entre iguals i sense subordinacions, «i la situació resultant hauria estat més moderada, més responsable, més ben acceptada per un nombre major dels governats». Ametlla descriu una política moderada com aquella «sense rabassaires, ni escamots, ni sis d'octubre, ni vagues absurdes». Per a Ametlla, la nounada Esquerra es presenta a les eleccions amb barreja de passió i populisme: «Era clar que l'Esquerra havia sabut crear un clima de passió en una massa de ciutadans que la Dictadura havia irritat i madurat per a qualsevol subversió. Era clar que Acció Catalana no havia intentat ni intuït tal operació. Era clar que el sentir del moment era més ben interpretat i explotat per l'Esquerra que per l'Acció Catalana». Perquè «el públic d'Acció Catalana no és extremós en les seves demostracions, sinó reflexiu, conscient». Per tot plegat, la Generalitat en mans de ERC és esquerrista tirant a extremista, en una valoració reproduïda a l'annex.¹³⁸¹

Més tard, s'oposa al transvasament d'homes d'Acció Catalana cap a Esquerra Republicana. Demana una fusió entre iguals. «No era l'operació que jo creia convenient en la política catalana. A mi em semblava que el que calia era una fosa dels dos partits en un de sol, dins de la qual cadascun aportés el millor que tenia: l'un el dinamisme, el favor popular i l'esperit de renovació; l'altre la mesura, el realisme, la capacitat». Ametlla veu Esquerra amb millors ulls que a la primeria, però encara es declara poc amic dels «capsdebrot esquerrans». En un moment indeterminat Jaume Aiguader,

---

1379Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p214.

1380Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p79-80.

1381Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p80-81, p90-96.

alcalde de Barcelona, li ofereix ser conseller primer, amb la condició d'ingressar a ERC. Ametlla refusa perquè «si jo era home d'enteses bilaterals, no ho era de desercions, contràries a la meva ètica personal i política». Aquesta proposta s'esdevé en un sopar a casa del propi Aiguader. A partir d'un comentari de la dona de l'alcalde alegrant-se de la mort de guàrdies civils en terres castelleses en una topada amb amotinats, Ametlla lamenta tan desafortunat comentari i aprofita per disparar novament contra Aiguader, en un fragment reproduït a l'annex.¹³⁸²

Durant la seva etapa com a governador civil de Girona, explica en un acte públic què entén per república i per democràcia: respectar els resultats electorals. Assegura haver rebut l'encàrrec de destituir els ajuntaments on havia guanyat la dreta, a la qual cosa va negar-s'hi perquè calia respectar-ne la composició i deixar governar els guanyadors fins a la propera convocatòria electoral. «No podem ser demòcrates quan guanyem i antidemòcrates quan perdem: ho hem d'ésser sempre. Únicament si els guanyadors governaven fora del mòdul de la constitució i amenaçaven la vida de la República, podríem oposar-nos-hi, i caldria que ho féssim, àdhuc per la força».¹³⁸³

Ametlla rep una altra proposta sonada com a governador civil de Girona. Li proposen armar el poble arran del cop d'estat de Sanjurjo. També s'hi nega en rodó. I explica: «no hauria tolerat armar els civils, mesura que ja aleshores, sense les terribles experiències posteriors, tenia per perillosa i extrema». Ho diu per la revolució desencadenada a la rereguarda republicana després de l'altre cop d'estat de la dreta, el juliol de 1936. En general, amb la seva actuació creu que enforteix el republicanisme gironí i el fa transitar pel camí del seny governamental. Sobre l'exercici del càrrec se'n defineix com a moderat i conciliador. Ametlla actua amb un legalisme evident: «no era un governador que em passés per sota la cama les lleis, els reglaments i els procediments legals establerts. [...] Confesso ara que aquest respecte a la llei paralitzà no poques decisions que em semblaven justes i convenients al seu temps».¹³⁸⁴

Legalisme sí, però no interpretació estricta de la llei, perquè «sovint [...] l'aplicació pura de la llei no és possible. Cal mitigar-la o ajornar-la, o interpretar-la amb una certa llibertat. Algunes vegades la llei i la moral estan en pugna. Moltes altres l'estricta imposició del text legal pot desfermar conflictes i originar injustícies més greus que les que hom volia evitar. Els governants són per a aquests casos; altrament els podrien substituir una mena de funcionaris automàtics». És així perquè «el règim democràtic ha de valer per a tothom».¹³⁸⁵

Encara com a governador civil de Girona, manté una conversa amb el ministre Casares Quiroga, amb el qual «elogiàrem la guàrdia civil i abominàrem de les vagues, plaga del temps». Després del

---

1382Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p173-175, p199-200.

1383Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p121.

1384Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p124, p140, p167.

1385Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p184-186.

disbarat, Ametlla expressa moderació. Casares fa un monòleg i li demana que esclafi els anarquistes sense contemplacions. Ametlla s'hi nega perquè, tot i aficionat a fer actuar la força pública, no en vol fer una violència excessiva: «no lliurar-se a les violències ni fer ús de les armes, fora la necessitat de contestar a agressions o d'evitar tumults de molta gravetat». Sobre la conversa amb Casares, afegeix: «Més tard vaig sospitar si aquests excessos verbals, escoltats per orelles més subalternes que les meves, no podien haver influït en els desgraciats esdeveniments de Casas Viejas, que van fer tant de mal al prestigi, encara no afermat, de la República». Dimiteix del càrrec a finals de 1932 després d'un nou fracàs electoral d'Acció Catalana, que concorre en solitari a les eleccions al Parlament de Catalunya i només obté acta de diputat Pere Lloret, per minories, a Tarragona província.¹³⁸⁶

Poc després, el govern de la República el proposa com a governador civil de Barcelona, ja que no hi volien un home d'Esquerra, en un exemple de l'entesa entre Azaña i Acció Catalana, més fàcil que l'entesa entre el polític castellà i Esquerra Republicana. A més d'aquest fet, Ametlla no s'ho pensa perquè tindrà més força pública a la seva disposició, l'ús de la qual creu preceptiva, en tant que una democràcia deixa fer als obrers i aquests aprofiten per recórrer a la violència. Veure l'annex.¹³⁸⁷

Contra els preparatius del que seria el Sis d'Octubre. Amb el seu amic Amadeu Hurtado busca influir la direcció del partit perquè Acció Catalana Republicana es desvinculi del govern de Catalunya si aquest pren una postura maximalista, és a dir, d'enfrontament obert amb el govern de Madrid.

Ametlla confirma la visió de l'esquerra sobre els atacs de les dretes adreçats, a partir de la victòria electoral llur, contra «Catalunya i el seu règim autonòmic». Alhora, desmenteix l'acusació de feixisme per a les dretes i l'atribueix a les esquerres per no acceptar els resultats electorals, la victòria dretana. Com a vicepresident del consell de direcció d'ACR, Ametlla treballa per evitar «que la divergència entre els dos governs portés a un estat de violència» i a favor d'una «fórmula d'entesa acceptable per a les dues parts» de la qual Samper i Alcalá-Zamora en serien garants, però que Companys rebutja, en un relat molt semblant al que hem vist amb Amadeu Hurtado a la processó d'ignorats. Ametlla aporta la seva visió sobre el 6 d'octubre, un xoc entre els que l'havien volgut: els més enfevorits del nacionalisme català, que duen a terme el cop, i la Castella profunda i anticatalana, que havia guanyat les darreres eleccions a corts generals.¹³⁸⁸

Tots plegats tenen part de culpa. D'una banda, el sis d'octubre és una «rebel·lió armada» de la Generalitat. De l'altra, castellans anticatalanistes, incapaços d'admetre l'autonomia política de Catalunya i amb el concurs d'alguns elements feixistes – ara sí-, també són partidaris de la guerra i

---

1386Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p171, p208.

1387Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p179-181.

1388Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p246-260.

paren un parany en el qual cau la Generalitat, mal dirigida pels més radicals, que són «aquells catalans que propendien sempre a resoldre el plet català per la violència». Història d'un xoc anunciat enmig de la «inacció de l'opinió sana de Catalunya». No tots els membres del Consell Executiu de la Generalitat eren partidaris de donar el cop. De fet, es divideixen entre partidaris de l'enfrontament i partidaris de la concòrdia, amb el fluctuant Companys entremig. Fent-se ressò del testimoni de Martí Barrera posterior als Fets, Ametlla atribueix la voluntat bel·ligerant dintre del govern català en el socialista Comorera, l'escàpol Dencàs, el socialitzant Lluhí – aquest, per compromís amb el PSOE- i el catòlic Ventura Gassol, que passa de predicar la paraula de Déu a predicar un cop d'estat mitjançant una insurrecció armada. Ametlla conclou: «declarar la guerra a Espanya era un pur acte de follia». Ampliat a l'annex.¹³⁸⁹

A més de la política catalana, cal considerar la política agrària republicana en zones meridionals de latifundi, en les quals els terratinents adopten un posicionament de bloqueig a qualsevol intent de reforma agrària, vingui de les esquerres o vingui de l'intent de dreta democristiana, una facció minoritària de la CEDA. En aquest sentit, Josep Fontana considera la política de les dretes des de la seva victòria electoral el novembre de 1933 una guerra social de la qual el Sis d'Octubre en seria la resposta «previsible i en certa manera provocada» per aquella funesta acció de govern, encaminada a desfer tota la política social del primer bienni republicà i a torpedinar tot intent de reforma agrària de base pontifícia, com hem vist al capítol segon d'aquesta memòria.¹³⁹⁰

Ametlla justifica en part la repressió dels Fets a Barcelona i comarques pels seus efectes sobre la propietat privada, però en rebutja l'ús polític de les dretes per a una repressió excessiva i, sobretot, massa dilatada en el temps, coincidint amb el criteri de Carles Cardó. Ametlla visita els presos al vaixell-presó Uruguay, el mateix que allotjarà els militars insurrectes de juliol de 1936. I aprofita l'ocasió per criticar Duran Reynals i Pich i Pon. En una consideració semblant a la que en fa el seu amic Amadeu Hurtado, Ametlla considera «el poble català, actuant en col·lectivitat, enormement sentimental», una «força d'emoció» contra la qual «la raó» no hi val res. Ampliat a l'annex.¹³⁹¹

El desembre de 1934 les Corts de la República tomben una proposta de la dreta castellana demanant la supressió de l'autonomia catalana. ERC, Lliga Catalana, PSOE i el PRR hi voten en contra, l'autonomia es manté. Mentrestant, Ametlla treballa per mantenir la Generalitat i alliberar els presos. Tant l'esquerra com la dreta porten Espanya a un clima de tensió cada cop més agreujat. Ametlla intervé en l'alliberament de detinguts de les comarques gironines. Després visita els consellers que no són amb Companys i el gruix del govern català destituït en terres andaluses, sinó al penal de Cartagena, entre ells Ventura Gassol, i que li transmeten la seva confiança amb un canvi

---

1389 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p246-276.

1390 Josep FONTANA: *La formació d'una identitat...*, p. 344.

1391 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p278-280.

polític que aprovarà una amnistia. Com que s'hi ha de desplaçar, Ametlla coneix la terra d'origen dels *murcianos*. Expliquem la divertida trobada a l'annex.¹³⁹²

L'opinió pública es decanta novament cap a l'esquerra en les eleccions de febrer de 1936 a causa de «la reacció antisocial i antiobrera» de les dretes des del seu triomf electoral el novembre de 1933, que concreten la seva acció de govern en abaixar els salaris que els republicans d'esquerres havien apujat moderadament durant el primer bienni, rescindir convenis col·lectius, augmentar la jornada laboral i, en definitiva, en una «reculada de la política social cap a formes semifeudals». Ametlla considera els fronts populars una estratègia dels comunistes per arribar al poder a les democràcies occidentals.¹³⁹³

En un relat que inverteix els factors respecte de *La Humanitat*, en el marc d'unes memòries que Ametlla basa en *La Publicitat* per a les referències que no recorda, Nicolau d'Olwer és el més votat dels candidats per Barcelona, Companys queda tercer molt distanciat i Ametlla queda segon a poca distància del president del seu partit. Sí que coincideix amb el criteri d'Hilari Raguier, en tant que els candidats més moderats, tant d'esquerra – Front d'Esquerres- com de dreta – Front d'Ordre-, són els més votats. Sigui com sigui, Ametlla ho celebra: «Podríem dir que el seny català no havia naufragat en aquest mar de passions. [...] Per aquest seny, els extremistes de dreta i d'esquerra foren repudiats per molts electors».¹³⁹⁴

En conseqüència, Ametlla és elegit diputat del Front Popular per Acció Catalana a les últimes Corts de la República. Se situa, per tant, a la mateixa majoria parlamentària que La Pasionaria, que presenta com una posseïda i una harpia, en una barreja d'elements del catolicisme i de la religió de les polis de l'Hèllade. Qüestió que no passa desapercibuda a les seves memòries, quan recorda una amenaça de mort que la gran oradora comunista autodidacta profereix contra Gil Robles, diputat i líder d'Acción Popular, allora embrió i partit dirigent de la CEDA.¹³⁹⁵

Si bé Ametlla guarda bon record de la seva actuació com a governador civil de Girona i Barcelona, no és així en la seva breu tasca de diputat, ja que s'exilia el mateix 1936. A la pràctica, és l'únic dels tres diputats del Front Popular del seu partit (ACR) que assisteix regularment a corts de la República, ja que Lluís Nicolau d'Olwer és nomenat governador del Banc d'Espanya i Martí Esteve segueix sent el conseller de Finances de la Generalitat. Sembla corroborar el relat que hem vist a les pàgines de *La Humanitat*, en el sentit d'un major acostament entre Acció Catalana i Esquerra. Ambdós partits coincideixen en els principis, però discrepen en els procediments. A diferència de les corts constituents, els nous diputats ja no són intel·lectuals. Fent referència a les darreres corts

---

1392 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p283.

1393 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p286-287.

1394 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p289.

1395 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 291-293.

republicanes, Ametlla considera que intolerància i mediocritat significa més intolerància. De la qual cosa s'infereix que la intel·lectualitat és bona per a governar i garantia de tolerància. Ho explica breument a l'annex.¹³⁹⁶

Amant de la moderació, Ametlla no s'adapta a la tensió i polarització política i social dels mesos anteriors a la guerra: «es pot col·legir fàcilment que per a certes tasques en els nostres temps de trasbals, els agosarats i frenètics són més aptes que no els equilibrats. Els qui hem viscut uns altres temps, no acabem d'avenir-nos del paper que aquells representen i en deduïm les més greus aprensions. El meu poc gust, o diré més exactament la meva repugnància, per tot allò que és anormal o estrident, potser em fa exagerar».¹³⁹⁷

L'oposició es queixa d'abús d'autoritat per part del govern del Front Popular, amb modals inadequats, però amb un fons de veritat. Per a Ametlla, que se'n lamenta, l'autoritat és sinònim de legalitat i per això té el monopoli weberian de la violència. Ampliat a l'annex. Malgrat tot, i com que forma part de la majoria parlamentària, Ametlla vota a favor del govern, «en virtut de la més elemental disciplina política».¹³⁹⁸

Ametlla està en desacord amb la destitució del president de la República Alcalá-Zamora. Azaña i Prieto en promouen la destitució perquè el primer d'ells volia esdevenir el nou cap d'estat. Ambdós aconseguen la destitució d'Alcalá-Zamora amb un argument legal i legalista que no era veritat, ja que allò que ara es judicava equivocadament, la dissolució de les corts per segona vegada per part d'un mateix president, és allò mateix que les esquerres que ara el destituïen havien demanat i les havia portat a recuperar el poder. Ametlla vota a favor de la destitució d'Alcalá-Zamora a desgrat i per la disciplina política que ens acaba de referir. Després del seu «pecat», escriu un esborrany de renúncia a la seva acta de diputat. Volia plegar a la tardor, si res no canviava, però el cop d'estat va sobrevenir a l'estiu. Amb la destitució d'Alcalá-Zamora «haviem inferit un gran dany a la República, declarant explícitament la seva inestabilitat, com en els pitjors temps de la monarquia [...] i afirmant, en fi, la discòrdia i el partidisme que minaven el país». D'altra banda, Ametlla considera un altre error no mantenir Azaña com a cap de govern, càrrec que va haver de deixar en ésser elegit cap d'estat.

Rebutja tota pretesa legitimitat del cop d'estat militar de juliol de 1936, ja que «s'aixecaren contra el règim uns homes que havien jurat defensar-lo». Ametlla és molt crític amb la revolució dels primers mesos de guerra. Ara bé, n'atribueix tota la culpa als militars sollevats, que al seu criteri, i coincidint amb la historiografia catalana dominant i la prorepublicana, són desencadenants, causants i responsables de la situació. Són els insurgents militars, que Ametlla equipara despectivament

---

1396 Ídem.

1397 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 295.

1398 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 292-296.

quant a categoria moral als insurgents civils, o la CNT mestressa dels carrers un cop vençuts els conspiradors.¹³⁹⁹

Tot i que molt crític amb els Fets d'Octubre i amb el govern del Front Popular, Claudi Ametlla atribueix tota responsabilitat del cop d'estat de 1936, i de la guerra conseqüent, a la dreta. «Independentment dels errors de les esquerres en el poder i en l'oposició, la guerra era decretada. De fet, molts treballaren a preparar-la des de l'endemà mateix de la instauració de la República. El primer intent, el de Sanjurjo, havia de fracassar; el segon havia de vèncer, entre morts, ruïnes i desolació». Per tant, les esquerres no posen mai en perill la República, ni tan sols durant els Fets. En canvi, les dretes van treballar per acabar violentament amb el règim des del moment mateix de la seva implantació. Malgrat llur condició social burgesa i llur cultura política de centre liberal, Ametlla rebutja el relat justificatiu del cop d'estat i de la guerra que fa la dreta historiogràfica o revisionisme, acceptant plenament els resultats electorals.¹⁴⁰⁰

Ametlla rebutja l'ordre social revolucionari imperant els primers mesos de guerra, quan el poder, tot el poder, així com el control de l'ordre públic, passa al «poble», que entén com a obrer sindicat a la CNT-FAI. I «fora d'aquest poble hom és un negligent petitburgès o un execrable feixista». Falla l'autoritat, que en la concepció d'Ametlla només pot ser el govern de la República i el de la Generalitat, no arriben ordres de cap mena enlloc i, en conseqüència, tots els representants dels antics poders cedeixen davant del comitè revolucionari de cada localitat, en qui recau el poder real en els primers mesos de guerra.¹⁴⁰¹

La revolució entra dintre dels pànics morals de Claudi Ametlla, partidari d'una democràcia liberal parlamentària i contrari a una dictadura militar, però igualment detractor d'un estat de coses revolucionari. Ametlla dibuixa aquesta situació com una lluita de l'home contra l'home, de tothom contra tothom (*omnia contra omnes*), recordant clarament l'estat de natura hobbesià: «tu liberal, tu demòcrata, desa les teves idees, *esmoça* la teva sensibilitat política i àdhuc moral, oblida *l'ambalum* anacrònic de les teves il·lusions». Perquè cal triar entre una dictadura negra, la dels militars, i una dictadura roja, la de la CNT-FAI. El govern militar i la revolució són dues tiranies i «l'antítesi de la Catalunya real, profunda i veritable», ara convertida en paradís perdut. Ametlla compara la inseguretat dels burgesos que gosen sortir al carrer durant la revolució, sempre armats o acompanyats de gent armada per a pròpia seguretat, amb aquell estat de natura en què l'home s'enfrontava diàriament a les feres. Com en el bàndol rebel, en el bàndol republicà es fomenta la delació, que normalment acaba malament per al delatat. La revolució envileix molta gent d'ordre,

---

1399 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p51.

1400 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p300.

1401 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 51. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 278.

mentre l'altra part viu en la por i s'amaga. Així, «l'home ha tornat a ésser un llop per a l'home». Per a Ametlla, la república liberal parlamentària iniciada el 1931 podia aconseguir més millores socials per a les classes populars que aquesta revolució acèfala. En una revolució, tothom és pobre perquè els obrers perden el gust pel treball i esdevenen ganduls.¹⁴⁰²

Ametlla insisteix en la bona defensa de la Generalitat contra el cop que aquesta s'ensumava mentre el govern de la República les veia passar, sota les consignes de sorpresa i rapidesa, d'actuar sense vacil·lacions contra els colpistes. Per a Ametlla, la sublevació militar la venç tot el poble a través de les seves institucions legítimes i la força pública. El poble en armes no entra en acció fins que la batalla a Barcelona no es decanta a favor de la República. Després, la part cenetista faista del poble s'atribueix en exclusiva el mèrit de la victòria, amb la qual justifica la revolució. Els cenetistes són «la gent que ens frustraren la victòria damunt els militars». A grans trets, és un relat que Julián Casanova corrobora.¹⁴⁰³

Ametlla té en bona consideració Joan Casanovas, president del Parlament de Catalunya, perquè volia acabar amb la violència, com també Espanya – el conseller- i Gassol. Per contra, té una consideració dolenta de Josep Tarradellas, a qui anomena saltataulells vingut a més. Recordem que saltataulells era el mal nom per als dependents, o treballadors de coll blanc, el 1936 sindicats al CADCI, amb consciència de classe proletària i vinculats políticament al PSUC, més que a Esquerra. Per a Ametlla, la presidència de Tarradellas en tant que conseller primer (avui, en cap o vicepresident) suposa la victòria de Franco.

La revolució posterior al fracàs del cop d'estat és innecessària i injustificable. La CNT s'apodera d'armes dels militars preparant la seva pròpia revolució, no per defensar la República. Companys reparteix armes a la CNT dies abans del cop perquè l'aturin quan aquest es desencadeni. Treuen les armes de la Comissaria d'Ordre Públic, tot i l'oposició del conseller Espanya. Lliurar aquestes armes, manllevades a la força pública, implica atorgar legitimitat a la CNT. Unes armes sumades a les que la CNT ja tenia. Vençut el cop, i en un relat molt semblant al d'Hilari Ragner, els anarquistes neutralitzen la força pública sota l'aparença de lloances i es fan amb els arsenals de les casernes abandonades. Durant els primers combats hi ha més civils lluitant al costat dels militars insurrectes, delinqüents comuns que aquests han alliberat abans no ho faci la CNT, que enfrontant-s'hi, on només hi hauria les forces d'ordre públic. És significativa la conversa que Ametlla manté amb el seu subordinat Andreu Nin, que li comenta, sobre la proclamació de la República: «aquesta és la

---

1402 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 55-56, 144, 147, 149.

1403 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 274. Julián CASANOVA: «El sueño anarquista: guerra civil y revolución». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 401.

vostra revolució, la dels partits burgesos. Quan vingui la nostra no serà tan alegre». A la qual cosa Ametlla respongué: «si jo hi puc alguna cosa, la vostra no vindrà mai».¹⁴⁰⁴

Per a Ametlla, la guerra civil es perd quan la Generalitat es lliura a la revolució, curulla de delinqüents comuns. Pren la part pel tot, en un nou cas de metonímia. La capitulació envers la CNT de la Generalitat, que representa tots els catalans, significa la capitulació i la derrota de tota Catalunya. De la Catalunya, és clar, en l'imaginari d'Ametlla, en tant que aquells cenetistes faistes que s'apoderen de la situació també integren la societat catalana prèvia a l'enfonsament de l'ordre burgès. Considera la República finida el 1936, no el 1939, i la guerra perduda a causa i per culpa de la revolució. «Fer més revolució en esclatar la sublevació militar volia dir el que va passar: lliurar Catalunya a la destrucció, a l'odi i al desordre; perdre la guerra i amb ella la República i l'estatut». I, posats a fer, reduir l'abast de la revolució a vils assassinats.¹⁴⁰⁵

Per a Ametlla, els revolucionaris del 1936 es divideixen entre una minoria que fa la revolució per baixos motius personals i una majoria que la fan per idealisme, concepte despectiu en la cultura política de Claudi Ametlla, talment com la passió ho era per als catòlics catalans i com hem vist al diari *El Matí*. Ametlla forma part de la classe mitjana o petita burgesia, minoritària a la Catalunya dels trenta, en la qual els pobres són legió, i, com l'alta burgesia, vençuda arran de la revolució. És aquesta classe social tan específica la minoria dirigent cridada a governar, en la concepció política de Claudi Ametlla i amb ell mateix formant-ne part. Ens ho recorda ell mateix: «home de classe mitjana, que és la meua classe mateixa».¹⁴⁰⁶

Certament que l'anàlisi de la situació per part d'Ametlla és molt més profund i anem prestant atenció a cada nou detall que ens aporta, però aquest aspecte no és menor, ja veiem de què es tracta: una idea orteguiana en origen de què tornarem a parlar en l'apartat del capítol cinquè d'aquesta memòria dedicat a l'estatut d'autonomia de 1932 i consistent en una nòmina inacabable de candidats a governar aquella Espanya que s'havia quedat sense rei. Passi el que passi, ningú d'aquesta processó de personalitats cridades a governar no vol perdre el poder, quan l'ha tingut, així com vol accedir a tenir-lo, quan encara no n'havia disposat mai.

Seguim amb l'anàlisi de la revolució que fa Claudi Ametlla. Allò més greu no és que això passi, que la minoria dirigent cridada per si mateixa a governar perdi el poder, sinó que aquest passa a la CNT-FAI. En una concepció anàloga a la de Carles Cardó, Ametlla percep l'espai àcrata i l'extrema esquerra en general com un espai polític destructiu, incapaç del paper constructiu que atorga a la seva pròpia minoria dirigent, que en aquest cas ja no encaixa amb el pensament cardonià perquè

1404Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p84. Hilari RAGUER:

1405Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p139.

1406Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p90.

Ametlla era liberal i no era vaticanista. Amb la revolució hom no construeix res, sinó que es limita a destruir una societat jeràrquica i organitzada. Tot plegat és un «delicte de lesa autoritat».¹⁴⁰⁷

Queda clar al servei de qui està el govern vençut per la revolució en el fragment següent, dedicat a aquesta minoria dirigent: «Per a defensar la vostra vida, els vostres interessos, ja hi havia el govern, que per això li pagàveu puntualment la contribució. Si heu caigut, la culpa no és vostra; és del poder polític que no s'ha captingut de complir la primera de les seves obligacions», que no és altra que protegir la petita burgesia. Queda clar, doncs, que l'estat està al servei de qui paga. Amb fragments tan reveladors com aquest, ens preguntem per qui protegia els interessos i fins i tot la vida de la majoria social de catalans de classe treballadora, bona part dels quals estaven afiliats a la CNT.¹⁴⁰⁸

Vist així, la cultura política d'Ametlla implica un concepte molt limitat i molt liberal de democràcia que es limita a garantir la propietat d'aquests sectors benestants, que identifica així: petit botiguer, petit menestral, obrer tècnic, dependent. Són petits propietaris, homes amb un ofici i fins i tot treballadors de coll blanc, lluny de la misèria dels obrers manuals sense ofici i que treballen a la indústria, així com també lluny de la riquesa de l'alta burgesia catalana. Ametlla pren la part pel tot i identifica aquesta classe social mitjana i minoritària, i al seu entendre minoria dirigent cridada a governar, amb tota Catalunya. Aquesta és la seva metonímia. Entrant novament en els usos polítics de la història, que mai no deixem totalment de banda en aquesta memòria, els grups socials citats són, precisament, la base social del pujolisme. Per la seva part, els treballadors d'ofici són el sector alfabetitzat de les classes subalternes.¹⁴⁰⁹

Formidable corrua de catalans tòpics i exemplars entre la qual Ametlla vol destacar els paradistes, és a dir, botiguers. Llàstima que Ealham no comparteixi el seu criteri, ja que, per a l'historiador anglès, els paradistes inflen artificialment i sense escrúpols els preus dels productes a la venda, els obrers manuals no qualificats al final se'n cansen i munten les seves pròpies parades, que la policia combat amb vehemència. Mentre la força pública persegueix la CNT, i a més de la malifeta dels botiguers, hi ha altres fórmules de lladrocini legal que no tenen cap càstig: polítics corruptes, propietaris de pisos que cobren lloguers abusius, industrials que es queden amb una part ingent de la plusvàlua mentre mantenen l'atur elevat, acomiaden els treballadors quan volen i sense la indemnització legal i paguen salaris de misèria. Per a Ealham, «Los trabajadores concluían que la ley y la policía que la defendía no tenían nada de neutral, y que funcionaba para el beneficio de las clases adineradas y en perjuicio de los desposeídos».¹⁴¹⁰

1407Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p90.

1408Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p90.

1409Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p90. Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme...*, p155.

1410Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p75.

Ametlla prossegueix el seu anàlisi de la revolució, circumscrit a Barcelona. Les poques esglésies de la ciutat que no han cremat i no han fet literal aquella màxima del pensador anarquista Kropotkin, segons la qual «l'única església que il·lumina és la que crema», és perquè la Generalitat les ha confiscat, o bé perquè els mateixos catòlics han pintat «FAI» a la façana, en una adhesió obligada davant l'amenaça de ser víctima dels piròmans d'una Inquisició invertida. La primera premissa és veritat, dins i fora de Barcelona, i se situa dintre dels esforços de la Generalitat per a la preservació del patrimoni artístic català, catòlic en bona part donat el catolicisme tradicional, inexistent el juliol de 1936. Ventura Gassol, conseller de Cultura de la Generalitat, participa en aquesta gestió de cura del patrimoni. Com el cardenal Vidal Barraquer, Ametlla està més preocupat en la preservació del patrimoni col·lectiu que no en la millora de la classe obrera.¹⁴¹¹

La segona premissa també és veritat i, malgrat que Ametlla no volia donar-li aquest sentit, implica que la pròpia CNT-FAI dóna ordres de quines esglésies no s'han de cremar. Ho fan en assemblea prèvia a l'atac iconoclasta. L'incendi i l'enderroc d'esglésies és un fenomen premeditat i ordenat. S'ataquen edificis i símbols religiosos perquè formen part de la simbologia de l'antic ordre opressor, exceptuant obres de gran valor artístic, que porten als museus. La tasca dels bombers es limita a deixar cremar les esglésies i evitar que el foc es propagui als edificis contigus. Tot això ens ho explica Chris Ealham, que prossegueix el seu relat amb la particular visió cenetista del concepte marxista de religió com l'opi del poble:

«El ataque a la Iglesia estaba basado en un proyecto global que buscaba asestar un golpe mortal a la esfera pública burguesa tradicional, destruyendo los pilares del principal transmisor de la ideología de las élites. [...] En la mente popular, la Iglesia era una institución que había justificado el statu quo y apelado a los humildes para que aceptasen como voluntad divina el sufrimiento que acompañaba su posición social».¹⁴¹²

Els primers dies de la guerra proposa al president Companys recuperar l'ordre públic, malgrat les baixes civils i militars i l'obertura d'un front de guerra intern que això hauria comportat, en un moment on encara no estava clar el triomf o el fracàs del cop d'estat en diversos indrets de la República. Ametlla aporta força detalls de la seva proposta. És el 21 de juliol de 1936 quan es dirigeix al palau de la Generalitat. Ventura Gassol i un altre conseller que no cita, però que podria ser Josep M. Espanya, s'ho veuen tot perdut perquè la FAI s'ha fet amb el poder, ERC ha passat a no ser ningú i s'ha esdevingut una revolució com la bolxevic a Rússia el 1917. En canvi, Companys creu que s'ha de complir amb allò que el poble vol i, en conseqüència, cal fer cas a la FAI. En la tasca de salvament del patrimoni artístic i cultural que assenyalàvem, i reprement el relat d'Ametlla, Ventura Gassol surt disparat a confiscar la catedral abans no es faci realitat l'amenaça destructora

---

1411Joaquim NADAL: «La salvaguarda del patrimoni artístic i cultural català», *A 80 anys del cop d'estat de Franco*, SCEH-IEC, 1-3 desembre 2016.

1412Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p295-296.

que s'hi abraona a sobre. Recordem que l'inici de la pèrdua de l'ascendent d'Esquerra sobre la societat catalana és un fenomen anterior a la revolució, ja que mesos abans d'aquesta tant la UdR com el CADCI passen de l'òrbita del partit hegemònic a l'òrbita comunista, primer amb la USC i després, ja en guerra, amb el PSUC.¹⁴¹³

Claudi Ametlla roman al palau de la Generalitat i s'entrevista amb el president Companys, amb qui manté una conversa que reproduïm a l'annex. Ametlla proposa recuperar per a la Generalitat tots els militars fidels, sobretot oficials subalterns. Proposa actuar sense contemplacions per recuperar l'ordre públic. Efectua la proposta al president havent obtingut el recolzament de Gassol. Companys és d'un altre parer i decideix no intervenir contra el poble, sinó fer-li cas. La conversa s'esdevé en el transcurs de la improvisació general. Segons el relat de Claudi Ametlla, aquestes són les paraules de Lluís Companys: «No hi enteneu res en això dels moviments del poble. Al voltant d'una taula sou molt bons els d'Acció Catalana per a fer lleis i decrets. Però al carrer, res. Jo sí que l'entenc el carrer i l'emoció popular. Això és una revolució que no té res a veure amb la del 14 d'abril, i jo ja sé el que el meu deure em dicta».¹⁴¹⁴

Hi ha una segona conversa amb el president, que reproduïm a l'annex. Ametlla no renuncia a fer ús de la violència a través de l'exèrcit, més aviat sembla proposar-la en tot moment, en una concepció brutal del concepte weberian de monopoli de la violència. A Ametlla li preocupa que la revolució pot fer perdre la guerra a la República, com també li preocupa la fi del món burgès i l'entrada en una dimensió desconeguda. Però Companys es manté ferm en el seu plantejament i no afluixa: vol obeir el poble, no anar-hi en contra.

A diferència dels consellers, Companys no va perdut, té clar com actuar. El president creu que el poble és només la CNT. Ametlla estava convençut que la revolució – més aviat la continuació de la mateixa- es podia evitar. Amb vessament de sang, és clar. Però la majoria del govern català, abatut, creia que ja no s'hi podia fer res. I a Companys li semblava adequat acatar la revolució. En síntesi, la revolució es podia evitar amb els mitjans que podia obtenir la Generalitat, camí que Companys no va voler intentar. Per a Ametlla, la Generalitat tenia el deure d'esclafar la revolució. En canvi, el govern català s'ho pren d'una altra manera. A més de Companys, el més ben situat en aquestes latituds revolucionàries, el conseller catòlic Josep M. Espanya tampoc és partidari de «donar una segona batalla» i recuperar el control contra uns cenetistes que, si bé dominen l'ordre públic en detriment de l'ens autònom, són útils per lluitar al front.¹⁴¹⁵

1413 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...* p93.

1414 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p102.

1415 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...* p. 108, 117. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A. Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 272.

Paradoxalment, Ametlla és qui redacta el primer text del que esdevindrà el decret de creació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA), parla per ràdio anunciant-ne la creació. «Aquesta haurà de ser tota la meva discreta contribució a l'obra de la revolució. Que no se'm tingui per retret!». La creació del CCMA suposa la «capitulació legal del poder legítim davant el poder revolucionari». La revolució impedeix l'ajut de les democràcies occidentals. Quan la República s'allibera de l'anarquisme, es ven al domini comunista, de manera que les democràcies europees no la poden ajudar perquè ni anarquisme ni comunisme no són democràcies.¹⁴¹⁶

A criteri de M. Ramos, el CCMA no soluciona res perquè no té cap autoritat:

«tanto el gobierno de la Generalitat, presidido por Lluís Companys, como el Comité Central de Milicias Antifascistas, constituido tras un pacto político entre Companys y las organizaciones obreras, quedaron desbordados por la extrema fragmentación del poder y la violencia y la desestabilización económica del verano de 1936. Como el de Giral, el gobierno de la Generalitat era un ejecutivo monocolor que dejó de responder a la nueva correlación social y política. Por su parte, el Comité de Milicias, a pesar de su flamante adjetivo de “central”, tampoco llegó a imponer su autoridad sobre la multiplicidad de comités, milicias y facciones sindicales».¹⁴¹⁷

Ametlla és testimoni de l'expedició de passaports a la conselleria de Governació. El conseller Espanya, qui no para d'expedir-ne, també estava disposat a actuar contra la revolució amb la força pública, d'acord amb la proposta d'Ametlla, però no pot fer cap pas en aquest sentit perquè la majoria del govern català no ho vol, incloent-hi el president Companys.

Ja a l'exili, duu a terme tasques concretes per buscar una solució a la guerra d'Espanya, juntament amb altres personalitats. Les explica Jordi Amat i les hem vist a la processó d'ignorats quan hem parlat de Gaziell, el director de *La Vanguardia* durant els anys republicans. I també el propi Ametlla. A París treballa amb homes d'Unió Democràtica i altres homes d'Acció Catalana Republicana, entre ells Amadeu Hurtado, per la concòrdia i la reconciliació, en una pau sense vencedors ni vençuts i amb la convicció que la victòria de qualsevol contendent implicaria l'extermini físic de l'altre. Però no el rep ningú perquè no representa cap dels dos contendents. La seva intenció era forçar la implicació de França en qualitat de mediadora.¹⁴¹⁸

Claudi Ametlla apareix a totes les travesses que el situen en un hipotètic govern de conciliació de la Catalunya de postguerra, sempre després del triomf de les tesis de la tercera Espanya. Joan B. Roca Caball, una de les principals autoritats de la tercera Espanya en tant que vicepresident del comitè espanyol per la pau, diu sobre Ametlla:

1416 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 103, 178.

1417 José Luis MARTÍN: «Evolución política en la zona republicana...». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 285.

1418 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 206-207.

«L'Ametlla mereix un paràgraf a part. És un home digne i de major valor del que hom podia sospitar. És liberal i esquerrà, però vol un govern nacional, i un restabliment bàsic de les llibertats bàsiques, [la de] consciència primera que totes. És partidari de la pau».¹⁴¹⁹

Republicà històric, fa prevaldre la democràcia liberal per sobre de la forma d'estat. Així, quan torna de l'exili accepta presidir un comitè clandestí amb membres d'Esquerra Republicana i d'Unió Democràtica per posar fi al franquisme a través de l'entesa amb els monàrquics antifranquistes, amb la idea de restaurar la Monarquia en la figura de don Joan.

Religió i moral.

«Laic però no anticlerical ni antiburgès». Per a Ametlla, moralista sense ser ultracatòlic, la bona societat o alta societat «sovint és la dolenta», per abús de dones i alcohol. La vanitat i la pedanteria són pecats. Encara que no és possible esmenar errors passats, es mostra compassiu: «Tinc una alta consideració envers els penedits i els conversos». Quan és governador civil de Barcelona, destina tres membres de la policia secreta per a segrestar revistes pornogràfiques als quioscos. A Ametlla l'escandalitza la creença que se les quedaven totes, sense obeir l'ordre de destruir-les.¹⁴²⁰

A l'inici de la seva etapa com a governador civil de Girona visita *mutu proprio* el bisbat «perquè començar el meu mandat ignorant la palesa realitat de la força moral de l'Església em semblava una contradicció amb la meva noció del govern». Partidari del laïcisme. A favor de la secularització de cementiris, que justifica dient que qui té millors mitjans per administrar-los són els ajuntaments, que ho faci l'Església és una reminiscència del passat, on el poder civil no disposa d'aquestes capacitats. Posa pau entre un alcalde que està a punt d'entrar en un cementiri i un capellà intransigent que s'hi oposa i l'insulta. Critica que l'Església es queixi adduint motius religiosos i espirituals quan allò que li molesta de la secularització dels cementiris és una qüestió estrictament material: no seguir cobrant. La legislació republicana manlleua la propietat dels cementiris a l'Església i la cedeix als ajuntaments: «Los cementerios estarán sometidos exclusivamente al poder civil». Molt crític amb l'Església, a qui considera part integrant de les dretes que van desentendre's de la República des de l'adveniment mateix del règim per incomprensió i intolerància cap al nou sistema polític, Ametlla no era anticlerical. Considera l'anticlericalisme una «tara» del republicanisme, com demostra en un altre fragment referit als cementiris reproduït a l'annex.¹⁴²¹

Més tard es contradia a si mateix i considera la secularització dels cementiris i la prohibició dels crucifixos a les escoles com a mesures polèmiques: «Tinc per desgraciadíssimes aquestes dues

---

1419 Carta de Roca a Sugranyes 12-7-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 590-591.

1420 Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p. 15. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 53, 89, 214, 274.

1421 Art. 27 CRE 1931. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p141-148.

disposicions. No crec que augmentessin en cap unitat el nombre d'adeptes a la República; en canvi, estic segur que li alienaren molts milers de voluntats republicanes o propícies a esdevenir-ho». Creu que és un exemple de demagògia i extremisme, en un fragment reproduït a l'annex. Per a Ametlla, aquestes dues mesures són sengles disbarats que formen part d'una «covardia cívica», consistent a veure qui la feia més grossa per tal de no poder ser titllat de dretà. Segons Ametlla, la República no va ser ni havia d'ésser cap revolució – fins a la guerra, és clar, quan la dóna per vençuda ja el 1936-, en una percepció del règim oposada als governants, que parlen de revolució en la seva retòrica per a referir-se al canvi de règim esdevingut el 14 d'abril de 1931.¹⁴²²

Ametlla critica «la mena de religió *incordial, inapostòlica* i exterior, pròpia de la decadent Església Catòlica a Catalunya». La concreció geogràfica és important perquè desmenteix la teoria de les dues esglésies, o de tarragonins contra toledans, que en gran part es correspon a l'Església a Catalunya contra l'Església a Castella o Espanya. Ametlla retreu a l'Església la seva proximitat als rics i als interessos llurs, així com no haver educat políticament el poble, que en les eleccions lliures del període republicà diposita la seva confiança en agitadors professionals, sense veure el risc que això comporta.¹⁴²³

Ametlla atorga càrrega simbòlica a la impossibilitat de tornar a l'estat de coses anterior a juliol de 1936: «no hi ha redempció». Per a Ametlla, el gir massa cap a l'esquerra de ERC, fins i tot abans de la guerra i en una contradicció entre aquest Ametlla novament conservador i l'Ametlla socialitzant que hem conegut a les planes de *La Humanitat*, és una pecat i una mostra del suposat feixisme del partit català hegemònic per part d'un català autòcton que la historiografia catalana dominant ha tendit a ignorar:

«Pecat contra l'esperit, monstruós pecat, que consisteix a traïr allò que hom sap que és nociu per a la comunitat. Abominable ficció, feta en cinc anys de prèdiques demagògiques, de crides a la violència, d'incitacions a l'exterminació [sic] de l'adversari, car per aquells avançats, perfectes feixistes de l'esquerra, la pàtria només són ells i el seu partit».¹⁴²⁴

Ametlla representa la versió laica d'una visió socialment excloent. Entrant en la vida privada d'hom diu que la gent de bé són «bons ciutadans i bons pares de família». Amb l'excepció important de la religió, és un concepte molt semblant al de l'Església catòlica, que Rosa Regàs sintetitza així: «un hombre de bien es un hombre conservador y cristiano».¹⁴²⁵

1422Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p148-149.

1423Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p24.

1424Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p111.

1425Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p134. Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p115.

Repressió i exili.

Geni i figura, Claudi Ametlla no s'està de res. S'horroritza quan veu que totes les senyals de civilitat, enteses com la vida burgesa, desapareixen de la Barcelona revolucionària el juliol de 1936. L'avergonyeix que tothom vesteixi com un obrer, fins i tot aquells que tenen una condició social més elevada, de la qual cosa es dedueix que no se suma a la nova moda. Un dia aquells que dominen els carrer, probablement *elements* cenetistes faistes, semblen reconèixer-lo, però no es posen d'acord sobre si era governador civil de Barcelona o de Girona. Sumat a la proposta deshonest que Companys refusa, Ametlla entén que el seu lloc no és en una Catalunya revolucionària de la qual parla com si hagués fet un viatge a la Lluna, a la dimensió més desconeguda possible, i no triga a marxar.

Ametlla explica com antics dretans (no *passejats*, és clar) s'afilien a les esquerres per evitar la repressió, tot i no creure en els principis de la seva nova organització. Les autoritats han perdut el poder, que ha passat en mans de la FAI. Ha fallat l'autoritat i, amb això, ha fallat tota la resta. Amb tot, per a Ametlla, el més inquietant després del fracàs del cop d'estat és l'absència d'autoritat: «El poble està en estat de guerra, çò és, que ningú no treballa, que unes colles armades el guarden a l'entrada i a la sortida [de Barcelona] demanant els papers a tothom, mentre altres patrullen incansablement pels carrers principals, plens de fervor revolucionari que encara no han trobat en què esmerçar».¹⁴²⁶

La pèrdua de tots els senyals de vida burgesa va més enllà de l'aspecte anecdòtic, ja que amb la desaparició del seu *modus vivendi*, Ametlla se sent amenaçat. S'inverteixen els rols socials: els burgesos, Ametlla inclòs, deixen d'anar en cotxe i van a peu, mentre els revolucionaris passen a anar amb cotxe. Els antics votants de la Lliga semblen transeünts, vesteixen espartenyas, sense coll de camisa ni corbata. Podem dir que Ametlla practica una mena d'exili interior abans de marxar físicament cap a l'exili francès, el dels que esperaven poder tornar aviat. És «una imatge de la por, aquesta processó lamentable; una por corpòria, visible i tangible com una cosa material amb contorns nets i delimitats. Una por insuperable, irracional, instintiva, com la por que desfà el ramat de moltons, perdut el pastor». Vet aquí una altra mostra de poble perdut, ovelles esgarriades que ho són perquè han deixat de seguir el Bon Pastor, en aquest cas en forma laica d'estat burgès liberal. Ametlla hi insisteix: «Aquesta extraordinària mobilització d'homes vençuts sense combatre m'impresionà fortament». I «l'espectacle del carrer, quant a la indumentària, comença a ésser la realització de l'ideal revolucionari: la pobresa general i obligatòria».¹⁴²⁷

1426 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p41.

1427 Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p86-88.

És exili del 36, malgrat llur condició de diputat del Front Popular. Josep M. Espanya li firma el passaport i li confirma que estava amenaçat per la FAI. El 14 d'agost de 1936 Ametlla s'embarca amb la seva dona i els seus tres fills al port de Barcelona en un vaixell francès que els desembarca a Port-Vendres, França. Ametlla ho explica així: «Sí, tinc dret a partir perquè jo podria servir la guerra, però no puc servir la revolució». Alhora, lamenta la pèrdua d'una situació econòmica i social (no política) privilegiada. Ja a l'exili, «Ametlla es va negar en rodó a col·laborar en la revista de propaganda franquista Occident dirigida per Joan Estelrich».¹⁴²⁸

Malgrat que la seva vida corria perill si romania a la Catalunya dels primers mesos de guerra, amb l'ordre públic sota el control de la CNT-FAI i de comitès de tots els partits del Front Popular, la cosa es va calmar a mesura que el govern de la Generalitat recuperava el control de la situació. Com Ventura Gassol, Ametlla hauria pogut tornar a la Catalunya en guerra, passats els primers mesos de la mateixa, i no li hauria passat res. Una altra cosa és que Companys volgués escoltar els savis consells d'Ametlla, després d'haver hagut d'escoltar la inacceptable proposta de disparar contra el poble català, proposa que hem vist com el president de la Generalitat va descartar.

Ametlla torna del seu exili, en el qual passa per París però que viu majoritàriament des de Perpinyà, el 1948, el mateix any que torna Boronat. A diferència del nostre biografiat, no li passa res. Malgrat haver estat condemnat per la *Ley de Responsabilidades Políticas*, se li permet recuperar tots els seus béns i propietats.

Tercera Catalunya?

Sí, per les tasques a París en favor d'una pau immediata sense vencedors ni vençuts, recollint així les essències de la tercera Espanya. Ara bé, la incidència de les seves gestions seria molt inferior a la del primer comitè per la pau, o comitè espanyol, presidit per Mendizábal. Si les tesis de la tercera Espanya que aquest darrer encapçala s'haguessin imposat, Ametlla hauria pogut formar part del govern català de postguerra.

5.3. Josep M. Boronat.

Breu presentació.

Josep M. Boronat Recasens (Tarragona 1904 – Barcelona 1969). Advocat, professor de català i polític d'Acció Catalana que havia estat president de les joventut del partit dels intel·lectuals. Si bé fa uns anys vam escriure la seva biografia, sempre amb la direcció de Montserrat Duch i amb el redactat de qui escriu aquesta memòria, ens centrarem aleshores en la seva trajectòria personal i professional. Per a aquesta memòria, ens adaptem millor a l'estructura dels vuit punts amb la qual

---

1428Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p27-29.

analitzem tots els integrants del grup d'estudi, també en el cas del nostre biografiat. Deixem l'anàlisi de la Causa General per al capítol sis i incloem en aquest capítol quatre una lectura política – no personal- de la seva biografia-, així com una mirada breu, alhora que inèdita, a la *Siluetes de l'orador i Bastir una democràcia normal*.

La primera és una obra editada en els anys de la Segona República que, sota la formalitat de ser un manual (més) sobre oratòria, el difícil art ciceronià que tan bé es manifestava en Manuel Azaña, aporta un viatge fins a l'ànima humana, en una preocupació de Boronat pels aspectes psicològics que desconeixíem. I que pot qualificar-se de sorprenent, atesa la seva condició de jurista, polític i professor de català, però no metge ni psicòleg. La segona correspon a una magna obra de teoria política de la qual només hem pogut aprofitar-ne l'índex. En aquesta obra voluminosa concebuda durant el seu exili i que esperava acabar quan es jubilàs, Boronat es proposava analitzar els problemes de la societat del seu temps circumscrits a Catalunya – i, per tant, a Espanya-, separant Catalunya de Castella en tant que territoris amb tradicions ben diferenciades i elaborant un anàlisi diacrònic des de remots temps medievals i fins a la immediata postguerra mundial.

Categoria social.

Fill de menestrals rurals, una de les categories socials que constitueixen la base electoral d'Acció Catalana, com també la de professional liberal que Boronat adquireix a través de la seva formació acadèmica i l'exercici de la professió d'advocat. Però tornem als primers anys de la seva vida. Els seus pares són propietaris mitjans de terres (no terratinents o grans propietaris) que es traslladen a Tarragona per regentar un negoci de conserves i que poc després tornen al poble, a Altafulla. La mateixa condició de petits propietaris rurals, i també a Altafulla, es repeteix en el cas dels seus sogres. És una condició social que Carles Cardó idolatra, que al filòsof vallenc li serveix per minimitzar el conflicte social al camp català i poder criticar Companys i la seva Llei de Contractes de Conreu. Però, alhora, és una condició social no humil i tampoc benestant que permet a Boronat obtenir uns ingressos per poder viure durant el seu exili en els anys que passa sense trobar cap feina, a costa del patrimoni dels seus pares. I que serveix perquè la seva esposa i la seva única filla no passin penúries ni els manquin aliments durant els primers anys de postguerra, els més durs.

Boronat fabrica el seu futur i adquireix una categoria social intermèdia, de classe mitjana, en funció dels seus estudis, l'accés als quals el determina llavors el nivell de riquesa de la família a la qual pertany. En bona part, la formació de Boronat és autodidacta, segurament pel que fa als aspectes menys acadèmics o academicistes i més relacionat amb la cultura en general. De petit els seus pares l'envien a Valls, on Boronat descobreix la Biblioteca Popular de la Mancomunitat. Cursa els estudis de mestre, i així compleix amb l'aspiració social més habitual dels fills de la menestralia rural.

Però Boronat té més aspiracions culturals i després cursa dret, que era la seva dèria, sobrepassant així les seves teòriques expectatives de classe. Exerceix de passant al despatx del seu amic Josep M. Casassas i després ja com a advocat. A més, Boronat també és professor de català per a funcionaris i exerceix de professor en un seguit de cursos, també en barris populars. Per si tot plegat fos poca cosa, Boronat és un poeta. Però, a diferència del poeta aficionat Ventura Gassol, deixa les seves composicions per a l'àmbit domèstic i només s'han editat molt després de la seva mort.¹⁴²⁹

A més de la seva obra poètica, és autor d'un assaig sobre la creació de l'ONU, d'una ponència que li encomana la Generalitat a l'exili i va iniciar la recerca per al que havien d'esdevenir dues obres de teoria política, iniciades també en la solitud dels primers anys d'exili i que pretenia acabar durant la seva jubilació, cosa que no va poder fer perquè li va sobrevenir la mort. El títol d'aquestes dues obres inèdites i inacabades és significatiu per a qui va viure tants canvis de règim: *La maduresa política* i, sobretot, *Bastir una democràcia normal*. Des de l'etapa dels seus estudis la seva vida transcorre a Barcelona, però va a Altafulla sempre que pot.

La seva participació a la justícia especial de guerra és una experiència extrema que marca una cesura en la seva trajectòria vital i professional i que condiona la resta de la seva vida. En aparent oposició flagrant a la seva condició de catòlic practicant i, per tant, de seguidor del missatge evangèlic, ha de passar per sobre del primer manament i dicta penes de mort en el transcurs de la seva actuació en un d'aquests tribunals. Malgrat que al final de la guerra la República crida al front tots els homes amb edats compreses entre el 17 (16 en alguns casos) i els 37 anys, una franja d'edat amplíssima dintre de la qual s'hi troba Boronat, el nostre biografat evita anar a la guerra, en formar part d'una «porció de funcionaris i empleats públics considerats imprescindibles en els seus departaments». En aquest cas, el de president del Tribunal Especial de Guàrdia número tres de Barcelona.¹⁴³⁰

Gràcies als contactes amb els companys d'Acció Catalana Republicana, troba feina a l'Espanya franquista. Boronat passa els últims anys de la seva vida com un català anònim que exerceix d'assessor legal, no d'advocat, a la Catalana de Gas i Electricitat.

La qüestió social.

A *Bastir una democràcia normal* defensa la justícia social en el sentit de consolidar una classe mitjana, que entén base de l'equilibri inexistent en una societat polaritzada o profundament desigual com ho va ser la de la Segona República, realitat dicotòmica que aquest règim no va poder revertir

---

1429 M. Mercè BORONAT BLANCH, Francesc BLANCH CANYELLES, Maria PORTER MOIX: *Josep Maria Boronat i Recasens. Esbós biogràfic i petita antologia*, Centre d'Estudis d'Altafulla, 2005.

1430 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 70.

per la poca durada del qual. No es considera dretà ni tampoc socialista o socialitzant, molt d'acord amb l'ideal centrista de l'Acció Catalana primigènia i dels primers anys de la República.

Nacionalisme.

Amb la proclamació de la República, penja la senyera al balcó de l'edifici de la Universitat de Barcelona. Bandera que tenia des de feia temps, però que no podia exhibir públicament a causa de la prohibició que en fa la Dictadura. Quan realitza aquesta acció, té un encontre gairebé hostil amb un grup de treballadors, a qui ha de convèncer que la senyera és la bandera de tota Catalunya, i no la bandera de la Lliga, com argumentaven aquells. Boronat defensa que la bandera aglutina catalans i va més enllà de l'elitisme lligaire.

Pere Anguera ens explica l'episodi, esdevingut el 14 d'abril de 1931:

«A primera hora de la tarda sorgiren a totes les barriades manifestacions espontànies encapçalades per nois i noies amb banderes catalanes i de la República; cap a les quatre de la tarda, un grup dalt d'un camió arribà a la plaça de la Universitat i, davant els aplaudiments dels espectadors, penjà una gran bandera catalana al terrat més alt de l'edifici, si fa no fa al mateix temps que se n'hissava una altra als punts més enlairats de l'Ajuntament i de la Generalitat. [...] moltes senyeres s'havien hagut d'amagar durant la Dictadura».¹⁴³¹

En una reinterpretació del dia de Sant Jordi, «la Generalitat proclamà el 23 d'abril [de 1931] Diada de la Bandera Catalana, per a celebrar la recuperació de les banderes històriques que s'havien hagut d'ocultar durant la Dictadura», com ens recordava abans Boronat.¹⁴³²

Durant el franquisme, Boronat no serà tan inclusiu en el seu nacionalisme. En un dels seus poemes parla de Catalunya com un país sotmès a xarnegos conqueridors. També obre la porta a la possible independència de Catalunya, per tal com no quedi sotmesa a aquella dictadura. Amb totes les reserves que mereix la Causa General, documentació inculpatòria i en cap cas neutral, el funcionari judicial Antoni Lloberes Tagell qualifica Boronat de «separatista acérrimo».¹⁴³³

Cultura política.

Acció Catalana (Republicana) és l'únic partit en el qual va militar. La seva participació en política va des del moment de la fundació del partit fins a l'exili de Boronat.

Per a Montserrat Duch, Josep M. Boronat representa l'ideal noucentista i ho demostra sobretot en l'ús del català, del qual va ser professor, com va dir en l'acte de cessió del fons personal de Boronat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, celebrat el gener de 2015. Per a Montserrat Baras, en aquells que corresponen als anys de joventut de Boronat, catalanisme equival a noucentisme. Jaume

---

1431Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p200-201.

1432Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p97.

1433 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.4, p. 93, 19/7/1944.

Bofill Matas, destacat intel·lectual de l'Acció Catalana que prologa l'únic llibre que Boronat aconsegueix editar en vida, parla a la Conferència Nacional Catalana i constitutiva del partit de teories noucentistes de creació de la nació a través de la cultura.¹⁴³⁴

Estic plenament d'acord amb la consideració de Boronat com a intel·lectual noucentista en el sentit que indica Montserrat Duch, que tornarà a aparèixer més endavant en aquest mateix apartat. Així mateix, hi ha certa discrepància sobre el Noucentisme com a moviment. Me'n faig ressò, com no pot ser altrament en una memòria que té esperit crític.

Podem donar la següent definició canònica de Noucentisme:

«El noucentisme es contraposa al modernisme i defensa el retorn a un classicisme d'arrel mediterrània basat en l'ordre, el seny, la mesura i la civilitat. L'intel·lectual noucentista es vincula al nou marc institucional i defensa un projecte social i polític que la Lliga Regionalista fa seu: la "Catalunya ciutat". Propugnen un país ordenat, on la urbanitat superi el ruralisme. La producció noucentista és important en les arts plàstiques i l'escultura, i especialment en poesia, amb autors com Josep Carner, Guerau de Liost i Carles Riba. En arquitectura destaquen les construccions escolars»¹⁴³⁵.

I aquesta altra, a partir de Jordi Casassas, historiador dels intel·lectuals catalans. El Noucentisme està lligat a la difusió social del catalanisme. És un projecte polític dut a la pràctica primer des de la Diputació de Barcelona i, un cop assolida, des de la Mancomunitat de Catalunya. Els màxims difusors de la ideologia o programa polític noucentista són Enric Prat de la Riba i Eugeni d'Ors. Aquest moment marca la incorporació definitiva dels intel·lectuals catalans a la vida política, d'acord amb la tendència dominant a Europa, «avalant programes polítics i aportant la seva vàlua en el govern de les institucions». Sense oblidar la seva dimensió nacionalista: el noucentisme és una crítica i una reacció al sistema polític de la Restauració, caracteritzat per la corrupció i el caciquisme, alhora que busca reforçar el reconeixement de la personalitat política diferencial catalana. Ni la cultural: «amb el noucentisme la cultura va prendre un sentit essencial ja que el mateix Prat definia la nació com a unitat de cultura, idea que compartien altres destacats noucentistes inicials, com Jaume Bofill i Mates».¹⁴³⁶

Enric Ucelay també té coses a dir, sobre el Noucentisme. Tanca tota la polèmica amb aquestes paraules lapidàries. Per a Ucelay, a Catalunya «s'ha confegit una codificació cronològica que ordena la història cultural i que és del tot falsa». Modernisme, Noucentisme o Avantguardisme «resulten categories escolars i poc més». Susanna Tavera assenyala breument una onada vinculada a l'anarquisme i sectors del republicanisme d'autors que es defineixen com a antinoucentistes durant la dècada dels 1910. Es tracta d'un antinoucentisme cultural, per tal com la CNT identifica el tan

---

1434 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p66-67.

1435 Museu d'Història de Catalunya.

1436 Jordi CASASSAS: *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya...*, p197-201.

idoltrat Noucentisme per la historiografia catalana dominant com un corrent cultural elitista, mentre que la voluntat dels confederals és l'accés universal a la cultura.¹⁴³⁷

Enric Ucelay diu més coses sobre el noucentisme. Primer, en sentit polític, que busca un estat propi i que és una ideologia superadora de la Renaixença:

«La preocupació no és la creació, sinó la consolidació definitiva d'una cultura nacional catalana, gairebé en el sentit de formar un establishment capaç de garantir la seva pròpia reproducció en el temps. En aquest sentit, el noucentisme era una ideologia nacional plenament conscient, confiada d'ésser, no una part d'un moviment nacional, d'un despertar patriòtic, d'un procés de creixement, sinó una civilització, una cultura madura».¹⁴³⁸

Segon, en sentit social, que és una ideologia al servei de la burgesa com a classe rectora:

«l'idioma era sotmès a un ordre que servia per a garantir el futur de la comunitat. Amb el temps, l'obra de civilitat comunitària arribaria fins als obrers; l'accés a la cultura serviria per a formar el proletariat de la nova societat, adaptar-lo a les noves necessitats del treball i formar-lo en el seu paper polític subaltern».¹⁴³⁹

Una conseqüència del noucentisme és la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, la creació del qual «responia a un programa d'institucionalització cultural en el qual l'IEC havia de tenir un paper cabdal afirmant la cohesió de la comunitat científica catalana i aconseguint-ne el reconeixement internacional. En aquesta orientació, l'establiment de la normativa ortogràfica i la coordinació i la planificació de la recerca eren els objectius bàsics».¹⁴⁴⁰

De la concepció noucentista se n'extreu un concepte urbanístic determinat. Hi ha qui parla d'una remodelació profunda del Raval i hi ha qui ho considera un eufemisme que evita dir que les autoritats catalanes republicanes, primer el president Macià i després el president Companys, el segon dels quals «a cañonazos», volien enderrocar «el espacio más ingobernable de Barcelona» i, ahora, «lugar de nacimiento de la clase obrera». Una política urbanística excloent heretada de la monarquia i que, per tant, no dista gaire d'aquella que deixa les classes populars fora d'un Eixample que havia de ser un espai interclassista, com havia ideat el republicà Ildefons Cerdà, però que acaba essent un espai urbanístic exclusivament burgès, expulsant el proletariat al afores de la ciutat o, fins i tot, fora de la mateixa, en les anomenades cases barates. ERC suma a la demolició del Raval, en un pla massa ambiciós que no es fa realitat per culpa de l'adveniment de la guerra civil, un pla per limitar el creixement de Barcelona i fomentar-lo a les ciutats de comarques, afavorint així l'extensió del catalanisme.¹⁴⁴¹

Interpretem que estem tractant el concepte urbanista dels anys trenta, manifestat ja els vint:

1437 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 18-19. Enric UCELAY: «Evocacions recurrents...». A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República!...*, p. 205-206.

1438 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 39-40.

1439 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 40.

1440 Jordi CASASSAS: *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya...*, p. 202.

1441 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 143-145.

«La familia, la escuela, el negocio, el taller, el periodista, la propiedad... tienen unas dimensiones humanas y constituyen la base material de un orden moral sostenido sobre la propiedad y la libertad, la participación y el amor por la cultura, devienen un tópico catalanista».¹⁴⁴²

Sense oblidar una possible causa de la fi del Modernisme, i que explicaria interrogants que hi ha qui no sap o no vol resoldre. L'explicació és que, un cop la burgesia catalana ha obtingut un cert grau de reconeixement i de prestigi social perquè el monarca l'ha ennoblida, aquells que hereten els títols nobiliaris de nova creació ja no necessiten fer més construccions sonades perquè ja han quedat prou distingits. El Modernisme s'acaba. I els seus edificis cauen en el desinterès generalitzat fins que el turisme ha demostrat recentment que poden ser font de riquesa. Comença el Noucentisme.¹⁴⁴³

Boronat no és l'únic noucentista que hi ha a Acció Catalana, el partit dels intel·lectuals. Guerau de Liost, una referència a la poesia de la mítica Occitània, és el pseudònim literari de Jaume Bofill Matas. Boronat va escriure la *Siluetes de l'orador*, un llibre sobre oratòria perquè no era un orador especialment brillant i que va prologar el propi Bofill Matas. Boronat no té cap càrrec important al partit, però sí a les joventuts, de les quals va ser-ne president.

Hem d'entendre la seva militància a Acció Catalana com una reacció de la joventut de la qual forma part. Una joventut combativa contra les generacions consolidades, com passa tantes altres vegades. El partit neix a partir d'una escissió de Lliga Regionalista. Arran de la Conferència Nacional Catalana -1922-, els membres de la joventut de la Lliga són expulsats del partit conservador català i constitueixen un nou partit. Pel que fa a Boronat, no es produeix aquesta militància prèvia i ingressa directament al nou partit.

Jordi Casassas posa aquest cas en el context de la joventut dels vint, que porta també, en casos que no són el de Boronat, envers solucions més a l'esquerra -UdR, CNT-: «La joventut que pujava veia en el conformisme general un motiu d'angoixa i desesperació [...] [i] en la cultura i inconsciència de les classes populars, una xacra que calia «redimir»». Claudi Ametlla defineix els tres perfils dels nouvinguts a l'Acció Catalana nata el 1922, que defineix com un partit de classe mitjana: menestralia, dependència mercantil i professionals liberals. Boronat és fill de la primera per naixement i es guanya l'entrada a la tercera com a advocat.¹⁴⁴⁴

Em queda el dubte de saber fins on hauria pogut arribar el meu biografiat si Acció Catalana hagués ocupat una posició hegemònica en la política catalana, que hauria obtingut si no s'hagués produït el cop d'estat de Primo de Rivera, que talla una progressió ascendent d'un partit que havia aconseguit

---

1442 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 174.

1443 Museu del Modernisme de Reus

1444 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p40-41. Jordi CASASSAS: «El context històric...». A: Enric PUJOL: *La matemàtica de la història...*, p27. Les cometes són originals.

ja desbancar la totpoderosa Lliga. O si hagués anat a un altre partit sense tants intel·lectuals i en el qual potser hauria pogut destacar.

A l'exili desitja la restitució de la democràcia, però no necessàriament la república com a forma de govern. Sigui amb República o amb una Monarquia en favor de Joan de Borbó i Battemberg, el *conde de Barcelona* que no va ser rei perquè el seu únic fill supervivent se'l va saltar, Boronat espera la restitució de la democràcia i de la Generalitat. Si això no és possible, s'obre la porta a una Catalunya independent. En la línia de tot l'exili republicà, espera la ràpida caiguda del règim de Franco acabada la Segona Guerra Mundial i té un gran desconsol quan veu que les potències vencedores – excepte la URSS – no foragiten el dictador del poder¹⁴⁴⁵.

Josep M. Boronat treballa en dues obres de teoria política durant el seu exili, que no pot enllestir i que es deixa per al moment de la seva jubilació, quan la mort li sobrevé molt d'hora. Com a conseqüència, Boronat no va acabar-les ni es van poder publicar. Tanmateix, va deixar molts esbossos i un esquema més o menys clar d'una d'elles, *Bastir una democràcia normal*, reproduït a l'annex i de la qual parlem tot seguit.¹⁴⁴⁶

Boronat fa referència a altres republicans liberals, com Amadeu Hurtado, del seu propi partit i a qui coneixem de la processó d'ignorats, Antoni Rovira Virgili, José Ortega y Gasset, Luis Bello i Salvador de Madariaga. També indexa Joan Maragall i Francesc Cambó. Tot i que no estiguin indexats, podem suposar que les referències que Boronat volia incloure en la seva magna obra van més enllà. Boronat no era cap polític professional, sinó advocat i professor de català. Conèixer la teoria política d'aquests autors, i segurament d'altres que no cita, ens indica que està en possessió d'un gran nivell cultural, molt en la línia de l'ideal noucentista que Montserrat Duch observa en Boronat, així com fent mèrits per justificar la seva militància a Acció Catalana, el partit dels intel·lectuals catalans.

Així mateix, els exercicis d'erudició que Boronat realitza en l'índex d'aquesta magna obra tenen encara més mèrit, si considerem que la concep a l'exili i, per tant, allunyat físicament de la seva biblioteca particular. A les cartes d'exili demana a la seva esposa les obres que té a casa i que creu convenientes i adequades per a la realització d'aquesta obra de teoria política. Establint un paral·lelisme amb *Les dues tradicions*, magna obra de Carles Cardó també concebuda a l'exili i malgrat les reiterades peticions, podem considerar que Boronat «tenia a la mà un mínim de fonts bibliogràfiques», i no totes les que hauria volgut o necessitat.¹⁴⁴⁷

Com a anàlisi detallat, Boronat sembla concebre una magna obra, a la llum d'un índex que consta de divuit capítols, amb els corresponents subapartats, que en són uns quants per a cada capítol. Al

---

1445Edgard SANSÓ: *Josep M. Boronat...*

1446Josep M. BORONAT: *Bastir una democràcia normal*, AHCT, fons personal Josep Maria Boronat Recasens.

1447Ramon SUGRANYES DE FRANCH: «Presentació». A: Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p10.

seu torn, agrupa els capítols en quatre grans àrees o temàtiques. També inclou alguns subapartats subratllats, per una raó que ignorem, però que potser no té més importància perquè no semblen ser jeràrquicament superiors als que no ho estan, i que constitueixen la majoria. No és un fet menor que les quatre grans àrees o temàtiques, o parts d'un llibre que es presumia voluminos i ben fonamentat, tinguin totes un mateix nombre de capítols – cinc-, amb l'única excepció de la darrera. A més de ser erudit, Boronat també era mentalment ordenat.

El primer dels quatre grans apartats és «Un enunciat». Engloba els cinc primers capítols i serveix per fer un repàs històric des d'un passat medieval inconcret però anterior a la unió dinàstica entre les Corones de Castella i d'Aragó fins a l'actualitat. Al capítol u, «L'empenta creadora», Boronat es remunta fins a l'edat mitjana per anar a buscar «les democràcies ibèriques medievals», que sens dubte ens recorden al que ens n'ha explicat Carles Cardó a través dels pòtics de *La Paraula Cristiana*. Una època molt distant en la qual Boronat ja defensa l'autonomia de Catalunya i de Castella, l'una respecte de l'altra, per tal d'esdevenir grans. Considera l'aliança dinàstica manifestada a través del matrimoni dels Reis Catòlics «coordinació», no la «unió» que propugna el nacionalisme espanyol de dretes. Al capítol dos, «Despersonificació», apareix la intromissió estrangera en els assumptes d'Espanya, correctament identificada com a Castella i Catalunya, ja que es refereix a una època històrica on el regne d'Espanya pròpiament encara no s'havia creat.¹⁴⁴⁸

El tercer capítol, «Introspecció», mostra un Boronat clarament liberal i que no enyora l'Antic Règim. Només el record d'aquelles distants democràcies medievals, en una concepció cardoniana d'una llibertat prèvia a l'absolutisme monàrquic que, amb uns postulats teòrics liberals, Azaña també comparteix. Situa al mateix sac absolutisme i feixisme. Amb tot, distingeix que a Espanya, en comparació amb França, el poder absolut del monarca és, a més, improductiu. Assenyala «el romanticisme, mal de l'època a tot Europa», amb la qual cosa demostra que es pot ser catalanista sense caure en les odes a les patums de la Renaixença. També es pregunta si les guerres civils són un mal endèmic a Espanya, quin és el caràcter de la Dictadura – la de Primo- i va a trobar els remeis en Ortega Gasset.¹⁴⁴⁹

Al quart capítol, «Retrobament», critica «el torn pacífic de poder» de la Restauració, busca la solució en la generació del 98 i en el regeneracionista Àngel Ganivet i assenyala Catalunya com la porta d'entrada ibèrica a Europa, mentre que va caracteritzant Castella com un territori notablement endarrerit, en comparació amb la industrialització de Catalunya i Bascònia. Al cinquè capítol, «Una cruïlla decisiva», Boronat arriba a la seva actualitat: els anys quaranta del segle XX. Qualifica la darrera guerra civil, la que ha viscut (1936-1939), de «bogeria col·lectiva». «Catalunya també

1448Josep M. BORONAT: *Bastir una democràcia normal*, AHCT, fons personal Josep Maria Boronat Recasens.

1449Ídem.

recorre a Espanya pels seus problemes interiors». Assenyala «el problema essencial», segurament emprant el concepte cardonià sinònim de «qüestió» i que el propi Boronat utilitza més endavant, la dicotomia entre fer «un país normal» o seguir sent una «olla» font de guerres civils. En contrast amb l'Espanya de Franco, Boronat pren el model de democràcia liberal imperant a Europa.¹⁴⁵⁰

El segon gran apartat es titula «Un plantejament» i engloba els capítols 6-10. Al capítol sis, «Uns factors ineludibles», Boronat parla de diverses matèries. En geopolítica, cita Rovira Virgili. En història, parla del passat imperial castellà o català. Lamenta la manca d'una classe mitjana que posi equilibri a una societat polaritzada. Parla d'Espanya com «un estat complex», potser multinacional, en la línia del pensament cardonià, o federal, en la línia del pensament de Rovira Virgili. Més aviat sembla decantar-se pel segon. Distingeix la política conservadora castellana del liberalisme català i el tradicionalisme (carlisme) basc. Fins i tot entra en psicologia i compara la passió intermitent de Castella, com un *geiser*, amb l'entusiasme actiu de Catalunya. Espanya és l'eterna absent del món actual i no hi juga cap paper important.¹⁴⁵¹

El capítol set es titula «Un estat desequilibrat: els tres desequilibris: nacional, social, ideològic», en un anàlisi concebut de manera semblant al Carles Cardó de «La moral de la derrota» i *Les dues tradicions*. Boronat lamenta l'hegemonia castellana, altre cop la manca d'una classe mitjana com als països nòrdics o als EUA potseriors al New Deal i com a conseqüència del latifundisme. Tot i que catòlic practicant, lamenta també la presència d'una sola religió, la catòlica, convertida, a més, en religió d'estat, i no una pluralitat religiosa com en altres països europeus. Més endavant ens explica com la pluralitat de religions en un mateix país, cosa que a Espanya no es dona ni s'ha donat mai, porta vers la democràcia.¹⁴⁵²

El capítol vuit es titula «Un estat reressagat: gairebé tot està per fer» i tracta, altre cop, l'endarreriment peninsular, que ja suma «dos segles de retard» respecte a Europa. Parla de «fanatisme ideològic i religiós». Novament, contraposa una Catalunya caracteritzada pel parlamentarisme (es refereix a les corts medievals), el comerç i la filosofia lul·liana a una Castella que no té res d'això, però sí el Siglo de Oro, o Barroc. El capítol nou, «Un estat supeditat», contraposa la indústria catalana a una Espanya presa de potències estrangeres. Al capítol deu, amb el títol hamleticà «Ésser o no ésser», apareix el Boronat més republicà, alhora que distingeix entre llibertats i llibertins, extreu lliçons de la I i la II República, llavors ja models polítics pretèrits i vençuts, i es planteja la «necessitat d'una democràcia normal», que ens porta al títol de l'obra.¹⁴⁵³

1450Ídem.

1451Ídem.

1452Ídem.

1453Ídem.

El tercer gran apartat es titula «Un resultat» i engloba els capítols 11-15. Al capítol onze, «Capacitació i lluc polític», Boronat es pregunta «Què és una política?» i va a buscar respostes en exemples molt diferents, entre els quals ens sorprenen «La llegenda de Santiago» y *cierra España* i una misteriosa «frase del llibre de Lluís XIV», model de l'absolutisme monàrquic que Boronat avorreix i, alhora, exemple de bon governant de tots els temps.¹⁴⁵⁴

Al capítol dotze, «Sentit de continuïtat», es manifesta amb força el Boronat més demòcrata, ja que es proposa «educar un poble» a partir de la teoria política d'Amadeu Hurtado per tal de passar de les «multituds» que hem vist en el propi Hurtado i en altres membres del grup d'estudi a uns «pobles». Observa que en altres països europeus hi ha certa continuïtat fins i tot després de revolucions, mentre que Catalunya «té la seva tradició política interrompuda». En la línia de la concepció que els dirigents d'Acció Catalana tenien de si mateixos, proposa formar «uns quadres», és a dir, una minoria dirigent. Malgrat que propugna un sistema democràtic, s'ha de formar els governants, de manera força semblant a com es faria amb un rei. Boronat es pregunta per la psicologia de les masses o «de les multituds», però no cita Sigmund Freud, sinó un autor francès, menys conegut. El cita en francès, idioma que Boronat domina.¹⁴⁵⁵

Al capítol tretze, «Sentit de totalitat», Boronat se segueix preguntant com resoldre els problemes d'Espanya, quins cal resoldre primer i que cal resoldre'ls sense recórrer a l'exterior, ja que «ningú no ens ajudarà si no és per aprofitar-se'n», tot plegat per portar de nou el país ibèric vers un lloc més important en el concert internacional que no el que ocupa aleshores. Al capítol 15, «Sentit de possibilitat», Boronat fa un prec per «tocar de peus a terra», rebutjar les «panacees universals» i els extremismes de dreta i d'esquerra, «no voler resoldre-ho tot alhora» perquè porta al «tot o res» i sovint queda en el no-res. «La República» que Boronat vol reinstaurar té força feina per fer, i més que n'hi sortirà, ja que «en règims d'opressió tothom calla i quan es donen llibertats tothom crida».¹⁴⁵⁶

Al capítol 15, «Una solució nostra», té el bon criteri de plantejar un «resum de tot plegat», repeteix conceptes que volia tractar en aquesta tercera part de la magna obra que va concebre i situa, altre cop, Catalunya «al timó» d'Espanya «per més oberta i democràtica», en una tradició que hem vist com es remunta fins al pactisme medieval. Model que, si bé no és equiparable al model de democràcia liberal parlamentària que defensa Boronat, tampoc és el mateix que l'*ordeno y mando* de l'absolutisme castellà.¹⁴⁵⁷

1454Ídem.

1455Ídem.

1456Ídem.

1457Ídem.

El quart gran apartat, o quarta i darrera part de la magna obra que va concebre Boronat, es titula «Unes proves». Contràriament a les altres tres, no inclou cinc capítols, sinó només tres, en quelcom semblant als *Episodios Nacionales* de Benito Pérez Galdós, narració de la història de l'Espanya decimonònica des de la perspectiva del nacionalisme espanyol progressista l'últim tiratge dels quals abasta només set volums, en comptes dels deu habituals. De fet, Galdós va fer-ho tan bé que el diari dretà *ABC* publica els *Episodios* durant els anys de la Segona República Espanyola. Desconeixem el perquè d'aquesta mancança, és a dir, si la mort va sobrevenir-li i Boronat no va poder ni tan sols acabar l'índex de la magna obra que va concebre, o bé si aquesta era la seva voluntat i no volia incloure-hi ja més capítols, a la llum de tot el que es proposava escriure. A diferència dels *Episodios* i de les memòries «polítiques» del seu company de partit Claudi Ametlla, res no indica que Boronat tingués la menor voluntat de recrear un safareig constant.

Al capítol setze, Boronat conclou que «Els pobles democràtics», nom del capítol, «són els més avançats», primer subapartat del qual. A l'ensem, també «són els més forts», i posa Anglaterra com a exemple. Contrastant amb els problemes irresolts a Espanya, tot i que la Segona República ho havia intentat, assenyala «les lluites religioses i socials com a formadores de la democràcia». Si a Espanya aquestes lluites se circumscriuen a la Segona República i aquesta no dura gaire més de cinc anys, és lògic que el règim llavors imperant al país ibèric fos una dictadura. En una vessant més nacionalista, Boronat aposta per un estat federal. Al capítol disset, «Unes contraproves», Boronat rebutja novament els extremismes de dreta i d'esquerra, fidel al model liberal de democràcia. Per a Boronat, «si un aldarull triomfa és una revolució i si fracassa, un disbarat».¹⁴⁵⁸

El capítol divuit, el darrer, es titula «Uns exemples d'actualitat: l'alliberament a Europa». No inclou països del bloc soviètic perquè aquest encara no s'ha creat, ja que Boronat atura el seu anàlisi de l'actualitat al 1945, poc després de la fi de la Segona Guerra Mundial, en tant que els darrers esdeveniments que va proposar-se narrar són l'alliberament dels diferents països que havien caigut sota el jou nazi. El tracta en diversos països, entre els quals dedica a França, on l'havia viscut de primera mà, una atenció preferent. Sobre el país gal, arriba a la següent conclusió, que tanca l'índex d'aquesta magna obra: «L'alliberament en aquesta guerra [II GM] i en la guerra anterior [I GM] no és degut al poble alliberador, sinó al caràcter i al grau de desmoralització assolida».¹⁴⁵⁹

Finalitzada la nostra mirada sobre l'índex de *Bastir una democràcia normal*, obra que Boronat va deixar inacabada i que, per tant, roman inèdita, passem a veure quelcom sobre la *Siluetes de l'orador*, obra sobre oratòria amb pròleg de Jaume Bofill Matas i que Boronat sí que va aconseguir editar.

1458Ídem.

1459Ídem.

Boronat entra en la «subconsciència de l'orador» i tracta aspectes psicològics i emotius de l'oratòria, no en fa un anàlisi fred ni circumscrit als aspectes formals. És així perquè «El llenguatge té íntimes relacions amb la vida psíquica. El parlar és, en essència, un acte psicològic. El pensament i la paraula estan íntimament lligats. Si el pensament és el suport ocult, la paraula articulada és la liana torcívola, gerda i ufanosa que ben sovint cobreix totalment la bastimenta que la nodreix». I segueix: «Parlar és, per definició, exposar a altri els nostres sentiments; és manifestar, dir, expressar quelcom que està en el nostre cervell. Però, també, a la inversa, pensar és parlar-se a si mateix». És per això que «les persones més ben organitzades psicològicament parlen a soles, pensen en veu alta, especialment quan la cosa pensada els interessa vivament».¹⁴⁶⁰

Seguidament, Boronat fa una distinció important: «així com no tothom qui sap escriure és escriptor, així mateix, no tothom qui parla és orador». I no tothom domina les conjuncions correlatives i el llenguatge en general tan bé com Boronat, que altre cop ens demostra que no va anar a parar a Acció Catalana, el partit dels intel·lectuals catalans, per casualitat. Per a Boronat, «La gràcia d'un orador és [...] - tot tendint, però cap a una finalitat concreta-, el dir públicament i en el moment escaient, i sense que pugui fer marxa enrera, tot el que creu que llavors ha de dir, i res més i res menys, perquè en l'orador la paraula és una força, una energia, un feix de nervis, una dinàmica, un revulsiu, un verí, una catapulta o un estri contundent». Vet aquí el poder de la paraula. Ben parlada i ben emprada, és clar.¹⁴⁶¹

Tornem al subconscient: «Els fenòmens de la paraula interior tenen molt de semblant amb els de l'eloqüència natural o espontània: Totes dues classes de fenòmens neixen, s'afaiçonen i agafen llur impuls en els regnes del subconscient. Tant en l'una com en l'altra, cal una excitació interior o exterior molt forta, per tal que es facin palpables, per tal que es manifestin d'una manera prou clara, i, així, esdevenir entenedores a tothom». Per a Boronat, doncs, l'oratòria és una força interior que cal saber canalitzar per tal de manifestar-la públicament a hom i fer-la intel·ligible.¹⁴⁶²

L'orador és un home d'acció que domina una habilitat en part innata: «L'orador és un home públic, un home que cerca una eficàcia de cara a les masses, que té una estructura anímica d'home d'acció, que les seves paraules dites a la multitud tenen una finalitat sovint camuflada, però concretíssima en aquell moment determinat i que, per tant, ha de posseir, potser en el fons del fons de la seva manera d'ésser, unes qualitats naturals, subconscients, innates, que l'obliguin a actuar de la fàisó com ho fa».¹⁴⁶³

1460 Josep BORONAT RECASENS: *Siluetes de l'orador...*, p12-15.

1461 Josep BORONAT RECASENS: *Siluetes de l'orador...*, p15.

1462 Josep BORONAT RECASENS: *Siluetes de l'orador...*, p16.

1463 Josep BORONAT RECASENS: *Siluetes de l'orador...*, p21.

Quan parla públicament, un orador trasllueix la seva personalitat, la seva ànima, que no pot amagar: «la pedra de toc per a conèixer l'orador fet, al veritable orador, és d'acarar-lo a un públic. Llavors sembla tot un altre home diferent i no pas ben bé el mateix que coneixíem en la vida quotidiana. Presenta una personalitat més acusada, és més ell mateix, com si fos el sùmmum vibrant de totes les seves possibilitats i defectes. Així, doncs, no és que la veritable eloqüència, l'eloqüència adquirida, consisteixi en la formació artificial d'una nova personalitat, sinó que no fa altra cosa que posar en joc, d'una manera intel·ligent i viscuda, totes les nostres facultats, totes les forces ocultes de la seva ànima».¹⁴⁶⁴

Després de referir aquest desdoblament entre l'orador, o home públic, i el subjecte particular, o home anònim, Boronat parla del *self-control* o autocontrol – utilitza tant l'anglès com el català – per vèncer la por escènica. «És evident, doncs, que si l'orador vol arribar al màxim de perfecció que humanament és possible, ha d'aprendre a conèixer-se a si mateix i a excitar sempre un «self-control» eficient per tal d'arribar fins als cimals ambicionats». Aquest control, que porta al domini de l'oratòria, es fa amb l'acció continuada, és a dir, parlant en públic constantment. Perquè, malgrat que és quelcom innat, l'oratòria pot millorar-se a través de la pràctica.¹⁴⁶⁵

A més dels citats aspectes de fet innat, autocontrol i pràctica, per ser bon orador cal ambició, un temperament propici i disciplina. De fet, ser-ne és tan complicat que Boronat ho compara amb el concepte nietzscheà de «superhome», en una altra mostra d'erudició del nostre biografiat. En una nova mostra del brillant predomini que posseïa sobre el correcte ús de les conjuncions correlatives, «El veritable orador és per naturalesa un tipus d'home especialment creador, dinàmic, constructiu. Estima la lluita, l'eficàcia, l'actualitat, l'energia que tendeix cap a un canvi de sensibilitat, ja endut pel propi imperatiu vital, ja per una idealitat que el galvanitzi, ja per una ambició que l'empenyi. De jove, amb els seus titubeigs, marrades i giragonces ja sembla un poltre encabritat de tan sotraguejat com és; madur, diríeu que pertanyeix a la categoria dels súper-homes de què ens parla Nietzsche, tanta és l'energia domenyadora com irradia; vellard, encara té la grandesa de personificar uns sentiments col·lectius i d'esdevenir-ne el verb definidor i el símbol vivent indiscutible».¹⁴⁶⁶

Religió i moral.

Catòlic practicant de mentalitat postconciliar. No marxa cap a Unió Democràtica arran de la legislació anticlerical republicana, a diferència de molts dels seus amics del partit. És el cas de l'escriptor Tomàs Roig Llop i de l'advocat Josep M. Casassas, que deixen Acció Catalana i marxen, el primer cap a la Lliga a partir de l'escissió que encapçala Jaume Bofill Matas, el segon cap a UDC

1464Josep BORONAT RECASENS: *Silueta de l'orador...*, p22-23.

1465Josep BORONAT RECASENS: *Silueta de l'orador...*, p27.

1466Josep BORONAT RECASENS: *Silueta de l'orador...*, p32-33.

a partir de la ruptura que desencadena l'expulsió de Carrasco Formiguera del partit. Segons el testimoni de la seva filla, Boronat considerava els membres d'Unió Democràtica massa religiosos per al seu gust. I això que parlem dels catalans catòlics més oberts del període.

Boronat va tenir una filla, nascuda poc abans de la guerra. En una carta d'exili, adreçada a la seva dona, lamenta no haver-ne tingut més. Els fills no nascuts de Boronat són víctimes de la guerra, integrades per tots aquests grups: «els exiliats sense retorn, els morts a causa de les males condicions de vida al llarg de la guerra, els que van continuar morint encara a causa de l'abundant material de guerra que havia quedat abandonat pel territori i els naixements que no es van produir per l'excepcionalitat del moment». També són víctimes del franquisme, ja que als tres anys de la guerra que van impedir a Boronat tenir més fills s'hi han de sumar els anys d'exili a causa d'una Espanya a la qual no podia tornar.¹⁴⁶⁷

En els anys de solitud en l'exili, la religió permet a Boronat sublimar en una petita part l'enorme dolor espiritual que li provoca l'absència física de la seva família. És l'etapa de la seva vida en la qual té un acostament més íntim vers la religió catòlica. El capellà de Prada del Conflent certifica que coneix Boronat perquè assisteix assíduament a missa.

La seva concepció de la religió no té res a veure amb la de Franco. Mentre la religió oficial de la *España nueva* de Franco, que no obstant mira vers temps tan pretèrits com els monarques de la casa d'Àustria, no para de dur a terme actes religiosos de pompositat solemne, Boronat volia una altra cosa. Parla de la religió dels fets, en contraposició amb aquella religió de les aparences. En un llenguatge actual en diríem: fets, i no paraules. És un pensament i concepció de com ha de ser la religió que trobem també en Carles Cardó.

Repressió i exili.

Parlem de la repressió i exili sobre Boronat, és a dir, el moment en què aquest antic repressor d'un règim democràtic en temps de guerra es converteix en víctima d'un règim no democràtic en temps de pau. Boronat forma part de l'exili del 39. En el capítol sis parlem de Boronat en el paper de repressor, actuació que és anterior a la repressió franquista sobre el nostre biografiat.

Durant la guerra, que viu a Catalunya, hem de creure que no corre perill atesa la seva pertinença a ACR, partit del bloc lleial i amb presència al govern de la Generalitat. També hem d'entendre que, durant la major part de la guerra, no se celebra el culte públic i, en conseqüència, Boronat no pot exercir ni exhibir públicament la seva condició de catòlic practicant. Això no impedeix que Boronat amagui religiosos a casa seva, amenaçats durant els primers mesos de guerra a la rereguarda

---

1467 Joan SAGUÉS SAN JOSÉ: «La Guerra Civil: fractures socials i enfrontaments polítics». A: Conxita MIR (dir): «De les experiències d'autogovern al clam per l'autodeterminació. 1914-2014». A: Joaquim ALBAREDA (dir): *Catalunya, nació d'Europa. 1714-2014*, vol. III..., p. 117.

republicana. Així, Boronat salva del terror generalitzat contra l'Església un sacerdot i una jove que durant el franquisme ingressarà en una comunitat monàstica.

Tot canvia amb l'arribada de les tropes franquistes a Barcelona. Boronat no espera que això s'esdevingui i s'anticipa a la seva irrupció marxant cap a l'exili el gener de 1939. No viatja sol, sinó que ho fa amb la seva dona i la seva filla. Però un cop a Olot, corre el rumor que, arribats a França, separen les famílies als camps de concentració. Oferim a l'annex la notícia del diari *El Matí* sobre l'assistència de Joan Casanovas, president del Parlament de Catalunya, en una conferència internacional a París per al dret d'asil, anterior a la guerra. Si ho comparem amb els camps de concentració francesos, està clar que les autoritats gal·les no van basar la seva actuació en les conclusions d'aquella conferència, que es van prendre per unanimitat de tots els presents i «que no és altra que evitar que els refugiats polítics es trobin en una situació humiliant».¹⁴⁶⁸

Entre la realitat tan trista que els esperaria i el fet d'estar separats del marit o pare, Boronat i la seva dona decideixen que ell marxi cap a l'exili, mentre que la dona i la filla van a casa dels pares de la primera, i sogres de Boronat, des d'on viuran la guerra i els primers anys de postguerra. Marxant el 1939 Boronat evita una mort gairebé segura. De fet, és condemnat *in absentia* per la LRP, en un cas que, com que no deixa cap rastre documental sobre l'afectació als seus béns o fins i tot als béns dels seus pares, hem d'entendre que queda sense efecte.

Als pocs mesos de ser a l'exili, la nova junta franquista del CAB l'expulsa de l'entitat. El 13 d'agost de 1939 el CAB publica una llista d'advocats expulsats a perpetuïtat del col·legi professional «por encontrarse huidos y fuera de España», així com per haver participat en la justícia especial de guerra. És una llista de set col·legiats, entre els quals trobem Boronat.¹⁴⁶⁹

Boronat passa 1939 i part de 1940 a Dijon. Quan creua la frontera francesa, pot donar l'adreça de Fidel Parés, un conegut seu que feia anys que vivia a França, precisament a Dijon. És a casa d'aquest conegut, que viu amb la seva dona, de nacionalitat francesa, que Boronat passa els primers dies d'exili. Després, passa a viure en una pensió de la mateixa ciutat. El fet de poder-se dirigir al domicili privat d'aquell salva Boronat de passar pels camps de concentració. Però el fet d'haver evitat aquell infern improvisat no el salva de passar altres penalitats relacionades amb l'exili.

El 1940 Dijon queda compresa en la França ocupada, és a dir, la part que Alemanya s'annexiona després de la seva victòria llampec sobre França. Boronat té por dels alemanys, aliats de l'Espanya de Franco, de la qual ha fugit, i els evitarà sempre que pugui durant tot el seu exili. Així que, quan Dijon queda en poder directament dels alemanys, Boronat marxa cap al sud de França i s'instal·la a la localitat ceretana de Prada del Conflent, a l'anomenada Catalunya Nord, lloc de referència de

---

1468 Pelai PAGÈS: *L'exili republicà als Països Catalans...* EM 26-6-1936.

1469 Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona...*, vol. II, p. 70.

l'exili català republicà perquè aplega personalitats rellevants com Joan Alavedra o Pau Casals, amb qui Boronat comparteix tertúlies literàries i vetllades musicals.

Tant a Dijon com a Prada té moltes dificultats per trobar feina. I les que troba generalment duren poc i no s'adiuen al seu nivell de preparació. Explica que segurament n'hauria trobat si hagués tingut un ofici, però no a partir de la seva condició de professional liberal i d'intel·lectual. Com que durant bona part del seu exili no té cap treball remunerat, ha de viure del que li envien des d'aquí. Durant el seu exili els seus pares es veuen obligats a vendre's gairebé tot el seu patrimoni. La família de la seva dona també l'ajuda. A més de diners, demana productes bàsics de roba, alimentació i, fins i tot, sabó, ja que segons el curs de la guerra els preus dels productes, fins i tot els més bàsics, són entre cars i prohibitius.

En qualsevol cas, el que sí que tenen clar és que Boronat passi el seu exili a la veïna França i no en un estat més llunyà. Això indica que Boronat concep el seu exili com una estada temporal força breu. Com demostren les seves cartes d'exili, creia que la repressió dels vencedors de la guerra sobre els vençuts era inevitable, però que seria molt limitada en el temps i en el seu abast. I que, passats uns mesos, podria tornar sense por a represàlies. A més, és clar, de la raó principal. Boronat sabia que si marxava amb la seva família cap a Amèrica, la seva filla podria considerar-se encara una catalana que vivia a l'exili, però arribaria un moment en què els seus descendents ja no es considerarien catalans.

Boronat es manté al corrent dels fets que passen a Catalunya gràcies a les notícies i als diaris que li trameten des d'aquí els seus familiars, a més dels que pot consultar a França. Queda astorat perquè, més enllà del primer moment, la repressió del règim franquista no afluixa, és molt més àmplia del que creia que seria ja acabada la guerra i perquè tot això implica que encara no pot tornar. El seu exili es converteix en molt més llarg del que tenia previst i no veu una data definitiva en què pugui tornar a casa. En un exili que no tenia data de caducitat i allunyat de la seva família, Boronat no se sent amb forces per seguir vivint. Les seves cartes d'exili, manuscrites i que reflecteixen el seu estat anímic, passen de ser llargues i amb l'escriptura horitzontal a ser gairebé telegrams amb l'escriptura mirant cap avall, molt avall. En aquesta etapa negra del seu exili, Boronat es proposa acabar amb la seva vida. Així mateix, contrau una cardiopatia. El seu patiment és extrem.

Tot canvia a partir de la victòria aliada. Acabada la Segona Guerra Mundial, Boronat troba feina a la cooperativa agrícola de Prada del Conflent. Això li aporta certa estabilitat econòmica que, si bé anys enrere li havia permès casar-se amb la seva esposa i tenir una filla, ara permet que els tres puguin retrobar-se i viure novament plegats. Així que passa el que seria l'últim any d'exili amb la seva família. Els preus són més cars que a Espanya, però el retrobament familiar ho compensa amb escreix. No es pot oblidar que Boronat s'havia perdut gairebé tota la infantesa de la seva filla,

L'única que va poder tenir ateses les vicissituds per les quals va transcórrer la seva vida. En retrobar-se amb el seu pare, la filla de Boronat no el va reconèixer. Terrible record que no va esborrar-se mai en la memòria d'aquell infant. La cooperativa acomiada Boronat perquè el govern francès, de caire conservador, aconsella donar preferència als francesos per als llocs de treball.

En conseqüència, decideixen tornar. Si fins ara Boronat havia viscut l'exili, ara li tocarà viure la repressió. Al consolat d'Espanya de Perpinyà se'ls expedeix el passaport per a tota la família. Abans de creuar la frontera, Boronat s'assegura el retorn. Adreça un escrit a les autoritats de Madrid preguntant si té responsabilitats pendents amb la justícia i en la qual esmenta la seva participació en la justícia de guerra, obtenint una resposta que ve a dir-li que pot estar tranquil. Així que el desembre de 1947 la família Boronat torna a casa. Tanmateix, l'abril de 1948 Boronat és detingut a la sortida de missa major acusat de "paso clandestino de frontera", pretext per a la seva detenció i posterior imputació.

La família de Boronat no té cap prova sobre qui podria haver-lo delatat, més enllà de sospites que recauen sobre el cap local de Falange. Un personatge que, segons el relat de la família, intenta que la repressió també recaigui sobre la dona de Boronat i que troba l'oposició d'un dels germans d'aquesta, que la defensa fent valer la seva condició de *excombatiente* de l'exèrcit de Franco. De fet, el fons personal de Boronat també serva el carnet que ho demostra, i que situa aquest gendre seu al terç de Montserrat, integrat per catòlics catalans. La divisió familiar exemplifica, al nostre entendre, que la guerra civil va separar-ho tot i tothom en dos blocs antagònics: una Espanya contra una altra Espanya, uns catalans que lluiten o queden connotats amb l'una contra uns catalans que lluiten o queden connotats amb l'altra i famílies amb integrants als dos bàndols.

En realitat, Boronat i la seva dona sí que havien traspasat clandestinament la frontera, però en dues ocasions anteriors al viatge conjunt de retorn a Catalunya. La primera, la sortida de Boronat el 1939 per a dirigir-se cap a l'exili. La segona s'havia produït durant un viatge que la seva dona efectua per tal de visitar el seu marit exiliat. Ella passa uns dies a Prada i torna poc després. Aquests viatges, sempre clandestins, eren una cosa habitual entre els catalans exiliats que tenien família al costat sud de la frontera pirinenca.

Però no era per això que se'l va processar, un cop detingut sota aquest pretext, sinó que ho va ser per haver participat en la justícia especial de guerra republicana. Empresonat durant uns mesos el 1948 i durant tot un any el 1950, el veredicte del judici contra Boronat no es produeix fins al 1953. La justícia franquista l'acusa formalment de "adhesión a la rebelión militar", és a dir, no haver-se rebel·lat. Boronat és condemnat a trenta anys de presó, amb vot particular de pena de mort del president del tribunal, que queden sense efecte en tant que beneficiari d'uns indults del dictador. Són els mateixos anys en què queda inhabilitat professionalment, és a dir, privat de l'exercici de

l'advocacia. Contràriament a la pena privativa de la llibertat, que queda sense efecte més enllà del temps que Boronat ja havia passat a la presó, no queda clar si també queda indultat en el que afecta a la prohibició de la seva professió. Boronat inicia una nova etapa.

Acabat el judici, Boronat inicia gestions perquè el CAB l'admeti novament a l'entitat. Boronat deixa clar que la seva intenció de restablir el seu honor i que es compromet a no exercir l'advocacia. Parla primer amb el degà Condomines, molt representatiu dels primers anys del franquisme, que poc cas li fa. I després amb el degà Pi i Sunyer, que succeeix l'anterior i, a diferència d'aquell, arriba al càrrec després de les corresponents eleccions internes als òrgans rectors de l'entitat, mentre que l'altre hi havia arribat per designació governativa, a dit.

A diferència de Condomines, Pi i Sunyer es compromet a actuar perquè Boronat pugui reincorporar-se al CAB. A la llum d'un autògraf servat en un document del fons personal de Boronat, sembla que les seves paraules eren sinceres i que va dur a terme algunes accions encaminades a la readmissió de Boronat a l'entitat. Però topa amb l'oposició general de l'entitat, que arriba a celebrar una votació per tal de decidir sobre la petició de reincorporació de Boronat. En aquesta reunió el més destacat no és que s'imposi el criteri contrari a la pretensió de Boronat, sinó que aquest tema, aparentment inofensiu, va aixecar força passions i molta polseguera.

Les gestions de Boronat són força reiterades i arriben fins al canvi de dècada següent, als anys seixanta. Però malgrat tot, el CAB no el readmet. Cal considerar que aquesta decisió pot fonamentar-se en la voluntat dels advocats col·legiats de limitar la competència professional. Però la intenció de Boronat, com hem dit, era la de restablir el seu honor. Una qüestió estrictament personal per a la consecució de la qual s'havia compromès a no tornar a exercir. Cal trobar una altra explicació a la negativa del CAB a la readmissió de Boronat, que no és altra que la correlació entre l'entitat i la vida política de la ciutat. Per les seves files havien passat, i passen encara ara, joves advocats que, amb els anys, esdevenen líders polítics de primer nivell. Per la seva col·laboració amb el règim anterior i per la repressió desencadenada sobre els partidaris del que seria el Régimen, no es podia admetre Boronat novament, quedant relegat a l'ostracisme professional i polític.

Com a mostra de les dificultats, i finalment la impossibilitat, de Boronat per col·legiar-se novament, serveixi el moment quan aquest, en un moment indeterminat de les seves gestions, contacta amb el prohoms català Carles Sentís i li exposa el seu cas. Sentís, que coneixia Boronat personalment, se'n desentén i no vol saber-ne res, del seu cas, tot etzibant-li un dolorós "Jo, a vostè, no el conec de res".

Tercera Catalunya?

No. Es manté fidel a la República i a la Generalitat. Ho fa d'una manera activa, en tant que participa en la justícia especial de guerra. Actua com a president del Tribunal Especial de Guàrdia número 3 de Barcelona, el que menys penes de mort dicta dels de la seva categoria.

Si l'analitzem segons la definició de tercera Catalunya de Raguer, situo Josep M. Boronat en la categoria de salvadretans, ja que amb la seva actuació com a president del Tribunal Especial de Guàrdia número 3 de Barcelona va intentar salvar més que va condemnar, contribuint a fer una justícia de guerra més humanitzada i jugant-se la pell davant del SIM. Josep M. Boronat seria, així, un cas equiparable al de Lluís Companys, Ventura Gassol o Josep M. Espanya en la seva tasca de salvadretans. Els evacuats de la Generalitat equivalen als acusats que Boronat no va voler condemnar a mort.

Ara bé, aquesta tònica segons la qual cadascú salva els seus de ser els responsables de la repressió de la rereguarda republicana, moda a la qual m'hi sumo per tal de no fer altrament, no ens ha de fer perdre de vista la responsabilitat col·lectiva de la societat catalana i del govern de Catalunya en aquesta terrible i injustificable repressió. En paraules de Jordi Giró, «els pecats col·lectius demanen una contricció col·lectiva que comenci per no oblidar-los i que continuï per reconèixer-los i assumir-los com a propis».¹⁴⁷⁰

5.4. Amadeu Hurtado.

Breu presentació.

Amadeu Hurtado Miró (Vilanova i la Geltrú 1875 – Barcelona 1950), negociador estatutari a les Corts Constituents i veu sensata que vol apaivagar el foc abans que Companys es rebel·li el Sis d'Octubre (de 1934) contra el règim que ell mateix havia literalment proclamat tres anys abans, fent bona aquesta màxima: «Les esquerres dinamiten el seu propi edifici [institucional], tant a Catalunya com a Espanya».¹⁴⁷¹

Juntament amb el seu amic Claudi Ametlla, forma part del grup crític amb la direcció del partit quan aquest abandona l'espai polític de centre i vira cap a l'esquerra. Hurtado té el paper de pacificador durant la República.

Deixem fora les seves memòries i ens centren en una obra menys coneguda, en forma de dietari. El dietari d'Hurtado comença el 29 de maig i acaba el 15 de setembre de 1934, gairebé dos mesos abans de la insurrecció armada de la Generalitat contra la legalitat vigent que encapçala el president Companys. Hurtado comença la seva narració en un moment polític molt delicat i l'acaba havent-lo

---

1470 Jordi GIRÓ PARÍS: *El catalanisme del Dr. Cardó...*, p. 17.

1471 Arnau GONZÁLEZ VILALTA, Manel LÓPEZ ESTEVE, Enric UCCELAY: *Sis d'Octubre...*, p. 19.

superat i deixant la situació política molt més calmada. Acabades les seves gestions, així com la narració de les mateixes, els partidaris del xoc de trens entre el govern català i el govern de la República guanyen pes novament i arribem als Fets d'Octubre. Però això ve després del relat.

Categoria social.

Amadeu Hurtado neix a Vilanova i la Geltrú, fill de la petita burgesia local, i més concretament de pare litògraf i mare comerciant. Estudia dret a Barcelona i es col·legia a la capital. De fet, «la carrera de Dret és la carrera barcelonina per excel·lència».¹⁴⁷²

El 1911 forma part de la junta del col·legi d'advocats de Barcelona, del qual esdevé degà el 1922, arribant-hi més jove del que era habitual. En efecte, el deganat al CAB acostumava a ser el colofó a una gran carrera. En canvi, quan Hurtado és elegit degà «només» tenia 47 anys.¹⁴⁷³

Per recomanació d'Hurtado, el navilier Antoni Tayà compra del diari *La Publicidad* l'agost de 1922, «que lentament s'anirà catalanitzant fins que el primer d'octubre [de 1922] sortirà totalment escrit en català amb el nom de» *La Publicitat*, i que compta amb col·laboradors tan destacats com Carles Soldevila, Manuel Brunet, Antoni Rovira Virgili, Claudi Ametlla, Josep M de Sagarra o Francesc Macià, entre altres. Per a Montserrat Baras, «Aquesta catalanització és exponent de la importància concedida a la llengua, que també es manifesta en la creació d'una secció fixa al diari a càrrec de Pompeu Fabra» titulada «Converses filològiques». Hurtado «és la persona més influent» de *La Publicitat* quan el partit passa a anomenar-se Acció Catalana Republicana.¹⁴⁷⁴

Amb uns col·laboradors d'aquesta solidesa és fàcil entendre per què *La Publicitat* es converteix en el diari d'Acció Catalana, l'entitat i posteriorment partit polític que aplega bona part de la intel·lectualitat catalana del moment. El mateix Hurtado forma part d'aquesta minoria dirigent, d'aquests professionals i intel·lectuals que dirigeixen Catalunya durant la dècada següent, o que n'informen l'opinió pública. Transitar pels espais per on ens portarà Hurtado en el seu dietari vol dir entrar de ple en aquests ambients tan distingits.

Segons la visió anarquista, els germans Tayà són milionaris corruptes, ja que deuen la seva riquesa per ser propietaris d'una flota comercial fruit d'adjudicacions a dit. També els consideren «opositors vehements als drets sindicals» i qualifiquen *La Publicitat* de «gran defensor de l'imperialisme anglofrancès i suposadament finançat pel Consolat britànic» de Barcelona.¹⁴⁷⁵

Hurtado és propietari de *Mirador*, revista d'alta cultura des de la qual intenta construir la seva particular Catalunya impossible, és a dir, diferent de la que Esquerra va construir. El setmanari es

---

1472 Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p. 73.

1473 Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona...*, vol. I.

1474 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 23-26, 402-404.

1475 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 256.

converteix durant uns mesos en l'òrgan oficial d'Acció Catalana quan el govern republicà de dretes clausura el diari del partit per la participació d'aquest en els Fets d'Octubre. Durant la guerra, el setmanari canvia la ideologia liberal per la comunista, cosa malgrat la qual una bona part de la intel·lectualitat catalana no refusa pas seguir-hi participant.¹⁴⁷⁶

Claudi Ametlla, amic d'Amadeu Hurtado, defineix *Mirador* com «un magnífic setmanari», «un exemple de bon gust per les coses de l'esperit i d'una sana política catalana. La seva secció «Mirador indiscret», que fou famosa i temuda, combaté la pedanteria, la desmesura i la immoralitat de tots els Pichs i Pons, així com de qualque personatge *gonflat* de vent, caigut en flagrant pecat de vanitat o pedanteria». Ametlla es refereix a l'alcalde barceloní tan desprestigiad per la historiografia catalana dominant i el descrèdit del qual ha esdevingut, ja, un tòpic. Ametlla visita assíduament Hurtado en el pis, d'aquest, situat al passeig de Gràcia, indicació de la seva condició benestant. Ametlla el defineix com a catalanista realista, com cap altre, un cas únic.¹⁴⁷⁷

La qüestió social.

Intel·lectual elitista que conforma l'ala dreta d'Acció Catalana i és molt crític amb Companys pel seu acostament amb la CNT durant la Restauració i durant la guerra. El seu dietari és un relat polític que no ens permet disposar de més dades en aquest sentit. No hem treballat les seves memòries, que ens aportarien més dades, perquè la historiografia catalana ja ho ha fet a bastament.

Enric Ucelay considera Hurtado (i indirectament Ametlla) un advocat conservador dintre d'Acció Catalana.¹⁴⁷⁸

Nacionalisme.

Advocat de professió, Hurtado l'havia fet ben grossa durant la Dictadura, quan és nomenat degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona. El seu *crim*, que va costar-li la presó a ell mateix i a la resta de la junta directiva de l'entitat barcelonina, entre la qual trobem Carrasco Formiguera, va consistir a publicar la guia judicial en català, com venia fent-se els anys anteriors sense més problemes. El problema va raure en el fet que el dictador n'havia prohibit la publicació en català, permetent-la només en castellà. Tot un despropòsit que s'afegeix al llistat de greuges de la Dictadura contra la llengua catalana.¹⁴⁷⁹

1476 Maria CAMPILLO: «El combat cultural», *II Congrés d'història del PSUC*, Museu d'Història de Catalunya, 2016.

Josep M. HUERTAS: *Mirador, la Catalunya impossible...*

1477 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 89.

1478 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 135.

1479 Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona...*, vol. I, p. 296 i ss. Josep M. ROIG ROSICH: *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya...*

Hom situa Hurtado dintre del catalanisme pactista, la qual cosa implica que no era separatista: «independent i d'una remarcable llibertat d'esperit, es va mostrar sempre partidari de la transacció i del pacte i un adversari resolut de tota confrontació sense renunciar mai, ni en les situacions més adverses, als seus ideals».¹⁴⁸⁰

Cultura política.

Hurtado és diputat per la Solidaritat Catalana el 1907.

Proclamada la Segona República, el president Macià el nomena conseller adjunt perquè necessita un jurista de la seva confiança, cosa que s'esdevé amb un Hurtado amb qui es coneixen bé des de petits. La seva col·laboració amb el govern de Catalunya com a conseller a l'ombra dura molt poc perquè enfosqueix la imatge de Macià, però contribueix a construir i consolidar la Generalitat, com ens explica Claudi Ametlla en un fragment reproduït a l'annex. Juntament amb Josep Tarradellas, aleshores secretari del president de la Generalitat, organitza el referèndum estatutari.¹⁴⁸¹

Com a diputat constituent, aposta per la concòrdia. Així, es manifesta contra la persecució dels delictes polítics comesos durant la Dictadura i contra el rumb anticlerical que pren la qüestió religiosa perquè «adverteix dels perills de confrontació entre ciutadans que s'han d'evitar a tota costa per consolidar» el nou règim. Després de perdre les eleccions al Parlament de Catalunya amb la llista d'Acció Catalana, ingressa en aquest partit, però no deixa els contactes amb la Generalitat.¹⁴⁸²

En el sentit de buscar la concòrdia, intervé en l'afar de la dissolució dels religiosos, per tal de passar a la posició inicial del dictamen de la comissió de dissoldre'ls tots a la posició consensuada de restringir-ho als jesuïtes:

«Després de laborioses gestions, en les quals va intervenir Amadeu Hurtado – diputat català independent, amic personal de Macià, Azaña i Vidal Barraquer– la comissió, el 13 d'octubre al matí, va decidir per 11 vots contra 8 modificar el projecte, en sentit conciliatori».¹⁴⁸³

Hurtado és de l'opinió que el recolzament recíproc entre Manuel Azaña, l'home fort del règim, i els republicans catalans és circumstancial. Ho diu en el sentit que Azaña s'hi recolza perquè no té més remei. Aquesta és una visió que dista molt de la imatge idealitzada del polític castellà que dona la premsa satírica d'Esquerra Republicana i que veurem al capítol cinquè d'aquesta memòria. I és,

---

1480 Amadeu CUITO, Víctor HURTADO: «Pròleg. Un catalanista partidari del pacte». A: Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 7-8.

1481 Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA: *Generalitat de Catalunya...*, p. 227.

1482 Amadeu CUITO, Víctor HURTADO: «Pròleg. Un catalanista partidari del pacte». A: Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p10. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p89.

1483 Hilari RAGUER: *La Unió Democràtica de Catalunya...*, p. 101.

ahora, la mateixa interpretació que Cardó fa del polític castellà, com hem vist al capítol primer d'aquesta memòria, en parlar del filòsof vallenc.

Seguint amb la seva col·lecció de càrrecs polítics, Hurtado també és defensor estatutari i membre de la Comissió Jurídica Assessora de la futura Llei de contractes de conreu. També integra la Comissió Jurídica Assessora del govern de la Generalitat per al que esdevindrà la llei municipal catalana, en base a la qual se celebren les eleccions municipals de gener de 1934, que tenen lloc només a Catalunya. Hurtado és un garant i un artífex de l'estatut d'autonomia de Catalunya de 1932.¹⁴⁸⁴

Quan es dirimeix la constitucionalitat de la Llei de contractes de conreu al Tribunal de Garanties, la Generalitat nomena Hurtado comissari per tal de defensar-la davant de l'alt tribunal. És el desenvolupament d'aquest rol el que ens explica al dietari, en el qual es veu que Hurtado «persisteix en la negociació i acaba trobant una solució al conflicte que oposa els dos governs, però posa de manifest també el drama d'un home partidari de la concòrdia que se sent impotent per detenir el clima de creixent confrontació que s'apodera dels partits i porta el país a una crisi de conseqüències catastròfiques que veu inevitable».¹⁴⁸⁵

El 29 de maig de 1934 Hurtado és a Madrid, on s'ha de gestionar el plet contra la Llei. S'entrevista amb Joan Lluhí, conseller de Justícia de la Generalitat, que inicia la processó d'homes il·lustres del relat d'Hurtado i de la qual ell mateix forma part. Malgrat que poden sostenir opinions diferents sobre com s'ha de resoldre la situació que ha generat la Llei, el tracte amb Hurtado sempre és cordial. Són homes d'una mateixa condició social que, generalment, es tracten respectuosament. El conseller Lluhí fa avinent a Hurtado que la sentència del Tribunal serà negativa i que és partidari de provocar l'aixecament del poble. Hurtado, per contra, no ho veu tan greu. Proposa acatar la sentència negativa, si aquesta es produeix, però aprovar una altra Llei idèntica a l'anterior, fins que el govern de la República es cansi de presentar recursos d'inconstitucionalitat i s'avingui a resoldre el conflicte polític que la Llei ha generat. Recordem que qui porta la Llei al Tribunal de Garanties és el govern republicà de Ricardo Samper, que l'hi porta a instàncies de la Lliga.

Seguidament, Hurtado va a veure Álvaro de Albornoz, president de l'alt tribunal, que té la seu en un palau expropiat a un noble, segurament per llur participació en el cop d'estat de Sanjurjo contra la República. Un detall que ens indica que el règim s'està construint, literalment. Com també la gran quantitat de catalans que Hurtado es troba a l'Hotel Palace, on hi troba, «com sempre, molts catalans». Molts d'ells són diputats de la Lliga, que ignoren Hurtado i eviten saludar-lo, però altres formen part de la comissió de traspassos. És a dir, que malgrat que les dretes suposadament

---

1484 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 137. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 247.

1485 Amadeu CUITO, Víctor HURTADO: «Pròleg. Un catalanista partidari del pacte». A: Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p.12.

antiestaturàries, governen el país des de la seva victòria electoral de novembre de l'any anterior, continua fent-se el traspàs de les competències estatals que l'estatut reconeix a la Generalitat. En el transcurs del viatge en tren fins a la capital de la República, Hurtado s'ha trobat amb Cambó, en una anècdota de la qual ens interessa destacar que un viatge que ara es fa en poc temps gràcies a l'alta velocitat (AVE), aleshores obliga els passatgers a fer nit al tren, ja que hi ha vagó llit.

Hurtado s'ha fet càrrec de la defensa del recurs, de la defensa de la constitucionalitat de la Llei, ben conscient que es tracta d'un problema que sobrepassa l'aspecte jurídic i que esdevé un problema polític que pot tenir conseqüències molt greus, com finalment passarà quan es desencadenin els Fets. En el context social en què es belluga Hurtado, i que ens invita a visitar a través del seu relat, tothom es coneix. A més del president, Hurtado també es veu amb altres membres del Tribunal, que li confessen que, malgrat l'aparença de qüestió jurídica, votaran segons les consignes polítiques del partit de dretes o d'esquerres al qual estan vinculats. Hurtado defineix l'alt tribunal com «una institució exòtica que ningú no s'ha pres seriosament i que el conflicte li llevarà la poca autoritat que té».¹⁴⁸⁶

Hurtado s'entrevista amb Azaña, llavors apartat del poder. Resumeix el parer del polític castellà sobre l'afer polític que la Llei ha desencadenat: «L'interessant és que Catalunya no vagi ara cap a l'extremisme nacionalista. Tots els atacs, contra la Lliga, que és la responsable del conflicte. Però res contra la República perquè seria catastròfic per a tots». Recordem que, en context dels trenta, catalanisme radical o catalanisme extremista són eufemismes de separatisme. Hurtado recorda, agraint-li, el discurs d'Azaña a favor de l'estatut de vint-i-set de maig de 1932. Azaña li respon contraposant la Catalunya que tant s'estimen ambdós amb la Castella profunda, que disgusta profundament el polític castellà: «no coneix prou aquesta part d'Espanya [Castella]. Si anés amb mi a Zamora, a Burgos i altres llocs semblants, veuria que els pobles són neveres. Els interessa parlar del blat i de les coses de la vida diària, però no senten cap inquietud espiritual». Heus aquí la possible raó per la qual Azaña és amic del catalanisme no separatista: perquè en Catalunya hi veu la modernitat que vol implantar arreu de la República.¹⁴⁸⁷

Hurtado visita Samper a la presidència del Consell de Ministres. El cap del govern republicà li diu, en referència a la Llei, que: «he estudiat la llei, i fora d'algun detall que recordo vagament, no em sembla pas que sigui impugnable». Més sorprenent encara que aquesta voluntat de concòrdia és que fins que no es produeix aquesta visita d'Amadeu Hurtado, el president del govern no té ni idea del problema polític que ha generat a Catalunya el plet legal sobre la Llei, i se'n mostra tan sorprès com

---

1486 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p52.

1487 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p29, p34.

partidari de resoldre'l convenientment. Samper deixa que la Generalitat proposi una nova llei evitant els preceptes anticonstitucionals perquè la pugui defensar a les corts.¹⁴⁸⁸

Hurtado ens deixa algunes perles que expliquen el seu posicionament en relació a la política catalana: «nosaltres som els que hem procurat influir amb èxit que la política catalana deixi d'ésser una protesta contínua per a convertir-se en una obra de govern» i, per tant, s'oposa al «vell esperit protestatari de Catalunya». També ens explica els pànics morals de la burgesia catalana, que parcialment comparteix i que es concreten en la por a «la gran massa del poble», si es posa a protestar amb «passió» i esdevé «abrandada». De fet, en tot el dietari, i també es trasllueix per part d'ambdós en la conversa que manté amb Azaña, sembla haver-hi una distància enorme entre governants, dels quals Hurtado forma part i que constitueixen una minoria dirigent tots els membres de la qual es coneixen personalment, i governats, que apareixen mitjançant referències contínues al «poble».¹⁴⁸⁹

Hurtado és conservador i li agrada mantenir aquesta distància respecte d'un poble que no està capacitat per governar, però és liberaldemòcrata. Ara dispara contra un tradicionalista del Bloque Nacional: «el senyor [Víctor] Pradera, convençut que Catalunya tenia uns *fueros* que hem canviat per l'estatut, vol demostrar que Catalunya s'ha deixat enganyar perquè amb l'estatut té menys llibertats que les que ha abandonat amb els *fueros*. Aquesta és l'única nota còmica del dia». Les cursives són originals i serveixen a Hurtado, que escriu un perfecte fabrià, per remarcar les paraules que no s'adeqüen a la normativa del català oficial. En aquest dietari, el significat d'aquestes cursives és despectiu.¹⁴⁹⁰

Hurtado va de visita a la residència del president de la República, o cap d'estat, anomenat Palau Nacional. És el mateix edifici que l'antic Palau Reial, però amb el canvi de règim canvia també el nom. Abans era del monarca, aleshores era del poble espanyol. Hurtado hi va per entrevistar-se amb el president Alcalá Zamora, essent el cap d'estat qui l'hi convida. Hurtado ja no pot entrevistar-se amb ningú de més rang. El president de la República entreveu els Fets d'Octubre i coincideix amb Azaña, alhora que sembla vincular els Fets amb la possibilitat que desencadenin la guerra civil, una qüestió que el revisionisme tradicionalment ha defensat.

Vegem què diu Alcalá: «la República està en condicions de salvar-ho tot amb èxit segur si no s'hi barregen dues qüestions que, a judici meu, són les úniques que compten, i no per elles mateixes, sinó per la violència de la reacció sentimental que produïrien, con són la socialista i la catalanista. Voler convertir en un moviment polític d'alguna d'aquestes dues menes qualsevol problema d'ara és exposar-se que l'opinió pública espanyola respongui en forma tan violenta que la República no

---

1488Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p35.

1489Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p35, p43.

1490Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p42.

pugui resistir. Aquest és l'aspecte que em preocupa del conflicte actual, i em sembla que els polítics que no ho veuen igual que jo, no s'adonen del perill que ens fan córrer a tots plegats. Si volem defensar la República, hem d'impedir que la primera dificultat de l'estatut degeneri en un moviment d'extremisme catalanista».¹⁴⁹¹

Si bé durant la seva estada a Madrid Hurtado ha aconseguit un compromís d'entesa per part del govern de la República envers una nova Llei, ningú no el va a rebre quan arriba a Barcelona, fora d'homes del seu partit com Claudi Ametlla i Lluís Nicolau d'Olwer, així com Odó Hurtado, un dels seus fills. És una reacció força estranya en el comportament polític del poble català durant la República, ja que fins i tot aclamen els diputats catalans quan tornen després d'haver-se retirat de les corts, en protesta per quan arribi la sentència del Tribunal de Garanties desfavorable als interessos de la Generalitat. Hurtado està dolgut, però no se'n mostra sorprès: «No em ve gens de nou perquè durant la meva estada a Madrid havia pogut comprovar massa sovint la indiferència general dels catalans per aquest problema».¹⁴⁹²

L'astorament dels homes d'Acció Catalana sobre la voluntat ferma de Companys de xocar contra la legalitat de manera violenta quan no en tenia cap necessitat constitueix el leitmotiv del dietari d'Hurtado. Aquest, de la mateixa manera que qüestiona la voluntat colpista del govern de Catalunya per innecessari i molt perillós, també considera la sentència del Tribunal de Garanties contra la Llei com «un abús i un disbarat». Prenent la part pel tot, en un cas de metonímia en què sembla voler emular *La Veu, La Publicitat*, diari de partit d'Acció Catalana, considera la sentència desfavorable a la Llei «una ofensiva contra Catalunya».¹⁴⁹³

Hurtado ofereix una explicació del moment polític. «Aquesta és la veritable explicació del que passa. El Consell de la Generalitat deixa de banda un problema jurídic que no veu prou clar i es defensa amb una agitació política que està més al seu abast. És el mateix que va succeir moltes vegades durant la discussió de l'estatut. A cada dos per tres, quan es presentava als homes de l'Esquerra un problema que no entenien sobre algun punt concret de l'autonomia, el primer impuls era deixar-ho córrer i anar a Catalunya per encarregar a l'agitació de la massa la solució que no sabien trobar».¹⁴⁹⁴

I segueix amb un lament per la manca de pes polític de Martí Esteve dins del govern de Catalunya, del qual forma part, essent l'únic conseller d'Acció Catalana Republicana: «Martí Esteve no se sent amb cor de traduir totes aquestes consideracions davant del Govern de la Generalitat del qual forma part, perquè té la sensació ben clara que no li farien cap cas. Els que manen dintre del govern, i que

---

1491Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p44-45.

1492Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p57.

1493Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p63. LP 8-6-1934.

1494Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p64.

són els qui obliguen Companys a fer l'heroi, no sabrien descabdellar la nostra política i no es volen exposar a sortir dels propis carrils. Es necessitarien ara al govern uns homes entesos en l'art de l'esgrima i els que hi ha coneixen millor l'art de fer pedrades».¹⁴⁹⁵

Per impossibilitat de fer altrament, la reunió del consell executiu d'Acció Catalana Republicana acorda no fer res que no sigui seguir el criteri d'Esquerra Republicana. És així com aquest partit republicà d'ordre arriba a solidaritzar-se amb la resta del govern Companys durant els Fets, no com a instigador de la sublevació, sinó que hi participa arrastrat per la corrent.

Després de la sentència del Tribunal de Garanties contra la Llei, el govern Companys decideix aprovar-la novament fil per randa, per la qual cosa es convoca una «sessió històrica» al Parlament de Catalunya. Una altra «data històrica» per al període de la Segona República Espanyola, que n'està curull. És la sessió de 12 de juny de 1934, que per a Hurtado té més interès narratiu pel que passa fora del Parlament, on el poble ha estat convocat a assistir per recolzar el govern de Catalunya en tan transcendental moment, que no pas dintre. En efecte, no es refereix primerament als discursos que es produeixen a l'hemicicle, cosa que farà molt més endavant en la seva narració, sinó a tot el que s'esdevé a fora. La narració és trepidant. A les 17 hores «el poble assistirà al Parc on hi ha el Palau del Parlament», avui parc de la Ciutadella. Despertant els pànics morals de la burgesia catalana, i del propi Hurtado, «la massa omplirà els jardins i les avingudes del Parc», o «la gentada» o, si més no, una «gran multitud», ja que el president Companys fa una «crida a la totalitat del poble».¹⁴⁹⁶

De seguida notem que aquells que hi van són simpatitzants d'Esquerra. De lligaires de tots els temps, que també són poble de Catalunya encara que Esquerra Republicana no els en consideri part, no en trobarem cap a fora del Parlament. Mentre que aquesta gentada acudeix a una nova cita amb la història havent arribat al parc a peu o en tramvia, el nostre aristocràtic narrador hi arriba amb el seu cotxe particular, conduït pel seu propi xofer. Són les diferències que dèiem abans entre governants o minoria dirigent i governats o classes populars.

Malgrat la crida del govern, Hurtado detalla que no hi va tanta gent com s'esperava, una tendència a comptabilitzar a la baixa les mobilitzacions pretesament hegemòniques que Acció Catalana efectua també per a altres moments històrics del règim. Les dones, que no falten a la cita, són les que estan més indignades. Són elles les que han estat a punt de liquidar Ramon d'Abadal, diputat per la Lliga, un home gran que es veu desbordat per semblant multitud tumultuària. Hi ha un carro que va i ve pel parc amb rabassaires amenaçant amb llurs falçs com si fos «carnaval». Alguns dels congregats fan un castell, que cau i no pot acomplir el seu propòsit, que no és altre que penjar l'estelada blava

---

1495 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p65.

1496 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p67-68.

al balcó del Palau del Parlament, on aquell dia no hi oneja «la bandera de la República» Espanyola. Finalment, surt Josep Dencàs i demana paciència en una hora «històrica» a la «multitud revolucionària excitada».¹⁴⁹⁷

Hurtado prossegueix el seu relat en sengles fragments que reproduïm a l'annex, en els quals detalla un «gest de Dencàs de voler calmar l'excitació revolucionària de la multitud amb l'amenaça de les tropes aquarterades», manera molt estrambòtica de calmar els ànims enfervorits. I que també presenta Companys com un home immadur, que no entén res de política sinó *lo més superficial*, psicològicament inestable, «bohemi i sense inquietuds espirituals». Hurtado conclou que només Companys pot governar el poble català, sentimental i capaç d'actuacions tan memorables com la d'aquell dia davant del Parlament, amb un Dencàs que hauria fet de mestre de cerimònies. Perquè entenguem l'ambient d'aquell dia davant del Parlament, el govern de Catalunya esperava que el govern de la República enviaria un exèrcit d'ocupació, per la qual cosa calia preparar una defensa armada de la Generalitat. Hurtado adverteix: «sé que es fan preparatius de guerra». La realitat històrica ens diu que la reacció de l'exèrcit no es produeix fins al cop d'estat de Companys contra la legalitat vigent.¹⁴⁹⁸

Hurtado es lamenta d'una situació política tan estrambòtica, a l'ensem que perillosa, i declara que «m'interessa sortir de la situació actual perquè, entre altres coses, representa un pas cap a l'anul·lació del nostre Partit [Acció Catalana Republicana] en benefici dels *nazis* d'Estat Català, que són els que millor aprofiten aquests moviments sentimentals de la nostra gent». Vegem-ne un altre fragment: «el senyor Dencàs, que pertany al grup d'Estat Català, [és] aspirant, segons veu pública, a futur cap del *nazisme* de la nostra terra». I encara: «tothom considera Estat Català com el nucli principal del futur nazisme». Una consideració que la historiografia no nacionalista comparteix.¹⁴⁹⁹

Però no la historiografia nacionalista. Hilari Ragner distingeix entre un separatisme democràtic majoritari i d'esquerres, encapçalat per Daniel Cardona i on també trobem Dencàs, d'un separatisme minoritari, de dretes i específicament feixista. És així «porque el solo hecho de propugnar la lucha armada para alcanzar la independencia, con la consiguiente militarización, jerarquización y un cierto uso de uniformes, y los contactos o tanteos en busca de apoyos exteriores no entrañan, por sí solos, profesión de fe fascista».¹⁵⁰⁰

Hurtado aparca momentàniament el feixisme català i ofega les seves temences referint-se als governants del moment, d'Esquerra Republicana. Comparant-los amb Francesc Cambó, «els [governants] d'ara són una mica més barroers i molt menys instruïts, però operen sobre una massa

1497 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p68-71.

1498 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p74-76.

1499 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p. 606. Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 85, 102, 201.

1500 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 143.

nova, recentment incorporada al catalanisme en bona part, i requereix un tracte més expressiu. Vegi per exemple el cas Macià. No sabia res de res i feia basarda sentir-lo parlar de problemes de govern perquè no en tenia la noció més elemental; però l'art de fer agitació i d'amenaçar fins al límit just per a poder recular a temps, el coneixia tan bé com Cambó i com els d'ara. En rigor, tots en sabem igual». Hurtado no vol que Catalunya entri en conflicte amb «una República espanyola que li ha reconegut una autonomia que de dret li correspon».¹⁵⁰¹

Hurtado situa Azaña dintre de la categoria de «castellans eixuts i aspres», donant a entendre que tots els castellans són així. Mentre Hurtado el critica momentàniament en el seu dietari, Azaña comença a esdevenir l'ídol de masses que entusiasma les classes populars no vaticanistes fins al triomf del Front Popular. Trobem el polític castellà pronunciant un discurs polític en un cinema de Madrid davant d'unes joventuts d'esquerres que aclamen el discurs mateix, Catalunya i aquella Espanya republicana i amb unes aficions tan particulars.¹⁵⁰²

Alcalá-Zamora i Samper ofereixen indirectament a Companys, via Hurtado, que adapti la nova Llei als requeriments del Tribunal de Garanties i que ells mateixos la donaran per bona. Mentrestant, «a Barcelona ja ningú parla de l'afer. La Generalitat, sense ni tan sols avisar, ha donat per acabada la guerra, i la ràdio ja no fa el senyal diari que tothom ha oblidat» cridant el poble a la mobilització. Companys havia de ser el «cabdill oficial de la guerra». El relat d'Hurtado ens situa en un context pacífic, «acabada la guerra i en plena desmobilització». Amb la situació calmada, Hurtado pot estiuajar a Vallvidrera, lloc on té la segona residència. Rep la visita del seu amic Claudi Ametlla i del general Batet, qui li demana que aparti Companys de tota temptativa insurreccional i aporta una informació inquietant: «Cada dia els meus oficials són seguits per gent estranya que vol entrar a les casernes, parlar amb els soldats».¹⁵⁰³

Hilari Raguier contextualitza els mesos previs als Fets d'Octubre de 1934 des de la perspectiva del general Batet. La Generalitat deté alguns militars. Batet els defensa d'unes detencions que considera arbitràries, alhora que demana a la tropa que no es prengui la justícia pel seu compte i no es llenci contra la Generalitat. Són mesos en els quals «Batet escriu una y otra vez, en términos correctos pero enérgicos, al presidente Companys y a los responsables del Orden Público», com també escriu al ministre de Guerra, Diego Hidalgo. Segons Batet, el malestar de l'exèrcit és enorme perquè mentre els escamots poden fer de soldats impunement, la Generalitat deté oficials de l'exèrcit. Batet creu que aquest malestar es pot convertir en un cop de força de l'exèrcit si no es posa fi a aquesta manera de procedir per part de la Generalitat.¹⁵⁰⁴

1501 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 96, p115.

1502 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 124.

1503 Amadeu HURTADO: *Abans del sis...*, p. 144-150. Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p. 253.

1504 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 144.

Hurtado aporta la seva visió sobre la situació política, que oferim a l'annex. Ens interessa destacar que no vol creure en una sublevació real de la Generalitat a través de les forces de xoc que amenaça procurar-se a través dels líders d'Estat Català, sinó que aquestes les integraran un seguit de vividors, de catalans que no faran sinó viure a costa de l'erari públic gestionat per la Generalitat. Com també tota la burocràcia, al seu entendre excessiva i del tot innecessària, que l'autonomia va creant i que relaciona amb els feixismes i el comunisme soviètic. Hurtado defensa que «qui té la burocràcia, té el poder». I els buròcrates catalans no són pas d'Acció Catalana Republicana, per la qual cosa, i des de la perspectiva del partit, «evidentment els caps del *nazisme* no serem nosaltres». Aquest burocratisme, o excés de burocràcia, seria un fenomen aliè a Catalunya, nascut a Castella i, més concretament, a Madrid, des d'on s'ha estès primer a l'Amèrica espanyola i, a partir del govern de la Generalitat republicana i força recentment, a Catalunya. És important remarcar que Hurtado no diu «Espanya», sinó que acota força més el territori originari de tan lamentable invenció.¹⁵⁰⁵

Hurtado estava exhaust i desesperançat pel poc cas que li fan aquells que dominen l'escena política catalana i manifesta la seva intenció de deixar el partit, Acció Catalana Republicana, del qual forma part i del qual destaca que els seus integrants són «una petita massa de bona gent, reflexiva, honesta, que no creu en la demagògia», però amb escàs pes electoral i abocada, en conjunció amb una llei electoral majoritària, a fer de comparsa del partit dominant. Acció Catalana, que defineix com un partit «sense influència en la massa i resignada a no augmentar ni minvar el nucli de bona gent que constitueix», pot ajudar a governar, però no pot decidir l'acció de govern. Assenyalant la manca de cultura política democràtica, en un vas comunicant evident amb el Carles Cardó prologuista de *La Paraula Cristiana*, conclou que «el cabdillatge ve a ser l'única expressió política que s'adiu amb l'educació del poble».¹⁵⁰⁶

Aquestes i altres reflexions les oferim *in extenso* a l'annex. Hurtado és demòcrata, però ja és gran i està avorrit que les generacions més joves, i especialment Companys, es dediquin a fer d'activistes revolucionaris, en comptes de *prendre dels que saben*, si se'ns permet glossar Kavafis. Hurtado és un expert en la política de *background*, la que decideix el rumb dels esdeveniments, més que uns debats parlamentaris força engrescadors als quals hom hi accedeix amb el vot decidit d'antuvi. Però hom no se l'escolta ni valora les seves gestions en favor de l'entesa i evitant la confrontació. Hurtado ho paga emetent un judici molt dur vers Esquerra Republicana i el president Companys a través d'un relat dels fets que manifesta el seu propi ressentiment amb uns governants que no actuen en el sentit que els proposa. Tot i que republicà, seria com un rei sense súbdits, entrant ara al món metafòric de *Le petit prince*.

1505 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 150-151.

1506 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 152-154, p. 164.

Tornem-hi amb la visió de la política del moment, en aquest relat pessimista d'Hurtado sobre la política catalana aleshores dominant: «el govern de la República tenia una visió més encertada i raonable que els nostres partits», és a dir, partits d'àmbit català. «La política tradicional catalana és la protesta per la protesta». «Els nostres partits necessiten agitacions perquè els polítics catalans no poden ni saben fer altra cosa; suposar que els polítics han de suplir la seva ineptitud amb freqüents apel·lacions al poble, fingint perills que no existeixen i creant conflictes imaginaris, és equivocat i funest». Més llenya al foc sobre la manera de fer política d'Esquerra Republicana. Són «els que que fingeixen problemes inexistents i creen conflictes imaginaris per abusar de la ingenuïtat del poble; la política baixament electoral per aprofitar els favors d'una popularitat immerescuda; els que governen sense preocupació de saber-ne, per a viure de la política a favor de corrents sentimentals provocats sense dignitat, [...] [una] pobra gent que fa totes aquestes coses perquè no sap fer-ne de millors».¹⁵⁰⁷

Azaña apareix novament al dietari d'Hurtado per recordar la veneració de què és objecte per part de les classes populars catalanes, sobretot i altre cop per part de les dones. De manera semblant al carisma del president Macià, Azaña ha esdevingut un ídol de masses a Catalunya. En un fragment que reproduïm a l'annex, Hurtado compara el «llenguatge culte» del polític castellà amb el «llenguatge bast, groller i farcit d'excitacions barroeres» que caracteritza el dels governants de la Generalitat. Tot seguit posa límits a les qualitats d'Azaña, no cau en la idolatria de les classes populars catalanes envers el polític castellà, de qui destaca que és modern en el context de la política espanyola contemporània al relat d'Hurtado perquè els seus adversaris ideològics viuen encara en un constitucionalisme monàrquic i decimonònic, però antic si es compara amb els països europeus més avançats. Amb tot, Azaña és un exemplar que el poble castellà no s'hauria de deixar perdre.¹⁵⁰⁸

Hurtado comenta la vaga general obrera a la capital de la República en protesta per la manifestació de propietaris agraris sindicats a l'IACSI a Madrid: «el de la protesta popular a Madrid contra l'acte d'uns catalans que malparlen del govern autònom de Catalunya és un cas únic en la història de les nostre lluites polítiques».¹⁵⁰⁹

Certament, que en aquella Espanya tan republicana i estranya les classes populars madrilenyes es posicionin públicament a favor de la Generalitat i en contra dels catalans que en reneuen, que són lligaires de tots els temps, havia de sobtar força. Ossorio Gallardo també ens sintetitza tan estrany episodi amb aquestes paraules: quan els isidrins o propietaris catalans van a Madrid a demanar que

---

1507 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 166-167, 181.

1508 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 171-181.

1509 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 190.

el govern central tombi una llei catalana, «el pueblo madrileño, con excelente sentido de la verdad, les recibió a gritos, silbidos y pedradas».¹⁵¹⁰

Miquel Badia és el comissari d'Ordre Públic, conegut com a «capità Collons» i «mà dura contra els dissidents socials i polítics», sobretot vers els cenetistes. Hurtado ens el presenta com un altre que «pot ésser el cap de les forces armades del futur nazisme» català. Llavors és el cap de policia de la Generalitat. Se celebra un judici que acaba amb una condemna sobre un separatista. A l'acabament del judici, Badia fa detenir el fiscal del cas, alhora que no fa actuar la policia perquè eviti l'agressió contra els membres del tribunal, tot a dintre de la sala. Un gest per a la galeria que provoca una vaga de magistrats i la dimissió forçada de Badia, que automàticament desconvoca la vaga. La Generalitat té una difícil convivència amb una magistratura molt poc favorable a l'autonomia, però la obstrucció sistemàtica de les lleis de la regió autònoma i de la República és un problema que vol resoldre amb uns mitjans diferents als de Badia.¹⁵¹¹

El relat d'Hurtado és contrari a la versió de la historiografia catalana sobre els Fets d'Octubre perquè, a diferència d'aquella, sosté que els Fets no tenen res a veure amb la Llei de contractes de conreu. Per contra, el problema polític entorn de la qual és el rerefons i precedent dels Fets segons la historiografia catalana: per a Montserrat Baras, «La llei de Contractes de Conreu és el detonant» dels Fets. La sessió del Parlament de Catalunya abans indicada, amb tant d'enrenou a fora de l'edifici, serveix perquè dins de l'hemicicle hom accepti les propostes d'esmena del govern de la República sobre la Llei, de cara a fer-la viable i superar el problema polític que ha ocasionat.¹⁵¹²

La nota discordant en l'ambient de concòrdia imperant és Estat Català, que ven l'acord entre el govern de la República i el govern de la Generalitat com una traïció del president al poble català, en un fragment que reproduïm a l'annex. Hurtado anticipa el futur: Estat Català s'imposarà i s'endurà «la voluntat del poble» català fins a la «protesta de caràcter extremista» o separatista que estan a punt per «encendre». Hurtado recorda, altre cop, que la importància d'Estat Català obeeix a la gran quantitat de buròcrates que ha aconseguit col·locar i que li ha donat «una força indiscutible» sobre els altres partits polítics.¹⁵¹³

Abans de cloure amb la darrera entrada al seu dietari dels fets anteriors als Fets i que no havien de desencadenar-los perquè la concòrdia entre governs és la que impera a l'acabament del relat, Hurtado té temps per destacar dues coses més. La primera, una referència molt crítica contra un dels escrits habituals d'Antoni Rovira i Virgili a *La Humanitat*, el diari de partit d'Esquerra Republicana, que «és tota una revelació de l'estat d'esperit d'aquest nacionalisme primari, incomprensiu i

1510 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 149.

1511 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 197-200. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya...*, p. 258, 262.

1512 Montserrat BARAS: *Acció Catalana...*, p. 228.

1513 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p.207.

carrincló que ha estat tota la nostra força i tota la nostra irremeiable feblesa». La segona, aquest lament sobre el poble català, sobre els governats: «poble, el nostre, amb l'esperit feble d'un perseguit, no sap encara trobar la força interior que l'aixequi a la jerarquia de rector, i es complau en aquest paper de desvalgut que troba en el sofriment, real o imaginari, el motiu de la protesta eterna, sense la qual la vida li resulta sense objecte».¹⁵¹⁴

Hurtado clou amb la darrera entrada del seu registre diari, corresponent al quinze de setembre de 1934, per bé que admet que hauria pogut acabar aquest dietari tan bon punt aconseguix posar en contacte dos governs que s'havien deixat de parlar.

Religió i moral.

Home de confiança del cardenal Vidal i del president Alcalá-Zamora, Hurtado és l'encarregat de proposar a les Corts Constituents una fórmula conciliatòria entre Església i República. Hurtado «admitió como hecho incontrovertible la separación de la Iglesia y el estado, y rechazó concebir la Iglesia como corporación de derecho público, ya que ello suponía aceptar la sumisión al estado. Se debía buscar una salida jurídica antes que una solución vindicativa».¹⁵¹⁵

Repressió i exili.

Durant la guerra, Hurtado integra l'exili del 36, torna a Barcelona el 1949 i mor el 1950, sense més repressió que els anys passats a l'exili.¹⁵¹⁶

Tercera Catalunya?

Sí, per les gestions que realitza a París juntament amb el seu amic i company de partit Claudi Ametlla.

1514 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p208-211.

1515 Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República Española...*, p220.

1516 Amadeu CUITO, Víctor HURTADO: «Pròleg. Un catalanista partidari del pacte». A: Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p12.

6. L'entesa política republicana, 1931-1936.

6.1. Orígens i precedents, 1808-1931.

La nació espanyola no ha triomfat arreu. Hi ha una part important de catalans que no se'n senten part perquè senten que formen part de la nació catalana. Des d'aquest punt de vista, la nacionalització d'Espanya ha fracassat a Catalunya. Tanmateix, la incapacitat de la nació espanyola per incorporar-hi Catalunya, i alhora la capacitat d'aquesta de desenvolupar un model nacional alternatiu, no sempre va ser així. De fet, els símbols catalans o del nacionalisme català no són anteriors al segle XIX. Finals del segle XIX, per bé que els primers indicis del catalanisme poden ser molt anteriors, com veurem a continuació.

En aquest apartat farem un breu repàs al nacionalisme espanyol i al nacionalisme català, sobre els quals podem considerar cadascun d'ells com una ideologia transversal manifestada o vehiculada a través d'actors polítics tant de dretes com d'esquerres. O bé podem agafar-los ambdós com a categories acadèmiques que se subdivideixen, al seu torn, en quatre tipus de nacionalismes, sempre diferents i molts cops enfrontats, i no només pel que fa a la disputa territorial per un mateix territori. Agafem aquesta segona visió o versió i parlem, en conseqüència, de quatre grans tipus de nacionalisme que han tingut certa presència a Catalunya des d'inicis del segle XIX i fins a l'actualitat, per bé que aturem el nostre anàlisi als anys de la Segona República Espanyola. Són aquests: nacionalisme espanyol de dretes, nacionalisme espanyol d'esquerres, nacionalisme català – o catalanisme – de dretes i nacionalisme català d'esquerres.

Carles Cardó defineix despectivament el nacionalisme espanyol de dretes en la seva versió més extrema i el responsabilitza de la guerra civil (1936-1939): «Les tres idees fonamentals de patriotisme hispano-castellà: consubstancialitat catòlico-espanyola, messianisme nacional i guerra santa, que durant els segles XVI i XVII havien informat la totalitat, o poc menys, de la població, passaren, després de la forta influència de l'Enciclopèdia francesa, a ésser distintives de la dreta, potser diríem millor de l'extrema dreta, i formaren la trama de la tragèdia espanyola des de 1812 als nostres dies».¹⁵¹⁷

A inicis del segle que marca arreu d'Europa el pas gradual de l'Antic Règim a un règim liberal es produeix la Guerra del Francès, o Guerra de la Independència. De la independència d'Espanya, s'entén. O una altra guerra contra l'invasor tradicional del nord. El nacionalisme espanyol liberal o progressista considera aquella gesta com la primera manifestació de la nació espanyola, atès que tot el país ibèric es rebel·la contra la invasió napoleònica de 1808. És l'equivalent espanyol al poble en armes que s'havia alçat a la veïna França a partir de 1789, però alçant-se paradoxalment contra

---

¹⁵¹⁷Carles CARDÓ: *Les dues tradicions...*, p93-94.

aquella. Aquest nacionalisme espanyol d'esquerres no accepta una data de fundació nacional anterior. El concepte de nació medieval se substitueix pel de nació moderna o liberal. En paraules de Joan-Lluís Marfany, «el naixement de la nació era, en la visió dels que el vivien, un fet eminentment modern i de sentit progressista».¹⁵¹⁸

Aquest autor prossegueix:

«Que la resistència contra la invasió napoleònica – que mereix perfectament, per això mateix, el nom de Guerra d'Independència- marca, malgrat el pas enrere que pugui haver representat la restauració de 1814, el definitiu moment fundacional del nacionalisme espanyol és o hauria de ser fora de tota discussió».¹⁵¹⁹

En aquest sentit, contrasta fortament amb el nacionalisme espanyol de dretes, que considera la data fundacional de la nació espanyola el 1469, any de la unió dinàstica entre la Corona de Castella, regió hegemònica i nuclear o formativa del concepte d'Espanya imperant des de llavors, i la Corona d'Aragó, aleshores amb un passat recent esplendorós i imperialista que dóna pas a una nova època marcada pel domini castellà tant peninsular com mundial, a través de la conquesta d'Amèrica o llur conversió al catolicisme, segons la concepció respectiva del nacionalisme espanyol d'esquerres o de dretes. No sé com catalogar l'intent del sistema educatiu franquista de fer passar el cabdill lusità Viriat en la lluita que sosté contra l'imperi romà, o la resistència de Numància contra el mateix invasor, o la successió de reis visigots de nom impronunciable com a precedents de la nació espanyola, com no sigui un disbarat sense cap base històrica. Si bé en el nacionalisme espanyol de dretes i catòlic, molt semblant en aquest aspecte al nacionalisme català cardonià, «los españoles nacen», per al nacionalisme espanyol progressista, els espanyols «se hacen mediante la educación nacional y patriótica».¹⁵²⁰

En canvi, a Catalunya, la guerra del Francès, o de la Independència, es veu avui com una guerra (més) contra els francesos. I es viu llavors com una guerra en la qual Catalunya és la més patriota de les regions espanyoles que lluiten contra l'invasor, segons la versió anglesa, que defineix els catalans com a «fame, brave and hungry people». O bé com un territori que s'aixeca en armes com ho fan altres regions espanyoles, però amb una identitat nacional pròpia i diferent a la castellana, segons la versió francesa. Sigui com sigui, els que lluiten són el poble baix i els religiosos, els rics s'ho miren de lluny. Els rics i els oficials de l'exèrcit són corruptes i traïdors, mentre que les classes populars i els religiosos són patriotes. Per això, aquella guerra és l'equivalent català o espanyol del poble en armes.¹⁵²¹

1518Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p152.

1519Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p136.

1520Miquel CAMINAL: *Democràcia i nacionalitat*, p43.

1521Maties RAMISA: seminari «La intervenció britànica a Catalunya, 1808-1814», grup ISOCAC, Universitat Rovira i Virgili, 2017.

Joan-Lluís Marfany defensa la primera versió i refuta la segona, argumentant que les suposades mostres de catalanisme no ho són perquè els catalans alçats en armes contra l'invasor equivalen «a los verdaders espanyols». És així perquè identifiquen els castellans amb la part de l'exèrcit que no defensa el país, per la qual cosa aquests catalans han hagut de sostenir la lluita sense aquells, actuant en l'alliberament d'Espanya.¹⁵²²

Ignorant el 1808 i exaltant el 1714, em sobta que el catalanisme d'esquerres hagi estat incapaç de desvincular-se d'una data fundacional impossible per a una nació que no vulgui ser manifestament preliberal i en la qual el principal defensor de la mateixa és Rafael de Casanova, al qual tota la llegenda posterior no pot amagar la seva condició de noble. I que aquesta incapacitat contrasti fortament amb el nacionalisme espanyol d'esquerres, que sí que ha sabut trobar una data diferencial per a la fundació de la nació respecte del nacionalisme espanyol de dretes. Si comparem el noble que cau ferit – no mort- abraçat a un estendard religiós – no a la senyera- amb el poble espanyol en armes que emula, al seu torn, el poble francès que inicia la revolució liberal a l'Europa continental, la comparació no té color. A més de noble, Casanova és un barceloní benestant. I ho continua sent després de la derrota perquè «els mateixos interessos econòmics que als inicis del conflicte internacional s'havien arreglerat amb l'Imperi i els seus aliats [...] van trobar després de la desfeta maneres d'adaptar-se a la nova situació i de prosperar-hi i expandir-se ràpidament».¹⁵²³

Joan-Lluís Marfany ens explica l'èxit inicial de la nació espanyola a Catalunya en un llibre polèmic i que ha aixecat força polseguera, essent àmpliament publicitat als quatre vents en les latituds més mesetàries del nostre país. Un llibre que narra «l'emergència de la nació espanyola a Catalunya». Per a Marfany, la Renaixença «no va ser cap renaixença» perquè no poden coincidir els «suposats inicis d'una renaixença nacional catalana i el manifest naixement, desenvolupament i triomf del nacionalisme espanyol a Catalunya i per obra de catalans».¹⁵²⁴

Amb el famós Decret de Nova Planta, Catalunya no es deprimeix, sinó que celebra deixar de ser província i s'esforça per ser Espanya, acabada de crear com a tal. Un segle més tard, amb la guerra de la Independència, la burgesia catalana incipient s'identifica amb el naixement de la nació espanyola, superant l'antiga condició de súbdits del rei. Així, «el sorgiment i el triomf del nacionalisme de la burgesia catalana va anar de la mà del cultiu i l'exacerbació del seu sentiment identitari. Com més espanyola esdevenia, aquesta burgesia, més catalana se sentia». Ara bé, «ni a Catalunya ni enlloc aquest particularisme mai no es contraposa al nacionalisme espanyol, sinó que, explícitament o implícitament, s'hi subsumeix». D'altra banda, les classes més baixes s'oposen al

---

1522Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p148.

1523Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p82.

1524Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p9-11, p13.

paper de la burgesia i no s'identifiquen amb la nació liberal: «La gent sensilla, tota de baixa esfera,/ és la que no defensa l'Espanya entera».¹⁵²⁵

Entre una data i l'altra, i gràcies a l'obertura al mercat intern com a conseqüència de l'abolició de les duanes interiors, es produeix una diàspora voluntària de comerciants catalans per tota Espanya, que els en desperta el sentiment de pertinença. A més, «la diàspora mercantil va ser destacada capdavantera en el procés de la substitució del català pel castellà». Una substitució voluntària i no traumàtica que obeeix a motius pràctics. Els catalanoparlants de condició social no humil s'entesten a escriure en castellà malgrat que el català és la seva llengua parlada, una adopció d'una nova llengua per la possibilitat de mobilitat social ascendent vinculada al comerç, no per imposició política, i que introdueix la diglòssia a Catalunya. Així, «l'adopció del castellà com a llengua de comunicació escrita era, a les darreries del segle XVIII, de rigor per a tothom que aspirés a incorporar-se als rengles de la classe ascendent en formació, fins i tot abans de dominar-lo».¹⁵²⁶

Amb de la guerra de la Independència «neix la nació espanyola», però «encara cal anar-la fent, incorporant-hi laboriosament tota la societat i decidint alhora, pel debat i el combat, quina mena d'Espanya ha de ser». La nació espanyola és l'única nació d'Espanya, que cal construir sobre la unió de les antigues províncies. Per això no hi ha nacionalisme català ni aquest pot solapar-se amb el nacionalisme espanyol. Així, «les províncies tenien una entitat solidíssima, basada en cada cas en una vella i gloriosa història, però ara havia arribat l'hora d'incorporar-les i dissoldre-les en una nova entitat superior». «A la Catalunya del 1808 només hi ha una nació que es concebi en el nou sentit que el mot ha adquirit, i és l'espanyola; la catalana només és nació en el vell sentit». Al seu torn, les reivindicacions nacionals catalanes i les antigues lleis, que reben el nom genèric de constitucions per bé que no tenen res a veure amb el concepte actual, queden subsumides en la Constitució espanyola de 1812.¹⁵²⁷

A més de modern, el nacionalisme espanyol liberal progressista, l'únic que Marfany vol contemplar perquè ignora el de tendència conservadora, és inclusiu: «a la Catalunya de mitjan del Vuitcents membre de la nació espanyola ho era, per acció o per omissió, tothom; no cabia ser altra cosa». I té uns efectes sobre l'adopció del castellà a Catalunya, a criteri d'aquest autor sempre voluntària i no com a imposició. Els responsables de la introducció de la diglòssia a Catalunya són els mateixos intel·lectuals de la Renaixença.¹⁵²⁸

A partir del moment fundacional que representa el 1808, desapareixen les antigues divisions i s'imposa el sentiment universal de pertinença a una única nació: la nació espanyola de base liberal,

---

1525Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p82, p100, p111, p145, p167.

1526Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p103-107.

1527Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p21, p149-150, p174, p422.

1528Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 260, 287-291.

implantada progressivament sobre les antigues identitats medievals. Segons aquesta interpretació de la història, en els decennis de l'anomenada revolució liberal, a Catalunya gairebé no es recorda la resistència barcelonina de 1714, i no se'n menciona cap personatge concret. Rafael de Casanova havia caigut en l'oblit, només es recorda Pau Claris. En canvi, les referències són als herois de la Nació, escrita sempre en majúscula, i que són: l'iniciador de la Reconquesta Pelayo, el Cid, el comunero Padilla, la defensa de Numància i Sagunt contra els romans, el Dos de Maig de 1808 o inici de la guerra de la Independència, els herois de la mateixa i oficials militars patriotes Daoíz i Velarde i el «Genio Español», també en majúscules. Marfany diu:

«A la història catalana específica es recorre sempre que, per la raó que sigui, se sent la necessitat de ponderar l'antiguitat, la força i la importància de la tradició democràtica dels catalans i, doncs, de la seva fonamental aportació a la construcció de la nova nació liberal, però els objectes del culte patriòtic, tan essencial a aquesta construcció, pertanyen tots a una comuna història «nacional» que només accepta mites d'origen català a partir de la Guerra de la Independència. La subordinació no podria ser més clara».¹⁵²⁹

Marfany insisteix en l'èxit del nacionalisme espanyol de base liberal a Catalunya a partir de la construcció i implantació de l'estat-nació, sempre adopció voluntària, no imposició:

«La complexa estructura històrica que havia fet emergir el liberalisme havia fet néixer també una nova realitat política i ideològica, la de l'estat-nació, i per als liberals catalans, malgrat la seva història i el seu patriotisme, aquest estat-nació no es deia pas Catalunya, es deia Espanya. [...] quan el nacionalisme va aparèixer a Catalunya ho va fer sota la forma exclusiva del nacionalisme espanyol. El seu bagatge l'hi van incorporar, els liberals catalans, sense cap dificultat ostensible: interpretant-lo en anacrònica clau liberal, el van integrar dins una comuna història d'Espanya concebuda com una lluita multiseccular, amb els seus alts i baixos, contra el despotisme reial i per la restauració d'una mítica llibertat primigènica».¹⁵³⁰

Una llibertat que coincideix amb la que veu Manuel Azaña en el seu cèlebre discurs a favor de l'estatut d'autonomia de Catalunya i que destaquem en un altre punt d'aquest mateix capítol, per bé que llavors ja hi ha un nacionalisme català políticament organitzat i que efectua aquesta demanda concreta. I arribem a la restauració dels Jocs Florals:

«El 1859, l'any de la suposada fita major de la Renaixença que és l'anomenada «restauració dels Jocs Florals», els catalans se senten espanyols, en grau variable potser segons el sector social i geogràfic, però sense esclatxos al dubte en cap cas i amb una gran intensitat pel que fa a la burgesia i a les classes subalternes urbanes».¹⁵³¹

Més endavant sorgeix el catalanisme polític, bifurcat en un moviment conservador, catòlic i jocflorallesc que parla de regionalisme i un moviment progressista, republicà i ateu que parla de federalisme. Marfany se'ls ventila els dos. El federalisme no és allò que el nom indica perquè els teòrics que el formulen (Francesc Pi Margall) no pretenen restaurar Catalunya com una nació o un

---

1529Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p426.

1530Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p427-428.

1531 Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 330.

estat, mentre que sobre el regionalisme: «que l'exaltació de la catalanitat se subordina totalment a la pertinença inqüestionada a la comuna nació espanyola, és una evidència que ni es presta a debat».¹⁵³²

El llibre de Marfany ha estat objecte de poderoses crítiques per part de la historiografia catalana. Una bona resposta li va etzibar l'historiador Borja de Riquer en un acte acadèmic al Centre de Lectura de Reus, que durant el segle XIX havia estat el primer ateneu de Catalunya i que ara ha esdevingut lloc de trobada de la intel·lectualitat i la petita burgesia de la ciutat. Entitat que fou presidida per un altre historiador, Pere Anguera, fill il·lustre de la ciutat de Reus i una petítíssima part de la ingent obra historiogràfica del qual tindrem ocasió d'analitzar més endavant, en aquest mateix apartat. Una tesi bàsica en la obra ingent de Pere Anguera, prou indentificat amb el catalanisme popular, és que les classes populars mantenen el català i no l'havien perdut mai, però amb la Renaixença la burgesia s'apropia en exclusiva de la recuperació del català. Amb tot, com a obra clàssica per al catalanisme popular, la de Josep Termes. Ara, però, anem a Borja de Riquer.¹⁵³³

L'historiador català, també identificat amb el catalanisme popular, se situa al tombant de segle. El 1900 Espanya és un país notablement endarrerit per culpa d'una elit conservadora. Contrastant amb Marfany, la nacionalització és dèbil, socialment excloent i no integradora de les nacionalitats perifèriques com Catalunya. Mancances fruit d'un discurs nacionalista nostàlgic i sense projecció de futur els referents dels quals són Recaredo, el rei visigot que canvia l'arrianisme pel cristianisme, i Santa Teresa de Jesús, la mística medieval que tenia contactes molt íntims amb la divinitat. Com a fenomen paral·lel a aquesta nacionalització elitista, hi ha el costumisme de masses. Sense buscar la independència de Catalunya, la burgesia catalana, políticament organitzada en el catalanisme conservador, busca modernitzar Espanya. Però no aconsegueix la influència necessària en el govern de la nació, un aspecte que Marfany es descuida, a criteri de Riquer. És clar que llavors la burgesia catalana industrial no és tota la burgesia catalana, altrament terrinent, especuladora de negocis de tota mena i accionista bancària. L'aposta de l'estat i de l'alta burgesia catalana és seguir fent de burgesia extractiva, no passar a ser burgesia productiva fomentant la industrialització.¹⁵³⁴

El jove lligaire Ramon Sugranyes de Franch explica el projecte polític del catalanisme conservador: «Els catalanistes de Prat de la Riba no hem de penedir-nos de res, perquè mai no hem pecat contra Espanya. Ens hem limitat a proposar la substitució d'un concepte vell i fracassat d'Espanya única per un projecte nou i generós d'Espanya veritablement nova, que creiem que és la base de la seva autèntica grandesa. Aquest fóra el nostre únic pecat».¹⁵³⁵

1532 Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p488-489, 565.

1533 Carlos FORCADELL: «El historiador Pere Anguera: pasión y profesión», *Jornades Pere Anguera*, Centre de Lectura de Reus, 2017.

1534 Borja de RIQUER: «Catalanitat, catalanisme i nacionalisme espanyol al segle XIX...», *Jornades Pere Anguera*, Centre de Lectura de Reus, 2017.

1535 Carta de Sugranyes a Cambó 4-2-1937. A: Arneu GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 508-509.

De manera molt pedagògica, en una referència implícita a Marfany, Riquer (li) explica la diferència entre catalanitat i catalanisme. La primera són sentiments, tradició, llengua, història i no inclou cap proposta política concreta. Aquesta es concreta en el segon, que vol tenir un paper polític rellevant perquè es prengui un rumb molt diferent i s'aposti per la modernització industrial i no pel model extractiu amb referències medievals. Riquer insisteix en la seva crítica a Marfany: el catalanisme no són les patums de la Renaixença, hi ha gent que les vol barrejar. Riquer confirma la tesi d'Anguera sobre el manteniment del català en les classes populars, mentre la burgesia es castellanitza. Mentre el relat de Marfany estigmatitza el català perquè l'usen gent de baixa condició social, en un anàlisi classista evident, Riquer pren partit pels de baix i explica la seva versió de la història. Així, les classes populars fan del català una eina de diferenciació social. El català és la llengua natural de la gent normal, el castellà és la llengua de forasters i conversos. En la identificació amb el catalanisme polític de base popular, aquesta concepció de la llengua consolida un espai polític català, popular, liberal i republicà, mentre es veu Castella no com el model avançat que pinta Marfany, sinó com un país de funcionaris.¹⁵³⁶

Anys després d'aquell episodi fundacional de la nació espanyola, iniciat el 1808, el nacionalisme espanyol triomfa arreu. Fins i tot a Catalunya, on les classes populars canten alegrement els *hits* musicals del moment, en castellà i en forma de *zarzuela*. Una mostra que el castellà no és un idioma tan desconegut entre les classes populars catalanes autòctones. La qual cosa no implica un coneixement perfecte de l'idioma dominant. Entrat el segle XX, hi ha catalans autòctons de classe treballadora van a sentir don Lacandro. Es refereixen al polític Alejandro Lerroux, el nom castellà del qual no saben dir correctament.¹⁵³⁷

En paraules de Marfany:

«L'important pel que ara interessa és l'evidència que durant la primera meitat del Vuitcents els catalans cantaven en castellà. Que la cançó i, associat amb ella, el ball eren dos instruments d'espanyolització, particularment efectius perquè operaven en el nivell més bàsic i quotidià de la vida social. De cançons en català, ja n'hi havia, i les lletres també n'eren divulgades, però en suports materials molt pobres i degradats i, fins i tot així, sovint en combinació amb cançons espanyoles».¹⁵³⁸

Per a Javier Moreno i Xosé Manuel Núñez Seixas, historiadors experts en nacionalismes espanyols estatals i subestatals, fins a la dècada de 1880 es pot parlar de nacionalisme català complementari a l'espanyol, que els porta a parlar de «doble patriotismo» o «identidades concéntricas y subordinadas», mentre que a partir de llavors, i més accentuadament a partir de 1898, el primer es

---

1536 Borja de RIQUER: «Catalanitat, catalanisme i nacionalisme espanyol al segle XIX...», *Jornades Pere Anguera*, Centre de Lectura de Reus, 2017.

1537 LET 31-7-1931. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 89.

1538 Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 317.

presenta amb pretensió d'exclusivitat, aprofitant el desprestigi espanyol per la pèrdua dels territoris d'ultramar.¹⁵³⁹

Aquests autors es refereixen al Cant de la Senyera, estrenat per l'Orfeó Català el 1896 en un acte de benedicció catòlica de la bandera nacional de Catalunya celebrat a Montserrat, i expliquen:

«La movilización orfeonista, empeñada en popularizar canciones tradicionales para hacer retroceder la castellanización de Cataluña, que propulsaban por ejemplo las zarzuelas más famosas, animó asimismo la búsqueda de un himno nacional. Tras algunos concursos fallidos, se impuso *Els Segadors*, un antiguo romance sobre la guerra de 1640 contra las exigencias militares del rey Felipe IV, interpretadas por el catalanismo como un precedente de los agravios centralistas contemporáneos».¹⁵⁴⁰

Entremig d'una cosa i l'altra, es manifesta amb força la sardana, «que de ser un ball comarcal passà a ser un símbol nacional» i posa fi a la colonització o assimilació cultural castellana a Catalunya per la via musical. I per qualsevol altra via, ja que a la Renaixença literària i elitista, tan burgesa que difícilment les classes populars catalanes del dinou la podien fer seva, troba el seu eco en una Renaixença de base popular. El catalanisme s'erigeix en un moviment burgès i un altre de classes populars i, entre l'un i l'altre, van construir la identitat nacional catalana. I es configura «l'univers identitari del catalanisme». El catalanisme és, doncs, un moviment complex i transversal, que aplega catalans d'extracció social diferent i que dota el territori d'uns símbols identitaris de caràcter nacional, o «elements simbòlics identificadors que serveixen per a cohesionar una societat», en aquest cas la catalana.¹⁵⁴¹

Com a resum del tetramorf particular de Pere Anguera, o el seu estudi sobre els símbols nacionals de Catalunya, llegim el fragment que segueix:

«En poc menys de dues dècades, gent de la geografia catalana més dispersa, de diferenciada sensibilitat ideològica i de diversa extracció social, aconseguí convertir les quatre barres en bandera nacional, respectada i assumida per tothom i fins i tot reconeguda pels enemics, els Segadors en himne nacional d'una societat emergent, la sardana en dansa identificadora de la col·lectivitat, sovint, aquesta darrera, en detriment d'altres manifestacions festives ben arrelades i tradicionals de debò en les diferents comarques. I Sant Jordi, en un símbol de tradició religiosa acceptat com un emblema de la lluita contra el despotisme».¹⁵⁴²

Veiem, doncs, que hi ha cert nivell d'imposició, però sense coacció. Pere Anguera ens ho explica, a partir de sengles estudis basats en la història local que tracen també la història de Catalunya en el seu conjunt, en un cas exitós de transferència de la microhistòria a la macrohistòria. Aquest fill il·lustre de la Ciutat de Reus explica que «tota història de construcció identitària n'és plena, de manipulacions. En tot cas, resulta sorprenent la capacitat de fer-ho sense utilitzar cap mena de mitjà

1539 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 68.

1540 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 89.

1541 Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p5. Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p. 5.

1542Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p5-6.

coercitiu i l'arrelament del resultat de l'operació en la consciència popular com una veritat indiscutible». La resposta de l'Espanya monàrquica davant dels símbols nacionals de Catalunya és la prohibició. Tanmateix, la repressió només comporta el fenomen contrari del que pretén, és a dir, que «la prohibició potencià la càrrega simbòlica nacionalista» de les quatre barres, *Els Segadors* i la sardana. Anguera resumeix així la prohibició de l'ús públic de la quadribarrada: «actuació arbitrària i prepotent».¹⁵⁴³

La sardana passa de ser un ball local localitzat sobretot a l'Empordà a ser un ball d'àmbit català que ballen totes les classes socials i, alhora, elogiada pels autors de la Renaixença elitista. Josep Anselm Clavé, músic republicà i representant de la Renaixença popular, també componia sardanes. En paraules de Joan Maragall, «La sardana és la dansa més bella / de totes les danses que es fan i es desfan». Altres autors l'hi donen una càrrega patriòtica, catalanista, alhora que la consideren «una dansa estrictament catalana i representativa» ja en una data tan primerenca com ho és la dècada de 1860. I també en boca de l'empordanès Ramon Masifern, cap al tombant de segle i amb una lletra tan evident com aquesta: «una casta d'èroes / que al crit d'independència!, jamai ha fet el sord», o «no ha mort, no la nostra pàtria, en en ta rodona olímpica / jo hi veig la flor d'un poble sedec de llibertat». O, encara més: «Visca la llibertat d'una terra esclava!».¹⁵⁴⁴

Segurament vinculat a aquesta identificació de la sardana com a element patriòtic que recull les essències de la nació o la tradició catalana, els seus partidaris són capaços d'emocionar-se tot escoltant una dansa «qu'entra en l'ànima». És una consideració que Boronat comparteix en el seu exili, gairebé cinquanta anys després de la implantació de la sardana com a dansa nacional catalana. Entre els partidaris de la sardana i que la identifiquen com a dansa nacional de Catalunya, utilitzen freqüentment els conceptes de pàtria o país, aplicats sempre a Catalunya, no a Espanya. En canvi, no utilitzen el concepte de nació, a no ser que es refereixin despectivament a Espanya, com en aquest poema, segons el qual la sardana era la dansa «que'ns guarda de la feblesa / de les nacions decadents / y's belluga ab l'ardidesa / de nostres grans ascendents». La percepció, prefabricada i generalitzada, de la sardana com a dansa nacional de Catalunya és un fet a la primera dècada del segle XX.¹⁵⁴⁵

És en aquesta data que arriba també a la ciutat de Reus, la ciutat natal de Pere Anguera, on té una rebuda espectacular i hom fressa per aprendre-la a ballar, ja que es coneixia com a dansa d'origen empordanès i els reusencs encara no en sabien els passos. Aquest interès l'expressen els socis del

---

1543Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p5, p58. Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p196.

1544Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p13-20, p31, p67. Pere Anguera conserva el català original, no ha traduït els documents decimonònics i dels primers anys del segle vint al fabrià.

1545Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p40-46, p83. Carta de Josep M. Boronat a M. Mercè Blanch, . Fons personal Josep M. Boronat Recasens, Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona.

Foment Republicà Nacionalista, ateneu vinculat al catalanisme popular i que, durant la Segona República, quedarà adherit a Esquerra Republicana.¹⁵⁴⁶

Per bé que abunden les veus a favor de la nacionalització de la dansa d'origen empordanès, Anguera recull també les versions d'aquells que la critiquen, bé perquè els sembli molt difícil de ballar, bé perquè els sembli avorrida en tant que només la ballen homes, bé perquè els sembli immoral en tant que la ballen homes i dones barrejats. També perquè anarquistes catalans, en aquest cas localitzats a Terrassa, la veuen com a exemple grotesc de paternalisme industrial a càrrec de «chiflados catalanistas».¹⁵⁴⁷

Sigui com sigui, la seqüència és clara: la dansa es va estenent des de l'Empordà a la resta de Catalunya, així com passa de ser una dansa complexa de balladors masculins experts a dansa interclassista que ballen tant homes com dones de totes les edats i condicions. És clar que «l'expansió de la sardana provocava la pèrdua d'altres danses tradicionals», cosa que lamenten els integristes o carlistes. Encara que sobre una tradició local que no abasta originàriament Catalunya tota, amb la sardana s'aconsegueix imposar arreu del territori català una dansa autòctona, vencent així les danses forasteres que guanyaven terreny fins llavors. A principis de segle, la publicació *El Pla de Bages*, que ens mena a la Catalunya interior, assenyala que aquestes altres danses provenen de Castella, i que són «les dances immorals que'ns han importat els descendents dels Felips». En contraposició, la sardana representa l'essència de la Democràcia.¹⁵⁴⁸

La sardana és democràtica, interclassista i es caracteritza pel seu «component igualitari» perquè es balla en cercle o en rotllana, construcció geomètrica formada per persones en el marc de la qual tothom és igual en rang. T. Thos Codina, fent referència a la presència d'una autoritat eclesiàstica que balla la sardana com un membre més d'aquella rotllana que no reconeix cap mena de jerarquia d'uns sobre altres, ho explica així: «en les sardanes, donant-se les mans y arrenjerantse fent rodona, ballen homens y ballen dones, ballen jovens y ballen vells, ballen xichs y ballen grans, ballen rics y ballen pobres, balla tothom qui vol y te delit pera saltar y gambejar de valent». Per a aquest mateix autor, que escriu a *La Veu de Montserrat* i a *La Veu de Catalunya*, sens dubte referents del catalanisme catòlic conservador, aquesta rodona o rotllana és «símbol y mirall de la interna unió del poble», és a dir, element de cohesió nacional.¹⁵⁴⁹

Tot plegat ho veiem en un altre testimoni, d'inicis de segle XX i que li dóna a la sardana un sentit nacionalista: «Mentres Catalunya sigui Catalunya, mentres hi hagi catalans de cor i d'ànima, la Sardana serà una dansa eminentment popular, democràtica, altruista y en son cèrcol poden entrarhi

---

1546Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p96.

1547Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p22-23, p66. Anguera cita l'adjectiu en cursiva.

1548Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p34, p49, p66-69, p107. La majúscula és al document original, de 1907.

1549Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p38, p83.

[...] desde'l més jove al més vell, desde'l més rich al més pobre, desde'l més guapo al més lleig, desde'l més savi al més ignorant». ¹⁵⁵⁰

Els primers anys del segle XX *La Veu* fa propaganda a favor de la sardana, assenyalant-la com lo «ball típic català, ahont hi alena delitosa l'ànima de tot un poble». Anguera documenta al diari portaveu del catalanisme conservador altres usos d'aquest concepte de «poble» o de «tot un poble». Un concepte sempre polèmic, quan no conflictiu, i que porta al debat sobre les metonímies del catalanisme conservador amb la resta de la societat catalana, que recentment han mantingut Joan B. Culla i Francisco Morente i que hem vist al capítol primer d'aquesta memòria. Joan Maragall usa també aquest concepte. Per bé que també parla de tot el poble, ho fa per concretar que la sardana és la dansa d'un poble lliure, en la línia del catalanisme que documenta Anguera, que considera Catalunya com un (sol) poble i una pàtria oprimits sota el domini espanyol. Una versió dels fets i de la realitat nacional que comparteixen tant el catalanisme conservador o burgès com el catalanisme popular. ¹⁵⁵¹

Si ens preguntem pels gustos musicals *espanyols*, el nacionalisme espanyol liberal o progressista, i cada vegada més republicà, deixa cantar a les classes populars. Per contra, el nacionalisme espanyol conservador prefereix imposar la idea de nació des de dalt. Potser per això l'*Himne de Riego*, una de les cançons amb les quals s'identifiquen els primers, té tantes lletres de collita popular. Sovint aquestes lletres improvisades fan referència a una monarquia que es vol abolir, o que se celebra que s'hagi abolit, ja durant la Segona República.

Aquest esdevé himne nacional d'Espanya sota aquest règim democràtic i és l'equivalent espanyol de *La Marsellesa*. En la seva interpretació en actes oficials acostumava a interpretar-se sense lletra, malgrat que disposa d'una versió inicial amb lletra marcial que fa referències al Cid o a Riego i que, en la tornada, insta els soldats a donar la vida pel país: «soldados, la patria nos llama a la lid / juremos por ella vencer o morir». El mític guerrer medieval no està tan desarrelat de la tradició catalana, ja que és el segon personatge més cantat en les poesies patriòtiques catalanes del Trienni Liberal. L'himne de Riego és, en origen, un himne militar que acompanya la presa de poder d'aquest general liberal el 1820, donant inici al que la historiografia ha qualificat, precisament, com a Trienni Liberal, període que suposa un gran avenç a l'Espanya peninsular perquè correspon a l'únic període de vigència de la Constitució de Cadis redactada el 1812 i primera constitució liberal espanyola, alhora que l'Amèrica espanyola deixa pràcticament d'existir perquè la major part dels territoris s'independitzen el 1821. Una lletra marcial que no s'acostuma a utilitzar no presenta

---

1550Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p107.

1551LVC 15-5-1902. Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, cp51, p70.

majors problemes perquè, en aquest cas, la lletra més apropiada per a cada ocasió ja l'hi posaven les classes populars per a interpretacions oficioses de l'himne.¹⁵⁵²

Extraoficialment se'n canten versions populars. Vegem-ne una versió: «Si los curas y los frailes supieran/ la paliza que les van a dar/ subirían al coro cantando:/ ¡Libertad, libertad, libertad», probablement seguida per «Si los reyes de España supieran/ lo poco que iban a durar/ se irían gritando, gritando: ¡Libertad , libertad, libertad!». Una altra versió, menys refinada: «Un hombre estaba cagando/ y no tenía papel/ pasó el rey Alfonso XIII/ y se limpió el culo con él». També en català: «Si el Rei demana corona/ corona li donarem/ que vingui a Barcelona/ i el coll li tallarem». I en gallec: «Nun quiero reina puta/ nin quiero rei cabrón/ Namás un presidente/ que gobierne la nación». Per si tota aquesta col·lecció de lletres no fos suficient, sempre es podia recórrer a una altra lletra alternativa, en aquest cas decimonònica i que, per raons musicals, creiem cantada sobre la tornada, essent les versions anteriorment esmentades cantades sobre l'estrofa: «Que se vaya de España/ Cristina de Borbón/ o devuelva los millones/ que roba a la nación». En referència, és clar, a la regent M. Cristina. Tant les versions oficioses com la lletra original («y el genio invoca/ de nuestra nación») fan referència a la nació espanyola. Àngel Duarte corrobora el fet: (també) durant la Segona República, «España es una nación».¹⁵⁵³

En canvi, la *Marcha Real*, himne nacional de l'Espanya monàrquica, i més concretament de la Monarquia espanyola, encara no té lletra, malgrat nombrosos intents. Un himne sense lletra pot ser perillós perquè «los himnos sin letra traducen a veces la imposibilidad de un consenso o de un compromiso lingüístico dentro del estado». L'himne nacional de l'Espanya monàrquica tampoc té nom. Concebuda inicialment com a marxa militar, la *Marcha de granaderos*, *Marxa reial* és el nom popular d'aquesta peça caracteritzada des del punt de vista musical per la poca riquesa harmònica, una successió sempiterna de tònica – dominant – tònica, la combinació harmònica més simple. En la seva harmonització oficial actual, el Cant dels Segadors és molt més ric des del punt de vista musical i pel que fa a l'harmonia, ja que fins i tot inclou canvis de tonalitat. Tornem a la *Marcha Real* i a la seva manca de nom oficial. En efecte, la marxa s'acostumava a interpretar en les ocasions més solemnes, que el rei d'Espanya honorava amb la seva presència. D'aquí li ve, doncs, el nom popular a l'himne d'una Espanya monàrquica la nacionalització de la qual es fa, durant el segle XIX, des de dalt. Podem objectar certs límits a una nacionalització imposada quan el nom de l'himne nacional d'Espanya es deu, precisament, al nom popular, esdevingut oficial.¹⁵⁵⁴

1552 Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 186. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 417.

1553 Àngel DUARTE: *El republicanismo...*, p. 233. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 207-208.

1554 Anne-Marie THIESSE: «Prólogo». A: Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores...*, p. 12.

Ara és moment de veure més símbols del tetramorf del catalanisme, sempre a través de sengles estudis de Pere Anguera i com hem fet abans per a la sardana. Comencem per les quatre barres o bandera quadribarrada, coneguda avui com la senyera. Un símbol estès arreu de Catalunya com a element identificador d'aquesta col·lectivitat sobretot durant la darrera dècada del segle XIX, com la sardana i els segadors. En un fragment que ens recorda el doble patriotisme que vèiem abans:

«L'afecte sentimental identificador territorialment de les quatre barres, sempre viu a Catalunya, es convertí en un emblema d'identitat per a marcar la persistència de trets diferenciadors dins d'Espanya, la pertinença a la qual en cap moment no era qüestionada, però que es contraposava a la voluntat castellanitzadora impulsada pel poder i les elits que li donaven suport».¹⁵⁵⁵

Tanmateix, i com en la resta dels símbols nacionals de Catalunya, tot comença molt abans. Ja a la dècada de 1860 trobem una referència política sobre l'oposició catalana a l'assimilisme castellà: «las barras de Catalunya/ no han d'estar sota'ls lleons» de Castella. El lleó esdevé símbol de la nació espanyola en la lluita que el poble espanyol sosté contra França durant la guerra del Francès o de la Independència. I una altra sobre l'espanyolitat de Catalunya i la seva contribució al marc general espanyol: «las barras de Catalunya son sempre'l sosten d'Espanya». A la dècada de 1880 es polititzen les quatre barres i esdevenen símbols del catalanisme en detriment de la bandera de Sant Jordi, que era l'altra possible bandera nacional de Catalunya.¹⁵⁵⁶

Tot s'accelera a la dècada de 1890 quant a difusió de la quadribarrada. Anguera ens porta a la seva ciutat per tal d'anar a raure en una il·lustre nissaga reusenca que coneixem de la *egohistòria* de les primeres pàgines de la introducció:

«Tot fa creure que el primer que va exhibir la bandera de les quatre barres amb plena voluntat reivindicativa pública des d'un càrrec institucional [...] fou Pau Font de Rubinat, nomenat alcalde de Reus pel govern Silvela – Polavieja. Font reivindicà tothora la seva catalanitat i es féu imprimir com a alcalde institucional targetes de visita en català, que foren segurament les primeres d'una autoritat política en aquesta llengua. Durant les Festes d'Octubre de 1899, una de les novetats que imposà com a alcalde [...] fou la de posar la senyera a la punta més alta del campanar».¹⁵⁵⁷

Pel que fa al Cant dels Segadors, no és fins al 1899 que se'n difon una lletra simplificada. La versió tradicional correspon a una cançó popular amb referències polítiques al context a què es refereix, la guerra dels Segadors (1640-1652). I, en virtut de la seva correspondència amb una societat d'Antic Règim, curulla de referències religioses que no agradaven a tothom. Igualment, l'antiga lletra era massa llarga. Com passa amb la senyera, es tracta d'un símbol conegut abans de llur adaptació com a símbol nacional de Catalunya. Si bé l'estrena del Cant de la Senyera té lloc a Montserrat a finals

---

1555 Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p.6.

1556Citat a: Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p35-36, p47. Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme...*, p140.

1557Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p98.

de segle i va a càrrec de l'Orfeó Català, com hem vist abans, els Cors de Clavé ja l'havien escampat arreu de Catalunya abans de l'adopció de la versió moderna dels Segadors.¹⁵⁵⁸

Sobre la música de l'estrofa dels Segadors, Anguera documenta un poema que no li agrada, «un insòlit i ben prescindible full volant» de la biblioteca del Centre de Lectura de Reus de finals de segle XIX i que aplega tres textos. «El primer text, un barroer vers de quatre estrofes, conté una insòlita declaració d'espanyolisme». Titulat «Los nous segadors» i expressat en català, diu així: «Catalans i castellans/ jermans som tots en la terra/ fora l'odi i el rencor/ i viva l'Espanya entera». El segon text demana, en castellà, «pregar pues por Cataluña/ y por toda la nación». Certament, no és pas aquesta la lletra dels Segadors que s'ha imposat. Aquest segadors finiseculars tan particulars que canten el seu amor a Espanya troben ressò en terres castellanques en el primer quart del segle XIX, en sengles odes que integren «la història de Catalunya en una comuna història d'Espanya». Una diu: «Y el fuerte catalán con sus hazañas/ la gloria aumentará de las Españas». I l'altra: «y ya cual tierno hermano/ el catalán abraza el castellano».¹⁵⁵⁹

Passem al darrer símbol del catalanisme i l'únic dels quatre que Anguera ha estudiat que no ha aconseguit la plena implantació arreu de Catalunya: Sant Jordi. Els precedents són llunyans. La creu de Sant Jordi, bandera amb creu vermella sobre fons blanc, és l'emblema que adopta Barcelona a finals de segle XIV, l'any 1395. El segle següent constitueix l'emblema naval català, però invertint els colors.¹⁵⁶⁰

Avancem fins a la Renaixença:

«Sant Jordi comptà, entre els homes de la Renaixença, amb un component patriòtic més reivindicatiu, amb referències laiques i força viu des del darrer quart del segle XIX, quan a la voluntat dels activistes que treballaven en el redreçament del país s'hi barrejà l'afany d'una part mínima del catalanisme catòlic militant de dotar-se d'un símbol que lligués fe i pàtria, mentre que els laics pretenien assegurar-se a través del seu culte la fidelitat dels homes de tendències més eclesiàstiques. La maniobra, però, no acabà de cristal·litzar a causa de la desídia de la immensa majoria de dirigents i propagandistes catòlics, gens interessats a guanyar-se l'afecte dels catalanistes, que consideraven massa progressistes i amb un nul, o extraordinàriament feble, sentiment de pàtria espanyola, justament l'únic que ells volien, ja que era el que els garantia el monopoli de bona part de les tasques educatives i de la transmissió dels valors socials establerts».¹⁵⁶¹

I encara: «La Renaixença literària i l'incipient capitalisme foren [...] els autèntics promotors de la conversió del culte religiós en culte patriòtic».¹⁵⁶²

Avancem fins a la Segona República:

1558Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p7-8. Ramon ARNABAT: «Un model català d'ateneisme», *Jornades Pere Anguera*, Centre de Lectura de Reus, 2017.

1559Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p8. Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p137.

1560Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p15.

1561Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p7.

1562Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p27.

«En els anys republicans, les glosses a Sant Jordi foren força més abundants a la premsa progressista i laica que no pas a la tradicional i religiosa, i posaven l'èmfasi, com és lògic, en el simbolisme nacional. El 1931, amb la proclamació de la República fresca encara, el sentit canvià. Un decret de Francesc Macià, com a president de la Generalitat, del 20 d'abril declarà el dia de Sant Jordi festa cívica i dia inhàbil per a totes les oficines públiques. D'acord amb aquesta declaració i amb l'esperit del nou règim, es volgué atorgar un to estrictament laic a la festa, tot i que s'autoritza la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat a organitzar una missa solemne a la capella del Palau».¹⁵⁶³

En referència, és clar, al palau de la Generalitat. Amb tot, en els anys republicans i en el transcurs d'aquesta memòria, trobem més referències al dia del llibre que no al dia de Sant Jordi. A diferència del seu ús com a bandera nacional de Catalunya, condició que no aconsegueix perquè la senyera s'imposa sobre la creu de Sant Jordi, el dia de Sant Jordi ha tingut més èxit, connotat com a dia del llibre en català:

«La festa de Sant Jordi, que mai no va mobilitzar grans moviments de masses, s'ha vist, a més, a partir dels anys trenta del segle XX, subsumida en la festa del llibre, presentada com la festa de la cultura, impulsada des del primer moment per bona part del catalanisme progressista, que hi veia un triomf de la civilitat damunt l'aculturisme i trobava que difondre la literatura pròpia era un acte tant o més patriòtic que anar a missa o cantar uns goigs esdevinguts anacrònics».¹⁵⁶⁴

6.2. L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932.

L'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 mostra una notable capacitat d'entesa entre els republicanismes català i castellà. Els resultats del referèndum a favor de l'estatut de Núria són contundents: participació del 78% del cens, i d'aquests el 99% dels vots són a favor del sí. Al seu torn, i enmig d'una forta oposició antiestatutària d'àmbit nacional que no es limita a les dretes, una Espanya inèdita i republicana en fa possible l'aprovació. Alhora, aquesta Espanya inèdita també comparteix amb Esquerra Republicana de Catalunya la sensació que està creant una realitat diferent i que els anys de la Segona República estan curullats de dies històrics.

Al seu torn, aquesta nova Espanya republicana i amiga de les perifèries s'enfronta a l'Espanya de sempre: centralista, tradicional, monàrquica, intransigent i, en definitiva, mesetària. Una Espanya republicana que inclou la Catalunya autònoma contra una Espanya que no accepta els canvis ni tolera la diferència. Per tot plegat, l'entesa entre l'Espanya i la Catalunya republicanes, que representen nacionalismes diferents que saben transformar en ideologies compatibles entre si, no és una qüestió menor ni molt menys banal, sinó d'una importància extraordinària.

Aquest apartat estudia les relacions Catalunya – Espanya durant la Segona República en temps de pau, és a dir, fins al 1936. Cal tenir en compte que l'anàlisi s'emmarca en els anys trenta del segle

---

¹⁵⁶³Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p96.

¹⁵⁶⁴Pere ANGUERA: *Sant Jordi...*, p6.

passat. No és, en cap cas, una història de present ni traslladar res del que s'esdevingué aleshores fins a l'actualitat. Enric Ucelay ens adverteix dels perills de fer-ho: «es parla de la Catalunya dels anys trenta del segle passat com si fos idèntica en tot al present. Senzillament, no és així».¹⁵⁶⁵

L'anàlisi es realitza, bàsicament però no única, a través de la premsa satírica vinculada a dues de les esquerres catalanes. Concretament, a través de *L'Esquella de la Torratxa (LET)* i *El Be Negre (EBN)*. El primer d'ells és un «setmanari satíric republicà»¹⁵⁶⁶ de llarga tradició que durant la Segona República està vinculat a l'Esquerra Republicana de Catalunya, el partit governant i hegemònic de la política catalana durant tot el període en temps de pau. Un partit que, així mateix, reté la presidència de la Generalitat durant tota la Segona República, també durant la guerra civil, moment en què primer la CNT-FAI i després el PSUC qüestionen el seu projecte hegemònic. El setmanari republicà vinculat a l'Esquerra, com el diari de partit, escriu paraules en català no fabrià. Així, a la portada ens informa del preu de cada número de la revista, valor que es duplica en el cas de números «atrassats».

Per la seva part, *El Be Negre* és un celebrat i recordat setmanari vinculat a l'Acció Catalana i caracteritzat per una crítica despietada – no és un setmanari catòlic- envers un ventall de víctimes més extens i plural que el setmanari de l'Esquerra. Acció Catalana és inicialment un partit de centre, però durant els anys de la República evoluciona cap a l'esquerra. *El Be* és una publicació nacionalista, ja que es refereix a Catalunya com «el país» i es refereix a la resta del país com a «Espanya». Ho deixa molt clar quan se situa en contra del transvasament de l'Ebre per tal de regar de vida altres regions espanyoles i diu: «Espanya ens pren els rius». *El Be* converteix l'Esquerra en un dels blancs prioritars de les seves crítiques.¹⁵⁶⁷

Ara bé, *El Be* defensa un espai polític propi compartit amb l'Acció Catalana prèvia a la reconversió llur en un esquerra catalana més a partir del pacte amb l'Esquerra de Lluís Companys. Així, no renuncia a criticar la Lliga. Ja hem dit que del *Be Negre* rep tothom, o tothom pot ser blanc de les seves crítiques. Ja en el primer número de tan extraordinària i memorable publicació, i ho diem de tot cor perquè és capaç de criticar els dos partits àmpliament hegemònics en el sistema català de partits de la Segona República Espanyola, es refereix al suposat «accidentalisme» de la Lliga. Ve a dir el següent: la Lliga pot ser indiferent a la forma de govern, però la seva política inquietant no deixa indiferents als catalans. També en aquest primer exemplar de tan notable publicació, els seus redactors i il·lustradors fan un esforç i es refereixen a la Acció Catòlica, el moviment que Vidal

---

1565Enric UCELAY: «Evocacions recurrents...». A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República!...*, p. 212.

1566Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana...*, p110-111.

1567EBN 23-6-1931, 21-2-1934.

Barraquer controla indirectament. Ho fa en castellà, en una elecció no gens casual, ja que per referir-se a la Lliga emprà el català.¹⁵⁶⁸

El Be Negre celebra l'edició del número 100 de tan memorable publicació i ningú falta a l'acte de celebració d'aquesta efemèrida, apareixent en portada tant un difunt Macià amb la caseta i l'hortet com un Cambó amb la Chade. Poc després, el setembre d'aquell mateix 1935, el setmanari deixa d'editar-se. No torna a fer-ho fins a finals de gener de 1936. En la campanya electoral de les eleccions de 1936 *El Be* ens dóna una nova mostra de certa equidistància, amb un programa del Front de Dretes dolent i iniciant la campanya electoral amb la repressió dels Fets d'Octubre, la nefasta influència comunista al Front d'Esquerres i el bisbe Irurita batent rècords de neutralitat política, tot dient que les esquerres són el dimoni.¹⁵⁶⁹

El *Layret* ens il·lustra sobre la fortuna camboniana a través de la Chade. Cambó s'enriqueix fent contraban de diners, fent passar capital d'una empresa alemanya a l'Argentina cap a Espanya, per evitar que els aliats s'incautin del capital, en aplicació de les reparacions de guerra que estableix el Tractat de Versalles. Alfons XIII aplaudeix la iniciativa de Cambó, donant una imatge de país de pandereta i corrupte des del més alt nivell.¹⁵⁷⁰

Al seu torn, *L'Esquella de la Torratxa*, el setmanari satíric del partit hegemònic, dispara sobre la Lliga. El debat satíric, que ha de traslluir el debat polític general, se centra entre tres partits catalanistes de tendència diferent: de dreta (Lliga), de centre(esquerra) (Acció Catalana) i d'esquerra (Esquerra Republicana). El debat polític és, doncs, entre catalans, no entre Catalunya i Espanya. I així ho exemplifiquen els dibuixets o il·lustracions satíriques de *L'Esquella*. Interpreto que la Lliga és la seva víctima preferida per una qüestió electoral, atès que els catalans han de triar, bàsicament, entre Lliga o Esquerra. Pot criticar tants castellans com vulgui, però dóna més rèdit electoral qüestionar el criteri dels catalans que voten Lliga, fent creure que estan equivocats. Aquests sí que voten a Catalunya, els mesetaris no.

Si voleu una processó de mesetaris amb el bo i millor de la Castella profunda, serveixi la il·lustració central, sempre a doble pàgina, d'un exemplar de *L'Esquella*: el diputat agrari i antiestatutari Royo Villanova, un soldat amb armadura medieval amb un gos que exhibeix el «republicanismo unitario», un bisbe trabucaire i fervent lector del diari *El Imparcial*, un torero rudimentari que fa propaganda del diari ABC, un altre gos anunciant el diari *El Debate* i Francesc Cambó fent de timbaler de tan animada concurrència. Aquesta crítica contra la Lliga, a qui Esquerra li pressuposa un anticatalanisme manifest malgrat que el seu programa polític i algunes actuacions pretèrites són ben catalanistes, no és res comparat amb la portada. Hi apareix la Lliga, segons la iconografia de

---

1568 EBN 23-6-1931.

1569 EBN 16-5-1935, 29-1-1936, 5-2-1936.

1570 Maria Aurèlia CAMPANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p. 68-69.

l'Esquerra: au rapaç (àguila) amb pits desangelats i caiguts i corona monàrquica. En aquest cas, el setmanari satíric la presenta com la propera i principal sabotejadora estatutària, per alegria del citat Royo i de l'intel·lectual Miguel de Unamuno, ambdós diputats contraris a l'estatut.¹⁵⁷¹

En el context de la República, la pitjor acusació que pot fer-se a hom és qualificar-lo de monàrquic o *monarquitxant*, sinònim de vetust, passat de moda, caduc, peix bullit i, en el context dels trenta, poc demòcrata o antidemòcrata. I, alhora, presentant la República com a model de present i el millor projecte de futur. Així és com s'expressa l'*Esquella*, que retrata la Lliga com una àguila amb corona monàrquica. És a dir, com una cosa vella, del passat, que vol restablir una monarquia fracassada en comptes de consolidar una república que aspirava a ser perenne, eterna. Sobre la voluntat de permanència de la Segona República, Ortega Gasset «asegura que la República es la ocasión de construir una nación para generaciones».¹⁵⁷²

De fet, «a muchos monárquicos los nuevos símbolos les parecían insoportables. Los asociaban con la irrupción del desorden y de unas masas que, desde una óptica demofóbica, juzgaban chusma o populacho». Una associació d'idees o pànics morals en forma de por a les masses organitzades compartida amb la burgesia catalana. Pel que fa a l'armadura medieval que vèiem a la processó de *mesetaris*, encapçalada per Cambó en un atac despietat de l'Esquerra cap al líder del partit català conservador, «la Reconquista medieval es uno de los mitos fundadores de la identidad española». En el nacionalisme de tradició catòlica i conservador, és clar, no en el de tradició liberal republicana, que rebutja tota identificació amb l'Antic Règim i pren el 1808 com la data fundacional de l'Espanya actual.¹⁵⁷³

Em refereixo seguidament a una divisió fictícia entre català i fabrià que establí Josep Pijoan, qui fou, paradoxalment, el primer secretari de l'Institut d'Estudis Catalans. En el seu exili i en presència de catalans de seny, els etziba un: «ja no parleu català, parleu fabrià!». Aquest pròcer de la pàtria, no cal dir-ho, resta completament ignorat al Museu d'Història de Catalunya, on no hi ha lloc per als botiflers. D'això mateix, del poc record en què ha caigut un personatge tan il·lustre com hauria de ser el primer secretari de l'IEC es queixava aquest en el seu exili autoimposat: «El meu país no m'ha demanat mai res, ni una conferència, no ha exigit de mi el més mínim servei». Per tot plegat, arribava a aquesta conclusió: «Els catalans són dolents!». Hem d'agrair a Hilari Raguer que no hagi censurat aquest detall, que certament no és menor.¹⁵⁷⁴

El Be Negre no deixa passar l'ocasió d'analitzar el catalanisme científic fabrià en vies d'esdevenir-ho encara més, reprenent un esforç *mancomunitat* interromput durant la Dictadura. De fet, qui

---

1571 LET 13-5-1932.

1572 Àngel DUARTE: *El republicanismo...*, p. 226.

1573 Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p. 65, 214.

1574 A: Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia...*, p. 233.

s'oposa a la modernització del català és també qui s'oposa a la modernització de tot plegat, és a dir, i en clau catalana, un polític de la Lliga. El lligaire al·ludit és Francesc Mateu, que *El Be* presenta convenientment com a Francesch Matheu, en un article brillant escrit tot ell català (prefabrià). A les pàgines del mateix setmanari el lligaire Ferran Valls Taberner se'ns apareix com un defensor del català... tradicional, no fabrià, que conservi la i grega, la de tota la vida. Concretament, la desaparició de la i grega i llur corresponent substitució per la i llatina treu de polleguera aquest protagonista de la història, fins al punt de proposar que tot el programa electoral de la Lliga giri en contra de Pompeu Fabra, l'inventor del català normatiu. Així doncs, les elits vinculades a la Lliga, el partit que millor les defensa i amb el qual més s'identifiquen, o almenys una part d'aquest grup social representada pel citat Valls Taberner, són defensors del català prefabrià. Per la seva part, *El Be* presenta Fabra com el modernitzador del català.¹⁵⁷⁵

En una visió crítica, podem situar l'article *neutre* en el sentit que la imposició del català de les elits barcelonines en el català científic ignora el català d'altres contextos socials i geogràfics. Des d'aquesta perspectiva, el català fabrià obeeix a una doble imposició. La primera és la de la burgesia sobre les classes populars. La segona, la de Barcelona sobre comarques. O, per ser més exactes i generalitzant el fenomen, la del món urbà sobre el món rural.

Mentre que l'*Esquella* pot continuar amb la seva publicació durant la guerra, *El Be* no sobreviu a la fúria de la CNT-FAI. Malgrat pertànyer a l'Acció Catalana, un partit del Front Popular que pot operar amb certa normalitat dintre de la Catalunya republicana i alguns dels seus membres fins i tot assassinen dretans reals o ficticis, cessa la seva edició arran del que s'esdevé un cop sufocat el cop d'estat a Barcelona i, de retruc, a tota Catalunya. És el cas de Tomàs Fàbregas, que actua a títol personal i sense representar el partit, Acció Catalana.¹⁵⁷⁶

L'edició del *Be Negre* arriba a la seva fi amb la guerra, malgrat llur pertinença a una organització del bloc lleial. És així perquè *El Be* havia estat molt dur amb els *murcianos*, denominació genèrica que prenen els immigrants de regions castellanoparlants a Catalunya, siguin d'aquesta regió en concret o siguin d'altres regions caracteritzades per l'emigració massiva dels seus habitants. Molts immigrants eren valencians. Però, com que parlen la *mateixa* llengua, aquests no molesten.¹⁵⁷⁷

Genèricament, els catalans d'ordre dels vint i els trenta, i amb això incloem les autoritats republicanes de l'Esquerra, així com bona part de la historiografia catalana dominant, han tendit a fer passar els cenetistes per *murcianos*. Tots els cenetistes, ignorant que bona part d'ells són autòctons, és a dir, ben catalans. Consideració errònia que els permet dividir el proletariat català, o classe obrera, entre bons i dolents. Els bons són catalans d'origen, o pròpiament catalans en aquesta

---

1575 EBN 23-6-1931.

1576 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 119.

1577 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 125-126.

mentalitat objectivament xenòfoba. Uns catalans pacients, molt pacients, que esperen que les autoritats republicanes legislin en benefici del seu sector productiu, que aclamen les noves autoritats cada cop que ho sol·liciten i que no es queixen. Aprofitant el títol d'una secció del setmanari, són els que diuen «Molt béeeee!».

Una il·lustració del discurs de Companys a la plaça de la República el dia del seu retorn des de la presó ens indica les tres dimensions de la realitat catalana dels trenta, almenys dels anteriors a la guerra i a la nova onada anticlerical dels primers mesos del conflicte bèl·lic. Hi trobem els de dalt, que són els membres del Consell Executiu de la Generalitat que surten al balcó, entre els quals el conseller Gassol, així com el president Companys. Hi trobem els de baix, una multitud anònima que surt als carrers a saludar el president i el govern restituïts i que exhibeixen la senyera i la tricolor, en una barreja cromàtica que ens hem d'imaginar -el setmanari s'edita en blanc i negre - i que exemplifica l'entesa política republicana que sostenim en aquest capítol. Són els del «Molt béeee!», que dèiem. Finalment, en un tercer nivell que entra en l'esfera metafísica, hi trobem l'esperit de Macià, que beneeix i presideix l'escena des del més enllà i que constitueix una paradoxa aparent amb el laïcisme republicà.¹⁵⁷⁸

Una escena del setmanari satíric d'Esquerra manifesta una idea semblant. Més aviat, incorre volgudament en sacrilegi. Es tracta de la «visió de lo que s'apropa», segons resa el títol, expressat en català, no en fabrià. És la imatge d'una processó: omnipresència de la quadribarrada (en aquesta escena no hi trobem la tricolor), carrers plens de gom a gom de catalans amb la preceptiva barretina i alguns d'ells amb l'honor de portar sobre les espatlles una tarima. A damunt de la qual, però, no hi duen cap sant, sinó dos polítics: Francesc Macià, president de la Generalitat; i Manuel Azaña, president del govern de la República. Tant el polític català com el castellà porten barretina i comparteixen protagonisme en l'escena i en la consecució de l'estatut. És així perquè cadascun d'ells en porta una meitat a les seves mans: «ESTA» a les d'Azaña i «TUT» a les de l'Avi.¹⁵⁷⁹

Si bé abans hem citat Ucelay per tal de donar una explicació a aquesta paradoxa aparent, ara citem un pòrtic de Carles Cardó a *La Paraula Cristiana*, perquè ens aporti llum sobre aquesta qüestió. Cardó va escriure aquest fragment, que entenem aplicable per a aquest cas: «Déu és necessari. [...] L'home ha de creure's fet per Déu, o ha de fer-se un déu. Si no troba el veritable, se'n farà de falsos, i llavors els sentiments i les fórmules i els mots que crea en nosaltres el sentiment íntim de la divinitat passen a decorar l'ídol. [...] Adoreu el Déu vertader i tota cosa ocuparà el seu lloc; negueu-lo, i tota cosa podrà ambicionar honors divines. [...] El regne de Déu és la normalitat que permet a

---

1578EBN 6-3-1936.

1579LET 16-9-1932

l'home d'usar bellament les coses que Ell [Déu] ha fet. El regne de l'ídol és la complicació de la vida, la superstició, el tabú». ¹⁵⁸⁰

Heus aquí una explicació a tan particular fenomen a partir del complex pensament cardonià: la societat catalana dels trenta no ha deixat de ser religiosa i, davant la pèrdua de confiança en el Déu tradicional, fabrica el seu propi déu o ídol, entès des del catolicisme com a falsa divinitat. Si és així, es fa evident que una societat que canvia un déu per un altre abandona una religió concreta, però no deixa de ser una societat religiosa. Jaume Bofill Matas parla dels ídols al pròleg de l'únic llibre que Boronat va poder editar en vida, i diu: «L'ésser ídol escau més a les coses que a les persones, perquè l'ídol no és senyor de la voluntat dels creients». ¹⁵⁸¹

Per contra, els catalans dolents són els que mai no deixen de lluitar pels drets del proletariat, uns obrers a qui es tendeix a desprestigiar tot presentant-los com a estranys -forasters- i violents, ho siguin o no. Un enfocament obertament xenòfob de la realitat catalana que arriba a un dels seus moments culminants amb el trenet de la vergonya, que les autoritats republicanes organitzen per tal de traslladar, gratuïtament i amb el menjar i el beure inclosos, tants *murcianos* com sigui possible cap a la seva terra d'origen. Acabat el dinar, aquests baixen del tren i es queden a Catalunya. Un episodi que, a priori, sembla anticonstitucional: «Todo español podrá circular libremente por todo el territorio nacional y elegir en él su residencia y domicilio, sin que pueda ser compelido a mudarlos». Bona part de la immigració interna arriba a Catalunya aprofitant els anys d'or de la indústria catalana durant la Primera Guerra Mundial. ¹⁵⁸²

Per si això no fos prou, Esquerra insisteix en la seva política contrària a la immigració i estableix controls que recorden els que es trobaven els treballadors andalusos en ple franquisme just baixar del tren, com recorden els testimonis que es poden veure al Museu de la Immigració de Catalunya, inaugurat pel president Maragall, que abasta la gran onada de migració interior des de la Castella rural fins a la Catalunya industrial durant la dècada dels cinquanta i que ignora el precedent republicà que veurem tot seguit. Explica Chris Ealham:

«ERC quería establecer por todos los medios un “cordón sanitario” de controles de inmigración, que sería impuesto por una nueva fuerza policial de inmigración ubicada en las estaciones de trenes y puertos barceloneses, y en las principales entradas de carretera de la ciudad». ¹⁵⁸³

Esquerra caracteritza negativament els *murcianos* a la premsa per tal de justificar la seva política, una manera certament estranya d'agrair el vot de qui l'havia situat al poder. El mal sempre ve de fora i Catalunya és un oasi de pau social, com veiem en altres punts d'aquesta memòria:

1580 Carles Cardó: «L'únic necessari», cp172.

1581 Jaume BOFILL MATEU: «Pròleg». A Josep BORONAT RECASENS: *Siluetes de l'orador...*, p5.

1582 Art. 3 CRE 1931. Chris EALHAM: *La lucha...*, p. 123-124. Susanna TAVERA: *Solidaridad...*, p. 17.

1583 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 124.

«El ataque a los inmigrantes coincidió con el ascenso del ala nacionalista racista de ERC, coalición todavía muy inestable. Una onda antiinmigratoria repentina y violenta estigmatizó a los obreros de fuera de Cataluña, evocando imágenes de una “inundación sistemática” de “*forasters a casa nostra*”: “La llegada de trenes de gente que vienen a estar parados”, formando “enjambres” y “plagas virulentas” de pobres “indignos” y un “ejército” de mendigos. La prensa de Esquerra solía describir a los parados en castellano, en vez de en catalán, un contraste que reflejaba la visión nacionalista de una sociedad catalana unida y armoniosa a cuya capital los inmigrantes “acudían” a “estar desempleados” [...] los inmigrantes eran una raza primitiva que vivían en estado de naturaleza».¹⁵⁸⁴

Àngel Duarte també adverteix dels perills de la xenofòbia i el feixisme en una part del catalanisme, fins i tot en el d'esquerres, i ens presenta d'economista Josep A. Vandellòs Solà, qui el 1934 guanya el premi Patxot i Ferrer d'Estudis històrics, polítics i socials:

«con un sesudo estudio de doscientas cuarenta páginas sobre *La inmigración a Catalunya*. Un año más tarde se publicaba junto al anterior, y con un título abiertamente polémico y una llamada implícita a ponerle remedio, su *Catalunya, poble decadent*. No es un autor menor. Ni un extremista. No solo no es un fascista, por expresarlo en los términos más brutales, sino que, además, es un hombre comprometido con el cambio político: es el creador del Servei Central d'Estadística de la Generalitat (1934), mientras desempeña la cátedra de Estadística en la Universitat de Barcelona hasta 1936».¹⁵⁸⁵

Jordi Canal sosté que en el nacionalisme català el fet cultural sempre ha pesat més que suposades diferències biològiques entre catalans i la resta d'espanyols. Tot i així, es refereix al citat Josep Anton Vandellòs i afegeix altres catalans notables entre els seguidors de les seves idees:

«En la década de 1930 también encontramos el racismo biológico del manifiesto “Para la conservación de la raza catalana”, impulsado en 1934 por el economista-demógrafo Josep Anton Vandellós, muy preocupado por la combinación entre baja natalidad catalana y alta inmigración, y firmado por nacionalistas como Pompeu Fabra [...] o el etnólogo Josep Maria Batista Roca».¹⁵⁸⁶

El més divertit de tot és que hi ha indicis raonables per creure en una aliança fallida entre ERC i la CNT en els primers compassos republicans. Aquest intent d'entesa es manifesta en l'oferiment del president Macià als anarquistes per ocupar un ministeri de la República Catalana, així com en el vot en contra sorprenent de ERC en la votació de Julián Besteiro com a president de les Corts. A partir d'aquí es planteja un dilema: la CNT no té paciència i dinamita la República des de l'extrema esquerra, com sosté Borja de Riquer, o bé els republicans van massa lents i exasperen amb raó els cenetistes, com sosté Chris Ealham.¹⁵⁸⁷

Presentada l'acollidora Catalunya, seguim amb la premsa satírica. Els *murcianos* són unes estranyes i entranyables criatures de les quals *El Be* n'assenyala el seu esport preferit, tirar tramvies carrer

---

1584 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 124-126.

1585 Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 144-145.

1586 Jordi CANAL: *Con permiso de Kafka...*, p. 62.

1587 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...* Borja de RIQUER: «El catalanisme d'esquerres i de dretes». A: Manel RISQUES (coord): *Visca la República!*...

avall amb el maquinista a dins o sense i prèviament incendiats, així com llur predilecció -que s'encomana com una malaltia- a fer vaga, que el rotatiu tradueix interessadament i malèfica com fer el dropo. En la pell dels lligaires de tots els temps, i en una concepció social compartida amb la línia editorial del setmanari, Rosa Regàs l'anomena «la plaga social de la mendicidat». El classisme de la publicació liberal és evident, i afecta la classe obrera tota, tant els catalans autòctons com els nousvinguts. Ja al primer número editat, el 23 de juny de 1931, poc més de dos mesos de proclamada la República, fa aparèixer un obrer sense feina, en una associació d'idees que el setmanari manté. Malgrat la crisi econòmica mundial, el missatge és aquest: els obrers no treballen perquè no volen. Una concepció classista de la societat de la qual deriva la temença, a vegades irracional per desproporcionada, d'aquests grups socials burgesos a una revolució.¹⁵⁸⁸

Ens ho explica Claudi Ametlla, integrant de l'ala dreta d'Acció Catalana, com el setmanari *El Be Negre*: en una revolució tothom hi surt perdent i esdevé pobre perquè els obrers perden el gust per treballar i esdevenen ganduls. Les reivindicacions obreres no agraden a aquests catalans de seny que, pel *demés*, tenen força sentit de l'humor. Sense ser tan dur amb els vaguistes, *L'Esquella* comparteix la línia editorial de *La Humanitat* i considera un excés de vagues la seqüència que els diferents sectors productius van oferint la primavera de 1936.¹⁵⁸⁹

El *Layret* també ens il·lustra sobre la volguda confusió burgesa entre un atur galopant i les poques ganes de treballar del proletariat. Ho fa, però, situant-nos al Club Polo, lloc de sociabilitat burgesa, en una conversa de dones i en el marc de la negativa patronal a aplicar la jornada laboral de vuit hores diàries. Vegem el diàleg entre aquestes refinades *ladies*:

«-Estic segura que els conflictes socials s'han de resoldre aplicant les màximes cristianes.

-Hem arribat a un punt que, per més que ho desitgem, no podem aplicar la concepció cristiana.

-Som cristians i no podem aplicar la concepció cristiana. Ja és una pena!

-Jo he llegit un article a *La Veu* més bonic i més encertat.

-Un article cristià?

-Molt! Diu que el problema no és social ni econòmic, diu que és moral. El problema és que el treballador no vol treballar. Diu que els obrers fan vaga per fer vaga, perquè es rebel·len contra l'ordre».¹⁵⁹⁰

Una altra afició dels cenetistes, ja en temps de guerra i a partir de les confiscacions pertinents, la constitueix estimbar cotxes, destrossar-los, fer-los xocar. Si bé hi ha qui vol fer-ho passar com una ineptitud (més) d'aquest impresentables, també hi ha qui defensa que els autos de xoc ho eren de manera intencionada, ja que la destrucció d'aquells aparells representava la destrucció de la vida burgesa: de tots els aspectes i de l'existència mateixa d'aquesta classe social. Així com també la

---

1588 EBN 23-6-1931, 21-2-1934. Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p. 62.

1589 LET 29-5-1936, 5-6-1936, 3-7-1936. Claudi Ametlla: *Catalunya, paradís perdut...*, p. 144.

1590 Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p. 66-67.

destrucció d'un símbol per antonomàsia de la naixent societat de consum. Finalment, els autos es feien servir per conduir burgesos als indrets on serien *passejats*, passant d'aquesta manera de ser un símbol extern d'estatus a constituir un element de pànic per als seus propietaris desposseïts.¹⁵⁹¹

Si mirem com conduïen els burgesos, veurem que no ho feien gaire millor. En aquest sentit, eren tant o més ineptes, atès que no crec que volguessin destrossar el seu propi cotxe. En tenim un exemple amb Eduard Ragassol, que s'havia guanyat una fama tan terrible com a conductor destraler que Claudi Ametlla tem el que li pot passar quan puja al cotxe de Ragassol. O en un viatge de Lluís Nicolau d'Olwer i el propi Ragassol, que acaba amb les dones respectives ferides i els homes il·lesos. O fins i tot un viatge de consellers de la Generalitat des de Barcelona a comarques en el qual es produeix «un petit accident d'automòbil» que obliga, no obstant, un conseller «a abandonar la delegació».¹⁵⁹²

Tot plegat va en la línia d'uns catalans ben inútils en tot allò que afecta al moviment, si tenim en compte la gran quantitat de mutilats i víctimes mortals perquè pugem o baixem del tren... amb el tren encara en marxa. És el cas d'un home que vol pujar al tren mentre estava en marxa, cau a les rodes i el deixa «completament destrossat». És clar que hi havia dies que era millor baixar-ne abans que esperar que s'aturés... perquè no frenava a temps. Tots els catalans tenien uns coneixements tècnics força limitats pel que fa a aparells de locomoció, no només els *murcianos*. Si visitem altres regions de la República, veiem que les coses van encara pitjor. Un tren «esclafa» cinc dones fent marxa enrere mentre n'acomiadaven una altra que sortia amb aquell tren. Al lloc dels fets es recullen tres cames seccionades, altres cames les han d'amputar després, una dona té commoció cerebral i *El Matí* dona per fet que totes moriran. A Sant Sebastià, també en descarrilen els vagons, cauen per un terraplè i provoquen quatre morts i «molts ferits».¹⁵⁹³

Encara sobre la visió classista de la societat catalana reflectida en les pàgines del *Be Negre*, molt divertides si hom no passa gana, però humiliants si aquest fos el cas, permeteu-me ara donar veu als qui no la tenen perquè la premsa catalana de dreta i d'esquerra dels trenta els han fet emmudir. Estem parlant del potent espai àcrata català dels trenta. Veiem, per tant, què diu *La Soli*, abreviació de **Solidaridad Obrera (SO)** i portaveu dels confederals. Amb el nom abreviat és com el coneixien aquells catalans dels trenta oblidats de la història. També era «el popular diminutiu amb el qual era baladrejat aquest periòdic als carrers de Barcelona pels venedors ambulants».¹⁵⁹⁴

Susanna Tavera ha estudiat l'òrgan de premsa dels confederals. El primer número apareix el 19 d'octubre de 1907 a Barcelona, com a setmanari apadrinat econòmicament pel pedagog Francesc

1591 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 289.

1592 EM 14-7-1936. Josep Lluís MARTÍN RAMOS: «Governació». A: Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. I, p. 285.

1593 EM 14-5-1936, 3-7-1936, 14-7-1936.

1594 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 10.

Ferrer Guàrdia. Tres anys més tard, al congrés d'octubre – novembre al Palau de Belles Arts de Barcelona es crea la CNT. El diari en parla en l'edició de 4 de novembre de 1910, fent aparèixer una breu il·lustració a sota del nom, consistent en un grup de treballadors que aixequen una paret amb el nom de la publicació amb la qual el «capitalismo» els vol esclafar. Tanmateix, l'acció d'aquests homenets s'encamina vers tot el contrari: esclafar el capitalisme, representat per uns personatges panxuts o sinistres que podríem comparar amb els pànics morals de l'Esquerra Republicana primigènia, que hem vist al capítol quart de la memòria. Contràriament als altres diaris en època de la implantació del periodisme de masses, *La Soli* no la llegeixen dependents de comerç ni empleats de serveis, sinó treballadors industrials, essent un diari urbà i proletari.¹⁵⁹⁵

Si bé la política i el periodisme de masses no arriben fins al 1931 com a culminació d'un procés endegat a inicis de segle, la CNT representa ja el 1918 (Congrés de Sants, Barcelona) i encara amb més força el 1919 (Congrés de La Comedia, Madrid), una «sindicació massiva». Per la seva part, i arran de la seva conversió en diari en un moment indeterminat dels anys 1910, *La Soli* esdevé diari de masses, també abans de l'etapa republicana. El diari, com veiem en la premsa dels trenta, fa referència a altres diaris. A diferència de la premsa que veiem en els capítols 2-5 de la memòria, no s'identifica amb el bloc de les dretes ni amb el de les esquerres i fa propaganda generalitzada contra tots ells. El diari aspira a esdevenir una eina per a l'emancipació del proletariat, germen de la revolució social i constructor d'una societat sense classes.¹⁵⁹⁶

La portada del primer exemplar, com ens explica Tavera, il·lustra un obrer adormit per l'opi burgès que li fa pensar en l'autonomia catalana, per tal com un grup de catalans celebren un aplec en honor a la senyera o quadribarrada. Una figura femenina, identificada com a Solidaridad Obrera, l'aparta de l'opi nacionalista i li desperta la consciència de classe proletària. Oferim el text que acompanya la il·lustració a l'annex perquè és força identificatiu de les dificultats que, ja durant la Segona República, trobarà l'anarquisme català amb el catalanisme d'Esquerra. La conclusió i analogia amb el Manifest comunista de Marx és evident: «¡¡Proletario despierta!!».¹⁵⁹⁷

Tavera no assenyala una altra il·lustració, més petita i que acompanya el títol del primer exemplar d'aquesta publicació exemplar de l'obrerisme català. Hi apareixen tres àngels de la «cultura» que havia d'il·lustrar, en part però no només des de les planes de la publicació, el proletariat i dur-lo cap a una millora de la seva condició social. Les reminiscències amb el catolicisme en una societat força laïcitzada durant els trenta de què ens parla Enric Ucelay en altres capítols de la memòria troben

---

1595 SO 19-10-1907, 4-11-1910. Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 11-12.

1596 Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 13-17.

1597 SO 19-10-1907. Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 12.

ressò en el primer exemplar de la publicació de la futura CNT, un dels espais polítics més avançats de la seva època.¹⁵⁹⁸

Durant la Segona República el diari es presenta, just a sota del nom de la publicació, com a «órgano de la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña» i, alhora, com a «portavoz de la Confederación Nacional del Trabajo de España», malgrat que aquest darrer rol correspon des de novembre de 1932 a la publicació *CNT*, editada a Madrid. També fa una referència a l'AIT, l'Associació Internacional de Treballadors, a la qual la CNT està adherida, tot i que és tan important a Catalunya i en el conjunt d'Espanya que actua autònomament, contràriament a un PSUC/PCE molt vinculat a Moscou. Des de 1932, el diari s'edita en taller propi a Consell de Cent, amb l'encapçalament en castellà: «SOLIDARIDAD OBRERA». Hem vist al capítol quatre de la memòria com el conseller Gassol demana que hom escrigui els rètols comercials en català. La relació entre la CNT i la Segona República és conflictiva perquè els anarquistes hi veuen «un régimen político burgués que no satisfacía las ansias de cambio social manifestadas por la clase obrera». La CNT vol una «auténtica revolución social» i la República és reformista.¹⁵⁹⁹

El diari de la CNT es refereix a Catalunya a l'apartat «Región Catalana». Una regió i no una nació? No anem bé. Però anem encara pitjor si considerem els tímids avenços socials de la Generalitat governada per la visió *esquerrista* del nacionalisme català, així com la repressió de classe criminal sobre els líders del moviment anarquista català en temps de la Mancomunitat governada per la visió *dretista* del catalanisme, i els comparem amb els avenços socials significatius assolits gràcies al control de l'ordre públic per part de la CNT-FAI iniciada la guerra i en el marc d'una societat sense classes.

Susanna Tavera té ben clara la filiació i el lloc d'edició del diari portaveu de la CRT catalana i de la CNT, oblidat per la historiografia catalana dominant: «premsa obrera i anarquista de Catalunya», «premsa obrera anarcosindicalista catalana», «propi de la classe obrera catalana» i que «forma part de l'anarcosindicalisme català». En una introducció en la qual aquesta historiadora que distingeix la historiografia «catalana» de la historiografia «espanyola» no esmenta «Espanya» enlloc, excepte en títols de publicacions, Tavera supera el marc de la CRT, referint-se a «la CNT catalana». Malgrat els pànics morals que els produeixi a burgesos del grup d'estudi (i de fora) com Claudi Ametlla, o al canonge Cardó, que presenten l'anarquisme català com una imposició forana aliena a la tradició política catalana, *La Soli* és un producte de «l'anarcosindicalisme català», «una de les capçaleres més representatives del moviment obrer català», així com «una realització important del periodisme barceloní». Tavera parla de Catalunya i «la resta de l'Estat», evitant novament dir «Espanya» i en

---

1598 SO 19-10-1907.

1599 SO 18-8-1932. A: Susanna TAVERA: *Solidaridad...*, p. 50, 75. Susanna TAVERA: *La ideología...*, p. 12, 15.

un concepte molt cardonià del conjunt ibèric. En la mateixa línia, Antoni Gavalrà defineix *La Soli* com «el periòdic obrer català més combatiu».¹⁶⁰⁰

La Soli s'edita en castellà a Barcelona i per a tota Espanya. Mentre els catalans de classe mitjana liberal del *Be Negre* es riuen de les desgràcies del proletariat català, tant autòcton com nouvingut, els àcrates ens expliquen la seva versió dels fets: l'estat és un organisme repressor al servei d'una minoria dirigent, raó per la qual s'ha d'abolir. En tant que s'irradia per tot arreu i no es queda només a Catalunya, i en tant que el diari està tècnicament ben escrit, no entenem per què la historiografia catalana dominant no ha lloat tan brillant producte d'exportació. Així com *La Humanitat* saluda Stalin amb tots els honors, la CNT el té per un tirà i un dictador. Vegem un fragment de *La Soli*:

«La economía en régimen burgués es siempre deplorable; y la política un excelente ideal para hacer morir de hastío y de pena a aquellos que, trabajando y produciendo cosas útiles para la vida, hacen vivir a toda una multitud de parásitos y embusteros. [...] Los obreros viven en unas condiciones de verdadera miseria. [...] Unas simples mejoras de orden económico no libertarán a los proletarios de su condición de esclavos. Cabe imponernos la misión de ir a la conquista integral de nuestros objetivos finalistas: desplazar al capitalismo y destruir al estado, socializando la riqueza social con el control directo de las organizaciones obreras sobre la producción y el consumo, con la estructura de un nuevo régimen libertario que dé satisfacción plena a las necesidades de cada uno».¹⁶⁰¹

Una de les notícies més habituals a les planes de *La Soli* són els accidents laborals, constants i una continuació d'un aspecte heretat de la monarquia i no resolt amb la República:

«Otro de los riesgos a los que hacía frente la clase obrera eran los accidentes industriales. Como había ocurrido bajo la monarquía, las autoridades no lograron obligar a la burguesía a que cumpliera la legislación sobre seguridad laboral. Además, a causa de la recesión económica, muchos patronos compensaron la disminución de sus ganancias a costa de reducir la seguridad, por lo que el número de accidentes industriales en la ciudad [Barcelona] se incrementó en un tercio durante la República».¹⁶⁰²

El diari s'edita per última vegada el 24 de gener de 1939. A la portada, titula: «¡Barcelona, baluarte de la independencia de España!». Inclou el *parte* de guerra diari, que a les dues Espanyes es presenta sempre com una lluita del poble espanyol per la independència del país ibèric i contra els invasors estrangers, instant en aquest cas a una resistència aleshores ja impossible, negant aquesta realitat: «Nuestros soldados resisten heroicamente los ataques del enemigo, causándole graves pérdidas». El diari insta una vegada i una altra a la resistència: «Cada cual, firme en su puesto». Perquè així, «Por encima de todas las dificultades, triunfará el deseo de libertad de Cataluña».¹⁶⁰³

1600 Antoni GAVALDRÀ: *Fam de pa i de terra...*, p. 29. Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 7-10, 17.

1601 SO 1-1-1936.

1602 Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona...*, p. 255.

1603 SO 24-1-1939.

Feta aquesta breu mirada a *La Soli*, s'ha de reconèixer que, encara que en graus diferents, *El Be* va ser crític amb tothom. Fins i tot amb la pròpia Acció Catalana, partit al qual teòricament està vinculat i del qual no dubta a fer-ne broma assenyalant els resultats electorals dolentíssims que obté abans de pactar amb l'Esquerra. En una d'aquestes crítiques *El Be* recorda els regidors que Acció Catalana obté a l'Ajuntament de Barcelona en les eleccions decisives del 12 d'abril de 1931, que el partit esperava guanyar: cap, ni un. Els intel·lectuals de l'Acció havien errat el tir, però el redrecen i es posen al servei del país. Al servei de governar el país, és clar¹⁶⁰⁴.

Aquest canvi de camisa no és un fenomen exclusiu d'Acció Catalana. La historiografia catalana dominant considera que l'escissió que encapçala Antoni Rovira Virgili per anar des del partit liberal fins a Esquerra Republicana, així com altres col·laboradors de perfil tècnic que s'incorporen a la gestió de govern que fan els homes d'acció d'Esquerra, obeeix més a la voluntat de servir el país que de servir el partit governant. El president Macià fa una crida en aquest sentit, ja que Esquerra no té prou homes capacitats, ni homes prou capacitats, per gestionar la Generalitat. Acció Catalana, simplement, s'incorpora més tard en aquesta tendència *generalitària* i generalitzada.

Contràriament al que hem vist pel que fa al primer setmanari satíric que hem presentat, l'altre que considerem en aquest apartat, *L'Esquella*, manifesta una veritable voluntat de publicació de partit, vinculada a una oferta concreta, la que fa l'Esquerra. És una publicació amb certa reminiscència del catolicisme malgrat el laïcisme i fins anticlericalisme dels partits republicans, en tant que presenta una successió de bons i dolents, en forma d'una mena d'àngels i dimonis laics. *El Be Negre* també està vinculat a un partit, l'Acció Catalana, però el fet de ser electoralment molt minoritari i no tenir presència a les principals institucions catalanes fins el 1934 -Ajuntament de Barcelona i Generalitat- li dona al setmanari una llibertat editorial que *L'Esquella* no té o no vol tenir. Com que no els vota gairebé ningú, tenen més llibertat per fer el que vulguin. I així s'esdevé. *El Be* ho critica tot. I tothom pot ser blanc de les seves crítiques, en un humor més mordaç i elaborat que el de *L'Esquella*, que ofereix un llenguatge molt més simple i en sintonia amb el projecte populista de l'Esquerra¹⁶⁰⁵.

Amb tot aquest context explicat, comencem l'anàlisi de la premsa satírica. Parlem en primer lloc d'*El Be Negre*, el setmanari satíric del partit dels intel·lectuals, l'Acció Catalana, amb molt de predicament entre les esferes més elevades del pensament català, però amb escassa força electoral. L'Esquerra és un dels blancs favorits del *Be Negre*. A tall d'exemple, diu que votar l'Esquerra suposa anar ben orientat i mal servit.

Unes crítiques molt semblants a les que podem trobar a *La Veu*, en la historiografia catalana dominant i fins i tot a les memòries de Claudi Ametlla i que presenten l'Esquerra com un equip

---

1604 EBN 23/6/1931, 21/2/1934, 27/5/1936.

1605 Enric UCÉLAY: *La Catalunya populista...*

d'inexperts del tot ineptes i inadequats per a la noble tasca de governar. Una enorme responsabilitat que ha de recaure ineludiblement en una minoria dirigent, no en un aplec d'activistes posats en política. Concepció de minoria dirigent cridada a governar que, amb projectes polítics radicalment oposats, posaria al mateix sac Claudi Ametlla, Manuel Azaña, Lluís Duran Ventosa -ideòleg de la Lliga- o José Antonio Primo de Rivera, entre molts altres amb qui comparteixen la necessitat de governar. De fer-ho, s'entén, ells mateixos. Una idea *orteguiana* en origen.¹⁶⁰⁶

Si fem una mica de context, l'estatut és la norma jurídica que permet obtenir a Catalunya un govern autònom en el marc de la República. Respon a una demanda tradicional del catalanisme de dretes i dels representants republicans catalans al pacte de Sant Sebastià, celebrat l'agost de 1930 amb l'objectiu de posar les bases i assenyalar l'estratègia per proclamar la república, pensant en una estratègia violenta o cop d'estat. Quan l'autoproclamat president Macià, reconegut oficialment des de llavors, accepta convertir la República Catalana en Generalitat, ho fa amb la promesa dels emissaris -i ministres- del govern provisional d'accelerar la tramitació de l'estatut d'autonomia de Catalunya. La realitat ens diu que un projecte de llei que s'havia d'aprovar ràpidament trigà molt més del que s'esperava.

El mecanisme d'aprovació d'un estatut d'autonomia que estableix la República és volgudament complicat, segurament per por a un catalanisme plural i ben organitzat políticament. El pas que volem destacar cap a l'estatut és el referèndum que aprova gairebé per unanimitat el projecte d'estatut. O estatut de Núria, pel santuari on es reuneix la comissió que el redacta. Tots els *comissionats* són de l'Esquerra o hi simpatitzen perquè aquesta ha portat la Lliga a apartar-se de la comissió. Tot un exemple de democràcia i pluralisme. Tampoc hi participen carlistes ni radicals. Els ponents són: Jaume Carner (president, ERC), Pere Coromines (ERC), Josep Dencàs (ERC), Rafael Campalans (USC), Antoni Xirau (ERC) i Martí Esteve (AC). A uns mesos ja de l'eufòria inicial amb què grans masses de població reben l'adveniment del nou règim, es torna a parlar de "data històrica" o de "moments excepcionals".¹⁶⁰⁷

El dia del referèndum, 2 d'agost de 1931, un seguit de diaris reproduïen una papereta a pàgina sencera per votar SÍ a l'estatut, havent començat la campanya a favor del qual uns dies abans. A més del SÍ a tota pàgina, diaris de tendències diferents també comparteixen un espai que constitueix una referència conjunta tant del catalanisme de dretes com del d'esquerres, llavors hegemònic, a favor del projecte d'estatut. Per tant, dretes i esquerres catalanistes comparteixen la voluntat d'assolir un poder polític per a Catalunya. Per al de dretes, l'únic referent és Prat de la Riba, primer president de

---

1606 Isidre MOLAS: *Lliga Catalana...*, vol. I, p152, p200. Joan M. THOMÀS: *José Antonio...*, p14.

1607 Art. 12 CRE 1932. Justo BERAMENDI: "Estado integral y plurinacionalidad: un mal encaje", *La Segona República. Cultures i projectes polítics*, .GERD, UAB, 2016. LVC 1-8-1931, 2-8-1931.

la Mancomunitat. Sobre una associació d'idees que pot vincular el catalanisme conservador amb el seny i el catalanisme d'esquerres amb la rauxa, per bé que no sempre sigui així, Rosa Regàs diu:

«en el Pati dels Tarongers de la Diputación de Barcelona [...] se había instalado hacía mucho [...] un busto de un político insigne, Prat de la Riba, otro señor del que sólo sabíamos que gozaba del respeto y la admiración del abuelo [de la Lliga]. Y bajo el busto había una inscripción que por sus palabras y por el entusiasmo que ponía al repetir las debía ser a la fuerza lo que más le gustaba al abuelo de aquella obra de arte, *Seny ordenador de Catalunya*».¹⁶⁰⁸

Per al d'esquerres, els referents són Pi Margall, Almirall i Macià, aleshores president de la Generalitat. Passat i present d'ideologies diferents unides en la demanda de l'estatut i del que aquest pressuposa, una Espanya federal. La consigna és inequívoca: «Per una República Federal». A més de dedicar el bo i millor de *La Veu* a l'Estatut, i fixar-hi la seva atenció prioritària, és prou significativa aquesta altra informació, en una data tan primerenca i allunyada de la conflictiva primavera de 1936: «els conflictes socials», «un dia més de vaga». En l'àmbit comarcal, el *Diari de Tarragona* utilitza per primer cop el color per tal de dibuixar les quatre barres de la senyera a la portada del diari.¹⁶⁰⁹

L'Esquella se suma a la campanya a favor de l'estatut. En el número immediatament anterior a la Diada del Referèndum estatutari, una mica pujat de to, veiem una dona amb uns atributs femenins molt marcats, amb faldilla curta pels paràmetres de l'època, els cabells a l'aire i caminant veloç amb sabates de taló, tota ella d'allò més suggerent per a la mentalitat reptiliana dels homes, a qui sembla anar adreçada tan destacable exemplar (la dona i *L'Esquella*), titula «Els que ens la volen prendre». Aquesta dona representa una Espanya federal, molt atractiva per al republicanisme català històric i el d'aquell moment històric, però que no sembla possible, malgrat que el projecte d'estatut, el text sotmès a referèndum, la pressuposa. En aquest sentit, un setmanari satíric toca més de peus a terra que no pas els diaris de partit, que venen la república federal com una cosa que està a tocar.¹⁶¹⁰

La dona se li escapa a un homenet català embadalit, que se'n lamenta: «Em creia que era fàcil de conquerir; però, decididament, em sembla que no està per mi». I això que el català menut d'estatura, però amb més edat que la dona, havia arrencat a córrer i s'havia tret el barret, en senyal de respecte a tan agradable i fugaç aparició. Amb tot, aquell exemplar reflecteix l'optimisme en relació a l'estatut. Anomenant els antiestatutaris que coneixerem a continuació, una bala de canó anomenada «estatut» està a punt de ser disparada sobre un horitzó de llibertat. Tot i que potents, els detractors estatutaris «són pocs llampecs, per [a] un obús com el nostre». Amb tot, potser el missatge més clar i contundent sobre l'orientació del vot per als lectors del setmanari és aquest

---

1608 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p257-258.

1609 LH 2-8-1931, LP 1-8-1931. LVC 1-8-1931, 2-8-1931.

1610 LET 31-7-1931.

repertori d'indicacions: «Català! Diumenge, demà passat, has de votar l'Estatut! Recorda-ho bé! És un deure sagrat: faltar-hi és traïr la pàtria. Vota, doncs, sens falta, l'estatut».¹⁶¹¹

El resultat ja l'hem anticipat a l'inici d'aquest capítol, amb una claríssima majoria a favor de l'estatut. La premsa satírica consultada ho reflecteix amb una estàtua de la llibertat – en veurem una altra quan parlem d'Azaña– que representa una dona amb gorra frígia, sinònim de republicanisme, que porta l'estatut alçat dintre de la mà dreta i que culmina amb el nombre de vots a favor del sí: 173009. Acompanya la il·lustració la inscripció «L'Estatut... o la nostra estàtua de la llibertat». El nombre de vots en contra va ser només de 3300. Tot i que les dones encara no poden votar, s'organitzen i aconsegueixen aplegat 400000 firmes de suport a l'estatut, a les quals cal sumar les més de cent mil que apleguen els catalans que viuen fora de Catalunya.¹⁶¹²

Amb un nivell d'aprovació tan alt de l'estatut, es fa una primera identificació entre dues dates emblemàtiques: una de derrota (1714) i una de recuperació (1931). Els catalans estan cofois, eufòrics, i porten així tot el 1931. Veiem un matrimoni de catalans, amb la preceptiva barretina i un porró sobre la taula, símbol i representants de tot el poble català, en el qual l'home es cruspeix un “Felip V amb samfaina” sobre un plat que recorda el 1714. Mentrestant, la dona espera que li faci bon profit un plat que ella mateixa hauria cuinat. Massa aviat per esperar l'accés generalitzat de les dones a l'espai públic, per bé que el règim republicà en posa les bases. En els pensaments d'aquest matrimoni que representa l'estat d'opinió de gairebé tota Catalunya hi apareixen referències a la política catalana i de la resta de la República d'aquell 1931. Visques de tota mena i que se sintetitzen en el darrer d'ells: “Visca la llibertat”. Tots -o bona part- dels greuges nacionals semblaven camí de curar-se, i hi havia una Espanya republicana que ho feia possible. Ens hem preguntat anteriorment la idoneïtat en la identificació d'un partit republicà i progressista amb la realitat medieval que suposa retrotreure's a 1714.¹⁶¹³

Més enllà d'aquesta data tan concreta com discutible, i considerant que hi ha nacionalismes estatals i subestatals, «la mayor parte de las naciones busca símbolos premodernos en los que anclar su continuidad con el pasado: cuanto más antigua es la nación invocada, más legitimidad se le presupone en el presente».¹⁶¹⁴

Aquesta cara amable sobre el suport social hegemònic a l'estatut n'amaga la cara B, molt més preocupant. *L'Esquella* publica un polèmic article adreçat «Contra els mal catalans», categoria de catalans dolents o anticatalans perquè han votat contra l'estatut i que representen una minoria que el setmanari adscrit a l'Esquerra no està en disposició de respectar. L'acusació més greu que els fa és

---

1611 Ídem.

1612 LET 7-8-1931.

1613LET 7-8-1931.

1614Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p22.

considerar-los aliens a la categoria de «catalans», equivalent al concepte difús de poble català que hem vist a *La Humanitat* i que, en el cas concret del referèndum estatutari, s'ha aconseguit ampliar considerablement, superant la majoria social votant de l'Esquerra amb la inclusió de tots aquells altres catalans que han votat a favor de l'estatut.¹⁶¹⁵

Els mals catalans són uns «homes vils», «odiosos, malvats i infectes individus», «mals patriotes», «roïns», «menyspreables», «traïdors» i que voten no només contra Catalunya, sinó també contra Espanya, en forma de república favorable a l'autonomia catalana. Adverteix: «cada un de nosaltres coneix un d'aquests mals catalans». Com que «això no pot durar», proposa als catalans bons «apartat-se» d'aquests catalans dolents com a «cosa empestada», per tal de deixar-los «morir» com el que són: un seguit d'exemplars d'una «bèstia rabiosa». De fet, aquesta potser constitueix la pitjor acusació de totes: aquests mals catalans no són persones, són coses, són «allò». Un article reproduït íntegrament a l'annex i que reflecteix unes idees molt preocupants.¹⁶¹⁶

En el seu conjunt, l'article és francament desagradable. Però si hom sobreviu a tan impresentable lectura, troba un fil argumental entre la col·lecció d'improperis que en constitueix el gruix. El col·laborador de la revista estableix un paral·lelisme entre el vot contrari a l'estatut i el suport a la Monarquia extingida en forma de Dictadura, el model de país precedent d'aquella República. Un model que impossibilita el projecte autonòmic de la Lliga i que destrueix el precedent de la Mancomunitat, precedents de l'estatut de 1932 que Esquerra sistemàticament ignora perquè el mèrit recau en el seu principal rival polític. Uns catalans dolents que no idolatren Macià, saludat com l'Avi, tal com se'l coneix a nivell col·loquial en aquell present històric, consideració afectuosa que demostra l'acostament entre el president i una majoria social catalana que el venera com un sant laic. El col·laborador ignora els dos precedents propers i clars de l'estatut aleshores sotmès a referèndum en forma de projecte, però és capaç d'establir un vincle entre aquell present històric i la Catalunya anterior a 1714.

Com també es recorda dels jesuïtes, ja que l'atac a l'Església catòlica no pot faltar en cap òrgan de premsa vinculat al partit català dominant. Més enllà d'aquest escrit concret, la rivalitat entre jesuïtes i republicans persisteix. Així, són dels primers a pressionar el Vaticà perquè atorgui reconeixement diplomàtic ple al govern de Franco durant la guerra.¹⁶¹⁷

Tanmateix, l'estatut que el poble català aprova via referèndum és un projecte de llei. Perquè es converteixi en llei, fixi les competències de la Generalitat -les de l'antiga Mancomunitat sumades a les que li atorga un decret del govern provisional de 9 de maig de 1931 i que la historiografia catalana acostuma a oblidar- i aquesta pugui actuar amb totes les potestats que la República li

---

1615LET 7-8-1931.

1616 LET 7-8-1931.

1617 Carta de Mascarenyes a Sugranyes 29-1-1937. A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera...*, p. 500-501.

vulgui cedir, calia passar per Madrid. L'estatut comença el seu *via crucis*. *El Be Negre* ens adverteix dels perills que s'acosten, amb la ironia que caracteritza el setmanari, que diu així:

«L'estatut de Catalunya ha causat una impressió d'allò més excel·lent. Dels cinquanta-quatre articles que el formen, només n'hi ha cinquanta-cinc que sollevin dificultats. Però en general tothom l'ha trobat tan encertat, ensopegat, bonic, preciós, delicat, bufó i «ditxaratxero», i, en breu, tan poc diferent ni discrepant de la Constitució que es prepara, que hom opina que ni valdria la pena de presentar-lo».¹⁶¹⁸

L'arribada de l'estatut a l'antiga -i futura- *villa y corte*, aleshores capital de la República, provoca una forta sensació. Sobretot als seus detractors, representants inequívocs de l'Espanya de sempre. La que no ha proclamat la República i en molts casos no l'acceptarà mai, la que no sap moure's en democràcia. La que surt de les clavegueres per tal de defensar la unitat d'Espanya, que l'estatut suposadament posa en perill. Fins i tot les rates corren esfereïdes per tal d'allunyar-se d'aquests assidus al clavegueram.

L'Espanya que es presenta en forma de serp quadricèfal·la per la intel·ligència combinada dels personatges següents. Fanjul, futur general colpista. Prieto, representant d'un PSOE que no vol faltar a la tradició de retallar l'estatut en cada ocasió que se li presenti. Unanimo, que de tant pensar va enemistar-se amb tothom fins a aconseguir que, ja durant la guerra, un *intel·lectual* com Millán Astray, fundador de la Legión, li etzibés a la cara un “¡muera la inteligencia!”. I Royo Villanova, diputat agrari i un dels antiestatutaris més significats, que en una altra obra se'ns presenta com a «capdavanter del centralisme espanyolista», malgrat que en la mateixa obra se'ns diu que Felipe Sánchez Román, prestigiós catedràtic i republicà de dreta liberal, és «l'adversari més constant de les [corts] constituents» en relació a l'estatut.¹⁶¹⁹

Una altra il·lustració presenta el citat i celebèrrim Royo Villanova com un pallaso que realitza la seva funció habitual al circ de les Corts republicanes defensant lemes com “unidad nacional” i “poder central”, alhora que etzibant un cop de puny ben real al suposat “separatismo” que representa l'estatut. Un *numeret* de circ que les autoritats republicanes, amb l'omnipresent Azaña i el català Marcel·lí Domingo entre elles, es miren atònites i una mica cansades d'haver de suportar contínuament el mateix espectacle. *El Be* presenta Royo Villanova com un malalt i celebra quan no obté l'acta de diputat en les eleccions de febrer de 1936 i, en conseqüència, es desprèn del seu vestit de pallaso.¹⁶²⁰

Els catalans veien l'estatut com un projecte polític pragmàtic plenament realitzable dintre de la Constitució de la República Espanyola. Els republicans castellans també, previ pas pel sedàs d'allò

1618 EBN 14-7-1931.

1619 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p163 (nota de l'editor), p80.

1620 EBN 23-6-1931, 6-3-1936.

que no volien transferir a una regió potencialment separatista. La dreta espanyola no el veia de cap manera. El govern de la República, una coalició de republicans i socialistes, fa el que pot. També retalla tot el que pot, com recorda una il·lustració d'unes estidores gegants que representen una llosa per a un català -amb barretina, símbol de tot el poble català-. Unes retallades estatutàries que arriben en forma d'esmena, que la vinyeta presenta en el seu equivalent castellà, "enmienda", perquè és de terres castellanes que provenen.

N'hi ha més, de castellans dolents i antiestatutaris. Més ben dit, més il·lustracions sobre els mateixos de sempre, sobre l'Espanya de sempre. Un català -amb barretina- es passeja amb l'estatut sota el braç davant d'una casa de la qual sorgeix una reacció instintiva i unànime en forma de queixa. Acompanya el dibuix un joc de paraules, més aviat un embarbussament: "Els quatre gats de la Casa dels Gats miolen com uns desesperats".

Miguel Maura és un altre polític destacat, destacat detractor estatutari i aleshores ministre de Governació de la República perquè encara no havia plegat a causa de llur animadversió vers la legislació laica republicana. Amb el catalanitzador de noms de pila degudament aplicat sobre el polític castellà d'arrels mallorquines, l'han fet «Sant Miquel Maura». El veiem posat en una vitrina, en tant que tot plegat representa una rèmora del passat, amb atributs dels sants cristians i amb tantes ulleres que fa mala cara i tot. L'Esquella diu: «Un sant que no és de la nostra devoció». Per a aquella Esquerra Republicana anticlerical, no ho era ni aquest ni cap altre.¹⁶²¹

Si bé després veurem Azaña com l'amic de totes les perifèries, ara veiem una *España una* on l'únic que sembla comptar és el bell centre peninsular i *mesetari*, amb les connotacions d'intransigència assegurada que això representa des de certa perspectiva. Un centre que apunyala l'estatut. O un que fa referència al pacte de Sant Sebastià, o compromís tàcit dels republicans castellans a concedir l'autonomia a Catalunya. Entroncant amb la idea d'una societat religiosa, almenys pel que fa a coneixements d'història sagrada, no presenta el pacte de Sant Sebastià, sinó el martiri de Sant Sebastià, establint un paral·lelisme entre el sant cristià i l'estatut, que també passa el seu martiri particular en forma de debat a les Corts. De fet, li van amputant els articles.

Una de les il·lustracions que m'han semblat més colpidores i més significatives per tal de fer-se una idea de fins a *hont* arriba la intransigència dels detractors de l'estatut, al seu torn molts d'ells colpistes el 1936 i alguns ja el 1932, és la que els representa a l'estil de les pintures rupestres. Així, es tracta d'un grup de caçadors que surt a caçar una fera que es diu "estatut". El missatge està clar: els antiestatutaris són uns homenets amb mentalitat cavernícola.

Com que el govern disposa de majoria parlamentària i s'ha compromès a aprovar l'estatut, l'única via que tenen els seus detractors és allargar el debat parlamentari tant com puguin i fer-ne causa

---

1621LET 31-7-1931.

d'una hipotètica caiguda del govern, tàctica que es coneix com a obstrucció parlamentària. Paral·lelament, endeguen una violenta campanya de *Prensa y Propaganda* per tal de compensar fent molt d'estrèpit la seva minsa representació parlamentària. L'estatut és l'excusa que desencadena tot l'odi de sectors castellans cap a Catalunya i els catalans, en tant que aquests sectors consideren que l'estatut representa el primer pas cap a la desintegració d'Espanya.¹⁶²²

Com a exemple d'aquesta àrdua activitat extraparlamentària, i per si en els *debats* parlamentaris en forma d'espectacle de circ la dreta intransigent no donés *lo* millor de si mateixa, assenyallem un acte. Concretament, i com ja és lògic suposar, un míting que es ven com a “apolítico” amb el doble lema de “Por la integridad de España” i “¡guerra al estatuto!”. Noti's que la dreta va ser molt aficionada a mantenir el nom antic del país, que els republicans van tendir a substituir pel de República, sense més concreció. Així mateix, el lema bel·ligerant el comparteix *El Imparcial*, un dels diaris que més excel·leix en la campanya antiestatutària, amb una diferència: no hi posa un signe d'admiració, sinó dos. *El Be Negro* respon a la campanya d'*El Imparcial* i acostuma a referir-s'hi.

Un breu repàs en el qual no hi podia faltar l'*ABC*. El rotatiu ultraespanyolista parla del “separatismo catalán” per a la totalitat dels partits catalans favorables a l'estatut, que al parlament són els de l'Esquerra Catalana i la Lliga Regionalista, i a nivell de partit cap d'ells no és separatista, per bé que dintre de l'Esquerra hi hagi separatistes. També diu que “El primer artículo del estatuto es el primer paso para la desmembración de España”. El primer article de l'estatut, del projecte d'estatut, defineix Catalunya com un estat autònom dins de la República espanyola. Dit altrament, un estat federat dintre d'una Espanya republicana i federal. L'estatut definitiu defineix Catalunya com una regió autònoma, no com a nació. Rebaixa de pretensions que no aconsegueix rebaixar al seu torn la visió estatutària de la dreta intransigent, que parla d'un procés de descomposició teòrica de la que estava cridada a redescobrir-se com a *unidad de destino en lo universal* i que es coneix, ja aleshores, com a balcanització d'Espanya.

Els actes al carrer poden constar de boicot als productes catalans -parlem dels anys trenta-, manifestacions i mítings en ciutats, places de toros i universitats. Sorgeix oposició estatutària fins i tot del govern mateix. És el cas del PSOE, molt reticent a atorgar competències en política social a Catalunya perquè veu en l'Esquerra una coalició molt inestable i creu que aviat el poder podria passar a un partit tan conservador en el passat com la Lliga. I no desitja deixar la política social dels catalans pobres en mans dels lligaires de tots els temps. Aquesta és una explicació possible de la negativa socialista. Fent referència als pànics morals burgesos, Enric Ucelay ens n'explica una altra:

1622 Josep M. ROIG ROSICH: *L'estatut d'autonomia a les corts constituents (1932)*, Barcelona, Curial, 1978.

«Allò que preocupava la burgesia catalana eren els obrers sindicats i els moviments de reivindicació del dret a la propietat agrícola dels pagesos arrendataris. Des del punt de vista burgès, la Generalitat en mans de l'Esquerra protegia tant la CNT com els rabassaires. En els debats a les Corts del 1932, el PSOE havia imposat a l'Estatut la significativa castració de no permetre legislació social catalana més que en el parlament de Madrid. Els socialistes van dir que tenien por de la Lliga, però el que realment temien era la CNT i, especialment, una col·laboració CNT – Generalitat, que tallaria el camí a Catalunya, per sempre més, a la UGT».¹⁶²³

Seguim amb Ucelay, que ens presenta les tres faccions socialistes: «epifania del marxisme militant a l'entorn del fins llavors buròcrata sindical Largo Caballero, conservadorisme disfressat d'obrerisme pur de Besteiro i socialdemocratisme groller, periodístic i sensacionalista de Prieto».¹⁶²⁴

La tírria contra els catalans es manifesta, també, fora dels àmbits *mesetaris* més centrals. Alejandro Quiroga ha estudiat el procés de nacionalització republicana en una petita localitat aragonesa. Tot és molt modern, molt republicà i fins i tot molt propens a millorar el nivell cultural de la població en general. Alhora, i sense que res no ho justifiqui, també és furibundament anticatalà.¹⁶²⁵

Finalment, s'aprova l'estatut. I ho fa després del cop decisiu que suposa no ja els discursos d'Azaña, que emocionen els parlamentaris catalans -i catalans en general- però que no tenen cap efecte sobre els parlamentaris castellans reticents a votar-hi a favor, sinó el cop d'estat del general Sanjurjo l'agost de 1932. Azaña viu la “sanjurjada” des del balcó del ministeri de guerra sense immutar-se. Era un optimista històric que no va saber veure el greu perill que suposava per a la República els enemics tan formidables que s'havia anat creant, alguns dels quals van ser-ho des del moment mateix del canvi de règim.

Una coneguda il·lustració mostra el naixement de l'estatut. Per tant, l'estatut es presenta com el naixement d'un infant. Això sí, ben republicà. L'escena és curiosa. Manuel Azaña és la llevadora que porta la criatura nounada al pare, el president Macià. La dida és l'Esquerra, el partit que desenvoluparà el govern autònom de Catalunya, un cop fixat el seu abast amb les competències que li reconeix l'estatut. Sense que se la identifiqui amb lletres, a diferència de les altres figures de l'escena, la pregunta que sorgeix és qui és la mare. Aquesta no és altra que Espanya, aquella Espanya republicana el major exponent de la qual és Manuel Azaña, artífex castellà de l'autonomia catalana, per a qui, «pel que fa a Catalunya, creu que l'estatut ha posat un terme definitiu al vell problema del catalanisme»¹⁶²⁶.

Aquella Espanya que ha trencat amb la tradició monàrquica de més de dos-cents anys i ha fet possible que Catalunya disposi d'un poder polític propi, un autogovern, per primer cop des de 1714.

1623 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 165.

1624 Enric UCELAY: *La Catalunya populista...*, p. 247.

1625 Alejandro QUIROGA: “La nina bonita pasea un león. Nacionalización republicana en el ámbito local”, *La Segona República. Cultures i projectes polítics*, GERD, UAB, 2016.

1626 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p. 186.

La mare de l'escena, en efecte, té l'escut espanyol republicà, sense corona, al capçal del llit en el qual ha infantat l'estatut.

L'Esquerra celebra l'Estatut com si no hi hagués demà i no hi hagués res més per reivindicar. Presenta aquesta fita com la recuperació de les llibertats nacionals perdudes el 1714. I situa un imaginari Macià al costat de l'estàtua de Rafael (de) Casanova, el *popular* conseller en cap de Barcelona durant el setge de la ciutat a les acaballes de la guerra de Successió al tron espanyol. En una altra il·lustració, una nena catalana porta una ofrena a l'estàtua del defensor barceloní del setge de 1714, tot dient-li: "Aquest any et porto l'estatut que val per cent corones". Corones de flors, les que es dipositaven, i es dipositen, davant d'aquesta estàtua. Una altra presenta una família catalana amb el pare fent tasques agràries i la mare sostenint dues criatures, en una escena rural que té una indústria de fons i que vincula les llibertats perdudes el 1714, amb el corresponent retrat de Casanova abraçat a una senyera fictícia – en realitat, la bandera de Santa Eulàlia-, amb les que es tornen a tenir el 1932, amb l'aprovació estatutària.¹⁶²⁷

Sobre la guerra de Successió, Joan-Lluís Marfany en recorda la traïció dels catalans:

«La visió de la Guerra de Successió com en enfrontament entre filipistes absolutistes i partidaris d'un regne d'Espanya centralitzat i unitari, per una banda, i austriacistes «constitucionalistes» i defensors d'una monarquia descentralitzada, per l'altra, és [...] un groller anacronisme que oblida a més a més el fet, prou conegut, que, abans de la sublevació austriacista, Felip era el cap regnant legítim d'una monarquia composta, que havia estat reconegut com a tal per les institucions catalanes, que havia jurat als catalans les seves constitucions, llibertats i privilegis, i que havia tingut amb ells una cort que s'havia tancat amb una satisfacció prou general».¹⁶²⁸

Tornem a *L'Esquella*. Mentre el partit dominant celebra l'obtenció d'una autonomia que altres havien intentat infructuosament durant la Monarquia, es recorda del catalanisme particular de la Lliga, consistent a defensar els interessos dels botiguers, no pas els drets polítics de Catalunya, en un breu article reproduït a l'annex. La finalitat de la defensa del catalanisme era poder obtenir favors del govern de Madrid. En una altra il·lustració, Francesc Cambó es mira l'estàtua de Rafael de Casanova, paradoxalment idolatrat pels catalans republicans, ple de corones de flors. Per a Cambó, són més importants els diners que no els gestos patriòtics: «Pensar que aquest home (Casanova) va morir per Catalunya! No sé pas si ho hauria fet si hagués tingut un «rascacielos»». Finalment, aquest exemplar de *L'Esquella* torna a convocar la mobilització fixa discontinua del «poble català» per rebre «els parlamentaris catalans» de Madrid que porten l'estatut firmat per Alcalá-Zamora i Azaña.¹⁶²⁹

1627LET 9-9-1932. Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p19.

1628Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p406.

1629LET 9-9-1932.

Seguim amb una nova referència a 1932 com a recuperació d'allò perdut el 1714. Ara veiem un rei estrangulat que no és altre que el celebèrrim Felip V, que hauria estat IV de Catalunya si no s'hagués carregat tot el dret públic dels territoris de la Corona d'Aragó. El rei mor fictíciament estrangulat. El regicidi té una inscripció en català, no en fabrià, que diu: "R.I.P. Felip V y descendents". Tan impactant escena apareix a la portada del setmanari. També hi apareix un sol amb barretina, símbol del poble català, força brillant i rient ben cofoi, així com diverses quadribarrades, algunes de les quals en el que sembla Montserrat. Acompanya la il·lustració les dues dates indicades i relacionades (1714-1932), així com aquest text breu: «No ho vàrem poguer fer aleshores i ho fem ara amb els seus descendents». Es refereix, és clar, a estrangular metafòricament el rei, que havia deixat el país l'any anterior per pressió popular.¹⁶³⁰

Ja en planes interiors, trobem una il·lustració molt en la línia de l'entesa republicana de què parlem en aquest capítol de la memòria. Hi trobem un català anònim, amb la preceptiva barretina, exclamant: «Visca Espanya!». Al seu torn, l'idoltrat Manuel Azaña exclama: «Visca Catalunya!». En un escrit breu, titulat «Les arribades d'ahir i les d'avui», el col·laborador compara la rebuda dels diputats catalans que acaben d'aconseguir l'aprovació de l'estatut amb la que es brindava a l'exrei. Si bé durant el regnat d'Alfons XIII el monarca aconseguia mobilitzar molts catalans, aquests hi assistien per obligació. En canvi, amb l'arribada dels diputats catalans, el poble català, altre cop presentat com un tot indestruable, surt en massa als carrers barcelonins. Però ara ho fa amb alegria, de tot cor i havent decorat les façanes «amb banderes de Catalunya i de la República», en una nova mostra d'aquesta entesa republicana entre catalans i castellans. També un divertit comentari sobre la «indumentària» dels turistes que aquells dies visiten Barcelona, uns quinze mil, que són molts, però que manifesten tenir molt poc gust pel bon vestir, per la qual cosa el col·laborador proposa clausurar el zoo i posar-se a mirar turistes.¹⁶³¹

En aquell mateix exemplar, Domènec Guansé n'escriu la crònica, apartat fix del setmanari que, en aquella ocasió, titula «Recatalanització de Catalunya». La demanda bàsica és superar els episodis discontinus i emocionals jocfloralescos i treballar perquè el català sigui una realitat al carrer i impregni no només la vida privada i les relacions informals dels catalans, sinó també la vida comercial. Fa una referència a les entitats que pocs dies abans, en l'edició de 1932 de l'Onze de setembre, han dipositat corones de flors als peus de l'estàtua de Rafael de Casanova i que «representen tot Catalunya». És a dir, que qui no hi ha anat, i que constitueix una minoria social, no és Catalunya. Es refereix no a anar-hi físicament, sinó simbòlicament a través de la representació en qualsevol de la corrua d'entitats que han fet l'ofrena floral. Més enllà de problemes evidents de

---

1630LET 16-9-1932.

1631LET 16-9-1932.

metonímia, és més preocupant que recuperi la pitjor versió del catalanisme, que hem vist abans a les pàgines del mateix setmanari en ocasió del referèndum estatutari, esdevingut l'agost de l'any anterior. Així, llegim aquests mots preocupants: «La resta de catalans, són catalans que no compten: morts civils sense veu ni vot en els destins del nostre poble, enemics declarats com els monàrquics o, cosa pitjor, enemics disfressats o emboscats com els lerrouxistes».¹⁶³²

En definitiva, hi ha una Espanya monàrquica que havia fet tot el possible per no aprovar un estatut d'autonomia de Catalunya malgrat que la Lliga ho havia intentat el 1919. Una Espanya monàrquica que, ja amb el recurs fàcil i temptador de la Dictadura, havia abolit la Mancomunitat, primer intent seriós i concret cap a l'autogovern, per bé que sense assolir-lo encara. I enfront d'aquesta, que havia quedat esborrada del mapa polític el 1931, hi havia una Espanya republicana que havia fet possible l'estatut. Potser no el millor estatut possible des de la perspectiva catalana. Ni tampoc l'estatut que el poble català va votar tan majoritàriament a favor via referèndum. Però potser era el màxim que podia obtenir-se en aquell moment històric sense generar un conflicte encara més gran que el que va generar-se a partir de la concessió de l'autonomia a Catalunya. Ossorio Gallardo explica com els catalans coetanis en fan una grandíssima valoració:

«Por mucho que quisieran protestar e incomodarse los separatistas intransigentes, Cataluña estaba contenta y veía abrirse ante sus ojos un espléndido porvenir. Cuando regresaron a Barcelona los diputados, el pueblo los acogió estruendosamente. Y cuando algunos días después visitaron Barcelona don Manuel Azaña, el presidente de la comisión del estatuto don Luis Bello y otro grupo de diputados castellanos, las ovaciones populares fueron inenarrables, históricas».¹⁶³³

Anem a veure algunes diferències notables entre l'estatut de Núria, o el projecte, i l'Estatut d'Autonomia Catalunya (EAC), o l'Estatut, que esdevé la norma suprema que articula les competències de la Generalitat de Catalunya, l'òrgan de govern de la regió autònoma. Hi ha un seguit de competències de les quals la Generalitat s'hauria dotat segons el projecte, però que queden escapçats a les Corts Constituents i que, per tant, no poden incorporar-se a l'Estatut.

El primer que trobem és que cap dels dos textos, ni el projecte ni l'Estatut, defineix Catalunya com a nació. Combinat amb la definició que la Constitució dona per a tot el país i amb la certesa que la teoria política de Carles Cardó, que diferencia entre nació i estat, té un ús polític posterior a la Segona República, concloem que aquest no és un debat que commogui l'opinió pública dels trenta. En la seva definició de Catalunya, el projecte va al gra: és un estat autònom. La qual cosa implica que la Segona República obeeix a un model federal. Un cop aprovada la Constitució, i quant a la dimensió territorial, «la República constituye un estado integral compatible con la autonomía de [...]

1632 LET 16-9-1932.

1633 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 133.

las regiones»¹⁶³⁴. Com que Espanya no és federal, Catalunya no pot integrar-ne un estat federat, per la qual cosa l'Estatut defineix Catalunya com a regió autònoma. Amb tot, el nacionalista catòlic Carles Cardó minimitza aquesta qüestió, tot reduint-la a una qüestió estrictament lingüística. Cardó explica: «Catalunya en l'Estatut acceptà la denominació de regió i per a Espanya la de nació. El que interessa no són els noms, sinó el contingut que s'hi sap crear». És a dir, el grau de poder polític.¹⁶³⁵ Relacionat amb aquest primer punt, sorgeix el dubte de definir territorialment què correspon a Catalunya, quins territoris li pertocuen. L'Estatut li reconeix els territoris de les quatre províncies dites catalanes: Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona. Però les pretensions catalanes van més enllà i s'estenen a altres territoris de parla catalana. Per això el projecte permet incorporar altres territoris a Catalunya, però l'Estatut no l'hi reconeix, en tant que posterior a la Constitució, que prohibeix la federació de regions.¹⁶³⁶

El projecte converteix el poble català en subjecte polític sobirà i, per tant, inclou el dret a l'autodeterminació, que també forma part del programa electoral d'Esquerra Republicana. L'Estatut no l'hi reconeix perquè la Constitució situa el poble espanyol en el seu conjunt com aquest subjecte polític sobirà. És a dir, que la sobirania nacional no recau en el poble català. Parlant de la independència, la resposta dels castellans és sempre la mateixa: Espanya és indivisible.

Amb l'estatut la Generalitat obté un seguit de competències, però amb problemes de finançament, ja que els millors impostos els recapta l'estat. El projecte legisla sobre un seguit de temes sobre els quals la República encara no havia legislat perquè és anterior a la Constitució. Amb l'estatut moltes d'aquestes competències queden en mans de l'estat i la regió autònoma no pot legislar sobre cap competència que no li reconegui l'estatut. Amb el projecte la Generalitat s'atribueix el control sobre tots els nivells educatius i, per tant, la capacitat d'expedir títols acadèmics. Amb el projecte aquesta facultat la té l'estat i, si la Generalitat vol, pot crear centres educatius paral·lels. Aquesta diferència de criteri esdevé entesa en l'àmbit de l'educació universitària, en tant que Generalitat i República es posen d'acord a crear una sola universitat, bilingüe i dotada d'autonomia. Una universitat autònoma el rector de la qual és Pere Bosch Gimpera, d'Acció Catalana i partit amb el qual Azaña arriba més fàcilment a acords que amb els homes d'Esquerra Republicana¹⁶³⁷.

Tot i que amb un mecanisme prou complicat, els castellans que fan possible l'aprovació de l'estatut demostren certa temença cap al poder autònom de Catalunya, en tant que estableixen la possibilitat de derogar-la passant per sobre de la voluntat del poble català, mentre que el projecte feia del tot impensable i pràcticament impossible la derogació de l'estatut dintre de la legalitat republicana. De

---

1634 Art. 1 CRE 1931.

1635 Carta de Cardó a Sugranyes 14-1-1939. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 149.

1636 Art. 13 CRE 1931.

1637?

la mateixa manera, el projecte estipula que els possibles conflictes entre la Generalitat i la República els dirimeixi un tribunal català, mentre que l'estatut aposta primerament per un jurat mixt que busqui l'entesa i eviti el conflicte, però, per si aquest es produeix, estableix que les diferències les dirimeixi el Tribunal de Garanties Constitucionals¹⁶³⁸. Resumint tots aquests punts, amb el projecte Catalunya hauria obrat de manera gairebé sobirana, mentre que l'estatut amb força legal limita molt la capacitat del poder autònom i ho deixa tot, en última instància, en mans de les corts republicanes.

Tornant a l'entesa entre Catalunya, on tant l'Esquerra com la Lliga i els altres partits catalanistes saluden l'aprovació de l'estatut, i l'Espanya republicana, hi ha una il·lustració força representativa. Amb un error d'ortografia volgut o fruit de la ignorància dels redactors del setmanari satíric de l'Esquerra, presenta un català -amb barretina- dient que "Mai aquestes banderes no havien estat tant ben aparellades". Aquestes banderes són la catalana, la senyera, i l'espanyola, en la seva versió tricolor republicana, aleshores oficial. Magnífica representació gràfica de l'entesa política republicana a partir de les dues banderes nacionals que els catalans dels trenta idolatren. En paraules del catalanista pactista Amadeu Hurtado, Catalunya i España «s'estimaven i no ho sabien». Així titula *L'Esquella* aquest agermanament abanderat: «pàgines de la nostra història, la República entregant-nos allò que no ens haurien entregat mai les dretes: les llibertats de Catalunya!». ¹⁶³⁹

Aquesta eufòria del partit català governant va en la mateixa línia del manifest de Macià, de 19 de juliol de 1931, pocs dies abans del referèndum estatutari. Com hem assenyalat al capítol 3 d'aquesta memòria, el president parla d'unió voluntària de Catalunya amb la resta de la República, o «col·laboració lliure amb els altres pobles d'Espanya». Parla de sentiment interclassista i unanimitat política favorable a l'autonomia: «sense distinció d'estament, de credo polític ni de tendència social. Les llibertats de Catalunya són el patrimoni de tots els catalans». O, agafant el polèmic concepte d'un sol poble, que tanmateix s'expressa llavors amb una amplíssima majoria a favor de l'estatut: «no és l'Estatut d'un sol partit, sinó de tot un poble», amb el qual «forçosament han d'estar-hi d'acord tots els ciutadans liberals i demòcrates». ¹⁶⁴⁰

Macià parla del futur estatut com a quelcom transcendental que constitueix la màxima fita i la màxima aspiració del catalanisme fins a aquella data: «un gest veritablement històric», «l'alliberament de Catalunya», «el redreçament de tot Catalunya». Com que és anterior al dia del referèndum, el president fa una exhortació a la participació: «el vostre vot difícilment tindrà mai més la transcendència que té ara». En la línia dels dies històrics d'inicis del nou règim, i que ho tornaran a ser durant els pocs mesos de govern del Front Popular abans de la guerra, Macià destaca

---

1638Art. 19 CRE 1932.

1639LET 23-9-1932. Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p175.

1640Francesc MACIÀ

la importància enorme d'aquell moment històric: «aquest moment és el més decisiu des de segles ençà», concretament des de 1714.¹⁶⁴¹

Una oportunitat que, en referència a aquella data fatídica, arriba «després de més de dos segles d'esclavatge» i que ignora volgudament el precedent tan proper de la Mancomunitat. La comunitat internacional no entén bé la Segona República, que assimila¹⁶⁴² a la Rússia dèbil i prerevolucionària de Kerenski, com tampoc la Catalunya autònoma, que entén com a preludi de la independència. En tot cas, Catalunya torna a sortir als diaris: «tot el món té els ulls fits en Catalunya».

Malgrat tantes esmenes, l'estatut de Catalunya és tan bo que altres regions també en demanen un. En una proposta grotesca, però amb un rerefons important, ja paral·lelament al debat estatutari, i amb una força renovada després del triomf del Front Popular, Castella demana tenir el seu propi estatut d'autonomia. El motiu, a més de fer la guitza als catalans i envejar-los tot allò que tenen de diferent, és que la regió nuclear de la nació espanyola vol blindar les essències d'Espanya en la seva concepció nacionalista conservadora.

A la premsa satírica ho veiem amb dos acudits gràfics. El primer d'ells presenta una reunió de noies que representen les regions de la República. La catalana és la que fa més goig. Tant, que les demés li envegen el vestit, que pren el nom d'estatut, i asseguren que també demanaran un vestit nou, és a dir, el seu propi estatut d'autonomia. El segon es refereix a l'estatut de Castella. Un portuguès pregunta què és tant de xivarri a dins d'un castell, símbol de la regió de Castella. Un català li respon que Castella està curulla de separatistes perquè demanen el seu propi estatut. Perquè la resposta dels partits catalans i del govern del primer bienni, i del Front Popular, a la demanda castellana és clara i nítida: no a l'estatut de Castella. En una lectura més profunda de l'acudit gràfic, Castella vol deixar de ser Espanya. Tot i que sembli paradoxal, aquesta és la resposta de la Castella tradicional a aquella Espanya republicana i amiga de les perifèries, de la qual no vol formar part. La solució és una autonomia que blindi la Castella profunda, identificada com l'Espanya més intransigent, davant dels avenços d'aquella Espanya republicana i inèdita.¹⁶⁴³

Ens ha de cridar l'atenció no només allò que la premsa explica en relació a l'estatut, sinó també allò que no explica. Parlava abans de la diferència de contingut entre l'estatut sotmès a referèndum i l'estatut que aproven les corts republicanes. D'una banda, s'ha aprovat un estatut. De l'altra, moltes parts i competències n'han quedat eliminades. En una època de pacte entre Catalunya i Espanya, almenys amb una part majoritària de la seva part republicana, es podria dir que les cessions catalanes per tal de possibilitar el pacte no han estat menors. Tanmateix, Catalunya disposa d'un

---

1641 Francesc MACIÀ
1642 Josep Puigsech
1643 LET 20-5-1932.

poder polític de què no havia gaudit des d'abans de 1714, quan tot plegat funcionava amb uns paràmetres encara medievals.

Pensant històricament,¹⁶⁴⁴ mirant més endarrere dels anys de la Segona República, entenc aquell estatut com una gesta, no com una oportunitat perduda. El passat immediat i el futur immediat d'aquella Catalunya republicana ens porten a sengles sistemes no democràtics que no la reconeixen com a subjecte polític ni l'hi confereixen cap mena d'autogovern. L'Estatut de 1932 no recull molts punts que el projecte sí que incloïa, però potser és el màxim a què una Catalunya restablerta com a subjecte polític podia aspirar aleshores.

Per això l'Esquerra presenta l'aprovació de l'estatut com una fita brillant. A més, també ho fa com a tàctica partidista. No pot vendre com un nyap un estatut retallat si vol seguir governant. I, al contrari, pot capitalitzar en exclusiva aquest èxit. La Lliga, per la seva banda, presenta l'autonomia com la consecució de la que va intentar infructuosament el 1918-1919, amb la guerra social frenant el projecte, que al seu torn obeïa a la voluntat compartida del monarca i de la Lliga d'evitar una revolució social a Barcelona. En tot cas, l'Estatut de 1932 té aquest precedent i per això el partit català conservador se'n sent partícip. Un mèrit compartit que l'Esquerra no li reconeix. Alhora, la concessió de l'autonomia és l'element que porta definitivament la dreta catalana a acceptar la República.

Passades les fastuositats per l'aprovació de l'estatut, *L'Esquella* fa un clam per posar-se a treballar. A més de dibuixar Macià, Companys, Gassol i Lluhí Vallescà fent tasques agràries, també dibuixa l'estatut deixant «el vestit de les festes» i disposada (és una representació femenina) «a treballar de ferm». Com a nota gens anecdòtica, aquesta figura representant de l'estatut apareix en una habitació en la qual, al capçal del llit, no hi apareix cap Crist, com era norma entre els catòlics, sinó un retrat del president Macià.¹⁶⁴⁵

6.3. Manuel Azaña i Lluís Companys, 1930-1936.

L'aprovació de l'estatut és un tema d'alta política que significa políticament un seguit de polítics -i no tan polítics- castellans. Segons que el defensin o el combatin, la premsa consultada els situa entre els castellans bons i els castellans dolents. Els darrers ja els hem vist. Entre els castellans bons n'hi ha un que brilla amb llum pròpia: Manuel Azaña. El polític *mesetari* demostra no ser-ho tant en el debat parlamentari i es distingeix en la defensa de l'estatut. Allà on els polítics *mesetaris* hi veuen una amenaça immediata i definitiva a «la unidad de España», Azaña hi veu la voluntat dels catalans

---

1644 Pierre VILAR: *Pensar històricament...*

1645 LET 30-9-1932.

de viure d'una altra manera dins d'Espanya¹⁶⁴⁶. I Azaña respecta aquesta voluntat, d'altra banda tan hegemònica, del poble català. La cosa venia de més lluny.

En l'acte d'homenatge del catalanisme conservador als intel·lectuals castellans que havien donat suport a la llengua catalana durant la Dictadura, context en el qual havia estat perseguida, Azaña ofereix un discurs. Referint-se al nacionalisme espanyol conservador i hegemònic a l'Espanya monàrquica, però en una cita que entenc que és extrapolable a qualsevol altra forma de nacionalisme estatal o subestatal en la seva versió conservadora i excloent i en qualsevol moment històric pretèrit o present, Azaña va dir això:

«Yo no soy patriota, ¡oh no! Esta palabra, que significaba revolución y libertad, ha venido a corromperse, y hoy encierra, manoseada por gentes peores, la acepción más rezagada de los intereses públicos, y expresa la intransigencia suma, la intolerancia, la oclusión mental. Pero si no soy patriota, me hallo español por todos cuatro costados, aunque no españolista». Joan-Lluís Marfany ens recorda que patriòtic és sinònim de nacional o nacionalista.¹⁶⁴⁷

Azaña no és l'únic polític castellà que es manifesta amic de l'autonomia catalana. Ángel Ossorio Gallardo, un altre castellà que defensa aquesta aspiració catalana concreta, és capaç de distingir entre dues formes de catalanisme, més enllà de si és d'esquerres o de dretes. D'una banda, un catalanisme intransigent, amb el qual és impossible pactar. D'altra banda, un catalanisme no separatista i amb el qual s'hi pot pactar. El seu amic Lluís Companys és el representant més destacat d'aquest catalanisme, que aquests republicans castellans entenen com un aliat polític, i no com un element a combatre.

En referència a l'indult dels responsables del cop d'estat de juliol de 1932 contra la República, il·lustren els indultats i el govern republicà de dretes que ha perdonat uns elements tan perillosos per a la supervivència d'aquell règim democràtic amb la bandera monàrquica, no la d'ús legal. Una bandera que, en el context dels trenta, és sinònim de mirar enrere i antònim d'una democràcia que només la República havia sabut garantir a Espanya, per la qual cosa els governs del primer bienni republicà persegueixen fortament l'ús públic de la bicolor mitjançant la Llei de Defensa de la República i en una pràctica que la Dictadura havia dut a terme amb les banderes dels nacionalismes subestats, alhora que les escoles de la República – no les de la Generalitat- adoctrinen els nens amb les suposades virtuts de la tricolor. Mateixa persecució de símbols monàrquics a càrrec del govern del Front Popular l'exhibició dels quals *L'Esquella de la Torratxa* justifica així: «fer el ximple també té els seus inconvenients».¹⁶⁴⁸

1646 Azaña, *cuatro días de julio* (dir. Santiago San Miguel, 2008).

1647 Manuel Azaña: «La libertad de Cataluña y de España». A: Manuel AZAÑA: *Obras completas...*, vol, p. Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat...*, p. 185-186.

1648 LET 3-7-1936. Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria...*, p201-202, p217.

En efecte, a les escoles de la Generalitat s'educa en català i no s'idolatre els símbols espanyols, per republicans que aquests puguin ser. En un text datat a tombants de segle, però que ve molt al cas, Pere Anguera ens recorda el greuge que suposa un ensenyament en llengua diferent a la materna, denunciant un passat decimonònic en què les escoles a Catalunya només ensenyen en castellà

«ab lo fi de que'ls noys aprenguessin de ser bons patriotes. Ara sols manca que a l'hora d'entrar y sortir de l'escola'ls fassin cantar l'himne de Riego, tal vegada se'ls hi encendran més les sangs en pro d'aquesta raquítica y mal forjada Espanya, exemple vivent del més gran desconcert y despilfarro. [...] no veuen tots los governants, que a pesar de tants anys que fa que tenen prohibit que en les escoles se parli català, ab lo fi criminal de descatalanisar als catalans, que es a lo que's tira, no ho han pogut lograr? Donchs a que ve ara ab aquestos fenolls de timba? Desenganyinse: aquí, per més que fassin, no's castellanisa més que'l murri o'l tonto; la gent de bé y de seny es y vol ser sempre catalana».¹⁶⁴⁹

Tanmateix, en aquest apartat ens centrem en Azaña. En paraules de l'historiador *azañista* Alberto Reig, podem definir-lo com un polític republicà, moderat i reformista. Per entendre el posicionament sobre l'estatut d'aquest polític castellà que no era *mesetari* malgrat haver nascut a Alcalá de Henares, localitat de clima extrem tant a l'estiu com a l'hivern situada al bell mig de la Península, cal mirar enrere.¹⁶⁵⁰

Proposo tornar al 1930, en l'acte en honor dels castellans que havien defensat la llengua catalana durant la Dictadura, i que té lloc a Barcelona. Unes paraules que Azaña no mantindrà quan arribi al poder, per bé que, en boca del que esdevindria futur dirigent de la Segona República, indiquen una tendència favorable a les aspiracions nacionals de Catalunya fins llavors inèdita en un govern espanyol. Hem vist abans un breu fragment d'aquest discurs en el qual Azaña identifica la versió socialment conservadora i nacionalment excloent del nacionalisme espanyol com a sinònim de baixa condició intel·lectual. Ara veurem altres idees d'aquell celebrat discurs, que reproduïm parcialment a l'annex.

Entre altres fineses, Azaña defensa que «la libertad de Cataluña y la de España son la misma cosa», ja que quan Catalunya sigui lliure, també ho serà Espanya en el seu conjunt. La llibertat a què fa referència correspon a la proclamació de la República, que s'esdevindrà uns mesos més tard i que requeria del concurs del catalanisme progressista, que Azaña entenia no com un enemic, sinó com un aliat. Tanmateix, en aquest discurs el polític i brillant orador castellà no *mesetari* reconeix el dret de Catalunya a l'autodeterminació, però no vol la independència de Catalunya perquè pensa que hi ha «demasiada trabazón espiritual, histórica y económica» entre Catalunya i la resta d'Espanya, massa llaços comuns per poder trencar. A més de l'autodeterminació, Azaña contempla altres possibilitats, com federació o confederació i aposta per resoldre el problema nacional mitjançant una unió voluntària entre iguals entre Catalunya i Castella. Quan arriba al poder, Azaña es

---

1649 *La Costa de Llevant*, 6-1-1895. Citat a: Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p77-78.

1650 Salvador de MADARIAGA: *Espanoles de mi tiempo...* Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa...*, p63, p173.

converteix en el principal valedor castellà, i el més poderós, en la defensa estatutària. Però també abandona el compromís amb l'autodeterminació i amb les institucions que Catalunya «llibremente quiera darse», ja que l'autonomia és una rebaixa respecte del projecte d'estatut que els catalans aproven en referèndum.¹⁶⁵¹

Durant el mes de maig de 1932, any de l'aprovació estatutària, Azaña pronuncia un conegut discurs¹⁶⁵² en el qual elabora un intricat argument que presenta les llibertats catalanes perdudes el 1714 com l'última de les llibertats que els pobles hispànics van anar perdent per imposició absolutista dels reis castellans, essent el poble castellà el primer a sucumbir davant d'una institució - la monarquia- font de tots els mals tradicionals d'Espanya. En altres paraules, Azaña reconeix que Catalunya és una nació i que ja ho havia estat abans de 1714. I diu moltes més coses, sempre en defensa d'una Espanya republicana amiga de les perifèries i en contra de tots els mals causats pel mal govern de les dinasties estrangeres dels Àustries i dels Borbons en el seu camí cap a l'absolutisme. Les resumim amb els punts que segueixen:

- L'autonomia de Catalunya és compatible amb la legalitat republicana. Per tant, l'estatut és constitucional.
- El 90% dels que protesten contra l'Estatut no l'han llegit. Si l'haguessin llegit, no hi estarien en contra. Azaña denuncia una campanya de propaganda antiestatutària des de la desinformació.
- Azaña no vol la independència de Catalunya, però tampoc que s'esclafin un cop més les aspiracions catalanes no separatistes, que són legítimes.
- Malgrat els esforços de Felip V, que no cita, Catalunya no ha assimilat ni l'idioma ni la identitat castellanes, i allò que va començar sent un moviment cultural (la Renaixença), ara és un moviment polític amb unes demandes concretes.
- La Corona ha subjugat tots els pobles d'una Espanya que era plural i que torna a ser-ho durant la República. Azaña insisteix que la República no pot imitar la política de la Monarquia.
- Catalunya va ser el darrer baluard de les llibertats hispàniques i el darrer poble que la Corona va subjugar. Tornar les llibertats al poble català és alliberar totes les Espanyes.
- Amb la concessió de l'estatut, es reforça la pertinença de Catalunya a Espanya i s'apaivaga el separatisme. Aquesta constatació contrasta amb la dels castellans *mesetaris*, que entenen l'estatut com una amenaça a la unitat d'Espanya.

1651Joan B. CULLA: «Unitarisme, autonomia, federalisme». A: Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!*...

1652Diario de sesiones 27 maig 1932

Paco Madrid, que firma Francesc Madrid, enemic dels cenetistes i col·laborador del diari liberal *La Publicitat*, escriu un article a *L'Esquella* en què posa en valor aquest important discurs de Manuel Azaña. Reproduïm l'article a l'annex i en comentem quelcom. En primer lloc, i com resa el títol de l'article, el discurs de Manuel Azaña ha representat un «capgirament històric», en tant que nega la visió tradicional de la història d'Espanya, que situa el punt d'inici d'una suposada unitat nacional, que Azaña nega, en els Reis Catòlics (segle XV). En un aspecte del discurs que no hem destacat, el cap de govern de la República lamenta que durant el segle XIX les reivindicacions dels drets polítics regionals hagin estat deixades al carlisme, mentre els liberals defensaven un model jacobí de país. El procés que segueix l'estatut comença a desvetllar la «personalitat històrica» de totes les perifèries, com hem vist perfectament a *La Humanitat* durant el 1936 previ a la guerra. Demana fer política, no un legalisme extrem. I justifica el cop d'estat, que reconeix implícitament quan diu que la proclamació del règim el 14 d'abril de 1931 obeeix a «una empenta subversiva i revolucionària», no a un canvi des de la legalitat vigent.¹⁶⁵³

A més de brillant orador, els discursos parlamentaris d'Azaña tenien la virtut de calmar les feres que dia sí, dia també, feien avinent el seu acte de presència en forma de sorolloses interrupcions al ponent de torn. Sobretot, quan es tracta del debat estatutari. Una dinàmica parlamentària que podem entendre com una olla de grills, com a quelcom que s'ha maximitzat en un país on el sistema polític predominant durant el segle XX ha estat la dictadura.

Més Azaña, que esdevé heroi de Catalunya. És «el domador» de les feres antiestatutàries. El dibuixen, en estàtua eqüestre, com “El Sant Jordi que més ens convenia”, de manera que un polític *mesetari* geogràficament - no en esperit- esdevé el patró de Catalunya. És evident que ningú no acceptaria un castellà com a símbol nacional de Catalunya si no fos un bon amic de la causa catalana. També com el sol que surt per l'horitzó que il·lumina els camps de Catalunya, com l'estàtua de la Llibertat (*liberty*) que escampa aquest valor suprem des del centre fins a totes les perifèries de la República, com l'advocat defensor de l'estatut davant d'un jurat constituït per l'Espanya de sempre, com l'home que dóna la mà a un català anònim i amb barretina -símbol del poble català- en reconeixement per haver complert “les promeses” en forma d'aprovació de l'estatut mentre trepitja una taula que fa de contenció contra “monàrquics” i “generals”.¹⁶⁵⁴

Amb l'estatut recentment aprovat, *L'Esquella* adreça una «Salutació a Manuel Azaña», «un home exemplar» que el 1931 «era l'home més conegut, més popular d'Espanya». Tot i ser «un intel·lectual pur» o un «home de llibres», «el poble, sempre lúcid» l'ha descobert i l'ha «sabut valorar». El seu triomf és inversament proporcional al fracàs dels «professionals de la política»,

---

1653LET 3-6-1932.

1654 Pere ANGUERA: *Sant Jordi, patró de Catalunya...* LET 3-6-1932, 23-9-1932.

com Royo Villanova o Cambó, sempre víctima dels atacs de la premsa d'Esquerra. Azaña «no és un professional de la política» ni «un caçador d'actes de diputat» ni «un arrivista». El col·laborador es defineix a si mateix com a «home de llibres que no menysprea el crit i la passió del carrer», aportant així una explicació alternativa a la política tan viva d'Esquerra Republicana diferent a l'acusació de populisme que li etziba Enric Ucelay.¹⁶⁵⁵

El triomf polític de Manuel Azaña representa «el triomf de la intel·ligència damunt la banalitat, l'estupidesa i la barroeria». I «demostra a bastament que ha finit el regnat barroer i baix de sostre dels professionals» de la política, «en els quals no hi ha més que inconfessables apetits materials i vanitats ridícules» i, enlloc d'aquell, «comença el dels intel·ligents». El col·laborador clou amb una lloa a la república dels intel·lectuals com Azaña, «exemple d'honradesa d'intel·ligència i de republicanisme», i aconsella els lectors prenent partit per aquests, no pel polítics professionals: «Entre un hom que intriga en el seu casinet o l'home que llegeix, no hi ha d'haver dubte: l'home que llegeix». Perquè «és d'entre aquests que el poble ha de triar els seus dirigents».¹⁶⁵⁶

Pocs abans dels Fets d'Octubre Azaña fa una estada de relax en aigües termals de les comarques gironines, però no pot descansar tant com havia planejat perquè els catalans anònims, i també els dirigents polítics, van a trobar-lo. El poble català idolatra Azaña, sobretot les dones, de manera semblant a com feia amb Macià. Ens ho explica Amadeu Hurtado, en un fragment que reproduïm a l'annex i en el qual situa en boca d'Azaña aquestes divertides paraules, que hauria dit després de tan heroica rebuda per part de les classes populars catalanes: «L'any que ve m'hauré de preocupar de fer un miracle perquè m'acabin de creure un sant».¹⁶⁵⁷

En un ordre de coses més ampli, veiem Azaña com l'artífex de la modernitat i d'una nova Espanya respectuosa amb les seves perifèries enfront la intransigència del «centralisme, clero, cavernícoles, monàrquics, pistolers, dretes i Lliga». Azaña *forever*. Ja el 1936, amb Azaña havent accedit a la més alta magistratura de l'estat, el veiem com un xef que es disposa a capgirar una Espanya en forma de truita, per alegria de l'Esquerra. Els colpistes de l'Espanya de sempre i els catalans que els van finançar o van lluitar amb aquells no van deixar que el xef completés la seva recepta. Posem fi a Azaña, passem al seu amic Companys.¹⁶⁵⁸

Tot anàlisi de les relacions entre la Catalunya i l'Espanya republicanes ha de comptar amb un anàlisi de la figura de Companys, titllat de controvertit per la historiografia catalana dominant amb el ferm propòsit de desacreditar-lo i redimit d'una vida pecaminosa només arran de la seva mort

---

1655 LET 23-9-1932.

1656 LET 23-9-1932.

1657 Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre...*, p171-172.

1658 LET 13-5-1932, 5-5-1936.

“Per Catalunya!”, que l’erigeix en màrtir. Així ho afirma Jordi Giró, per a qui l’afusellament suposa per a Companys la redempció perquè «una bona mort honora tota una vida».¹⁶⁵⁹

Si hi ha cert consens a assenyalar Manuel Azaña com el personatge central del període republicà, per a mi Companys ho seria per a l’àmbit estrictament català, tota vegada que Macià aconseguí el govern autònom, però la seva actuació és estrictament representativa i renuncia de fet a les funcions executives del càrrec. Sense oblidar que la política de Companys, tant abans de ser president com durant l’exercici d’un càrrec que li costaria la vida, no és la política de Catalunya endins de la primigènia Acció Catalana, sinó d’amplitud de mirada concretada en la participació amb el govern de la República. El segon -i darrer- president de la Generalitat republicana també és molt rellevant, si no el que més, en el marc de les relacions entre Catalunya i la resta de la República, segons el llenguatge polític de l’època.

Companys és elegit ministre de Marina malgrat que és un home d’interior i, per tant, no en té ni idea. En realitat, una elecció motivada perquè Azaña compensa la pèrdua de partits de dreta -Dreta Liberal Republicana i Partit Republicà Radical- amb l’entrada de l’Esquerra al govern d’Espanya. No hi accedeix pels seus coneixements, sinó en virtut d’un pacte polític implícit pel qual ERC vota sistemàticament a favor de tots els governs espanyols d’esquerres. Josep M. Pons ens explica com *La Humanitat* ataca aquells que critiquen l’elecció d’un pagès com a ministre de Marina, que són «les mentalitats monàrquiques, els cervells burgesos i els capitosts de les sagristies». És a dir, els de sempre.¹⁶⁶⁰

En sessió secreta, els diputats d’Esquerra al Parlament de Catalunya escullen el successor de Macià. Companys s’imposa amb 23 vots, per 11 del candidat del catalanisme radical, Humbert Torres, i 1 de l’alcalde de Barcelona, Carles Pi Sunyer. 20 diputats s’abstenen. Ja en sessió a la cambra legislativa catalana, el 31 de desembre de 1933 Companys és elegit president de la Generalitat de Catalunya amb 56 vots a favor i 6 abstencions. La Lliga no participa a la votació.

Companys és president de la Generalitat i, paradoxalment, té la placa del seu despatx d’advocats escrita en castellà. És una reminiscència de Companys en el seu aspecte d’advocat obrer -avui laboralista- i d’aquells temps en què formava part de la tríada dirigent (Companys, Seguí, Layret) de l’obrerisme català que havia de portar el proletariat català vers una consciència de classe que es traduís en una representació política. Estem parlant dels anys vint i d’una coalició que hauria apropiat el potent sindicalisme anarquista català vers el republicanisme i la participació en la política parlamentària, que la burgesia catalana va impedir amb l’assassinat de Layret i Seguí. La mateixa burgesia que recolza les dues dictadures espanyoles del vint i que no fa res per salvar Companys el

---

1659 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 11.

1660 A: Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys...*, p. 56.

1940 perquè forma part del piquet d'execució. Sense un anarquisme tan potent, o com a mínim no tan radicalitzat ni en mans de la FAI, hauria estat possible una altra repressió a la rereguarda republicana als primers mesos de guerra.¹⁶⁶¹

Abans de tornar a Barcelona, ja com a president reelegit el 1936, Companys passa per la capital de la República, on rep grans mostres de suport popular, que també ha rebut durant tot el viatge i des que ha sortit de la presó. Els republicans de totes les Espanyes idolatren el president de la Generalitat. Uns dies després de la seva tornada aquestes escenes es repeteixen. En aquella ocasió el president Companys acompanya el president interí de la República en un viatge oficial a Sevilla. En terres andaluses, ens recorda el diari de l'Esquerra, el president de la Generalitat és rebut i aclamat amb visques a Catalunya lliure. Quelcom que l'Orfeó Catalunya Nova aconsegueix a Almeria el 1899, però que no havia tingut continuïtat fins que Companys esdevé ídol de masses de tota l'Espanya republicana, de la qual Catalunya en constitueix una peça clau. Una Catalunya que, en paraules de Companys, havia de ser part de l'esforç de tothom per fer la República (Espanya) més gran i millor. Companys, en aquesta ocasió acompanyat del seu amic i ja citat republicà Ossorio Gallardo, sintetitza així la seva estada a Sevilla: -"Nos comprenden y nos quieren".¹⁶⁶²

En la seva visita a la ciutat andalusa, la sardana acompanya la visita de Companys. Els andalusos no dubten a sumar-se a la festa, i aplaudeixen «con verdadera pasión» aquella dansa catalana que, a inicis de segle XX, una publicació havia volgut apropiari-se-la en exclusiva per a Catalunya: «la Sardana no pot ni deu ballarse si no es coreijada per veus catalanes; no pot puntejarse sino sota'l nostre cel [...] i no devem de cap manera convertirla en espectacle d'exportació». En el transcurs de la seva visita a Sevilla, Companys aconsegueix el contrari, és a dir, poder compartir la sardana amb espanyols que no són catalans. Allò que la dictadura del general Franco no va aconseguir, exportar les danses tradicionals ibèriques fora de la seva regió originària, ho aconsegueix espontàniament el president Companys en un sistema democràtic.¹⁶⁶³

6.4. Cap al Front d'Esquerres i la victòria de la democràcia republicana.

Per a aquest apartat ens basem en un llibre recent de José Luis Martín Ramos que versa sobre el Front Popular, gran coalició de partits de tendències diferents que a Catalunya pren el nom de Front d'Esquerres: *El Frente Popular. Victoria y derrota de la democracia en España*. Mentre que a Catalunya aquesta coalició electoral l'encapçala Esquerra Republicana, el partit català hegemònic, en el conjunt de la República republicans i socialistes l'encapçalen en peu d'igualtat. La figura més

---

1661 Miquel CAMINAL: «Pròleg». A: Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio de Companys...*, p. 13. Xavier ROMEU: «Explicació preliminar». A: Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p. 15.

1662 Pere ANGUERA: *Les quatre barres...*, p. 92. Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 195.

1663 Citat a: Pere ANGUERA: *La nacionalització...*, p. 116. Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 194.

important i artífex d'una nova aliança entre partits d'esquerres i republicans que desemboca en el Front Popular és Manuel Azaña, qui havia estat ministre de Guerra i president del govern de la República durant el primer bienni del règim i que en tornarà a ser una figura clau.

Al seu torn, el concepte de front popular és una consigna de la Unió Soviètica que s'encamina vers l'aliança dels partits comunistes nacionals amb aquells que aposten per preservar la democràcia com a sistema polític, evitant així que cap altre país caigui sota l'òrbita feixista. Per la qual cosa, i tot i tractar-se d'un sistema burgès, donen la consigna als partits comunistes occidentals d'establir grans aliances electorals per tal de preservar la democràcia.

Per a Josep Fontana, historiador català de tendència progressista que darrerament ha traspassat, el programa del Front Popular és de «reformismo moderado» que es tradueix en obra de govern també moderada, però que xoca amb la intransigència de la dreta fins que aquesta es rebel·la i porta a una guerra que no era inevitable. El Front Popular no cau a les urnes, sinó al camp de batalla, com la democràcia republicana mateixa.¹⁶⁶⁴

José Luis Martín Ramos parla de la seqüència d'esdeveniments i l'estranya coalició que porta Hitler al poder: polítiques econòmiques liberals i la unió de totes les dretes, respectivament. Amb la seva crítica a les polítiques socials liberals sembla clar que el llibre referit no és només un excel·lent treball d'història científica, sinó també una reflexió de present. Com també fa una valoració de conjunt molt positiva per als mesos de governs d'esquerres de la Segona República i del règim mateix. La seva valoració contrasta fortament amb «la larga etapa franquista al servicio de la justificación, imposible, de la dictadura epigonal del fascismo europeo y de la sacralización de la segunda restauración monárquica de nuestra historia contemporánea como modelo único e insustituible de camino a la democracia, so pena de volver a caer en el caos». Centrant-se ja en el Front Popular espanyol, o Front d'Esquerres en el sistema català de partits de la Segona República, els Fets d'Octubre són un desastre inicial de les esquerres, però esdevenen un fracàs necessari per a la formació del Front Popular.¹⁶⁶⁵

Com en altres llibres citats del mateix Martín Ramos, aquest historiador català desmenteix tòpics historiogràfics. Un d'ells és la consideració que la República només podia ser d'esquerres, o que no podia ser de dretes, atesa la suposada patrimonialització del règim que en fan els seus membres fundadors. Idea basada en «la absurda pretensión de que los constructores de un sistema pueden y deben prescindir de sus propias ideas». Arnau González Vilalta, Manel López i Enric Ucelay parlen de la «patrimonialització de la República per part de la majoria parlamentària del primer bienni», en la qual s'hi inclou Esquerra Republicana. Per a aquests autors, a qui Martín Ramos contradia,

---

1664 Josep FONTANA: «El Frente Popular». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 97-98.

1665 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 71.

«l'expulsió del possible consens democràtic de les dretes catòliques no deixà més espai per ser republicà que ser-ne dels sectors fundadors».¹⁶⁶⁶

Per a Martín Ramos l'única patrimonialització és «la de la Iglesia católica, que no es que sintiera que le fuera propio no ya determinado régimen o estado, sino mucho más: la nación entera». Així, l'Església catòlica «forzó el conflicto abierto con la República para recuperar el terreno perdido en el plazo más breve posible». El 9 de desembre de 1931 s'aprova la Constitució de la República Espanyola. El 16 de desembre Manuel Azaña, que renuncia a dimitir i es manté al poder amb el suport parlamentari d'una coalició de republicans i socialistes de la qual han caigut el Partit Republicà Radical i la Dreta Liberal Republicana, anuncia la formació d'un nou govern. Per tal de compensar aquelles baixes, compta amb la presència d'Esquerra Republicana, que «se incorporó por primera vez en el gobierno de España». Afirmació a partir de la qual ens preguntem si Martín Ramos, que sap perfectament que els republicans dels trenta no diuen «Espanya» i substitueixen el nom del país pel de «República», desitja que ERC hi torni a entrar.¹⁶⁶⁷

La CEDA no és el partit democristià que podria haver estat, sinó una coalició els referents de la qual són models polítics no democràtics - o autoritaris-. De la mateixa manera, i semblantment a altres països europeus, l'Església espanyola no consolida la democràcia cristiana, sinó que des del catolicisme polític organitzat entorn a la CEDA evoluciona cap al feixisme. El president que actua normalment durant el bienni de governs de dretes i qui desencadena els Fets d'Octubre de 1934, que es resolen políticament amb la suspensió indefinida de l'autonomia catalana, és Alejandro Lerroux. La Lliga, el partit català conservador i principal rival electoral de l'Esquerra Republicana, vota a favor de la seva investidura després de la victòria electoral dretana de novembre de 1933. ERC hi vota en contra.¹⁶⁶⁸

Encara sobre la CEDA, la coalició dretana del catolicisme polític, Martín Ramos desmenteix la interpretació historiogràfica segons la qual aquella buscava una reforma de la constitució. No vol canviar-la o modificar-la, sinó derogar-la i crear-ne una altra

«basada, entre otras cosas, en un sufragio limitado y corporativo, de ninguna manera en el sufragio universal, en el que seguía sin creer, aunque luchara por conseguir la mayoría absoluta mientras la vía de acceso al poder más cercana fuera la civil, sobre la cual siempre hubo momentos recurrentes de duda».¹⁶⁶⁹

La repressió desproporcionada dels Fets d'Octubre uneix les esquerres sota la demanda d'amnistia. El PCE impulsa xarxes d'ajuts als presos i crea plataformes unitàries. El partit comunista és l'artífex dels prolegòmens del Front Popular. El PSOE està molt perdut fins que entra en aquesta coalició. El

---

1666 Arnau GONZÁLEZ VILALTA, Manel LÓPEZ ESTEVE, Enric UCELAY: *Sis d'Octubre...*, p. 19. José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 51.

1667 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 53-56.

1668 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 75-76.

1669 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 106.

15 de gener de 1936 firmen el manifest electoral Izquierda Republicana, Unión Republicana, PSOE, UGT, FNJS (joventuts socialistes), PCE, PS (escissió de la CNT) i POUM.

La victòria electoral del Front Popular és, també, la victòria de la democràcia. La campanya i els resultats de les eleccions de febrer de 1936 no són causa de guerra perquè la polarització social extrema que viu el país ibèric i que eclosiona amb el cop d'estat de juliol de 1936 no és atribuïble a cap dels precedents frontpopulistes ni al primer bienni republicà, sinó a la política social de la Monarquia destronada. Així,

«habría que remontarse a la construcción del estado liberal, la enorme desigualdad de la distribución de la riqueza, la minimización del poder público como institución integradora y su maximización como organismo de represión, a los comportamientos culturales y laborales de propietarios y empleadores, a las respuestas defensivas de una Iglesia católica que erró en ese proceso el camino de defensa de los pobres, las reacciones de los de abajo, que no veían opciones para salir de su condición. Es evidente que esa polarización venía de lejos, y que de ella los más responsables eran los que regían la sociedad y el estado».¹⁶⁷⁰

Hi ha més beneficiaris de l'estat liberal de la Restauració, a costa dels pobres, però sembla clar que aquell que més «regeix» Espanya és el rei. Amb alternatives com «dirigir» o «governar», l'elecció del mot per part de Martín Ramos no ens sembla casual. Dit altrament, segons aquest historiador català, el màxim – no l'únic- responsable de la injustícia social de la Restauració, problema social de difícil solució que la República hereta, és el rei. Martín Ramos passa per sobre la manera com es proclama la República, a partir d'unes eleccions municipals, ni tan sols generals, i tampoc per mitjà d'un referèndum pròpiament sobre la forma d'estat. No obstant, considera la victòria electoral de republicans i socialistes en les eleccions a Corts Constituents la legitimació popular del canvi de règim i la rúbrica dels resultats, també molt clars, de les eleccions municipals d'abril de 1931 a partir dels quals es procedeix al canvi de règim.

El programa frontpopulista és socialdemòcrata o reformista, no revolucionari. Inclou les qüestions següents. Restitució de l'estatut d'autonomia de Catalunya i, a proposta del PCE, reconeixement del dret a l'autodeterminació. Substitució de la Guàrdia Civil per una milícia ciutadana. Amnistia i readmissió dels treballadors acomiadats i els pagesos desnonats per la seva participació als Fets. Restabliment de la legislació social del primer bienni i anul·lació de la del segon. Seguretat Social finançada per l'estat i la patronal, sancions a la patronal en cas d'incompliment de la legislació laboral, ratificació per part de la República de tots els convenis de l'OIT (Organització Internacional de Treballadors), setmana laboral universal de 44 hores, màxim de 6 hores al dia en indústries insalubres, subsidi d'atur. A proposta del PCE, impost progressiu sobre renda i beneficis industrials i rebaixa d'impostos a petits industrials i comerciants.

1670 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 131-132.

El 15 de gener de 1936 es firma el manifest – programa i es difon l'endemà. No diu res sobre l'Església i accepta l'ensenyament privat davant la incapacitat de crear immediatament suficients escoles públiques. Al capítol tercer de la memòria llegim al diari *El Matí* com el govern del Front Popular incompleix aquest punt i deixa alumnes sense escola en ple curs escolar, mentre al capítol quart veiem a *La Humanitat* alguns punts del programa del Front d'Esquerres, l'equivalent català al Front Popular.

Hom preveu la victòria electoral de la dreta, seguida de la candidatura de centre liberal impulsada per un president Alcalá-Zamora que recupera el seu antic rol social de cacic, amb les esquerres en tercer lloc i lluny de poder governar. Així, s'explica l'optimisme del diari *El Matí*, com hem vist al capítol corresponent, perquè pressuposa la victòria de les dretes, que el diari catòlic recolza. Menys explicacions tenim per a l'optimisme de *La Humanitat*, que confia en la victòria de l'esquerra, com no estiguin en l'ADN del diari de partit d'Esquerra Republicana, impregnat o caracteritzat per un fort optimisme antropològic.

En aquelles eleccions que per al revisionisme marquen l'inici d'un clima de crispació i violència política que conduiria Espanya fatalment a la guerra, Martín Ramos en té una altra interpretació, segons la qual «la campaña fue intensa, apasionada, muy diferente a la algo apática de noviembre de 1933, y sin embargo» amb pocs incidents. Durant la campanya electoral, «cada uno se dedicó a movilizar a los suyos y no buscar en la calle el enfrentamiento con los demás».¹⁶⁷¹

El Front Popular, contra pronòstic, guanya les eleccions per majoria absoluta. Obté 286 diputats (la majoria absoluta es fixa en 237). No obté els dos terços per aprovar lleis bàsiques (es requereixen 316 diputats), però sí les tres cinquenes parts (286 diputats) per proposar la destitució del president de la República. Obté la majoria a les circumscripcions més poblades, les que atorguen un major nombre de representants. La victòria electoral, a més d'aquesta circumstància i de les distorsions del sistema electoral majoritari – no proporcional-, es produeix per augment de la participació i pel transvasament de votants republicans del Partit Republicà Radical al Front Popular.¹⁶⁷²

El general Franco pressiona el primer ministre sortint, Manuel Portela Valladares, perquè no accepti la composició de les noves Corts de la República i continuï al poder. Portela refusa i el general Pozas manté la Guàrdia Civil fora del complot. Així, «la firmeza de Portela y de Pozas, rehazando la presión, impidió que aquel mismo día triunfara un golpe, militar y civil, desde arriba». Amb la derrota electoral dretana, amb la negativa del primer ministre a declarar l'estat de guerra i amb una situació calmada per seguir els resultats electorals que no justificaria de cap manera una actuació militar ni la impugnació dels mateixos, «el golpismo se reforzó como opción definitiva» per arribar

---

1671 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 144.

1672 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 150.

al poder. Els únics incidents es produeixen per la fuga del govern sortint, ja que Portela abandona el poder sense esperar a la constitució de les noves Corts, obligant el govern frontpopulista a entrar en funcions immediatament.¹⁶⁷³

El 19 de febrer Manuel Azaña assumeix el govern. Dissol les manifestacions amb l'ús de la paraula i sense emprar la força pública, per tal com hom celebrava la victòria electoral de les esquerres talment com havia celebrat la proclamació del règim gairebé cinc anys abans. Immediatament, es decreta l'amnistia continguda en el programa electoral i clau en la coalició de tants partits sota la mateixa candidatura. La diputació permanent de les Corts aproven l'amnistia, gràcies als vots a favor de la CEDA, actuant en nom de l'ordre públic. Així, l'amnistia es produeix sense haver d'esperar a la constitució de les noves Corts, que no pot fer-se fins que hagin estat resoltes les impugnacions dels resultats electorals, que la dreta no s'acaba de creure. El decret d'amnistia es produeix el 21 de febrer.

Martín Ramos justifica les vagues que assolen Barcelona durant la primavera de 1936, com hem vist al capítol quatre de la memòria a l'apartat de *La Humanitat*. Llegim:

«Todas tuvieron motivos laborales más que justificados: la del metal el abono de las cuatro horas de menos que se debían desde la promulgación del decreto de las 44 horas y la readmisión de los despedidos; la de la FOSIG (Federació Obrera de Sindicats de la Indústria Gastronòmica, dirigida per la secció catalana del PCE), por un incremento de salarios que sustituyera el sistema servil de las propinas; la de los dependientes (promoguda per POUM i CADCI), la semana de 40 horas, intensiva en verano de seis horas al día, bases de trabajo y bolsa de trabajo controlada por los sindicatos. Algunas de ellas eran más difíciles de aceptar por parte de los empresarios, pero ninguna de ellas pedía la luna».¹⁶⁷⁴

La CNT s'afegeix a totes. La Conselleria de Treball, tan present a les pàgines de *La Humanitat*, intervé en totes elles i arriba a una solució pactada. Així, «no hubo ninguna insurrección sindical, aunque así la planteara una derecha que buscaba ya argumentos para la suya, porque no estaba acostumbrada, y no aceptaba, a que el poder público no estuviera a disposición de sus intereses y convicciones». Les mobilitzacions al carrer existeixen, però són per forçar la intervenció de l'estat, no per fer cap revolució, en una acció conjunta i insòlita de política parlamentària i política de masses. Interpretem que en els pocs mesos de govern frontpopulista Espanya actua en sentit social com no ho havia fet durant el dinou.¹⁶⁷⁵

Martín Ramos i Paul Preston en contradiuen sobre el govern no nat que havia de presidir Indalecio Prieto, líder de la facció moderada del PSOE, i que podia comptar amb representació cedista. Un govern impulsat per Azaña, elevat a president de la República o cap d'estat, i el propi Prieto. En el relat de Preston, Prieto no pot formar el govern que li encarrega Azaña perquè Largo Caballero li

1673 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 151.

1674 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 164-165.

1675 Geoff ELEY: *Un mundo que ganar...* José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 165.

denega el suport de la facció radical del PSOE. Prieto no vol trencar el partit. A diferència de Largo, Prieto sabia que la introducció de mesures socials massa radicals duria la classe mitjana vers el feixisme i el cop militar contra la República.¹⁶⁷⁶

En canvi, per a Martín Ramos, la impossibilitat del govern Prieto

«no fue en absoluto ninguna causa, ni remota, que favoreciera en sí a los golpistas y llevar a la guerra. Que Prieto no estuviera al frente del ejecutivo como máximo pudo mermar capacidad de maniobra, aunque no hay que exagerar las posibilidades personales y hacer de Prieto el protagonista de una “ocasión perdida”». ¹⁶⁷⁷

Incardinat en la tendència historiogràfica frontpopulista i pro republicana pel que fa a la justificació de la violència a la rereguarda republicana, i coincidint alhora amb catòlics avançats com Jacques Maritain en considerant que el rerefons de la guerra és social, Martín Ramos explica:

«La sublevación fue la ejecución final de una larga operación de derribo de la Segunda República, por la vía militar; promovida por la élite social todavía dominante en cuya cabeza se situaban sectores financieros, una parte de la patronal industrial y los grandes propietarios agrarios, con el apoyo de una parte importante de las clases medias – sobre todo de la España agraria, aunque no solo- movilizadas por la derecha antirrepublicana sobre la base de dos conflictos, el religioso y el agrario, con un discurso de rechazo de la democracia y de toda reforma social. Por ello, el proyecto de la sublevación, cumplido puntualmente, incluía una amplia represión política y social; primer acto de una contrarreforma efectiva, que constituía a su vez una contrarrevolución preventiva. Precisamente por esa naturaleza, allí donde no se impuso la sublevación tuvo su contrapartida inmediata en términos de respuesta social de “contrarreacción”; esta incluyó una respuesta violenta a la violencia sufrida, o temida, y una movilización social con orientaciones revolucionarias que subvirtió el poder económico y las jerarquías sociales. Esa movilización social, a diferencia de la que se había desarrollado entre febrero y julio, no se limitó ya a presionar sobre el poder – el gobierno frentepopulista ejercido por los republicanos- para que cumpliera sus promesas electorales de reforma social; se dirigió directamente sobre las bases sociales y económicas, individualizadas hasta donde fuera posible, del sistema que se había querido reformar empezando por la recomposición de sus componentes con mayor carga simbólica: la propiedad, el salario, el control jerárquico del trabajo o de la vida». ¹⁶⁷⁸

Després de «la sublevación que nadie dudó en calificar de fascista», com hem vist a les pàgines de *La Humanitat*, les Patrulles de Control assumeixen les competències d'ordre públic i el que quedava de les forces d'ordre públic són enviades al front. Les Patrulles persegueixen l'enemic interior i depenen del totpoderós Comitè Central de Milícies Antifeixistes, que també assumeix «la exclusividad de la lucha armada», o «la de las columnas de milicianos que en días sucesivos se iban a dirigir al frente», així com la gestió dels proveïments, que promou col·lectivitzacions. ¹⁶⁷⁹

Es produeixen expropiacions d'empreses no només a feixistes, sinó també a republicans que posen llavors les seves esperances en la victòria franquista:

1676 Paul PRESTON: *L'holocaust espanyol...*, p. 203-207.

1677 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 188.

1678 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 215.

1679 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 216-217.

«La apropiación sindical de las empresas en la industria y el comercio no se redujo a las de patronos huidos ni partidarios de la sublevación. Muchas de ellas eran propiedad de republicanos convencidos. En estos sectores los afectados eran miembros de la pequeña burguesía, de las clases medias, una parte de las cuales militaba en el republicanismo, bajo el liderazgo de ERC, ACR e incluso Unió Democràtica».¹⁶⁸⁰

El projecte reformista i confederal de ERC no és cap model contrarevolucionari:

«El único proyecto contrarrevolucionario presente en la España de la guerra civil fue el de los sublevados. No lo eran las propuestas republicanas que continuaban siendo reformistas, y que por parte de alguna formación añadían en paso de la radicalización en algunos aspectos sociales, aceptando una redistribución de la propiedad más equilibrada, o en aspectos políticos, propugnando una reorganización territorial del estado sobre la base del más amplio federalismo».¹⁶⁸¹

Hi ha diversos projectes revolucionaris. El del PSUC és un d'ells. Els anarquistes volen implantar el comunisme llibertari, rebuig a l'autoritat política a qualsevol nivell, igualitarisme salarial, rebuig de les jerarquies tècniques en la producció. La facció del PSOE de Largo Caballero, igualitarisme a partir de l'apropiació estatal. El POUM, una revolució proletària a l'estil soviètic i la conversió dels sindicats en el propi soviets del partit. Per la seva part, referint-se a una revolució popular,

«El PCE y el PSUC, y este último de manera más explícita y decidida, defendieron también una salida revolucionaria de la guerra civil, pero no una revolución proletaria y por tanto no una revolución socialista a imagen y semejanza de su referente, la URSS».¹⁶⁸²

El projecte del PSUC busca posar d'acord diverses classes populars tant al camp com a la ciutat i necessita realitzar-se a partir de les institucions. Contempla tres tipus de propietat en indústria i comerç: nacionalitzada, privada sota control obrer, municipal. Al camp defensa els rabassaires, però més tard contempla col·lectivitzacions. Tot plegat, sense detriment de la mitjana i petita propietat.

Martín Ramos vincula reformisme, diplomàcia paral·lel i final del Front Popular. Buscant la protecció francobritànica, els republicans volen allunyar-se de tot allò que soni a comunisme, la qual cosa comporta apartar els comunistes del govern i destituir Negrín. Una direcció política que Esquerra emprèn poc després dels Fets de Maig. A partir d'aquí, entren els mediacionistes, categoria atribuïble com a sinònim de tercera via. Llegim:

«La opción de una mediación internacional, que contempló Azaña desde comienzos de 1937 como propuesta de “suspensión de armas”, de suspensión de hostilidades impuesta por las potencias europeas para ir preparando la organización futura de un plebiscito en el que la población española resolviera, por la vía diplomática, el conflicto, se convirtió desde la segunda mitad de año en una estrategia política, desarrollada al margen y en contra del gobierno del Frente Popular y de la opción de resistencia. En su desarrollo destacaron algunas figuras de ERC, o de su campo social de apoyo; en la primera parte de la guerra las andanzas, tartarinescas, de Batista Roca, defensor de una salida unilateral de Cataluña o una intervención francesa para el establecimiento de una hipotética nueva “confederación medieval” desmilitarizada; y las de mayor calado del diputado Marià Rubió Tudurí que instó en octubre de 1936 a Luis

---

1680 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 226-227.

1681 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 227.

1682 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 228.

Araquistain, entonces embajador español en París, a iniciar negociaciones con los italianos. Todos escauceos dieron un salto político cuando se involucró el propio Companys, después de ser ratificado en la Presidencia de la Generalitat, estableciendo contactos personales y apoyando los de Marià Rubió Tudurí entre políticos franceses y belgas, entre ellos Paul Henri Spaak, para hacer de la Generalitat una palanca de esa hipotética mediación internacional. Por encima de las diversas anécdotas que se produjeron – nada productivas para los deseos de sus promotores- lo fundamental fue que esas intervenciones de dirigentes de ERC no solo a espaldas del gobierno de la República, sino también del de la Generalitat, se movieron entre la opción mínima de precipitación de un cambio de gobierno en la España republicana para favorecer la intervención franco-británica, o la salida unilateral de la guerra de Cataluña, como territorio bajo protección internacional. En cualquier caso, el requisito y la consecuencia era el fin del Frente Popular en España».¹⁶⁸³

El final del Front Popular és previ al final de la guerra i suposa que ni quedí cap possibilitat de defensar la República. Durant la guerra el Front Popular passa d'una democràcia política a una democràcia social, però «las rivalidades internas entorpecieron esa dimensión propositiva». I encara «Hubo una guerra, pero no hubo una revolución. La guerra fue una, pero las revoluciones, o mejor dicho los procesos y dinámicas revolucionarias, fueron varias; la unicidad de la guerra se impuso en la primavera de 1937 sobre la diversidad revolucionaria».¹⁶⁸⁴

1683 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 258-259.

1684 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 211.

7. Violència i política republicana en temps de guerra, 1936-1939.

7.1. Violència física i de classe. Fases de la repressió a Catalunya.

El total de morts en la repressió a la Catalunya republicana durant la guerra és de 8352, més de la meitat dels quals a la província de Barcelona. També més de la meitat del total correspon a víctimes dels primers mesos de guerra, entre juliol i setembre de 1936. Les execucions extrajudicials, és a dir sense judici previ, fineixen després dels Fets de Maig de 1937. L'abril de 1938 el SIM executa dinou quintacolumnistes al Garraf en resposta a l'ocupació franquista de Lleida i durant la Retirada les tropes republicanes executen uns cent cinquanta presoners. Arrodonint la xifra fins a les 8360 execucions a la Catalunya republicana en temps de guerra, de les quals 400 imposades per tribunals civils o militars, de les quals 100 són militars. Per tant, unes 8000 persones són víctimes de la violència extrajudicial.¹⁶⁸⁵

Hilari Ragner sintetitza les tres etapes de la repressió a Catalunya:

«Las grandes matanzas, en la zona republicana, se produjeron casi todas en los tres primeros meses, cuando en todas las ciudades donde el alzamiento fracasó se produjo una revolución en la que las fuerzas de orden público se vieron desbordadas por los extremistas. Después, la creación de los tribunales populares hizo que, aunque por desgracia se dictaran todavía algunas penas de muerte, predominaran las de prisión. La gran mejora de la situación se produjo después de los combates callejeros en Barcelona a primeros de mayo de 1937, de resultas de los cuales los anarquistas y el POUM perdieron el control de la calle y fueron expulsados del gobierno».¹⁶⁸⁶

En la primera fase,

«en donde el alzamiento fracasó, durante varios meses bastaba que alguien fuera identificado como sacerdote, religioso o simplemente cristiano militante, miembro de alguna organización apostólica o piadosa para que fuera ejecutado sin proceso».¹⁶⁸⁷

La tercera fase és ben diferent:

«cuando después de mayo del 37 gobernaron socialistas y comunistas, la gente de derechas y los católicos respiraron. Empezó otro tipo de terror, el del SIM y las checas, pero sólo perseguían a espías y quintacolumnistas, y en cambio se acabó el terror arbitrario de los anarquistas y otros extremistas incontrolados».¹⁶⁸⁸

En aquest apartat en centren en una obra recent de José Luis Martín Ramos: *La rereguarda en guerra i Territori capital*. A priori, el títol de la publicació, en dos volums constituïts com a llibres independents, podria fer pensar que la seqüència dels fets a Catalunya és que primerament combina rereguarda amb escenari de guerra i que segonament la guerra se n'allunya o fins i tot ja ha tocar a la seva fi. Res més lluny de la realitat. En el primer llibre, Catalunya no és escenari de guerra,

---

1685 Josep M. SOLÉ SABATÉ; Joan VILLARROYA FONT: *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

1686 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 171.

1687 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 175.

1688 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 329.

mentre que en el segon sí que ho és. Segons la historiografia catalana més nacionalista, Catalunya és víctima de la CNT-FAI durant el període narrat al primer llibre, des de l'inici de la guerra fins als Fets de Maig de 1937, així com víctima del PSUC-PCE-PCUS en el període del segon llibre, des d'aquells fets que hi ha qui ha identificat exageradament com a guerra dins de la guerra fins al final de la guerra pròpiament.

Martín Ramos és un contrapunt als tòpics de la historiografia catalana, que combat en el transcurs d'aquesta obra bipartida. Una explicació del títol bèl·lic per al primer volum, quan la guerra transcorre fora de Catalunya, ens la dóna aquest historiador català. Encara que els combats siguin lluny i que tots els partits i organitzacions del bloc lleial que no siguin Estat Català prioritzen guanyar la guerra a la política partidista, passen moltes coses en la vida política de la Catalunya de rereguarda. Per això és una rereguarda en guerra.

El primer llibre, *La rereguarda en guerra*, narra l'etapa de predomini de la CNT. Uns primers mesos de la guerra en els quals es registra el major volum de violència, en la seva major part localitzada a les primeres setmanes posteriors al fracàs del cop d'estat a Barcelona i corresponent a la violència extrajudicial. Aquesta és una invenció historiogràfica, i alhora un eufemisme, que es refereix a les execucions produïdes fora del sistema judicial, és a dir, sense un procés judicial ni posterior sentència. Un equivalent a aquest concepte és el de violència popular i espontània. Per bé que la historiografia catalana ha tendit a responsabilitzar i culpabilitzar la CNT-FAI d'aquests fets lamentables i a exculpar la Generalitat, com si aquesta no hi pogués fer res, i els murcianos, amb l'excusa que vénen de fora i no són catalans, Martín Ramos responsabilitza totes les organitzacions del bloc lleial d'aquesta violència desenfrenada. A més, en aquesta memòria veiem com la UDC, la dreta catalana catòlica que es manté en el bloc lleial, li retreu a Companys no haver aturat aquesta ingent repressió.

Per a Martín Ramos, en un aspecte que genera força debat historiogràfic, el triomf sobre el cop d'estat a Barcelona cal atribuir-lo a la combinació de l'acció de les forces d'ordre públic i el poble armat. Pel que fa als primers, assenyala la planificació i les ordres que donen Escofet, Guarner i Espanya, el conseller a qui coneixem de la processó d'ignorats. Quant als segons, corresponen a la CNT perquè les altres organitzacions armades deixen de ser-ho després dels Fets d'Octubre de 1934 com és el cas de les JEREC. La CNT és l'única organització amb una estructura paramilitar ben operativa i no desmantellada, per la qual cosa pot actuar des del primer moment.

Hilari Raguer no coincideix amb el criteri de José Luis Martín Ramos i argumenta que l'alçament a Barcelona fou sufocat per les forces d'ordre públic transferides a la Generalitat, no pel poble armat: «la derrota de los militares sublevados en Barcelona el 19 de julio se había alcanzado por la competente, eficaz y disciplinada actuación de las fuerzas del orden público a las órdenes de la Generalitat, pero quienes capitalizaron la

victoria fueron los anarcosindicalistas y el populacho desenfrenado, que inmediatamente dieron rienda suelta a sus tropelías, aunque daban “vivas” a Cataluña, a la Generalitat y a Companys». ¹⁶⁸⁹

La Generalitat i la República intueixen el cop, però la segona decideix no anticipar-s’hi, deixar que es produeixi i actuar després amb tota contundència. Per contra, el president Companys de colpejar abans que ho facin els militars, però no aconsegueix convèncer el primer ministre Casares Quiroga. A més, la Generalitat coneix el recorregut que faria l’exèrcit, el mateix que va fer a les ordres del general Batet en la repressió dels Fets d’Octubre, informació que obté a partir d’un seguit de detencions poc abans del cop.

En un altre aspecte controvertit, que seguim veient segons la interpretació que en fa Martín Ramos, correspon al fet que Companys no va armar el poble perquè la Generalitat mai no s’havia proposat armar la població civil. És després dels combats que la multitud s’apodera de les armes que han quedat abandonades a les casernes de l’exèrcit insurrecte i vençut. Acabats els combats, el 21 de juliol de 1936 les forces de seguretat es dissolen espontàniament, fonent-se amb els civils armats, en sentiment de confraternització perquè l’acció conjunta dels dos actors havia vençut la insurrecció. Per a Hilari Raguier, aquell dia la Generalitat i la República perden la guerra. Per a José Luis Martín Ramos, encara no. ¹⁶⁹⁰

Martín Ramos cita el Claudi Ametlla de *Catalunya, paradís perdut*, que coneixem del capítol cinquè de la memòria. Com hem vist, aquest polític liberal retreu a Companys no haver aturat la revolució posterior al cop. Martín Ramos argumenta que enviar les forces de seguretat a aturar la revolució hauria obert un front intern en zones encara no imposades completament contra els rebels. Conclou que Ametlla va escriure la seva grotesca proposta anys després dels fets narrats i que en aquell moment no va fer mai semblant proposta al president Companys, l’actuació del qual evitant aquest segon front o guerra dins de la guerra Martín Ramos aplaudeix. La proposta d’Ametlla, «matar la revolució», «era una opció molt problemàtica per a la qual Companys no estava disposat, ni capacitat, ni políticament, ni tècnicament». En el mateix sentit, en aquell context la Guàrdia d’Assalt encara estava molt influïda per la lluita conjunta amb el poble armat i no hauria obeït les ordres d’atacar-lo. Per si no fos prou, encara hi havia molts dubtes sobre la lleialtat de la Guàrdia Civil. ¹⁶⁹¹

El relat segueix:

«Per tant, el president de la Generalitat, molt limitat en el seu poder de coerció, va optar per utilitzar l’arma que millor coneixia: la política. Va buscar neutralitzar l’amenaça que procedia de l’ocupació del carrer pels treballadors en armes integrant els anarcosindicalistes i les organitzacions obreres en general en un organisme unitari, complementari de la

---

1689 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 31.

1690 Hilari RAGUER: *El general Batet...*, p. 128.

1691 José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 24.

Generalitat mateixa. Aquesta opció tenia camí per recórrer, mentre que la de «matar la revolució» ni tenia ni possibilitats de començar. D'altra banda, la posició de Companys no era, com va comentar Ametlla de manera despectiva, el resultat de la seva empatia amb els anarquistes. No era tal, ni un acte de genuflexió davant la mobilització obrera, sinó de reconeixement del nou escenari polític; i no només de reconeixement passiu d'una nova realitat: el pacte polític perseguia també ratificar la legitimació de la Generalitat en una situació extraordinària, en la qual no es podia fer a través de les urnes sinó mitjançant la relació política amb les organitzacions que podien representar la majoria de la població». ¹⁶⁹²

Sense motius raonables, la Generalitat mana a la Guàrdia Civil replegar-se a Barcelona. No ho fa, però es replega a cada capital de comarca, deixant les mans lliures als comitès locals per prendre el poder a la major part de Catalunya sense que la Generalitat disposi ja de cap força de seguretat. És en aquest punt, i no amb la fusió emotiva de les forces de seguretat entre el poble en armes citada abans, quan es produeix la pèrdua real del poder de la Generalitat. Així, «tots els esforços de la Generalitat per recuperar poder de coerció es van esvaïr». Tanmateix, «és tot un interrogant la garantia d'èxit que hagués pogut tenir». ¹⁶⁹³

La CNT busca un enfrontament amb la Generalitat per aprofitar la pèrdua de suport proletari a la institució. Amb un cop de força, vol tombar el govern de la Generalitat, crear-ne un de nou per tenir-hi més presència i monopolitzar les forces d'ordre públic. El pla de la CNT, que no empraria armes si els demés es pleguessin a les seves exigències, inclou la destitució de Companys. Tot això li permetria redefinir el pacte antifeixista, pactat l'octubre de 1936. Segons aquest raonament, la culpa dels Fets de Maig recau en la CNT perquè per aconseguir aquest cop de força n'és la desencadenant. Els anarquistes formulen un seguit d'exigències per tal d'alterar al seu favor el pacte citat, mentre el PSUC es converteix en la principal força d'oposició interna a la CNT i és partidari de mantenir el pacte per poder centrar tots els esforços en la guerra, no a la rereguarda. ¹⁶⁹⁴

El segon llibre o volum segon, *Territori capital*, fa referència a l'època que va des dels Fets de Maig de 1937 fins al final de la guerra. Des d'octubre de 1937 fins a la conquesta franquista de Catalunya el febrer de 1939, iniciada a Lleida la primavera de l'any anterior, Barcelona és capital d'un estat independent i sobirà amb ple reconeixement per part la comunitat internacional que no sigui la Itàlia feixista, l'Alemanya nacionalsocialista o el Vaticà. Aquest estat és la República Espanyola, atès el segon canvi de capital durant la guerra: de Madrid a València i de la ciutat del Túrria a la Barcelona republicana. Tot i que arriba durant la guerra i quan la República ja ha perdut el control sobre més de mitja Espanya, cap recordar que Barcelona és la ciutat més poblada del país ibèric fins al règim de Franco, quan Madrid aconsegueix sobrepassar en població la capital catalana, molt castigada per la dictadura. Quan la República atorga la capitalitat a Barcelona, doncs, no ho fa el 1931 per tal de

---

¹⁶⁹² Ídem.

¹⁶⁹³ José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 26.

¹⁶⁹⁴ José Luis MARTÍN RAMOS: *La rereguarda en guerra...*, p. 393-401.

fer coincidir la capital política amb la capital econòmica i la ciutat més poblada del país, sinó durant la guerra per tal de controlar la Generalitat. Tot un despropòsit.

En aquest segon volum o llibre, Martín Ramos sosté que després dels Fets de Maig la repressió es legalitza i la violència extrajudicial és molt excepcional, ja que la violència es canalitza a través de la justícia especial de guerra, perfeccionada en relació amb l'existent durant l'etapa de predomini faista, quan actua gairebé com a encobridora de la violència popular sota una cobertura legal. Per tant, després dels Fets de Maig la violència «va constituir una repressió quantitativament menor, amb escassa repercussió de càstig judicial, més dissuassòria que punitiva». Podem objectar a Martín Ramos que la justícia no pot perseguir a qui ja ha estat assassinat per una torba incendiària durant les primeres setmanes de la guerra. La policia republicana es mostra eficaç i implacable amb la cinquena columna. Una valoració de la justícia especial de guerra en aquesta nova etapa és la següent: «Lamentable i condemnable en els episodis individuals, no justificaria la llegenda negra contra Negrín, el seu govern i les institucions policials i judicials republicanes». Negrín tampoc és un titella en mans dels comunistes i sovint s'oposa a les exigències del PCE i Moscou.¹⁶⁹⁵

Martín Ramos desmenteix novament la llegenda negra de Negrín el terrible, quan afirma que els tribunals de justícia durant el seu mandat, i en relació als detinguts,

«van resultar en general indulgents o poc durs amb ells: el 94% dels jutjats pels tribunals populars i el 76% dels que ho van ser pels tribunals especials van sortir en llibertat, per sobreseïment de la causa o absolts. Només els tribunals de justícia d'excepció van dictar penes de mort [...]. Tampoc aquestes dades abonen cap tipus de llegenda negra i sí, per contra, [que] donen la imatge d'una justícia intervinguda per les organitzacions antifeixistes que en aquest segment de processats van procurar minimitzar les condemnes majors, en particular la capital».¹⁶⁹⁶

Un decret del govern de la República de 6 d'agost de 1937 crea el Servicio de Investigación Militar (SIM), posat sota autoritat directa del ministre de Defensa Nacional. Es crea per a perseguir la cinquena columna, o enemic interior. Amb la justícia especial de guerra perfeccionada per Negrín, suposa una reacció a la violència popular o espontània que, a més d'inhumana, era ineficient contra la cinquena columna. El SIM es crea amb l'objectiu de «combatir el espionaje, impedir los actos de sabotaje y realizar funciones de investigación y vigilancia cerca de todas las fuerzas armadas dependientes de dicho Ministerio», que fins i tot a Catalunya són totes, després que Negrín les en manllevi a Companys. Si bé la visió distorsionada dels vencedors de la guerra és vendre el SIM com un ens arbitrari que perseguia a tots els dretans, Martín Ramos acota la seva actuació a perseguir, de manera molt eficaç, quintacolumnistes. Per a l'historiador català, «El SIM demana a crits la seva corresponent investigació històrica perquè fins ara només disposa de llegenda negra».¹⁶⁹⁷

1695 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 51.

1696 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 54.

1697 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 90.

Martín Ramos té més paraules d'elogi per al SIM:

«El maltractament al detingut no va ser patrimoni del SIM, ni de la guerra civil espanyola; era una pràctica policial habitual a tot Europa. Tampoc pot sostenir-se que actués dictant les seves normes als jutges. L'activitat repressiva del SIM, que es va aplicar a la persecució de la cinquena columna, les seves organitzacions, els seus espais d'actuació, les seves xarxes de relació, va ser una activitat reeixida, beneficiosa per a la defensa de la República».¹⁶⁹⁸

I aquestes altres, començant per una referència a la persecució de quintacolumnistes:

«Su labor fue eficaz tanto en esta faceta como en otra, todavía menos conocida, como la del contraespionaje; sin embargo, la historia del SIM, que está por hacer, ha quedado gravemente distorsionada por la leyenda negra escrita por los vencedores y apoyada, sin aporte de documentación precisa, por la parte de la historiografía abiertamente hostil a la gestión de Negrín. El SIM acabó con las injerencias soviéticas y es falso que fuera una policía al servicio de los comunistas; estuvo siempre bajo dirección socialista y sus miembros pertenecieron a todas las filiaciones políticas, incluida la anarquista. Y no está documentalmente demostrado que destacase por una particular brutalidad policial. Hay testimonios para todos los gustos, entre ellos el del católico catalanista Maurici Serrahima, detenido por el SIM a raíz de una investigación sobre la quinta columna en Barcelona, que manifestó haber recibido un trato siempre correcto por parte de los agentes del organismo».¹⁶⁹⁹

Encara sobre la justícia especial de guerra del govern Negrín, Martín Ramos explica:

«Aquesta jurisdicció especial va ser l'alternativa republicana a la declaració de l'estat de guerra [...]. És absolutament fals, com s'ha escrit reiteradament, que aquests tribunals i de manera molt especial dels de guàrdia fossin mers apèndixs sancionadors del SIM. No van ser tribunals policials irregulars. No van ser organismes de justícia oculta».¹⁷⁰⁰

I no poden qualificar-se en cap cas de *fotomatonos*, fent una història crítica: «tot i la urgència del procediment – l'aspecte més negatiu per a la defensa de l'acusat- aquests tribunals reunien més garanties processals que molts dels tribunals populars dels primers mesos de guerra». En definitiva, la justícia especial de guerra del doctor Negrín és molt selectiva i en cap cas indiscriminada.¹⁷⁰¹

Feta la cronologia de la repressió, se'n pot buscar una explicació, mai justificativa, i que ens porta a considerar l'etapa del pistolerisme com el precedent de la repressió desencadenada en sentit invers els primers mesos de la guerra, alhora els més terribles quant a volum de repressió. És una proposta de José Luis Martín Ramos. Tota explicació d'aquesta violència que no tingui en compte aquell passat recent per explicar els primers mesos de la guerra a la rereguarda republicana catalana constitueix un anàlisi històric volgudament miop.¹⁷⁰²

Ossorio Gallardo assenyala les condicions de vida del proletariat català, tan diferents d'una burgesia industrial immersa en guanys enormes. També explica que l'assassinat de Layret va ser planificat pel governador civil i el cap de policia de Barcelona. El primer d'ells, el general Martínez Anido,

1698 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 91-92.

1699 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 255.

1700 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 96-97.

1701 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 98.

1702 José Luis MARTÍN RAMOS: «Poder revolucionari, violència i ordre antifeixista a la rereguarda: cap als Fets de Maig», *A 80 anys del cop d'estat de Franco*, SCEH-IEC, 2016.

posat a dit per la burgesia catalana (barcelonina), profundament *anidista*, en un nomenament que Madrid només va ratificar.¹⁷⁰³

Taibo incideix en les misèrrimes condicions de vida de la classe obrera catalana, en una idea que Alberto Reig destacava en la introducció d'aquesta memòria, per bé que aquest historiador la situava per explicar la violència de classe dels primers mesos de guerra, mentre que el novel·lista històric la circumscriu a la dels anys vint. En realitat, ens serveix per enllaçar aquests dos moments de violència extrema en el marc de la lluita de classes que sostenen la burgesia i el proletariat català i que es resol a favor de la primera amb la victòria de Franco. Diu Taibo:

«Nada puede estudiarse en plenitud si no se estudia la miseria de los obreros de Cataluña. No la miseria relativa, no los pequeños salarios, sino el grado de miseria económica en que los tuvo sumidos la industria a pesar del boom de las ganancias enloquecidas del [19]14 al [19]18. El Instituto de Estadística y Política Social del Ayuntamiento de Barcelona establecía el salario mínimo vital en diez pesetas diarias en 1919. Y un obrero de La Canadiense en el pantano de Camarasa ganaba 4,50; un mueblero cualificado en Barcelona siete».¹⁷⁰⁴

Susanna Tavera concreta que els obrers catalans, tant els autòctons com nousvinguts d'altres regions del que aquesta historiadora anomena «l'estat», per tal com segueix els postulats del nacionalisme català des dels temps de Cardó i abans tendents a ignorar el nom proscrit de «Espanya», viuen en un «ambiente enrarecido por la pobreza, las privaciones y la escasez de estímulos», és a dir, que no poden sortir de la misèria. Malgrat tan llòbrega situació, els obrers poden formar-se als ateneus, on poden obtenir una formació que el sistema públic els nega per poca atenció i perquè els fills de famílies treballadores han de començar a treballar, al seu torn, força aviat. Tavera explica com els obrers surten de casa a les tantes de la matinada, sempre de nit i fosc, i eviten l'ús del tramvia per tal d'estalviar, i malgrat que el preu del transport no pot considerar-se objectivament car.¹⁷⁰⁵

Per al *Layret*, l'assassinat dels anarquistes que confiaven en la via legal, com és el cas de Francesc Layret i Salvador Seguí, dóna ales a l'anarquisme terrorista. Quant a l'aposta de la burgesia per tal de cometre aquests dos assassinats, l'equipara al de la comunista alemanya Rosa Luxemburg i les explica perquè durant la primera postguerra mundial «la reacció pactava amb el terror» per tal de liquidar «tota una època de lluita obrera». Segons el *Layret*, l'assassinat de Layret beneficia la burgesia catalana: «Si no hagués caigut assassinat, hauria estat elegit diputat a Corts i allí, en defensa del proletariat català, hauria denunciat la persecució que la classe obrera sofria per part de la patronal, del Lliure i del sometent». Per a Àngel Duarte, «organizar el Somatén urge más que editar en caralán a los clásicos grecolatinos», en referència a la Col·lecció Bernat Metge.¹⁷⁰⁶

1703 Àngel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio de Companys...*, p. 57-61.

1704 Paco Ignacio TAIBO: *Que sean fuego las estrellas...*, p. 194.

1705 Susanna TAVERA: *La ideología política...*, p. 9

1706 Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes...*, p. 72, 95-97. Àngel DUARTE: *Héroes de la nación...*, p. 212.

7.2. L'actuació de Boronat a la justícia especial de guerra. Un salvadretans?

Un dels punts importants d'aquesta memòria la constitueix l'actuació de Boronat als tribunals, en la seva participació en la justícia especial de guerra. Pel volum del text, i alhora reflex d'un buidatge d'arxiu de documentació consultada expressament per rastrejar l'actuació de Boronat, hem optat perquè aquesta tasca i en redactat resultant constitueixi gairebé per si mateix un capítol d'aquesta memòria i, per tant, no es trobi en el capítol quart, en el qual hem catalogat dos membres del grup d'estudi que van militar a Acció Catalana, essent Boronat un d'ells. Si no l'hem inclòs en aquell capítol i ens n'hem inventat un a conveniència és perquè la inclusió d'aquest redactat en el capítol quatre trencaria tota pretensió que els quatre primers capítols tinguin una extensió semblant. També, i com hem dit, per la importància qualitativa de la recerca específica quant a l'actuació de Boronat als tribunals en relació a la resta de la recerca que dóna lloc a aquesta memòria.

Abans hem parlat de Boronat en el paper de víctima de la repressió franquista. Ara ho fem en el rol invers, és a dir, en el paper de repressor, que legalment l'hi va conferir l'ordenament jurídic de l'Espanya republicana durant la guerra. Ens basem en una comunicació recent, de la qual mantinc el castellà del text original. Encara que pugui semblar paradoxal, l'actuació de Boronat als tribunals de la justícia especial de guerra republicana és una història de no-violència.¹⁷⁰⁷

Estudiamos la actuación de Josep M. Boronat Recasens en los tribunales de justicia de la llamada justicia especial de guerra. Esto es, aquella que juzga a los enemigos interiores de la República durante el conflicto bélico, lo que conlleva que actuaciones o la simple militancia a organizaciones toleradas por el régimen en tiempos de paz no lo iban a ser en tiempos de guerra. Fenómeno que ocurre igualmente en la España controlada por los rebeldes durante el mismo conflicto, y después del mismo. Y legislación que podríamos encontrar prácticamente como norma habitual en cualquier régimen de cualquier país en guerra. A grandes rasgos, se crea la justicia especial de guerra para dar término a las ejecuciones extrajudiciales, o a la violencia popular o espontánea. Así, cabe situar la actuación de Boronat sólo en el terreno de la justicia oficializada.

Para estudiar la actuación de Boronat en la justicia especial de guerra republicana parto de la hipótesis de que tuvo un papel que, en la medida de lo posible, tendió a salvar más que a condenar. Es decir, que propongo una historia de paz en tiempos de guerra. Voy a citar las fuentes en las que baso mi discurso antes de proseguir con la narración de la actuación de Boronat durante este período de su vida que, aunque corto en cuanto a tiempo, iba a marcar lo que le sucedería en años venideros y casi hasta el final de sus días.

1707Edgard SANSÓ: «Un relato sobre la no-violencia. Josep M. Boronat, un desconocido salvaderechistas en la Cataluña republicana durante la guerra civil». Comunicació admesa per al seminari internacional *La violencia y sus relatos (1936-1948). Golpe, revolución, guerra i posguerra en perspectiva comparada*, GERD, UAB, 2016.

Las fuentes más importantes numérica y cualitativamente que atañen a la actuación de Boronat las extraigo de su documentación personal. Documentación inédita hasta la publicación de la biografía de Boronat y que actualmente, y cumpliendo con la voluntad del propio Boronat, se custodia en el Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, donde constituye uno de los fondos personales allí conservados. De aquella documentación voy a consultar la correspondiente al proceso 330 que la justicia franquista abre contra Boronat en 1948, que investiga su actuación en los tribunales republicanos durante la guerra civil y que, aunque con posterioridad a los hechos que investiga, da detalles sobre esta actuación.¹⁷⁰⁸

En cuanto a fuentes primarias o de archivo, puesto que muchas veces se trata de copias franquistas de actuaciones anteriores de instituciones republicanas abolidas, también he consultado la pieza quinta de la Causa General de la provincia de Barcelona, dedicada, según palabras literales de las autoridades franquistas que la elaboraron, a la “justicia roja”. Esto es, a la actuación de la justicia especial de guerra republicana, teniendo en cuenta que nunca hubo justicia especial de guerra franquista, o que ésta siempre fue especial: empezaron fusilando cuando la guerra y siguieron haciendo lo mismo también en época de paz y hasta poco antes del final de la dictadura.

Cabe pensar que las fichas de muchas declaraciones de la Causa General las redactaron catalanes, pues en múltiples ocasiones –no siempre- anteponen el artículo al nombre de pila de las personas citadas, como se hace en catalán en registro coloquial. Para ello, se puede recordar la entrada *triumfal* del un catalán pueblerino o provinciano (comarquinalenc, en su equivalente catalán) en la Bolsa de Barcelona que pregunta por su antiguo vecino Gil Foix, entonces un acaudalado capitalista bursátil de la Ciudad Condal. Lo hace preguntando si la concurrencia ha visto “el Gilet”, anteponiendo el artículo al nombre de pila del personaje, expresado además mediante diminutivo. Todo ello causa una carcajada general entre los barceloneses de verdad. Un episodio ficticio que refleja algo muy real y que constituye una de las primeras escenas de *La Febre de l’or*, de Narcís Oller, o la gran novela de Barcelona.

Ya que hablamos de novelas referentes, permítaseme mencionar también una de las primeras escenas de *La Regenta*, de Clarín, en la cual aparece don Fermís de Pas, obispo de Vetusta, topónimo inexistente en cuanto nombre ficticio o literario de Oviedo y que constituye el paradigma de ciudad provinciana. La imagen lo dice todo. El obispo sube a lo alto de la catedral, desde donde atisba toda la ciudad, hasta más allá de sus confines. El novelista consigue de este modo retratar magníficamente el inmenso poder de la Iglesia en España, algo que viene al caso en esta memoria dedicada a la Segunda República, que vino a poner fin a este predominio.

1708 Edgard SANSÓ: *Josep Maria Boronat...*

Como también es preceptivo, al menos así lo creemos, un tercer argumento o modelo literario a tener muy en cuenta en esta memoria, en tanto que constituye el equivalente catalán a la novela modélica de Leopoldo Alas. Estamos hablando de la novela *Laura a la ciutat dels sants*, de Miquel Llor. Todo un clásico que muestra un ejemplo de ciudad catalana de provincias. En este caso, se trata de Comarquinal, pseudónimo literario de la ciudad de Vich, de donde proceden los aromas del catalanismo conservador que tantas cosas impregna y que en esta memoria es ampliamente combatido en el terreno intelectual. Y volvemos ya a Boronat y a la Causa General.

Entre la abundante e inconexa documentación que constituye la parte quinta de la Causa General mi único objeto de estudio es la actuación personal de Boronat. Esta documentación no está incluida en la biografía de Boronat. Como comentaba, la Causa General copia documentación de instituciones republicanas. Siempre referidas a la justicia especial de guerra, es el caso leyes promulgadas por el gobierno de la República y el gobierno de la Generalitat y publicadas, respectivamente, en la Gaceta de la República y en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, cuyas copias quedaron incluidas en la Causa General.

En cuanto a fuentes secundarias consultadas específicamente para este apartado, y para conocer mejor el funcionamiento general de la justicia especial de guerra republicana en Cataluña, me sirvo de un estudio reciente de Pelai Pagès, compilación y ampliación de otras obras del mismo y de otros autores sobre la materia, una de las fuentes –no la única- de archivo del cual es la citada pieza quinta de la Causa General.¹⁷⁰⁹

Hemos contado en el capítulo quinto de esta memoria que, en cuanto a su formación académica y actividad profesional, Josep M. Boronat era jurista –titulado en Derecho-, estaba colegiado en el Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona (ICAB) y ejercía esta profesión liberal. Además, era profesor de catalán e impartió varios cursos, a cargo de la Generalitat. Tuvo que dejar lo uno y lo otro cuando fue nombrado magistrado en una fecha incierta con la guerra ya iniciada, pues he sido incapaz de localizar el documento que acredite cuándo accede a esta categoría para su caso específico. Documento que sí he encontrado en el caso de otros miembros de los tribunales en los que actuó Boronat. Así pues, su actividad profesional durante los meses que duró la contienda se limita a ejercer la justicia. Actividad que, durante su actuación como presidente del Tribunal Especial de Guardia número 3 de Barcelona, se remunera con un sueldo anual de 16500 ptas¹⁷¹⁰.

Boronat no es ningún revolucionario. No lo es a nivel personal y tampoco lo es su partido. Para entender qué hace una persona como él compartiendo un lugar en lo que muchas veces no es más que la violencia espontánea institucionalizada, hay que considerar la alianza de Acció Catalana con

---

1709Pelai PAGÈS: *Justícia i guerra civil. Els tribunals de justícia a Catalunya (1936-1939)*, Barcelona, Base, 2015.

1710Archivo Histórico Nacional (AHN), FC-CAUSA_GENERAL,1639,Exp.21, p. 151.

Esquerra, que lleva a ambos partidos a formar parte integrante del Frente Popular. Son precisamente los afiliados a los partidos y organizaciones del Frente Popular quienes copan la justicia especial de guerra, además de la parte de los funcionarios de la administración de justicia que no huyen hacia zona nacionalista ni son apartados de sus funciones por las autoridades republicanas, que también pueden desplazar de rol a los funcionarios que siguen ejerciendo. Aun así, no se depuró a todos los funcionarios judiciales desafectos porque ello habría acarreado el caos en el sistema judicial y el descrédito ante el extranjero. Para Vázquez Osuna, “L’elecció dels jurats per les seves conviccions polítiques desnaturalitzava la independència de l’òrgan, però a l’Espanya d’aquell moment era l’únic mitjà al qual es podia recórrer”.¹⁷¹¹

En el caso concreto de Acció Catalana, si este partido puede aportar *consellers*, también puede aportar presidentes de tribunal. A decir de José Luis Martín Ramos, Acció Catalana es un partido que sirve para todo¹⁷¹², lo que remite a la idea de una especie de comodín para gobernar y hacer funcionar el aparato estatal. Así ocurre con Boronat, de quien se destaca su falta de significación política¹⁷¹³, lo que podría convertirle en un magistrado imparcial. De hecho, Boronat figura en una lista de magistrados de confianza de la Generalitat para suplir las vacantes sufridas en la administración de la justicia especial de guerra¹⁷¹⁴. Lo que sugiere que desde muy temprano se pensó en él para ejercer de magistrado.

Boronat ejerce en el Tribunal Popular número 2¹⁷¹⁵, en el Tribunal Popular Especial número 2 y en el Tribunal Especial de Guardia número 3, siempre en Barcelona. Para resumir su cargo más importante, se trata del presidente de este último tribunal. O, lo que es lo mismo, es presidente de uno de los tres tribunales especiales de guardia que existieron en Barcelona y que se recuerdan por la cantidad y la dureza de las penas impuestas, incluyendo no pocas penas de muerte. Ahí es nada. Pero, como todo, merece mayor atención y una detallada explicación.

Dado lo complicado de seguir la actuación de Boronat en los dos primeros tribunales citados, en los que es presidente suplente¹⁷¹⁶, voy a centrar mi atención en su actuación al frente del Tribunal Especial de Guardia 3, del que es el único presidente desde la renuncia del primer presidente del citado tribunal¹⁷¹⁷. Como presidente, accede al cargo siendo nombrado a través de un decreto del Consejo de Ministros (Gobierno) de la República, a propuesta del Ministerio de Justicia¹⁷¹⁸.

1711 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 321, declaración de Joan de Sucre i de Grau, 4/2/1943. Federico VÁZQUEZ OSUNA: “Justícia i Dret (1931-1939)”. En: Francesc BONAMUSA (dir.), *Generalitat de Catalunya. Obra de govern, 1931-1939*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 2006, p340, p356.

1712 José Luis MARTÍN RAMOS: «La generació de la guerra», *II Congrés d’història del PSUC*, 2016.

1713 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 197.

1714 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 83, relación de vacantes judiciales en Cataluña.

1715 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 446, relación de cargos de la Audiencia de Barcelona.

1716 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1639,Exp.21, p. 179, 23/10/1936, orden de composición de tribunales.

1717 El nombre del cual es Frederic Parera Abelló. AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1639,Exp.19, 1941, p. 6.

1718 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1639,Exp.21, p. 144.

Boronat comenzaría actuando en el Tribunal Especial de Guardia número 3 en marzo de 1938 y terminaría su cometido en ellos cuando en el 22 de enero de 1939 todos los miembros de su tribunal deciden escapar a Gerona, incluyendo él mismo, huyendo de la entrada de las tropas fascistas en Barcelona¹⁷¹⁹. La decisión de Boronat de huir y exiliarse parece adecuada, pues se documenta que los franquistas asesinaron a miembros de tribunales republicanos que actuaron durante la guerra¹⁷²⁰. Dicho quede que Boronat ejerce como magistrado miembro de los citados tribunales populares, llegando a ser presidente suplente de ambos¹⁷²¹. El hecho de ser el presidente suplente condiciona que la mayoría de sentencias documentadas en la Causa General las haya dictado el presidente titular, no Boronat. Tampoco sirve de mucho considerar la actuación de dichos tribunales en su conjunto porque no podemos saber hasta qué punto Boronat influyó en sus decisiones.

En cuanto a los tribunales de los que Boronat es presidente suplente y que no vamos a estudiar detalladamente, los tribunales populares fueron creados por un decreto del consejero de Justicia Andreu Nin de 13 de octubre de 1936. Boronat presidió el número 2, de los cuatro que existieron en Barcelona. Estaban compuestos por ocho miembros, uno por cada organización del bloque antifascista: ERC, PSUC, FAI, CNT, POUM, UGT, UDR y ACR, siendo la última de ellas, como ya hemos indicado, el partido de Boronat.

El 28 de abril de 1937 (DOGC de 5 de mayo) el consejero de Justicia, Joan Comorera, adapta la justicia especial de guerra catalana a la del gobierno de la República, con lo que los tribunales populares anteriores pasan a denominarse tribunales populares especiales, pasando de cuatro a dos y siendo Boronat presidente suplente, otra vez, del número 2.

Parecido al caso anterior, pero adaptado a la evolución de la retaguardia republicana, ahora los ocho miembros de los tribunales populares especiales son dos por cada una de las siguientes organizaciones: ERC, CNT, UGT (PSUC), UDR¹⁷²². Lo que implicaría que el partido de Boronat, Acció Catalana Republicana, computaría a este efecto dentro de Esquerra.

No obstante, una orden posterior del consejero de Justicia Pere Bosch Gimpera, de Acció Catalana Republicana pese a que accede al gobierno como consejero independiente, sí contempla explícitamente este partido como entidad al margen de Esquerra¹⁷²³. Y complementa otra orden del mismo consejero Bosch Gimpera alegando que no hay ningún motivo para excluir a su partido de la

---

1719 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 206, declaración de José Carmona Almagro, 3/9/1942.

1720 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.4, p. 27, declaración de Antoni Freixes Gavarró, 5/5/1943. AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.4, p. 41.

1721 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 85. AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1642,Exp.20, Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya, nombramientos de presidentes, fiscales y miembros de los tribunales populares, 23/10/1936.

1722 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1642,Exp.44.

1723 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1642,Exp.52, ordre de la Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 21/7/1937.

administración de la justicia especial de guerra¹⁷²⁴, lo que indicaría que hay otras organizaciones que quisieran verla fuera de la misma. El mismo decreto de Bosch Gimpera estipula que los jueces van a cobrar 25 pesetas por cada día de actuación.

El decreto de 28 de abril de 1937, el del consejero Joan Comorera, a su vez secretario general de PSUC, regula la elección de sus miembros, que son nombrados por el gobierno de la Generalitat a propuesta del consejero de Justicia. A este efecto, Boronat aparece en sendas relaciones de posibles funcionarios y funcionarios probables¹⁷²⁵, es decir, que la Generalitat de Catalunya parece contar con él desde muy temprano para la administración de la justicia especial de guerra.

Volvemos, otra vez, al decreto del consejero Comorera. Para el cargo de presidente se requería la ciudadanía española, tener más de treinta años de edad, acreditar más de cinco años de residencia en Cataluña y estar en posesión de la licenciatura en Derecho. Boronat cumplía con todo ello, siendo más laxos los requisitos para el resto de miembros del tribunal.

Al mismo tiempo, para todos ellos se establecían incompatibilidades. El desempeño de las funciones de los tribunales populares especiales estaba reñido con la categoría de funcionario de cualquier administración¹⁷²⁶, algo que parece no cumplirse en el caso de Boronat, si realmente su condición de profesor de catalán representaba también la condición de funcionario de la Generalitat. Cuestión que se da por hecha, el ser funcionario de la misma, cuando durante la Transición la viuda de Boronat, Mercè Blanch Ribé, consigue el pago de una pequeña pensión por este concepto. Fue una amiga de ésta la encargada de notificarle esta posibilidad, con estas palabras: “Mercè, ja pots cobrar”¹⁷²⁷. Algo a lo que únicamente accedió cuando se la convenció de que el pago de esta pensión no iba a suponer la ruina económica de la Generalitat restablecida, y que constituía un obstáculo inicial para la petición de una prestación a la que tenía derecho.

Introducimos los tribunales especiales de guardia. El gobierno de la República, que preside Juan Negrín, crea los tribunales especiales de guardia el 29 de noviembre de 1937, aunque empiezan a funcionar en Cataluña en marzo del año siguiente. Básicamente, se crean para juzgar delitos de espionaje, alta traición, derrotismo y acaparamiento de subsistencias y precios abusivos, cometidos de forma flagrante. Una disposición posterior le permite juzgar los mismos delitos, pero no necesariamente cometidos de forma flagrante.

Federico Vázquez Osuna nos recuerda que “al novembre de 1937 el funcionariat judicial i fiscal de carrera s’havia adherit de manera majoritària a la cinquena columna. [...] La conspiració, l’espionatge i el sabotatge es van convertir en actuacions quotidianes per a una gran part de la

1724AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1642,Exp.54, ordre de la Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 10/7/1937.

1725AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1639,Exp.5, pp. 14 y 58.

1726AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1642,Exp.27.

1727Entrevista amb M. Mercè Boronat. Citada a: Edgard SANSÓ: *Josep M. Boronat...*

magistratura i la fiscalia”. Asimismo, puede haber un móvil político en la creación de los tribunales especiales de guardia, puesto que “singificava també la negació de les competències que l’Estatut havia atorgat a la Generalitat”. Además, el gobierno de la República y el de la Generalitat no se ponen de acuerdo sobre cuál de ellos debe recaudar las multas impuestas por dichos tribunales.¹⁷²⁸

Creados a finales del treinta y siete por el gobierno Negrín, y empezando a actuar en Cataluña en marzo del treinta y ocho, los tribunales especiales de guardia vienen a agravar las penas que dicta la justicia especial de guerra republicana, que habían disminuido enormemente de gravedad durante el año 1937. Con lo cual entrarían en aquella lógica historiográfica que tiende a considerar a Cataluña como un territorio pacífico –el oasis catalán- y que todo lo malo viene de fuera, como dichos tribunales y como la guerra misma.¹⁷²⁹

Para el franquismo, y sin reconocer nunca que en zona nacionalista se hacía lo mismo, los tribunales especiales de guardia son de los ejemplos más terribles de una manera de administrar justicia que consistía en “cubrir con cierta apariencia de legalidad los crímenes cometidos contra personas de derechas y de orden”¹⁷³⁰. La documentación franquista se hace eco de la denominación coloquial de los tribunales especiales de guardia, conocidos como “fotomatones”¹⁷³¹ por lo rápido de su instrucción desde la detención del procesado y la posible sentencia de pena de muerte para el mismo. De hecho, el decreto de creación de los tribunales especiales de guardia estipula que no deben pasar más de 24 horas entre la detención y el juicio.

De hecho, actuando con rapidez se actúa según la normativa que rige el funcionamiento de los tribunales especiales de guardia, así como a la orden del presidente de la Audiencia de Barcelona de 16 de febrero de 1938, en la que pide a los jueces realicen la instrucción más rápidamente y dicten un castigo ejemplar contra los enemigos interiores de la República, con el propósito de mantener la moral alta¹⁷³². Es decir, la legislación entonces vigente insta a los jueces de los tribunales especiales de guardia a ser muy severos en sus actuaciones.

En cuanto a los posibles motivos que llevan a Boronat a participar en la justicia especial de guerra, lo primero que uno se pregunta es qué hace nuestro biografiado, que no era derechista pero tampoco era muy de izquierdas, presidiendo un tribunal como aquél. El propio Boronat argumenta que acepta tan tremenda presidencia “a fin de salvar la vida a varios parientes suyos”¹⁷³³ que pudieran ser juzgados por cualquiera de los temibles tribunales especiales de guardia. Es el caso de su suegro,

---

1728 Federico VÁZQUEZ OSUNA: «Justícia i Dret...», p356-359.

1729Pelai PAGÈS, *Justícia i Guerra Civil...*, p. 217.

1730Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT), Fons Josep Maria Boronat Recasens.

1731Ho testimonien diverses fonts. Per exemple: AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.4, p. 27, declaración de Antoni Freixes Gavarró, 5/5/1943.

1732AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1636, Exp.135.

1733AHCT, Fons Josep M. Boronat Recasens.

que tuvo un cargo político durante la Dictadura, aunque no fue juzgado, así como varios vecinos de su Altafulla natal que tuvieron que dejar esta apacible localidad rural tarraconense para ser juzgados por la justicia especial de guerra. Casos que más tarde vamos a señalar porque son muy elocuentes acerca de la actuación de Boronat en la administración de justicia.

Un segundo argumento de Boronat estriba en hacer lo posible para evitar el descontrol del aparato judicial o evitar que su actuación sea demasiado punitiva si se dejara solo en manos de las organizaciones más extremistas. Es decir, es un elemento de orden en una justicia revolucionaria. De hecho, y pese a que en las fuentes franquistas todo aparece sin distinciones como “justicia roja” o “justicia revolucionaria”, Boronat forma parte activa del debate entre las dos maneras de entender la administración de justicia en zona republicana. Siendo los segundos los anarquistas y los primeros los republicanos, entre los que debemos incluir Esquerra, PSUC y Acció Catalana Republicana, el partido de Boronat, Paul Preston explica lo siguiente:

“Per una banda, hi havia els qui intentaven reconstruir un sistema judicial i, per tant, oferir garanties constitucionals als oponents polítics capturats; per una altra, hi havia els qui volien prendre’s la revenja personalment i consideraven que l’aniquilació física immediata de l’enemic, sense el procés degut, era la base d’un nou i utòpic ordre revolucionari”¹⁷³⁴.

En su documentación personal Boronat argumenta que al frente del Tribunal Especial de Guardia número 3 “favoreció a numerosas personas de derechas, acusadas de delitos políticos, desertiones, ocultación de sus respectivos hijos, etc”¹⁷³⁵. También que en repetidas ocasiones pidió su remoción, que nunca fue aceptada y que se conformó con seguir al frente para poder salvar a cuantos derechistas –y católicos como él- pudiera.

Además de todo lo anterior, Boronat no fue llamado a filas, no tuvo que luchar durante la guerra civil, pues se estimaba prioritario que actuase como presidente de tribunal. Forma parte, pues, de aquella parte de la población masculina en edad militar que no fue movilizada porque ocupaban cargos civiles importantes, en este caso en la administración de justicia¹⁷³⁶.

En general, la documentación de la Causa General, y tomando como modelo la profusión de documentos para la siguiente afirmación, raras veces menciona a Boronat. De entrada, parece bueno, teniendo en cuenta que los miembros de tribunales más mencionados, y que no siempre son los presidentes de los mismos, acostumbran a ser también los más sanguinarios. No en vano, parece haber muchas más referencias al secretario del Tribunal Especial de Guardia 3, Marc Benet, que a su presidente, Boronat. Que un presidente de un tribunal tan importante sea tan ignorando en esta documentación de carácter punitivo, que va a condenar a los allí referidos, parece implicar que su

---

1734Paul PRESTON: *L’holocaust espanyol...*, p. 399.

1735AHCT, Fons Josep M. Boronat Recasens.

1736AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, Relación de funcionarios pendientes de incorporación a filas, p. 80.

actuación al frente del tribunal que presidió no se caracterizó precisamente por la saña o el deseo de venganza, sino más bien todo lo contrario.

Damos algunos ejemplos de ello. No es extraño que los testimonios de funcionarios de la administración de justicia que siguieron ejerciendo sus funciones durante la guerra y cuyos interrogatorios se conservan en la Causa General se refieran a los magistrados más conocidos, y más duros, con nombres y apellidos completos. Lo cual contrasta con todo un presidente de un tribunal importante como lo fue Boronat, de quien muchas veces solo recuerdan que se trataba de “un tal Boronat”.¹⁷³⁷

Quizá la mejor prueba de ello estriba en un resumen¹⁷³⁸ de los diferentes tribunales de la justicia especial de guerra que, cuando trata el caso de una pena de muerte por el delito de alta traición, dictaminada por el Tribunal Especial de Guardia, es incapaz de recordar el nombre de su presidente, que se indica por la inicial de su apellido, B. Y, en cambio, el mismo documento sí escribe el nombre del secretario de dicho tribunal, el ya citado Marc (o Marcos) Benet. Otra vez, si se trata de recordar a quienes ejercieron sus funciones para imponer las penas más duras posibles, Boronat parece no haber actuado con esta mentalidad.

De hecho, son más conocidas las gestiones de los *consellers* Ventura Gassol y Josep Maria España, ambos también católicos practicantes, en favor de la evacuación de numerosos derechistas y religiosos. Boronat actuaría en este mismo sentido y con el mismo espíritu, aunque con un margen de maniobra infinitamente menor. Sería así dado el estricto control que el Servicio de Inteligencia Militar, el SIM, ejerce sobre los miembros de los tribunales especiales de guardia, lo que muchas veces hace imposible una sentencia absolutoria o la imposición de una pena menos grave de la que seguramente le hubiera gustado dictar a Boronat. La misma presión, en este caso por parte de la CNT, se experimenta en los tribunales populares, de los que Boronat también formó parte¹⁷³⁹.

De hecho, en la documentación franquista se habla de que los miembros de los tribunales especiales de guardia podrían pertenecer al propio SIM¹⁷⁴⁰. Así ocurriría con el Tribunal Especial de Guardia número 3, que presidió Boronat y que contó con miembros del SIM entre los miembros del mismo, a juzgar por el testimonio de un auxiliar del mismo tribunal, que exculpa de ello a Boronat. Pero mismo testimonio que confunde la militancia política de Boronat, que atribuye a Esquerra, por otra parte partido aliado del de Boronat, Acció Catalana Republicana¹⁷⁴¹. Este testimonio nos parece

---

1737AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 216, declaración de Enric Testor Vila, 4/9/1942. AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 234, declaración de Antonio Costa Alvero, 23/9/1942.

1738AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.6, p. 18. AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 268, declaración de Tomás Pasalodo Martín, 27/11/1942.

1739AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, 2/7/1941, p. 233.

1740AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 198. AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 158, declaración del secretario del Tribunal Especial de Guardia número 1 de Barcelona, Isidro Vidal del Valle, 20/7/1942.

1741AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 204, declaración de José Carmona Almagro, 3/9/1942.

especialmente importante, pues, aparte del leve lapsus en cuanto a la militancia política de Boronat, anticipa parte del contenido venidero, en cuanto que reconoce que el Tribunal Especial de Guardia número 3 dictó sentencias de muerte, pero menos que los otros dos. El testimonio sigue con otras informaciones a las que nos referimos a continuación.

En principio, no parece que Boronat perteneciera al SIM. En cuanto a su posible pertenencia a la masonería, podría ser, pues hay pruebas documentales de pertenencia a alguna logia masónica para Boronat¹⁷⁴² y otros miembros de su tribunal¹⁷⁴³, así como para los miembros del número 1¹⁷⁴⁴. Aunque parece improbable, de ser así se trataría de una breve estancia en una logia, pues no hay atisbos de recibir ninguna ayuda por parte de ninguna organización internacional durante el durísimo exilio de Boronat en Francia. Me refiero a la ayuda de la masonería internacional, especialmente de logias francesas y uruguayas, hacia los masones republicanos que terminaron en los campos de concentración de Francia y que fueron sacados de los mismos gracias a dicha ayuda. La ayuda prestada permite a los masones republicanos seguir en Francia y evitar ser devueltos a la fuerza a la España de Franco, donde hubieran sido procesados¹⁷⁴⁵. Igualmente, cuando la sindicación obligatoria, y acorde con sus ideas políticas y como hombre de orden, Boronat opta por la UGT¹⁷⁴⁶, que lógicamente prefiere a la CNT. No habiendo más opciones, “la pequeña burguesía se afilia a la UGT”¹⁷⁴⁷.

Para juzgar el grado de severidad de cada uno de los tribunales especiales de guardia, me parece procedente analizar los datos que aporta Pelai Pagès. Hace veinte años daba unas cifras significativamente diferentes a las que ha documentado recientemente. Así, antes hablaba de 34 penas de muerte impuestas por el Tribunal Especial de Guardia número 3, el que preside Boronat, por 56 del número 1 y la friolera de 121 para el número 2¹⁷⁴⁸. Esta relación de penas de muerte impuestas quedaba completada por las penas inferiores, que iban en la misma línea y nos hacía llegar a la conclusión que el tribunal que presidió Boronat fue el que menos penas capitales dictó, pero también el que dictó menos penas de muchos años de cárcel¹⁷⁴⁹ y más absoluciones. Concretamente, y según estos datos, el número 3, el de Boronat, dictaba 62 penas de 30 años de cárcel, por una menos del tribunal número 2 y, otra vez, la friolera de 96 del número 1. Asimismo,

---

1742AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 204, declaración de José Carmona Almagro, 3/9/1942.

1743AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 245, declaración de Gerard Brualla Franch, 2/10/1942.

1744AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 158, declaración del secretario del Tribunal Especial de Guardia número 1 de Barcelona, Isidro Vidal del Valle, 20/7/1942.

1745Pelai PAGÈS (dir.), *L'exili republicà als Països Catalans. Una diàspora històrica*, Barcelona, Base, 2014.

1746AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1639,Exp.21, p. 184, relación de la composición de los tribunales.

1747 Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio...*, p. 212.

1748Pelai PAGÈS: *La presó Model de Barcelona. Historia d'un centre penitenciari en temps de guerra, 1936-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 290.

1749La pena máxima inmediatamente inferior a la pena de muerte se estipulaba en 30 años de prisión.

para las absoluciones los números eran: 12 para el tribunal número tres, 10 para el número dos y sólo 6 para el número uno.

Ahora estas cifras han cambiado¹⁷⁵⁰. El tribunal número 3 calca la misma cifra de penas de muerte impuestas por el número 1 en los años anteriores, pero el tribunal número dos le sigue de cerca con una más y es el número 1 es que se va más allá de las cien, concretamente 105. Es decir, penas de muerte impuestas: 105 por el tribunal número 1, 57 por el número 2 y 56 por el número 3, el de Boronat.

El tribunal de Boronat ya no es el que menos absoluciones dicta, con 244, pues se queda por debajo del número 2, con 252, y lejos, eso sí, de las 191 del número 1. En cuanto a la imposición de la pena más alta de privación de libertad, el número 2 vuelve a ser el que menos impone, 21, seguido otra vez de cerca por el tribunal de Boronat, con 29, siendo el número 1 también el más duro, con 49. A lo que hay que añadir, en cuanto al tribunal número 2, la imposición de una pena insólita de 50 años ante la que no encuentro explicación, pues el máximo periodo de privación de libertad que pueden imponer los tribunales españoles tanto el el ordenamiento jurídico de la Segunda República como en el del régimen de Franco es de 30 años. De hecho, los números 1 y 3 se adecuan a unas mismas penas, mientras que el número 2 parece inventarse períodos de privación de libertad que no existen en ningún otro tribunal.

Interpreto que las cifras difieren de una obra a otra por lo que nos cuenta el propio Pelai Pagès en la introducción¹⁷⁵¹ de la más reciente de sus dos obras señaladas. Se entiende que el estudio anterior lo había elaborado según el fondo de la cárcel Modelo de Barcelona, actualmente custodiado en el Arxiu Nacional de Catalunya, mientras que la segunda y más reciente de sus obras incluye un estudio pormenorizado de otra fuente documental, que no es otra que la ya señalada pieza quinta de la Causa General, provincia de Barcelona. También es verdad que en la primera obra Pelai Pagès no hace un estudio detallado de cada uno de los tres tribunales especiales de guardia. Estudio que sí incluye en su obra más reciente.

Con esas nuevas cifras, la supuesta bondad del tribunal de Boronat no queda nada clara, pues su actuación es muy pareja a la del número 2 y alejada, eso sí, del número 1, el más severo. Hay que recurrir a su documentación personal para encontrar pruebas documentales que separen la actuación del tribunal de Boronat respecto de los otros dos tribunales especiales de guardia. Documentación que vemos más adelante. A lo que puede añadirse la declaración del oficial del palacio de justicia de Barcelona Eloy Parra Rodríguez¹⁷⁵², según el cual el número 1 es el más duro porque allí es donde el SIM hace juzgar a aquellos a los que quiere condenar a muerte.

1750Pelai PAGÈS: *Justícia i guerra civil...*, pp. 220-225.

1751Pelai PAGÈS: *Justícia i guerra civil...*, p. 8.

1752AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.3, p. 304, 29/1/1943.

Detalle difícil de creer, pues los tres tribunales especiales de guardia lo son porque siempre hay uno en funcionamiento, turnándose los tres y haciendo que ninguno de ellos tuviera un horario fijo. Además, para estos tribunales todos los días son hábiles¹⁷⁵³. Por lo que tanto pueden darse juicios durante el día, en la línea de los tribunales de cualquier otro tipo, como durante la noche a horas completamente intempestivas. Sea como fuere, lo que sí reflejan las cifras más recientes de Pelai Pagès y la Causa General, en la que se basa, es el carácter más represivo del tribunal número 1¹⁷⁵⁴.

Varios documentos del fondo personal de Boronat consiguen la misma relación de penas de muerte impuestas, ordenando las fechas de las sentencias a muerte desde la primera, el treinta y uno de marzo de 1938, hasta la última, el siete de julio del mismo año. Resulta paradójico que un Estado que elabora informes tan detallados de la justicia especial de guerra sea el mismo que aún tiene multitud de personas en las cunetas enterradas de manera anónima y que no acceda a proveer los fondos necesarios para saber quiénes están enterrados allí.

Según la documentación del proceso contra Boronat¹⁷⁵⁵, más de treinta penas de muerte fueron impuestas un mismo día, el veinte de abril. Pelai Pagès corrige tamaña inexactitud y documenta los juicios colectivos del 21 de abril de 1938, que se saldó con la imposición de 8 penas de muerte, y del 24 de abril, en el que se imponen 24 penas de muerte¹⁷⁵⁶.

Para conocer el papel salvador de Boronat en su actuación al frente del Tribunal Especial de Guardia 3 tenemos que recurrir a varios testimonios que testifican a favor de Boronat en el caso que la justicia franquista abre en su contra en abril de 1948, cuando Boronat es detenido a la salida de misa mayor en Altafulla, donde residía después de pasar casi diez años en el exilio¹⁷⁵⁷. Y no sólo familiares, que no los vamos a encontrar porque no fueron juzgados por la justicia republicana, o vecinos del pueblo, que dejamos para más adelante. Boronat ayudaría también a personas desconocidas.

Siempre testimonios del año 1953 y extraídos de la documentación personal de Boronat, José Belana asegura que fue detenido por el SIM y que Boronat, en cuanto a presidente del tribunal, lo salvó pese a que no lo conocía de nada. Luis Grande Jovell, que en las prisiones y checas se sabía que el tribunal de Boronat era el que imponía penas menos duras y cuenta cómo sus actuaciones favorecieron la liberación de un grupo entero de derechistas. Benito Cuberas Calonge, que Boronat lo salva dos veces a él y a su esposa. Ignacio Ribé Guinovart, que acude a Boronat cuando estaba condenado a muerte y que, gracias a él, consigue la libertad (absolución), así como que el SIM tenía

---

1753AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1642,Exp.64, p. 1, decreto del Ministerio de Justicia, 5/5/1938.

1754AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 360, 25/10/1941.

1755AHCT, Fons Josep Maria Boronat Recasens.

1756Pelai PAGÈS: *Justícia i guerra civil...*, p. 225.

1757Edgard SANSÓ, *Josep Maria Boronat Recasens...*, p. 65 y ss.

muy controlado a Boronat porque era demasiado benevolente en sus actuaciones al frente del tribunal. Dolors Sedó de Pavia, que Boronat se había ofrecido a ayudar al hermano de ésta.

Incluso el abogado Enrique Frías Albert, en nombre propio y de otros colegas o compañeros de profesión, certifica que el Tribunal Especial de Guardia 3 es el más benevolente por la actuación de Boronat, destacando el mérito de actuar de este modo en un contexto donde era muy difícil. Yendo más allá de su actuación judicial y abarcando el campo de la moralidad, Baldomer Cuadras Llauredó certifica que los llamados rojos perseguían por el hecho de ser de derechas, es decir, por la militancia o ideas políticas, aunque no fueran acompañadas de acción alguna, y que Boronat es una persona excelente, con ideas de orden y condición moral inmejorable. Eugeni Cirach, que Boronat es una persona de orden y religiosa y que el tribunal que presidía gozaba de fama de benevolente entre los reclusos.

Vamos a las tierras natales de Boronat. El pastelero de Altafulla testifica que Boronat nunca ha escondido su ideología derechista, que goza de unos antecedentes nobles que le sitúan dentro del bien y el orden y que esconde a religiosos en su casa durante la guerra, siempre Guerra de Liberación en los documentos franquistas. Emili Domènech Mestre, que Boronat ayuda a cuantos vallenses detenidos por el SIM puede y que es una persona de orden incapaz de hacer daño a nadie. Esta y otras declaraciones las suscribe también el entonces alcalde de Valls. Además, el hecho de esconder a religiosos en su casa de Barcelona durante la guerra también lo testifica la religiosa Elena del Patrocinio, que pasó la guerra escondida allí y que, cuando Boronat se halla siendo juzgado por la justicia franquista, ya ha ingresado en un monasterio.

Terminamos el rosario de declarantes que testifican a favor de Boronat por los que me parecen más ilustrativos, y que ya señalé en la biografía¹⁷⁵⁸. Nos centramos en la declaración de un testimonio que no escatima elogios a Boronat. Se trata del falangista Martí Inglés Pijuan, vecino de Altafulla que conocía a Boronat por ser ambos de esta misma localidad. Empieza declarando que su testimonio no es exagerado ni inventado, sino “degut i d’estricta justícia”¹⁷⁵⁹. En catalán porque se trata de una carta que Martí Inglés envía a Boronat, con lo que, a diferencia de los otros documentos de este fondo personal, no forma parte del sumario incoado por la justicia franquista contra Boronat. A continuación, describe su experiencia como preso del SIM, formando parte de un grupo de falangistas. Iban a ser juzgados “según los cargos que en sus minutas y atestados los agentes del SIM habían presentado, muchos de ellos firmados por los interesados bajo coacciones y golpes y en un estado de depauperación orgánica increíble y de depresión psíquica grande, [...] esperando ya resignados lo peor”.

1758 Edgard SANSÓ, *Josep Maria Boronat Recasens...*, pp. 58-62.

1759 AHCT, Fons Josep Maria Boronat Recasens.

Su relato continúa: “Difícil en extremo era salir de aquello máxime cuando la mayor parte de los cargos habían sido suscritos [por los propios detenidos] en la propia checa bajo inhumana coacción y en un estado de inconsciencia total”. Lo cuenta como si todo ello no fuera con Boronat, de quién destaca que se trata de un hombre católico y que “abominaba tanto como nosotros el comunismo”.

Haciendo constar, pues, el alto grado de coacción y presión del que eran víctimas tanto los jueces como los detenidos por parte del SIM, cuya eficacísima actuación permitió dismantelar la quinta columna en Barcelona, el testimonio sigue. Y lo hace contraponiendo el papel durísimo y sumamente efectivo del SIM con la actuación de Boronat, que “no se dejó influenciar por la pasión política del momento y aprovechó el cargo que ocupaba (me consta positivamente y nuestro caso es uno de los ejemplos) para hacer bien a las personas honradas, no delincuentes comunes, y para sabotear cuanto pudo las injustas leyes e imposiciones del SIM”.

Actuación de Boronat que habría anunciado antes y que sería totalmente desinteresada e incondicional, pues actuó “como había prometido espontáneamente” y “sin que se le pidiera favor”. Actuación que le granjeó las correspondientes enemistades y que iba marcando episodios en la lucha que, en el marco de los tribunales, Boronat “sostenía contra el SIM”.

Martí Inglés termina su generoso testimonio refiriéndose a su suerte. Fue procesado, junto al citado grupo de falangistas, por el tribunal número 1. Pero, aun no formando parte de este tribunal, Boronat propondría las preguntas que los miembros del mismo formularían a los detenidos. El resultado fue la obtención de un insólito permiso para ir a ver a sus familiares. Ocasión que, con total conocimiento de causa por parte de Boronat, aprovechó el citado testimonio para escapar. A los que no se escondieron tan bien el SIM los volvió a detener y los devolvió a las checas.

El testimonio de Martí Inglés, perteneciente al fondo personal de Boronat, encuentra eco en numerosos testimonios cuyas declaraciones se incluyen en la Causa General. Es el caso de la empleada del palacio de justicia Pilar Casals Palomar, que atestigua el poco margen de los tribunales especiales de guardia para dictar sentencias porque el SIM instruye el sumario y presiona a los miembros del tribunal para que se circunscriban al mismo, así como las torturas a los detenidos en las checas¹⁷⁶⁰.

Sobre los efectos de las checas, que la escritora de izquierdas corrobora, Rosa Regàs nos cuenta:

«El tío Juan vivía en el último piso de una casa muy grande [...] que siempre estaba en la penumbra para no herir sus pupilas delicadas. Estaba muy delicado de salud y apenas podía soportar la luz y las voces porque había estado en una checa durante la guerra y los rojos lo tumbaban cada día en el suelo y le saltaban sobre la barriga para que se desmayara de dolor siempre con un potente foco sobre los ojos».¹⁷⁶¹

1760 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 353, 7/10/1941.

1761 Rosa REGÀS: *Luna lunera...*, p240.

Otro jurista, Manuel Casals Roure, que actuó como abogado defensor de oficio de los detenidos por la justicia especial de guerra republicana, testifica que los fiscales de los tribunales especiales de guardia son muy duros y quieren imponer las penas más altas. Y que, en cambio, los presidentes de dichos tribunales, no¹⁷⁶².

Visto lo visto, la actuación de Boronat nos dibuja un intento de historia de paz en un contexto de guerra. Para él, eran más importantes las lealtades personales – hacia la familia, vecinos del pueblo y hasta desconocidos- que las ideologías. Ideologías que, para Boronat, no justificarían la represión generalizada hacia los enemigos o adversarios ideológicos. Con esta estrategia no se ganaría una guerra. Pero hay que reconocer el inmenso valor de Boronat al intentar castigar lo menos posible presidiendo uno de los tres tribunales que peor recuerdo dejó por la dureza de sus sentencias.

Aun así, Boronat estaba muy condicionado y vigilado y, en consecuencia, su actuación o capacidad de acción estaba enormemente limitada. Además de los que hablan en favor de Boronat, en su documentación personal también están los testimonios de los duramente castigados por su tribunal, o sus familiares en el caso de que hubieran sido ejecutados. Como en la biografía aparecen más detalles de todos estos testimonios, vamos a centrarnos en los que ahora nos ocupa: la actuación de Boronat en los tribunales.

Hablamos de las limitaciones de su actuación. Boronat tiene criterio propio, y lo demuestra, lo que lo enemista con el SIM, aunque no hasta el punto de pasar de procesar a ser procesado, como sí ocurrió con otros miembros de la justicia especial de guerra. Sobre la actuación de los tribunales especiales de guardia, documentamos el caso de una pena de muerte decretada, en descargo de Boronat, “a las 12 de la noche a puerta cerrada y rodeado de agentes del SIM rojo”.

En efecto, un juicio sin público era una posibilidad contemplada en la legislación que regulaba el funcionamiento de los tribunales especiales de guardia. Igualmente, la presencia de hombres armados del SIM no se circunscribía a la sala del palacio de justicia donde ejercía el tribunal especial que estaba de guardia¹⁷⁶³, sino que también se documenta en los accesos del edificio. Todo ello, claro está, en la línea de coacción, de presionar a los miembros de dichos tribunales para que dictaran sentencias ejemplarizantes. De hecho, en octubre de 1938 el decano del Colegio de Abogados de Barcelona pide más protección para los miembros de los tribunales especiales de guardia, en forma de coche oficial y escoltas¹⁷⁶⁴.

Otros detalles que aporta la documentación personal de Boronat también van en la línea de verificar lo documentado sobre el funcionamiento en general de los tribunales especiales de guardia. En el caso del número 3, el SIM presenta a su presidente, Boronat, un informe policial para cada detenido

---

1762 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 356, 10/10/1941.

1763AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1635,Exp.1, p. 196.

1764 AHN, FC-CAUSA_GENERAL,1638,Exp.78, p. 3.

que tiene que ser juzgado por el citado tribunal. El SIM presionaba a Boronat, y a los otros presidentes de tribunales especiales de guardia, para que dictase la condena circunscribiéndose a lo referido en el informe y no indagase por cuenta propia. A menudo los informes exageraban para que pudiera imponerse al detenido la pena más severa.

Un último argumento en descargo de la actuación personal de Boronat en los tribunales fue la gran cantidad de absoluciones que dictaminó su Tribunal Especial número 3 de Barcelona, así como la también nada despreciable cantidad de detenidos a los que se inhibe de condenar y que pasan al Tribunal de Espionaje y Alta Traición de Barcelona, menos severo que los tribunales especiales de guardia, a criterio de Pelai Pagès.

7.3. La diplomàcia paral·lela catalana.

Si bé la independència de Catalunya és una possibilitat que planeja abans de la guerra, primer amb la proclamació de la República Catalana per part de Francesc Macià el 14 d'abril de 1931, després amb una proclamació molt semblant d'una altra República Catalana per part de Lluís Companys el 6 d'octubre de 1934 i, entremig de tot plegat, amb la concessió de la primera autonomia política contemporània a Catalunya, que els països estrangers interpreten com a primer pas per a una eventual independència de Catalunya respecte d'una República Espanyola que comparen inquietos amb la Rússia prerevolucionària de Kerenski, amb el triomf del Front Popular en les eleccions de 16 de febrer de 1936 la independència semblava allunyar-se de l'horitzó immediat de la política catalana. És amb la finestra d'oportunitat que obre la guerra que la independència de Catalunya torna a l'agenda política encoberta del nacionalisme català i es manifesta fins i tot dins de la mateixa Esquerra, el partit català governant.¹⁷⁶⁵

En aquest sentit, hi ha múltiples intents de pau per separat, normalment coordinats entre la Generalitat i el govern basc, amb l'objectiu de blindar una autonomia que Franco ja s'havia compromès a no respectar i que només la República podia garantir, però no si aquesta perdia la guerra i el model centralista jacobí s'imposava novament a Espanya per la força de les armes. Com en les dues proclamacions de la República Catalana el 1931 i el 1934, no queda clar si aquesta pau per separat és per proclamar la independència de Catalunya, i ara també d'Euskadi, si és per avançar vers una República Espanyola federal, o bé si el que s'imposa és el model confederal. En qualsevol cas, la qüestió de fons és blindar el poder polític basc i català, passi el que passi amb la guerra.

Les gestions, indirectament, tenen a veure amb la revolució desencadenada els primers dies després de vençut el cop d'estat als carrers de Barcelona, que expulsa conservadors i liberals o republicans

---

¹⁷⁶⁵ Arnau GONZÁLEZ VILALTA: «La Generalitat de Catalunya segons el cos consular i diplomàtic», *A 80 anys del cop d'estat de Franco*, SCEH-IEC, 2016.

moderats. Els primers prenen partit per Franco. Els segons informen aquesta diplomàcia paral·lela. A més d'un odi de classe manifest envers els líders sindicals que aleshores governen Catalunya *de facto*, a través d'aquestes gestions volen restaurar el món previ a la guerra, per tal de recuperar-ne l'hegemonia social.¹⁷⁶⁶

En aquest apartat veurem la diplomàcia paral·lela de Lluís Companys, a partir d'un llibre recent de Gregori Mir en base a l'anàlisi de fonts d'arxius anglesos, així com altres intents en aquest sentit, de la mà d'una ja citada de Juan Avilés que creiem encara vigent. El llibre de Mir és tota una revolució historiogràfica en la bibliografia tan fecunda que versa sobre la guerra civil, ja que eren conegudes les maniobres de Manuel Azaña per aturar la guerra, també ho eren les del govern basc per a una pau separada, però no ho eren tant les de les autoritats catalanes. Per la seva part, el llibre d'Avilés sosté que Occident prefereix assegurar la llei i l'ordre a Espanya mitjançant el triomf dels rebels que defensar la democràcia en un país amb un pes creixent del comunisme soviètic que consideren una amenaça per a la continuïtat de la democràcia en cas de victòria republicana.¹⁷⁶⁷

El Comissariat de Propaganda de la Generalitat, creat l'octubre de 1936 i dirigit per Jaume Miravittles, també creu que aquest posicionament és una farsa i que el veritable objectiu de les potències occidentals amb inversions importants a Espanya és seguir disposant d'aquestes inversions. Un objectiu estrictament econòmic al qual se supedita tota la política occidental. El cartell és força il·lustratiu, en imatge i en text. Es refereix als que anomena «Els estranguladors del poble espanyol». I explica: «Les veritables raons de la falsa neutralitat la constitueixen els interessos internacionals invertits a Espanya», dels quals fa un llistat. Totes aquestes inversions estrangeres, degudament ubicades en un mapa d'Espanya, queden enllaçades amb els països d'on prové aquest capital, entre els quals sobresurten, precisament, França i la Gran Bretanya. Franco havia preservat aquests interessos, mentre que la Generalitat i la República els havien col·lectivitzat.

El comissariat té delegacions a l'estranger, i també a la capital de la República. Miravittles n'és el director durant tota la guerra. Integrat per joves intel·lectuals de tendència socialcristiana, en forma part Batista Roca, abans de ser enviat a Londres, o Nicolau M. Rubió Tudurí, representant a París. A la ciutat del Sena i a Londres és on desplega les activitats més importants, en tant que la participació o abstenció de París i Londres pot canviar de signe la guerra d'Espanya. Però «la documentació que generaren aquelles delegacions desgraciadament s'ha perdut».¹⁷⁶⁸

Els cartells propagandístics, amb missatges prou potents capaços de mobilitzar els catalans en defensa de la República, bé anant a lluitar al front, bé treballant per incrementar la producció a la

---

1766 Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ: «Los nacionalismos...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate...*, p432.

1767 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...* Gregori MIR: *Aturar la guerra...*

1768 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 74.

rereguarda, constitueixen tot un art: «les parets cridaven». Aquest cartell en concret és dels més destacats, a jutjar pel fet d'haver entrat en la selecció de reproducció documental d'una destacada obra col·lectiva editada per la Generalitat actual, que la presenta a les pàgines centrals. També pot consultar-se, telemàticament i presencial, al CRAI del Pavelló de la República de la UB, on està servat actualment.¹⁷⁶⁹

La Gran Bretanya és el principal inversor a Espanya, en diversos sectors: electricitat, ferrocarrils, agricultura, mines de ferro i pirita. I no veia amb bons ulls la República Espanyola: «la fe de la élite dirigente británica en la democracia española era muy frágil». Les relacions milloren durant el bienni negre. A l'inici de la guerra, el govern anglès espera la victòria de Franco amb l'entrada de les tropes insurrectes a Madrid, cosa que no succeeix i obliga el país imperialista insular a mantenir les relacions diplomàtiques amb la República. Per la seva part, «la inexistencia de un acuerdo firme franco-español privó a la Segunda República del apoyo material necesario para combatir a los militares rebeldes en 1936».¹⁷⁷⁰

Juan Avilés confirma la tesi de la Generalitat. Franco pressiona França i la Gran Bretanya perquè reconeixin el seu govern com el legítim d'Espanya - ho era el de la República- amb les inversions dels dos països a Espanya, administrades - no col·lectivitzades ni expropiades- pel govern de Burgos i no per la societat propietària. La dreta francesa i anglesa pressiona els governs respectius perquè reconeixin el de Franco, per tal de salvaguardar aquestes inversions. També explica que la Gran Bretanya no canvia el seu posicionament, el de no intervenir malgrat que Alemanya i Itàlia contraresten l'ajut soviètic a la República i decanten la guerra a favor de Franco, quan es coneixen cada cop més notícies sobre la repressió en zona nacional.¹⁷⁷¹

El Comissariat de Propaganda de la Generalitat roman sota dependència directa de Companys i dóna cobertura legal als intents de buscar una pau separada. El 1937 es crea l'oficina de propaganda exterior, que inclou una delegació a París dirigida per Nicolau M. Rubió Tudurí i una altra a Londres dirigida per Donald R. Darling. El març de 1938 Josep M. Batista Roca passa a ser el director de l'oficina londinenca.¹⁷⁷²

Ramon Sugranyes de Franch, integrant del nostre grup d'estudi i contemporani a la guerra, confirma la percepció de la no-intervenció com una farsa:

«En el fons, tota la comèdia de la no-intervenció serveix només per a afavorir els franquistes, car ells compten amb ajuts decidits i agosarats i en canvi els altres s'han de refiar dels russos, llunyans i dels francesos i anglesos que prou

---

1769 Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat...*, vol. II, p. X. CRAI del Pavelló de la República, UB.

1770 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...* Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA [et al]: *La Segunda República...*, p. 264-267.

1771 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 117-119, 127.

1772 Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ: «Los nacionalismos...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate...*, p432-434.

feina tenen a fer equilibris per a evitar la guerra mundial i que en fons no desitgen gens alienar-se els amos futurs d'Espanya». ¹⁷⁷³

El primer que veiem, la primera gestió, va a càrrec del conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol. Els primers dies de la guerra Alemanya i Itàlia es precipiten en reconèixer el protogovern de Franco el 15 de novembre de 1936, confiant en la superioritat de les seves forces i en una victòria segura que les hauria deixat en un mal lloc en cas de victòria republicana. L'aviació alemanya i italiana, cèlebre per la seva actuació destructiva al camp de batalla i a la rereguarda republicana, és crucial en els primers dies del conflicte, abans del reconeixement diplomàtic, quan entren en acció i traslladen el gruix de les tropes de Franco, situades al protectorat espanyol del Marroc, a la Península. Fora d'aquest trasllat via aèria, la guerra no hauria estat possible.

Pel que fa a la República, Gran Bretanya té molt clar que si ha de triar entre un règim bolxevic o que amenaça a ser-ho i un règim feixista, sempre triarà el segon. Ens trobem al 1936, no al 1939, la que seria la Segona Guerra Mundial encara no havia començat. Amb l'ajuda soviètica a la República en marxa, França creu que agents soviètics es dirigeixen a Catalunya per proclamar-hi una república soviètica. Itàlia creu en dos possibles projectes d'independència per a Catalunya. Un, a càrrec d'Esquerra Republicana, amb ajut de França i per a establir una república catalana independent regida per una democràcia liberal. I l'altre, a càrrec d'una impossible combinació de forces revolucionàries (CNT, PSUC i POUM), amb ajut soviètic i per a establir una república catalana soviètica.

Els països estrangers també esperaven una victòria ràpida dels sollevats, amb la pertinent entrada a Madrid com el punt a partir del qual podrien reconèixer el nou govern d'Espanya, un cop derrotades les forces republicanes. Tanmateix, entre resistència popular i ajut soviètic, la capital de la República resisteix contra pronòstic i no cau. La guerra s'allarga i la diplomàcia europea en relació a la guerra d'Espanya es torna més complexa. França i Gran Bretanya tenen un paper en l'intent de mediació canalitzat per Salvador de Madariaga i que hem vist al capítol primer.

És en aquest context que es produeixen les gestions de Ventura Gassol, que proposa una Catalunya independent sota protecció francesa. París pren en consideració aquesta proposta, però decideix no donar-li suport per no enemistar-se amb Franco ni despertar sentiments nacionalistes al sud del país gal, en el que avui coneixem com a Catalunya Nord. La Unió Soviètica tampoc vol reconèixer una Catalunya independent perquè, si cedia davant el primer atac franquista i no podia sostenir-se, hauria suposat un descrèdit per a la URSS. ¹⁷⁷⁴

1773 Carta de Sugranyes a Cardó 18-7-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 107.

1774 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 45-46.

A finals d'octubre de 1936 Gassol intervé en el marc d'una demanda de mediació internacional que encapçala Manuel Azaña, qui paradoxalment és el president de la República o cap d'estat d'una de les dues Espanyes en guerra, i en la qual també intervé el rector de la Universitat Autònoma, Pere Bosch Gimpera. No pot complir-se la voluntat d'Azaña de fer-la arribar al Foreign Office, però sí que arriba al Quai d'Orsay. Negociacions fetes a esquena de València, però de les quals el govern català sí que tenia coneixement, en un moment on Azaña ja resideix a Barcelona. El govern de la República descobreix la maniobra i es mostra totalment contrari a la proposta de mediació.¹⁷⁷⁵

La següent gestió catalana l'efectuen Carrasco Formiguera, pocs dies abans de caure en mans rebels, i Ventura Gassol. El polític democristià s'entrevista a Hendaya amb l'ambaixador britànic per sondejar una mediació que respectés l'autonomia basca i la catalana. A conseqüència del qual a finals de febrer de 1937 Delbos es mostra partidari de la retirada de voluntaris estrangers a Espanya, cosa que decantaria la guerra a favor de la República. Carrasco pensa en vèncer el domini de la FAI i plantejar una Espanya federal a Franco.¹⁷⁷⁶

Però Franco vol la victòria i només està disposat a acceptar la rendició incondicional republicana per tal de posar fi als combats perquè pretén esborrar la tradició liberal espanyola, mentre que molts sectors republicans no comunistes són partidaris de la mediació de França i la Gran Bretanya. Al seu torn, el govern basc també accepta la mediació si va acompanyada d'una proposta d'Espanya federal. França i la Gran Bretanya realitzen diverses propostes de mediació, però tant el govern republicà com el nacionalista les rebutgen. No així Manuel Azaña, que hauria acceptat una mediació que ell mateix proposa en diverses ocasions. En en marc d'aquestes propostes que no prosperen esperaven poder cedir el govern d'una Espanya pacificada als homes de la tercera Espanya, com Salvador de Madariaga.¹⁷⁷⁷

Gassol i Bosch Gimpera aprofiten una exposició d'art medieval català a París la primavera de 1937 per tal de proseguir en la diplomàcia paral·lela, responsable del distanciament, quan no hostilitat, entre Negrín, Azaña i Companys. El conseller de Cultura cessat aprofita el viatge com a pretext perquè pugui marxar cap al seu primer exili (exili del 36) sense ser perseguit. Sembla clara l'autorització del president de la Generalitat a aquesta diplomàcia paral·lela i, per tant, als intents de pau separada, alhora que mantenia el compromís de seguir lluitant amb la República. Bosch Gimpera i Manuel de Irujo, respectivament conseller i ministre de Justícia, aprofiten una visita de diplomàtics britànics a les presons de Barcelona per seguir negociant. La cooperació entre bascos i catalans en la diplomàcia paral·lela augmenta amb el trasllat del govern basc a Barcelona.¹⁷⁷⁸

1775 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 71-72.

1776 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 86.

1777 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 130, 152.

1778 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 51. Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ: «Los nacionalismos...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate...*, p. 434.

L'abril de 1938 Rubió Tudurí proposa la incorporació de Catalunya a França. Ningú no li fa cas i li costa l'exili.¹⁷⁷⁹

L'ambaixador francès davant de la República, Labonne, en pressiona el govern perquè accepti una mediació. Es rebutja en la reunió del Consell de Ministres de 16 de març de 1938. PCE-PSUC i CNT són els partidaris de la resistència. El PCE convoca manifestacions en favor de la resistència i inventa lemes com «no pasarán» i «frente popular antifascista». Azaña, partidari de la mediació, es veu vençut pel Consell de Ministres, que falla a favor de Negrín. Llegim:

«Negrín no rechazaba la mediación por rechazar la posibilidad de una paz, sino porque creía que ni Franco, no Hitler, ni Mussolini aceptarían la mediación sin que implicara una derrota de la República, con todas las consecuencias, y por el contrario pensó que entrar en el juego, sin futuro para la democracia, de Labonne habría hecho cundir el pánico en la retaguardia catalana y precipitado el hundimiento del frente y la derrota militar. La única paz posible, la que no supusiera el triunfo del fascismo, solo podría proceder de la resistencia y de que esta fuera capaz de ganar tiempo para que la coyuntura europea cambiara».¹⁷⁸⁰

A finals de març de 1938, coincidint amb la ruptura del front d'Aragó i la dimissió de Prieto com a ministre de Defensa Nacional, es produeix una gestió entre Irujo, Aguirre, Companys, Batista Roca (Londres) i Rubió Tudurí (París) demanant preservar l'autonomia basca i catalana. Les gestions s'allarguen durant tot l'estiu i enllacen amb l'operació antinegrinista que veiem a continuació. La dimissió dels ministres del PNB i de ERC suposa la victòria política de Negrín, que talla aquest intent de mediació a esquena del govern de la República.¹⁷⁸¹

A finals de juny de 1938 es produeix aquest intent de substitució de Negrín per socialistes (Prieto, Besteiro) i republicans (Portela Valladares, Sánchez Román) moderats de cara a una mediació i amb el suport dels governs basc i català. En el debat entre resistència i mediació, en el qual es decideix l'estratègia a seguir per la República en guerra i que encapçalen respectivament Negrín i Azaña, Esquerra Republicana pren partit per la segona. El partit català majoritari és partidari d'apartar Negrín del poder. La dimissió del ministre Aiguader, coetània a la dimissió del ministre del partit nacionalista basc majoritari, externalitza la protesta per la línia política del primer ministre, no només per conduir la guerra envers la resistència i no buscant una mediació que la fineixi, sinó pel control del govern de la República sobre la indústria de guerra catalana i la creació dels Tribunals Especials de Guàrdia.¹⁷⁸²

Batista Roca intervé novament el setembre de 1938 buscant un govern de la tercera Espanya del qual Companys formaria part.¹⁷⁸³

1779 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 154.

1780 José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular...*, p. 268.

1781 Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ: «Los nacionalismos...». A: Ángel VIÑAS: *El el combate...*, p. 435-436.

1782 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 153. José Luis MARTÍN: «Evolución política...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 296-297.

1783 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 168-169.

La conferència de Munic, així com la derrota final republicana a la batalla de l'Ebre, desencadenen i acceleren nous intents de pau separada. El 12 d'octubre de 1938 els representants basc i català a Londres, Lizaso i Batista Roca, demanen l'autodeterminació d'Euskadi i Catalunya. El 26 de novembre Bosch Gimpera i Irujo demanen un armistici a la Gran Bretanya. El 7 de desembre hi ha un nou intent, demanant posar Catalunya i Euskadi sota protectorat internacional. Però el pacte de Munic segella la sort de la República i dels governs autònoms. La Gran Bretanya no intervé.¹⁷⁸⁴

El febrer de 39, després de la Retirada, Batista i Lizaso envien l'últim document a Halifax dient que es posarien a les ordres de la Gran Bretanya si aquesta feia de mediatora.

A l'exili, el directori de ERC obliga Companys a acceptar el Consell Nacional de Catalunya, continuació de la delegació de la Generalitat a Londres.

Gregori Mir exposa que «des de la Guerra de Successió, Catalunya no havia tingut un protagonisme internacional com el que va tenir durant la guerra» civil. Anglaterra veu possible que es realitzi una proclamació d'independència de Catalunya, en base a una interpretació dels Fets d'Octubre com una DUI, a l'acció del govern de la Generalitat després del fracàs del cop d'estat de juliol de 1936 a Barcelona «i perquè des del principi personalitats catalanes intentaren una mediació internacional al marge del govern de la República». Mir sosté que hi ha poca documentació sobre la mediació perquè s'ha de fer d'amagat, ja que si se sap escampa el derrotisme.¹⁷⁸⁵

Lluís Companys duu a terme intents de mediació perquè

«Quan la gent s'està morint en els camps de batalla i la població civil sofreix mancances de tota mena, l'hermetisme s'imposa pel bé superior de posar fi a la mort i les privacions. I els governs responsables són precisament aquells que, una vegada tenen consciència que la guerra no es pot guanyar, per tal d'evitar més tragèdies personals i destruccions inútils, intenten posar-hi fi o almenys aturar-la al més dignament possible».¹⁷⁸⁶

Mir sosté que Ventura Gassol, Pere Bosch Gimpera, Manuel Carrasco Formiguera, Josep M. Batista Roca i Nicolau M. Rubió Tudurí «des del principi de la guerra i fins al final foren les persones que dugueren a terme les gestions per a una mediació que conduís a aturar la guerra» i que van ser autoritzades per Companys. És més: «tenen un paper secundari» perquè «les seves gestions responen a l'impuls de Lluís Companys».¹⁷⁸⁷

Gregori Mir, que coneix en desenllaç de la guerra perquè és molt posterior a la mateixa, pren partit per la diplomàcia paral·lela catalana i fa aparèixer el doctor Negrín, que no coneixia el desenllaç de la guerra perquè el futur no està escrit, com el dolent de la pel·lícula. El seu posicionament contrasta amb el d'Àngel Viñas, justificatiu del paper de Negrín. Per a aquest darrer historiador, el

---

1784 Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ: «Los nacionalismos...». A: Àngel VIÑAS: *El el combate...*, p. 436-438.

1785 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 10-12.

1786 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 12-13.

1787 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 13-15.

president del govern de la República era tan pacifista com els polítics catalans al·ludits. Mentre aquells van entrar en pànic i Companys va jugar la carta de la diplomàcia paral·lela perquè li servís en cas de derrota republicana, Negrín volia actuar des d'una posició de força, com va demostrar a la batalla de l'Ebre, que comença amb l'èxit inicial de la República.¹⁷⁸⁸

Abans del desenllaç de la batalla decisiva de la guerra, la darrera en què la República pot lluitar com un igual, la sort d'aquella Espanya ja estava sentenciada: la Gran Bretanya es doblegava davant Hitler a la conferència de Munic i li regalava Txecoslovàquia. En la mateixa línia, tampoc intervindria a Espanya, en un moment en què encara era possible allargar la guerra fins enllaçar-la en una guerra d'abast general en la qual França i Gran Bretanya es veurien obligades a ajudar militarment la República, alhora que Alemanya i Itàlia no podrien seguir enviant fàcilment material de guerra a Franco. Altres republicans no comparteixen aquest criteri, entre ells Azaña, Prieto, Aguirre i Companys. A criteri de Companys, el pla per destituir Negrín «no era una rendició, sinó una mediació internacional per salvar la democràcia espanyola i l'autonomia de Catalunya».¹⁷⁸⁹

José Luis Martín Ramos és un altre historiador crític amb el plantejament de Gregori Mir. Sosté que la diplomàcia catalana paral·lela, en ser descoberta pel govern de la República i el de Franco, actua en el sentit que el suposat secretisme de la qual volia evitar, essent causant de derrotisme. A més, i com admet el propi Mir, el fet que el govern de la República la descobreixi és causa del progressiu allunyament i fins desconfiança entre Negrín i Companys. Dit altrament, en el marc de les relacions Catalunya-Espanya durant la guerra, sense haver-se descobert la diplomàcia paral·lela catalana, aquestes haurien estat millors.

Hi ha dues tendències: allargar la guerra fins al final reforçant el Front Popular o buscar una mediació internacional confiant que els rebels s'hi avinguin i amb un govern liberal que sigui agradable a França i Gran Bretanya. Per a la primera, els comunistes són imprescindibles. Per a la segona, són un destorb. Gregori Mir pren partit per la segona, José Luis Martín Ramos, per la primera. La segona, atribuïble a una corrua de personalitats republicanes de les quals Companys forma part, però que no integra la Generalitat en solitari, «afeblí de manera important la cohesió interna del camp republicà i la presència internacional de la República».¹⁷⁹⁰

Explica Mir:

«Gairebé des de l'inici de la guerra hi va haver, doncs, iniciatives per a una mediació internacional dutes a terme per personalitats catalanes. Però, mentre es realitzaven aquelles gestions oficials o oficioses, el govern de Catalunya es mantenia fidel a la democràcia republicana que havia fet possible la seva autonomia. Per a la gran majoria de catalans no era possible dissociar l'autonomia de la República llavors en armes, però alhora els dirigents catalans intentaven

---

1788 Ángel VIÑAS:

1789 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 123.

1790 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 15.

aturar la guerra. Aquella pretensió, que durà pràcticament fins al final del conflicte, fou un dels motius que més agreujaren o dificultaren les relacions entre Lluís Companys i Juan Negrín». ¹⁷⁹¹

Bona part del distanciament entre Negrín i Companys deriva del coneixement del primer sobre la suposada temptativa de pau separada del segon. Gregori Mir explica com Nicolau M. Rubió Tudurí desmenteix aquests rumors i els atribueix als rebels a les pàgines de *La Humanitat* el 2 d'octubre de 1937, conclouent que «la pau catalana no seria, en tot cas, sinó una pau per a tota Espanya». A més d'una frase tan impactant, l'article té altres perles, que veiem a continuació. ¹⁷⁹²

Els rumors vénen d'Hendaia i dedueixen que «una pau separada a Catalunya és molt agradable a una part dels clients o protectors del general Franco». La Generalitat no està d'acord amb aquesta pau per separat. El caràcter del govern de Salamanca és «militar, imperialista i centralista». El caràcter de Catalunya és «pacífic, democràtic i federal», cosa per la qual «Salamanca i Barcelona són dos grans adversaris». De fet, «Barcelona és veritablement la capital de l'Espanya republicana; és a Catalunya on es troba la base de la veritable resistència de la República». La pau separada és «una absurditat». ¹⁷⁹³

Són els feixistes italians els qui s'inventen aquests rumors per no haver de fer el gran esforç militar que els suposarà conquerir Catalunya i tot el Llevant en mans de la República. «El President Companys no és pas l'home que abandonarà la democràcia espanyola, ni la solidaritat pacífica de les democràcies occidentals» que, malgrat haver-la buscar per tot arreu, no va produir-se. Catalunya vol una Espanya pacífica que serveixi de lligam entre Europa i la «colònia comuna» que representa Àfrica, en una afirmació delicada que aleshores no volia sinó fer manifestació de bon veïnatge amb els altres països europeus colonials. Al seu torn, l'article és una traducció al català de l'article que Nicolau M. Rubió Tudurí publica al diari *Le Peuple* de Brusel·les el 24 de setembre de 1937. ¹⁷⁹⁴

Gregori Mir interpreta que el govern de Franco coneix les desavinences entre Negrín i Companys i les explota, fent-se ressò dels rumors de pau separada. Per la seva part, el govern de la República actua com una piconadora, com casos més sonats de centralisme en èpoques pretèrites. La manera d'actuar de Negrín seria tan descarada i generaria tant de malestar al catalanisme que lluita amb la República que explica – i justifica- la temptativa per foragitar Negrín d'agost de 1938, de la qual participa Companys. ¹⁷⁹⁵

Gregori Mir insisteix a considerar impossible la resistència republicana que Negrín esperava i dona la República per perduda. En el marc de la seva interpretació dels fets, creu que el posicionament de Companys buscant una mediació per tal d'assolir la pau honoren el president de la Generalitat. Mir

---

1791 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 71-72.

1792 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 111.

1793 LH 2-10-1937.

1794 Ídem.

1795 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*

és tota una revolució en la historiografia per l'anàlisi de nova documentació que el seu llibre representa. Però no és aliè a la cosificació de determinats tòpics de la historiografia catalana, quan afirma que «sembla que la guerra en un moment determinat només fos contra Catalunya». O que «Catalunya no volia la guerra ni la revolució», com si els catalans franquistes o els cenetistes i fins faistes que són catalans tan autòctons com els de la Lliga no existissin. I encara: «Ventura Gassol hagué de sortir de Catalunya per bandes d'incontrolats que s'havien fet amos del carrer», utilitzant un concepte – els incontrolats- força controvertit.¹⁷⁹⁶

No tenim cap objecció a aquesta altra afirmació, sempre que ens circumscrivim a la Catalunya de la Generalitat en mans de ERC i no als lligaires de tots els temps: la Catalunya oficial «va col·laborar amb totes les seves forces per tal que el feixisme no sortís victoriós tant en la direcció de salvaguardar la seva autonomia com de fer defensar el règim polític democràtic que l'havia fet possible».¹⁷⁹⁷

Seguidament, Mir prossegueix els seus problemes de metonímia parlant d'una «provada solidaritat» de Catalunya «amb els milers i milers de refugiats que anava recollint, procedents dels territoris que la República perdia». Afirmació que cal contrastar amb el testimoni d'un alcalde vallesà sobre els andalusos, a partir del que li diuen els veïns del poble i en un cas extrapolable a altres viles que acullen refugiats meridionals: «No s'han rentat des que van arribar i volten tot el dia sense fer res». Per sort, més tard van arribar els bascos, que es van posar a treballar tant com els catalans i que «eren tota una altra cosa». Durant la guerra Catalunya acull 800000 refugiats, la qual cosa suposa l'augment d'un 20% de la demografia catalana.¹⁷⁹⁸

Mir ha estudiat a fonts les fonts britàniques, que potser no són la manera més optimista per mirar d'entendre el país ibèric. Entén que hi ha una dreta incapaç d'adaptar-se als canvis que Espanya necessita, una esquerra amb mentalitat revolucionària i una Catalunya separatista. El Sis d'Octubre enllaça amb aquesta visió panoràmica, així com aprofundeix la mala impressió anglesa també sobre Barcelona, que entenen com a ciutat violenta i focus revolucionari que irradia a tota Espanya des de la Setmana Tràgica. Un anàlisi molt conservador de la realitat social al país ibèric. Per si no fos prou, l'ambaixador britànic davant de la República veu Companys com un «demagog irresponsable i indigne de crèdit». Amb la victòria frontpopulista, unes fonts angleses curulles de pànics morals burgesos entenen que preconitza una revolució a l'estil soviètic. En aquest sentit, Azaña i Largo Caballero serien el Kerenski i el Lenin espanyols.¹⁷⁹⁹

1796 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 16, 70.

1797 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 16.

1798 Joan VILLARROYA FONT: «La vida a la rereguarda». A: Borja de Riquer (dir): *Història, Política...*, p. 338-339.

1799 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 32-34.

Totes aquestes constatacions són importants, ja que Josep M. Batista Roca, l'enviat català davant del govern britànic i qui efectua la diplomàcia paral·lela de Companys, sosté que Catalunya no té res a veure amb la FAI ni amb el comunisme. És clar, parlant del que aquest emissari entén per Catalunya. El criteri de Mir està més a prop del de Batista Roca que de la Catalunya faista. Sosté que després del cop de juliol de 1936, Catalunya, altre cop entesa com un tot força particular, «va deixar de ser un oasi per transformar-se en una societat immersa en un procés revolucionari», que sembla que ve de fora, en aquesta interpretació. Mir confon revolució amb caos, ignorant que la primera es pot institucionalitzar i donar pas a una legalitat perdurable.

De manera gairebé immediata a la conversió del cop d'estat en guerra civil, tant un Ventura Gassol com un Batista Roca que encara romanen a Catalunya contacten amb el cònsol britànic demanant-li que Gran Bretanya intervingui. Una demanda basada en el recel dels dos polítics envers la FAI. El govern britànic considera la URSS (!!) culpable de la guerra d'Espanya, diu que l'ha propiciat i que cal aïllar el conflicte de la resta d'Europa per por de contagi. És la visió britànica, que preval durant tota la guerra. En la mateixa línia que el govern francès en relació al govern de la República Espanyola, el govern britànic s'ofereix a evacuar el govern de la Generalitat si aquest ho requereix. Com hem dit abans, el govern britànic prefereix el feixisme al comunisme. El feixisme és dolent, però suposa un bon fre al comunisme. A Londres li preocupa l'expansió del comunisme a Espanya, no del feixisme.

La mediació per a una independència o pau separada per a Catalunya es planteja a França i arriba al govern del país veí. Finalment, aquest no es declara partidari d'una Catalunya independent sota protecció francesa perquè afectaria l'equilibri de poder a la Mediterrània, pactat amb Gran Bretanya i Itàlia. França no és inicialment hostil a la proposta catalana. El reconeixement de la independència de Catalunya, a la qual posaria, a més sota la seva protecció, suposaria per a França enemistar-se amb Itàlia, Alemanya i qualsevol de les dues Espanyes. A més, podria generar problemes amb els antics comtats catalans del Rosselló i Cerdanya i altres territoris francesos que puguin dotar-se d'una identitat diferencial. Per a Gregori Mir, els primers mesos de la guerra es produeixen aquestes demandes de mediació no tant per escapar-se de la guerra, de la qual aleshores Catalunya encara és rereguarda i no escenari d'enfrontaments, com per evitar la revolució i aturar el predomini faista.

La Gran Bretanya tampoc té cap obstacle inicial al reconeixement de la independència de Catalunya i, com en el cas de França, són altres factors els que la decanten per no acceptar-la. La raó principal és que l'hauria de reconèixer tant el govern de la República Espanyola, amb qui la Gran Bretanya manté els contactes diplomàtics oficials, com el govern de Franco, que no l'acceptaria mai, podria conquerir-la per la força de les armes i els britànics preveuen – sense fer res per evitar-ho- que serà el bàndol vencedor. Gregori Mir atorga una gran importància a la diplomàcia paral·lela encaminada

a la independència de Catalunya, malgrat que el posicionament oficial del govern de la Generalitat és fer la guerra al costat de la República. A diferència dels intents mediadors amb França i la Gran Bretanya, Mir no dóna crèdit als rumors de Catalunya independent sota protecció soviètica, a partir del decret de col·lectivitzacions i l'arribada de les Brigades Internacionals. Mir descarta la veracitat d'aquesta altra via i diu que es tracta de «desinformació i manipulació».¹⁸⁰⁰

La URSS tampoc recolza la independència de Catalunya perquè prioritza les bones relacions amb França i la Gran Bretanya. Mir coincideix amb M. Ramos en assenyalar que l'evolució política que el govern de la Generalitat busca per a Catalunya durant la guerra és un model federal. Mir admet que els governants de la Generalitat no són separatistes, excepte els implicats en l'afer Revertés. Els moviments de Batista Roca per la independència es justifiquen per evitar caure en mans de Franco en cas de derrota republicana: «Catalunya tenia el dret de separar-se perquè se'n volia derogar l'autonomia i perquè cap societat democràticament constituïda pot ésser obligada a sotmetre's a una dictadura». Seria, doncs, una continuació de l'estratègia que havia seguit el partit de Macià, Estat Català, durant la Dictadura.¹⁸⁰¹

El citat afer Revertés fa referència al complot contra Companys, que havia de ser destituït, substituït en el càrrec de president per Joan Casanovas i assassinat. L'objectiu del pla és posar fi a la revolució a Catalunya i parteix de sectors separatistes intransigents amb els faieros. El 25 de novembre el pla es descobreix i no pot dur-se a la pràctica. Companys segueix sent president, la CNT-FAI segueix controlant el carrer. Com a conseqüència del fracàs del pla, els conspiradors han de marxar a l'exili (Casanovas i el secretari general d'Estat Català), mentre que el comissari d'ordre públic de la Generalitat (Revertés) és assassinat. El pla era complex. A través de la Itàlia feixista, Catalunya firmaria una pau separada amb Franco. En general, hom accepta l'existència del pla, però difereix en els detalls del mateix.

Rafael Patxot, a qui coneixem de la processó d'ignorats, duu a terme una proposta de pau separada amb els insurrectes. Demanava la suspensió de les hostilitats, el reconeixement diplomàtic de la zona rebel i la coexistència pacífica de les dues Espanyes durant 10 anys. Passats els quals, les dues Espanyes decidirien el seu estatus. Mentrestant, quedarien sota supervisió de la Societat de Nacions. Mir conclou que aquesta proposta només pot partir de «grups independentistes que actuaven al marge del govern de Catalunya» i que «no pot haver-hi altra explicació».¹⁸⁰²

Gran Bretanya no es pren seriosament la proposta grotesca, que prové de polítics no institucionals que desconeixen profundament les relacions internacionals. Com tampoc no l'haurien acceptat mai Franco ni la República. Tanmateix, i malgrat no sorgir de Companys, els rumors sobre els intents de

---

1800 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 54.

1801 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 58.

1802 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 65-67.

pau separada pactada amb Franco genera desconfiança de la República i la Komintern envers Companys. El president duu a terme una diplomàcia paral·lela, però per aturar la guerra arreu, no per fer una pau separada. Els separatistes de l'entorn de Batista Roca i al marge de Companys sí que busquen una pau separada.

Mir ho veu clar, per a aquesta i altres maniobres:

«es van confondre, per ignorància informativa o malèvolament, els intents de Lluís Companys per una mediació internacional que fes possible aturar la guerra amb una pretesa pau separada amb els insurrectes. [...] Les accions internacionals que va dur a terme el president de la Generalitat s'han d'interpretar com intents dirigits a pressionar alguns governs europeus per tal que aquests acceptessin fer de mitjancers entre el govern de la República i els insurrectes, a fi de possibilitar una mediació internacional».¹⁸⁰³

Amb tot, el més destacable de l'intent de Patxot és que desvincula els Països Catalans i més enllà d'Espanya. La gestió es realitza a través de Patxot, per bé que Mir desconeix l'autoria del document que ha localitzat. Segons resa el document, la causa de la guerra civil és «el diferent ethnos dels pobles de l'estat espanyol», és a dir, que no poden viure junts perquè acaben barallant-se. Sigui qui sigui, per a l'autor del document, el cop d'estat va fracassar a Catalunya; va triomfar a Mallorca pel fet insular, ignorant una base social favorable a l'alçament en el marc d'una de les províncies més conservadores de tota Espanya; i va triomfar a Espanya, ignorant que el Madrid popular capital de la República resisteix al cop d'estat i a totes les escomeses feixistes fins al final de la guerra. Quan es complissin els deu anys que marca per a la coexistència pacífica de tantes Espanyes, els Països Catalans haurien de ratificar la independència o fer un pacte confederal. Múrcia, també.¹⁸⁰⁴

Sobre l'intent de mediació de Manuel Azaña a través de Pablo de Azcárate que hem vist al capítol primer, Mir assenjala que Bosch Gimpera actua per tal de propiciar una mediació. Ho fa davant la negativa de l'ambaixador de la República a Londres i amb l'aprovació de Companys, «però no hi ha cap documentació que ho confirmi».¹⁸⁰⁵

Actuant encara com a conseller, poc abans de ser substituït, Ventura Gassol intervé en l'única oferta concreta de mediació:

«Aquella iniciativa francesa, que finalment va ésser acceptada pel govern britànic, volia ser una oferta de mediació per fer possible que tots els ciutadans espanyols poguessin expressar lliurement la voluntat nacional, cosa que hauria comportat una treva en la guerra. Una de les condicions per a la mediació francobritànica era que s'hi havia d'adherir els governs de l'URSS, Alemanya, Itàlia i Portugal, a més de les parts en conflicte. Cap de les dues parts, ni Alemanya ni Itàlia no volgueren acceptar aquella mediació».¹⁸⁰⁶

1803 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 68-69.

1804 A: Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 366-368.

1805 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 70.

1806 Ídem.

Després arriba l'intent de mediació de Carrasco Formiguera, que negocia a títol propi, culpabilitza la CNT-FAI de tots els problemes de la societat catalana i vol arribar a un acord amb els rebels:

«Setmanes després d'aquella iniciativa frustrada, i d'acord amb les gestions de Ventura Gassol, M. Carrasco Formiguera, acompanyat d'un «home de negocis» que no és identificat, el 23 de febrer de 1937 va entrevistar-se amb l'ambaixador britànic a Espanya, llavors amb residència a Hendaia, al País Basc francès. Carrasco Formiguera va informar l'ambaixador que els governs de València i Barcelona estaven d'acord en una mediació i amb les gestions fetes per V. Gassol amb el president del govern francès L[eon] Blum i el ministre d'Afers Estrangers Delbos. L'esquema per a una mediació que plantejava Carrasco Formiguera suposava neutralitzar la CNT-FAI, de les quals fa una crítica sens dubte exagerada en dir que de fet eren els millors aliats dels insurrectes. Una vegada la força política de l'anarquisme fos destruïda, França i la Gran Bretanya, juntament amb Itàlia i la Unió Soviètica, havien de pressionar els insurrectes per a una solució federal a Espanya».¹⁸⁰⁷

Aquest intent de mediació és conegut perquè està ben documentat, a partir del registre que deixa l'ambaixador britànic, que actua més com ambaixador davant de Franco que davant de la República. Hi ha altres obres que s'hi refereixen. Sobre la identitat d'aquest home de negocis, Hilari Ragner suposa que es tracta d'una personalitat menys important que Carrasco Formiguera.¹⁸⁰⁸

L'abril de 1938 Companys envia Batista Roca a Londres i Nicolau M. Rubió Tudurí a París per pressionar sengles capitals a favor de la mediació. Tot i ser separatista, el primer d'ells treballa per a la República dintre del Comissariat de Propaganda de la Generalitat. Sense instruccions concretes per part de Companys que no fossin «treballar per fer possible la mediació britànica», Batista acaba subordinat a qui pren la iniciativa: la delegació del govern basc a Londres. La Generalitat aprofita per fer política conjunta amb els bascos, que tenen bona crítica a Europa, en una associació que el govern català vol aprofitar per deslliurar-se de la imatge d'una Catalunya revolucionària. Mesos després, Bosch Gimpera acompanya la missió de Batista Roca a Londres.¹⁸⁰⁹

Segons Batista Roca, el govern de la Generalitat no està d'acord amb la política de no-intervenció i vol resoldre la guerra a través de la diplomàcia i d'una mediació. Plantejades les gestions després de la caiguda de Lleida en mans de Franco, «Lluís Companys era de l'opinió, compartida per altres dirigents polítics, que la República no podia guanyar la guerra i que era necessària una mediació internacional per aturar-la a través d'un armistici». Batista Roca va a Londres per encàrrec personal de Companys, en missió no oficial, «i no podia ser d'altra manera perquè Catalunya no tenia personalitat jurídica internacional». En conjunt, «per als britànics, la missió de Batista Roca es va interpretar com una prova més de la divisió del bloc republicà». Les gestions van encaminades a preservar l'autonomia catalana i basca, no a buscar la independència.¹⁸¹⁰

1807 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 71.

1808 Entrevista a Montserrat, desembre de 2016.

1809 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 130 i ss.

1810 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 145-147.

Per a Batista Roca, l'objectiu que persegueix duent a terme l'encàrrec de Companys no difereix en allò que busquen els comitès per la pau, i així ho fa saber a Maritain. És ben conscient que França i Gran Bretanya no han fet una veritable no-intervenció, sinó que han permès l'ajut militar decantat a favor de Franco. Els governants republicans no són quatre fanàtics que s'imposen gràcies al terror, sinó que bona part de la població està disposada a lluitar per la República fins al final. França i Gran Bretanya tenen la responsabilitat moral de buscar la pau a Espanya. Al seu torn, aquesta és garantia de pau a Europa. Cal buscar una pau «suficientment justa i moderada per inaugurar una lenta i progressiva pacificació de les consciències». Les fonts britàniques destaquen, «l'afecte dels catalans – siguin del partit que siguin- per les seves llibertats, per la seva llengua i la seva cultura», advertint que «cal esperar una batalla desesperada a Catalunya, en la qual la majoria de gent civilitzada senten, convençuts, que defensen el seu patrimoni nacional».¹⁸¹¹

El 22 de juny de 1938 és la data d'un document acreditatiu de la proposta de pau del govern català a través del Comitè de no-intervenció, presentada simultàniament a Londres i París. La idea del govern català era presentar-la davant del govern de la República, mentre que el govern basc faria el mateix davant del govern de Franco. A partir d'una treva decretada pel Comitè de no-intervenció, la idea era arribar a un acord de pau. Per tant, es tracta d'aconseguir una pau estable. A més d'aturar la guerra i preservar l'autonomia, Catalunya i Euskadi s'ofereixen per actuar com a mediadores davant de la República i davant de Franco.¹⁸¹²

Un funcionari del Foreign Office encarregat dels afers espanyols suggereix que Franco comet un gran error en anorrear l'autonomia catalana. Suggereix al govern britànic pressionar Franco perquè respecti l'autonomia perquè, d'aquesta manera, Catalunya no tindria necessitat de seguir lluitant i la guerra d'Espanya s'acostaria a la seva fi. El govern britànic decideix proposar un armistici a les dues Espanyes. França el defensaria davant de la República, Itàlia davant de Franco. Durant «aquelles setmanes el govern britànic va creure viable un armistici i va pressionar el d'Itàlia perquè també el fes possible, atès que el de França hi estava d'acord». Però el juliol de 1938 Itàlia s'hi mostra en contra, en part perquè Franco no vol pactar altra cosa que la rendició incondicional republicana. Gran Bretanya és partidària de preservar l'autonomia catalana dintre de qualsevol Espanya.¹⁸¹³

El 1938 la CNT ja no governa Catalunya, però en el seu lloc ho fan els comunistes. Abans de ser expulsat d'Esquerra Republicana per declaracions com les següents, Marian Rubió Tudurí declara des de Brussel·les el 12 de juliol:

1811 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 164.

1812 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 201.

1813 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 200.

«el comunisme no s'establirà a Espanya. Jo no he cregut mai en el comunisme espanyol, i menys encara les regions que encara queden al costat republicà. Això és especialment cert pel que fa a Catalunya, ja que se sap que el govern català, que presideix el meu excel·lent amic Sr. Companys, no té res en comú amb la Internacional Comunista. El poble català, per les seves tradicions, els seus principis, el seu règim social i la seva organització econòmica és, si se'm permet d'expressar-ho així, l'antítesi del comunisme».¹⁸¹⁴

Una imatge, és clar, que no quadra amb la del president Companys rebent a Barcelona el delegat de la Komintern com si fos un heroi. O les celebracions a Barcelona cada vegada que aconseguia arribar al port un vaixell soviètic amb armament, però també amb aliments que contrarestaven en una petita part les ingents carències alimentàries a la rereguarda catalana.

Mentre s'inicia la batalla de l'Ebre amb l'èxit inicial de la República i amb un Negrín eufòric, Pere Bosch Gimpera prepara una trobada de Manuel Azaña amb l'encarregat de negocis britànic, John Leche, que actua d'ambaixador oficiós. Azaña planteja aturar la guerra, retirada dels estrangers i exclusió dels comunistes del govern. El govern britànic entén que no és una proposta diferent del que plantegen Batista Roca i Lizaso, els delegats dels governs català i basc a Londres. Explica Mir:

«El discurs que Azaña va fer a Barcelona el 18 de juliol [de 1938], per commemorar el segon aniversari de la guerra, interpretat a la llum d'aquella entrevista adquireix unes altres dimensions. Azaña considerava que Pau, Pietat i Perdó havien d'ésser els principis rectors per a la convivència entre els espanyols, però no podien ésser assolits per la victòria d'una facció sobre l'altra. La mediació era necessària. Jaume Miravittles va interpretar aquell discurs com una proposició per a una pau negociada».¹⁸¹⁵

Mir situa la Generalitat a l'avantguarda dels republicans pactistes:

«Entorn d'Azaña, Prieto, Companys i Aguirre, per raons no sempre coincidents, s'havia format una aliança adreçada a fer possible una mediació i, alhora, contra la política de Negrín. O, més ben dit, Azaña i Prieto s'ajuntaren a la iniciativa que havien tingut els governs de Catalunya i Euskadi prop dels governs de Londres i París mesos enrere».¹⁸¹⁶

José Luis Martín Ramos explica per què Franco és contrari a tota pau negociada i sintetitza el marc de les relacions internacionals que condemna la República Espanyola a la desaparició:

«L'objectiu de Franco i els seus padrins internacionals, Hitler i Mussolini, era guanyar la guerra, no resoldre-la en cap mena de negociació; la guerra dels sublevats espanyols era la primera guerra del feixisme a Europa, no podien perdre-la. Els governs de la Gran Bretanya i França no tenien objectius tan clars i, per descomptat, la guerra de la República no era la seva guerra».¹⁸¹⁷

També justifica el paper de Negrín en relació a la diplomàcia paral·lela. Negrín accepta negociar en nom de la República, però no sense una posició de força. Entén que l'única manera de fer-se forta és a través de l'Exèrcit Popular. Per això llança l'ofensiva de l'Ebre en un moment en què els republicans partidaris de la mediació per aturar la guerra feia mesos que s'havien convençut de la

---

1814 A: Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 225-226.

1815 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 240-241.

1816 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 242.

1817 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 142.

impossibilitat de guanyar-la i fins de resistir. Està en desacord amb la diplomàcia paral·lela no només perquè afecta la imatge d'unitat imprescindible, sinó perquè pot comprometre l'ajuda soviètica, única potència que ajuda la República i, per tant, únic subministrador d'armes i aliments. El PCE/PSUC s'oposa a la mediació perquè menysté o ignora la Unió Soviètica.

7.4. El final de l'entesa política republicana.

Hem parlat en el capítol precedent de fases de submissió o pacte per a l'estudi del que s'anomena les relacions Catalunya – Espanya. Hem defensat que, per a la cronologia 1931-1936, la de la Segona República previs a la guerra pròpiament dita, ja que l'episodi dels Fets d'Octubre no és una qüestió menor, la prevalença del pacte sobre la submissió ens sembla clara.

Per al període de guerra, doncs, podem mirar d'esbrinar si aquesta submissió es justifica per necessitats del guió, en una guerra civil desfavorable per a la República gairebé en tot moment i fins a la derrota final. O bé si els líders polítics de l'Espanya republicana, i més concretament Azaña i Negrín, sempre l'havien desitjat i la concessió d'una autonomia només respongué a necessitats del guió del pacte de Sant Sebastià. Veurem com darrera d'aquesta decisió s'hi amaga la diplomàcia paral·lela de Companys i la indústria de guerra catalana, així com el desig de Negrín de controlar l'una i l'altra.

La submissió és clara: després dels Fets de Maig «el govern de la República va intervenir directament en la política catalana», contravenint competències estatutàries i «va limitar clarament l'autonomia catalana». I encara més: «la Presidència es va anar convertint en una institució de tràmit» limitada a «difondre les disposicions del govern de la República».¹⁸¹⁸

Sobre aquest afer, podem trobar opinions contraposades. Dos membres del nostre grup d'estudi, integrat per catalans (una mica massa) elitistes excepte Boronat i Companys, en tenen una visió negativa. En aquest sentit, dos referents conservadors catalans de famílies polítiques tan diferents com el demòcrata cristià Carles Cardó o el liberaldemòcrata Claudi Ametlla consideren que l'aliança d'Azaña amb Companys, del republicanisme castellà i del republicanisme català, és estrictament interessada i circumstancial. Creuen que es produeix només perquè els primers necessiten el suport del segons per tal de construir i fins i tot governar una Espanya republicana. Segons aquesta interpretació de la història, la lleialtat de Companys amb la República no troba reciprocitat. En el marc d'aquesta lleialtat, Companys lliura el fons de la tresoreria de la Generalitat a Negrín poc abans de la Retirada.¹⁸¹⁹

1818 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: *Generalitat de Catalunya...*, p. 71-72, 81.

1819 Francesc BONAMUSA: «Presidència». A: *Generalitat de Catalunya...*, p. 90-91.

En canvi, José Luis Martín Ramos conclou que la diplomàcia paral·lela té tendència a buscar la pau per separat i, per tant, la independència de Catalunya, sense aconseguir els suports internacionals necessaris. I que té com a efecte el descrèdit de la República a nivell internacional. La diplomàcia no oficial de Companys de paral·lela, ho és. Però de secreta o encoberta, no tant. Franco la descobreix i Negrín també. Un greuge cap a la línia oficial del primer ministre de la República que afecta, també, a la relació cada cop més tempestuosa entre Negrín i Companys i que constitueix la base del malentès entre ambdós presidents.¹⁸²⁰

El conflicte entre els dos governs, el de la Generalitat i el de la República, ve de lluny i s'accentua durant la guerra. En el rerefons del conflicte hi trobem el xoc entre la concepció federal d'Esquerra Republicana, hereva de la tradició del republicanisme català històric, i el model d'estat integral o unitari del republicanisme castellà. Esquerra vol un model confederal, alhora que sectors de la mateixa aposten per la independència.¹⁸²¹

M. Ramos justifica l'actuació de Negrín. I conclou que la intervenció de les competències de la Generalitat per part del govern de la República es produeix per la necessitat, ben lògica, de fer el màxim per tal de guanyar la guerra. En aquest sentit, argumenta que la indústria de Catalunya, col·lectivitzada i orientada cap a la producció d'armament o altre material necessari per fer la guerra, funcionava bé. Però que no produïa al ritme que marcava la guerra. Quan el seu control passa de la Generalitat a la República, la producció augmenta. A més de la desconfiança envers la Generalitat perquè descobreix la seva participació en la diplomàcia paral·lela, el trasllat del govern de la República a Barcelona a instància de Negrín s'explica per la producció clarament insuficient de la indústria de guerra catalana.¹⁸²²

No és un tema menor. La indústria de guerra republicana queda concentrada a Catalunya perquè, després de la caiguda d'Euskadi, és l'únic territori amb una indústria potent. La propaganda reiterada de la CNT, entre altres i complementant la propaganda que també els anima a anar al front, animant els obrers a esforçar-se encara més perquè la indústria de guerra tingui un nivell suficient de producció constitueix, potser, un pista que confirma la versió de Negrín. Fins que el líder socialista amb amics comunistes formidables no desembarca a Barcelona amb tot el pes del seu govern, Companys deixa fer a les indústries, organitzades cadascuna segons criteri de la CNT, que el president català respecta. Els confederals i el PSUC estan d'acord amb el trasllat de la capital, ERC hi està en contra. Martín Ramos refuta aquella historiografia catalana que presenta el trasllat del govern a Barcelona com una primera ocupació de Catalunya, prèvia a la feixista.¹⁸²³

1820 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 154. José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 15.

1821 José Luis MARTÍN: «Evolución política en la zona republicana...». A: Ángel VIÑAS: *En el combate...*, p. 287.

1822 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*

1823 CRAI del Pavelló de la República, UB. José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*

Sense oblidar el conflicte polític de rerefons, que M. Ramos ens recorda novament per a la fase de la guerra que va des dels seus inicis fins a la resolució del conflicte per la força en el Fets de Maig:

«los gobiernos encabezados por Aguirre y Companys sí plantearon en la práctica un salto federal en su organización, aunque no llegó a consumarse institucionalmente. En el caso vasco por la ocupación franquista de Vizcaya en junio de 1937, y en el catalán por el fracaso político de la Generalitat puesto de manifiesto en los sucesos de mayo de ese mismo año».¹⁸²⁴

Primer les autoritats intenten negociar amb la CNT. Davant la negativa, es produeix l'enviament de la força pública, que acaba amb el domini cenetista dels carrers de Barcelona. Amb el govern Largo Caballero, la Generalitat sobrepassa el topall competencial estatutari perquè assumeix les competències d'un estat absent.¹⁸²⁵

Els Fets de Maig són l'inici del final de la pèrdua de l'autonomia catalana per a la historiografia catalana més nacionalista. Semblaria talment com si entre maig de 1937 i el final de la guerra ja no passis res i la Generalitat sigui un ens residual, com una diputació provincial. Tanmateix, el segon volum del llibre bipartit de José Luis Martín Ramos, que anem citant en aquest apartat de la memòria, es prou voluminós i es refereix, precisament, a la vida política catalana durant aquest període ignorat. Veiem primer la visió de Gregori Mir. Seguidament, veiem la mirada crítica de Martín Ramos.

Gregori Mir es fa ressò que Negrín justifica el trasllat del govern que presideix de València a Barcelona per tal d'implicar més encara Catalunya en l'esforç de guerra, ja que considera que no havia fet prou; per desfer les col·lectivitzacions, malgrat que hem vist com el president Companys se'n mostrava detractor tan bon punt havia recuperat el control sobre l'ordre públic un cop pres a la CNT-FAI; i per evitar els contactes internacionals de la Generalitat, o la ja citada diplomàcia paral·lela, no sempre atribuïble a Companys perquè a vegades es realitzava a esquena seva. Mir expressa clarament quin és el seu parer sobre la qüestió, afirmant que Negrín governa «des d'una concepció autoritària del poder». Un poder recolzat en el control del PCE sobre l'exèrcit. A més de la desconfiança per la diplomàcia paral·lela, Mir sosté que durant la guerra Negrín i fins i tot Azaña no van entendre Catalunya.¹⁸²⁶

Companys demana a la República que intervingui directament a Catalunya. Però d'una manera molt particular. Azaña, partidari de resoldre ràpidament la situació, és reticent a una intervenció directa de la República a Catalunya perquè pot generar malestar entre els dos governs. Negrín fa cas de la petició insòlita de Companys i duu a terme aquesta actuació. Els suports de la Generalitat per

---

1824 José Luis MARTÍN: «Evolución política...». A: Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia...*, p. 280.

1825 Julián CASANOVA: «El sueño anarquista...». José Luis MARTÍN: «Evolución política...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate por la historia...*, p. 290, 409.

1826 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 108.

recuperar un ordre públic que CNT i POUM es neguen a tornar són el partit del president (ERC), el PSUC i Estat Català.

Per a Martín Ramos, Companys no demana formalment ajut, així que la intervenció de la República a Catalunya no es fa segons el precepte estatutari que preveu la petició del president de la Generalitat demanant-la, sinó a iniciativa de la República perquè els interessos generals estan amenaçats. Companys no demana directament l'ajut perquè pagaria un preu polític molt alt, però el veu inevitable i no el rebutja. És una acceptació tàcita. Citant un telegrama de Companys demanant ajuda urgent, Martín Ramos conclou: «no hi ha discussió sobre l'acceptació per part de la Generalitat de la intervenció» del govern de la República a Catalunya.¹⁸²⁷

Amb el canvi del govern Largo Caballero al govern Negrín, es reforça el paper de l'executiu central sobre el poder autònom català i la direcció confederal del Front d'Aragó. Marc en el qual es produeix la il·legalització del POUM, esdevingut el boc expiatori dels Fets de Maig per tal de no fer recaure sobre la CNT un major càstig que hauria continuat els enfrontaments d'un episodi que no va ser sinó «el final de una confrontación política que había quedado irresuelta», i se li prohibeix seguir actuant al front de guerra. La Conselleria de Defensa de la Generalitat deixa d'existir. Les forces d'ordre públic i l'exèrcit a Catalunya, fins llavors comandats per la Generalitat, passen a dependre del govern de la República. Tot plegat és «la evidencia del fracaso de la Generalitat de Catalunya en el control del orden interno», ahora que representa la fi del somni federal.¹⁸²⁸

Paul Preston també és contundent en aquest punt. Porta la intervenció del govern de la República fins abans dels Fets de Maig, que serien la resposta violenta de CNT i POUM per expressar la seva negativa a perdre el control sobre les col·lectivitzacions agràries i industrials. I ho relaciona, a més, amb el context internacional, que ens porta a la política exterior de la URSS, estat bel·ligerant en la guerra d'Espanya, i a una explicació del desenllaç d'aquesta mateixa guerra. Un context crític per a la República en el qual sembla del tot inconvenient l'existència d'un govern interior amb prou autonomia i força suficient per contradir unes ordres que es volen centralitzades, a l'estil del que Franco pot manar fer en zona rebel. Vegem tot això i per què es justifica que el govern passi per sobre de tot i de tothom, també per damunt de la Generalitat, en una estratègia més àmplia i que no sembla encaminada a minar l'autonomia catalana com un objectiu en si mateix.¹⁸²⁹

En aquesta mateixa corrent interpretativa, el president Azaña va més enllà i fa un anàlisi desolador dels republicans catalans en temps de guerra, res a veure amb el que n'havia dit en temps de pau. Quan veu la Barcelona revolucionària sota el control de la CNT-FAI, ja que Azaña es trasllada a

---

1827 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 32.

1828 José Luis MARTÍN: «Evolución...». I «La rebelión...». A: Ángel VIÑAS (ed): *En el combate...*, p. 292, 309-311.

1829 Paul PRESTON: «Llums i ombres a «Homenatge a Catalunya»», *Segle XX. Revista catalana d'història*, 10 (2017), 1-29.

Barcelona abans que ho faci el govern de la República, el cap d'estat interpreta que Companys ha deixat que es trepitgés l'autoritat del govern de la Generalitat, una institució republicana. També lamenta la insolència dels separatistes catalans, que s'esplaien a gust aprofitant l'avinentsa. Sigui com sigui, Azaña no sembla el mateix.¹⁸³⁰

Passats els Fets de Maig, la política catalana i la vida de la Generalitat segueixen. Vençuda la CNT i havent-li fet pagar els plats trencats al POUM, la rivalitat política s'estableix entre ERC i PSUC. El partit del president Companys ha vençut a la CNT i torna a fer el mateix amb el PSUC. Esquerra veu en el PSUC «un antagonista bel·ligerant». Sovint es diu que va guanyar el PSUC, cosa que Martín Ramos desmenteix. Amb la victòria de la via reformista de ERC, aquesta evita que el PSUC dugui a la pràctica el seu model revolucionari.¹⁸³¹

Aquest historiador català confirma, no obstant, el reforçament del poder de la República a costa de la Generalitat. Després dels Fets de Maig, ERC vol recuperar competències perdudes, que anaven més enllà de les estatutàries, però la República les manté fins al final de la guerra. Inclouen la censura de premsa, que afecta el diari de partit d'Esquerra, *La Humanitat*. Totes les disposicions legals de la Generalitat queden en suspens. La República control l'expedició de passaports, que la Generalitat havia atorgat tan generosament a religiosos i dretans que fan la guerra amb Franco. La Generalitat esperava una intervenció temporal de la República a Catalunya, però Negrín i Azaña la volen – i la fan- indefinida. Azaña aplaudeix el control de la República sobre les competències de la Generalitat i deixa entendre que algunes mai no les hauria hagut de tenir, com l'ordre públic. Heus aquí el final de l'entesa republicana.

Però encara n'hi ha més. Tot i que la intervenció de la República a Catalunya es produeix a causa dels Fets de Maig, el trasllat del govern de la República a Barcelona no s'esdevé fins a l'octubre de 1937. Però un decret de la República de 4 de maig és el que li permet intervenir a Catalunya. Un decret de 13 de novembre és el que trasllada les competències d'ordre públic a la República amb caràcter indefinit. La Generalitat no pot dur res a la pràctica perquè no disposa de força coercitiva. En el nou pols en la vida política catalana, al marge de la divergència de criteri amb el govern Negrín, ERC es queixa de les competències perdudes, però el PSUC no ho fa. Em pregunto si actua així perquè, controlant el govern de la República a través del PCE, els comunistes no tenen cap interès a haver de pugnar amb ERC per controlar un govern de la Generalitat que ha quedat supeditat al primer.

Els problemes de metonímia en política catalana, continuen:

1830 Manuel AZAÑA: *La velada de Benicarló*.

1831 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 39.

«Esquerra es va reivindicar com la força representativa genuïna de la democràcia catalana. Ho va fer amb un sentit d'exclusivitat que defensaria també en l'àmbit de les relacions entre Catalunya i la República, tot considerant-se l'únic representant legítim de tot el país; la seva confusió entre el que eren les posicions d'Esquerra i les posicions de la Generalitat o els interessos de Catalunya va ser constant».¹⁸³²

Certament, el poder polític de la Generalitat és menor, en comparació al període comprès entre juliol de 1936 i maig de 1937, però encara queden competències per gestionar. El juliol de 1936 el preu dels lloguers es rebaixa un 50% per una mesura del govern de la República superadora de la rebaixa decretada per la Generalitat. Durant la guerra segueix la controvèrsia entre actors polítics d'esquerres. Com en el moment de la proclamació de la República, ERC no vol sentir parlar d'abolir la propietat privada perquè perjudicaria sectors socials que informen el seu suport electoral, el PSUC proposa una reforma en determinats supòsits i la CNT demana l'abolició del dret de propietat. Esquerra

«estava disposada a reconèixer una nova relació entre propietari i llogater, però no a reconèixer que l'habitatge deixés de ser una propietat privada lucrativa. Això era coherent amb la seva ideologia i la seva base social. El bloc propietari que s'havia anat configurant des de la segona meitat del segle XIX estava integrat en part important per sectors de classes mitjanes, professionals liberals, rendistes [...]. El negoci del lloguer era un negoci estès entre la burgesia catalana i, en sentit més ampli, les classes mitjanes».¹⁸³³

7.5. Els comitès per la pau: la veritable tercera Catalunya?.

Els anomenats comitès per la pau són la realitat que més s'adequa a la tercera Catalunya que crea Hilari Ragner. Elaborem aquest apartat a partir del primer dels comitès per la pau, punt d'origen dels següents, a partir del butlletí que publica el comitè, font primària o d'arxiu que hem pogut consultar al monestir de Montserrat gràcies a l'amabilitat d'Hilari Ragner, que ens en va facilitar l'accés. Com hem indicat, Joan B. Roca Caball és el director d'aquesta publicació, *La Paix Civile*, editada en francès perquè el comitè s'ubica a la capital de França, en no poder actuar en cap de les dues Espanyes en guerra, en les quals la seva activitat hauria estat perseguida per derrotisme i el butlletí i el comitè tot hauria estat clausurat per les autoritats corresponents. Roca Caball, integrant del grup d'estudi de la tercera Catalunya, és el vicepresident de l'entitat.

D'altra banda, el francès és aleshores l'idioma estranger més conegut per la intel·lectualitat i les classes dirigents espanyoles. Fenomen paral·lel al fet que França no estigui lluny de la primera potència mundial, la Gran Bretanya, ambdues amb llur respectiu imperi colonial. La qual cosa, combinada amb la inexistència d'una superpotència com ho seran els Estats Units després de la

---

1832 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 154-155.

1833 José Luis MARTÍN RAMOS: *Territori capital...*, p. 214.

Segona Guerra Mundial, fa que el francès tingui aleshores molta presència en la política internacional.

Explica Juan Avilés:

«[Jacques] Maritain, que era el más destacado pensador católico de Francia y trataba de elaborar una fundamentación cristiana de la democracia, fue también el redactor del manifiesto fundacional del Comité por la Paz Civil y Religiosa en España, organización cuyo objetivo era poner fin a la guerra por la mediación y, en caso de que hubiera un vencedor, evitar que exterminase al adversario. En julio, Maritain trató con más amplitud el tema en el prefacio al libro del jurista católico español Alfredo Mendizábal, *Aux origines d'une tragedie*, en el cual admitió la legitimidad de que un católico optara por la República, alabó explícitamente la lucha heroica de los vascos y sobre todo criticó la pretensión de considerar a la guerra civil española como una cruzada».¹⁸³⁴

El president del comitè és Alfredo Mendizábal, catedràtic de dret a la Universitat d'Oviedo que va ser desposseït de la seva càtedra tant per republicans, si situem la CNT en aquesta Espanya, com per franquistes i que ja havia estat a punt de perdre la vida en mans dels confederals durant la insurrecció d'Astúries d'octubre de 1934. El professor Mendizábal ens explica aquesta peripècia, així com aporta una explicació als motius que van provocar la guerra d'Espanya, en un llibre del qual creiem convenient explicar-ne quelcom, cosa que passem a fer a continuació. Després ens referirem al butlletí del comitè que va presidir. Un llibre que titula *Aux origines d'une tragédie*, inicialment publicat en francès. Com abans hem parlat breument de Jacques Maritain quan hem tractat el pensament polític de Carles Cardó, ara també creiem convenient parlar del llibre de Mendizábal, més encara si considerem el poc interès que generalment ha tingut a partir de la publicació tardana de la seva traducció al castellà. Malgrat que el llibre s'edita tres vegades durant la guerra, mai no s'edita en castellà pel desinterès dels dos bàndols bel·ligerants en la publicació, així com tampoc s'edita mai en vida de l'autor.

Per tal de situar-lo políticament, Mendizábal és una *rara avis*:

«Alfredo Mendizábal perteneció al grupo de esos intelectuales, católicos fervientes, pero también republicanos y demócratas convencidos que militaron contra la Dictadura en pro de una República moderada [...] a pesar de su acción política, nunca consiguieron formar un grupo o partido con base suficiente para influir sobre la marcha del país».¹⁸³⁵

Aux origines d'une tragédie es publica entre setembre i octubre de 1937, quan els comitès creien possible aturar la guerra. El llibre posa republicans i franquistes al mateix sac i explica el procés de radicalització que porta a la guerra. Posat en correlació amb la negativa del cardenal Vidal a firmar la famosa carta col·lectiva que justifica la guerra mostrant-la com a *cruzada*, el llibre «era una manera de recordar a los lectores que la Iglesia y los católicos españoles no formaban un bloque

---

1834 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 124-125.

1835 Xavier ITURRALDE: «Introducción»: A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, XIX.

homogèneo profranquista y antirrepublicano y que la cruzada contra el comunismo no era más que una falacia».¹⁸³⁶

Els catòlics francesos prenen partit majoritàriament per Franco, però els intel·lectuals francesos catòlics prenen partit per la República. A més del comitè francès, compten amb les publicacions *Esprit*, òrgan de «la izquierda católica» francesa, i *Sept*, setmanari dominic. Les pressions dels catòlics espanyols, franquistes, sobre el general de l'orde provoca el tancament del segon setmanari, que reapareix «bajo control laico» com a *Témps Present* i amb la col·laboració de Maritain. De fet, és el mateix Vaticà qui dóna l'ordre de tancar *Sept*, on escriuen Maritain o Mendizábal.¹⁸³⁷

Sobre la revista *Esprit*, apareix a partir d'un article fundacional d'Emmanuel Mounier en el qual «Mounier esbozaba las líneas de un nuevo catolicismo, en ruptura con una Iglesia alejada del pueblo y comprometida con un liberalismo burgués reaccionario y corrupto. Mounier y los amigos de *Esprit* pretendían encontrar una tercera vía entre el liberalismo, en el que la persona quedaba reducida al individuo egoísta, y los totalitarismos fascista y comunista, que privaban a la persona de su libertad».¹⁸³⁸

El comitè espanyol inicia les seves activitats amb la publicació del manifest *Un appel espagnol*, publicat el maig de 1937, firmat per Mendizábal, Roca Caball, Víctor Montserrat (pseudònim de Josep M. Tarragó) i el pintor Ricardo Marín. Reproduït a l'annex. El comitè considera que la gran majoria del poble espanyol és partidària de la pau. Vol que la comunitat internacional actuï per buscar la pau, no per fer la guerra, que veu com l'antesala d'una guerra d'abast més ampli que acabarà esdevenint la Segona Guerra Mundial. Com hem vist en Jacques Maritain, Mendizábal creu que el comunisme es basa en el cristianisme. Vegem un fragment que fa referència, també, al paper que Mendizábal efectua durant els Fets d'Octubre a Astúrias, durant els quals està a punt de ser assassinat, però acaba parlant civilitzadament amb els insurrectes:

«Como católico personalista, Mendizábal entiende las reivindicaciones del pueblo y piensa que campesinos y obreros merecen ser tratados mejor. Pero el pueblo de Mendizábal no es el pueblo del marxismo que carece de dimensión espiritual. La experiencia de fraternización con unos combatientes comunistas vivida durante la revolución asturiana es, para él, la prueba de que los comunistas sinceros albergan en su corazón, aunque sea de modo inconsciente, valores auténticamente cristianos».¹⁸³⁹

La conclusió del llibre és anàloga a la dels comitès per la pau:

«Mendizábal no traiciona su conciencia, no se deja cegar por la pasión, no transige con la sangrienta realidad. La bandera que iza al final de su libro es la de la paz por reconciliación en lugar de la victoria aplastante. [...] Aunque se crea poder discutir su interpretación de los hechos o sacar de ellos otras conclusiones, sin embargo, no se podrá sino reconocer la serena imparcialidad de sus juicios, rendir homenaje a la pureza y a la elevación del ideal para el que, en cuanto católico preocupado por su misión mediadora, testimonia: no la exterminación mutua, sino la reconciliación. Por

1836 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLABA: *Los orígenes...*, LCI.

1837 Juan AVILÉS: *Pasión y farsa...*, p. 125.

1838 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLABA: *Los orígenes...*, XXV.

1839 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, XCV.

eso la obra de Mendizábal es una enseñanza y un ejemplo no sólo para los católicos de España, sino para los de Francia y de todos los países. [...] El prefacio de Maritain es una admirable lección de humanidad y una crítica perfecta de la política que tiende a sustraerse a la dignidad y a los derechos de la persona humana».¹⁸⁴⁰

Al prefaci del llibre de Mendizábal, Jacques Maritain assenyala que qualsevol observador atent podia veure el distanciament del poble espanyol respecte de l'Església ateses desigualtats tan exagerades entre classes socials que fan viure les classes populars en unes condicions de vida molt pitjors que en altres països. Per a Maritain, que en culpabilitza tant les esquerres com les dretes, la divisió d'Espanya en dos bàndols és anterior a la guerra. Només elogia Euskadi perquè l'Església està amb el poble, el catolicisme social hi és ben present i el sindicalisme cristià ha guanyat el pols a l'extrema esquerra. En un fragment reproduït a l'annex, Maritain admet la invocació a la guerra santa o *crusada* per a les guerres medievals, però no per a justificar la guerra d'Espanya. La guerra pot fer-se en nom de l'ordre social o de la nació, ja de per si terrible i pagana, però mai en nom de Déu perquè la voluntat divina és fer la pau, no la guerra. Per això, qualificar la guerra d'Espanya de *crusada* és pecat. Maritain cita l'evangeli: «El Hijo del hombre no ha venido para perder vidas humanas, sino para salvarlas».¹⁸⁴¹

Maritain proposa una tercera solució respectuosa amb la dignitat humana. Si es produeix una mediació internacional, ha de respectar la independència d'Espanya i la voluntat dels espanyols de decidir lliurement el seu futur. Els països estrangers han d'abstenir-se d'intervenir en la guerra, si no és per forçar aquesta mediació. Les responsabilitats de la guerra són compartides entre l'esquerra i la dreta, entre republicans i franquistes, però només aquesta última és la desencadenant i causa última de la guerra. A diferència de la propaganda camboniana, que l'elogia, qualifica explícitament el bàndol rebel de dictadura. Per a Maritain, «la guerra civil es en sí un medio malo, hay que hacer todo para evitarla y, cuando ha estallado, para ponerle un término cuanto antes en condiciones justas y humanas». Per la qual cosa proposa aquesta tercera via, recordant que «No tomar partido por Salamanca no es tomar partido por Valencia».¹⁸⁴²

Mendizábal analitza la història recent d'Espanya, passant per la Monarquia i la República en temps de pau, abans d'anar a raure a la guerra, per tal de buscar les causes de la mateixa. En el seu anàlisi, compara la revolució de 1936 amb els Fets d'Octubre de 1934. Aposta per la justícia social, però no per la revolució. Per a Mendizábal, partidari de la doctrina social de l'Església, cal aplicar

«una política fundada en los principios de justicia y en el espíritu de caridad cristiana, a fin de salvar la sociedad y preocuparse más que antes del destino de los obreros. Desarmar la revolución no significa sólo contener su explosión

---

1840 Joan B. ROCA CABALL: *La Paix Civile* 1-1938. A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los...*, XCIV -XCVII.

1841 Lluç, IX, 54-56. Jacques MARITAIN: «Prefacio». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los...*, p. 11-25.

1842 Jacques MARITAIN: «Prefacio». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 35.

por la fuerza, sino hacerla imposible en los corazones. Desarmar la revolución es, más que hacerla imposible, hacerla impensable».¹⁸⁴³

Els esclats revolucionaris com el de 1934 i el de 1936 són obra de les esquerres. Però cal atribuir responsabilitats no només a qui desencadena accions calamitoses, sinó també a les classes dirigents per l'egoisme llur, per no haver mirat pel bé de les classes populars i haver-les abocat a la revolta. Per a Mendizábal, cal alliberar la societat espanyola del comunisme, però també de les injustícies generades pel capitalisme, satisfent una part de les reivindicacions obreres sense prometre quimeres. Mendizábal considera que l'ordre i la pau només són possibles quan es funden sobre la justícia social, en una afirmació gairebé calcada al Carles Cardó dels pòrtics de *La Paraula Cristiana*. Per tal d'aplicar la doctrina social de l'Església, calia un partit democristià de masses, que Mendizábal no veu en la CEDA, però sí en la Dreta Liberal Republicana del president Alcalá-Zamora. Un partit massa petit per a dur a terme una obra legislativa en matèria social de tan gran envergadura. Per a Mendizábal, els Fets d'Octubre són un precedent clar de la guerra, com veiem en un fragment reproduït a l'annex.¹⁸⁴⁴

En un altre fragment reproduït a l'annex, Mendizábal conclou el llibre amb una crida a la reconciliació i contra una guerra que qualifica de guerra total, causa de la repressió republicana i que les dretes han començat. Mendizábal i els altres homes de la tercera Espanya son «numerosos españoles con las manos limpias de sangre» que treballen per la pau perquè l'entenen com un deure moral. Interpretant el sentir del país ibèric i utilitzant un concepte rousseaunià que no cita, creu que aquesta voluntat general demana reconciliació, no fer la guerra.¹⁸⁴⁵

Allò que diferencia el comitè dels països bel·ligerants és que, mentre aquests últims lluiten per guanyar la guerra i imposar la seva versió d'Espanya i d'acord amb la del bàndol al qual recolzen militarment, el comitè lluita contra la guerra mateixa i a favor d'una pau immediata. Com a qüestió fonamental, manté un enfocament equidistant i proclama la necessitat d'una Espanya de postguerra sense vencedors ni vençuts perquè parteix de la convicció que la pau no serà possible en cas de victòria d'un dels dos bàndols enfrontats. Alhora, i com reflecteix el manifest, el comitè parteix de la convicció que la majoria dels espanyols son contraris a la guerra, però que en un i altre bàndol el poder recau en elements bel·ligerants. El comitè és un intent de donar veu, de servir com a altaveu als espanyols partidaris de la pau. El manifest critica tant les víctimes dels combats com la violència a les dues rereguardes.

Immediatament després del manifest, se'n publica un altre, *Un appel français*, firmat per catòlics francesos com Maritain o el bisbe auxiliar de París. Com en el cas anterior, el manifest esdevé la

---

1843 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 163.

1844 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 163, 174.

1845 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 205.

primera actuació del comitè, en aquest cas el comitè francès per la pau civil i religiosa. Maritain defensa un catolicisme renovat i obert que contrasta amb el catolicisme tradicional de l'Església espanyola. Creu que el cop d'estat no està justificat i que la guerra resultant del fracàs del mateix no pot qualificar-se de *crusada* perquè té el seu origen en la qüestió social, no en conflictes religiosos. «Per tant, el sollevament no tenia justificació moral, de la mateixa manera que la religió no podia emparar-se en la violència».¹⁸⁴⁶

Del comitè espanyol sorgeixen comitès anàlegs a França, Gran Bretanya i Suïssa. Dom Sturzo és el president del comitè britànic. En la correspondència creuada d'exili entre Ramon Sugranyes de Franch i Carles Cardó, el primer d'ells ens resumeix el pensament polític de Sturzo en una carta que aquest li va trametre, i que dibuixa clarament una tercera Espanya de postguerra governada pels catòlics que no ha pres partit durant la guerra. Sturzo

«no creu que la victòria d'una part o l'altra puguin portar la pau i fer superar la crisi actual. Massa misèries, massa discòrdia, massa divisions, massa odis. L'Església d'Espanya, que hauria pogut fer obra de pau, ha declarat en canvi una Croada o Guerra Santa al costat de tots aquells qui en el fons són responsables de l'abandonament de les classes obreres en mans subversives, per l'incompliment del programa social de les Encíclics. El fons de la guerra civil és social, no religiós. Ara bé, a la fi de la guerra qui serà capaç d'estructurar el país? Ell creu que potser només els catòlics que hagin restat fora del conflicte podran fer obra de pacificació. Els catòlics no haurien d'ésser ni amb uns ni amb altres».¹⁸⁴⁷

Hilari Ragner valora l'acció dels comitès per la pau:

«contrariaba mucho a Franco, que se presentaba ante la opinión internacional como el defensor de la Iglesia, la crítica que le hacía un vasto sector del catolicismo europeo más avanzado. Estos católicos condenaban los asesinatos de sacerdotes cometidos en la zona republicana, pero también los de obreros o campesinos en la otra, y rechazaban el título de cruzada o guerra santa».¹⁸⁴⁸

Tot i que la intenció primordial dels comitès per la pau és aquesta, aturar la guerra, també fan esforços per a tasques humanitàries:

«El objetivo principal de los Comités era el restablecimiento de la paz en España; sin embargo, también respondían a la urgente necesidad de ayudar a quienes sufrían la guerra: los Comités obraron en el plano humanitario para ayudar a los refugiados, favorecieron en canje de prisioneros e intervinieron para impedir ejecuciones capitales».¹⁸⁴⁹

El setembre de 1937 els comitès espanyol i francès envien un missatge al president del Comitè de no-intervenció, Lord Plymouth. Demanen la reconciliació d'Espanya sota vigilància internacional i la fi de la guerra, convertint la no-intervenció en una entitat medidora en favor de la pau que es presenti com a màxim garant de la pau a tota Europa. Firmen el missatge Mendizábal, Roca Caball i Víctor Montserrat (Josep M. Tarragó), en nom del comitè espanyol. Per la seva part, Jacques

---

1846 Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 234.

1847 Carta de Sugranyes a Cardó 22-2-1937. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 57.

1848 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 151.

1849 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, LXXIX.

Maritain és un dels firmants del comitè francès per la pau civil i religiosa a Espanya. Passem a comentar-ne quelcom.¹⁸⁵⁰

Els comitès creats a França i Anglaterra recolzen la crida del comitè espanyol, que reclama la pau a Espanya com la tasca més urgent. El manifest demana un nou esforç per a posar fi als combats i explorar les possibilitats de conciliació. Cadascun dels dos bàndols antagònics és contrari a tot intent de mediació perquè acceptar-la seria una demostració de feblesa. Una intervenció de la comunitat internacional en favor de la pau evitaria aquesta interpretació. En cas contrari, cadascun dels dos bàndols continuarà lluitant fins al final, per por a ser exterminat pel guanyador. Aquesta por explica un dels principals postulats dels comitès per la pau, de la tercera Catalunya i de la tercera Espanya, ja que tots aquests pacifistes aposten no per una pau que atorgui la victòria a un dels dos bàndols, sinó per una pau sense vencedors ni vençuts. Ho proposen per tal que aquestes temences de venjança de vencedors sobre vençuts no puguin ser duta a terme.¹⁸⁵¹

La mediació ha de respectar la sobirania i la integritat territorial d'Espanya, així com garantir que el futur del país ibèric sigui una lliure decisió del poble espanyol. Si no es posa fi immediatament a la guerra d'Espanya, aquesta pot complicar-se en una guerra d'abast europeu. És l'hora «de transformar la no-intervenció en una intervenció mediatadora per la pau a Espanya» que serà la millor garantia de la pau a Europa. Els comitès parlen en nom del poble espanyol, suposant que aquest és molt majoritàriament pacifista i perquè les opinions partidàries de la pau no troben altaveu en cap dels dos bàndols. Com que aquesta majoria pacifista que pressuposen no es pot exclamar, els comitès ho fan per ella, abans la guerra no comporti «la ruïna total de la seva pàtria».¹⁸⁵²

El desembre de 1937 es publica el primer número del butlletí mensual del comitè espanyol, *La Paix Civile*. Escrit en francès perquè s'adreça a la comunitat internacional, que aleshores encara sabia parlar una llengua que no fos l'anglès, però també accepta escrits en castellà, català i euskera. El plurilingüisme del comitè espanyol contrasta fortament amb la persecució del català a l'Espanya nacionalista del general Franco. Només se'n publiquen vuit números, per falta de diners. En aquest primer número apareixen els dos manifestos que han donat lloc als sengles comitès: *Un appel espagnol* i *un appel français*. La declaració de la primera plana del primer número de la publicació finalitza dient això: «Per la Veritat, per sobre de tot partidisme; per la Justícia, per sobre de tot compromís; i per la Pau al servei del poble espanyol tot».¹⁸⁵³

El butlletí es declara pacifista i contrari al bel·licisme, que atribueix als dos extremismes: nazis i soviètics. Hitler, idolatrat en mass media germànics, i Stalin, idolatrat al Pravda, són «mites

---

1850 Missatge adreçat a Lord Plymouth. A: *La Paix Civile* 12-1937.

1851 Ídem.

1852 Ídem.

1853 Ídem.

moderns». Perquè no hi hagi més víctimes, el butlletí demana treballar per la pau, assenyalant «El camí de la pau necessària». Lamenta el fracàs de la temptativa de mediació anglofrancesa proposada el 4 de desembre de 1936. En aquest primer número hi apareix l'*Oda a Espanya* de Joan Maragall, traduïda al francès per Roca Caball.¹⁸⁵⁴

El segon número es publica el gener de 1937 i continua plantejant la dicotomia entre guerra o mediació per aturar-la. Com en el primer número, critiquen la bel·ligerència dels alemanys i la seva propaganda de guerra, en el que qualifiquen de «textos bàrbars», amb totes les connotacions negatives que aquest concepte originari de la Grècia clàssic podia tenir aleshores – i encara ara- en un país que toca a l'àmbit mediterrani i que, per tant, va ser romanitzat. El butlletí cita aquells «que treballen per la pau», entre ells Alcalá-Zamora, primer president de la República Espanyola, i que actuaria per aturar la guerra des de les primeres setmanes del conflicte. El butlletí, que es declara contrari a tot i tothom que vulgui prosseguir els combats i exalta aquells que volen posar fi a la guerra d'Espanya, es posiciona contra la intromissió estrangera en els afers interns espanyols, en el sentit que allò que hauria de ser una guerra civil s'ha convertit en una guerra internacional. El butlletí anomena «westfalització» aquesta intromissió.¹⁸⁵⁵

Aquest segon número del butlletí mensual critica l'himne dels *legionarios* perquè «la Pau», sempre en majúscula, «és un deure». No content amb aturar la guerra d'Espanya, demana la pau al món, és a dir, que aquella guerra localitzada ni cap altre element geopolític no degeneri en una guerra general. Mendizábal, president del comitè, hi publica dos articles. De fet, la firma del president s'hi deixa veure, en aquest i en altres números, mentre que la de Roca Caball és més cara de veure. No ens ha d'estranyar, ja que és el director de la publicació i, per tant, l'editor de la mateixa. Mentre la propaganda catòlica molt majoritàriament passa per alt els bombardejos de l'aviació al servei de Franco sobre la població civil o no combatent republicana, *La Paix Civile* dóna veu a una víctima d'aquests bombardeigs.¹⁸⁵⁶

El butlletí fa context, i aquest és esgarrifós per a tothom que no sigui amant de la guerra: 1935 inici de la guerra a Etiòpia, entre aquesta colònia i Itàlia, de la qual tant *La Humanitat* com *El Matí* se'n fan ressò durant el 1936, sempre prenent partit per la pau; 1936 inici de la guerra d'Espanya; 1937 inici de la guerra a Xina entre aleshores un gegant pobre asiàtic i l'Imperi Japonès, la principal potència regional. El butlletí es pregunta què depararà el 1939. En aquest segon número del butlletí, Roca Caball publica un article sobre el llibre de Mendizábal, *Aux origines d'une tragédie*.¹⁸⁵⁷

1854 Ídem.

1855 *La Paix Civile* 1-1938.

1856 Ídem.

1857 Ídem.

El març de 1938 el comitè espanyol publica el tercer número de *La Paix Civile*. Terol, escenari de guerra i de canvi de mans, és la «imatge d'Espanya». Mendizábal parla del «sentit de la nostra acció», encaminada a buscar la pau. No descuida aportar informació dels bombardejos de l'aviació al servei de Franco sobre la població civil republicana. Luigi Sturzo forma part del comitè britànic per la pau civil i religiosa a Espanya, del qual en redacta el manifest fundacional, publicat l'11 de febrer de 1938. Dos dies més tard, envien un breu text al primer ministre britànic. Els signataris són personatges notoris: el president de la General Electric, John Maynard Keynes, l'arquebisbe de Canterbury, el president de Lloyds, entre altres. Dit altrament, la segona autoritat religiosa de l'Església anglicana, només per sota del rei, és partidària de la pau, com també qui serà el principal economista del capitalisme regulat de postguerra.¹⁸⁵⁸

El butlletí es fa ressò de les gestions del govern francès davant del Vaticà perquè pressioni el govern de Salamanca per tal que l'aviació franquista eviti els bombardejos sobre la població civil. Els comitès espanyol i francès emeten una protesta contra els bombardejos, un crim que cap raó estratègica no justifica. Per contra, el Duce sí que justifica aquesta pràctica de guerra per tal de desorganitzar l'enemic, dominar el cel i abatre la moral de la població. Així mateix, el govern de Franco anuncia la seva negativa a aturar aquests bombardejos sobre la rereguarda, sobre la població no combatent. Segons el butlletí del comitè espanyol, el poble espanyol no desitja la victòria d'un bàndol o un altre, sinó la pau. Es fa ressò d'un article de Dom Sturzo a la premsa anglesa en el qual aquest defensa que encara hi ha temps per a una reconciliació. Tanmateix, tot plegat és molt difícil, en part per culpa del «medievalisme psicològic» del general Franco.¹⁸⁵⁹

El maig de 1938 es publica el número quatre de *La Paix Civile* i el juny, el número cinc. Madariaga escriu al butlletí i fa una proposta que inclou mesures immediates. La pau que demana el comitè espanyol no descuida la qüestió social, atès que el rerefons de la guerra és social i no religiós, i demana una societat més justa. Es fa ressò d'un article de Jacques Maritain que defineix Carrasco Formiguera, recentment afusellat pel franquisme, com a home íntegre i respectat per tothom, així com que els rebels volen abolir l'autonomia catalana. Hi ha un comunicat conjunt dels comitès espanyol, francès i britànic i un article de Roca Caball sobre «L'organització de l'armistici». Els dos governs espanyols segueixen rebutjant tota mediació que condueixi a la pau. El comitè espanyol accepta en termes generals els punts de Negrín, que veuen com un programa de mínims en cas de reconciliació entre espanyols, però també veuen improbable que Franco accepti cap condició que no sigui la ratificació de la seva victòria.¹⁸⁶⁰

1858 *La Paix Civile* 3-1938.

1859 Ídem.

1860 *La Paix Civile* 5 i 6-1938.

El sisè número de *La Paix Civile* no apareix fins a l'octubre de 1938. Novament, hi ha un article de Mendizábal, així com un altre de Dom Sturzo a propòsit de la negativa de Franco a acceptar una mediació. Els tres comitès fan una nova crida per la pau. El butlletí qualifica els bombardejos franquistes sobre la rereguarda de «terrorisme aeri».¹⁸⁶¹

El novembre de 1938 apareix el setè número del butlletí. Víctor Montserrat (Josep M. Tarragó) hi publica un article titulat «L'entesa necessària». Alfredo Mendizábal, un altre titulat «Què entenem per pau religiosa a Espanya?». I Joan Baptista Roca Caball, un de titulat «L'autoritat i la llibertat a l'Espanya de postguerra». En deturem en aquest darrer article, en el qual Roca Caball sosté que el principal problema en l'Espanya de postguerra serà la continuïtat de la llibertat i la democràcia. En aquest sentit, és molt important remarcar que en tot moment està parlant de democràcia, deixant molt clar quin ha de ser el règim polític a l'Espanya de postguerra, a criteri del comitè espanyol. En aquest sentit, així com en l'acostament del doctor Negrín als postulats dels comitès per la pau per tal de basar-hi el seu programa de Tretze Punts, el posicionament del comitè ens sembla força proper a la República i molt allunyat del model autoritari que pressuposa el bàndol rebel. Malgrat això, el comitè no és la República, sinó el millor representant de la tercera Espanya. Caldria tornar a tenir una democràcia com a sistema de govern al país ibèric, en efecte, però no exactament com l'havia representat la Segona República en temps de pau.¹⁸⁶²

Seguidament, Roca Caball sosté la conveniència d'una autoritat enèrgica i constant, com a remei indispensable i sistema que ha de regir. Aquesta autoritat forta ha de ser garant d'un ordre social perfecte i un ordenament jurídic durador. És a dir, cal que el règim democràtic que ha de ser instaurat a Espanya durant la postguerra sigui un règim durador, a diferència del model de la Segona República, que a totes llums sembla un model finit per al comitè. Tots els interessos privats o particulars han de deixar pas a l'interès col·lectiu que representa l'oblit i la reparació dels greuges, per tal de restaurar les forces constructives del país. Es tracta de donar pas a una autoritat amb un mandat popular que respecti la llibertat i la dignitat de tota persona i garanteixi els drets i les llibertats individuals, com la llibertat de consciència i de pensament, sens perjudici de l'interès col·lectiu. Altre cop, doncs, trobem que el comitè ha sabut identificar quina és, al seu entendre, la voluntat general del poble espanyol i, per tant, del conjunt del país ibèric.¹⁸⁶³

Persistència en l'acció de govern, vigorosa energia del poder executiu i atenció escrupolosa en el manteniment de la disciplina social són les condicions exigibles i necessàries per a l'obra política de postguerra. Res de revolucions. En una manifestació de legalisme, però pensant en la nova legalitat que seria establerta a l'Espanya de postguerra, demana posar fi a les discòrdies partisans i dels

---

1861 *La Paix Civile* 10-1938

1862 Joan B. ROCA CABALL: «L'autoritat i la llibertat a l'Espanya de postguerra». A: *La Paix Civile* 11-1938.

1863 Ídem.

partits polítics, cosa que sembla adreçar-se als dos bàndols, i dur a terme una aplicació estricta de la nova llei. Aquesta demanda es concreta en la solidaritat efectiva de classes, de grups i de partits polítics i la suspensió provisional de tota activitat política, però sense que se'n beneficiï un partit únic com el que ja opera a l'Espanya de Franco perquè l'aplicació de la nova llei no admet privilegis ni excepcions, ni transformar l'arbitrarietat en legalitat.¹⁸⁶⁴

La nova autoritat neix de la voluntat popular, és a dir, la voluntat general rousseauiana al·ludida abans. O unió de forces polítiques amb organismes productius, aspira al bé comú i posseeix una veritable solidaritat patriòtica. Malgrat que Espanya ha de tornar a ser una democràcia, es tracta d'instaurar un règim autoritari amb una durada prèviament establerta. Serà més eficaç que un règim totalitari, en referència al feixisme, o una dictadura de classe, en referència al comunisme soviètic. És una definició que deixa el comunisme fora dels totalitarismes, que per a Roca Caball només ho són el feixisme italià i alemany, però no la URSS. Un ús del concepte durant la cronologia de la guerra d'Espanya que difereix del mateix concepte durant la Guerra Freda, quan hom fa entrar en els totalitarismes el feixisme, però també el comunisme.¹⁸⁶⁵

Un poder ferm allunyat de tot sectarisme i respectuós amb la consciència de tots els ciutadans podrà reclamar el concurs i els sacrificis. La guerra en ella mateixa demana democràcia i una perfecta conciliació entre autoritat i llibertat. Les disputes ideològiques, les discòrdies partisans i les ferides profundes que la guerra, l'odi i la ignorància han infringit als ciutadans requereixen un ambient de calma, de camaraderia i caritat que permetin, si no oblidar-les, almenys cicatritzar-les ràpidament. En definitiva, cal un govern sense influències de classe ni partidistes i no es pot obtenir si hi ha violència, imposicions o dogmatismes. Un règim així només es pot obtenir per via democràtica, insistint a entendre'l com a conciliació entre llibertat i autoritat. I finalment explica com arribarem, de nou, a un model democràtic, previ pas per aquest govern autoritari. Es tracta d'un període de reconstrucció del país i de normalització de l'aparell estatal, per tal de donar pas després a eleccions lliures amb pluralitat de partits polítics.¹⁸⁶⁶

Aquest número set de *La Paix Civile* també toca altres temes. Novament, es pregunta: mediació a Espanya o guerra d'extermini? Es declara a favor del canje de presoners. Com els sectors catòlics franquistes, mostra preocupació perquè l'hegemonia a la nova Espanya pugui recaure en Falange, el partit feixista espanyol, que entén com un «risc» perquè resta importància política al catolicisme. A més del generós article referit, Roca Caball n'escriu un de breu en què critica els bombardejos sobre la població civil i demana preservar la humanitat dels horrors de la guerra.¹⁸⁶⁷

1864 Ídem.

1865 Ídem.

1866 Ídem.

1867 *La Paix Civile* 11-1938.

El comitè espanyol aconsegueix en el XXXII Congrés Internacional de la Pau, celebrat a París del 24 al 29 d'agost de 1937, aprovar una resolució en contra de la política de no-intervenció perquè deixa el curs de la guerra en mans de potències bel·ligerants, que no respecten l'acord no deixar el conflicte com un afer intern espanyol.

Mentrestant, els lligaires de tots els temps segueixen fent la seva, tot donant suport a Franco. Formen part dels sectors catòlics espanyols i estrangers que critiquen els textos i l'acció dels comitès per la pau perquè creuen que els catòlics han de lluitar en el bàndol franquista. Així, el desembre de 1937 la revista *Occident*, finançada per Francesc Cambó i dirigida per Joan Estelrich, publica un manifest a favor de l'Espanya nacional. En sentit contrari, el gener de 1938 el primer president de la República, Alcalá-Zamora, s'uneix al comitè espanyol.

A la primavera de 1938 Jacques Maritain publica una carta a l'influent diari britànic *The Times*, que té força repercussió. Per bé i per mal. Maritain demana una mediació imposada per França i Gran Bretanya. Argumenta que «la mediació no sols era necessària per aturar la tragèdia que significava el conflicte espanyol, sinó també per a la seguretat europea». En aquest sentit, si bé per al govern britànic la millor manera de garantir la seguretat europea era aïllant la guerra d'Espanya per evitar que afecti altres països, per al pensador humanista cristià era aturant aquella guerra. Maritain també «al·ludeix al poder espiritual del Papa, perquè s'impliqués més directament a fer» possible la pau. No seria possible perquè «el Vaticà a principis d'aquell any havia reconegut *de iure*, plenament, el govern de Burgos».¹⁸⁶⁸

La carta de Maritain, així com les accions dels comitès, molesten els franquistes catalans:

«Per al franquisme, l'existència de sectors catòlics que no acceptaven les raons que donava per justificar la guerra va crear-li greus problemes i hi solia reaccionar amb agressivitat. La carta de J. Maritain va ser objecte de duríssimes i grosseres crítiques de R. Serrano Sunyer, llavors una de les persones més influents del règim franquista. La revista *Occident*, publicada a París i dirigida per Joan Estelrich, també la va criticar, encara que no amb tanta contundència, però al cap de poc Estelrich va publicar *La persécution religieuse en Espagne*, un dels llibres més contraris a l'esperit d'aquells comitès».¹⁸⁶⁹

Entre el 30 d'abril i el dos de maig de 1938 els comitès espanyol, francès i britànic organitzen una conferència. Roca Caball hi presenta «La organización del armisticio», Sugranyes de Franch «Las tareas inmediatas de humanización (canje de prisioneros, asistencia y evacuación de civiles, etc)». En surt un avantprojecte, tramès als ministeris d'exterior francès i britànic, que «fue probablemente el único plan de armisticio concreto y preciso que existió». És un pla d'armistici de quinze punts reproduït a l'annex i que passem a comentar.¹⁸⁷⁰

1868 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 165-166.

1869 Gregori MIR: *Aturar la guerra...*, p. 167.

1870 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, LXVII.

El document estableix un únic govern d'Espanya, que no correspon ni al de Burgos/Salamanca ni al de València/Barcelona, assegura la integritat territorial del país ibèric, estableix una llei fonamental provisional a l'espera d'aprovar-se una nova Constitució a partir del referèndum nacional pertinent, assegura la llibertat de culte, l'ensenyament catòlic i el no catòlic i les llibertats bàsiques que no siguin lesives de la imatge de l'altra zona ni de les potències bel·ligerants, que deixarien de ser-ho perquè l'aprovació del text implica la fi de la guerra. Es garanteix la pluralitat de partits polítics i que Espanya no pugui caure en cap dels totalitarismes de dreta ni d'esquerra. El govern provisional establert segons aquest text tindria jurisdicció sobre les dues zones, mentre que els combatents estrangers serien evacuats d'Espanya. Tot i que el text proposa un armistici per un període temporal no especificat, la finalitat del mateix i del comitè tot és aturar la guerra. A tenor del text, l'Espanya de postguerra tindrà un model democràtic.¹⁸⁷¹

La treva proposada per als dies finals de 1938 és l'últim intent d'aturar la guerra. El 6 de febrer de 1939 Mendizábal, a través del lehendakari, envia una carta a Azaña demanant-li que reconegui la derrota de la República i que comenci negociacions de pau amb la mediació francobritànica. Azaña respon a Mendizábal i a Roca Caball l'11 de febrer des de París dient que hi està d'acord, però que molts altres no hi estan, tant espanyols com estrangers.¹⁸⁷²

En el seu conjunt, l'impacte dels Comitès per la pau és força reduït:

«Es evidente que desde el punto de vista estricto de los acontecimientos, los Comités no lograron influir en el transcurso de la guerra. Asimismo, sería demasiado decir que los Comités, siempre animados por su fe, salvaron el honor de la Iglesia en el contexto difícil de auge de los totalitarismos. Pensamos, sin embargo, que sería injusto considerar su actuación como la historia de un fracaso. Al no aceptar la posición de la Iglesia española y al luchar por la paz, quisieron ser la voz de tantos españoles amordazados que contra su voluntad fueron arrastrados por los engranajes de una violencia destructora que no pudieron detener».¹⁸⁷³

El dia 1 d'abril de 1939, acabats els combats el dia anterior, la guerra civil o guerra d'Espanya toca formalment a la seva fi amb la victòria franquista, i derrota incondicional de la República. Encara que durant la guerra, aquesta no s'ha pogut aturar i no s'ha passat a l'Espanya de postguerra a través de la negociació entre els dos bàndols enfrontats, el comitè edita encara un darrer número de *La Paix Civile*. Es tracta del vuitè i darrer número del butlletí, gairebé un número pòstum. En aquest exemplar, el comitè no amaga la realitat: la guerra s'ha acabat. Però queda fer la pau. Mendizábal escriu en contra de la Ley de Responsabilidades Políticas, totalment oposada a la reconciliació que el comitè demanava durant la guerra i ara demana per fer la pau. El comitè es desvincula tant de la

---

1871 Ídem.

1872 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, LXXVIII-LXXIX.

1873 Xavier ITURRALDE: «Introducción». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, LXXXV.

política del doctor Negrín com del lema falangista de «España una, grande y libre», deixant clar que en tot moment han representat la tercera Espanya.¹⁸⁷⁴

El comitè, a través del butlletí, fa un balanç extremadament negatiu de la guerra. Creu que no es pot justificar en cap cas. Dóna la xifra d'1,2M de morts, entre ells 750000 civils, 2M de ferits, empresonats, exiliats, fam, malaltia i misèria moral. Amb el general Franco, Espanya viu un règim de terror policial. Divisió en el si de les famílies, enemistat entre ciutadans i entre els pobles d'Espanya, la qual cosa denota una visió multinacional del país ibèric per part del comitè. Ruïna de particulars i del tresor nacional, domini complet estranger sobre un país devastat. Un panorama desolador que no agrada al comitè. Aquest també se situa contra el nacionalcatolicisme, fent referència a una pastoral de Gomà i una altra del bisbe d'Iruña. Per al comitè, no pot fer-se ús del catolicisme per a defensar el nacionalisme espanyol.¹⁸⁷⁵

Hilari Ragner valora positivament la tasca dels comitès per la pau:

«se aprecia el sentido cristiano y el mérito cívico de aquellos católicos que trabajaron por la paz no sólo militar sino también civil y la reconciliación. Se les tuvo entonces por traidores y se dijo que sólo buscaban favorecer a los rojos ahorrándoles una derrota estrepitosa, que se veía inminente. En realidad no era buena para nadie una victoria total, que dejaba las manos peligrosamente libres a los vencedores y, como suele acontecer en tales casos, con tendencia a prevalecer los más radicales o duros. Sin dividir España en dos, si se hubiera llegado a una paz negociada, o al menos a una rendición bajo ciertas condiciones humanitarias supervisadas por alguna entidad internacional, ni la represión contra los vencidos hubiera sido tan pavorosa ni, cuando pasados algunos decenios se quiso proceder a la reconciliación, hubieran sido tan difíciles de cicatrizar las heridas de la guerra».¹⁸⁷⁶

1874 *La Paix Civile* 4 i 5-1939.

1875 Ídem.

1876 Hilari RAGUER: *La pólvora y el incienso...*, p. 320.

Conclusions.

La **tercera Catalunya** és una invenció historiogràfica en el rerefons de la qual hi ha la defensa de l'Església, amb un paper tan difícil de justificar durant la guerra des d'una perspectiva democràtica pretèrita, i actual. Hi trobem homes d'Església, com Vidal Barraquer o Cardó, o laics que són sovint catòlics practicants. No hi trobem Companys, ateu, malgrat que participa en la tasca de salvadretans o evacuació de persones amenaçades en què també participen dos consellers de la Generalitat i que esdevé causa de la seva inclusió. Aquests consellers, Espanya i Gassol, són antics seminaristes que havien deixat els estudis religiosos. La tercera Catalunya és una cosa d'Església. La Segona República accentua la caiguda en picat de l'ascendència de l'Església sobre una societat catòlica en vies de laïcització, però no n'és la causa. Si els republicans arriben al poder és perquè troben per fi una fórmula electoral exitosa, ja que la seva presència en l'imaginari col·lectiu del país ibèric tenia certa tradició, enfrontada al catolicisme tradicionalment imperant.

Segons els postulats que teoritza Hilari Ragner, Lluís Companys hauria de formar part de la tercera Catalunya, per la diplomàcia paral·lela que busca una pau separada i per la tasca interna de salvar persones amenaçades a la rereguarda republicana. Malgrat que promou i fins i tot duu a terme personalment totes aquestes accions, fins ara no se l'ha considerat com a candidat a integrant de la tercera Catalunya. En canvi, i seguint el criteri de Preston, Manuel Azaña sí que ha estat inclòs a la tercera Espanya, en virtut d'unes declaracions públiques, però també d'una diplomàcia paral·lela semblant a la de Companys. Al nostre criteri, la inclusió de Manuel Azaña a la tercera Espanya i la de Lluís Companys a la tercera Catalunya, de la qual sostenim que forçosament ha de formar part per la seva implicació personal en la tasca d'evacuació de persones amenaçades que duu a terme la Generalitat i pel coneixement de la diplomàcia paral·lela catalana, així com una visita del propi Companys a l'estranger, invaliden els postulats de l'una i de l'altra.

Per definició, el president de la República no pot integrar la tercera Espanya, en tant que presideix una de les Espanyes en guerra, essent-ne el cap d'estat. Igualment succeeix en el cas de Lluís Companys, que presideix la Generalitat de Catalunya, una institució republicana. Es pot sostenir l'existència d'una tercera Espanya i d'una tercera Catalunya, necessàriament integrada en aquella. Però cal filar més prim i manllevar d'aquestes categories analítiques, en tant que invencions historiogràfiques, els punts que deixen Azaña i Companys dintre de les mateixes. Si la hipòtesi de l'existència de la tercera Espanya i la tercera Catalunya es formulés amb uns postulats que deixin Azaña i Companys fora de les mateixes, no hi tindríem cap objecció.

La combinació del concepte de tercera Catalunya amb la creença que la guerra, i tots els mals, vénen de fora ens porta a una visió elitista, exclouent, d'arrel vigatana i molt conservadora de la

societat catalana dels trenta. Un anàlisi possible de la història, però que no és gens inclusiu. Arribant a la conclusió interessada i prefabricada que el poble català és homogeni, catalanoparlant i pacífic i enfrontant-lo a uns *murcianos* castellanoparlants i que són la font de tots els problemes de la societat catalana, aquesta visió de la història ignora que bona part d'aquests suposats *murcianos* són catalans autòctons i catalanoparlants que militen a la poderosa CNT, que entenen com l'única manera de viure dignament i d'assolir una justícia social que els ha estat sistemàticament negada amb la Monarquia i que la República triga prou a poder-los-la oferir.

La tercera Catalunya i la tercera Espanya dibuixen una altra possibilitat per a aquells que van ser perseguits en zona republicana. Si bé anar cap a l'altre bàndol és una reacció humanament possible, erigir-se en representant d'una tercera via sense prendre partit per cap de les dues meitats del país bel·ligerants constitueix una proesa. La tercera Catalunya desmunta el mite lligaire del pacte amb Franco com l'única possibilitat per als catalans perseguits a la Catalunya republicana en temps de guerra. És clar que Franco va retornar – i ampliar- els béns terrenals de la burgesia fracassada i, en canvi, una tercera Catalunya no hauria estat tan favorable a la classe dirigent de la Catalunya de preguerra i de postguerra. Amb tot, una tercera solució difícilment hauria acceptat la continuïtat de les col·lectivitzacions i hauria fet possible el retorn de l'exili del 36.

La mitologia franquista, cosificada en el revisionisme historiogràfic i fins en el saber popular de capes importants d'una població sotmesa a sengles dictadures durant bona part del segle vint, parla de la guerra civil com a croada o *crusada*. La jerarquia eclesiàstica també l'en considera, a través de la famosa carta col·lectiva redactada pel cardenal Isidre Gomà i firmada per ell mateix i la resta dels metropolitans, a excepció del també català cardenal Francesc Vidal Barraquer i el basc Mateo Múgica. La croada és un argument justificatiu de la guerra i del cop d'estat de juliol de 1936 contra la legalitat democràtica vigent.

Per contra, els intel·lectuals catòlics europeus no alineats amb l'Espanya de Franco, a diferència dels catòlics europeus no intel·lectuals, denuncien la justificació de la guerra d'Espanya, així com la guerra mateixa. Jacques Maritain o Luigi Sturzo, entre altres figures destacades del catolicisme europeu més avançat, critiquen la violència a les dues rereguardes i dibuixen la possibilitat d'una Espanya de postguerra sense vencedors ni vençuts, en la qual els homes de la tercera Espanya de Preston i els catòlics espanyols no alineats amb cap dels dos bàndols haurien hagut de tenir un paper important.

Finalment, encara en la seva concepció de la guerra i en sintonia amb allò que el canonge Carles Cardó havia denunciat anys abans, la guerra no té un rerefons religiós, sinó social. Amb la sistemàtica negativa de la dreta espanyola a aplicar la doctrina social de l'Església en benefici dels més humils, aquests han passat als extremismes que estremeixen el món amb la violència de la

rereguarda republicana. Com ens recorda l'eclesiàstic Hilari Ragner cada vegada que en té ocasió, tant en la seva historiografia com en intervencions adreçades al públic en general, l'Església es va equivocar donant el seu suport a Franco i per això ha de demanar perdó les vegades que convingui. En correspondència amb el posicionament de Ragner crític envers la seva pròpia institució, així com a l'anàlisi de la UDC contemporani als fets, que compartim, Lluís Companys no va fer prou per aturar la repressió a la rereguarda.

Durant la guerra, **Claudi Ametlla** es converteix en un burgès pamfletari que comet la insensatesa de proposar al president Companys atacar la CNT-FAI amb la part de l'exèrcit fidel a la República. El president, amb bon criteri, no li fa cap cas. Mesos més tard, en la sessió parlamentària que serveix per allargar el mandat presidencial de Companys més enllà del termini previst i atesa la situació de guerra, la UDC li fa una proposta més sensata, en forma de queixa per no haver aturat la violència dels primers mesos de guerra. Creiem que són dues propostes ben diferents, la primera obrint una guerra dins de la guerra per tal de recuperar el control institucional de l'ordre públic, la segona lamentant no haver actuat per atenuar la violència. La primera era una quimera, la segona hauria estat possible i hauria evitat imatges esgarrifoses que no beneficien gens la projecció internacional de la República, malgrat que l'animadversió anglesa envers aquella Espanya democràtica i que porta l'imperi insular a no auxiliar-la sigui anterior a la guerra.

Podem dividir les anomenades **relacions Catalunya - Espanya** durant la contemporaneïtat en períodes de submissió i pacte. En cada moment històric hi ha una d'aquestes dues categories que preval. Circumscriu el debat en els anys de la Segona República, la meua tesi és que aquest marc de relacions clarament s'inclina cap al pacte en temps de pau i que esdevé certa submissió durant la guerra a partir del trasllat del govern central a Barcelona, quan entra en conflicte amb el govern de la Generalitat perquè reassumeix competències estatutàries. Amb tot, durant la Segona República es manifesta més entesa que conflicte, més pacte que submissió. El fet que un anàlisi del passat que trobi una entesa entre Catalunya i Espanya sigui avui políticament incorrecte o políticament inconvenient no implica que no estigui històricament ben fonamentat. Al capdavall, s'hauria de poder fer història sense fer política.

Enfront tant d'una Catalunya elitista i excloent com d'una Espanya monàrquica i intransigent, m'he trobat una altra realitat que es manifesta ben viva durant la Segona República Espanyola. Un règim polític on catalans i castellans liberals, demòcrates i republicans entenen que han de fer concessions mútues si l'objectiu no és allargar el conflicte identitari permanent, sinó tenir la voluntat política d'arribar a una entesa que les dues parts puguin acceptar i que sigui un pacte, no una imposició. Heus aquí l'entesa que trobo per al període 1931-1936, si exceptuem la insurrecció armada de la Generalitat el 1934 contra aquella mateixa Espanya que havia fet possible l'autonomia. Una entesa

la representació gràfica de la qual podria ser una imatge de portada d'un setmanari satíric republicà de llarga tradició i que durant els trenta està vinculat a Esquerra Republicana que fa aparèixer agermanades la bandera de Catalunya, la senyera, i la bandera d'aquella Espanya, la tricolor.

Arraconada la dreta castellana més trista i retrògrada i amb el catalanisme radical i intransigent perdent força i fins i tot sortint del partit català majoritari, aquesta entesa es manifesta prou bé en temps de pau. En aquesta línia, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 és un èxit col·lectiu d'aquella Catalunya i aquella Espanya republicanes, a partir de concessions recíproques i que porta a un estat de coses que aquests dos actors polítics complementaris podien acceptar perfectament. D'una banda, una Catalunya que havia fabricat la seva pròpia identitat nacional durant tot el segle XIX ara trobava també el reconeixement com a territori amb capacitat legislativa pròpia més enllà de la província des del punt de vista del dret públic i per primer cop des del fatídic Decret de Nova Planta (1716). La Generalitat republicana no és la Mancomunitat. De l'altra, Espanya obtenia el suport d'una regió potencialment separatista, així com la possibilitat que partits d'àmbit català entrin al govern de la nació, com s'esdevé amb Esquerra Republicana i Acció Catalana.

La nova Espanya amiga de les perifèries i la Catalunya pactista que per fi podia ser determinant a l'hora de construir el marc polític espanyol construeixen un règim que, en poc temps, podia portar a un model federal del país, sempre en el marc d'una República que entenien perenne i on l'antiga dinastia no hauria de governar-hi mai més. Manuel Azaña, l'home fort del règim i l'últim cap d'estat que no és ni un dictador ni un Borbó, i Lluís Companys, president de la Generalitat republicana, representen aquella entesa, truncada per culpa de les circumstàncies d'una guerra sobrevinguda i que la derrota i la mort sobtada dels dos dirigents va impedir recuperar.

La deriva nacionalista de la història de Catalunya es pot equiparar al relat dominant d'altres **històries nacionals**. Si ens fixem en el relat museístic de França, hi trobem una difícil identificació de la França primigènia, circumscrita a la regió de la Ille-de-France, amb la que s'expandeix cap al sud, prenent els comtats occitans a una noblesa càtar que passa per la foguera per la voluntat combinada del rei de França i la Santa Inquisició. Trobem, també, una explicació *sui generis* de la rivalitat d'un regne de França en plena puixança amb la Monarquia Hispànica presentada com a manifestacions successives – i lamentables- de les «vel·leïtats espanyoles».

I trobem, per últim, una no menys còmica – per dir-ho d'alguna manera- explicació que vincula el col·laboracionisme francès en la detenció i enviament de jueus als camps d'extermini nazis amb la Unió Soviètica, en un relat construït recentment en plena histèria antirrusa, com els *mass media* moscovites amb projecció internacional anomenen la nova rivalitat política, econòmica i cultural entre Occident (*the West*) i la Rússia de Putin. Ni tan sols un país avançat com França pot escapar-se de la vinculació entre poder polític i relat històric ni de la difícil identificació entre la moderna

nació liberal amb un passat preliberal i idealitzat. Si se'ns permet emetre el nostre judici, preferim la política museística i de memòria del sud de França, que ja no amaga la trista realitat dels camps de concentració per als republicans espanyols exiliats el 1939 durant la *Retirada*, que la situa sense justificar-la en els mesos previs a la Segona Guerra Mundial enmig d'una tensió insuportable en tota la societat europea i que dignifica la memòria dels republicans del país veí meridional.

El pensament de **Carles Cardó** és complex. Ho és en el seu raonament, ja que estem parlant d'un intel·lectual i un filòsof. Però també ho és perquè les fonts són molt variades i, fins i tot, aparentment contradictòries. Cardó elabora un pensament propi a partir de múltiples referents: el Vaticà, el carlisme de Torras Bages (catalanisme conservador) i l'humanisme cristià de Jacques Maritain. *Lo nou* es barreja amb *lo vell* i tot plegat dóna com a resultat un pensament complex, en certa manera desconcertant i contradictori per la curiosa barreja d'esperit superador amb la tradició més arrelada i, finalment, amb vasos comunicants amb diversitat d'espais polítics.

Es pot ser alhora un carlista recalcitrant, un precursor de la democràcia cristiana, un superador d'aquest llinar quan proposa solucions socialcristianes, un catalanista convençut i un vaticanista tan acèrrim com la CEDA, que va ser un partit de catalanisme inexistent? A priori, sembla impossible. Tanmateix, Cardó ho va aconseguir. Per tot plegat, es fa molt difícil posar-li una etiqueta, i el qualificatiu més indicat depèn molt de quin apartat concret del complex i variat pensament cardonià es tingui més en consideració en analitzar la totalitat del personatge i del seu pensament, que potser constitueixi un impossible.

No ho és, d'impossible, fer-ne una síntesi. Al meu entendre, Carles Cardó és un pensador atemporal. Els dos aspectes principals del seu pensament complex són la qüestió nacional, a què ens referim tot seguit, i la qüestió social. Per a Cardó, la justícia social és un imperatiu de tota societat que cal assolir mitjançant l'aplicació de la doctrina social de l'Església. Deixant per impossible un govern de les esquerres, totes sectàries segons el Cardó més restrictiu, i donant per fet que el govern ha de recaure sempre en la dreta catòlica, aquesta ha de comportar-se com un partit d'esquerres, tot i ser dreta sociològica. En una defensa inequívoca de la democràcia cristiana més avançada, aquella que arriba a una entesa amb la socialdemocràcia en les democràcies occidentals després de la Segona Guerra Mundial per tal de construir conjuntament l'Estat del Benestar (*Welfare State*), no pot fer-se altrament.

Si un govern de dretes i catòlic no aplica la justícia social pontifícia, Cardó avisa: un catolicisme sense justícia social és un catolicisme fals. Per a Cardó, la religiositat franquista és més aparent que real, més superficial que profunda, més artificiosa que sentida. Li manca la justícia social. Predicar el missatge evangèlic negant la justícia social és una contradicció. Josep M. Boronat o Ramon Sugranyes de Franch, catòlics practicants, comparteixen el criteri de Cardó sobre el catolicisme del

règim de Franco. Amb el seu plantejament de la qüestió social, Cardó esdevé un teòric de la democràcia cristiana catalana. Paradoxalment, no és Lliga Catalana, el partit majoritari dels catòlics catalans i del propi Cardó, qui duu a terme aquesta política, sinó Unió Democràtica, un altre partit i desvinculat políticament de Cardó i de l'Església tota.

No veig l'actualitat ni la conveniència d'aplicar avui el pensament de Cardó com un tot indivisible perquè és antiliberal, entén la democràcia i la dinàmica electoral de manera força peculiar, confereix a tot l'espai polític de l'esquerra la categoria de secta i, si bé defensa la justícia social, rebutja tot intent d'assolir-la que no sigui a través de l'aplicació de la doctrina social de l'Església i en el marc d'una societat on aquesta tingui un paper preeminent en tots els ordres de la vida pública i privada de tothom. No hi ha res d'això que sigui mínimament equiparable a la societat catalana actual. A més, per al vaticanista Cardó res de bo és possible si hom es desvia dels manaments de l'Església, ni que sigui mínimament. A més, la seva particular interpretació de la història de les Espanyes, sobretot la castellana i la catalana, fa aparèixer la intervenció divina en el pensament de Jaume Balmes, catòlic decimonònic i no pas paleocristià a qui Cardó atorga la categoria de profeta. Com també explica la guerra civil de 1936 a 1939, en última instància, com a càstig diví.

En canvi, sí que puc aventurar-me a proposar vasos comunicants entre el pensador d'arrel vigatana i Paul Preston, una vessant inexplorada del pensament cardonià. M'explico. Em baso en la teoria de la catàstrofe prèvia, que Cardó atribueix als sectors catòlics dominants i que consisteix a boicotejar la República fins al punt de provocar-ne el col·lapse i fer necessari un cop d'estat. Aplicant el concepte cardonià, que el pensador català no posa en pràctica, sinó que s'hi oposa i el denuncia, crec que el podem trobar en aquells pistolers de dreta que Preston situa a la teulada dels edificis de la capital de la República i des d'on disparen contra manifestants de la mateixa dreta, amb l'objectiu pervers de culpabilitzar el govern del Front Popular i les forces d'ordre públic al seu servei de tenir les mans tacades de sang. Crec que és un bon exemple de fins on degenera la dèria de la dreta en llurs esforços per fer fracassar el règim.

Si donem credibilitat al relat de Preston, es tracta d'una dreta – no tota ella, sinó només els partits i sectors de la CEDA conspiradors – que es diu catòlica, però que amb aquest recurs a la violència se salta, aparentment i clara, el primer manament. Activitat criminal que seguirà exercint des del govern un cop l'aixecament vagi imposant-se arreu d'un territori que un dia havia estat una República democràtica i que es mantindrà fins ben poc abans de la mort del dictador. Amb tot, crec que la nota dominant de la Segona República és que va ser el primer intent de portar la democràcia al nostre país. I que en intent es va quedar, ja que no va poder superar per gaire els cinc anys en temps de pau i, per tant, no va haver-hi temps perquè ni dretes ni esquerres s'acostumessin a dirimir

les seves diferències a través de les urnes, no mitjançant una rebel·lió contra el govern de torn o fins i tot contra el règim mateix.

En aquest aspecte, la manca de cultura política democràtica es fa ben palesa en els principals actors de la Segona República, que no van saber entendre que en un sistema democràtic el poder s'obté guanyant les eleccions, no duent a terme cops d'estat. Si mirem la seqüència, el problema no va ser la democràcia republicana, el sistema, sinó els actors: la dreta perd el 1931 i s'insurrecciona el 1932, l'esquerra perd el 1933 i s'insurrecciona el 1934, la dreta perd el 1936 i s'insurrecciona aquell mateix any. Amb demòcrates d'aquestes característiques, no hi ha democràcia que aguantí. Uns i altres, esquerres i dretes, tenen part de culpa del deteriorament i el descrèdit del règim, per bé que el culpable d'una guerra és sempre qui la comença.

Durant la República, hi ha tres cops d'estat: els citats de 1932, 1934 i 1936. El règim sobreviu als dos primers, el 1932 amb un govern d'esquerres i el 1934 amb un govern de dretes. El darrer es converteix en una guerra civil els responsables de la qual són els únics que la inicien, i no són altres que aquells que duen a terme el tercer i definitiu cop d'estat contra la República. Els Fets d'Octubre de 1934 són un cras error de les esquerres i també són un cop d'estat. Per bé que no ajuden a consolidar el règim, aquest sobreviu als Fets. Per la qual cosa els Fets d'Octubre no són causa de la guerra civil.

Per bé que donem un gran pes al pensament de Carles Cardó en aquesta memòria, el filòsof vallenc no és aliè als pànics morals que afecten, d'una manera o altra, els actors polítics del seu temps. Com diem, aquests pànics morals, concepte historiogràfic formulat per un historiador sistemàticament ignorat per la historiografia catalana dominant que, tanmateix, en el debat historiogràfic que aquesta memòria planteja hem decidit no ignorar, són diferents segons cada actor polític. Però poden agrupar-se en esquerres i dretes, és a dir, segons l'eix social, que constitueix un aspecte fonamental en aquesta memòria, la qual sempre que pot pren partit pels de baix.

Els membres dretans del nostre grup d'estudi, com el citat Carles Cardó o els liberaldemòcrates Claudi Ametlla i Amadeu Hurtado, calquen els pànics morals de la burgesia. En darrera instància, aquests poden aplegar-se sota la categoria de poble políticament organitzat, que aquests il·lustres integrants d'una minoria social qualifiquen genèricament de «masses». Per contra, els pànics morals de l'Esquerra Republicana primigènica no tenen res a veure amb la costum burgesa de voler apartar una majoria social de la política parlamentària. Per al partit de Companys, els pànics morals, els indesitjables, la xusma, no són pas les masses o el poble, sinó qui l'ha explotat sistemàticament en els sistemes polítics pretèrits a la Segona República: clergues panxuts, catedrals innecessàries, forces d'ordre públic al servei dels terratinents i alts industrials i tot el capitalisme financer i especulador. Sense ser mai revolucionària, i malgrat els estralls d'una crisi econòmica mundial i la

nefasta gestió de la hisenda pública per part de la Dictadura precedent, aquella Esquerra mira de corregir les injustícies socials que semblant col·lecció d'indesitjables han provocat en una majoria social del país.

Tot i que no comparteixo en absolut l'actualitat del pensament cardonià, entès com un tot indestriable i sobretot expressat amb un llenguatge barroc, això no implica que algunes idees del seu intricat pensament puguin tractar-se fora de l'època en què va viure Cardó, en tant que qüestions atemporals, o no circumscrites als anys de vida del filòsof cristià. Encara que en el pròleg de *Les dues tradicions* s'adverteix el lector que no es tracta d'un llibre erudit perquè Cardó no tenia a mà la gran munió de llibres que hauria necessitat per tal d'incloure-hi les referències obligades, no hem de restar mèrits a l'esforç ingent que representa aquesta obra, una aportació particular de Cardó per tal d'entendre el caràcter diferent de Castella i Catalunya des de temps remots.

Enunciades de manera senzilla, eludint cultismes i complexitat sintàctica del llenguatge cardonià, les dues tradicions ens expliquen com són i com es manifesten aquests dos territoris, Catalunya i Castella, en tots els temps. Primer la tradició bona i després la tradició dolenta, que no és sinó la degeneració de la primera, Castella aporta a Espanya el respecte a l'autoritat, però també un autoritarisme excessiu. Mentre que Catalunya hi aporta esperit de llibertat i mentalitat democràtica, però també desordre i llibertinatge.

Als pòrtics dedicats a la qüestió nacional, Cardó admet la prevalença política i idiomàtica de Castella a Espanya, en tant que regió nuclear del país ibèric. Alhora, és prou contundent afirmant que aquest predomini no s'ha de traduir mai en un domini per la força i que l'hegemonia castellana ha de ser compatible amb una autonomia per a Catalunya en la qual pugui desenvolupar-se aquesta nació cultural, amb especial protecció de la llengua catalana, elevada degudament a la categoria de llengua culte o literària. Per a Cardó, fer que Espanya funcioni és tan fàcil com ajuntar la bona tradició castellana i la bona tradició catalana. En el relat cardonià, Castella i Catalunya no són antagòniques, sinó complementàries.

Carles Cardó teoritza sobre un seguit de qüestions, aplegades bàsicament en la qüestió nacional i la qüestió social, i és capaç de formular conclusions atemporals. És a dir, aplicables més enllà del context històric que viu Cardó. Per bé que el filòsof cristià posa casos concrets referits a la geografia més immediata, creiem que les seves conclusions són aplicables fora de les latituds peninsulars. Per això mateix elevem la mirada i passem del cas concret a la dimensió abstracta, que confereix aplicació universal als següents postulats del pensament cardonià. El primer d'ells: la justícia social és una obligació de tota societat, la seva mancança és causa de guerres. El segon: el principi de llibertat i el principi d'autoritat són compatibles, dues regions que representin l'un i l'altre són complementàries. El tercer: el responsable en un separatisme és qui ha separat els

esperits, no qui realitza una separació que ja no trenca cap unitat interna. El quart: cada vegada hi ha més repúbliques i menys monarquies. Quatre afirmacions contundents, universals, atemporals i molt cardonianes. Sens dubte, Carles Cardó és un clàssic del pensament occidental.

Carles Cardó, de qui acabem de sintetitzar el pensament, escriu els pòrtics de *La Paraula Cristiana*. Juntament amb aquesta revista catòlica de publicació mensual, hem consultat a fons *El Matí* i *La Humanitat*. El primer d'ells és un diari catòlic vinculat durant un temps a la Unió Democràtica i que no perd el contacte amb els postulats del partit democristià quan se'n troba desvinculat, però deixa que els col·laboradors més agosarats facin escrits en favor de la justícia social. La **UDC** és un partit molt minoritari que pren un rumb molt diferent al de la Lliga, el partit catòlic majoritari. La UDC és un partit la direcció del qual correspon a demòcrates incorruptibles i catalanistes irreductibles. La UDC es manté fidel a la República i a la Generalitat, mentre la Lliga lluita amb Franco.

Joan Baptista Roca Caball forma part de la UDC quan ha de marxar a l'exili als inicis de la guerra. A diferència del catolicisme majoritari espanyol, tant català com castellà, que pren partit per Franco i justifica la guerra, Roca Caball busca la pau. A diferència del cardenal Vidal Barraquer, que busca una mediació internacional perquè Franco guanyi sense haver de lluitar fins al final, Roca Caball busca una mediació per acabar la guerra sense vencedors ni vençuts. Si la tercera Catalunya existeix, sens dubte Roca Caball n'és el màxim exponent.

Les accions de Roca Caball s'incardinen dintre del comitè per la pau civil i religiosa a Espanya, o comitè espanyol, del qual és vicepresident i director del butlletí mensual *La Paix Civile*, editat en francès per tal com el comitè no pot actuar des de cap Espanya i ha de fer-ho des de l'estranger. El comitè espanyol desencadena la creació del comitè francès, amb Jacques Maritain, i el comitè anglès, amb Luigi Sturzo. A diferència del catolicisme majoritari i del Vaticà, que pren partit per un règim que faria entrar Espanya en quaranta anys de foscor, els comitès per la pau busquen la llum, en forma de sortida pacífica i sense venjances per a una Espanya democràtica de postguerra. Els comitès per la pau són partidaris del manteniment de l'autonomia catalana i fins de la concessió d'un estat federat per a Catalunya.

La Humanitat és el diari de partit d'Esquerra Republicana de Catalunya, el partit dels dos presidents de la Generalitat republicana: Francesc Macià i Lluís Companys. Si bé Jacques Maritain i, en menor mesura, Carles Cardó representen l'humanisme integral, **ERC** representa l'humanisme pagà. El partit català majoritari entén la vida política a través de la passió. Per a Esquerra, cada dia és una festa. A diferència dels escrits cardonians, *La Humanitat* no s'adreça a lectors intel·lectuals. Tanmateix, si li hem d'atribuir un tòpic literari, seria sens dubte el de *Carpe diem*.

La Confederació Nacional del Treball passa olímpicament del catalanisme perquè li sembla una ideologia de dretes dintre d'un sistema polític també dominat per l'enemic de classe. Desestabilitza

la República sense destruir-la fins que, iniciada la guerra, arriba la seva hora. Moment en el qual la **CNT** s'anticipa als neopagans seguidors del comunisme soviètic i construeix un model de societat que s'anticipa molts anys al seu temps, incorporant elements que caracteritzaran els països europeus occidentals i democràtics més avançats un cop aquests hagin construït el seu Estat del Benestar. Barcelona, ciutat rebel sempre amatent a la defensa de la justícia social, és la capital d'aquell món on la burgesia no existeix i els pobres han deixat de ser-ho perquè s'ha socialitzat la riquesa.

De manera semblant al retrat cardonià de la societat catalana, el relat del rerefons o antesala dels Fets d'Octubre del dietari d'**Amadeu Hurtado** presenta una pulsio de llibertat inherent al poble català, o almenys a la majoria social que informen els votants d'Esquerra Republicana. Al seu torn, i com en la versió de Cardó, aquesta llibertat resulta en una revolta més passional que ben fonamentada, més improvisada que ben preparada. Una revolta, o cop d'estat, o insurrecció armada contra la legalitat democràtica vigent, caracteritzada per la manca de justícia social i el recel del govern de la República envers el poder autònom català. Una revolta el propòsit de la qual és fer augmentar el grau d'autonomia política de Catalunya fins al seu reconeixement com a estat confederal de la República o, fins i tot, com a estat independent. Però que, paradoxalment, acaba amb la suspensió indefinida de l'autonomia i el govern català, destituït i empresonat.

El relat que fa Hurtado dels mesos previs a la insurrecció que la Generalitat encapçala a Catalunya i que no troba el ressò que el PSOE li havia assegurat a la resta de la República, només a Astúries per la participació dels miners de la CNT, és radicalment oposat al dels assessors més immediats del president Companys, que el porten a rebel·lar-se. Per contra, Hurtado fineix el seu relat poc abans dels Fets i amb els dos govern prèviament i posteriorment en controvèrsia, el català i el de la República, havent fet les paus. Potser allò més colpidor del relat d'Hurtado no és tot l'espectacle del davant del Parlament durant el ple de setembre de 1934, ni tan sols les interioritats de la política republicana, sinó el fet que el pacte i l'acord era més fàcil del que semblava, ja que a la primera gestió que Hurtado fa davant del president del Consell de Ministres i del president de la República, aquests opten per aturar un conflicte polític que desconeixien i proposen una solució que el president Companys pot acceptar.

Segons el relat d'Hurtado, el conflicte que desemboca en els Fets d'Octubre no pot ser la llei de Contractes de Conreu, sinó que hauria estat la manca de comunicació entre ambdós governs, fins que Hurtado posa al corrent unes autoritats de Madrid que les veien passar, i ha de ser el pes polític que guanyen els partidaris de l'enfrontament, tant a Barcelona com a Madrid, els dies previs als Fets i que el dietari del pactista Hurtado ja no recull. Actors polítics ben coneguts: els corporativistes (no demòcrates) de la CEDA per als primers, els separatistes d'Estat Català els segons.

Ramon **Sugranyes de Franch** és un desertor convençut. No vol lluitar, però necessita una instància superior que corrobore aquest posicionament. Enmig d'una Església franquista, troba la veu crítica de Carles Cardó, que el confirma en el seu pacifisme i que té aquesta autoritat moral. Alhora, el cas del jove Sugranyes assenyala la tendència dels catòlics a no fer res que contradigui una instància superior, així com la necessitat de consultar-li les qüestions importants. El mateix sotmetiment o obediència que trobem entre Cardó i Sugranyes, el veiem entre Pius XII i el cardenal Vidal. Parlant de tarragonins i toledans, hem pogut constatar la cultura política de Vidal Barraquer i Cardó, tendent a obeir en tot les consignes vaticanes, i la de Gomà, tendent a buscar una major autonomia respecte del Vaticà.

Carles Cardó i **Manuel Azaña** discrepen en gairebé tot, però coincideixen a assenyalar una llibertat primigènica compartida entre tots els poders polítics peninsulars i que la progressiva implantació de la Monarquia absoluta va anar subjugant. En un memorable discurs en seu parlamentària, Azaña aconsegueix presentar la concessió de l'autonomia catalana com un pas més en la restitució dels drets polítics de totes les Espanyes, abans lliures però no integrades, fins a la República unides però subjugades. Per al polític castellà, que s'enfronta a tota la dreta castellana i fins i tot a republicans que no veien amb bons ulls la descentralització política d'una Espanya unificada que representava i desencadenava la concessió del primer estatut aplicat en època contemporània, la concessió de l'estatut significava acceptar la voluntat d'un territori de viure de manera diferent dintre d'Espanya. Una demanda legítima la resposta a la qual només podia ser concedir-la.

Segons el raonament del polític castellà, que ideològicament no era mesetari tot i haver nascut al bell mig de la Península, la llibertat de Catalunya sota aquella república és la llibertat de tota Espanya, ja que suposa la restitució d'aquelles llibertats primigèniques que la Corona havia subjugat. La memòria històrica republicana s'identifica no amb aquells reis absoluts que anaven subjugant les llibertats peninsulars fins a construir un regne d'Espanya pròpiament dit a través de la força de les armes envers els territoris de la Corona d'Aragó, que l'havien mantingut fins a la seva derrota a la guerra de Successió i l'abolició del dret públic respecte a partir dels decrets de Nova Planta, un per a cada territori. Mateixa política de la Corona que afecta, en primer lloc i de manera aparentment paradoxal, Castella, convertida en el primer territori en perdre les seves llibertats envers l'insaciable absolutisme monàrquic.

Per contra, aquell règim i les noves autoritats s'identifiquen amb els *comuneros* castellans i amb tots aquells que lluiten per a la preservació de les llibertats dels territoris respectius, i no amb els reis que duen a terme una política tan violenta contra el propi poble de totes les Espanyes. Una identificació amb els de baix, i no amb els de dalt, que marca un canvi de mentalitat en el govern d'Espanya, que sota la Segona República inaugurava una època diferent de la tradició monàrquica.

La República havia de ser un règim perenne que alliberés per sempre més el país ibèric de la tirania de la Monarquia i que podia tenir una evolució des de l'estat integral definit en la Constitució de 1931 fins a un estat federal, concedint bona part de les aspiracions del catalanisme. És clar que, si hom volia arribar a un model federal, ja no es podia comptar amb el suport entusiasta de Manuel Azaña, partidari de descentralitzar el poder, però mai federalista. Azaña és un polític castellà amic de la causa catalana no separatista. Azaña s'estima Catalunya perquè hi troba la modernitat que vol implantar a la resta de la República.

Josep M. Boronat coincideix amb Manuel Azaña i Carles Cardó en assenyalar aquesta llibertat peninsular primigènia, model de democràcies medievals que toquen a la seva fi a mesura que l'absolutisme monàrquic va abraonant-se sobre cadascun dels territoris. Boronat, com Cardó, no té problemes de metonímia i distingeix la part (Catalunya, Castella, Bascònia) del tot (Espanya). Sense ser nacionalista espanyol en el sentit cardonià de nació cultural, és a dir, que no s'identifica amb la nació espanyola, defensa no obstant la independència del país ibèric i la no intromissió de països estrangers en els afers interns peninsulars. Per bé que no tanca la porta a la independència de Catalunya en el context d'opressió que el franquisme representa, és un federalista que aposta pel lideratge català d'Espanya. De la combinació del pensament polític de Boronat, Cardó, Ametlla i Hurtado, es desprèn que Catalunya és Espanya, però que Espanya no és només Castella.

Aquesta tesi és d'història, no de psicologia. No obstant això, no creiem descartable que catalanistes pactistes com Carles Cardó o Amadeu Hurtado parlin des de cert complex d'inferioritat en relació a Castella i basin una part fonamental del seu pensament polític en les seves pròpies temences, projectades de manera inevitable sobre tota Catalunya. Molt diferent és el model confederal que presenta Catalunya i Castella en peu d'igualtat manifestat en el pensament polític d'Antoni Rovira i Virgili i executat pel Francesc Macià del Catorze d'Abril de 1931 i pel Lluís Companys del Sis d'Octubre de 1934, sengles manifestacions inequívokes d'un catalanisme desacomplexat.

Boronat identifica l'endarreriment d'Espanya en relació a les grans potències i vol mitigar aquestes diferències. Tot i que no separatista, és indubtablement catalanista, en tant que vol preservar la identitat diferencial catalana respecte a la castellana. Demòcrata convençut, i com els seus companys de partit Claudi Ametlla i Amadeu Hurtado, aposta per la democràcia liberal parlamentària com a sistema polític, bandejant per igual comunisme i feixisme. I per la república com a forma de govern, en tant que la monarquia no pot resoldre els problemes sempiterns que Espanya arrossega.

A més del patiment físic i mental derivat de l'exili i la presó, i que afecta tant a Boronat com a la seva família, els fills no nascuts de Boronat també són víctimes del franquisme. Boronat resol magníficament bé els debats tan vius dels trenta, un dels problemes historiogràfics del període de la

Segona República, amb aquesta màxima: «en règims d'opressió tothom calla, quan es donen llibertats tothom crida». Vet aquí una explicació satisfactòria a tanta cridòria. Amb tot, ens quedem amb una altra màxima del nostre biografiat, de validesa universal: «si un aldarull triomfa és una revolució i si fracassa, un disbarat». Pels referents teòrics, organització i capacitat de síntesi manifestats, és una llàstima que Boronat no pogués acabar les seves obres de teoria política.

Sobre la actuación de Boronat en la justicia especial de guerra, está claro que mi análisis parte de dos fondos documentales claramente antagónicos en cuanto a la actuación personal del presidente del Tribunal Especial de Guardia número 3 de Barcelona. Uno de ellos es la Causa General. Sobran presentaciones sobre esta documentación. Fondo riquísimo en detalles, pues muchos de los testimonios lo son desde dentro, puesto que se trata de funcionarios judiciales que ejercen durante la guerra, con lo cual conocen de primera mano el funcionamiento de la justicia especial de guerra republicana. Al terminar la contienda, y al ser preguntados acerca de su actuación, sacan a relucir su pasado derechista o su apoliticismo e intentan descargarse de toda responsabilidad en el ejercicio de la administración de justicia durante la guerra. Al fin y al cabo, todos ellos eran solamente subalternos.

Todo esto indica que no escatiman detalles para inculpar a otros, a los que tuvieron cargos importantes en aquella justicia de guerra. A este respecto, y como hemos indicado, es sorprendente que Boronat sea menos mencionado que otros miembros de tribunales que ni siquiera fueron presidentes de un tribunal tan importante como fue el que presidió Boronat en los últimos meses de la contienda. Si se trataba de inculpar a los más represivos, el nombre de Boronat muchas veces brilla por su ausencia. Pese a ello, conviene tener presente que el tribunal que presidió dictó 56 sentencias de muerte.

Para encontrar testimonios que hablen a su favor, que descarguen la responsabilidad de Boronat en el ejercicio de sus funciones, hay que recurrir al otro fondo documental, nada más y nada menos que su documentación personal. Allí las cosas son de otro color. Básicamente, encontramos el testimonio de algunos de los vencedores de la guerra que se atrevieron en 1948 y 1953, cuando se documentan estos testimonios, a declarar a favor de Boronat. En sus declaraciones destacan los puntos que tienen en común, pues siempre se trata de católicos practicantes y lo que se denomina como personas de bien o de orden. Podemos suponer que Boronat no tuvo la menor intención de conservar los testimonios más desfavorables para con su actuación en la administración de la justicia especial de guerra y que, por este motivo, la mayoría de la documentación relativa a testimonios habla bien de la actuación de Boronat.

La historiografia catalana que s'ha dedicat a l'estudi de la figura de **Vidal Barraquer** i d'altres homes de l'Església catalana dels temps de la República estableix una diferència entre el sector

possibilista, el de Vidal, i el sector intransigent, el de Gomà o Cartanyà. Tanmateix, la finalitat que persegueixen tots és la mateixa: mantenir els privilegis de l'Església, que aquesta bibliografia interessada i parcial presenta eufemísticament com els drets de l'Església, com si no poguessin ser abolits. Per a Vidal, la millora manera de preservar aquests interessos terrenals milionaris en favor d'una institució estrangera que ven un missatge espiritual és pactant amb la República. Per al sector que encapçalen primer Segura i després Gomà, la millor manera de preservar-los és carregant-se la República, el darrer règim de la història d'Espanya que s'ha proposat abolir-los.

El cardenal Vidal Barraquer, arquebisbe de Tarragona, és un català franquista durant la guerra que passa a l'antifranquisme acabats els combats. Si bé durant el conflicte deixa ben clar el seu suport a Franco, no pot fer públic aquest recolzament per tal de no desencadenar (més) violència anticlerical en zona republicana, on romanen molts catòlics, tant eclesiàstics com seglars. És per això que no firma la carta col·lectiva, raó per la qual el dictador li impedeix el retorn a la seu primada acabada la guerra. Tanmateix, el cardenal Vidal s'anticipa a la carta col·lectiva i mesos abans que li arribi la proposta d'adherir-s'hi, ja ha tingut temps d'enviar una felicitació i un desig incondicional de victòria al general Franco, en la guerra que sosté contra els ateus comunistes i anarquistes, un tot indestriable per a Vidal, que entén i defineix la guerra d'Espanya com una guerra de la civilització cristiana contra el comunisme soviètic. Una consideració de la guerra que no difereix en cap aspecte fonamental respecte del catolicisme europeu més conservador, que pren partit inequívocament per Franco, presentat com el defensor de la civilització cristiana enfront la barbàrie republicana.

En el rerefons d'aquesta concepció, hi trobem el parer vaticà de considerar Espanya un país catòlic per definició. Per bé que Vidal contempla l'autonomia i encapçala la predicació de la missa i de la catequesi en català, la llengua llargament més coneguda pels seus fidels, és fortament vaticanista i no contempla una Espanya que no sigui catòlica. En aquest sentit, accepta el criteri vaticà d'acatar el poder constituït, en aquest cas la Segona República, alhora que fa política parlamentària a través de la CEDA i extraparlamentària a través de l'Acció Catòlica per tal de retornar a un marc legal que respecti els privilegis de l'Església catòlica a Espanya, com la Monarquia havia fet tradicionalment, i per recuperar l'ascendent social d'aquesta institució en una societat fortament laïcitzada en una de les meitats del país, ja que l'altra meitat seguia sent ben catòlica. Durant la guerra, el cardenal Vidal no té cap dubte sobre a qui ha de recolzar. Decididament, pren partit per Franco, el restaurador més formidable de les llibertats de l'Església.

No és casualitat que en una visita del dictador a Vic, nucli del catalanisme conservador, ja a les acaballes del règim de Franco i amb l'estigmatització del català força atenuada, trobem la plaça del poble plena a vessar i pancartes escrites en català i amb eslògans religiosos com visques a les vocacions sacerdotals, que van en auge durant el franquisme i que haurien estat impensables amb la

República. Si seguim amb la història-ficció, del tot inconvenient en el cos de la memòria però assumible en les conclusions de la mateixa, Hilari Raguer no hauria tingut el pes i la promoció que ha tingut la seva obra, i malgrat la innegable qualitat de la mateixa, si la República hagués guanyat la guerra perquè el pes social de l'Església i el seu ascendent sobre la societat catalana en conjunt i els governs catalans en particular no hauria estat tan gran com ho ha estat gràcies a la victòria franquista.

La carta col·lectiva de l'episcopat espanyol és una reacció a la mala imatge de l'Espanya franquista que difonen els diaris francesos que simpatitzen amb els comitès per la pau, senyal inequívoc de l'eficàcia d'aquests comitès, no quant a una acció política o militar, però sí quant a propaganda. El fet que Vidal promogui una imatge idíl·lica sobre una realitat que no ho és, per tal com la coneix a través dels seus informants, implica que no pot formar part de la tercera Catalunya. I, més encara, implica que l'actuació política del *cardenal de la pau* durant la guerra és, paradoxalment, contrària als comitès per la pau.

Vidal no firma la carta col·lectiva perquè no està d'acord amb actuar públicament. Prefereix fer-ho de sotamà. Prefereix donar informació interessada perquè professionals estrangers la difonguin en tot tipus de *mass media*, cinema inclòs. A diferència dels films catalogats d'immorals pel diari vaticanista *El Matí*, els films exaltadors de l'Espanya nacional sí que li agraden. Creu que firmar la carta col·lectiva seria contraproduent perquè no reforçaria en gaire el suport gens encobert de l'Església a Franco, les consignes inequívokes als catòlics d'acatament a la nova Espanya del general rebel i, per contra, provocaria represàlies als religiosos que encara no han estat evacuats de zona republicana. Per tant, el desacord de Vidal amb Gomà és de forma, no de contingut. Vol aconseguir el mateix, però obrant altrament. El cardenal de la pau és tan franquista com aquell senyor de la guerra.

Espanya es queda fora del Pla Marshall perquè és una dictadura i les escorrialles que rep no són equiparables a l'ajut que reben les democràcies occidentals. Ara bé, en un exercici d'història – ficció, no sembla d'entrada gens descabdellat suposar que si la República hagués guanyat la guerra, Espanya hauria rebut els diners del Pla. I que els partits per a desenvolupar polítiques keynesianes i, en definitiva, implantar l'Estat del Benestar ja existien a la Catalunya de preguerra. En aquest cas concret, i contrastant amb el sistema de partits per al conjunt de la República, tenim un possible partit socialdemòcrata en l'Esquerra Republicana. I un possible partit democristià, amb alguns plantejaments socialcristians dins i fora del partit (Cardó), en la Unió Democràtica. Amb aquest sistema propi de partits, Catalunya s'anticipa a un futur immediat que s'esdevindria arreu de les democràcies occidentals passada la Segona Guerra Mundial. Si la República hagués guanyat la guerra, els partits que desenvolupen l'Estat del Benestar ja estaven implantats a Catalunya.

Lluís Companys és un personatge complex que ha estat objecte d'atenció preferent en aquesta memòria que proposa la seva inclusió al concepte de la tercera Catalunya. Al nostre entendre, Companys és un home d'acció mogut i commogut per la qüestió social, base de la seva actuació política, juntament amb un doble patriotisme que fa compatible la Generalitat de Catalunya amb la Segona República Espanyola. El dictador militar Francisco Franco mana executar Companys. A partir d'aquesta obvietat, la seva mort provocada beneficia mútuament el Règimen, perquè esdevé el cas paradigmàtic de la repressió sobre el catalanisme de totes les tendències i aconseguix esborrar aquesta possible dissidència a través del terror, i la burgesia catalana, que es beneficia com a classe social de la instauració de la dictadura.

Com que per a la historiografia catalana dominant Companys no és sant de la seva devoció perquè durant la guerra va ser massa d'esquerres en deixar fer a la CNT-FAI i no reprimir la violència de classe contra els catalans de dretes i catòlics, que recau sobre la integritat física d'aquelles persones i sobre les seves riqueses materials, s'inventa la categoria de president màrtir. A través d'aquesta invenció historiogràfica, hom ha volgut apropiat-se la complexa figura de Companys exclusivament per al catalanisme. I, a través d'aquesta distorsió, esborrar la imatge del president de la Generalitat que va ser aclamat per les classes populars de l'Espanya republicana, així com d'aquell activista etern que va defensar els de baix: obrers catalans sindicats a la CNT, pagesos catalans no propietaris sindicats a la Unió de Rabassaires que crea ell mateix i treballadors catalans de tota condició que presenten les seves demandes durant la primavera del 1936. Tots ells són els de baix, alhora que tots ells són catalans, siguin autòctons o no.

Aquesta és una qüestió que la historiografia catalana dominant ha tendit a ignorar, en preocupar-se molt del patiment físic i la pèrdua de llurs fortunes d'una minoria social durant la guerra en mans de la CNT-FAI i amb la necessària inacció del president Companys, ja que altrament el sindicat no hauria pogut dur a terme una repressió tan àmplia, contrastant fortament amb la manca d'un interès tan exhaustiu per unes classes populars catalanes que patien misèria. I que, en canvi, idolatra uns burgesos amb molts diners i amb molt poca feina que redescobreixen el català, llengua que els catalans humils mai no havien deixat de parlar, amb la implantació de la Renaixença, vessant catalana d'un moviment anacrònic que idolatra un passat preliberal o medieval al qual atorga la categoria fictícia de món esplendorós. Una historiografia, en definitiva, que s'ha preocupat molt de quina llengua parlaven els catalans i de quin grau de poder polític obtenia Catalunya, sempre en mans d'una minoria dirigent, i molt poc de les condicions de vida de la majoria social del país.

Un altre aspecte pel qual uns historiadors molt moralistes havien de censurar la trajectòria prèvia de Companys, la que havia seguit tota la vida, i redimir-lo dels seus pecats pretèrits a través de la conversió en màrtir del catalanisme fa referència a la vida privada del president, curull d'amants

com si fos un Borbó. És un aspecte que no entrem a tractar perquè considerem que amaga la crítica veritable: haver permès l'expropiació dels béns de la burgesia catalana per no haver combatut el predomini cenetista dels primers mesos de guerra. És així perquè la violència de classe, la que afecta el patrimoni, sempre és més greu que la violència física.

A nivell personal, més que l'anorreament del poder autònom per part del poder central, que entenem lògic en el marc d'una guerra, ens sorprèn que el govern de la República no compti amb Companys per a res, no es compti amb el parer d'aquest president d'una institució republicana com és la Generalitat malgrat que la guerra afecta fortament Catalunya, que aporta una contribució decisiva quant a indústria de guerra i soldats al front, tant voluntaris com reclutats a la força. Si exceptuem la diplomàcia paral·lela catalana, igualment lògica en el marc d'una guerra i que evidentment no tenia el propòsit de ser descoberta per l'espionatge franquista ni el republicà, la República no premia gens bé la lleialtat del president Companys. Seva és la darrera al·locució radiada per a una defensa de Barcelona que el govern central entenia impossible i que Companys ignorava fins i tot això perquè no n'havia estat degudament informat.

Si la República hagués guanyat la guerra, o si aquesta enllaçava amb la Segona Guerra Mundial, com era la intenció de la política de resistència de Negrín i que la Generalitat no volia seguir perquè era partidària d'una pau negociada, seguint el criteri de Manuel Azaña, Espanya hauria estat país bel·ligerant i, molt probablement, escenari de guerra. Al final de la qual, el model de democràcia liberal de la Segona República s'hauria mantingut al país ibèric, donant lloc a una postguerra molt diferent que sota la dictadura del general Franco, implacable amb tota dissidència política. Si això hagués estat d'aquesta manera, sens dubte que el fet d'haver menystingut la Generalitat durant la guerra seria un element que Companys hauria pogut retreure perfectament al govern central. Ara bé, les tensions i contradiccions d'una aliança aparentment impossible enfront de l'altra Espanya no són gaire diferents en zona republicana que en zona nacionalista. En aquest sentit, les diverses famílies del franquisme es maten entre si durant la guerra – recordem, per exemple, els anomenats sucesos de Begoña-, però fan les paus durant la postguerra, administrant durant quaranta anys la victòria de l'Espanya conservadora i tradicional sobre l'Espanya progressista i liberal.

Les derrotes accentuen les diferències, com es pot veure en l'exili republicà de les principals autoritats del model derrotat de país. Començant pel pas fronterer de La Vajol, en què Azaña, Negrín i les autoritats del govern central no avisen ni esperen Companys, el lehendakari i altres autoritats autònomes, creuant la frontera separadament. Segurament, les coses haurien anat de manera molt diferent en cas de victòria republicana, cas en el qual Catalunya hauria seguit disposant d'una autonomia política de la qual va ser desposseïda per imposició unilateral del general Franco, sense que els catalans poguessin expressar lliurement la seva intenció de mantenir o derogar la seva

pròpia autonomia, que la República havia atorgat a partir del clam del poble català a favor de la mateixa. I potser, fins i tot, aquestes enemistats i desconfiances recíproques entre Companys, Negrín i Azaña podrien haver passat a la història de les relacions *multinacionals* entre una Castella i una Catalunya que tornarien a entendre's després de la guerra, com s'havia esdevingut durant tota la Segona República en temps de pau, sempre en el supòsit d'una victòria republicana que la covardia de les democràcies occidentals (els imperis francès i britànic) va fer impossible. Tanmateix, es pot considerar que, si la República hagués guanyat la guerra, molts dels problemes actuals, deixats momentàniament en *stand by* pel franquisme, s'hi haurien manifestat. En qualsevol cas, la continuïtat d'un règim democràtic sempre és preferible a la imposició d'una dictadura.

La **memòria àcrata** desmunta els mites del nacionalisme, entesos no com a quelcom referent a cap divinitat ni cap altre ésser sobrenatural, sinó com a relat estructurat i canònic. Equiparada al centralisme franquista i fins i tot negrinista, la historiografia catalana dominant ha situat la CNT dintre de la mateixa categoria de destructors de les llibertats catalanes. Així deslegitima la memòria proletària i ignora volgudament el suport electoral de la CNT a Esquerra Republicana el 1931 i al frontpopulista Front d'Esquerres el 1936, encapçalat pel partit català dominant. A tenor del suport electoral intermitent cenetista al republicanisme català hegemònic, sembla que el catalanisme que Esquerra predica no era cap impediment insalvable. La CNT vol destruir tot el poder polític burgès, però si es topa amb una república democràtica que amplia les llibertats civils i un govern autònom català que amplia els drets socials dels de baix, pot fer una pausa en la seva lluita i deixar fer.

Com venim sostenint en aquesta memòria, el relat cenetista és el corresponent al més ignorat en el relat historiogràfic dominant de tots els actors polítics i socials importants, per la qual cosa trobar grans contradiccions entre aquest i el relat dominant entra dintre de la normalitat. La importància d'un relat de part en el relat dominant ve donat pel pes polític en el moment d'escriure's la història i de les reminiscències d'aquell actor polític pretèrit en la societat llavors actual. En aquest sentit, el maig de 1937 marca un abans i un després en la trajectòria de la CNT a Catalunya, passant de ser històricament el sindicat de classe més important a ser un actor polític molt secundari que mai més no recupera el terreny perdut. La CNT és la gran derrotada de la guerra civil.

El PSUC, partit revolucionari però en contacte amb Moscou, no deixa mai de tenir incidència en la societat catalana durant el franquisme, es fa fort durant el tardofranquisme en el món sindical i malgrat la clandestinitat per les consignes de Stalin d'infiltrar-se en el teixit sindical de la dictadura espanyola i, ja a la Transició, aconsegueix que les primeres eleccions democràtiques celebrades a Catalunya des de les eleccions a compromissaris d'abril de 1936 les guanyin les esquerres, sumant els representants comunistes als del PSC. La irrupció de Jordi Pujol en política institucional talla de soca-rel la possible configuració d'una Catalunya d'esquerres que hauria fet molt diferent la història

recent de l'anomenat triangle de la Mediterrània. A diferència del partit comunista català, amb un funcionament autònom respecte de l'estatal, i del Partit dels Socialistes de Catalunya, amb un programa encaminat a substituir el capitalisme pel socialisme i amb unes bases decidides a restablir la república en comptes d'entronitzar un Borbó posat a dit pel dictador, la CNT ja no juga un paper important a la Transició.

En bona part, el catalanisme de dretes busca les essències de la pàtria catalana el **1714** primerament perquè així es va establir en la Renaixença. I segonament perquè la seva identificació amb Catalunya en conflictes més recents és d'allò més conflictiva. En efecte, una part no menor de la Lliga, el referent del catalanisme conservador dels trenta i des de molt abans, lluita amb Franco i torna a Catalunya quan l'Estatut ja ha estat derogat. Són els problemes de (des)memòria històrica d'una dreta catalana contradictòria i que contrasta amb la trajectòria d'Esquerra Republicana, que pel que fa a la defensa del catalanisme, és molt més raonable i més fàcil de defensar des de l'actualitat. A més, tot i que comparteix la visió del catalanisme conservador sobre el 1714, hem vist a les pàgines de *La Humanitat* com Esquerra Republicana dona al Corpus de Sang de 1640 una gran importància. És un episodi que actualment ha caigut en l'oblit i que ajunta el tema polític, tan present a la Guerra de Successió i a la defensa heroica barcelonina fins al fatídic 11 de setembre de 1714, a l'element social, molt present en la Guerra dels Segadors.

Si ens preguntem per què el catalanisme d'esquerres no ha convertit el 1808 en data fundacional de la nació catalana és perquè, d'una banda i coincidint amb el catalanisme de dretes, considera que la nació catalana existeix abans de 1714. Interpretació de la història que constitueix tot un despropòsit per a qualsevol ideologia de base liberal, en tant que les mencions a la nació catalana anteriors a 1714 corresponen a un concepte de nació preliberal, no equiparable al concepte de base liberal imperant avui. Alhora que descuida la lluita de classes manifestada en la resistència popular contra la invasió francesa. I perquè aquella primera mostra de nacionalisme català liberal, que sí que es pot adequar al concepte actual de nació, no té continuïtat en èpoques posteriors. Interrupció de la irradiació del nacionalisme català que obeeix al triomf hegemònic del nacionalisme espanyol, també a Catalunya.

Proposo al nacionalisme català progressista que vulgui trobar els inicis de la nació catalana sobre la cronologia de la guerra del Francès, ja que buscar-la més enrere suposa un anacronisme. I tot un despropòsit per a qui vincula nació oprimida amb classe social explotada, ja que la guerra de Successió al tron espanyol és això, una guerra entre dinasties en una Europa d'Antic Règim i que suposa la fi del poder polític de Catalunya. Una qüestió que ja s'havia plantejat en el transcurs de la guerra dels Segadors, que és un conflicte polític, però que presenta també un rerefons social. La primera víctima dels segadors, o *mil persones forasteres que entraren a Barcelona, les quals entren*

com a segadors, com érem en temps de sega, parafrasejant la lletra antiga del cant dels Segadors, curulla de referències religioses com correspon a un territori d'Antic Règim com la Catalunya anterior a 1714, és un català benestant, el virrei, comte de Santa Coloma. Primer van les demandes de justícia social, després anirà la resistència armada contra una Monarquia Hispànica de la qual les autoritats catalanes es desvinculen.

La pèrdua de les llibertats, o privilegis territorials, de 1716, data del Decret de Nova Planta per a Catalunya, no té unes conseqüències equiparables a la derogació de l'autonomia que fa el general Franco quan entra a Lleida el 1938. És així perquè la Generalitat republicana la dirigeix un president escollit per un parlament liberal els representants del qual han estat escollits democràticament per sufragi universal masculí, mentre que a la Diputació del General medieval no hi ha res d'això que s'hi assembli mínimament, en tant que tot funciona en base a una societat estamental. És per tot això que proposo trobar l'inici de la nació catalana liberal a través de la resposta conjunta de catalans i castellans davant d'un mateix invasor a partir de 1808, amb una possible identitat diferencial dels primers en relació al regne d'Espanya, nascut pròpiament després de la guerra de Successió.

Aquesta memòria havia de versar sobre la tercera Catalunya perquè és l'objecte d'estudi de la mateixa, alhora que s'ha preocupat per altres temes que s'han considerat prioritaris i imprescindibles per tal de tenir una mínima idea de la realitat política i social de la Catalunya republicana. És de justícia cloure amb una valoració personal de la tercera Catalunya. El fet que l'hagi definit com una invenció historiogràfica amb valor pedagògic no implica que l'hi vulgui donar el sentit pejoratiu que utilitza Ucelay. Deixant enrere aquest darrer historiador, dediquem en exclusiva les darreres línies d'aquesta memòria a **Hilari Ragner**.

La defensa de la política vaticana en el difícil context dels trenta que pot incloure no es veu a simple vista, sinó que és fruit d'una interpretació maliciosa, en el sentit d'anar a buscar quins interessos terrenals poden amagar-se darrere d'aquesta invenció historiogràfica. Hi ha maneres més evidents, i també més destrales, de defensar el paper de l'Església que no inventant-se una tercera via tan particular. Quan hom defensa quelcom, en aquest cas una tendència historiogràfica, o una invenció historiogràfica, pot fer-ho amb coneixement de causa per atacar els seus adversaris ideològics. Però també pot fer altrament i, des de la voluntat sincera de trobar una explicació històrica del passat des d'una perspectiva científica i no polititzada, la qual cosa no exclou el fet de poder integrar una corrent interpretativa o tendència historiogràfica per tal d'explicar aquell passat concret, pot arribar a un discurs historiogràfic que justifiqui aquells que en el passat tingueren un posicionament equiparable al que hom defensa en l'actualitat, o bé aquells amb qui més s'hi identifica.

Així les coses, no sóc capaç de veure cap malícia intencionada o manifesta en l'invent d'una mateixa categoria analítica per a un seguit de personatges ben diferents i que actuen separadament, però que comparteixen la necessitat d'aturar la guerra. Cosa que no implica que no pugui ser un mecanisme inconscient. Perquè a través d'aquesta invenció, potser Hilari Ragner sublima una història trista de guerra i violències de tot tipus, transformant-la en una història de pau que va ser impossible.

Sigui com sigui, i per tal de cloure aquest anàlisi subjectiu sobre la seva obra immensa en volum i en qualitat, convé recordar que Ragner va viure tot el període de la República i va ser víctima de violència verbal contra els catòlics, categoria on cal incloure el seu entorn familiar. En aquest sentit, el fet de posar els seus coneixements al servei de buscar una veritat històrica i no fer una diatriba contra aquells que en el seu moment literalment el van fer patir, el fet de formar part d'una tendència historiogràfica intermèdia i no del revisionisme, el fet d'atrevir-se a qüestionar una per una totes les característiques d'aquella república i no condemnar-la enterament sense aquest anàlisi crític, dibuixen en el també monjo de Montserrat una notable i encomiable capacitat de perdó.

Bibliografia consultada.

Jordi AMAT: *El llarg procés. Cultura i política a la Catalunya contemporània (1937-2014)*, Barcelona, Tusquets, 2015.

Claudi AMETLLA: *Catalunya paradís perdut. La Guerra Civil i la revolució anarco-comunista*, pròleg de Jordi Pujol, Barcelona, Selecta, 1984.

- *Memòries polítiques (1890-1917)*, pròleg de Xavier Pla, Barcelona, La Magrana, 2013.

- *Memòries polítiques*, vol. 2, 1918-1936, Barcelona, Catalònia, 1979.

Pere ANGUERA: *La nacionalització de la sardana*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2010.

- *Les quatre barres. De bandera històrica a senyera nacional*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2010.

- *Sant Jordi, patró de Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2010.-

Salvador AVIÀ, Jordi AVIÀ, Joan-Marc PASSADA: *Perles catalanes. Tres segles de col·laboracionistes*, Barcelona, Viena, 2016.

Juan AVILÉS FARRÉ: *Pasión y farsa. Franceses y británicos ante la guerra civil española*. Madrid, Eudema, 1994.

Manuel AZAÑA: *Obras completas*, edició de Santos Juliá, Madrid, Taurus, 2008.

Montserrat BARAS: *Acció Catalana: 1922-1936*, Barcelona, Curial, 1984.

Francesc BONAMUSA (dir): *Generalitat de Catalunya. Obra de govern 1931-1939*, 2 vol, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 2006.

Maria Mercè BORONAT BLANCH; Francesc BLANCH CANYELLES; Maria PORTER MOIX: *Josep Maria Boronat i Recasens. Esbós biogràfic i petita antologia*, Altafulla, Centre d'Estudis d'Altafulla, 2005.

Josep BORONAT RECASENS: «Assaig sobre la conferència de San Francisco».

- *Bastir una democràcia normal*, obra inèdita, AHCT.

- «La proclamació de la República a la universitat». *Revista de Catalunya*, 72, pp. 150-153, 1931.

- *Siluetes de l'orador*, pròleg de Jaume Bofill, Barcelona, Publicacions de «La Revista», 1932.

Gemma CABALLER (ed): *La solitud de la llibertat. Memòries de Josep M. Trias Peitx, secretari general d'Unió Democràtica de Catalunya durant la guerra civil*, Barcelona, Símbol, 2008.

Gemma CABALLER, Queralt SOLÉ (ed): *Fons Josep Maria Trias Peitx (1900-1979)*, Barcelona, Afers, 2013.

Miquel CAMINAL BADIA: *Democràcia i plurinacionalitat. Articles i assaigs (1987-2013)*, Barcelona, La Magrana, 2017.

Ferran CAMPS; Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball (1898-1976). Impulsor de la pau civil*, pròleg de Josep A. Duran i Lleida, Barcelona, Proa, 1998.

Jordi CANAL: *Con permiso de Kafka. El proceso independentista en Cataluña*, Barcelona, Península, 2018.

Maria Aurèlia CAPMANY, Xavier ROMEU: *Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret, advocat dels obrers de Catalunya*, Tarragona, Arola Editors, 2011.

Carles CARDÓ: *El gran refús. El capítol VIII (inèdit) del llibre "Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes"*, presentació de Ramon Sugranyes de Franch. Barcelona, Claret, 1994.

-*La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona, Ariel, 1959.

-*Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes*, pròleg de Ramon Sugranyes de Franch, Barcelona, Claret, 1977.

Jordi CASASSAS (coord): *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975). Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic, 1999.

Pedro CORRAL: *Desertores. La guerra civil que nadie quiere contar*, Barcelona, Debate, 2006.

Fernando DEY REY, Manuel ÁLVAREZ TARDÍO (dir): *Políticas del odio. Violencia y crisis de las democracias en el mundo de entreguerras*, Madrid, Tecnos, 2017.

Núria DELÉTRA-CARRERAS PATXOT: *Rafael Patxot Jubert. Una vida de tramuntana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2016.

Diccionari d'història de Catalunya, Barcelona, Edicions 62, 1999.

Àngel DUARTE: *El republicanismo. Una pasión política*, Madrid, Cátedra, 2013.

-*Héroes de la nación, apóstoles de la República. Vida de nacionalistas catalanes*, Barcelona, El Viejo Topo, 2014.

Montserrat DUCH PLANA: *República, reforma i crisi. El Camp de Tarragona (1931-1936)*, Tarragona, Edicions El Mèdol, 1994.

Montserrat DUCH PLANA (ed.): *La II República espanyola. Perspectives interdisciplinàries en el seu 75è aniversari*, Tarragona, Publicacions URV, 2008.

Chris EALHAM: *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto. 1898-1937*, Madrid, Alianza, 2005.

Xavier FERRÉ: *De la nació cultural a la nació política. La ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili*, Barcelona, Afers, 2005.

Josep FONTANA: *La formació d'una identitat*.

Josep M. FRADERA; Enric UCELAY-DA CAL (ed.): *Notícia nova de Catalunya. Consideracions crítiques sobre la historiografia catalana als cinquanta anys de Notícia de Catalunya de Jaume Vicens i Vives*, Barcelona, CCCB, 2005.

Manuel M. FUENTES GASÓ; Joan M. QUIJADA BOSCH; Neus SÁNCHEZ PIÉ: *Correspondència del Dr. Francesc d'Assís Vidal i Barraquer cardenal arquebisbe de Tarragona amb Secretaria d'Estat de la Santa Seu (1936-1939)*, Arxiu Històric Diocesà de Tarragona, 2015.

Antoni GAVALDÀ: *Fam de pa i de terra. La col·lectivització agrària a Catalunya*, Tarragona, Publicacions de la URV, 2016.

Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau en temps de guerra. Epistolari Carles Cardó – Ramon Sugranyes (1936-1942)*, Barcelona, Claret, 2001.

-*El catalanisme del Dr. Cardó. Un referent històric per a la construcció de les Espanyes*, Valls, Cossetània, 2001.

-*El pensament polític de Carles Cardó i de Jacques Maritain*, Barcelona, IEC, 2005.

Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, Francisco COBO ROMERO; Ana MARTÍNEZ RUS; Francisco SÁNCHEZ PÉREZ: *La Segunda República Española*, Barcelona, Pasado&Presente, 2014.

Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya (1936-1940)*, Barcelona, Edicions de 1984, 2013.

Arnau GONZÁLEZ VILALTA; Manuel LÓPEZ ESTEVE; Enric UCELAY-DA CAL: *6 d'octubre: la desfeta de la revolució catalanista de 1934*, Barcelona, Base, 2014.

Amadeu HURTADO: *Abans del sis d'octubre (un dietari)*, Barcelona, Quaderns Crema, 2008.

Enric JARDÍ: *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, 2 vol., Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1989.

Salvador de MADARIAGA: *España. Ensayo de historia contemporánea*, Buenos Aires, Editorial Sudamericana, 1950.

- *Españoles de mi tiempo*. Barcelona, Planeta, 1974.

Joan-Lluís MARFANY: *Nacionalisme espanyol i catalanitat. Cap a una revisió crítica de la Renaixença*, Barcelona, Edicions 62, 2017.

Jacques MARITAIN: *Humanismo integral. Problemas temporales y espirituales de una nueva cristiandad*, pròleg de Juan Manuel Burgos, traducció d'Alfredo Mendizábal, Madrid, Palabra, 1999.

José Luis MARTÍN RAMOS: *El Frente Popular. Victoria y derrota de la democracia en España*, Barcelona, Pasado y Presente, 2016.

-*La rereguarda en guerra. Catalunya, 1936-1937*, Barcelona, L'Avenç, 2012.

-*Territori capital. La guerra civil a Catalunya, 1937-1939*, Barcelona, L'Avenç, 2015.

Josep MASSOT MUNTANER: *Rafael Patxot i Jubert: el savi, el mecenes, el patriota*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014.

Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia: la política española desde 1923 hasta 1936*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2012.

Conxita MIR (dir.): «De les experiències d'autogovern al clam per l'autodeterminació. 1914-2014». A: Joaquim ALBAREDA (dir): *Catalunya, nació d'Europa. 1714-2014*, vol. III, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2013.

Gregori MIR: *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el govern britànic*, Barcelona, Proa, 2006.

Miscel·lània Carles Cardó, Barcelona, Ariel, 1962.

Molas, Isidre (ed). *Diccionari dels partits polítics de Catalunya, segle XX*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2000.

- *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*. Barcelona, Edicions 62, 1972.

-*Estatuts dels partits polítics catalans, 1931-1936*. Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1999.

Lluís Maria MONCUNILL CIRAC; Fructuós MONCUNILL MARTÍ; Maria MARTÍ BAIGET (eds.): *Carles Cardó. Un clàssic del pensament. Pòrtics de La Paraula Cristiana (1925-1936)*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 2008.

Josep MONSERRAT MOLAS (ed.): *Carles Cardó. Articles a La Publicitat*, Barcelona, Universitat Ramon Llull, 2008.

Javier MORENO LUZÓN, Xosé M. NÚÑEZ SEIXAS: *Los colores de la patria. Símbolos nacionales en la España contemporánea*, Madrid, Tecnos, 2017.

Ramon MUNTANYOLA: *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, nova edició revisada, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976.

Ángel OSSORIO GALLARDO: *Vida y sacrificio de Companys*, Pròleg de Miquel Caminal, Barcelona, Memorial Democràtic, 2010.

Pelai PAGÈS BLANCH: *Justícia i guerra civil. Els tribunals de justícia a Catalunya (1936-1939)*, Barcelona, Base, 2015.

Pelai PAGÈS: *L'exili republicà als Països Catalans. Una diàspora històrica*, Barcelona, Base, 2014.

-*La presó Model de Barcelona: història d'un centre penitenciari en temps de guerra: 1936-1939*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

Josep M. PONS ALTÉS: *Lluís Companys, els orígens d'un símbol*, Consell Comarcal de l'Urgell, 2005.

Paul PRESTON: *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després*, Barcelona, Base, 2011.

-*Las tres Españas del 36*, Barcelona, De bolsillo, 2003.

Hilari RAGUER: *Divendres de passió. Vida i mort de Manuel Carrasco i Formiguera*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.

-*El general Batet. Franco contra Batet: crònica de una venganza*, Barcelona, Península, 1996.

-*La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)*, Barcelona, Península, 2008.

-*La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976.

Alberto REIG TAPIA: *Anti Moa*, Barcelona, Ediciones B, 2006.

Borja de RIQUER (dir.): *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. Vol. 9. De la gran esperança a la gran ensulsiada. 1930-1939*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999.

Manel RISQUES (coord.): *Visca la República!*, Proa, 2007.

Josep Maria ROIG ROSICH: *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)*, Barcelona, Curial, 1978.

-*La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Jordi RUBIÓ COROMINA: *L'èxode català de 1936 a través dels Pirineus*, Girona, Gregal, 2015.

-*L'èxode català de 1936 a través dels Pirineus. De la derrota a la victòria*, tesi doctoral, UdG, 2011.

Marià RUBIÓ TUDURÍ: *Barcelona 1936-1939*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

Edgard SANSÓ: *Josep Maria Boronat (1904-1969). Una aproximació històrica*, pròleg de Montserrat Duch, Tarragona, Silva, 2014.

Josep M. SOLÉ SABATÉ; Joan VILLARROYA: *Guerra i propaganda. Fotografies del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, Barcelona, Arxiu Nacional de Catalunya.

Josep M. SOLÉ SABATÉ; Joan VILLARROYA FONT: *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

Ramon SUGRANYES DE FRANCH: *Militant per la justícia. Memòries dialogades amb el pare Hilari Raguer*, Barcelona, Proa, 1998.

Paco Ignacio TAIBO: *Que sean fuego las estrellas. Barcelona (1917-1923)*, Barcelona, Crítica, 2016.

Rafael TESIS; Joan TORRENT: *Història de la premsa catalana*, 2 vol., Barcelona, Bruguera, 1966.

Susanna TAVERA: *La ideología política del anarcosindicalismo catalán a través de su propaganda (1930-1936)*, Edicions de la UB, 1982.

- *Solidaridad Obrera. El fer-se i desfer-se d'un diari anarcosindicalista. 1915-1939*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1992.

Joan M. THOMÀS: *José Antonio. Realidad y mito*, Barcelona, Debate, 2017.

Javier TUSELL: *Historia de la democracia cristiana en España*, vol. 2, Madrid, Sarpe, 1986.

Enric UCELAY-DA CAL: *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, Barcelona, La Magrana, 1982.

Federico VÁZQUEZ OSUNA: *La justícia durant la guerra civil: el Tribunal de Cassació de Catalunya (1934-1939)*, Barcelona, L'Avenç, 2009.

Francesc VILANOVA VILA D'ABADAL: *Repressió política i coacció econòmica: les responsabilitats polítiques de republicans i conservadors catalans a la postguerra, 1939-1942*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

Mercè VILANOVA: *Atles electoral de Catalunya durant la segona república*.

Pierre VILAR (dir): *Història de Catalunya*, vol. VI. Josep TERMES (dir): *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil*, Barcelona, Edicions 62, 1992.

Ángel VIÑAS: *El honor de la República. Entre el acoso fascista, la hostilidad británica y la política de Stalin*, Barcelona, Crítica, 2010.

Ángel VIÑAS (ed.): *En el combate por la historia. La República, la guerra civil, el franquismo*,
Barcelona, Pasado y Presente, 2012.

Annex. Fragments de textos.

Índex de textos

Claudi Ametlla	655
Manuel Azaña	669
<i>El Be Negre</i>	670
Josep M. Boronat	670
Carles Cardó	675
Conveni entre el president de la Generalitat i la Creu Roja	685
Declaración colectiva del Episcopado (20-12-1931)	686
Document sobre les gestions de Lluís Companys i Rubió Tudurí	687
<i>L'Esquella de la Torratxa</i>	688
Jordi Giró París	691
Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar	691
<i>La Humanitat</i>	692
Amadeu Hurtado	698
Manifest fundacional de la UDC	702
Jacques Maritain	705
<i>El Matí</i>	705
Alfredo Mendizábal	719
Pla d'armistici	720
Joan B. Roca Caball	723
<i>Solidaridad Obrera</i>	723
<i>Un appel espagnol</i>	724
Francesc Vidal Barraquer	725

Claudi Ametlla.

«Jo sóc advers a aquesta revolució que apunta en una alba de sang; no la crec necessària ni justificada, fort en la meva concepció evolutiva de la societat, perfectament realitzable en el règim republicà espanyol. Temo que Catalunya naufragui en ella; pressento que la societat que en sortirà serà pitjor; *standard* de vida més baix; l'home benestant, més pobre; l'obrer, miseriós. Si aquests sinistres auguris no es realitzen i passa tot el contrari, ningú amb més contrició resarà el mea culpa. Però el meu esperit, guarit ja fa temps de quimeres, quan lluny està de creure [en qualsevol utopia]. Els que hi han anat [a la revolució] per motius més baixos, que no són pocs, no desvirtuen l'idealisme dels altres».¹⁸⁷⁷

«Però la lluita no era entre els militars sediciosos i les autoritats legítimes? Sí, sí, sense dubte. El diumenge al vespre els vençuts eren els militars. Ara, ultra aquests vençuts, hi ha aquests altres: el comerciant, l'industrial, el botiguer, l'home de professió liberal, el menestral..., tota aquesta ampla zona d'animadors i directors, la més viva de Catalunya, el centre i l'eix de la nostra força i de la nostra existència mateixa. Aquest és el vençut de la jornada, aquest ciutadà que deambula pel carrer, afligit, reconcentrat, atabalat, amb aire de no entendre ni poder-se explicar res del que passa. En la seva desolació infinita, ell té l'íntima convicció de no haver merescut aquesta derrota ingloriosa i sense lluita que se li ha infligit.

Aquest ciutadà del carrer, classe mitjana de Catalunya, no ha estat bel·ligerant en la contesa i la immensa majoria de catalans de dreta, socialment conservadors o confessionalment catòlics, foren aliens a la folla temptativa militar. El més gran dels partits que els agrupava, la Lliga Catalana, havia fet reiterades declaracions de fe democràtica i antifeixista; el nombre d'homes civils complicats en la rebel·lia, el mateix que el nombre de feixistes existents ací abans del cop, eren xifres absolutament menyspreables i sense cap pes ni significació en el conjunt de la vida catalana».¹⁸⁷⁸

«Tu has fet Barcelona amb el teu treball [...]. Tu has fet l'empori de la riquesa catalana, avorrit i meritíssim «burgès», i sense tu no hi hauria hagut les concentracions de poder material que han creat tantes possibilitats de civilització. Tu, petit botiguer, petit menestral, obrer tècnic, dependent, innumerable cohort barcelonina de negligits «petit burgesos» has estat la gran força del progrés econòmic i moral de la nostra democràcia. Tu, home de professió liberal, has donat la direcció i l'esperit i la idea *jurífica* i la poesia a aquesta societat harmoniosa. I tots plegats, amb aquest altre exèrcit de pagesos que viuen en el material i en l'espiritualitat de la irradiació barcelonina, formeu el nucli central i el més voluminós del nostre poble. Vasta i àmplia classe mitjana que ets la força

---

1877Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p87.

1878Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p88-89.

perennal de conservació, d'estabilitat i de continuació de la nostra raça, a tu l'homenatge commòs!
És per això que en el drama has sofert més que cap altra classe.

Perquè ets Catalunya mateixa, tota Catalunya [...]. I per quan la tràgica follia sigui passada totalment, us commino que compliu la vostra nova missió: prenent les regnes del comandament».¹⁸⁷⁹

«Com els vïctors dels vencedors arriben a les teves orelles sense el so familiar i autòcton! Com brillen alegrement els ulls al·lògens davant l'espectacle de la nostra riquesa destruïda, l'obra d'art destrossada, l'antic vestigi anihilat, mentre els teus ulls catalans espurgeguen de ràbia. I quina tristor aquests draps que el vent del triomf agita i entre els quals els colors del teu símbol ben amat no hi són».¹⁸⁸⁰

Claudi Ametlla: «-El que jo et vull dir, president, és que cal tallar de seguida el desordre al carrer i les persecucions, depredacions i assassinats comesos per irresponsables que s'arroguen funcions d'autoritat. Aquesta situació no pot durar ni un dia més, això és un gran perill. Això ens pot fer perdre la guerra. Hi ha una bona part de l'exèrcit que no s'ha sublevat; hi ha la guàrdia civil, els guàrdies d'assalt, els mossos de l'esquadra, molts afiliats al teu partit i altres no dubtosos. De tot això pot fer-se una gran massa de combatents addictes. Ara, que si cal fer sang es fa... Jo em penso que fóra qüestió de pocs dies, potser d'hores. I si vols que jo ho intenti, m'ofereixo. Dóna'm un nomenament, un cotxe i quatre mossos de l'esquadra...»

Lluís Companys: «-Consells, no! Tots veniu a donar consells, ara. Jo ja sé el que cal fer. Però contra el poble, que no s'ho pensi ningú: jo no hi aniré mai, mai».¹⁸⁸¹

«Per a explicar aquesta realitat lamentable hom pronunciaria aquest mot màgic: desbordament. Desbordament? Sí, certament; però abans covardia, intoxicació extremista, lenitat, sinó benvolent tolerància del crim, col·laboració amb els revolucionaris, fent llur programa obra de govern. I encara: manquement del primer deure del governant, que és salvaguardar la vida dels governats i llurs hisendes; menyspreu per a la vida humana i la dignitat de la vida humana; simple crisi de moral. Àdhuc, en certs casos, inconsciència, irresponsabilitat, frivolitat i insensibilitat en alguns d'aquests que eren encimbellats molt amunt del comandament, quan una conselleria municipal de cap de partit els hauria vingut ampla. Tots aquests homes no saberen mai que havien d'haver-se jugat llurs vides, si calia, en defensa d'aquell sacratíssim dipòsit que la pàtria posà en llurs mans en erigir-los governants, és a dir, directors, protectors, custodis del patrimoni moral i material de la comunitat. De l'exercici del poder només saberen veure els avantatges i els drets; mai no

---

1879Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p90-91.

1880Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p93.

1881Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p104.

entengueren que hi havia, inherents i obvis, uns deures, sense l'exercici dels quals el govern no és més que arbitrarietat i tirania». ¹⁸⁸²

«La revolució és fonamentalment anticatalana en les motivacions, en els procediments i en les finalitats».

«Els dos fets, sublevació militar i sublevació extremista, gairebé sincrònics, dos actes d'un mateix drama, són d'intenció anticatalana. I en les causes que els produeixen, en el clima en què es congrien i en llur abast i íntima significació són més que això: són extracatalans, estranys a nosaltres, fora de la línia de la nostra vida, aliens al nostre esperit».

«La sublevació militar anava contra Catalunya; la revolució proletària anava contra Catalunya. Militars o revolucionaris són empesos per mòbils espanyols o universals; no pas per mòbils catalans. Els homes que realitzen els dos moviments no són catalans en llur major part, i els que ho són no arboren cap ideal català». ¹⁸⁸³

«Durant els cinc anys de la Generalitat [previs a la guerra] els catalans visqueren sense un ideal suprem que els ajuntés per damunt de la discòrdia de partits. Els quatre o cinc mesos en què hom insinua una rectificació d'aquesta política, oasi a què ens hem referit més amunt, no és un fet prou definit ni prou franc per a desvirtuar l'altre fet lamentable. La Lliga atemptà des del principi de la República contra aquesta unitat per la seva supèrbia, el gran pecat que tant de mal li ha fet a la comunitat, aquest gran pecat que no li permet d'acceptar el paper de segon, ni per a salvar Catalunya. L'Esquerra hi atemptà encara més negligint els que no pensaven com ella, vil feixisme». ¹⁸⁸⁴

«No crec en la missió capdavantera que hagin de realitzar en el món els primaris, els pseudoanalfabets, els simples violents, els miseriosos. Vull per a ells no la compassió, ans la justícia, lliurant-los de llur trista sort i enlairant-los a una superior categoria. Però creure en llur missió directora, no. Com no crec en la missió directora del plutòcrata». ¹⁸⁸⁵

«El mateix respecte que a la revolució, caldria retre'l als seus capdavanters. Aquests analfabets de segon grau que dirigeixen la cultura, aquests primaris passats a economistes, aquests innumbrables membres d'innumbrables comitès en què s'esmicola l'autoritat són sagrats. No menys que aquests guerres que la il·lustren per terres d'Aragó semblant-hi la devastació, no pas la victòria.

1882Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p133.

1883Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p160-161.

1884Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p164-165.

1885Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p183.

Si resta algun tècnic que per inconsciència, estret doctrinarisme o por de fer-se'n la pell pren cartes en aquest joc revolucionari és immancablement suspecte. Imposar un criteri enraonat, evitar una pura bestiesa serà com un treball d'Hèrcules. Si es tracta d'un militar professional que ha volgut dur el seu jurament de fidelitat a les últimes conseqüències, ja no és suspecte solament, és perseguit, si no cuita a fer ostentació de l'extremisme més feroç i poca-solta. Amb tot, si comença la guerra comandant, comandant l'acabarà gairebé sempre. Els ascensos són per als estrenus guerrillers dels sindicats que s'han imposat pel terror i s'han concedit ells mateixos els galons.

D'aquests menyspreus de la intel·ligència, de la capacitat i de la competència resulten les situacions més pintoresques i arbitràries». ¹⁸⁸⁶

«Que em perdonin les colles de catalanistes cridaners i llurs epígons, que no manquen; els qui creuen que els catalans només tenen un problema, el nacional, i que un cop resolt la felicitat serà indefectible, o que la plaça de Catalunya és el centre del món. Són els qui han amat més el símbol, la bandera, que el fonament i l'essència; més l'estridència que la realització. Són els del tot o res, que s'han quedat amb no res. Els qui ballant sardanes i cridant «Visca Catalunya lliure!» han cregut fer el summe catalanisme, el catalanisme únic. No havent-lo arraconat a temps, hem trobat aquest catalanisme sense substància fent malvestats en tots els moments crucials de la nostra història». ¹⁸⁸⁷

«Les dictadures, si en un moment difícil poden resoldre una situació complicada, la complicaran molt més després quan intenten destruir tota possible successió, llei fatal de totes elles al llarg de la història. Destruïxen l'armadura política, governen despòticament i a l'hora de morir no hi ha hereus idonis per a recollir l'herència. I al capdavant el bé que hagin pogut fer al país no és res comparat amb el mal que li hauran proporcionat.

La lliçó a treure d'aquesta sinistra etapa és que les democràcies han d'evitar que l'ordre que representen no es relaxi o desnaturalitzi; que la seguretat de les persones i l'estabilitat de les institucions no perillin; que la normalitat de la vida no sigui amenaçada. Si manquen a aquesta missió fonamental, essencial, el malestar, el descontentament i l'angoixa cridaran un govern de força que governi amb mà de ferro i sense gaires consideracions per les garanties escrites en les lleis. I sempre hi haurà un general o un polític disposat a acudir a la crida. L'ambició d'un dictador per ella sola, no determinarà la dictadura, no si no s'ha creat abans el clima propici». ¹⁸⁸⁸

1886Claudi AMETLLA: *Catalunya, paradís perdut...*, p185.

1887Citat a: Xavier PLA: «Ametlla, Cambó, Pla...». A: Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques...*, p24-25.

1888Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p38.

«L'estat major [de la primigènia Acció Catalana] era brillant; una tropa nombrosa comparegué a enrolar-s'hi. Pertanyia sobretot a la menestralia, a la dependència mercantil i a les professions liberals. En resultà un partit de classe mitjana, poc diferenciat en la seva composició del que era la Lliga, de la qual principalment eixia. [...] Acció Catalana es presentava amb un programa radicalment catalanista, sincerament democràtic, discretament republicà i, sobretot, liberal. Comptava molt amb aquest liberalisme per evitar les divergències inevitables, a causa de la religiositat militant de la majoria dels procedents de la Lliga i l'agnosticisme dels qui procedien del republicanisme».¹⁸⁸⁹

«Jo no era ni sóc separatista: solució que sempre he tingut desgraciadament per impossible. Torno a dir desgraciadament. Per una mena d'escrúpol més aviat instintiu que raonat, em repugna l'equívoc i la confusió, tant com la demagògia i l'extremisme. Allò que no és factible, ni s'ha d'anomenar en una política, que és una activitat real i concreta, i no un somni, o una abstracció. La política és l'art de les possibilitats, han dit.

Ja aleshores, per una obscura intuïció, em semblava que no era una política a practicar trencar-se el cap contra els murs indestructibles, o polemitzar bizantinament i inacabament sobre punts de programes d'aplicació dubtosa o llunyana, o lliurar-se a una guerreta casolana i intrascendent entre partits per si tu ets més o menys que jo. Tot això em semblava un falsejament de la política, o un divertiment, una manera de perdre el temps vorejant la política, en lloc d'una política veritable, que ha d'ésser la conquesta del poder, i en arribar-hi crear, organitzar, realitzar, administrar, transformar; governar en fi, la meta suprema de tots els veritables polítics.

És poc catalana, aquesta posició? Jo crec tot el contrari. Com la major part dels homes del meu temps, estic profundament convençut del nostre dret de governar-nos segons normes i esperits propis i la urgència de fer ús d'aquest dret. Però al mateix temps, home de realitats, no puc ignorar la història, la geografia, l'economia, la psicologia del català del nostre temps, ni la proporció del nostre territori i de la nostra demografia dins el complex espanyol, i encara la barreja dels immigrants dins aquesta demografia. I aquestes consideracions i altres de caràcter psicològic, social i internacional em porten a la conclusió que l'interès de Catalunya ha d'ésser en una política de col·laboració, a la qual puguem aportar el nostre sentit de les realitats, el coneixement de les conveniències econòmiques que tant manca a l'home del planell ibèric i el nostre concepte de la vida tal com és, sense ficció, excés ni desmesura.

En altres termes diré que no crec pas que, desgraciadament – i repeteixo l'adverbi-, el separatisme pugui ésser la solució, avui o en un futur previsible. En canvi crec que ho pot ésser l'autonomia o

---

1889Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p40-41.

un sistema federal espanyol. I afegeixo que a judici meu fou una solució o el bon camí de solució l'estatut reconegut a Catalunya el 1932. I allò que fou, com qui diu ahir, pot tornar a ésser demà».¹⁸⁹⁰

«Els vells tòpics del catalanisme i molts de nous que l'innegable talent de la plana major havia inventat, amb aquella punta de demagògia que – no cal dir-ho- pren sempre l'oratòria de totes les oposicions polítiques, foren aplaudides clamorosament per una massa propícia d'oients. La general desorientació i les notòries carències de l'estat en els seus deures més sagrats i elementals, ajudaven poderosament l'èxit d'aquestes prèdiques. Rovira i Virgili, per a qui parlar en públic era com una necessitat física, s'emportà la palma en aquest concurs, per la quantitat de l'oratòria esmerçada; Bofill i Mates per l'exquisidesa del verb, a desgrat d'una freqüent consulta als paperets del guió, que acabava fent marejar l'auditori. Hom trobava freds els parlaments de Nicolau d'Olwer, i ho eren sens dubte, però la substància que contenien feia perdonar el raig desmaiat i intermitent. Duran i Reynals, que no es prodigava massa, era estimat per l'elegància de la paraula i pel dring força personal del que deia, i Martí Esteve s'iniciava en aquest art difícil, sempre a punt d'arribar a la summa oratòria i sempre fallant-la, igual que la seva política tan prometedora i tan decebedora. Aquest equip, augmentat per tants d'altres astres menors, donà al partit una fama de capacitat, de preparació i d'intel·ligència que no perdé mai, ni després de les amputacions que li ocasionà la política religiosa de la República».¹⁸⁹¹

«Aquesta col·laboració, però, no pogué durar més que unes setmanes. Hurtado, que ultra aquestes condicions posseïa la de saber-se captar les voluntats i que acabava de resoldre molt avantatjosament un plet particular de la família Macià, prenia massa influència damunt el president: un pecat que els qui el voltaven i rebien d'ell tota la importància no li podien perdonar. Macià era per a ells sols, com la República, com la Generalitat. De seguida nasqueren intrigues encaminades a allunyar el preciós col·laborador, entre les quals la més vistosa era de crear un complex de recel i gelosia en Macià, extraordinàriament propens a aquesta mena de sentiments. Hurtado se'n tornà a casa, tan senzillament com n'havia sortit. Conservà la bona relació amb el president i convertí en animadversió la poca simpatia per alguns de la seva cort».

«Una provatura semblant amb Jaume Carner durà encara menys temps. De totes maneres, amb aquests concursos i el d'alts empleats, la Generalitat anà prenent forma i armant-se per a la seva funció, a desgrat de la inoperància dels qui oficialment eren els seus magistrats».¹⁸⁹²

1890Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p44-45.

1891Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p45-46.

1892Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p89.

ERC «es decantarà sempre cap als vaguistes, cap als rabassaires, cap a tots els que vulguin capgirar l'estat de coses, al qual ella mateixa deu la raó d'existir. Que aquests refractaris siguin purs idealistes, o aventurers, o agitadors professionals, no ha d'afectar-la. La propensió a fer lliga amb tota llei de revoltes té, ultra el sentit de noble romanticisme que no es pot negar, unes tàctiques de captació i de proselitisme, i en últim terme una finalitat electoral. L'Esquerra visqué sempre preparant les eleccions que han de venir, amb una cura vigilant que la fa mestressa en aquesta art» i «amb uns mitjans de convenciment no massa exquisits».¹⁸⁹³

«Succeí que en alguna part d'Espanya foren enterrades religiosament persones notòriament lliurepensadores i areligioses. La premsa d'esquerra en parlà, l'opinió s'hi interessà i l'afer prengué unes proporcions desmesurades. El Ministeri de Justícia volgué evitar la repetició d'aquest abús dictant una disposició per la qual tothom que no hagués manifestat que volia ésser enterrat segons el ritu catòlic, ho seria sense la participació de l'Església. La mesura, justa dins una lògica laica, havia de topar amb la realitat d'un país on, per convicció, per hàbit, per inèrcia, o pel que sigui, la immensa majoria dels habitants eren catòlics, i com a tals volien ésser enterrats. Però encara tingué un efecte pitjor: algunes autoritats locals, tancadament i acerbament anticlericals – d'aquesta fauna sense altra ideologia que un odi cec a les coses de l'Església n'estigué molt tarat el republicanisme-, aprofitaren l'ocasió per a lliurar-se a satisfer llur passió sectària. Un alcalde del Baix Empordà no deixà que els capellans assistissin a l'enterrament d'una monja que no havia deixat escrit el famós paperet!».¹⁸⁹⁴

«En aquesta qüestió i en totes les altres, els governants cediren massa als «senglars» i demagogs. Doctrinaris i teoritzants com ells, temien de quedar enrere en la cursa folla cap a l'extremisme; temien, sobretot, que se'ls pogués aplicar els qualificatius vitands de dretà i de reaccionari, que en aquests temps s'impartien generosament a tothom que no corria cap a la meta inassolible de l'esquerrisme total i absolut. La por de no semblar prou avançat, veritable covardia cívica, féu estralls en aquells dies. Justament quan la lliçó semblava ésser tota una altra: una República vinguda sense revolució, sense subversió, sense capgiraments, només per l'evolució que podia realitzar la seva obra».¹⁸⁹⁵

1893Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p96.

1894Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p147-148.

1895Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p149.

«Fóra massa de dir que aquests encontres em plaïen: sobretot quan hi havia la presència d'aquells desafortats, extremistes amb els quals tota discussió és vana. Però tampoc no els defugia, ni delegava ningú per rebre els sol·licitants. No negligia o desconeixia les raons vàlides que es poguessin adduir, ni em tancava a la banda, ni feia sistemàticament la part de cap dels contendents, tot inclinant-me més aviat pels més desvalguts, car per a ells, més que per a ningú més, havia vingut la República».¹⁸⁹⁶

«El meu antecessor en el càrrec tingué obrers «safistes» detinguts i el meu successor també, tot i que ambdós companys eren considerats com a molt esquerristes. En disset mesos que durà el meu governament no en vaig tenir cap».¹⁸⁹⁷

La llei petita i la Llei de contractes de conreu són «intents d'encaminar la reivindicació cap a fórmules jurídiques, bones o dolentes, són la sortida lògica i política d'un conflicte en mala hora suscitats. La Generalitat complí el seu deure amb aquest propòsit. Desgraciadament, cal dir que abans de sorgir les iniciatives legals, mentre foren discutides i després que foren aprovades, per damunt i contra llurs textos, es realitzaren moltes violències, depredacions, violacions de pactes lliurement acordats, i fins de sentències judicials: extralimitacions ben sovint tolerades, suggerides i encoratjades per autoritats encimbellades molt amunt de la Generalitat. I en aquesta conducta rau el mal que potser fou irreparable.

Girona també s'encomanà a aquesta malaltia, per bé que sense la gravetat d'altres comarques barcelonines. Hom deia generalment que el problema suscitats aquí era artificial; i fins i tot que no hi havia problema. Si amb això hom volia dir que les condicions de vida de masovers, parciers i arrendataris no eren miserioses, o que eren àdhuc satisfactòries, comparant-les amb les d'altres indrets de Catalunya, i no diguem de la resta d'Espanya, la dita era certa. Ara, negar l'existència d'un problema agrari, ací com a tot arreu, és pura gratuïtat. N'hi havia [...]: problemes tècnics, econòmics, polítics, i també socials: aquests darrers eren, de segur, els que menys urgien, i els que foren inventats o, en tot cas, enverinats i exagerats.

A Girona, doncs, sorgiren aviat uns quants redemptors de pagesos, a tant la redempció. Alguns es trobaven molt a prop dels personatges que el nou règim havia encimbellat més, per bé que no cal dir que no eren patrocinats ni encoratjats per ells, però tampoc no els desautoritzaven. Altres eren vagament comunistes i, la resta, petits arribistes a l'aguait del que podrien pescar en un riu que començava a enterbolir-se. El mitjà de redempció en els Jutjats de primera instància de demandes

---

1896Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p155.

1897Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p156.

de revisió de contractes vigents, a raó de vint-i-cint pessetes cada una. Així aquests agents es formaven una clientela i un petit adjutori financer». ¹⁸⁹⁸

«Voldria que aquestes memòries fossin una imatge prou exacta de tant com he vist en aquesta etapa de la nostra història contemporània, plena de fets grandiosos i sublims i també, ai las!, de tristes caigudes. En el bo i en el dolent cal que aquest llibre expliqui la realitat que jo he vist, i tal com l'he vista, sense pietat, ni sentimentalisme, ni cofoisme patriòtic. I també sense crueltat, ni masoquisme, ni partidisme. Només la veritat, la nua veritat. Per ella podrem salvar-nos. Al capdavant, amic lector, tractem d'esbrinar què propicià i fatalitzà el gran desastre del 1936, sense el qual, ho torno a dir, mai no hauria escrit el text que llegeixes; perquè en moments crítics perdem l'esma, agafem la falsa drecera i escollim els homes menys idonis. Potser la recensió minuciosa d'un període tan gràvid podrà donar clarícies que ens portin a alguna resposta». ¹⁸⁹⁹

«Calia arbitrar entre el capital i el treball quan els organismes designats per a tal funció fracassaven, que era gairebé sempre. I quan la intervenció *governadora* no atenia l'acord, que també era gairebé sempre, i els demandants es lliuraven a la violència, que era molt sovint, calia acudir als grans mitjans: la força pública. Si aquests recursos sota la Monarquia es podien emprar sense gaires miraments, no ocorria el mateix en temps republicans, que comportaven un major respecte als treballadors i a llurs demandes. D'aquestes demandes, raonables o no, de l'agitació subsegüent i de les violències fora mesura, els directors obrers n'usaren i n'abusaren, i sota la República molt més que sota la Monarquia, infinitament més que sota les Dictadures [de Primo i de Franco], durant les quals s'han mostrat quiets i resignats.

Cap d'aquestes consideracions que jo coneixia prou bé no em desanimava. Podria dir que, al contrari, m'animaren a acceptar el terrible honor així que em fou feta la primera insinuació. Si hi hagué temeritat, no hi hagué inconsciència. En tot cas, resolía l'acceptació del perill, que l'home estima tantes vegades. L'acceptava per ambició, per vanitat, per deure, per irreprimitible vocació, pel que vulgueu. Mai per irresponsable ignorància. Vull dir, però, en descàrrec meu, que aquesta sobtada intrepidesa no m'hauria decidit sense l'arborada fe en els destins de la Pàtria que s'havien de realitzar per la virtut de les novelles institucions, en l'important rodatge d'una de les quals jo anava a servir». ¹⁹⁰⁰

1898Claudi AMETLLA: Memòries polítiques, vol. 2..., p161.

1899Claudi AMETLLA: Memòries polítiques, vol. 2..., p169.

1900Claudi AMETLLA: Memòries polítiques, vol. 2..., p179-180.

«En efecte, el govern Azaña hauria volgut entendre's a Catalunya amb Acció Catalana, més que no pas amb l'Esquerra [...]. Desgraciadament, la derrota de la primera en les eleccions del 12 d'abril del 1931 i les subsegüents, frustraren en gran part aquell propòsit i portaren no pocs mals».¹⁹⁰¹

«La sortida em colpí dolorosament. Si l'alcalde de Barcelona tenia per enemics uns homes que queien defensant la República – la República que, a ell, li havia donat el càrrec i, a Catalunya, l'estatut d'autonomia-, era evident que jo no el podia considerar coreligionari. Ni gairebé amic. El senyor Aiguader havia estat anarquista, extremista i sempre revolucionari. Promogut alcalde de Barcelona, un dels llocs més alts de la jerarquia catalana, continuava essent tot això, continuava en la irresponsable inconsciència que fou una de les seves característiques. No era sol a pensar així entre els seus companys de magistratura, i ací rau la gravetat del cas. Homes fets en el culte i la prèdica de la revolució – la revolució sistemàtica i quotidiana-, un cop al poder continuaven essent revolucionaris. De l'art de governar, del sublim art de governar, no n'intuïren res. Constituïts en autoritat, conspiraren contra l'autoritat que eren ells mateixos».¹⁹⁰²

Els presos governatius eren «sempre els mateixos, eren els animadors de les vagues, fossin de llur ofici – si és que en tenien cap- o d'un altre. Ells eren els dirigents de tots els sindicats; els pistolers, els que feien petar explosius, els sabotejadors, els que promovien a tot arreu el desordre i la pertorbació.

Em va caldre agafar molts desaforats i guardar-los a la meva disposició: uns perquè foren trobats pistola en mà, altres ocupant un cotxe ple d'explosius – un d'aquests ocupants fou, vinguda la guerra, ministre de Justícia, dic de Justícia, de la República-, altres encenent tramvies o estimbant-los carrer Muntaner avall, altres en ple atracament...

Tampoc no em va costar d'absoldre'm d'aquest greu abús de poder. Custodi de la pau i de l'ordre, convençut que aquells atacs podien portar grans danys a la República».¹⁹⁰³

«En definitiva, el gran problema, l'essencial problema polític d'aquest temps i de sempre és el de conciliar: fer compatible la llibertat, do suprem de l'home, amb l'autoritat indispensable a les societats humanes. No crec que la República l'arribés a resoldre, ni tampoc, un temps després, la Generalitat de Catalunya. Potser seria millor dir que no tingueren temps de resoldre'l, si és que llurs governants conegueren la necessitat de fer-ho. Aquest angoixós problema, de tan difícil solució en tots els temps, va fer exclamar a Goethe allò de preferir la injustícia al desordre, que sembla una

---

1901 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p181.

1902 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p199-200.

1903 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p216.

blasfèmia als qui no han governat; però que ja no ho sembla tant a aquells qui han hagut de fer-ho: potser perquè han pogut comprovar que en el desordre també hi ha injustícia.

Un estat en el qual siguin practicades la major llibertat i la democràcia més evolucionada, necessita l'autoritat i l'ordre i tot l'apartat llur per assegurar-los. Igual que un estat totalitari: la diferència raurà en la justícia o injustícia, les garanties o les arbitriats, amb què esmerçarà l'aparat».¹⁹⁰⁴

«Espero que cap lector de bona fe, per esquerrà que sigui, no em titllarà de reaccionari a causa d'aquests raonaments. No, no sóc reaccionari, ni tan sols conservador. Sóc partidari de totes les justícies i d'empènyer totes les evolucions, sense esperar que es realitzin per elles mateixes, lentament. Jo també crec que la República vingué i havia de venir per transformar el nostre món, per dur-hi major benestar i més justícia. Ara, que aquestes mudances entenc que havien d'arribar per la via legal, empeses de dalt a baix i no imposades de baix a dalt, traumàticament. La República que la guerra matà era un instrument idoni per a aquest canvi, ella, perfectament democràtica i oberta a totes les innovacions. I ningú més».¹⁹⁰⁵

«Foren, principalment, els homes d'Acció Popular o CEDA, que acabdillava Gil Robles, els vells monàrquics i els vellíssims carlins, reviscolats per les eleccions darreres, els qui, col·laborant en l'ordre dels extremismes de l'esquerra, crearen l'ambient hostil i persecutori que tan sinistres resultats havia de donar. I cal afegir, perquè hom entengui millor el que ha de passar després [el 6 d'octubre de 1934], que una bona part dels atacs dels irresponsables dretans anaven adreçats a Catalunya i al seu règim autonòmic, i encara més contra els polítics no catalans que el defensaven». Les esquerres «iniciaren certes maniobres subterrànies fora de la legalitat i amenaçaren amb actes de violència contra un feixisme que en realitat no es veia enlloc, car el govern Samper continuava movent-se dintre d'una perfecta norma republicana. Més aviat, si hem de dir la veritat, el feixisme estava en els que rebutjaven la sentència de la democràcia quan no els era favorable, aberració que sempre fou corrent en certs «demòcrates» espanyols i que, en aquest cas, conjugada amb una altra aberració catalana, havia de congriar en els factors del cop del sis d'octubre».¹⁹⁰⁶

«En aquest 4 d'octubre [de 1934] l'aire que es respira és de pre-guerra. Les coses han anat massa enllà perquè puguin ésser deturades i no es veu, ni a Madrid ni a Barcelona, l'home poderós que vulgui i pugui realment aturar-les. Del record que en guardo, Samper féu en tot moment esforços

---

1904 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p222.

1905 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p223.

1906 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p246.

meritoris per evitar l'esclat del conflicte, mal secundat per alguns dels seus ministres i per una part important de l'opinió, sobretot a Madrid.

I Lerroux, que el succeí, semblava igualment partidari de solucions pacífiques; però gairebé no va tenir temps d'actuar per tal com, hores després de constituït el seu govern, Catalunya es posava en peu de guerra. Però hi havia, fora de l'acció del govern, altres forces, altres factors i tot un procés d'errors, de provocacions i de fatxenderies que feien inevitable la topada. Hi havia els rabassaires, els escamots, els separatistes, Dencàs i els seus preparatius bel·licosos, les fluctuacions de Companys i la inacció de l'opinió sana de Catalunya, d'esquerra o de dreta, que mai no volgué creure que es pogués produir una cosa tan absurda com una rebel·lió armada. Hi havia, a l'altre costat, les dretes espanyoles, els monàrquics de Renovación Española, els carlins, una part de la CEDA, algunes dotzenes d'escriptors més o menys feixistes, i tota la patuleia de funcionaris al matí, culs-de-cafè a la tarda i ganduls totes les hores, grans factors de l'opinió madrilenya i espanyola. Tots plegats, mai no pogueren acceptar la idea d'una Catalunya més independent de la capital del que convenia a la satisfacció de llurs apetències burocràtiques: la pitjor Espanya, en fi, la que aparegué orgullosa i arrogant a conseqüència del triomf electoral del novembre anterior.

Aquells catalans que propendiren sempre a voler resoldre el plet català per la violència, pocs en nombre certament, però molt actius i operants en aquests temps – els homes primaris, d'una sola idea i absoluta, acostumen a ésser d'una frenètica activitat-, s'imposaren i de fet dirigiren Catalunya en aquests dies. Víctimes de llur propi joc, nous aprenents bruixots, no pogueren recular, si és que mai s'ho pensaren. I caigueren dins la trampa que de Madrid estant els pararen tots els qui volien la guerra». ¹⁹⁰⁷

«La greu discòrdia entre la Generalitat i el govern de la República no havia de desembocar en cap fet de violència; existien moltes solucions per a resoldre dignament el conflicte; l'actitud del president de la República, del president del govern i del govern mateix no mereixien la cega agressió d'aquella nit funesta i, en fi, declarar la guerra a Espanya era un mer acte de follia que només podia portar els mals més grans a la pàtria». ¹⁹⁰⁸

«Aquell sentiment de justícia que portem tots dins la consciència i que demana la sanció justa tot dient «qui la fa que la pagui», s'esvaeix i es muda en simpatia envers el delinqüent, si creu que el càstig és desproporcionat i, sobretot, prolongat, allargassat.

La gent no comprengué que, molts mesos lluny dels Fets, pogués haver-hi més de dos mil catalans empresonats, la majoria dels quals no havien comès cap altre delicte que obeir les ordres de

---

1907 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p260.

1908 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p276.

l'autoritat aleshores legítima. I una onada de compassió, que ensems era una onada de reprovació, anà guanyant el cor simple de la gent. El català, actuant en col·lectivitat, és enormement sentimental i contra aquesta força d'emoció els arguments de la raó, si n'hi ha, no hi valen res». ¹⁹⁰⁹

«La meva desaprovació de la revolta no havia d'impedir que m'esmercés en evitar-ne els estralls. Els consellers de la Generalitat al voltant de llur president, donaven el to de serenitat i germanor que regnava dins el vaixell [Uruguay]. Entre els menys conformats, era una excepció el regidor [de l'Ajuntament de Barcelona] Duran Reynals, que es planyia de trobar-se allí, ell, tan selecte, i poc esquerrista!». ¹⁹¹⁰

«El president accidental de la Generalitat fou, de primer, el coronel Jiménez Arenas, reemplaçat poc després per Joan Pich i Pon, que acumulà aquest càrrec amb el de governador general de Catalunya, expressament creat per a aquesta circumstància. Així aquest gran lerrouxista semianalfabet pogué arribar a ser tot el que és possible a un polític català: regidor de Barcelona, tinent d'alcalde, alcalde, diputat provincial, diputat a Corts, senador... i ara governador general i president de la Generalitat. Quina llàstima que no hagués rebut els sagrats ordes! Hauria pogut ser nomenat bisbe i completar la col·lecció!». ¹⁹¹¹

«D'aquest viatge [a Cartagena], ultra la impressió d'esperança [dels polítics catalans empresonats pels Fets], en vaig treure una altra de desolació, en travessar, amb automòbil, la zona seca de Múrcia. Sovint ens creuàvem amb caravanes d'homes, dones i criatures, de cara fosca, tots escardalencs i vestits de drapots, caminant silenciosament darrere d'un burret esquàlid; vàiem els ramats de cabres pasturant damunt la terra eixuta i erma, on cap bri d'herba no era visible. A mi i a la meva muller, que m'acompanyava, se'ns posaren dos enigmes que encara avui no hem desentranyat: ¿eren gitanos, tota aquella gent hieràtica i miserosa que circulava en grups darrere l'ase llastimós? ¿Menjaven terra, aquelles cabres que com porcells furgaven en sòl sense vegetació? [a través d'això] vaig comprendre el fenomen de l'emigració d'aquella pobra gent cap a Catalunya, on, com em deia un d'ells, amb eloqüència elemental i convincent; «hay verde, mucho verde, señorito»». ¹⁹¹²

«Guardo un record grat dels dos anys llargs que vaig passar als governs civils de Girona i Barcelona. Dels mesos de diputat, no me'n ve cap sensació plaent. Penso que aquesta diferència de sentiments és deguda, d'una part, a la mateixa naturalesa dels càrrecs; d'altra part, al clima polític,

---

1909 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p278.

1910 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p279.

1911 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p279-280.

1912 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p283.

tan divers, en l'un i l'altre avatar. En el primer cas, tothom vivia embolcallat en l'eufòria dels temps nous, en l'encís de les més falagueres promeses; en el segon, el dubte, el desengany i la baralla omplien de núvols negres l'horitzó.

En el primer cas, tenir un govern directe, manar amb un sí o amb un no, exercir una acció immediata damunt homes i institucions, i veure en pocs dies l'efectivitat de la decisió, devien avenir-se més amb la meva concepció de la política i de l'art de governar». ¹⁹¹³

«El nivell mitjà dels nous parlamentaris apareixia més baix que el de les corts anteriors, i sobretot que les Constituents, les quals més aviat pecaren d'intel·lectualisme i professionalisme. I aquell defecte feia més greu el mal, car a la fi la intolerància ajuntada a la mediocritat significa més intolerància». ¹⁹¹⁴

«Naturalment, aquestes denúncies, sempre engruixides a ultrança però amb un fons de veritat innegable, em produïen un sentiment de repulsió i augmentaven l'*inconfort* que acompanyà tota la meva vida parlamentària. Les respostes del govern a aquestes fortes investides no endolcien gaire la meva amargor. Perquè hom tractava d'atenuar i de justificar aquells abusos, explicant els comesos per gent de l'oposició, que eren certs; però sempre una tal conducta xocava amb el meu concepte de l'autoritat; aquesta no pot sortir-se de la legalitat, ni ésser venjativa; per això és autoritat, per això disposa de tants mitjans d'acció i de repressió». ¹⁹¹⁵

«Era obvi que les esquerres havien de contestar a aquestes provocacions. De seguida aparegueren altres formacions paramilitars, altres moixigangues al carrer, altres agressors de la República que diuen voler salvar. Si aquells porten camises blaves, imitant els totalitarismes estrangers, aquests la portaran grisa; si aquells saluden – o amenacen- amb la mà estesa com feien els romans i els feixistes, aquests saludaran – o amenaçaran- amb el puny clos, com fan els comunistes i certs socialistes. En definitiva la mateixa subversió, el mateix atac a l'autoritat legal, única que pot tenir gent armada, única que ha de manar al carrer i a tot arreu, única que ha de vetllar per l'ordre i per servir la llei.

Catalunya era una felix excepció d'aquest lamentable estat de coses. Avui hi havia pau sota l'autoritat de la Generalitat. [...] El temps passat al Penal semblava haver madurat i assenyat aquests governants. Les vexacions i les ofenses inherents al captiveri no els enduriren ni els feren pensar en

---

1913 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p291.

1914 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p293.

1915 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p296.

venjances. L'oposició, representada i catalitzada per la Lliga Catalana, imità aquest nou mode de fer. Els seus diputats tornaren al Parlament». ¹⁹¹⁶

Manuel Azaña.

"ninguno ignoráis que demasiadas veces el Estado español encarna en hombres que parecen locamente destinados en asegurar el descrédito de lo que representan y que se empeñan en asegurarse la ejecución de cuanto haya de noble y de justiciero en el espíritu público

[...]

"Yo no soy patriota, ¡oh no! Esta palabra, que significaba revolución y libertad, ha venido a corromperse, y hoy encierra, manoseada por gentes peores, la acepción más rezagada de los intereses públicos, y expresa la intransigencia suma, la intolerancia, la oclusión mental. Pero si no soy patriota (o nacionalista), me hallo español por todos cuatro costados, aunque no españolista.

[...]

el catalanismo, o dicho con otra expresión, el alzamiento espiritual de Cataluña, nos brinda la ocasión y el instrumento de realizar una labor grandiosa, y nos pone en terreno firme para emprenderla. Por el catalanismo, Cataluña será libre; y al trabajar nosotros, apoyados en vosotros, por vuestra misma libertad, trabajamos y obtendremos la libertad de España. Lejos de ser irreconciliables, la libertad de Cataluña y la de España son la misma cosa.

Yo tengo la idea de que esa liberación conjunta no abolirà todo lazo común entre Cataluña y lo que seguiría siendo el resto de España. Creo que entre vuestro pueblo y el mío hay demasiada trabazón espiritual, histórica y económica para que un día, enfadándonos todos, nos volviésemos la espalda, como si nunca nos hubiéramos conocido. En tiempos de lucha, es normal que se haga cuenta minuciosa de lo que nos separa; pero también será bueno que un día nos pongamos a reflexionar sobre lo que de veras, no administrativamente, sino en lo hondo de la raza, nos une. Yo concibo, pues, a una España con Cataluña, gobernada por las instituciones que su voluntad libremente expresada quiera darse; unión libre de iguales en el rango, ya que no el tamaño, sin pretensiones de hegemonía ni predominio de los unos sobre los otros. Para vivir en la paz, ilustrando el nombre común hispánico, que no es despreciable. He de deciros también que si la voluntad dominante en Cataluña fuese algún día otra, y resueltamente quisiera remar sola en su barca, sería justo pasar por ello, y no habría sino dejaros ir en paz, con el menor destrozo para los unos y los otros, y deseáros buena fortuna, hasta que cicatrizado el desgarrón, pudiéramos establecer cuando menos una relación de buena vecindad. No se dirá que no soy liberal. Pero si eso ocurriese, y cuando quiera que

---

1916 Claudi AMETLLA: *Memòries polítiques*, vol. 2..., p298-299.

ocurriese, el problema sería ya otro. No sería de liberación común, sino de separación. No es lo mismo vivir independiente de otro, que vivir libre.

Puestas las cosas en aquellos términos de convivencia y de igualdad, castellanos y catalanes tenemos que restablecer el orden en la península. ¿Qué orden? El de la justicia y el derecho, violados por el Estado español"

Manuel Azaña: "La libertad de Cataluña y de España". Discurs a Barcelona, 27 de març de 1930.

El Be Negre.

"El Congreso de la CNT.

Per solemnitzar degudament la celebració del Congrés de la Confederació Nacional del Treball avui s'han celebrat diverses festes.

Al matí, s'han repartit bombes Orsini entre la quitxalla. A la tarda, ha estat organitzada una petita vaga general, amb fins benèfics, i a la nit, a tall de castell de focs, han estat curiosament cremats vuit tramvies.

Per a l'endemà s'anuncia una gran cursa de braus en la qual seran torejats sis governadors.

L'ordre no s'ha alterat.

(Ens referim a l'ordre de vaga)".

EBN 13-5-1936.

Josep M. Boronat.

Bastir una democràcia normal.

Índex.

I. Un enunciat.

1. L'empenta creadora.

Les democràcies ibèriques medievals – [...] estadistes a l'edat mitjana: les directrius i els resultats a Castella i a Catalunya. Mentre conservaren el geni propi es feren més i més grans – Caràcter del regnat dels Reis Catòlics. Coordinació, no unió. La pèrdua de les llibertats individuals molt més tard.

2. Despersonificació.

L'ensorrada d'uns pobles (Catalunya, Castella). [...] estrangeres i decadència a Catalunya, a Castella... - El malbaratament d'uns imperis. La cursa/febre de l'or, causa de rerepassament – El "Sacre Romà Imperi", política estrangera – La Reforma i la Inquisició – La unificació contra l'espirit ibèric: les guerres de secessió – Richelieu i Olivares – Supeditació a França [...]. Abans (discreta) a fora, ara introspecció [...]: França donà sortida.

3. Introspecció.

Caràcter de l'absolutisme (Madariaga). El cas de Carles III – exemples d'Anglaterra [...] exemples feixisme a Alemanya, Itàlia, Rússia – Absolutisme improductiu a Espanya, no a França – La [...] dinàstica – La liquidació de l'imperi – Espanya no abocada a l'exterior - [...] - Un estat d'esperit “olla” - Oda a Barcelona de Maragall – El romanticisme, mal de l'època a tot Europa – caràcter de les guerres civils: mal endèmic? - [...] - caràcter de la dictadura de Primo de Rivera – L'Espanya inveterada de Gasset.

4. Retrobament.

El torn pacífic del poder com a mascarada – La generació del 98 – Els camins que pugen – La industrialització de Catalunya i Bascònia (Hurtado, Bello: Quaderns) – La qüestió agrària i social (Ganivet) – Catalunya, finestra europea en tots els ordres – Castrisme, africanisme, europeisme – Desvetllament de les nacionalitats: uns pobles a l'oposició, [...], fins les classes conservadores – Les Repúbliques i els Estats foren un pas endavant i un intent de solució.

5. Una cruïlla decisiva.

La bogeria col·lectiva de l'última guerra civil: els (pòsits) ancestrals – Ni conservadorisme ni patriotisme – Les dues impotències i les intromissions estrangeres – Catalunya també recorre a Espanya pels seus afers interiors – El problema essencial: un país normal o “olla” i guerres civils (Madariaga, pròleg) – Uns pobles a l'exili – L'ambient democràtic a l'Europa actual – Després de Napoleó mai han [...] els trasbalsos d'Espanya i d'Europa: ara sí.

II. Un plantejament.

6. Uns factors ineludibles.

Geopolítica: Rovira i Virgili a “Quaderns” - La història: hem estat un gran Estat: la reminiscència imperial – La geografia: com una península del SO europeu – L'economia: són un poble a mig valoritzar – Socials: la manca d'una classe mitja equilibradora – Nacionals: com un Estat complex – Polítics: el pseudoconservadorisme de Castella, el liberalisme de Catalunya i el tradicionalisme basc – Psicologia (Le Bon): passió intermitent (geiser: Castella), entusiasme actiu (curs d'aigua ressorgit: Catalunya) – El separatisme català i castellà [...] uns pobles llatins – L'Estat espanyol dins el món actual: eterna absent: Espanya. Comparació amb les altres potències: sorgiment de noves grans potències en el món d'ara (Estats Units, Rússia, Japó, etc).

7. Un Estat desequilibrat: els tres desequilibris: nacional, social, ideològic.

L'hegemonia de Castella – La falla de Portugal: és una portella d'intromissió – Un equilibri nacional (nacionalitari) – O molt rics o molt pobres: el latifundisme, el feudalisme, la manca d'una classe mitjana, no reformes socials pels obrers a l'exemple d'Anglaterra o del New Deal americà o dels

països nòrdics – Una sola religió: Inquisició i teocràcia. No lluita de religions ni reforma com a França, Anglaterra, etc. Catolicisme, religió de l'Estat. Uns pobles i unes classes socials a l'oposició, un Estat inestable.

8. Un Estat reressagat: gairebé tot està per fer.

Dos segles de retard – O isolarionisme o snobisme: o resclosiment o imitació – L'Espanya pintoresca. El fanatisme ideològic i religiós - “cruel” Espagne – Espanya, poble balcànic o del mitjà orient? - Ser pobles colonitzats pels pobles ibèrics i pels pobles anglosaxons – Defensa de la civilització dels pobles peninsulars. Catalunya: parlamentarisme, Consolat de Mar (Ramon Llull), comerç. Castella: “El Siglo de Oro” - Els teòlegs juristes – Literatura, pintura, etc. - El que es necessita perquè hi hagi una civilització - [...] de la decadència actual – Espanya pot tornar a ocupar un bon lloc – Espanya, absent del món en l'Edat contemporània – L'endarreriment en l'agricultura, en economia, en ciència, art, política, etc.

9. Un Estat supeditat.

Les dinasties estrangeres – Sota l'òrbita francesa primer i sota l'òrbita anglosaxona després – Poc patriotisme: tot el que ve de d'estranger és millor – El germanisme castellà i el sentimentalisme internacional català – La intervenció política de l'estranger a Espanya – Napoleó i la vergonya de Godoy – Els cent mil fills de Sant Lluís i la Santa Aliança – Les guerres carlines – L'apartament de les reparticions colonials (és a dir, que se'n queda al marge): l'Espanya absent – Importància de la intromissió estrangera en l'ordre econòmic (diners que se'n van), miner, asseguradores, elèctriques, utilitatge, metal·lúrgia (Bilbao i ciutat anglesa que només treballa el ferro basc), etc – El gran exemple de la indústria catalana.

10. Ésser o no ésser.

La monarquia no ha acomplert cap unió com l'anglesa, etc – Continuar amb el clima de guerra civil? - La República pot resoldre els problemes, però els règims autoritaris i la monarquia, no – Caràcter del règim autocràtic: comparació amb les dictadures de sempre (Cambó: Les dictadures) – Crítica de la monarquia a Espanya – Els perills de la República: llibertats i llibertins – Els perills d'una democràcia per si mateixa i aplicada a Espanya – Necessitat d'una democràcia normal aplicada [...] perquè aquesta torni a ésser el que cal – Les lliçons de la 1a i la 2a República – La qüestió d'ésser o no ésser. Cada Estat val segons el que representa en el (corrent internacional).

III. Un resultat.

11. Capacitació i lluc polític.

Què és una política? - L'únic ensenyament/experiència possible: la història (Ortega y Gasset, La història i les solucions) – Una política no s'improvisa (Suïssa: confederació; França: democràcia;

Anglaterra: parlamentarisme, etc) – La llegenda de Santiago – La intel·ligència i el (caràcter): l'exemple anglosaxó i el japonès o alemany. Psicologia política – Els imponderables: no ciència exacta. Escola de ciències polítiques – Com es formen els polítics a Anglaterra, França, etc – El polític nat i el “self-made man”, i el preparat (pel) lluc polític (frase del llibre de Lluís XIV) – Importància de la política – El gust de la política en el poble (Anglaterra) – Les seleccions i el poble – La falla de la democràcia.

12. Sentit de continuïtat.

Es pot educar un poble? (Hurtado) – Unes multituds o uns pobles – La tradició política a Anglaterra, a França, etc, i a Castella – Catalunya té la seva tradició política interrompuda: esperit d'oposició i no sentit de la responsabilitat de govern – Continuïtat efectiva per damunt dels canvis de govern i fins de règims – Les revolucions no canvien la política [...] d'un país (Anglaterra, França, Rússia, etc) – Prestigiar les funcions públiques, magistrats, etc – Formar uns quadres – La immobilitat de les funcions a França, a Anglaterra, etc – Comparació entre la psicologia de les multituds (psicologie des foules: Le Bon) i la dels pobles fets: els mineurs.

13. Sentit de totalitat.

Som uns pobles europeus i civilitzats – amplitud i llargada de visió – El passat, el present i el futur – Aprendre un cas d'altri – Ni isalocionisme ni snobisme: ni resclosiment ni imitació – compartiments estancs mesquins ni universalisme utòpic – La doble corrent universalista i nacionalista (nacionalitària) – Viure el nostre temps – Ocupar el lloc que diuen en el concert internacional – Tenir en compte els factors ineludibles – Els problemes més importants segons l'escala de valors de (prestigi) a Espanya: quins cal resoldre primer? Nosaltres sols hem de resoldre els nostres problemes [...] ningú no ens ajudarà sinó per aprofitar-se – Exemples històrics: guerra de corsaris, la guerra de (secessió o successió) (Richelieu de la Catalogne), etc – Ni [...] amb les altres nacions ni complex d'inferioritat – Tenir la seguretat del que som, del que volem i del que representa en el concert internacional.

14. Sentit de possibilitat.

Ni [...] ni fanatisme – Comprensió i tolerància mútua – No hi ha panacees universals – Anar cap a l'ideal però tocar de peus a terra – Ni confusionisme ideològic ni materialisme de dreta o d'esquerra – Política constructiva – Procurar el millor i evitar el pitjor – No voler resoldre-ho tot alhora: els exemples del tot o res en la història peninsular: Jaume d'Urgell, la guerra amb els EEUU, etc – Els fruits han de madurar: les ones concèntriques de Prat de la Riba – La República té feina a fer per alguns anys: en règims d'opressió tothom calla i quan es donen llibertats tothom crida i vil més i més – Qüestió nacional, qüestió social, qüestió ideològica.

15. Una solució nostra.

Resum de tot plegat – L'empenta creadora que ha de sorgir – Cap a una personificació dels pobles ibèrics – El perill de la introspecció: França [...] amb afers exterior: Napoleó i la creació d'un imperi colonial sota la II República – Cal continuar pel camí del retrobament – Tenir en compte els factors ineludibles – Cal equilibrar l'Estat – Hem de fer un Estat modern i que no estigui supeditat – Ja prou olla – No aïllament – No imitació – No fanatisme – Tocar de peus a terra – Prou [quitepotisme] – Prou intolerància – Sentit de totalitat i de continuïtat – Estem en una cruïlla decisiva: ésser o no ésser – Capacitació i lluc polític – Ningú no ens ajudarà – Com triar els homes – Catalunya al timó per més oberta i democràtica – Educar uns pobles.

IV. Unes proves.

16. Els pobles democràtics.

Són els més avançats (Cambó Delassi) – Són els més forts (la [democràcia] anglesa) – El sentit pragmàtic dels pobles anglosaxons – Les lluites religioses i socials com a formadores de la democràcia – Cap de les democràcies ben arrelades no s'ha d'improvisar – Democràcies antigues i democràcies modernes - [...] de les democràcies anglesa, francesa, ianqui, suïssa, holandesa, escandinaves, etc – Democràcies unitàries i democràcies complexes: el federalisme – Es va cap a una democràcia universal? - Les doctrines d'intervenció i de no intervenció – La justícia política.

17. Unes contraproves (la revolucionària i la totalitària).

La contraprova revolucionària. Totes les revolucions (l'anglesa, francesa, russa, etc) han fet marxa enrere fins a arribar a la democràcia – Els excessos revolucionaris i els règims forts: Napoleó, etc – Distincions d'unes revolucions amb les altres: l'anglesa religiosa, la francesa política, la russa social – Què val més: revolució i marxa enrere o revolució normal? Si un aldarull triomfa és una revolució i si fracassa, un disbarat – Psicologia de les revolucions de Le Bon.

La contraprova totalitària. Caràcter del totalitarisme de sempre – El totalitarisme modern – Pobles endarrerits i dictadura: Sudamèrica, Balcans, Àsia, Àfrica (Cambó) – La dictadura en els pobles desequilibrats – La supeditació política: els mandats internacionals.

18. Uns exemples d'actualitat (l'alliberament a Europa).

L'alliberament a Europa el 1944-1945 – L'alliberament als Balcans: Grècia, Bulgària, Iugoslàvia, Romania, Hongria – L'alliberament d'Àustria i Txecoslovàquia – L'alliberament de Polònia – L'alliberament de Finlàndia – L'alliberament d'Itàlia – L'alliberament a Bèlgica i Holanda – L'exemple francès.

L'alliberament en aquesta guerra i en la guerra anterior no és degut al poble alliberador, sinó al caràcter i al grau de desmoralització assolida.

Carles Cardó.

El gran refús.

«Fou així com es formà la psicosi de guerra fratricida i com s'anà carregant insensatament l'esperit del poble dels explosius que esclataren amb ella. Pitjors que aquests eren, però, els explosius de què es carregaren les dretes en llur dèria de defensar sense caritat ni justícia una veritat que forçosament havia d'esdevenir tirànica, i doncs pagana, i en definitiva falsa. Amb una imprudència que traeix la manca d'esperit, molts jerarques de l'església espanyola es posaren al costat d'aquestes dretes i figuraren entre els principals factors de la gran catàstrofe, preludi de la que després havia d'assolar Europa i encendre en odis destructors tota la terra.

És un fenomen que he pogut observar en altres països catòlics on he viscut. Entorn del catolicisme oficial s'ha format a través dels segles un crostissam d'interessos terrenes -règims polítics, privilegis socials, avantatges econòmics, distribució injusta de la riquesa, etc.- i les classes conservadores s'acostumen a considerar tota aquesta ganga impura com una part essencialment integrant del catolicisme, que degenera així a la vil condició d'una institució defensora d'interessos bastards. Discutir-ne un és demolir la religió, que elles defensen perquè les defensi. Elles paguen l'Església -i encara amb quina gasiveria!- com es paga un gendarme que munta la guàrdia entorn d'un camp afitat. Déu esdevé llur insigne protegit, obligat a servir-los. Que en el món hi hagi egoistes d'aquests és, més que comprensible, inevitable. L'escàndol comença quan els qui Déu ha posat perquè vetllin per la puresa de la religió s'ajunten a ells per formar la gran lliga dels enemics de la justícia en nom de Déu. La Revolució, més astuta que intel·ligent, sotja aquesta claudicació sacrílega per cobrir-se del prestigi de la justícia, i si no s'arriba a temps a arrabassar-l'hi acomplint la justícia en nom de Déu, els estralls que fa són proporcionals a la traïció dels *clergues*. I aleshores tot són crits d'escàndol contra els cucs que devoren el cadàver de l'ordre social que els mateixos que criden han occit. Així passà a Espanya, especialment a Catalunya, la seva part més viva, i així passarà a tot el món, si el poc que resta de cristianisme en les classes benestants no assoleix de fer saltar el crostissam de tanta superfetació pagana".¹⁹¹⁷

La Paraula Cristiana.

"El fill i el servent".

"El cristià és senzill, el sectari és complicat. El cristià té la vida moral governada per la llei de la unitat: creu en un Déu, hi espera, l'estima i aquest amor és el motiu formal i la raó última de les seves austeritats, i àdhuc dels seus lleures lícits. El sectari és complicat perquè s'ha de bastir una teoria per a cada virtut: l'una és bona perquè guarda la salut, l'altra perquè socorre el proïsme, l'altra

---

1917 Carles CARDÓ: *El gran refús...*, p64-66.

perquè vindica la justícia dels febles, etc. Totes aquestes motivacions són bones, però si no hi ha una finalitat sobirana que els doni sentit, unitat i orientació eterna, són puntals corcats que es trencaran a la primera estrebada de la passió, no essent que treballin damunt un temperament moral privilegiadíssim.

El sectari -àdhuc suposant-lo honrat, i és indubtable que n'hi ha- ha de conrear cada virtut per ella mateixa i complicar-se la vida amb un joc de forces contràries enutjós, consecador i fràgil. El bon cristià en té prou amb conrear preferentment l'amor de Déu, perquè totes les virtuts li surten per natural. És clar que no han d'ésser negligides, però tampoc no li reclamen una teoria i un reglament per a cadascuna. L'amor és el resum i la drecera de la perfecció.

Alguns d'aquests sectaris honrats fan pena. Ànimes nobilíssimes, les veureu masegades de temences supersticioses, d'autoprobhibicions temorenques, que els lleven tota llibertat d'esperit. La llibertat d'esperit és patrimoni exclusiu del cristià. El cristià és lliure perquè és fill. El sectari és esclau perquè és servent" p179-180.

"El popular i el vulgar".

"La distinció entre estament popular i gent vulgar faria llum en moltes confusions. El poble elabora la llengua, creació suprema de l'esperit humà; el vulgar fa l'argot. El poble crea els dos elements de la cançó, lletra i música, que vencen la força occidora dels segles; el vulgar té el mal gust inseparable de les seves petites dèries artístiques. El poble formula els refranys; el vulgar mastega el reneç. El poble té el seny evolutiu que conserva i renova alhora; el vulgar, posat a polític, és orbament i follament revolucionari: destrueix per pruija malsana. Els nostres grans monestirs malmesos són elements representatius d'una força creadora semblant a la del poble, sempre conservador i constructiu, i de la fúria destructora del vulgar, fàcilment inflamable per l'acohol anàrquic. El poble és obra lenta de Déu, el vulgar n'és una degeneració infrahumana. Tot fa pensar que aquesta guspira divina de la intel·ligència no funciona bé sinó en grans quantitats: o condensada anormalment en grans homes, o diluïda en les generacions que col·laboren i es corregeixen.

Fa l'efecte que la democràcia dels grans pensadors cristians recolzava en el poble, i la dels novadors revolucionaris en el vulgar. [...]

la democràcia actual és invenciblement vulgar. Ha volgut matar les tradicions religioses, polítiques, lingüístiques, perquè tot això feia ombra a l'estat revolucionari. Només ell pot concedir drets, crear tradicions, assenyalar llengües oficials, concepte nou creat per la revolució. [...] la democràcia moderna ha creat la generació del reneç, de la revolta, de la trencadissa de tot valor de tradició. Per això és rabiosament centralista. La vida real, nativa, flairosa, li és suspecta perquè hi percep la sentor de la divinitat" p216-217.

"El principi de les nacionalitats".

"A Catalunya, molts creuen que el fet d'ésser una nacionalitat li dóna un dret absolut a l'autodeterminació, sense excloure dels termes d'opció la solució independentista. A la resta d'Espanya, creuen molts altres que el fet d'ésser Espanya una nació li confereix el dret a la unificació lingüística i cultural de tot el seu territori, tolerant només a contracor per a la vida familiar les llengües distintes de l'hegemònica. D'altres castellans, millor disposats, arriben a concebre un regionalisme descongestionador del centre, i fins uns drets històrics de les nacions més caracteritzades, que els permetrien d'administrar part de llurs finances i fins i tot de conrear llurs llengües, conceptuades políticament com a dialectes. Però tot d'una que se senten atribuir a algun tros de territori peninsular la categoria de nació, hi veuen de seguida al darrere la fantasma del separatisme, perquè, en el fons, tenen la mateixa idea errònia d'aquells catalans primerament esmentats, que aguanten encara el principi de les nacionalitats en tota la seva puresa.

Creiem que tots estan equivocats i que la caiguda de tantes benes d'ulls que dificulten la solució del plet és qüestió de temps.

El principi de les nacionalitats "a cada nació, un estat" està en franca bancarrota. Nascut a Alemanya, on ha presidit totes les abreviades d'independència, de centralisme prussià i d'imperialisme, i on manté encara avui l'aspiració a l'absorció d'Àustria i de tots els territoris de llengua alemanya pertanyents a d'altres estats; traspasat a Itàlia (deixeble d'Alemanya des de fa tres quarts de segle), on ha presidit el Risorgimento, la unificació i, actualment, l'assimilació tirànica de territoris germànics i eslaus caiguts dintre la seva sobirania, i copiat per molts pobles d'ellengua (no sempre de cultura) distinta de l'oficial, ha pertorbat profundament Europa, i molt més la pertorbaria el dia que es volgués portar rigorosament a la pràctica. Els problemes més greus que afligeixen l'Europa d'avui provenen de l'aplicació més o menys honrada d'aquest principi en la confecció del Tractat de Versalles. Mentre no es desfaci el disbarat de l'esmicament de la conca danubiana, per exemple, Europa no tindrà la pau garantida.

L'aplicació ultrancera del principi de les nacionalitats reportaria disturbis horrorosos. Caldria desfer tots els estats actuals, muntar estats nous sense tradició, sense hàbits de govern propi, sense sentit de convivència entre llurs components, i moltes vegades sense harmonia econòmica interna. Això suposant encara -que no és poc suposar- que es pogués arribar a un acord en la definició de la nacionalitat i en la delimitació territorial de cadascuna d'elles.

L'error ve de confondre un fet d'ordre espiritual amb un fet d'ordre polític-administratiu. La nació és un motllo d'esperits, és un territori que, a base d'una llengua pujada a dignitat literària, ha creat una cultura, no sols acadèmica, sinó també popular (costums, tradicions, modismes, proverbis,

llegendes, història, etc.), que és com la matriu espiritual de les ànimes que hi vénen en aquesta vida. L'estat no és res d'això. És una organització tècnica, manufacturera burocràtica, que té per finalitat facilitar als ciutadans l'acompliment de llur missió en aquest món, posant a llur abast les condicions objectives de la conservació i millora de la vida, de l'ordre públic, de la coordinació de serveis, de la defensa contra els enemics interiors i exteriors, etc. Quant a la cultura, l'estat no té a fer sinó facilitar-ne l'organització burocràtica, atenent a l'esperit nacional dels seus súbdits. Si aquest esperit és el mateix en tot l'abast territorial de l'estat, el problema quedarà simplificat; però si és vari, vària hauria d'ésser també la cultura oficialment protegida per l'estat. [...]

Cal tenir en compte que, la nació essent un fet exclusivament espiritual, la salvaguarda d'aquests interessos li és suficient, i que no li ha d'importar res que aquesta salvaguarda sigui fornida per un estat uninacional o plurinacional. L'estat, en canvi, necessita certes condicions objectives d'existència, que difícilment es donaran dintre l'àrea d'una sola nacionalitat natural. Penseu en les complicacions que presenten l'economia i la defensa militar [...]

No cal escatir si Catalunya és o no és una nacionalitat. [...] Però, si ho és, com tenim dret a creure, ni els nacionalistes catalans poden deduir-ne un dret a la independència, ni els regionalistes espanyols han de veure en aquesta proclamació una fórmula dissimulada de separatisme" p419-421.

"Els drets de les nacionalitats".

"Assentat que la nació és un fet exclusivament d'ordre cultural i l'estat una institució d'ordre politicoadministratiu, podem deduir com a primera conseqüència que tota nació que formi part d'un estat radicat en un país de nacionalitat distinta té dret a exigir de l'estat que li faciliti els mitjans legals (econòmics, burocràtics, etc.) per a educar els seus ciutadans d'acord amb les seves característiques pròpies, i per tant, en la seva llengua, dins la línia de la seva història peculiar de la cultura i, en general, dins tot l'ambient espiritual que secularment han creat els seus homes representatius. Aquest dret comporta no sols l'establiment d'una ensenyança -en tots els seus graus- acordada amb el seu esperit i amb el seu verb, ans també el reconeixement de l'oficialitat de la seva llengua en les funcions públiques d'ensenyament, d'administració de justícia i àdhuc en tota mena de comunicació de les autoritats locals amb el poble. I essent el dret, en tot el que no es refereixi a estructuració estatal, un altre signe revelador de la nacionalitat, que junt amb la llengua i cultura pròpia en constitueixen un argument apodíctic, la nació té, respecte a la vigència i el desplegament vital d'aquesta característica espiritual seva, els mateixos drets que respecte a la llengua i la cultura. L'estat té enfront de la nació aquestes obligacions de dret natural, tant si el territori nacional abasta tot l'estatal com si n'és una part que, junt amb altres nacions, integra la seva àrea de sobirania. L'estat que refusés a reconèixer aquests drets d'una nacionalitat de territori parcial cometria una

injustícia no menor que si volgués imposar a la nació de territori coincident amb el seu la llengua, la cultura i el dret d'una nació estrangera, cas ni impossible ni imaginari.

Però entenem que aquí s'acaben els drets de la nació. [...]

Mentre la nació trobi suficientment garantits els seus drets, qualsevol que sigui el sistema en què s'administrin els respectius serveis, no està facultada com a tal per a reclamar res més. [...]

Aquests drets de la nacionalitat comporten correlativament uns deures de l'estat, i això és evident, si no volen destruir la noció mateixa del dret. En aquest sentit, podem dir que cadascuna de les nacions incloses en el territori d'un estat poden, no sols demanar, sinó exigir el reconeixement i la satisfacció d'aquests drets. I el dret d'exigència va sempre revestit del dret de defensa. És per això que creiem que una nació que tingui aquest dret menys atès pel seu estat que altres nacions en ell incloses està plenament facultada pel dret natural per acudir a tots els mitjans lícits i d'èxit solament probable en defensa seva i que cometen una infracció del dret, una veritable injustícia, no sols l'estat, sinó totes les persones físiques o morals, fins les altres nacions components de l'estat plurinacional, que deneguin, discuteixin o regategin aquest dret d'una de les nacions enclavades dintre d'àrea territorial de la seva sobirania.

Podrà objectar-se que l'estat pot imposar una llengua oficial per a la relació mútua de les nacions igualment ajuntades i exigir-ne el coneixement a tots els súbdits, i que és natural que aquesta llengua sigui la més estesa. Innegable. Però advertirem novament que aquesta qüestió no toca sinó marginalment l'altra" p422-424.

"Entre el primer i el segon segle de Renaixença".

"Si no creïem en l'existència d'un pla diví dintre el qual es despleguen les destinacions històriques, el sentiment patriòtic ens duria fatalment a la complanta contínua. Però som espiritualistes i cristians, i sabem que ni els esperits moren perquè morin els cossos, ni l'hora dels pobles pot ésser per a tots la mateixa.

Sense cap to de lamentació, bé podem afirmar que les metzines occidores han penetrat durant tres o quatre segles dins aquest poble en tal quantitat, que qualsevol comunitat territorial que no hagués posseït un esperit autèntic n'hauria finat. Hi hagué moments que els seus mateixos fills s'ho arribaren a creure. Amb molt menys, altres pobles han quedat tan desesmatats per l'atuïment, que ja no poden servir més que de seguici de les carrosses dels pobles triomfadors, sense poder mai ni assimilar-s'hi -cosa impossible-, ni alliberar-se'n, cosa només possible per un gran miracle de la providència.

Si Catalunya conservà el seu esperit vivent sota la sopor de les metzines, talment que aquest esperit ha volgut renéixer amb una vigoria que té pocs equivalents en la història humana, si aquest esperit renascut, abans encara de trobar el cos d'estat perdut de tants segles [...].

Si totes les ofertes d'esplendor nacional que la història havia ofert a Catalunya fracassaren, no era pas perquè Déu volgués matar aquesta nació, sinó perquè la reservava per a altes hores. Això podria ésser una il·lusió. En tenim plena consciència. Però, àdhuc negligint els senyals prometedors, hem de considerar que la creació del no-res només es féu una vegada, i que és norma de la providència servir-se de les aptituds i de la diligència dels éssers per assignar-los destins gloriosos. Sense exagerar, nosaltres podríem provocar una predestinació a la glòria, si amb un treball d'elevació moral, d'assabentament científic, de disciplina política, ens en féssim dignes" p341-342.

"La dolorosa paradoxa".

"el separatisme, si mai ha existit seriosament, és definitivament mort entre nosaltres. Ho és també la falsa idea que Castella tingui la culpa de les nostres desventures nacionals, de la qual naixien sentiments de malvolença que feien insoluble el problema. Avui estem convençuts, gràcies a la història i a l'observació actual, que les culpes són en bona part nostres, i amb un esforç de superació de nosaltres mateixos, que de passada ens dóna el to moral necessari per a estimar els que ahir creïem enemics, procurem fer-nos dignes d'allò que necessitem i que fins fa poc hem reclamat amb una epilèpsia poètica que ara veiem que ens podia fer interessants, però no ens podia fer respectables. Posats a deixar coses, arribarem a dir que estem a punt de deixar d'ésser catalanistes. Potser alguns conterrànies nostres s'escandalitzaran, però creiem que no es tracta solament d'una apreciació personal nostra, sinó d'un fet que s'inicia amb tota la decisió de les coses definitives. La dignitat tensa i exigent del nom català bandeja tota desinència suggeridora d'esperit de bandositat. Un altre fenomen no gaire observat, que també ajuda a la concòrdia, és que la creixença prodigiosa que ha fet l'ús literari i científic del català ens ha donat la percepció justa de la necessitat de les llengües. El romanticisme clos del català que basta per a tot [...] és mort entre la gent d'alguna solvència. Damunt la base indispensable i incommovible de la llengua pròpia ben coneguda, veiem les necessitats de les llengües auxiliars, entre elles, evidentíssimament i en lloc preminent, la castellana. El català que no ho entengui així, no va al dia i no farà altra que pertorbar" p219.

"Les funcions de la propietat privada segons la Rerum Novarum".

"No són tan rares com sembla les vegades en què el salari és prou generós perquè la virtut de l'estalvi pugui acumular-lo en previsió dels dies en què la vellesa o la malaltia estroncaran l'única font de guany obrer, és a dir, el treball. Ja sabem que molt sovint la virtut de l'economia no pot

exercitar-se per manca de matèria, però, a dir tota la veritat, no manquen casos en què no pot exercitar-se per sobre de despeses sumptuoses, que tals són moltes vegades l'assistència a espectacles caríssims (matchs de boxa, per exemple), els vestits luxosos, sobretot de les dones, i fins la qualitat d'aliments, licors, tabacs, etc., incomparablement més alta en l'obrer d'avui, àdhuc prescindint del preu, que en el d'un segle enrera".¹⁹¹⁸

"Ordre".

"Paraula políticament compromesa és la paraula ordre. Quan es parla de partits o d'elements d'ordre, hom es forma de seguida la idea de burgesies interessades a deixar el món ben intacte, perquè qualsevol canvi podria ésser un risc per a les seves possessions. No es tracta, doncs, d'idees d'ètica, o de justícia commutativa o distributiva, o d'obediència a les lleis justes: es tracta de posar les forces armades de l'estat, que són de tothom, al servei dels que estan en possessió dels béns materials, prescindint de la manera com els han adquirits. Es tracta, això és, moltes vegades de la defensa armada del desordre moral.

Que això passi ja és lamentable, però ho és molt més que entre els elements d'ordre així entesos hi sigui comptada l'Església, i això, no solament pels seus enemics, interessats a vilipendiar-la, sinó àdhuc per alguns fidels que s'esmercen massa poc a extreure els sucus vitals del cristianisme.

L'acatament a les autoritats legítimes i l'obediència a les lleis justes que preceptua l'Església és cosa molt diferent de la defensa exclusiva de l'ordre exterior, de la legalitat estatuïda, del fet acomplert, distintiva de tots els poders fundats en la força. [...]

quan l'autoritat és una usurpació o una tirania, quan la distribució de la riquesa és regulada per la injustícia, quan els drets més sagrats de la consciència o de la personalitat humana són declarats il·legals i perseguits per la força disfressada de llei, l'ordre extern no és res més que la guàrdia muntada entorn del desordre moral, el pecat convertit en gendarme agarrotador de la justícia, nou desordre afegit el primer, congriador i moltes vegades justificació de totes les revoltes. [...]

Si dreta vol dir defensa de l'ordre extern al servei de qualsevol legalitat positiva i de qualsevol ordenament social, àdhuc muntat a base de la injustícia, declarem sense giravolts que no som de dreta. Si s'ha de construir un muntatge social o polític per tal de protegir la possessió injusta, que se'l bategi com es vulgui, que se'n digui escola o partit de dreta, o conservador, però que no se'n digui partit d'ordre, ni molt menys catòlic, ni pretengui comprometre l'Església, ni tan sols obligar els catòlics a prestar-li ajuda. No hi ha més ordre que el moral, basat en la justícia, i els que d'ell deriven [...]

1918 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p334.

Partit d'ordre serà només aquell que defensarà l'ordre de la justícia. Justícia commutativa entre els homes i entre els pobles, justícia distributiva entre governants i governats, justícia social entre patrons i obrers. Si l'ordre extern actual ha de servir per voltar de camps atrinxerats les possessions arrabassades als seus propietaris legítims, no podem ésser conservadors d'aquest ordre, perquè seríem fautors del desordre fonamental, de l'única veritable anarquia" p230-232.

La moral de la derrota.

"Jo he de confessar que quan aparegué Gil Robles amb la seva Acció Popular armada d'un programa cristià doctrinalment irreprotxable, vaig sentir la temença que no l'esperés la mateixa fi a què sucumbiren les esmentades organitzacions de Catalunya i d'Astúries [Acció Social Cristiana]. Predicar aquestes doctrines – pensava jo- a base d'idees collides en llibres, és molt fàcil. Mentre no es moguin d'aquí, no els entrebancarà ningú. El moment crucial serà el moment d'implantar-les des del poder.

Un partit polític poderós és un mecanisme de funcionament molt car, que ha de ser finançat pels magnats del reialme de l'or, pels mateixos que han de ser escantellats i escrostonats per l'aplicació d'aquesta doctrina. Ja li ho deixaran fer? No vindrà l'amenaça de retirar-li la protecció? Ja en les eleccions de 1933 es digué que havien costat molts milions. Si complex el seu programa, podrà repetir-les? I davant el dilema de conservar la protecció dels rics, o l'adhesió de les masses, per què optarà? Si pel primer terme, reforçarà la revolució amb un argument nou, més contundent que els anteriors, perquè serà més notori. Si pel segon terme – que és el que hauria de fer-, debilitarà de moment el seu partit i haurà de resignar-se a esperar que el nombre dels que vagin entrant davant l'espectacle de la seva lleialtat supleixi la força dels qui n'aniran sortint.

Això pensava jo ja abans de començar la col·laboració de la CEDA davant les tasques de govern. Què ha passat? [...]

els fets són aquests: un ministre d'agricultura, senyor Giménez Fernández, presentà un projecte de Llei agrària inspirat en les encíclicues. [...] raons d'índole inequívocament capitalista feren naufragar el projecte i el ministre, que caigué víctima de la seva fidelitat al programa. I quan, per fi, es votà una llei, les disposicions que contenia orientades a la justícia social eren entrebancades i enfarfegades, pràcticament impossibilitades, amb condicions estudiadament esterilitzants. El tristíssim fenomen del sabotatge de la justícia cristiana pel diner s'havia donat una vegada més i venia a engruixir l'objecció cabdal dels nostres temps contra l'Església".¹⁹¹⁹

1919 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p16-17.

«La tossuderia de les dretes espanyoles en aquest aspecte perilla de ser funestíssima per a Espanya. S'esgarrifen d'una paraula en el fons inofensiva: nació catalana. Aferrats a una idea de l'Espanya tradicional, una tradició que no compta gaire més de dos segles, que equival a una concepció assimilista, del més pur estil nacionalista, en el sentit verament condemnable d'aquesta paraula, creuen postulat del dret natural més inconclús que l'estat espanyol, en virtut de l'idioma, de la cultura, de la regulació de la vida jurídica i de l'administració de justícia, ha de servir només una de les seves parts components, la del territori més extens i la que ha tingut la sort i la glòria de servir de nucli a l'Espanya actual. Pertorbades per aquest prejudici, criden a separatisme davant qualsevol reivindicació cultural i oficial d'una llengua espanyola que no sigui la castellana, i àdhuc davant el simple fet de parlar-la. Confonen matusserament estat i nació, creuen que tota afirmació del fet d'una nació catalana equival a una afirmació de separatisme. No conceben que un estat – fet purament polític, administratiu i militar- pugui ser prou generós per administrar als seus països més d'una cultura, en més d'una llengua. Agafant intacte, però en sentit invers, el principi de les nacionalitats, condemnat pel raonament i per l'experiència, creuen que estat i nació han de coincidir territorialment, i que, doncs, si sota una mateix estat es troben diverses característiques nacionals, l'estat té el dret i fins el deure de reduir-les totes al tipus d'una sola, aquella on radica la capitalitat, o que contingentment s'ha escaigut ser l'encarregada de muntar més immediatament els serveis estatals.

És aquesta la vera tradició espanyola? Ho pot creure qui no conegui més Història d'Espanya que la manufacturada per l'ensenyament oficial a base de la tesi prèvia assimilista, però és un fet que tot polític té obligació de saber que, àdhuc prescindint de l'Edat Mitjana, en què els nostres pobles eren tan espanyols com ara, durant els dos segles de màxima grandesa espanyola, el XVI i el XVII, Catalunya era considerada una nació per tots els escriptors castellans, tenia legalment una autonomia molt més àmplia que la que té o demana ara, i que catalans, valencians i balears i àdhuc aragonesos eren considerats i anomenats estrangers a tota la resta de la Península».¹⁹²⁰

«L'ideal de la democràcia hauria de ser, doncs, el més acotat possible a aquella democràcia que hauria resultat naturalment per evolució de les societats cristianes medievals, si no hagués vingut damunt Europa la pertorbació del Renaixement i de la Reforma.

Nosaltres la veiem constituïda de la manera següent. Sistema monàrquic, en el sentit de la unitat de la magistratura suprema. Aristocràcia de talent i de la virtut assistint el primer magistrat en cambres legislatives i en centres d'informació tècnica. Uns delegats del poder suprem en les porcions de territori amb tradició i fisonomia pròpia, que presidirien el seu governament autonòmic. Un poble

---

1920 Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p26-27.

sadoll de doctrina i de moral cristiana i d'arrel patriòtic que elegiria per sufragi universal – al qual anirien essent admeses totes les classes conscients dels seus drets i interessos, fins, quan en fos hora, les dones- totes les persones que haurien d'ocupar els càrrecs de govern, potser exceptuant el suprem. Però enmig de tot això, com a vincle suprem de caritat patriòtica i humana, i com a custodi d'aquella Veritat indiscutible i d'aquella Moral intrencable tan necessàries en les democràcies, una Església forta, amiga i independent de l'estat, que donaria constantment en nom de Déu aquella norma eterna de justícia i de dret que no poden dependre del vot d'una majoria.

Mentre el món modern no es decideix a llançar la superstició del laïcisme, i a estatuir l'Església mestra de veritat i de moral per als estats, sostraiant al poble la discussió de l'indiscutible i el dret de somoure els fonaments de tota Ciutat ben muntada, el món anirà esbatent-se entre revolucions i tiranies, per caure definitivament en el sistema pagà de la dictadura universal i perpètua».¹⁹²¹

Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes.

"Cadascun dels dos pobles tornats així antagònics ha vist instintivament en el seu error la salvaguarda del seu geni i en l'altre una amenaça. El castellà vulgar veu en la llibertat un perill per a Espanya, l'Espanya informada per Castella, i la seva defensa en l'autoritarisme. Per la mateixa reacció, el català vulgar veu en l'autoritat l'enemic del seu poble i en el liberalisme més o menys ultrancer la seva millor salvaguarda. És endebades que els esperits il·lustrats de banda i banda, sempre, naturalment, en minoria, hagin denunciat repetidament l'esgarriós malentès. L'ofegament de llur veu per la passió multitudinària ha estat un afer tot altre que difícil.

És això el que explica per què Espanya es troba en període revolucionari i es troba actualment més lluny que mai de sortir-ne. Ara més que mai l'elevació a la categoria d'absolut de totes les idees fa aparèixer tota transigència com una traïció i tot esperit de col·laboració i de respecte pel distint com una covardia"

"L'òrgan català d'unió s'ha de crear perquè no existeix. Si hagués existit, Catalunya no hauria estat abandonada durant 10 mesos a bandes espanyoles de criminals incendiàries i assassins, ni hauria calgut el vilipendi que vinguessin els soldats de la República espanyola a deslliurar-la'n, preparant el camí de la República trista i anticatalana. Els insensats que el 6 d'octubre van creure haver de fer una guerra preventiva contra un govern espanyol de centre-dreta, només perquè (simple pretext) podria atacar l'Estatut, el 20 de juliol no van creure haver de fer-ne una de defensiva contra els anarquistes murcians que assassinaven i cremaven la Pàtria. Demanar-nos que oblidem aquesta

---

1921 Carles CARDÓ: «Vindicació cristiana de la democràcia». A: Carles CARDÓ: *La moral de la derrota...*, p301.

traïció, que ha liquidat 100 anys de Renaixement, és creure'ns massa candorosos, o massa desmemoriats, per no dir massa estúpids.

Si hom vol tirar endavant entorn de la Generalitat traïdora, no poden comptar amb nosaltres. A l'argument evident que vós veieu en els catalans a qui ens hem d'adreçar, afegiu-hi el de tot el món, especialment els governs, àdhuc els de més esquerra, que restarien esbalaïts davant un poble talment imbècil que, després de la catàstrofe, es reuneix entorn dels traïdors que en gran part l'han provocada i en una altra gran part hi han ajudat".¹⁹²²

Conveni entre el president de la Generalitat i el Comitè Internacional de la Creu Roja.

"Convenio entre el presidente de la Generalidad de Cataluña, de una parte, y el Comité Internacional de la Croix Rouge, debidamente representado por su delegado en Barcelona, el Sr. Horace Barbey, de otra parte.

Deseosos de preservar en tanto sea posible la población no combatiente del territorio catalán, de los peligros procedentes de las operaciones militares de la guerra civil actual, y vistos los precedentes y la legislación internacional en esa materia, son convenidas las disposiciones siguientes:

1- La Generalidad de Cataluña, por los organismos de la Consejería de Seguridad Interior, autorizará y facilitará la evacuación por la frontera de Cataluña de los miembros de la población no combatiente que expresen la voluntad de ser evacuados por medio de la Delegación en Barcelona del Comité Internacional de la Croix Rouge.

2- Para las finalidades de este convenio serán comprendidos bajo el nombre de "no combatientes":
a) las mujeres, b) todos los menores de 18 años, c) los hombres de más de 60 años de edad, d) los enfermos con los médicos y enfermeros necesarios para su escolta. La Delegación del Comité Internacional de la Croix Rouge presentará a medida que vayan produciéndose las inscripciones de las peticiones de evacuación las listas de las personas que tengan que ser evacuadas, de acuerdo con la clasificación transcrita.

3- A partir del momento en que una de las listas haya sido presentada a la Consejería de Seguridad Interior, las personas que estarán en ellas comprendidas quedarán bajo la salvaguarda especial de las altas partes contratantes. Con esta finalidad, estas listas debidamente firmadas por la Consejería de Seguridad Interior, servirán de pasaporte colectivo para todas las personas comprendidas en dicha lista.

4- El presente convenio entrará en vigor tan pronto como el Comité Internacional de la Croix Rouge haya obtenido la seguridad por escrito que los mismos compromisos hayan sido tomados y firmados por parte del enemigo.

1922 Carta de Cardó a Sugranyes 5-11-1938. A: Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 144-145.

Hecho y firmado en Barcelona el 8 de diciembre de 1936".¹⁹²³

Declaración colectiva del Episcopado (20-12-1931)

«Promulgada la Constitución española, y organizados jurídicamente los poderes del Estado, éntrese en una nueva etapa de la República, y ha llegado el momento de que el Episcopado dé forma solemne a su actitud ante los hechos y aleccione a los fieles para señalarles su conducta futura...

Los principios y preceptos constitucionales en materia confesional no sólo no responden al mínimo de respeto a la libertad religiosa y de reconocimiento de los derechos esenciales de la Iglesia que hacían esperar el propio interés y dignidad del Estado, sino que inspirados por un criterio sectario representan una verdadera oposición agresiva aun a aquellas mínimas exigencias.

No sería perfecto el cumplimiento de nuestra misión de Obispos si no limitásemos a la anterior declaración... Nos incumbe dirigir la mirada al interior de la Iglesia y señalar a los fieles cuál deba ser el espíritu y el carácter de su actuación en orden a las realidades y problemas que nos rodean. Por eso, queridos fieles e hijos en el Señor, venimos a señalaros las siguientes normas y orientaciones para regir vuestra conducta en el porvenir.

...La Iglesia jamás deja de inculcar el acatamiento y obediencia debidos al poder constituido, incluso en el caso en el que sus titulares y representantes abusaran de ellos... con aquella lealtad, pues, que corresponde a un cristiano, los católicos españoles acatarán el poder civil en la forma con que de hecho exista, y, dentro de la legalidad constituida, practicarán todos los derechos y deberes del buen ciudadano.

...En el orden estrictamente político, no se debe en manera alguna identificar ni confundir a la iglesia con ningún partido, ni utilizar el nombre de la religión para patrocinar los partidos políticos, ni subordinar los intereses católicos al previo triunfo del partido respectivo, aunque sea con el pretexto de parecer éste el más apto para la defensa religiosa. Es necesario superar la política que divide, por la religión que une. Lo bueno y honesto que hacen, dicen y sostienen las personas que pertenecen a un partido político, cualquiera que éste sea, puede y debe ser aprobado y apoyado por cuantos se precien de ser buenos católicos y buenos ciudadanos. La abstención y la oposición *a priori* son inconciliables con el amor de la Religión y de la Patria.

Cooperar con la propia conducta, o con la propia abstención, a la ruina del orden social, con la esperanza de que nazca de tal catástrofe una condición de cosas mejor, sería actitud reprochable, que por sus fatales efectos, se reduciría casi a tradición para con la Religión y la Patria.

...a los hombres y a los pueblos, se les ha de amar no por lo que son, sino por lo que pueden, deben y merecen ser ante la presencia de Dios. No con el desamor los ganaremos; no con erguimiento

---

1923 A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 137.

sedicioso o violento reparan los cristianos los males que les afligen; es la confianza en la supremacía y fecundidad, aun humanas, del espíritu, en la potencia de la fe y de la caridad activas lo que nos ha de procurar, con la ayuda del Señor, la victoria. Nuestro adorable Salvador, que afirmó sus derechos divinos sobre los hombres diciendo: "Quien no está conmigo está contra mí" no quería que sus discípulos pidiesen fuego del cielo para las ciudades que no les habían recibido, y reprendía sus exclusivismo [sic], con aquellas otras palabras, complemento y aclaración de las primeras: "Quien no está contra vosotros, a favor de vosotros está" (S. Lucas, IX, 50).

... Y cualesquiera que fuesen las aflictivas circunstancias en que veamos sumergida a la Iglesia, no temáis, ni pretendáis ejercer la venganza que sólo al Señor corresponde.

Recordad que la Iglesia vence al mal con el bien, que corresponde a la iniquidad con la justicia, al ultraje con la mansedumbre, a los malos tratos con los beneficios, y que, en definitiva, también la ciencia cristiana del sufrir es un poder de victoria...

Hecho en este cuarto domingo de Adviento,

20 de diciembre de 1931». ¹⁹²⁴

Document sobre les gestions de Lluís Companys i Rubió Tudurí.

"De origen faccioso nos dicen que el día (sic) de noviembre, hallándose en París el Sr. Companys, visitó, acompañado del Sr. Rubió Tudurí, al ministro de estado francés M. Bonnet, al que expuso el problema de Cataluña como una minoría etnográfica, comparándolo con el caso de los sudetes en Checoslovaquia, y ofreciendo poner a Cataluña bajo la dependencia de Francia en régimen autónomo. Esta proposición había sido también hecha a Mr. Chamberlain, conjuntamente por representantes de Cataluña y del País Vasco.

Añade nuestro comunicante que los ministros ingleses han planteado esta cuestión en su viaje a París. El proyecto, dice, había parecido muy bien en principio a M. Bonnet, pero después han surgido objeciones que le hacen menos viable; se piensa que de llevarlo a la práctica regiones francesas como Alsacia, Lorena, Bretaña, etc., podrían reclamar a su vez justificadamente la autonomía, lo que empezaría a dar a Francia el carácter de una República de cantones; no se podría negar a esas regiones una igualdad de trato por lo menos con el que se acordara en este supuesto a Cataluña. Por otra parte, habría de darse a Cataluña por parte de Francia un trato de favor en el orden económico y arancelario, lo que haría del puerto de Barcelona un rival del de Marsella, crearía la concurrencia de los productos agrícolas catalanes con los de las colonias francesas y

---

1924 A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 131-133.

perjudicaria a la industria de este país. Estas objeciones, nos dicen, han sido puestas en París a lord Halifax frente a su teoría de "principios étnicos y de estados tapones"¹⁹²⁵.

L'Esquella de la Torratxa.

«Tothom sap que hi ha catalans que no estan conformes amb els homes de Catalunya. Són uns catalans, per desgràcia nostra, nascuts aquí. Per desgràcia nostra i d'ells. No són dignes d'ésser-ne fills, d'una terra noble, bella i gran, com ho és Catalunya.

Aquests homes vils s'han complagut sempre a burlar-se de nosaltres, vexar-nos, ridiculitzar-nos.

I encara ho fan.

Cada un de nosaltres coneix un d'aquests mals catalans.

¿Què han de dir, els germans d'Ibèria, aquests nobles germans de València, de Mallorca, de Galícia, d'Aragó, que tan bellament, que tan graciosament emeteren el seu vot ple de confiança, diumenge passat, en veure o sentir aquests odiosos, malvats, infectes individus que per nostra – i d'ells, ho repetim- desgràcia han malnascut en aquesta terra plena d'anhels i d'il·lusions? ¿Quin concepte han de formar d'aquest mal patriota que, anant contra Catalunya, va contra la mateixa Espanya?

Això no pot durar.

La majoria dels «no» que formaren ridícula minoria en el plebiscit, era obra d'éssers plens de despit i rancúnia que parlen la nostra llengua; éssers emparentats amb homes de l'odiosa i encara no prou morta dictadura; éssers a qui se'ls ha acabat el manar, el figurar, l'embutxacar; i ara, naturalment, despatriquen i van contra la nostra noble i justa causa; contra el desig unànimе d'un poble més de dos segles oprimít.

Llavors ja hi anaven en contra, dels nostres ideals.

A pesar del càrrec que ocupaven, no n'estaven satisfets, i mai no perdien ocasió de ferir-nos, tot burlant-se de l'exili del venerable Macià. No tenien la consciència neta, i temien que «allò» s'acabés, com s'ha acabat: per ells, com el rosari de l'aurora.

Ara, si ells, vençuts, fracassats, brutes les mans, brut el cor, s'estessin quiets en un recó, res no hi tindriem a dir. Però no és així. Encara suren. Encara despatriquen. Encara infecten despatxos i oficines. Encara tenen aquella rialleta falsa i despectiva. Encara no parlen bé de l'Avi!

¿Per què els hem de callar, els noms d'aquests homes?

És precís que tothom els conegui, perquè, enemics com som de repressions violentes, els puguem fer una guerra sorda, tot apartant-los i fent-los apartar de les gents que, ignorant qui són i com obren, conviuen amb ells. Hem de fer-los impossible la vida, deixant-los sols pertot, senyalant-los i dient ben alt: aquest és aquell; allò indigne; allò roí, allò menyspreable que befa i malparla de la

---

1925 A: Àngel VIÑAS: *El honor de la República...*, CD adjunt.

seva terra per un egoisme qualsevol; allò infecte, ple de verí, que no pot sentir dir bé de Catalunya ni veure-la anar endavant gloriosament.

Contra aquests homes, tota la nostra dignitat.

Tenen dintre seu pasta jesuítica, instint de Borbón, i no els podem tolerar.

Català! Vigila'l, aquest traïdor. Atura-li la llengua. I demà, quan els anhels de Catalunya siguin un fet, aparta't d'ell com una cosa empestada. Deixa'l que es rebenti, que es revolqui en un recó, fins a morir com el que és: com una bèstia rabiosa».¹⁹²⁶

«Va passant la discussió de l'estatut. Té els seus alts i baixos. Hi ha les seves hores d'angúnia i els seus instants de satisfacció. En tota la lluita història de Catalunya contra l'estat espanyol, hi havia un subconscient d'hispanitat que es desconeixia. El separatisme català era, en mantes ocasions, la lluita general del país contra la monarquia absolutista borbònica i austríaca. No es donaven compte d'aquest fenomen, creien sincerament que hi havia una diferencialitat racial, i l'únic que hi havia era la mateixa lluita que sostenien els esclaus d'Andalusia i els austers castellans contra que els havia arrabassat les llibertats locals i regionals en nom d'una unitat absorbent i reaccionària.

El gran bé patriòtic del discurs de Manuel Azaña és que ha posat de relleu aquest sentiment revolucionari hispànic. De cop i volta el pensador ha capgirat tota la valorització oficial de la història d'Espanya. La seva visió personal té tanta transcendència en la península com ha pogut tenir en la del món la concepció materialista de Marx. Estàvem acostumats a sentir l'elogi xardorós dels Reis Catòlics, creadors d'una unitat nacional; i resulta que, segons la certeríssima visió científica d'Azaña, la unitat espanyola dels Reis Catòlics tenia uns lligams tan febles, que en aquella unitat Catalunya i els altres components del país gaudien d'unes llibertats que, d'haver-les demanat ara, escruixirien a aquests mateixos que tenen en boca el sentiment de la unitat nacional catòlica d'Isabel i Ferran; i resulta també que, segons Manuel Azaña, el gran error del segle XIX fou deixar en mans dels partits reaccionaris la defensa de les llibertats col·lectives, mentre els liberals espanyols defensors de Ferran VII, Isabel II, Alfons XII, Maria Cristina i Alfons XIII, es complaïen a rebentar totes les llibertats col·lectives a honor d'una monarquia soidisant liberal i donada a les més reaccionàries frivolitats i concupiscències. Aquesta visió de què retornem a una història d'Espanya – la del Renaixement- fou una revolució parlamentària. És ara quan comença la veritable violència política entre els homes que tenen confiança en aquest capgirament i els que voldrien mantenir la mateixa disciplina política que ha dut, com tothom sap, a què aquell gran imperi atlàntic quedi reduït a unes colònies al tròpic africà que un dia o altre, de continuar així, també deixaran d'estar sota la sobirania espanyola... Si hagués tingut qualque eficàcia la unitat

---

1926Agustí COLLADO: «Contra els mal catalans», LET 7-8-1931.

administrativa i entortolligada de la monarquia teocràtica, no hauria estat derrotada el 14 d'abril. Les revolucions polítiques són fetes evidentment quan els pobles es senten indecentment administrats. És llavors que comprenen l'estat de súbdits en què viuen. És llavors quan la llavor fructifica.

Mantenir els tòpics, fer dels tòpics doctrines, convertir les mentides històriques en bandera ideològica, és quelcom antivital. El gran acte polític de Manuel Azaña ha estat enfrontar-se amb el parlament i amb el país i dir-los:

-Aquesta és la veritat. La veritat del govern revolucionari. Si no hi creieu, no el seguiu. Veniu vosaltres a ocupar el lloc de govern. Veurem qui té raó.

No ens pot preocupar gens ni mica que l'estatut trontolli. La perifèria comença a creure fixament en la seva personalitat històrica. Aquest parlament té l'obligació ineludible de resoldre el problema català. Com? Donant això i regatejant l'altre? Evidentment. Per a unes coses ens serà fàcil l'obtenció; per a d'altres, la lluita parlamentària els tete-à-tête de les comissions; però el fet és que l'home que seu al cap del govern ha dit rodonament que encara que no sigui per sempre, el plet de Catalunya s'ha de resoldre.

Clar que molta gent d'ací i molta gent d'allà quedaran decebuts. Això no és això. Allò no és l'altre. [...] no és tota Espanya Royo i Villanova. Ací els extremistes tampoc no són tota Catalunya. Hi ha hagut quelcom de canviant en la història: l'enderrocament de la monarquia. I això no es va fer pas dient que l'article tants no era constitucional, i l'altre també, sinó amb empenta subversiva i revolucionària.

Fe; senzillament, fe. Si ara Catalunya no ho té tot, deu pensar que avui té més que ahir, més que abans d'ahir. Que ha estat dos segles muda i que ara inicia llur camí liberal, després de quaranta anys de renaixement. Les vides i els fets tenen avui una vertiginositat superior. La vida comença demà. I a Catalunya ningú no li barra el pas per a les futures possibilitats».¹⁹²⁷

«Les recents campanyes de catalanització dels rètols ha demostrat una vegada més que el catalanisme de la Lliga és una cosa molt aigualida. Hom ha pogut comprovar que no solament són els comerciants que menys usen la llengua catalana, ans els que oposen més resistència a la catalanització dels rètols i de la documentació. A molts es veu que els seduïa molt més allò de l'Espanya gran que això de la gran Catalunya.

A propòsit d'aquestes qüestions, deia precisament, un comerciant, exregidor de la Lliga:

1927Francesc MADRID: «Capgirament històric», LET 3-6-1932.

-Ja veureu, a mi això de l'estatut no m'interessa. El catalanisme, per anar bé, no havia d'haver triomfat mai. Aleshores seguiria sent la força que sempre ha estat. Una mena de «papu» per espantar al govern i obligar-li a fer el que nosaltres, els catalans de dreta, volguéssim».¹⁹²⁸

Jordi Giró París.

«Aquest treball ha estat possible sobretot gràcies a la honradesa i el **despreniment** de Ramon Sugranyes de Franch per testimoniar la seva **vivència interior** de la guerra civil i la immediata postguerra, **sofertes** junt amb el seu amic íntim, el Dr. Carles Cardó. Durant anys ha atesorat **pacientment** aquest llegat de correspondència conscient que no li pertanyia només a ell, com un record de **família**, sinó que ens pertany sobretot a nosaltres, que no hem patit la guerra i que la coneixem només pels relats.

També dec un profund agraïment a la Fundació Jaume Bofill, que ha tingut l'amabilitat de concedir-me una beca d'investigació, la qual cosa m'ha permès de dedicar a aquest treball el temps que es mereixia, i a **sor** M. Trinitat, que m'ha ajudat en la transcripció del text de les cartes.

I finalment, gràcies als meus fills, i a la meva esposa, que han estat prou **generosos** per no fer-me **culpable** de les moltes estones de companyia i de jocs que els he hagut de robar. Dedico aquestes llargues hores de treball, a voltes incòmode, als meus fills, convençut que quan siguin grans podran comprendre una mica millor la nostra **història interior**, com a catalans i com a **cristians**. Espero i confio que podran també fer-la seva i **estimar-la**, prenent el testimoni de dos homes que ho van voler ser de **pau** en temps funestos de guerra.

Barcelona, dia dels **Sants** Innocents de 1999».¹⁹²⁹

Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar.

«Torras i Bages, i tot el grup de Vic, esperaven transformar el vell carlisme anticontrari en tradicionalisme catòlic i patriòtic català. Prat de la Riba volia fer, d'aquest patriotisme latent, un instrument i una finalitat a la vegada, a la manera de les nacions-Estat de la seva època que triomfaven. Josep Termes, especialista en moviments obrers, mentalitats populars i problemes d'immigració alhora, estava ben designat per analitzar els nombrosos matisos sociopolítics d'aquest període. Algunes idees li són grates. Ell es refusa a identificar el catalanisme amb una ideologia lligada al passat o amb ambicions burgeses, perquè en troba els fonaments en les consciències populars de totes les categories. En el moviment obrer, considera que el «seny» català (que no exclou pas la combativitat) hi fa el seu paper al costat d'un anarquisme vingut de fora, utòpic,

---

1928«El catalanisme de la Lliga», LET 9-9-1932.

1929 Jordi GIRÓ PARÍS: *Dos homes de pau...*, p. 5.

violent, i abstencionista políticament. Un Seguí, un Peiró li semblen més significatius que un Garcia Oliver. Això és molt sostenible. Sí. Però «Solidaridad Obrera» s'havia fundat contra Solidaritat Catalana i que un tal Lerroux va ser un temps «emperador del Paralelo». [...] Més misteriós queda en canvi aquest moment de 1931 en què es veu com el conjunt dels catalans, dels pobles a les ciutats i dels obrers als intel·lectuals, cau dins l'òrbita de l'Esquerra Republicana. Les dictadures, suprimint les organitzacions, preparen i oculten, alhora, els canvis en els cors. Sens dubte, les diferències de classe tornaren ben aviat a tenir el seu paper en la societat catalana, i aquesta en el seu conjunt, i en plena guerra, va redescobrir l'hostilitat instintiva dels jacobins de l'Estat central».¹⁹³⁰

La Humanitat.

"Diumenge, durant el matí, baixaren a votar a Monistrol en grups de tres, quatre i cinc, els monjos de Montserrat, els quals pogueren emetre llur sufragi sense cap entrebanc. Cap a les dues de la tarda, però, baixaren en diversos cotxes un centenar de monjos. Amb ells baixaren uns individus, desconeguts a Monistrol, els quals exhibiren pistoles. Això provocà la indignació del poble i s'originà un gran aldarull que la intervenció oportuna de l'alcalde evità que tingués conseqüències greus. Els individus armats varen fer costat als frares, de molts dels quals sospitava el poble que també anaven armats. Hagueren d'intervenir els mossos d'Esquadra i, després de molts esforços, els frares, per consell de l'alcalde – no pas per exigència, com s'ha dit- s'entornaren al monestir. Abans, però, varen repertir-se alguns cops. Els individus que anaven armats varen desaparèixer, sospitant-se que abans llançaren les pistoles a una bassa veïna. Capitanejava el grup l'advocat de Manresa, Servitge, que va negar-se a què l'escorcollessin, exhibint el carnet del sometent.

El poble, indignat, va bolcar l'automòbil amb el qual havien arribat els individus desconeguts. Dins del cotxe varen ésser trobats cinc detonadors per a cartutxos de dinamita, que han estat lliurats al Jutjat.

Passats els moments d'agitació, hom va adonar-se que un home del poble tenia una ferida al ventre. Va ésser traslladat a l'Hospital de Sant Pau.

El senyor Servitge actuava d'apoderat dels candidats de la Lliga".

"Els monjos de Montserrat van provocar el poble de Monistrol i pogué ésser evitat un dia de dol",
LH 22-11-1933.

"No solament pels resultats numèrics de les eleccions, sinó també per llur psicologia, cal fer la distinció – i una distinció molt marcada- entre el conjunt d'Espanya i Catalunya. Les eleccions han

---

1930 Pierre VILAR: «Pròleg». A: Història de Catalunya, p. 13.

tingut lloc de la mateixa manera en tot el territori de l'estat; però de les xifres i del sentit dels escrutinis apareixen, ben destacades i ben diverses, Castella i Catalunya. Dos pobles, dues històries, dues ànimes.

A l'Espanya castellana s'ha confirmat, amb escreix, els pronòstics d'una gran puja de les dretes. La part central de la Península, després de la febrada republicana de l'any 1931, ha sentit novament la influència de la tradició monàrquica. S'ha cansat de la República – de la veritable República, que és l'esquerrista- i ha donat la seva confiança a homes i a partits que són, per llurs idees i per llur biografia, els representants de la vella Espanya, que no es resigna a donar per acabat el seu tràgic destí.

En aquests moments, d'una transcendència enorme, la dissimulació de la veritat seria més vituperable que mai. Cal que la veritat sigui dita i coneguda, cal que tots els catalans i tots els homes d'esquerra comprenguin el greu perill i es disposin a afrontar-lo amb serenitat i amb coratge. I la veritat és que el pitjor de la situació que s'ha creat a Espanya no consisteix en els resultats aritmètics de les eleccions, sinó en les conseqüències extralegals que poden tenir. Electoralment, l'èxit de les dretes espanyoles, tot essent important, no és decisiu, [...] puix que una part considerable dels agraris i dels d'Acció Popular mantenen, davant la qüestió de les formes de govern, una actitud anàloga a la de la Lliga Catalana.

Malament han anat les eleccions per a la República, a l'Espanya castellana. Però el cop advers, per si mateix, no és catastròfic ni irreparable. Allò que li dóna la seva accentuada gravetat és el que vingui darrera.

A despit del terreny que han guanyat, les dretes no podran fer el que voldran en el nou parlament, ni podran ocupar, amb aquest parlament, el poder. Per fer llur voluntat i per arribar al poder, haurien d'apel·lar a altres recursos. Més que utilitzar les pròximes corts dins la República, els dretistes, o una part d'ells, cerquen evidentment la manera de prescindir de les corts i de suprimir la República. ¿No ha estat precisament Gil Robles qui, en un dels seus discursos electorals, ha dit que ells reclamarien el poder íntegrament, sense donar participació a altres tendències, i que si el parlament era un obstacle per a llurs plans, el destruirien?

[...]

L'onada dretista només ha trobat, a l'Espanya castellana, una resistència forta: la del partit socialista. Aquest partit té des d'ara un primer paper en el descabdellament, sens dubte emocionant, dels pròxims fets de la política espanyola.

A Catalunya, els resultats han estat diferents, els problemes polítics són diferents, i són diferents també les perspectives de l'esdevenidor.

L'onada dretista ha passat per la nostra terra. Hem vist prou bé els seus efectes. Però no ha tingut ací tanta embranzida com a Castella, i ha trobat un aturador molt més resistent en el profund esperit democràtic i republicà del nostre poble, encarnat actualment en l'Esquerra Republicana.

L'Esquerra ha guanyat esplèndidament a Catalunya. Ha aconseguit la majoria dels vots [...] Si els vots a l'Espanya castellana haguessin tingut un resultat equivalent al de Catalunya, les noves corts tindrien una grossa majoria esquerrista i la República no hauria de témer res.

La magnífica vitalitat demostrada per l'esquerrisme català i la gallarda prova de vigoria donada pel partit d'Esquerra Republicana, són un honor per a Catalunya i constitueixen en aquesta hora difícil una garantia sòlida per al nostre poble. Un partit que assoleix una victòria de tal magnitud contra l'ofensiva de les dretes enardides i contra una campanya d'injúries com mai no s'havia vist, és un partit que mereix l'hegemonia que té damunt la nostra política.

Les eleccions d'ahir ens mostren de la següent manera la present situació de la República: una Castella que es gira altra vegada cap al dretisme, i una Catalunya incommoviblement esquerrista. Damunt el mapa elecotral, la zona negrosa castellana, amb algunes clapes de vermellor socialista, contrasta amb la vermellor democràtica catalana.

Rodola per les terres peninsulars l'onada de repressió, davant la qual s'alcen dues màximes resistències: la del proletariat socialista castellà i la de l'esperit liberal i nacional de Catalunya.

La batalla continua. I ara entra en una fase acarnissada i decisiva. Els catalans hem de sostenir aquesta batalla en dos fronts alhora: el de l'esquerrisme i el del catalanisme. Hem de pensar que el primer mal cop de la reacció dretista seria contra nosaltres, que som odiats per ella doblement com a republicans i com a catalans. Ens trobem davant d'un dels períodes més grans de la nostra vida nacional, i de nosaltres depèn l'assoliment de la llibertat i de la glòria, o de la nova caiguda en la submissió i en la ignorància".

Antoni Rovira Virgili: "La significació de les passades eleccions", LH 22-11-1933 (suplement).

"Lògic i noble ha de semblar-nos tot esforç de millorament social. El programa i l'esforç de les esquerres des del Poder té el millorament social com a objectiu primordial. I en aquest sentit es centra tota l'activitat dels ministeris i conselleries de la República i de Catalunya. I no pas amb bones paraules i bons propòsits, sinó amb actes de govern. Es reparen les injustícies comeses en el "bienni negre" i es formulen els plans d'un ordre social nou, que assegurí justícia, llibertat i treball. Les pàgines de la "Gaceta" i del "Butlletí" són plenes de diàries disposicions en aquest sentit. No són paraules, sinó fets. No són prometes, sinó decrets. No són discursos: són lleis. I quan semblava que podia espejar-se que, des de certes zones del proletariat (llegeixi's cnt), el Poder públic no trobaria més que impuls i col·laboració; quan els Governos d'esquerres podien creure que per

sobre de tot es mantindria el front comú per aturar i destruir l'assalt del feixisme, ah!, heus aquí que certes zones socials impacients promouen el conflicte i creen la dificultat a l'obra de govern. Durant dos anys dramàtics de repressió no s'ha sentit cap veu ni plantejat cap conflicte (entre altres coses pq cnt no podia actuar amb llibertat despres Fets, mentre q ara si). Ara, a l'hora de concretar l'acció en solucions de justícia i de millora, sorgeix la guspira i es planteja la pertorbació".

"Guió del moment. Deure del proletariat", LH, 19-5-1936.

"Voldria trobar unes paraules que m'ajudessin a fer que tot el que vaig a dir-vos us quedés gravat en el fons del vostre cor i del vostre pensament perquè no s'esborrés mai més. Sento encara l'emoció, nens i nenes, d'haver escoltat el missatge fent vots per la pau entre els homes i entre els pobles. Predicàveu la pau en una llengua material que no enteníem, nens i nenes estrangers, però per damunt d'aquest llenguatge material n'hi ha un altre que ens agermana a tots: és el llenguatge del cor i de l'esperit.

Cada paraula meva voldria que fos com una llavor que de mica en mica anés treballant i donés el seu fruit. Sabeu quina és la llavor que sembro avui al vostre cor i al vostre pensament? La llavor és la paraula Pau que somnia des de fa tants anys tota la Humanitat. Que arrelhi i que doni flor i fruita ben aviat!

Estimeu els vostres familiars i companys i a tots els altres que materialment no enteneu. Ajudeu a escampar aquesta idea de pau entre els homes i entre els pobles.

Em plau veure'm voltat d'infants de Catalunya i de fora que un senti i us sentim germans nostres. Sou infants en relació als que ens asseiem ací. I sabeu què em fa emoció? És pensar i recordar que el nostre Poble, Catalunya, és, al costat dels grans imperis, un poble infant. Els pobles petits tenen, com els infants, una tendresa que no tenen els grans; petits com són no pensen mai en la força: pensen tan sols en fer-se grans per la intel·ligència.

Tant de bo que sortís dels llavis vostres aquest crit de germanor i arribés a aquells que no estan encara convertits a la religió de la pau".

Discurs de Ventura Gassol, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, en la Diada dels infants de tot el món, LH, 19-5-1936.

"Avui té lloc la commemoració anual del Corpus del 1640. Corpus històric, vermell de sang i de flames. La cançó d'Els Segadors, que ha esdevingut l'himne nacional de la Catalunya restaurada, pren en aquest dia una ressonància més forta.

Commemoració espontània i popular en el seu origen, com la de l'Onze de Setembre, la Commemoració del Corpus de Sang ha adoptat en els anys darrers la forma d'un homenatge a Pau Claris, , el gloriós President de la Generalitat en el trienni 1638-1641.

En aquesta evolució de la diada hi ha un profund encert de l'instint del poble. La figura de Claris, que és la més alta figura política de Catalunya en el temps de la dinastia d'Àustria, simbolitza el sentiment immortal de la llibertat de la pàtria nostra. El motí, amb la sang i les flames, ha passat a la història. La llibertat catalana ha començat a entrar novament en la realitat viva i adreça la proa cap a l'esdevenidor.

El sentit del 1640 català, alterat i mistificat durant molt de temps per la passió i per la fantasia, apareix ja ben clar als ulls dels catalans moderns. El Corpus de Sang i tots els altres episodis dramàtics dels anys 1640 i 1641, són episodis d'un gran moviment nacional per la llibertat. Per la llibertat de Catalunya i per la llibertat dels catalans.

No es tracta d'un esclat de xenofòbia, ni d'un moviment de reacció. La veritat és que els catalans d'aleshores reclamaven les mateixes llibertats essencials que són la bandera dels catalans dels nostres temps. Reclamaven el respecte als drets individuals i a l'autonomia col·lectiva, que la monarquia i els seus servidors vulneraven i trepitjaven bàrbarament.

Pau Claris, ànima de l'alçament nacional, conductor del poble, català catalaníssim, mereix el màxim homenatge. El seu ideal va ésser la República catalana, i les realitats militars i internacionals l'obligaren a renunciar-hi, al cap de set dies de proclamada. Però salvà almenys, amb la victòria de Montjuïc, l'autonomia. Sense Pau Claris, la caiguda que es produí l'any 1714, s'hauria produït ja a l'any 1640. Pel seu esforç heroic, en el qual sacrificà la salut i la vida, les institucions catalanes, clivellades i tot, visqueren encara tres quarts de segle.

Catalunya, donant al record de 1640 el sentit que li pertoca, honora avui, en la commemoració del Corpus vermell, aquell gran patriota que morí, com Francesc Macià, essent President de la Generalitat, enmig de l'amor i del dolor dels catalans".

Antoni Rovira Virgili: "El sentit del 1640", LH 11-6-1936.

"L'acció d'aquesta obra passa al pati del col·legi dels "seises" de Sevilla. Els "seises" són uns escolanets que van abillats com "Don Juan Tenorio" i ballen i canten al so de les castanyoles davant l'altar major de la catedral de Sevilla.

Segons els autors, al col·legi hi viuen, resen i donen lliçons als "seises" tres capellans: mossèn Bonaventura, mossèn Paulino i mossèn Sebastià. Mossèn Paulino és vidu i té una filla i els altres dos, encara són solters. Aquests tres capellans són tres bones ànimes de Déu, tot bonesa i amor a la vida d'aquests tres sants homes, dignes de ser canonitzats, llisca suau i tranquil·la, igual que una

barqueta en un llac d'aigua dolça. La seva castedat i ascètic recolliment són l'enveja de propis i estranys. Únicament els domina una passió: la música. La música sacra, el cant pla i els gemecs gregorians els conturben, els exalten i fins i tot, els fan fer brometa de les coses sagrades de la catedral. ¡El Crist del Sant Poder els perdoni semblants irreverències!

Un bon dia, mossèn Bonaventura – el més vell de tots- adquireix a preu de ganga l'original manuscrit d'un músic del segle XVI, gairebé un incunable, un incunable de paper de barba de can Bastinos, però que ell creu d'una autenticitat indiscutible. El bon músic-capellà es posa més content que les castanyoles dels seus "seises" i anuncia a grans crits la miraculosa i barata troballa.

Mentre això passa, el diable burxa l'orella de la filla del capellà vidu, bo i dient-li que el món no s'enclou únicament en aquest pati, ni en la resta del col·legi, ni tampoc està limitat pels murs tacats de molsa de la veïna catedral. El món és altra cosa més important, més alegre, més sorollosa.

-Aixeca el vol, noia-, li diu el diable-, aixeca el vol i veuràs el que és bo. T'espera l'amor, t'espera el plaer. Ací et fondràs com una candela de funeral de tercera.

Després de donar tan savi consell, el diable se'n va a cercar mossèn Sebastià per tal de repetir-li la sort. Mossèn Sebastià és el més jove dels tres clergues.

-Ets un banau, Sebastià! - li mormola també a cau d'orella -. Tens a prop teu una poma camosina que diu menja'm i tu entestat a no voler donar-li queixalada. Baixa de la figuera i menja la poma. Un dia és un dia i ningú no en tindrà esment.

I aquest és el conflicte que el diable – millor dit, els autors- amb la seva traça i manya han sabut crear. El capellanet, després d'esgarrapar-se el pit, descobreix que estima la filla del seu col·lega, però inopinadament apareix un antic "seise" i li pren la davantera. L'antic "seise", que ara és un músic que escriu música a tant el metre, es casarà amb la blanca coloma que fretura per volar. L'enamorat capellanet se n'anirà a les Missions xineses i mossèn Paulino, el pare de la noia – avui vidu i capellà i abans famós violinista- es gratarà el cap i dirà al seu vell company mossèn Bonaventura:

-Ells aixequen el vol, vers la vida de la qual jo he fugit. Tu i jo restarem ací per a servir al Totpoderós, en servei permanent. I a estones perdudes, farem música. He pensat que d'un cant litúrgic se'n pot fer un xotis i d'un "Kyrie" un pas doble flamenc.

-Bona idea – contestarà el simpàtic mossèn Bonaventura-. No tot han d'ésser "magnificats", esgarips "gregorians" ni ensopidors "te deums".

Dit això, donen per acabada la comèdia i cau lentament el teló".

""Creo en ti" és una cristiana i beatífica comèdia original dels germans La Cueva", LH, 4-7-1936.

Amadeu Hurtado.

Abans del sis d'octubre.

"Poble magnífic! Algunes vegades havíem pensat en voler fer-lo diferent de com és i transportar-lo a una visió més humana, més reflexiva i més conscient dels seus propis problemes. Per què? Els qui han acudit avui davant del Parlament han passat una tarda estupenda. Han proclamat la República catalana, han declarat i han fet la guerra a la República espanyola, l'han guanyada, han pactat la pau i han deixat les coses com abans. Tota aquesta suma d'invencions, viscudes en l'espai de quatre hores, són una delícia sentimental que els hauria estat privada amb la proposició del govern Samper. Tots sabem que aquesta proposició, o una de semblant o pitjor, serà el final d'una protesta sense objecte, però vindrà després que el bon poble o els qui el representin hauran pogut fruit uns dies d'emoció com si juguessin amb el perill. No hi fa res que el perill sigui imaginari, mentre tingui tota la gràcia d'ésser viscut. Aquell gest de Dencàs de voler calmar l'excitació revolucionària de la multitud amb l'amenaça de les tropes aquarterades, és una de les coses més divines que es poden presenciar. És tota la gràcia mediterrània vessant-se espontàniament en una hora d'explosió del sentiment de la terra. Per què ens hem de privar d'un do que ens ve del dret de naixença?" p74-75.

"El nostre president, l'exponent del nostre esperit, ha d'ésser per dret propi el senyor Companys. Aquest home de més de cinquanta anys que sembla tot just arribat als quaranta, té aquella força de simpatia atractiva del bohemí, sense inquietuds espirituals, que s'engresca i desengresca segons el corrent de l'hora, que no coneix ni entén a fons cap problema de govern però de tots ells en cospa el que tenen d'assequible per a la multitud, i que entre exaltacions i depressions excessives, s'ha sentit a darrera hora catalanista després que l'experiència una mica vexant del seu pas pel Ministeri de la República, li ha donat la sensació que fora del nostre ambient no tindria cap paper a jugar" p75-76.

"S'havia de fer l'ocupació militar de Catalunya i el bloqueig per mar, destituir la Generalitat i posar tota la vida del país sota l'autoritat exclusiva de l'exèrcit. I amb aquesta preparació de força, la defensa de Catalunya havia de prendre proporcions d'una veritable guerra a tot el seu territori.

Quan un pensa que tot això ho havien d'ordenar homes com Alcalá Zamora i Samper, que es passaven les hores estudiant combinacions sobre el nostre cas com un plet des del seu despatx, costa una mica de creure que s'hagi pogut muntar amb tanta facilitat una alarma d'aquesta magnitud entre els dirigents d'un poble que en la seva gran majoria estava completament inhibit de la qüestió. I jo no podia menys de recordar de quina manera havia trobat plantejat el problema en anar a defensar el Parlament català davant del Tribunal de Garanties. Aquella desolació enmig de la qual el pobre Sbert anava tot sol cercant el suport d'algun advocat madrileny que amb el seu dictamen li donés

una autoritat que ell no tenia; aquella indiferència de tots els catalans, començant pels diputats, sobre el resultat del plet; aquella absència absoluta de públic de casa nostra a la sala mig buida del Tribunal; aquell silenci que va produir-se pel cantó de Catalunya l'endemà de la vista davant del Tribunal de Garanties; tot plegat em donava la sensació que havíem jugat ara una comèdia agafant pels cabells un pretext per a escalfar la sang del bon partidari que es refreda. I potser aquest és el capdavall el bon sistema" p136.

"un cop acabada la guerra i en plena desmobilització, el senyor Dencàs i altres personalitats de l'Esquerra, han cridat els representants dels partits coalicionistes per a tractar de mantenir amb caràcter permanent les forces dels partits que s'han coalitzat. Es constituïria una espècie de milícia d'unes seixanta companyies, amb armes i uniforme, en conjunt uns sis mil homes, que donarien servei permanent d'instrucció i de maniobra com a força disponible per al cas que fos atacada la llibertat de Catalunya. Dies enrere es varen reunir els representants dels partits i tots es varen mostrar conformes a participar-hi, almenys, amb les mateixes companyies que les formades per ells durant la guerra que s'ha acabat" p149-150.

"el millor que es pot fer és donar-hi la conformitat. Es tracta de constituir, encara que sigui una paròdia, el *nazisme* català, que va preparant-se de temps. Nosaltres hem sucumbit a l'hegemonia dels que tenen aquests propòsits, fent-los el joc durant l'aldarull de la darrera guerra. La cosa ja no té remei. Si no es fes ara, es farà més tard, i els nostres hi voldran ésser pel mateix motiu que varen voler ésser en la guerra passada. De manera que, si no hi volem saber res, hi perdrem bous i esquelles. Crec que hi perdrem en tots els casos, perquè, un cop constituïda la milícia, l'esperit de cos en farà un organisme unit sense que ningú ni recordi la seva procedència de partit, subordinant-se de bon grat als caps del *nazisme* que evidentment no serem nosaltres. Però almenys amb l'adhesió d'ara ajornem la nostra desfeta i correm la contingència que no es faci res, almenys per ara, i quedem com uns valents" p150-151.

"Jo crec que es tracta en definitiva d'un procediment més per eixamplar la burocràcia catalana. Si no cobren tots els dies, els sis mil homes, cobraran l'oficialitat i la gent d'oficina; però tots, d'una manera o altra, viuran de la Generalitat perquè seran un planter per a la burocràcia oficial. Aquesta és la història del *nazisme* a Alemanya i a tot arreu on existeix amb altres noms, com a Rússia i Itàlia. S'ha descobert fa molts anys que qui té la burocràcia, té el poder" p151.

"a mesura que van creixent en força els extremismes del catalanisme, va sortint a la superfície tot el pòsit que ha deixat en el nostre poble la influència castellana o madrilenya. És un cas que recorda el de les Repúbliques sudamericanes. El burocratisme, que ens era desconegut (sens dubte perquè no teníem govern propi) fa tants d'estralls com a Madrid a desgrat del poc temps de la nostra autonomia. El cabdillatge ve a ser l'única expressió política que s'adiu amb l'educació del poble. I ara resulta que el poder troba a mancar l'exèrcit que li serveixi de suport com en la vella política espanyola, i la preocupació més viva dels catalanistes és crear una força armada que supleixi l'exèrcit i amb la qual s'haurà de comptar sempre en els nostres problemes polítics" p152-153.

"em sento molt decidit a deixar córrer la política de partit. No serveixo. Tota la farsa que hem jugat aquests darrers temps m'ha convençut que dintre dels partits estic desplaçat. Comprenc que s'ha fet el que es devia i es podia fer; però no comprenc que ho hagi de fer jo. El nostre partit no representa una veritable força política. N'estic ara ben convençut. Passi el que passi, hi haurà sempre en el nostre país, perquè és a tot arreu, una petita massa de bona gent, reflexiva, honesta, que no creu en la demagògia dels uns ni en l'ensopiment dels altres i que no es troba mai ben representada pels que governen perquè mai no acaben d'ésser ben purs. Aquesta massa és un saldo, de tanta qualitat com vulgueu, però un saldo a la fi, que sempre existirà i farà el mateix, amb nosaltres o amb uns altres, sense augmentar ni minvar. Jo mateix sóc un intrús per a molta gent del Partit. He dit i he fet coses que no són del tot ortodoxes, i m'adono, fins i tot en les reunions públiques, que hi ha una certa cosa que em separa de les nostres multituds. M'escolten potser amb simpatia; però dura un moment. L'endemà tenen la sensació que he caigut en el nostre grup per a fer més nosa que servei" p153-154.

"Avui havia d'anar amb els amics Moles, Ametlla i altres a una excursió a Cadaqués i Roses en companyia del senyor Azaña, que es troba de fa unes setmanes a Catalunya per a prendre les aigües de Sant Hilari. A darrera hora no m'ha vagat de fer l'excursió, esperant un altre moment més propici de veure el senyor Azaña. Però m'han dit els amics, en tornar del viatge, que l'excap del govern està encantat de l'acolliment que ha trobat a Catalunya i de les manifestacions de simpatia de què ha estat objecte, molt semblants a les que acostumava a obtenir el president Macià. "L'any que ve - sembla que ha dit Azaña- m'hauré de preocupar de fer algun miracle perquè m'acabin de creure un sant". Expliquen que les dones demanen permís per a tocar-lo i que la gent s'interessa per la seva salut com si fos de la família de tots. No deixa de tenir emoció aquesta actitud del bon poble de Catalunya per a correspondre l'esforç que tothom sap va fer Azaña perquè fos un fet l'actual Estatut de Catalunya, contra l'hostilitat patent del major nombre dels polítics espanyols. Recorda el cas de Salmerón que va assolir en el seu temps una adhesió d'afecte popular de Catalunya per motius

semblants. Com ja he dit altres vegades, un castellà que prengui la posició d'Azaña tindrà sempre més simpaties que un home de la terra perquè porta el prestigi de la història política d'Espanya, que ha estat dominadora, i no hi ha poble més sensible que el nostre a la seducció d'un noble afalac. N'hi ha prou en veure l'atenció fervorosa amb què la nostra multitud escolta, segueix i entén la paraula d'un Salmerón o d'un Azaña, que solen parlar un llenguatge culte i respectuós de la dignitat del propi pensament, i en canvi, veure com el mateix poble necessita per a seguir els nostres que li parlin un llenguatge bast, groller i farcit d'excitacions barroeres, sense mirament ni respecte de cap mena" p171-172.

"Estat Català està d'acord per a encendre una protesta de caràcter extremista [separatista] contra la dimissió de Badia, contra la magistratura i contra la República espanyola, al mateix temps que contra Companys perquè ha enganyat el poble en aquest afer de la llei de conreus, fingint gestos heroics per acabar posant-se a les ordres del govern central fins a anul·lar una llei catalana que s'havia obligat a defensar [fins i tot oferint la seva pròpia vida]. No es pot fer gaire cas del que proposin aquests grups perquè, al capdavall, són filats del mateix cànem que els altres; però es veu que la comèdia que avui s'ha acabat no ha passat desapercibuda a tothom. Que els extremistes s'enduguin la voluntat del poble depèn de la manera com reaccioni l'esperit públic en cada cas i no de l'acció dels polítics; però no m'estranyaria que en definitiva aquests grups, que sens dubte són els més olles de tots, fossin els que arribessin a imposar-se, sobretot si els de l'Estat Català poden mantenir la fama que s'han guanyat d'una preponderància indiscutible en la provisió dels càrrecs de la burocràcia naixent, que creix cada dia en proporcions impressionants. I no es pot pas negar que tota la facècia de la llei de conreus ha donat a aquesta gent una força indiscutible amb relació als altres partits polítics que durant tres mesos han estat ajupits tan sense motiu a la seva hegemonia" p207.

"Dono per acabat avui aquest diari perquè considero clos definitivament el plet de la llei de conreus que em va induir a començar-lo. No és que aquest plet tingui més importància que els altres de la política catalana, però vaig tenir la intuïció des del moment de ser nomenat comissari de la Generalitat, que aquesta nova intervenció personal meva en els nostres afers de govern, em permetria assistir a la vida interior d'un procés polític de prou envergadura per a poder registrar al dia actituds i gestos dels nostres homes i de les nostres multituds que explicarien tota la història de la República a Catalunya. Sempre m'havia sabut greu haver passat pel govern provisional de la Generalitat i per les corts constituents sense haver deixat consignat en unes notes personals el descabdellament d'aquella història que vaig viure tan per dintre, i no he volgut desaprofitar ara

l'oportunitat que per a reparar aquella falta m'oferia la qüestió de la llei de conreus. Estava segur que l'espectacle que anava a presenciar seria igual que el de les meves anteriors intervencions i que del meu registre diari en sortirien dibuixades les característiques essencials de la vida pública catalana.

He allargat fins avui aquest diari perquè esperava que la seva darrera nota fos la solució definitiva del problema que l'ha motivat. Però, en rigor, hauria hagut d'acabar-se el dia que vaig aconseguir posar en contacte el govern de la Generalitat amb el govern de la República" p212.

"El nostre poble és essencialment emotiu i només podran i sabran conduir-lo els que participin naturalment de les seves emocions, sense mirar prim si són per motius reals o imaginaris i sense preocupació pel resultat. Per molt de temps els temes de les nostres lluites seran casolans perquè, allunyats dels grans corrents espirituals que trasbalsen el món, tots els problemes universals arribaran aquí per reflex a través de qüestions locals, úniques que s'avenen a la nostra capacitat d'emoció. I és natural que els polítics i tots els que per un títol o altre representin el voler del poble, segueixin la llei general d'aquest, deixant-se portar sense resistència per la força dels esdeveniments de la pròpia terra" p213-214.

Manifest fundacional de la UDC¹⁹³¹

"Ha estat fet públic un extens manifest signat per reconegudes valors d'entre les joves promocions de Catalunya, que en síntesi diu el que segueix:

"La transcendència del moment en què vivim, i la necessitat d'una actuació perseverant i sistematitzada, per tal de renacionalitzar la nostra terra d'acord amb els principis cristians que foren el ferment plasmador de la Nacionalitat Catalana, i el desig de fer real i viventa la democràcia que sols pot basar-se en la creixent capacitat dels ciutadans, hem empès els signants a constituir un agrupament polític, amb el nom d'"Unió Democràtica de Catalunya", que vol recollir les adhesions del patriotes que, amb idearis accidentalment divergents, concordin amb nosaltres en la concepció espiritualista de la Societat i en la pressa de restaurar integralment la nostra Catalunya. Obligats a una declaració explicativa dels nostres punts d'albir, per bé que remetent-nos en definitiva al judici que mereixi la seva tasca futura, "Unió Democràtica de Catalunya" assenyala com a base de la seva formació els següents principis:

I.- Orientem tota la nostra actuació vers els principis cristians, nets de totes aquelles impureses que, tot i essent-los estranyes, han ocasionat, però, que la malícia humana i els mals averanys polítics, els les atribuïssin per a fer-los odiosos. Posarem la cura màxima a refusar dogmatismes i monopolis de

---

1931 A: EM 7-11-1931.

principis que, puix que són universals, han d'inspirar l'actuació individual, social i política, si més no, de tots els creients.

II.- Exigim per a Catalunya la reconeixença de la seva personalitat nacional, en una autonomia plena i absoluta, dins d'una Confederació Ibèrica lliurement pactada. Aspirem a mantenir els valors diferencials de la nostra terra i a defensar el seu predomini espiritual, amb un respecte profund envers el sentiment comarcalista orgànic. Vinculada com està la nostra futura trajectòria amb l'aprovació o refús de l'Estatut per part de les Constituents Espanyoles i les modificacions que aquestes pretenguin introduir-hi, considerem de moment extemporani tot avant-projecte sobre els problemes d'organització interior de la nostra terra i els procediment a seguir.

III.- Vindiquem una democràcia jeràrquica com a necessària per a l'harmonia social, amb els atributs de capacitació política, de moralitat sincera i de llibertat individual. Rebutgem tot privilegi de casta i tota hegemonia d'unes classes damunt les altres. Reconeixem en el poble, integralment considerat, el dret de determinar-se per la forma de govern que ell cregui més necessària al desenvolupament de la seva vida orgànica i al seus interessos; així com la potestat d'elegir les persones per a les funcions de l'autoritat. Per la mateixa raó, acceptem l'actual forma de govern que el poble, en ús de les facultats constituents que li pertanyen, ell mateix s'ha donat. Dins d'ella actuarem fites les notes aspiracions en Catalunya. Defensarem la representació proporcional en els organismes polítics d'elecció popular.

IV.- Rebutgem l'individualisme gregari, infantador de l'explotació de l'home per l'home, tant com tota teoria que sacrifiqui els individus a la col·lectivitat. Acatem els drets naturals de l'home i estimularem, ensems, la consciència dels deures imposats per la germanor cristiana i la solidaritat social.

V.- Propugnem la personalitat i independència de les entitats naturals i històriques, i tots els drets que la seva naturalesa reclami.

VI.- Volem l'autoritat i la llei, segons les més pures exigències del dret natural i de les finalitats socials. Per tant, blassem tot dret basat en la força i en els privilegis individuals o de classe. La llei només pot recolzar en la justícia.

VII.- Reclamem la llibertat d'ensenyament dins de tots el graus, en funció dels drets dels pares sobre el seus fills, així com la seva honesta i veritable democratització.

VIII.- No reconeixem l'actual organització social, ni justa ni cristiana, tot anhelant-ne una altra de més equitativa i dreturera. Mentre aquella subsisteixi, tan sols l'acceptarem com un fet no insuperable, tot procurant esmenar-la amb la defensa dels drets del proletariat, de la seva independència, dignitat i llibertat i amb la conquesta de tots els mitjans econòmics que assegurin a aquell l'eficiència d'uns tals drets. Per tant, propugnem el salari vital, compatible amb la vida de la

indústria i amb el decor de la família obrera; la participació en els beneficis; l'assegurança contra tota mena de risc; i la coparticipació harmònica en la producció i repartiment de la riquesa.

Blasmem el "jus abutendi", puix que la funció primordial de la propietat radica en la satisfacció de les necessitats essencials de tots el homes.

Vindiquem com a necessària, per a una justa estructuració social, la sindicació pura, paral·lela, múltiple, coordinada, segons normes jurídiques, amb l'esperit de col·laboració i una enèrgica defensa dels interessos proletaris.

IX.- Creiem perfectible la nostra organització jurídico-agrària; en l'eliminació de tots els pactes que no reïxin equitatius; en l'augment de la cultura tècnico-agrícola; en la disminució del pagès assalariat; tot orientant-lo envers la via de la constitució del patrimoni familiar; en la subordinació al millorament social de tots els latifundis que poden encara existir dins de la nostra terra; en una més acurada i dreturera participació, per part dels amos, en les despeses del conreus de tipus comanditari i repartiment de fruits. Sempre, però, en harmonia amb les modalitats agràries i tradicionals, vives en cada comarca, i jamai segons ordinacions unitaristes i pertorbadores. En reconèixer la necessitat d'una actuació social com a fonament vertader d'una política actual i viva, fem declaració de què volem orientar-nos vers una col·laboració efectiva a la tasca d'"Acció Popular", que ha despertat tantes simpaties en els dalerosos d'un moviment social d'alta projecció i finalitat dins el camp catòlic.

Un cop determinats els punts bàsics d'una declaració de principis que dibuixi la trajectòria confiada únicament a l'esforç dels seus adherits, "Unió Democràtica de Catalunya" fa proclamació expressa que, atesa la realitat d'una Constitució Espanyola, mig embastada, però enemiga dels drets de les societats inferiors de l'Estat, i tirànica per a les consciències dels creients, es pronuncia per la revisió d'aquesta (en el més ample sentit cristià i català), i ofereix l'ajut dels seus a totes les campanyes que es promoguin i la més eficaç col·laboració a les col·lectivitats que pretenguin la mateixa finalitat."

Signen el document els senyors: Josep O. Anguera Doderó, Pere Arderiu, Xavier Aragó, Pere Aragai, Esteve Farré Calveras, Josep M. Farré Morego, Angel Grau, Joan Guinart, Josep M. Modolell, Angel Morera Ventalló, Manuel Pugés, Joan Baptista Roca Cavall, Pau Romeva, Maurici Serrahima, Ramon Sunyer, Manuel Thió i Rodés, Ramon Trinxet, Lluís Vila d'Abadal, Josep Vilaplana.

"Unió Democràtica de Catalunya" ha instal·lat provisionalment les seves oficines al carrer de Rivadeneyra, 4 (telèfon 16149), on poden dirigir-se els simpatitzant amb la ideologia de la nova agrupació, de quatre a vuit de la tarda".

Jacques Maritain

«La civilización moderna es un vestido muy usado, al que no pueden coserse piezas nuevas; se trata de rehacerlo de manera total [...], de sustituir los principios de la cultura, puesto que se trata de llegar a una primacía vital de la calidad sobre la cantidad, del trabajo sobre el dinero, de lo humano sobre lo técnico, de la sabiduría sobre la ciencia, del servicio común de las personas humanas sobre la codicia individual de enriquecimiento indefinido o la ambición estatal de poderío ilimitado».¹⁹³²

«Justa o injusta, una guerra contra una potencia extranjera o una guerra contra ciudadanos es, pues, necesariamente lo que ella es de suyo y por esencia, algo profano y secular, y nada sagrado; no sólo algo profano, sino algo abierto al mundo de las tinieblas y del pecado. Y si, defendidos por los unos, combatidos por los otros, valores sagrados se encuentran comprometidos en la guerra, ellos no hacen santo ni sagrado ese complejo profano; son ellos los que, mirando al movimiento objetivo de la historia quedan secularizados por él, arrastrados por sus finalidades temporales. La guerra no se convierte en santa: podría hacer blasfemar lo que es santo. Y los medios abominables que hoy son los suyos hacen inevitable tal resultado. Podría también llevar hasta un paroxismo sin remedio los odios antirreligiosos. Si, desde algunas iglesias, unos imprudentes disparan contra el pueblo, éste querrá destruirlas todas, y todo lo que lleve el signo de la religión. Si unos sacerdotes recomiendan el recurso a la violencia, todos los sacerdotes serán considerados como enemigos públicos. [...] ni la fuerza de las armas ni la sangre derramada son los medios propios del reino de Dios. Que se invoque la justicia de la guerra que se hace, si se cree justa, ¡pero que no se invoque su santidad! Que se mate si se cree que hay que matar, en nombre del orden social o de la nación; ya es bastante horrible; que no se mate en nombre de Cristo Rey, que no es un jefe de guerra, sino un rey de gracia y de caridad, muerto por los hombres y cuyo reino no es de este mundo».¹⁹³³

El Matí.

«Ja ho veig prou que la victòria de les dretes serà ocasió d'alegria per a dues categories d'homes molt diferents: per als catòlics autèntics i integrals, que veuran desfer-se de la nuvolada d'una persecució odiosa i podran retornar a l'Església plenitud de drets en el seu apostolat, deslliurant-la dels perills d'un monopoli escolar laïcista. I per als grans usufructuaris de la riquesa, molts dels quals, tot i dient-se catòlics, practiquen una fe mutilada, individualista, diferent de la que ensenyen l'Evangelí i les doctrines dels Papes, els quals, si admeten la propietat privada, és assenyalant-li una

---

1932 Jacques MARITAIN: *Humanismo integral...*, p. 255.

1933 Jacques MARITAIN: «Prefacio». A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes...*, p. 23-25.

destinació social proveïdora de la comunitat i no un mer instrument acumulador de béns en poques mans. Però d'aquesta confusió i barreja no en té cap culpa l'Església, que, si fos perseguida de tots els que es diuen fidels seus, no hauria, en un món ric, aparegut el pauperisme i l'explotació obrera, ni ara trigaria la producció a distribuir-se segons el bé comú demana».

Àngelus: "Enfront de la revolució, justícia social", EM, 21-1-1936.

«Quan l'extensió del mal demanava efusions pròdigues d'amor cristià en les corporacions oficials i en la caritat privada, es respongué amb una trista esquifidesa que deixà milers de ciutadans i famílies consumint-se de dolor i de misèria. [...] Si moltes ànimes d'alta espiritualitat cristiana s'han posat sense regateig al servei d'ella [caritat], la gran majoria de persones riques, infidels a la llei divina, amb prou feines li han portat l'ajut de petites almoines escadusseres».

Àngelus, EM, 16-4-1936.

"En llevar-se. Avantguardista. El primer pensament, en despertar-te, a d'ésser per a Déu, per agrair-li haver-te concedit de veure la llum d'un nou dia

En llevar-te i ficar-te al llit, no deixis mai de fer el senyal de la Creu ni de resar les tres Avemaries

Quan sentis el toc de diana has d'ésser el primer a posar els peus a terra i vestir-te

En llevar-te has de rentar-te bé. Tu sempre has d'anar net i ben endreçat

A l'església. En entrar i en sortit de l'església pensa de prendre aigua beneïda per senyar-te.

Ofereix-ne als que vagin amb tu

A l'Església estigues sempre amb devoció. Recorda que estàs a la Casa de Déu

Com més sovint combreguis seràs més bon avantguardista. Sigues també ben pietós

Disciplina i puntualitat. En tots els actes has d'ésser puntual i tenir l'atenció deguda

Sigues obedient i disciplinat a la veu dels dirigents. Has de respectar-los perquè són els teus superiors

Has de portar sempre una conducta bona i honesta. Que mai ningú no pugui dir res de tu que t'avergonyeixi

No molestis els teus companys. has d'ésser correcte envers tothom

Al menjador. Abans de menjar recorda't de rentar-te les mans. Si no ho fessis podries contraure alguna malaltia

Quan mengis no facis soroll amb els coberts ni en beure. Tot això és propi de mal educats i tu no has d'ésser-ne

No mengis amb els dits i tingues cura de no tacar-te

Menja en abundància -no en excés-. A la teva edat, cal que t'alimentis bé. En beure sigues prudent, perquè mai no et faci mal...

Jocs i excursions. En els jocs has de tenir noblesa. No empris mai la violència contra ningú. Podries fer mal als teus companys

No discuteixis ni t'exaltis. En cas de dubte acut al dirigent i accepta la seva decisió sense replicar

En les excursions, tingues cura de no cansar-te massa. No t'allunyis dels altres companys; et podries perdre. Mira també de no ésser molt atrevit ni posar-te en perills. Evita sempre de prendre mal

Quan estiguis molt cansat no beguis mai aigua freda. Podria ocasionar-te greus conseqüències.

Abans de beure, descansa i mulla't els polsos

Si, dissortadament, alguna vegada prens mal, acut immediatament al dirigent per tal que et desinfecti la ferida. Tu no t'hi facis res; podries equivocar-te

Escriure i llegir. Escribeu sovint a casa teva per tal que no passin ànsia

Per a llegir tria obres instructives i de bon gust. No perdis el temps amb banalitats, que no et seran de cap profit

Dormir. Quan et despullis, fes-ho amb serietat. Posa't ràpidament al llit i no et descuidis d'encomanar-te a Déu. L'últim pensament ha d'ésser un acte de contrició pels teus pecats

Durant la nit, si no pots dormir, no facis sorolls que privin de fer-ho als teus companys. Tant com menjar et convé dormir i descansar força"

EM 3-5-1936.

"A Barcelona, la manifestació presentà un caire especial, que segurament haurà desplaçat a molts dels elements que formen l'aliança governamental: la presència del conseller d'Economia de la Generalitat. Mentre escoltàvem els discursos dels oradors, en els quals es va exhortar a la incautació de les fàbriques, a l'atemptat personal, a l'expulsió de ciutadans, a la nacionalització dels bancs, etc., enmig de punys enlaire i crits subversius, nosaltres uahríem desitjat que l'espectacle hagués estat presenciat pels companys consellers de la Generalitat i pels nombrosos elements burgesos que formen part dels partits polítics del bloc governamental. Estem segurs que s'haurien avergonyit que precisament el conseller d'Economia autoritzés aquests actes amb la seva presència, i que presidís una manifestació de camises vermelles.

Uns quatre mil nois i noies obrien, a Madrid, la desfilada; i molts d'aquests infants portaven vestits vermells i blaus. Els defensors de la llibertat de consciència de la infància, els que no toleren que els sigui imposada la doctrina dogmàtica de l'Església perquè els deforma i mutila l'ànima, els que exigeixen el compliment de les lleis laiques perquè no sofreixin coacció aquelles intel·ligències tendres, no tenen escrúpol a agafar aquests infants, i, després de vestir-los amb un uniforme polític,

posar-los davant una manifestació política on no solament es respira odi i desig de guerra, malmetent-se totalment l'esperit d'aquells éssers que han de viure al marge d'aquestes lluites, sinó que, ultra això, exposen la vida d'aquells infants, car sempre hi ha perill per a tots els que assisteixin a semblants actes.

Després de presenciar aquestes desfilades de persones uniformades, amb gest i pas militar, qui serà tan innocent de creure en les campanyes contra les dictadures? El primer de maig de 1936 és una demostració més que els extremistes del Front Popular solament tenen una ambició política: la proclamació de la dictadura del proletariat".

"La farsa de l'antifeixisme" (editorial), EM 3-5-1936.

"No sóc pas dels que pretenen que el cinema és l'únic responsable de l'actual corrupció dels costums; car l'experiència m'ha demostrat que moltes persones que no van mai al cinema, però que solen anar als dàncings i altres llocs de plaer, llegeixen mals llibres o mals diaris i es desmoralitzen igualment.

Però negar la influència funesta dels films que ridiculitzen sistemàticament l'honestedat o que, amb el pretext de flagel·lar certs vicis en fan una descripció suggestiva, seria veritablement ingenu.

El mal és que les idees morals estan tan lamentablement abandonades per una élite que es diu selecta, que ja ignora el que està bé i el que està malament.

I sobretot la corrupció dels costums ha estat seguida d'una tal corrupció intel·lectual, que tots els pecats de la carn ja no compten".

"La grolleria en el film", EM 8-5-1936.

"Temes per a omplir l'espai destinat a aquesta secció? Ja n'hi ha, ja. No és pas que en manquin. Però es dóna el cas que, tot i els bons propòsits expressats pel conseller de Governació, Sr. Espanya, i després de la reunió celebrada amb els representants dels periòdics, en la qual es convingué que aniria suavitzant-se el règim de censura, és el cas que en el terreny pràctic no ham tingut confirmació aquells bons desigs del senyor conseller i els periodistes ens trobem en el cas d'haver d'escriure perquè se n'assebentin únicament el linotipista i el censor, o bé hem de parlar de temes frívols, sense importància, com per exemple del temps que fa. I a això és, precisament, que haurem de referir-nos, tot i haver-ne parlat ja en la crònica d'ahir.

Doncs sí, estimat lector. Després d'una nit tempestuosa durant la qual caigué aigües a bots i barrals i amb unes bufades de vent que feia inservible aquest estri tan útil que és el paraigües, ahir tinguérem un dia variable del tot. Això confirma la nostra impressió que, almenys per aquesta vegada, la Primavera fa un paper no gens lluit.

En un país com el nostre, en el qual l'empleomania és una cosa tan arrelada, no és gens estrany que així que surt algun viu que intenta subornar alguns aspirants a buròcrata, trobi tot seguit el camp abonat i pugui recollor-ne fruits immediats i sense gaires maldecaps".

"Informació de Barcelona", EM, 10-5-1936.

"No és possible anar eficaçment a una obra de pacificació sense portar abans la pau als esperits i a les consciències. Sense que el respecte al pensar i al sentir dels ciutadans sigui un fet, salvaguardat, si cal, per l'autoritat responsable; enfront del petit nucli que pretén imposar-se per la seva audàcia o per la seva força. Per això hem blasmat enèrgicament determinats contactes, amb organitzacions fonamentalment contràries a l'esperit constructiu que fa forts i grans els pobles. Per això ens hem avergonyit com a catalans, i n'hem protestat, que tot plegat pretengués cobrir-se amb el nom sagrat de Catalunya. [...] [Cal enfrontat-se] als vetitables enemics del nostre poble. Els que cerquen crear un estat constant d'inquietud i neguit favorable als seus tèrbols maneigs, excitant les nostre masses obreres. Els que utilitzen la bel·ligerància suïcida dels mateixos governants per a preparar l'atac definitiu contra l'existència real del poble i contra el seu esperit".

"La crisi i els camins de la pacificació" (editorial), EM, 24-5-1936.

"Aquesta vegada els soviets l'han emprès amb la família. Amb tal motiu a la pel·lícula hi surt una família absurda, ridícula. Tant el marit com la muller – salta a la vista immediatament- són dos pobres éssers que si alguna concomitància tenen amb els humans és per la figura. Espiritualment, hom els constata mancats de voluntat, poca-soltes, ensopits i degenerats. Esclaus de qualsevol petita passió del moment, es mouen com a marionetes i tenint en compte aquests precedents és evident que el que és a totes llums evitable acaba per convertir-se fatalment en inevitable".

EM, 26-5-1936.

"Tota la producció, des del començament a l'acabament, no persegueix altra finalitat que la d'excitar els baixos instints i les passions malsanes del públic que la contempla. Per a aconseguir això hom no ha respectat res, ni diví ni humà. I la veritat històrica ha estat tergiversada de la manera més innoble. Hom ha dibuixat a la pantalla uns tipus que representen un escarni per a les coses més respectables i sagrades. La llegenda negra és la gran senyora de la pel·lícula i el motiu inspirador de totes les escenes que se succeeixen unes a les altres acumulant cada vegada més pronografia, absurditat i innoblesa i incitar a mesura que la projecció avança més al desordre i a l'explosió dels més baixos i repugnants instints. [...]

Tot és vil, innoble. L'abjecció més gran, més criminal, plana damunt d'ella i no l'abandona un sol moment. [...] [Pel·lícules com aquesta] representen un enorme pas enrera en la cultura i en la civilització. Són immorals, pornogràfiques, van directament als instints bestials de l'home, són atemptatòries al dret de gents i a la dignitat pública".

EM, 5-6-1936.

"[a un fejecista] El sol de l'Ideal religiós li esbargeix les inquietuds juvenívoles, li aixeca l'esperit, l'esperona vers activitats profitoses. Només té un defecte: és massa donat a la lectura de diaris. En porta sempre les butxaques plenes, sense gaires escrúpols en la tria. [...]

La premsa diària pren cada dia més volada i va tornant-se per a molta gent l'única directora de consciència. Els caròlics no podem pas deseixir-nos d'ella, sinó servir-nos-en per a introduir arreu la doctrina de veritat, com altres n'han fet un òrgan quotidià i poderosíssim de descristianització i de rebaixament moral. No cal repetir ací allò que tothom sap: com a la fi ens hem adonat de la força immensa d'un gran diari en l'apostolat del bé, i com la nostra descurança en aquest ordre ha deixat sense nodriment belles ànimes que desconeixen els camins de Déu [...] l'imperi del diari és un senyal funest de la frivolitat moderna, que distreu els cristians de la contemplació i estudi de la veritat eterna i els posa fluctuants al vaivé frenètic d'agitacions personals, d'esdeveniments efímers, que prenen com a realitats perennes [...] en hores aferrissades de combat religiós i social [...] [que poden ser] un niu de confusions i a sentir les fiblades de l'escepticisme, que fàcilment condueixen a la pèrdua de la fe [...] [o] a la dispersió de l'esperit. [...]

un dels perills del periodisme modern: porta massa l'atenció vers el fet del dia, sotragueja les ànimes amb impressions violentes vers coses que, ben mirades, no valen ni la pena de saber-les, i distreuen els cristians dels grans problemes de la vida. Va una notícia flamejant d'esdeveniments extraordinaris. Passa un dia i cau dins l'oblit per sempre.

Aquesta seducció de la bagatel·la, anomenada així per la Sagrada Escripura, és un dels causants primers de la decadència cristiana. Per culpa d'aquesta seducció, el diari va omplint la vida espiritual de la torbamulta i àdhuc la d'homes cridats a major intensitat mental. Per culpa d'ella es busca en totes les coses una velocitat vetiginosa que ens doni la vida concentrada. El diari, escrit a vol de ploma, amb estil com més llampeguejant millor, amb varietat llaminera, va arraconant la revista i el llibre, acusats de feixugor, fins que ell mateix es vegi suplantat pels altaveus i la pantalla. Per culpa d'ella es fa cada cop més fatigós als homes d'avui concentrar-se en ells mateixos i fer reflexió sobre els problemes fonamentals de l'existència. El fenomen fugisser els pren tota la pensa i voluntat. I això no ho consent la vida cristiana, basada tota ella en l'eternitat. [...]

[Llegir diaris no catòlics porta vers] la infidelitat i és mare de la nàusea irreligiosa de la societat moderna, tota donada als gaudis del sentit i a la recerca de riqueses materials".

Àngelus: "Dispersió de l'esperit", EM, 6-6-1936.

"La joventut no té altre aliment espiritual que el diari, on cada matí i cada vespre hi beu amb avidesa el nodriment de la seva ideologia. D'aquella ideologia, assimilada i feta pròpia sense una anàlisi i sense un previ estudi crític de la doctrina que és el seu partit, només perquè el temperament o unes converses o l'ambient social i familiar o la tertúlia de cafè – únics elements de formació de criteri en molts casos- l'han infeudat gairebé inconscientment en aquella cleda [...]

prostituir, per migrats interessos de partit o de classe, l'ànima d'aquestes joventuts des de les columnes de la premsa, és monstruós i és inhumà [...] i han tergiversat la noble finalitat de la premsa: ja no són diaris fets per al públic, sinó que pretenen fer el públic per al diari [...] en els motlles del diari i del partit [...]

El periòdic és la gran arma dels temps moderns [...] [i] exigeix d'ésser esgrimida amb justícia i al servei de la veritat. [...]

Aquesta intervenció de la premsa en la formació de l'individu és característica essencial i preponderant dels diaris com el nostre, per raó dels postulats que encarna. La formació ha de tenir per base uns principis morals, i aquests no es troben fora del cristianisme, més que tergiversats i condemnats a l'eixorquia. No és possible de bastir una ordenació moral de la vida al marge de la idea de Déu. La pretenció de realitzar-ho ha portat el món al caos en què avui es troba, i només el retorn a un autèntic cristianisme pot redimir-lo".

Ferran Ruiz-Hébrard: "La importància de la premsa en la formació de l'individu", EM, 7-6-1936.

"hi ha un altre flagell que produeix més estralls encara, el flagell de la immoralitat. Innombrables vegades la nostra veu s'ha fet sentir combatent-lo. Un deure de cristià i un deure patriòtic ens impel·lien a demanar que s'acabés d'una vegada amb la vergonya dels espectacles i de la prostitució que exhibeix la seva mercaderia humana al carrer, i de la pornografia que infecta els nostres quioscos. [...] nació pura és nació forta. [...] La tasca de sanejament d'un poble ha d'abraçar tots els aspectes. Què en trauria Catalunya del sanejament material dels nuclis urbans, si els seus fills corrien el perill de veure malmetre les seves vides per manca de sanejament moral a les poblacions? Aquest darrer és el més urgent i el més necessari".

"Sanejament material i sanejament moral" (editorial), EM, 11-6-1936.

"idees que determinen una dinàmica col·lectiva i impulsen moviments gregaris. Avui la humanitat es mou en masses, estaments, organitzacions socials, partits polítics. I dintre de cadascuna d'aquestes grans cledes els homes lluiten i clamen per coses que és lícit dubtar si són les que realment duen al cor, propugnen solucions que no sabem si comprenen. Posarem exemples del que volem dir. Quan un obrer diu que vol la dictadura del proletariat, és que ell vol realment una dictadura del tipus que sigui? De cada cent casos, els noranta-nou, no. Allò que ell vol realment és guanyar més, o un treball segur, estalviar-se les privacions i angúnies de la seva condició i, si tant em féu dir, gaudir dels avantatges que troba o creu trobar en la condició dels situats en un altre estament social. El que passa és que li han dit que per obtenir el que vol, cal la dictadura del proletariat, i ell s'ho ha cregut. Li han donat unes paraules per bandera i tremolar aquesta bandera és més senzill que expressar per peces menudes les seves ànsies i aspiracions reals. D'aquesta manera molts són socialistes o comunistes. Si poguessin tenir davant dels ulls la imatge autèntica de tot el que suposa l'adveniment d'una dictadura del proletariat, quants n'hi ha que no hi voldrien saber res? Un altre exemple: està molt de moda cridar contra el feixisme; la concepció política oposada al feixisme és la democràcia. És que tots els que criden contra el feixisme estan plens d'aquell sentiment exquisit de respecte i de convivència en què descansa la veritable democràcia? Molts, moltíssims, no. Una gran part senten aquella identificació de la pàtria i les institucions amb el pensament i el partit propi que és la base essencial del feixisme. Quan criden contra el feixisme criden contra tot allò que s'oposi a llur feixisme particular. Això no obsta perquè alguns es diguin demòcrates i tractin de feixistes els demòcrates autèntics.

Un home defensa el laïcisme i diu que l'educació ha d'ésser una funció de l'estat. És que ell ha renunciat a intervenir en l'educació dels seus fills? De cap manera. En la pràctica continua essent tan amic de l'autoritat paterna com un altre qualsevol. El que passa és que ell ja té la voluntat de pujar els seus fills sense educació religiosa, i el laïcisme i l'educació per l'estat són les fórmules còmodes que troba per a obtenir per als seus fills el tipus d'educació que és del seu gust. En molts casos no hi ha ni tant com això. L'home pertany a un partit polític per altres raons qualssevol; el partit propugna el laïcisme i l'home també.

I posem un darrer exemple que, perquè no es pugui dir que tot ho tirem a una banda, es referirà a la gent que proclama una convicció religiosa. Tots els que es diuen catòlics i defensen públicament el catolicisme, obeeixen a una convicció ferma i li són fidels? Tampoc. Si això hagués estat així, la sort de molts països, entre ells el nostre, hauria estat molt diferent. Quants n'hi ha que practiquen de pura fórmula i es compten entre els creients perquè entenen que una raó d'estament els hi obliga.

Resumim, doncs. Hi ha un estat general d'inconsciència, d'il·lusió falsa, d'adhesió imperfecta i interessada als ideals, de superficialitat que fa dels homes veres volves lliurades al temporal. Per a

posar-hi adob no en tenim prou amb revisar les idees, sinó que hem de revisar alhora les actituds humanes en relació amb les idees.

Que la gent arribi a saber què i què pensa, que obri amb plena responsabilitat. Que els problemes es puguin plantejar amb llur realitat objectiva i no a la claror vacil·lant dels reflexos de meres banderes de combat. Que la veritat sigui coneguda allà on sigui i que aquell que s'hi adhereixi ho faci amb plenitud de convicció i d'abnegació.

Dir que tot això és bo de dir, però molt difícil de fer en els temps que correm. Us proposarem un exemple que un encoratjarà. Llegiu la revista *Esprit*, que es publica a París. En ella un grup d'intel·lectuals, entre els quals es compten catòlics eminents, es lliura a aquest estil total de revisió d'idees i d'actituds, que es fa imprescindible per a encaminar l'adveniment d'un món millor".

Rocatallada: "Revisions", EM 12-6-1936.

"[en una conferència sobre el dret d'asil celebrada a París i a la qual ha assistit Joan Casanovas, president del Parlament]. La humanitària finalitat que s'hi persegueix – que no és altra que evitar que els emigrats polítics es trobin en una situació humiliant- atragué l'atenció de nombroses personalitats polítiques i científiques.

La principal qüestió que s'hi va debatre fou l'adopció d'un projecte de llei on és reglamentat el dret d'asil de manera que als emigrats no els manquin documents d'identitat, tinguin dret al treball i possibilitat de participar en la vida cultural i social del país d'asil; també els és reconegut el dret a no ésser expulsats.

Fou ponent d'aquest projecte el senyor Casanoves, el qual en la seva calorosa defensa reclamà per als refugiats polítics les llibertats d'opinió, de reunió i de domicili; encoratjà els delegats de tots els països a fer els màxims esforços per a obtenir de llurs governs el reconeixement dels drets essencials de l'home a favor dels refugiats. Va acabar expressant l'esperança que Europa no voldrà sucumbir sota l'enseny de la tirania, sinó que viurà sota l'ègida de la llibertat i de la democràcia".

"Nota de premsa", EM, 26-6-1936.

"Totes les malvestats, totes les plagues que avui flagel·len cruelment els homes, tenen en definitiva el mateix origen en la descristianització de la vida individual i paral·lelament – causa i efecte alhora- de la vida col·lectiva. En l'ordre moral i familiar, en l'ordre econòmic i social, en l'ordre polític i patriòtic, s'acusa palesament la terrible fallida de les consciències desvindulades de Déu. I només en el retorn al cristianisme – a un cristianisme autèntic i sincer- podrà la humanitat trobar el remei que avui cerca inútilment per camins sense sortida.

Els temps i les circumstàncies han fet indefugible l'obligació dels catòlics de lliurar-se a la tasca de recristianitzar els seus germans. La gravetat de la malura no admet dilacions ni autoritza excuses. I aquest imperatiu, cal que el senti tothom que honradament vulgui dir-se cristià. No és aquesta l'hora de viure un cristianisme egoista i personal, sinó que és l'hora de viure'l en el seu sentit integral, present tothora, com a norma i guiatge. Pius XI és el Sant Pare de l'Acció Catòlica. La necessitat d'aquesta croada dels temps moderns ningú com ell no l'ha sentida i ningú com ell no l'ha impulsada".

"Audiència de Pius XI" (editorial), EM 26-6-1936.

"[Nietzsche va ser un] boig genial que va formular la interpretació més simple, radical i autèntica de l'humanisme pagà, purificada de tota influència evangèlica, contradictòria de tot pensament i de tota institució que veïés en l'home i en la societat quelcom diferent de les forces naturals i donés esperances de cap futur reialme etern. [...] gran forjador d'una mística materialista, que condemnava com a mal suprem les il·lusions malaltisses del Sermó de la Muntanya i les virtuts cristianes d'humilitat, de renúncia a ambicions opressores i de reverència a tota persona humana, àdhuc la més pobreta, que, per raó de la filiació divina i de la destinació immortal, exigeix de tothom la doctrina catòlica. [...]

La sentència de Nietzsche [Déu ha mort] fou expressió genuïna de l'ànima neopagana de les generacions modernes, adoradores de la naturalesa. I encara que ell, vilipendiador de la plebs, parlava només a les seleccions victorioses i era gran detractor de tota sobirania en el baix poble, aquest – fent traïció a la doctrina del seu Amic diví, de la qual han nascut els sentiments de respecte i amor als humils, característics de la civilització cristiana-, va perdrer de mica en mica la vida religiosa i, amb ella, la fe i l'esperança en un reialmen de vida eterna. [...]

Aquestes multituds materialitzades han esdevingut fidels complidores de la nova religió predicada pels apòstols de la doctrina roja: "Cerqueu l'exhuberància de viure a ple sol i a ple aire; pit ample, pulmons sadolls d'oxigen, bons bíceps, ulls acostumats a llargues distàncies, músculs exercitats per la lluita. Fugiu dels temples tenebrosos, on se un espesseix l'ànima amb dogmes absurds i se us ofega tota alegria amb terrors d'ultratumba. Res no existeix fora de vostre cos apol·lini ni del palau grandios d'aquesta terra".

Mentida! Mentida! Contra aquesta dosctrina embrutidora s'aixeca el clam diví de la consciència moral, el desengany i el fàstic produïts per l'enfarfex sensual, el discurs de la raó oberta a la veritat palesa, la filosofia perenne dels savis més il·lustres del món, la convicció universal d'una vida futura, l'enyorança d'una doctrina que mai no ha estat igualada per cap ensenyament de llavis humans i que, alçant-nos per damunt de la carn i de les seves concupiscències, ens encoratja al

venciment de l'egoisme, a la pràctica del bé amb voluntat heroica, a l'amor de tots els pobles i de tots els homes sense restriccions ni fronteres, i que si detura en el mal camí els superbs, els avariciosos i els enfangats en el vici, ens omple l'ànima d'una pau divina [i d'un superb avorriment]. L'adoració del cos i de la terra ni tan sols arriben a crear exemplars selectes d'una espècie humana més forta i vigorosa".

Àngelus, EM 27-6-1936.

"Un dels factors que més ha contribuït a descristianitzar les masses, ajudant a desbancar de les consciències la idea religiosa per a entronitzar-hi el materialisme dominant avui a la societat, és indubtablement la premsa. Aquella premsa que quan Espanya era encara, per obra de la seva Constitució, una nació catòlica, podia, a l'empar d'un liberalisme governamental incompreensible, anar preparant els camins de la irreligiositat i del sectarisme, amb la tasca continuada de cada dia. D'aquella sembla d'aleshores, en ve la collita d'avui. Un altíssim percentatge de les malvestats que afligeixen la Península és imputable a la tasca periodística de les darreres dècades, en el curs de les quals han anat formant-se les generacions que avui tenen a les mans els destins del país. La influència de la premsa en la formació de l'individu és, en els temps hodierns, d'una importància extraordinària i decisiva. Aquesta afirmació axiomàtica ve ratificada pel valor enorme que l'enemic atribueix a la seva premsa, neutra en aparença moltes vegades, i altres declaradament sectària o atea.

L'allau d'aquesta premsa cal que vingui compensada per una [premsa] catòlica forta i ardida en defensa de la fe. Amb la força i l'ardidesa que dóna la possessió de la veritat, per anar, amb aquesta veritat, desplegada com una senyera al bon grat del vent, a la conquesta de les masses que ens han estat arrabassades per altres senyeres enganyadores i formar les seves consciències en els principis del cristianisme, únics que, d'ésser reinstaurats en la vida dels pobles, poden redimir-los de les malvestats que els atenallen.

És un deure de cristianisme, i és un deure de patriotisme. I envguany aquest doble deure es fa més vistent que mai. Per un cantó, l'estat caòtic a què s'ha arribat, amb naufragi de tota llei d'espiritualitat; amb la persecució sectària de la religió i dels seus ministres, des de dalt i des de baix: des del govern i des del poble. En la qüestió de l'ensenyament i en la reiterada crema i profanació de temples portada a terme aquests darrers mesos".

"La Diada de la Premsa Catòlica" (editorial), EM 28-6-1936.

"El document va en realitat adreçat a tot el món, perquè a tot el món ha estès el seu radi d'acció nefasta el cinema. Del relaxament de la moral que avui s'observa arreu, el cinema en té una

grandíssima part de culpa. No cal pas vincular tota la seva culpa en la procacitat sensual de determinats films ni de determinades escenes. Com no cal tampoc vincular-la en la tesi de moltes pel·lícules francament amorals, quan no corrosives. L'adulteri, el robatori, el crim o el suïcidi són ingredients que semblen imprescindibles a totes les produccions cinematogràfiques, àdhuc aquelles que pel que vulguis no són considerades immorals perquè no exhibeixen nuditats ni atreviments. I donada la difusió que ha adquirit el cinema, aquells fets han arribat a semblar cosa corrent i normalment admesa, creant un clima mefític on s'ofeguen sense adonar-se'n els principis de la moral.

Si moltes de les pel·lícules que avui s'exhibeixen i tal com s'exhibeixen haguessin estat projectades fa vint anys, els nostres pares haurien condemnat el cinema com el més immoral dels espectacles. Ara, en una davallada dels principis cristians, en un naufragi de les consciències, i en un ambient impregnat de materialisme, hom admet allò que fa vint anys hauria rebutjat amb indignació. I això no, perquè la moral no és, ni pot ésser, canviable al compàs dels temps, sinó que és una, immutable i eterna, com ho són els principis damunt dels quals reposa".

"Vigilanti cura" (editorial), EM 3-7-1936.

"Bé podem dir que en començar el juliol, comencen per a molts les vacances estivals; les quals, així com ben regulades poden ser molt profitoses per al cos i fins i tot per l'ànima, així també, si els falta l'esperit cristià, poden ésser altament perjudicials.

Permeteu-nos, doncs, que en les dominiques d'aquest mes assenyalem alguns perills i us donem els remeis oportuns.

El primer perill són les lectures.

Dissortadament, han adquirit tal profusió les publicacions frívoles, descarades i àdhuc pornogràfiques, que molts creuen que s'imposa una major tolerància en llur lectura, per tal de seguir el corrent i assabentar-se de tot.

Però la moral de Crist, estimats fills, ha estat, és i serà sempre la mateixa, qualsevulla que sigui el corrent del món; i ha condemnat i condemnarà sempre aquestes publicacions, que comencen per excitar la curiositat, i tot seguit eixamplen les consciències, i acaben per desorientar la intel·ligència i pervertir el cor, sobretot de la joventut.

Quantes ànimes han trobat llur perversió i condemna en les lectures impies o immorals!

Contra aquest mal només hi ha un remei: i és la lectura de la premsa catòlica, de les publicacions catòliques, dels llibres instructius.

No; ni la calor, ni el repòs, ni un pretès avorriment, no autoritzen la lectura impia o immoral".

Manuel Irurita, EM 5-7-1936.

"Mentre avui esperàvem el tramvia prop d'un quiosc ens ha indignat veure la tapa – millor diríem la tapadora- d'una d'aquestes bacinades impreses que amb l'excusa de fer art ens envien de ponent, amb el bust d'una vedette que no en té prou amb exhibir-se amb poca roba, sinó que ostenta descaradament al bell mig de l'escot una cadeneta de la qual penja... una creu.

No s'hi val, francament. Aquesta persona que així es va retratar, que no faci confusionismes de mala fe; i si vol dur un penjoll – com sembla que és moda entre la gent que es torra a la platja-, millor que s'hi posi un disc amb un 13, una ferradura o bé un retrat d'algun capdavanter del nudisme, però no un símbol completament fora de lloc, pel que és i pel que representa. Tot el més, que agafi el símbol del paganisme hitlerià".

Mirambell, "Fets i comentaris", EM 5-7-1936.

"De tan confoses com s'ha tornat les idees, hom ja no sap on girar-se ni a quina paret toca.

D'ençà que han estat admesos en el llenguatge universal polític els mots dreta i esquerra s'havia convingut a encloure dins el concepte de dreta una certa resistència a reformes atzaroses i el respecte a la tradició com a lligament necessari de la vida nacional.

Si estudiem la història dels pobles cristians, hi veurem una estructura orgànica espontània, refractària a la uniformitat centralista políticament imposada. El cristianisme, reverenciador de la persona humana i del seu desplegament lliure, admet i fomenta la rica varietat de manifestacions vitals, que, en l'escala ascendent de les institucions humanes, va l'home formant, des de la família, el municipi i l'associació professional, fins a la comarca, la regió, la nació, la inter-nació, totes elles proveïdes de natural autarquia, és a dir, posseïdores d'un dret a viure i a funcionar dins l'esfera pròpia, que no han rebut pas de l'estat. L'única missió d'aquest és el bé general, la tutela del dret, el manteniment de la pau i l'execució directa supletòria quan fallences torbadores demanen la seva intervenció activa. Encara que, dogmàticament, l'Església no té definida cap forma catòlica essencial en la manera de muntar els serveis conduents al bé temporal, no sense raó els més grans pensadors cristians han pogut escriure que l'Església és regionalista, en el sentit d'afavorir el dret a la vida pròpia, lliure de coaccions externes i d'uniformisme imposat, en la gradació variada d'organismes privats i públics del cos nacional i en la multiplicació de pàtries i de cultures del cos internacional.

En canvi, com dèiem, la tradició autènticament cristiana no ha fet mai lliga amistosa amb l'estatisme centralista, abassagador titànic dels drets naturals de la família, de la corporació, de les autonomies regionals i àdhuc de les pàtries històriques posades sota el seu predomini. Proclamant-se l'estat creador del dret, ha volgut també monopolitzar-lo.

Així es comprèn que el moviment regionalista i restaurador de les pàtries caigudes hagi trobat sempre caliu amorós en els homes i en els partits que avui dia porten el qualificatiu convencional de dretistes. Sempre diem... menys en els nostres dies caòtics. No volen ara iniciar discussions polítiques amb ningú, ens abstindrem de recordar el procés d'allò que hom estranyament ha definit traspàs de serveis a la regió autònoma, que no era traspàs graciós, sinó pura devolució de drets antigament violats.

Quan en un poble s'ha produït un gran trasbals trencador de les formes històriques, i s'arriba a establir un nou sistema de regiment polític i social, aquest, després d'unes quantes generacions de possessió pacífica, enfront de noves aspiracions capgiradores, podran alçar-se dues resistències: la tradició recent i la tradició històrica. L'haver estat confoses en una de sola va ésser causa que, quan la democràcia rousseauniana i el liberalisme vingueren a desfer l'Antic Règim, o sia, la monarquia pura borbònica, s'aixequessin contra els revolucionaris els seguidors de la tradició espanyola i en nom d'ella, per molt de temps, demanessin el manteniment de l'absolutisme reialista i fossin abominadors de tota reforma democràtica, sense fer distincions de cap mena i sense recordar l'autèntica constitució representativa i democràtica de l'Espanya tradicional, anterior al regalisme absorbent, centralitzador de tots els drets en la sobirania estatal. Això no pogué durar gaire. Era tan evident l'errada, que no trigaren a clamar contra d'ella els més il·lustres doctors del tradicionalisme hispànic, com, per exemple, el nostre gran Balmes.

Tota passió desfermada sol generar feblesa mental. Des de darreries del segle passat foren les dretes les qui, a Catalunya i àdhuc a tota la Península, es feren militants del retorn a una vida autonòmica de les velles nacionalitats hispàniques, llavors totalment adormides. Del moviment regionalista en portaven la direcció els partits de dreta. Fou sovint acusat de reaccionari pels homes i agrupacions d'idees avançades. Tot i això, ell glatia en les entranyes del poble, no uniformat encara i enyoradís de les llibertats històriques. Vingué l'hora d'un total desvetllament, i havent-hi entrat multituds immenses, dins d'un règim democràtic i en moments de convulsió popular política, elles donaren la direcció i el poder als seus capdavaners, tots esquerrans. Així aquella correntia nascuda i escampada sota el signe de la tradició i d'ordre social, anà a fecundar els camps revolucionaris i laïcistes; si abans el patriotisme català, per exemple, semblava conduir-nos a una renaixença integral de la constitució interna de la nostra terra, ara és dominat per homes que de la tradició catalana en guarden poca cosa més que una llengua i uns quants principis jurídics, i de la Catalunya oficial recobrada n'ha estat llençada la creu".

Àngelus: "Un dretisme mal orientat", EM 11-7-1936.

"Entre els perills de les vacances estivals potser no sigui el més petit el de les platges, la immoralitat i el paganisme de les quals cada any van en augment, fins al punt que les persones decents han de renunciar als beneficis positius que per a la salut del cos representen.

Ja l'any 1930 us denunciàvem els banys de mar, d'aire i de sol que es prenen amb poc pudor i sense separació de sexes; els passeigs mixtos en vestits de bany impúdics; la desaprensió, que seria ridícula si no fos vergonyosament immoral, amb què els banyistes es traslladen mig nus a llurs cases, de vegades molt distanciades de la platja; i les gosades obscenes que alguns es permeten, sense guardar-se de les mirades dels infants innocents i persones de sexe diferent que els rodegen.

Joves, dèiem, la vostra joventut ha d'ésser per a Déu: la sensualitat enerva la intel·ligència i corromp el sentit; la castedat de la joventut és procèfia d'honradesa i virtut en l'edat madura. Dones cristianes, sigueu modestes en el vestir. L'honestedat del vestir és un deure i, ensems que decora castament la dona, la defensa contra els atreviments i gosadies insolents del vici.

Des de 1930, estimats fills, aquesta onada de pornografia ve inundant de tal manera les nostres platges que no podem menys d'atribuir a ella, en part, la causa per la qual el Senyor permet els greus mals que estem sofrint".

Manuel Irurita, "La Veu del Pastor", EM 12-7-1936.

"Imperi del dret i la justícia, i no de la força, és el que cal. Si una cosa és injusta, l'estat no l'ha de consentir, encara que aquell que la vulgui tingui la força per a defensar-la. Per això la força de l'estat ha d'ésser superior a tota altra força. Però quan l'estat abandona els que no tenen cap força pròpia i transigeix amb els que esgrimeixen una força pertorbadora, l'estat perd la seva raó d'existir i la societat cau per la seva base. L'estat sota tal poder és un cos mort, i la mort de l'estat és anarquia. Entre l'estat de postergació en què ens trobem uns servidors públics desproveïts de força pertorbadora i les últimes crueltats de la insubordinació social, hi ha tota una concatenació de fets amb una concatenació perfecta i una lògica esborronadora.

La República, en el seu sentit original, ha deixat d'existir. La força ja no és a les altures de l'estat. La força és ja al carrer".

Rocatallada: "El dret i la força", EM 17-7-1936.

Alfredo Mendizábal

«El pueblo no cantaba el Credo en las iglesias españolas; pero se oían hermosos discursos en las asambleas solemnes, tratando de la unidad católica, que se daba por efectiva y que por consiguiente se quería sancionar nuevamente en las leyes. Por falta de espíritu social cristiano, la masa se perdía; por carencia de sentido litúrgico y de vida interior, muchos bautizados eran ajenos a toda convicción

profunda, a toda verdadera preocupación religiosa, y poco les importaba armonizar su conducta con sus creencias. Bajo el régimen confesional del estado, una multitud de católicos dormitaban confiadamente, sin pensar que un día venidero habrían de sostener su Iglesia ellos mismos, si querían tenerla. Llegado el día de la prueba, sorprendió a todos los despreocupados, que, despertando por fin, se encontraron ante una realidad ardua e ingrata... y una tarea por cumplir».¹⁹³⁴

«La terrible aventura de la revolución de octubre había escindido a la sociedad española en dos grupos: todos los crímenes, todos los horrores, todos los abusos fueron imputados a los revolucionarios o a las fuerzas del gobierno, según quien consideraba los hechos. Se decidía de prisa y sin preocupación alguna por la equidad: demonios contra ángeles. El que se atrevía a distinguir los crímenes y las tonterías, los actos loables y condenables de uno y otro bando, era rechazado por todos».¹⁹³⁵

«ésta [la guerra] es el peor de los desastres, y no evita, sino que además provoca las violencias sin nombre y sin número de la revolución. Ciertamente es que la enfermedad ya consumía la sociedad española. Pero el “remedio” que se ha preferido – esta guerra abominablemente fratricida- aún es peor que el mal, y lleva el mal hasta el paroxismo. Ante esos odios desencadenados y esas místicas de violencia, numerosos españoles con las manos limpias de sangre intentan cumplir su deber con la paz. Con ellos es con quienes trabajamos. Es a la reconciliación de los españoles a la que dedicamos todo nuestro esfuerzo. A los hombres de buena voluntad recordamos las palabras de San Agustín: “magis est gloriae ipsa bella occidere verbo quam homines ferro”. Y dentro de nuestro corazón acongojado no cesamos de confiar en el porvenir de la patria común, que pide no la exterminación mutua, sino la valiente reconciliación de sus hijos».¹⁹³⁶

Pla d'armistici

"I. Armisticio

1. Las potencias decididas a obrar por la paz invitarían a las partes beligerantes en España a cesar la guerra civil y a firmar un armisticio, y se declararían dispuestas a ofrecer su mediación para la pacificación y su cooperación para restablecer el orden y ayudar a la reconstrucción del país.

1934 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 113.

1935 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 174.

1936 Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, p. 205.

Las siguientes modalidades parecen deber ser encaradas, por una parte en lo que concierne las condiciones del armisticio propiamente dicho (A), por otra parte en lo que concierne las condiciones de orden internacional implicadas por el armisticio (B).

A. Cláusulas del armisticio.

2. La duración del armisticio sería fijada a (...) meses a partir de la fecha de la firma, con facultad de prolongación hasta que sea obtenido un acuerdo sobre las bases de la paz.
3. Durante el armisticio, los dos gobiernos ejercerían sus funciones en su zona de ocupación respectiva, harían lo necesario para:
  - a. Mantener el orden.
  - b. Prohibir toda manifestación que ofendería a la otra parte y toda propaganda tendiendo a la reanudación de las hostilidades.
  - c. Prohibir toda manifestación que ofendería a las Potencias que han intervenido en ambos lados, directa o indirectamente durante la guerra.
  - d. Facilitar la repatriación de las tropas extranjeras.
  - e. Facilitar la tarea de la Comisión Internacional de la que se trata más adelante.
  - f. Dar toda la facilidad para el paso de los ciudadanos españoles de una zona a otra, salvo en lo que concierne a los indivisus convictos o acusados de crímenes de derecho común.
  - g. No comprar material de guerra al exterior.
  - h. Proceder al desarme de los civiles.
4. Los términos del armisticio deberán comprender la liberación de los presos de guerra y de los rehenes, la amnistía por los delitos de guerra y los delitos políticos, la libertad del culto público, el respeto de los derechos personales.
5. Durante el armisticio y en cuanto las partes reconociesen esa posibilidad, intervendría un acuerdo sobre las monedas en circulación en ambas zonas, estableciendo las equivalencias y fijando las reglas comunes. Sobre la base de este acuerdo, se restablecería el comercio entre ambas zonas, bajo las condiciones prácticas juzgadas necesarias.

B. Condiciones de orden internacional.

6. a) Una Comisión Internacional designada por las Potencias mediadoras se pondría a disposición de ambas partes para prestarles su ayuda con vistas a elaborar los términos de la paz. Las funciones de esta Comisión cesarían en cuanto quedase constituido un Gobierno español provisional aceptable por ambas partes.
- b) Cabría estudiar las condiciones dentro de las cuales la Comisión Internacional podría en caso de necesidad, en relación con una u otra parte, apelar a potencias extranjeras, juzgadas

aceptables por ambas partes, para organizar, provisionalmente o de modo semipermanente, local o general, fuerzas de policía colocadas bajo una dirección internacional.

c) un empréstito internacional de reconstrucción sería ofrecido al gobierno provisional español, en cuanto el orden se hubiera restablecido.

7. Las Potencias mediadoras garantizarían la integridad del territorio español tal como estaba en julio de 1936, y los intereses de España en los acuerdos eventuales entre las Potencias mediterráneas, de modo que la soberanía española no sufriera ningún perjuicio.

8. Las potencias mediadoras pedirían:

a) que la fuerza obligatoria de los tratados o acuerdos concluidos con terceros durante la guerra civil por los dos gobiernos españoles quedasen suspendidos hasta que un gobierno español definitivo que ejerza su autoridad sobre la totalidad del territorio decidiese su validez.

b) que durante el armisticio y hasta que un gobierno definitivo que ejerza su autoridad sobre la totalidad del territorio quedase constituido, los extranjeros, salvo los expresamente autorizados con ese fin por la Comisión Internacional, sean excluidos de toda actividad política o militar.

c) que España representada por su Gobierno Provisional aceptase ser declarada neutral, durante un período que no podría exceder (...) años, siendo su neutralidad garantizada por las Potencias. Esta neutralidad sería declarada con el consentimiento de la SDN en lo que concierne a las estipulaciones del pacto.

II. Organización de la paz

9. Dada la situación de hecho actualmente existente en España, que la constitución del gobierno provisional tendría que tener en cuenta, las siguientes indicaciones relativas a esta constitución parecen poder ser indicadas.

a) El papel de Jefe de Estado sería confiado a una Comisión Gubernamental compuesta por tres miembros: dos de esos miembros serían designados por sendas partes actualmente en conflicto, y la tercera, teniendo función de Presidente, sería escogida por las dos primeras. Estas designaciones serían hechas de común acuerdo entre ambas partes, con ayuda de la Comisión Internacional para allanar las dificultades de orden personal.

b) el poder ejecutivo sería organizado por la Comisión Gubernamental y responsable ante ella.

10. El armisticio duraría hasta que los poderes hubiesen sido efectivamente transmitidos al Gobierno provisional, que sería reconocido desde su constitución por las Potencias mediadoras como el único Gobierno de España.

11. El Gobierno provisional tendría como tarea esencial ayudar a la formación de instituciones puramente españolas, que nacerían del esfuerzo espontáneo del país y permitirían en cuanto fuese posible una consulta nacional y el establecimiento de una Constitución.

12. Un Estatuto provisional debería ser establecido por el Gobierno provisional. Éste fijaría las relaciones de los organismos del Estado entre sí y con los ciudadanos.
13. Este estatuto en ningún caso podría inspirarse en principios totalitarios de ninguna clase. Establecería que todos los ciudadanos españoles tienen los mismos derechos y los mismos deberes civiles y políticos, y que no existirá una categoría de ciudadanos privilegiados; el derecho a organizarse políticamente no sería concedido exclusivamente a ningún partido.
14. Aseguraría la libertad del culto público y de la enseñanza, las libertades regionales y, en toda medida de lo posible, durante ese período de transición, la libertad de la prensa.
15. El estatuto provisional y las funciones del Gobierno provisional cesarían con la entrada en vigor de la Constitución definitiva de España y la entrada en función del Gobierno previsto por esta Constitución".¹⁹³⁷

Joan B. Roca Caball.

"el Estatuto es perfectamente admisible y acusa en sus redactores una fina comprensión del momento político y la sutil comprensión de los obstáculos y dificultades con que debe tropezar. Los extremismos que pudieran imaginarse por la filiación de sus inspiradores o avaladores políticos, han caído por su base al enfrentarse las teorías a las realidades, y en ello es de alabar que la ponderación, que el "seny" haya presidido su confección, aun cuando le haga aparecer más suave de lo que en perfecto derecho pudiera reclamarse.

[...] no creemos que haya obstáculos insuperables para suscribir el Estatuto publicado [...]

Para quienes ansiamos que la restauración de España obedezca a sus esencias tradicionales e históricas, la consagración jurídica de una antigua personalidad, nos satisface por señalar un nuevo derrotero a la política española, y por reparar una injusticia que el unitarismo de tipo francés sellara en las Cortes de Cádiz".¹⁹³⁸

Solidaridad Obrera

"Dormido, el proletario sueña, extasiado en inocentes venturas. Cerca de él está el opio que la clase dominante y astuta de la burguesía da al pueblo para abstraerle de sus realidades y de la mísera condición de su vida. Así olvidando su positivo estado, alejándose de su verdadero concepto de explotado, se entrega en aras de calmantes creencias e inocentes ideales... y entre promesas y visiones duerme, duerme inconsciente...

1937 A: Alfredo MENDIZÁBAL VILLALBA: *Los orígenes de una tragedia...*, LXVIII-LXXI.

1938 Snomen (pseudònim de Joan B. Roca Caball): «El Estatuto de Cataluña», ECC, 12-7-1931. A: Ferran CAMPS, Joaquim MONCLÚS: *Joan Baptista Roca i Caball...*, p138-140.

¡Pobre proletario! Mientras él, aletargado por el opio vive abstraído de su ser humano, la burguesía, con el instinto propio de la serpiente, va chupando la sangre de sus venas, dejando en su cuerpo la anemia y la impotencia. ¡Qué fácil es así dominar al pueblo!

Pero afortunadamente aún quedó germen de aquella legión de obreros conscientes que en la historia del proletariado dejaron marcadas sublimes páginas de abnegación y entereza y de cuyo genio surgieron aquellos hermosos destellos de Solidaridad que reflejaron en el mundo obrero el verdadero camino de su mejoramiento y de su emancipación social. Éstos son los que de puerta en puerta irán llamando a sus compañeros con la figura gallarda y serena de la Solidaridad Obrera al grito de: ¡¡Proletario despierta!!”.¹⁹³⁹

Un appel espagnol.

"Un grupo de españoles residentes en Francia se ha consagrado desde el mes de febrero a un trabajo cuya urgencia, vital para la patria, se mide, por desgracia, por los horrores que la guerra acumula. Si lloramos todas las víctimas inmoladas por el furor fratricida, y sobre todo por la multitud inocente de los no combatientes, nuestra piedad no se limita, sin embargo, a estériles lamentos. Aunque difícil, el camino hacia una acción positiva por la paz necesaria está abierto. Y nosotros podemos en principio hacernos eco del sufrimiento inmenso de millones de nuestros compatriotas, la mayor parte de ellos, que desean ardientemente la paz, sin tener posibilidad de hacer oír su llamada angustiada. Por eso queremos proclamar la paz como la tarea más perentoria de esa generación sacrificada; la paz cuyo interés supremo debe prevalecer sobre el de la victoria militar, sean cuales sean las preferencias de cada uno de nosotros. Si existe una comunidad internacional, debería ayudar a nuestro país a encontrar la paz, en vez de empujarlo a una lucha que amenaza con arrasar con toda Europa; es necesario abordar inmediatamente la etapa positiva de intervención mediadora a favor de la paz. A este respecto, existen desde hace tiempo propuestas oficiales concretas. Hay otras que se han producido recientemente con vistas a un cese eventual de las hostilidades. Nuestra postura no se funda en ningún oportunismo, sino en principios profesados lealmente en todas las circunstancias. Resueltos a asociarnos a toda iniciativa seria y a todo testimonio de buena voluntad, con vistas a preparar la atmósfera y el clima propicios para la realización de la paz por el derecho, creemos defender la patria mejor que aquellos que no piensan sino en el exterminio del adversario. Tenemos la convicción que una victoria “aplastante” sería lo contrario de una paz. Hay demasiada sangre vertida, demasiadas vidas sacrificadas, demasiadas represalias y destrucciones; hay demasiados hombres y demasiadas cosas que perecen en este gran país sacudido por violencias sin nombre y sin número. Todo esfuerzo intentado desde fuera, por generoso que sea, no tendrá

1939 SO 19-10-1907. A: Susanna TAVERA: *Solidaridad Obrera...*, p. 136.

porvenir si nosotros, españoles, no estamos dispuestos a responder mostrando a las potencias nuestra voluntad de pacificación. Lo que hace falta no es proclamar, y menos aún imponer, una solución "a priori", sino permitir al pueblo (al conjunto del pueblo, del que ahora sólo se hacen oír los elementos más violentos) elegir él mismo su destino, serenamente y por los procesos normales. Por tanto es de mayor importancia que aquellos que, entre nuestros ciudadanos, puedan expresarse sin coacción, adhiriéndose a este movimiento contra la guerra, que se esfuercen por alentar buenas voluntades pacificadoras y que preparen la aceptación, en un futuro tan próximo como posible, de las soluciones de concordia civil. Sin vencedores entregados a la venganza ni vencidos entregados a los vencedores. Sin tiranía porque no haya odio. Se invita a los españoles residentes en el extranjero para que envíen sus firmas y direcciones, así como sus sugerencias y deseos al Comité español por la paz civil".¹⁹⁴⁰

Francesc Vidal Barraquer.

"En estos momentos de pasión exacerbada, de revolución cruel y sangrienta y de represalias injustificadas e inhumanas, se hace mucho más difícil y delicada la misión de la jerarquía, que debe medir sus palabras, no prodigarlas con exceso, para conservar aun aparentemente aquella santa libertad e independencia propia de su elevada misión sobrenatural, que tanto la dignifica y ennoblece y la impulsa, a manifestarse en público, o a enseñar calladamente con el ejemplo, o a aconsejar en el silencio, según lo exijan la gloria de Dios y el bien de las almas, o el deber sagrado de no comprometer las vidas de los fieles aun en peligro o las cobeas de la Iglesia hasta el momento respetadas. Estas consideraciones, la incierta y peligrosa situación del señor obispo de Barcelona, el gran número de sacerdotes y fieles de mi diócesis y provincia eclesiástica presos o acogidos por personas caritativas, o escondidos en las cuevas de los bosques, los registros y persecuciones que por ser parientes míos sufren mis más allegados familiares, me han inducido, como no ignora vuestra eminencia, a abstenerme de toda manifestación pública de afecto y simpatía en favor del gobierno de Burgos, con insistencia aconsejada por personas que quiero suponer bien intencionadas, limitándome a practicar labor discreta y prudente, que, aunque silenciosa, puede resultar igualmente eficaz sin correr los riesgos indicados. Además, poniendo en práctica los sabios consejos de vuestra eminencia, he intentado hacer llegar reservadamente y de palabra al general Franco el testimonio de mi felicitación y simpatía y mis más sinceros votos por el éxito de la buena causa. No sé si el Emmo. Dr. Card. Gomà, a quien hice el encargo, habrá tenido ya ocasión de cumplirlo. Pero si a vuestra eminencia le pareciera conveniente u oportuna una manifestación más clara y explícita, estoy dispuesto a ello. Yo de momento por las razones indicadas en la presente y en mis anteriores,

---

1940 A: Arnau GONZÁLEZ VILALTA: *La tercera Catalunya...*, p. 228-230.

que tienen aún todo su valor, no me inclino a avanzar más, a no ser que vuestra eminencia fuese de otro parecer, en cuyo caso mucho le agradecería me sirviese manifestármelo. Deseo vivamente que triunfe Franco".¹⁹⁴¹

«Confidencial.

Muy venerado hermano y amigo mío:

Han llegado en mi poder con gran retraso las tres tuyas del 22 pp febrero y me apresuro a contestar. No considero oportuna en estos instantes la publicación de un documento colectivo del episcopado: las circunstancias en que se encuentran ahora las diócesis y sus respectivos prelados no son iguales; no hay que dar el menor pretexto, que se busca con afán, para nuevas represalias y violencias y para colorear las tantas ya cometidas [...].

Los católicos tienen ya la orientación conveniente en los momentos actuales; en las regiones sometidas a los rojos no podría favorecer la causa de los buenos a quienes difícilmente llegaría la noticia completa del documento, corriéndose el riesgo de aumentar sus peligros y angustias. [...] Seguramente, pasados algunos meses, tendrá mayor oportunidad, y entonces podrían los metropolitanos y demás obispos dar su parecer con más libertad y mayor conocimiento de las necesidades de sus provincias y diócesis respectivas.

Creo, salvo meliori, que tales documentos deben ser o parecer debidos a la libre espontaneidad de los prelados, para no comprometer en lo más mínimo a la Santa Sede, la cual, conociendo previamente el proyecto, podría dar, si lo estima oportuno, las normas u orientaciones que juzgue pertinentes».¹⁹⁴²

«Confidencial.

Chartreuse de Farneta, 12 de marzo 1938.

Excmo. Sr. Don Juan Negrín, presidente del Consejo de Ministros.

Barcelona.

Excelentísimo señor:

Mi intenso amor que siempre he sentido por España y los estrechos vínculos de afecto que me unen a los fieles de Cataluña, mi provincia eclesiástica y especialmente a mis abnegados sacerdotes y queridos diocesanos para quienes no debo reparar en sacrificios, me impulsan, interrumpiendo mi silenciosa actuación, a dirigir a vuestra eminencia esta carta confidencial.

1941 Carta de Vidal a Pacelli, 21-2-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p129.

1942 Carta de Vidal a Gomà, adjunta a la carta de Vidal a Pacelli de 3-4-1937. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p155.

No se ocultará a su claro talento que, al hacerlo, he de hallarme cohibido y con el corazón profundamente apenado.

Fueron asesinados mi amadísimo obispo auxiliar, más de cien sacerdotes de mi diócesis y muchos religiosos y seglares dignísimos, incendiados o profanados la mayor parte de templos y conventos, secuestrados todos los bienes pertenecientes a la Iglesia y cometidos sacrilegios y excesos que han llenado de horror al mundo civilizado.

Yo mismo, a pesar de haber permanecido siempre alejado de todo partido político, de haberme acercado a las autoridades constituidas para tratar con ellas asuntos relacionados con la Iglesia y con el bien público, y de haber hecho cuanto he podido a favor de las clases menesterosas y de los obreros que acudían a mí en demanda de intercesión e influencia cuando se hallaban procesados o encarcelados, me he visto arrestado, tratado como un criminal, conducido con mi secretario al suplicio y arrancado de la muerte por una especial providencia de Dios. Se me ha desposeído de cuanto tenía como particular y como obispo, sin haber sido respetados los documentos más íntimos y reservados pertenecientes al fuero de la conciencia y afectados por el más riguroso secreto profesional, contra todo lo prescrito por la ley natural y positiva, contra las prácticas vigentes entre personas, aun de diferentes ideologías, que se precian de dignas y honestas, y sin el menor decoro al protocolo obligado a la alta jerarquía de una institución de derecho público reconocida como tal por el Estado.

Cohíbe asimismo mi ánimo dolorido por el constante sufrimiento, la consideración de que, después de tantas injurias y atropellos, no ha recibido la Iglesia protesta alguna, ni excusa, ni reparación por parte de un gobierno que conservaba con ella relaciones diplomáticas y cuyos prelados habían acatado y respetado al poder constituido.

Por lo que a mí personalmente atañe lo tengo todo perdonado. No sé guardar rencor y es mi único deseo dar prueba de afecto y hacer el mayor bien que pueda a los que me han perseguido y maltratado. Todo lo ofrezco en holocausto para la salvación de España y la pronta pacificación de los espíritus y de los españoles todos.

La caridad que todo lo supera y los sentimientos humanitarios hijos de la misma me obligan a hacerme cargo de la situación especial y angustiosa de vuestra eminencia y aun a interesarle encarecidamente algunas gracias y favores que, lo digo con el mayor respto, son de justicia:

1 – La condonación de la pena capital impuesta a las Srtas. Sastre y Simó, diocesanas mías, y aun la revisión del proceso. Las conozco muy bien, trabajaban en Tarragona con celo y abnegación en obras de Acción Católica, de beneficencia y de caridad, completamente apartadas de todo partido político, y las considero incapaces de cometer los delitos que se me dice les son imputados.

2 – La liberación del excelentísimo y reverendísimo señor obispo de Teruel, prelado dignísimo cuya actuación ha ido encaminada siempre al mayor bienestar de sus diocesanos.

3 – La liberación de los sacerdotes y religiosos que se hallen detenidos gubernativamente o extinguiendo condena. Casi todos estaban dedicados a sus ministerios, manteniéndose al margen y por encima de la política partidista, como reiteradamente se les tenía recomendado.

4 – La concesión de pasaportes a los sacerdotes y religiosos enfermos y encianos que deseen trasladarse en Francia, donde encontrarán el refugio y el auxilio requeridos por su edad y sus achaques.

5- La excarcelación de D. José Viladrich Viladomat, hermano de mi secretario, preso en Lérida. Perseguido por sus enemigos políticos que no le perdonaban haber actuado en algún partido democrático de centro, fue detenido al intentar pasar la frontera. No está comprendido en la edad militar y es un joven activo y muy honrado.

6- De un modo especial me permito rogar a vuestra eminencia por amor a España y a nuestros compatriotas cuantas gestiones y esfuerzos sean factibles para la pronta terminación de esta cruel y fratricida guerra o a lo menos para la humanización de la misma, disminuyendo sus estragos y ruinas, que tan hondamente apenan el ánimo de todo buen español. Los hombres que ella hiere o mata están unidos entre sí con doble o triple vínculo fraternal, los pueblos y ciudades que se destruyen, los barcos que se hunden, los puertos que se inutilizan y las cosas que se arruinan son substancia de la propia nación y al patrimonio común pertenecen los edificios monumentales y los objetos artísticos que desaparecen, preciada herencia que nos legaran nuestros mayores para guardar intacta y transmitir a las generaciones futuras, y vivos quedan en nuestro mismo suelo, en nuestros pueblos y en nuestras familias los odios, venganzas y rencores, trágica e inevitable secuela de toda guerra.

Estas dolorosas consideraciones, que no escapan a la fina perspicacia de vuestra eminencia, aminoran todo sacrificio, por grande que sea, encaminado a conseguir una paz rápida y duradera, que [...] exigirá el esfuerzo de todas las regiones y de todos los españoles de buena voluntad [...]

Quiera Dios que no se haga esperar el advenimiento de este anhelado día que marcará el comienzo de una era de reconstrucción y engrandecimiento de España».¹⁹⁴³

«Confidencial.

Certosa de Farneta, 3 marzo 1938.

A su excelencia el Generalísimo don Francisco Franco Bahamonde.

Salamanca.

1943 Carta de Vidal a Negrín, 12-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 421-423.

Excelentísimo Señor:

Circunstancias especiales anejas a las graves y delicadas obligaciones de mi cargo cuya enorme responsabilidad pesa sobre mi conciencia torturando constantemente mi espíritu, me han impuesto un silencio y una reserva en mi actuación que imperativos de caridad me inducen hoy a romper sólo para vuestra eminencia con esta carta confidencial.

Me llegan cada día más apremiantes los clamores de mis queridos diocesanos y de los fieles de mi provincia eclesiástica, inspirándome compasión profunda. Deberes del cargo, lazos de familia, motivos de caridad o la falta de medios les han forzado a permanecer allí. Víctimas muchos de ellos de ejemplaridad de los primitivos cristianos. El comportamiento del clero ha sido admirable. Consciente del deber de mantenerse alejado de todo partidismo político, sin perdonar sacrificios y despreciando todos los peligros, se ha consagrado solo el ejercicio de su sagrado ministerio con gran consuelo, edificación de los fieles.

Los sufrimientos pasados, las punzantes angustias de la hora presente y los temores del porvenir hieren en lo más vivo las entrañas del pastor, que siente más que si fueran propios el dolor y la tragedia de la grey a su solicitud condiada, hasta el punto de impulsarle a acercarse con el mayor respeto y estima al corazón magnánimo de vuestra eminencia para suplicarle encarecidamente por amor de Jesucristo que se procure suavizar y disminuir en lo posible los estragos que causa esta fratricida guerra y aun, si factible fuese, llegar cuanto antes a su completa terminación.

No se me oculta que la guerra es la guerra y que tiene sus leyes duras y difíciles de evadir, pero tanto ella, por legítima que sea, como sus métodos y procedimientos revisten solamente la condición de medio indispensable para alcanzar un fin justo no asequible de otra manera. Esta peculiar característica implica una constante y esmerada atención sobre la situación interna y exterior al objeto de no prolongar la lucha más de lo necesario, o de proseguirla con los menores daños posibles, o aun de apelar a otro recurso que pueda conducir a la finalidad anhelada [victoria franquista] sin los horrores y ruinas inseparables de la guerra, si se estimase llegado el momento propicio para ello. Momento de gran trascendencia para la vida de un pueblo, perentorio y fugaz tal vez, que la Providencia depara para su bien.

Con la mirada fija en Dios, en nuestra España y en nuestros hermanos, cabría tal vez preguntar si las presentes circunstancias marcan haber llegado este momento en nuestro caso. Nadie más indicado que vuestra eminencia con su claro talento, visión aguda y con los datos que posee, para apreciarlo. El ambiente internacional parece favorable. La mayor parte de las naciones siguen con interés nuestras cosas, ansían la extinción de una hoguera fácil en propagarse y gustosas aceptarían y aun, oportunamente rogadas, apoyarían una solución razonable que implicara el desterrar para siempre

de nuestra patria el sindicalismo anarco-comunista y ateo, enemigo acérrimo de nuestra civilización cristiana.

Es perfectamente comprensible este ambiente internacional y cabe además no olvidar que toda guerra, y más la presente, a la larga, descristianiza, desmoraliza y causa bajas muy dolorosas en especial entre la juventud de buenas ideas y costumbres morigeradas, la más entusiasta y generosa de ordinario, que, sumadas a las producidas por los asesinatos cometidos por comunistas y anarquistas, dejan desangrado al país privándolo del elemento más vigoroso y sano, y dificultan en gran manera la pronta reconstrucción o reacción en un sentido verdaderamente cristiano y tradicional.

Precisamente por ello el Komintern con todos sus esfuerzos y propagandas favorece la prolongación de la lucha (Russia sempre es dolenta pq ajuda govern legitim Esp 36 i Siria 2015) y tiende a extenderla a otros pueblos, pues se sabe bien que los odios, venganzas, cansancio y malestar engendrados por la violencia, constituyen la preparación más adecuada para la difusión del comunismo ateo y que dejan viva su raíz, pronta siempre a retornar en momento oportuno. Conocedoras, por experiencia, las naciones, aun las más fuertes, de los terribles efectos de la guerra, se esfuerzan en componer pacíficamente sus diferencias mediante la mutua comprensión y gestiones amistosas [...].

Actitud o ejemplo merecedor de consideración en España, donde muchos de nuestros connacionales por su exagerado individualismo han preparado el camino al anarquismo y donde, por desgracia, existe, particularmente entre los obreros, mucho elemento maleado o extraviado a quien puede atraerse al buen camino, principalmente con la práctica de una ardiente caridad discreta y celosa.

Verdad es que la prudencia humana aconseja también otros medios, al parecer, de mayor eficacia y aceptables siempre que sean indispensables y que no se opongan a la moral, al derecho o a la justicia, pero no debe olvidarse que Dios Nuestro Señor con su admirable providencia e infinita sabiduría fortiter et suaviter dispotens omnia, es quien dirige y levanta a los pueblos y quien da la victoria a las naciones que saben merecerla.

Es por ello que algunos de nuestro príncipes y gobernantes, aun sintiéndose los más fuertes y estando convencidos de que luchaban por una justa causa, ofrecían muchas veces al enemigo antes de empezar o proseguir una guerra, condiciones claras y razonables de paz. Resulta admirable el ejemplo del gran emperador Carlos V, exponiendo personalmente ante el Papa y los cardenales la conveniencia y los medios de componer las diferencias con su rival Francisco I, rey de Francia, en vista de los peligros que amenazaban a Europa y a la cristiandad en aquella fecha.

Y no se trataba entonces de una guerra civil, en la cual los hombres que luchan y mueren, están unidos con doble lazo fraternal, y las ciudades y los barcos y las cosas que se destruyen mutuamente

son propia sustancia de la nación, y los monumentos y obras de arte que desaparecen son girones de nuestra bandera y testimonios fehacientes de nuestra gloriosa historia que ya no será posible legar a las generaciones venideras, y los millones que a diario por ambos bandos combatientes se emplean en sembrar por doquier la desolación y la muerte, gravan y empobrecen el mismo patrimonio nacional, y los odios y venganzas, secuelad e toda guerra, quedan en nuestro mismo suelo, en cada ciudad, en cada pueblo y aveces en la misma familia.

Me he permitido usar este lenguaje, que me ha parecido el propio de un obispo, seguro de que vuestra eminencia ha de comprenderlo y recibirlo con la misma afectuosa y buena voluntad y alteza de miras de quien lo escribe. Tenía ya de vuestra eminencia las mejores referencias por un muy buen amigo mío (apd), padre del Sr. Serrano Suñer, que he visto confirmadas por las de otras personas y por la rectitud de intención que revelan las reiteradas manifestaciones y propósitos que tanto enaltecen a vuestra eminencia y tantas simpatías le han ganado y a las cuales sinceramente he unido las mías.

Lenguaje que sale espontánea y modestamente del corazón de un prelado que nada apetece en este mundo, fuera de la gloria de Dios, la salvación de España y el bien de sus atribulados fieles y sacerdotes, a quienes recuerda siempre con el mayor cariño, cuyas angustias y sufrimientos son los suyos, a quienes debe el sacrificio de su bienestar, de sus gustos e inclinaciones naturales, de su trabajo y de su vida, para quienes ha de mendigar y por quienes aun ha de abstenerse de cualquier acto que pudiera causarles perjuicio o agravar sus penas y tribulaciones, de un prelado que se ha visto despojado de todo, maltratado, encarcelado, en inminente peligro de muerte de cuyas garras le arrancó una especial providencia de Dios, que llora la muerte de su carísimo obispo auxiliar, la de más de cien de sus adictos colaboradores y amados hermanos en el sacerdocio y la de muchísimos religiosos y católicos rebosantes de fe y de caridad, esperanza y provenir de la archidiócesis, de un prelado cuyo hermano, enfermo de úlcera duodenal, ha visto incautados todos sus bienes y está en la miseria, habiendo sufrido más de 20 registros policiacos en Barcelona, donde reside con sus ocho hijos, el mayor de los cuales, estudiante de medicina, llevado del deseo de alistarse en el ejército a las órdenes de vuestra eminencia, atravesó el Pirineo, sirvió primero, en sanidad siguiendo los consejos de su padre, habiendo pasado luego espontáneamente y ocultándolo a los suyos a la sección de carros de asalto que operaba poco ha en el frente de Teruel, y últimamente ha pedido ingresar en aviación militar, y el segundo de sus hijos, de 19 años, tiroteado y detenido al intentar pasar la frontera, libre ya de la cárcel, espera repetir con más éxito la aventura para seguir los pasos de su hermano mayor Francisco, no obstante el peligro de represalias a que queda expuesta su familia, y los dos hijos menores están también decididos a imitar en su día los ejemplos de sus hermanos; de un prelado cuya restante familia, tanto la que no ha podido salir de la zona roja como

la que reside en la del mando de vuestra eminencia, ha sufrido grandes trabajos y privaciones por haber sido fiel a su fe y a las tradiciones de sus mayores.

[...]

Ruego a vuestra eminencia se digne dispensarme esta larga carta, que confié a sus notorias caballeridad y discreción por el daño que pudiere ocasionar su divulgación, y en la cual he dejado transparentar mi alma para que vuestra eminencia pudiera conocer los móviles que la han inspirado. Me cabe el honor de reiterar a vuestra eminencia el testimonio de mi simpatía y afecto y de manifestarle que diariamente ruego a Dios Nuestro Señor por vuestra eminencia y por la salvación de nuestra estimada España, al ofrecerme de vuestra eminencia atebto seguro servidor y capellán que de corazón le bendice».¹⁹⁴⁴

1944 Carta de Vidal a Franco, 3-3-1938. A: Manuel M. FUENTES GASÓ [et al]: *Correspondència...*, p. 424-428.